

Ayuntamiento de Madrid

by 20-6

for
GP

Colin

I #188

I 66

Margarita Philosophica.

Suo Gregorio Reisch generosi Comit' de
Zolrn alumno: Adam Vuernherus Tema
rensis. Salutem, P. D.

Tu cohibere paras Epitoma tui monumentum
Ingenij clarum ne exeat illud opus ?
Falleris & vano merito frustrabere voto:
Auctore inuito tale legetur opus.
Docte vir ignoras. Seruata magis cupiuntur:
Et magis irritant quæq; negata putas.
Indignere licet cupidus prodire in apertum.
In lucem veniet mox tuus ille liber.
Palladium frustra seruabat milite Troia:
Turris & inelusam non tenuit Danaen:
Nec tua perpetuo mihi crede sepulta manebunt
Scripta modo digitis tam studiosa tuis.
Ergo age/sponte tua precibus nostrisve rogatus
Annue. & in lucem mox volitabit opus.
Annue/quod fiet quæuis prohibeberis ipse.
Dædalus impressor fac tua scripta premat:
Hæc puer atq; senex & si quem arcana iuuabit.
Noscere quæ condit Philosophia: leget.
Sic tua mox vastum clarescet phama per orbem:
Viveq; Gregori Reisch: tibi quisq; canet.
Et si te haud capiet ventosæ gloria phamæ:
Communi at saltem commoueare bono.

Ex Heydelberga. iij. KP. Ianu
arias. M. CCCC. lxxxvi.

MARGARITA PHILOSOPHICA

totius Phisæ Rationalis Naturalis & Moralis principia dialogice duodecim libris cōplectēs. Quorū

Primus Grammaticæ rudimenta per omnes eius partes / & prosa & carmine continet.

Secundus Dialecticæ principia exemplari demōstratione abunde satis cōmemorat.

Tertius Rhetoricæ partes / cum arte Memorandi & Epistolæ di succinctim adocet.

Quartus Arithmeticæ species / theoricæ & practicæ cum diuersis algorithmis pertractat.

Quintus Musicas cōsonantias theoricæ & practicæ cōsiderat. Et Monochordū in dyatonico genere diuisum ipsi manugāmaut coaprat.

Sextus Geometriæ elementa primo quidem theoricæ / deinde practicæ / cum diuersis instrumentis & dimensionibus exponit.

Septimus Astronomiæ theorematā / totius mundialis machinæ dispositionem / cœlestium & elementalium regiones / situm orbis iuxta Cosmographorum traditionem / cum generali mappa dilucidat. Astrologiæ præterea partes omnes percurrentes / Genethliacos præcipue & iudicos / prophetarum oraculis & a sanctorum patrum sententijs confutat omnemq; Superstitionis sobolem / Necromanciam / Pyromanciam / Geomanciam / artem Notoriam & imaginum rium & execrationes pandit & reprobat.

Octauus Naturalis philosophiæ principia / a diuersis diuerse quidem enumerata concorditer declarat.

Nonus originem primordiale & productionem omnium rerum naturalium tam simplicium q̃ mixtarum explanat. Alchimias præterea principia & auctores cōmemorans Leichimistas eliminat & retaxat.

Decimus Animæ vegetatiuæ & sensitiuæ potencias / organa / obiecta & operationes explicat & circa sensum Visus perspectiuæ theorematā cōmemorat.

Vndecimus Animæ rationalis originem / naturam / immortalitatem / futurum statum tam in miserijs infernalibus q̃ gaudijs cœlestibus per nouem Campos inuestigat. & ob id multorum & philosophorum & theologorum positiones de natura animæ enumerat.

Duodecimus Philosophiæ Moralis partes pertractat. Passionum / virtutum moralium / intellectualium & theologicarum rationes / cum oppositis vitijs explicat.

Superadditur Registrum seu inuentarium iuxta litterarum ordinem quæq; notabilia in toto opere contenta Lectoris obtutibus ostentat.

Figuris quoq; artificiosissime effigijs & penè innumeris totum opus illustratur.

Philosophiæ partitio.

MARGARITAE PHILOSOPHICAE

Liber Primus De rudimentis Gramatices.

Tractus primus De noticia partitionis.

Capitulum primum. De definitione

& diuisione Philosophiæ. DISCIPVLVS.

Philoso
phia qd

Sapien.

Phię lau
des

Pythago
ras.

Augusti.
de tri. li. 9
c. 3. & li. x
c. 1. & 2.
Sapien. 7

Vid est qd te iam dudum æstuanti animo/alacri studio
& indefesso labore in diuersis libris venari video?
MAG. Philosophiā quero. DIS. Et quid sit
Philosophia ignoro. MAG. Philosophia est di
uinarū humanarūq; rerū cognitio: studio bene vi
uendi coniuncta. Vel est rerū humanarum diuina
rūq; scientia. In cuius amorē Sapiēs inuitat: dicēs

Angusti.
de tri. li.
14. ca. 1.

Hęc speciosior est sole: & super omnē dispositionē
stellarum: & luci cōparata inuenitur prior. Omne aurū in cōparatione
illius arena est exigua: & tanq; lucū estimabitur argenti in cōparatione
lius. Nam oīa bonorū mater est: & thesaurus infinitus nominib; quo
qui usu sunt/participes facti sunt amicitia Dei &c. unde & Seneca vi
rum speculatiū quasi deū in humano corpore hospitatum/astruebat.

Seneca

DIS. Miras Philosophiæ laudes p̄dicas: sed unde istoc insignita sit
nomine/ēdico. MAG. Philosophia nomē gr̄cū est: non latinū or
tum a philos id est amicus & sophia id est sapientia: quasi amata sapi
entia. Si em̄ sapientiæ forma: ut aiebat Plato: oculis videri posset: maxi
me ad amorē sui hoīes cōcīraret. DIS. Et hinc Philosophi dicti: qui

Plato

amatores sunt sapientiæ? MAG. Etiam fili. sic em̄ primus Pythago
ras non sapientē/sed philosophū potius se esse respondit. id est amato
rem sapientię. DIS. Quomodo amatores sapientiæ sunt: quā (ut
ais) oculis cernere nequeūt: nihil autē amatū nūllī cognitū? MAG.
Sapientia & si oculis corporis neuitq; videatur: cū sit sole speciosior: in
intellectualibus m̄ facile videtur: ab his qui diligunt eā. Et partim qui/
de ut a patre luminū (a quo omne datū optimū) immediatius inspirat:
partim autē ut humana industria p̄ ea q̄ facta sunt sensibilia indagatur.
Hinc & in plures partes secernitur. ut in p̄fecta descriptione liquet.

Iacobi. 1.
ad Ro. 17

De Ratione & ordine dicendorum

Capitulum secundum. DIS.

On me puto foeliciorem diē hactenus hac ista vixisse: quo hęc
& iocunda & animo meo gratissima audiui: nec in seniore foeli
citatis partē me attingisse existimare/si horū saltem generalem
cognitionē paucis consequi possem. MAG. Opime sentis. Nam
Aristoteles mortalium foelicitatē/non in diuitijs/non in honoribus/
x. Ethico.

Aristote
x. Ethico.

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

nec ceteris bonis exterioribus: sed speculatione substantiarum separa-
Vergilius rarum (de quibus Metaphisica) posse repenri astringit. Et Poeta forlicē
Georg. 1. dicit cum / qui rerum ponit cognoscere causas (quę in ceteris philoso-
 phię partibus inquiruntur.) Horū tamen omnium noticiam: & si ge-
Horatius neralem / paucis edocere labor est nō modicus. Dum em̄ iuxta Ho-
in arte ratij sententiā / brevis esse volo: obscurus fio. Et si quid forte nō tam
 scitu dignum / & vulgatum silentio pręteritū mihi contigerit: non
 dęserunt qui subductis supercilij: rugato naso & torvis oculis in super-
 ficie palpitantes / canino dente omnia simul corrodent. Malens autē
 horum subire calumnias / q̄ te optimę indolis Adolescentem / cla-
 ro satum sanguine / & philosophię cupidissimū: more pecudum sinelit
 teris vitam agere: parvum philosophię / eō quo enumeratę sunt ordi-
 ne / prima rudimenta explanabo. A Grāmatica igitur omnium artium pri-
 ma initium fumentes: in primis inextricabiles quosdā eius labyrinthos
 abijciendos reor: ne in his diutius imorati / tempus p̄iosissimū (quod
 natura mortalibus parte distribuit) sine fructu prętereuntes uniora at-
 tingamus minime. Quid em̄ proderit ingenia puerorū tenerima: in
 fictis lingulorum dicendorū cōtinuationibus: divisionū excogitatis re-
 ductionibus & sufficiens / perplexis regiminū vinibus aniliū rabulę
 recitationibus: de Quis & Qui si inter pronomina censenda: De vo-
 cativo si verbo personali in ratione suppositi iungi possit: De quinq;
 Figuris: de Impersonalibus: & an ne gerūdia inter participia colloca-
 veniant: Insup & de variis impedimentis in cōstructionis ordine. & cō-
 structionū supvacuis nominibus frustra occupari. Aut quid demum
 pensū habebit modos significandi & omni moda eorundē diversitatē
 tenerrimis auribus inculcari: quos sine naturis rerum / & philosophia
 prima nesciri nemo doctus dubitat. Hęc itaq; & similia missa facietes
 quo tendimus pergamus. DIS. Perge.

De Grammaticę definitione / inventore & litterarum numero / & distinctione. Capitulum tertium. MAG.

Quintil. g Grammatica igitur (a qua exordiri oportuit) est recte scriben-
 di & loquendi scientia: fons & origo omnium artium. De
 qua & Quintilianus. Nisi Grammatica fundamenta fideliter
 iecerit / quiddā superstruxeris corrui. Dicta autē ποσά τα γράμματα
 id est litteris: quasi litteraria scientia: eo q̄ littera minima grammaticę
 pars sit. DIS. Quis hanc primus hominē edocuit? MAG.
 Grammaticę prima elementa / quę (ut diximus) sunt litterę: scđm
Adam linguarum diversitatē diversi tradidere. Hębraicas namq; litteras ab
 Adam prothoplasto nostro parente / posteris relictas facile accipi-
 mus: cum & omnibus creatis nomina indiderit. Harum & nomina
 & figurę characterum sunt.

LIBRI PRIMI TRACTATVS PRIMVS

hebræum
alphabetū

res. hes. sain. vav he. dales. gimel bet. aleph.
 samech, nun, nun. mem. mem. lamech chauf. kauf. iof.
 tauf. schin. res. quf. zadeck. zadeck. fe. pe. ayn.
 tav. vav. dales. gimel. bet. aleph. samech. nun. nun. mem. mem. lamech. chauf. kauf. iof. tauf. schin. res. quf. zadeck. zadeck. fe. pe. ayn. tav.

α'phabetū
græcum

Græcas vero Cadmum ex Phœnicia adduxisse perhibent: videlicet
 alpha. vita. gama delta. epísim. fira. ita. thita. iota. capa. la fda. mi. ni. xi.
 α β γ δ ε ζ η θ ι κ λ μ ν ξ
 omicron. pi. ro. sigma. tau. ypsilon. phi. chi. psi. omega.
 ο π ρ σ τ υ φ χ ψ ω

Nicostrata

Sed Latinarum de quibus nos agimus Nicostratam Euandri matrē
 inuentricē historię tradunt. Non in omniū / sed illarū tm. A B C D E
 F G I L M N O P R S T V. alię autē scj H K Q X y Z. longo
 post tempore his quas Nicostrata inuenerat nō sine causis adiecte sūt
 DIS. Q. uibus de causis? MAG. H. addita est ut esset aspiratio /
 nis nota. aspirantur em vocales oēs. ut ha he hi ho hu. Sed cōsonantes
 in latinis nunq̃ (dempto pulcher) aspirantur. In græcis autē & q̃ ab
 his c p r t aspiratas conspiciamus. ut philosophus / rhetor / theologus
 Christus quod græce per X qd valet ch: & p quod valet r & c quod
 valet s adiecto iello scribitur: in hac forma Xpc. Hinc quidam ex no
 stris Christus per x p c scribendum insulse ignoranterq; tradidere.

Christus

23 litteræ
vocalis
cōsonantes
mutæ
Semiuo/
cales
Liquidæ

K assumpta est: ut inter c & q discrimen faceret. Nulla tm dictio seu
 vox latina k scribenda est. licet usus in aliquibus male habeat. Pro q
 nonnunq; antiquiores c scribebant. Sic pro x / c & s vel g & s pone/
 bant. Nunq; ergo post x scribendum est s. y vero & Z a græcis mu/
 tuauit latinitas: ppter græca scribēda quibus nonnunq; utitur y pro i:
 & z pro ss duplici ponitur. Sunt itaq; litterę numero. xxij. quarū
 quinque vocales dictę: quia sine aliis plenam vocē efficiunt. scj a e i o u
 Reliquę omnes consonantes: quasi cum vocalibus sonātes. ut b cū e
 sonat be. Similiter v & i in principio vel medio dictionis / si mox voca/
 lis sequitur in vim consonantis migrant. ut valor Iacob. major. audiui
 V vero imediate sequēs g q & f. vim litterę pdit: q̃a nec dyphthon/
 gon: nec positiōē efficit. ut lingua. aqua suadeo. Consonantes rur/
 sus bipertuntur in Mutas & Semiuocales. Mutę sunt q̃ vocali in qua
 desinūt dempta absq; voce sunt. ut b c d f g k p q r. Ceterę Semiuo/
 cales sunt: quia vocali a q̃ incipiunt dempta / semiuocē faciūt. ut l m n r
 s x. E quibus duę liquidę sunt: scilicet l & r. quia alicui mutę adiunctę

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

vocalem præcedentē ancipitem reddunt. ut tenebræ repleo &c. F. autē & si more semiuocalium a vocali incipiat/mutis tamē deputabitur; cū dictionē ad instar semiuocaliū finire nō possit. Ex his qdā in gutture aliæ labris/nōnullæ ꝑo appulsu linguę circa dentes & palatum for mantur: quod labia mea & linguę reflectionē animaduertēdo/facile intelliges. DIS. Capio. sed in quē usum assumptę sint edicito.

De Syllabis. Capitulum. iij. MAG.

X connexionē litterarū diuersę emergūt syllabę. Cum em̄ duę vocales iunctę fuerint: dyphthongos quatuor efficiunt qua Dyph/ rū duę prime Au & Eu & scribi & legi possunt. ut audio euan/ thongi geliū. postremę autē duę æ & œ scribi possunt: sed legi cōcessu; nō est ut aeneas. fœdus. Si autē consonās una vel plures vocali associatę fue rint/ varias syllabas causant ut ba ca da &c. Non autē plures tribus vo calem in eadem syllaba aut præire/ aut sequi possunt. Si autē tres præe dant/ duę sequuntur. ut monstrans. Si tres sequuntur: duę præcedūt. ut stirps. semp autē harū triū prima vel ultima est l vel r. Quoręcunq; autē sine vocali cōbinatę fuerint/ syllabam nō cōstituunt. Syllabam syllaba ab omnes litterę incipiunt y dempra; q̄ semp in principio h aspirationē oibus in/ antese requirit. ut ab bos cos. dos. ex fur glos. hic in. kalendę. laus. mōs choari po non. os pes. qui. rus sus. tu. urbs xenodochiū hydria zona. Vocali test bus omnibus syllabam terminare cōcessum est. ut mensa. cubile. gu mi. leo. genu. Consonantibus autē hæc potestas certa lege restricta est. DIS. Quat MAG. B nullius syllabę finis est: nisi & sequen tis initium sit. ut abbas. Excipiuntur dictiones cōpositę ex ꝑpositione in h terminata. ut sublego. obtrecto obduco &c. C syllabā termi/ nat si sequens a q vel c incipiat. ut siccus. quicq; (quod & quidq; dici a tur.) D in simplicibus syllabā nō terminat: in cōpositis autē si se/ quēs a d incipiat. ut reddo addo. Sed adquiro idcirco quidquid: in pri ma syllaba d retinent. Si autē sequens syllaba ab s & alia consonatē in cipiat. d subtrahitur. ut ascendo. aspiro aſto. F tunc syllabā finit: cū sequens ab f incipit. ut afficio. Idem iudiciū g subit. ut suggero agge ro. H in appocopatīs syllabā terminat. ut ah vah abaha vaha. Proh sine c scribitur. K in latinis non ponit. ut supra vīsum est. L syl/ labam finire potest quacunq; consonante sequente: q r k h dempra;. ut albus ulcus valde alfeus algeo illud ulmus ulna culpa fulsit altus silua mulxi. M syllabam terminat: si sequens ab m b vel p incipiat Vnde & si has consonantes n ꝑcesserint/ in m mutatur. ut ambulo im perium immunis. M in sequentibus c d f q r in n transit. ut quęcūq; tandem anfractus nuncq; identidem. Si autē n contigerit sequi m tunc in eadem syllaba erunt. ut damnum scamnā: nuncq; autē p inter ponenda est. Si autem m sequitur s vel t interponitur p causa melio ris soni. ut compſi compſū. Inveniuntur etiam b c d l r s t u consona

B
C
D
F
G
H
K
L
M

LIBRI PRIMI TRAC. PRIMVS

interposita litteris / causa soni melioris: ut ambigo ex am / & ago. sicubi
ex si & ubi. Prodest: ex pro & est. Dirimo ex di & emo. Obscurus ex ob
N & cura. Idem idem ex idem & idem Bous a boz. N syllabā finit se
quente c. ut tuncus. d. ut mando. f. ut confiteor. g. ut angulus (li au/
et n sequitur g ipsum preire nō potest. ut agnosco) n. ut annus / solē
nis sine p. q. ut inquirō. f. ut confitus. t. ut manua. i. consona ut cōiunx
v. consona ut conuerto. x. ut anxius. Sequenti vero r vertitur in idem
r ut corumpo. Vertitur & in m: si sequatur b m p exemplo ubi su/
pra. P syllabā nō finit: nisi ab ea sequēs incipiat ut lippus. Q nul
P lius syllabę finis est. R syllabā finit quacūq; cōsonante sequente b
Q dempta. ut morbus porcus ordo perficio margo perhibeo periuro
R perluceo carnē carnis corpus arquite nēs cutrus morsus art? Xerxes
S cōruus barziza. S sequente f in simplicibus syllabā finit ut assis. Et
in cōpositis sequente c i p t i. ut obscurus discretus discutio displicet
destinat dissuo. In simplicibus autē se sm sp st sunt eiusdem syllabę. ut
T Pascua colimus prosper testis. T nunc syllabę finis est cum sequens
ab eadem initium sumit ut ardet. d. autē syllaba ut ci pfertur: si mox
alia vocalis sequitur: nisi f vel x ti cedat. ut gestio mixtio. Dicimus tñ
linum a lis & vitium a vitis ad differentiā licium & viciū & si qua sunt
similia. Genitiuus autē singularis in nomine: vel secunda persona pre
fendis indicatiui in verbo facile indicant: si hæc & ab his deriuata per a
vel ti scribenda sint. ut ab astuti astutia amici amicitia. Sicio iuris. facio
X facis. X syllabam finit in cōpositis ab ex: sequente c l p q t. ut Ex/
Y curro exlex expecto exquiro extendo. y syllabā terminat. ut ceph
Z rus Z quandoq; in fine reperitur. ut achaz. Dicta autē de syllaba quā
Y alia sequitur intelligenda sunt. Cetera si quę de litterarū naturis in men
tem venient in processu suis locis interserenda veniunt. ut in capi. de
verbis declinatione & ppositionum compositione. DIS. Opū
me. Sed quid demū ex syllabis fit? MAG. Dictiones. Ex quibus
tandem orationem construimus. per quam omnē mentis nostrę con
ceptum alteri indicare cōgrue possumus. Hinc & dictiones parteiora
conis dicunt. Differentia vero earundē octo generibus dephendit: q
sunt. Nomen Pronomen Verbum Participium Aduerbiū Con
iunctio Prepositio Interiectio. De quibus eodem ordine diuertabi
mus. Et primo de Nomine.

De Nomine. Capitulum. v. DIS.

menNo Omen quid est? MAG. Est personationis cum casu / corpus:
n aut rem pprte cōmuniter uel significans. Omne em nomen aut
significat rem grossam aliquo sensu exteriori pceptibile: & hoc
corpus corpus dicit. ut lapis: aut significat ens solo intellectu apphensibile: &
res hoc res appellatur. ut aia angelus. Dicit autē hæc orationis pars No
men: quia res quibus nomē imponit nominat. DIS. Quo pacto

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

Accidētia nominis cognoscam facilius q̄ dictio nomen sit. **MA.** Primo per eius vulga **Cognitio nominis**
re: cui si addi potest ein vel ein ding. nomē est. ut homo ein mensch al
bum ein iveiſ; ding. Secundo p̄ eius accidentia. **DIS.** Quot acci
dunt nominis? **MAG.** Octo. sc̄; qualitas: numerus: figura: persona
casus: declinatio: gen⁹: & species. **DIS.** Qualitas noīm quottuplex
est? **MAG.** Duplex: propria sc̄; & appellatiua: a qua & nomē pro/
priū v^l appellatiuū dicit. **DIS.** Quod est nomē propriū? **MA.** **Qualitas**
Quod significat rē unā alteri nō cōmunicabile; ut sūt oīa noīa q̄rūcū
q̄ rerū propria. ut Christoferus. **DIS.** Quod est nomē appellatiuū
MAG. Quod significat rem pluribus cōmunicabilem. ut hō hu/
manitatē q̄ pluribus cōicat. Est & alia penes qualitatē noīs diuisio: in
adiectiuū sc̄; & substantiuū. **DIS.** Quod nomē est substantiuū?
MAG. Quod significat rē p̄ modū p̄ testatis. & cognoscit p̄ suū **nomē sub**
vulgare: cui nō pōt addi ivyb man vel ding. Non em̄ dicit hō mēlch **stantiuū**
ding. **DIS.** Quod nomē est adiectiuū? **MAG.** Quod signi
ficat suū significatū p̄ modum adiacentis alteri. Et cognoscitur p̄ suū **adiectiuū**
vulgare: cui potest addi ivyb man vel ding. ut albus iveiſ; man/alba
veiſ; fraiv/album ein iveiſ; ding. **DIS.** Numeri noīm quot sunt?
MAG. Duo singularis & pluralis. **DIS.** Quod nomē est singu **Numer⁹**
laris numeri? **MAG.** Cui⁹ vulgari addit ein. ut homo ein mensch
DIS. Quod nomē est pluralis numeri? **MAG.** Cuius vulgari
addit vil. ut hoīes vil menschen. **DIS.** Figure nominū quot sunt? **Figura**
MAG. Dux. Simplex & composita. **DIS.** Quod nomē est sim
plicis figuræ? **MAG.** Quod non potest diuidi in plures partes si
gnificatiuas prioris sensus capaces. ut homo. **DIS.** Quod nomē
est compositum? **MAG.** Quod potest diuidi in plures partes si/
gnificatiuas prioris sensus capaces. ut equiferus. **DIS.** Personæ
nominū quot sunt? **MAG.** Dux scilicet secunda & tertia. **DI.** **Persona**
Quod nomen secundæ personæ? **MAG.** Omne nomen vocatiui
casus est secundæ personæ. Alia omnia sunt tertiæ personæ. **DI.** Ca
sus nominum quot sunt? **MAG.** Sex sc̄; Nominatiuus Genitiuus **Casus**
Datiuus Accusatiuus Vocatiuus & Ablatiuus: quorum primus re/
ctus dicitur/reliqui omnes obliqui. Per hos casus omnia nomina de
clinantur: & per terminationes suas variantur. **DIS.** Quot sunt
declinationes nominū? **MAG.** Quinq̄. **DIS.** Quomodo **Declina /**
cognoscuntur? **MAG.** Penes Genitiuum vel ablatiuū. Nomen **tio**
enim quod habet in genitiuo æ vel in ablatiuo æ est primæ declinatio/
nis: Quod autē in genitiuo habet i vel in ablatiuo o est secundæ. Et
quod in genitiuo habet is est tertiæ. Quod vero in gr̄o habet us: vel
in ablatiuo u est quarte. Illud autē quod in gr̄o habet ei diuisim est quin
te. **DIS.** Vnde cognoscere possum qualiter singula noīa suis ap̄e
tur casibus? **MAG.** Per regulas sequentibus metris comprehensas
ut memorię firmitus insideant

LIBRI PRIMI

TRAC. PRIMVS

De prima declinatione in singulari. Capi. vi.

S A M
Mensa
Adam
Aeneas
anchises

egina

¶ Vnt rectis prime tres finales sociate

Quattuor et voces a vel am iunges simul a s es

Omnia huius inflectionis nomina i genitiuo & datiuo singularibus per e quod sit dyphthongo scribuntur. ut mulsæ vel mulsæ andræ.

Ne genitiuis habet cū terno. Quartus i am fit.

¶ In dat a grecus et a s es atq; per en tibi mutes.

Attendas ultra quod rectum nomina neutra

Quartum/cum quinto/similes dant. Sic et ubiq;

¶ A quintus sextus/post es e vel a reperimus

Recto qui fit in am/quantum/sextum quoq; lungam.

In plurali

¶ Luralis primus dabit e. quintusq; secundus

p Arcum dat. ternus dabit is sextusq; sed abus

Dant equa mula/dea/sic filia/nata liberta;

Cum domina pariter anima/samula/quibus abus

¶ Aut is forte dabis: a s s i n a sociabis.

¶ As quartus finit: ex dictis prima patebit.

Aliquando conciditur syllaba ar de genitiuo plurali. ut coelicolū pro coelicolarum.

Et ut hæc datius intelligas tibi huiusce inflectionis formā subiiciam scdm quā reliqua omnia articulis (prout generū exigit diuersitas) terminationibus ve: ut datē admonent regulę variatīs: declinabis facile. Modum vero vulgarizandi omnium nominum/singulos per casus & numeros cuiuscunq; declinationis fuerint/ facile deprehendes si casuum officia considerabis: eo quo sequitur modo. ut nominatiuis omnia agere. Genitiui omnia esse. Datiuo omnia acquiri. Accusatiuum omnia pati. Vocatiuum vocari. Ab ablatiuo venire/ aut eo mediante varia fieri intelligatur. Ex eo nāq; nominatiuis per der die das Genitiuis per des der von. Datiuus per dem der zuo. Accusatiuis per die den das im. Vocatiuis per du ir vel o. Ablatiuis per mit von us; in fur durch vel umb scdm rei proprietatē in singulari. In plurali vero genitiuis frequenter p der en. & accusatiuis per die. datiuus & ablatiuus exponitur per denē. Signa autē casuum sunt. Nominatiui Quis i ver. Genitiui Cuius i ves. Datui Cui i vem. Accusatiui quem i ven. Quid i vas. Vocatiui o. Ablatiui Quo/ mit i vas/ usq; i vas in i vas. In his te exercitatum iri volo & non in vana & curiosa casualium & teporalium recitatione.

Modus
vulgarizandi
inominu per
suos casus

Pasta

puc
puc
ma
ma

vir
fat
spo
spo

dy
ge
vi
ten
do
la
vi

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

Forma declinationis prime.

	der tisch		die tisch
	Nũo hęc menſa		Nũo hęc menſe
	des tiſchs		deren tiſchen
	Gũo huius menſę		Gũo harum menſarũ
	dem tiſch		denen tiſchen
	Dũo huic menſę		Dũo his menſis
	den tiſch	In pſi	die tiſch
In ſgri	Aũtio hęc mēſam		Aũtio has menſas
	du tiſch		ir tiſch
	Vũo o menſa		Vũo o menſę
	von dē tiſch		von denen tiſchen
	Ablaũtio ab hac mēſa		Ablaũtio ab his mēſis.

De Secunda declinatione. Capitulum

ſeptimum.

In Singulari

Vnge Secunde tres finales: ſex quoq; voces

i Et. vel ir. umq; vel ur. ſic uſ. ſimul euſ ſociat.

ſit genitiuus in i. formam vult et variari.

puer
pueri
magiſter
magiſtri

Nam niſi muta preit er. i. ſimpliciter ſibi iungit.

Et ſi muta preit. e. vocalem remouebit

Celiber et liber / iber / exipias quoq; dexter /

Preſ byter atq; later / proſper / ſocer / aſper adulter /

Quliber hiſ iungis cum de gero vel ſero natis.

Et iungo gibber. dat tri vel eri tibi dexter.

vir viri
ſat ſaturi
ſpondeus
ſpondei

I ſumunt ir. er. ur. uſ in i ſimul um. variantur.

Eus in eu muta. dat eos formatio greca.

Vnus poſt ille / ſolus / totus quoq; flece.

Vllus / nullus / uter / iunges alius / ſimul alter /

Quod dabit alterius. alius quoq; format alius.

dyphton-
gon.
vir. liber.
templum
domine
laurenti
vincenti

Tertius o poſuit cum Sexto. Quartus in um ſit.

Greccus uſ. on ſinit. A. dat euſ. hinc quintus in eu ſit.

Rectus in er. vel in um. ſimilem faciet ſibi Quintum

Et. facies ex uſ. ſili dic abiiciens uſ.

Sic proprium quod ius habuit. dic agne vel agnus.

Et populus popule / deus / et fluuiusq; chorusq;

Armiget
Dapiſer
domini
templi
ſpodeos
ille illius.
un⁹ uni⁹
uterq;
neuter.

thidea /
thideut
theſeus
theſea.
o theſeu

LIBRI PRIMI TRACTATVS PRIMVS

In plurali.

virī p Rurali primo quinto simul i. sociato.
 cōdidit m Attamen a. neutris iunges: orum genitiuis: templa
 or syllaba Is ternus sextusqz dabunt. dabit os tibi quartus.
 qñqz duī
 p duorū

Forma secunde declinationis.

In singlri	Nominatio hic magister Gñio huius magistri Dñio huic magistro Actio hūc magistrū Vñio o magister Ablatio ab hoc magistro	In pli	Nominatio hi magistri Gñio horū magistrorum. Dñio his magistris Actio hos magistros Vacatio o magistri Ablatio ab his magistris.
------------	---	--------	---

Alia

In singlri	Nominatio hoc pomum Gñio huius pomi Dñio huic pomo Actio hoc pomū Vñio o pomum Ablatio ab hoc pomo	In pli	Nominatio hec poma Gñio horum pomorum. Datio his pomis Accusatio hec poma Vocatio o poma Ablatio ab his pomis
------------	---	--------	--

Ad instar horum reliqua eius eiusdem declinationis prout rerum
 proprietas & genus exigunt & vulgarisabis & declinabis.

De tertia Declinatione. Capitulum octauum. In Singulari.

Trinales terne sunt bis quine sociate:
 Et sexaginta voces: dempta tamen una
 Sunt a. vel e. simul o. testes. a. e. c. sociato.

Vocali cuius l. n. r. simul s. sociabis:
 N. tamen n. non das. aus/uls/ems/irps quoqz ponas.
 Quamlibet s. iunge b. vel n. p. vel r. precunte.
 Vpo. iro. non dices. u. solam t. superaddes.
 Quelibet y. presit. any/alx/aux/iny/sibi iungit.
 Vny/ary/ery/addo/ dant omnes is genitiuo/
 Sed diuersimode tamen inferius manifeste
 Formas ponemus. A. primo tis sociemus.

monilis sermonis! E. fit is. o/ dabo nis. homo/ cardo/ margoqz demis.
 Ordo cum virgo nemo. simul excipe dogo.

lac. allee

laus puls
 hyems
 stirps
 caput

dogmatis
 albedo
 rubigo

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

saxo saxonis	Feminei generis: et apollo. tereboq; iungis: Hec ex o. faciunt i. breuem. turbo sibi iungunt. Et caro carnis dat tibi. nomen gentis o. curtat: Zac lactis ponit. allec allectis habebit.	
salis. Iohelis. Solis vigilis	Is post l. pono. sed lis mel fel fociabo: Allis dic. elis olis longas genituis. Hastrubal hinc demis: Hannibal quoq; sal sibi iungis.	
consulis	Curtas dicis ilis et ulis. saul hinc tibi demis. Ex an fac anis. ut titan. vel dabit anas/	
nominis.	En fit inis: siren lien enis dant. quoq; ren splen: Delphin delphinis: et in Innon plura videbis.	
demonis calcaris uberis. martyris arboris turturis alacer cris	On sibi copulat is. quedam peregrina dabunt ris: R. capit is. epatis dat epat. sed far dabo farris. Imber cum natis demis: nam mutat r in ris. Ter quoq; mobile cer iungas. celeberq; saluber. Utuntur lege luther pantherq; laterq; Liber cum crather stater/ his coniunge character. Cor cordis donat. in oris semur ut tibi format. Huic ebur atq; tecur iunges: robur simul addes. Jupiter atq; iouis dat. iter tueris facit ex ter. Producas aris. nectar iubar hinc remouebis/ Cum natis par. lar bostar cesar simul aspar Corripia tur cris. iris ac uris associabis Crather dematur. panther quoq; ver/ mulier/ fur. Oris dic longa m. sed demas propria quedam. Et rhetor castor arbor marmor simul equor.	licophon eglocero stilpon decēbris nouēbris Pater tris
cluitatis:	Ex as fac atis. clephas as mutat in antis. Et diamas adamas gigas et propria iungas. Das vadis et vasis. dic mas maris. as dabit assis. As in adis pallas vel ados mutat quoq; lampas. Archas cum grecis. his patronymica iungis.	impar dispar
sedes dis.	Es fit is. attamen eo vertunt in iis comco/ales.	ut Atlas virgilias adisados

LIBRI PRIMI TRACTATVS PRIMVS

Cespes/eques/palmes/gurges/fomes/pedes/sospes/
Limes cum miles/trames sospesqz satellites /
Antistes/poples/diues/celesqz superstes/
Cum stipes/voles/prestes/prostes/simul obstes/
Interstes/substes/et hancos/termes quoqz merges.

Sed teres/interpretes/hebes/indiges/addito perpes /
Es formant in etis.impes/prepes sociabis.

Hic aries/paries/abies/seges/et teges addes.

Sic etiam longam facit iniquos/et lebes addes /

Magnes atqz quies/locuplesqz/tapes/simul agnes/

cohaeres

Heres cum natis/pres/merces es dat in edis

Sic pes curtat edis sed apes apis associabis

praefes
præsidis

Datqz ceres cereris:es eris consociabis

Et quod dat sedeo formabit idis genitiuo

Is non mutabis genitiuo: sed lapis aspis

Is mutant in idis bolis et dyplois chlamys egis.

avis/

Et pipsis cuspis iaspis tapisqz parapsis

Pyranus et phyllis et talia plura videbis.

priamis p
amidis v
Enaidos.

Cum grecis multis. his patronymica iungis

Que formant in idos quandoqz suos genitinos.

Ut genesis. multa dant is vel eos quoqz greca.

Et quedam seruant normam: vel idis sibi formant.

Ut cassia tigris iris tibri. paris ifis.

Istis iunge thetio: vel dat thetios genitiuis.

Dant in eris cucumis vniqzqz cinis quoqz puluis.

Lis litis. quiris quiritis. glis dabo glitis.

Et glissis gliris:dis ditis consociabis.

Prebet inis sanguis sardis pollis sociabis.

Semis pars assis cum sit/semisissia habebit:

Sed pro dimidio nunqz variabile credo.

Ovis fac ex os longam. curtam dabit arbos.

mos oris

Cos dos pos qz nepos otis dant atqz sacerdos.

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

Sed pos curtat oris: custodis dat tibi custos.

Hercis formabit hercis. bos bonis adde.

Deuorat os oris quidquid lucratur os ossis:

Glos glossis lignum vetus est de nocte serenum:

Flos est glos gloriæ. glos gloriæ femina fratris.

fortius
fortioris

Ex us fiat oris. quod comparat o tibi longat:

tempus
temporis

Sed formant in eris venus et vetus et scelus addis

Vellus viscus olus opus et fedus latus ulcus

Sidus pondus acus glomus et genus. addito vulnus

Munus funus onus. udisq; palus dat et incus

Intercus dat utis curtam: longamq; iuuentus:

ut feruit
thus rus.

Et quod dat seruus: virtusq; salusq; senectus.

Vris dat tellus. monosyllaba consociamus.

Sed sus iungo suis. et grus gruis annumerabis.

Dat pecus hec pecudis. pecus hoc pecoris sibi iungit.

Laus laudis donat et fraus fraudis sibi format.

Bas demit. et patris sibi iungit.

plebs
furps.

celebs his
princeps
principis

Ebs. eps e mutant in i. si polysyllaba fiant.

Aucupis excipitur ex auceps quod reperitur.

Formant a caput eps. ex eps ipitis velut anceps.

Puls pultis ponit. et hyemis hyemis sibi iungit:

mēs mētis
ars artis

Nas demit. et res tis quoq; sumit

Quod cor componit vel pendo s remouebit.

Dis caput. et iungo frons lens glans tis de tenento.

Atq; quod uncia dat. s demit. cis quoq; sumit.

vecors dif
libripēs li
bripendis

rediens
redeuntis
quinquans
caputis
ludex icis

Cum natis sit iens in euntis. iunge quensq;

Ambio sub lege manet. atq; superbio iunge.

Ut mutas in itis. et p mutabitur in cis.

Si tamene teneant super p polysyllaba mutant

Hanc in i. sed lodep i. longat. et e tenet cylep.

His iungas veruep. et lectilis atq; supellep.

Angis dat rep. iungas lep grep quoq; remep.

a iij

LIBRI PRIMI TRACTATVS PRIMVS

Sic grecum format ut spiny. vel gos sibi donat.

Dic scius et noctis et coniugis et niuis addis.

Hinc reliquos formo tibi casus a genitiuo:

Remouet ternus. is in em mutat tibi quartus:

Im dat maguderis peluis sris sic et eclipsis.

Vis buris ruffis tibris cum tigris erynnis.

Treueris et tongris rripolis sirtis simul iris.

Istis adiungo dans is vel eos genitiuo.

Ut genesis frenesis. et in im bene plura videbis.

Quedam latina mutant is in a quasi greca.

Em dat et in turis restis puppisqz securis.

Par quintus recto. ta men a quedā remoueto **Utius**

De pallas palla. tibris iris sunt quasi greca.

Formatur sextus in c. sed tñ exapiemus **Ablatiuus**

Cum fit in c rectus. istis is et e sociemus.

Ucer is e iungis. et al alis et addis araris.

Hec is in i vertunt. dans in quarto sibi iungunt

Gausape presepe prenesseqz cepe soracte.

Hinc Hannibal sotular sal demas hastrubal et far

Nectar epar cum lar hostar cesar iubar aspar.

Dant e vel i septis fascis piscis simul ignis

Et postis fustis vectis lactisqz securis

Cum turis restis puppis quoqz mobile iungis:

His reliquum demas: hospes sospes superaddes.

Degenerast uber iungas. e vel i dabit inber:

Attamen i naris tantum dat. iungis aprilis.

Quintilis iungas et septilis super addas.

Cardi cum nalis: iungas simul officialis.

Habentia genitiui similem nio: vel i solam in ablatiuo: & q termini-
nantur in us vel rs per is quandoq terminant accusatiuos plurales:
praesertim qium habent in genitiuo plurali.

aethera.
aera

monile
alacer ala
cris cre

qa tantm
habent e.
decembri
septembri
cardinalis

ut sūt pro
pria in is:
hūtdagm
silep nio:
ut neapol

fortis te.
tribunalis
calcaris
magudon

scz ois ge
neris sūt
oparia ru
dis m ad/
iectm i tm
substm ac
e tm habz

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

In Plurali.

Pluralis primus is in es format quoqz quartus:
Et quintum socia: sed dant is in a tibi neutra:
Preter que donant i septris/hec ia formant.
Et que dant e vel i, tamen hinc amplustra retracta
Ludicra vel vetera: quod comparat atqz retracta.

Is in ium vertit genitiuus. et hinc tibi demis
Quod fit in a vel in o que dant is in ium genitiuo.

Il simul ul iungas n et r. simul as superaddas.

Cum crescunt dabimus istis is et es simul os us:

Et panis soboles apis et canis indole proles

Cum proceres fruges iuuenis volucrisqz penates.

His grecum iungo: dant is vel eos genitiuo.

Laus fraus puls iungo: simul s bp preeunte.

Iungis hyems/consorsqz cohors. caput his superadde.

Complex atqz senex. Et fixum iungito supellex

Ex istis demas caro. quod fit in ar sibi iungo:

Acer is e. preter celer. his addas simul imber.

Cor simul. as affis. mas vas qz vadis quoqz cum glis.

Lis dos ac ab os. plus trabs plebs scobs sociabis.

Anceps cum socijs. urbs daps seps stirps sibi iungis

Et nix nox addo calx lanx arx atqz supellex.

Atqz boum dicas quoqz bobus. et u capit ales.

Um prebet ans ens vel ium. sed ium dabog lano dens

Et gens mens. Ternus inibus dabit is. quoqz Sextus.

Forma declinationis tertiae.

In f3ri	Nōio hic & hec & hoc felix	hi & hæ felices & hec felicia
	Gūio huius felidis	horū & harū & horū feliciū
	Dūio huius felici	pi his felicibus
	Añio hūc & hāc felicē & hoc felix	hos & has felices & hec felicia
	Vocatiuo o felix	o felices & o felicia
	Abliō ab hoc & ab hac & ab hoc cel' d	ab his felicibus

a iij

inuenit &
apium

heresum
vatum

artificum
locupletū
pter caesar
caesarum.

ut alicui.
id est. miz
ratis genū
siris i ib^o
in dñio &
abliō pñ

LIBRI PRIMI TRAC. PRIMVS

Eiusdem declinationis alia forma

	Nō hic lapis		hi lapides
	Gñō huius lapidis		horum lapidum
In s̄ri	Dñō huic lapidi	In p̄ri	his lapidibus
	Actio hunc lapidem		hos lapides
	Vocatio o lapis		o lapides
	Ablatio ab hoc lapide		ab his lapidibus

Eiusdem declinationis alia forma

	Nō hoc dogma		hæc dogmata
	Gñō huius dogmatis		horum dogmarum
In s̄ri	Dñō huic dogmati	In p̄ri	his dogmatibus
	Actio hoc dogma		hæc dogmata
	Vñō o dogma		o dogmata
	Ablatio ab hoc dogmate		ab his dogmatibus

Eiusdem declinationis alia forma.

	Nō hoc cubile		hæc cubilia
	Gñō huius cubilis		horum cubilium
In s̄ri	Dñō huic cubili	In p̄ri	his cubilibus
	Actio hoc cubile		hæc cubilia
	Vñō o cubile		o cubilia
	Ablatio ab hoc cubili		ab his cubilibus

De quarta declinatione. Capitulum nonum. In Singulari.

Quarta dat us rectis. genitiuis us quoq; quintis
Prebet et u recto quem noli flectere primo.

Ternus ui finit. um quartus. sextus in u fit.

In Plurali.

Pluralis primus dabit us. quartus quoq; quintus

Udictis dabimus. ua prebet uum genitiuis.

Ternus sextus ibus dant. sed ficius tribus arcus

Ante bus u seruant. portusq; veru specus addam.

Et lacus et partus acus et quercus penus artus.

Forma inflectionis quartæ.

	Nō hic fructus.		hi fructus		hæc genua
	Gñō huius fructus		horū fructū		horū genuum
In s̄ri	Dñō huic fructui	In p̄ri	his fructibus		his genibus
	Actio hunc fructū		hos fructus		hæc genua
	Vocatio o fructus		o fructus		o genua
	Ablatio ab hoc fructu		ab his fructib⁹		ab his gēub⁹

fructus
genu

DE NOTICIA PARTIVMORATIONIS

De quinta Declinatione. Capitulum
decimum. In singulari.

q Vinta dat es rectis. Sed prebet et genitiuus.
Eternis.

Em' quartus. quintus dabit es. e sextus habebit.
In plurali.

Primus plurali dabit es: qui vult sibi subdi
Quartum cum quinto. tribues erum genitiuus.
Tertius et sextus semper formantur in ebus.

Forma quinte declinationis.

Ntio hæc species.		hæc species
Gtio huius species		harum specierum
In sri Dño huic species	In pli	his speciebus
Actio hanc speciem		has species
Vocatio o species		o species
Ablatio ab hac specie		ab his speciebus

De declinatione compositorum. Cap. undecimū.

Constans ex rectis / penes hos ambos variabis. Respubli
ca.
c Non sic alterutrum delines: nec leopardum.
Constans ex recto simul obliquo / variato legislator

Ex recti parte: sed non variabile quodq;
tibisoli. Constans obliquis.

DIS. Breues quas iam tradidisti dedinationū regulas alta mente
reposui. Nunc demū de genere te ab soluas. MA. Gñā nominū sex
sunt. scz Masculinū Fēminū Neutrū Cōmune Omne / p̄miscuū qd &
epichentū dicit sub uno articulo utrūq; sexū importās. & dubiū siue in
certū. DIS. Penes quid cognoscit genus nomis? MAG. Penes
significatū & terminatōes. ut regulę sequentibus metris conclusę indi
cant. Ea tamen lege: ut regulę gñales a specialibus sint exceptiones.

De nominū generibus in generali. Capitulū. xij.

a Ro maribus iungat quodcunq; virū tibi signat pater
petrus
Femineis iungas per que signas mulieres. mater.
anna
Mancipium neutro dabis: et scortum sociabo. cœlicola
Comuni iunge sex um quod signat utrumq; liza

LIBRI PRIMI TRAC. PRIMVS

i. nomina
fluuioꝝ
menſiũ &
uentuꝝ
ſunt gñis
maſculini

Que ſiunt propria flu. men. ven. pone marina.
Hec dabit arboribus. ſed fructibus hoc ſociamus.
Mas oleaſter erit. dumus et rubus ſociabio.
Hoc ſiler eſt herba: ſiler hic donat tibi vina.
Hec ſit auelana nux glans caſtanea ficus.
Tripley mobilibus genus ut vult ars ſociamus.

Rhenus
Ianuariu
Boreas

Pirus
Fœlix
Fordis

Dæmo
Babilo

De genere nominum prime declinatio/
nis. Capitulum tredecimum.

a manet in prima mulier. deo mammona paſca menſa.
Neutris. et manna neutrum/mulierqz polenta.

Adria planeta maribus dabis atqz cometa.

De genere noĩm ſecunde declinatiõis. Cap. xiiij.

ſcamnum
Leur
Liber
pannus

m neutrum facies. mulierum nomina ſigneo.

glicerium
cuſtodiu

u R. ſi mul. us. queqz maribus ſociata ſecunde.

Femina dama ſcus/domus/ ac humus atqz pa/

Egyptus/vānus et diphthongus/celus alnus. pyrus

Alluus cum byſſus/cremus/paradiſus/abyſſus/

Porticus/et methodus/ ſynodus/nardus/hiacintus/

Artus cum delus et carba ſus atqz phaſelus/

Coſtus/ciſtallus et cypus/ iunge ſmaragdus.

Hoc vulgus/pelagus. quandoqz ſit hic paradiſus/

methados
methadus

De grecum ſepe mutatur in us muliebꝛe.

De genere nominũ tertie declinationis. Cap. xv.

DETER neutrum tertie.

Leſtio
albedo
ſiligo.

A verbis cuncta per io. vel nomine ſumpta/

Et nomen do. go. prebens inus ingenuo

Dona femineis. Mas ordo cardo terebo

Stellio gurgulio cum margo/pugio iungo.

Onto cum ſocijs/ut termino conſociabis.

In reliquis mas o. caro ſed mulieribus addo.

mel fel

Neutrum pone. die ſal hic et hoc retinere.

Et ſol mas dices. cui quod ſit in an bene iunges.

hoc eſt no
mine tmi
nata in d.
i c a r e ſit
neutri ge
neris ſi ſit
inflectiois
tertiæ

2
An

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

Neutrum nomen in en esto. sed femina siren. En flumen
 Mas est ren cum splen/pectenqz lien vel Hymenqz.
 Delphin mas esto. cui quod sit in on sociato. In.
 Hec sindon dicas. iunges per que loca signes. On.
 Que dya siue gera componit sunt tibi neutra. dyapason
 Tantundem neutrum. totidem plurale fit omne. Em geraldogo
 Ar neutrum ponas: sed sit lar cum sotular mas. Ar dion
 Et simul or socia maribus. tamen excipe multa. Ar calcar
 Tuziber atqz piper neutris dabis atqz papauer. Et aer color
 Sic dicas verber/iter/ uber. iunge cadauer/ Or
 Desper/ver/ ruder/ his spinter iungito iuger cancer p
 Et suber/ tuber. sed femina sit tibi linter. morbo
 Hec dicas arbor. hoc equor/ cor quoqz marmor ador
 Ir pte sunt neutra: vox gaddir consocianda. Ir.
 Or neutris iugas. maribus fursur/ lemur addas. Or
 Raro mas murmur. hic et hec vultur quoqz turtur.
 Hec dat nomē in as. tamen hic sit vas vadia et mas. No
 Neutrum vas va sis. huic fas nefas sociabis.
 Est crescens mas es: sed compos femina merces. Es
 Magnes atqz quies seges atqz reges. dabit hoc es.
 Preter mas verres. tibi cetera sint mulieres.
 Femineis dabis is. hic caulis iunge molaris Is sedes
 Fascis cum piscis postis fustis quoqz vectis.
 Ignis cum crinis panis callis quoqz fumis
 Unguis cum mensis amnis cum follis et ensis
 Unguis cum collis orbis torquis quoqz corbis
 Et penis sentis vermis terrisqz sementis
 Olio gliris/ sanguis pulvis vomis lapis avis
 Atqz cumis cassis. canis hic simul hec sociabis.
 Fumis cum clunis dubio generi sociabis.
 Hic dat nomē in os. hec glos eos dos. hic et hec bos. Os
 Os oris neutris dabis: os ossis sociabis:

LIBRI PRIMI TRAC. PRIMVS

Tempus Et chaos atqz melos argos logos annumerantur.
ulcus Os iungas neutro quod omis vel eris genitino
 Dat. mas esto lepus. Hec des reliquis. dabit hic mus.
 Hic dat et hec tibi sus. Hoc virus pus. dat et hic grus.
 Neutraqz sunt ius rhus rus. his coniungito crus / plus
 Laus fraus puls pones et hyems inter mulieres.
plebs Sit femina b vel n p vel r sibi iuncta:
mens Iunge chalybs serpens maribus: mos fons quoqz pons
scops Et partes assis. tortens seps annumerabis. / dens.
ars Princeps prebebit dubium: sit adeps sociatum.
iudex Stirps bona plantauit stirpem qui vina cteauit.
 Et super p tibi dant hic: si polysyllaba fiant.
 Hec forsey forpex vibex obexqz supellex.
lex fax Ad dis ibex carex. dat hic et hec ve silex quoqz cortex.
nox nix Hec iunges reliquis. grex mas qz calix sociabis:
nux Et phornix femix mastixqz alix quoqz varix
 Et ramix thorax predictis annumerabis.
 Pars pedis hic caly dat. hec sed latomus sibi iungat.
 De genere nominu quarte declinationis. Cap. xvj.
 V dabitur neutris: esto cornu tibi testis.
fructus Quarte nomen in us dabit hic. dant hec manus idus
 Porticus atqz tribus arcus et domus associamus.
 Hic tenet hec ve specus: illi penus associemus.
 De genere nominu quinte declinationis. Cap. xvij.
Species Feminis socia quecunqz dabit tibi quinta.
Facies Hic dabit hec ve dies: dant hi tantummodo plures:
meridies Si componatur semper maribus sociatur.

virtus
 seruitus
 Solus
 hoc acus
 aceris

sincer
 ris. su
 mis v
 exani
 vel us

De Etchroclitis. Capitulum xviii. MAB.

e Cce paucis admodu regulis nominu genera secunda declina
 tionu ordinem tradidimus: preter hec in sunt alia noia q ethero
 dita. i. diuerse declinata dicunt: quoru scilicet & genus & inflectio diuer
 sa reperiuntur: qbus magis usitata sequentibus regulis enumerantur.

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS 1

Ista solent quarta variari siue secunda
Cum lauro quercus pinus cornus quoq; ficus
His colus atq; domus penus et lacus atq; tumultus
Ornatus passus cantus cetus specus ortus.

Is vel us ista suis dices dare compositiuis
Cera/iugum/limus/animus/simul arma/bacillus/
Et colus/et annus.

Sincerus p
ris subli/
mis v^l us
exanimis
vel us

Cum norma/neruum/cum freno/collige cliuui.
Vas vasis ternam tibi dat: plurale secundam.
Dat Iesus um quarto: reliquis u semper habeto.
Dat moyses moysi moysen moysq; sexto.
Via vires/astu/natu/ tantū modo sexto.
Ambo duoq; notes. flecta sq; domum sapienter/
Tolle me/nu/ primo numero: mi/ mis q; secundo.
Est locus atq; loci/ loca balthæus et locus adde.
Dic rastrum rastros. sic celum. sic quoq; porum.
Os vel a dat frenum filum claustrumq; capistrum.
Topica buccolica simul intubus arbutus adde.
Pascua carbasus altile pergamus atq; supellex.
Dic zizania dicq; georgica rhetoricorum:

Hec primo numero sunt femina: plura q; neutra:
Dindima pilea supera trencra sibila ninges
Isinara gargara menala sic infernus auerna.
Hec primo numero sunt mascula: plura q; neutra:
Dic sponsalia millia menia dic simul cyra
Ilia dic arma semper pluralia neutra.
Primates procetes vepres manesq; penates
Artus maiores trene lace sq; mineq;
Plurali maria tantum tu flectere debes.

Plurali numero tantum tu flectere debes
Inducias latebras thermas idusq; kalendas
Exuias nonas serias nugas quoq; scholaa

imbecillif
v^l us iner
mis v^l us
perennis
perennus
enormis.
vel us
decliuis
vel us.

LIBRI PRIMI TRACTATVS PRIMVS

Excubias et diuicias diras quoq; cunas
 Stare licet nequeant metros/ tamen hic residebunt
 Liberi/quirites/facetie/nuptie/nundine/
 Inferi cum posteris et blandicias sociabis.
 Inficias sic insidias sic inferiasq;
 Et tenebras opes furias quoq; reliquiasq;
 Deliciasq; minas sentesq; chelas phalerasq;
 Parcas illecebras nares gratesq; foresq;
 Venetias thebas athenas consumulesq;
 Que quæruunt que distribuunt referuntq; negantq;
 Infinita quoq; casu caruere vocante.

Quis
 Omnis
 Alter

DIS. Num & plura sunt huiusce ordinis nomina? MAG. Sunt
 & quidem multa. ut Quisquilix Exquilix; exequix; manubix; indu-
 uix. Sed ea oia ponere superuacaneu visum est: cum ex his plurima
 apud antiquiores recentioresve & in casibus & numeris reperiant qui-
 bus ab aliis carere tradita sunt. ea quoq; quæ supra tradidimus plura
 lia/nonnunq; in singulari sunt reperta. relictis igitur his: speciem ul-
 timum nominis accidens videamus.

De Specie. Capitulum. xix. MAG.

Species

Pecies nominu duplex est: scz primitiua & deriuatiua. DIS.
 Quæ nomina dicuntur primitiue speciei? MAG. Quæ a
 nullo deriuantur. ut pater mater. DIS. Quæ sunt deriuati-
 ue speciei? MAG. Illa q; ab aliis deriuantur. quod cū fiat multis mo-
 dis: nō tam necessariis q; variis: ego tibi solum de comparatiuis patro-
 nymicis & verbalibus utilioribus dicere p̄tendo. Et primo.

De Comparatione. Capitulum. xx. DIS.

cōparatio

Vid est comparatio? MAG. Est rei ad rē assimilatio. DI.
 Quibus nominibus accidit compatio? MAG. Adiectiuis
 dītaxat: quorū significatū pōt augeri aut minui. quorū scz vul-
 garī additur noch v̄t aller. Nam compatiuus p̄ noch: & superlatiuis per
 aller vulgarizandus est. Nonnunq; vero propria appellatiue capta cō-
 parantur (& si improprie) ut nero-neromior. Salomon salomonior.

cōparatio-
nis grad⁹

DIS. Quot sunt comparationis gradus? MAG. Tres. Positiu⁹
 comparatiuus & superlatiuus. DIS. Ad horum formationes per-
 ge? MAG. Positiuus a nullo formatur sed alij formant ab eo. DI.
 Quomodo? MAG. Nam omnis positiuus aut est secundæ decli-
 nationis aut tercie. Si igitur positiuus fuerit secundæ declinationis: cō-
 paratiuus format a g̃r̃o singulari adjecto orin feminino & masculino

positiuius

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

vel us in neutro. Et superlatiuus addēdo s/ & simus. ut docti doctior doctius doctissimus. Omnis itaq; suplatiuus in simus p duplex ff scribitur. Si autē positiuus terminat in er: superlatiuus fit a noīatiuo p additionē rimus. ut niger nigerrimus. Omnis suplatiuus in rimus r geminat/ dempro plurimus. Excipiūtur bonus melior optimus. Malus prior pessimus. Paruus minor minimus. Magnus maior maximus. Multus plus (in neutro tantum) plurimus. Celsus celsior summus. Dexter dexterio dextimus. Sinister sinisterio sinistimus. Beniuolus beniuolentior beniuolentissimus. Maluolus maluolentior maluolentissimus. Simili modo cōposita a facio. ut mirificus magnificus. Sic & cōposita a loquor. ut doctiloquus: breuiloquus vaniloquus. Amicus amicitior amantissimus. Sic pudicus & impudicus. Omnis comparatiuus in tior vel in tius t seruat: si positiuus t habeat. ut fortior fortius aut c si positiuus habeat c. ut felicior felicius. Si vero positiu⁹ fuerit ter tie declinationis: tunc comparatiuus format a datiuo addēdo or & us ut forti fortior fortius. Et superlatiuus a genitiuo addēdo simus. ut fortis fortissimus. Cum vero positiuus terminatur in r/ superlatiuus fit a noīatiuo p additionē rimus. ut saluber saluberimus. Excipiūtur iuuenis iunior/ senex senior/ adolescens adolescentior absq; superlatiuo vetus veterior/ veterrimus. diues ditior (a dis diēs) ditissimus. Facilis facilius facillimus. Sic agilis agilius agilissimus. gracilis: humilis: similis & ab his cōposita. ut difficilis dissimilis. quę oīa habent duplex ll in superlatiuo. Item ea quę in eris terminantur & in neutro in e/ seruant regulam eorū quę in r terminantur. ut Celeber bris bre celeberrimus. Excipiuntur in utraq; declinatione noīa in us vel is terminata habentia vocalem anteus vel is. ut pius/ dubius/ egregius/ tenuis/ arduus &c. quę omnia comparatiuū ppter nimiū vocalium hiatum non habent. Sed p eo positiuum cum aduerbio magis sumunt. ut magis dubius magis arduus &c. Hōr tū comparatiui qnq; inueniuntur/ ocyor ocyssimus sine positiuo. nequā nequior nequissimus. Nec lateat ab aduerbijs qbusdā & ppositionibus p aduerbijs positis/ cōparatiuū & superlatiuum cadere. ut ab extra exterior extremus. Supra superior supremus. Intra interior intimus. Circa citerior citimus. ppe propior pxiimus. Proximior vero a pximus est: qd coniunctū significat. Ante antior sine superlatiuo. Pridē prior primus. Ultra ulterior ultimus. Infra inferior infimus. Post posterior postremus. Era verbo detero de terior deterimus. Irregularitatē comparationis quo ad significatum vulgarizando gradus facile deprehendes.

De Patronymicis. Capitulu. xxi. DIS.

Ar̄ lucide de gradibus cōparationis discruisti de patronymicis si qd habes in mediū deducas. MA. Nomē patronymicū cum dicimus/ quod a pprijs nominibus patrū auorū fratru locorū
b ij

LIBRI PRIMI TRACTATVS PRIMVS

ve deriuatum significat cum genituo sui primitiui filiū vel nepotem filiā
am vel neptim: aut certi loci gentem. DIS. Harum quælo forma/
tiones silentio haud prætereas. MAG. Omne patronymicum ter/
minatur aut in des: is as vel ne.

In Es

Primæ a genituo mutando e in a & addēdo des: ut Aeneæ Aeneades. Anchisæ Anchisides. Vsu tamen dicitur Anchisiades.

I & fit patronymicū corripēdo i & ad dēdo des ut Priami Priamides.

Patronymicum Secundæ II duplex. & fit patronymicū mutādō
in des fit a noīe a genitio ultimū i in a: & addēdo des ut Me/
declinationis q termi netus Meneti Menetiades.
natur in Et. fit patronymicū mutādō ei in i lon/

gā & addēdo des. ut Pelei Pelides
Tidei euphoniæ causa Tides facit.

Tertiæ a datuo addēdo des. ut Nestori nestorides
a Nestor. Inuenitur tñ Scipiades p scipionides.

Et hæc omnia sunt masculini gñis & primæ declinationis. ut Anch/
tes. Nonnulli tñ ipsa in datuo. & ablatuo pñibus iibus finiūt. Patro/
nymica in is vel as fiunt a patronymicis in des subtracta de/syllaba. ut
priamides priamis: virgiliades virgilias. Dicit tñ eneis peneas: & pe/
leis. p pelis. Sic poetæ nōnunq̃ patronymicis syllabas addunt: demūt
aut mutāt. Hæc oīa sunt gñis feminini. & eorū declinatio tradita est in
ternoīa tertiæ declinationis. Patronymica in ne: quæ rarius reperiunt
fiunt a gñio p additionē ne. ut adrastus adrastine. nereus nerine. mu/
rado ei in i. & ab acrisius acrisione dicit vel acrisine. Omnia habet i vel o
ante ne: & sunt gñis feminini. Et dedinātur ut græca in e q̃ in oibus ca/
sibus habent e dempro gñio q̃ habet es. Et actio q̃ habet em vel en. Et
tñ de patronymicis: sine græca q̃ppe litteratura taliū & formatōes &
inflectiones scdm pñisionē intelligi nequeunt. verbalia videamus.

Is

In as

In Ne

Nomen
verbale

Or
Trix

Sor
Vs

De Verbalibus. Capitulū. xxij. DIS:

Omen verbale quod dicitur MAG. Quod descendit a verbo
cū quo & similitudinē significatiōis retinet. DIS. Per quē
modū fit talis verbalium a verbis descensus? MAG. Per modū
multiplicē: eo q̃ verbalia sunt diuersa. Q̃ uadā em terminatur in or:
& descendunt ab ultimo supino mutata u in or. ut doctus doctor. Et hæc
de se formāt verbalia in trix: p mutationē tor in trix. ut doctor doctrix
Excipitur nutritrix qd scdm hanc regulā esset nutritrix. Sed verbalia i for
similiter formantur ab ultimo supino mutādō u in or. ut lusu lusor. nec
de se formant verbalia in trix / præter tonsor quod format tonsotrix
& expulsor expulsotrix. Verbale autē quod in us terminatur quare de/
clinationis. similiter ab ultimo supino descendit addita s littera. ut visu

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

visus. Sed verbale in io finitū: descendit similiter ab ultimo supino mu- Io
 ra. u. in io. & scribitur per t. ut lectu lectio. Exdipiuntur verbalia ver-
 borum primę conjugationis q̄ habēt in supino icū vel ctum; nam talia
 non terminant in io vel ctio: sed aīo ut vetatio/pstatio/cubatio/do-
 mario/sonatio/donatio/crepatio/fricatio/lectio; in frequētijs repe-
 ritur q̄ secatio. Sed verbale in tiuus/mutat u. ulōmī supini in i; & assu- Tiuus
 mit uis. ut amatiuus. Verbale in men fit a scā psona pntis indicatui. Men Men
 mutando s in men. ut regimen. a rego regis. cui si addit tum fit re/ Mentum
 gimentum. sic documen documentū &c. Verbalia autē in ax/ab eadē Ax
 secunda persona descēdunt mutādo ulōmā syllabā in ax. ut voro vo-
 ras vorax. Similit̄ fit de ybalibus in ex. ut rex lex latex. Verbalia autē Ex
 in bilis mutāt secūde psonę ulōmā litterā in bilis. ut amabilis. Ea tñ q̄ Bilis
 sunt secūde inflectionis mutant in i. ut docibilis pro docebilis &c.

De Pronomine. Capitulum. xxiij. DIS.

Ronomē quid est? MAG. Pars orationis q̄ pro pprio noīe Pnomen
 p uniuscuiusq̄ rei ponit & certā significat personā. DIS. Ob
 id ergo pnomē dicitur eo q̄ p noīe ponit? MAG. Sane qdē
 infers. DIS. Superflua est hęc pars orationis cū loco ei⁹/noīe p quo
 ponitur uti possumus. MAG. Argumentū hoc tu ipse solves si cau- quare p/
 sas inuentionis pnominis aīaduertens. DIS. Quas igitur ob cau- nomē in/
 sas inuentum est pnomē? MAG. Duas ppter causas/ necessitatē uentum
 videlicet & cōmoditatē. DIS. Necessitatē ostende. MA. Nam cū
 ppter ne omnia noīa ex supradictis sint tertia personę: demptis vocatiuis qui
 cōmoditatē sunt secūde psonę/cū verbis primę aut secūde psonę construi non
 potuerit: necesse ergo fuit reperire pnomina primę & secūde perso-
 nę quę huiusmodi defectū suplerent. DIS. In hoc argumentum
 meū solutum esse intelligo: cum loco pnoīs primę psonę nomē pro
 quo ponitur; poni possit minime. Sed de cōmoditate quid sentias ex
 plana. MAG. Cum ei⁹dem rei in oratione sepius mentionē facere
 placuerit/loco noīs eius/cōmode pronomine utimur: ne ei⁹dē noīs ppter cō
 repetitio crebra/ legentibus aut fastidiū aut dubium ingerat: dicentes moditatē
 Ajax venit ad Troiā: & idē fortiter pugnavit. potius q̄ Ajax venit ad
 Troiā & Ajax fortiter pugnavit. DIS. Possunt ne pnoīa certo cō/
 prehēdi nūero? MA. Possunt. DIS. Quot sunt? MAG. Quin qundecim
 decim scz ego tu sui ille ipse iste hic is meus tuus suus noster vester no- sunt pno
 stras & vestras/cū suis cōpositis & cōdeclinēis: quorū duo ultima gē mina
 nilia dicta sunt: eo q̄ genē significant. ut nostras: id est de nostra gente
 DIS. Quomodo differunt pronomina inter se? MAG. Quia pnomina
 quedam sunt relatiua: quedā demonstratiua. DIS. Quę sunt re- relatiua
 latiua? MAG. Quę ad pdictę rei memoriā nos remittūt (ut sunt demonstra
 is suus ipse & sui. Reliq̄ omnia demonstratiua sunt: quia per ipsa aī- tiua
 quid demonstramus. Ille vero utrūq̄ explet officium: pro quorū tiua
 facilius memoria hosce accipe versus. Is suus ipse sui referunt: sed tē

LIBRI PRIMI TRACTATVS PRIMVS

tera monstrant. Ille refert monstrat/non facit hoc aliud. Solet & ipse nonnunq̃ discretiue reperiri. ut finis in ipso exordio cogitandus est.

accidentia DIS. Pronomini quot accidunt? **MAG.** Septem scilicet: species
pronois numerus/figura/persona/genus/casus/& declinatio. DIS. Spe/
cies pronominum quot sunt? **MAG.** duę primitiua & deriuatiua
DIS. Quę & quot pronomina sunt primitiue species? **MAG.**
Octo scz ego tu sui ille ipse iste hic is. Reliqua septem sunt deriuatiue
speciei: quia a tribus primis deriuantur. DIS. Per quem modum?
deriuatiua. **MAG.** A genitiuo singulari mei. fit meus mea mei. a genitiuo plu
rali nostru vel nostri. fit noster nostra nostru & nras. Et a genitiuo singula
ri tui: fit tuus tua tuum. & a genitiuo plurali vestrū vel vestrū: fit vester
vestra vestrū & vestras. Et a genitiuo utriusq̃ numeri sui: fit suus sua
suum. Et hæc deriuatiua psonas duplices possidentis scz & posselli im
portant ratione cuius quædam a Donato. dicuntur ex utraq̃ parte
(possidentis scilicet & posselli) singularia. ut meus tuus suus. Quędā
vero pluralia ex utraq̃ parte. ut noster & vester. quod quidem de resi
gnata intelligitur cum utrobicq̃ vox sit singularis. DIS. Numeri p
nominū quot sunt? **MAG.** Duo: quod admodum in noie dictū est. sui
tamē utriusq̃ numeri est. DI. Personę pronominū q̃ sunt? **MA.**
tres: scz prima secunda & tertia. DIS. Quot & q̃ pronomina sunt
primę personę? **MAG.** Vnum scz ego cū suis cōdeclinēis. DIS.
Quot sunt secundę personę? **MAG.** Vnum scz tu cū suis cōdecli
nēis & omnibus vocatiuis. DIS. Quę & quot sunt tertię psonę.
MAG. Omnia alia. DIS. Figure pronominū q̃ sunt? **MAG.**
Duę: quę admodū de noie dictū est. Sed hoc te scire volo: pnoia nō
nunq̃ i recto cōponi. ut istic istec istoc ab iste & hic &c. Ego ipse tuipe
Idem ex is & demū: a q̃ idēntidem quod aliqñ aduerbiū est. & frequ
ter significat. Aliqñ vero pronoiā in obliquo cōponuntur. ut mēme/
tete/sele/q̃ accusatiui & ablatiui casus sunt. Sele vero utriusq̃ numeri
Idem Idēntidē
est. Ecce cum ecce eccos eccas: ab ecce & eum eam eos eas: pro ecce eū
eam: ecce eos eas. Ellum ellā ellos ellas. ab ecce & illum illos illas illā
Dicimus & meipsum tuipsum suipsum: meipsum tuipsum seipsum &c.
Sunt p̃terea syllabę quędam q̃ pronominibus adiunguntur. ut me/te
ce/pte. DIS. Quibus pronominibus adiungitur met? **MA.** Ego **met**
& suis obliquis. ut egomet meimet &c. Similiter obliq̃ tu. demp̃nis in
genitiuis pluralibz. ut tuimet tibiimet: additur & sui. ut suimet sibiimet
semet. Et quandoq̃ pronominibus tertię personę. ut ipsemet. DI.
Quibus pronominibus additur te? **MA.** Huic pronomi ru. ut rure **Te**
cui postea addit met. ut ruremet. in ntio & ṽtio solum. DIS. Qui
bus autem adiungitur ce? **MAG.** Omnibus casibus pronois hic hæc **Ce**
hoc in s̃ desinētibz. ut huiusce hōsce hāsce hūsce dicimus & illiusce
istiusce. & Therent? illācine protulit. DIS. Quibus pre adiungitur **Pre**
MAG. His q̃q̃ ablatiuis mea tua sua nostra vestra. dicto meapre:

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

tuaptesuapte nostrapte & vestrapte, inuenitur & ne pronomini in/ Nec
 terrogatiue addita, ut hoc cine est humanū factū: id est hoc nec? Simi/ Quis & Qui
 liter & istis dictionibus quis & qui (quas Donatus inter pronōia po/ Quis & Qui
 suit) varie syllabę adhiuntur: De quibus hæc nota metra. Cum quis Quis & Qui
 nāq; piām sine qui coniunge putasquā. Dā vīs cūq; liber: q; sine q; re Quis & Qui
 tinet, ut quisnam? qnā? quodnā vel quidnam: quisq; quęq; quodq;
 quispiam quępiam quodpiā vel quidpiā. Quis putas quępuras qd/
 puras. Quisq; quęq; quodq; vel qdq;. Quidā quędā qddā vel qd/
 dam in neutro per dd duplicatum. Quisuis quęuis quoduis vel quid Quis & Qui
 uis. Quicunq; quęcunq; quodcunq;. Quilibet quęlibet quodlibet
 vel quidlibet. Componitur & unus cum quisq; dicendo unusquisq;
 & quis cum si, ut siquis, cum ne, ut nequis, cum alius, ut aliquis, cum Quis & Qui
 re, ut reliquis, cum nū, ut nunquid, cum quis, ut quisquis quęq; qd/
 q;, cum en, ut enquis enqua enquod vel enquid. DIS. Genera pro Quis & Qui
 nominū quot sunt? MAG. Quinq; scilicet masculinum / feminī /
 num / neutrum / cōmune / & omne. DIS. Quę pronomina sunt Quis & Qui
 masculini generis? MA. Ille ipse iste hic is noster vester meus tuus &
 suus. DIS. Quę sūt feminini generis? MAG. Illa ipsa ista hæc Quis & Qui
 ea nostra vestra mea tua sua. DIS. Quę sunt neutri generis? Quis & Qui
 MAG. Illud ipsum (nec dicitur ipsud, antiquitus em dicebat ipsus Quis & Qui
 ipsa ipsum) istud hoc id nostrum vestrum meum tuū suum. DIS. Quis & Qui
 Quę sunt cōmūnis generis? MAG. nostras & vestras. DIS. Quis & Qui
 Quę sunt omnis generis? MAG. Ego tu sui. DIS. Casus pro Quis & Qui
 minū quot sunt? MA. Sex: qui & nōm tū Quattuor exceptis pro Quis & Qui
 nōia nulla vocabis, tu meus & noster nostras hæc sola vocant. DI. Quis & Qui
 Declinationes proīm q̄sunt? MAG. Hæ quę sequuntur. Scien/ Quis & Qui
 dum tamen pronomini in declinando articularia non pponi. Quis & Qui
 Ego mei vel mis mihi me a me non nrū vel nrī nob nos a nob Quis & Qui
 Tu tui vel tis tibi te otua te In p̄i vos vrū vel vrī vobis vos o Quis & Qui
 Sui sibi se a se. (vos a vobis Quis & Qui
 Illi illius illi illū ab illo Illi illorū illis illos ab illis Quis & Qui
 In p̄i Illa illarū illis illas ab illis Quis & Qui
 Illud illius illi illud ab illo Illa illorū illis illa ab illis Quis & Qui
 Simili modo declinatur Ipse ipsa ipsum. Iste ista istud. Quis & Qui
 Hic huius huic hunc ab hoc. hi horum his hos ab his Quis & Qui
 Hæc huius huic hanc ab hæc In plī hæ harum his has ab his. Quis & Qui
 Hoc huius huic hoc ab hoc hæc horū his hæc ab his Quis & Qui
 Is eius ei eum ab eo. * ei eorum eis eos ab eis Quis & Qui
 In plī Eę earum eis eas ab eis Quis & Qui
 Ea eius ei eam ab ea Ea eorum eis ea ab eis Quis & Qui
 Id eius ei id ab eo Quis & Qui
 * qd ii dici deberet. Similiter & in datiu & ablatiu pluralib; his uñ Quis & Qui
 idem in nominatiuo plurali habet idem in datiuo & ablatiuo eisdem Quis & Qui
 vel eisdem. Quis & Qui

b. añ.

LIBRI PRIMI TRACTATUS PRIMVS

Meus mea meum Tuus tua tuū Suius sua suum declinantur sicut albus alba album. Excepto q̄ meus habet in vocatiuo mi.

Noster nostra nostrum Vester vestra vestrum declinantur sicut niger nigra nigrum. Nostras & vestras declinantur sicut ciuitas.

In s̄ri Quis vel qui cuius cui quem a quo vel a qui
Quæ vel qua cuius cui quam a qua vel a qui
Quod vel quid cuius cui quod vel quid a quo vel a qui

In p̄ri Qui quorū quis vel quibus quos a quis vel a quibus
Quæ quarū quis vel quibus quas a quis vel a quibus
Quæ vel qua quorū qs vel qbus q̄ vel q̄ a quis vel a qbus.

Sic & eorū composita p̄ter q̄ quis in nominatiuo / q̄ quid in accusatiuo & quod in ablatiue. Sigs reliquis aliquis nūquis in feminino in nominatiuo habent a. ut siqua reliqua nūqua &c. Istic istec istoc declinantur solum in casibus ubi c̄ retinent dempro datiuo singulari. hic & hęc nostras vestras & hoc nostrate vestrate. genitiuo huius nostratis vestratis: sicut nomina tertię declinationes in as.

In s̄ri	Eccum	Eccos	Ellum	Ellos
	In p̄ri		In s̄ri	
	Eccam	Eccas	Ellam	Ellas

Hęc de pronomine consequens est ut verbum percurramus.

De Verbo. Capitulum. xxiij. DIS.

Vide est verbū? MAG. Est paroratoris cū quibus & modis q̄ sine casu agere aliquid / aut pati / aut neutrū significans. Dicitur autē hęc pars orationis. verbum: eo q̄ aere verberato lingua formetur. DIS. Ea ratione omnis paroratoris verbū dici solet. MA. Sane quidē hęc tamē paroratoris per excellentiā sibi hoc nomē vendicabit: quia eo frequentius utimur cū sine verbo perfecta cōstīui nō possit oratio. Eius autē naturam nō tam definitiōe q̄ diuisione cognoscemus. Vnde oē verbū aut est substantiuū / vocatiuū / vel adiectiuū.

verba substantiua Et rursus yba substantiua tria sunt: sc̄ sum fio & existo. Vocatiua quę sunt sc̄ uicupor appello vocor nominor & dico. Reliq̄ yba oīa adiectiua sunt. Ex qbus m̄ alij silem vim hñt cū substantiuis & vocatiuis de qbus infra. Et amplius adiectiua sunt duplicia: sc̄ p̄sonalia & impersonalia. DIS. Quæ yba sunt p̄sonalia? MA. Quæ in p̄ri in dicatiui terminant in o vel in or (defectiuis & anormalis exceptis de quibus infra) ut amo / loquor / & coniugant p̄ tres personas. Et hęc rursus sunt duplicia sc̄ actiua & neutra. Actiua quidē oīa sūt quibus conuenienter addi potest ille accusatiu⁹ Ioannē. & possit vulgarizari p̄ iurid. ut amo Ioannē / sequor Ioannē / amo ich iurid lieb gehebt / se

Neutra quor ich iurid nachgeuolgt. Neutra yba sunt qbus accusatiu⁹ Ioannē addi nō pōt: nec vulgare iurid recipiūt. ut sto / luctor. nō em̄ dicimus sto Ioannē / luctor Ioannē. DIS. Quæ sunt impersonalia? MA. quę in p̄ri indicatiui terminant in tur vel in t. Et solū in tertijs p̄sonis

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

coniungantur ut statut/accidit/Hec autē rursus diuersa sunt: quia oīa
 impersonalia in tur sunt passiuā: & vulgarizant per man. ut statut man
 stat/vel es iurit: ut statut es iurir gestanden. Sed impersonalia in. t. sunt
 actiua. & vulgarizantur per es/ ut licet es 3impr. Excipiunt impersona
 lia in. t. q. descendūta facio: cū cōponit cum alijs dictionibus q. p. p. o. e.
 ut bene fit/satis fit/male fit que passiuā sunt. DIS. a quibus verbis
 descendunt impersonalia. MAG. ab actiuis/neutralibus/ tū dempro
 miseret. qd venit a verbo deponētalī misereor. DIS. Verbo quot
 accidit? MAG. octo scz genus: numerus: figura: tempus: persona: mo
 dus: cōiugatio: & forma. DIS. Gñā voborū q. t. sunt? MAG. quē
 q. scz actiui: passiuū: neutrū: cōmune: & deponēs. DIS. quod ver
 bū est actiui gñis? MAG. quod terminat in o & accipēs r radic ex se
 passiuū ut amo/amor. DIS. qd verbū est passiuū? MAG. qd ter
 minat in or/ & demptalī rredit in suū actm. ut amor/amo. DI. qd
 verbū est neutrū? MAG. qd terminat in o; nec pōt accipe r & facere
 ex se passiuū. ut sto/stor nō dicit. & hec sunt aut neutra pura. ut sto/aut
 neutropas substantiā: ut sum (qd solū nō terminat in o) Aut neutro passiuā: sic di
 cta quia in pō & t. p. b. formatis inde habent vocē passiuā. in p. s. e. r.
 t. m. & inde formatis neutralē seruant inflectionē. ut sunt audeo cum
 soleo fio quocq. gaudeo fido. prādeo mereo p. d. i. c. t. i. s. simul annumerā
 bis/aut passiuā neutra. Sic dicta q. sub voce neutrali passiuā habent
 lizationē. ut sunt vapulo veneo exulo fio. DIS. quod verbum est
 cōmune? MAG. qd in or definit/nec r dimittit actionē & passionē signi
 ficans. ut sunt largior expetior veneror moror osculor hortor. cri
 minor amplector interpretor hospitor adde. DIS. quod verbū est
 deponēs. MAG. qd in dr definit/nec r dimittit actionē vel passi
 onē significās. ut luctor loquor & siffia. DIS. numerū verborū quot
 sunt? MA. de nūero & figura verborū dicendū est ut in noīe. DI. numerus
 figura? MA. de nūero & figura verborū dicendū est ut in noīe. DI. numerus
 persona? MA. de nūero & figura verborū dicendū est ut in noīe. DI. numerus
 modus? MA. de nūero & figura verborū dicendū est ut in noīe. DI. numerus
 cōiugatio? MA. de nūero & figura verborū dicendū est ut in noīe. DI. numerus
 forma? MA. de nūero & figura verborū dicendū est ut in noīe. DI. numerus
 prima? MA. de nūero & figura verborū dicendū est ut in noīe. DI. numerus
 tertia? MA. de nūero & figura verborū dicendū est ut in noīe. DI. numerus

LIBRI PRIMĪ TRAC. PRIMVS

facilius deprehendes si uniuscuiusque coniugationis formam cum regulis
illis mox subiungendis memorie reposueris. preterita & supina (que
magis variant) secundum regulas formabis. Et quinque tempora a tenore
presentis deriuabis. unde Ram sem rim ro se formabit preteritumque.

De prima coniugatione Regule. Capitulū

vicesimumquintū. De Preteritis.

Has fac aui. preter dedit et stetit a sto.

amāui.

e

Et cubui/plicui/micui/fricui/secuiq;

Et domui/sonui/tonui/crepui/utuiq;

Iuuō
lauo
neco
cubo

Cum iui/lai/necui/dic atq; necai.

Datq; yui neyo. cubui dic atq; cubai.

Qui dimico dat vel ut sic increpo format.

Qui preteritum plico dat cum nomine iunctum:

Hoc sine prebet ut tamen et reperitur in aui.

Construco cum resero: formantur sepe per aui.

Stoq; stitiq; stitum dat natis. exape circum.

Nota Do cum compositis huius inflectionis, corripit da, ut circun-
dare; media correpta. pessundare: venundare.

De Supinis

amatum

Qui preteritum semperq; supinat in atum:

Sed lauo dat lotum/iuuō lutum/potoq; potum/

Sonitum

Doq; datum dat/stoq; statum/neyo quoq; nexum.

Quod dat ut dat itum.frictum/secum quoq; nectum.

De Supinis deponentialium.

Luctōr;
luctatum

Atum prima dabit per deponentia semper.

Forma Primæ coniugationis in Actiuo

In Indicatiuo

In 3ri in

Presenti Amo amas amat

pro imperfecto amabā bas bar

pro perfectō amāui uisti uir.

pro plusquamperfecto amauerā as at

Futuro Amabo amabis bit

In 1ri

Amamus amatīs amant

Amabamus amabātis bant

Amāuimus uistis erūte uel ere

amaueramus eratis erant

Amābimus amābitis bunt

In Imperatiuo

In 3ri in

Priā amā & caret prima psona

Futuro amato tu amato ille

In 1ri

amemus amate ament

amemus atore anto uel antote

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

In Oratione utinam

In 3 ^{ra} in.	pñi & pñi imperfecto amare ares aret	amaremus etis ent	Signa op tanui q/ut/qre nus/ne
	pñi pñcto & plusq amauisse sses sset	In pñi amauissemus etis ent	
	Futuro amem ames amet	amem ⁹ ametis ament	

In Coniunctiuo Cum.

In 3 ^{ra} in.	Presenti amem ames amet	amemus ametis ament	Signa cō iunctiui cū/dum/ qm/nisi/ si/quis/ licet/q q: donec priusquā.
	pñi pñcto amarem res ret	amaremus amaretis amarent	
	pñi pñcto amauerim ris rit	In pñi amauerimus eritis amauerit	
	pñi plusq amauissem sses sset	amauissemus uissetis uissent.	
	Futuro amauero ris uerit	amauerimus ueritis ueriat	

In Infinitiuo qui est sine numeris & personis.

In pñenti & pñerito imperfecto amare: pñi pñcto [& plusq pñcto amauisse. Futuro amatum ire vel amatum esse.

Verbum Imperfonale.

Indicatio i	Presenti amatur	
	Preterito imperfecto amabat	
	pñi pñcto amatum est vel fuit.	
In	Preterito plusq amatum erat vel fuerat	
	Futuro amabitur.	
Imperatiuo i	Presenti ametur	
	Futuro amator.	
Optatiuo utinā in	Presenti & pñi imperfecto amaretur	
	pñi pñcto & plusq amatu esset vel fui.	
	Futuro amaretur	
In Coniunctiuo est i	Presenti ametur	
	Preterito imperfecto amaretur	
	Preterito pñcto amauisset vel fuerit.	
	Preterito plusq amatu esset vel fuisset.	
Infinitiuo in	Futuro amatum erit vel fuerit.	
	Presenti & Preterito imperfecto amari.	
	pñi pñcto & plusq amatu esse vel fu.	
	Futuro amatum iri	
Gerundia amandi amando amandū.		
Supina amatum amatu.		
Participia	Præfens amans	
	Futurum amaturus.	

LIBRI PRIMI TRAC. PRIMVS

Forma primæ coniugationis in Passiuo.

In indicatiuo

In syri in Presenti amor amaris vel amare amatur.
 pto imperfecto amabar amabaris vel amabare amabatur.
 pto pfecto amatus sum vel fui/ es vel fuisti/ est vel fuit.
 pto plusq. amat⁹ erā v^l fuerā eras vel fueras erat vel fuerat.
 Futuro amabor amaberis vel amabere amabunt.

In pti in Presenti amamur amamini amantur.
 pto imperfecto amabamur amabamini amabantur.
 pto pfecto amati sumus vel fuim⁹ estis vel fuistis sunt &c.
 pto plusq. amati eram⁹ vel fueram⁹ eratis vel fueratis &c.
 Futuro amabimur amabimini amabuntur.

In imperatiuo

n syri in Presenti amare ametur. *In plu* Amemur amemini amenur.
 Futuro amator tu amator ille rali amemur amaminor amator.

In optatiuo utinam

In syri in Pñi & pto ipfecto amarer eris &c. amaremur emini amarentur.
 pto pfecto & plusq. amat⁹ esse &c. amati essem⁹ vel fuisssemus &c. *In pti in*
 Futuro amer eris vel ere etur amemur amemini amenur.

In coniunctiuo cum

In syri in Presenti amer eris vel ere etur. amemur amemini amenur.
 pto ipfecto amater eris vel ere etur amaremur amaremini rentur.
 pto pfecto amat⁹ sim vel fuerim &c. amati essem⁹ vel fuisssemus &c. *In pti in*
 pto plusq. amat⁹ essem vel fuisssemus amati essemus vel fuisssemus
 Futuro amatus ero vel fuero eris &c. amati erimus v^l fuerimus &c.

In infinitiuo

Presenti & pto imperfecto amari
 In Preterito pfecto & plusq. amatum esse vel fuisse.
 Futuro amatum iri.

Preteritum amatus

Participia

Futurum amandus.

DIS. Quare Imperatiuus caret prima persona in singulari & non in plurali. **MAG.** Quia nemo sibi ipsi soli imperat: ideo caret prima persona in singulari: sed possumus nobis ipsis cū aliis imperare: ideo habet primā in plurali. Capitur tamen Imperatiuus frequenter de p^o casu: cum inferiores superioribus loquantur. Imperatiuus etiā preteritum nō habet: quia ad preteritū nō est consiliū imperiū/ aut deprecatio. Preter hæc opere repræcūm est ut omnes personas singulos p^o modos & tempora vulgarizes: ut iam a me audisti. Et non modo p^o verba huius inflectionis: verum etiam per omnia sequentia. Id em̄ quā

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

eum latinitatē conducatur experientia docebit.

De Secunda Coniugatione. Cap. xxvj.

De Preteritis.

Et deo forma vi. ferbere bui facit aut vi.

d Connixi vel conuui conuuiuo format.

Illud format ut cuius non est deo finis.

Doceo
Docui

Nil vicio. cicio ciui. quiescoqz quiescit.

Sueui vel suetus. iussi / sorpsiqz buiqz /

Luxi vel mulsi rursi suasi simul arsi.

Pendeo

Tondeo.

Stridi / sedi / vidi / dicqz pepenqz spopondi.

Atqz totori / momori / et gausus. iungitur ausus :

sicut & in

dulsi ab i

dulgeo co

posita ab

algeo

inmineo

Prandi pransus dic. auxi / luxi / simul alsi /

Fulsi cum mulsi. dic ursi. iungito tursi.

Cum tersi / fleui / leui / pleui. sed oleui /

Aut olui / cleui / solutus / mansi / neo neut :

Dans a per i maneo dat ut. careatqz supino.

Nil liqueo / torfi / dic hesi. mestus ut dat.

Moueo
moui
Ferveo
Ferveo

De Supinis.

At deo vi per tum. cauti / fauti / vel adulti.

d Que dant preterita per ut canere supinis:

Ut faciant in itum. teneo tentum quoqz doctum

Censeo dat censum: sed itum sua compositiva :

Disceos dat mixtum / frictum vel frigeos nullum.

Panca supinantur preter se neutra secunde.

Dat pateo passum / careo cantum quoqz cassum.

Parco prebet itum / licet ac doleo / taceoqz

Format itum doleo noceo placeo soleoqz

Et valeo valitum. sic format torreo tostum.

Di. si. sum. xi. ctum. sed tum dat sorbeo vel ptum.

Dicramen indultum vel sum. mulsum quoqz mulctum

Dic sedeo sessum. tortum torsum. quoqz gausum.

risum

auctum

p gausum

ppter car

men

LIBRI PRIMI TRAC. PRIMVS

De Supinis Deponentiali.

*Altera curtat itum. tueor tutum. misereri
Dat fertum. reri qz ratum. fateor quoqz fassum.
Nil medeor format. mereor merui meritum dat.*

Sequitur forma secundę conjugationis in Actiuo

In Indicatio

	Doces docet		docemus doceris docent
	docebam bas bar		docebamus batis docebant
In sꝑri	docui docuisti it.	In pꝑi	docuimus docuistis erit vꝑ ere
	docueram ras rat		docueramus eratis erant
	docebo docebis bit.		docebimus docebitis ebunt.

In Imperatiuo

In sin	doce doceat	In plu	doceamus docete doceant
gulari	doceto tu/ceto ille	rali	doceamus cetore ento vꝑ entote

In Optatiuo utinam

	docerem res ret		doceamus ceretis cerent
In sꝑri	docuissem sꝑes sꝑet	In pꝑi	docuissemus sꝑetis sꝑent
	doceam ceas ceat.		doceamus doceatis doceant

In Coniunctiuo Cum

	doceam ceas ceat		doceamus doceatis doceant
	docerem ceres ceret		doceremus doceretis docerent
In sꝑri	docuerim ris rit	In pꝑi	docuerimus cueritis cuerint
	docuissem sꝑes sꝑet		docuissemus sꝑetis sꝑent
	docuero ueris cuerit		docuerimus cueritis cuerint.

In Infinitiuo

In presenti & pꝑo imperfecto Docere/pꝑo perfecto & plusquāperfecto Docuisse/Futuro Doctum ire/vel doctum esse.

Verbum Impersonale.

In Indicatio.

	Presenti docetur		presenti doceatur.
	pꝑo imperfecto docebat		
In sꝑri	pꝑo pꝑfecto doctū est &c.	Impaio	
	pꝑo plusqꝑ doctū erat vꝑ fuerat		Futuro docetur.
	Futuro docebitur		

Optatiuo utinā in Presenti & pꝑo imperfecto doceretur
pꝑo pꝑfecto & plusqꝑ doctū esset vꝑ fuisset
Futuro doceatur.

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

Præfenti doceatur.
 Præterito imperfecto doceretur.
 In Coniunctiuo cum in præterito pfecto doctum fit vel fuerit;
 præterito pfecto doctum esse vel fuisset
 pro plusquamperfecto doctum esset vel fuisset
 Futuro doctum erit vel fuerit.
 Præfenti & pro imperfecto doceri
 Infinitiuo in pro pfecto & plusquamperfecto doctum esse vel fuisset
 Futuro doctum iri.
 Participia præfens ut docens. Futurum docturus Gerundi adocen
 di docendo docendum. Supina doctum doctu.

Forma secundæ cōiugatiōis in Passiuo

In Indicatiuo

In 3 ^{ri}	Doceor doceris vel ere etur docebar baris vel bare batur. doctus sum vel fui es &c. doctus erā vel fuerā eras &c. docebor beris vel bere bitur	In p ^{ri}	docemur docemini docentur docebamur bamini bantur docti sumus vel fuimus &c. docti eramus vel fuerāus &c. docebimur bimini buntur
--------------------	--	--------------------	---

In Imperatiuo

In 3 ^{ri}	In 3 ^{ri} p ^{nti} docere doceatur Futuro docetor tu docetor ille. In p ^{ri} p ^{nti} doceamur amini antur Futuro doceamur emini entor.
--------------------	--

In Optatiuo utinam

In 3 ^{ri}	Docerer doceris vel ere etur Doct ⁹ essem / vel fuisset essem Doccor docearis vel are atur	In p ^{ri}	doceremur emini entur docti essemus vel fuissetemus doceamur amini antur
--------------------	---	--------------------	--

In Coniunctiuo Cum

In 3 ^{ri} .	Docear aris vel are doceatur docerer eris vel ere doceretur doctus sim vel fuerim sis &c. doctus essem vel fuissetem &c. Doctus ero vel fuero eris &c.	In p ^{ri}	doceamur doceamini antur doceremur doceremini ent. docti simus vel fuerimus &c. docti essem ⁹ vel fuissetemus &c. docti erimus vel fuerimus.
----------------------	--	--------------------	---

In Infinitiuo

In præfenti & præterito imperfecto doceri.
 præterito pfecto & plusquamperfecto doctus esse vel fuisset.
 Futuro doctum iri.

Participia

Præteritum doctus.

Futurum docendus.

LIBRI PRIMI TRAC. PRIMVS

De tertia Coniugatione. Capitulum. xxvij.

De Pretentis.

licio
allicio

Ic feci. ieci. lexi. spexi. quoqz fodi.
D Fugi cum cepi. rapui. sapuiqz cupiui.
Et quassi/cussi/peperi/simul eliciuiqz.

accuo;
arguo

Semper uo dat ui. preter struxi quoqz fluxi.
Pluui siue pluui

Dic scripsi. nupsi. lambi. scabiqz. bibiqz **U**sqz scobi.
Dic dixi duxi. vici. paui quoqz creui.

Noui. pesco cui. didici. nil glisco. poposci.

leo
pando
pandi

Ic conquexi/parsi dic atqz peperci.

Do dat di. preter rasi/vasi quoqz lesi.

Rosi cum lusi/trusi/ clausi quoqz plausi/

Cedo cecidi/cedoqz cessi/ iunge pependi/

Fundo fidi dat. fando fadi quoqz fudi.

Prendo didi/ceadi/tutudi. fidoqz sisus

Tendo tetendi/pendo pependi/ fidoqz nil dat.

Ado composita teme dant di geminatum.

Sic dabit abstando vel di. si diuado format.

Go dat vi per y. preter sparsi quoqz versi/

Versi cum tersi/legi/fregi simul legi.

Alego vi tria dant: intelligo/diligo/negli:

Dant rango tetigi/pepigi/dant pango pacisci:

Iungere dat pegi: canto panxi/stimulare

Dant pungo pupugi/punxi punctos numerando.

Formabit traxi traho/formabit vexo vext.

ut colo

Lo dat ui. preter pepuli/ceculine/fefelli/

Salli cum psali/vulsi/velluue tuliqz

ut gemo.
a pmo de
mo como
promolu
mo.

Do dat ui. preter emi/pressi quoqz dempsi/

Compsi cum prompsi/sumpsi.

Dic posui/genui/cecini/tempsti quoqz straxi.

Acano composita per ui formantur et entum.

a pello cel
Lo lo fallo ve
lo fallo
Mo pfallo &
rollo
a pono gl
No gno cano
reno fter/
no.

DE NOTICIA PARTIVM CRATICNIS

spemo li /
no lino

Spreui cum creui / fini / leui quozqz liui.
 Dic strepui / scopui / rupi / repsi quozqz clepsi.
 Scalpsi cum sculpsi / carpsi / tu iungiro serpsi.
 Formabit liqui linguo. format coquo coqui.
 Gessi / die ussi / verui / versine / cucurui.
 Truiquesui. seui sero dat seruizqz.
 Atqz tuli sero dat. uil vel furui furo format.
 So format siui. si viso / capefso / facefso.
 Pniso sui format. Dat necto pecco pui. y.
 Dic flexi plexi. Dic stertuit. addito verti.
 Datqz sui meto. dat tui peto. mittoqz nisi.
 Sisto steti neutrum. statui dat transierit dum.
 Solui cum volui. dic caluiqz uiuoqz uigi.
 Nexo pui per y formabit iungiro teyo.

po
 Quo.
 Ro gero y ro
 uro cumo
 quero
 So. ut lacesso
 flecto fier
 to uerto
 To
 Vo
 Ro

ut mellui

De Supinis

aro tati.

Bi vel ui dat itum. dat vi tum. demitur inde.
 Raptum / consultum / cultum / textum quozqz seruum.
 Et pistum / messum / pexum / necto quozqz nexum.
 Ocultum / questum. tibi sincopa format et altum.
 Dicqz satum / pastum. soluo vel voluo dat utam.
 Ag vel cognosco dat itum. sic infero confer.
 Vo per ui dabit utum. dic rutumqz rutumqz.
 Ci vel gi. cum qui vel yiqz supura dat urctum.
 Dic factum / iactum / victum / tactum / simul actum.
 Discoqz posco citum. fugitum fictum quozqz fractum.
 Pictum cum pictum / rictum. coniungiro strictum.
 Et fixum fluxum frivum. seu dicitur fluctum.
 Cum flexum pexum vel plexum. iungit onexum.
 Dant pepigi pegi pactum / parvi quozqz nullum.
 Di. cum li. ri. st. cum ti. dat sumqz supino.
 Dic cassum fissum passum seu dicitur pansum.
 Cum cussum cessum fossum. turudi quozqz tusum.

insim cor
 fici a pscro

confuo

cc. m.

LIBRI PRIMI TRAC. PRIMVS

Scium dat edo vel sum. sed itum dant a dare nata.
 Abscondoq; simul dat itum vel sumq; supino.
 Tertum vel tensum: peperit partum paritumq;
 Dic falsum: pulsum: culsum: latum quoq; salsum:
 Excelsum: vulsum: cursum: cauo iungito cautum.
 Dic tortum: torsum: gestum: missum simul ustum.
 Mi pi psi dabo ptum: tamen dicite captum.

De Supinis Deponentialium.

Disce supina dare per deponentia tamen:
 Actiui finge vocem. formaq; per ipsam
 Mortuus et gressus/passus/seruus quoq; fructus:
 Et fructus: tuitus: lapsus: nascor quoq; natus:
 Fratus iungo/pactus simul atq; profectus:
 Vltus cum nactus/expectatus vel adeptus:
 Addito cōmentus/simul oblitus quoq; passus:
 Fungor habet functus formant loquor et sequor utum
 Quæstus cum misus seu nixus/iungitur usus:
 Nil format vescor/nil forma bit reminiscor.

Sequitur forma tertiæ Coniugationis

In Indicatiuo

	Præsenti lego legis legit	legimus legis legunt
	prō imperfecto legebā has hac	legebam ⁹ legebātis legebāt
In sri In	prō pfecto legi legisti legit	In pli legimus legistis erunt vel ere
	prō plus. legeram legeras ac	legeramus legeratis legerant
	futuro legam leges leget.	legemus legetis legent.

In Imperatiuo

In sin	In Præsenti lege legat.
gulari	In Futuro legito tu legito ille.
In plu	legamus legite legant
rali	legamus itore/untō vel untore

In Optatiuo utinam

	pñi & prō ipsocto legerē es et	legeremus legeretis legerent
In sri In	prō pfecto & plus. legissē es et	In pli legissemus legissetis legissent
	Futuro legam legas legat	legamus legatis legant

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

In Coniunctiuo Cum :

In 3 ^{ri} In	Præfenti legam legas legat	legamus legatis legant
	prō ipſecto legerem es et	legeremus legeretis legerent
	prō pſecto legerim legeris it.	In pſi legerimus legeritis legerint
	prō pluſq; legiſſem ſieſ ſſet.	legiſſemus legiſſetis legiſſent
	Futuro legero legeris legerit	legerimus legeritis legerint

In Infinitiuo

	Præfenti & præterito imperfecto legere.
In	Præterito perfecto & pluſq; perfecto legiſſe
	Futuro lectum ire vel lecturum eſſe

Verbum Impersonale In Indicatiuo

	Præfenti legitur		pñi & prō ipſecto legeretur
In	prō imperfecto legebatur	Optatiuo	prō pſecto & pluſq; lectū eſſ;
	prō pſecto lectū eſt vel fuit		Futuro legatur (vel fuiſſet)
	prō pluſq; lectū erat vel fuerat		
	Futuro legetur		
In ipatio	præſentilegatur	Cōiunctiuo Cū	præſentilegatur
			prō ipſecto legeretur
			prō pſecto lectū ſit vel fuerit.
In finitiō	Futuro legitor		prō pluſ. lectū eſſet vel fuiſſet
	pñi & prō ipſecto legi		Futuro lectum erit vel fuerit
	præterito perfecto & pluſq; perfecto lectum eſſe, vel fuiſſe		
	Futuro lectum iri.		

Gerundia legendi/legendo//legendum. Supina lectum/lectur.
Participia præſens ut legens/Futurū ut lecturus. In gerundijs non
nunq; e/in/u/vertitur. ut finium regundorum pro regendorū. Fa
milij heriſcundę pro heriſcendę: ab heriſco quod eſt diuido.

Forma Tertije coniugationis In Paſſiuo.

In Indicatiuo.

In 3 ^{ri} In	pñi legor legeris vel reitur.	legimur legimini leguntur
	prō ipſecto legebaris vſ re ſ.	legebamur aminantur.
	prō pſecto lectus ſum vel fui	In pſi lecti ſumus vel fuiſimus eſtis.
	prō pluſ. lectus eram vel fuerā	lecti eramus vel fueramus.
	futuro legar legeris vel eſe eſ.	legemur emini entur.

In Imperatiuo

In ſingulari in Præfenti legere legat: legitor tu legitor ille. In pſi
legamur legimini legantur/futuro legamur legiminor leguntor.

In Optatiuo utinam.

In 3 ^{ri} In	pñi & prō ipſecto legerer eris.	legetemur emini entur.
	prō pſecto & pluſ. lectus eſſe.	In pſi lecti eſſemus vel fuiſſemus.
	futuro legar aſis vel are atur	legamur legamini legantur.

c iij

LIBRI PRIMI TRAC. PRIMVS

Coniunctiuo Cum

pñi legar' aris vel are atur	legamur amini legantur
pñ ipfecto legeris vel ere et	lege remur emint' entur
Infr In pñ pfecto lectus sim vñ fueri	In pñ lecti simus vel fuerimus lida
pñ plusq lectus esse vel fuisse	lecti essemus vel fuissimus
Futuro lectus ero vñ fueris	lecti erimus vel fuerimus

In Infinitiuo

pñ & pñ ipfecto legi	preteritum lectus
In pñ pfecto & plusq lectu esse vñ fuisse	Participia
Futuro lectum iri	Futuro legendus.

De Quarta Coniugatione. Capitulu. xxviii.

Regule de Preteritis.

mi quarta dabit formabit cambio campsi:
 Datqz bui. dar vñgi vñcio. iungito sangi
 Sancio vel cui. formabit rautio rausi.

Fulsi vel cui. farsī farsī salui dic
 Vel liui veni cum sepsi dic simul hausi.
 Sencio dat sensi.

apperio
 Apano dant nata cui. sed comperit atqz
 Repperit exapias erum sibi iuncta supinat.

De Supinis.

Iui preteritum sepe transfertur in itum.
 Exapias saltumqz sepiatum sic et amictum
 Venco dat vendi venum venioqz dat entum.
 Dat si sum. victum quarte. sed retrahis haustum
 Fultum cum fartum fartum campum quoqz septum
 Quod salio sibi componit formabit in ultum.
 A quo composita vel eo breuiare supina
 Constat. et ambitum non corripit ambio solum.

De supinis Deponentalium.

Producens quart. et tibi cuncta supinat in itum.
 Trina sed exapias ortus cum mensus et orsus.
 Deponens assentior assensum tibi prebet.

Huius or
 dinis vba
 que iui in
 pñ hñt se
 pe u reñci
 ur: nōnū
 qz etiā ul
 deponūt
 ut pñ p
 petui pe
 nisti p peti
 mti.

Exilio
 Relilio

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

Regule generales omnium Coniugationum.

Simplicium norma formabis compositiua:

Si componantur geminantia non geminantur.

Do/sto/composita geminabunt:poscoqz disco.

Precurroqz notes: quoniam geminatqz repugno.

Al si compositum dat ini: dabit e qz supino:

Ut probat inficio: sed debes demere/do/go.

despōdeo
remordeo
reposco
dedisco

Forma Quartę coniugationis in Actiuo

In Indicatio

In 3 ^{ri} in	Præsenti audio audis audit	In pl ⁱ	audimus auditis audiunt
	ptō imperfecto audiebam as at		audiebamus audiebatis audiebant.
	ptō pfecto audiui isti iuit		audiuimus istis erunt vel ere
	ptō pl ^o qz pfecto audiuerā as at		audiueramus atis erant
	Futuro audiam audies et		audiemus audietis audient

In Imperatiuo

In 3 ^{ri} in	Præsenti audi audiatur	In plu rali	audiamus audite audiant
	Futuro audito tu audito ille		audiam ⁹ itote unto v ⁹ untote

In Optatiuo utinam

In 3 ^{ri} in	pñti & ptō imperfecto audirē res ret	i pl ⁱ	audiremus audiretis rent
	ptō pfecto & pl ^o qz audiuisse es et		audiuissemus etis uissent
	Futuro audiam audias at		audiamus audiat is audiant

In Coniunctiuo Cum.

In 3 ^{ri} in	Præsenti audiam audias at	In pl ⁱ	audiamus audiat is audiant
	ptō imperfecto audirē res ret		audiremus audiretis rent
	ptō pfecto audiuerim ris rit		audiuerimus rit is rint
	ptō plusqz audiuisse isles sset		audiuissemus uisleris uissent
	Futuro audiueris ris rit		audiuerimus audiueritis rint.

In Infinitiuo

	Præsenti & præterito imperfecto audire
In	Præterito perfecto & plusqz perfecto audiuisse.
	Futuro auditum ire vel auditurum esse

Verbum Impersonale. In Indicatio

	Præsenti auditur	In Imperatiuo In præ senti audiarur. In Fu turo auditor
In	præterito imperfecto audiebatur	
	præterito perfecto audiuit est vel fuit	
	præterito plusqz auditū erat vel fuerat	
	Futuro audietur.	

LIBRI PRIMI TRACTATVS PRIMVS

In Optatiuo

Præfenti & præterito imperfecto audiretur.

In præterito perfecto & plusq̃ perfecto auditū eſſet vel fuiſſet.
Futuro audiat.

In Coniunctiuo

In Infinitiuo

Præfenti audiat.

ptō imperfecto audiretur.

In ptō pfecto auditū ſit vſ fuerit
ptō plusq̃ auditū eſſet vel fuiſſet
Futuro auditum erit vel fuerit.

pñti & ptō ipfecto audiri

In ptō pfecto & plusq̃ auditū eſſe
Futuro auditū iri (vel fuiſſe).

Forma quartę coniugationis in Paſſiuo

In Indicatiuo

Præfenti audior audiris vel audire audis

In ſgri, in

ptō imperfecto audiebar baris vel are atur

ptō pfecto auditus fui vel fuiſſes vel &c.

ptō plusq̃ auditus erā vel fuerā eras &c.

Futuro audiar audieris vſ audiere &c.

audimur audimini untur

audiebamur mini antur.

auditi ſumus vſ fuiſſim⁹ &c.

auditi eram⁹ vel fueramus

audiremur emini entur.

In plī,

In ſgri

In Imperatiuo

In ſgri, In

Præfenti audire audiat

Futuro auditor tu auditor ille

In plu

audiamur amini audiant

rali audiamur audiminor ūtor

In ſgri

In Optatiuo utinam

Præfenti & ptō imperfecto audirer audiretis vel irete iretur

In ſgri in ptō pfecto & plusq̃ auditus eſſez vel fuiſſe eſſet &c.

Futuro audiar audiaris vel audiare audiat

audiremur audiremini audirentur

In plī

auditi eſſemus vel fuiſſemus eſſetis vel fuiſſetis eſſet &c.

audiamur audiamini audiantur.

In ſgri

In Coniunctiuo Cum

Præfenti audiar audiaris vel are atur

ptō imperfecto audirer eris vel ere reur

In ſgri In

ptō pfecto auditus ſim vel fuerim &c.

ptō plusq̃ auditus eſſem vel fuiſſez &c.

Futuro audius ero vel fuero eris &c.

audiamur amini antur,

audiremur emini entur

auditi ſimus vel fuerim⁹

auditi eſſemus vſ fuiſſem⁹

auditi erimus vel fuerim⁹

In plurali

In ſgri

In Infinitiuo

Præfenti & præterito imperfecto audiri.

In præterito perfecto & plusq̃ auditum eſſe vel fuiſſe.

Futuro auditum iri.

Præteritum audiars

Participia

Furum audiendus.

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

De irregularibus & defectiuis. Ca.xxix MAG.

Hæc de inflectione verborum regularium dicta intelligas; nam sūt alia verba irregularia/quæ & anormala dicuntur quæ in quibusdam temporibus & modis aliam a dictis habent inflectionem. nonnuncq̃ etiam in quibusdā modis & temporibus deficiunt, ut sunt hæc quæ sequuntur. Sum volo; malo; nolo; fero forem; edo queso; explicite; in; sic; inquit; inquā; inquo; ausim; vāle; salua; aue; odi; noui; cepi; memi; nia; aio; faxo; cedo & fio. Horum irregularitatem & defectum versus sequentes indicant. Attamen huius verbi Sum; cum eo frequētius utamur; integram inflectionem subiiciam.

Inflectio huius verbi Sum.

In Indicatiuo

Præsentī Sum es est	Sumus estis sunt
prō impfecto erā eras erat	eramus eratis erant
præterito pfecto fui fuisti fuit	fuim⁹ fuistis fuerūt vʹ fuere
prō plusq̃ fuerā fueras fuerat	fueramus fueratis fuerant
Futuro ero eris erit	erimus eritis erunt

In Imperatiuo

Præsentī Sis sit	In plu	simus sitis vel este sint
Futuro esto tu/esto ille	rali	simus estote suntō vel sitote

In Optatiuo utinam

Prō & prō impfecto essem esses esset	In plu	essemus essetis essent
prō pfecto & plusq̃ fuisset es et	pli	fuisset⁹ fuissetis fuisset
Futuro sim sis sit		simus sitis sint

In Coniunctiuo Cum

Præsentī sim sis sit	simus sitis sint
prō impfecto essem esses esset	essemus essetis essent
prō pfecto fueri fueris fuerit	fuerimus fueritis fuerint
prō plusq̃ fuisset fuisset fuisset	fuisset⁹ fuissetis fuisset
Futuro fuero fueris fuerit	fuerimus fueritis fuerint

In infinitiuo

Præsentī & prō impfecto esse	essendi
prō pfecto & plusq̃ fuisse	Gerundia essendo
Futuro caret	essendum

Supinis caret. Habet unum participium præsentis temporis scilicet Ens. Hac forma inflectuntur & eius composita: ipsa tamen gerundia non habent nec participia/tribus demptis scilicet præsum possum & absum. Vnde Dic absens præsens: dic potuisse potens. Assum vero in imperatiuo habet ades vel assis. DISCIPVLVS, Ad alia perge. MAG.

LIBRI PRIMI TRACTATVS PRIMVS

Volo	Dat volo vis vult et volumus et vultis sine norma. Iussio deficiens: capit ex optante futurum. Dat primo vellem/dat sine velim modus optans. Hec socijs repetere/supinus dat tibi velle. Hinc finem demas: per terna in cetera formas:
Malo	Dic malo primum raro formare futurum. Iura tenere patris per cetera tempora dicis.
Nolo	Nolo patrem sequitur. tamen imperialis habetur. Noli/nolite/nolito/tote q3 lunto.
Fero	Dat presens primi fero fert: fertisq3 secundi. Presens fer ferte: ferto fertote futurum. Dat terni presens ferrem: socium sibi iunges: Dat quinti ferre presens: eademq3 notate.
Forem	Tempora passivo: ferris ferturq3 notentur. Fertq3 dehinc fertor: fertor fertq3 sequuntur Ad morem terne fero cetera debet habere. Tempora terna forem dabit: et fore/cetera sperne Rem dat res/ret/rent/remus caret atq3 foretis.
Edo;	Es est ac esse dat/edo tibi cetera terne. Ad plures edite dic/plures dant tamen este. Accedit format passivo/sic editur dat.
Quæro Explicit infit. ingt inquam inquo	Quæsumus ex queso retinens/nul plus dare quero. Explicit expliciunt presentis infit et inquit. Inquam presentis est/et quandoq3 futuri. Inquo quis inquit/pluralis inus dabit utq3 Am tantum dicunt es/et donare futurum. Et presens inque semper dabit imperiali.
Ausim Vale	Is it declines ausim/pluraliter ausint. Deq3 vale quidam dicere valete valeto.
Salve Aue Odi noui cepi. me/ mini	Atq3 valetote/quinto dicere valere. Processu simili salve formatur/aueq3. His duo sunt odi/noui/cepi/meminiq3.

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

Que retinent sensum presentis preteritiq;
Que formantur ab his pariter sensum duplicabunt:
Datq; nementote memini/dabit ante memento.

Alio dicitur ut/unt plurali sociamus.
Dic fini ul aiebam bas bat/pluraliter atq;
Inuenitur ai presentis imperatiui

Et fapo fapio fapit. sic et cedo pro dic.

Dat fio fierem fieri/dat cetera teme.

Opians futurum presens dabit imperialis.

Dic duc fac et fer et que componi s ab illis.

Cum facit a verti e in i verbi regula seruit.

In ui preteritum de se data tempora quedam

Sin copat hinc demas dissyllaba quodq; fit inde.

Inuenies nosti flecti flasti quoq; scisti.

De quibusdam aliis defectiuis. MAG.

Sunt nonnulla alia vba prius/et aliaq; supis carentia. DI. & hec. numera

MAG. Respuo/ cerno/ luo propria caruere supinis

Et linguo/ satago/ compesco/ lambog; lingo/

Ambigo cum metuo/ timeo simul urgeo/ glisco/

Caluoq; cum renuo/ discoq; tremo quoq; posco.

Ango cum/ viso/ sugo coniungere debes.

Estuo/ sterco/ mico/ rudo/ strido/ strideo/ psallo/

Et conquinisco/ parco/ quibus addito dego.

Horreo/ scando/ pauet/ mando/ scabog; scalpo.

Præteritis refert/ miscret/ tedetq; carebit.

Atq; carent impersonalia cuncta supinis.

Sed placitum/ licitum/ delectatum/ libitumq;.

Atq; misertum/ pette sum solummodo formas.

Atq; carent hec præteritis propriisq; supinis.

Polleo cum fido/ futio/ ferio/ simul addo.

Glisco/ fero/ timeor/ metuor/ tollor quoq; linquor.

Cerno sic susco/ vescor/ medeor/ reminscor.

Aio.

Faxo.

Cedo.

Fio.

Ayuntamiento de Madrid

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

DIS. Diminutiva quę sunt. **MA.** Quę in lo desinūt: & suoz pri diminuti/ minuoꝝ diminutionē significāt. ut a sorbeo sorbillo: id est par sorbeo ua a garrō garrulo/a caluo cauillo p caluillo a catulo ratillo &c. **DI.** Imitatiua quę sunt. **MA.** quę imitationē alicuius i moribꝫ aut offi cio importāt. ut a patre patrisso/a poeta poetor. Sūt & alię verboꝝ de riuatōes. ut a verbo albo venit albico/a vello vellico/ab adverbio pen die pendinoꝝ/a cras p crastinor/ab intra venit intro/a sup supo & de alijs. Sed hec oīa acuratiꝝ pergrere / maioris fortasse laboris q̃ uti litatis est. Relicto itaq; verbo: participium transcurramus.

Imitatiua
oīa huius
formę ver
bain lo ge
mināt i p
torā infle
ctionem.
q̃nq; tñ p
z sc hūm

De Participio. Capitulum. xxxi. **DIS.**

participiū

Anticipiū qd est. **MA.** Partorōis partē capēs a noīe / partē a p verbo & partē ab utroq; accipit em a noīe gñā & calus / a ver bo tēpora & significatōes: ab utroq; numerū & figurā. Hinc participiū nō absurde dicitur. nō tñ intelligas participium a noīe & a verbo dicta accidētia sic sedpere: ut nomē & verbuꝫ ea amittāt: sed qa participium hꝫ accidētia qbusdā accidentibꝫ noīs & verbi in specie sūta.

DI. q̃e hęc parsononis a grāmaticis assumptā est. **MAG.** hoc duplidi de cā factū arbitrare scꝫ cā breuitatis & necessitatis / breuī em dicitur legēs discē q̃ lege. & discē / sic currēs mouetur: succētius dicitur q̃ ille qui currit mouetur. & hanc q̃ & similem sine participio haud p prie exprimere possumus orationē. mulieres se ornant ne hoīes vidē tes eas derideant. nō autē dicere conuenit ne hoīes eas videant & ride ant: nam quīeas deridēt necessario vident. **DIS.** Vnde facile cognos ci potest quę vox participium sit.

MAG. Ex terminatione & vul gari. **DIS.** Quomodo terminationes. **MAG.** Quia omne par ticipium terminatur aut in ans ens rus sus dus vel xus. **DIS.** Quomodo vulgaris. **MAG.** Quia omne participiū vulgarizatur per ende. ut ea quę terminantur in ans vel in ens. dicitur em legēs / le sende: amans liebhabeude. aut vulgarizatur per ist. ut ea quę in sus rus vel xus terminantur. ut visus est: ist gesehen / lectus est: ist gele sen. flexus est: ist gebogen. Aut vulgarizatur per i verd: si in rus termi natur. ut lecturus i verd: gelesen. aut per i verd: si in dus terminatur. ut legendus i verd: den gelesen. cognoscitur & per accidentia sua. **DIS.**

participij
cognitio

Participio quot accidunt. **MAG.** Octo: scilicet figura / numerus / persona / genus / casus / declinatio / tempus / & significatio. De nume ro autem figura genere & casu & declinatione participationum dicen dum quemadmodum in nomine dictum est / per eandem enim regu las genera & declinationes participiorū habentur per quas & nom.

Accidētia
participij

DIS. Tempora participiorū quot sunt. **MA.** tria scꝫ p̃sens p̃m & futurū. **DIS.** Quod participiū est p̃sens tēporis. **MA.** qd ter minatur i ans vel in ens. **DI.** qd est tēporis futuri. **MA.** qd termi natur i rus vel in dus. **DI.** qd est p̃m. **MA.** qd terminatur i sus sus vel in xus: & i uis unū ut mortuus. Exēpla patēt supra: nō tñ p̃cipiū

Tempus

d n

LIBRI PRIMI TRACT. PRIMVS

Signifi-
catio

alicuius tps iudicatur: qd tps significat: sed qd actionē vel passionē in
certo tpe factā aut futurā demonstrat. hāc vō voces q tempus p se si-
gnificāt nō pricipia: sed noīa sunt. ut annus dies mensis hora. **DIS-**
Significatiōes participiorū quorū sunt? **MA.** qnq; ad instar generū ven-
bō: scz actualis passialis neutralis deponētis & cōis. participium
em eiūsdē est significatiōis cui⁹ gñis ē vbi suū a q descēdit. **A** vbo em
actiuo pricipiū descēdit. quod in ans ens vel rus terminat. **DI.** p quē
modū? **MA.** Participiū in ans vel i ens terminatū: venit a prima plo-
na pti imperfecti modi iudicari murādo hā vl' bā i ns. ut amabā amās
legebā legēs / loqbar loqns. excipiunt i ens & gens participia ab eo &
queo: nā hēc mutāt hā in ens / participiū vō in rus terminatū format
ab ultimo supino addēdo rus. ut a lectu lectur⁹. A neutro descēdūt hēc
eadē in specie q ab actiuo. ut a sto venit stans: & staturus / neutra tñ q
transitiua sunt quatuor participia de se format. ut aro habearis arar⁹
rus & dus & ab orior oriurus: & a morior moritur⁹. Sed neutra passi-
ua tria hñt pricipia. ut gaudeo hz gaudēs / gauisus furus / siq siēs fact⁹
& facturus. sic & qdā pure neutra tria hñt participia. ut carēs callus ca-
riturus &c. **DI.** q & quorū participia veniūt a vbo passiuo? **MA.** ea
quē in tus sus xus & dus terminātur hoc mō. Participia in tus sus & i
xus formātur ab ultimo supino addēdo s. ut amari amatur⁹ / visu visus
nexu nexus & a morior moruus. Sed pricipiū in dus futuri tps for-
matū a gto singulari participij pñs tps murādo tis in dus. ut a le-
gēs legēdus. **DI.** a vbo deponēti q veniūt? **MA.** pñs pñm & fu-
turū in rus. ut loquor loquēs locutus & turus. A vbo vō cōi quatuor
scz pñs pñm & duo futura. ut a crimīnor venit crimīnās / crimīnat⁹ crimi-
naturus & crimīnādus. Hēc tñ in significatiōe differūt ut hēc catmī-
na hñt. Verbū cōe q quis agat & patat: Ast p ans ens rus sola actio si-
gnificatur. Dus solū patitur p tus utrūq; significat. Si r & a vbis pas-
sivis qñc: descēdūt pricipia actiue significatiua. ut fallus discretus iura-
rus circūspectus cōsideratus disertus cautus argutus cōtētus tactus p-
fusus & adultus: rursus sunt q in voce actiua passiuā hñt significati-
onē ut euidentis vapulās: si r & qdā noīa participijs similia sunt. ut bra-
catus caligatus togatus hirsutus cornutus litteratus astutus politus
stellatus comatus ocreatus galeatus tunicaus manicat⁹. A vbis imp-
sonalibus nō veniūt participia dēpro ptesus a teder⁹ qd tñ nō esse vide-
tur pœnitens a pœnitet. Alia autē ut pudēdus pigēdus dolēdus &c.
potius nomina q participia censenda sunt. Sic & plura alia: q quis par-
ticipialem vocem habeant: tamē nō nomina sunt: quia sine tempore
sunt. Vnde **Q**uinquies participium in nominis naturā transire gram-
maticū voluere. Primo temporis amissione. ut amans vinat ibi amans
valet: qui amore captus est. Similiter & sequentia nomina sunt. ut accē-
dens antecedens consequens condignens decens conueniens præsens
continens oriens occidens & profluens p flumine vel aqua pluuiat

Participiū
fit nomē
quinquies

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

Et hæc omnia neutra sunt & substantiua tribus ultimis demptis: que sunt masculinâ. Secundo fit participiū nomē compatione. ut amans amantior amantissimus. Tercio Compositione si scilicet cum dictione componitur cum qua verbum suum componi nō potest: ut indecens indoctus. Quarto mutatiōe constructionis: quando scilicet constructur cum alio casu q̃ verbū a quo descendit. ut amans virtutis: amans laudis. Quinto fit participium nomē mutatiōe significati. ut amandus. quando significat nō eum qui amabitur: sed qui dignus est amari. Sic laudandus id est dignus laudari. Et si bene iudicaueris omnes hi modi sub uno possunt cōprehendi: sc̃z temporis amissionē. Quia licet unq̃ em ex voce participiali nomē fiet tempus amittit. Nā tempus nomini non addit. Prægnans autem p̃cipium esse videtur. Sic decursus: erratus laboratus &c. q̃ verba in usu non habent. Sed de his finem faciens ad partem orationis indeclinabiles propero: quorum primam aduerbium diximus.

De Adverbio quinta parte orbis. Ca. xxxij. DIS

Duerbium quid est? MAG. Est pars orōis q̃ adiecta verbo a
significationē ei⁹ explanat atq; implet. Dicitur autē aduerbiū
pro adverbū: quia iuxta verbū suum ponitur. DIS. Adverbium
p̃ quid facilius cognoscitur? MAG. Per accidentia propria,
DIS. Quæ & q̃t sunt ista? MAG. Tria. sc̃z Significatio: Cōparatio
& Figura. DIS. Significationes adverbiorū q̃t sunt? MAG.
Multæ sunt em̃ quædā aduerbia loci. ut hic ibi illic inde q̃ qua unde &
ubi. foras intus foris istic sicubi necubi alicubi: ubiq; ubicūq; ibidem
alibi inibi huc illuc istuc. nequo siquo quoquo quoniam: aliq̃ alio quo
cūq; eo intro hinc illinc istinc alicūde undiq; undicūq; hac illac istac
quorsum istorsum retrorsum antorsum. sursum deorsū dextrorsum
sinistrorsū illorsū neq̃rū siquorsū aliquorsū. quicq; hucusq; illucq;
istucq; supra & infra. supius inferius. eminus cōminus. Quidam
etiā noia locorū sine p̃positiōibus posita aduerbia esse volunt. ut sum
romæ. pergo ulmā &c. Alia sunt aduerbia temporis. ut hodie heri nūc
nuper cras aliq̃n olim mox iam. cū dum semp mane dudū modo tūc
semp nūdustertius (vorgester) nudius tertius (ee vorgestern) nu
dius quartus vel sextus non dicitur pendie (ubetern) pridie (des tags
darvor) postdie (des dags da) nach) quidie: proinus t̃pis (si hnel)
p̃ten? loci est. (vō verre) Aut nūeri: ut semel bis ter quater sepe frequenter
binies trines quinquies sexies millesies &c. Aut negandi: ut haud nō ne
q; neq̃q; neutiq; minime nulloties. Aut affirmandi. ut etiā q̃dñ certe
certo p̃fecto nimirū. sane quippe quin quimo. Aut demonstrandi. ut en
ecce. Et secundū quosdam ec̃cum ec̃cam ellum ellam. Sed hæc in sup̃e
rioribus inter pronomia locari placuit: qm̃ declinabilia sunt: ut paruit
Aut optandi. ut utinam osi: odas. Aut hortandi ut eya age/agedum
d iij

Szatio

Adverbū

acciden.
aduerbia

LIBRI PRIMI TRACTATVS PRIMVS

fodes mi amabo media correpta. Aut ordinis. ut deinde / deinceps / primitus decetero: postq̃ tum item. Aut interrogandi: ut Cur quare quobrem an ne utrum nonne quod affirmat: nunquid autem negat. Aut Similitudinis. ut quasi ceu ferme tanq̃ velut veluti. sicut sicut ut uti quēadmodū instar: Aut qualitatis ut docte pulchre bene male perperam id est prauē vel peruerse. Aut quantitatis ut multum parū modicum minimū minime valde. Aut dubitandi. ut forsan forsitan for / tassis vel fortasse. Aut personalia. ut mecum tecum secum nobiscum vobiscum. Aut vocandi ut heus heho ehodum. Aut respondendi ut heu. Aut separandi ut seorsum misariam multisariam uminq; singillatim separatim nominatim distinctim. Aut iurandi ut pol edepol castor hercule medius fidius. Aut eligendi ut simul una pariter adiuuicem mutuo. Aut prohibendi ut ne. Aut euentus ut forte fortuito. Aut comparandi ut magis minus tanq̃ maximū minimū minime tam. Aut intendendi ut penitus profus omnino subito illico adeo continuo ad / modū valde apprime repente ferme. Aut remittēdi ut paulatim sen / sim tractim vix fere pene ferme pederentim paulisper prope ppeno dum. Aut excludēdi ut tū tantumō solum solummodo dūtaxat. aut re / duplicādi ut inq̃ tum ea ratione. aut concedendi ut esto sane. aut elti / mandi ut caro vili. aut diminuēdi. ut clanculū paululū. aut modifi / candi ut possibiliter impossibiliter cōtingēter / necessario vero & falso Itē & p̃pōes sine casuali aduerbia sunt. ut fui subitus. Si p̃r cōiunctiōes quēdā p aduerbijs ponunt. DIS. Cōparatio aduerbionū quō sit

MAG. Pertres gradus cōparationis fere ad instar noīm. ut male pe / ius pessime. forte fortius fortissime & cetera sūt. DIS. Figura ad / uerbionū q̃triplex est. MAG. Duplex sc̃z simplex ut docte. cōposi / ta: ut indocte quēadmodū dictū est de noīe. Scias aut p̃p̃ositionē ad uerbis addi nō posse: nisi in cōp̃ositionē ut p̃inde dehinc. unde inepte dicit de mane &c. DIS. Species aduerbionū q̃triplex est. MA / duplex. sc̃z primitiua ut clam / deriuatiua ut clanculū. Et deriuant aduer / bia a nomine ut docte / a p̃noīe ut illic / a verbo: ut a sto statim / a p̃po / sitione ut extra ab ex intra vel in. De his satis. ad p̃p̃ositiones trāeamus.

cōparatio

Figura

Species

De Prepositione sexta parte oratio nis. Capitulum. xxxiij. DIS.

Prepositio p Repositio quid est? MAG. Est p̃foris q̃ p̃posita alijs p̃nb⁹ accūa p̃e positionis. in orōe sacationē earū: aut cōplet (cōpulchre) aut mutat (utin doctus: iniustus) aut minuit (ut subtristis) DIS. p̃positioni quor accidunt? MAG. Duo. sc̃z deseriue casui & ordo. DIS. Cui casui feruntur p̃pōes? MAG. actio aut ablatiuo. DIS. Quae p̃ae positiones deseriunt actio casui? MAG. Sequētes. ad apud ante aduer / sus aduersum cis circa circū circa contra erga extra inter intra intra

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

ita ob pone p prope ppter post secundū trans ultra retro pter super
supra circiter usq; versus secus penes. Ex istis aliquę cōueniūt in sig/
nificandē. ut aduersus & aduersum. t. Atamē aduersus qñq; pro apud
reperitur: ut Therentius. aduersus te gratias habeo. id est apud te. Cis
pponitur noībus proprijs fluuitorum. Circa vero alijs. Contra inimici
tiam/erga vero amicitiam denotat. Circa/secundū/secus/pone/pro
iuxta poni solent. Pone pro retro aduerbiū est. Vergilius. pone subit
coniunx. Circiter dicit circumstantiā temporis & numeri. ut annos na
tus sum circiter triginta. Extra pro ppter poni solet. ut extra unā au
culam id est preter unam. Trans valet ultra. Supra pro ultra ponitur
ut supra annos tres. Sic penes valet apud. DIS. q̄ ppositiones de/
seruiunt ablatiuo casui? MAG. sequentes. a ab abs absq; cum co

Pone
Circiter
Trans
supra

Cis
Citra
Contra
Erga
Extra

unq; de/
seruientes.

ppōes ab
latiuo de/
seruientes.

tam clam de ex pro pte pcul sub sine tenus id est iuxta vel usq;. Sunt
& pter has q̄ quandoq; actio / qñq; vero ablatiuo casui deseruiunt.

DIS. Q̄ uer? MAG. In sub sup & subter vel subtus. DIS. q̄
deseruiunt actio casui? MA. quādo iungunt verbo ipostante mo/
tum ad locum. ut vado in ecclesiā. DIS. Q̄ n deseruiunt ablatiuo
casui? MA. Q̄ n iungunt verbo signanti vel getem: vel motum in
loco. ut sum in ecclesia. spacio in foro: ambulo in platea: & lata est ha/
rum scatio. Nā in/qñq; valet ad. ut cadit in terram/ vel erga. ut in do
ctos sum bñnolus/ vel contra ut in hostes: vel inter. ut bñdicta tu in
mulieribus. in primis id est inter primos. vel super. ut august. in Io/
annē id est sup Ioannē. Sifr sub ponit. pad locū. ut postes sub ipsos
nitunt gradibz. vel p p. ut sub nocte. i. p noctē: vel p in: ut arma sub
aduersa posuit radianna q̄ru. Sup p supra. ut pugno super montem
id est supra & p cōtra. ut monitus sum sup hostē. Item p iuxta ut se/
dentes sup flumē. Itē p de ut multa sup Priamo &c. Subtus qdā nō
ppōez sed aduerbiū esse dicūt. DI. Ordo ppōm q̄triplex est? MA

In.
Sub
super

subtus)
Ordo.
ppositiu?
subiuncti?
cōmunis

triplex scz ppositiuus: subiunctiuus & cōmunis DI. q̄ sunt ordinis p
positiuus? MA. q̄ casuali suo pponunt & postponi nō possūt. ut ad
apud. Subiunctiuus vero ordinis sunt q̄ casuali postponunt. ut tenus.
Possunt tñ & ppōes pponi. unde & ppōis nomen habet. dicim⁹ nāq;
tenus pubeat pubetenus. Cōmunes sunt q̄ indifferēter & pponunt
& postponunt suo casuali. ut p transra & remos aut transra p & re/
mos. Id q̄q; notandū. ppōes scz noībus alijsue dictionibus iungi qñ
q; per cōpōez: qñ scilicet cū ipsis unā partē ordīs cōstituūt. ut iniust⁹.
abscondo. hoc tñ nō omībus cōmune est. Penes nāq; & apud nūn
q̄ cōponunt. Et ediuerso/ di dis re se am con nūnq; sepantur / reliq;
veio pene omnes & cōponūtur & separantur. sed diuēse. Nam ad cō
posita cū dictione cuius initiū est c f g l n p r s t mutatur d in similit. ut ac
curro: afferro: aggero: alludo anuūcio: appono: amideo: allargo: attol
lo. In pario aut d abijciē: ut aperio. Sifr si dictas cōsonātes mox alia se
quunt. ut alpiro p adpiro alcedo &c. sic & in noīe agnatus. didimus tñ
d iij

ppōm cō
positio cū
ceteris pra
b⁹ ordīs.

LIBRI PRIMI TRACT. PRIMVS

adsum vel assum. Geminari non debet consonas eade sequete tercia: nisi
que sequitur siel vel r ut acclamo abbrevio. Circu / composita dictio
ni cuius initium vocalis est: integra scribitur & sine m. pferit. ut circueo
profertur circueo. Composita vero cu incipientibus ab c d f mutant
m in n. ut circueo circundo circumfluo. Ob similitudinem ab & sub co
posita dictioni cuius initium est r p c g m mutant b in consimile: nisi p
pter coincidentiam / euphonia aut carmine aliter fiat. Trans copolita cui
initium i consonans d vel n abijciunt. ut transicio traduco trano. Abs autem
in compositione iungit tamen dictionibus incipientibus a p c r. ut abspono
abscondo abstineo. extra copositione vero iungitur incipientibus a e
& q. ut abs te absquibet. E pponitur dictionibus incipientibus a con
sonante. Ex pro his q a vocali inchoant. verum tamen e & ex differenter co
ponuntur. Vnde e componitur cu dictionibus quas initium est v con
sonans: i consonans d b g l m n r: cum his autem ex coponi non potest.
ut eueho enido educo ebibo egero eludo enitor emineo quuo. i his co
sonantes geminande non sunt. inuenitur tamen ex cum l. ut exlex. & natus
ex coponit cu alijs cum gbus e non reperitur. atque ex si combinat dictio
ni cuius caput est s abijciuntur s. ut exurgo exanguis. quoniam x cludit s. si
autem associata fuerit in compositione dictioni cuius caput est f mutat x in f
ut effero. Ab iungitur incipientibus a vocali. A pro incipientibus a con
sonante. In coposita dictioni cuius caput est l vel r conuertit n in simi
lem. ut illudo irruo. si autem caput dictionis fuerit b p m transibit n in m
ut imbibo impotens imunis. has enim consonantes n pcedere non potest.
Dis tamen componitur cum incipientibus a c p f t q f & i consonante. Si
autem in dictione cui dis componitur mox alia consona sequitur / unum
s abijciendum est. ut scindo discindo. & in his q ab f inchoantur s casit
in f ut differo. Di autem iungitur dictionibus a relijs consonantibus
sua habentibus initia. unde dicendum est dirumpo non disrumpo. Am se
quente f c q mutant m in n. ut anfractus anceps anquiro. sed sequen
te vocali interponitur b. ut ambelus. Re coposita cu dictionibus a vo
calibus incipientibus assumit d. ut redundo. Con composita dictioni
cuius caput vocalis est n perdit. ut coerceo. Excipe comedo. Si autem
dictionis initium sit r mutat n in r. ut corrumpto. Et si principium est l
mutatur in eandem. ut colligo.

De Coniunctione septima ordis parte. Ca. xxxiij. Di.

Nter partem orationis iam ordine septimo Coniunctio est: qua
definitas. MAG. Coniunctio est partem orationis q ceteras con
iungit & ordinat. DI. Coniunctioni quot accidunt? MA. Coniun
ctio.

Accia co
iunctiois
Potestas
copulatio

Tria. hec. potestas figura & ordo. DI. Potestates coniunctionis
quot & quae sunt? MAG. Multae. quaedam enim dicuntur coniunctio
nes copulatio. ut & etque ac atque ac alit: quaedam sunt disiunctio. ut ve
vel nec neque quoque. DIS. Quomodo vocas coniunctionem disun
ctiuam? cum coniungere & disiungere opponant. MA. He voces

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

coniunctionis dictę sunt: eo qđ dictiones coniungant inter se. *Disiuncti* *disiuncti* /
 uę autę vocantur: quia dictiones qę inter se cōiungunt respectu tertij
 separant. ut Petrus vel Paulus legit. qđam sunt coniunctiones expletę *expletę* /
 uę: aut cōpletiuę: quę scđ in oratione nulla necessitate sed ornatus gra
 tia ponuntur. ut qđem egđem nā nāq; vō videlicet scilicet autę porro
 licet sin autę finaliter. Q uedā causales sunt. ut si siquidem qñ qñquidē *causales* /
 quin quinedā qrenus in seu siue nā nāq; ni nisi nisi sed interea qđob
 rem pserim alioqn pteea. Q uedā sunt rationales: quę scđ dicti ratio *rationales* /
 nē adiungunt. ut ergo ideo igit itaq; em erem emuero ga quapropter
 quoniā quoniāquidē qppe nēpe scđ videlicet ppreea idcirco. Q ua/
 rum plures etiā illatiuę dici possent: quę scilicet pposito antecedēte cō *illatiuę* /
 sequēs inferunt. Q uedā aduersatiuę sunt. ut qđq; quis & si etiā si tā & si *aduersatiuę* /
 alioquin verō modo licet sed &c. Q uedā sunt interrogatiuę vel du/ *interroga* /
 bitatiuę. ut utri an ne neuē. Q uedam diminutiuę. ut salte. Q uedā riuę
 ordinatiuę. ut itē itēq; ceterū pteea. Nec absurdum videat quas *diminuti* /
 dam in diuersis enumeratas potestatibus: nam si argute despiciantur uę
 & alię plures gnumerari possent potestates: qę breuitatis causa trāseo *ordinatiuę* /
 cum parū aut nihil ad rē faciant. DI. Quotuplex est coniunctio/
 num figura? MAG. Duplex: videlicet simplex. ut nam/compoli/ *Figura* /
 ra ut nāq;. DIS. Ordo coniunctionū quotuplex est? MA. Tri/ *Ordo* /
 plex scđ ppositiuus subiunctiu? & cōmuniis. DIS. Quę sunt con
 iunctiones ppositiuę? MAG. At ast autac vel nec neq; si ga quate
 nus sin seu siue ni &c. DIS. Quę sunt qđ subiunguntur? MAG.
 Q uidem quoq; autę &q; ne ve. & hę tres ultimę ἐν ὅλῳ τῷ κῶ hoc est
 encliticę vocantur: quia accentū syllabę imēdiatę pcedēdis sup se in/
 clinant. Reliquę pene omnes cōmunes sunt in ordine. nam & pæpo
 nuntur & postponuntur frequenter.

De interiectione octaua orationis parte.

Capitulum. xxxv. DIS.

Estat ut nunc demum de octaua & ultima parte orationis / quā
 Interiectionē nominabas: differas. MAG. Interiectio (quę *Interiectio* /
 tamen pars orationis distincta ab aduerbio apud gręcos non
 traditur) est quę interiacet cæteris partibus in oratione & mentis affe
 ctum significat. Est em signū affectionis erumpentis animi in vocem:
 unde quot sunt pertubari aut moti animi affectiones / tot sunt & inter
 iectiones. Ob id qđ plures interiectiones omnibus populis sunt cōmu
 nes. nam quidquid animus motus interferit / quo detractō perfectā
 & integrā manet oratio interiectio est. DIS. Interiectionis quę sunt
 accidentia? MAG. Vnum tm videlicet Significatio. & hęc quidem *Significa* /
 mplex est. Sunt em interiectiones qđam lugētis. ut heu mihi. quę *tio inter* /
 dam cōmiserantis. ut ah silice in nuda. qđam exclamantis. ut o curas *iectionis* /
 hominum. quādam execrantis. ut vachi qui destruis templum. qđam

LIBRI PRIMI TRAC. PRIMVS

gaudentis ut euax. ho. quædam timentis. ut hel. amat. quædam indi/
gnandis. ut proch iupiter. quædam admirandis. ut hem pape. quædā
ridendis. ut hahaha. quædam deridendis. ut hui cāctos quædam obiur/
gandis. ut ha virgo infelix. quædā laudandis. ut euge serue bone. quæ/
dam vitandis. ut apage. id est a me. Et sic de reliquis. Nam tot sunt (ut
dixi) quot animi effectiones.

Tractatus secundus De modo debito combinandi partes orationis. Ca/ pitulum primum MAG.

Omnis itaq; singulis partibus orationis: earundemq; accide/
ntibus: ad finē gramaticæ (qui est mentis conceptum debite
exprimere) eas applicare ope precium est. DIS. Cedo: q
nam modo hoc fieri possit facilis. MAG. Eo ipso. ut eas
in debita accidentium conformitate coniungas. Sic em̄ ex lignis dola/
tis debiteq; iunctis: nō modo mensa aut capia: sed mensę capseque pul/
chra forma resultat: ita ex partibus dictis debite iunctis: nō modo ora/
tio/verum etiā orationis forma (quam congruitaē dicunt) pullulat.
Quod ut facilius deprehendas: nonnullas subiicere placuit regulas. quæ
rum. Prima erit de cōbinatione adiectiui cum substantiuo. Secūda Re/
latiui & sui antecedentis. Tercia interrogatiui & responsiui. Q uarta
nominis/pronominis/& participij cum verbo. Q uinta verbi cū ver/
bo. Sexta verbi cum aduerbio. Septima conjunctionis cum ceteris.
O ctava erit de genitiuo. Nona de datiuo. Decima de accusatiuo. Vn/
decima de vocatiuo. Duodecima de ablatiuo. Vltima de ordinatio/
ne omniū dictorū in expositione siue interpretatione totius orationis.

Cōbinati
ones pñs
orationis

De Combinatione adiectiui cum substan/ tiu. Capitulum secundum. DIS.

Vē igitur est regula de combinatione adiectiui cum substanti/
uo. MAG. hæc. Adiectiuū & substantiuū debent coniungi
sibi in genere/numero & in casu. ut albus vir. ille vir. legēs vir
adiectiuum cū superlatiui gradus indifferenter conformantur substan/
tiu pcedenti: aut genitiuo sequenti in genere. ut rosa est pulcherrimus
vel pulcherrima florū. Simile est in quibusdam participijs: ut coluber
est factus vel facta mystica virga. Sed in his non manet eadem sen/
tentia. ut facile videtur in ista. verbam est factū vel facta caro. DI.
Q uid si duo fuerint substantiua diuersorum generū/ambo adiecti/
uum pcedentia? MAG. Tunc adiectiuum conformabit se cum
substantiuo dignioris generis. Vnde si unum sit masculini/ & reli/
quum foemini/aut neutri generis: adiectiuum conformabit se sub/
stantiuo masculini generis. ut Petrus & Barbara & mancipiū sunt albi.
Et si unum fuerit foemini/alterq; vero neutri generis/adiectiuum cōfor

Cōbinatiō
adiectiui
cum/sub/
stantiuo

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

ma dicit se foemino, ut Barbara & mancipium sunt docti. Et hæc constructio a grammaticis conceptio appellata est. DIS. Sane intelligo. arma men adhuc in numero videntur discrepare. MAG. Hæc discrepantia per hoc tollitur: quod geminatum singulare equipollet plurali numero. DIS. Quid si duo substantiua diuersorum numerorum iuncta fuerint uni adiectiuo. MAG. Tunc adiectiuum conformabitur vicino, ut Caper bis saluus & hedi. Similiter etiam in genere fit, ut turbatus est rex & omnis hierosolyma cum eo. Et hæc constructio zeuma dicitur. Animaduertendum quoque adiectiuum parituum (quod scilicet partem alicuius multitudinis denotat) cum substantiuo multitudinem significante sub diuersitate & numeri & casus posse coniungi, ut una sororum / unus fratrum. Distributiuum quoque masculinum etiam foeminas comprehendit, ut pronus uterque iacet. De petro dicatur atque Helena. Similiter quicunque vult saluus esse: non tantum de viris / sed & de mulieribus dictum est. Hæc autem, duodecim millia signari & similes per anthithe sim excusantur. Sed de his ad presens sufficiat.

De Combinatione relatiui & sui antecedentis. Capitulum. iij. MAG.

Pro intellectu regulæ secundæ / quam relatiui & antecedentis esse volui: intelligendum. Relatiuum id esse / quod ante latet (id est prius dictæ rei) recordatiuum est. Et est duplex: scilicet substantiæ & accidentis. DIS. Quod est relatiuum substantiæ? MAG. Relatiuum substantiæ quod refert rem habentem se per modum substantiæ: vel quod refert rem significatam per nomen substantiuum, ut qui quæ quod: si uis ipse sui: hic alter is idem ille alius reliquus ambo uterque & cætera.

DIS. Quod est relatiuum accidentis? MAG. Quod refert rem significatam per nomen adiectiuum, ut talis qualis / tantus quantus &c. Et quodlibet horum duplex est: videlicet identitatis & diuersitatis.

DIS. Quæ dicuntur relatiua identitatis? MAG. Quæ accipiuntur per eandem rem cum antecedente ad quod referuntur, ut ille iste talis qualis &c. Et inter relatiua identitatis substantiæ unum est reciprocum: quod scilicet significat substantiam agentem per modum patientis, ut sui sibi se, ut petrus reciprocum percutit se. DIS. Quæ sunt relatiua diuersitatis? MAG. Quæ diuersitas accipiuntur pro alia re quam antecedens ad quod referuntur, ut petrus

combinatio
secunda rela-
tiui & sui
antecedentis

est albus / & alterius modi est plato. His intellectis est regula talis. Relatiuum substantiæ & suum antecedens debent conformari in genere & in numero, ut petrus currit, & ille mouetur. Et si conueniant quædam in casu: aut etiam in persona, hoc ideo est: quia talia sortita sunt uerba. Plerumque tamen non antecedenti / sed sequenti substantiuo in numero & genere correspondet: cum scilicet sequens substantiuum se habuerit ad antecedens: ut maior commune: aut ut minus cœ, ut ipsum est flumen: quæ proxima ciuitati nostræ dicimus esse aqua. Est locus in carcere quod

LIBRI PRIMI TRAC. PRIMVS

culianū appellatur. DI. Quid si duo sint antecedētia: & gñe diuer-
sa? MAG. Si significātres sexu differētes: Relatiuū conformabit se
antecedēti gñis principalioris / quēadmodū dictū est de adiectiuo
& substantiuo. ut petrus & catharina legunt qui me diligūt. In rebus
autē sexu non differētib; relatiuū refertur ad p̄ximiū. ut lapides & ligna
gēmi. Inuenies itē qñq; relatiuū neutro antecedēti conformari. ut in
psal. Virga tua / & baculus tu⁹ ipsa me consolata sunt. Et si r̄r accidit
cū antecedēs collectiuū fuerit (quod sc̄z in voce singulari m̄litudinē
denotat) tunc eñ relatiuū ad rem signatā potius q̄ ad vocē nominis
respicit. ut est bona gens / deus est p̄tector eorū. Hoc idē inter adie-
ctiuū & substantiuū cōtingit. ut pars hoīm validi. Aduertēdū quoq;
in omni possessiuo gñm sui primitiuū includi cū quo relatiuū in gñe &
numero cōformat. ut meam miserā defles: q̄ varijs circūdor piculis
Idē est de adiectiuo & substantiuo. ut mea solius opa solius idēst mei
solius tuā. ip̄ius aliam p̄transibit gladius. i. tu ip̄ius. Ponit eñ ip̄ius ibi
discrētiue: & nō relatiue. DI. Quē est regula de relatiuo accidentis?

MAG. Relatiuū accidentis q̄ sc̄z p̄ter antecedēs p̄p̄riū exigit substanti-
uum: cū eodē potius q̄ cū antecedēte cōformabit se in gñe & nume-
ro: ut tales sunt aque qualia vina. Idē est iudiū de hoc relatiuo suus.

De Combinatione interrogatiui & sui responsiui, Capitulū quartum. DIS.

cōbinatio tertia inter rogari & responsiui.	q	Vē est regula tertia? MAG. est hæc. Interrogatiuū & respō- siuum si casualia fuerint confirmari debent in casu. ut q̄rend; Quis scribit? respondendū est: petrus. Quod si interrogati- uum & responsiuū cū diuersis iungant dictionibus: aut etiam cū eadē; non itē eadē habitudine in casu quandoq; diuersa enunt. ut quo liquore vas est plenum? respondet vino vel vini. Et querēti quem vi- des? respōdere potes: petrus a me videntur. Aduertendū quoq; respō- siuum interrogatiuo non modo in casu / verū etiā in re debere corre- spondere. Vnde ad q̄lis respondendū est per noīa q̄litate significantiā ut talis: albus: doctus &c. Ad quātus respondendū per nomina quā- titate significantiā. ut tantus / magnus / bicubitus &c. Ad quor respō- detur per nomen numerū importans. ut tot: duo: tres: quatuor &c. Ad quotus respondetur per totus aut per nomen importans ordi- nem. ut primus: secundus: tertius &c. Ad quotuplus respondetur totuplus / aut duplus / triplus &c. Ad quotuplex: respondetur totu- plex: aut triplex: duplex &c. Ad quotennis: respondet totennis: tri- ennis: biennis &c. aut decem annorū: viginī annorū: debent autē hæc oīa scribi p̄ simplex t̄sicut primitiuū eorundē quor. Ad cuias (q̄d nō tantū patriā aut nationē q̄rit: sed etiā sectam) r̄ndendū est: Romanus: Italus: Gallicus: Et si r̄r q̄renti Cuias ph̄s es tu r̄. r̄ndendū est Scotic⁹ Platonicus &c. Ad cuius cuiā cuium r̄ndentur possessiua: ut cuius: est
qualis		
quantus		
quor		
quotus		
quotuplex		
quotennis		
cuias		
Cuius		

DE NOTITIA PARTIVM ORATIONIS

enlis. respondet euandri: aut euandrius. Ad q̄ti respondet tant: aut
 magni parui: aut p̄ ablatiuū precū significante. ut tribus denarijs. Ad
 dictorū clariorē intellectu sciendum / casuū diuersorū diuersa esse signa quesitiua
 quesitiua. unde Q̄ uis q̄ qd & qui. Et in lingua vernacula iuer iuelche noiatui
 iuas sunt q̄stiuā noiatui. Ad q̄ respondendū est nomē quod p̄ ein det
 die das vulgarizat. Q̄ uesitiua autē genitiui sunt: cui⁹ quorū & quartū genitiui
 & in lingua vernacula iues vel iuelches & iuelcher. Cui respondē/
 dum est nomē: quod p̄ des vel derē vulgarizat. Cui q̄bus & iuem &
 iuelchem sunt signa datui: quib⁹ respōdedū est quod vulgarizat per datui
 dem derdenē zuo. Signa accusatiui sunt quē quā quod quos q̄s q̄ &
 in lingua vernacula iuen iuelche iwas. Ad q̄ r̄ndedū est quod vulgari accusatiui
 jatur p̄ den die das. O signū est vocatiui: sed p̄ vocatiuū nō fit q̄stio vocatiui
 verū ad ipsum potius oīs dirigit sermo. Signa ablatiui sunt: a quo cū ablatiui
 quo in quo ex quo: a quibus cū quibus in q̄bus ex quibus. Et in lin
 gua vernacula in iwas mit iwas usq; iwas: von iuen von iuelchen mit
 iuelchen in iuelchen usq; iuelchen. Ad q̄ r̄ndet quod vulgarizat p̄ vō
 dem vel denē. in den vel denē. usq; den vel denē. mit dem vel denē. O
 das vel die. Casuum autem vulgaritā in superioribus tradidimus. Ad
 interrogatiua vō aduerbialia speciali mō r̄ndedū est. DIS. Q̄ uō⁹
 MAG. Per aduerbia aut noia. DIS. Da exempla. MAG. Ad q̄ quo
 respondet aduerbialiter. ut eo illo foras intro huc illuc istuc. Nomina
 liter p̄ ppria noia ciuitatū aut puēciarū accusatiuo sine ppōe. ut Vlma
 Viennā: p̄ appellatiua vō respōdet in accusatiuo mediāte ppōe ad.
 ut ad eccl̄iā. dēpris q̄tuor: videlicet rus domus humus milita: q̄ ubi
 q̄ in respōsione naturā ppriorū seruāt. Ad Q̄ ua r̄nderurp aduerbia qua
 hac illac istac foras. Noialiter p̄ ppria noia ciuitatū & in ablatiui sine
 ppōe. Per appellatiua vō in accusatiuo mediāte ppōe per. Ad ubi re/
 spondet. Ibi hic illic istic &c. Nominaliter per ppria noia in genitiui ubi
 ut Vlme. p̄ appellatiua in ablatiui mediāte p̄positione in. ut in ecclesia
 Ad Vnde respōdet hinc illinc istinc inde. Nominaliter p̄ ppria in ab unde
 latui sine ppōe. ut Vlma. Per appellatiua in ablatiui mediante ppōe
 de. ut de foro. Ad quorsuz r̄ndet aduerbialit̄: surū deorsuz illorsū &c. quorsum
 Noialiter vō p̄ accusatiuū mediāte ppōe vsus: q̄ in q̄nq; ornatus cā:
 accusatiuo postponūt. ut quorsū: r̄ndet vsus ulma: aut bauariā vsus
 Ad quiscq; r̄ndet hucusq; illucuscq;. Ita de silib⁹ pariformiter iudicabis. quousq;

De combinatione nois/pronominis/ & participij cū verbo in nominatiuo. Capitulu. vi. DIS.

Vt est q̄ra regula? MA. hęc. Nomē/pronomē/ aut p̄cipiū in combinatio
 q̄ cum vbo p̄sonali finitū modia p̄te anteriori debet poni i nūo q̄ra sup/
 & cū vbo in nūero & in p̄sona cōformari. Et vocat̄ hęc cō/
 suppositū structio suppositi & appositi. Est em̄ noiatius suppositū & verbum positi &
 appositū appositū. ut hō currit. Aduertendū in q̄ p̄noia primē aut secundē appositi

LIBRI PRIMI TRAC. PRIMVS

Euocatio personę plerūq; discretionis causā trahunt secum tertiam psonam ad supponendū verbo prime vel secunde psonę. Ervocat hęc attractio: euo-
catio. ut ego Gregorius scribo tu Franciscus legis. & fit illud nō solū
per pnoia: sed etiā per noia vocatiui casus. ut pater noster qui es in ce-
lis. Ibi qui tertie psonę trahitur per vīm pater ad verbū es. Idem quicq;
fit in alijs casibus. ut pater eos fecisti nobis / q; portauimus pondus &
estū diei. ibi q; trahit p dūm nobis. Si r fit per primitiuū inclusum in
possessiuo. ut tuā doleo miseria: q; nouo mēore opprimeris. Ibi em
qui euocat per tuū inclusū in tuā ad supponendū verbo secunde pso /
ne opprimeris. **DIS.** Quid si duo noia diuersorū numerorū idem
verbū pcefferint: aut alter pcedat & alter sequat: cui verbū se cōfor-
mabit? **MA.** Viciniori: ut hic / illius arma: hic curr⁹ fuit. Ego lego &
tu. isti legūt & petrus. Si r fit iudiciū psonis. ut Hebręi sūt & ego. Et
suma vocatur hęc constructio **suma**. Idē enī si illud qd toti attributū est i ptes
prolepsis diuidit: ut pueri legūt: alter grāmaricā: & alter logicā. Et hanc cōstru-
ctionē **prolepsis** vocat. **DIS.** Quid si duo fuerint supposita in per-
sonis diuersis? **MAG.** Tunc verbū debet cōformari psonę digniori
videlicet prime (si adest) aut secunde. ut ego & tu scribimus. Ego & pe-
trus legimus. Tu & paulus bibitis. idem fieri potest p ppositionē cū
Cōceptio ut Ego cū petro oramus. Ervocat hęc constructio **Cōceptio**. Colle-
ctiua quorū / verba pluralis numeri recipiūt. ut turba ruunt: Pars in
gramineis exercent membra palestris. Sunt etiā quędam verba quę
eundem casum post se recipiunt qui pcessit. **DIS.** Quę sunt hęc?
MAG. Verba substantiua. ut ego sum hō: Et verba vocatiua. ut ego
nominor francisc⁹. Et verba dictorū vīm hñria. ut ego baptizor petrus.
ego incedo supbus. Et hoc intelligit etiā de infinitiuo & gerundijs eorū.

De combinatione verbi cū verbo. Ca. vi. **DIS.**

cōbinatio
verbi cū
verbo. Vnā regula q̄ est. **MAG.** hęc est. Quotiescūq; in una &
q eadem orōe duo verba iuncta fuerint sine cōiunctiōe media:
ultimū habet poni in infinitiuo. ut volo legere Pro primo tamē
verbo nōnunq; picipia aut adiectiua ponunt: disponētia subiectū
ad agere vel ad pati: ut dignus audiri. abilis legere. doctus psallere At
tamē si primū verbū aut picipiū iportauerit motū ad locū: reliquū
stabit in primo supino. ut vado lectū. curte is pdiū. Secunda vero su-
pina cū adiectiuis qbusdam poni habēt ut facile dictū id est ad dicen-
dū. mirabile dictū id est ad dicendū: grandissimū auditū id est ad audi-
endū. tunc em valēt gerundiū in dum cū pōe ad: & non cū verbis
importantibus motū de loco. Et si primū sit imperatiui modi: secundū si /
militet in infinitiuo erit. ut si vis esse pfectus: vade vende oia quę habes:
& veni sequere me. Si r & infinitiuus aliqñ p supino / nōnunq; vero p
p̄terito imperfecto degenerat. Exēpla sunt. eam⁹ visere. Dedit eis pote-
statem filios dei fieri. Oēs me mordete dantulū: ego floccipedere &c.

DE NOTICIA PARTIVM ORATIONIS

Gerundia vero in di cōstruunt cum noīe causa vel gratia. ut videndi causa: gratia lēdi. ita & cū alijs substantiuis. ut spes vidēdi. Sed gerundio in do plerūq; addit p̄positio. ut venio de celebrādo. In denegādo modo quis pudor. Et gerundijs in dum similiter. ut ad loquendum aptus. Quandoq; tamē ponuntur sine p̄positione tam actiue. ut an mihi cantando victus non redderet ille. q̄ etiam passiue. ut frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

De Combinatiōe verbi cum aduerbio.

Capitulum septimum. MAG.

Extam regulā diximus esse de verbo & adverbio. Et est talis. **Q**uādo modū adiectiuū addit substantiuo: ipm̄q; determinat ita verbū iungitur verbo/ & actū verbi specificat. ut curro bene stabo male. Firautē hęc specificatio pluribus modis: videlicet: aut gratia loci/ & temp̄is/ numeri: gratia cōpositiōis/ aut diuisiōis & sic de alijs secū dum q̄ varie sunt aduerbiorū significatiōes de quibus supra diximus

cōbinatiō
verbi cū
adverbio

De Coniunctiōe cum alijs partibus

orationis. Capitulum octauū. MAG.

Regulā septimā Coniunctiōi attribuiamus. hęc enī aliarū partiu; **U**inculū & ligamē est. Vñ talis est regula. Oīs cōiunctiō copulatiua: aut disiunctiua in casualibus casus in verbis/ modis sitis cōiungit: ut petrus & paulus hibunt/ volo scribere & legere &c.

cōbinatio
cōiunctiōis
cū ceteris
partibus
orationis.

De combinatione genitiui cum diuersis partibus orationis. Capitulum nonum. DIS.

cōbinatio
gr̄i cū par
tibus orōis

Circa regulā/ quā gr̄io ascēbeas q̄ est? **MAG.** Gr̄us cum varijs iungitur partibus orōnis. **DIS.** Cū quibus? **MAG.** Primo iungitur cū noībus substantiuis. unde q̄tienscūq; ponuntur duo substantiua diuersa significātia sine medio/ tūc ultimum ponendū est in gr̄io. ut equus regis. Et horū habitudines varīe sunt sc̄j p̄tis ad totū. ut pes porci. Cause ad effectū. ut liber Platonis. &c̄js. quas omnes cū phīe naturalis principia degustaueris/ clarij intelliges: nūc manscam. Dixi aut substantiua diuersa significātia. Nā si ad idem p̄tineant ut superius & inferius/ inferius loco adiectiui ipm̄ superius determinat/ cū quo & in casu cōcordabit ut aīal hō. urbs roma &c̄. Et hanc cōstructionē gr̄amatici appositionē dicūt. **DIS.** Pōt ne gr̄us adiectiuis adiūgi? **MAG.** Pōt. Et his quidē q̄ significatiōē hñe simile verbalibus in/ or/ q̄ actū trāseuntē significāt. ut Cupidus ludī. p̄digus auri/ dubius rei/ nescia viri/ penitus iuris/ Memor nostri. &c̄js. Quēdam tamē ex his adiectiuis etiā actiō iunguntur. ut Exosus bellorū vel bella: p̄scius futurorū vel futura. Adiungitur etiā genitiuis significans multitudinem. his adiectiuis q̄ aliquā excipiunt ex illa multitudine. ut unus istorū/ glibet fratrū/ aliqua sororū/ medius istorū &c̄.

Appositio

Iungitur etiam his adiectiuis q̄ indigentiam aut abundantiam signat
 ut diues auri; plenus vini; inops menis &c. Iungitur etiam suplatiuo
 ut doctissimus poetarū fuit vergilius vel optimus plebis. Similiter &
 comparatiuo posito pro suplatiuo. ut melior istorum. maior horum
 charitas &c. DIS. Potest ne genitiuus p̄p̄q̄ibus adiungit̄. MAG.
 Potest ut hæc volucrū illa mulierū. Nam & hæc p̄noīa exceptio n̄ ia
 diunta multitudinel significata per ḡm. DIS. Potest ne ḡius vel/
 bis cōbinat̄. MAG. Potest. primo quide verbis defecti aut abun/
 dantiā significantibus. ut abundo panis; Egeo pecunię indigeo gra
 tię. Cetero aut̄ soli ablatiuo iungit̄. Secundo iungitur ḡius causam dā
 natiōis vel accusatiōis significans / verbis accusatiōis aut damniā
 nem importantibus ut damno te furi. accuso te sceleris. Q̄ n̄q̄ t̄m ḡius
 nomini iunctus p̄c̄nā significat. ut reus mortis &c. Tercio iungitur
 ḡius verbis ad p̄cedū p̄n̄tibus. ut emi tanti pluris minoris. Estimaf
 tantq̄/pluris / vel minoris. Quarto iungit̄ ḡius verbis actū memorā
 di aut obliuiscēdi significantibus. ut memeto mei / obliuiscar Ioannis.
 Quinto iungit̄ ḡius verbo substantiuo capto p̄ p̄net. ut liber est Io
 annis id est p̄net Ioanni. Est matris succurrere nato. Sic etiā additur
 his impersonalibus interest & refert: Sex dampnis ḡis sc̄z mei tui sui no
 stri vestri. & cuius a quis. Nā dicta verba p̄ his ḡis utunt̄ ablatiuo
 possessiuo. ut interest mea / refert tua &c. h̄s. Ḡius etiā partis / aut p̄pri
 etatis vbo substantiuo iungit̄. ut Petrus est duri capitis / bonę famę &c.
 Similiter ḡius mensurę. ut Petrus est centū anno rū. & nō modo ver
 bis substantiuis / sed alijs habentibus affinitatē in significato cū ipsis / ut
 Petrus habetur magnę reputationis. equus reputatur petri. Ille ap̄pa
 ret viginti annos. In quibus t̄m subitelligi p̄t̄ esse. ut ille apparet esse
 xx. annos. Sexto iungit̄ ḡius significans possessionē aut rem a q̄ sit
 passio / cū verbis impersonalibus actiue vocis / q̄ sunt penitet / tedit / mi
 teret / piget & pudet. ut Tedit ut vitę meę / pudet me probri. Loco t̄m
 genitiui q̄nq̄ ponitur infinitiuus. ut pudet me dixisse. DIS. Iungi
 tur ne ḡius aduerbijs. MAG. Iungitur. Et hoc virtute nominū in
 ipsis inclusorū. ut ubicunq̄ locorū id est in omni parte locorū. Tunc
 cēpōis &c. Sic in simili diximus. Instar mōis id est ad quātitatē vel
 similitudinē mōis. DIS. Iungitur ne ḡius participijs. MAG.
 Iungitur his sc̄z quorū verbis iunctus est. ut recordor tui / recordatus
 tui &c. Alijs autem non: nisi nomina fiant. ut amans vini &c. Cum p̄
 positione aut interiectione non ponitur. Coniunctionem vero mediā
 recipere possunt duo genituli. ut & petri & pauli discipulus.

De D̄tio iuncto diuersis p̄tibus orōis. Ca. x. DIS

Ona regula: quā datus esse voluisti q̄ est. MA. Hec est. da
 tiuus significans rem cui aliquid cōmodi: lucri: aut damni fit
 iungitur nominibus; similiter verbis tale cōmodum aut damnum fieri

DE COMBINATIONE PARTIVM ORATIONIS

signantibus. ut provideo tibi. sum tibi utilitati. molestus tibi: gratus tibi: utilis mihi: vicinus tibi: hostis mihi &c. Et nō modo his verbis datus iungit: verū etiam / fere omnibus verbis (& si improprie) additur ut Canto tibi: scribo tibi &c. Iuvo dempto quod tantū actio iungitur. ut Iuvo te. Iungunt quāq; etiā duo dativi uni verbo acquisitivo: quorum unus rem acquisitā: alter vero rem cui acquirit importat. & primus scilicet significās rem acquisitā p. quo vulgarizāndus est. ut illi mea carmina curę sunt. Do tibi pignori tunica &c. Iungit etiam datus huic verbo sum / sumpto p. habeo. ut est mihi crater id est habeo crater ē sum tibi filius id est habes me filiū &c. Iungitur etiā impersonalibus quibusdā actiue vocis. ut cōuenit: euenit: accidit: cōtingit: placet mihi tibi vel petro. Iunguntur etiā dativi his verbis misereor / auxilior: & domini: quā tamē etiā recipiunt gratiam. ut misereor tui vel tibi. Iungitur itē super datus verbalibus in bilis: aut in dus terminatis. ut amabilis mihi: metuendus tibi. Et in his datus in ablatiui mediāte p. pōne resoluitur. ut metuendus tibi id est a te. & talis etiā fere omnibus verbis passivis additur. ut cōdiciur mihi id est a me. DIS. Potest ne datus p. nomini ad iungit. MA. Nō nisi in rōne substantiui / ut illi filio. DI. Pōt. ne adverbis addit. MA. Pōt. ut venit obuiā mihi. DI. Pōt. ne p. p. combinari. MA. pōt. & omnibus quidē quorū verbis addit. ut places mihi &c. DI. Pōt. ne addi p. p. MAG. Nō. nec etiam cōiunctioni nisi datus p. cesserit. ut mihi & tibi. DIS. potest ne datus addi interiectioni. MAG. Potest. ut heu mihi: ve tibi &c.

De Combinatione acti cum diuersis partibus orationis. Capitulum udecimum. DIS.

Ecce regula quā actio appropriasti quā est. MA. hęc Actio
d omni verbo p. sonali in finiti modi a parte anteriore p. supposito additur. ut me scribere: petrū legere. Et rursus. Oīa verba trāctiua (quorū scilicet actio in aliud recipit) post se actiū accipiūt sicantem rem: actum verbi recipientē. ut p. cudo petrum: comedo panē. Si r. neutra. ut bibo vinū: bibo lapidē. Si r. deponētia. ut sequor te. Si r. & comunia. ut criminor te. Si r. & passiuā. ut doceor grāmaticā. Et quędam ex dictis duos regūt actiōs ad eandē rem p. nētes. ut faciā te de ricū. Aut ad diuersa p. nētes. ut doceo te grāmaticā. Et hęc his contrā nentur memis. Postulo posco peto doceo rogo flagito celo: Exuo cū uestit monet induo calceo cingo: Actiōs geminos hęc verba regunt Si r. hoc verbū instruo. ut in ps. Viam iustificationū tuarū instrue me. Cōtingitur etiā actiūs. verbis passivis: aut absolutis per sinecdochen. Cū scilicet id quod parti conuenit toti attribuit: ut doleo pedē: petrus trāctatur manus vel manibus: Ioannes extēditur brachia vel brachijs. Itē actiūs scilicet tempus iungitur verbis etiā intrāctiuis: licet improprie. ut bis senos cui nostra dies alcaria sumāt. Modicū tempus vobiscū sum &c.

LIBRI PRIMI TRAC. SECVNDVS

Item accusatiuus significās locum iungitur ꝑbo significanti motū ad locum. ut ambulo viā/iter/vado Romā. pergo decē militaria &c. Item iungit etā accusatiuus absolutis & passiuis: rōne trāsiui subintellecti. ut Coridon ardebat alexim: id est ardēter amabat. Et in Plal. Exultabit lingua mea iusticiā tuā: id est exultando annūciabit &c. Et Vergil. Pascuntur siluas &c. Itē iungitur etā accusatiuus ꝑbis impersonalibz acti/ue vocis. ut decet oportet iuuat delectat me. Et hec recipiunt etā accusatiuum ante se. ut me decet. Impersonalia autē passiuę vocis tñ tecipiunt accusatiuū post se. ut mactat bouē: pulsatur campanā &c. Insup accusatiuus iungitur ꝑbis actū memorādi: aut obliuiscēdi significan- tibus. ut grex obliuiscit esum: memento dñe dauid. DIS. Potest ne accusatiuus iungi nominibus? MA. Potest in ratione adiectiui aut substantiui: alias nō nisi ꝑ sinodochen. ut albus faciē: nigra capillos &c. Nec additur ꝑnominibus nisi in ratione adiectiui aut substantiui ut illum hoīem. DIS. Additur ne aduerbio? MA. Non. sed ꝑpositio- nibus de quibus supra. Iungitur etā interiectioni. ut o fortunatum virum. Heu me miserum &c.

De Vocatiuo Capitulum. xij. MAG.

¶ Ndecima regula Vocatiui est qui aduerbijs vocandi tantum iungitur. ut O formose puer &c.

De Ablatiuo adiuncto ceteris partibus ora- tionis. Capitulum. xij. DIS.

Vodecima regula: quā ablatiui esse dixeris q̄est? MA. Hęc d Omne nomē adiectiuum vel ꝑbū iungitur ablatiue signifi- cantī causaz ꝑpter quā aliqd fit scz effectus. Est autē causa q̄dr plex ut ī naturalibz videbimus scz efficiēs materialis formalis & fina- lis. Exempla sunt de causa efficiente. ut Silis albedine. horreo frigore. Taceo pudore: fessus cursu: gaudeo ludo: dānatus crimine: lesus la- pide &c. Verba etā passiuā eundē recipiūt ablatiuū mediante ꝑpositi- tione a vel ab. ut diligor a petro/verberor ab andrea &c. De causa Fi- nali. ut Petrus studet gratia lucri. Paulus scribit cā studiū &c. De causa formali. ut paries est albus albedine. silis siliitudine. Fac bono aīo. Stu- deas bonā intentione &c. De causa materiali. Si ablatiuus significat ma- teriā ex qua: addenda est ꝑpositio ex. ut edificat ex lignis. Si autē signi- ficat materiā circa q̄/tūc ponitur sine ꝑpositione. ut dignus laude. va- cuus lumine. Fruor gaudeo potior regno. careo pane. utor tunica. Pru- dentē me fecisti in mandato tuo. vescor carne. Inueniūtur tñ hec ver- ba etā grīs adiuncta ut supm diximus. Etā accusatiuis. ut in leuitico. Offert ꝑse duos pisces quos vesci licitū est. Et apud Therentii. Tute illorū officiū fungere. Iungitur etā frequēter ꝑbis ablatiuus causę in- strumētalis sine ꝑpōe. ut video te oculis. loquor ore/ꝑcutit baculo. Ista autē causa nō distinguitur ab efficiēte: q̄a efficiēs est principalis/aut in

DE COMBNATIONE PARTIVM ORATIONIS

Instrumentalis. DIS. Vnde possum⁹ facile cognoscere quā causā ablati-
tius iporrett^r MA. Inde. Nam si ablatiuus cōmo de recipit a vel ab
signat cām efficientē. Si p/ signat cām formālē. Si ppter/ signat cām
finalē. Si ex/ signat causā materialē. Si in/ signat cām instrumentālē. ut
autē dicta facilius cognoscas. Sciēdū oē adiectiuū post qd in vulgari
pōt addi mit/ von us/ im fur/ durch/ umb. recipit ablatiuū significāre
cām &c. Itē ablatiuus significās tps: pōt addi vbo aut picipio. ut vigi-
laui tota nocte. studeo tribus horis. media nocte clamor factus est.
Item verba importātia motum de loco: vel p locum recipiunt ablati-
uos ppriorū noīm ciuitatū aut villarū/ ut venio/ transeo Roma Athe-
nis &c. Verba autē q importāt motū in loco: aut qetē recipiūt hec p-
pria noīa in grio. ut studeo Romę &c. Nisi sint tñ pluralis numeri: aut
tertię declinationis. tñc em recipiūt in ablatiuo. ut fui Athenis. Studui
carthagine &c. Noīa autē puinciarū monū & regionū: & noīa cōpo-
sitę figure/ indeclinabilia: & noīa sanctorū locis data/ cū dictis verbis
iunguntur in ablatiuo mediāte ppōe. ut venio de Francia. De sancto
Iacobo &c. Idē est iudiciū de alijs appellatiuis. demptis qtuor scz rus
domus milia humus/ q cōstruitur sine pēpositiōe more ppriorū.
ut venio rure &c. Itē cū vbis dānationē aut punitiōē significātibū
guntur ablatiuī pēnā significātes. ut dāno te morte. punio capite.
Petrus mulctatur auro. Preterea cū vbis aut noīb ad pciū aut mensu-
rā pēnētibū iungūtur ablatiuī qtitatē pciū aut mensurę significātes
ut venditur tribu aureis. altus tribus ulnis. latus mille passibus. tñ hoc
verbū valeo requirit accufatiū. ut equus valet decē aureos. Itē cū ver-
bis distantā importātibū iungitur ablatiuus qtitatē distācię indicās
ut distat tribus passibus &c. Preterea vba aut noīa excessū unius sup
aliud importātia requirunt ablatiuū qtitatē illius excessus significāte
ut petrus excedit paulū tribus digitis. Ioannes est tanto longior qto
Petrus est breuior &c. Ablatiui autē significātes rē excessū iungun-
tur compatiuis. ut Petrus est fortior Paulo. & is vulgarizatur p dan.
Potest & addi ablatiuus significans qtitatem excessus. ut lignum il-
lud Petro longius est tribus digitis. Iungitur quoq ablatiuus verbo
substantiuo. ut sis bono animo. Id etiam tenō lateat ablatiuos duos
aut plures absolute poni loco orationis ex nomine & verbo compo-
si. Et dicuntur poni in designatione consequēde: quia scilicet ad ipsos
aliquid sequi intelligitur. ut Sole oriente dies fit. Et resoluntur hi ab-
latiuī per dum/ si/ aut quia. ut dum sol oritur: aut si vel quia sol ori-
tur dies fit. Loco etiam ablatiuī quandoq ponitur aliquod comple-
xum. ut dato q sis probus/ te diligo. Viso q es honestus/ te recipio.
Et quemadmodum impersonale sine supposito/ ita & participium in
ablatiuo sine substantiuo positum inuenitur. ut dicto de nomine di-
cendum est de verbo. DIS. Iungitur ne ablatiuus ceteris parti-
bus orationis. MAG. Pronomini non/ nisi in ratione substantiuū

LIBRI PRIMI TRACT. SECVNDVS

aut adlectiui. Nec aduerbio: aut interiectioni: sed participio. Et quidē omni cuius verbo addi potest. Similiter additur præpositionibus quibudam. de quibus supra dictum est.

Regulę generales. Capitulum. xiiij. MAG.

Rexer has autē generales quædam non negligendę sunt regulę: unde Quicunq; casus iunguntur nominatiuo: idē iunguntur & omnibus obliquis eiusdem. Et quicunq; casus iunguntur positiuo: idē iunguntur quo comparatiuo & superlatiui. Et quicunq; casus iunguntur verbo: idē iunguntur eius participijs: & reliqs modis & temporibus a verbo illo descendētibz. Hęc omnia tñ quę de combinatione partiu orationis iam disseruimus: facilius & mira qđam breuitate deprehēdes si casuum officia quę in superioribus tradidimus: viuaci semper tenebris memoria.

De Ordinatione partium in oratione.

Capitulum. xv. MAG.

Acten^o de his qbus nō barbaro: sed latino poti⁹ sermone qđ cōcepimus exprimimus: Restat ut ordinē dictorū in interpretando doceamus. Si itaq; oratio interpretāda sit: Primo loco vtilis (si adest) accipiendus est: cū eo qđ cū ipso combinat. Post hūc nrius cū suo vbo: aut accusatiuus cū infinitiui: deinde aduerbiū: dehinc ceteri casus. Si r cōiunctiones pōes: & interiectiones: cū his q ipis iuncta sunt. Dictiones tñ interrogatiuę: aut relatiuę pcedere debent. Similiter cōiunctiones præpositiui ordinis: & ablatiui positiui absolute. Item Obliquis negatiuus exponendus est p nō & suū affirmatiuū. ut nullum hominem: id est nō ullum. Itē qñq; obliquus pponitur vbo personali ut relatiuū habeat antecedēs. ut patrē sequit sua ples. Trahit sua quęq; voluptas: & sic de alijs. De quibus tamē p frequentē expositionē in talem deuenies usum qui omnibus regulis præstantior est.

De Subauditione quarundam partium orationis. Capitulum. xvi. MAG.

Onnunci autē cōtingit ptes aliqs in oratione subtrici. Et qđē primo. Cum vbi primę aut scđę psonę fuerit: intelligit nrius certus scđ ego tu nos & vos: quę nō oportet exprimere: nisi ad declarationē: aut significantiā denotādā. Est autē declaratio siue discretio: cū actus vbi attribuit alicui cū exclusionē aliorū. ut ego lego. qđi dicere & nullus alius. Significantiā vero est cū actus vbi attribuit alicui cū excellentiā. ut ego lego. qđi dicere & nullus ita bene sicut ego. & est talis nrius cum arrogantiā pferendus. In euocatione tñ hi nri exprimunt: & nō ppter ita dictas causas: nisi fiat quo tanto p ipse: aut nomē distributiui. Aut in ppijs nomibz cū vbi substantiuis: aut picipijs &c. Exempla sunt: ut quācunq; ipse vidi nō oīa possumus oēs. Sum plus

Discretio
Signifi/
cantiā

DE COMBINATIONE PARTIVM ORATIONIS

Eneas. vocor Petrus / doctus suz / afflictus sum. Itē verba exceptę actio / nis quorū scz actus uni soli cōpetit; etiā in terna psona sine nōio psequitur. ut Fulminat / coruscat / pluit / mingit &c. In his em̄ intelligit deus vel natura. Excipitur creare. Non em̄ dicimus creat. licet creare solius dei sit actus. Incipit quoq; & desinit cū infinitiuis dictorū verborū sine nōio ponunt. ut incipit mingere. desinit pluerē. Verba quoq; quorū actus solis hoīb; ppius est / sine nōio exprimunt. ut aiunt / dicunt &c. intelligūt hoīes. Et rursus ipsa vba qñq; racent. ut dicendo. unde Boetius. de q Vergilius &c. intelligit; loquitur; vel scribit; aut dicit &c. Verbū etiā substantiū sum / sepiissime intelligit. ut Gloria tibi dñe. Beati imaculati in via &c. Similiter in intitulationib; ut Opera Platonis. Buccolica Vergilij &c. Itē subaudiuntur qñq; etiā alia vba de qbus in eadē oratione prius mēto facta est. ut cū dicimus. Benedicite res pō dēdo dñs. subintelligit Benedicat. Inuocaui dñm & exaudiuit me: intelligitur dñs &c. Subauditur etiā qñq; antecedēs relatiui. ut si sustulisti illū dicito mihi. intelligitur Iesum &c. Itē fiunt & alię subaudiōnes varię de qbus sepius apud Thereniū. ut quillū: quæ me? Intelligitur amat: excludit: vel similia. Hæc sunt fili q in primis necessaria visa sunt ad partū orationis / & cognitionē / & cōcinnā cōbinationē. Syllabarū vero q̄titates: q in pferendis orationibus nō sine aperto vino cōfunduntur: nunc demū in calce grāmatices annexedę veniūt. DI.

Breues igitur si quæ de his regulę dari possunt in medium proferas. MAG. Breuitatis te p cupidū sciens: nōnullorū traditiones cōsultū: prosa an meteo cōmodius id fieret / aliquāul per herēbā: sed cū planū sermonē in his magis necessariū conspexi: in prosa; stilum verti: nihil tamē quod nō ab alijs dictum sit tractari sequenti enumerare stauit.

DIS. Placet: sed q̄tiorius rem ipsam aggredere.

Tractatus tertius. De quātitate syllabarum in generali. Capitulū primū MAG.

yllaba in generali (ingit quidā) ubicūq; posita fuerit sex modis cognosci potest. positionesq; vocali ante vocalem / deriuatione / diphthongo: exemplo & regula. DIS. Positione

quomodo? MAG. Cum post vocalē duę sequuntur cōsonātes ut pars / vel una duplex ut nix: vel i duplex inter duas vocales ut troia: tunc illa vocalis pducitur: adiecto q; altera saltē in eadē vocalis syllaba collocetur: at vō si in eadē dictione post vocalē natura breuē: sequat̄ muta cū liquida: vocalis pcedēs anceps & bitpalis redditur ut aratrū vocalis autē deselonga p nullā mutæ & liquidę sequēlā poterit breuiari. ut febris / salubris / podogra / amatrix / octobris. DI. Vocalis ante vocalē inuenta q̄nta est? MAG. In latinis breuiatur ut nuo. Ex

cipiuntur primo grī & datiuī q̄ntę declinationis / in quib; e vocalis pducitur si saltē alia vocalis pcellerit ut dici. sin autē consonans pcellerit

Positio

Vocalis
ante vocalē

LIBRI PRIMI TRAC. SECVNDVS

breuiatur ut fidei: Secundo greca noīa externa q̄ ut plurimū pducū
tur. ut dius hēlias: aer chorea platea. Tercio gr̄i in ius sunt cōes ut uni
us. p̄ter alius longum / & alterius correptum. Quarto possessiua in
ius vocalē p̄cedentem pducunt: ut noīus / paruleius. Quinto fio
nisi post e sequat̄ r ut fierē productur. DIS. Derivatione syllabę
quantitas quōd dephenditur? MAG. Quanta fuerit syllaba primi
tiui / tanta erit & deriuatiui. ut lego legens. Excipiunt̄ primo human⁹:
leges vires reges sedes voces iucundus statutus pector vomer seculū
laterna nequā regula itālia secius limus denu nonus casus monach⁹
humo vitupero simius feralis fabella & mobilis. q̄ contra sui primi
tiui positionē pducunt̄. Secundo excipiuntur dux ductus: sopor acer
bus dicax aruspex arista vadū stabulum stabilis omasus arena luter
na noto nato fides titulus sodalis bubulcus varicosus vitium ouo de
gus & manus q̄ contra sui primitiui positionē corripuntur. DIS.
diphthōg⁹ Diphthōgus syllabā quantā reddit? MAG. Vbiq̄ pducit ut sphaera
poena aula turus nisi vocalis sequatur ut p̄euro. DIS. Exemplum
autē quomodo ad hoc conducit? MAG. Poetarū exempla ad syl
labas percipiendas te plurimū iuuabūt: nā in hac dictione musa si pri
mæ quantitatē scire volueris: maronis illud musa mihi causas memora
longā esse indicabit. DIS. Regula vero generalis q̄ est? MAG.
In undecim partes diuisa est. Prima p̄terita dissyllaba primā producū
ut emi. p̄ter bibiscidi fidi dedi fitei: & tui q̄ primā corripunt. Secūda
p̄terita geminata primā & secundam corripunt ut perperi p̄ter ce
cidi: quod secundā pducit. Tercia. Supina dissyllaba primā pducunt
ut natum. p̄ter litum itum cin̄ quatum situm satum rutū ratum da
sum & statum quæ primā corripunt. Quarta q̄ra fuerit syllaba p̄
sentis / tanta erit & ceterorū temporū. ut amo amabā amauī amauerā
amabo. p̄ter genui & posui q̄ primā corripunt. Quinta in cōpositio
nis iunctura syllabę breuiantur. ut omnipotens: armiger: in qua qui
dem iunctura solent dictiones p̄ hyphen copulari. ut ante malorum
p̄ter ibide ubiq̄ / ubicem. Sexta / p̄priorū noīm primę vel medię syl
labę ad placitū ponuntur. nisi regulas habuerint speciales q̄s breuita
tis gratia p̄termitto: in ultimis autē syllabis subiacebūt regulis appella
tiuorū. Septima bis bi tri ni in cōpositione breuiantur. ut bisortus
biuium triuium nicens. Octaua semiquinaria & semiseptenaria bre
uis in metro prodnci potest: etā si in nullā desinat consonantē. Nona
icremēta noīm in plurali si a e vel o vocales habuerint producuntur ut
quæ quare res rerū / qui quorū. si vero r vel u corripuntur. ut qui q̄bo
veru verubus. dicta in singulari ex declinationibus nota sunt. Decima
cremēta verborū si a habuerint producuntur. ut amo amare. p̄ter do
& sua cōposita: circūdo p̄ssundo venūdo. Si e producuntur. ut lego le
gemus. nisi cum subit r: nūc q̄nq̄ producuntur q̄nq̄ breuiantur q̄d ac
centu cognoscitur. Si i breuiantur. ut lego legimus. p̄ter yba q̄rē

DE QVANTITATIBVS SYLLABARVM

conjugationis & volo & sum. & cum subiti: tunc em̄ producuntur. Si ū corripūtur. ut volo volumus. Vndecima/dictiones sincopate & p̄sinerisim vel crasim pronunciate producuntur. ut norā pro nouerā pataui pro pataui & cores pro cautes. His prelibatis ad primas syllabas specialius descendamus.

De prima syllaba. Capitulum. ij. DIS.

Rimarum syllabarū q̄ritatē unde specialius agnoscere valeat
P MAG. Compositione p̄positione/ & regula. DIS. Com
 positione q̄liter. MAG. Si ei aliq̄ particula addatur q̄ illam
 penulimā reddat: tunc accētū cognoscetur ut amo pamo/ a breuis q̄a
 grauis/duco diduco: u longa q̄a acuta. Excipiuntur primo inuba/ p
 nuba/deiero peiero cognitus agnitus: infio suffio/ q̄ contra suū sim
 plex corripuntur. Secunda ambitus & conuictum quē producuntur.
 DIS. P̄positione quōr. MA. q̄ra fuerit p̄positio in appositione
 tanta erit. & in cōpositione. ut in domo in habito. Excipiuntur primo
 ad ab ob in re sub & con cū iacio cōposita producuntur: nisi ex se q̄i/
 syllabum reddant q̄a tunc p̄positio est cōis ut adiicit. Secundo e de p̄
 se in compositione producuntur. Di autē ubiq̄ producit. p̄ter in di
 rimo & discretus ubi corripitur. re corripitur ut reduco. p̄ter in refe
 ro/ q̄n significat distantia vel iuuamen ubi producit. Pro p̄ducitur
 ut prolo quor. p̄ter in proteruus p̄cella pronepos piofugus profu/
 nus profundus prop̄o profiteor p̄farum propheta profusus profi/
 citor profecto & procuro ubi corripitur. DIS. Regula primarum
 syllabarum quā est. MAG. Secundum vocalium numerum & or
 dinem in quinq̄ partes diuisa est.

De A in primis syllabis. Capi. tertiu. DIS.

In primis syllabis quanta. MAG. A ante b corripitur. ut ha
a beo. p̄ter labor beris. tabes scabies pabuluz labes strabo &
 tabo. fabula. siabam nabam fabor siabam stabilis stabulum
 labor & labo. quē primam producunt.

A an c corripitur. ut acer pro arbore. Excipiuntur si p̄cedit b. ut
 bacca vel p. ut pacis: in quibus a producit. dempro pacifico: bacu
 lus & spacium placent: quē iuxta regulam primā corripunt.

Acer pro forti: Thraces facundus machina dacus & graculus pri
 mam producunt. Hiacyntus commune est.

A ante d corripitur. ut vadum. P̄ter radix clades spadix trado tra
 duco gradius & gades suadeo rado & vado.

A ante f corripitur. ut rasanum vaser.

A ante g corripitur. ut sagax. Excipiuntur strages vagio vagina ma
 galia itragulum saga & lagana: indago quē primā producunt. Simi
 liter ea q̄ habent p vel f ante a. ut fagina fagus. p̄ter flagellū fragor
 oris fragilis & plaga pro reti vel ora: quā primam corripunt.

cc iij

LIBRI PRIMI TRACT. TERTIVS

A ante l in dissyllabis pducitur ut halo as. Exciipiuntur calo as. alo is malus a um. palam fale pales & salum que primam corripiunt. Exciipiuntur & tercie declinationis peritio syllabica ut salus salutis que primam corripiunt. preter calo onis. & ales q̄ pducitur: Similiter & polysyllaba primam corripiunt. ut caleo. Preter alea balista caligo balena salebra & squalleo quæ primam producant.

A ante m in dissyllabis pducitur. ut dama. Exciipiuntur fames. : damus amo chlamys tamem thamos. q̄ primam corripiunt. Similiter & polysyllaba. ut amicus. preter lamina amitto lamentor & amētum que producantur.

A ante n in dissyllabis pducitur ut sanus. Exciipiuntur manus anas anas ana cano canis & phanum. Similiter & polysyllaba que primam breuiant. ut animus. preter ganeo.

A ante p corripitur. ut dapes. Exciipitur papilio vapulo papo papa saphyrus crapula lapā apulus rapa papyrus & mappa.

A ante q corripitur. ut aqua. demunt cōpositiua. ut nequaquā.

A ante r corripitur. ut arista. Exciipitur carex varix areo varica area nartia glarea naris carica; statem flarem pateo. q̄ primam producant Nomina similiter in rus ra rum. longam primam ut charus ra tum preter hara pro stabulo. para & parum que breuiant primam.

A ante s in dissyllabis pducitur. ut calūs. Exciipiunt Quasi casa bas & polysyllaba. ut asinus q̄ primam breuiant. pter caseus basium

A ante t corripitur. ut latus lateris. Exciipitur Sātumus latus a um va res datros catholicus quatenus ater atria latera. Similiter si m prece dit. ut mater/ aut r preceunte muta. ut pratum & quatuor raturum que primam producant. preter mathesis. quod corripitur. Platos & statim primam cōmunem habent. Sic & plarea.

A ante u corripitur. ut avarus. pter nauis gauisus mauors pauo ma uis suavis prauus gnauus aua. s̄ si l pcedat cū muta. ut flauus.

De E in primis syllabis. Capi. quartū. DIS.

E in primis syllabis quanta est? MAG. E ante h corripitur ut hebera. exciipiuntur si ante e duo consona presint ut gleba. Exciipiuntur & debeo thebe debilis flebam nebrida nebula febris nebam nebo phebus phebe.

E ante c corripit ut secus. pter fex dis. cecus. prece theca vecors grecia secundus securus secula mehus echo mecū tecum secū & secus.

E ante d in dissyllabis pducitur ut sedes pter cedo verbū defectiuū edo es. pes dis pedū cedrus. Similiter polysyllaba breuiant ut medicus. preter sedulus seditio & sediuosus dedalus predium

E ante f corripitur ut nefas.

E ante g corripitur ut lego. preter regina dego regula reges legē eger. egiptus tegula lego as egloceros egis.

DE QUANTITATIBVS SYLLABARVM

E ante l in dissyllabis producit ut chele. præter chele velut velim gelu melos scelus celer melus melo. Similiter polysyllaba ut elemosyna. præter spelunca belua electrum spelea delitig elius delibutus delubra quæ breuiant primam.

E ante m corripitur ut emonia. præter femina semita demo is. femino themis quæ primam longant. similiter habentia e purum ante m ut eminus. præter emo & emio. Nomina dissyllaba cum cremeto longant primam ut demon semen. præter memot nemus & femur.

E ante n producit ut renus. excipit enim fenestra peninus penetr o penes penares pene penus. Si r cum e præcedit b ut bene / vel g ut gnus: vel f ut senex vel t ut tenuis vel u ut venus in quibus e corripit. præter venum thenia vena venor tenarus tenax senus q longant. frenetis variatur.

E ante p corripitur ut epos præter sepes cepe scepa tepor epasta repopopuri præpes. & peuntes ut sepe q primam producit. demit sepelio.

E ante q corripitur ut neq. demit uequa nequa nequa q quus id est iustus & equor quæ longant.

E ante r corripitur ut series. præter erumna cerulus heros feralis eruca ceronia feria ceres ceros engone ferus chere eris nomen: ser es heremereo qras cerasero era heres. Similiter si præcedit u ut verus vel putpera quæ primam producit. præter veru & vereor veretrum.

E ante s producit ut lesus. excipitur iesus thelis.

E ante t producit ut cete / præter metallum metuo gethes meto metra fretum retio thetis etiam meta. Similiter si p præcedit ut peto vel u ut verus q breuiant primam. præter & prætor longant.

E ante u producit ut leuus. præter leuis breuis leuo seuerus beuer quæ primam corripunt.

De L in primis syllabis. Capitulum v. DIS

I in primis syllabis quanta est? MAG. I ante b corripitur ut hiberia præter hibernus sibula libum. p raiui tibialiber adiectiuum libo tribulum vibex sibilo quibo senbosibila ibo vibra & ibis nomen.

I ante c corripitur ut dicax præter vicus mica niciteria conuitia trica picus lictu spica ficus vicinus ficedula spicula vicens sica dico tricenussicut: quæ longant. ico variatur.

I ante d producit ut idem in masculino. excipitur idem in neutro ideo fides cydon idoneus quida. Si iter cum p præcedit b ut bidens vel t ut tideo vel u ut video q breuiant. præter strideo strido rideo.

I ante f producit ut rifeus. Excipiunt compositiua & difus.

I ante g corripit ut rigo. præter viginti bige triginta frigus pigardus pige fligo figo frigo migro. Si r si præcedit f vel t demitur fliga cum frigidibus. strigilis comune est.

I ante l producit ut filius. Excipiuntur chylindrus hilaris pilus filicis capitis cilix philos pila bilibris phulomena cilium milium. Similiter

idis

idololatra

ideota.

LIBRI PRIMI TRAC. TERTIVS

si præit ut sileo aut t ut stilus quæ breuiant. præter dñle

I ante m in dissyllabis pducitur ut limus. Exciptiuntur timus nimen-
simus hūmen simul. Si r & polysyllaba corripit ut dīminū. prætimea

I anten produciuntur ut linea. præ tinea līnio lino. Si r si præit c ut dī-
nis vel ut sinus vel m ut minus quæ breuiant. præter sinus prouase
& mino quæ longant

I añ p corripit ut bipes. præter stīphariū vlpera rīpa stīpes stīpo sīpho.

I ante q corripitur ut liqueo. præter liquor liquoris

I añ r in dissyllabis pducitur ut dīnus. præter vir uīrī pīra pīrus līra/
sīr & polysyllaba ut bīria q breuiat. præter stīna pīnula pīrata tīna pīramis

I ante s pducitur ut risus. præter nīsi pīlana mīser mīsertus

I ante t corripitur. ut item. præter dīs dīdīs līdīs clīcella glīdīs phīto pī-
clīna tīan tīllo pītacus brīto līdīs a sum nītor itur italus q longant.

Similiter si m præcedit ut mīus vel r ut rīte vel u ut vītīs. præter vītū/
lus & vitellus quæ breuiant

I añ u pducit ut clīuus. præter nīuis & bīs trīs cōposita ut bīuīū mīuīū.

De O in primis syllabis. Capitulum. vi. DLS.

O in primis syllabis quanta? MAG. O ante b produciuntur ut fo-
brius. Exciptiuntur foboles obolus obesus obes verbum & quæ habent
consona duo ante o ut probus

O ante c corripit ut iocus. præter foca procerus ocior oculus pocu-
lūm ocium iocundus vocis vocalis coctus quæ longant

O ante d in dissyllabis produciuntur ut rodo. præter odor modus mō-
similiter & polysyllaba/ nam illa corripuntur ut fodio/ proderit tamen
longantur/proderis variatur.

O añ f corripit ut pfugus. præter pfugio. pfero pfuit ofa q longat.

O ante g pducitur ut cogo præter ro go toga rogus logos

O añ l corripit ut color. præter nolo molior solis doliū ples boletus
olūm solus colyphū stola prolixus colo as moles solor polipus

O añ m pducit ut omē. præter stomachus homodīs comedo dom-
como glomero comes gomoro mīto vomo domo as omasum glo-
mos thomos.

O añ n corripit ut bonus. præter sona none. Si r si præcedit c ut con-
vel d ut donum vel p ut pono monos cōmune est

O añ p corripitur ut sopor. præter populus arbor: opilio topos po-
pīma propago sopio is. Similiter si pcedat c. ut copula: in quibus o
produciuntur præter cophīnus: copulus: copos

O ante q corripitur. ut coquus.

O añ r corripitur ut morior. præter os oris. chorus pvento oro as. co-
ram torax hora mores coralus ora pextremitate. morus doricus so-
rex quorū homō norā. si r si præit l ut lorū vel r ut prora q longant.

O añ s produciuntur ut olyris. præter rosa proseuca dosis polui.

DE QVANTITATIBVS SYLLABARVM

O ante t corripit ut notus. pter dos donis. totus quous votu quo tidie coris noto potio notus. pro cognito. Si r si præsunt duo cōsona ut cloro: nam pducunt. pter protos proteruus protos

O añ u corripit. ut nouus pterouñ. puidus. puinda. puideo. puenit

De V in primis syllabis. Capitulu. vii. DIS.

V quāta est in primis syllabis? AAG. V añ b corripitur ut rube us pter tuber rubigo suber pubes uber puber. Si r si pteit b ut bu/ bus. vel n ut nubo q longant. pter bubulus qd corripitur.

V ante c producitur. ut duco pter ducentus lucerna lucror ducis Si r si pcedat n ut nucis. c ut cuculus. r ut ruca.

V añ d pducit ut rudo. pter rudens pudor rudcs rudis studeo cudo trudes pudet ruder. rudo cōe est. V añ f pducitur ut bufo

V ante g producitur ut rugio. pter tuguriū & si pcedat f ut fu gio. i ut iugum. p ut pugio. pter fruges iugera iugi frugi

V añ l corripitur ut culex. pter uligo. Si r si pcedit g ut gulio. vel f ut fuligo. vel m ut multo tñc pducitur. pter fulica mulier gula

V ante m producitur ut numē pter humerus humilis humus fu mus. & quæ habent c ante m ut cumulus vel n ut numerus. vel t ut tu mulus. Exapiuntur nomen struma

V ante n producitur ut luna. pter cuneus & tunica

V añ p corripitur. ut cupio. pter stupa cupa iupiter upupa. Si r si n pcedit. ut nuper. vel p ut pupius. vel r ut rupes. pupillat variatur

V ante r producit ut fures pter furere nurus muria: murus curules

V añ s producitur ut usus. pter pusillus susurro.

V añ t in dissyllabis producitur ut tutus. pter cutis putris frutex uter puto uter lutu uti. similiter & polysyllaba. qñq; corripit ut futi/ lis. pter mutuus mudt puteo fudio uterus utilis futile glusio

V añ u pducitur in dissyllabis ut vuā. cetera curāt ut pluuia fluui? & tñ de primis syllabis eundē quoq; ordinē in medijs seruabimus.

De A in medijs syllabis. Capitulu. viij. DIS

A in medijs syllabis quāta? MA. A añ b corripit ut syllaba. exci piatur q finiatur in ulū būdus bilis ut venabula lerabūdus amabilis

A añ c corripitur ut psitacus sed nomina in ceus & cius longant ut ordeaceus gallinacius. similiter opaca cloaca & quæ terminantur in ulum ut cenaculum. similiter obliqui ut audacis

A añ d corripit ut arcades. pter cicada A añ f corripit ut girafa

A ante g producitur ut propago/ pter pelagus abdenāgo & no/ mina secundē inflectionis ut onager

A ante l corripitur ut italus. pter ea quæ teniā inflectionis quorū in alis sunt obliqui ut moralis australis animalis.

A añ m corripit ut talam? pter ea q terminant in amē ut thimiamē

A añ n corripit ut clibanus. pter vulcanus aranea machiana balanus

LIBRI PRIMI

TRAC. TERTIVS

& quæ tercie inflectionis sunt. ut inanis titanis; similiter deriuata gen/
tis ut romanus/vel loci ut montanus.

A ante p corripitur ut gaulape. præter priape sinapis.

A añ r corripit ut barbarus. præter noia in rius nū: q̄ nisi sint a noibz
numeroz deriuata ut denarius pducitur. Sic & alia deriuata ut aua
rus scholaris; sic & obliqui ut calcaris: præter iubaris cesaris nectaris
asparis hostaris casparis. composita breuiant ut comparis. dulpas.

A ante s corripitur ut carbasus. præter pernasum omasum

A añ r corripit ut ciar⁹. præter deriuata ut barbar⁹ armat⁹/obliq̄ i auz
ab as ut ciuitatis. noia i ares ut achates. & noia i dū pducit ut palatū.

A ante u producit ut cadauer.

De E in medijs syllabis. Capitulum. ix. DIS.

in medijs syllabis q̄nta^r MAG. E ante b pducitur ut coreb

præter terebintus eleborus elebon hebebus celebis.

E ante c pducitur ut chyroteca. præter seneca

E ante d producit ut putredo. præter efeda melchisedech. noia in
da. ut adromeda. & obliqui compositoz a pes ut quadrupes.

E ante f corripitur ut veneficus. præter elephas.

E ante g corripit ut sacrilegus. præter tristega cerhegus.

E ante l pducitur ut camelus angelus abimelech.

E ante m producit ut racemus. præter eremus vehemēs hiemis
alemania gethsemani.

E añ n pducit ut catena. præter helena helenus iuuenis hebenus asenes

E ante p corripitur ut edepol. demitur præsepe.

E ante r corripitur ut cineres. præter statera. & ppria in erus ut vuernie
rus. & deriuata in rus vel rū ut lincerus mysteriū. præter aulterus & gale
rus: sūt megera chymera q̄ lōgāt inferi superi cerber⁹ iterū uterus po
tero pateris a patior: patera breuiat/hiberi cratera panthera longant.
de obliquis in tertia declinatione nominis dictum est.

E ante s corripit ut heresis. præter mathesis scientia diuinandi podis.

E ante t producit ut boletus præter amenstus temeti & q̄ tertie in/
flectionis sunt ut pietas. de obliquis nominis in es ut dictum est.

E ante u producit ut longeuus.

De I in medijs syllabis. Capitulum. x. DIS.

in medijs syllabis quanta^r MAG. I ante b corripitur ut ed

tiber. præter nomina in bilis ut senbilis.

I añ c corripit ut dericus. præter aprius amicus umbilicus for/
mica pudicus lorica lectica mirica caicus medicus vesica: & noia i cu/
lus la lum ut igniculus auicula reticulū urtica postica antica. Propria
in icus. ut fridericus. Obliqui in tertia declinatione patent.

I ante d corripitur ut cupidus. præter desidero confidero & q̄ ter/
minantur in idium. ut psidium & trisyllaba in ides ut atrides; similiter

DE QVANTITATIBVS SYLLABARVM

coronides: & quæ terminantur in do. ut formido. Dauidis ad placitū.

I ante f corripitur. ut munificus

I ante g corripit. ut pdigus. pter q terminant in ga. us auriga: vel go ut caligo. pter caliga & quedam compositiua.

I ante l corripit ut agilis: excipiunt neutra in ile. ut cubile. & in ilis a noie ut sexilis. pter humilis parilis dapilis pestilis nubilis. Asilum est longum & exilis subtilis aprilis.

I añ m corripit. ut animus. pter sublimis optimus: & noia in imen a verbis qre inflectionis. ut munimē. Aximus brevis: & yma longum

I ante n corripit. ut dñs. pter caminus festinus cadinum cimum salinum lupinus ppino supina. ppria ut martinus: deriuata ut quirin⁹ cedrinus. pter crastinus heccine nundine pinus. & q ex oleo. ut oleaginus & bisso. ut bislinus / clā ut clādestinus / sero ut serotinus. sago ut taginus. bōbix ut bōbicinus amestinus hiacintinus q oia corripunt. Quæ y o in na finiunt longant. ut culina. pter pagina foemia machina truciua lamina pserpina buccina mutina sarcina fuscina elemosyna parina obliqui in inis patent in tertia nominū inflectione.

I ante p corripit ut antipos. pter obitipo constipo

I añ q pducit ut iniquus. pter siliquus reliquus & cōposita ut aliqd.

I añ r corripit ut sanirus. pter delirus butirum saphirus papyrus.

I ante s corripitur ut ciufus. pter paradifus gauifus anchifes.

I añ t corripit ut leuitas. pter ppria ut margarita / & deriuata ut leuita eremita auritus maritus. pter seruitus penitus q breuiat. sed lechitus coctus hermesfoditus aconita longant. de obliquis insuper & de supinis verborum locis suis dictum est.

I ante u producit ut salua. pter niniue.

De O in medijs syllabis. Capi. xi. DIS.

O in medijs quantat. MAG. o ante b corripitur ut orobus. pter october duobus ambobus.

O ante c corripitur ut suffoco. obliqui longant. ut velocis

O ante d corripitur ut exodus. pter herodis custodis

O ante f corripitur ut sarcotagus

O añ g corripitur ut egloga. pter ea q habet g añ o ut pedagogus

O ante l corripitur ut loboles

O añ m corripitur ut atomus. pter neutra ut amomum

O ante n pducitur ut adonis pter sindonis sardinis diaconus calcedonis redonis valconis turonis ligonis britonis armonicus mamona. obliqui patent in pra.

O ante p corripitur ut isopus. deme europā asopum piropum canopus id est egiptus ad placitum.

O añ r corripitur ut amfora. pter deriuata ut sonorus. deme & polorum / obliqui in oris ex dictis patent.

O ante s producit ut saxosus

O ante t producit ut meotis

O ante u producit ut ludouicus

De V in medijs syllabis. Capi. xij. DIS.

V in medijs quāta? MA. u añ b corripit ut coluber. demiſ saluber

V ante c pducitur qñ ſequit a ut lactuca / us ut enuchus / vel um
ut caducū: ſic manduco fiducia pollucē. alia corripunt ut volucer

V ante d producit ut fortitudo. pter pecudis

V ante g pducitur ut lanugo. pter coniuga ſanguifuga

V añ l corripit ut catulus. pter getulus adolor. ſiſr & noia teneſ iō
gant. ut torcular cutulis. pter ſotular ſpecular jabulon hercules

V añ m pducit ut alumē. pter ſumax icolumis autumo q curat

V ante n producit ut lacuna

V ante p corripitur ut upupa

V añ r pducit ut lectura. pter mercuri⁹ ceturino lemures purpura:
& verba in rō ut eſurio: obliq ſunt breues ut murmuris. pter telluris

V ante ſ producit ut ceruſa

V ante t pducitur ut veſutus. pter arbutus

V ante u corripitur ut dilunium

Hactenus de medijs nunc ultimas ſyllabas percurramus

De Vltimis ſyllabis. Capi. xij. DIS

Vltimę ſyllabę quātas q̄ via inueſtigat? AAG. declinatioe &
regula. DIS. declinatione qualiter? MAG. ultima ſyllaba ſi per
inflectionē penultima fiat eam accentus manifeſtabit. ut carnē carnis
men brevis eſt / q̄ penultima facta corripitur. & ſalus ſalutis / lus lon
ga eſt ex eadē cauſa. DIS. Regula aut q̄ eſt? MAG. Regula vlti
marum ſyllabarum ſecundum terminales in plures pcur: unde

In a finita producantur ut ama: demuntur / nti acti vñ. pter grę
ca ut palla a pallas: numeralia in ginta ſunt ad placitum ut triginta. ut
putata quia brevia ſunt.

In b finita corripunt ut ab

In c producant ut dic. pter neclac donec. hic cōmune eſt

In d corripunt ut aliud

In e corripunt ut mille Excipiuntur gręca ut phebe. ſiſr caſus pri
mę & quintę inflectionis in e. ſiſr ſecunda pſona impatiui ſecundę ut
doce. ſimiliter aduerbia regulariter a noibus formata ut docte. ſic oēs
ſuplatiui aduerbioriū ut doctiſſime. Siſr monaſyllaba in e longant / ut
re. pter ne pro an / quę nomen longum / q̄ pro & breue / ve pro vel
breue / ve interfectio longum Ferme fere producant

In i finita longant ut. dixi pter gręca ut alexi & ſinapi: ſed verſa in i p
ſinereſim producant ut orphei orphi. ſed mihi tibi ſibi niſi quaſi ubi ior
ad placitum ſunt.

DE QVANTITATIBVS SYLLABARVM

In l finita corripunt ut mel. præter nīl; & nomina in ol ut sol; & bar
bara in el ut daniel.

In m finita corripunt ut templum

In n finita producant ut titan. præter forsan forsitan. In tamen an
& græca in actio ut eginan; sed in òn variantur ut menelaon Nomina
in n crescentia breuiant ut carmen carminis

In o finita ad placitum sunt ut amo. præter dēi/ & ablatiui/in o/&
monasyllaba ut do. Et græca in ω ut διδω dido

In r corripunt ut miser. præter monasyllaba ut ver. attm per fer ter cor
vir correpta inueniunt. Item græca in r longat ut edier aer sic iher crater

In s finita secundum vocalem præcedentem cognoscuntur unde.

In as pducunt ut maiestas. Exciuntur græca ut pallas quæ habet
os in gñō; verumtamen græca in as in plurali cōmunia sunt

In es finita longa sunt ut patres. præter es est. penes. Si r compientia
penultimā gñi crescēda ut miles milis. præter q̄ in res. utaries. similiter
res ceres spes fides Græca in nōio plurali breuiant ut troies

In is finita correpta sunt ut ignis. præter dēi acti & ablatiui p̄es. si r
& monasyllaba ut scis. præter is p̄nomē; quis mis tis bis & q̄uis longū
nūs in is pducitur/hñs gñm in iis pductā ut samnis samnis

In os finita longa sunt ut mos. præter os ossis impos cōpos Et græ
ca in os breuiant nūm & gñm ut pallas pallados delos; alij nūm cō
munem volunt.

In us finita breuiant ut deus. præter monasyllaba ut pus. Si r gñus
singularis nūs actiūs & vtiūs plurales quartē; similiter nūs ternē
hñs us in gñō ut sal⁹ salutis. Itē græca in ouō longat ut μελαμπου

Finita in t breuiant ut legat

Finita in u longant ut cornu

Finita in x positione longa sunt ut lex. Cetera quæ vel regulis vel ex
ceptionibus in primis medijs aut finalibus syllabis cōprehensa nō sūt
in regulis generalibus exquirenda veniūt; multorū tamē enumeratio
nem cōsulito præterire libuit; quorū vel in noīm verborūq; inflectio/
nibus quātitas haberi potest; vel ab auctoribus diuersa enunciata sūt
in his insup quæ cōmemorata sunt; aliorū potius traditionem insequi
placuit q̄ noua cudere. festinat em̄ calamus ad eas disciplinas quæ in
genue philosophari anhelantū dulciora ministrant pabula. DIS. id
plurimū exopto. MAG. in his igitur grāmatices finem statuētes
quod reliquum est; alio libro cōmodius exordiamur.

**Libri Secūdi de principijs Logices. Tracta-
tus primus de Prædicabilibus. Descriptio
Logice & partitio eiusdē. Ca. primū DIS**

Manti & volenti nihil esse difficile / certissimum affir-
mat labor: quem in elementa Grāmatices diligentī/
us impenderā. mihi ipi nanq; videre videor in hisce
non modo agrestes rudelq; cōpositos posse fieri/ve-
rū etiā balbos aut ælingues eloquentissimos reddi.

MA. Ita posse fieri ut ais haud dubiū est: si elementis

grāmatices / rudimēta & logices & Rhetorices adiūcta fuerit. Sicut
enī p elementa grāmatices linguā cōponere: labia cōprimere: vo-
ces formare: formatas deniq; congrue eloqui datur: ita & per fun-
damenta logices orationū veritates a falsitatibus discernere / & ar-
gumentationum nodos dissolvere: per rudimenta vō rhetorices
que discreuimus atq; dissoluimus: possumus exornare. DIS.

Eya fac ergo q̄ primū hac intelligam. MAG. Faciam ac lubens

& in primis quidē Logicā: dehinc Rhetoricā percurreremus. Est

autē Logica ars artium scientia scientiarū: ad omniū methadorum

principia vīa habens. Λογος logos em̄ grēcū vocabulū rationem

significat. quæ ergo de principijs oīm ratio cinatur: non ab re lo-
gica id est rationalis sciētia dicta est. Hinc & Λογικόν dicimus hu-

ius disciplinē gnarū. quorū primus (ut q̄busdam placet) Permeni-

des philosophus in rupe Caucasī extitit: ipsam tamē Aristoteles p̄

cæteris ampliauit & in sex libris tradidit. scilicet Prædicamentorū:

Perihermenias. Priorū: Posteriorū: Topicorū: Elēchorū. libro au-

tem Prædicamentorū Porphirius de quinq; Vniuersalibus præpo-

nitur introductorius. & ut ordinatim te introducam: a sono incho-

andū puto: quia disputatio qua verum a falso secernitur: quā logi-

cā docet: non nisi mediante sermone fieri potest: sermo vō mediā

te voce: omnis autem vox sonus est: ob hoc quid sonus sit haud p̄-

tereundum erit silentio.

De Sono Capitulum secundum. DIS

Vid igitur est Sonus? MAG. Sonus est illud quod pro-

prie & per se ab auditu percipit. Et horū quidā vox est: q̄-

dam vero non. Sonus autē vox / est sonus ab ore animalis

prolatus: naturalibus instrumentis formatus. Instrumenta vero

naturalia immediata quibus vox formatur sunt guttur: lingua: pa-

ta natura

Sonus latum: duo labia & quattuor dentes anteriores. Sonus autē qui ge-

nō vox neratur. ex collisione duorū corporū inanimatorum / sonus quide-

Vox / sig / est: sed vox non est. Rursus vox duplex est: scilicet significatiua &

nificatiua non significatiua. Significatiua autem dicimus vocē si auditū aliz

Sonus

Sonus

vox.

instrumē

ta natura

lia

lia

lia

lia

lia

lia

lia

lia

lia

lia

lia

lia

lia

lia

LIBRI SECVNDI TRACTATVS

naturalit̃ quid præter se ipsam significat. ut homo hominē. Sin autē: significat
ad placitū catiua non est. ut bu. Hac prætermiſſa logicus rursus significatiua;
bisarie diuidit. Quædā enim nata est apud omnes homines idē
significare. ut vox infirmi gementis dolorē. & verbum mentis qd
est rei ideale exemplar. Quædā vero non naturaliter / sed ex insti-
tutione & ad placitū primi instituētis aliquid representat. ut homo
hominē. Hoc autem dupliciter contingit. complexe scilicet & incō-
plexa. Complexe quidem significat oratio. Incomplexe verō quæ
cūq; inter orationis partes in grāmatica enumerata sunt. Verba
incōplexa men logico longe alia de ipsis est consideratio: ea propter & alias
earundem assignat definitiones.

De Nomine & Verbo. Capi. tertiu. DIS.

Nomen Vid est Nomen? MAG. Est vox significatiua ad placitū;
q sine tempore: cuius nulla pars separata aliquid significat: si-
nomen nita & recta. ut homo. DIS. Quid est Pronomē apud lo-
& partici gicū? MAG. Logicus non distinguit pronomen & participium
pium a nomine: cū omnia katecorematicæ secundū officia sumpta pos-
sint esse subiecta & p̃dicata p̃positionū. Verbum autē a cæteris spe-
Verbū ciali definitione separat dicens. Verbū est vox significatiua ad pla-
citiū cum tempore: cuius nulla pars separata aliquid significat: fini-
um ra & recta. ut lego. DIS. Quid est Aduerbiū apud logicum?
Cōiunctio MAG. Logic⁹ alias partes orationis sc; Aduerbiū Cōiunctionē &
p̃positio synkatecorematicas id est cōsignificatiuas vocat: sine quibus ora-
iunctio tio p̃fecta cōstitui pōt. q; p̃pter nō curauit eas specialiter definire.

De Vniuersali & Particulari p̃dicabili. Ca. iiii. MA.

Considerat autem Logicus orationis partes nō q̃a adiectiua.
c substantiuaue: aut his similia: sed quia per eas significantur
p̃dicabile uniuersalia aut particularia in propositione p̃dicabilia. Præ-
induidu dicabile autē dicimus quod natū est de altero p̃dicari. ut homo
um. de Petro: dicendo petrus est homo. Particulare autē (quod & Indi-
uiduū dicitur) est quod de uno solo p̃dicatur uniuoce: vere & affir-
matiuē: diuisim: mediante copula non ampliata. ut petrus de se ip̃o
ut petrus est petrus. Vel Individuū est qd ex p̃prietatibus consistit
quæ collectio in individuo corporali (p̃pter duas intellectiōes)
nunc ē eiteadem. ut sunt forma: figura: locus: nomen stirps patria
tempus. Intrinsicē autē cognoscitur individuū ex natura sua quē in
uno solo est: nec potest esse in pluribus. ut petrus DIS. Quid est
Vniuersale? MAG. Vniuersale pro fundamento est quod aptū
est esse in pluribus. ut animal in homine & asino. Intrinsicē autem
cognoscitur ex sui natura: quæ quantum est ex se / potest esse in plu-
ribus. ut humanitas q̃ quantum est ex se potest esse in petro & ioāne.
Sunt autē Vniuersalia quinque scilicet Genus. Species. Differentia.
Propriū & Accidens: q̃ singillatim & eodē conspiciamus ordine.

DE PRAEDICABILIBVS.

De Genere. Capitulum quintum. MAG

Generis.
acceptio.

¶ Vniū multiplex indiuiſum cōfuſioneꝝ parit dicturi de ge/ primo ce
nere/primū acceptiones eius enarrabimus. DIS. Q. uot li & mēi.
igitur ſunt Generis acceptiones? MAG. tres. Prima. Ge/
nus eſt collectio multoꝝ quodāmodo ſe habentiuꝝ ad inuiceꝝ & ad
unum principiū ſcꝝ in cōſanguinitate. ſicut Romani a Romulo. Se/
cunda. Genus eſt uniuſcuiuſqꝝ generatiōis principiū. ſicut pater vñ
patria. Tertia acceptio eſt qua logicus uitur dicens. Genus eſt qd Genus
prædicat de pluribus differentiibus ſpecie in eo qd quid. ut animal
prædicatur de homine & aſino. dicendo: homo eſt animal: aſinus eſt
animal. Vel Genus eſt cui ſupponit ſpecies. ut animal logicaliter
ſupponitur homo. Specie autē differunt quæcunqꝝ habet naturas differētia
ſpecificas diuerſas. ſicut homo / cuius natura eſt rationalis: & aſin⁹ ſpecie
cuius natura eſt irrationalis. Rurſus autē Genus logicū in duo par
titur: ſcꝝ in genus generaliffimū & genus ſubalternū: quaſi ſub al/
tero natū. Genus generaliffimū eſt ſupra qd nō eſt aliud genus nec
potest eſſe ſpecies. ut ſubſtantia. quātitas. Genus autē ſubalternum
eſt ſupra qd eſt aliud genus & ipſum poteſt eſſe ſpecies. ut aīal ge/
nus qd eſt reſpectu hoīs & aſini: ſpecies vñ reſpectu corpis aīati

genus ge
neraliſſi/
mum
gen⁹ ſub
alternū

De Specie. Capitulum ſextū. MAG

¶ Ecundū inter prædicabilia Species eſt. nō autē ut accipit ci/
uilit̄ pro forma rei. ſicut dicimus. ſpecies Priami. ſed logi/
caliter: & eſt qd prædicatur de plurib⁹ differentiibus numero
in eo qd quid: ut homo prædicatur de petro & paulo. dicendo petrus
eſt homo: paulus eſt hō. DIS. Q. uē differūt numero? MAG differētia
Q. uē licet ſint eiūſdē nature / faciūt tamē diuerſum numerū. ut pe/
trus & paulus faciūt binariū: qā ſunt duo. & quibet indiuidua nume
ro differunt. Vel Species eſt quę ſub aſſignato genere ponit̄. ut ho
mo ponitur ſub animali. Eſt autē ſpecies duplex: ſcꝝ ſpecies ſpecialiſſi
ma & ſpecies ſubalterna. Species ſpecialiſſima qd eſt ſub q non
eſt inferior ſpecies: & nuncꝝ poteſt eſſe genus. ut homo. Species ve
ro ſubalterna eſt ſub q

Spēs ſub
alterna.

& ſi inferior ſpecies ſit
pōt tñ eſſe genus. ut aīal
dicit̄ ſpēs reſpectu cor/
poris aīati & genus re
ſpectu hoīs. ut paqꝝ hac
ſubſtātiæ coordinatio
ne hic adnexa quā
arborē Porphiriā nō
minant logici. Arborē
qd eſt nō rectā ſed euer

Corporea

Animatum

Sensibile

Rationale

Homo

Ioannes. Petr⁹.

Nycholaus

Subſtantia.

Corpus

Corp⁹ aīatū

Animal

Equus

Brunellus. Grifellus

Spadicinus

Incorporea

Inanimatum

Infenſibile

Irrationle.

Arbor
porphiri
ana.

f ij

LIBRI SECVNDI TRACTATVS

Sam. nā sicut ex una radice stipes & rami diuersi pullulant: ita ex genere generalissimo differentiarū rami & generū subalternorū ipsi oriunt. Speciez ꝯo indiuidua innumera in culmū arboris ꝑ ramū/ sculos collocant. Porphyriana autem dicta: a Porphyrio Prædicabiliū primo auctore.

De Differentia. Capitulū septimū. MAG

Differen
tia

q. **V**od sequitur in ordine Prædicabiliū Differentia est: quæ li ꝑ prie accipitur: est qua differūt a se singula id est singulae species, ut homo per rationales qd est sua differentia) differt ab asino equo &c de alijs. Vel differentia est uniuersale quod prædicatur de pluribus speciebus in quale essentiale. ut rationale de homine. &c de alijs. **S**umus em̄ (ut ait Porphyrius) rationales ut Differentia morale nobis additū separat nos ab his. Sciendū vero quamlibet differentia/quæ genus diuidit: una cū tali genere speciem constituit. ut rationale cū animali cōstituit hominē. hinc est cō definitio quæ solius speciei est: datur per genus & differentiam, ut definitio hominis est: animal rationale. Porphiri
us.
Homo

De Proprio. Capitulum octauū. MAG

acceptio
nes pprij

p. **P**ropriū quod & quartū inter Prædicabilia locū tenere diximus quadrifarie accipi solet. Primo. Propriū est quod inest soli speciei: sed non omni indiuiduo illius speciei. ut esse grāmaticū inest soli homini: sed nō omni homini. Secundo. propriū est qd inest omni indiuiduo alicuius speciei: sed nō soli huic speciei. ut esse bipedē. quod inest omni homini sed nō soli hōi: quia etiā auibus. Tertio. Propriū est qd inest omni indiuiduo alicuius speciei & soli huic speciei: sed non semp. ut canescere homini: qd tantū fit in senectute. Quarto. Propriū dicitur qd inest omni soli & semp. ut risibile inest omni homini & soli homini & semper. **D**IS. Homi nē ramen non semp ridere omnibus manifestū est. **M**AG. Verū ipse tamē semp aptus est ad ridendū: & hoc est propriū. & illud propriū quarto modo. pprie est prædicabile: & potest sic definiri. Propriū est quod prædicatur de pluribus numero differentibus in quale accidentale intransmutabiliter. ut risibile prædicatur de petro & paulo dicendo petrus est risibilis: paulus est risibilis.

De Accidente. Capitulū nonum. DIS.

Accidēs.

d. **E**ultimo prædicabili qd est Accidens consequenter te absoluas. **M**AG. Accidēs est qd prædicatur de pluribus in quale accidentale transmutabiliter. Rursūqꝫ. Accidēs est quod potest adesse & abesse subiecto ꝑter corruptionē subiecti. ut albedo adest nunc & postea abest homini ꝑter corruptionē hominis. Mors autē & cōbustio: licet nō possint adesse ꝑter subiecti corruptionē. possunt tamē abesse ꝑter subiecti corruptionē. Est autē accidens du-

II. DE PRAEDICAMENTIS.

plex scilicet separabile. ut albedo parietis. & inseparabile. ut nigræ corui. Nec sic dicitur inseparabile q̄ nō possit separari: sed quia difficultatē sit ipsum separari. Inueniunt enim & sūt albi corui. Cōuenientias & dīas prædicabilū facile ex dictis potes colligere.

Tractatus Secundus de Prædicamentis. Cap. I. De numero prædicamentorū & antepædicamentorū. DIS

Aucis admodū ostendisti uniuersitatē entium: miro quodam ordine cōnexā: ita ut quædā genera sint q̄ alijs cōmuniora sunt. quædā species q̄ minus cōmunia. quædā differentie quibus res a se differūt essentialiter. q̄dā ppria quibus res differunt: nō tamē essentialiter. q̄dam accidentia q̄ rebus in esse cōpleto cōstitutis adueniunt & eas accidentaliter differre faciunt. Nunc vo ad quid hæc p̄miseris ædīcto. MAG. Ut ordinē omnīū creaturarū in mundo sensibili intelligas. Omnia eq̄dem creata decē distīcta sunt ordinibus: quos logicus generalissima/kategorias siue p̄dicamenta nominat. Quorū sobria discretio cū necessaria sit his qui

anſhelm⁹ ad quæstiones sacre pagine accedunt beatus Anſhelm⁹ in libro de incarnatione Verbi. c. 2. ostendit dicens. Cōmonendi sunt illi utique nostri t̄pis dialectici: imo dialectici heretici. qui qdē nō nisi statū vocis putant esse. uniuersales substantias: & q̄ colorē nō aliud quēunt intelligere nisi corp⁹: nec sapientiā hominis aliud q̄ animā: prorsus a spiritualiū quæstionū disputatione sunt exuſandi. In eorum quīpe animabus ratio/ quæ princeps est & iudex omnīū/ debet esse cū sunt in homine: sic est imaginationib⁹ corporalibus deuoluta: ut ex eis non possit euoluere: nec ab ipsis ea quæ sola & pura ipsa contemplari debet: valeat discernere. Qui enim nondum intelligit quomodo plures homines in specie sint unus homo/ qualiter in illa secretilissima & altissima natura (diuina scilicet) comprehendit quomodo plures personæ/ quæ singula quęq̄ est perfectus Deus: sint unus Deus. Et cuius mens obscurata est ad discernendū inter equū suū & colorem ejus: qualiter discernet inter unum deū & plures relationes ejus? Venit qui non potest intelligere aliquid esse hominē nisi indiuiduum: nullatenus intelliget hominē nisi humanā personam: Omnis enī indiuiduus homo persona est. Quomodo ergo iste intelliget hominē assumptum esse a verbo: non personā: id est aliā naturam nō aliam personā esse assumptam? Hæc Anſhelmus. DIS Opere prædictū igitur est rerum verā habere discretionē quā decem p̄dicamentis venandā asseris. Sed enumerāda sunt hæc. MAG. p̄dicamentorum numerus. Prædicamenta sunt. Substantia. Q̄ uāritas. Q̄ ualitas. Relatio. Actio. Passio. Q̄ uando. Vbi. Positio. & habitus. Ad quorū cognitionē necessaria est cognitio quarundā definitionū: diuisionū & regularū: Antepædicamenta quæ antepædicamenta appellari solent. ea propter/ quia eorū cōg-

f. in.

LIBRI SECVNDI TRACTATVS

tionem prædicamenta præquirant.

De Definitione primo antepredicamento. Capitulum secundum. DISCIPVLVS.

Equiuoca Væ sunt definitiones? MAG. æquiuocor. Vniuocor. & Denominatiuor. DIS. Quæ sunt æquiuocæ? MAG. Equiuoca sunt quor. solum nomen cōmune est & definitio essentię. secundum illud nomē est diuersa. ut homo. vius & homopictus. Valet autem hæc definitio ad cognoscendū q̄ æquiuoca nō ponuntur equaliter in prædicamēto siue ordine rerum. Nam canis celestis ponitur sub corpore inanimato. canis autem terrestis sub corpore animato &c. DIS. Quæ sunt uniuocæ? MAG. Vniuoca sunt quorum nomē cōmune est & definitio secundū illud nomen est eadem. ut homo & asinus habent hoc nomē animal cōmune: & definitionē secundū hoc nomē scilicet substantia animata sensibilis. Et proderit hæc definitio ut cognoscamus quia uniuoca equaliter & sub eodem genere ponuntur in prædicamēto. sicut homo & equus sub animali. DIS. Quæ sunt denominatiuæ? MAG. denominatiua dicuntur concreta quæ ab abstractis differunt solo casu (id est finali terminatione: vel id est cadentia ad subiectū: vel forme ad suppositum) & secundum illud nomen habent appellationē. ut grāmaticus a grāmatica fortis a fortitudine. Et valet hæc definitio ad cognoscendū modū pdicandi accidentium de substantia: quia denominatiue prædicantur de ea. ut homo est albus.

De Diuisione secundo antepredicamento. Capitulum tertium. DISCIPVLVS.

Diuisio Væ aut quot sunt diuisiones? MAG. duę. Prima. Eor. quę dicuntur: quædam sunt complexa. ut homo currit. quædam incomplexa: ut homo animal. Ordinatur autē hæc diuisio ad sciendū quia sola incomplexa ponuntur in prædicamēto. Secunda diuisio est. Eor. quæ sunt: quędā dicunt de inferiori & non sunt (sicut accidens) in subiecto quęadmodū sunt genera & species de prædicamēto substantię. Quædam non dicuntur de inferiori nec sunt in subiecto. ut indiuidua de prædicamēto substantię: quędam pdicantur de inferiori & sunt in subiecto ut genera & species de prædicamentis accidentium. Quædam non dicuntur de inferiori sed sunt in subiecto. ut indiuidua de prædicamentis accidentium. Valet autē hæc diuisio ad cognoscendū naturas eor. quæ in pdicamentis sunt.

De Regulatertio antepredicamento. Cap. iij. DIS.

Regula Volunt Regulę? MAG. Duę. Prima quando alter. de altero prædicatur: ut de subiecto vel inferiori: quæcūq; de eo quod prædicat. dicitur: oīa de subiecto dicuntur. ut si petrus.

II. DE PRAEDICAMENTIS.

est homo: & homo est animal ergo petrus est animal. Et haec regula va-
let in praedicatione essentiali tantum. Valet autem ad cognoscendum
modum praedicandi eorum qui in eodem praedicamento sunt. Secunda re-
gula est. Diverse generum & non subalternatum positorum diverse
sunt species & differentiae. Nam species animalis sunt homo & asinus
& differentiae sunt rationale & irrationale: sed species scientiae sunt gram-
matica & logica: differentiae vero reale & rationale. Et praemittitur haec re-
gula ut cognoscamus essentias praedicamentorum esse impemixtas.
Praeclaris naturis antepaedicamentorum aggrediamur praedicamentas.

De Substantia. Capitulum quintum. MAG.

Nordine praedicamentorum Substantia prima esse necesse est eo Substan-
tia quod sit subiectum omnium aliorum. DIS. Quid est Substan-
tia? MAG. Substantia cum sit genus generalissimum pro test defini-
tione definiti non potest. Definitio enim constituitur per genus & differē-
tiam. Genus autem generalissimum supra se non habet aliud genus: igitur
nec differentiam. Ne tamen eius cognitio omnino te lateat: eam sal-
tem dividendo notificabo. Unde substantia bifarie dividitur in primam Substan-
& secundam. Prima autem Substantia est quae proprie principaliter & prima
maxime substantiare dicitur: ut sunt individua de praedicamento substan-
tiae. Dicimus in definitione proprie: propter quaedam accidentia quae alijs proprie
substant: ut superficies albedinis sed non proprie. Et dicimus principali principaliter
propter secundas substantias: quae licet substantent proprie: non tamen
principaliter: quia medianibus primis substantijs. Maxime vero dici maxime
mus: id est pluribus modis. Nam primae substantiae substant proprie
& principaliter, secunda vero tantum proprie substant: aut prima sub-
stantia est quae nec est in subiecto (quia non est accidens) nec de sub-
iecto (id est inferiori) dicitur. Secundae vero substantiae sunt genera & Secundae
species in quibus sunt primae substantiae: ut sunt genera & species de substantia
praedicamento substantiae. homo animal. Et dicuntur secundae sub-
stantiae eo quod ex consequenti vel secundo substant. Vt autem sub-
stantiarum naturas facilius agnoscas: earundem proprietates conside-
randae sunt. DIS. Quae sunt proprietates substantiae? MAG. Sex propriae
quarum prima est non esse in subiecto. Nec te conturbent substantiarum res substantia
partes: licet enim sint in subiecto. ut pars in toto: sicut digitus in manu tua.
non tamen ut accidens est in subiecto. Secunda proprietas est omnibus secundum Primam.
dis substantijs & earum differentijs convenit univoce praedicari de primis. ut Secunda
homo & rationale praedicant de petro & nicholao univoce: quia uno nomine
& una ratione. ut petrus est homo petrus est rationalis &c. Tertia proprie Tertia.
tas est. Omnis prima substantia significat hoc aliquid: id est indivi-
duum de genere substantiae. Sed secunda substantia videtur significare
hoc aliquid sub appellationis figura (quia nomine secundae substantiae
quod primas significamus: ut dicimus petrum hominem) sed non significat
f. uij

LIBRI SECVNDI TRACTATVS

hoc aliquid sed potius quale quid. i. substantiā cōmunicabilem & uni-
 uersalem: ut animal. **Quarta** pprietas est. Substantiē nihil est contra-
 rium. ut lapis nō contrariū ē ligno. Esi quēdā substantiē repugnare vi-
 deantur: ut aqua contrariatur igni &c. hoc est ratione accidentiū & non
 substantiē. Aqua enī ratione humiditatis & frigiditatis contrariat cal-
 ditati & siccitati ignis. **Quinta** pprietas est substantiā nō suscipit ma-
 gis aut minus. unus enim homo non dicitur magis homo q̄ alter. Esse porphir⁹
 enim uniuscuiusq̄ est idē & unū. nec intentionē nec remissionem ac-
 cipiens. **Sexta** pprietas est. Proprie ppriū est substantiē cum sit unū
 & eadem numero esse susceptibilem contrarietati: ut homo cui nunc inest
 caliditas / posthac frigiditas inest. **Quantitatem** videamus.

De Quantitate. Capitulum sextū. **MAG.**

quantitas Vanitas est scd'm quā quanti vel quoni dicimur: unde & ipsa
continua q̄ bifarie scinditur. Alia enī continua est: alia vero discreta. Conti-
 nuā autē quantitātē dicimus / cui⁹ partes copulant ad aliquē ter-
discreta minū cōmunem: ut partes lineę copulantur ad punctum. **Quantitas**
 autē discreta est cuius partes nō copulant ad aliquē terminū cōmunē
quantitatis ut partes terrarū. Rursus quantitatis continuę species quinque sunt scz
 continuę linea: superficies: corpus locus & tempus. Locus tñ forte a superficie non
species usq̄ quāq̄ distinguit. Harum descriptiōes patebūt cū de Geometrię ru-
quantitatis dimētis agemus. Locū vero & tempus in naturalibus notificabimus
 Species autē discrete due. scz. numerus & oratio. Accipiat autē hic ora-
 tio nō p̄ illo quod p̄fert sed p̄ mensura syllabas mensurante. Nam syl-
species laba longa alia mensuratur quantitate & alia brevis. Numerus ergo &
numerus oratio eadem quantitas sunt: nisi q̄ differūt penes cognōrata & subie-
oratio cta. Numerus reperitur in rebus continuis & discretis siue permanen-
 tibus siue successiuis. Oratio tantū in reb⁹ discretis & successiuis. Est
 & alia quantitatis diuissio. Nam quēdā sunt permanentes ut linea
 superficies &c. **Quēdā** vero nō sunt permanentes: ut oratio: id enī
 quod semel dictū est amplius repeti nō potest. Ob id etiā positionē
 partium simul habere non potest. **DIS.** Quorū sunt quantitatis p-
pprietas prietates? **MAG.** Tres sunt. Quarum prima est. **Quantitas** non
res quan- haber contrarium. una enim linea alteri contrariā non est. Secunda.
tatis. **Quantitas** non suscipit magis aut minus. una enī linea nō est magis
 linea q̄ alia. Tercia ppriū est quantitati scd'm eā ē quale v̄ ineq̄le dici
 ut iōannes & petrus dicuntur quales si eandē habuerint quantitatē
 in longo lato & profundo. Hęc de quantitate Cōsequens est ut qua-
 litatem percuramus.

De Qualitate Capitulum vii. **DIS.**

qualitas Vid est qualitas. **MAG.** Qualitas est scd'm quā in specie
qualia q̄ quales esse dicimur. ut scd'm albedinē dicimur albi. **Qualia**
 autē sunt quę scd'm has scz qualitates denominatiue dicuntur.

Aristotel

II DE PRAEDICAMENTIS

id est denominantur: vel quomodolibet aliter ab his (cum scilicet abstractum nomen non habet) ut cursor dicitur a qualitate in abstracto non dicitur denominata. Species qualitatis quatuor sunt. **DIS.** Quae est prima qualitatis? **MAG.** Habitus & dispositio. In hoc differetes primo: quia habitus est qualitas bene radicata in subiecto a quo non nisi difficulter remoueri poterit, ut scientia quae non remouetur a subiecto nisi circa ipsum: grandis fit permutatio: vel ab egritudine vel ab alio huiusmodi. Sed dispositio est qualitas facile a subiecto mobilis, ut caliditas: sanitas &c. Secundo differunt. Nam omnis habitus est dispositio cum omnis habitus habens habitum dispositus sit ad ea quorum habet habitum: sed non e converso: quia non omnes dispositi habitum habent. In hac igitur specie sunt omnes virtutes/vicia & scientiae & species intelligibiles scientiarum.

DIS. Quae est secunda species? **MAG.** Naturalis potentia vel impotentia aliquid facile agendi aut patiendi, ut durum dicitur quod habet naturalem impotentiam resistendi sectioni. Et egroratum quod habet naturalem impotentiam resistendi contrariis. Et in hac specie ponuntur omnes virtutes herbarum & lapidum &c.

DIS. Quae est tertia species? **MAG.** Passio & passibilis qualitas, ut albedo: rubedo: frigus: calor &c. Haec enim singula passionibus passibiles vel qualitates dicuntur. Non eo tantum quia subiecta earundem ab his afficiantur passionibus: verum etiam quia sensibus inferunt immutationem & passionem, perfectam quidem si debite destructiva vero si excessiue fuerint applicatae.

Aristoteles. Sensibile enim ut ait Aristoteles in secundo de anima corrumpit sensum si sit excellens. Nec omnino idem sunt passio & passibilis qualitas. Different enim per se perfectum & imperfectum. Illa enim minus radicata & a subiecto remouetur facilius: haec vero inheret firmitus. Exemplum primi est rubedo causata ex verecundia: quae nec subiectum suum nominat quale simpliciter sed cum addito. Vnde si quis ex verecundia rubescat: rubeus factus dicitur. Si quis vero a natura rubeo perfunditur: non rubeus factus: sed simpliciter rubeus nominatur a passibili qualitate. Et in illa specie ponuntur omnia obiecta quinque sensuum quae inferunt passionem ipsis sensibus. **DIS.** Quae est quarta species? **MAG.** Est forma & circa hoc aliquid constans figura, ut triangulatio curvitas. Omnia enim talia circa hoc aliquid, id est primam substantiam, constantes & apparentes sunt formae & figurae. Quantitates vero quarum haec dicitur circa clusiones ad praecedens pertinent praedicamentum. Nec aliud realiter figura est quam quantitas termino vel terminis clausa: ut circulus est super lineam circuli clausa. Et triangulus est superficies tribus lineis terminata: ut in geometria dicemus. Non autem omnis quantitas necessaria figura est, cum deus quantitatem interminatam facere possit.

DIS. Proprietates qualitaris quae sunt? **MAG.** Tres: harum prima, qualitas inest contraneas, calori enim frigus contrarium est. Ex quo daret si unum contrariorum fuerit quale: & reliquum quale est. Secunda, quantitas

LIBRI SECVNDI TRACTATVS

cunda/qualitas suscipit magis & minus. Est enim una caliditas alie-
ri in gradibus perfectior. Et he due proprietates nō omni qualitatē cō-
ueniunt. Colores enim medij contrarij non habent: nec triangula/
tio magis aut minus suscipit. Tertia, proprie proprium est qualitatē se-
cundum eam simile & dissimile dici, ut duo parietes albedine persus-
similes nominantur. Et hec de absolutis; respectiva discutiamus.

De Relatione. Capitulum octauum. DISCIPVLVS.

Relatiua.

Relatiua quæ sunt? MAG. quęcumq; hoc ipsum quod sunt
x aliorum dicuntur: vel quomodolibet aliter ad aliud. ut pater di-
citur filij pater. duplum dimidij duplum: maius autē dicitur

Relatiua.
secundū esse

minore maius: & similis simili similis. & dominus serui dominus. Et
hec definitio relatiuis secundū esse & dici conuenit. DIS. quę sunt
relatiua secundum esse? MAG. quibus totum esse est ad aliud: vel

Relatiua.
secundū
dici.

quę de principali significato important relationē. ut pater: filius. Re-
latiua vero secundū dici: sunt subiecta a dictis relationibus denomi-
nata. ut pater a paternitate. vel sunt quę de significato minus princi-
palis importāt relationem annexam. ut scientia & virtus &c. Ex quo
sequitur. Si quis definite nouerit unum relatiuorum / definite noscet
& reliquum: Sicut enim esse unius est ad aliud: ita & cognosci unius

dependet a cognitione alterius. De his autem omnino determinare
est difficile: dubitare autem & querere non inutile. Sunt autem relati-
ones huius prædicamenti respectus non rationis ut species vel ge-
nus per opus relatiuum intellectus fabricata: sed reales ut similitudo
parentitatis: non aptitudinales sed actuales & intrinsecus aduenientes

Relatiua
equiparen-
tię.

Et harum quædam sunt equiparentię: quę scilicet secundum eandē
rationem sunt in eo quod refertur: & ad quod fit relatio. ut similitudo
ratione albedinis est in utroq; termino. quædam sunt disquiparentię.

Relatiua
disquipa-
rentię.
proprietates relati-
uorum

per oppositum. ut paternitas in patre est / ratione potentie actiue quę
genuit Filiatio autem in altero extremo est ratione alia scilicet poten-
tie passiue filij geniti. DIS. Proprietates relatiuorum quorū sunt?

MAG. Quatuor. quarum prima hæc est. Relatiua contrariantur
ut virtus vitio contrariatur: & ignorantia disciplinę. Secunda Relati-
ua suscipiunt magis & minus. ut simile dicitur aliquid magis vel mi-
nus. Hæ tamen proprietates non omnibus relatiuis nec etiam ali-
quibus conueniunt: quia relationes / sed ratione fundamentorum.
Tertia omnia relatiua dicuntur ad conuerentiam ut duplum dicitur
dimidij duplum. & pater filij pater: & rursus dimidium dupli dimidi-
um est. & filius patris filius est. Hoc tamen fallit si correlatiui non fu-
erit conueniens assignatio. In multis enim relatiuis hoc contingit ut

II. DE PRAEDICAMENTIS.

Augusti. non inueniatur vocabulum quo sibi vicissim respondeant quæ ad se referuntur. Augustinus quinto de trinitate; capitulo duodecimo. Vnde ala auis ala est; non autem econtra auis alæ auis dicitur: similiter remus nauius remus est: sed non omnis nauius remi nauius est: cum sint naues remos non habentes. Oportet igitur correlatiua conuenienter assignare: & pro aue alatum pro naue remitum dicere. Dicitur enim ala ala ala: & econuerso: alatum alæ alatum & remus remi remus: similiter remitum remo remitum appellatur. Sic & caput capiti caput est & relatiue ad se dicuntur: quæ etiam substantiæ sunt. **DIS.** Quo modo autem cognoscimus si correlatiui sit conueniens assignatio?

MAGI. Quando seclusis omnibus ab ipso quæ accidentaliter de eo dicuntur: ipsum adhuc ad relatiuum refertur, ut seclusa risibi sitate/animalitate & ceteris a domino nihilominus ad seruum refertur: seclusa vero/ ala ab aue/ ad alatum amplius non dicitur. Quare proprietates, Relatiua sunt simul natura/ortu & occasu. Posita enim se ponunt & perempta/ se perimunt, ut si pater est/ filius est & econuerso. Nec valet instantia de scientia & scibili: sensu & sensato, nam Relatiue scientia non refertur ad scibile: sed scitum, sic sensus non refertur adueniens ad sensibile: sed sensatum. Hæc de relationibus intrinsecus aduenientibus: quæ scilicet positæ extremis necessario sunt. Restat ut de relationibus extrinsecus aduenientibus aliquid despiciamus.

De Actione. Capitulum nonum. DISCIPVLVS.

Relationes extrinsecus aduenientes quas dicis? **MAG.** Eas quæ positæ extremis non necessario sunt. Si enim sit ignis & ligatio extrinsecus actionem esse necessarium non est/ donec fuerint applicata. **DIS.** Actio igitur est relatio extrinsecus adueniens? **MAG.** adueniens est & non sola sed & passio: & alia quæ supersunt prædicamentis. **DIS.** Actio quid est? **MAG.** Est forma respectiua secundum quam in id quod subijcitur agere dicimur, ut secamus formaliter ipsa sectione: & ignis calefacit formaliter calefactione: effectiue vero calefacit calore. **DIS.** Quorsunt huius prædicamenti proprietates? **MAG.** Tres proprietates. Prima Actio habet contrarium, ut calefactioni contrariatur frige factio. Suscipit etiam magis & minus, ut magis & minus calefacere dicimur. Sciendum autem has proprietates non respectibus illis quæ actiones sed eorum cognoratis potius conuenire. Tertia est proprie proprium est. Actioni ex se inferre passionem id est actio est forma respectiua quæ agens formaliter in patiens producit formam absolutam: quæ dicitur passio, ut ignis mediante calefactione inducit in aqua passionem.

LIBRI SECVNDI TRACTATVS

scilicet caliditatem a qua effectiue aqua patitur: formaliter autez a re
spectu actioni opposito: quam similiter passionem appellamus.

De Passione. Capitulum decimum. DIS.

Passio.

p Passio quid est? MAG. Est effectus illatioq; actionis. ut ca-
lefactio passiva producta in aqua effectus est: & illatio calefa-
ctionis actiue: qua scilicet ignis formaliter calefacere dicitur.

pprieta/
re: passio
nis

Passio igitur actionis effectus est: non ut cause efficientis sed forma/
lis mediante qua agens passionē passio infert. Posset insuper alia defi-
nitio passionis dari. DIS. Quæ? MAG. Passio est secundū quā
id quod subiicitur pati dicitur. ut aqua calefieri dicitur formaliter calefa-
ctione passiva. DIS. Huius pprietas habet cū Actione cōmunes. & tertiā pro/
duas primas proprietates habet cū Actione cōmunes. & tertiā pro/
priam: scz propriū est passioni inferri ex actione. DIS. Actio & Pa-
ssio qm correlatiua sunt/ simul natura sunt. quō igitur passio ex actio-
ne potest inferri: cum inferens illato naturaliter prius sit? MAG. Si
pprietatē de absolutis accipimus: dubitationem non habet. Passio
enim uti est caliditas producta in aqua ab igne infertur. sed cū hæ q
litates sint: ad hoc genus minime pertinent. Necesse est ergo ut intelli-
gamus passionē formaz respectiua inferri ex actione tanq; principio
formali. ab agente vō tanquā a principio effectiui. Stat autē causaz
formalem mediante qua/ simul esse cū effectui. DIS. Admittis igitur
actionē & passionē esse correlatiua? MAG. Admitto. DIS.

Ergo diuersa prædicamenta efficere non possunt sed in eadē continē/
Actio & passio sūt nec ego actionē & passionē diuersa prædicamenta/ sed unius prædi/
uni⁹ gene camenti diuersos modos esse intelligo. Vnde Augustinus in logica Augusti
ris prædic/ sua. Actio & passio genere conueniūt & qualitate differunt. DIS.
mentalis. Cuius generis modi sunt? MAG. Transmutationis, quæ dicitur respe-
ctum mutuum agentis ad patiens & econuerso.

De Quando. Capitulum undecimum. MAG.

Quando

q Vobis sequitur in ordine prædicamentorū est Quando. Et est
quod ex adiacētia temporis in re tēporali derelinquitur. ut ho-
die. In re enim hodierno mensurata tempore respectus tēpo-
ris mensurantis causatur. Est autē respectus extrinsecus adueniens. nā
positis extrēmis sine earundē applicatione non consurgit. ut posito
homine extra cōmū fundamentū & terminus ipsius quando sunt/
scz homo extra cōiū & tempus sub coelo: sed nondū quando est.

pprieta
tes Qñ

DIS. Quot sunt proprietates huius prædicamenti? MAG. tres
Prima. Quando non habet contrarium. Secunda. Quando nō su-
scipit magis nec minus. Tertia. Quando inest omni illo quod inci-
pit esse in tempore. Et intelligendum de quando passiuo. Quando

II DE PRAEDICAMENTIS

enim actiuum est in tempore rem temporalem mensurante. Et si/
cur actio & passio unius praedicamenti diuersi sunt modi: ita quan-
do actiuum & passiuum. pergamus ad ubi. DIS. Perge.

De Vbi. Capitulum duodecimum. MAG.

Vbi. Bi est circumscripção corporis locati a loci circumscriptione
V procedens ut esse in aqua / in aere &c. Ex hoc enim q locus
locatum circumscribit duplex confurgit respectus. unus in
corpore locato. & est ubi passiuū hic definitū: oppositus in loco circū-
scribente & dicitur ubi actiuū: & est locus pro formali. DIS. Oſten-
das & hunc respectum extrinsecus aduenientē. MAG. Q. uia po-
ſitis extremis non applicatis non confurgit. Posito enim homine extra
coelum esset in mundo locus / & locabile extra coelum sine ubi actiuo
& passiuo. DIS. pprietas hui⁹ quor sunt? MAG. Duę. Prima. propterea
ubi nō hētrariū. Secūda ubi nō suscipit magis & min⁹ Oppōitū tñ
veri⁹ est: q̃a ubi est p se termin⁹ mot⁹. S; de hoc in naturalib⁹ / positio
nem percuramus.

De Positione Capitulum tredecimum DIS.

Positio Oſitio quid est? MAG. Positio est quidam partium situs
P & generationis ordinatio ut esse sursum; sessio; statio. &c.
Pro cuius intellectu sciendū q̃ positio primo dicit extensio /
nem quantitatis extra partem quantitatiuā. & sic est predicamenti
quantitatis. Sunt enim quāitates habētes positionē partiu in con-
tinuo. ut linea superficies. Secūdo positio dicit respectū partiu po-
ſitarum secūdu positionis differētiās ad locū. & sic est predicamē-
tum ab alijs distinctū Respectus autem partiu inter se & in toto sunt
huius predicamēti modi speciales. Vel dicat. ut Augustin⁹ dicit q̃
sunt in ad aliquid quia sunt respect⁹ intrinsecus adueniētes. Ex quo
sequit q̃ si aliquod corpus poneret extra coelum adhuc haberet il-
lam positionē. In definitōe capiat & pro vel. DIS. Q. uor sunt Positio-
nis pprietares? MAG. Tres. Prima. Positio nō habet con-
trariū. Secūda positio non suscipit magis & minus. Tertia prop-
riū est positioni substantię proximę assistere id est nullū proximū
substantię adest. Licet aliquod ēque ppe sc; ubi. simul em res in lo-
co est & in eo situata est. Definita est autē hic positio passiuā fundata
in re posita. Positio autē actiuā est respect⁹ opposit⁹ in loco fundat⁹.

De Habitu. Ca. decimumquartum. MAG.

Habitus. Oſtemū in numero predicamentorū Habitu conspicimus.
P Est autem habitus corporū & eorum qui circa corpus sunt
adiacentia. Id est habitus est respectus in corpore habituato
ex adiacencia habitus causatus. Et est habitus passiuus. Nam in re
adiacente causat respectus alius qui habitus actiuus dicitur ut esse ru-
nicatum, esse lorjcatum. DIS. Q. uor sunt habitus pprietares?

LIBRI SECVNDI TRACTATVS

pprietas
habitus

MAG. Tres Prima habitus suscipit magis & minus ut equus est ar
maior pedite. Hec pprietas attribuit habitori non ut respectus est :
sed ratione fundamenti: quod & si intensius magis & minus non susci
piat (quia substantie sunt arma) tamen extensius: quia in equite sunt
magis pluriplurificata & in pedite. Secunda habitus non habet contrariu
m. Tertia habitus semper est in pluribus. si intelligatur scilicet in
habito & habituato sic convenit ubi & quando & alijs. quia ut visum
est Vbi est duplex scilicet actiuum & passiuum. sic quando. sic & possi
tio. sic similiter & habitus. Aliter ergo intelligenda est pprietas.
habitus semper est in pluribus id est potest in pluribus fundari li
mul & semel. ut vestitum esse simul & semel potest esse ex adiacen
tia tunicæ & pallij. sic & tunicatus quis dicitur etiam si decem tunicas
induisset. De his satis dictum sit: postpredicamenta perillustrabimus.
Eorum namque noticia necessaria est. utque predicamenta consequuntur
sognoscamus pprietates.

De Postpredicamentis. Ca. decimumquintum. DIS

postpre
dicamenta

Q uor sunt postpredicamenta MAG. Quinque scilicet Oppo
sitionis. Simul. Prius. Morus. & Habere. DIS. de his itaque si qu
habes in medio ferre ne graueris. Et primum de oppositione.

Oppositi
onis spes
Contraria

MAG. Oppositionis quattuor sunt species. Nam oppositorum que
dam sunt contraria: quedam contradictoria: quedam relatiue & que
dam priuatiue opposita. Contraria autem sunt quecumque sub eodem ge
nere posita maxime a se inuicem distant et id susceptibili vicissim in
sunt a quo & mutuo se expellunt: nisi alterum insita natura (ut nigre
do corui) Exempla sunt caliditas & frigiditas albedo & nigredo.
Sed regula hec in his contrarijs que bona & mala sunt deficit inquit
Augustinus in Enchyridion. c. 13. hec enim duo contraria ita simul
sunt. ut si bonum non esset in quo malum esset: prorsus nec malum esse
potuisset: quamuis bona sine malis esse possint Sed hic priuatiue op
posita contraria extento nomine dicere videtur. nam exemplificando
ait. potest enim homo vel angelus non esse iniustus: iniustus autem non po
test esse nisi homo vel angelus. Hoc qui voluerit. c. antecedenti & se
quenti ibidem diligentius inquirat. ad ppositum redeamus. Sunt autem
contraria duplicia: videlicet medita & imediata. DIS. Quae sunt
contraria imediata? MAG. Quorum subiecto susceptibili existen
te necesse est alterum eorum inesse. ut paritas & imparitas respectu
numeri. Contraria vero mediata sunt. quorum subiecto susceptibili ex
istente non est necesse alterum inesse. Potest enim medium inesse. ut albedo
& nigredo. inter que mediat rubedo &c. Quibusdam tamen medijs
nomina non sunt imposita: tunc sumenda sunt per abnegationem utri
usque extremi ut medium inter prauum & studiosum est. quod nec prau
um nec studiosum est. DIS. Quae sunt contradictorie opposi

imediata

mediata

August

August
in ench

II. DE PRAEDICAMENTIS.

MA. Quorū si alterū est necesse est alterū non esse: ut sedere & nō sedere. **DIS.** Quē sunt relatiue opposita? **MA.** Quibus hoc ipsum est ad aliud quodāmodo se habere. ut duplum & dimidiū. **DIS.** Quē sunt priuariue opposita? **MAG.** Quē habent fieri circa idem subiectum ordine irregressibili & tempore determinato a natura. ut visus & cecitas circa oculum (cē us autē nō dicitur qui nō habet visum sed qui visum non habet tempore determinato quo deberet habere. ut catellus ante nonum diem nec videt nec cecus est) dicitur autē ordine irregressibili. de visu em ad cecitatem contingit progredi & nō econuerso. Impossibile est em a priuatione perfecta in habitum fieri progressum: existente principio in/inseco. nam a tenebris aeris regressio fit in lucem: eo qđ principiu lucis sit extra aerem.

Contradictione opposita.
Relatiue opposita
priuariue opposita

De Prioritate. Capitulum sedecimum. **MAG.**

Secundum postpredicamentū est Prius. Cuius quidē quatuor sunt modi. **DIS.** Quis? **MAG.** Primus est: quo alterum est prius altero secundū tempus. quod enim antiquius & senius est: prius est Secundus est quo alterū prius est altero: quia ab eo nō conuertitur subsistendi consequētia: ut unum prius est duobus. sequitur em bene: duo sunt igitur unum est: sed nō conuertit. unum est igitur duo sunt. Tertius est quo aliud dicitur prius alio ordine. ut littera prius sunt syllabis. Quartus est qđ aliud dicitur prius altero: quia melius & honorabilius est. Hunc tamē modū Augustinus inutilem dicit & in duodecimo libro cōfessionū Prioris modos ponit quatuor dicens. Deū precedere omnia eternitate: florem fructum tempore & rursus fructum florem electione: & sonum precedere cantū origine. quomodo & informis materia precedat iam origine scilicet & non tempore Et pręter hos est alius modus prioris: quo scilicet alterū alio prius est natura: & ab ipso conuertit subsistendi consequētia. ut res est prior veritate propositionis. Ab eo enim qđ res est vel non est oratio vera vel falsa dicitur. unde hominē esse prius est: quā hęc vera sit. homo est Et ab eo conuertitur subsistendi consequētia. sequitur em bene verū est hominē esse igitur homo est.

prioris modi.

Augusti.

Augusti
n endi

De Simultate. Capitulum decimum septimum. **MAGISTER.**

Eritū in ordine postpredicamentū est Simultas cuius tres sunt modi. **DIS.** Quis? **MAG.** Primus. quo aliqua simul sunt tempore. ut ignis & splendor eius. Secundus est qđ simul dicunt a quibus conuertitur subsistendi consequētia: & neutrum est causa alterius. ut relatiue opposita sequit enim duplex est: igitur dimidiū est. & tamē neutrum est alterius causa. Tertius est qđ simul sunt ea quę ex opposito aliquod genus diuidunt. ut rationale

Simultatis modi

LIBRI SECVNDI TRACTATVS

& irrationale: quæ diuidunt animal. id est demonstrant comunicabi-
litate[m] ipsius animalis eo q[uod] potentiam eius declarant.

De Motu. Capitulum decimū octauū. MAG.

Motus Vartum Postpredicamentū est Motus. Echuius sex sunt spe-
species q[uod] cies. Accipitur autē hic Motus cōmuniter pro transmutatio-
Gēratio. ne quacūq[ue]. **DIS.** Quæ sunt hæc motus species? **MA.**
corruptio Generatio: Corruptio: Argumētatio: Diminutio: Alteratio & loci
augmen- mutatio. Est autē Generatio p[ro]gressio a non esse ad esse. Corruptio
ratio p[ro]gressio est ab esse ad non esse. Augmētatio est p[re]existētis quæ
diminutō titatis maioramentū. Diminutio autē p[re]existētis quātitatis minora-
alteratio mentum est. Alteratio autē est mutatio a qualitate contraria in con-
loci muta- trariam. ut de albo in nigrum. Locivero mutatio motus est de uno
tio loco in alium. ut de sursum ad deorsum. De his autem latius videbi-
mus in naturalibus.

De Habere. Capitulum decimū nonum. MAG.

Habendi Vintum & ultimū Postpredicamentū est Habere. quod qui-
modi q[uod] dem dicitur multis modis. Primo enim dicimur habere qua-
litate[m]. ut virtutem. Secundo dicimur habere quantitate[m].
ut magnitudinem. Tercio dicimur habere ea q[ue] circa corpus sunt.
ut habere annulū in digito. Quarto habere dicimur membrū. ut
pedem aut manum. Quinto dicimur habere possessionē. ut domū
vel agrum. Sexto continens contentum habere dicitur. ut vas ha-
beret vinū. Septimus habendi modus est quo vir habet uxore[m]. Ethic
modo habendi est alienissimus. vir enī nō habet uxore[m] nisi quia cū
ea sociatur: & cum eam habet / habetur ab eadem. Preter hos autē
& si alii sint habendi modi: ad p[re]dictos tamen reduci possunt. Hęc
sunt filii quę de Predicamentorum rationibus ignorare turpe dicitur
autem opere p[re]cium est. Videamus & reliqua. **DIS.** Ecce indes-
fessum me semper habes auditorem.

Tractatus tercius. De Propositione. Ca. i. MAG

cognitis itaq[ue] Prædicabilibus & Prædicamentis cōsequens est
ut discutiamus ad quē finem logicus harum ordinauerit no-
ticiam. **DIS.** Estimabam ex his quę ab initio p[re]miseras?
hec omnia ad discretionem veri falsiq[ue] deferuire. **MAG.** Et recte
opinatus es. Talis autem discretio sine argumētatione / & argumē-
tatio absq[ue] p[ro]positione haberi non potest: quia propter ea quę dicta
sunt imediate ad p[ro]positiones / & p[ro]positiones ad argumentationes /
quæ rursus ad cōmunē logicę finem applicandę sunt. & quonia[m] res
non semper ad disputationē ferre possumus: pro rebus utimur vo-
conceptibus. Sicut enim scripturę vocū / ita voces rerum: & conceptuum Aristote-
simplices id est passionū animę n[ost]rę sunt. Et sicut in intellectu quidā conceptus. i. p[er]
cōpositi sunt simplices nec veri nec falsi: quidā vero cōplexi veri & falsi: sic herme.

similiter quædā voces sunt simplices nec verum nec falsum signifi-
cantes: quædā vero compositæ veræ & falsæ (circa compositionem
nāq̃ veritas & falsitas sunt) Et hæc ex nomine & verbo. res predica-
biles & subijcibiles signantes (id est cōceptibiles: unus in ordine ad
alteram) constituuntur & vocantur orationes.

De Oratione. Capitulum secundum. DIS.

Vid est Oratio? MAG. Est vox significativa ad placium Oratiōis
cuius partes separatæ aliquid significant ut dictio nō ut ora- definitio.
tio. ut homo currit: homo significat hominē & currit actum
currendi. partes tamē remotæ scilicet dictiōis syllabę nihil signifi-
cāt. urho & rit. Oratio bifaria est: pfecta & imperfecta. Perfecta ora perfecta.
tionem dicimus quæ pfectum in animo audientis sensum generat. imperfecta
ut homo currit. Per oppositum oratio imperfecta est quæ nō sensum
perfectum in animo audientis causat ut homo albus. Et a logico ab-
incitur. perfecta vero rursus multisariē partitur. Quædā enim in-
dicatiua: alia impatiua: alia deprecatiua: alia optatiua: alia cōiuncti-
ua. &c. secundū q̃ verba in oratiōe posita in modis variantur. Sed oratio in
inter has logicus solam indicatiuā de verbo p̃sensu temporis acci- dicatiua ē
pit. Hęc em̃ sola verum aut falsum significat: & inde enūciatio siue enūciatio
propositio dici meretur. Patet igitur talem cōponi ex nomine ut de
finitū est in prioribus. Obliqua enī nomina si iungantur verbis indi-
canti modi orationē incongruā constituunt: ut canonīs currit: & sic
nec veram nec falsam (verū enī & falsum p̃supponūt cōgruum)
Similiter ex verbo prius definito. verba enī sc̃dm se sumpta nec ve-
rum nec falsum significant: sed nominibus similia sunt. ut est si purū
dixeris/ nihil significat (scilicet veri vel falsi) denotat tamen quandā
compositionē/ quam sine extremis non est intelligere. ob hoc inde
finitione verbi dicitur: & est semper eorum quæ de altero dicitur nō
ta Ad incepta redeamus.

De Propositione. Capitulum tertium. DIS.

Vid est ppositio? MA. Est oratio verū vel falsū significās ppositio
vel est oratio non omnis: sed in qua verū vel falsū est: ut ho-
mo est animal. Et hæc quidem est duplex: scilicet una & plu-
res. DIS. Quid est propositio una? MAG. quæ unum de uno Vna
significat. vel est cōiunctione una. Sed propositio plures est quæ nō plures.
unum sed plura significat inconiuncte. ut Canis est albus. Reiecta
secunda logicus primam amplectitur. Quæ bipartita est: ut eius ma-
nifestat definitio. Est enim quædam una simpliciter quam categori-
cam id est prædicatiuam dicimus. ut homo currit. Quædam vero
est una cōiunctione: quam hypotheticam id est suppositiuam nō/
minamus. ut homo currit & asinus mouetur. Propositio una simpli-
citer/ rursus duplex est: scilicet de inesse & modalis.

LIBRI SECVNDI TRACTATVS

De propõe una simpliciter siue categorica. Ca. iij. DIS

cathego- Vid est propositio categorica de inesse. MAG. Est quæ
rica q habet subiectũ & prædicatũ: vel aliquod pportionabile illis:
Propositi- mediante copula cõiuncta, ut homo est animal. Subiectum
onis diui autẽ dicimus de quo aliquid enuntiãt. Prædicatũ autem quod de al
lio f. d. m. tero dicitur. Copula est quæ subiectũ prædicato cõiungit. ut hoc ver-
bitatem bum sum. cũ suis cõdeclineis. Propositio categorica rursus diuidi-
tur: nõ quidem secundũ substantiã. sed quantitatẽ in uniuersalẽ par-
Vniuersa- ticularem/ indefinitam & singularem. DIS. Vniuersalis quæ est
lis MAG. In qua subiectum est uniuersale/ signo uniuersali determi-
signa uni- natum. ut omnis homo est animal. Sunt autẽ signa uniuersalia hæc
uersalia. Omnis/ nullus/ quilibet/ neuter/ uterq; & similia. Vel est quæ omni
Particula- aut nulli (scilicet subiecto) inesse significat (ipsum prædicatũ) Parti-
ris. cularis est in qua subiectũ est uniuersale / signo particulari determi-
signa par- natum. ut quidã homo est animal. Sũt autẽ signa particularia hæc.
ucularia Quidam/ aliquis/ alter/ & similia. Vel est quæ alicui/ aut alicui nõ
indefinita aut non omni inesse significat. Indefinita est in qua subiectũ est uni-
uersale sine signo distributiuo positiũ. ut homo est animal. additur
autem distributiuo: propter illã Omnes apostoli dei sunt duodecim.
ubi signum omnes nõ distributiuum sed collectiuũ est. . vel est quæ
Singl'ris. inesse aut nõ inesse significat/ sine signo uniuersali vel particulari. Sin-
gularis vero est in qua subiectũ est indiuiduũ/ discrete rentum (ppter
illam: iohannes est terminus discretus) ut iohannes est homo. ille ho-
mo est animal. Ampliº quelibet hæc duplex est/ affirmatiua scilicet
affirmati- & negatiua. Affirmatiua dicimus: in qua prædicatũ affirmatur de sub-
iecto. ut homo est animal. Negatiua vero in qua prædicatũ de subiecto
gatiua: negatur. ut homo non est animal. Et hæc diuisio ppositionis secundũ
qualitatẽ est. Animaduertendũ/ nõ eodem modo de hac triplici diui-
Interrogatione interrogationes formari. De substantia enim inquirimus p. quæ
riua pro/ est? & respondemus. categorica vel hypothetica. De quantitate per-
positionis quanta est? Et respõdemº. uniuersalis: particularis indefinita vel singula-
ris. Et de qlitate p. qualis est? Et respõdemº affirmatiua vel negatiua.

De Oppositione propositionũ. Ca. v. MAG

Reter autẽ hæc necessaria est ad ppositionis noticiã passionum
p eiusde cognitio. Quæ sunt oppositio cõuersio: & equipollen-
tia. De quibus videndũ erit per ordinẽ pmissis nõ nullis diui-
sionibus. Quæ prima. Propositionũ categoricarũ: quædam tam in
subiecto q in prædicato præcipant. ut homo est animal. homo non est
animal. Quædam altero tantum. ut homo est animal. asinus est aial.
Quædam nullo: ut homo currit. asinus mouetur. Secunda. Propositio-
onũ in subiecto & prædicato participantũ: quædam participant ordine cõ-
uerso. ut homo est animal: animal est homo. Quædam p participat

Quib
ppositi
nibº c
ueniat
positio

Materia
naturalis

III. DE PROPOSITIONE

Quibus ordine eode. ut homo est aīal. omnis hō est animal. Et his ultimo or/
pposito/ dine ænumeratis accidit oppositio partia qdrifarie. Sunt enī quæda
nib⁹ con ppositiones oppositæ contrarie/quæda contradictoriæ. quæda subcō/
ueniat op trarie. quæda vero subalterne. Oppositiones intelligunt de ppositio/
bosio nibus simplicis qualitatibus. DIS. Contrarie quæ sunt? MAG. Vni contrarie
uersalis affirmatiua & uniuersal⁹ negatiua eiusde; subiecti & p̄dicati. ut
oīs hō est aīal. nullus hō est aīal. Contradictoriæ sunt uniuersalis affir
matiua & particul⁹ negatiua. ut omnis homo est aīal. quidam ho/
mo nō est animal. & uniuersalis negatiua & particularis affirmatiua :
eiusde; subiecti & p̄dicati. ut nullus homo est animal. qdam homo
est aīal. Subalterne sūt uniuersalis affirmatiua & particul⁹ affirmati subaltne.
ua eiusde; subiecti & p̄dicati. ut omnis hō est aīal. qdā hō est aīal.

Et uniuersalis negatiua & particul⁹ negatiua eiusde; subiecti & p̄/
dicati. ut nullus homo est aīal. quidā homo nō est aīal. Subcō/
trarie sunt particul⁹ affirmatiua & particularis negatiua eiusde; sub
iecti & p̄dicati. ut qdā homo est aīal. qdā homo nō est aīal. Com
prehendunt autē in pposito inde finita & singularis sub particulari.
Nā quidqd de una dicit idem de aīa intelligendū est. Oportet au/
tez ppositionū oppositas subie/
cta & p̄dicata teneri significati ue; æque ample. æque stricte & co
de genere suppositionis. Omniū dictorū exēpla patēt in figura hic inserta. Nec hoc silentio præte/
reūdū ppōes scz oppositas certis constringi legib⁹: scdm q̄s veri/
tas v⁹ falsitas earundem simp po

test esse vel non esse: quas tamen facile non cognoscimus / nisi & ma
teriam propositionum intelligamus.

De materia propositionum. Cap. sextū. DIS.

Ateria ppositionū quid est? MAG. est subiectū & p̄dicatum
m ppositionis pro materiali. In hac. i. de hac materia dicit esse p
posito. Formal⁹ materia est habitudo & respectus p̄dicati ad
subiectū necessaria/contingēs aut remota secundū p̄dicati & subiecti
exigentiam. Vnde materia triplex est: scilicet Necessaria: Contingēs
& Remota. Materiam autem necessariam siue naturalem dicimus: cū
p̄dicatum est de essentia subiecti; vel proprium eius, ut homo est

Materia
naturalis.

materia p
positioni

g ij

LIBRI SECVNDI TRACTATVS

materia animal. homo est nifiibilis. Contingentem vero: cum prædicatum potest adesse vel abesse subiecto præter subiecti corruptionem. ut homo contingens est albus. Et remotam materiam accipimus: si prædicatum non potest remota conuenire subiecto. ut homo est asinus.

De legibus propositionū. Capitulum vij. DIS.

lex contra-
narum.

Væ est lex Contrariarum. MAG. Hæc est. Contrariæ nunquam possunt simul esse veræ aut falsæ de materia naturali vel remota: de materia autem contingenti possunt simul esse falsæ. ut omnis homo est albus: nullus homo est albus. DIS. Nūquid hæc propositiones. omne animal est homo. nullum animal est homo. contrariæ sunt de materia naturali & simul falsæ sunt. MAG. Contrariæ quidē sunt & simul falsæ: de materia autem naturali non sunt: sed contingenti: Nam inferiora non sunt de essentia superiorum: cum ipsi accidunt inferioribus.

lex subco-
trariarum.

id est extranea sunt. DIS. Quæ est lex Subcontrariarum. MAG. accidit superioribus hæc est. si una est falsa: reliqua est vera: & non conuerso. possunt enim ambæ esse veræ de materia contingenti. ut quidam homo est albus. quidam homo non est albus. DIS. Quæ est lex Subalternarum. MAG.

lex subal-
ternarum.

hæc est. Si uniuersalis est vera particularis est vera: & non conuerso. & si particularis est falsa: uniuersalis est falsa: & non conuerso. DIS.

lex contra-
dictoriarum.

Lex Contradictoriarum qualis est. MAG. talis. Si una est vera reliqua erit falsa: & conuerso: de quacunque materia. DIS. Haud assensio: sequeretur enim contingens esse necessarium: & de necessitate euenire: & similiter contingens esse impossibile & non posse fieri. Nam si quis dicat nauale bellum erit cras: & nauale bellum non erit cras: contradictorias dicit: ergo una esset vera & reliqua falsa. Id autem quod verum est necessario eueniet & per consequens contingens non est. Et quod falsum est impossibile est fieri: nec contingens est. Ex quo rursus concluditur omnia de necessitate euenire: & nos frustra de futuris consiliari aut deliberari. MAG. Iste tua argumentatio: quod inferens concluderetur de vera: si in contradictorijs de futuro contingenti una determinaret: determinatio de futuro: natione de necessario vera esset: & reliqua eadem determinatione falsa & falsa est: licet necessarium sit hanc vel illam veram aut falsam esse. Nec quia ita vel aliter eas enunciamus magis veræ aut falsæ sunt. Propter enim nostrum affirmare aut negare nihil sequitur in re. Tamen de oppositione Ad conuersionem pergamus.

Solutio

de vera: si in contradictorijs de futuro contingenti una determinaret: determinatio de futuro: natione de necessario vera esset: & reliqua eadem determinatione falsa & falsa est: licet necessarium sit hanc vel illam veram aut falsam esse. Nec quia ita vel aliter eas enunciamus magis veræ aut falsæ sunt. Propter enim nostrum affirmare aut negare nihil sequitur in re. Tamen de oppositione Ad conuersionem pergamus.

Aristotel.
pri. phie.

De Conuersione. Capitulum octauum. DIS.

Conuersio

Vid est Conuersio. MAG. est mutatio prædicati in subiectum & conuerso. vel est duarum propositionum categoricarum: utroque termino participantium ordine conuerso unius ad alteram conuersio quæntia formalis. Et est duplex scilicet simplex & per accidens. Conuersio simplex: ut conuersione simpliciter dicimus mutationem prædicati in subiectum: & con-

uerso: manēte eadem quātitate & qualitate. ut nullus homo est lapis igitur nullus lapis est homo. homo est aīal: igitur aīal est homo. Cō-
 uertunt autē hac cōuersione vniuersalis negatiua in se. & particularis
 affirmatiua in se. Cōuersionē ꝑo per accidēs appellamus: cū fit mu- **Cōuersio**
 ratio p̄dicatī in subiectū & cōuerso manēte eadem quātitate: quātitate **p accidēs**
 tamē variata. ut omnis hō est aīal. igitur quiddam aīal est homo. Cō-
 uertitur itaq; hac cōuersione vltis affirmatiua in p̄diculārē affirmati-
 uam. Similiter uniuersalis negatiua in p̄diculārē negatiuā. ut nullus
 homo est alinus. igit quidam alinus nō est homo. Atq; ad uniuersalē
 negatiuā potius particularis negatiua infertur q̄ uniuersalis ne-
 gatiua in p̄diculārē negatiuā conuertat per accidēs. Dicitur enī cō-
 uersio per accidēs: q̄a vltis per aliud (videlicet p̄ particularē) cōuer-
 tatur. ut vltis affirmatiua infert p̄diculārē affirmatiuā: & hęc rursus in
 se conuertitur. Ideo vltis affirmatiua in ipsa p̄ accidēs conuertitur.
 Particularis autē negatiua simpliciter cōueri non potest: ideo & vltis
 negatiua in ipsa p̄ accidēs non cōuertit. Præter has autē & alia cōuer-
 sionis species quæ p̄ contrapositionē nomināt. **DIS.** Quid ē cō- **cōuersio**
 uersio p̄ contrapositionē? **MAG.** Est mutatio p̄dicatī in subiectū **p̄ contra-**
 & cōuerso manente eadē quātitate & quātitate: mutatis tamē terminis **positionē**
 finitis in terminos infinitos. Et hac cōuersione conuertit uniuersalis
 affirmatiua in se. similiter & particularis negatiua in se. Exm̄ primi
 oīs hō est aīal: igit oēs non aīal est nō homo. Exm̄ secundi. q̄dam
 homo non est alinus. igitur quidā nō alinus non est nō homo. hāc
 tamē cōuersionē Aristoteles nō posuit: eo q̄ ad syllogismos redu-
 ctionē minime valet: nec consequētia formalis fit. Ob id secundū ip-
 sum p̄dicularis negatiua nō conuertitur. Est autē idē iudiciū de indefini-
 tis/singularibus & p̄dicularibus q̄ ad cōuersionē & syllogisationē. Et
 illud animaduertas. si quādo signū aliqd ad subiectū potinum fuerit
 q̄ hoc totū in cōuersione ponatur ad p̄dicatū: sed tamē hoc nō cō-
 tingit nisi in p̄positionibus ubi subiectū vltis est & in cōuersione q̄u-
 ritas & quitas non mutatur. Verū tamē exclusiua conuertitur in vltimā
 de terminis trāspōsitis. ut tantū homo est risibilis: igitur omne risibi-
 le est homo. Exceptiua autem/ut ista. oīs homo p̄ter socratē currit. cō-
 uertitur in hanc. quiddā currens aliud a socrate est homo. Sed redupli-
 catiua ut ista. oēs animal inquantū rationale est risibile. conuertitur in
 istam. igitur quoddam quod inquantum rationale est risibile/est ani-
 mal. Pariformiter aliæ conuertendę sunt.

De Aequipollentijs. Capitulum nonū. **MAG**

Erra p̄positionū passio est Aequipollentia. Et est duarū p̄po- **Aquipol-**
 litionū categoricarū in quātitate & quātitate/veritate & falsitate **lencia**
 te equalentia p̄ aduentū negationis facta. ut non oīs hō est
 animal. & quidā hō non est aīal: equipollent. **DIS.** Per quid equi-
 pollentias p̄positionū possumus cognoscere? **MAG.** Per regulas q̄

sequitur. Prima. Si alicui signo uniuersali v^l particulari p^oponatur ne-
gatio: e^opoller suo contradictorio. ut in ex^omo priori. Secūda. Si ali-
cui signo v^l post^oponatur negatio: e^opoller suo contrario. ut omnis
homo non est alius. & nullus homo est alius. Ter^{ia}. Si alicui sig-
no v^l particulari p^oponatur & post^oponatur negatio: e^opoller suo
subalterno. ut non ois homo non est albus. & q^oda^z homo est albus
Fit autē hoc ex natura negationis / q^o malignans est. q^odquid enim in-
uenit destruit: & oppositū eius inducit. Subcontrarij aut non possunt
æ^opollere. nā si negatio p^oponatur / æ^opolllebit contradictorio p^o pri-
ma regulā. Si post^oponatur non erit æ^oquipollentia sed eadē p^opositio.
ut quidā homo non currit. & quidā homo non currit. Pater itaq^z ex
dictis cū duo signa v^lia negativa in eadē propositione fuerint: primū
æ^opoller suo contrario: secundū autē suo contradictorio. ut nihil nihil
est. æ^opoller huic. q^odlibet est aliquid. Preter has autē alię sunt æ^oquipol-
lentij qbus sc^z propositiones obscurę suis æ^opollēt exponētib^z: de
qbus in sequētib^z. Trāseamus nūc ad modificatiōē propositionū

De Modalibus. Capitulū decimū. DIS.

Modus

Nde propositio dicit^r modal^r. MAG. a modo synkategorē
matrice capto modificāre & determināte copulā. Modus autē
est adiacēs rei determinatio. i. modus est determinatio quę fit
per adiectiū. Ois enim modus adiectiū est vel nominale. ut albus
niger. vel aduerbiale. ut sunt aduerbia. & hęc faciūt p^opoz^z modalem
Non tñ omnia: sed ea q^o copulā determinant. ut sunt ista. possibiliter.
impossibiliter. cōtingenter. necessario. vero & falso. scitū. opinatū. cre-
ditū. imaginatū &c. hęc tñ qñq^z sumunt^r nominaliter. ut possibile. im-
possibile. cōtingens. necesse. verū & falsū &c. Propositio itaq^z mo-
dalis dicit^r cuius copula aliq^o dictōz^z modoz^z determinat. ut hō nece-
ssario est aīal. hominē currere est cōtingēs. Est autē in his aliquod
q^od verbū siue dictū nominat^r: sc^z accusatiuus cū infinitiuo. aut nomi-
natiuus cū indicatiuo. ut hoīem currere. homo currit. Ratione cui⁹
modalibus conuerti congruit: & neitiquā ratione modi: qui se semp
ex parte copulę tenet.

propositio
modalis

De Conuersione modalū. Capitulū xi. DIS.

possibile.

q^o uo modo cōuertendę sunt modales. MAG. Ad cognitio-
nem huius o^oponer^r p^oscire acceptiōes Possibilis. quod accipit^r
primo cōmuniter: & dicit^r possibile altum. & duplex est sc^z ne-
cessariū & non necessariū. i. cōtingēs. Ideo q^odquid de uno dicit^r si/
cōtingēs nait^r de altero intelligendū est. Et tale rursus tritariū est. sc^z possibile
rarum siue cōtingēs rarum: natum & ad utriūlibet. Illo cognito. regulis q^o
Natūm hūsdā paucis modalū habebis cōuersiones. Prima. Omnes de possi-
ad utrum bili & cōtingētī alto conuertunt^r eodē modo sicut illę de inesse. Secū
libet. da. Omnes de possibili & cōtingētī ad utriūlibet cōuertendę sunt in
oppositā qualitatē. Tertia. omnes de necessario cōuertunt^r eodē mo-
dalium

Regulę
conuer
simis mo
daliū

III. DE PROPOSITIONE

do sicut ille de inesse. Q. uarta. Oēs de impossibili cōuertunt eodem modo sicut ille de necessario qbus eqpollēt. de q̄mtra. Vnde si equi pollēt p̄ticulari negatiue de necessario: nō conuertunt. q̄a nec ipsa p̄ticularēs negatiue de necessario conuerti possunt. cui⁹ ratio est. quia oēs de necessario cōuertunt sicut illa de inesse: sed p̄ticularis negatiua de inesse nō conuertit nisi conuersione per contrapositionem. quam Philosophus ponere non curauit: cum non deseruiat ad syllogismo rum reductionem: nec sit consequenda formalis.

De æquipollentia modalium. Cap. xij. DIS:

Vo ingenio modalium eqpollentia sunt indagandē. MAG.

q̄ Illo. Nā oēs de possibili & impossibili eqpollent verbo similiter se habere: & modo dissimilit. Et oēs de possibili & necessario eqpollēt verbo dissimiliter se habere: & modo similiter. Mod⁹ autē vel verbū tunc similiter se habet: quando in utroq̄ affirmatur aut negatur. Tunc vero dissimiliter se habet: cū in una negatur & in alia affirmatur. Negatio enim posita ad dictū habet se acti modo postponeretur. Horū exēpla in subscripta patent figura.

Pur	Petr ⁹ n̄ esse n̄ ē possibile	I	Petr ⁹ esse n̄ est possibile.
Pu	Petr ⁹ n̄ esse n̄ cōtingens	LI	Petr ⁹ eē n̄ est cōtingens
Re	Petr ⁹ n̄ eē est impossibile	A	Petr ⁹ esse est impossibile
A	Petr ⁹ esse est necesse	CE	Petr ⁹ non esse est necesse

In hac figura modalium quatuor sunt anguli & propositiones quatuor in uno quoque angulo autuoque quipollēt

subalternę.

Contradictorie

subalternę.

A	Petr ⁹ esse est possibile	E	Petr ⁹ n̄ esse est possibile.
MA	Petr ⁹ esse est cōtingens	Den	Petr ⁹ n̄ eē est cōtingens
BI	Petr ⁹ esse n̄ est impossibile	Tu	Petr ⁹ n̄ eē n̄ est impossibile
M ⁹	Petr ⁹ n̄ esse n̄ ē necesse	Li	Petr ⁹ eē non est necesse.

De Oppositione modalium. Cap. xij. DIS

Oppositio in modalibus quō est sumenda? MAG. Penes dictū oppositio eodē modo sumitur sicut in illis de inesse. Sed penes modum oēs de necessario sunt ules affirmatiue. & oēs de impossibili ules negatiue. oēs autē de possibili & cōtingenti sunt p̄ticularēs affirmatiue. & oēs de possibili nō: & cōtingenti non sunt p̄ticularēs negatiue. un̄ in figura p̄dicta oēs de q̄rto ordine sūt ules affirmatiue. omēs de tertio ordine sunt ules negatiue. oēs de scd^o ordine sūt p̄tict̄ res negatiue. oēs p̄o de primo ordine sūt p̄tict̄ res affirmatiue. Ex his facile colligitur: oēs de q̄rto ordine his de ordine tertio cōtrariari: illis autē d^o ordine scd^o cōtradictorias eē. his p̄o d^o ordine primo subalternas cēseri. si p̄ illē de primo ordine illis de scd^o sunt subcontrarię: & his de tertio ordine contradictorias illis autē de quarto ordine sunt subalternę. Vt

g. iij

LIBRI SECVNDI TRACTATVS

autē angulos dictos modo facilius possis constituere: quatuor dictio-
nes ordinatę sunt: angulis quattuor deferentes. Quarta prima est.
Amabim⁹. Secūda Edēulī. Tertia Illāce. Quarta purpurea. In qui-
bus singulis quattuor sunt syllabę modis quattuor scđm ordinē deferuē-
tes: & vocales in his positę: dictū & modū affirmatiōē & negatiōē
indicat. Hoc modo ubi enī ponit a: signat/nec dictū/nec modū ne-
gari. E vero dictū negat. I negat modū. Et V negat & dictū & modū
Id autē facile hoc metro commendabis memorię. E dictū negat. I q̃
modū. A nil sed V totū. Hacten⁹ de ppositiōe una simplicif. Nunc
de ppositiōe una coniunctiōe q̃ & hypothetica videamus.

De Propositione hypothetica. Ca. xiiij. DIS.

proposi-
tio hypo-
thetica.

Vid est ppositiō hypothetica. MAG. Quę habet expōsse vel
q̃ implicite formaliter: vel equiuālerter duas categoricas ppo-
sitiōes vř aliquod pportionabile illis tanq̃ partes principales
sui: aliqua coniunctiōe coniunctas. ut si homo currit: homo mouet.
Et hec in paritā repetit: scđ copulatiua: disiunctiua: & cōditionalis.

Copula-
tiua.

DIS. Quę est copulatiua. MAG. In qua duę ppositiōes ca-
thegorice coniungunt p cōiunctiōē copulatiua: ut hō currit & alin⁹
clamat. Ad hęc reducit t̃p̃alis: ut dū hō currit: hō mouet. Resoluitur tēporalis
ēi hęc i unā copulatiua. ut hō currit i aliq̃ tpe: & i eodē mouet. Simi-
li ratione localis ad copulatiua: reduci dinoscit: q̃m eā resoluit: ut Localis
ubi homo currit: ibi mouet. i. homo currit in aliq̃ loco: & in eodē mo-
uetur. Requirit autē ad veritatē copulatiuę unāq̃ partē esse verā: &
ad falsitatē sufficit alterā partē esse falsā. Ob id valet cōsequētia a to-
ta copulatiua ad q̃libet eius partē: & nō econuerso. Sequitur enī ho-
mo currit: & homo disputatur: igitur homo currit. DIS. Disiuncti-
ua quę est. MAG. In qua ppositiōes duę categorice cōiungunt
per coniunctiōēz disiunctiua: ut hō currit vř petr⁹ scribit. Et ad veri-
tatē illi⁹ sufficit alterā partē esse verā. Et ad falsitatē requirit unāq̃ par-
tē esse falsā. Et ob hoc valet cōsequētia ab una ei⁹ parte ad totā dis-
iunctiua & nō econuerso: ut legitur bene hō currit: igitur homo currit
vel petr⁹ scribit. DI. Cōditionalis quę est. MA. In q̃ duę ppositiōes
categorice coniungunt p cōiunctiōē cōditionale: ut si hō currit hō mouet.
Et ad eā rediuntur causales. In q̃ scđ ppositiōes cōiunctiōē causali
coniunguntur: ut q̃a hō currit: hō mouet. Requiritur autē ad ve-
ritatē ei⁹ q̃a antecedens nō possit esse verū sine cōsequēte. ut si homo est
animal est. Et ad falsitatē ei⁹ sufficit: q̃a antecedens possit esse verū cōse-
quente existēte falso. ut si animal est: homo est. Quā ppter valet cō-
sequētia a ppositiōe antecedentis ad ppositiōē consequentis: ut ho-
mo est: igitur animal est. Similiter a destructione consequētis ad de-
structionē antecedentis. ut homo nō currit: igitur homo nō mouet.
Cognita ppositiōe/ordo pmissarū expostulat: ut argumentationes:
percurramus.

Disiuncti-
ua.

Conditio-
nalis
Causalis.

Finis tractatus tercij.

argum-
tanonis
species

III. DE ARGUMENTATIONE

Tractatus. iij. de argumentatione & syllogismo simpliciter dicto. Ca. i. quid argumentatio: quid argumentum. & argumentationis quæ species. DIS.

Vid est argumentatio? MA. Est argumēti p orationē expli argumen
p catio hoc est. Argumētatio est oratio in q virt⁹ argumēti siue tatio
medij ostēditur & explicatur. Cū scz ex unione extrinsecatū in
pmissis cū medijs infertur unio eorū in se in cōclusiōe. Argumen
aurē est rō siue mediū rei dubiæ faciēs fidē: vel est mediū phās cōdu
sionē. Quid autē p cōclusiōnē significetur inferi⁹ manifestū erit. Iā
ad argumētationis diuisionē pgrediamur. DI. Quot igitur sunt
argumētationis spēs? MA. Quattuor scz syllogism⁹: enīthymema
Inductio: & exm De his: eo q enūeratę sunt ordine dicem⁹. Et primū
de syllogismo. Nā oēs alię ad ipm tanq; ad pfectiōrē habēt reducti-

De syllogismo & eius principijs. Ca. ij. MAG.

St autē syllogism⁹ oratio in q positis qbusdā ppositionibus Syllogis/
e siue pmissis: aliud qdē ab his q posita sunt (scz cōclusio) de ne mus
cessitate accidit: eo q hęc sunt. i. ppī pmissas positas. In hac at
definitione syllogismi inuuntur pīcipia materialia & formalia. Ma
terialia qdē: cū dicitur (qbusdā) Formalia autē: cū dicitur (positis) qd
valet in mō & figura dispositis. De qb⁹ & alijs duob⁹ principijs virz
regulatiuis & pfectiuis in sequētib⁹ differendū est: nī tu habeas qd an
hec ingrere volueris. DIS. Omnino nihil: sed iā dictū teneam⁹ or
dinē. MAG. Exordiamur itaq; a principijs syllogismi materialib⁹
bus: quę sunt propositio & terminus.

De Propositione & termino principijs syllogismi materialibus. Capitulum. iij. DIS.

Vid est propositio? MAG. est oratio affirmatiua v⁹ negati⁹ propositio.
q ua alicui⁹ de aliq. DIS. Cur hęc definitio cū ea quā in supe
rioribus tradidisti nō cōcordat: an qā aliā hic definire volui
sti propositiōnē q in superioribus? MA. Nō aliā sed aliā consideratā.
In superioribus enī propositiōnē considerauimus: ut p eā verū & falsū
enūciamus. unī & eā enūciatiōnē vocare haud ptermisimus. Hic v⁹
eā cōsiderabimus: ea ratione q ex ipā syllogismū simpliciter fabrica
mus. Ex q diuersa sortitur noīa. Nā dicitur propositio: qh p alio scz cōse
quēte vel cōclusiōne positio. Dicitur & pmissa: qā cōclusiōni pmittit⁹ Premissa.
Dicitur itē & cōclusio: cū iā argumēto pbara fuerit. Anteq; autē pba Cōclusio
ta sit: qstio est. Q uestio enī dubitabilis propositio est. Partes propositio / q uestio
nis termini sunt subiectū & p̄dicatū. Terminū enī dicimus in quē re terminus:
soluitur propositio. ut in p̄dicatū: & in id de q p̄dicatur (i. i subiectū)
apposito v⁹ diuiso esse vel nō esse. i. apposita copula affirmatiua vel ne
gatiua. Nullus autē syllogismus ex p̄ibus q tribus terminis integra

ut quorū primus maior extremitas. Scd̄s minor extremitas. Terti^o vo mediū dicitur: qđ his sup̄i est extremitatibz duas integrat propo-
sitiones: q̄ sūt ptes m̄asiales syllogismi p̄p̄nq̄: & sūt p̄missę quaz ea
in qua prim^o termin^o ponitur cū medio: maior: illa vo ī qua scd̄s ter-
minus ponitur cū medio minor dicitur. Duo vo termini primus sc̄z &
scd̄s sine medio iuncti/terciā syllogismi integrat p̄positionē q̄ dicitur
conclusio illara ex p̄missis necessitate cōsequētię. Mediū autē in eā nō in-
greditur. DI. Quo autē ordine p̄missę sunt ponēde. ut conclusionē
inferant. MAG. Eo quē syllogismi principia formalia indicant.

De principijs syllogismi formalibus. Ca. iij. DIS.

Vē sūt principia syllogismi formalia. MA. Sūt figura & mo-
dus. Figura qđ est ordinatio mū terminorū scđm debitā subie-
ctionē & p̄dicationē. Hui⁹ autē variatio q̄a trifaria est: triplicē fi-
gura oñdit. Q. uaz priā est: in qua mediū subijciuntur in nua & p̄dica-
tur in alia & quarta non distinguuntur priā. ut oīs hō est aīal: petr⁹
est hō: igitur petr⁹ ē aīal. Scda ē ī qua mediū p̄dicatur in ambabz. ut
oīs hō est aīal: nullus lapis est aīal: igitur nullus lapis est hō. Tertia
est in qua mediū subijciuntur utraq; ut oīs hō est aīal: oīs hō est suba
igitur qđā suba est aīal. DIS. Quid est modus. MA. est ordina-
tio p̄missarū ī debita q̄ritate & qualitate. Est autē debita qualitas ut ad-
minus una sit affirmatiua. Nā ex puris negatiuis nihil sequitur. Et cum
una p̄missarū negatiua fuerit: conclusio negatiua erit. Sic debita q̄ri-
tas est: qđ ad min⁹ una p̄missarū sit v̄lis. Nā ex puris p̄cularibz nihil
sequitur. Et cū una p̄missarū p̄cularis fuerit: conclusio p̄cularis est.
Erit autē in his omnibz de p̄cularibus/ indefinitis & singularibus idē
iudiciū. DI. Quot sūt modi. MA. Quis figurarū suos h̄z modos.

De modis primę figurę. Capitulum. v. DIS.

directe cō-
cludere q
indirecte
modi di-
recte con-
cludētes
primę fi-
gurę.
Vot sūt modi primę figurę. MAG. Quattuor directe cō-
cludētes: & qnq; indirecte: Est autē directe cōcludere maiorem
extremitatē de minori in cōclusionē p̄dicari. Indirecte vo con-
cludere est minorē de maiori extremitate in cōclusionē p̄dicari. DI.
Qui sūt modi directe cōcludētes huiusq; figurę. MA. Qui p̄ seqn-
tes designant dictiones: q̄ sūt Barbara: Celarēt Darij & Ferio. Pro cu-
ius intellectu memorię reponendū: in oībz his dictionibz & seqntibus
tres syllabas reperiri/tribz p̄positionibz syllogismi p̄ ordinē deferui-
entes. Prima em̄ syllaba deferuit maiori p̄positioni: scda minori: & ter-
tia cōclusioni. vocales autē in his positę/aliū p̄positionū & q̄ritatē &
qualitatē oñdūt: hoc mō. Nā A significat v̄lem affirmatiuā. E v̄lem
negatiuā. I p̄cularē affirmatiuā. & O p̄cularē negatiuā. DI. Hęc
p̄ exempla in iā dictis modis explana. MA. Exm̄ in Barbara. Oīs
homo est aīal: oē rationale est hō: igitur omne rationale est animal.
In Celarent nullū animal est lapis: oīs hō est animal: igit nullus hō

III. DE ARGUMENTATIONE

est lapis. In Darij. Omnis homo est animal: petrus est homo: igitur petrus est animal. In serio nullū aīal est lapis: hō est aīal: igit hō non est lapis. DI. Qui sūt modi īdirecte cōcludētes hui⁹ figurę. MA. Qui p seq̃ntes designant dictiones: sc̃z Barbalip. Celātes Dabitis Fapelsmo Fūfelsmo. Exm̃ primi est. Omnis hō est subā: oīs hō est aīal: igit qdā subā est hō. Sc̃di. nullū aīal est lapis: oīs hō est aīal: igit nullus lapis est homo. Tertij. oīs homo est aīal: petrus est homo: igit qdā aīal est petrus. Quartj. omne aīal est subā: nullus lapis est aīal: igitur qdā subā nō est lapis. Quintj. qdā aīal est subā: nullus lapis est aīal: igit qdā subā non est lapis. Ex dictis patet in hac figura oīa propositionū g̃na posse concludi. patet rursus maiore non esse particulare q̃n directe concluditur. patet s̃p̃r minore nunq̃ esse negatiuā.

De modis secunde figurę. Capitulum. vi. DIS.

Vi sūt modi sc̃de figurę. MA. Qui in seq̃ntibz designant dictionibz sc̃z Cesare Camestres Festino Baroco. DI. Horz exempla addas. MA. Exm̃ primi. nullus lapis est aīal: oīs hō est aīal: igitur nullus homo est lapis. Sc̃di: oīs homo est aīal: nullus lapis est aīal: igitur nullus lapis est hō. Tertij: nullus lapis est aīal: quidā homo est aīal: igitur quidā homo non est lapis. Quartj: oīs hō est aīal: quidā lapis non est aīal: igitur quidā lapis non est homo. In hac etiā figura sunt duo modi concludētes īdirecte sc̃z fapelsmo & fūfelsmo. Exm̃ primi. Omnis homo est aīal: null⁹ lapis est aīal: igitur quidā homo non est lapis. Sc̃di quidā homo est aīal: null⁹ lapis est aīal: igitur quidā homo non est lapis. Patet ex dictis sc̃dam figurā s̃p̃ negatiue cōcludere: quia ī hac figura ex puris affirmatiuis nihil sequitur. Patet rursus maiore nunq̃ esse particulare directe concludēdo.

De modis tertie figurę. Capitulum. vii. DIS.

Vi sūt modi tertie figurę. MA. Qui his designatur vocibz Darapti: Felapton: Disamis: Darisi: Bocardo Ferison. Horz exempla sūt. Primi. Omnis homo est subā: oīs homo est aīal: igitur qdā aīal est subā. Sc̃di null⁹ homo est lapis: oīs homo est aīal: igitur qdā aīal non est lapis. Tertij quidā homo est subā: oīs hō est aīal: igitur qdā aīal est subā. Quartj omnis homo est subā: quidā homo est aīal: igitur qdā animal est subā. Quintj quidā homo non est lapis: omnis homo est animal: igitur quodā aīal non est lapis. Sexti nullus homo est lapis: quidā homo est animal: igitur qdā animal non est lapis. Et p̃ter hos duo modi sūt concludentes īdirecte: videlicet Fapelsmo & Fūfelsmo. Exēplū primi oīs homo est aīal: null⁹ homo est lapis: igitur qdā aīal non est lapis. Sc̃di quidā hō est aīal: null⁹ hō est lapis: igit qdā aīal nō est lapis. Ex dictis claret hāc figurā solā particulare concludere. Et minore negatiuā non admittere. Liq̃t ergo vsem affirmatiuā difficult̃ posse

modi in
directe cō
cludentes
primę fi
gurę.

modi se
cunde figu
rę.

modi ter
tie figurę

LIBRI SECVNDI TRACTATVS

concludi quia tantū in prima figura & uno modo: quē ipsa difficilis ē
ad construendū; & facilis ad destruendū. Facilius enī est destruere Aristotel.
q̄ construere. Particularis autē negatiua facilior est ad concludendū i. Prior.
quia in omni figura concluditur: & ita facilis est ad construendū.

De syllogisatiōe modalium in prima figura. c. viij. MAG

Odo syllogisandi iā finē imponere / si te ex modalium mixtio /
m ne decipi non formidare. Nā in his nonnūq̄ alię sumēde sunt
regule q̄ in p̄posicionibus de in esse: de q̄bus iā disertum est.

DIS. Quomodo igitur modales sunt syllogisabiles i p̄ia figura?

MAG. hoc modo. Ex maiore de necessario & minore de inesse seq̄
tur conclusio de necessario: & non e conuerso. Similiter si ambe p̄mi
ssę fuerint de contingēti (capto p̄ non necessario) sequitur conclusio de
contingēti in Barbara: Celarent: Darij & Ferio. Et si maior de conū /
gēti sit & minor de inesse sequitur p̄ conclusio de contingēti. Si autē maior sit
de i esse simplr & minor de contingēti: sequitur conclusio de contingēti
(capto p̄ possibili) & cū maior fuerit de contingēti & minor de nece
ssario in omni modo huius figure sequitur conclusio de contingēti speci
aliter capto. In Barbara autē & Darij maiore de necessario: & minore
de contingēti sequitur conclusio de contingēti (capto pro possibili)
in Celarent vero & Ferio si maior sit de necessario & minor de conū /
gēti: sequitur conclusio de possibili & de inesse.

De syllogisatiōe modalium in secūda figura. c. ix. DIS

N secūda figura quomodo modales syllogisantur? MAG
i Ex quo sequitur. Ex affirmatiua de contingēti & negatiua de in
esse seq̄ conclusio de contingēti. Ex ambabus v̄o de contingēti
non sequitur conclusio. Ex negatiua autē de necessario & affirmatiua de
contingēti sequitur cond'io de contingēti. Si autē affirmatiua fuerit de
contingēti & negatiua (non qdē particularis sed v̄lis) de inesse simpli
citer: sequitur conclusio de contingēti. Si autē negatiua fuerit de nece
ssario & affirmatiua de contingēti in omni modo huius figure: sequi
tur conclusio de contingēti & de inesse.

De syllogisatiōe modalium in tertia figura. Ca. x. MA

N tertia figura syllogisantur modales hoc mō. Ex ambabus d'
i contingēti in omni modo huius figure sequitur conclusio de cō
tingēti. Similiter ex una de inesse & alia de contingēti / fit con /
clusio de contingēti. & si affirmatiua fuerit de necessario & negatiua
de contingēti specialiter capto sequitur conclusio de contingēti & de
in esse. Exēpla sumantur ad ista p̄iora de inesse.

De modo syllogisandi ex obliquis. Ca. xi. MAG

Et credas ex rectis tantū syllogismos posse constitui: nā ex ob /
Syllogis. n liquis fiunt. Vñ in prima figura maiore de recto & minore de
ex obliq̄s. obliq̄ sequitur conclusio de obliq̄. ut oīs sophia est disciplina: &

III. DE ARGUMENTATIONE

boni est sophia: ergo boni est disciplina. Similiter maiore de obliquo & minore de recto sequitur conclusio de obliquo. Consimiliter ex am-
 habus de obliquo sequitur conclusio de obliquo. Sed in secunda fi-
 gura ex obliquis sequitur conclusio de recto. ut nullius signi est signū:
 sed ipsius risus est signū: igitur ipse risus nō est signū. Inertia figu-
 ra. Ex obliquis similiter sequitur conclusio ex obliquo.

De mō syllogisandi ex terminis infinitis. Ca. xij. MA.

Offunt etiā syllogismi ex ppositionib⁹ de terminis infinitis for-
 man. Sed cū pdicatū fuerit infinitū / diversitatē in syllogisan-
 do a dictis causat. Licet enī ad affirmatiuā de pdicato finito / se
 quat negatiua de pdicato infinito. ut hoc est albū: igit nō est nō albū
 & rursus ad negatiuā de pdicato infinito sequat affirmatiua de pdi-
 cato finito in terminis simplicib⁹. ut hoc nō est nō albū: ergo hoc est albū
 nō tñ in cōpositis. ut nō sequitur hoc nō est lignū nō albū: igitur est li-
 gnū albū. demonstrato petro. Et similiter ad affirmatiuā de pdicato in-
 finito sequit negatiua de pdicato finito. ut hoc est nō albū: igitur hoc
 nō est albū. Non tñ sunt eadē: quā affirmatiua de pdicato infinito ali-
 quid ponit: negatiua autē de pdicato finito nihil ponit. sequit enī hoc
 est nō albū: igit est: sed nō sequitur hoc nō est albū: igit est. Sic simili-
 tudine differit in syllogisando. nā affirmatiua de pdicato infinito con-
 cludit eodē mō sicut affirmatiua de pdicato finito: sed negatiua de p-
 dicato infinito nō claudit eodē mō sicut negatiua de pdicato finito.

De mō syllogisandi ex reduplicatiuis. Ca. xij. MAG.

Num restat quod silentio transire haud potui DIS. Quod
 u MAG. ut si qñq; in syllogisando ppositio reduplicatiua oc-
 currat tunc reduplicatio addenda est maiori extremitati in cō-
 clusione & non minori extremitati. exemplū in prima figura: omne
 ens est disciplinātū inquantū honestū: & bonū est ens: igitur bonū est
 disciplinātū inquantū honestum. Pater ergo si alicui termino additur
 signum reduplicatiuum: ipsi semper est addendum.

De arte inueniendi medium ad concludendā om- nem conclusionem. Capitulum: xij. MAG.

Voniā (ut ex dictis claret) ad cōcludendam cōclusionē: de ne
 q cessitate requiritur mediū: p quod una cum maiore & minore
 scd in diuersas habitudines modorū & figurarū ipsa inferi. ut dicitur:
 autē tale facilius possis reperire aliquas regulas adhiēdas esse: utilissi-
 mum visum est: ut nō modo syllogismos possis formare: verū etiā in
 eorundē formatiōe promptus fieri. Sit igitur prima regula hęc. Om-
 ne mediū aut est consequens: autecedens: aut extraneū extremitatib⁹
 Di. itur autē consequens si sit superius: & antecedens: si fuerit inferi⁹
 ad unā extremitatē. Extraneū vō est uni extremitati: si sit cū altera cō-
 ueribile. Scd a regula. Habituudo mediū ad extremitates ad cōcluden-

Syllogis-
 ex terminis
 infinitis.

Syllogis-
 ex redupli-
 catiuis.

Ar. inue-
 niendū
 Prima re-
 gula
 Secunda

LIBRI SECVNDI TRACTATVS

dam quācūq; cōclusionē datā / sex cognoscit dictionib⁹: q̄ sunt Fe-
tana Cageti: Dafenes: Hebare Gedaco & Gebali. in qbus ultima syl-
laba signat cōclusionē cōcludendā iuxta vocalis exigētia. ut his patet
versib⁹. Affert a: negat e: sunt uniuersales ambe. Affert i: negat o: sūt
particulares ambe. In primis autē duab⁹ syllabis harū dictionū ponū-
tur cū he vocales a & e. A significat p̄dicatū: & E subiectū. Ponū-
tū similit in his primis syllabis he consonantes b e d cū q̄b⁹ s̄p ponit a &
f g h cū quib⁹ s̄p ponit e. significat autē b consequēs: c antecedēs: & d
extraneū. cū igit a ponit cū b significat q̄ mediū debet esse cōsequēs
ad p̄dicatū. Similit f significat cōsequēs g antecedēs: & h extraneū. un-
de si ponit cū f significat q̄ mediū debet esse cōsequēs ad subiectū &c.
versus. E subiectū sequit g p̄cedit h sit extra. P̄dicata: b sequēs c p̄ce-
dit: d sit extra. Vnde si cōcludere volueris uniuersalem affirmatiuam
designatā p̄ ultimā syllabā fecana: sumendū est mediū iuxta hui⁹ di-
ctionis significatiōē scz q̄ sit cōsequēs ad subiectū & antecedēs ad p̄di-
catū: ut cōcludēdo istā. Omnis hō est substantia: erit mediū animal.
sic arguēdo oē animal est substantia: oīs hō est animal: igit oīs hō est
substantia. sic faciendū est & i alijs. Mediū autē qd se habuerit iuxta exi-
genā harū dictionū Hedas: Febas & Hecas: inutile erit: quia aut ar-
guerit ex puris affirmatiuis in scda figura p̄ febas: aut minore nega-
tiua in prima figura p̄ hedas: aut ex puris negatiuis in quibet figura
per hecās. Hec de principijs syllogismi & materialibus & formalib⁹
perfectiua disquiramus.

De principijs syllogismi p̄fectiuis. Ca. xv DIS:

Vē sunt principia syllogismi p̄fectiua? MAG. Quē syllo-
q̄ mos imperfectos perficiūt: & euidentiā cōcludēdi in ipsis ostē-
dūt. DIS. Ex his intelligo syllogismos q̄sdā p̄fectos: alios
vero imperfectos esse. MAG. Bene intelligis. Perfectus enī est qui
nullius alterius indiget p̄ter ea q̄ sumpta sunt: ut appareat necessarius
ut sunt syllogismi quatuor primę figurę directe cōcludētes & solum
isti. Sed syllogismus imperfectus est qui indiget unius aut pluri⁹: quę
quidē sunt necessaria p̄ sumptos terminos: & nō p̄ sumptas p̄positi-
ones. Perficitur enī si ad syllogismos p̄fectū reducatur. Q uod qdē
dupliciter fit. Ostēsiue scz & p̄ impossibile. DIS. Q uō fit redu-
ctio ostēsiua? MAG. Per conuersionē aliquarū p̄positionū syllo-
gismi imperfecti & quāq; p̄ transpositionē p̄missarū. DIS. Per quod
autē cognoscere possum q̄ p̄positio syllogismi imperfecti/debeat con-
ueri: & qua conuersionis species? Aut q̄ p̄missę debeāt transponi?
MAG. Hoc facile dephendes p̄ consonātes positas in dictionib⁹
modos significātes. Nam ubicūq; ponitur. S: significat q̄ p̄positio
designata p̄ vocalem imēdiatē p̄cedentē debet conueri simpliciter.
Vbi autē ponitur p̄ significat q̄ p̄positio p̄ vocalem imēdiatē p̄ce-

Syllogif.
p̄fectus
Syllogif.
imperfectus

Reductio
ostēsiua

III. DE ARGUMENTATIONE

dentem designata/debet conuerti p accidens. Vbi vero ponitur m
significat q pmissæ debet transponi: maior sc; in locū minor & e conuer
so. Vbi autē ponit C significat q talis syllogismus ostēsiue non po
test reduci/sed poti⁹ p impossibile. Quod facile his metris memo
raberis. Simpliciter uerbi vult. S : P. vō p acci. M vult transponi. c. p
impossibile duci. Non autē solū hī modi in quib⁹ c ponit reduci pos
sunt p impossibile: sed oēs imperfecti: ut infra patebit. Litteræ vō initia
les signant/ad quos modos primæ figuræ syllogismi imperfecti osten
siue sunt reducendi. Debēt enī syllogismi imperfecti ad eos pfectos re
duci cū quibus in initialibus dictionis concordant. ut Celātes ad Ce
larēt &c. DIS. Quomodo fit reductio p impossibile? MAG. Reductio
Hoc modo. ut sumat oppositū contradictoriū conclusionis/ cū alte
ra pmissæ syllogismi imperfecti & inferat oppositū alterius pmissæ
in modo pfecto. Vnde in modis primæ figuræ indirecte concluden
tibus maior debet sumi p minore; pterq; in celantes/ubi minor de
bet sumi p maiore. In secūda autē figura semp seruat maior. In ter
tia autē semp retinetur minor. DIS. Per qd autē agnosco ad quē
modū primæ figuræ pfectū/ quius syllogismus imperfect⁹ reducend⁹
sit p impossibile? MAG. Per vocales sequendū dictionū sc; Nescie
bātis Odiebā. I. euare romanis. Vnde prima harum dictionū sc; ne
sciebatīs habet quinq; syllabas quinq; modis imperfectis primæ figu
ræ p ordinē seruantes. Quarū prima signat/ primum inter hos modos
reducendū esse p impossibile ad modū pfectū primæ figuræ concludē
tem ppositionē p vocālē & designatam & est Celarēt. Simili modo
est in sequētib⁹. Ita pariformiter sc; a dictio sc; odiebā: quatuor ha
bet syllabas modis sc; figuræ per ordinē deseruantes. Tertia autem
& quarta dictiones sex habēt syllabas modis tertie figuræ deseruen
tes sc; leuare romanis &c. Dicis autē talis reductio p impossibile: quia
fit p contradictorias quas impossibile est simul esse veras aut falsas.
Et fundatur sup illam maximā. Quando ex opposito consequentis
infertur oppositū antecedentis in formali consequentia: prior conse
quentia formalis fuit. (Est enī quādoq; consequentia bona: sed non for
malis: sed potius materialis cū consequēs sequitur ex antecedente ra
tione materiæ: & non formæ syllogisticæ.) Reductio vero ostēsiua fū
datur in hac maxima. Quicqd sequit ad consequēs bonæ consequē
tiæ: sequit ad antecedens eiusdem. Et virtute harū maximarū tenent
prædictæ reductiones. unde licet particularis affirmatiua: non con
uertatur per accidens in consequentia formali: tamen talis redu
ctio: non quidem virtute conuersionis: sed maxime sup qua funda
tur. sicut patet reducēdo ostēsiue baralipron ad barbara. Sed de his
tātis ad præsens: Ad principia regulatiua tranſeamus.

Reductio
p imposs
bile.

De principijs regulatiuis syllogismi. Ca. xvi. DIS.

LIBRI SECVNDI TRACTATVS

¶ Vt sunt syllogismi regulatiur principiis. **MAG.** hec p que
 9 regulantur & pbantur unū sunt consequentię formales / & cui
 dentes. Et sunt duo scđ dici de omni: & dici de nullo quorū pri-
 mum conuenit syllogismis affirmatiuis. Secundum vero negatiuis.
 dici de oī **DIS.** Quid est dici de omni? **MAG.** Dici de omni est / cū nihil
 est sumere sub subiecto de quo nō pdicetur pdicatu in cōclusionē. ut
 in hoc syllogismo. Omne animal est substantia omnis homo est ani-
 mal: igitur omnis homo est substantia. Substantia enī dicitur in con-
 clusione de quolibet subsumpto sub animali. Per oppositum dici de
 nullo est / cū nihil est sumere sub subiecto a quo nō remoueatut ne-
 getur pdicatu. ut in illo syllogismo. nullus lapis est animal: omnis pe-
 tra est lapis: igitur nulla petra est animal. Ibi namq; animal pdicatu
 negat in cōclusionē de omni subsumpto sub lapide. Sed esse in toto po-
 tius respicit subiectū in ordine ad pdicatu: sicut dici de omni pdica-
 tum. Et non esse in toto respicit subiectū in ordine ad pdicatu: sicut cō-
 uersio / dici de nullo pdicatu in ordine ad subiectū. **¶** Quicunq; igitur
 syllogismi his nō regulantur principiis immediate. ut primi quattuor
 primę figure: aut mediate (scđ reductione) ut omnes alij: etiā alia-
 rum figurarū syllogismi: boni nō sunt. Et in ipsis dari possunt termi-
 mini in quibus omni: & termini in quibus nulli. Dare autē terminos
 in quibus omni est dare tres terminos / ex quibus scđm aliquā disposi-
 tionem alicuius figure constituantur duę ppositiones verę ex qui-
 bus infertur conclusio: in qua pdicatu conuenit omni supposito sub-
 iecti. Dare autē terminos in quibus nulli: est dare tres terminos / ex
 quibus scđm eandem dispositionē & figurā formatur duę ppositio-
 nes verę: ex quibus infertur conclusio in qua pdicatu nulli supposi-
 to subiecti inest. ut si quis dicat. Ex puris negatiuis bonū fieri syllo-
 gismū sic arguendo. Nullus homo est asinus: nullus lapis est homo:
 igitur nullus lapis est asinus. Tu dabis terminos in quib⁹ nō: scđ hō-
 mo risibile / asinus. sic arguendo. nullus asinus est homo nullum risibi-
 le est asinus: igitur nullum risibile est homo. Ibi premisse sunt verę
 & conclusio est falsa. Ex quo patet syllogismū ex puris negatiuis nō
 esse consequentiam formalem: quia non valet in omnibus terminis ea-
 dem forma retenta. Facile autē est dare huiusce terminos: si obserues
 ut alter de altero pdicetur conuertibiliter / vel non cum extraneo utri-
 usq; ut homo risibile lapis: vel cum superiore ad utriq; ut homo ra-
 tionale substantia &c. Syllogismus autem expositiorius qui proprie
 fit in tertia figura: cuius scilicet medium est terminus singularis: singu-
 lariter & uniuoce tentus / regulatur per hoc principū. **¶** Quęcunq; duo
 in aliquo unō singulari singulariter & uniuoce tento conueniunt: in
 ter se conueniunt: ut petrus est hō: penus est risibilis: igitur risibile est hō.

De potestatibus syllogismi. Capi. xvij **MAG.**

Circular
syllogis-
m.

III. DE ARGUMENTATIONE

Tautē syllogistice argumentationis completionē adipisci pos-
 sis cognitionē: post tradita principia de eius potestate differē-
 dum esse arbitror. Est autē potestas syllogismi appietas quę potestas
 dam syllogismo ad veritatis ostensionē & falsitatis & uidentia: attribui
 ra. Ex in sex reperit p̄ta spēs: Quarū prima est. Posse plura conclu-
 dere. DIS. Quibus syllogismis competit? MAG. Primo cōm-
 petit syllogismis: uniuersalem concludentibus. Hi enim possunt con-
 dere omnes singulares illi⁹ uniuersalis. Scđo competit syllogismis
 conclusionē conuertibilem concludentibus. Tales em̄ & conuertibi-
 bilem & conuertentē concludunt. Tertio conuenit syllogismis uni-
 uersalibus p̄ subsumptionē in latus: subsumendo sc̄; sub medio. distri-
 buto plures minores extremitates. Et in post subsumendo scilicet sub
 minore extremitate distributa: plures alias extremitates minores.
 Quod facile est videre in modis uniuersalibus.

De secūda p̄te syllogismi. Ca. xviii. DIS.

Secunda syllogismi potestas quę est? MAG. Posse est falsis Ex falsis
 verū syllogizare: quia est: uidelicet sed non propter quid. Ex syllogiza-
 veris autem nil nisi verū sequitur. Est autē hęc potestas latissi- re verum
 ma: in quolibet enim modo cuiuslibet figure ex ambabus falsis: aut
 ex una vera & altera falsa: sequitur verū: de p̄ta prima figura: cum
 maior fuerit in toto falsa & minor vera: tunc em̄ maior extremitas di-
 ceretur false de medio pro quolibet supposito & vere pro aliquo sup-
 posito: quod est impossibile.

De tertia potestate syllogismi. Ca. xix. DIS.

Circulariter
 syllogiza-
 re.

Eritia potestas syllogismi quę est? MAG. Posse circulariter
 syllogizare. Et ob id syllogismus per quē hoc fit circularis dici
 tur. Et est qui ex cōclusionē prioris syllogismi cū conuertēte uni-
 us p̄missę ad inferendā alterā p̄missam procedit. DIS. Qui
 bus competit? MAG. Syllogismis in omnibus modis primę &
 secunde figurarū. Similiter modis particularibus tertię figure. In om-
 nibus enī his salte una p̄missarum circulariter potest concludi. Non
 tamen semper in forma propria: sed quandoq; ipsa conuersa. Et in
 uenies q̄ in modis negatiuis affirmatiuam: & in modis particulari-
 bus: uniuersalem circulariter syllogizare non potes. Nunq̄ etiam ex
 veris circulariter syllogizari contingit nisi p̄missę fuerint conuertibi-
 les. Accidit tamen circa hunc syllogizandi modum quandoq; pec-
 care & principium petere quod fit: quotiens vel nihil ostenditur: vel
 aliquid per ignotius: aut prius ostenditur per posterius. Et dicitur
 tunc petere principium statim quando idem per seipsum ostenditur
 ura est: igitur est. Et non statim: cū aliquod per aliud ostenditur qđ
 natum esset ostendi per primū ut lineę non concurrunt: igitur sunt
 parallelę.

petitō p̄-
 cipij

LIBRI SECUNDI TRACTATVS

De quarta potestate syllogismi. Capi. xx. DIS.

Syllogis-
mus con-
uersiuus

Ve est quarta syllogismi potestas? MAG. Posse conuersi/ Conueni-
q ue syllogizare. Vnde & talis syllogismus conuersiuus dicitur, ue syllogi-
Et est qui ex contrario vel contradictorio conclusionis; cum fare.

altera præmissarum procedit ad illationem oppositi contrarij aut co-
tradictorij alterius præmissæ. DIS. Quibus competat? MAG.
Omnibus particularibus syllogismis / si oppositum contradictoriū
conclusionis accipimus. Vniuersalibus autem primæ figuræ: simili-
ter secundæ figuræ: dempta maiore propositione: competere potest
si conclusionis sumatur contrarium.

De quinta potestate syllogismi. Capi. xxi. DIS

ad impos-
sibile syl-
logizare

Ve est quinta potestas syllogismi? MAG. Syllogizare ad
q impossibile. Hoc autem fit: accipiendo contradictorium pro-
positionis negare a respondente / cum una manifeste vera: in-
ferendo unam manifeste falsam; ex cuius falsitate una præmissarum
interimitur: ex cuius interemptione inferitur veritas conclusionis pro-
bandæ: prius a respondente negare. Est autem hæc potestas multum
lata. Omnis enim propositio potest per impossibile syllogizari in ali-
quo modo & figura: cuius contradictoria potest esse præmissa in tali
modo & figura. Et propter hoc uniuersalis affirmatiua non syllogi-
zatur per impossibile in prima figura. Cōtingit etiam & circa hanc po-
testatem peccare. & vocatur hoc peccatum a logicis: non propter hoc
accidere falsum. DIS. Quando fit hoc? MAG. Cum in syllo-
gismo ad impossibile ponitur una præmissa superflua: nihil faciens ad
conclusionis illationem: cuius tamen falsitas ex conclusionis falsitate
inferatur: si ipsa esset causa falsitatis conclusionis. Et hæc quandoq;
concordat cum præmissis in uno extremo: quandoq; vero in nullo.

peccatum
logicum

De sexta potestate syllogismi. Capi. xxij. DIS

Ex oppo-
sitis syllo-
gizare

Exta potestas syllogismi quæ est? MAG. Posse syllogizare
ex oppositis. DIS. Quibus hæc competat? MAG. Nul-
li syllogismo primæ figuræ: sed omnibus syllogismis secundæ
figuræ. Et similiter negatiuis terciæ figuræ. Fit autem in uniuersa-
libus ex contrarijs: in particularibus vero ex contradictorijs. Et diff-
ert hic syllogismus a syllogismo qui procedit ex falsis. nam in tali co-
clusio potest esse vera: hic autem conclusio semper est falsa. Et circa
hanc quidem potestatem contingit peccare peccato quod logici fal-
laciæ contrariæ opinionis nominant: cum scilicet quis ad hoc duci-
tur ut contrarias imaginetur simul veras. Quod quidem fit duplici-
ter. Primo per media non subalternata. ut si quis sciat substantiam
in esse animali & nō sensibili: taliter decipitur. Omne animal est sub-
stantia: omnis homo est animal igitur omnis homo est substantia.
Nullū sensibile est substantia: omnis homo est sensibilis: igitur nul-

peccatum
logicum

.III. DE ARGUMENTATIONE

In hō est substantia: Secūdo sit per media subalternata. ut si quis sciat substantiam inesse animali & non corpori: sciat tamen quod corpus & animal in funt homini. hac argumētatione decipitur. Omne animal est substantia: omnis homo est animal / igitur omnis homo est substantia. & rursus. nullum corpus est substantia: omnis homo est corpus / igitur nullus homo est substantia. Possumus tamen quandoq; extra syllogismum contraria opinari: sed non eodē modo: sed unum in uniuersali: aliud vero in particulari. ut si quis sciat omnem mulam esse sterilem / scit utiq; in uniuersali: hanc mulam esse sterilem. Si autē nesciat hanc mulam esse mulā: aut quia videt eam cū ventre tumescēte / opinabitur in particulari: hanc mulam non esse sterilem.

Opinare
cōtraria

De Inductione. Capitulum. xxiij. MAG.

Abes itaq; primam argumentationis speciem secundum se & simpliciter consideratā: per sua declaratā principia. Restat ut de alijs differamus. Et primū de Inductione. DIS. Quid est Inductio? MAG. Est argumentatio procedens a singularibus sufficienter enumeratis ad suā uniuersalem. ut iohannes est risibilis: & petrus est risibilis & sic de alijs hominibus igitur omnis homo est risibilis. Intelligitur autē hęc definitio nō modo de singulari proprie dicto sed etiam de singulari in respectu ut species respectu generis singularia sunt: & in illis est consequentia formalis. non autem in singularibus simpliciter. Vel Inductio est syllogismus (scilicet imperfectus) ostendens maiorem extremitatē de medio per minorem. ut hic equus est longeuus: hic asinus est longeuus. & sic de alijs animalibus nō habentibus cholera: igitur omne animal nō habens cholera est longeuus.

Inductio

DIS. Cum inductio (ut dictis) sit syllogismus imperfectus: quomodo perficitur? MAG. Per reductionem ad syllogismū perfectum: hoc modo. Accipiat disiunctum vel copulatum ex singularib; pro medio. ut omne quod est hic asinus vel hic equus & sic de alijs nō habentibus cholera est longeuus: sed omne quod est hic asinus vel equus & sic de alijs non habentibus cholera est animal / non habens cholera: igitur omne animal non habens cholera est longeuus.

Inductio
perficitur

Descendamus ad Exemplum.

De Exemplo. Capitulum. xxiij. DIS.

Exemplum quid est? MAG. est argumentatio qua probatur unum particulare per aliud: propter aliquod simile reperiunt in ipsis. ut Vlmenses pugnare contra Augustenses malū est: igitur Friburgenses pugnare contra Basilienses malū est: quia utro biq; est pugnare affines contra affines. Reducitur autem ad syllogismum: si tale simile accipiat pro medio. Sic arguendo. Quoscuq; affines pugnare contra affines malum est: Basilienses & Friburgenses sunt affines: igitur Basilienses pugnare cōtra Friburgenses malū est.

Exemplū

h ij

LIBRI SECVNDI TRACTATVS .VI.

De Enthymemate. Capitulum. xxv. DIS.

Enthy
mema.

Enthymema quid est? MAG. Est syllogismus imperfectus
e in quo scilicet nō omnibus p̄missis positis inferitur conclu
sio. ut omne animal currit. igitur omnis homo currit. Et re/
ducitur ad syllogismum addendo p̄missam omissam. Per conclusi
onem autē videbitur. quæ p̄missa debeat addi: medium enim nō
intrat conclusionem: sed tantū maior & minor extremitates. ut om
ne animal currit. omnis homo est animal igitur omnis homo currit.
Possit tamen aliter definiri. & taliter Enthymema syllogismus est ex
icoribus & signis. Est autē icos p̄positio probabilis. Signum autem
Signum est p̄positio necessaria. non quidem in se: sed ratione illationis. Ea/
dem igitur p̄positio erit icos: quia p̄babilis: & signum: quia neces
sario inferit conclusionē. Inueniuntur autē hæc signa naturas rerum in
quirendo. ut mulier habet lac in mamillis: igitur peperit. hoc animal
habet latum pectus & scapulas: igitur fone &c. Sunt & aliæ quædam
argumentationes imperfectæ. DIS. Quæ? MAG. Cum maior
deductio fuerit manifesta: & minor eque aut magis dubia conclusio. Deductio
dicitur. ut omne æquale lineæ rectæ potest quadrari: circulus est equa
lis lineæ rectæ: igitur circulus potest quadrari. Cum vero inferitur pro
positio contraria p̄positioni respondens dicitur instantia. ut si dicas
Instantia: Omniū contrariorū eadem est disciplina: dico. nullorum oppositorū
est eadem disciplina: igitur contrariorū non est eadem disciplina: id est
instantiam facio. Finis tractatus quarti.

Tractatus quintus de Syllogismo dialectico.

Capitulum primum. MAGISTER.

Veniamodū in superioribus accepisti: & syllogisandi: & ar
gumentandi modum ex p̄positionibus nō veris nec falsis: sed
simpliciter consideratis unde & syllogismus ex his simpliciter
dictus est: ita pariformiter in eisdē figuris & modis: & secundū dicta
Syllogis/ principia ex p̄positionibus probabilibus & dialecticis argumentari
mus. Dia & syllogizare potes: & syllogismus ex his formatus dialecticus dicit
lecticus: Et est syllogismus qui ex p̄babilibus est syllogisatus. Probabilia autē
p̄babilia dicuntur p̄positiones dialecticæ. P̄positio vero dialectica est quæ
p̄positio stio probabilis omnibus: aut pluribus: aut sapientibus: aut his: aut
dialectica omnibus: aut plurius: aut maxime notis nō extranea. Questio quæ
dē est antequam fuerit p̄bata: Tunc enim cum signo quæsiuo su
mitur & unam contradictionis partem querit. ut utrum omnis ma
p̄blema ter diligit filium suum? Questio autem: quæ utraq; contradicti
dialectica onis partem inquit problema dialecticū appellamus. Et est specula
rio contendens ad electionem vel fugam: vel ad veritatem & scientiā Aristote
am: aut utriusq; aut ut adminiculans: aut ad aliqd huiusmodi. Unde
quædam sunt problemata naturalia: quædam moralia: quædam dia

pyrargo
ras

V. DE SYLLOGISMO DIALECTICO

lectica &c. Et rursus quedam sunt de quibus neutro modo opinamur. ut utrum astra sint paria vel imparia. Quedam de quibus sapientes contrariantur vulgaribus: ut utrum stella fixa sit maior terra. Quedam sunt de quibus etiam vulgares inter se dissentiunt. ut utrum homo sit animal vel huiusmodi. Et ex his quedam sunt quę positiones dicuntur. Est autē positio opinio alicuius notorum secundū philosophiam non extranea. ut motū distingui a mobili. Problema autem quę sunt per defectum rationis: dialectica non sunt. Et ad assentiendū ipsis: homines non rationibus sed verbis accendi sunt. ut si quis quę ratum aut dubitat. Vtrum oporteat deos vereri & parentes honorare. Habent autem propositiones dialecticę specialia predicata quę similiter dialectica appellamus.

De predicatis dialecticis. Capitulum ij. DIS:

Vid est predicatum dialecticum. MAG. Quod natum est predicari in propositione arte dialectica terminabili. DIS. Quod duplex. MAG. Quadruplex scilicet definitio proprii genus: & accidens. Comprehendendo sub genere speciem & differentiam genericam. DIS. Quid est definitio. MAG. Est oratio in dicans quid est esse rei. DIS. Quid est proprium. MAG. Quod non indicat quid est esse rei: soli autem inest: & conversum predicatur de re. DIS. Quid est genus. MAG. Quod predicatur de pluribus specie differentibus in eo quod quid. DIS. Quid est accidens. MAG. Est quod necesse est definitio nec proprium: nec genus: inest autem rei. vel est quod contingit eidem inesse & non inesse. Possunt tamen omnia predicata ad unum reduci. DIS. Ad quod. MAG. Ad definitionem. Sicut enim probatur. hoc non est proprium alicui: quia non inest ei soli: ita etiam probatur eadem via. igitur non est definitio eius. Et sicut probatur. hoc non est genus huius: quia non inest essentialiter: ita probatur non est definitio eius. Similiter sicut probatur. hoc non esse accidens alicuius quia non inest: ita probabitur aliquid non esse definitionem eiusdem. Habent autem hec predicata annexa: quę scilicet eodem modo terminantur & probantur ut predicata. DIS. Quę sunt ista. MAG. Annexae definitionis: proprii & generis sunt idem & diversę. Si enim probatur quia animal est genus hominis & bouis: probatur est: quia homo & bos sunt idem genere. Et si probatur quantitas esse genus lineę & non hominis: probatur est lineę & hominem esse diversa genera. Ita pariformiter de definitione & proprio exemplificandum erit. Sed accidentis annexa sunt comparatio secundum magis & minus. ut si probatur hoc non est eligendum. probatur est quia non est magis eligendum &c. Ex dictis habes ex quibus & qualibus dialecticę argumentationes possint fieri. DIS. Sane intellexi hoc. si quid aliud sit ad hoc: noticiā necessariū silentio haud prætereas. MAG. Immo aliud est. DIS. Quod est tale. MAG. Argumentationis & confirmativum & confortativum principium. DIS. Quod est

h. ij

LIBRI SECVNDI TRACTATVS

tale. MAG. Locus dialecticus.

De Loco & eius diuisione. Capitulu tertiu. DIS.

Iocus dia
lecticus.

q Vid est locus dialectic⁹. MA. Est sedes argumēti. Nā in eo
quiescit argumētū ut hō in sede. Et quēadmodū res in loco
suo naturali non modo cōseruatur / sed etiā fit & generatur: ita
argumentatio non modo in loco dialectico cōfirmatur: verē etia ge/
neratur. Ob id locus in duo diuiditur: scilicet in locū maximā. & lo/
cū differētia maxime. Est autē locus maxima idē qd maxima.

Maxima

cū differētia maxime. Est autē locus maxima idē qd maxima.
Maxima vero est propositio per se nota: qua scilicet non est alia prior

Differētia

aut notior in suo genere. aut ex eisdē constituta terminis. ut omne ro/
maxie tum est maius sua parte &c. Locus differētia maxime est q una maxi
ma differt ab alia. Et est materialiter genus. species. definitio &c. Sed
formaliter est dictio: ad inuicē habitudo. Et is rursus triplex est: scilicet /

Locus in /

trinsecus. cum argumētū sumitur ex his quę sunt de substantia rei: quādo vi
trinsecus. delictet significatur: termini inferentis includitur in significato termini
illat: alioqūo effendi modo. ut animal rationale currit: igit hō currit

Locus ex /

trinsecus. Locus autē extrinsecus est in quo argumētū sumit ab his quę se
trinsecus. parata sunt a rei substantia &c. ut petrus est sanus: igit non est pger.

Locus me /

trinsecus. Locus pō medius est in q argumētū sumitur ab his quę partim cō
trinsecus. ueniūt & partim differunt a rei substantia &c. ut iusticia est bona: igit
iustū est bonū. De his vidēdū p ordinē. Et primo de locis intrinsecis.

De Locis intrinsecis. Capitulu quartum. MAG

loc⁹ a sub
stantia

c Statur locus intrinsecus duplex. Quidam em̄ sumit a sub/
stantia. Quidā vero a concomitantibus substantiā. DIS.

Q uādo locus sumit a substantia. MAG. Q uādo argumē
tū sumitur ab his q sunt de substantia eorū quę ponunt in questione:
& est cū inferens & illatū includit se cōuerſibiliter. ut aīal rationale cur
rit: igit hō currit. Et est triplex. scilicet a definitione ad definitū & econ
uerso. A descriptione ad descriptū: & econuerso. Et a noīs interpreta
tione ad interpretatū & econtrario. Est autē definitio (ut hic sumitur)

definitio

oratio indicās qd est esse rei p essentialia. DIS. Quor modis sumi
tur locus a definitione ad definitū. MAG. Quattuor. Primo sub
nūciando definitionē affirmatiue. ut aīal rationale currit: igit hō cur
rit. Scdo p dīcādo definitionē affirmatiue. ut petrus est aīal rationale
igitur petrus est hō. Tercio subnūciando definitionē negatiue. ut aīal
rationale non currit: igit hō non currit. Quarto p dīcādo definitio
nē negatiue. ut alinus non est aīal rationale: igit alinus non est hō.
Simili modo a definito ad definitū qtuor sunt argumēandi mo
di. Et tenēt oēs hi modi virtute hui⁹ maxime. Quidquid dicitur vel
negat de definitione dicitur aut negatur de definito: & econtrario. Et
quidquid affirmat vel negatur de definito: idē dicitur aut negatur

V. DE SYLLOGISMO DIALECTICO

de definitione & eōuerso. Sed hæc plana sunt. descriptionē peruram⁹
Est autē descriptio/oratio significās qd est esse rei p accidētia. Et su⁹ descriptio
mittit accidētale p eo qd non est de essentia rei. Et sic pprū in pposito ac
cidēs dicit. DI. Q uō: aut qm modis sumitur locus a descriptione?

MA. Eodē mō quo sumit loc^a a definitione ad definitū: & eōuerso
Exēpla sunt hæc aīal nīibile currit: igitur hō currit pet⁹ est aīal nīibile
igitur pet⁹ est hō. aīal nīibile non currit: igitur hō non currit. Aī
nus nō est aīal nīibile: igitur aīn⁹ non est hō. DIS. Hæc si pter
plana sunt: Nominis interpretationē notifices. MAG. Nominis Interpretatio
interpretatio est dictionis mīnus notę per notiorē expositio. ut philoso⁹ tatio
phus id est amator sapientię. Et est duplex. Q uedam enim conuertit
cū interpretato. ut amator sapientię & philosophus. Q uedā vero nō
ut lapis & ledens pedem. De prima est ad propositum: & ab ea sumit
modus arguendi eodē modo sicut a definitione ad definitū. Exem
pla etiā secundum dictorum formam sumenda sunt. Et hæc de lo
cis quæ sumunt a substantia. Consequenter videndum de locis quæ
sumuntur a concomitantibus substantiam.

De Locis dialecticis sumptis a concomitantibus substantiam. Capitulum quintum. DIS.

Vando locus sumitur a cōcomitantibus substantiā? MAG. loc^a a con
comitanti
q Q uando argumentum sumitur ab his quæ consequuntur b⁹ substantiam
essentias rerum in quæstione positæ. Et est sexuplex. scilicet
a toto ad partē: & eōuerso. A causa ad effectū & econtrario. A gene
ratione. A corruptione. Ab usibus. A cōmuniter accidentibus. Hos
dicto prosequamur ordine.

De Loco a toto. Capitulum sextum. DIS.

Vot modis sumitur locus a toto ad suam partem? MAG.
q Multismodis secundum quod totum varie diuiditur. Est em
quoddam totum uniuersale: totum integrale: totum in quan
titate: totum in modo: totum in loco: & totum in tempore. DIS.
Quod dicitur totum uniuersale? MAG. Quodlibet superius Totum
respectu sui inferioris: quod pars totius uniuersalis dicitur. Et sumi
tur argumentum ab illo toto negatiue predicādo totū uniuersale. ut
lapis non est animal. igitur lapis non est hō. Et tenet virtute illius
maximę. A quocunq; negatur genus/ ab eodem negatur & species.
Sed argumentum a parte ad totum uniuersale tenet affirmatiue sub
iiciendo & predicādo partem. ut hō currit igitur animal currit
Petrus est hō: igitur petrus est animal. Q uidquid enim dicitur de
inferiore: hoc idem dicitur de suo superiore. DIS. Quod dicitur
totū integrale? MAG. Quod habet ptes quātitatē habētes. ut do
mus habet ptes: tectū & fundamentū. Et ab illo sumitur argumentū
h iij

LIBRI SECVNDI TRACTATVS

- affirmatiua. ut domus est igitur paries est. Sed a parte ad totū valet argumentū negatiue. ut paries nō est igitur domus non est. Nam posito toto ponuntur & omnes partes/ ipsum integrantes. Et una parte nō existente totū existere nō potest. A partib⁹ autē simul sumptis ad totū valet argumentū affirmatiue. ut paries est: rectū est: & sic de alijs partibus domus igitur domus est. **DIS.** Quod est totum in q̄ritate? **MAG.** Est uniuersale: sumptū uniuersalit. quod sit/ si uniuersali addatur signum distributiui: ut omnis homo. Et ab isto sumit argumentū affirmatiue & negatiue. ut omnis homo est animal: igitur petrus est animal. Nullus homo est asinus igitur petrus nō est asinus. Si enim uniuersalis sit vera: quolibet particulariū est vera. Si similiter si uniuersalis fuerit falsa: quolibet particulariū est falsa: sed nō ecōuerso. Ideo ab una hāz partū/ ad totū/ argumentū nō valet: sed ab oībus simul sumptis. ut petrus est animal: Ioannes est aīal: & sic de alijs igitur omnis hō est animal. Et petrus nō est asinus: Ioannes nō est asinus: & sic de alijs igitur nullus hō est asinus. **DIS.** Quod est totū in modo? **MAG.** Est uniuersale sumptū sine determinatiōe: ut homo. Vniuersale autē sumptū cū determinatiōe nō diminuitur sed restringēte dicitur pars in modo: ut homo albus. Et ab his sumitur argumentū: eodē modo sicut a toto uniuersali: ut alinus nō est hōmo: igitur asinus non est homo albus. Et petrus est homo albus: igitur petrus est homo. Si autē determinatio fuerit diminuens nō sequitur. ut petrus est hōmo mortuus: igitur petrus est hō. Hic est leo pictus: igitur hic est leo. **DIS.** Totum in loco quid est? **MAG.** Quod significat omne locū: ut ubiq; nusq; &c. Sed id quod unum locum significat pars in loco dicitur: ut hic. Ab his argumentandum est sicut a toto in q̄ritate: ut deus est ubiq; igitur de⁹ est hic. Chymera nusq; est igitur Chymera nō est hic. Et nūllus petrus nō est hic: igitur petrus nō est ubiq; &c. **DIS.** Quod est totū in tpe? **MAG.** Quod significat omne tempus. ut semp nunc. Id vero quod unū solum tempus significat est pars in tempore. Et ab his sumitur argumentum sicut a toto in modo. ut deus est semper igitur de⁹ est nunc. Et rursus chymera nunc est igitur chymera non est nunc.

De loco a causa ad effectū & ecōuerso. Ca. vii. MA.

- Causa** **9** Vi sequitur est locus a causa ad effectum: & ecōtrario. Causam autē dicim⁹ ad cui⁹ esse sequit aliud. Et est quadruplex scz materialis: formalis: finalis: & efficiēs. **DIS.** Quē causa est materialis? **MAG.** Ex qua cū forma totū constituitur. Quod & effect⁹ causē materialis dicit. ut ex ferro q̄ forma debita fit cūtellus. Et ab his sumit argumentū negatiue tantū: ut ferrū nō est igitur arma ferrea nō sit. Et rursus ab effectū ad causam materiale: sit argumentū affirmatiue: ut arma ferrea sunt igit ferrū est. Posita cū mater

.V. DE SYLLOGISMO DIALECTICO

ria nō est necesse materiātū esse: sed e contrario. Quod quidem intelli-
gendū est de materia pmanente. Nam in materia transeunte ira arguē-
dum est. Vitruū est: igitur arena: aut cinis fuerūt. Panis est: igitur farina &
aqua fuerūt &c. DIS. Causa formalis q̄ est? MA. Quē dat esse Formalis
rei (sc̄z effectui) ut albedo dat esse albo. Et in his arguendū est nega-
tiue. ut albedo nō est: igitur albū nō est. Anima nō est: igitur animatū
nō est. Ab effectu vero ad causam formale argumentandū est affir-
matue: ut aiatum est: igitur aia est. albū est: igitur albedo est. Nam posi-
ta forma nō ponit necessario formatū. ut patet de formis essentiali-
bus in animabus exutis corpe. In accidentalibus in albedine circa alia
ris sacramentū. DIS. Causa finalis q̄ est? MAG. Gratia cui⁹ ali Finalis
quid fit (sc̄z effectus). In his sumit argumentū affirmatiue & negati-
ue. ut beatitudo est bona: igitur virtus est bona. Pēna nō est bona:
igitur peccatū nō est bonū. Cuius em̄ finis bonus: aut malus ipsum
quoq; bonū: aut malū esse necesse est. DIS. Causa efficiēs que est? Efficiens
MAG. A qua primo fit motus: ut domificator est causa efficiens
domus. Et in his quoq; sumitur argumentū affirmatiue & negatiue.
ut domificator est bonus: igitur domus facta ab eo est bona. Et rursus
domus est bona: igitur domificator est vel fuit bonus &c. Nam cui⁹
causa efficiēs bona ipsum quoq; bonū est. Sed nō sequitur dom⁹ est
igitur domificator est: aut e contrario. Quia in his omnibus sū dictis
causa & effectus non sumuntur formaliter: sed fundamētaliter &c.
His relictis ad reliqua transeamus.

De Locis a generatione & corruptione: ab usibus & communiter accidentibus. Capiculum. viij. DIS.

Eritio ordine sequit loc⁹ a gñatione & corruptione quarū de/
scriptiones in p̄dicamentorū tractatu accepisse me memini reli/
quū est: ut arguēdi modū in his patefacias. MA. A gñatione A genera
ne ad generatū & e contrario argumentū sumit affirmatiue & negati- tione
ue. ut generatio martyris est bona: igitur martyr est bonus & e con-
uerso. Et generatio antichristi est mala: igitur antichristus est malus & e con-
uerso. Sed a corruptione ad corruptū oppositū sequit. ut corruptio an- A corrup
tichristi est bona: igitur antichristus est malus: & e contrario. Corru- tione
ptio virtutis est mala: igitur virtus est bona. Cuius enī generatio bo-
na: ipsum quoq; bonū est. Cuius vero corruptio bona: ipsum malū
est. Et cuius corruptio mala: ipsum quoq; bonū est. Hos locos sequi-
tur qui ab usu est: post quē qui a cōiter accidentibus sumit. DIS. Vsus.
Vsus quid est? MAG. est operatio siue exercitiū rei (sc̄z usitāre). Et
ab his sumitur argumentū affirmatiue & negatiue: ut equitare est bo-
nū: igitur equus est bonus: & e contrario. Et similiter occidere est malū
igitur occisor est malus: & e contrario. Cui⁹ em̄ usus bonus aut malus
ipsum quoq; bonū: aut malū est. DIS. Cōiter accideṇta que sunt?

LIBRI SECVNDI TRACTATVS

Coiter ac **MA.** Duplicia sunt. Quidā em̄ consequunt̄ se nō semp̄ ut Cōp̄
cidencia et adulter. Non em̄ oīs compr̄ adulter est: aut ecōuerso. Et de his nī
hil ad presens. Alia sunt quæ consequunt̄ se semp̄. ut penitere sequit̄
semper ad peccare. Vnde taliter in his argumentandū est affirmatiue
Ille penitet igitur deliquit. Et rursus. Ille non deliquit: igitur nō peni-
ter. Nam in cōmuniter accidentibus / si posterius inest primū in fuit.
Eti prius non inest posterius nō inerit. Haecenus de intrinsecis. Con-
sequens est: ut de locis extrinsecis despiciamus.

De Locis extrinsecis. Capitulum. ix. MAG.

Sc̄ autem locus extrinsecus multiplex. Quidā em̄ est ab op-
Relatiua positis: quidam a disparatis: quidam a maiore: quidā a mi-
nore: quidā a simili: quidā a p̄portione: quidā a transumptio-
ne: quidam ab auctoritate. Rursus locus ab oppositis quadruplex est.
Nam alius est a relatiue oppositis. Alius a cōtrarijs: alius a contradi-
ctorijs: & alius a priuatiue oppositis. In quib⁹ argumentandū eo quō
sequitur modo. A Relatiue oppositis argumētū valet affirmatiue &
negatiue: ut pater est: ergo filius est. & econuerso. Relatiua em̄ sunt si-
mul ortu & occasu. Et rursus. Petr⁹ est pater iohannis: igitur petrus nō
est filius eius. Et rursus iohannes est filius petri: igitur iohannes nō est
Contraria pater petri. Opposita nāq; relatiua eide inesse nō possunt. Sed argu-
mentū a contrarijs sumitur affirmatiue. ut hoc animal est sanū: igit̄
nō est egrum. hic homo est albus: igitur nō est niger &c. Negatiue au-
tem tanq̄m tenet in contrarijs im̄mediatis. ut hoc alius nō est sanū: igit̄
hoc animal est egrum. Sed nō sequitur. Hic homo nō est albus: igitur
Priuatua est niger: quia potest esse rubeus. A priuatiue oppositis arguitur af-
firmatiue. ut petr⁹ est cecus. igitur petrus nō est videns. Negatiue aut̄
nō tenet: nisi tempore determinato a natura: ut nō sequitur: hic canis
nō est videns: igitur est cecus: quia ante diē nonū nō vidit. Sed sequit̄
hic canis post nonū diē nō est videns: igitur hic canis est cecus. Ar-
Contradi- gumentū vero a contradictorie oppositis est: ut si unū sit verū: reliquū
ctoria est falsum: & econuerso: ut petrū sedere est verū: igitur petrū nō sede-
Disparata re est falsum &c. **DIS.** Disparata quæ sunt. **MAG.** Quæ natura
diuersa sunt. ut homo & asinus. Et in his sumitur argumentum affir-
matiue. ut petrus est homo: igitur petrus nō est asinus. Oportet au-
tem hoc fieri in accidentalibus & abstractis. ut sequitur. hoc est albedo
igitur hoc non est quantitas. Sed non sequit̄. hoc est albū: igitur non
[Maius est quantum. **DIS.** Quid est maius? **MAG.** Quod alicui su-
minus praponitur in potentia & virtute. Id autem quod supponitur / minus
dicitur. Et ab his sumitur argumētū modo opposito. Nam a maio-
re tenet argumentum negatiue. A minore vero tenet semper affirma-
tiue. Exempla sunt hec. Rex nō potest expugnare hoc castrū: igitur
nec miles. Et rursus. Miles potest expugnare hoc castrum: igitur rex

.V. DE SYLLOGISMO DIALECTICO

potest. Nam si id quod magis videtur inesse non meriti: nec id quod minus videtur inesse meriti. Et si id quod minus videtur inesse inest: igitur id quod magis videtur inesse meriti. **DIS.** Similitudo quid est? Similitudo

MAG. Est rerum differentiarum eadem qualitas. Et ab hac sumitur argumentum affirmatiue & negatiue. ut sicut risibile inest homini ita hinnibile equo. Sed risibile inest homini ut proprium: igitur hinnibile inest equo ut proprium. Et rursus. Risibile non inest homini ut genus: igitur hinnibile non inest equo ut genus. **Q**uia de similibus idem est iudicium.

DIS. Proportio quid est? **MAG.** Est rerum differentiarum eadem proportio
habitus. non autem inherens: sicut similitudo. Et ab hac taliter arguitur.

Sicut se habet rector navis ad nauem ita rector ecclesie ad ecclesiam. Sed rector navis non est eligendus sorte: sed arte. igitur nec rector ecclesie eligendus est sorte sed arte. **Q**uia de proportionalibus idem est iudicium.

DIS. Transumptio quid est? **MAG.** Est acceptio nominis magis noti pro nomine minus noto: ut sapiens accipitur pro philosopho. Et tenet argumentum quia quidquid dicitur de aliquo sub nomine minus noto: dicitur de eodem sub nomine magis noto. ut Philosophus non est avarus: igitur sapiens non est avarus & e contrario &c.

Transumptio autem est: quia nomen vel oratio transumitur ad significandum aliud propter aliquod simile. ut ridere florere &c. pertinet ad Transumptio.

sophistam. **DIS.** Quid est auctoritas? **MAG.** Est iudicium sapientis in sua scientia. Et ab ea sumitur argumentum tantum affirmatiue. ut astronomus dicit celum moueri: igitur mouetur. **Q**uia uni-

cuique experto in sua scientia credendum est. Et tantum de locis extrinsecis. Restat ut videamus de medijs. Auctoritas.

De Locis medijs. Capitulum. x. **MAG.**

Oculus medius trifarie partitur. Est enim alius a coniugatis. Alius a casibus: & alius a diuisione. **DIS.** Coniugata que sunt?

MAG. Abstracta cum suo concreto. Et in his hoc modum arguitur. Iusticia est bona: igitur iustum est bonum & e converso. Nam quidquid conuenit uni coniugato: hoc conuenit & reliquo. **DIS.** Coniugata.

Casus qui sunt? **MAG.** Ea que ab abstracto cadunt: ut iustum & iuste a iusticia. Et in his ita arguitur. Iustum est bonum: igitur quod iuste fit bene fit. **DIS.** Casus.

Diuisio quot duplex est? **MAG.** duplex. **Q**uedam enim fit per negationem. ut petrus est homo aut non homo. **Q**ueda fit sine negatione. Et hec rursus duplex est: scilicet essen-

tialis siue per se & accidentalis. Essentialis siue per se est aut generis in Diuisio Essentialis.

species. ut animalium aliud equus: aliud homo. Aut est totius integralis in suas partes. ut parium domus alia est paries: alia tectum &c.

Aut est vocis in significata. ut canum aliud est latrabilis: alius marinus: alius celestis. Sed diuisio accidentalis fit. aut cum subiectum in accidentia prius.

ut alium aliud sanum aliud egro: & e converso: cum accides in subiecta diuisio Accidental.

LIBRI SECVNDI TRACTATVS

ditur, ut sanorū aliud homo aliud asinus. Aut cū accidens in acciden-
tia scinditur, ut sanorū aliud calidū aliud frigidū &c. Ab his omnibus
sumitur argumentum A positione unius membrorum diuidentium ad
remotionem alterius & econuerso, ut Ioānes est animal, & non est ani-
mal sanū: igitur est animal egrum. Et petrus est animal: & est animal
rationale igitur non est animal irrationale. Hæc de locis dialecticis dis-
sertasse satis sit. In quibus tamen si abundare volueris / quadruplici in-
strumento utendum est. De quibus / fortasse nō erit inutile iam in cal-
ce huius tractatus pauca in medium ferre.

De instrumentis abundandi. Cap. xi. DIS.

abundan-
di instru-
menta,

Væ igitur sunt abundandi instrumenta? MAG. Sunt Pro-
positionum sumptio: Multiplicis distinctio: Differentiarum inue-
ntio & Syllogismi consideratio. Vnde oportet sumere varias, p
positiones scilicet probabiles / morales / logicas / phisicas &c. Oportet
etiam distinguere multiplex ut ostendamus propositū: & non para-
logisemur, ut acutum est multiplex: quia in voce / cultro & magnitu-
dine. Et ex eo rursus multiplicantur propositiones. Oportet insup eo /
num quæ proposita sunt inuenire & considerare differentias, p hoc enī
propositiones multiplicabimus: & definitiones facilius cōstruimus.
Demū similitudinem eorum quæ dicta sunt considerabimus. Nam &
per hoc propositiones plurificare possumus. Omnia enī dicta ad mul-
tiplicationem propositionum tendunt. In quibus similiter & in dictis lo-
cis / si intellectum exercitaueris: potes nō modo opponenti obuiare:
verū etiam quācūq; conclusionem probabiliter syllogizare. Aut sal-
tem (quod satis est logico) de requisitis nihil obmittere. Vnde & me-
dicum bonum dicimus si de requisitis circa ægrum non negligit: etiā
si non semper sanat.

Tractatus sextus de Syllogismo Demonstrati-

uo. De demonstrationis definitione. Cap. I. DIS

X probabilibus ita clare itāiam argumentandi modū accepit
ut de hoc plura verba fundere (quoniam in principiis scie-
ntiarum laboramus) non sit necesse. Sed quō ingenio ex p /
positionibus per se & necessarijs syllogisandū sit consequē-
ter ostendas. MAG. Sicut ex probabilibus & contingentibus syl-
logismum dialecticum / ita ex per se & necessarijs demonstratiū effi-
des. Potius tamen in prima figura q̄ in alia: eo q̄ cæteris sit perfecti-
or: & quoniam concludit uniuersaliter affirmatiue: quod in alijs non
contingit. Vnde syllogismus demonstratiuus siue Demonstratio
est quæ procedit ex primis / veris / immediatis / prioribus / notiori-
bus causisq; conclusionis. Dicuntur autem prima vera: quæ per
se ipsa & non per alia fidem habent. Vel quæ cum sint vera non con-
tingit ea demonstrare. Sed immediata: sunt propositiones per se no-

Syllogis-
mus De-
monstra-
tiuus

Prima ve-
ra & im-
diata

Anstotel
umetaph
C.

DE SYLLOGISMO DEMONSTRATIVO

ter, quibus non est alia prior siue notior: sed cognitio terminis cognoscitur, ut quodlibet est vel non est. Innata enim est nobis potentia per quam determinatur ad assentiendum primis principibus debite presentatis. Et sunt duplicia. Quaedam enim sunt dignitates: quę scilicet non possunt demonstrari: & necesse est quemlibet docendum eas habere, ut quodlibet est vel non est. Alię sunt positiones siue suppositiones: quę non demonstrantur: non tamen necesse est quemlibet docendum eas habere, ut omne animal rationale est risibile. Definitio autem cum nec significet esse nec non esse: positio non est. DIS. Prioribus: cur ad dis? MAG. Quia oportet demonstrationis premissas esse propositiones primas: aut in primas resolubiles per ascensum: & in ascensu tali non contingit in infinitum procedere: licet per plura finita: finita autem finies sumpta semper sunt finita. Verumtamen primum principium in propria forma non ingreditur demonstrationem: sed ut contrarium est. DIS. Quid per residuas definitionis particulas designare pretendis? MAG. Alias premissarum conditiones. Cum enim solius conclusionis sit scientia doctrina siue disciplina: omnis autem talis ex preexistenti sit cognitione: oportet premissas ante conclusionem esse cognititas: non tamen eodem modo: maiorem enim prius tempore cognoscitur conclusionem: minor autem simul tempore cum conclusionem cognoscitur. Conclusio autem: & si possit sciri in uniuersali ante demonstrationem: non tamen in particulari. DIS. Vnde autem sciuntur premissę.

MAG. Ex cognitione suarum partium: quę sunt passio & subiectum: de quibus ante omnem demonstrationem necessario præcognoscimus quid est: & quia est: quid scilicet significant: & quia est: scilicet ens possibile in natura: & quia passio inest subiecto. Sed propter quid hoc fit per demonstrationem concluditur. Conclusioni igitur propter premissas assentimus: igitur premissis magis credimus. Nam propter quod unum quodque tale / & ipsum magis, & fit talis cognitio in nobis per viam sensus / memorie & experientie. Experimento autem fit uniuersale: quod est principium artis & scientie. Scientia enim est uniuersalius: intellectus vero est primorum principiorum. Patet ex his si nobis alicuius sensibilibus sensus defecerit eiusdem & deficere scientiam necesse est: ut cecum a natura

Aristoteles. Tale: quod est principium artis & scientie. Scientia enim est uniuersalius: intellectus vero est primorum principiorum. Patet ex his si nobis alicuius sensibilibus sensus defecerit eiusdem & deficere scientiam necesse est: ut cecum a natura

rate coloris omnino nullam habet noticiam: sed potius ignorantia pure negationis. Qui autem deceptus fuerit syllogismo ignorantie: & si scientiam non acquirat: non tamen ignorans est ignorantia pure negationis: sed prauę dispositionis: ut si quis credat his premissis. Omnis substantia est qualitas: omnis quantitas est substantia: igitur omnis quantitas est qualitas: prauę dispositionis censetur. DIS. Quia pregnans est hæc demonstrationis definitio. MAG. Pregnans est & multa comprehendens.

Quid scire. Quid propositio uniuersalis de omni per se & secundum quod ipsum. Ca. ij. MAG.

dignitas
Positio
suppositio

prioribus

premissas
p̄cognoscuntur

p̄cognitio
quid est: &
quia est,

ignorantia
pure
negationis
ignorantia
prauę
dispositionis

LIBRI SECVNDI TRACTATVS .VI.

Demon/ Llam demonstrationis inuenies definitionē: verbis qdēbre/

stratio a uiorem sensu tñ nō minus pgnantē. **DIS.** Quā? **MA.**

Scire Demonstratio est syllogismus faciens scire. Scire autē p dē/

monstrationē intelligere est. vel scire est rem p causam cognoscere: p/

pter quam res est: & quoniam illius est causa: & nō est contingere hoc

aliter se habere. Ex istac & pcedenti definitionibus clare patet condu/

sionem quā cōtingit scire & demonstrare esse verā/perpetuā/per se &

uniuersalem. Verā quidē dico: nā falsum & quod nō est nō condn/ **Aristotel**

git scire. Perpetuā autē dico: qm̄ corruptibiliū nō est sciētia: ideo nec i. postērio

definitio: quia definitio est dēmonstrationis pncipiū: aut tota dēmo rum.

stratio tñ ppositione differens. Per se dico: qm̄ ea q p accidens sunt cor

ruptibilia sunt & nō perpetua nec necessaria. licet em̄ necessarium ex

nō necessarijs possit syllogizari: nō tamē potest sciri nisi ex necessarijs.

ppositio Similiter ea quæ nō sunt uniuersalia/perpetua nō sunt. **uniuersal**

autē ppositionē: hūc dicimus: non ut in tractatu tertio definita est: sed

cam ipsam quæ est de omni: de perse: & scdm̄ quod ipsum. **DIS.**

ppositio Quæ autem propositio dicitur de omni? **MAG.** Illa in qua præ/

de omni dicatum est nō in quodam supposito subiecti: in quodam vero non

nec aliquando: aliquando vero nō: sed in omni perse & semp. ut om

nīs homo est risibilis. **DIS.** Propositionē perse quā dicist? **MA.**

per se Eam quæ est in aliquo modo dicendi per se. Sunt autē huiuscemodi

Modi per quatuor. Primus est: cū p̄dicatum est definitio vel pars definitio/

scitatis. nis subiecti. ut omnis homo est animal rationale. Secundus est: cū

subiectum est definitio: vel pars definitionis p̄dicati: ut homo est ri

sibilis. Tercius est: eorū quæ nō sunt in subiecto. ut dicibilia de gñe sub

stantiæ. Quartus est modus causandi: ut cum aliquod sit propter al

terum: tunc id propter quod aliud sit: est causa per se effectus causa/

ti. ut intersectio est causa per se intersectus. De primis duobus est ad p/

positum: nam in his sunt propositiones per se necessariae & uniuerſa

Errores i les. Et ne in harum assignatione te errare cōtingat: cauere necesse est:

assignatiōe ne passio superioris inferiori assignetur. Etiam si tale superius unicū

uniuersal habuerit inferius. Similiter ne passio communis/specie distinctis/per

aliquod innominatū conueniens: uni ut proprio attribuatur. ut pro

portionabiliter cōmutari cōuenit lineæ/tempori & numero: male igi

tur assignatur uni ex his tanq̄ proprio subiecto. Aduertendum est

demum: ne passio partis assignetur toti: ut non concurrere est passio

linearum parallelarum: ideo male attribuitur toti vel omni lineæ. Ad

cognoscendum autem quod sit passionis primū & adequarum sub/

iectum videndum est/ quo posito/ ponatur: & quo remoto/ passio

remoueat. Id enim verū subiectū talis passionis censetur. **DIS.**

ppositio/ Quæ autem propositiones dicuntur scdm̄ quod ipsum? **MAG.**

nes scdm̄ Istæ quæ conuertuntur. Ex quo patet qd demonstratio pcedit ex prin

qđ ipsum cipijs proprijs & nō cōmunijs: quia talia nō conuertuntur. Sequit̄

DE SYLLOGISMO DEMONSTRATIVO

rursus quod demonstrator non potest descendere de genere in genus hoc est: una scientia nihil demonstrat de subiecto alterius scientiæ: dem-
pta scientia subalternatæque potest demonstrare aliquod de subiecto
subalternatæ: non tamen demonstratione propter quid: sed quia est. Habet igitur
quælibet scientia propria principia quæ non demonstrant: quia non ha-
bet aliquid notius ipsis. habet insuper proprias interrotationes & con-
clusiones. quæ propter disputans cum Geometra faciat hoc per principia
geometriæ: aut non disputabit proprie sed per accidens: videlicet in qua-
rum naturalis aut metaphisicus. Quævis autem (ut visum est) scien-
tia una plura habeat principia: unitatem tamen accipit non a principis: sed
a subiecto: ad quod habet hæc principia resolui. Subiectum enim virtuali-
ter continet omnes veritates scientiæ cuius subiectum est.

De diuisione demonstrationis. Capi- tulum quartum. DISCIPVLVS.

Voniam mentionem facis de duplici demonstratione quia est: & demonstra-
tio quia est
propter quid harum differentias haud silentio pretereas. MAG.
Demonstratio quia est procedit aut per causam remotam: aut
ab effectu ad causam. Exemplum primi lapis non respirat: quia non est
animal. cum potius probari deberet per hoc: quia non habet pulmonem.
habere enim pulmonem est causa propinqua respirationis: esse autem ani-
mal est causa remota: & non propria: cum quedam sint animalia non
respirantia. ut puta conchæ. Exemplum secundum. Planeta non scintillat
igitur sunt prope nos. nam non scintillare effectus eius est: quia pro-
pe nos sunt. Intelligimus autem illud de omni causa: siue sit materialis
formalis: finalis: aut efficiens. per has omnes enim possunt fieri de-
monstrationes: immo una conclusio quandoque demonstratur per di-
uersas causas ut tonitruum fit: quia extinctio in nubibus fit. vel quia ut
terreantur anime infernales. ut quidam dixerunt. Demonstratio propter quid
est hæc quæ in superioribus definita est: quæ scilicet procedit non propter
tempus a causa propinqua & propria ad effectum. ut omne animal ratio
quid
nale est risibile: omnis homo est animal rationale: igitur omnis homo est
risibilis. Patet igitur quoniam scientia subalternans demonstrans subie-
ctum scientiæ subalternatæ (id est scientiæ cuius subiectum continet sub
subiecto scientiæ subalternantis) facit hoc per causas remotas & non
adequatas: & per consequens non demonstratione propter quid:
sed quia est: ut in superioribus dictum est. Similiter contingit diuer-
sas scientias non subalternatas eandem demonstrare conclusionem:
non tamen uno genere demonstrationis: sed una demonstrat demon-
stratione quia est alia propter quid. Patet: nam vulnera rotunda tardi-
us esse sanabilia: demonstratur in chirurgia: demonstratione quia
est. In geometria vero demonstratione propter quid: quia scilicet
cet in vulnere rotundo latera magis distant quam in oblongo.

LIBRI SECVNDI TRACTATVS

Demon/ **DIS.** Sunt ne alię demonstrationis diuisiones? **MA.** Sunt. Quę
stratō uni dam enim est demonstratio uniuersalis: quędam particularis: quęda
uerfaba est affirmatiua: quęda negatiua: & quędam ostensiuā: quędam vero
pñ-Pris ad impossibile. Et inter has demonstratio uniuersalis potior est par/
affirmati. ticulari: affirmatiua potior negatiua: ostensiuā potior illa quę est ad uiterfaba
negatiua impossibile. Similit demonstratio ppter quid potior est demonstratiōe ad impo
ga est. Nam mediū ei⁹ dicit causam pñsam quę pñcatū in sit subiecto. **DIS.**

De Medio demonstrationis & quęstionibus vere scibilibus. Capitulum. iij. **DIS.**

q **Vod** est medium demonstrationis? **MAG.** Definitio non
quidem quid nominis: sed quid rei. Nec illa quę dicit quid est
tantum: sed quę dicit propter quid. Hęc enim tota demonstra
tio est: ab ea tantū positione differens. Non tamen omnīū quorum
est definitio est demonstratio aut econuerso. Definitio em̄ est solius
substantię & in complexor: demonstratio autē est cōplexor: quia
conclusionum. **DIS.** Quā uia definitio rei (si ignoratur) inuesti/
ganda erit? **MAG.** Via diuisionis: uidelicet generis p differentias
Definitio **investigat** **essentiales.** Constituitur nāq; definitio ex genere & differentia essentia
li: ita tamen q; nihil superflui nihilue diminuti contineatur: sed cū defini
to conuertatur: nec detur per quiuoca: sed uniuoca. **DIS.** Posset ne **porphir**
definitio de definito demonstrari? **MAG.** Posset. Vt materialis per v. **Aristotel**
definitio **demonstra** **formalem.** Sed non in eo q; quid. quia hęc demonstratio fieret eumrum,
nur de de **reduplicatione:** quę si poneretur ad minorē: fieret petitio principij. Ex
finito **emplū.** Omnis numerus seipsum mouens est causa mouendi in eo q;
quid: anima est numerus seipsuz mouens in eo q; quid est: igitur ani
ma est causa mouendi. ibi nanq; assumitur in minore quod debuit p
bati. Habes itaq; breuib; quid Demonstratiōis mediū: & quā uia i
quirendū sit. Sed quęstiones de ipso quęrentes nondū accepisti.

DIS. Quę & quorū sunt huiusmodi quęstiones? **MAG.** Quę
tuor uidelicet. Si est. quia est. quid est. & propter quid est. Et dicun/
questio/ **nes vere** **scibiles.** nā quęrunt de his quę vere scimus. Vnde si est/ quę/
rit de possibilitate in natura. ut si luna sit deficiens. Quia est/ quęrit si
sit huius defectus mediū. Quid est quęrit quid sit tale mediū. Sed p/
pter quid/ inquit causaz pñsam quā passio in sit subiecto: & pñ/
monstrationē cōcluditur. **DIS.** A medio igitur quali totus demō/
strationis dependet uirtus & cognitio. **MAG.** Ita est: nec tale nisi
Solertia a solertibus de facili reperitur. unde Solertia est subtilitas inueniendi
mediū in non pñspecto tempore. ut si quis uidens lunā splendēte ver/
sus solē dicat: igit luna accipit lumē a sole. Hęc sunt q; daz ppaucā &
generalia principia q; de syllogismo demonstratio in plentiū in mediuz
ferre placuit. Cum enim hęc degustaueris: secretiōra pandam. Nunc
syllogisma Sophisticum videamus.

.VII. DE SYLLOGISMO SOPHISTICO

Tractatus septimus De Syllogismo sophistico. Quid syllogismus sophisticus: ars Sophistica: Sophista: in super & de metis. Capitulum primū MAG.

Aristotel
in secundo de
celo &
mundo

q Voniā opposita iuxta se posita magis plurescunt: quā ppter postquā sermonē finiuimus de syllogismo demonstra-
tuo generante scientiā: de syllogismo sophistico generante
deceptionē differēdum esse haud inutile visum est. DIS.

Quid est syllogismus sophisticus? MAG. Est is qui ex his quæ vi-
dentur pbabilia: & nō sunt syllogisar. Aut est syllogismus apparen-
& non existens. Vnde & ars sophistica: apparen- sapientia est: & nō
existens. Et sophista est vir copiosus ab apparente sciētia: & nō existi-
te. & sapiens nō est: licet videat opera sapientis facere: scz nō mentiri
de his quæ nouit & mentientē manifestare. Habet autē omnis syllo-
gismus sophisticus duplicem causam: scilicet apparentiē: & defectus
Causa apparentiē est qua estimamus per unū nomē tantū unū signi-
ficari. Causa autē defectus est quoniā non est in rebus sicut in no-
minibus. Nomina etenim finita sunt res autē infinite ob id necesse est
defectus

Aristotel
in elēcho.

unum nomen plura significare. Ignorantes ergo virtutes vocabu-
lorum facile paralogisantur. Quā admodum in numeris imperiti / a
peritis expelluntur. DIS. Quis tamen finis est artis sophistice?

MAG. Finis daret ex dictis. Nūtiur em̄ sophista respondentē de-
cipere: & ad aliquod incōueniens (quod metam dicimus) virtute ali-
cuius fallaciē ducere. DIS. Quorsunt huiusmodi metes? MA.
Quinq; videlicet Meta redargutionis; falli: inopinabilis; Soleocismi
& nugationis. Vnde respondens ad metam redargutionis ducitur: si
in una & eadem disputatione ut argumēta: idem negare / & concedere
compellitur. Ad metam falli: cum falsum concedere cogitur. Inopi-
nabilis: cum aliquod / quod est contra opinionē plurium: aut eorum
de quorum secta respondens est admittit. Soleocismi cū vi argumē-
tationis aliquā orationē cōtra regulas artis grāmaticę loquit. Ad me-
tam autē nugationis ducitur: si idem bis inutiliter repetere compelli-
tur. Hęc autem nō unica sed pluribus fallacijs consequitur.

De Fallacijs & earundē diuisione. Ca. ij. DIS.

q Videtur est fallacia? MAG. Est idoneitas decipiendi faci Fallac
ens credere de ente q sit nō ens: & de nō ente q sit ens: medi-
ante fantastica visione. Sunt autē huiusce species tredecim qua
rum sex sunt in dictione: & septē extra dictionē. In dictione sunt quę In dictio
secundū multiplicitatē dictionis aut orationis sumuntur. ut Equus / ne-
casso & Amphibologia: in quibus est multiplicitas actualis. Com-
positio: diuisio & accentus: in quibus est multiplicitas potentialis. Et
fallada figurę dictionis: in qua est multiplicitas fantastica. Multipli-

LIBRI SECVNDI TRACTATVS

multipli/ citate vero dicimus actuale: cū dictio vel oratio eadē scđm substantiā
 citas actu, tiam & modū pferēdi diuersa significat, ut canis. Liber Platonis. Multi-
 alis. tiplicitas potētiā autē est: cū dictio vel oratio eadē scđm substantiā:
 multipli/ diuersa tñ scđm modū pferēdi/ diuersa significat, ut populus, quid/
 citas potē quid viuit semp est. Sed multiplex fantastici est: cū dictio aliq unū
 tialis. significat & aliud significare videtur propter similitudinē aliquā
 multiplex quam cum alia dictione habet, ut mīsa significat rē fēminini gene/
 fantastici ris: igitur & poeta &c. Primum itaq fallacias sex quā sumrin dictioz,
 nelustrabimus.

De fallacia Aequiuocationis. Ca. iij. MAG.

Equiuoca
tio.

Primus
modus.

Secundus
modus.

Tertius
modus.

Nter fallacias in dictione prima est equiuocatio, & est multipli-
 citas dictionis eiusdem scđm substantiā & modum pferēdi.
 ut canis. Deceptio autē per hanc facta: fallacia equiuocatio/
 nis dicitur. DIS. Q. uot modis fit? MAG. Tribus. Primo cum
 dictio diuersa significat: aut consignificat principaliter, ut omnis ca/
 nis currit: sidus coeleste est canis: igitur sidus coeleste currit. Q. uicūq;
 sanabatur: sanus est laborans (id est infirmus) sanabatur: igitur labo/
 rans sanus est. Iste pannus est de Anglia: Anglia est terra: igitur iste
 pannus est de terra. Deus est ubiq; ubiq; est aduerbiū: igitur deus est
 aduerbiū &c. unde in primo paralogismo canis multiplex est: scz
 ad canē latrabilem: ad canē marinū & ad canē coelestē. In secundo la/
 borans dicit laborantē in presenti vel pterito. In tercio ppositio de/ di/
 cit circūstantiā causē materialis vel loci. In quarto ubiq; tenetur signi/
 ficatiue vel aduerbialiter, quibus consideratis hi & sēs paralogismi
 possunt solui facillime. Secundo cōmittitur fallacia equiuocationis
 ex eo qd dictio significat unum principaliter & aliud transumptiue:
 ut quid quid currit habet pedes: Danubius currit: igitur Danubius ha/
 bet pedes. Quid quid ridet habet os: pratum ridet: igitur pratum ha/
 bet os &c. In primo nāq; currit potest significare cursum qui fit p pe/
 des vel mōtū vel lapsum qualitercūq;. In secundo ridere actum ho/
 minis proprie significat: similitudinarie autem significat florere: nam
 utrūq; gaudium denotat. Tertio fit ex eo qd dictio cum alia compo/
 sita plura significat: & per se unum tantum, ut in: vel non: in dictione
 immōrtale: que significat vel id quod nō potest mori: vel id quod est
 potēs nō mori: unde sic arguit. Omne imōrtale est perpetuū: potēs
 nō mori est imōrtale: igitur potēs non mori est perpetuū. Secunda
 que sequitur est fallacia Amphibologie.

De fallacia Amphibologie. Ca. iij. DIS.

Amphi/
bologia;

Amphibologia quid est? MAG. Idem est qd dubia senten-
 tia. cū scz oratio una scđm substantiā & modū pferēdi potest
 significare diuersa. Et deceptio ppter hanc facta dicitur fallacia
 Amphibologie. DIS. Q. uot modis fit? MAG. Tribus. Primo

VII. DE SYLLOGISMO SOPHISTICO

cum oratio principaliter plura significat. ut liber Platonis: significat li-
brum a Platone possessum: vel a Platone editum: sic arguendo. Quidquid
est Platonis: possidetura Platone: hic liber est Platonis: igitur hic liber
possidetura Platone. posito quod ab alio possideatur. Secundo fit: cum ora-
tio unum significat principaliter & transfumitur ad significandum aliud
ut litus aratur: transfumitur ad significandum opera perdere. ut quidquid
aratur/aratro scinditur: litus aratur: ergo litus aratro scinditur. Tertio
fit ex eo quod dictio cum diuersis potest construi: ut quoscumque: velle me vince-
re/velle quod vincerent me: Romanos velle me vincere: igitur velle quod Ro-
mani vincerent me. Ibi enim me potest construi cum vincere a parte an-
teriori aut posteriori: similiter Romanos. similiter: quicumque sunt episcopi sunt
sacerdotes: alini sunt episcopi: igitur alini sunt sacerdotes. Ibi enim episcopi
est aut nominatiui aut genitiui casus: & per hoc diuerse construitur.
Tertia fallacia Compositionis est.

De fallacia Compositionis. Capi. v. DIS.

Compositio quid est? MAG. Est eorum quae deberent diuidi: Compos-
c falsa unio. & deceptio propter hanc facta compositionis dicitur fitio.
fallacia. DIS. Quot modis fit? MAG. Duobus. Primo Modi co-
ex eo quod aliquod dictum potest stare pro toto: aut pro parte sui. ut quae-
cunque possibile est ambulare: possibile est quod ambulet: sedentem possibili-
le est ambulare: igitur possibile est quod sedens ambulet. nam in minore
hoc dictum/sedentem ambulare/potest stare pro toto: ut sedens seden-
do potest ambulare: & est composita falsa: aut potest stare pro parte sui. i. se-
dens nunc: habet potentiam ambulandi scilicet postea: & est diuisa ver-
ra. Secundo fit ex eo quod aliqua determinatio potest referri ad diuer-
sa. ut quicumque litteras scit nunc/didici illas: ille antiquus grammati-
cus scit litteras: igitur nunc didici illas. Ibi enim nunc potest determi-
nare hoc verbum didici: & tunc est composita falsa: aut hoc verbum
scit: & tunc est diuisa vera. Vnde quando dictiones ordinantur secundum
situm magis debitum: oratio composita est: quando ordinantur se-
cundum situm minus debitum diuisa est. Ordinantur autem tunc se-
cundum situm magis debitum: quando determinatio determinat prin-
cipale. ut quidquid viuere semper est: si semper determinat est quod
in illa oratione est verbum principale. Sequitur fallacia Diuisionis.

De fallacia Diuisionis. Capitulum. vi. DIS.

Diuisio quid est? MAG. Est eorum quae deberent compo-
di ni falsa separatio. Et deceptio penes hanc facta: diuisionis di-
citur fallacia. DIS. Quot modis fit? MAGI. Duo. Diuisio
bus. Primo ex eo quod aliqua coniunctio potest coniungere inter
terminos vel propositiones. ut quaecumque sunt duo & tria/sunt duo
& sunt tria: sed quicumque sunt duo & tria: igitur quicumque sunt duo &
sunt tria. Nam si &/coniungit inter terminos: oratio est composita

LIBRI SECVNDI TRACTATVS

& vera: si vero coniungit inter propositiones: ipsa est diuisa & falsa. Secundo fit: cū aliqua determinatio potest referri ad diuersa. ut quo vidisti hunc percussum: illo percussus est: sed oculo vidisti hūc percussum igitur oculo percussus est. Oculo em̄ potest determinare hoc participium percussus: & sic est diuisa & falsa: aut hoc verbum vidisti: & tunc est cōposita & vera. Q. uinto loco subit fallacia Accentus.

Accent⁹

De fallacia Accentus. Capitulum. vii. DIS:

Modi ac-
centus.

Accentus quid est? MAG. Est certa lex & regula ad eleuan-
dum aut deprimendū cuiuscunq; dictionis syllabā. Et est tri-
plex scz Grauis: qui syllabā deprimat. Acutus qui syllabā ele-
uat. Circūflexus: qui partim eleuat & partim deprimat. Deceptio autē
penes hos facta accentus fallacia dicitur. DIS. Quot modis fit?
MAG. Duobus. primo ex eo q̄ aliqua dictio potest perferri & regi-
diuersis accentibus. ut populus habens primā longā significat arbo-
rem: habens autē primā breuē significat gentē: & arguitur sic. Om-
nis populus est arbor: gens est populus igitur gens est arbor. Secū-
dō fit ex eo q̄ aliqua vox potest esse dictio vel oratio. ut quies. sic ar-
guēdo. Tu es qui es: quies est requies: igitur tu es requies. Similiter qui-
cunq; habet dilectionē supernam: habet dilectionē dei: usurarius ha-
bet dilectionē supernam: igitur usurarius habet dilectionē dei. Si em̄
supernā sit una dictio: maior vera est. Si autē sint duę dictiones scz su-
per & minā (p pecuniā) falsa est. Similiter metuo potest esse dictio vel
oratio dicendo. Metuo longas pereunte noctes Lydia dormis.

Figura di-
ctionis.

De fallacia figure dictionis. Capitulum. viii. MAG.

Modi fi-
gure dicti-
onis.

Prima in dictione fallacia est figure dictionis. Et est figura di-
ctionis vocis cū voce similitudo. Et deceptio penes hāc cau-
sa: fallacia figure dictionis est appellata. DIS. Quot mo-
di fit? MAG. Tribus. Primo ex simili terminatione dictionis cū di-
ctione. ut oīs aqua est humida fluius est aqua: igitur fluius est hu-
mida. Secūdo fit si p̄dicamētū unū mutetur in aliud. aut species una
unius p̄dicamētū mutetur in aliam speciem eiusdē p̄dicamētū. Exem-
plum primi. ut quidquid heri emisti hodie comedisti. heri carnes cru-
das emisti: igitur hodie carnes crudas comedisti. Quidquid em̄ dicit
rem de p̄dicamēto substantiæ: & crudas de p̄dicamēto qualitatīs. Ex-
emplum secundi. quanto scūq; digitos heri habuisti: hodie habes: de-
cem digitos heri habuisti: igitur decem digitos hodie habes: posito q̄
unum dimiseris. Quanto scūq; enim dicit quantitatem continuam, de-
cem autem dicit quantitatem discretam. Tercio fit ex diuersa suppo-
sitione: ut homo est species: igitur aliquis homo est species. in prima
enim homo supponit simpliciter: in secūda vero. personaliter. Et hec
de fallacijs in dictione.

De fallacijs extra dictionē. Capitulum. ix. DIS.

VII. DE SYLLOGISMO SOPHISTICO

Ve sunt fallacie extra dictionem? MAG. he. Fallacia acci-
 dentis scdm qd ad simpliciter. Ignorantie elenchi. Petitionis prin-
 cipij. Consequentis. Non cause. Ut cause. Scdm plures inter dicuntur
 rogationes ut una. Dicuntur autem he fallacie extra dictionem: quoy fallacie ex-
 tiam habent causam apparentie & defectus: no ex parte vocis (ut tra dictio
 predicta) sed ex parte rei significate: ut patebit in descriptione earundem. nem.

De fallacia Accidentis. Capitulum. x. MAG.

Accidens (ut hic accipimus) est quoddam extraneum in parte **Accidens**
 a idem & in parte diversum qd si aliquod predicatum equaliter fue-
 rit assignatum rei subiecte & accidenti: causatur deceptio que fal-
 lacia accidentis dicitur. **DIS.** Quot modis fit? **MAG.** Tribus
 Primo ex eo qd aliquid dicitur de aliqua re: & ppter hoc creditur etiam **Primus**
 convenire accidenti illius rei: ut sic arguendo. homo est species petrus **modus**
 est homo: igitur petrus est species. ibi species convenit homini: & pro-
 pter id ena videtur continere petro. Secundo fit propter hoc qd aliqua **Secundus**
 duo in aliquo tertio conveniunt: & ob id inter se convenire iudicant
 ut homo est animal: equus est animal: igitur homo est equus. Tertio **Tertius**
 fit. Cum ex duobus diuisim sumptis inferatur aliquod coniunctum secu- **Argumē**
 dum accidens. ut sic arguendo. iste canis est tuus: & iste canis est pa- **tū a diuis**
 ter: igitur est pater tuus. Vnde ad hoc qd ex diuisis ad coniuncta ar- **sis ad con**
 gumentum possit inferri: requiritur primo qd predicata predicetur de se in **iuncta.**
 vicem aut de aliquo tertio per se. Secundo requiritur qd primū no in-
 cludat ultimū. Tertio requiritur qd no sit repugnantia in adiecto: pro-
 pter primū no sequitur. petrus est bonus: petrus est cythareda: igitur
 petrus est bonus cythareda. Propter secundū no sequit. petrus est hō
 petrus est aīal: igitur petrus est homo aīal. Et ppter tertū no sequit
 petrus est homo & est mortuus: igitur petrus est homo mortuus.

De fallacia scdm quid ad simpliciter. Ca. xi. MAG.

Secundū inter fallacias extra dictionē eam diximus: que fit: si **Scdm qd**
 f arguitur a dicto scdm quid ad dictum simpliciter. Est autem **ad simplr**
 dictū scdm qd determinatio diminuēs de ratione ei⁹ cui addit **dictū s; m**
DIS. Quot modis fit hec deceptio? **MAG.** Multis modis scdm **quid.**
 qd determinatio diminuens varijs potatribus: ut petrus est hō mor-
 tuus: igit est hō. Ethiops est albus scdm dentes: igit ethiops est albo
 Diuitie no sunt bonae male utenti: igitur diuitie no sunt bonae.

De fallacia petitionis principij. Ca. xij. MAG.

I contingat in syllogismo principium petere fallacia fit quam **Peticio**
 f tertio loco inter fallacias ex... tionē enumerauimus. Hoc **principij**
 autem contingit quinquies. Primo cū petitur definitū in defi-
 nitione. ut animal rationale currit: igitur homo currit. Secundo cum
 petitur particulare in uniuersali. ut nullus hō currit: igit petrus no cur-
 rit. Tertio cū petitur uniuersale in particularibus. ut petrus currit pla-
 i ij

LIBRI SECVNDI TRACTATVS

to cūm: & sic de alijs igitur omnis homo currit. Quarto cū petiū
coniunctū in diuisis aut ecōtrario. ut medicina est disciplina sani: me
dicina ē disciplina egri: igit medicina est disciplina sani & egri. Q uin
to cū unū relatiū petitur in alio. ut petr⁹ est pater platonis: quia plato
est filius petri. Si igitur in dictis argumentationibz antecedens sit eque
lgnotum: ut consequēs fit fallacia petitionis principi. Post quā enūc
tauimus fallaciam consequentis.

De Fallacia consequentis. Capitulum. xiiij. MAG.

Primus
modus

f It autē fallacia consequentis: cū credimus consequentiā cōuer
ti: q nō cōuertit. Et hoc quidē trifarie accidit. Primo: cū arguit
a destructione antecedentis ad destructionē consequentis. ut si
homo est: aīal est: sed hō nō est: igit aīal nō est. Similit cū arguit ab
inferiori ad superi⁹ cū distributione superioris. ut oīs homo currit: igitur
omne aīal currit. Omnis hō est rationalis igitur oē aīal est rationale.

Secūdus

Secdo fit ab insufficiēte inductione singulariū. ut petr⁹ est aīal: & econ
uerso. Plato est aīal: & ecōuerso. & sic de alijs: igitur oīs homo est aīal

Tertius

& econuerso. Ibi em singularia huius quod sequit: Omne aīal est ho
mo nō sunt sufficienter inducta. Tertio fit cū arguit a cōteraccidenti
bus quē se aliquando consequuntur & aliqñ non. ut hic est comptus
igitur hic est adulter & econuerso.

De Fallacia secundum non causam ut causam:

Capitulum. decimumquartum. MAG.

d E fallacia scdm non causam ut causam diximus de potestate
syllogismorum. Transcamus igitur ad sequentem.

De Fallacia secundum plures interrogationes ut unam. Capitulum. xv. MAG.

Interro
gatio plu
res.

f Allacia quē sequitur est q fit scdm plures interrogationes ut unā
Est autē interrogatio plures in q plura pdicantur de pluribus
aut plura de uno: aut unū de pluribus. Ad quā si datur una re
sponsio/ causatur deceptio. ut si queritur. est ne hic & hic hō ē demon
strando petrum & alinū. Si dicas est: igitur alinus est homo. Si dicis
nō: igitur petrus nō est homo. Respondendum est ergo: unus est ho
mo: & alternō. Similiter potest hoc fieri in plurali numero. ut sunt ne
hec bonae demonstrando unum bonum & aliud malum.

De Fallacia ignorantie elenchi. Ca. xvi. DIS.

Elenchus

e Elenchus quid est? MAG. Est syllogismus contradictionis
(id est cōcludens contradictoriā ppositionis negare a respon
dente) unius & eiusdē non notis tm: nec rei tm: sed nominis &
rei simul: non synonymi: sed eiusdē: & ex his q data sunt de necessita
te nō cōnumerato eo qd erat in principio: ad idē scdm idē: similiter &
in eodē tpe. In hac definitione qdam ponuntur rationē syllogismi. ut

VII. DE SYLLOGISMO SOPHISTICO

particulę omnes p̄ter quattuor ultimę q̄ ponuntur ratione contradi-
ctionis; contra quas si peccauerit argumentū / fit fallacia ignorantie
elenchi. Unde primo fit contra hanc particulā ad idē. ut duo sunt du- **Primus**
plum ad unum: & nō sunt duplum ad tria: igitur duo sunt duplum & **modus**
non duplum. Secundo fit cōtra hāc particulā scđm idē. ut hoc est du-
plum illi scđm altitudinē & nō est duplum illi scđm longitudinē: igitur
hoc est duplum & non duplum. Terio fit contra illā particulā simili-
ter. ut homo est species: nullus homo est species: igitur idē est species
& nō species. Homo enī nō sumitur similiter ubiq̄: q̄a in prima sumitur
simpliciter: in secunda p̄sonaliter. Quarto fit contra hāc particulam
in eodē tpe: ut manus mea est clausa in illo instanti: & non est clausa
in alio instanti: igitur manus mea est clausa: & nō est clausa. **DIS.**
Videntur q̄ hec fallacia sit eadē cum fallacia scđm quid ad simpliciter.
MAG. Non est eadem. Nam hic arguitur a duobus scđm quid ad
unum simpliciter. Verū tamen omnes fallacie ad ignorantiam elen- **Oēs falla-**
chi possunt reduci. Nam in fallacia equiuocationis & in fallacia scđm **cie ad hāc**
quid ad simpliciter: & amphibologie: similis & in alijs fallacijs in di- **reducitur**
ctione: non sunt dictiones: aut orationes eedem scđm nomen & rem
In fallacia autem Accidentis non de necessitate sequitur aliud. Simi-
liter in fallacijs petitionis principij: non causę ut causę & consequen-
tis. In fallacia autem scđm plures interrogationes: non est unitas p̄-
positionis: quę tamen requiritur ad verum elenchum.

De Solutione paralogismorum. Ca. xvij. **MAG.**

Ed quia parū esset paralogismos posse construere: nisi & con-
structos & p̄positos possem⁹ enodare. Ob id iamā in fine hui⁹
de hoc pauca placuit adijcere. In primis autē sciendum para-
logismos siue fallacias duplices esse. Quidam enī peccāt in materia **Fallacie**
quia sc̄z assumunt falsum & non p̄bant: & non sunt p̄prie fallacie: & peccātes i
soluuntur per interemptionē unius: aut ambarū p̄missarum. Alij au- **materia**
tem sunt qui peccāt in forma: quia sc̄z nō debite disponuntur in mo- **peccātes**
do & figura: & hi si sint fallacie in dictione soluuntur p̄ distinctionē **in forma**
unius aut ambarū p̄missarū. Si vero sint fallacie extra dictionē: pōt
respōdens negare consequentiā: & causam defectus ostendere. Et pos-
sunt hec oīa fieri dupliciter videlicet solutione recta: & solutione ad
hominē. **DIS.** Quę dicūt recta? **MAG.** Ea quę manifestat syl- **Solutio**
logismū falsum scđm oēm modū scđm quē falsus est. Quę autē hoc recta. **Solutio**
nō facit: dicūt solutio ad hominem. Inter syllogismos autē facilioris solu-
tionis sunt qui peccāt in forma. Et dicuntur orationes acres. Peccātes ad hominem
autē in materia sunt aciores. Et si p̄missę sint valde p̄bables ad inferē
dū falsum dicūt orationes acerrimę: & ad soluendū difficiles. **DI.**
Potest ne dari modus q̄ quis cauere possit ut de facili nō paralogiscet. **Cautelę re**
MAG. Potest. **DIS.** Quis? **MAG.** Cauendū est ne responde spōdētis
i q̄

Orō acris
acrior
acerrima

LIBRI SECVNDI TRACTATVS

Cautela re p̄sumas antequā argumentū perfecte fuerit propositū: & si co-
opponen- garis citius respondere dicas. admitto hanc p̄positionem causa argu-
as mentis aut dicas transeat. Et cū te deceptū videris: dicas te nō in eo sed
 alio accepisse sensū. Si vero ut alium decipere volueris: cela quantū
 potes p̄positum tuū. Multa queras a respondēte: & si quando male
 dixeris lauda. quādoq; ad iram prouocabis:ingas te velle ab eo dis-
 cere. Et nō nunquā argumētationē ad aliam materiā in qua plus ab-
 undaueris transferre studeas. Has decipiēdi cautelas accipias: nō ut
 aliquem decipias sed intelligas quo ab alio te decipere conāte cauē-
 dum sit. Sunt & alii syllogismi: videlicet Tentatiuus quo experimur
Syllogis- de scientia respondētis. Item & Syllogismus Fallogismus. qui pro-
mus Ter cedit ex principijs alicuius scientiæ male intellectis. ut si quis arguat.
tatiuus: lineam rectam curuæ equalē. Hoc medio. Omnes lineæ ductæ a cen-
 tro ad circūferentiā sunt equalēs. Hoc em̄ principiū nō intelligitur nisi
 de lineis rectis: sed q̄a pauca vis in his cōstituit / silentio transimus.

Tractatus Octauus de passionibus terminorum: quas parua logicalia dicunt. Ca. primū. MAG

Atribus autē p̄positionis quæ sunt subiectum & p̄dicatū varie-
p accidunt passiōes varietate & falsitatem earundē: similiter &
 argumētationū cōsequētias variantes. Quā ob causam nō
 ab re visum est de his pauca iam in calce logices adiungere. **DIS.**
 Optime facis. sed dic quælo quæ sint hę passiōes? **MAG.** Sūt Sup-
 positio. ampliatio. restrictio. appellatio. distributio & expositio. de q̄
 bus logicī multi diuersa scripserunt: e quibus pro epitomatis comple-
 mento per pauca enumerabo ordine iam p̄missō.

De Suppositione. Capitulum secundum. DIS.

suppositio Videt̄ Suppositio. **MAG.** Est acceptio termini pro aliquo
significa- q̄ non tamē ut significatio. Suppositio em̄ est passio termini iā
tio. ad significandū impositi. Significatio autē est passio vocis per
 se consideratę. **DIS.** Qui termini supponūt? **MAG.** Oēs termi-
 ni categoriatici (id est per se significatiui) ut hō asinus album nī-
 grū &c. Adiectiua tamē ad hoc dicunt̄ copulare: qm̄ accipiunt̄ p̄ sig-
 nificatio suo nō simpliciter: sed copulādo ipsū alteri: sc̄z huic cui in hę
suppositio rer. Suppositionē prima diuisiōe triarie partimur. videlicet in Syno-
Synodo dochiā. ut fer fontē (id est partē fontis) Anthonomaticā. ut pphe / anthono-
chica: ta dicit (id est David) & Metaphoricā. ut Hierusalē quę occidis pphe nōatica
 tas &c. Et rursus quęlibet harū duplex est scilicet discreta & cōmunis metapho-
discreta: **DIS.** Discreta quę est? **MAG.** est acceptio termini singularis p̄ rica
cōmunis. aliquo. ut petrus scribit. **DIS.** Cōmunis quę est? **MAG.** est ac-
 ceptio termini uniuersal̄ p̄ aliquo. ut homo. Et hęc rursus duplex est
 scilicet Naturalis & Accidental̄. **DIS.** Naturalis quę est? **MA**
naturalis. est acceptio termini pro omnibus his a quibus natus est participari.

VIII. DE PARVIS NATVRALIBVS.

ut cū dico. homo est animal. homo accipit pro hominibus pſentib⁹ & futuris. DIS. Accidētalīs quē est? MAG. Est acceptio accidētalī termini pro his pro quibus exigit adiunctū. ut homo albus. ibi accipitur homo tm̄ pro hominibus albis. Et rursus duplex est. scilicet simplex & personalis. DIS. Suppositio simplex quē est? MAG. est acceptio termini uniuersalis pro natura uniuersali. ut homo est species. ibi homo accipitur pro natura humana in cōmuni. Oīs homo est animal. ibi animal supponit simpliciter. similiter hominē. dicendo. oīs animal pter hominē est irrationale. DIS. Personalis quē est? MAG. Est acceptio termini cōmunis pro suis inferioribus. Et hęc rursus duplex est scilicet determinata & confusa. DIS. Determinata quē est? MAG. est acceptio termini cōmunis pro aliq̄ supposito. & tali suppositione supponit subiectū propositionis indefinitę & particularis. ut homo est animal. quidam alius currit. DIS. Confusa quē est? MAG. Est acceptio termini cōmunis pro omnibus suis inferioribus. Et hęc rursus duplex est. confusa scilicet distributua & confusa tantum. DIS. Confusa distributua quē est? MAG. est acceptio termini cōmunis pro omnibus suis inferioribus: & sub eo valet descendere copulatiuus. ut omnis homo currit. Ibi homo supponit confuse distributue: & taliter descendit. igitur petrus currit & plato currit & de alij. DIS. Confusa tantū quē est? MAG. Est acceptio termini cōmunis pro natura ut habet esse in suis superioribus: non tamen valet descendere copulatiuus. ut piper. dicendo hic & Rome venditur piper. & animal. dicendo. omnis homo est animal.

De Suppositione relatiuorum. Ca. iij. MAG.

Abest tamē termini relatiui specialē supponēdi modū sūm diuersitate earundē. nā quedā sunt relatiua substantię & quedā relatiua accidentis. DIS. Relatiua substantię quē sunt? MAG. Relatiua quę referūt rem p modū substantię. Est em̄ relatiuū ante latē rei recor datiuū) & hęc sunt duplicia. Q. uędā em̄ sunt relatiua identitatis: qdā diuersitatis. DIS. Relatiua substantię identitatis quē sunt? MAG. q identitatis referūt eandē rē in nūero: ut petrus scribit & idē disputat. Et hęc rursus sunt duplicia: vicē reciproca & nō reciproca. Reciproca sunt quę referunt rē agentē per modū patēdis. ut petrus pcutit se. Et hęc relatiua supponit pro eadē rē in numero cū suis antecedētib⁹. & loco eorū licet ponere antecedētia. Nō reciproca autē dicimus quę referūt eandē nō recipiūt in numero: & pro eadē supponūt. ut petrus legit & idē loquitur. petrus mouet & ille mouet. Patet igit̄ oīa relatiua substantię identitatis supponere pro eadē rē in numero cū suis antecedētib⁹. Relatiuū vō sub diuersitate substantię diuersitatis est qd referūt eandē rem in nūero cū suo antecedētis. Relatiuū. re: & supponit pro alia. ut petrus scribit & alius loquitur. DIS. Relatiua accidentis diu accidentis quē est? MAG. quod referūt per modū dēnominatio

LIBRI SECVNDI TRACTATVS

nis: ut qualis est petrus talis est & plato. Et est duplex scilicet identitas
tis & diuersitatis. Relatiuū accidentis identitatis dicimus / quod refert
eandem qualitatē vel quantitātē in specie pro qua supponit. ut petr⁹
est albus & talis est plato. Petrus est bipedalis & tantus est plato. Re
latiuū autē accidentis diuersitatis: & si referat eandē quaalitatē vel quā
titatem in specie: pro alia tamē in specie supponit. ut Petrus est albus
& alterius modi est plato. Petrus est tritatus tripedalis: & alteri⁹ est
plato. Haften⁹ de suppositiōib⁹ terior. Nūc de ampliatiōe tractādū est

De Ampliationibus. Capitulu quartū. DIS.

ampliatio

Vid est ampliatio⁹ MAG. est extensio termini a minore sup /

q⁹ positione ad maiore. ut homo est. ibi homo stat tantum pro
p⁹sentibus. Sed dicendo homo fuit. homo stat pro p⁹sentibus.

& p⁹teritis. Non tamē intelligendū est q⁹ terminus possit ampliari. Iur
stat pro pluribus q⁹ in suppositione naturali: quia (ut dictum est) in

tali stat p⁹ omnibus a quibus natus est participari. Vnde pater ampli
tatiōe esse minore restrictionē: minus eū restringitur terminus p se po

ampliatio

est minor

restrictio.

situs vel in naturali suppositiōe q⁹ restringat in ppositione qua ampli
ari dicit. Amplius sciendū: terminos sequētes sc⁹ posterius prius pos

sibile impossibile cōtingens necessario. Similiter & v⁹ balia in bilis vel
bile. aut riuus terminata: terminū non ampliare sed pmittere ipm na

turaliter stare. Quod qdem plurib⁹ firmari possit rationibus: quas
breuitatis causa libuit silentio transire.

De Restrictione Capitulum quintum DIS

Restrictio

Vid est restrictio⁹ MA. est coarctatio termini a suppositiōe

q⁹ maiore ad minore. ut dicēdo homo. homo supponit & stat p⁹
omnibus hominib⁹. sed dicēdo homo est. homo stat tū pro

p⁹ntibus. Simil⁹ r homo albus: stat tantū p albis. Vnde qūcūq⁹ ter /

p nomen

minus stat p paucioribus q⁹ si staret naturaliter dicitur restringi. Et fit
hoc p nomina: & (ut in plurimū) adiectiua. Adiectiuū enī restringit

substantiuū ad standū secum in eodem genere: & pro his qbus signi
ficatū adiectiui inheret. Et hoc quidem verū est: si adiectiuū ponatur

cū suo substantiuo ex eadē parte subiecti aut p⁹dicati. Nihil enī positū
a parte p⁹dicati restringere potest subiectū: quo ad principale significa /

p verbum

p partici

pium

tū. ut dicēdo homo est albus: homo restringit per albus nō pro albis
sed pro masculis. Sic similiter restrictio per verba & participia: quoni /

am verbum aut participiū p⁹sentis temporis restringit terminū ime
diatē pcedentem & sequentem pro p⁹sentibus & p⁹teritis. Participiū

autem vel verbum futuri temporis restringit terminū imediare p⁹ce
dentem & sequentē pro p⁹sentibus vel futuris. Exempla sunt homo

est asinus: homo fuit asinus homo erit asinus. Item sic similiter quan
doq⁹ restrictio ab usu. ut nihil est in cantero: intelligitur nihil solidum:

ab usu

licet ibi sit aer &c. Sequitur de appellatione.

.VIII. DE PARVIS NATVRALIBVS

De Appellatione, Capitulum sextum DIS

Vid est appellatione MAG. Est acceptio termini pro re ex/ appellaō

q istente. ut homo curritibi homo appellat hominē existentē.

Verba autē quæ significant actus animi interiores terminose
quenti dant appellare formā & rationē. ut cognosco venientē: id est

augusti⁹ cognosco eū qui venit/ sub ea ratione quæ venit. verūm scripturæ sacræ

Hierony⁹ nūc abhorrent rigorē. unde Augustin⁹. Indignū vehemēter existimo

di. c. nō vobis. Et. c. omne dicitur: nō in dialectica placuit deo patri

filio & c. regnū em̄ dei in simplicitate fidei est: nō in cōtentione ser/

monis. de his dicit: qui omnem vim disputationū suarū in dialectica

ponūt. Ea ppter malui ad p̄sens aliorū dicta de passionib⁹ huiusmōi

Gregori⁹ dialecticis: succinctim pcurrere q̄ vel de pprio aliquid noui cudere:

libro. xxvi. moralū ait. non debet intentio verbis dāseruire sed ver/

ba intentioni. xxij. q. v. c. humane. Eisdem doctor in s̄mone quodā

dicat. plerumq; dum proprietates verborū attenditur/ sensus veritatis a

mititur. Diuus quoq; Hieronymus sup̄ epi. ad Galatas. Euangeliz

inquit nō est in verbis scripturæ sed in sensu: nō in superficie sed in me

dulla. nō in sermonū folijs/ sed in radice rationis. Sanctus quoq; Hi

larius li. iij. de trinitate. Intelligentia ait dictorū ex causis est assumen

da dicendi. quia nō sermoni res sed rei est sermo subiectus. Talib⁹ fi

li charissime sanctorū sentētijs obuiare poteris istis neotericis logicis q

phiam omnē naturalē & moralē postponentes/ priscoꝝ patrū & ec/

clesiasticorū doctorū grauissimas sentētijs aut fuisse inuertere: aut pe/

nitus nō verentur negare si ipsas regulis suis dialecticis nequerint co

apare. de qbus canonica sanctio ait. nōne vobis videt in vanitate sen

sus & obscuritate mētis ingredi/ q diebus ac noctibus in dialectica ar

te torquet. xxxvij. di. c. nōne. & eadē di. p Urbanū papā dicit. Omnē

vim inuentorū suorū in dialectica disputantes ponūt hereticū q phorū

sentētia definit non astruēdi vim habere sed studiū destruēdi: s; non

in dialectica placuit deo patri & c. ut supra. Reliqua transimus.

De Distributione. Capitulum septimū. DIS.

Vid est distributio MAG. est multiplicatio acceptiois ter/ distribū

q mini omnis. p suis inferiorib⁹ p signū distributiū facta. Sig. do.

distributi⁹ na aut distributiō sunt duplicia. vic; sube & accidētis. Substā/

na sube

ne sunt q distribuit p rebus hūib⁹ se p modū sube & hec sunt rursus

multiplicia. qdaz em̄ distribuit p omnibus p̄his subiectiuis. qdaz p

duob⁹ tm̄. qdaz p op p̄tib⁹ integralib⁹. DIS. q sunt q distribuit p

p̄tib⁹ subiectiuis oibus MAG. sunt omnis/ nullus/ quibet/ qdlibet

qualibet/ nihil/ nemo & similia. Siml^r differat aliud ab. non idē & c.

LIBRI SECVNDI TRACTATVS

Et dicitur hec signa uniuersalia: nō quia significant uniuersale: sed qm̄
 uniuersaliter significā: quia distribuūt terminū p̄ omnibz suis inferio-
 ribus: & tñ differēt: q̄a signa negatiua distribuūt terminū mediate vñ
 imēdiate sequentē. ut nullus hō est asinus: ibi distribuūt hō & asinus
 Sed affirmatiua tñ distribuūt terminū imēdiate sequentem. ut oīs
 homo est asinus: ibi tñ distribuūt homo. Animaduertendū tñ de hoc si/
 omis qñ grō omnis. Nam qñq; accipit & collectiue & distributiue in nume/
 exigat ma ro scz plurali. Exempla sunt: omnes ap̄li dei sunt duodecim. Ibi acci/
 appellata pitur collectiue; valet em̄ oēs ap̄li simul collecti sunt duodecim. Sed
 dicendo. oēs hoīes cūnit. ibi accipit distributiue. DIS. Quid si tñ
 duo homines current: dicere ne liceret omnes homines currunt.
 MAG. Si nō essent plures hoīes / dicere quidē licet: oēs sicut dici
 mus oīs sēnīx. oīs sol. Si autē plures sint: etiā nō currēt oēs nō dici
 mus: sed ambo vel uterq; nec hoc te lateat. Nihil & nemo includere ter-
 minos sui distributionis: ut nihil. i. nulla res nemo. i. nullus homo: vñ
 nullum ens quod est homo &c. DIS. Quē sunt signa distributi-
 ua duoz? MAG. Vter & neuter: uterq; neuterq; neutraq; utraq;
 Vter utrumq; hęc enī distribuūt p̄ duobz demonstratis. ut neuter hoīz: cur/
 Neuter rit. DIS. Quid de negatione? MAG. Negatio principaliter ne-
 Negatio gat: & ex consequenti distribuūt. quia scz negatio oīa facit stare pro om-
 nibus negatiue. DIS. Quē sunt distributiua p̄ partibus integrā-
 libus? MAG. Hoc signū totus quod quidē dupliciter accipitur: vñ
 Totus delictet kate-gorematice: tunc valet totus. i. habens partes. ut totum
 quod est in mūdo est in oculo meo. i. ens habens partes qd est in mū-
 do &c. Alio modo accipitur synkate-gorematice. & tunc valet totus. i.
 quēlibet pars. Includit enī terminū suę distributionis scz pars. unde
 dicendo totus petrus: ibi petrus nō distribuūt: sed pars. DIS. Quē
 distribuunt sunt distributiua accideris? MAG. Quē distribuunt p̄ re habēte se
 ua accideris per modū accidētis. Et sunt duplicia. Quēdā enī distribuūt p̄ quali-
 tatibus: quēdā vero p̄ q̄titatibus. DIS. Quē distribuūt p̄ q̄titati-
 q̄libet bus? MAG. Hoc signū quaelibet: cuius particulare est aliquibet. va-
 let em̄ q̄libet. i. ens habēs oēm spēm qualitatis. DIS. Quē sunt
 quantus distribuutiua q̄tantis? MAG. Hęc quātuſcūq; qd distribuūt p̄ q̄ti-
 cūq; tate cōtinua: & quātuſcūq; quod distribuūt p̄ q̄titate discreta. P̄ter hęc
 totus cūq; est hoc signū infinitū. Quod qdē accipit multipliciter. Primo negati-
 infinitū ue: p̄ ente qd finitū nō pot: q̄a nō habet aptitudinē finiēdi. ut vox est
 infinitū inuisibilis: quia videri nō pot. Secdo accipit p̄ eo qd nōdum
 est p̄transitū p̄ tñ p̄transitū: ut ager nōdum dimēsus. Tercio acci-
 pitur p̄ illo cuius q̄titas semper crescit p̄ appositionem: ut numerus.
 Quarto pro eo cuius quantitas nunq; desinit diuisione: ut linea vel
 superficies. Quinto accipitur pro eo cuius q̄titas semper crescit ap-
 positione: & nunq; desinit diuisione. ut tempus. Ex his tribus uli-
 mis modis potest accipi: aut simpliciter: aut quo ad nos. Et valet infi-

VIII. DE PARVIS NATVRALIBVS.

nitum id est quolibet plura. Hæc de distributionibus. jam ultimo percurramus propositiones exponibiles.

De Exponibilibus. Capitulum octauum. DIS.

Vam propositionem exponibilem censes? MAG. Eā quæ q habet sensum obſcurum/ propter aliquod ſynkategorema in ea poſitum. Synkategorematum vero huiuscemodi quædam ſunt excluſiua, ut tantū ſolum duntaxat &c. Quædam exceptiua, ut præter/ præterq; niſi &c. Quædam reduplicatiua, ut inquantū/ eo q; ſecundū q; &c. Item ſunt: Incipit & deſinit in ſinitū comparatiui & ſuperlatiui: differt: aliud ab: tot⁹ & qualelibet. &c. De quibus eodem obſeruato ordine pauca in calce logices adſciemus.

De Excluſiuis. Capitulum nonum. MAG.

Excluſiua in qua nulla ponitur negatio: exponitur per duas e exponentes: coniunctas per coniunctionē copulatiuam: quarum prima eſt præiacēs propoſitionis exponibilis (id eſt propoſitio quæ remanet depoſito ſigno excluſiuo) Secunda eſt negatiua in qua negatur prædicatum ab omnibus alijs a ſubiecto. ut tantū homo currit. exponitur ſic homo currit: & nil aliud ab homine currit. Excluſiua autem in qua ponitur negatio: ſiquidem negatio ponitur ante ſignum excluſiuum exponitur per unam diſiunctiuam de partibus contradiſcentibus prioribus. ut Non tantū homo currit. exponitur ſic. nullus homo currit vel aliquid ab homine currit. Si autem negatio ponatur poſt ſignū exponitur per duas propoſitiones coniunctas. per coniunctionē copulatiuā: quarū prima eſt præiacens negatiua. Secunda eſt affirmatiua in qua prædicatū affirmat de quolibet alio a ſubiecto. ut tantum accidens non eſt ſubſtantia. exponitur. Accidens nō eſt ſubſtantia: & omne aliud ab accidente eſt ſubſtantia. Et hæc vera ſunt/ cum propoſitio excluſiua exponitur gratia alietatis. Nā ſi in ea ponatur diſtinctio importans numerū: exponenda erit gratia pluralitatis: per omnia ut dictū eſt, dempto q; in ſecunda exponente ponitur plures uel eius condeclinē. ut iſta Tantū duodecim ſunt apoſtoli dei: exponitur duodecim ſunt apoſtoli dei: & non plures quā duodecim ſunt apoſtoli dei.

De Exceptiuis. Capitulum decimum. DIS.

Vomodo exponitur exceptiua? MAG. Exceptiua affirmatiua exponitur copulatiue: per tres exponentes: quarū prima affirmat prædicatū de ſubiecto ſumptū cum aliud ab. Secunda affirmat prædicatū de termino excepto. Tertia negat prædicatū de termino excepto. ut hec Omne animal præter homine eſt irrationale ſic exponitur. Omne animal aliud ab homine eſt irrationale: & homo eſt animal & homo nō eſt irrationalis. Negatiua uero exponitur copulatiue per tres exponentes: quarū prima negat prædicatū de ſubiecto

sumpto cum aliud ab. Secunda affirmat subiectū de termino excep/ to. Tertia affirmat predicatū uniuersaliter de termino excepto: ut hęc nullum animal præter hominē est risibile. Sic exponit Nullū animal aliud ab homine est risibile: & homo est animal: & omnis homo est ri sibilis. Cōtradiçtorie hæc exponuntur p̄ exponentes cōtradiçtorias Hoc tamē animaduertendū/ signa exceptiua nō posse poni nisi in pro positione uniuersali in qua terminū cōmunē super quē imediātē ca/ dunt/ si impedita nō fuerint faciūt supponere simpliciter. ut in dictis propositionibus: hominem supponit simpliciter.

De Reduplicatiuis. Capitulum. xi.

DIS.

reduplica
tiua.

Vomodo exponuntur reduplicatiue? MAG. Reduplica/ tiua affirmatiua exponitur p̄ quattuor exponentes copulatiue quare prima affirmat p̄dicatū principale de subiecto. Secū da affirmat reduplicatū de subiecto. Tertia affirmat p̄dicatū princi pale de reduplicato. Quarta est una causalis in cuius ante ponitur dictio super quā cadit reduplicatio: cū aliquo transcendente: & in con sequente p̄dicatū principale affirmat de relatiuo illius transcendētis. ut hæc. homo inquantū rationalis est risibilis: & omne rationale est risibile & si ali/ quid est rationale ip̄m est risibile. Negatiua autē exponitur p̄ quattu or exponentes copulatiue quare prima negat p̄dicatū de subiecto. Se cunda affirmat reduplicatū de subiecto. Tertia negat uniuersaliter p̄ dicatū de reduplicato. Quarta est una causalis in cuius ante ponitur reduplicatio cū aliquo transcendēte: & in cōsequente negatur p̄dicatū de relatiuo illius transcendētis. ut ista nullus homo inquantū ratio/ nalis est rudibilis. sic exponitur. nullus homo est rudibilis: & omnis homo est rationalis & nullū rationale est rudibile: & si aliquid ratio nale ip̄m non est rudibile. Cōtradiçtorie hæc exponuntur p̄ exponen tes cōtradiçtes. verū tamē hæc signa nō semper accipiuntur redupli/ catiue sed quādoq; specificatiue. Accipiunt quidem reduplicatiue: qm̄ denotant illud super quod cadunt esse p̄ eā causam quare p̄dicatū insit subiecto. ut in exemplis dictis. Specificatiue vero accipiunt quā do denotāt id super quod cadunt nō repugnare quin & sub ea ratioe p̄dicatū insit subiecto. ut homo inquantū albus currit. Modus autē exponendi datū intelligitur cum signum accipitur reduplicatiue.

De Incipit & desinit Capitulum. xij.

DIS.

Incipit.

Vomodo exponunt p̄positiōes de desinit & incipit? MAG. Si incipit/ponatur cū dictiōne significāte rem cuius esse simul acquiritur: exponitur copulatiue p̄ duas exponentes: quare pri ma est affirmatiua de p̄senti/ secūda negatiua de p̄terito. ut homo inci pisse. exponitur: hoc nunc est: & homo imediātē ante hoc non fuit. Si autem ponatur cū dictiōne significāte rem cuius esse successiue

VIII. DE PARVIS NATVRALIBVS

acquiruntur: exponitur copulatiue per duas exponentes: quarum prima est negatiua de presenti: secunda affirmatiua de preterito: ut homo incipit esse albus. exponitur: homo nunc non est albus: & homo immediate post hoc erit albus. Similiter si definitur/ponatur cum dictione significante rem cuius esse simul acquiritur. exponitur copulatiue: cuius prima pars est affirmatiua de presenti: secunda negatiua de futuro. ut homo definit esse. exponitur. homo hunc est & homo immediate post hoc non erit. Si autem ponatur cum dictione significante rem cuius esse succedat siue acquiritur: exponitur copulatiue per duas exponentes: quarum prima est negatiua de presenti: secunda affirmatiua de preterito. ut homo definit esse albus. exponitur. homo nunc non est albus: & homo immediate ante hoc fuit albus. Contradictoria exponuntur per oppositas contradicentes prioribus.

Definit

De Infinito. Capitulum. tredecimum. DIS.

Vomodo exponuntur propositiones de Infinito? MAG. Infiniti acceptiones in superioribus audisti. Si igitur infinitum synkategorematice sumptum ponatur in propositione tunc exponenda est copulatiue per duas exponentes: quarum prima affirmat predicatum de subiecto sumpto sub aliqua quantitate. & secunda negat tale predicatum inesse tali subiecto sub determinata quantitate. ut ista infiniti homines currunt. exponitur. aliqui homines currunt & non tot quin plures duobus vel tribus. & sic de alijs. vel sic. aliqui homines currunt: & non quibuslibet plures currunt. Si autem infinitum accipitur kategorematice: tunc prima propositio affirmat quantitatem de subiecto. secunda negat terminum illius quantitatis. ut haec linea est infinita. exponitur. linea est quanta: & linea non habet terminum suae quantitatis. Et hoc corpus infinitum est album. exponitur. aliquod corpus quantum est album: & id corpus non habet terminum suae quantitatis. Nec te lateat infinitum synkategorematice sumptum confundere terminum. immediate sequentem immobiliter: quia facit ipsum stare confusum tantum.

Infinitum

De Comparatiuis & Superlatiuis. Ca. xiiij. DIS.

Vomodo exponitur propositio in qua ponitur comparatiuus? De copo
q MAG. Si capiatur proprie & comparatiue: tunc exponitur ratiuo
copulatiue per tres exponentes: quarum prima affirmat positiuum
de re excedente: secunda affirmat eundem de re excessa: tertia affirmat
excessum de excedente cum aduerbio magis. ut petrus est fortiorio/
anne. exponitur. petrus est fortis & ioanes est fortis: & petrus est ma
gis fortis quam ioanes: vel ioannes non est adeo fortis ut petrus. Si autem
comparatiuus accipitur improprie. ut deus est sanctior dyabolo sic
exponitur. deus est sanctus & dyabolus non est sanctus. DIS. Quo

LIBRI SECVNDI FINIS.

De superlatiuo. exponitur propositio in qua ponitur superlatiuus? MAG. Superlatiuus quandoq; accipitur comparatiue. ut sanctissimus id est valde sanctus. Quandoq; suplatiue & improprie. cū scilicet res comparatur sunt diuersarū naturarū. ut leo est forissimus lyncum. Quandoq; vero accipitur pprie cum res comparatur sunt eiusdē nature & tunc si accipitur affirmatiue; exponitur ppositio per tres exponentes copulatiue; quaz; prima affirmat positiuum de re excedente. Secunda affirmat eundem de re excessa. Tertia affirmat excessum de re excedente per respectū ad rem excessam uniuersaliter captam. Si autē suplatiu⁹ tenetur negatiue; tunc tertia exponens est negatiua. Exemplū primū Rosa est pulcherrimus florum exponitur. Rosa est pulchra: & omnis flos est pulcher: & rosa omni flore est pulchrior vel magis pulchra. Exemplū secundū. Substantia est genus generalissimū: exponit substantia est generalis: & alia genera sunt generalia: & nullum est generalius substantia (possunt tamē esse & que generalia) &c. Cōtradictorie exponuntur disiunctiue per exponentes cōtradicētes. Habet autem superlatiuus proprie acceptus vim distribuēdi terminū uniuersalem significantem rem excessam.

De Differt aliud ab. Capitulum. xv. DIS.

Vomodo exponitur ppositio de differt aliud ab/ non idem q &c? MAG. Affirmatiua exponit copulatiue p tres exponentes; quaz; prima affirmat est de eo quod differt. Secunda affirmat est de eo a quo differt. Tertia negatiua de se inuicem. ut asinus differt ab homine exponitur asinus est: & homo est: & asinus nō est homo. Negatiua exponitur disiunctiue per exponentes cōtradicētes ut asinus non differt ab homine exponitur. asinus nō est vel homo non est vel asinus est homo. Et sciendum terminū cōmunem immedie sequentē prædicta signa confundi distributiue. Nec signa peculiaria hanc distributionē impediunt. ut asinus differt ab aliquo homine. valet ab omni homine differt asinus. De toto quolibet: & alijs dictum est in superioribus. Iam logices finem attigimus. Nunc p complemento triuij Rhetoricam lustrabimus.

TYPVS IN RHETORICAM

LIBRI TERTII TRACTATUS

Libri Tertij tractatus Primus De partibus Orationis.

Am deo auspice & grammatices & logices principia non modo succinctim / veriteria miro secunditatis ordine explanasti: quibus animi cōceptus: nō barbaris sed latinis potius orationibus exprimere earundēq; vīrates ac falsitates / multifarijs rationationibus dilucidare possum argutissime. Attamen in hoc ipso deficere mihi videre videor: q̄ nondū eas: eo ingenio exornandas pernosco: quorū de quibus sermo est: conditio exposulat. MAG. Sane dicis. Nam hoc alterius negotij: & ad eam liberalem scientiā attinet: quā Rhetoricam in principio nostrę disceptationis diximus.

Quid Rhethorica: q̄ primo tradita. quid Rhetor quid Rhetoris officium: & quot genera causarum Capitulū primum. DISCIPVLVS.

rhetorica

Vid est Rhetorica? MAG. est benedicēdi sciētia in ciuilibus q̄ quēstionibus: ad psuadendū iusta & bona: in rerum psonarū q̄ negotij causa p̄tō: & thesis em gręce / latine locutionem sonat. Hęc autē sciētia & ornate. & expedite loq̄ dat: un̄ & agricis p̄tō p̄tō a nostris autē Rhetorica dicta est: hinc p̄tōp: id est rhetor huius sciētię gnatus. DIS. Quis igitur rhetor primus aut huius artis inuentor fuit? MAG. huius certitudinē nondū accipi: Sed hoc manifestū: ipam a Demosthene gręcorū oratore: & a Marco Tullio Cicerone latine eloquētię principe miro ingenio exultā: nec ab aliquo unq; viro docto neglectā: obinnumeros ex ea pullulantes fructus: de cuius laude verba fundere / altius ingeniū: & tractatum requireret maiore. DIS. Prętermisiss igitur his. Quid rhetor. & quod officium eius dilucida. MAG. Rhetor quē & oratorē dicere possumus. Est vir bonus dicendi arte peritus. Officiū eius est de his rebus posse apposite dicere: quę in ciuilibus quēstionibus secundum mores & in stituta patrię cōprobanē. Hęc autē sunt an turpe aliquid: an laudabile utile vel honestū: equū v̄l iniquū sit. Ex quib⁹ rebus tria causarū gēna nascunt. DI. Quę? MA. Primū Demonstratiuū / p̄ qd orator audenti delectationē preponit. Secundū est iudiciale in quo orator sēuitiam / aut clementiā iudicis p̄quirat. Tertiū est deliberatiuū in quo orator spem / aut reformidationē liberātis p̄tendit. In quib⁹ & circa quę maxime oratorē obseruare oportebit: ut p̄emiet ap̄te: namet ap̄te: pugnet acriter: colligat fortiter: omet excelsē: p̄nūciat lucidē: tenet fixē. Postremo doceat: delectet: atq; afficiat. In his em oratorū mun⁹ explet. p̄missa igit eam rerū distributiōe: ad p̄cepta causarū cōla p̄gam⁹.

Rhetor

gēna causarum.

Demo/
sthenes
Cicero.

De oratione Demonstratiua & a quibus locis con-

PRIMVS DE PARTIBVS ORATIONIS

stituenda sit. Capitulum secundum. DIS.

Ratio igitur Demonstratiua quibus constituitur. **MAG.** De Genus
o monstrationis genus: quod ad laudandos claros viros: & im- demonstra
probos vituperandos/suscipitur: & in quo magis q̄ ceteris in tium.
virtutū vitiōrūve cognitione oratio versatur: cōsumitur in narrādis
exponendisq; factis & rebus gestis bonis aut malis. Ea autem tribus
versantur generibus hoc est externis/animi/& corporis. **DIS.** Bo Bona ex/
na externa quæ sunt. **MAG.** Sunt. genus: gloria:& amicitie: qui/ terna
bus fortunæ & facultates annumerant. **DIS.** Bona corporis quæ Corporis
sunt. **MAG.** Sunt vires: agilitas: valitudo: pulchritudo &c. Non
enim omnino felix est qui specie turpissimus est: & sine prole. His in
oratione cōstitutis: vniendū est ad bona animi. **DIS.** Q̄ uē sunt? Animi

MAG. Sūt virtutes morales. ut prudentia: fortitudo: iusticia: tem/
perantia liberalitas. & ceteræ. Item bonæ artes cū philosophiæ p̄ribus.
Maximopere autē aduertendū circa hæc. quoniā recte beato Grego/
Gregori^o rio. Sepe vitia pro virtutibus se ingerūt: & virtutes se esse mentiunt.
41. dil. ca ut Audacia p̄ fortitudine/prodigalitas pro liberalitate: & supersticio
Sepe. pro religione. De his autē in moralib⁹ latius differendū. Nec omnino
negligendū quemadmodū quisq; generatus: quēadmodū educatus
queadmodū institutus: moratusq; fuerit: quib⁹ usus amicis: & si qd
magnum cui & in credibile acciderit/maxime si illud diuinitus accidere
potuerit videri. Tum quod quisq; senserit: dixerit: gesserit. hæc em̄ ad
ea quæ virtutū p̄posita sunt genera: accōmodabunt. Necq; vero mors
eorū quorū vita laudabitur silentio p̄teriri debet. Si modo quid erit
animaduertendū. aut in ipso genere mortis: aut in iplis rebus quæ post
mortē cōseuunt. Et hæc iam exposita bona confirmari & confutari
pōterunt: si fortunæ quoq; commoda pro affectu mentis in laudem
vel ignominiam trahentur.

De Oratione deliberatiua: & a quibus locis consti
tuenda. Capitulum tertium. DIS.

Ratio deliberatiua quibus absunt. **MAG.** Genus delibera Genus d/
o tionis/aut cōsultationis ad utilitatē tendit/ad quā oīa referri de liberam.
bent in consilio dando. Illa autē primosunt suasori & dissuasori
notanda: quid fieri possit: & qd necesse sit aut non necesse Nā si quid
effici nō potest/deliberatio tollit: q̄uis utile sit. Cū autē quærēt qd fie
ri possit: videndū est etiā q̄ facile possit Nā p̄ difficultia p̄inde sepe ha/
benda sunt ac si effici nō possint. Et cū de necessitate attendem⁹: etiā si
quid necessariū nō videbitur: videndū tamē erit q̄ sit illud magnum.
Q̄ uod em̄ pmagnū est pro necessario sepe habet. Vtendū rui sus in
cōsultatiōe an tuto etiā sit illud aggredi. vis em̄ dolusq; similitatiōes
nobis animaduertenda sunt: quibus aduersus consilia nostra facile
aliqñ obuiari pōt. Et rursus quia hoc genus ad utilitatē tendit quæ in
E ij

LIBRI TERTII TRACTATVS

discernendis bonis malisque versanturea distinguenda sunt. **DIS.**
 Bona re/ Quomodo? **MAG.** Nam bonorum quædam necessaria sunt ut vi
 cessaria talibet coniugetes: germani parentes. Quædam non necessaria: in cõ/
 no neces/ moditati cõiuncta sunt: ut opes: copie: clientelæ. Quædam honestati
 saria. cõiuncta sunt: per quibus optimus quisque contendit. ut gloria honor
 honestati nobilitas &c. In his igitur rebus: cum bona sint facile intellectu est quæ
 cõiuncta eorum contraria. Et ab his psuasionis loca & argumeta formanda sunt
 Et dissualionis ab eorum maxime contrariis elicienda. Et quoniam non ad ve
 Hoim geritatem: sed etiã ad opiniones eorum qui audiunt accommodanda est ora
 n duplex: hoc primum intelligamus: hominũ esse duo genera. Alterum in/
 doctum & agreste quod antefert utilitatem honestati. Alterum ex/
 politum: quod rebus omnibus dignitatẽ antepont: & honestatẽ uti
 litati. Itaque huic laus: honor: gloria: fides: iusticia: omnisque virtus. Al
 teri quæstus: emolumentum: fructus voluptas laudanda est. Et post
 hac de efficiendi ratione dicamus: quibus & contra quos: aut quo lo
 co aut quibus facultatibus: armorum: sociorum: pecuniæ: earumque rerũ
 quæ ad rem pficiendam pertinent uti possumus: perquirendum est. Vter
 que autem suador & dissuador ad augendum exempla habeat aut recẽ
 tiora: quæ notiora sũt: aut vetera: quæ plus auctoritatis habet. Maxime
 quæ in hoc genere prodest: ut possit utilia & necessaria honestis: vel hec il
 lis anteferre ad cõmouendos animos. Principia autẽ in his dicẽdis ge
 neribus breuia esse debebũt. Et in hoc genere a natura rei auditorisque
 persona aut a re ipsa narrationem trahemus.

De Oratione iudiciali: & a quibus locis constituen enda. Capitulum quartum. **DIS.**

Genus iur Ratio iudicialis quibus integrat. **MAG.** Hoc gen⁹ inter oĩa
diale o difficillimũ est: quoniam iuris scientiã & humanarum rerũ exper/
 entia magnitudine sua complectitur: contractusque quos accu/
Astor: sator & reus late diffusetque narrant confirmant: confutant atque condu/
 dunt continet. Accusator autẽ eum seruabit ordinẽ: ut singula argu/
 menta quasi hasta collata in manu vehementer pponat: concludat
 acriter: confirmet tabulis / decretis & testimoniis: & iuratum efficiat
Reus: iudicem. Reo autẽ omnia secus facienda. Sumenda em sunt princi/
 pia ad beniuolentiã conciliandam: narrationes autẽ amputandæ quæ
 ledunt. Firmamenta ad fidem posita aut perse diluenda aut obscurã
 da: aut digressionibus obruenda: per orationes autem: ad misericordi
 am conferendæ. De his autẽ circa confirmationẽ & conclusionẽ diffu
 sius tractabimus. Nunc ad orationis partes pergamus.

De partibus orationis in genere. Capitulum v. **DIS.**

Orationis Rationis partes quæ & quor sunt. **MAG.** Orationis partes
partes: o quibus supradictæ res complectuntur: quinque sunt. Inuentio
quinq; Dispositio: Elocutio: Pronũciatio & Memoria. Quarũ primæ

PRIMVS DE PARTIBVS ORATIONIS.

tres arte & præceptione percipiuntur. Post reme due partim a natura
contribuunt: partim exercitatione & assiduo usu comparari possunt.

De Inuentione & eiusdem partibus. Ca. vi. DIS.

Vid est Inuentio? MAG. Est verborum & rerum apta ne Inuentio
q goch's excogitatio. Et habet has partes. Exordium narratio/ partes in/
nem: diuisione: conformatione: confutatione: conclusionem. uentiones
De quibus per ordinem differendum: & primo de Exordio.

De Exordio. Capitulum. vii. DIS.

Xordiū quid dicis? MAG. Quo data vel subrepens beni Exordiū
e uolentie captatio sumitur. Primū principio: scdm autē insinua/
tione perficimus. Horū autē diuersitas scdm quatuor genera In dubio
sumit. autem in dubio causa nostra posita est turpi honestoq; mixta turpi ho/
exordiamur ab ea parte q honestatē cōtinet. Et in ea principio attemur nesto mi/
quo beniuolentia animus auditoris pparandus est/ ne turpitudinis xta
pars obesse possit. Aut in honesta. ut si de funere religionē pietate & In hone/
similibus dicendū sit: & in ea laude principiū extollendū aperte pcedē sto
dum est. In turpi. ut et res honesta oppugnatur: aut turpis defendit: In turpi
in ea insinuatione utemur. Aut in humili. ut si de aliqua vili causa agi in humili
tur & in ea qm res parua agitur attentum auditorē requirimus: am/
plificando exordium exemplis similiarum causarū. DIS. Vnde autē
beniuolentia captanda est? MAG. a persona nostra: auditoris: vel beneuolē
aduersarij & a re ipsa. ut si re digna laude psequimur & merita digni/ tia captat
tates: aut virtutis genera persone iudicis: aut nostre cōmemoramus
Horū autē contraria in aduersariū retorquemus. Vt autē attente audia
mur: a rebus ipsis ordiendum est: ut quales & quante sint de quibus ut attenti
nobis sermo est: ostendamus. In hoc etiam auditores dociles reddi/ audiāur.
mus. Hec autem moderanda sunt: ut nec assentatores nec iactatores dociles
videamur. assentatores quidē si supra modum auditorū laudes sequi/ auditores
iactator mur. iactatores autē si minus modeste: vel nos: vel rem dicendā lau/ reddim?
Cautela dabimus. Omnino etiā cauendum est: ne verbis plixionibus aut ma
xime sententiæ apparatu in exordio utamur. Hec em oratorē callidū
ostērant: & fidē minuant. attamē nōnunq; exordijs abstinem⁹. ut cū
adeo honesta est causa ut exordio nō sit opus. ut cū de religione di
cendum est. aut cū agi apud aliquos in causa: in qua sepius dictum
cit. Attentio m & beniuolentia auditoris comparanda est.

De narratione & diuisione. Capitulum. viii. MAG.

Xordio narrationē subijcimus. qua breuiter: aperte: & verisimi
liter causa exponitur. Breuiter quidē ne frustra tempus teratur.
Aperte ne auditoris animus incert⁹ ab audiendo distrahat. ve
risimiliter autē. ut fidem faciat. Primū tunc seruabimus: Si a necessa/
rijs incipimus: summam dicim⁹ & transitionibus supersedemus. Secū
dum: si gestum ut gestum exponimus: ordinē seruamus: & breuitatē
k in

LIBRI TERTII TRACTATVS

sequimur. Tertium autē: si in narrando opinionē mores: & naturam aduertimus. Et hec quidē per verba ppria: nō sordida: nec nimis exquilita: sed pura & familiara: nō sepius repetita: aut diffusa narranda sunt. Narratione pmissa statim sequitur paritio siue diuisio. q̄ conuenientius tribus dumtaxat partibus absūmitur. ne si in plures audire/res tedio afficiat: aut si in pauciores eorū mentes confundat.

De confirmatione: confutatione: & constitutione. Capitulum nonum. MAG.

confirmatio. Vic confirmationē & confutationem subiungere necesse est: ut singule partitionis nostre partes ppria roborentur confirmatione: & aduersariorū infirmetur confutatione. Confirmabimus autē narrationes nostras: & aduersariorū confutabimus: prout constitutio causę exposcit. Autē coniectura: aut iure: aut legibus causam p̄hamus vel defendimus: aut confutabim⁹. Vnde constitutio nōnū quedā coniecturalis: q̄dam iudicialis: q̄dam vero legalis dicitur. **DIS.** Coniecturalis quibus parib⁹ absūmitur. **MAG.** Signo: Argumento: Probabili: Consecutione: Collatione: & Approbatione. Signo quidē p̄hamus q̄d a loco/tp̄e/spacio/sp̄e p̄ficiendi & sp̄e celando accipimus. Argumento cum t̄p̄a consideram⁹: p̄teritum sc̄z p̄ns & Probabili futurum. Probabili q̄d a causa/via/natione/patria eratē educatione Consecutione: & studio sumit. Consecutione: q̄ in signis nocētis: & innocentis inquisitione tur. hęc sunt pallor/rubor/tremor & inconstantia. Collatione cum so collatione li potuisse facere p̄habim⁹: & rāiones alias fugisse. Approbatione autē intestium/q̄stionum/rumorū & argumentorū adductione. Hęc oīa infirmantur: si demonstrabimus nullā rem esse q̄ suspicionibus criminari non possit: & rumores facile vulgus confingere & cominisci solitum testibus. Testib⁹ autē turpitudine/q̄stum/metum/fauorē/spem/simulatēq̄ q̄stionib⁹ obijciemus. Q̄uestionib⁹ autē nullā fidē debere dicemus: q̄ credibilia nō dixerit: & ingenij cōmenticia cōstāter nō p̄nunciauerit: neq̄ commentis fidem adhibendum dicemus. Et q̄ ideo tortus dixerit: q̄ cōstitutio finem doloribus faceret. **DIS.** Iudicialis cōstitutio quibus partibus absoluitur. **MA.** Duobus. Absoluta & absumptiua. ut iudicialiter & absolute defendimus vel accusamus: cū causam nostrā p̄hamus natura/lege/cōsuetudine/pacto/eq̄quo & bono. sed iudicialiter & absumptiue causam nostrā rutabimur cū p̄ externū aliqd & quod causę nostrę alienū est nos defendimus. Et sit aut p̄ translationē: comparationē: cōcessionē: & remotionē criminis. Per cōcessionē q̄dem cū purgatione vel deprecatione nobis ignosci postulamus. Vnde purgatio nō necessitate: fortuna vel imprudentia haud cōsulto factū esse arguit. Deprecatio vero licet cōsulto factū constet p̄ pristinis t̄n beneficijs virtute aut nobilitate sibi ignosci postulat. **DIS.** Quomodo comparatione. **MAG.** Querendo utrum satius fuerit agere id quod

PRIMVS DE PARTIBVS ORATIONIS

reus foret dicitur: facilius aut conducibilius? an sibi illius rei vindicandi potestas fuerit? & an iudicare debuerint? DIS. Quomodo remotiones? MA. Quarendo is/ne in quē causa confertur: quantum ipse reus demonstrari poterit? Hoc autē fit in consideratione hominis & rerum. DIS. Quomodo translationes? MAG. In aduersarium crimen obiectum transferendo. Confutabimus autem dicta cum nec fortuna/nec necessitate factum aliquid demonstramus.

Qui autem animi motu se fugisse dicent: animi vitio nō imprudenter deliquisse dicitur. DIS. Constitutio legalis quibus partibus absumitur? MAG. Constitutio legalis qua ex legum interpretatione defendimus & accusamus: sex partibus completur. Aut enim contrariis legibus contendimus: dum nostra extollimus & aduersa reprobamus. Hec fit cum una lex vetat & altera iubet. Aut scripto & voce dum scriptoris mens cum scripto dissidet. Ambiguo/cum nostra iusta & aduersa iniusta ostēdemus. Ratiocinatione cum propria lex nō reperitur & simili utemur. Cum enī de eadem re nihil scriptū est ratio/ne pronuntiandum ducimus. Definitione autem: ut si factum: furtū an sacrilegium &c. appellandum sit: & ita pro nobis: & contra aduersarios definitiones demonstramus.

Remotio
translatio
confutatio
constitutio
legalis

De Argumentatione. Capitulum. x. MAG

T circa cōformationes nostras argumentis utimur. DI. Vnde sumit argumentum? MAG. A signo probabili: & necessario.

DIS. Probabile qd dicis? MA. Quod fere fieri solet: aut in opinione multorum est: aut qd habet similitudinē quandā veri & falsi. Similitudo autē contrariis: & a paribus maxime spectat. Contrariis

ut nō cōuenit: ignosci his qui prudenter nos ledūt: sicut nō habere gratia his q necessario nobis p̄sunt. Ex paribus: ut ita homo est indoctus: ut equus indomitus. Nam hic nō habens: nec illi rationi obtemperare

vult. Omne autē signū probabile/credibile/aut comparabile. Credibile est quod sola opinione auditoris comprobatur. ut nemo est qui non liberos suos incolumes esse velit. Et fit triplici iudicio: scilicet religioso: cō-

muni: & approbato. Religiosum autē dico qd iurati legibus iudicant. Cōmune quod omnes sequuntur & p̄bent. ut maioribus assurgē-

dum esse. Approbatū: qd cū dubiū esset & quale habere oporteret homines sua constituerūt auctoritate. DIS. Comparabile quod est?

MAG. Quod rebus diuersis simile aliqua rationē imagine: collatione: vel exemplo: cōtinet. imago autē corporis/aut naturarū similitudinē demonstrat. Collatio rem cum rei similitudine confert. Exemplum vero rem auctoritate: aut casu alieuius hoīs vel negocii firmat vel infirmat. DIS. Argumentū a necessario quō sumit? MAG. Argumē-

Per complexiōnem: enumerationē: & conclusionem. Est autē complexio in qua utrum concesseris: semper aliud reprehēditur. ut si im-

Signum
credibile
Signum
religiosū
cōmune
approbatū
Imago
Collatio
Exemplū
Argumē
tum a ne
cessario.

LIBRI TERTII TRACTATVS

enumeratio probus est cur uteris? Si probus: cur accusas? Aenumeratio est in q
tio & con
clusio. pluribus expositis: & ceteris infirmatis: una relinquit q̄ necessario cō
firmatur. Conclusio autē ex necessaria consecutiōe cōficiū. ut vos hoc
me fecisse dicatis: ego tunc trans mare fui. relinquitur ergo ut nō mo
do non fecerim: sed nec idem facere potuerim. Ex his itaq; locis & si
milibus omnis argumētatio per ratiocinationē elicienda est. **DIS.**
Ratiocinatio Quid est Ratiocinatio? **MAG.** Est oratio ex ipsa re aliquid pro
babile eliciens. Ea quintupartita inuenies scilicet Expositione: expo
sitionis conclusionē: rationē: rationis cōfirmationē: exornatiōē & cō
plexione. **DIS.** Exposition (id est propositio quā maiore dicimus). **Major**
Expositio quid est? **MAG.** est oratio qua summatim ostendimus quod summa
tim probare voluerimus. **DIS.** Exornatio quid est? **MAG.** Est
exornatio oratio qua utimur rei honestandē vel locupletandē causa. In ea sum
opere. cauendū est ne quod ab aliquo fit ab omnibus fieri dicamus
aut quod raro fit nunc fieri ostendamus. **DIS.** Ratio (que minor
Ratio dicitur) quid est? **MAG.** est causa q̄ demonstrat verū esse quod in **Minor**
ratiōis cōfirmamus. Ratiōis autē confirmatio est que multis argumētis cor
firmatio. roborat breuiter expositā rationē. verū si expositio p̄cipua est: ratione
& rationis cōprobatione sup̄edemus. ut si sumopere sapientia appe
tenda est: maxime stulticia vitanda est. **DIS.** Complexio (q̄ con
Cōplexio clusio dicitur) quid est? **MAG.** Quē breuiter cōcludit ex dictis ita conclusio
sentendū ut propositum est. Sunt autē hę cōclusiones nō totius ora
tionis: sed partium eius. scilicet aut exordi; narrationis: argumenta
tionis: conclusionis & epilogi.

De Conclusionē. Capitulū undecimū. **MAG**

Cōclusio. In **Ingulis** itaq; ad orationē requisitis: conclusionē terminanda est
oratio. Cōclusio enim exitus & determinatio totius orationis
est: & cōplectitur breuiter ratios per totā orationē tractatas:
similiter id qd ab oratore queritur: & ex p̄missis rationibus inferitur
Hęc autē aut amplificatiōē/aut enumeratiōē aut cōquestione perfi
ciunt. **DIS.** Quando amplificatione cōcludimus? **MAG.** Cum
Amplifi per cohortationē auditoris animū ad indignationē conctāus. quod
canōe cō quidē tredecim locis complecti poterit. maxime autē in genere Iudi
cludimus ciali. Primus ab auctoritate sumit. Cū ostendimus quātē curę ea res
dijs immortalibus fuerit. aut ex sortibus/oraculis/varicinijs/respon
sis/ostentis/prodigijs &c. Aut maioribus nostris sapientissimis: sena
tui. & maxime quomodo de his rebus in lege sancitū est. Secundus
ad quos p̄tineat: quęue bona attingit/cōmemorat. Tertius. Si om
nibus idem concedatur: multos eiusde; audacię futuros exēplo ape
riat. Quartus demonstrat si huic remissus sit: multos alacriores ad ma
leficia futuros: quos expectatio iudicij remoratur. Quintus. ceteras
res. consilio etiā ubi acciderint corrigi posse: hoc nisi p̄uideatur ne acci

PRIMVS DE PARTIBVS ORATIONIS

dat/frustra auxilia implorari ostendit. Sextus. voluntario facinorū
 fraudem veniā contribuendam/imprudentię vō nōnunq̃ concedendam
 cōmemorat. Septimus. maleficiū rem/crudeletyranicum: vi & ma/
 ius gestū: ab æquo & iure alienum ostēdit. Octauus. nō vulgare esse
 maleficiū sed singulare/imanissimū: ab barbaris & bestiis remotissimū
 perpetrātū in amicos: maiores natū: mortuos. Itē in eos q̃ neq̃ alie
 num ledere/neq̃ se defendere potuerūt manifestat. Nonus. cōpara/
 tione hoc atrocius demonstrat. Decimus. quæ ante rez & in negotio
 acta sunt. quęq̃ consequi soleant: acriter & criminose exponit. Vnde
 cimus. Iniuriæ consumeliā iunctā ostendit. Duodecimus est quō au/
 ditores ut iniurias suas ad res nostras referāt oramus. Tredecim⁹
 est quō ea quę nobis acciderint etiā inimicis nostris indigna videri.

DIS. Hæc pp̃ulchra simul atq̃ iucūda vident. Sed qñ enumerā/
 tione cōcludemus dicas? MAG. cū in ordine colligimūs qbus de
 rebus verba fecerimus a confirmatiōe initii sumētes. Fit autē ut ar/
 tificij suspitionē/tediū & satietatē effugere:& memoriā reficere videā/
 mur. DIS. Cōsequētiō autē qñ in cōclusionē utētur? MA. Cū au/
 ditoris animū ad misericordiā mouemus. Hoc autē multipliciter fieri
 potest. Primo. si quibus in bonis fuerimus & qbus in malis nunci/
 mus/ostēdimus. Secūdo. quę nobis incōmoda futura sunt: nisi cau/
 sam obuiuerimus enumeramus. Tertio. carpiū unūquodq̃ deplora/
 ramus incōmodū. Quarto. p̃ter spem in miseris. nos demonstra/
 bimus esse. Quinto. p̃ter merita nos in luctus positos aperiemus.
 Sexto. nos sub eorū potestate quorū misericordiā captabimus subij/
 cimus. Septimo. inopia/infirmitas:& solitudo demonstrat. Octa/
 uo. nos parentū solitudine/aut reipublicę causa: nō nostra calamita/
 te dolere dicimus. Nono. liberorū aut parentū aut sepeliēdi corporis
 sui sit cōmendatio. Decimo. disiunctio eius cū quo libentissime vixē/
 rimus: deploratur. Vndecimo. q̃ ab his quibus minime cōuenit ma/
 le tractamur: edocemus. Duodecimo. misericordiā nostrā qua in ali/
 os uli sumus ostendemus. Tredecimo. contra fatū & nos diu in ma/
 lis fuisse cōfirmur. Decimo q̃rto. animū nostrū fortē & patientē in/
 cōmodorum futurum ostendemus. Commiserationē autem breuē
 esse necesse est. Nihil enim lachryma citius arcescit.

De Dispositione. Capi. duodecimū. MAG.

Ebus itaq̃ ad orationē p̃ueniēbus ut p̃mittit inuentis: eas rite
 collocare op̃ere p̃cū est. Hoc autē scda pte orationis quā dispo/
 sitionē diximus complet. DIS. Dispositio igit̃ est oratōis
 pars q̃ inuēta in certa loca digerit atq̃ locat. MAG. Sane definitis. ca/
 orōis Rhe aut duplex ē. altera em ab arte pficiēti: altera aut ad q̃ accommodatē.
 ionalis Ea q̃ ab arte p̃fecta est: passū oratōis & argumētōis ordinē seruat le ab arte
 ge exordiū: & singula quęq̃ membra ex p̃ceptione collocat. Quę vō

Enumera
 tione

Concua
 stione.

LIBRI TERTII TRACTATVS

ad tempus accommodata est: ita narratione: vel firma aliqua argumēta-
tione principium orationis constituit. Vnde si causa nostra magnā
videtur habere difficultatē: ut nemo animo principiu audire possit: ita
narratione incipiendū est. Si vero narratio parū p̄babilis est ab aliqua
firma argumētatione exordiamur, non nuncq̄ vero a litterarū aliquarū
recitatione incipiemus. His autem cōmutationibus uti non oportet
nisi causa aut res postulet.

De Elocutione. Capitulum tredecimū. MAG.

Elocutio. Athenus inueniōis & dispositiōis ptes tractauim⁹: nūc ordo
h p̄missorū expostulat: ut reliquas oratiōis partes pcurramus:
quarū prima Elocutio est. **DIS.** qd est Elocutio? **MAG.**
Quæ inuēta atq; disposita venuste exornat. Huius triplex est forma
scilicet: Grauis quæ p̄materie & p̄sonarū qualitate cōplectitur verba
rara: & sentētiarū auctoritatib⁹ innixas, graui etiā & magna cōstru-
one utitur. Mediocris autē humiliora: nō tamē infima inferit. Attenua-
ta vero usq; ad purum atq; quidianū sermonē descēdit: ornatū tamē:
non autē exquisitū: habet & sentētiarū p̄tutias: non tamē raras, vitia
his p̄xima vitanda sunt. Hęc autē fugere poterimus: si ad orationis
elegantiā: cōpositionē; atq; dignitatem respexerimus.

Grauis
mediocris
attenuata

De Elegantiā. Capitulum decimumquartū. DIS

Elegantiā. Legantiā quā didici. **MAG.** Eamq̄ unūquodq; pure & last/
Latinitas e ne effert, Hęc in latinitatē & explanationē distributa est. Latini-
tas autē sermone; p̄latione & scriptura pura & congruā ser-
Soleocis. uat structurā Barbarissimū & soleocismū vitat. Est autē soleocismus:
Barbaris- cū verbū sequens sup̄iori non accommodat. Barbarissimus vero cū ver-
mus ba vitiosa p̄feruntur. **DIS.** Explanationē quā intelligis? **MAG.**
Quæ verbis usitatis & p̄p̄is apertā & dilucidā reddit orationē. Sūt
autē verba usitata (ne erres) ea quæ quondiana & trita doctoris consue-
tudine noscuntur. Propria vero ea sunt quæ illi⁹ rei verba sunt/aut esse
possunt de qua loquimur.

explanatio

De Compositione litterarū syllabarū & dictionū Capitulum decimumquintum. DIS.

Cōpositio Videt oratiōis cōpositio? **MAG.** est lepida dictionū cōm-
Oratiōis. p̄plexio: q̄ hiatu & maiectiōe ptes elocutionis eq̄liter distinctas
ordine & iunctura p̄politas facit. Hęc seruamus: si in cunctis
seueritatē concinnitatēq; tenemus. Quod qdem facile fieri potest: si
p̄ litteras. litteras: syllabas: dictiones & orationes cōsiderabim⁹. Litteras in quā
si dictionē alterā a vocali incipientē in quā p̄cedēs terminata est cui
p̄ syllabas tabimus: Etā & sonora si multoties repetita/diffona est. Syllabas/
si similibus cōcurrētib⁹ a se incipientib⁹ aut terminatis: aut altera ab
ea in qua prior terminata fuerit originē trahente: nō utimur, similiter
vitio datur breues syllabas continuare quā plures, similiter & longas.

PRIMVS DE PARTIBVS ORATIONIS

Dictiones autē. Cū similiter cōcurrentes / & sibi obuiāres cūtamus: p dictiones
& suauibus / sonis: electis / aptis / cōmodis / p pñs / cōcinnis: nō nī
mis prolatis / suspensis: sed splendentibus & significatiuis: quæ legen
dum / audientū ue aures atq; animos mulcere possint: uidimur.

De Compositione partium orationis. Capitulum sedecimum. MAGISTER

N orationū vero cōpositione plura cōsiderāda sunt pcep
ta: quæ ab oratoribus summo studio obseruata dinoscuntur.

E quibus (quoniam multa sunt) per pauca hic pandam: Et sit
hoc primum. Appositum in principio: suppositum in medio: & ver
bum in fine ornatiſſime ponitur. ut Carthaginē / Scipio Afrfricanus
deleuit. Secundū. Prepositiones perpulchre inter adiectiū & subſta
ntium interſciuntur. Similiter relatiū cum suo verbo per modū pa
renthesis. ut Ornatiſſimo in loco laudanda est (quæ a paucis colitur)
parſimonia. Tertū. similiter genitiuus ornate interponitur. ut Con
stantes militū animi. Quartum. Adiectiū venuste pcedit subſta
ntium. ut optima virtus: & obliquus suū rectorem. ut locorū lon
ginq; uitas. Attamē adiectiū a subſtantiuō non nīmiū elongetur.
Quintū. Negatiua dictio apte in calce orationis ponitur. ut Preſtan
tiorē te vidi neminē. Sextum. Ornatiſſime p gerundijs: gerundijs
utimur nominibus. ut gerendorū bellorū gratia gerendi bella veni:
& non gratia gerendi bella veni. Septimū. Prepositio perlepidē poli
tuo additur: si exaugere velimus nomina. ut per beati: per pulchra.
Sic ſuplatiuis multo: facile: longe & q; aduerbia pponimus. ut longe
doctiſſim⁹. egit q; maximas gratias q; etiā poſitiuis. ut q; docti. ſimi
liter perq; ut perq; doctus es. Sic & cōparatiuis mīto & longe omate
pponuntur. ut longe doctior: multo ſapiētiſſior. Multū: paucū: mo
dicum: paululū: tantum quantum: poſitiuo adiungēda ſunt. ut Multū
doctus. Nō autē multo doct⁹. Octauū Cū duo pariter ſe habuerint:
utriq; tū dictionē / aut & cōiunctionē pponim⁹. ut petr⁹ tū doctrina tū
virtute clarus est. vel petrus & doctrina & virtute clarus est. Si vero
duo ſe nō equaliter / ſed unū minus aliud maius ſit: minus in primo
loco ponim⁹ & ei cū pponimus: maius vero poſteri⁹ locandū & ei
tū dictio pponenda est. ut amo petrū cū ob doctrinā eius tū ob virtu
tem. Nonū. Omate adiectiū in ſubſtantiū neutri gñis: & ſubſtantiū
in grām mutat. ut Multū laudis. i. multa laus. ſic & hęc aduerbia loca
mus. ut parū laudis. i. parua laus: ſatis vini. i. ſufficiētes vires. Deci
mū. Vltima ſupina omate p gerundijs acti caſus ponunt. ut difficile
creditur. i. ad credēdū. Vndecimū. Lepide aduerbiū ſuplatiui grad⁹ po
ſitiuo addit atq; eūdē ſuplatiē teneri facit. ut maxie memorabile faci
n⁹. i. mēoratiſſimū facin⁹. Sic admodū & in primis poſitiuis adiūcta
vī ſempe eādē retinet. ut admodū mēorabile facin⁹. in primis rāz gñs

p oratōes
apoliūis
21. pcepta

Grauis
edio mī
enuata

plana

LIBRI TERTII

TRACTATUS

hominū &c. Duodecimū. Comparatiu⁹ pulchre ppositiuo ponit. ut
 Ioannes in me inuehitur vehementius. i. vehementer. Multi etiā com-
 paratiui aut suplatiui orationi splendore afferunt. ut neq; studiosiore
 operā: neq; vigilantiorē curā in alio facile inuenies &c. Tredecimū.
 Subiunctiuus pindicatio non inornate ponitur. ut velim p volo.
 Decimūquartum. Hæc dictio pēq; splendide positiuis addit. ut pēq;
 doctus phīs. Decimūquintū. Frequentatiua verba p primitiuis non
 inconuenienter poni solent. ut coniecto pconiicio. Sedecimū. Dictio
 aduersatiua qēq; indicatio iuncta orationē multū exornat. ut qēq;
 te ante hac diligebā: nunc tñ ob singulārē virtutē vehemēter admiror
 Decimūseptimū. Non solum nō modo aprellocantur si veritatem
 sed etiam: verum: quoq; sequantur. ut non modo doctus es veritē
 honestus. Similiter tam & q; sibi respondent. ut tam chara mihi pa-
 tria est: q; nbi vita iocunda. Decimūoctauū. Oratio infinitiua por-
 nate pindicatio vel etiā subiunctiua ponitur. ut volo te ad me scribe-
 re: id est volo ut ad me scribas. scio te legere: & non: scio q; tu leges.
 Nam q; & ut orationem incultam reddunt. Futurum infinitiui verbi
 passiuī ornatē ponitur p pēnti eiusdem. ut lectum iri plegi. Decimū
 nonum. Prepositio quæ nominā adiungitur pulchrius verbo additur
 ut adeo te ornatus dicitur / q; eo ad te. Vigestimū. Perinde ornatissī-
 me postulat post se ac vel atq; vel acsi: & valet totum idem quod tā-
 q; ut Cherea perinde ac foret eunuchus. Camillus perinde atq; om-
 nium sapientissimus. Sic & tanis per ornate dum post se recipit. ut tā-
 nis per meum dici te volo dum quod te dignū est / facias. Similiter atq;
 pro q; lepide ponitur. ut aliter feci atq; tu intelligis. Vigestimūprimū
 perueniunt orationē reddit si inter gerundijs accusatiui casus pponat
 & verbum indicatiui imperfecti temporis sequatur. ut inter conandū
 loquebar hec. Et gerundia in do: cū vel sine ppositione ornate ponū-
 tur. ut in audiendo promptus; consulendo peritus. Vigestimūsecū-
 dum. Non illē pede negatio positiuo adiungitur ad contrarij positi-
 ui significationē designandam: ut haud improbus id est pbus. Vi-
 gesimumtercium. Ablatiui absoluti perueniunt reddunt orationem
 maxime dum tempus significare voluerimus. ut Octauiano regnan-
 te pax fuit. Scipione consule pœni deuicti sunt &c. Vigestimūquar-
 tum. Pronomina possessiua ornate sequuntur genitiui. ut mea causa fit & ali-
 orum. Vigestimūquintū. Ornatissime imparatiuis subiunctiua ver-
 ba iunguntur. ut Cura ut vir sis. Labora ut excellas. Vigestimūsex-
 tum. Dum patriam / aut genus alicuius designare placuerit nomen gen-
 tile: aut patrium effingimus. ut Atheniensis sum: & non de Athenis.
 Græcus sum: nō de græcia. Vigestimūseptimū: perueniunt dictio ea-
 dem reperitur. ut etiam atq; etiam iterum atq; iterum &c. Vigestimū
 octauum. Dictio negatiua ornatissime in fine ponitur similiter super-
 latus. ut doctiore te vidi neminem. de superlatiuo. ut ceterorum te

PRIMVS DE PARTIBVS ORATIONIS

iudicio prudentissimum. Vigefimumnonum. Peruenisse participium accusatiui & ablatiui casus loco infinitiui suorum ponuntur. ut inueniunt tibi curabo: & adductum Pamphilum. Priusq; incipias cōsulto &c. Item Infinitiuus pro praterito imperfecto poni reperitur ut mordere pro mordebam. Trigefimum. Præpositio postponitur suo casui. ut vestro ab ouili. præponitur etiā genitiuo. ut de Ciceronis eloquentia. Item. Is ea id semper antecedere debent. ut is quem admiror doctus est &c. Hæc & plura alia sunt compositionis præcepta: quæ singula prosequi longiorem requireret tractatum. Hæc in præsentia sufficiant. Ad dignitatem stilum veramus.

De Dignitate orationis & verborum exornationibus. Capitulum. xvij. DIS.

Vid dicis orationis dignitatem? MAG. Illud quod oratio Dignitas nem ornatam: & verborum & sententiarum decore distincta reddit Orationis

verbū ite

atur octu

pliciter

Repetitōe

q Primum itaq; libear de verborum exornationibus disserere. quæ prima est: quæ in verbi iteratione consistit ea in octo partes distributa est. Prima est repetitio: quæ verbum in principio positum iteratur ut quis helenam rapuit? quis igne ferroq; Troiam delcuit? Alexan- der profecto qui paris dicitur. Secunda Conuersio quæ verbū in fine locatum reperit. ut Italiana Hannibal armis vidit: Agento vidit: dolo vidit. Tertia Complexio quæ principio & fine verbum iterat. ut Quis Carthaginem deleuit? populus romanus. Quis Numantiam euer- sit? populus romanus &c. Quarta Tractatio quæ eandem dictio- nem vage collocat. ut Qui nihil habet in vira iucundius vitæ cum virtute vitam nō potest ducere. Quinta conduplicatio: quæ est uni- us/aut plurium iteratio: cum ratione amplificationis. ut virtutem Sci- pionis: virtutem & huius urbis gloriam commemorat. Sexta Com- mutatio. ut cum duæ diuersæ sententiæ ita efferuntur: ut a priori poste- rior contraria priori proficiatur. ut esse oportet: ut viuas: non viue- re ut edas. Septima. quæ non ante ad consequens verbum descen- dit: q̄ adsuperius reuersum est. ut Si hostibus quodlibet licet: & ne quod licet possunt: & quod possunt audent: & quod audent faciunt nihil laudis aut gloriæ nostris ciuibz relictum est. Octaua. Subie- ctio. ut cum quid aduersum nos: aduersariosq; nostros dici potest querimus: & quod dici oportet sic subiicimus. ut eum ne tu homi- nem esse putas: qui si homo esset nunc sic hominis vitā infectaretur.

Conuersi-
one

Comple-
xione

Traducti-
one

Condu-
plicatione

Commua-
tatione

Gradatio-
ne

Subiecti-
one

De alijs verborum exornationibus quibus non ea- dem verba sed verborum vis effertur. Capitulum decimumoctauum. MAG.

p Reper dictas alię sunt verborum exornationes: quibus non ver- ba sed verborum vis effertur: & verbum pro verbo ponitur.

LIBRI TERTII

TRACTATUS

Agnominatio DIS. Quæ sunt? **MAG.** Septem sunt. Quæ uarum prima: agnominatio dicitur, quæ dissimilibus verbis similia verba accommodat. **Interpretatio** ut diligere oportet quæ velis diligere. Secunda interpretatio: quæ iterat, sed non verbum reintegrat. ut *Mentia* radicis deiecit: muros solio equauit: parietes huius urbis funditus euerit. Tertia **Nominatio** Quæ minus idoneo verbo nominat, id cuius nominis non recordatur. ut *Mugire*: hinni: vagire. Quarta, **Pronominatio**: quæ agnominatio mine quodam extraneo dicit: quod suo nomine appellare non licet. ut *Si quis* græcos africanos nepotes nominet. Quinta, **Denominatio** quæ a rebus propinquis & finitimis trahit orationis originem quæ potest intelligi res non suo nomine appellata. ut pro libero vinum: pro cerere frugem. Sexta, **Abusio** quæ pro certo & propinquo simili utitur. ut pro orare: obsecrare: supplicare. Septima, **Translatio** cum verbum transferitur ad rem ex alia re: quod similitudine recte videtur posse fieri. ut urbem subito extrinxit, quotidianis nuptijs delectatur.

De Exornationibus verborum simplicioribus
Capitulum decimumnonum. **MAG.**

Vnt præterea aliæ verborum exornationes magis simplices: & sine sententiarum admixtione. **DIS.** Et has enumerat **MAG.** Prima, **Articulus** est qui singula verba cæsa oratione distinguit. ut *Armis*: *cruore*: *cadaueribus*: & iunctu omnia completur. Secunda, **Similiter cadens**: quæ similibus casibus orationem dissimilium interpositione exornat. ut virtutem iugiter explorantem: & assiduis curis extollentem laudas. Tertia, **Similiter desinens**: quæ verborum exitus similes dissimili medio habet. ut *viuis* gloriose: *delinquis* ambitiose. Quarta, **Correctio** quæ tollit quod dictum est: & pro eo quod magis idoneum videtur reponit. ut *nisi hæc fecisset*: immo ex cogitasset: nullam suspicionem incidisset. Quinta, **Distinctio** quæ diuersa diuerso verbo concludit. ut *populus romanus* Numantiam deleuit. *Carthaginem* euerit: *Corinthum* disiecit. Sexta, **Coniunctio** quæ interpositione verbi superiores partes complectitur & inferiores. ut *formæ dignitas*: & *morbo deflorescit*: & *vetustate*. Septima, **Adiunctio** quæ aut principio: aut fine verbum collocat. ut *deflorescit formæ dignitas*: aut *morbo*: aut *vetustate*. Octaua, **Dissolutio** quæ coniunctionibus verborum e medio sublati/separati partibus effertur. ut *damoribus*: *ululatibus*: *ædes* resonabant. Nona, **Circumscriptio** quæ rem simplicem assumptam circumseribit elocutione. ut *Scipionis virtus* carthaginis opes perfregit. Decima, **Transgressio** quæ verborum ordinem perturbat. ut *instabilis in istis plurimum forma* valuit: & *fecisse tuum* meo pro animo. Undecima, **Superlatio** quæ augendi minuentium causa superat veritatem. ut *Sermo melle dulcior*. Duodecima

PRIMVS DE PARTIBVS ORATIONIS

Intellectio cum res tota de parua parte/aut de toto pars cognoscitur Intellectio
ut Num illæ te tibiam nuptiales a scelere arcebant? & ostentas mihi di/
uitias tuas: cū annulum tantū ostentas. Tredecima. Permutatio quæ Permuta/
aliud verbis: aliud sententiā demonstrat. ut lupus est in fabula. tio

De reliquis verborum exornationibus sententijs ad/
mixtis. Capitulum. vicesimum. DIS.

Vnt ne alię verborū exornationes? MAG. Sunt. DIS.
f. Quæ? MAG. Prima est Ratiocinatio: cū ipsi a nobis ratio Ratiocina/
nem exposcimus. ut In re militan & medica itidem res se ha/ do
bet. Q uo enim dux & medicus antiquior/ eo melior creditur: usu em
& consuetudine qui victoriam & salutem parere consueuerunt: opti/
me norunt. Secunda. Sententia: quæ quid sit vel esse oporteat in vita Sētentia
expositione sola/ vel ratione & probatione ostendit. ut Domat om/
nia virtus. Tercio. Contrarium: quæ alterum ex contrarijs facile con/ Contrariū
firmat. ut Q ui non suis hostibus quomodo alienis consulet? Q uar
ta Membrum: qua res breuiter absoluitur/ sine sententię profecione: Membrū
dum alio membro oratiōis excipiat. ut Tuis dolor/ alienis ludibrio
tibi ipsi dedecori eras. Q uintra Complexio quę periodus & continua Cōplexio
tio appellatur. & hæc Sententię: Contrario: & Conclusioni tantum cō
uenit. Sexta. Compar: quæ membra habet pari saltem quantitate syl Compar
labarum. ut Audacia Alexandro gloriam cōparauit. Sapientia Pla/
toni laudem vendicauit. Septima Exclamatio: quæ rerum atq; perso Exclama
narū cōmemorationē faciens in significationē doloris prorumpit/ ut
Si parietes nostrū loq possent: vel reddere viuas voces: patres nostros
intueremur: dicerēt urbem p̄clarā nos opp̄ssam & subiectā reddidisse
Octaua Contentio quæ contrarijs sententijs orationē cōficir. ut Virt⁹ Cōtentio
& literarū studia difficiles aditus/ exitus vero facilimos afferūt. Nō
na. Occupatio: cū dicimus nos p̄terire aut nō scire id qd maxime dici Occupa/
mus. Et hac quidē utemur: cū res plana fieri nō potest: vel ad nos nō tio.
pertinet: vel dum longā rem effugere volumus. ut Non dicā te urbis
nostrę hostem: oēs bonos insectari: & qd ad te nō attinet p̄terbo: itē
plum te religionis & urbis huius caput querisse. Decima Permissio q̄ pmissio
est cum dicendo aliqua rem tēri alicuius voluntati condonare vide/
mur. ut Cum p̄ter animā nihil mihi relictū sit: vos ea uti libet ura/
mini. Vndecima Dubitatio: cum querere videtur orator qd pot⁹ aut dubitatio
possimū dicat: ut Q uē te moribus tuis appellem/ nescio. Duoded/
ma Definitio: quę pp̄rias alicuius complectitur potestates: ut ita est definitio
motus animi ad exēda peccata. Tredecima. Transitio: q̄ cū breui/ transitio
ter ostendit quid dictū sit: paucis etiā qd sequitur demonstrat. ut Meā
in Cēsare fidem cognoscitis: nunc eius in me perfidiam accipite. Deci
ma quarta. Expeditio: quę rationibus pluribus enumeratis: quibz ali expeditio
qua res fieri vel non fieri potuerit: cetera tolluntur & una relinquitur.

LIBRI TERTII TRACTATUS

ut Sic nec ab uxore / quæ amore & pietate præpedita erat: nec a nepo-
te / qui in bello interfectus: domi a crudelissimo liberto mors illata est.
Præfatio. Decima quinta: cum scilicet dictis aliquibus / quod conceptum est in
animo audientium relinquatur. ut tu hæc audes dicere: quæ nuper alie-
næ domui non ausim dicere. Et tantum de verborum exornationi-
bus. Ad sententiarum colores nos conuertamus.

De Sententiarum coloribus. Capitulum. xxi. DIS

Distributio. q Vi aut quot sunt Sententiarum colores? **MAG.** mnli. Pri-
mus est Distributio: cū res & personæ & negocia certa dispa-
riuntur. ut quibus rei publicæ honor curæ est: præmia virtutis
Licentia. penas sceleribus rependite. Secundus Licentia: cum apud eos quos
vereri debemus aliquid audacius proferimus. ut Quod omnibus
ludibrio estis: non ab re cenleo equissimi patres. ceteris ne quæ tum
offendimus statim subiungimus Hic sapientiam vestram inquirō.
Diminutio. Tertius diminutio: cū aliquid inesse nobis naturæ / fortunæ vel indu-
strie ratione leuamus. ut Cū summa vigilantia fortunæ cōmoda ani-
mice bona a parentibus mihi & natura condonata: consequi & tueri
studuerim mediocriter / ex his ne nimium dixerim / consecutus sum.
descriptio. Quartus Descriptio quæ res consequentium pspicua & lucida cum
grauitate continet expositionē. ut Nisi iudices capitis reum dam-
nabitis: ut fera truculenta vos quæ ut timeo vastabit: quare iudices
Diuisio. salutis omnium: & honori nostro consulite. Quintus est Diuisio:
quæ rem semouens ab re utrāq; absoluit subiecta ratione. ut Dux sunt
res quæ possunt homines ad turpe compendium cōmouere: inopia
aut auaritia: Te auarum in fraterna diuisione cognoramus inopem
frequentatio. atq; egentē nunc videmus. Sextus Frequentatio: cū res in tota causa
disperse in unum locū coguntur: quo gravior acrior & criminiosior
oratio sit. ut Hūc iudices liberare cupitis: improbus enim perulans /
expositio. impius / superbus & intolerabilis est. Septimus Expositio: cū in eodē
loco manemus & aliud & aliud dicere videmur: eandem tamen rem
aut de eadem re cōmemorando. pronuntiando vel tractando dicimus:
pro eadem re propositionē / rationē / cōprobationē / contrarium / simi-
le ac conclusionē afferentes. Octauus Cōmoratio: cum in eodē loco
cōmoratio. firmissimo quo tota res continetur imoramur diutius: & in eundem
locum redimus sepius. & eo uti maxime conuenit: quoniam boni ora-
Similitudo. toris propriū est. Nonus Similitudo: quæ traducit ad rem quāpiam
aliquid ex re dispari simile. ut hi indines aestiuo tempore presto sūt
frigore pulse redeunt: ita falsi amici sereno tempore fortunæ adueniūt
exemplum. & cum hyemē in forum viderint omnes recedunt. Decimus. Exem-
plum: & est alicuius facti vel dicti cum certi auctoris nomine propo-
sui. Et eisdem modis quibus similitudo sumitur. Undecimus **Ima-**
Imago. go: & est formæ cum forma quadam similitudine collatio laudis vel

PRIMVS DE PARTIBVS ORATIONIS

vituperationis causa facta. ut ibat in preliū corpore tauri validissimi
& imperuleonis. Itē. Tanq̃ fera ursā & imanis draco serpit per foras
Duodecimus Efficitio: cuius facies corporis verbis describit̃. ut arecta Efficitio
fronte/ludibundis oculis/aduncis naribus/sparsa ore gestit. Tredecimus.
Notatio. Cū alicuius natura certis describit̃ signis. ut cū glori
osi cuiusdā militis iactata cōmemorat̃. Decimus quartus: Sermo cō
natio: cū alicuius personę sermo cū ratione dignitatis attribuit̃: quo se Sermo cō
nes parci & grauitate: ioco & ludo iuuenes cōmemorant̃: Decimus quintus
natio. Cū aliqua q̃ non adest persona vel res muta & informis vel aēlo/ cōfirma/
quens & habes formā introducitur. ut si Scipio reuiscat diceret: ego
Demon/
stratio
urbis pacē peperit: vos bella cōstitistis. Decimus sextus Demonstratio
cū res ita verbis exprimit̃ ut geri negociū & res ante oculos efferri
videatur. ut tela emittit̃: gladijs cōminus certāt. Decimus septimus: Breuitas.
Breuitas. cū res necessarijs in verbis expedite dicit̃: & adhibenda
est saepe cū tempus non sinit cōmorari. Decimus octauus: Significa
tio: quę plus in suspitione relinquit quā posuit̃. est in oratione. ut q̃/
ecce tu cuius pater cubito se emungere solebat. Itē. multi iacent grati
Decimus nonus Contēdio: q̃ cōtraria referunt̃ in genere. ut vos hui⁹
in cōmodis lugetis: ille reipublicę calamitate letatur. Hi sunt colores
quibus (cū nō omnibus salte aliquibus) uti debet orator p̃ necessitate
causę. In his enim tanq̃ in ornāmētis elocutionis nostrę suauitas &
grauitas plurimū consistit: nunc autē ad extemas orationis pres sermo
noster accomodabit̃: quę non orationē ipsā/ sed aliqd ei extrinsecū.
id est enunciationem & ordinem rēpidunt. Et primū de pronuncia/
tione: postremo de memoria dicemus.

De Pronunciatione penultima parte oratio nis rhetoricalis. Capitulum. xxij. DIS.

Vid est Pronunciatio. MAG. Est verborū digna prolatio re pronun
q bus & lenibus: moderatione vocis/vultus & corporis acco/ ratio quar
modata: nihil turbide barbareq̃ proferens: syllabarum men/ ra Oratio
tura & eorum legitimo accentu seruato. DIS. Possunt ne huius dari nis pars
præcepta quibus vitia contraria cūtant̃. MAG. Possunt. Vnde
in primis maxime oris nostri vitia emendanda sunt. DIS. Quo
pactō. MA. ut lingua & ore magis q̃ labijs & dentib⁹ loquātur: ap̃ oris gest
ra & leui labiorū motu: nō pfusis/distentis/proiectisq̃ rictibus vel in us expre
hatis & frendentibus faucibus. Neq̃ hiantē vel anhelātes spiritus: nec illo
immanitate vocis aut tortura labiorū cum sibilo & stridore dentium
Labia etiā lambere aut mordere pueriles ineptiæ sunt. Supino nimis
aut eleuato vultu vel defixis in terrā oculis: nec inclinata ceruice &
dimissis supercilijs pronunciandū est. Eradenda autem prout sermo
deposcit verecundia & amasculanda frons est. Sic enim vox & gest⁹
sue semp̃ causę cōuenire videbuntur. Ipsa quoq̃ oratio a pronun/
1

LIBRI TERTII TRACTATVS

Cautela, diante sanguinem & vitam accipere comprobatur. Cum itaq; Oratio inuentā atq; (ut præmisimus) ornata pronuntiare volueris: principio depressa voce: quæ tamen possit audiri: dicemus: ne ledatur arteria: si antequā vox bene permixta est acri clamore cōplentur. Conueniet autem in progressu longis interuallis uti, his em̄ spiritus & vox recreatur. Deinde in narratione vocem eleuabimus mediocriter. In diuisione augemus/continū clamorē obmittentes. Aliquando rāmen cōmutationes grāte auditori sunt & vocem conseruant. Vitare etiā oportet voces acutas: & exclamatiōes nimis attenuatas. In clamore etiā ea vox vitanda est quæ illiberale quiddā habeat: & ad mīliebris potius vocis orationē q̄ ad vītilem dignitatem dicendo accommodata sit. Cum vero sermo in dignitate est: plenis faucibus/sedati/ssima & depressissima voce uti conueniet. Si autem in demonstratiōe sermo est: voce paululum attenuata: crebris interuallis & diuisionib⁹ uti oportebit: ut ipsa pronuntiatione eas quas demonstramus res inferere animo auditoris videamur. Cum autem in narratione fuerit sermo: vocum varietate opus est: in quo quoddā gestum sit: ita narrari videatur: factum celeriuscule dicemus. Deinde modo acriter/tunc celeriter/moeste/hilariter in omnesq; partes nos cōmutabimus: si qua inciderint in narratione dicta/rogata/vel responsa diligenter animaduertamus: ut omnium personarum sensus atq; animos exprimamus. Sin erit sermo in iocatione: leuiter tremebunda voce cum parua significatione risus: sine ulla suspitione nimiae cachinnationis nobis agendum est. Cum autem contendere oportebit: vocem iungere & torquere sonum: & celeriter clamore verba conficere nos decebit utrimquādam orationis vociferatio habere possit. In clamationibus autem clarissima voce & longo spatio utemur. In cohortatione voce attenuatissima: leui sono/ & æquabili & cōmutationibus crebris utendum est. In conquestiōe voce depressa inclinata sono/crebro spatio/longo interuallo/magnis pronuntiationibus oratio pronuntianda est. Non autem tantū oris vicia sed & corporis quoq; vitia sunt.

Corporis gestus ex pressio DIS. Et quæ sunt istec? MAG. Seruandus est in vultu pudor: & acrimonia: & in gestu venustas: ne aut histriones aut viles operarij esse videamur. Cum igitur sermo in dignitate est: stantes in vestigio leui/dextre motu loqui oportebit hilaritate/tristitia/mediocritate/ & gravitate vultus ad sermonis sententias accommodata. Si autem in demonstratione sermo erit: paululum corpus a ceruice demittamus. Si in narratione: vultus quandā significare decebit hilaritatem. Si vero contendimus: brachio celeri/mobilei vultu: acri aspectu utemur. Item applausione pedis dextri: projectione brachij/ acri & dæfixo aspectu uti oportebit. In questionē: formineo plangore & conturbato vultu. In cohortatione: tardiori oratione & miserabili & humili gestu uten-

PRIMVS DE PARTIBVS ORATIONIS

augustin⁹ dum est. Hæc autem quantū in animo auditoris efficiant / luce clari /
us parer: nec ab euangelicantibus neglectui danda sunt: si diui Au /
gustini institutiones / quas in quarto de doctrina Christiana tradidit
libro: sequi fas est: quæ illic clarius inspiciantur. DIS. Erego qui
dem facile dictis tuis assentio: sed ne in his diutius imoratus / reliqua
silentio transeas: ad memoriæ præcepta sermonem vertas.

De Memoria. Capitulum vicesimum tertium. MAG.

Emoria nunc ordo præcepta ministrat. Quas quidē constat Memoria
m esse naturalem: sed arte adiuuari posse non dubium est. Hæc au
tem ars breuibus præceptis sed magna exercitatione forma /
tur. DIS. Præcepta tradas: exercitationem ego adiciā. MAG.
Memorari volens: locos / imagines / earundē ordinē dispositionē atq;
collationem habeat necesse est. Loca quidē quibz id cui⁹ reminisci vo
luerit veluti chartæ inscribat. Imagines & earundē dispositionē & col
lationē qbus ceu litteris scribat. Ordinē v^o / ut qd primū posteriusve
pronunciare voluerit: distinctim inueniat. DIS. Vnde autē & qua
les assumendi sunt loci & imagines? MAG. Omni cōfusione hu
ius rei postergata: locum / imagines / atq; earundē ordinem in consti /
tum litteris v^ogini cōplectamur: seruato earundē ordine naturali. ut
a b c d e f g h &c. Harum quælibet quinq; contineat dictiones secun /
dum numerū & ordinem vocalium. quæ sunt: a e i o u. In prima syl
laba: si dictio a consonante incipiat. aut in secunda syllaba: si a vocali
initium sumat: in his tanq; in locis singulæ imagines a singulis sylla
bis incipientes conuiescunt. Imagines autem sunt quæ per nas dictio
nes significantur. In quibusdam v^o litteris assumuntur nonnulla no
mina vulgaria: eo q; latine ab his litteris incipientia (& insignes) ali
quas imagines significantia facile cepti non possent. Accipit limit^r
quæstos pro custos. Quas ocs cū ordine q; posite sunt memoriæ cō /
mendauerimus: ea quorū reminisci placuerit hoc pacto inscribamus
ut eas: comparationes cum proprietate imaginis cui inscribēda sunt
consideremus. Veluti si regulas iuris in sexto decretalium ordine quo
posite sunt rectare quis voluerit: imaginib⁹ eas inscribat eo mō. Pri
ma: q; est beneficiū ecclesiasticū sine institutione canonica nō potest ob
tineri. primæ imaginī assignabimus. cōsiderātes aliquē abbatē nobis
notum non canonice institutū &c. Secundā quæ est Possessor male fī
dei ullo tpe non p̄scribit. secundæ imaginī inferemus: imaginando ca
prum: quē cū lupus de spelunca sua exire iuberet / obiecit possessorē
respondit aper: possessorē male fidei &c. Pari mō sequentes sequenti
bus inscribam⁹ imaginibus. Multo autem p hac re cōsequenda adiu
mento nobis erit: si humanarū rerum experientiam & naturas nouer
mus. Sic em facile nobis compatiōes occurrere possunt: q; p contrari
um sumendæ sunt. Oportet em nō tñ firma / verū etiā celeri compræ /

Memora
mur loco
Ordine
Imagini
bus.

imagines

Exemplū
memoriæ
localis]

LIBRI TERTII

TRACTATVS

hensioneres naturalq; percipere: ut & eorū quæ a nobis inuenta sunt
& quæ ab aduersario in agendo contractata sunt/ reminisci possimus.
Alia de confortatione memoriæ naturalis in tractatu nostro speciali
latius videri possunt. Te autē assiduo exercitio / iugi labore & vigilan-
ti studio his intentum esse oportet. si fructum cōsequi volueris. Vale
& quæ alia ex me volueris / pete.

	¹ A	² Abbas. Aper.	³ Apis.	⁴ Astrologus.	⁵ Agnus.
Exempli	Abbas		Guggengauch.	Officialis	70
memoriæ	Aper		Harmānus:	(Ortographus.	
Localis.	A Apis	5	Helias	(Ornulanus	
	(Astrologus		H Hypocrita	40 (Papa	
	(Agnus		(Hostiarius	(Pedagogus	
	(Balneator		(Huss.	P Pictor	75
	(Begutta		(Janitor	(Poeta	
	B Binder.	10	(Iesus	(Pugillator	
	(Bombardus		I Institor	45 (Quadriga	
	(Buccinator		(Iob	(Quæstor	
	(Cardinalis		(Iudas	Q Quisularius	80
	(Cæsar		(Kantengiesser.	(Quodlibetarius	
	C Chirurgicus	15	(Kegler.	(Quuistos	
	(Cocus.		B Kurfner.	50 (Raptor	
	(Curfor		(Holer.	(Regina	
	(Dapifer		(Kupferschmid	B Ribaldus.	85
	(Dæmon.		(Lapidida.	(Rotarius.	
	D Dimicator.	20	(Legatus.	(Rusticus	
	(Doctor		(Lictor	55 (Sacerdos	
	(Dux		(Lotrix.	(Serpens	
	(Edax		(Lufor	S Simeon	90
	(Elephas		(Macellarius.	(Socrates	
	E Episcopus	25	(Medicus:	(Sutor	
	(Exorcista.		M Miles	60 (Tabernarius	
	(Equus.		(Molendinarius	(Testator.	
	(Faber.		(Musicus	T Tyrannus	95
	(Feniseca ein mēder.		(Nauta	(Tomator	
	F Figulus	30	(Necromanticus	(Tutor	
	(Follātor		N Nilifer	65 (Vates.	
	(Furnarius		(Notarius	(Venator.	
	(Gardianus.		(Nummularius.	V Vigil	100
	G Geometer		(Orator	(Vogler	
	(Gigas	35	(Obstetrix	(Vulpes.	
	(Gougckler.				

SECUNDVS DE CONDENDIS EPISTOLIS

Libri Tertij Tractatus Secundus de Epistolis condendis. Capitulum primū de Epistolarum diuisione. Discipulus.

Estat ut de condendis scribendisue Epistolis formas tradas.

MAG. Faciam ac lubens. Sed pręmonuisse oportet epistolarum quasdā esse diuinas: quasdā vero humanas. Diuinas qui Epistolę dem voco: in quibus fidei mysteria/religionū ceremonias/dei cultū diuinae morū atq; virtutū semina expriment: & viciōrū radices auellunt ut est videre in epistolis sanctoꝝ Pauli Hieronymi Augustini Cipriani Bernardi & Senecę philosophi moralissimi: atq; alioꝝ plurimū huius ordinis hominū. Humanarū vō quedā Grauis: Cōsolatoria: amatoria: Cōmendatoria aut Hortatoria est. **DIS.** Graui quā dicis?

MAG. Eā ipsam quę ardua difficilia atq; noua quondie accidunt Grauis continet. utputa quę belli aut pacis tempore e castris datur ad urbem aut e conuerso. Cōsolatoria qua amicorū mortē/calamitatem ad Cōsolatoria uelamue fortunā verbis consolatorijs demulcemus. Cōmendatoria qua qua amicū aut familiārē notū vel ignotū alteri cōmendamus. Amatoria Amatoria qua verbis petulantibus amorē alterius in nos cōcitamus. Hortatoria qua de rebus nostris: utputa agris/pecoribus aut frumētis scribim⁹: aut filios nostros/sodales/discipulos ac ceteros ad mores studia/ad laudē cohortamur. Pręter hęc autē multa alia sunt Epistolarū genera a Mario Philelso eloquentia pręclara/ad octogentiarum usq; numerum digesta.

Marius phil.

De partibus Epistolę. Capitulum secundū **DIS.**

MAG. Ex quorū aut quibus partibus Epistola conficit⁹? **MAG.** Ex quinque: q̄ sunt Salutatio Exordium Narratio Cōclusio & Supra-
e scriptio. Salutationē q̄dem epistola cōstat: ut animus eius ad quē scribimus pparetur ad p̄cipienda ea q̄ desideramus. Exordio si p̄ & ut causā ad scribendū mouentē explicem⁹. Hoc autē q̄ enā in narratione fieri potest non in oībus epistolis exordia ponim⁹: nisi magna q̄daz negotia tractare aut tractāda velimus. Narrationē vō epistola omnis cōtinet: q̄ ostendimus quid ab alijs fieri volum⁹: aut cū factū sit demonstramus. Cōclusionē autē ut de loco & tēpore datę epistolę certior fiat recipiens. Supra-
e scriptiōē vō ut & is qui defert cui p̄sentare debeat/& is ad quē defertur an ne aperire liceat cognoscat.

De Salutatione Capitulum tertium. **DIS.**

MAG. Salutationes Formas varie a varijs ponunt. Sz si eā ex arte struere libeat: primū nō salutatiois men tuū. deinde nomen dignitatis aut officij tui in nominatiuo casu. tertio nomē eius ad quē. & demū nomen officij aut dignitatis eiūde in datiuo casu ponas cū additiōe clausulę: Salutē plurimā;

l ij.

LIBRI TERTII TRACTATVS

dicunt Gregorius Reisch artū Magister Friderico Episcopo Augu-
stenſi S. P. D. Affertationis ꝑo cauſa aliud moleuit: ut ſcilicet interi-
ores ſcribētes ſuperioribus: noīa ſua poſtponāt: nec ſalutē ſed ſubie-
ctionē aut famulandi prōptitudinē loco ſalutis ponāt. ut reuerendiſſi/
mo in chriſto patri ac dño / dño Friderico Auguſtenſi. præſuli: Gre-
gorius Reisch artū Magiſter ad quīs mandata ſe ſpōdet pmpuſſimū
Id autē doctōrꝝ aures nedū ſatidiunt: ſed etiā abhorrēt vchementer.

De Exordio. Capitulum quartum. MAG.

Exordiu.

Exordiu autē (ſi res expoſtulat) ꝑmiſſa ſalutatione utimur: in
quo eum ad quē ſcribimus attentum / doctilē & beniuolū face-
re curamus: ut quē ſcribimus legat & admittat. Quibus au-
tem partibus aut unde efficiatur in ſuperioribus digeſtū eſt. DIS.
Verum quidē. ſed de Narratione quid dicis?

De Narratione Capitulum quintum. MAG.

Narratio

Reparato eius ad quē ſcribimus animo: ſi quid ab eo fieri vo-
lumus: aut nos alioſue ſocieſſe iudicare libeat: ſecundū epiſto-
læ genus & naturā ſubiūgemus. ut ſi ſit epiſtola grauis: de bel-
lo pace aut rei publicę &c. facimus mentionē. Ita & in alijs ſecundū
ea quę in primo capite huius dicta ſunt: faciendū pariformiter. Om-
nium autē dictarū exempla probatiſſima ſunt apud Gālparinū Perga-
menſē: Mariū Philoſophum: & æloquentię patrē Marcū Tulliu Cicerō-
nem quibus te daturū operā velim q̄ maximā. Niſil enim in ſcribē-
dō tam clarū aut prōptū facit q̄ diligenter legiſſe eos q̄ bene limare
terſeq̄ ſcripſerūt. ab alijs ꝑo ut a ſabe atq̄ p̄uicte ingenij fugiendū eſt.

De Concluſione Capitulum ſextum. MAG.

Cōcluſio

Narrationē (quę ut diximus ꝑtitionē complectitur) ſequitur
terminus & concluſio epiſtole: quę tribus conſtare debet: ꝑer-
ſona: loco & tempore. DIS. Quā ꝑerſona?

ꝑerſona

ſi ſi ſcribim⁹: dicamus vale. ſi pluribus: valete. & me cōmendatū ſul-
cipe vel ſuſcipite. Siſ ſelix noſtriꝝ memor. Vale diu: viuas. Da ope-
ram ut valeas. Vale & me ama. Vale miſiciz decus: litterarū ornamē-
tū. & ſic de ſimilib⁹. DIS. Qualiter epiſtola loco concluditur?

A loco

MA. hōc mō. ut dicat. datū vel datā. raptū vel raptē vſraptū Romę
aut Friburgi vel Argentinz. & cetera. DIS. Tempore autē quo/
modo concludis?

a tempore

MAG. Vt diē / meſes anni in q̄ ſcribimus ꝑo-
namus. ut viceſima Nouembriſ: Anni Milieſimi quingenteliſi ſecū-
dū. aut decimo quarto Kalendas Marcias. Quarto idus Aprilis. ꝑri-
die nonas Septēbris. DIS. Vnde iſta aſſumis vocabula?

Menſis

diuiſio.

MA. Ab antiqua Romanorū obſeruatiōe. Latini nanq̄ quemlibet men-
ſem in Kalendas Nonas: & Idus diuidunt. Prima enim die cuiuſlibet
menſis / pontifex minor conſtituta plebe / quot dies a Kalendis ad
Nonas ſuperſſent ꝑnunciabat. Vnde hęc dies hoc nomē Kalendę a

kalendę

SECUNDVS DE CONDENDIS EPISTOLIS

Καλεω græco vocabulo accepit. valet enim idem quod voco. Dies autem ultima mensis præcedentis pridie Kalendas: quasi primo die pridie kal ante Kalendas: qui vero ante hunc/ tercio Kalēdas dicitur: q̄ sit tercius a Kalendis. & sic de alijs diebus ordine retrogrado ascendendo donec ad idus deuentum fuerit. Dicitur autem Idus ab iduo: quod est diui Idus do. quia is dies mensem diuidat. Dies autem hunc sequens in ascēsu/ pridie id^o nō secundo idus sed pridie Idus dicitur. Sequens tercio Idus. & sic de alijs donec ad nonas progressum sit. Nonæ autem dictæ sunt: quia ab eo die ad Idus sēp nouem dies sunt. Alias rationes illorū nominū consulto libuit præterire. DIS. Quot autē Nonas Idus aut kalē das singuli menses habent? MAG. Ianuarius: Februarius: Aprilis Iunius: Augustus: September Nouēber & December quatuor habent nonas. Martius: Maius: Iulius & October sex nonas habent. Singuli autē octo Idus tenent. Ianuarius decimaquarta die Decembris kalendas suas finit. Februarius decimaquarta Ianuarij. Martius xiiij. Februarij. Aprilis. xvi. Marcij. Maius decimquarta Aprilis. Iunius decimasexta Maij. Iulius. xiiij. Iunij. Augustus. xvi. Iulij. Septēber. xiiij. Augusti. October decimaquarta Septembris. Nouember xvi. Octobris. December. xiiij. Nouembris. Sic patet q̄ in Februario post idus dicimus: decimosexto kalendas Marcij: q̄d quidē verū est in anno cōmuni: in anno vero bisextili / quia tūc Februarius habet vigintinouiē dies post idus dicim^o decimoséptimo kalēdas Marcias. Ut autē ea quæ dixim^o dilucide intelligas: sit Marcus nobis exemplo **Exemplū** In cuius/ si prima die litteras dedens: scribas kalendas Marcij. Si secūdo sexto nonas. si tercio: q̄nto nonas. si quarto: quarto nonas. si quīta: tercio nonas. si sexta: pridie nonas. si septima: nonas marcij scribas. Si octaua octauo idus marcij. si nona: septimo idus marcij. si decima sexto idus &c. Si undecima: quinto idus. si duodecima: quarto idus. si tredecima: tercio idus. si decimaquarta: pridie idus. si decimaquinta idibus marcij scribas. Si decimasexta. xviij. kalēdas aprilis. si decima septima. xvi. kalendas aprilis: & de alijs in numero Kalendarū descēdendo donec ad ultimū eius diem pueneris: in quō pridie kalendas aprilis scribas. Ita pariformiter & in reliquis mensibus faciendū. Eo tantū admonito: ut nonas & idus a mense in quo sunt: kalēdas vero omnes primis demptis: a mense sequēti denominabis. Nec secundo nonas idus aut kalendas / sed pridie nonas idus & kalēdas dicendū est. DIS. q̄d aut hoc est q̄d in supiorib^o q̄ro kalēdas marcias & nō marcij dicebas? MAG. q̄a pro genitiuis mēsiū pueniste possessiua ponū. ut dicam^o pridie kalēdas marcias: Aprilis: Maias: Iunias: Iulias: Augustas: Septēbrias: Octobrias: Nouēbrias: Decēbrias: Ianuarias: Februarias. Noīa autē kalēde nonē idus nō modo in ablatiuo / verū etia i actio ponere puenit pponēdo ppositō; ad. ut ad octauū id^o Ianuarias ad me dedisti litteras. aut i ḡtio: ut pridie kalēdas Marcias. l. iij.

LIBRI TERTII FINIS

De Supraſcriptione. Capitulum.vij. DIS.

Supraſcri
pſiōis for
ma
Tituli
Statutum

Vibus completur Supraſcriptio: MAG. Nomine & titulo dignitatis proprio eius ad quē ſcribimus. Debent autē omnia in datiuo & accuſatiuo poni. DIS. Titulos ſtatibus attribuen-
q endos ſubiunge. MAG. Romanū pontificē: ſanctiſſimū: beatiſſi-
mum dominū noſtrū Pontificē maximū: ſumū ſacerdotem & pa-
trem clemētiſſimū dicimus. Cardinales: Patriarchas: Archiepiſco-
pos ceteroſq; episcopos maiores reuerendiſſimos dicimus. ut reuerē-
diſſimo in chriſto patri & domino domino. N. ſacro ſanctę Romanę
ecclēſię Episcopō: preſbytero: aut dyacono: Cardinali &c. Episcopos
minores. Abbates & apoſtolice ſedis Prothonotarios reuerēdos dici-
mus. ut reuerendo in chriſto patri & domino. N. apoſtolice ſedis pro-
thonotario: domino ſuo colendiſſimo & obſeruandiſſimo &c. Attamē
nomini pprio domino preponi nō debet: tabuſus tamen contrariū
ubiq; habet. Alios inferiores venerabiles & honorandos dicimus. ut
venerabili vel honorando. N. Canonico ecclēſię. N. Imperatorē &
Regem inuiſſimū: glorioliſſimū: ſereniſſimū: & imperatorē ſem-
per auguſtū dicimus. Duces: Principes: Marchiones. Illuſtriſſimos
potētiſſimos. Comites & Barones: generoſos: illuſtres: inclytos: &
preſtantiſſimos dicimus. Equites auratos: Magnanimos: ac ſtre-
mos dicimus. Ceteros: validos: fortes: nobiles appellamus. Ciues
prudentes: ſagaces: induſtrios & integerrimos dicimus. Theolo-
gos: diuinariū litterarū interpretes. Sacrarū litterarū: ſacre pagine: ſa-
cre theologie magiſtros: doctores: profeſſores: eximios celeberrimos
Iuriſconſultos: eximios ſpectandiſſimos: meritiſſimos: conſultiſſimos:
egregios iuris pontificij: ſacrarum legū: aut iuriſ utriuſq; doctores ap-
pellamus. Medicoſ prudentes philoſophię & medicine interpretes
doctores: & philoſophos peritiſſimos dicim⁹. Poetas vates: muſarū:
aliūnos: ſauro: inſignes: hederā decoratos: Apolliniſ interpretes: orna-
tiſſimos: eloquētiſſimos: ſacundiſſimos nominam⁹. Oratores: diſer-
tiſſimos: ſacundiſſimos noſiamus. Arti magiſtros: acutiſſimos diſer-
tiſſimos: bonarū artium ſtudioſiſſimos interpretes appellamus. Fe-
minas autem decus pudicię: caſtitię exemplum pudiciſſimas / ca-
ſtiſſimas / honeſtiſſimas / matronas & dominas dicimus. Hęc ſum-
marie dicta ſufficiant. Nam aſſentandi / adulandiue cauſa hęc omnia
ita variata cernes: ut per paucos reperire poſſis: qui non titulos ſu-
periorum inferioribus attribuant. Vale. Et in hiſ ſinem Trium ſta-
tendum agnoſce.

Sequitur figura Arithmetice.

LIBRI. III. ARITHMETICE SPECVLATIVE

Liber quartus de Quadruuſ rudimentis

Tractatus primus De Quadruuſ lau- dibus & diuſione. Ca. primū. MAG.

q Vid habes fili: & cur ab imo pectore atra trahis ſuſpiria? nū
te grauant quę nupera accepisti Triuſ principia: & cepti te
pœnituit studiſ? DI. Nihilominus: tanta autē dulcedine
ſimul & iucunditate ex his animū meum delibutum ſentio

ut nec vigilię oculos opprimant: nec ſermonis aſſiduitas aures obtun-
dat: nec omnino vel laſciuientium ſocietas: aut quę cunq; alia iuuen-
tutem amollientia obſiſtere poſſint: quo minus & Q uadruuſ ele-
mendis auidiſſimum me auditorē exhibeam: ſi tu hunc laborem aſſu-
mere dignaberis: ſed ocyus ut hoc ſubeas te etiā atq; etiā rogo &
hortor pluriſimum? MAG. Rem cupis fili (& ſi diſſicilem) ſcituſ ta-

Laudatur
q̄druuſ

men digniſſimā. nā teſte Boetio rerū erudiſſimo: nemo unq; in Phi-
loſophię diſciplinis ad perfectionis cumuluſ ſine Q uadruuſ quādere
potuit: nulli ſine illo recte ſapiendū: nulli deniq; recte eſt philoſophan-
dum. ob id quiſquis hoc prætermiſerit omnē philoſophię iam perdi-
dit doctrinā. quod & demonſtrationibus lucidiſſimis Nycholaus de
Cuſa Cardinalis in primo quē de docta ignorantia prætulauit libro
confirmat. Nam & ipſe mathematicis adiutus diſciplinis: quędam ar-
cana ſacronū gloſiorū multis ante hac abſcondita penetrauit. Sed his
(cū & longiorē tractatū & ingenū exercitatiū requirant) in aliud tem-
pus dilatis / quod petis exordiamur. Totā vero iſta diſciplina quam

Boetio. 1.
arithmet.

Nycho-
laus de
Cuſa

Diuiſio q̄
druuſ

Q uadruuſ Boetius nominat quantitatē ſpeculatur: quātitas vero
in magnitudinē ac multitudinē paritur. Rurſus alię quidē per ſe: ut
tria aut quatuor: alię vero ad alias referuntur. ut duplū & dimidiū. Ma-
gnitudines autē alię manentes ſunt motuq; carentes: ut triangulus: li-
nea. Alię vero ſemper motu. ut octaua ſphæra. Harū illam multitudi-
nē quę per ſe eſt / Arithmetica ſpeculatur. Illam vero quę ad alia re-
fertur: Muſica cōtemplatur. Immobiles vero magnitudinis noticiā
Geometrica: mobilis autē Aſtronomia polliceſ. unde & ab his quā-
tuor / hæc doctrina Q uadruuſ appellata eſt. Sunt em̄ vię quatuor
ad unū finē (quantitatis ſcilicet noticiā) perducentes. DIſ. De pri-
ma igitur hoc veſperi paucis te abſoluas.

Boetius

Vnde di-
ctū eſt q̄
druuſ

De Arithmetice definitione: nomine
inuentore: ſine ac diuiſione. Capitu-
lum ſecundum. MAG.

Arithme-
tica.

p Rimam Q uadruuarij partem Arithmetica appellamus. Eſt
autē Arithmetica numeroſum doctrina. tractat em̄ de nume-
ro quem gręci ἀριθμὸν arithmon dicunt. unde & huiſ ſcien-
tię nomen a primis eius inuentoribus inditum eſt. Arithmetica id eſt

TRACTATVS .I. DE NUMERO

scientia de virtute numeri. *OPERA* enim græce idem quod virtus & *ἐπίτης* idem quod numerus latine significat. **DIS.** Quinam huiusce disciplinæ exstitere primi inuentores? **MAG.** Apud græcos cā primus (ut aiunt) Pythagoras reperit: & in latinum eam primus Apuleius quidem Apuleius / deinde Boetius transtulerunt: sed prætermisiss istis Boetius, rem ipsam aggrediamur eo quo sequitur ordine. Primum quidem numerum in se suis partibus & passionibus absolute & theoricè post hæc ipsum cōtractius ac magis practice considerabimus. Demum nō nullas aris calculatoriæ perpulchras regulas adijciemus.

De Numeri definitione & in numerum parem & imparem diuisione ac earun- dem partium descriptione. Capitulum tertium. **MAGISTER.**

Vnus est unitatū collectio vel quantitatis acutus ex unita- **Numerus**
tibus pfusus. Est autē unitas qua unaquęq; res una dicit. Vni **Unitas**
tas autē nō est numerus: sed principium numeri. sicut magnitu-
dinis punctum. **DIS.** In quor aut quas numerus sui prima diuisione
scinditur partes. **MAG.** In geminas: in parem videlicet numerum &
imparem. **DIS.** Numerus par quis est? **MAG.** Est numerus in duo **Nume-**
diuisibilis equalia / unitate nō media. ut. 4. diuidit in. 2. & 2. nulla uni **rus par**
tate media. **DIS.** Quid est quod dicunt Pythagorici numerum parē
in maxima parissimamq; posse diuidi: maxima quidē spacio: minima
quantitate? **MAG.** Per spacium partium numeri magnitudinē: per
quantitatē vero / earundem volebant significare multitudinem. Et ut
hæc clarius intelligas / exemplū hoc animaduerte. 8. in. 4. & 4. diuidi
tur: nec in partes maiores ab aliquo unq; partitur: nec secundum mi-
norē numerum q̄ binarium / duarum scilicet partium naturali diuisio-
ne secatur: & ita quo ad primū in spacio maxima & quo ad secundū
in quantitate diuiditur minima.

De Numeri paris diuisione: & eius par- te: numeri scilicet paris pariter paris de- scriptione. Capitulum quartum. **DIS.**

Ar numerus in quot species partitur? **MAG.** In tres. Nam Numerus
quidam est numerus pariter par: quidam pariter impar: qui / parit par
dam vero impariter par. **DIS.** Numerus pariter par quis
est? **MAGISTER.** Est numerus qui in duo paria diuidi: & rur-
sus horum quo dlibec in alia duo paria potest secari usq; dum diuisio
partium ad indiuisibile naturaliter perueniat unitatē. ut est numerus.
16. qui in. 8. & 8. & rursus. 8. in. 4. & 4. & rursus in. 2. & 2. & duo in. 1.
& 1. quę est indiuisibilis unitas partium. **DIS.** Et quā ob causis

TRACTATVS .I. DE NUMERO

Rō noīs numerus tali insignitus est vocabulo: **MAG.** Quia eius partes nomine & quantitate inueniuntur pares: ipsis etenim naturali ordine dispositis ita sibi ipsis respondent: ut quoniam una sit nomine tanta reliqua sit quantitate. ut ecce. 1. 2. 4. 8. 16. 32. 64. 128. in hoc ordine. 8. decima / sexta pars est totius summæ: scilicet. 128. & tanta sedecimā continet quantitatē. Et rursus. 16. summæ totius pars est. 8. & hæc ipsa 8. continet quantitatē. Et sic idē conueniet de quibuslibet reliquis eque a medio distantibus partibus. Sed hoc aduertendum: si pares sunt partium dispositiones: non unum sed duo sunt media inueniēda: in quibus hoc idem quod in partibus eque a medio distantibus contingit reperiri. ut in exemplo prioris. Si vero partium impares fuerint dispositiones: unum reperitur mediū quod sibi ipsi nomine respondebit & quantitate. ut. 1. 2. 4. 8. 16. 32. 64. In hoc ordine. 8. est mediū. octaua scilicet totius summæ pars quā quantitatē in se ipso continet. **DIS.** Clarissime hæc intelligo: nec in eius declaratione te morari amplius necesse est: ob id ad reliqua solum vertas: & quis sit numerus pariter impar describas.

De Numeri pariter imparis definitione.

Capitulum quintum **MAG.**

Numerus pariter impar Vnus pariter impar est qui in partes equeales diuiditur: & rursus hæ partes cum sine numeri imparis in equalia non partitur. ut. 10. in. 5. &. 5. sed. 5. in duo paria non diuidunt. parec igitur numerū cuius medietas est impar / esse pariter imparē. **DIS.** Ne pigritis: & unde is numerus hoc sortitur nomen demonstrare. **MAG.** A suis partibus: quæ cum numero sint pares: quantitate sunt impares: aut si nomine sint impares: quantitate erunt pares quod in subiecto facile erit videre exemplo: nam numeri pariter imparis. 18 partes sunt. 2. &. 9. quarū quilibet a pari denominatur numero quia a dualitate. cum. 9. decem octo sit dualitas siue medietas. quantitas vero ei⁹ impar est: quia nouenaria. & rursus. 6. decem octo tertia pars est. ecce impar denominatio: quia fit a ternario. & quantitas quidē par est: quia senaria. sic & in alijs pariter imparium numerorū partibus est facilitum videre.

De Numero impariter pari. **Ca. vi. DIS.**

Numerus impariter par Vnus impariter par quis est? **MAG.** Est numer⁹ qui aut in equeales partes diuiditur: rursus hæ partes in alias partes secantur. Sed in ista partium diuisione non usque ad unitatē in equea partitio progreditur. ut. 24. in. 12. &. 12. partitur. & rursus. 12. in. 6. &. 6. & amplius. 6. in. 3. &. 3. diuiditur: sed amplius. 3. in equea non secantur. Et ob hoc recte tale sortitus est vocabulum. Est enim par: quia in equea diuiditur: sed impariter quidē: quia non in omnibus suis partibus pariter peritur. Sunt autē hi omnes impariter pares. 12. 20. 24. 28. 40. 56. **DIS.** Habes ne alia de natura numeri paris cognita necessaria? **MAG.**

LIBRI.III.ARITHMETICE SPECVLATIVE

Habeo equidē & multa: ut scq de proprietatibus eius: de ei⁹ quoq; quo ad singulas species generationibus. quæ quoniā prima huiusce disci- plinæ videntur transcendere elementa/ in presentiarum placuit silentio transire: & ad alias eiusdem numeri partes sermonem vertere.

De Numero superfluo diminuto & perfecto.

Capitulum septimum.

DIS.

T quæ aut quot sunt hæ numeri paris partes aliæ? **MAG.** Sunt numerus superfluus: numerus diminutus: & numerus perfectus. **DIS.** Numerus superfluus quis est? **MAG.** Numer⁹ Est ille cuius partiū summa: summā totius excedit. ut. 12. cuius medie superfluas est. 6. pars tertia. 4. pars quarta. 3. pars sexta. 2. pars v^o duodecim^a 1. quæ oēs simul iunctæ. 16. constituunt: quæ totius. 12. sc3 summā in quatuor excedūt. **DIS.** Numerus diminutus quis est? **MAG.** Numer⁹ Est numerus cuius partiū summa: summam totius nō attingit. ut. 8. diminut⁹ cuius medietas est. 4. quarta pars. 2. octava. 1. quæ simul iunctæ. 7. efficiūt q̄ totius sc3. 8. summā nō attingūt sed in unitate deficiūt. **DIS.** Numerus perfectus quis est? **MAG.** Est numerus cuius partium summa: summe tot⁹ nec maior: nec minor: sed equalis reperit. ut. 6. perfect⁹ cuius medietas est. 3. ps tertia. 2. pars sexta. 1. quas si simul iungas. 6. totū summā equalem precebis. Et horū numerorum paucos reperies sc3. 6. 28. 496. 8128. & semper in sex aut octo terminatos.

De Numeri imparis definitione & diuisione.

Capitulum octauum.

DIS.

Mpar numerus quis est? **MAG.** Est numerus qui in duo Numer⁹ equalia diuidi non potest quin interueniat unitas. ut. 5. diuidi impar. tur in. 2. & 2. unitate interueniente. additē numerus impar super parem semper unitatem. **DIS.** Numeri imparis (si quæ sint) q̄numera species. **MAG.** Numeri imparis (species sunt numer⁹ pri- mus & incomp⁹ositus: numerus secūdus & cōpositus: numerus b̄ se se- cundus & cōpositus / sed aliū comparatus primus & incomp⁹ositus. **DIS.** Numerus primus & incomp⁹ositus quis est? **MAG.** Est nu Numer⁹ merus qui nullam aliam habet partē q̄ eam ipsam quæ a totius quā primus titate accipit denominationē & hæc pars semper est unitas. ut. 1. habet & incomp⁹o- p⁹ter unitatē nullam aliā partē quæ totius est una. 3. Et ob id hic nū/ situs. merus primus & incomp⁹ositus dicitur: quia a nullo numero priori cō- ponit⁹ aut metitur. Numerus autē numeri cōponere aut metiri dicit⁹: Numer⁹ a quo ipso multoties sumpto: præcisē nullo deficiēte aut superfluo to/ cōponere tus. constituitur. Et ita numeri quorū præter unitatē nulla pars est eos quid sit Numer⁹ contra se metiens: cōtra se primi dicunt. ut. 3. & 4. p⁹ opp⁹ositū numeri cōmuni Numer⁹ primi. cantes sunt: quorū aliā ab unitate pars ambos metitur. ut. 9. & 12. q̄s cōcantes non modo unitas / sed ternarius metitur.

LIBRI.III. ARITHMETICE SPECVLATIVE

De Numero secundo & composito Cap: Ium nonum. DISCIPVLVS.

Numerus f. **secundus** & **cōpositus** **Ecundus** & **cōpositus** quis dicitur numerus? **MAG.** Is qui præter unitatem in se alium habet numerū a quo compositus est. ut. 9. unitatem habet a quo nonies replicata componitur. habet & insuper ternariū a quo tertio sumpto constituitur. Et ideo is numerus secundus dicitur. nam habet numerum priorem a quo coniungitur: & compositus quidem est: quoniam in ipsum a quo coniunctus est resoluitur.

De Numero per se secundo & composito: & ad aliū comparato primo & incōposito. Ca.x. DIS.

Numerus d. **per se secun-** **Ad aliū relatus** **primus** & **incompositus** **vero comparatiū primū & incōpositum.** **MAG.** 9. & 25. horum quilibet/ut ex prioribus liquet secundus & compositus reperitur: sed ad seinuicem comparati/primi & incōpositi recte iudicantur. nam nullum cōmunē habent numerum a quo metiantur ambo. 9. enim tribus tertio sumptis metitur: quibus. 25. minime constituitur. sic cōuerso. 25. per. 5. quiniē sumpta metitur: quibus. 9. nequā constituitur. Ethos facile qui sint dephendes: si duobus tibi ppositis numeris: minorē de maiore subtrahas: nā qui relinquit aut est unitas aut alius numerus huic qui subtrahit minor aut equalis: si qui relinquit unitas est: numeros cōtra se ppositos primos esse necesse est si equalis est/eos ambos illo cōmuni termino intelligas metiendos: & ita nō esse contra se primos: sed cōmunicātes. Si vero prima subtractione facta relictus minor fuerit illū a priori subtrahēdo demas: & ita usque dum potes pcedas & ex derelicto ex dictis numeri naturam iudicabis. Quæ ut clarius intelligas: subiectū animaduertas exemplum. sint. 9. & 25. numeri ppositi. aufero. 9. a. 25. & remanēt. 16. a quibus si rursus. 9. tollant manēt. 7. a quibus si demū. 9. subtrahant/ relinquant duo quæ (quā nouenariā quantitatem nō attingunt) totiens quotiens possum a. 9. demo: quod cū quater factū fuerit unitas relinquitur. Ex quo patet numeros ppositos esse contra se primos: & hæc de numero ad se considerato dicta in p̄senti sufficiāt. ac si aures patulas prebere volueris: nōnulla & quidem utilia de numero ut ad aliū referatur subiungam. **DIS.** Auscultabo & cū diligenter.

De Maioris inæqualitatis speciebus in genere.

Capitulum undecimum. MAG.

N primis itaque te scire necesse est: omne quod ad aliud refertur aut esse æquale aut inæquale. Et primū quidē prorsus nullā accipit diuisionē. nā quod æquale est aliter se habere nō potest. ut duo æquantur duobus. Inæquale vero dupliciter esse cōtingit. Est

TRACTATUS .I. DE NUMERO

enim quoddam magis inæquale: quoddam vero minus. De his ha- Inæquali
rumque speciebus magis necessaria in medium afferam. & primum de tatis ma/
speciebus maioris inæqualitatis. DIS. Quæ & quæ maioris inæqua- ioris spēs
litas species sunt? MAG. Quinque scilicet Multiplex Superpar/
ticularis. Superpartiens. Multiplex superparticularis: multiplex su/
perpartiens.

De Numero multiplici Capitulū. xij. DIS.

Vmerus multiplex quis est? MAG. Est numerus qui ad Numerus
n alium comparatus ipsum plus quam semel continet: quem si bis co- mplex
tineat duplus est: si tripplus. & sic procedendo in infinitum. ut
2. ad. 1. est duplus. 3. ad. 1. est triplus.

De Numero superparticulari. Capitulū. xij. DIS.

Vperparticularis numerus quis est? MAG. Est numerus Numerus
f qui ad alium relatus ipsum quidem totum continet: & in super altera suppar/
eius partē quæ pars si medietas fuerit sesquialter vocatur. ut. 3. ularis
ad. 2. Si vero tertia sit: sesquitercius dicitur. ut. 4. ad. 3. valet autē sesqui
idem quod totum quod, proprie sexqui dici deberet.

De Numero superpartiente Capitulū. xij. DIS.

Vis est numerus superpartiens? MAG. Est numerus qui Numerus
q ad alium comparatus ipsum totum & in super non unā solam superpar/
sed plures eius partes continet. Si igitur numerus alius & duas tiens
eius partes contineat: Superbipartiens. Si vero tres eius partes ul- Superbi/
tra totum in se habeat: supertripartiens dicitur. & sic de reliquis in infi- partiens
nitum procedendo. Exemplum primi. ut. 5. ad. 3. Exemplum secun- Supertri/
di. ut. 7. ad. 4. In his autē locutionibus necessarium erit substativum partiens
subintelligere: illud scilicet quod partem sequentē partes reliquas ul-
tra totum in superpartiente inclusas denominat. ut in exemplo si nume-
rus superpartiens ultra totum duas eius partes contineat: subintelligendū
est superbipartiens tercias. nā in numerorum naturali ordine. 2. sequun-
tur. 3. Et si tres partes contineat: subintelligendum est supertripartiens
quartas: sic & in ceteris est facile videre.

De Numero multiplici superparticulari. Ca. xv. DIS.

Vmerus multiplex superparticularis quis est? MAG. Est Numerus
n numerus qui ad alium relatus: continet eundem plus quam semel superpar/
& in super alteram aliquam eius partem. Et ob id hoc gemi- ularis,
num accepit vocabulum. Eo enim ipso quod maior minorem plus quam se-
mel continet: multiplex: quod vero rursus aliquam minoris partem con-
tinet particularis esse non ambigitur. Si igitur maior minorem
bis: & eius medietatem contineat: duplex sesquialter. si vero ter- duplex ses/
ciam eius partem comprehendat: duplex sesquitercius: aut si ma- qualter
ior minorem ter / & in super eius medietatem contineat: triplex ses-

TRACTATVS .I. DE NVMERO

quialter nominatur: & sic consequenter reliquos nominabis si in infir/ triplex sed
nitum progressionem feceris. Exempla patebunt. 5. ad duo duplex quialter
sesquialter est. 7. ad. 3. duplex sesquitercius est & 7. ad. 1. triplex ses/
quialter. 10. ad. 3. triplex sesquitercius inuenitur.

De Numero multiplici suppartiente. Ca. xvi. DIS.

numerus Vmerus multiplex superpartiens quis est? MAG. Est nu/
superpar n merus qui ad alium relatus ipsum quidem plus q̄ semel cō/
tens tineret: & insup nō una solam: sed duas tres aut quatuor vel plures
eius partes. Et sic sc̄dum q̄ maior minoris plures partes continebit
duplex su semper aliud & aliud nomē hereditabit. Dicitur em̄ duplex supbipar
phiptēs tiens si minore bis & duas eius partes in se habeat. ut. 8. ad. 3. vel dur
duplex su plex supertripartiens si minore bis & tres eius partes comprehendat
pertripar ut. 11. ad. 4. Triplex vero superbipartiens nominatur: si minor ter & triplex su
tiens. insup duq̄ minoris partes in maiore cōtineantur. ut. 11. ad. 3. & per simi perbipar/
lia in reliquis facile est videre. Et hęc de maioris inēqualitatis specie/ tiens.
bus hactenus dixisse satis sit. Nunc si de minoris inēqualitate specie/
bus aliqua inquirere libuerit: calamus cū in motu est respondebit.

De Speciebus minoris inēqualitatis. Ca. xvij. DIS.

Minoris inēqualitatis species quę & quot sunt? MAG. Tot &
inequali/ m eedem fere quę maioris inēqualitatis. Dico autem fere: quia
ratis spēs solum nomina per additionē prepositionis sub/ sunt varian/
da: ut sc̄z dicatur submultiplex. ut. 1. ad. 2. subdupla est & 1. ad. 3. sub/
tripla. Subsuperparticularis. ut. 4. ad. 6. Subsesquialter. ut. 3. ad. 4.
subsesquitemus est: subsuperpartiens. ut. 3. ad. 5. Subsuperbiparti/
ens. & 4. ad. 7. subsupertripartiens reperitur. Multiplex subsuppar/
ricularis. ut. 2. ad. 5. subduplus sesquialter est. 3. vero ad. 7. subtriplus
sesquitercius est. Et multiplex subsuperpartiens. ut. 3. ad. 8. subduplus
superbipartiens. & 4. ad. 11. subduplex supertripartiens nominatur.
Et ut omnia simul complectar: omnia exempla de maioris inēquali/
tatis speciebus prædicta: etiā de speciebus minoris inēqualitatis ex/
empla erūt si numeri minoris maioribus cōparati fuerint. Omniū au/
tem dictorū numerorū adinuicem habitudines: Proportiones vocā/
tur: & eis dē quibus & prædictę species nominatę sunt vocabulis no/
minantur. Nam quædā dicitur proportio dupla: quædam supbipar/
proportio tiens: quædam superparticularis: quædam vero tripla &c. Et de istis
eadem quę supradicta sunt dantur exempla. DIS. Ipsam igitur
nū species proportionem definias.

De Proportione & proportionalitate. Capi/ tulum decimum octauum. MAG.

proportio p Roportio ut ex prædictis liquet est duarum quātęcūq̄ sint ejus/
dem generis quantitatū certa unius ad alterā habitudo. ut. 4.

LIBRI.III.ARITHMETICE SPECVLATIVE

ad.2.est proportio dupla.Proportionū vero ad inuicem habitudines
a mathematicis proportionalitates dicuntur. DIS. Quid est pro/
portionalitas? MAG. Est duarum aut plurium proportionū simili Proportio
tudo ut ficut se habent.4.ad.2.ita.8.ad.4. quia ubiq; est pportio du
pla. Illarū igitur duarum proportionū u; similitudo proportionalitas
est.uecin pauioribus q; tribus terminis proportionabiliter quædā
est. Q uisi ita dispositi sunt: ut mediū utriq; cōparetur extremis: pro
portionalitas cōtinua dicitur. ut.1.2.4. sicut em se habent duo ad unū
ita.4.ad.2. quia ubiq; est pportio dupla. Si vero numeri intermedij
ita locati fuerint. ut alius ad unū/ alius vero referat ad reliquū/ talem
ppportionalitatē disiunctam dicimus. ut.1.2.4.8. sicut se habet.2.ad.1
ita.8.ad.4. ubiq; em est pportio dupla. Si vero dico ficut se habet.1.
ad.2.ita.4.ad.8. eadem quidem pportionalitas permanet. Sed tunc
cōuersa est cū dixerō: quemadmodū se habet.4.ad.1.ita se habebūt
8.ad.2. eadē iterum manet pportionalitas sed tunc permutata est. conuersa
pmutata.

De Speciebus proportionalitatis in genere

Capitulum decimum nonum. DIS.

Ropordionalitatis si quæ sunt species ænumera. MAG. Si iā pportio/
p dicta intelligis quattuor proportionalitatis species inuenies: nalis
quæ sunt proportionalitas Continua Disiuncta Permutata & species in
Conuersa. DIS. Num & alię sunt? sane quidē intelligo. MAG. genere
Alię sunt quarum tres utiliores insequētib; ænodabimus. uidelicet
Proportionalitatem Arithmetica. Geometricam & harmoniacam:
quæ & medietates appellantur.

De Proportionalitate Arithmetica. Ca.xx. MAG

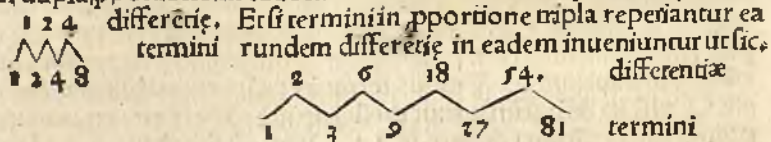
Scitum proportionalitas arithmetica quotiēs tribus aut plu medietas
e ribus terminis positis neglecta equalitate proportionum: sola siue ppor
custoditur parilitas differētiarum. ut.1.2.3. In hac numerorū tionalitas
dispositione differentia unius ad.2.& nrsus duorū ad tria equalis repe
ritur: quia ubiq; unitas. nam sicut unum a duobus: ita.2.a tribus uni
rate differunt sed proportionū equalitas non obseruatur. nam duorū
ad.1.est proportio dupla: sed trium ad.2.est proportio sesquialtera
Dicunt autem hæc medietas Arithmetica: quia in solius numeri pro/
portione custodita est.

De Proportione Geometrica. Capi.xxi. DIS.

Et pro modulo capacitatis accipio: ad alia petgas. MAG. pportio/
h proportionalitas geometrica est cū tribus aut pluribus dispo
sitis terminis numerorum differentia negligian: solumq; licas Geo
portionum equalitas custoditur. ut.1.2.4.8. sicut em se habet.2.ad.1. ometica
sic se habent.8.ad.4. quia ubiq; est pportio dupla. nec numeroꝝ dif
ferentia ibi aduertitur. nam inter.1.&.2. unitas: inter.2.&.4. dualitas:
m

LIBRI.III.ARITHMETICE SPECVLATIVE

inter vero.4.&8. quaternitas reperitur: sed tamen numerorū differē
tię semp in eadē cū terminis, pportione sunt cōstitutę, nā si termini sūt
in dupla pportione: in eadē sunt & earundē differētię cōstitutę. ut hic

De Proportionalitate Harmoniaca. Ca.xxij. DIS.

harmoni/
aca ppo
tionalitas

Armoniaca proportionalitas quę est? MAG. Quę nec eis
dem differētiis nec quis proportionibus constituitur: sed illa
in qua quęadmodū maximus terminus ad minimū ponitur
sic differētia maximi & medię contra differētia medię & minimi cō
paratur: ut sint termini dispositi. 3. 4. 6. ibi namq; maior terminus: vide
licet. 6. ad minimū: scz. 3. duplus est: sic differētia maximi termini scz
6. & medię scz. 4. quę est duo/ dupla est ad differētia termini medię
& minimi quę est. i. nec tamē in pręfato numerorū ordine termino/
rum adinuicē quę reperitur proportio aut differētia: nam pportio
4. ad. 3. est sesquitercia. 6. vero ad. 4. est pportio sesquialtera: & inter
4. & 3. differētia est unitas. inter. 4. vero. & 6. dualitas. Hęc autē p
portionalitas siue medietas harmoniaca nominatur: nam in hac sola
harmonia aut synphonia vel consonantia musica reperitur. ut * quia
nec terminorū pportionē aut eorū differētiā absolute considerat:
sed ut hęc ambo adinuicem relata inuestigat. Est autē propriū harmo
nię ad aliud quodammodo se habere. De quibus in musicis videbi
mus latius. Consequenter ut numerorum vim & naturā quo ad pri
ma rudimēta plenius capias de numeris tractabimus quęadmodū re
feruntur ad geometricas dimensiones & figuras. DIS. Placet sum
me. na semp fidelissimi pceptoris officiū obseruās nec quicquā de ne
cessarijs ad prima scientiā intelligenda principia obmittis.

*
3 4 6
dya dia
tess pen
erō te

De Numero secundum Geometricas di mensiones disposito. Et primo de nume ro lineali Capítulum. xxij. MAG.

numerus
linealis

Ed in primis te scire volo: omnem Geometricam dimensionē
aut esse linealem: aut superficialem: aut solidam. ut patebit in/
fra. Et ob id in pręsentiarum numerum in linealem superficia
lem & solidum distinguimus. DIS. Numerus linealis quis est?
MAG. Est a duobus inchoans adiecta semper unitate/ in unū eun
demq; ductū quantitatis explicata congeries. ut. ij. iij. iij. v. DIS.
Cur dicis a duobus inchoans? MAG. Nam sicut punctus actu nō
est linea sed potētia: sic unitas actu nō est numerus sed potētia, paucio

Num
pētag
hexag
hepta
nus

TRACTATVS .I. DE NUMERO

tribus igitur q̄ duabus lineallis numerus cōstare nō potest unitatibus:

De Numero superficiali & eius speciebus:

Capitulum. xxiij.

DIS.

n Vmerus superficialis quis est? MAG. Est numerus duo/ ^{numerus}
bus lateribus contentus longitudinis videlicet & latitudinis. ^{superficial}

Vel est numerus a tribus inchoans addita descriptionis latitudi-
dine: & ex numerorum naturalium sesequentium angulorum dilata-
tione. Dictum est autem & superficialem numerum a tribus incho-
andum. quoniam sicut in geometricis paucioribus tribus lineis nul-
la angularis superficies clauditur: ita & in numeris minimus superfi-
cialis non nisi tribus unitatibus constituitur ut. Erideo sicut in geo-
metricis superficies conica diuisionem in triangulam/ quadrangu-
lam pentagonam: & sic de alijs accipit/ sic pari modo & numerum
superficialem contingit pariri.

De Numero triangulati. Ca. xxv. DIS.

t Riangularis numerus quis est? MAG. Est numerus qui in Numerus
latitudinem scdm unitates descriptus tribus angulis contine/ māg'aris
tur lateribus equaliter dispositis, ut sunt 3. 6. 10. 15. 21. 28. in ta-
lem figuram dispositi. *

De Numero quadrangulati. Ca. xxvi: DIS:

n Vmerus quadratus quis est? MA. Est numerus qui in latitudo Numerus
dinē scdm unitates descriptus angulis quattuor lateribus q̄ q̄dratus
li dimensione dispositis continet. ut sunt 4. 9. 16. 25. 36. 49. ta-
liter ordinari. φ Vnde numeris ab unitate in cōtinua pportionalita-
te dispositis/ tertius ab unitate erit quadratus: ac deinceps semper uno
intermisso. At cū quadrati in natura diuersi sunt: quidā em q̄ latitudo
dinē habēt & longitudinē ut bis duo & ter tria: quidā vero parte lōgio
res sunt: ut quorū latera nō unitatis sed aliorū quorūcūq; numerorū
differentia separant. ut ter quinq; ita formata. ψ Reliqui vero altera
parte longiores existunt: quorū scz latera unitatis tantum differentia
sunt diuersa ut sunt bis tria in ista forma disposita. :::

De Numero Pentagono/ hexagono/ heptagono & se-
quentibus multiangulis. Ca. xxvij. DIS.

Numerus
pēgon⁹
hexagon⁹
heptago/
nus

p Pentagonum quē dicis numerum? MAG. Eum ipsum qui
in latitudinē scdm unitates descriptus/ quinq; angulis/ lateri-
bus equali diuisione dispositis continetur: & simili definitione
hexagoni/ heptagoni & reliqui describuntur numeri: quē tibi ut faci-
lius pateant pauca exempla subiungam.

12. 22. 35. 51. 71. omnes pentagoni.
15. 28. 45. 66. 91. omnes hexagoni.
18. 34. 55. 81. 112. omnes heptagoni.

m h

TRACTATVS .I. DE NUMERO

Vnitas tamen & si non actu/tamen potentia est omnis numeralis figura & ideo singulis præposita.

De Numero solido siue corporali. Ca.xxviij. DIS.

numerus
Solidus

q Vis est numerus corporalis siue solidus. MAG. Est qui tribus lateribus continetur sc; longitudinis/latitudinis & profunditatis. vel est qui cum scdm unitates suas in longum latum ac profundum dispositus fuerit: corporis alicuius figuram representabit. Et ob id ipsuz ad modum corporis diuidere conuenit. hoc modo. Nam numerorum quidam pyramides: laterculi: afferes: cuneoli/aut magis latine gradati: parallelepedes: cubici: cylindri vel spherici nominantur: quorum descriptiones in sequentibus patebunt.

spēs nūe
risolidi

De Numero pyramidalī. Ca.xxix. MAG.

numerus
pyrāida/
lis qdran
gularis

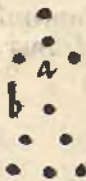

p yramidalis itaq; est numerus in suis unitatibus per modum pyramidis corporalis constitutus: ut scilicet a basi lata incipiat & in ascendēdo semp decreascat donec ad unitatē quæ huiusce pyramidis conus est perueniat. Et sicut in corporibus pyramis quædam est trilatera. ut a. & quædā quadrangula. ut b. & sic de alijs scdm modum superficierum multiangulariū variatis. sic & in numeris pyramis trilatera quadrangula aliæue reperiuntur.

triangula
ris

De Numero pyramidalī trilatero. Capitulum tricesimum. MAG.

u Nde numerus pyramidalis trilaterus est is cuius basis est triangelus. ut a cuius conus est unitas in medio locata. & si ba/ si b. priorem pyramidē superposueris/ pyramidem secundam & denariam constitues: quæ si pro basi hoc modo locabitur * & eide pyramis. b. superponitur: pyramis tertia &. 20. unitatū productur. Simili modo vidēdum erit in ceteris. nam in numero pyramidalī tot unitates latera continent/ quod ad eius constitutionem numeri trianguli aut quadranguli/ pentagoni aut hos sequētes concurrunt: unitate etiam pro tali numero computata. Ex quo liquet q; primæ de prædictis pyramidibus latera duas/ secundæ tres: tertiæ vero quattuor unitates habent.

De Numero pyramidalī quadrangulo.

Capitulum tricesimumprimū. DIS.

x

q Vadrangulā pyramidem quæ dicitur numerū. MAG. Cuius basis numerus qdratus/ conus vero unitas est. ut c. Si pyramidi iam fabricatæ basim nouenariā hanc scilicet y supponis scdm in quadratis pyramidē quattuordecim sc; unitatū efficiet: quā si huic x basi supaddes: tertiā pyramidē &. 30. unitatū pducis & sic in ceteris/ nō modo quadratis: uenetiā pethagonis & alijs multiangulis videre est. Hoc in unū nō est silentio prætereundū: si unitatem

LIBRI.III.ARITHMETICE SPECVLATIVE

quæ conus dicit obmiseris pyramidē curā ubiq; efficies/similiter si alios quosq; numeros basibus iuxta præmissas regulas superaddi / tos detrahis:pyramides facies bis curtas vel tercurtas.

De Laterculis.Capitulum.xxxij. DIS.

* Vmeri laterculi qui sunt? MAG. Qui ex ductu æqualiū numeris laterculi.
n equaliter in minus fiunt.ut tria ter bis.18.constituūt:quæ si se cundū tres dimensiones disponant/longitudo latitudini æqua bitur:quia ubiq; tria.Altitudo 2o minor/qa duorū tantum reperitur ut * quibus alia nouem in simili modo disposita superaddas.

De Asseribus.Capitulum.xxxiij. DIS.

Vmeri asseres qui sunt? MAG. Qui ex ductu æqualiū æqli asseres
n ter in maius fiunt. ut quater quatuor nonies .144. faciunt. q li ad figurā corporalem ordinaueris/ latitudo longitudini erit æqlis. quia ubiq; .4. altitudo vero cum .9. habeat erit dissimilis. ut 13 quibus alia .16. ita disposita octies supponas.

De Cuneolis.Capitulum.xxxiij. DIS.

ω Vmeri Cuneoli qui sunt? MAG. Qui ex inæqualibus in cuneoli
n qualiterp inæqualia fiunt. ut ter quater nonies .108. efficiunt. quos si in corporis formā disponas:latitudinē tria/longitudi nem .4.& altitudinē habentē .9. reperies:& sic omnes dimensiones inæ quales. ut ω quibus alia duodecim sic formata octies superaddas

De Parallelipipedibus.Capitulum.xxxv. DIS.

p Arallelipedes q̄s dicit nūeros? MA. Eos q̄ ex ductu æquali parallelipipedes
um inæqualiter per æqualia fiunt. ut bis tria bis. 12. faciūt: quæ si in corporis figurā redacti fuerint: latitudinē altitudini æquas (quia ubiq; duorū) longitudinem 2o reperies inæqualē: quia trium. ut :: quibus alia .6. ita formata superaddas.

De Cubis.Capitulum.xxxvi. DIS.

* Vi sunt numeri cubi? MAG. Qui ex æqualibus per æqua cubi
q lia producti sunt. ut ter tria ter. 27. constituūt: quæ si in formā corporis redigatur:latitudo/longitudo & profunditas æquales reperiunt: quia ubiq; tria. ut * quibus alia .2. taliter ordinata bis su perponas. Vnde si numeri ab unitate continue proportionales fue rint: quartus ab unitate cubus est: ac deinceps duobus semper inter missis/semper quadratus cubicus sequitur.

De Ciclicis vel sphericis. Cap. xxxvij. DIS.

q Vi numeri sunt ciclici vel sphericis? MAG. Qui ex ductu cu ciclici siue
borū ita procreant/ut a quo numero cubiq; quantitas latus sphericis
inceperit in eundē altitudinis extremitas terminet. ut quingies .5. faciūt. 25. quæ si rursus quinquies accepero: numerū. 125. pduco cuius altitudo in eundē numerū terminat: a quo latus eius primo in m. iij.

LIBRI III. ARITHMETICE PRACTICAE

choatur: quia in .5. Sic simili modo cū dico .6. sexies .36. facio: quæ si
rursus per .6. multiplicetur. 216. producant: quæ in sex iterū terminan-
tur: a quo & latus eius inchoatur. & ob id hi numeri dicuntur ciclici vel
spherici. quia ad principium proprium reuertunt. Et sicut ex unica reuer-
sione de puncto in punctum circulus perficitur: sic ex una multiplicatione
numeri in se cicli numeri qui plani sunt procreantur. ut quinquies .5.
fiunt. & .5. Et sicut ex secunda scilicet semicicli circūductione circa dya-
metrum fixa / sphaera describitur: ita ex cicli numeri per suum princi-
pium multiplicatione numeri sphericus preat. ut .25. quinquies erūt. 125.

Cōclusio

Hæc sunt q̄ de ratione numeri theorice considerato cōmuniora &
magis utilia occurrūt: altiorē vero de his speculationem in diui Boethii
Arithmetica si quā libuerit inuenies: ex qua & hæc quæ iā tradidi p̄ ma-
iori parte expiscata sunt. Iam iam ad praxim sermonē vertamus.

Boetius

Libri Quarti de principijs Arithmetice practice Tractatus secundus. De diuisione numeri contra- cti. Capiculum primum. MAG.

Numeri
diuiso

Arithmetica practica quā Algorithmū dicimus numerū practi-
ce considerat: & de ipsius diuisione & passionibus disputat.
DIS. Remigius ipsa aggredere: & diuisionē numericepti par-
das. MAG. Numerorū quidā Digitus: quidā Articulus: quidā ve-
ro ex his compositus. DIS. Horum descriptiones si quas habes /
per ordinem ædificas.

numerus:
digitus
articulus

De numero digito / articulo & cōposito. c. ij. MAG.
Vmerus digitus est omnis denario minor numerus. ut. 1. vel
2. vel 3. & sic de alijs. DIS. Quis est numerus articulus?
MAG. Est numerus in decē equā diuisibilis: tali lege / ut ista
facta diuisione nihil sit superfluum: nihil diminutum. ut. 20. diuiditur in .10.
unitates: & .30. in .10. ternarios &c. DIS. Quis numerus dicitur cō-
positus? MAG. numerus ex digito & articulo cōstitutus. ut. 12. ex
2. (digito) & .10. (articulo) est aggregatus. Et ut singula unico com-
plectar cōtextu: Ois nūerus inter duos articulos primos cōpositus est

cōpositus

De Numeri iam diuisi passionibus. Ca. iij. DIS.

Numeri
quorū sunt

Vmeri a teiā diuisi quorū quæue sunt passionēs? MAG. Sep-
tem. scilicet Numeratio: Additio: Subtractio: Multiplicatio: Diui-
sio: Progressio & Radicū extractio. Mediatio autē a Subtracti-
one non distinguitur: nec duplatio a multiplicatione separat. Est em̄
Mediatio per duo diuisio & Duplatio p̄ duo multiplicatio. Conueni-
unt autē hæc passionēs non modo numero integro / sed etiam in par-
tes: quas minutas dicunt diuisio. De quibus eo quo iam numeratæ
sunt ordine tractabimus. Et primum quidem in integris.

mediatio
duplatio

De Numeratione. Capiculum quartum. DIS.

TRAC.II.DE NVMERO CONTRACTO

Vid est numeratio? MAG. Est cuiuslibet numeri p figuras Nūeratio
 q competētes artificiosa representatio. DIS. Q uē sunt istę com
 petētes figurę? MAG. sunt he. i. significat unū. 2. significat
 duo. 3. tria. 4. quattuor. 5. quinq. 6. sex. 7. septem. 8. octo. 9. nouem
 & 0. q figura nihili vel cifra dicitur, nam per ipsam solam nihil repre
 sentatur: ipa tamē locū occupāre magis per ceteras significabitur. ut
 20. ibi. 2. viginī significat: & tamē p se positi tantū duo representat.
 Opere precū est ergo in numeratōe ordinem & locum maxime consi
 derare. Ordinē quidem: quia retrogradē numerum scribimus. Locum
 vero qā omnis figura in primo loco posita se ipsam semel representat
 ut. 2. sic posita duo representat. Sed in secundo loco posita se ipsam de
 cies significat: quia viginī ut. 20. In tertio loco quęlibet figura se fig
 nificat centies. In quarto vero millesies. In quinto decies millesies. In
 septimo vero loco millesies millesies & sic in infinitum. Ex quo claret
 unica sola figura omnē digitum scribendū: & omnem articulū a. 10.
 usq; ad centum exclusiue: & inter hos omnē numerū cōpositū inclu
 sum duabus tantū figuris representandū. ut. 10. 20. 25. &c. A centū
 vero usq; ad mille omnis numerus tripla figura designatur. ut. 100.
 121. &c. A mille vero usq; ad decem millia omnē numerū quattuor
 figuris scribimus. ut. 1000. 1221. At qd in exprimēdo magnū nume
 rum hac cautela utendū est: ut super primā figuram. a. ponatur. su
 pra secundā. b. sup tertiā. c. super quartā rursus. a. & sup sequēte b. &c.
 donec oēs figurę hęc triū litterarū eo ordine & caractere sint insigni
 tę sc. a. b. c. ita em primo dēpro omne a. millenariū signat. b. numerū
 infra centū & c. centū repñrat. & ubi. a. & b. simul ponuntur/ simul dñt
 exprimi nisi ubi. b. supra cifra cōtingat locat. ut in nūero hic subiecto.
 a c b a c b a c b a quē talis sermōe exprimere possum⁹: quā
 4 5 9 3 6 2 9 0 2 2 or mille mille millia: qngēta mille millia.
 nonagintatria mille millia: sexingenta millia: viginī nouera millia
 & viginī duo. Tot enim in unoquoq; numeroni ordine sunt millia
 quot a primo dempro. Possum⁹ & aliter numerū ppositū quārus sit
 perquirere: ut videlicet in prima figura incipientes dicamus ordine re
 trogrado: prima per se. secunda decem. tertia centum. quarta millesies
 & de alijs sg loca milliariorū signādo pñctis. ut.

ordo & lo
 cus in nu
 meris.

cautela ex
 primendū
 numerū

4 5 9 3 6 2 9 0 2 2

De Additione. Capitulū quintum. DIS.

Aditio. quid est? MAG. Est duorum aut plurū numerorū Additio.
 a in unū summa reductio. ut. 4. ad. 7. faciūt. 11. DIS. Additio
 nis (ut & in alijs intelligā) modū ostende. MAG. In additi
 one ad minus duo ordines numerorum sunt necessarij: superior scilicet
 cui alter addit: & inferior q supiori adiungit. Sit igit nūerū nūero
 volueris adiungere: nūerū cui debet fieri additio p suas figuras in loco
 m iij

TRACTATVS .I. DE NUMERO

superiori scribe: cui numerū addēdum per figuras suas suppone: ita ut prima sub prima: & secunda sub secunda ponatur &c. His ita dispositis subiiciatur linea sub qua summa ex additione proueniens scribenda est. uel subiecta admonet descriptio.

4	6	7	9	numerū cui debet fieri additio
3	2	3	2	numerū addendus
—				linea interiecta.

Quo facto primas figuras ad se addas: ex quibus excrescet numerus una aut duab⁹ scribendus figuris. si una hec scribat inferius. si duabus: prima scribatur / & secunda mente teneat: quā cū sequente addas pari modo cū secūda & tertia & sequentibus opaberis figuris quousq; totum additū sit. Exemplū sumas in numero prius posito: & dic. 2. ad 9. faciunt. 11. primam unitatem sub linea scribe: & secunda cū figura sequente scilicet. 3. adde. dicendo. 3. ad. 7. erūt. 10. & unitas prius reuerata facit. 11. scribe iterum unā unitatē in secūdo loco sub linea: & aliā serua. Dic ultra. 2. ad. 6. faciūt. 8. & unitas seruata / cum his. 8. constituit. 9. quē loco tertio scribe sub linea. Rursus dic. 3. ad. 4. efficiūt. 7. quē si in loco quarto scribanē sub linea / figure omnes hoc ordine stabūt.

4	6	7	9	numerū cui debet fieri additio
3	2	3	2	numerū addendus
—				linea interiecta
7	9	1	1	numerū productus.

Aduertendum vero in hoc calculandi modo figuras non delendas / sed uirgulis paruis signandas esse. Et ut singula in omni additione occurrentia unico complectar cōtextur: Exemplum subiicere placuit generale in quo singula ad additionē requisita mox apparebunt.

Additiōis exemplū generale	9	8	7	4	6	numerū cui debet fieri additio
	2	0	3	4	5	numerū addendus
	—					linea interiecta
	1	1	9	0	9	numerū productus.

De subtractione. Capitulum. vi. DIS.

subtractō Vid est subtractio? MAG. Est numerū a numero sublatio: ut q videatur summa relictā. ut. 5. a. 9. relinquunt. 4. DIS. Modum subtractionis subiungas. MAG. In subtractione duo numeri sunt necessarij scilicet numerus primo loco posit⁹ a quo alter subtrahit: & numerus huic suppositus qui a superiori remouetur. Potest autē minor de maiore / aut equalis de equali: sed maior de minori nūq; subtrahi. Si igitur subtrahere uolueris: numerū a quo debet fieri subtractio per suas differentias in superiori loco: numerū uero subtrahendum in inferiori ponas: ita ut prima sub prima secunda sub secūda & sic de alijs ponantur linea supposita. De hinc primā inferioris a primā superioris auferas: & quod residuū est sub linea ponas. Si uero in

LIBRI.III. ARITHMETICE SPECVLATIVE

feriorem a superiore subtrahere nō possis / distantiam eius a denario
considera: & eandem numero superiori adde: productumq; ex introito
sub linea in loco suo ponas: & quotienscunq; hoc factū fuerit: figurę
proximę in inferiori ordine sequenti addenda est unitas: & tunc ro/
tum a sibi supraposita tollas. Et hoc usq; in finē seruato modo proce/
dendum est. Exemplum accipe in hoc numero $\overline{135468}$
Et dic duo ab .8. remanent. 6. q̄ scribe sub linea. dic rur $\overline{2372}$
sus. 7. a. 6. nō valeo. ideo. 7. a. 10. distantia quę tria est
inueniēs eā numero superiori: sc. 3. 6. addo. & .9. emergunt: q̄ sub linea
ponenda sunt. Et numero sequenti in ordine subtrahēdo: scilicet. 3.
adde unitatē & erunt. 4. Et rursus dic. 4. a. 4. & surgit vel nihil rema/
nebit: illud nihil quod p̄ c̄fram significatur ponat sub linea. & dic ul/
tra. 2. a. 5. & manent. 3. quę iterū ponant sub linea
& si bene actū fuerit figurę stabūt hoc ordine. Et
ne quid de necessarijs p̄termittā: tibi exemplum
generale totius subtractionis subiiciam tale.

9	0	0	1	3	8	6	numr ⁹ a quo debet fieri subtractio
7	5	3	2	4	3	6	numerus subtrahendus
<hr/>							linea superposita
1	4	6	8	9	5	0	numerus relictus

Exemplū
generale
subtrac/
tionis

Probat̄ur autem per additionem subtractio: & econuerso. ut si nu/
merum relictum numero subtrahēdo addas: numerum a quo facta
est subtractio inuenies. Et rursus si in additionis exemplo numerum
subtrahendum a p̄ducto subtraxeris / numerū subtrahendum pro re/
lieto conspicies. pari modo si numerum cui debet fieri additio a p̄du/
cto deposueris: pro relieto numerum subtrahendum videbis.

De Multiplicatione. Ca. vii. Dls:

Vid est multiplicatio: MAG. Est numeri procreatio pro/
q portionabiliter se habentis ad multiplicandum: sicut multipli/
cans ad unitatem. verbi gratia. 3. per. 4. multiplicare / est nu/
merum. 12. procreare: qui se in eadem proportionē ad. 4. habet sicut. 3.
ad unitatem: quia utrobq; est proportio tripla. DIS. Multiplica/
tionis formā adñcias. MAG. In multiplicatione duo numeri sunt
necessarij: scilicet numerus multiplicandus in superiore ordine: & nu/
merus multiplicās in inferiori ordine scribendus: nec erit cura an prima
multiplicātis ponat sub multiplicandi prima aut alia ut $\overline{7954}$
Est etiam ambobus ita dispositis linea subiicienda sub qua $\overline{642}$
summa ex multiplicatione proueniens ponenda est. Primum itaq;
primam numeri multiplicātis in omnes multiplicandi ducas: & quod
ex hoc prouenit sub prefata linea ponatur. Similiter secundam multi/
plicantis in omnes multiplicandi ducas: & productum ea lege sub li/
nea locabis. ut locus p̄ducti loco correspondeat multiplicantis. nam

LIBRI.III.ARITHMETICE PRACTICAE

si multiplicans secunda fuerit / pductum sub secundo numero prius sub linea posito / locare conuenit. Et sic faciendū est de singulis: donec oēs figuras multiplicantis in oēs multiplicandi ductę fuerint. **DIS.** Exemplū huius subiungas: ut q̄ dicis darius intelligam? **MAG.** Exemplum sumas in numero priori. Et primū quidem dicas. bis. 4. sunt. 8. scribenda sub linea. dic rursus bis. 5. sunt. 10. scribe. 0. cifra: & serua unitatē: & ultra bis. 9. sunt. 18. qbus unitas prius seruata si ad / darur decem & nouē constituit: e quibus. 9. scribe sub linea unitatem serua: & amplius bis. 7. sunt. 14. & unitas prius seruata facit. 15. quę tota sub linea scribēda sunt: cum nō sit numerus sequens cui digitus addi possit. Et si ut diximus operatus fueris / post operationē figuras eo ordine disposuias videbis hic i margine signato. De hinc scdm mul / tiplicācis in omnes multiplicandi ducas. Et primū dic quater. 4. sunt 16. e quibus sub. 0. scribas. 6. & unitatē serues. & rursus dic quater quinq; sunt. 20. & unitas prius seruata his addita facit. 21. scribe. 1. sub 0. & binariū serua. & amplius quater. 9. sunt. 36. & binarius prius ser uans illis additus. 38. constituit: e quibus. 8. sub. 5. scribenda: & 3. ser uanda sunt. & rursus quater. 7. sunt. 28. & tria prius seruata his addita constituunt. 31. quę iterum totaliter scribenda sunt ut prius. Et si be / ne operatus fueris / dispositionē figurarū videbis

7 9 5 4
6 4 2
1 5 9 0 8

tale **Demū** dic sexies. 4. sunt. 24. e quibus. 4. sub. 1. prioris nūeri ponas & duo serues. & rursus sexies. 5. sunt. 30. & 2. prius seruata faciunt. 32. e qbus. 2. sub. 8. scribas. & 3. serues. amplius sexies. 9 sunt. 54. qbus si tria prius seruata addas. 57. emer gunt e quibus. 7. sub. 1. scribat. & 5. mente cūserues & rursus sexies 7. sunt. 42. & 5. prius seruata faciūt. 47. quę totaliter sub linea ponas Quod si bene operatū fuerit dispositio nūmerorum erit talis,

2944	numerus multiplicandus
642	numerus multiplicans
19908	linea interiecta
31816	
41124	numerus productus

Quę si oīa p modū in quinto capitulo traditū / addideris numerum 5106468. procreabis. Et quia in omnibus antedictis digitis in ter se p̄supponit m̄ultiplicatio de his & regulā & tabulā subñcio talē Regula. Scribantur figure in se multiplicandę subalterne & cuius libet distācia a decē a dextris ponatur: & una distantiarum per alteram multiplicetur productūq; seruetur. Deinde distāciam unius digi / ti a digito alio subtrahas: residuum priori producto ex distāciarum multiplicatione postponas. **DIS.** Huius exemplum subiungas.

TRAC.II.DE NVMERO CONTRACTO

MAG. Si scire volueris quot sunt septies .8. ea hoc ordine cū distā
rijs suis a dextris statuas * Dic ter. 2. sunt .6. & rursus. 2. a. 7. rema/
nent. 5. quę prædictis. 6. postponas; & numerū talem inuenies. 56. 8
quem faciunt septies octo.

Tabula

2 2 4	3 3 9	4 4 16	5 5 25	6 6 36	7 7 49
2 3 6	3 4 12	4 5 20	5 6 30	6 7 42	7 8 56
2 4 8	3 5 15	4 6 24	5 7 35	6 8 48	7 9 63
2 5 10	3 6 18	4 7 28	5 8 40	6 9 54	
2 6 12	3 7 21	4 8 32	5 9 45		8 8 64
2 7 14	3 8 24	4 9 36			8 9 72
2 8 16	3 9 27				
2 9 18					9 9 81

Ene alia in multiplicatione ubi occurrēda p̄terea exēn sic hoc ḡnale:

4 5 0 6 0
2 0 3 0

numerus multiplicandus

numerus multiplicans

linea interiecta

91 4 7 1 8 0 0

numerus productus

Multipli/
catōis ex
emplū ge
rale

De Diuisione. Capitulum. viij. DIS.

Vide est diuisor. MAG. Est numeri procreatio p̄portiona/
biliter se habentis ad unitatē: ut diuidendus ad diuisorē. ut. 20
q per .4. diuidere est numerū. 5. procreare quę unitati in eadē p/
portionē p̄portione qua quattuor p̄portionant. viginti: nā ubiq;
est p̄portio quintupla. DIS. Diuisionis formā haud præterea.
MAG. In diuisione duo numeri erūt necessarij. s. superior qui diuidē
dus; & inferior qui diuisor appellandus est; & sub superiore ita locan
dus; ut ultima sua ponat̄ sub superioris ultima; & penultima sub penulti
ma &c. Et hoc qdē verū est si ultima diuisionis nō fuerit maior ultia di
uidēdi. nā si maior fuerit: nō sub ultia diuidēdi sed sub penultima locā
da est; & reliquę subsequētib; ordine directo. ut patet in exemplo.
3 6 2 3 6 2 Istis ita ut dictum est formatis virgula concaua ad
2 1 4 3 Iatus dextrum post numeros ponatur: cui numerus
ex diuisione inuentus (qui Quotiens 6 5 4 2 (virgula concaua
appellat̄) inscribi possit ut 6 5 4 2 Quo 4 6 diuisor
facto videndum est quotiens ultimam diuisionis in numero sibi supra
posito possis reperire: ita tamē q; totiens etiā omnes sequentes in suis
suprapositis possint haberi: & quotientē inuentū & versus dextram
virgulam concauā locatū in omnes figuras diuisionis multiplica. pri
mo s; in ultimā; deinde in sequentes & qd ex hac multiplicatione p̄
ducitur a numero sibi supraposito subtrahatur figuris a quibus fa
cta est subtractio paruis lineis cācellatis; & residuo cuiuslibet figurę
numeri diuidendi super ipsam eandem / cuius residuum est positū

LIBR.III.ARITHMETICE SPECVLATIVE

exemplū
diuisionis.

ut in priori exemplo. Illo facto secundet diuisor per unam figurā. & ite-
rum quotiens quærat: & ad quotientē prius reperitū sub virgula po-
situm & in omnes figuras diuisoris ut prius multiplicet: pductūq;
a superiori subtrahatur: & rursus diuisor per unam figuram secunde-
tur, quod totiens fiat donec prima diuisoris sub primā diuidendi cō-
stiterit. Si autem in operatione media aut in fine quotiēs reperiri nō
possit: pro ponat. 0. ad virgulā concuā figuris diuisoris cancellatis
Diuisor vero rursus per unā figurā secūdet: qd autē in fine diuisionis re-
lictum fuerit de numero diuidendo / in quo diuisor non possit ampli-
us reperiri / erit residuum diuisionis. DIS. Nisi exemplari operatio-
ne dicta explicaueris intelligam minime. MAG. Exemplū positū;
supra accipe. & primum dicas: quotiens reperio. 4. in. 6. ita qd etiam
totiens. 6. in. 5. & videbis qd tantū semel: ob id unitatem in virgulā;
concauam ponas: & eam unitatem in omnes diuisoris multiplicando
dicas: semel. 4. sunt. 4. quæ ab ultima diuidendi subtrahas / dicendo
.4. a. 6. manent duo: quæ supra. 6. ponas: & ipsa. 6. virgula signes.
Dic rursus: semel sex sunt sex. sex a quinque non possum: distātia est. 4.
.4. ad. 5. sunt nouem: quæ ponas supra. 5. quinque prius virgula can-
cellatis: & unitatē quam ex lege subtractionis sequenti dabis figuræ
a sibi supraposita scilicet. 2. subtrahas: dicendo. 1. a. 2. & manet unus;
& signes virgula: &. 1. super ea ponas. Post hoc diuisor per unam fi-
gurā secūdetur. & stabunt figuræ ordine tali

$$\begin{array}{r} 1 \\ 29 \\ 6549 \text{ (1)} \\ 486 \\ 14 \end{array}$$

Illo facto rursus dicas. 4. in. 19. quotiens possum
reperire: ita tamen qd etiam totiens. 6. in. 4. & alijs
ex. 19. cum. 4. subtraxero relictis inueniam 5. & vi-
debis qd quater. Hec igitur. 4. sub virgula concuā
ponas: & ea in omnes diuisoris multiplicando: dicas. quater. 4. sunt
sedecim: quæ a. 19. subtrahere: dicendo. 1. ab. 1. & surgit. 6. a nouē & ma-
nent tria: quæ ponas supra. 9. & 9. cancella. dic rursus: quater sex sunt
.24. quæ subtrahere a. 34. sibi suprapositis: dicendo. 2. a. 3. manet unus;
quæ super. 3. cancellata ponas: & iterum dicas. 4. a. 4. & surgit: ob hoc
.4. cum virgula signes & ei. 0. superponas: iterumq; diuisorē per unā;
figurā secūdes. & figurarum talem dispositionem reperies.

Diuidendus.	$\begin{array}{r} 1 \\ 29 \\ 6549 \text{ (1)} \\ 486 \\ 14 \end{array}$	Quotiens.
-------------	---	-----------

Ita pariformiter in sequentibus faciendum est: quod si bene operatus fueris dispositionem figurarum talem videbis. Et, 17, residua sunt in quibus 46. amplius reperiri non possunt.

$$\begin{array}{r} 128427 \\ 13848487 \\ 14854194 \\ 15860001 \\ 16865808 \\ 17871615 \\ 18877422 \\ 19883229 \\ 20889036 \\ 21894843 \\ 22900650 \\ 23906457 \\ 24912264 \\ 25918071 \\ 26923878 \\ 27929685 \\ 28935492 \\ 29941299 \\ 30947106 \\ 31952913 \\ 32958720 \\ 33964527 \\ 34970334 \\ 35976141 \\ 36981948 \\ 37987755 \\ 38993562 \\ 39999369 \\ 40995176 \\ 41990983 \\ 42996790 \\ 43992597 \\ 44998404 \\ 45994211 \\ 46990018 \\ 47995825 \\ 48991632 \\ 49997439 \\ 50993246 \\ 51999053 \\ 52994860 \\ 53990667 \\ 54996474 \\ 55992281 \\ 56998088 \\ 57993895 \\ 58999702 \\ 59995509 \\ 60991316 \\ 61997123 \\ 62992930 \\ 63998737 \\ 64994544 \\ 65990351 \\ 66996158 \\ 67991965 \\ 68997772 \\ 69993579 \\ 70999386 \\ 71995193 \\ 72990900 \\ 73996707 \\ 74992514 \\ 75998321 \\ 76994128 \\ 77999935 \\ 78995742 \\ 79991549 \\ 80997356 \\ 81993163 \\ 82998970 \\ 83994777 \\ 84990584 \\ 85996391 \\ 86992198 \\ 87998005 \\ 88993812 \\ 89999619 \\ 90995426 \\ 91991233 \\ 92997040 \\ 93992847 \\ 94998654 \\ 95994461 \\ 96990268 \\ 97996075 \\ 98991882 \\ 99997689 \end{array}$$

Dividendus 24506789 (2100150 Quotiens
Divisor 45 Residuum 39.

DIS.

Vid est progressio. MAG. Est plura numerorum secundum equalitatem excessus sumptorum in una summam reductio, ut. 1. 2. 3. 4. faciunt. 10. DIS. Huius formam & modum subiungas. MA. Modus & forma progressionis subiecta prequirunt diuisionem. Progressio quidem est duplex: quaedam Arithmetica: quaedam Geometrica. Arithmetica est in qua numeri sese sequentes equali excedunt excessu. Et haec duplex est. Est enim progressio arithmetica naturalis & continua ubi videlicet post principium nullus numerus obmittitur. ut. 1. 2. 3. 4. 5. 6. vel. 1. 3. 4. 5. 6. Alia arithmetica discontinua siue intercalata: in qua post principium semper aequaliter una/duo/tres/ quatuor aut plures obmittuntur figure. ut. 1. 3. 5. 7. vel. 2. 4. 6. Geometrica est in qua numeri sese sequentes non equaliter excedunt: tamen in equali proportionem ad inuicem entia: aut dupla. ut. 1. 2. 4. 8. aut tripla. ut. 1. 3. 9. 27. aut quadrupla. ut. 12. 8. 32. & sic de alijs. Hac diuisione intellecta/ sit haec de modo progressionis. Prima regula. In omni progressionem arithmetica addat numerus primus ad ultimum: & excreuit numerus aut par aut impar. si par per eius medietatem totus numerus locorum multiplicetur. & numerus summam & totius continuo emergit. Si impar excreuit: ipsum totum medietatem locorum multiplicabis & quersum inuenies. DIS. Da exemplum primi. MAG. Sint numeri in progressionem taliter dispositi. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. quorum omnium summam si scire volueris. 1. ad. 7. adde

LIBRI. III. ARITHMETICE SPECVLATIVE

& quod excreuerit diuide & per eius medietatē quę est .4. multiplica numeros in progressionē positorū loca quę sunt .7. dicendo: quater .7. sunt .28. & hęc sunt totius summa. DIS. Da exemplū secundū.

MAG. 1.2.3.4.5.6.7.8. huius summā si scire volueris. 1. ad .8. addas & per pductū quod est .9. medietatē locorū sc3.4. multiplica & pductū erit totius summa sc3.36. Secūda regula. In pgressiōe geometrica ubi sit excessus in pporione dupla ultimus numerus est duplā dus: & a duplato primus subrahendus: & apparebit numer⁹ quęsit⁹

DIS. Da exemplū. MAG. 1.2.4.8.16. si huius summā totalem habere volueris: ultimū numerū sc3.16. duplabis id est p duo multiplicabis & 32. pueniente quib⁹ si numerū primū huius pgressiōis sc3.1. subtraxeris. 31. manebunt quę tot⁹ summā indicabunt. Si autem geometrica pgressio in tripla fuerit pporione: & tot⁹ summā volueris scire: ultimū tripla & a pducto primū subtrahas & residui medietas ostendet qđ querebas. DIS. da exemplū. MAG. sit exemplū 3.9.27.81. numer⁹ ultimū tripla & .243. pueniet a quibus si primū sc3.3. subtraxeris remanentis medietas summā totius ostendit sc3.120. Si autē pgressio geometrica secundū quadruplā pporiōem cōstituta sit: ultimū quadrupla a pducto primū subtrahet: & remanētis tertiā ptem pro summa tot⁹ retinebis. DIS. da exemplū. MAG. 1.8.32. si ultimū quadruplicaueris. 128. efficies a quibus si primū sc3.1. tollas. 127. manebūt: quorū tertiā ps est. 42. quę summā tot⁹ ostendūt. Et ita cōsimiliter in omnib⁹ alijs pporionibus facias: multiplicādo sc3. semp ultimū numer⁹ p numer⁹ denominatiōis pporionis: & primū a pducto subrahendo: & relictū p numer⁹ unitate minorē numero pporionis diuidēdo, & hui⁹ diuisiōis numer⁹ qurens qđ querebas ostēdit.

De Radicum extractione & primo in quadratis

Capitulum decimū. DISCIPVLVS

Radiciū ex
tractio.

Vid est radiciū extractio ē MAG. Est numeri inuentio: qui cū in se ductus fuerit: totum numerū aut saltem maiore eius partē/quadratā scilicet vel cubicam producit. DIS. Radix igitur numeri est numerus qui in se ductus ipsum totum constituit. MAG. Optime infers. ut radix. 16. est. 4. nam quater quattuor. 16. constituunt. Pro intellectu autē formę & operationis radicū extra- ctionis: necesse est mente tenere ea quę supra diximus de numero so lido & superficiali: solus enim talis & nullus alius inuenitur radicē ha bere. Vnde si numerus semel in se ductus fuerit: superficialē & qua dratū constituit: cuius & radix extat. ut quater quattuor sunt sedecim. Si vero numerus bis in se aut semel in suū quadratū ductus: numerū so lidum siue cubicū generat: & eius q generatus est radix dicit. ut bis. e. bis/sunt.8. His ita p̄cognitis formam extractionis radicū in qua dratis. primū/dehinc in cubicis tradaz. DIS. probe. MAG. Si

DIS. Nec hoc quidem sine exemplo intelligendū existimo. MA. Sic igitur pro clariore intellectu exemplum tale. 1491 cuius si radicē quæris ipsum ut dictum est signabis. deinde sub ultimo puncto sci/ licet. i. quæras digitum scilicet. 3. qui in se ductus / & si non totum dele at supraposuit / tamen viciniore numero omni alio dato. & illū inueni tum sub virgula ponas. ut sic $\overline{1491}$ ipsumq; in se ducas $\overline{1491}$ dicendo: ter tria sunt nouem: & hæc a. 14. subtrahas: & 14913 manebit. 5. quæ. 14. delectis supraponas. ut sic * Deinde priorem inueniatur dupla digitum: dicen do bis tria sunt. 6. & hæc sub proxima versus dex tram figura ponas. ut X Et rursus sub pun / X cto sequenti digitum inuenias: qui in duplarum ductus totum suprapositum respectu duplati: scilicet. 59. (aut quantum vicinius potest) delect. dein de ductus in seipsū respectu totius sibi supraposi / diuide faciet & sunt. 8. q̄ cū ad virgulā in hunc mo dū posueris: ipsa in duplatū scilicet. 6. m̄p̄lica & productum scilicet. 48. a numero duplato supra posito scilicet. 59. subtrahet: & remanent undecim. ut sic φ Deinde hunc digitum scilicet octo φ ī se m̄p̄lica: & p̄ductū scilicet sexagintaquatuor si a sibi supraposito scilicet. 111. subtractum fuerit pro residuo numerus talis sc̄ septuagintaquatuor

$\begin{array}{r} 5 \\ 1491 \end{array} (3)$
 $\begin{array}{r} 5 \\ 1491 \end{array} (3)$
 $\begin{array}{r} 5 \\ 1491 \end{array} (38)$
 $\begin{array}{r} 5 \\ 1491 \end{array} (38)$

LIBRI.III.ARITHMETICE SPECVLATIVE

remanebit. & dispositio figurarū talis restabit
Ex quo manifestū est propositū numerū nō esse
quadratum: sed tamen. 38. radicē esse maximā qua
drati in ipso contenti: scilicet. 1444. Cuius experi
entiā si habere cupias; radicē inuentā in se multipli
ca & residuū si quod fuerit adde: & redibunt figu
ræ numeri propositi, sin autem errorē corripge. Ad
cubicā; radicem ligonem nostrum vertamus.

14
444
1444 (38
964
48

De Radicum extractione in cubicis

Capitulum undecimum. MAG.

radicē ex
tractio in
cubicis

I alicuius numeri tibi ppositi radicē queras cubicā: ipsū in lo
co primo: & deinde in singulis millenariis locis signes puncto
ut. 14. 91. Illo facto/ sub ultimo puncto inueniendus est digitus:
qui in se ipsum ductus cubice/ totū delear suprapositum respectu sui
aut quantū potest vicinius. & illo digito ad virgulā concauā (quē ad
modū in prioribus) posito ipsū tripla: & triplatur ponas sub pxima
versus dexterā; tertia figura. Deinde sub sequenti figura alius queratur
digitus ad priorē sub virgula ponendus; q primo cū digito priorē se
cum sub virgula posito/ ductus in triplatur: deinde solus ductus in p
ductū: delear respectu triplati totū suprapositū. Secundo in se ductus
cubice delear totū suprapositū respectu sui: vel quantū vicinius potest
His ita pactis: triplandū est totū qd ponit sub virgula: & triplatur po
nendū sub sequenti pxima tertia figura. Deinde sub puncto pximo rur
sus: inueniendus est digitus: q cū alijs in virgula secū positus / in tripla
tū ductus/ deinde solus duct⁹ in productū delear totū suprapositum
respectu triplati: & demū in se ductus cubice delear totū suprapositū
respectu sui. & sic operandū est usq; dū ventū sit ad finē. DIS. In
ter omnia pcedētia a te dicta nullū minus illo ponui intelligere: ob hoc
exemplū ponere & id declarare ope pcediū erit. MAG. Exemplum
accipias in numero priorē. sc3. 14. 91. Illo taliter ordinatō: sub ultimo
puncto sc3. 1. in loco millenarij posito/ inueniendus est digitus sc3. 1. q
in se cubice ductus: facit. 1. & delet totū suprapositū respectu sui. illum
digitū iā inuentū pone sub virgulā. ut sic

Deinde ipsū tripla & facit. 3. & illa sub pxima ter
tia ponas figura. sc3. 9. ut sic * Illo facto sub
* 1491 (1
1 3
X 1491 (1)
1 3

proximo puncto sc3. 1. primo loco posito/ alter in
ueniendus est digitus etiā ad virgulā ponendus
ut sic X qui primū cū digito secū posito duct⁹
in triplatur sc3. 3. facit. 33. deinde solus ductus in pro
ductū sc3. 33. facit. 33. delear totū suprapositum aut
quantū vicinius potest respectu triplati: nā si. 33. a
149. subtrahas. 16. relinques. Deinde ille digitus

TRAC.III. DE MINVTIIS VVLGARIBVS

in se cubice ductus delect totum vel quātum viciniū potest respectu
sui suprapositum scilicet. 161. ducigitur ipsum in se cubice dicendo se/
mel. i. est. 1. & illud a. 161. subtrahatur & manet. 160. pro residuo. ex
quo claret numerum propositū non fuisse cubicum sed. 11. radicem
esse maioris numeri cubici in p̄dicto numero p̄posito cōtēni scz. 1331.
Quod si probare volueris / radicē in se cubice multiplicat & p̄ducto m̄p̄lica
si quid fuerit residuum adde: & numerū propositū inuenies. DIS no cubica
Quid est numerū in se cubice multiplicare? MAG. Est ipsum bis
in se aut semel in suū q̄dratū ducere. ut bis duo bis / aut bis. 4. sunt. 8.
Et ut habeas in summa quantū quisq; digitus in se cubice multiplicat
p̄ducatur tabulā illius satis breuē hic positā inspicias. Tabula

1 unum semel	1	6 sex sexies	216
2 duo bis	8	7 septē septies	343
3 tria ter	27	8 octo octies	512
4 quattuor q̄ter	64	9 nouē nonies	729
5 quinq; quinq;ies	125		

Hæc sunt fili dilectissime quæ tibi in primis de passionibus numerū in
tegrī tradere volui: nunc vero ne huius artis (quā calculariā dicunt)
principia necessaria contractius tradam: pauca & quidē necessaria de
minutis subiungenda sunt.

Libri Quarti Algorithmus de minutis vul garibus Tractatus tertius. Quid sit minutia & quod triplex. Capitulum primum. DIS.

Vid est minutia? MAG. est integri pars aliquota. ut minu / Minutia
tum est sexagesima pars horę aut gradus. DIS. Sūt ne mi
nutiæ om̄es eēdē aut naturā diuersæ? MAG. sunt. nā quæ
dam sunt minutie vulgares: quibus scz vulgus frequenter utit. ut una
tertia: una quarta: due quintę &c. & sunt minutie philicę quib⁹ scz na
turales & philici utunt sepius. ut minutū tertiu quartū &c. usq; in infi
nitū p̄cedēdo. & de his q̄dē posterius: de alijs q̄d prius differendū est

De numeratione siue representatione minu tiarum vulgarium. Capitulum secundū. DIS

Odū igit numerationis aut representatiōis minutiarū vulgarium
m pande. MAG. Minutie vulgares eēdē quibus & integri nu
meri figuris scribendę sunt: sed aliter & aliter locandis atq; no
minandis. Nā in numeratiōe earundē duo requirunt numerū: nume
rator scz & denominator ponendi subalterpe virgula interiecta. ut sic
4 DIS. Numerator quis est? MAG. est numerus in quo totū
ens unitas est quorū integri ptes volumus representare: & hunc
semper solemus super ius scribere. DIS. Denominator
quis est? MAG. est numerus in quo totū ens unitas reperitur quorū
n

LIBRI.III.ARITHMETICE PRACTICAE

des ps denominata in suo toto inuenit. & is semper inferius scribit. ut

4 numerator. Intellectus vero representationis minutarum vulgariu facile in sequentibus regulis comprehendit

9 denoiator Prima regula. Quoniam cunq numerator equa lis est denoiatori/minutiae p se integrum valebit: ut hic $\frac{3}{4} / \frac{5}{6}$

Secunda regula. Si numerator maior fuerit denomi natore minutiae plusq integrum constituunt. ut sic $\frac{4}{8} / \frac{5}{12}$

Tercia regula. si numerator minor fuerit denoi tore minutiae non totum integrum pficiunt. ut hic $\frac{1}{2} / \frac{5}{6}$

$\frac{3}{7} / \frac{6}{8}$

$\frac{2}{3} / \frac{4}{6}$

De reductione minutarum diuersarum denomi nationum ad eandem: & additione earundem. insuper de reductione minutarum ad integra & integrorum ad minutas. Capitulum. iij. MAG.

Via vero minutiae vulgares alijs diuersarum denoiationum addi non possunt: nisi ad eandem denoiationem reductae fuerint: ob id q pacto hoc fiat primo pandam. DIS. Sane quidem facis: &

multo sanius si id exemplis manifestaueris. MAG. Faciam ut per tis. Si igitur minutas diuersarum denominationum: ut puta $\frac{2}{3}$

ad eandem denominationem reducere uolueris / denoiatorem unius p denoiatorem alterius multiplica & qd ex hac multi plicatione pcreatum fuerit erit denoiator communis. ut ter quater sunt:

12. denoiator communis. Hoc facto numeratores querendi sunt. multi plica igitur numeratorem primae p denoiatorem secundae. ut bis 4. sunt 8. &

rursus numeratorem secundae p denoiatorem primae. ut ter tria sunt 9. eruntq 8. & 9. numeratores communes ad. 12. denominatorem communem. Ex hoc enim patet in $\frac{2}{3}$ 2 8 3 9

Et facta operatione stabunt figure esse & in esse

* 8 2 taliter ordiat * Ipsis 3 12 4 12

numera tores ones

itaq ad eandem denoiationem reductis numeratores earum ut in integris addas: scq. 8. ad. 9. & 7 reperies. Si vero

denoiator comunis

minutiae plures fuerint: primu de duabo primis te absoluas: dehinc cu pducto & ter 12 tia ide ut dictum

est attentabis. hinc cum pducto ex omnibus pcedentibus & quarta ide donec ad finem pueni ut actitandi est. ut si sint $\frac{2}{3} / \frac{4}{6}$

primis duabus ut pmissum est adinuicem reductis & * pro pducto inuentis hec ad eandem denominationem reduces $\frac{3}{4} / \frac{5}{12}$

& 17 4 addas: & facta operatione ex omnibus inuenies 133 qd si scire uolueris quot sexagesime aliae minutiae in alijsq minurjs sint. 60 aut alias preposu 60

2 aut 4

* 171 121

TRAC.III. DE MINVTIIS VVLGARIBVS

tas partes per nominatore minutie in qua queris multiplica: & pro/
ductum per denominatore eiusdem diuide & patebit in quotiente
quod querebatur ut in * Minutis * 2 40 3 45
autē minutiarum diuersarum denomina — sūt — in — sūt.
tionum prepositis: duc denominatore. 3 60 4 60
primē in denominatore secundā: & in productum denominatore
tertiē. & sic de alijs: & illud quod ultimo prouenit denominatore
communem indicabit. ut si tres quartas duarum tertiarum unius me/
diētatis ad minutiam simplicem reducere placuerit: ipsis hoc ordine
positis * 4. in 3. multiplica & in productum scilicet. 12. duo multi/
plica: & 24. pro denominatore comuni habebis. & si numeratorem
cōmunem habere volueris / numeratorem primē in numeratore secun/
dē ducas & rursus numeratorem tertie per productum multiplica &
patebit quęsitum. ut ter. 2. sunt. 6. & semel. 6. manent sex & inueni/
es in tribus quartis duarum tertiarum unius medietatis 6

DIS. Apertissime qđ querebā demonstrasti: restat autē
ut minutias ad itēgra reducere edoceas. MA. Si minu 24
tias ad itēgra reducere placuerit: multiplica numeratorem per deno/
minatore: & numerus quondēs quęsitū dabit: & si quid residuū fuerit
partes itēgrū nō facientes indicabit ut si φ ad itēgra reducas. 8. itēgra &
2 pro residuo habebis. at si e conuerso itēgra ad minutias reduce
re volueris: numerum itēgrorum per denominatore minutie
7 fiendē multiplica: & in producto quęsitum inuenies. ut si 4. in/
itēgra ad quintas taliter reduxeris * procreabis.

De Subtractione minutiarum. Ca. iij. DIS.

Vbtractionem minutiarū subiungas. MAG. Minutias si q̄s
a minutis subtrahere placuerit: ipsis (si nō fuerint) ad eandem
denominationē reductis / numeratōrē unius a numeratore al/
terius subtrahas. ut * 8 2 1

Si vero plures minu / * — si a — subtraxeris manet —

tias a pluribus subtra 12 12 12
hendā sint: omnes subtrahendas scđm dicta in. c. pcedenti simul ad/
das: similiter & eas a quibus debet fieri subtractio. Dehinc utriam di/
ctum est numeratorem unius a numeratore alterius demas: ut X

X 2 1 1 6 quarum si duæ tertiæ & una quarta adiun/
— & — a — & — etę fuerint 11 Si autem unā secundā
3 4 2 8 & sex octa — uas coniunxeris 20
emēdies quæ rursus ad communē d / 12 nominationē —
reductę & additę pro *

* 11 176 20 240
— — — — —
12 192 16 192

q̄ ij

LIBRI.III.ARITHMETICE PRACTICAE

a quibus si primas subtraxeris videlicet 176 remanebunt 74
 quas inquirebamus.

De Multiplicatione minutiarum. Capi.v. MAG.

It facile ex his quæ de integris dicta sunt minutiarum multipli-
 catione habebis. Nā si minutas p minutas multiplicare volue-
 ris numeratorem unius p numeratorem alterius multiplica: & productum
 p numeratorem inuenito referua. Sic denominatorem unius p denomi-
 natorum alterius multiplicabis: & in producto denominatorem quæsitum inuenies
 ut cum multiplicabis.

$$\frac{2}{3} \text{ per } \frac{3}{4} \text{ præabis } \frac{6}{12}$$

De Minutiarum diuisione Ca.vi. MAG

Similiter minutiarum diuisione facile deprehendes si diuisorem a
 dextris posueris: tunc enim nominatorem diuidendi p denomi-
 natorum diuisoris multiplicabis & numeratorem quæsitum inuenies: sic enim si denomi-
 nator diuidendi p numeratorem diuisoris multiplicatus fuerit denominatorem quæsitum
 indicabit ut si diuideris

$$\frac{2}{3} \text{ per } \frac{3}{4} \text{ reperies } \frac{8}{12}$$

De Extractione radice quadratæ in minutis. Capitulum septimum. MAG.

Inuariæ autē ppositarum si radicem quadratam extrahere volueris:
 eas (si eiusdem non fuerint) ad eandem denominatorem reducas: &
 addas: & eius quod puenit tam numeratoris q̄ denominatoris
 ut in integris radicem quæras quadratam: ita ut radix numeratoris in-
 uenta sit numerans: & radix denominatoris sit denominans. ut si

$\frac{1}{2} / \frac{3}{4} / \frac{1}{2} / \frac{6}{8}$ radicem quadratam quæras oīa ad eandem deno-
 minationem & summā (ut dictum est) addas: & in-
 uenies * & p radice numeratoris * 340 numerator
 18. & residuo 16. p radice autē denominatoris. 12. & pro
 residuo 23. reperies. sic & in alijs similiter faciendum est. 192 denominator

De Extractione radice cubicæ in minutis Capitulum octauum. MAG.

I vero radicem cubicam minutiarum querere libet ipsas (si
 eiusdem non fuerint) ad eandem denominationem reducas
 Illo facto denominatorem communem quadratæ in se ipsum
 ducas: & productum rursus per numeratorem multiplica & produ-
 cti radicem cubicam in integris quæras. nam radix inuenta erit ra-
 dix cubica numeratoris / denominatione priore non variata. ut si

TRAC.III. DE MINVTIIS PHISICALIBVS

2/ 3/ 1/ 6/

& radicem cubicam queras/eas secundū dicta in unā
3/ 4/ 2/ 8/ summā reduces & prouenit 2 4 0 Deinde
192. denominatores in se quadrate multiplica: &
3 6 8 6 4. pueniet: que rursus p numeratores 3 1 9 2
340. multiplicata efficiūt. 12 5 13 7 60. hui⁹ radicē
cubicā/ ut in integris dictū est / si quāsiueris. 232. pro radice cubica:
& 2 6 5 92. pro reliquo inuenies. DIS. Hactenus singulas nu/
meri passioes / quēadmodū in integris ita & in minutis vulgaribus
satis lucide explanasti: nūc demū quēlo pauca de his in minutis quas
superius phisicas appellasti in mediū feras. MAG. Quis tuis nō fa
cile nō acquiesceret petitionibus: q te (ut ego) feruentissimo vigiliā
tūq; animo cuncta accipientem videret? Ad minutias igitur phisicas
aures arrige. DIS. Faciam & diligētissime.

Libri quarti Algorithmus de minutis phisicali/ bus Tractatus quartus. De numeratiōe mi/ nutiarū phisicalium. Capi. primū. MAG.

Inuicia phisicę ut in supiorib⁹ dixim⁹; sunt qh⁹ phisici & na
turales sepius utunt: & p̄cipue astronomi cursus syderum &
corporū superiorū inuestigantes. Ad huiusmodi em̄ certitu/
dinē necessariū fuerat integra sc̄ signa & gradus zodiaci/ annū/ mēses
dies & horas in partes secare. Nā signū in gradus .30. & grad⁹ in mi/
nuta .60. minutū in secunda sexaginta. secundū in tertia .60. tertium
in quarta .60. diuiditur. & sic in infinitū p sexagenariā procedendo di
uisionē calculationi tali valde cōmoda3. locorū 7o distinctio earun/
dem p̄tū dabit discretionē. nā locus primus est signorū; secundus gra/
duū; tertius minorū. quartus secundarū; quintus terdarum &c. ut
sig. gra. m. 2a. 3a. 4ta. 5ta. Sic annus in mēses. 12. mensis in dies. 30.
1 2 3 4 5 6 7 vel. 31. dies in. 24. horas partit: & rursus
hora per sexagenariā p̄tione in p̄es suas: & rursus illę in alias p̄gre/
diūtur. ut hora in. 60. m. minutū in. 60. 2a. secundū in. 60. tertia ut sup̄
dictū est diuidit: & in his quoq; locorū distinctio p̄tū dabit denōinati
onē. Est em̄ locus primus horarū; secundus minorū; tertius secun
darum. & cetera. ut hic hō. m. 2a. 3a. 4ta. 5ta. 6ta.

1 2 3 4 5 6 7

De Additione minutiarum phisicalium.

Capitulum secundum. DIS.

Acile quidē hec intelligo: sed de Additione earundē quid spe/
cialē habes? MAG. Nihil: nā in ipsis additio fit ut in integris
illo t̄m seruato: ut minutū eiusdē denominatiōis addantur. ut
minuta min⁹; secūda secundis / & non secunda minutis. Incipien/
n iij.

LIBRI.III. ARITHMETICE PRACTICAE

dumque est a subtilioribus: ut puta a quartis procedendo ad tertias. de post ad secundas &c. & quotiens ex huiusmodi additioe .60. excreuerint/ pro his unū minutie p̄xime grossiori addas. ut si .60. excreuerint tertiarū: pro ipsis ponas secundum. ut m. scda. tertia 4ta. sta. Si enim in dato exēplo quītas addideris:

1	6	8	9	30
			q̄ta	11 10
			20	40 20.

 .60. excreuerint: pro quibus quartis unū addas: quas si addideris .61. inuenies. p̄ .60. igit quartis tertijs unū adde: & alia unitate in loco quartarū retine. Sic similiter ternas si addideris. 69. reperies pro tertijs. 69. igitur secundis. 1. adde: & .9. in loco tertiarū relinquant. & si bene operatus fueris/ figurarū hoc ordine stabunt

m.	scda.	tertia.	4ta.	sta.
1	7	9	1	0.

De Subtractione minutiarum physicaliū.

Capitulum tertium. MAG.

Subtractio in minutis physicis ad instar subtractionis in integris procedit: si hoc unū animaduertas: ut scq̄ a subtilioribus inopias & minuta a minutis/ secunda a secundis/ tertia a tertijs/ &c. de alijs demas. Q. si numerus a quo debet fieri subtractio/ subtrahendo minor fuerit: fractione immediate grossiori unū mutuo accipias: & id in .60. p̄tes fractionis minoris/ a qua scq̄ debet fieri subtractio diuidas. Nec hoc te fallat: cū in p̄ceptis astronomicis signa aut gradus &c. subtrahere ab aliquo numero minori monitis fueris. siq̄dem si in signis operaris/ una tota reuolutio (scq̄. 12. signa) mutuanda est. Si uero in gradibus/ signū unū in triginta gradus resoluendū est. hoc ideo te facere necesse est si quod simile in fractionibus temporū scilicet annorū/ mensiū/ dierū/ minutarū contingat. Sed de his plura uerba fūdere superuacuum uidet: cū & canones tabularū astronomicarū hoc ideo & clarius quadoq̄ admoneant. ad multiplicationē p̄peremus.

De multiplicatione minutiarum physicalium. Capitulum quartum. DIS.

Valiter minutie physice sunt multiplicandae: MAG. numeratore in numeratore ducas. & quod prouenit sunt minutia a numero: quē denominatores simul iuncti faciūt denomināde. ut si multiplicaueris minuta p̄ minuta. pueniūt duo: q̄niā numeratores scq̄ minutū & minutū quasi duę unitates simul coniungit: duo faciūt a q̄ minutie secunda denominant. Sic si minuta p̄ secunda multiplicaueris: pueniūt. 2. & si secunda p̄ tertia multiplicaueris: pducunt quinta & sic de alijs. Si uero fractiones physicas per eorū integra multiplicaueris/ nō integra sed minutias procreabis. ut si minuta p̄ gradus multiplicabis: non gradus/ sed minuta procreabis.

De Diuisione minutiarū physicaliū. Ca. v. DIS

TRAC.III. DE MINVTIIS PHISICALIBVS.

diuisionis minutiarū phisicalium si quid speciale fuerit/silentiō
d nō pretereas. **MAG.** In diuisione ista hoc tantū speciale inue
 nio qđ scđ numerus quotiens/minutię nomināndus est a nume
 ro qui puenit post subtractiōem denominatiōis diuidēdis a denomi
 natione diuidēdi: ut si. 40. quartas p. 10. secūdas diuiseris in quotiēte. 4
 secūdas habebis. nam si numex denominatiōis diuidēdis scđ. 10. quę
 nominant secūde a. 2. a numero denominatiōis diuidēdi scđ. 40. quę
 nominant quartę a. 4. subtraxeris. 2. reperies: a quibus minutię in
 quotiēte scđ. 4. secūde sunt nominatę. Si vō equalia in denominatiōe
 per equalia diuiseris in quotiente nō minutię sed integra ut puta horę
 vel gradus pueniunt. ut cū minuta p minuta/ aut secūda p secūda diui
 seris: horę (si horarę fuerint) aut gradus (si gradū fuerint) in quēte
 puenient. Hoc tamē ne negligas: sed minutas tā subtrahēdi & aus a
 quo debet fieri subtractiō: qđ multiplicādi & mltiplicantis: qđ etiā di
 uidendi qđ diuisorę (si diuersarū fuerint) ad eandem denominatiōem
 ante operationē reducās: nam sic facilius id quod queris inuenies.

De Extractione radice quadratę in minutjs phisi cis. Capitulum sextum. **MAGISTER**

Ec radicum extractio in talibus minutjs ab ea quę dicta est de
 nō integris multum differre dinoscitur: nam si radicem de his mi
 nutjs extrahere volueris: eas ad eandē denominationē/ aut si
 eiusdē fuerint/ sed ab impari denominatę numero/ ad eandē denomi
 nationē a numero pari denominatas reducās. At illo facto quędamo
 dum in integris procedas. Ec radix inuenta sunt minutię a minutia me
 dia versus integra denominandę: a minutia a qua radix extracta est
 supputatione facta. ut si a. 2. 6. 3. quartis radicē extraxeris. 19. pro radi
 ce & 7. pro residuo inuenies ista autem. 16. a minutia media versus in
 tegra sunt denominande scilicet a secunda secunde. ut. gra. m. 2a. 3a.
 4a. Sic pariformiter si a sextis radicem extrahas: eam a tribus vel ter
 tijs denominabis: nam hę a sextis usq; ad integra repertiuntur medię.

De Extractione radice cubice in minutjs phisica libus. Capitulum septimum. **MAG.**

Ec aliter radix cubica in minutjs phisicalibus quā in integris
 nō extrahenda est. sed inuentam a tertia parte minutię propolite
 denominabis: quod ut præcisius fiat minutas quarum radi
 cem cubicam queris/ ad eandem denominationem quę in tres pos
 sitę quales partes diuidi reducās. ut radix. 27. minorum est. 3. no
 norum: nam nouem de. 27. tertia pars est. pari modo in cæteris fa
 ciendum. Hęc sunt quę de numero in praxi reducto & eius palli
 onibus (non ut cōplementum rotus habeas: sed ne pñcipia magis

Cōclusio

n iij

LIBRI III. ARITHMETICE PRACTICAE

communia ignores) tibi fili in medium statuerā ferre: quatenus his contentus ad altiores secretissimasq; nūmerorū posthac speculationes trāscēdas. DIS. Fideliter fecisti p̄ceptor colendissime: sed tamē adhuc unum ex promissis restat declarandū: quod forsitan tibi abduxit obliuio. MAG. Q uod est tale? DIS. In. c. secūdo rhetoricę spopōderas p̄ter hęc quę dicta sunt quędam alia: & perpulchras artis calculatorię tradere regulas: quod (nisi tibi molestū foret) te opere adimplere: & his finem arithmetice tuę imponere velim. MAG. Faciam ut petis. scio equidem q̄ nihil ex pollicitis obliuioe aut negligētia transis. Primo autē Algorithmū vulgi p̄ lineas: & denarios proiectiles pandam: ut nō modo per figuras numerorū (quas cifras vocant) veniētiā per denarios proiectiles quęcūq; numerū representare: addere: subtrahere multiplicare aut diuidere insuper & numerū ali quē ignotū p̄ notos reperire possis. Q uod quantū & utilitatis & cōmunitatis tibi allaturum sit in sequentibus patebit. DIS. Eya ergo sermonem ad hęc quantocius vertas.

Libri quarti Algorithmus cum denarijs projectilibus: seu calcularis Tractatus quintus. Capitulum primū. MAG. De Numeratione

De representationē numeri cū denarijs projectilibus (quibus p̄cisis utimur) necessarię sunt lineę cīfrarū representātes loca eandemq; cum ipsis significationē habentia ut infra.

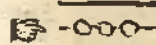
1000000			
100000			
10000			
1000			
100			
10			

Spacia vero sub lineis contenta respectu lineę p̄ximę suprapositę meritarē representāt ut Ψ In linea ista denarius positus/ decē significat: sed is qui in spacio cōsistit/ tm̄ quinq; representat. Si igitur numerum aliquē p̄ denarios proiectiles representare volueris: tot denarios scđm linearū & spaciōrū exigentiā ad numerum p̄positum representandum ponas: & cum quinq; denarios in linea aliqua habueris: pro ipsis/ leuatis si placerit in spacio proximę superiori unū ponas. Si vero in spacio aliquo duos denarios reperies/ ipsis leuatis/ unū ad lineā immediate superiorē ponas. ut hic \S . Nec te fugiat p̄ digiti applicationem linearū significationē & augeri & minui posse. Ad quācūq;

Ψ
—
0
—
0
—

5
—
0
—
0
—

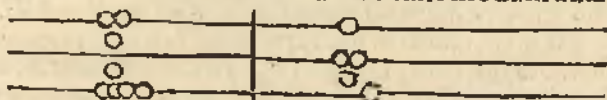
TRAC.V.ALGORITHMI CALCVLARIS

enim lineam digitus applicatur: eadem unū tantam significabit: nec tunc aliq̄ inferior: donec digitū deposueris aliqd̄ representat, ut
 3. representant q̄ deposito digito triginta important. Quod ut singula facilius ac modo breuiori fiant in multiplicatione & diuisione huiusmodi digiti applicatione p̄sepe utendū est.

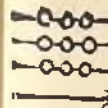
De Additione Capitulum secundum. DIS.

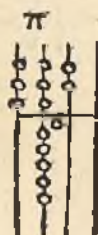
Ad additionem (ni fallax dictis) eo modo fieri arbitror: ut scilicet numerus cui debet fieri additio per denarios ad lineas competentes ponatur: & simili modo numerus addendus et applicetur. MAG. Optime sentis si iidem exemplo probare potueris.

DIS. Sit causa exempli numerus cui debet fieri additio .259. ita locatus & numerus addendus .126. in hunc modum additus.

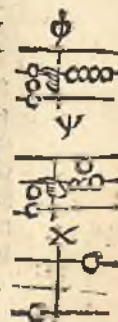
De Subtractione. Capitulum. iij. MAG.

Et aliter subtractionē facies q̄ ut eum a quo debet fieri subtractio p̄ lineas competentes ponas: & ab eodē numerū subtrahendum subleuando tollas in inferiori inchoādo. Si vero numerū aliquem a superiori proximo subleuare nō possis: a linea proxime sibi supraposita unū auferas: & illud in linea in qua subtractionē perficere non potuisti in decem resoluens subtractionem ppositā perficies. Exemplū si a .41. auferre voluero: unum quidē a linea inferiori accipio & quatuor in linea secūda quero nec inuenio. ob hoc unū de linea tertia accipiens ipsū in linea inferiore in decem resoluo q̄q̄ scilicet ponendo ad eandem lineam: unum vero ad spaciū sursum ut sic . Illo facto de linea secūda tollantur. similiter in similibus faciendum est.

De Multiplicatione Capitulum. iij. MAG.

I vero aliquem numerū multiplicare placuerit: ipsum ad lineas competentes ponas: numerum autē multiplicatē merite retineas: & p̄ quolibet de nūero multiplicādo sublato/multiplicatē integrum respectu lineę in qua operaris in loco dextro aut sinistro deponas: & id ipsum usq̄ oēs multiplicādi multiplicati fuerint iterandū est in superiore initū sumēdo, ut si causa exēpli .26. per .4. multiplicare volueris. 26. ut p̄missum est ad lineas ponant: atq̄ in linea secūda inchoantes: unū demat: & p̄ eodē in partē dextrā ad lineā eandē .4. apponant. ut sic & simili modo de secundo faciendū est. ut hic . Et in eadē linea digito retento/eū qui in spaciō inferiori proximo reperit accipietes: ac p̄ eodē (quia nō integer sed dimidiū est) nū integer .4. sed medietatē eius sc̄ .2. in lineā eandē ponant, ut .

TRAC.V.ALGORITHMI CALCVLARIS

Deinde digitū deponamus & denariū in linea infima positum acci-
pientes pro eo ad lineam eandem. 4. addamus: ut hic *

De Diuisione. Capitulum quintum. MAG.

uidere autem numerū si volueris: ipsum ad lineas cōpetentes
locabis: numerū diuidentē mente retinendo. Quo facto i su-
periore incipito quoad possis diuisorē subleuare: quotiens au-
tem leuatus fuerit totiens unū versus dextrā aut sinistrā ad eandem
lineam deponendū est: & id ipsum semp descendendo reperendo do-
neo diuidentē amplius in diuidēdo reperire nō valebis. ut si 868.
posito diuidere placuerit: digitū ad lineā superiōrē ponam⁹: & respectu
digitū octo semel leuem⁹: ob id unū (ipsis sublatīs) versus dextrā in eā
de lineā ponamus in hūc modū π. Dehinc digitū lineę secūde appli-
cantes: & 8. respectu digitū nō inueniētes / eorū dē medietatē scq. 4. sub-
leuemus & unū ponamus in spaciū proximū infra digitum. ut sic 12
His ita factis / digitus lineę inferiori applicet. & quotiens. 8. reperiri
possint inquiratur: eadē ter & earundē medietatē reperietes / ipsis sub-
latis in lineā eandē tres denarios & unū inferius in spacio ponamus.
ut sic 0. Concludit si octo diuideret. 868, quilibet. 108. & medietatē
acciperet qd facile phare est si partē unius p. 8. multiplicauerimus.
De Progressione autē (quia in pportione quadā consistit) in minurijs
aut lineis facile vidē nō est. cuius & illa practican possit ab exercitijs
eam tñ silentio transeuntes ad regulas pperemus artis calculatorię.

De Regula artis calculatorię generalissima.

Capitulum sextum.

MAG.

Rithmetici regulam quandā inuenere generalissimā ad quē-
cunq; ignotā per aliquos notos inueniendum numerū. quam
nonnulli ob id regulam aureā dixerunt: alij vero (ut Itali) eā de-
tri per apocopam nominare solent. de tri quasi de tribus numeris in
ea necessarijs: ut est numerus emptionis aut rei alterius. & numerus
precij aut quantitatis discrete. & tertius numerus per quem proponi-
tur quęstio. ut. 5. oua emi. 3. denarijs: quanti emi. 206. oua? DIS.
Potest ne id quod iam quęris per hanc a te tradendam regulam inue-
niri? MAG. Potest utiq; . Sed ut eam perfectius intelligere valeas
& quę dicenda sunt. conditiones nōnullas memorię reponas. Qua-
rum prima. Quęstio semper debet poni versus dextrā. Secunda. Nu-
merus primus & secundus debent correspondere re & nomine. Ter-
tia Numerus quartus p regulam inuentus debet correspondere secū-
do nomine & re. Isti autē quattuor numeri ultra hec sibi mutua cor-
respondent pportione. ut qualis est pportio primi ad secundum
talis est & tertij ad quartū: & sic insuper qualis est pportio primi ad
tertium / talis est secūdi ad quartū. Quod facile ex his numeris est vi-
dere. 26. 12. 36. ob id & hęc regula a philosophis pportionū est voc.

LIBRI.III. ARITHMETICE PRACTICAE

cata. **Q**uarta Cū numerus diuidēs maior fuerit diuidēdo/ frangatur diuidendus in partes minores. ut si diuidendus fuerit florenz frangatur in denarios. **Q**uinta. Si secūdo numero addantur minutie: frangatur integra eius in minutas eiusdem denominationis. Si vero primo aut tertio minutie adiunctae fuerint: cuiuslibet integra in minutas secum positas frangatur. & hoc facto si minutie primae & tertiae diuersarum denominationum fuerint/ ad eandem reducantur. His conditionibus intellectis & obseruatis varias ac infinitas soluere potes per regulam sequentem quaestiones.

Regula de tri cum varijs exemplis.

Veneris ut dictum est dispositis: multiplicetur secundus per tertium & productus diuidatur per primum & proveniet in quo n^o tiente quartus questus. Exemplum. Si questum sit. **Q**uāti duo decim ova si duo pro sex denarijs venduntur. Iuxta conditionē primā numerus questionis de loco primo ad tertium vsus dextrā ponas. ut. 2. 6. 12. & tunc scdm regulā operari incipias. dicendo. 6. in 12. & puenient. 72. quē si p duo diuideris. 38. numerus quantū & questum procreabis: qui secundo sc3. 6. den. re & nomine correspondet.

Exemplum secundum. Si queratur. septem poma emi tribus denarijs quanti emo. 32. pira? per regulam istam operari non valebis ob defectum secundae conditionis. nam primus & tertius nec nomine nec re conueniunt. poma enim non sunt pira.

Exemplum tertium. Si questum fuerit Duo lotones croci emuntur nouē denarijs: quāti duē libras croci venderentur? **Q**uia primus & si re (quia ubiqz crocus) nō tñ correspondet nomine secundo: quia in primo lotones: in secundo libras: ideo scdm regulam non poteris operari nisi & libras duas in lotones scilicet. 64. resoluas. ut. 2. lot. 2. den. 64. lot. multiplica nouem per. 64. & 576. producantur: quā si p duo diuideris. 288. numerum questum procreabis.

Exemplum quartum. Triginta duē uncie croci tribus floren. emuntur: quanti una unica emitur? Multiplico tria per unum & sunt tria quia unum nec multiplicat nec diuidit. & productum scilicet tria per 32. diuidere nō valeo: cū diuisor diuidendo maior sit: ideo iuxta quarā cōditionē diuidendus scilicet tres floren. in. 540. den. resoluo: & istos p diuisorē sc3. 32. diuido. & si bene operatū fuerit in quātiē. 16. den. & 78 minus den. pro numero questu sunt.

Exemplū quintum. Emi tria ova. 1. den. ² quāti emuntur sex ova? quia iam numero secundo scilicet. 1. den. addunt minutie scilicet ² — unius den. ideo integrum sc3. 1. denariū in similes minutas ³

LIBRI.III.ARITHMETICE PRACTICAE

resoluo: ipsum scilicet per denominatorem minutiarum scilicet tria multiplico: & minutas productas scilicet tria alijs duobus addo: & p

ueniunt pro numero secundo $\frac{5}{10}$ den. Illo facto/ secundum re

gulam quinq; per sex multiplico: & proueniunt triginta: hac per tria

diuido: & sic in quotiente $\frac{10}{3}$ inuenio numerum quæsitum: præciū scilicet

sex ouorū. Exemplū sextū. Emi tres ulnas panni pro .4. florē. qñti

emo sex ulnas & $\frac{3}{4}$ unius ulnæ? Quia iā tertio numero minutia ad

ditur: ob id tam primū q̄ tertiu in minutas ad eandē dē nominatiōis

reduco: sic tres ulnas in $\frac{12}{4}$ similiter .6. ulnas tertij numeri in $\frac{24}{4}$ frā

go: quibus addo & tria fiertel in eodem tertio numero posita: & erūt

2. Illis itaq; ad regulā ordinatis/ secundū scilicet quattuor per ter/

tiū: scilicet vigintiseptē multiplico: & erunt. 108. quæ si p primū

4. scilicet. 12. diuisero/ in quotiente nouē flor. præciū scilicet sex ulnarū

& .3. fiertel inuenio. Et ita similiter faciendū est si primo additæ fuerint

minutæ.

Exemplum septimū. Si quærat. hodie ad cenā cibādi sunt. 730.

equi & .16. equis modius unus dabitur: quot modij requiruntur? Ad

regulā taliter ponas. Sedecim equi. 1. modium quot modios. 730.

equi? Si iuxta regulā opatus fueris/ in quotiēte .45. modios & 10

unus modij reperies.

Exemplū octauū. Si quæsitum sit: cibādi sunt. 807. homines & 16

pro .4. hominibus. 5. mensuræ dabuntur: quot in toto mensuræ requirū

tur? ponas ad regulā taliter. 4. hominibus necessariæ sunt. 5. mensu

ræ: quot mēsuræ necessariæ erunt. 807? & puenient in quotiēte .1008.

mensuræ & .3. fiertel unius mēsuræ. Ita similiter si quærat: cibādi sunt

.677. homines: & cuilibet dabitur panis unus: quot? 24. ex uno mo

dio fiunt: quot requiruntur modij? pone ad regulā sic .24. homines

habuerunt. 1. modium: quot modios. 677. homines? & reperies in q̄

tiēte. 28. modios & $\frac{5}{24}$ unius modij. DIS. Per varia exempla regu

læ practicā accepisse mihi ipsi videre videor: sed quando bene opatus

sim nec ne nondū intelligo. MAG. Probatio operatiōis regulæ fa

cile per spiciat: si numerū tertiu in locū primi: & rursus primū in locum

tertij: & quantum inuentum in loco secundi ponēs/ rursus p regulā

TRACTATVS VLTIMVS

operatus fueris. Nam si primo bene fecisti: iam ultimo in Quotiente inuenies secundum prius in regula positum. Exem. 2. oua. 3. emun-
tur denarijs quor denarijs. 12. comparatur si ut dictu est in exemplo
primo secundum regulam pcesseris: in quotiente. 36. reperies. Cuius
si probam habere cupis / numeros istos taliter ordinabis. 12. 36. 2. &
cum rursus scdm regulam operatu fueris: in quotiente. 6. reperun-
tur. DIS. Sunt ne alię ad huiuscemodii inuestiganda regulę necessa-
rię. MAG. Sunt: & quidē q̄ plures: sed si scdm cōditiones prius di-
ctas quęstiones ppositas ad regulā locare sciueris paucorū solutionē
silento pteribis. Ne tñ hisce verbis te submoueā / duas alias subiiciā.

Prima regula. Si fuerint tres mercatores quorū primus ad summā
capitalem. 36. floren. secundus. 48. floren. tertius vero. 72. flo. posuerit
& sup totū capitale lucrū. 100. floren. excreuerit: scireq; volueris quā
rum unicuiq; scdm capitalis sui portionē cōtingat: totū capitale in su-
mam unā redigas: & erūt. 152. quē numerū p diuisore cōmuni refer-
ues. Dehinc pecuniā primi p lucrum multiplicabis: & pductū p di-
uisorē cōmunem diuidens in quotiente partem quę primum contin-
git conspicias: sic similiter de pecuniā secundi & tertij faciendum est.

Secunda regula. Si tres fuerint mercatores quorū primus. 18. flore.
5. mensibus: secundus. 30. floren. tribus mensibus: tertius. 40. flore.
2. mensibus posuerit: & lucrum sit. 76. floren. Si scire placuerit quan-
rum unicuiq; contingat de lucro scdm pecunię suę & tēporis quantita-
tem cuiuslibet pecuniā p menses multiplica: & summā totalem ex tri-
bus collectā p diuisore serua. Dehinc summā pecuntę primi p men-
ses suos multiplicatā: p lucrum multiplica: & pductum p diuisorem
seruatum diuide: & in quotiente quęsitum cōtinuo emerget. Sic consi-
militer de secundo & tertio aut quarto vel quinto si tot fuerint opera-
re. Vale. DIS. Et tu pceptor mi in suum bene valeas.

Finis Arithmetice.

MUSICAE SPECVLATIVAE

Liber Quintus. De principijs musicę. Tractatus primus. De musicę laudibus & utilitate.

Capitulum primum. DIS.

Nec ceteras quibus humanus torqueretur animus / nō inferiorē existimo passionem : qua mens desiderio flagrans ab optato diutius promisso suspenditur. ab heri equidē & nudiustertius (ut sponsa a te musicę audire precepta) cū rediturū prestolaretur ardēcius : totus tabefactus pene lecto decubui : at ubi te presentē certo cognovisset / pristino redeūte vigore / pedes tuas p̄ter solitū etiam post solis occubitū petere p̄sumpsi : sperans audire qđ delectet simul & instruat. MAG. Nec omnimoda fortasse spe frustrabere. Musica nepe inter alias matheseos disciplinas dicente Boetio in primo musicę : non modo speculatiōis / verū etia; moralitati committita est. Nihil enī tā p̄pitiū humanitatis est q̄ remitti dulcibus modis attrigē contrariis. idq; in singulis vel studiis vel etatibus luce clarius cōsistitur. Infantes equidē iuvenes ac senes ita inhiante affectu quodā spontaneo modis musicis delectantur : ut omnino nulla sit etas / q̄ nō dulcis harmonie sono afficiatur gaudio : & a tristi cōsurgat cogitatur. Quā ob causam Cēū similitudo amica dissimilitudo v̄o cunctis sit odiōsa) Plato animā nostrā musicis p̄portionib; compactā affirmabat. Et Marsilius in eundē. Cōcentus inquit p̄ aerem naturā in motu positam mouet corpus : p̄ purificatū aerem cōcitatur spiritū aereitatis corponisq; modū : p̄ affectū afficit sensum simul & animū : p̄ significatōem agit in mentē. Deniq; p̄ ip̄ subulis aeris motū penetrat vehemēter. p̄ cōtempatiōem lambit suauiter. Per conformē q̄litate mira quadā voluptate pfundit naturā tam spirituale q̄ materiale totūq; simul rapit. & sibi vendicat hominem. Et p̄fecto si quis tanta musarū arte atq; diligentia cōcent; offerret auditui : quāta naturę artisve cura v̄ sapores gustui vel mollia tactui offeruntur : p̄culdubio cognosceremus Appollinem multo magis animū rapere melodia : q̄ vel Bacchus vino gustū : vel Venus pruritu tactum soleat occupare. Vnde infantes dulcis cantū lena ita oblectat ut ip̄os vagientes cōpescat. Pugnantū item aīos in bello / turbarū carmine excitant spiritū. Nautas q̄q; atq; remiges / insuper & pene oēs artifices manu opantes / vocis modulatiōe labores facilius posse tolerare : experientia docuit. Et sicut corpora fessa laboribus ita aīos occupatos cōpatiōibus : freneticos q̄q; ac seditiones : Asclepiade auctore / synphonia refanabit. un̄ & de rege Saule legit : cū a sp̄i vexaretur maligno / regescere nō potuit donec dauid cithara ludēte dulcisona ei; relectaret harmonia. Cygnos etiā hypoboros citharę cant; adducit Elepheantes Indicos organica permissos detineri voce cōp̄ū. Nihil aues alluci p̄obante est. Fides delphinis amicitia hominū p̄fuerūt. dicitur Alfarabi; qđ alfarabio auct. p̄ harmonias gr̄a cōtēplatiōis & diuinarū sciā; studia

LIBRI QVINTI TRACTATVS PRIMVS

non mediocriter iuuantur, hinc ut sacra Regū habet hystoria, cū coram propheta Heliseo caneret Psaltes; facta est super eū manus domini: & ait prophetisando scilicet ea q̄ in quarto Regū volumine capite tertio leguntur, Sed quid musicis insisto laudibus: cui⁹ testimonia in scripturis reperiunt multiplicia. Nec in patria dēerit: sed longe alia a nostra tibi resonabit. DIS, Num presago mens mea agitabatur spiritu: cui⁹ secretiora quāda audire nō dubitabat? MAG, Adhuc latent alia & quidē speculationis iocundissima: sed nunc q̄ tendimus pergamus.

De Definitione Musicę. Capitulū. ij. NAG.

Musica Vficam Augustinus primo musicę sciētiā bene modulandi m asserit. Bene quidē id est artificiose: aut bene id est honeste. nā modulari ad lasciuia & turpitudinē modulari quidem est: sed non bene aut honeste. Boetius vero quinto musicę dicit, Harmonica (id est musica) est facultas differentias acutorū & grauiū sonorū seu su ac ratione perpendens. In definitione autē additur: ratione: q̄ in musicis nō omne iudiciū sensui (cū varie possit impediri) sed parim intellectui est attribuendū: qui a sensu receptis speciebus / etiā aliqua liter impediis ex ipsis conclusionē necessaria syllogizat. Ita enim constat fuisse Pythagorā: ut infra patebit. Si tamen nullus esset auditus de sono nulla unq̄ fuisset disceptatio. **Pythagoras**

De origine nominis: & quid sit musicus.

Capitulum tertium. DIS.

**musici tri-
plices
scilicet** Nde hac sciētia hoc formata est vocabulū? MAG. Sunt nō nulli qui musicā a moys quod Aegyptij aqua dicunt arbitrat̄ tur denominatā: quia circa aquas inuenta sit. vñ a musa quod instrumentū dicunt excellētissimū in musica. Alijs autē musicam a græco vocabulo μουσική appellatā visum est. hinc μουσικός latine musicus: qui ratione perpensa canendi sciētiā non seruido opis / sed imperio rationis assumit. Sunt vero musici triplices. Primi / qui tantū circa instrumenta versatur musica: qui bene quidē modulatur & neruos tangunt: sed quare hi nerui modi & non alij consonantiæ præstent nō intelligunt. nec huiusce artis speculationē capiunt. quales citharedas pene omnes conspiciamus. **Poetæ.** Secūdi sunt qui carmina fingūt / ad quæ naturali potius instinctu q̄ speculatione ac ratione ferunt. & hos poetas nominant: quorū multi carmina fingūt / sed harmonicas eas proportionales demonstrare minime possunt. Tertiū sunt qui & si nec instrumenta & neruos tangere / nec carmina fingere nouerūt: de his tamen iudicandi peritiā habent. **musici p-
prie dicti.**

De musicę primo inuentore. Capitulum quartum. DISCIPVLVS.

MVSICAE SPECVLATIVAE

Veni arbitrantē primū musicū; & musicæ inuentorē? MAG

Genesis

q Tubalem filiū Lamech, secundū quod dicitur de ipso Gene

Tubal

leos. 4. capitulo. Ipse fuit pater canentiū cithara & organo: eo
q primus musicā inuenit: & eam in duabus columnis / latericia scilicet & lapidea posteris reliquit. Latericia quidē ne igne / lapidea vero ne aqua periret. Adam namq; mundū igne & aqua periturū prædixit. Pythagoras v̄o philosophus sonorū proportionēs experimento didicit. nā cū diutius animo estuaret qua nā ratiōe firmiter consonantiarū momenta perdisceret: demū nūc fatali fabrorum officinās præteriens: ex varijs malleorū sonis unā concinentiā animaduertit. accedit propius: malleorū pondus examināt: & cum quinq; essent mallei: primū ad quartū duplū reperit pondere: qui diapason consonantiā resonabat. eum ipsū vero ad secundū sesquiterciū inuenit: ad quē diapente non tonabat. Rursusq; idem ipse ad terciū cū esset sesquialter / diapente consonabat. secundū vero & terciū / sesquioctauā retinere proportionē & tonū reperit sonantes. Quintū vero quia cunctis dissonabar reiecit. Hoc clarius patet in monochordo. ut sit A graue primus malleus. D graue secundus. E graue tercius. & a acuta quartus. At tamē Petrus Cōmestor in hystoria scholastica id a p̄dicto Tubale factitātū / & a græcis Pythagoræ fabulose attributum autumat. habuit em̄ Tubal fratē qui artē ferrariā inuenit: quo fabricate Tubal ex malleorū proportionē dicto modo consonantiās reperit. Sed cū hoc pauci videat esse momenti relinquendū esse censeo. DIS. Probe facis cum has disceptationes ad propositū parū aut nihil facientes non resoluis. S; qd dicis de Boetio: quē frequentius in testē euocas. MAG Is musicā e græco in latinū transtulit: ampliauit atq; harmonicas proportionēs in numeris acuratissime demonstrauit.

Pythagoras

Augustinus

Boetius

Petrus Cōmestor

Boetius

Boetius

De diuisione musicæ in Mundanā, Humanā, & Instrumentalem. Capitulum quintū. MAG

Boetius

Vtica autē ut idem ipse tradidit Boetius triplex esse dinoscitur
m scz mundana / humana & instrumentalis. DIS. Mūdāna quē
est? MAG. quæ de harmonia totius & partū mundi sup̄celestis & elementaris considerat. Non em̄ sine maxīma proportionē & harmonia orbes celestes adinuitē locati sunt: ob id & dulcissimā motu suo concinentiā faciūt. Sic & elementa suis in locis proportionata: nec sine proportionē harmonica ad cōpositionē mixtorū concurrūt. Sic & anni tempora: cuncteq; res creatę debite concinūt. Deus em̄ gloriosus omnia in numero / pondere & mensura creauit. DIS. Humana q̄ est? MAG. Quæ de proportionib; corpis & animę: & harū inter se partū considerat. ob id anima ipsū corpus & cunctę se partes diligunt: ac res ceteras cū ipsis in harmonia magis cōuenientes eligunt. Quod si profundius rimatū fuerit: cū his q̄ de latitudinibus forma /

Musica
Mūdāna

Humana

LIBRI QVINTI TRACTATVS PRIMVS

rum / insuper de uniformitate & difformitate qualitatū tradunt: diffi-
cillimā in rebus naturalibus q̄stionum solutionē in prompto dabit.
Est em̄ phīe pars secretissima: cuius delucidationē in aliud tps seruari
mus. Redeam⁹ nunc ad residuā musicę partē. **DIS. Quas MA.**
Ad musicā instrumentale / quę supioribus definita est. Hęc rursus in
Rithmicā: metricā: & harmonicā diuidit. Hęc prima intentionē ver-
borum: & an ne sonus verbis / syllabis bene aut male cohereat inqui-
rit. Metrica autē diuersa: generū metrorū: mensurā ratione subtili ac
pbabili inuestigat. De his duabus sanctus Augustinus in musica sua
fatis lucide p sex libros differuit. Harmonicā vero in prioribus defini-
tam Boetius vir doctissimus in latinū e græco vertens in quinque li-
bris profunde psecutus est. Cuius tibi generaliora in sequētibz tra-
dam principia. Et a sono tanq; omnium fundamento exordiar.

Musica in-
strumental
rithmica
Metrica

Harmo-
nica

Augu. li.
musicę
Boetius

De Sono & voce vocisq; diuisione. Ca. vi. **DIS.**

Sonus

Vid est sonus? **MAG.** Est p̄cussio aeris indissoluta usq; ad
q̄ auditum. Et hęc descriptio omni sono cōuenit. Aliter autē de-
finitur sonus cū dicitur sonus: est vocis casus **ΕΥΜΕΛΗΣ** emme-
les (id est aptus melo) in unā intentionē. Et hūc sonus magis specialit̄
describitur scz quem græci **ΦΡΟΝΥΟΣ** vocant. Nos vero Sonū voci
cōuenientē dicere possumus. Sunt autē duplices voces. Vnisonę scz

Vnisonę
vocis
Non uni-
sonę
Cōtinuę

& nō unisonę. **DIS.** Vnisonę quę sunt? **MAG.** Quarum un⁹
est sonus vel in graui vel in acuto: & de his nihil ad p̄sens. **DIS.**

Non unisonę quę sunt? **MAG.** Quarū nō est unus sonus: sed alia
grauior / alia vero est acutior. Et hęc rursus sunt duplices. Quędā em̄
sunt continuę. Quędā vero discretę. **DIS.** Continuę quę sunt?

Discretę

MAG. Quarum differentia cōmuni sineiungitur: ne habēt loca
discreta q̄ teneant. quę admodū colores in iride. Fit autē hoc / cū in li-
ne voces attenuantur. Et hęc quoq; a musica abijciuntur: eo q̄ sibi ipsis
dissimiles: nec unū aliquod p̄sonant. **DIS.** Discretę q̄ sunt? **MA.**

Consonę
Dissonę

Quarū differentia videt̄ suo quodā loco cōstituta: interuallisq; distin-
cta. Et hęc rursus reperiunt̄ duplices. Consonę scz & Dissonę. **DIS.**

Consonę quę sunt? **MAG.** Quę copulatę mixtos suauesq; sonos
efficiunt quę vero nō / dissonę sunt. Interuallum autē / est soni acuti
grauisq; distantia. **DIS.** Duplex igitur sonus est: grauis scz & acu-
tus. **MAG.** Probe infer. Et ex horum permixtione consonantia
aut dissonantia generatur.

Inuallū
Son⁹ gra-
uis acut⁹

De Consonantię dissonantięq; definitionibus

Capitulum septimum. **MAG.**

Consonantia

Dissonantia

Consonantia vero / est dissimilium inter se vocum aut sonorū
in unum redacta propomio vel cōcordia: vel est soni acuti gra-
uisq; mixtura / suauius: uniformiterq; aunbus accidēs. Disso-
nandia autē est sonorū acuti grauisq; mixtorū ad aurē veniēs aspera

MVSICAE SPECVLATIVAE

atq; in iocunda percussio. DIS. Vnde causat soni grauitas vel acuties? MAG. Audisti. quia sonus est aeris percussio. percussio nō est sine motu. motuum vero alij velociōres; alij tardiores sunt. Et rursus quidam eorum rariōres. quidam vero spissiores. Et si motus tardus rariorq; fuerit/ graues sonos effici necesse est. Motus vero celeres ac spissius acutos sonos causant. Hinc est qd idem nervus si amplius intendit acutum sonat: si remittitur/ graue. Quanto enim magis tensus fuerit/ pulsus velociorem reddit celeriusq; reuertitur: & frequentius ac spissius aerem ferit. Quanto vero laxior remissiorq; fuerit/ tanto pulsus efficit rariōres inbecillitate ferendi: nec diutius remat. DIS. Capiō hec: sed intelligere vellem: cum chorda pellitur: idem ne sonus sit qui causatur? MAG. Non est idem: sed torrens nouus sonus generatur quotiens tremebunda chorda ferit aera. unus m̄ iudicatur propter motus celeritatem veluti baculus in extremitate ignitus/ si velotius circūducitur/ tubeum circulum describere videtur.

Gravitas
& acuties
soni unde
fiat

Vnitas
sonus

De Consonantiarum numero. Ca. viij. DIS:

Aec audio a te accepi animo quoniam simul & iocunda & naturalibus rationibus plena sunt. Sed dic queso. si quae consonantiae sint partes. MAG. Consonantiae simplices & perfectae tres sunt scilicet. Diapason. Diapente Diatesseron. Ex his aliae miscentur. ut puta Diapente cum Diapason/ bis Diapason. Sic Diapente & Diatesseron unum constituunt Diapason. Et omnes quoniam consonantiae sunt: in concordia quadam/ siue sonorum proportionē consistant necesse est. DIS. Hoc ex definitione consonantiae prius data claret. Sed in qua quaeq; consonantiarum consistat proportionē: nō dum intelligo. MAG. Diapason in dupla consistit proportionē. ut. 1. & 2. diapente in sesquialtera est. ut. 2. 3. diatesseron in sesquitercia permanet. ut. 3. & 4. diapason cum diapente in tripla. ut. 2. 4. 6. Inter duo em̄ & sex pporio tripla est aggregata ex dupla: scz. 2. & 4. & sesquialtera scz. 4. & 6. sed bis diapason reperit in quadrupla. ut. 2. 4. 8. diatesseron autē cū diapente unum integrant diapason. ut. 2. 3. 4.

Consonantiae
perfectae

Cur in exemplis musicis utimur numeris. & numero rum ad sonos applicatio. Ca. ix. DIS.

Vam ob causam (cum iam iam nostra in musicis disputatio q̄ versetur) tu in numeris adducis exempla? MAG. Quoniam omnis pluralitas in numerositate quadam est consonantiae autem in pluralitate sunt. quod ex eo claret. Nam omnis consonantia in proportionē est proportio vero (ut in Arithmetice diximus) duarum adinuicem habitudo est q̄ritatum. Duo autem plura sunt. consonantiae igitur in pluralitate: quare & in numerositate consistunt. DISCIPVLVS. Possunt ne ni numeri ad sonos aliquo saltem ingenio applicari? MAGISTER. Possunt. & (ut arbitror)

o ij

LIBRI QVINTI TRACTATVS PRIMVS

Applica-
tio nume-
rorum ad
malleos

tali quo Tubal siue Pythagoras consonantias inuenit in quattuor mal-
leis. Sint itaq; in pposito hi mallei certis signati ponderibus. ita ut pri-
mus duodecim cōtineat uncias. secundus nouem/tertius octo/quar-
tus sex. & experientia patebit malleū quartum ad primū diapason fo-
nare: quia ad eū duplus est. Et rursus malleus primus ad malleū secu-
dum. Similiter malleus tertius ad malleū quartum diatesseron resona-
bit: quia utrinq; est pportio sesquitercia. unde & epirritus dicit: quia sup to-
tum terciā cōtinet partē eiusdē. Malleus vero secundus ad quartū: &
item malleus primus ad malleū terciū diapente tonabit: quia utrinq;
pportio sesquialtera: & emioli possidet rationē. cōtinet em totū & insu-
per eius medietatē. Malleus vero secundus ad malleū terciū/ tonū in
sesquioctaua resonabit pportione. hic tñ cōsonantia nō est sed cōsonan-
tiarum pars. Ex his clare patet & rerū & numeroꝝ pportiones/ sono-
rum proportionēs generare. quod ergo in uno demonstratur: in alio
similiter posse reperiri certum est. DIS. Hæc (ut arbitror) haud cla-
rius possent demonstrari. MAG. Verum. attamē pluribus alijs ex-
perimentis cōtingit pdicta reperiri. ut in calamoꝝ latitudine & lon-
gitudine vitroꝝ/ollarū/aliarūq; rerū pportione. Sic & in monochor-
di diuisione. ut in sequentibus patebit.

De Consonantiarum ordine & perfectione

Capitulum decimum.

MAG.

e St autē inter consonantias idem ordo qui in pportionibus cō-
sonantijs appropriatis. Sicut em in genere multiplici (nam in
illo solo musice consonantiæ sunt inquirēde) prima simplicissi-
ma/maxima/& equalissima /& ad utendum facillima est proportio
dupla: Sic & diapason omnium consonantiarū est iocundissima/pfectis-
sima & iudicio auris facillima: nobis insita naturaliter ab eo q nos crea-
uit. inquit beatus Augustinus de trinitate libro. 4. c. 2. ut nec imperi/
q possint eam nō sentire: siue ipsi cantantes siue alios audientes. p hāc
quippe voces acutiores grauioresq; nō sciuntā (cuius expertes sunt
plurimi) sed ipsum sensum auditus nostri vehementer offendat: ut fa-
cile videre est in regulari monochōrdo. Dehinc pportio sesquialtera
ultra tonum medietatē considerans/in perfectione sequitur. Ita & dia-
pente inter consonantias post diapason locatur: & auris iudicio con-
sonantiæ diatesseron præponitur. Sic diapente cum diapason/quæ cū
in triplici sit pportione: inter diapente & diatesseron locatur. Itaq; dia-
tesseron ultimo loco ponitur. Sicut enim rei tertiam partem accipere
magis difficile videtur/q duplam aut dimidiam designare: sic & hæc
consonantia in sesquitercia existens propordione/ iudicio auris non
est multum grata: accipitur tamen libenter quoniam addito toto sic
diapente. Et rursus diapente adiungitur: diapason omnium gratissi-
mam efficit symphoniam.

Augusti.

MUSICAE SPECVLATIVAE

De Diuisione toni in semitonía. Ca.xi. DIS.

X superioribus liquet (si sane intelligo) omnē consonantiā ex
e sonis seu vocibus diuersis: interuallisque distinctis ac ad se pro
portionatis aggregatā esse. MAG. Sane intelligis. DIS.
Ex quot igitur quibusue singule consonantię vocibus & interuallis
constant subiungito. MAG. Faciam, attamē cum ea res toni diui
sionem prequirat: de ea prius differendum cenſeo. DIS. Quo/
modo diuiditur tonus? MAG. In duo semitonía. DIS. Hoc fa/
cillimum iudico. nā per semitoníū/toni mediū intelligo: sed quid fa/
cilius ē rei medietate accipere? MAG. Deficis in vi nominis. non semitoníū
enim dicitur semitoníū a semi quod est dimidiū: quasi toni dimidium
sed a semi id est imperfecto: quasi tonus nō integer siue imperfectus
quēadmodū hemiuocalem nō quasi dimidiū vocalis habentem: sed
quasi imperfectū vocalem. Vnde tonus diuiditur in semitonía duo in
ęqualia Maius scilicet & Minus. Maius quidē plus q̃ toni dimidium
continet. Minus vero nō totā toni medietate complectitur. Excessus
autem maioris supra minus: Coma nuncupatur. DIS. Cur autē to
nus nō in duo ęqualia partitur? MAG. Quoniam hoc fieri est im/
possibile. DIS. Si potes hanc impossibilitatē demonstra. MAG.
Audisti: tonū in sesquioctaua p̃portionē consistere quę sit gratia exem
pli. 2. & 8. hōr nullus naturaliter numerus medius est: eos igitur bi/
nario multiplicemus: sūtq; bis octo, 16. & bis nouē, 18. Inter sedecim
autē & decem octo unus mediat numerus sc̃z. 17. qui omnes disponā
tur in ordine tali, 16. 17. 18. Sedecim igitur ad. 18. collaci sesquiocta/
uam retinet p̃portionē: atq; idcirco tonū. Sed hanc p̃portionē nume
rus medius sc̃z. 17. nō in ęqualia partitur. Comparatus em̃ ad. 16. ha/
bet eum totū & eius sextamdecimā partē sc̃z unitatē. Si vero. 18. ad semitoníū
numerū mediū sc̃z. 17. comparenſ habet ipsū totū: & insup̃ eius. 17. maior
partē sc̃z unitatē, patet igitur q̃ numerus iste quē mediū dicimus: nō minus
ęqualibus partibus minorē superat & a maiore superat. Est em̃ pars
17. minor. 16. vero maior. & hę sunt partes toni/ quas semitonía dici
maius quorū unū maius: aliud vero minus dicto modo reperitur.

De inuentione semitonij minoris. Capitulum. duodecimum. MAG.

Voniā vero semitoníū minus iudicio auris facile nō deprehen
ditur: quapropter quo medio accipiendū demonstrandūq; sit
q perquirendū est. Sumatur igitur diatesseron. a. b. circa quā se
mitoníū minus ad grauiorē acutioreq; partē taliter contingit sumere
intendatur diatesseron b c. remittatur rursus diapente c d. b d. tonus re
linquitur. Nam diatesseron a diapente/tono superatur. sic b spacíū
ab c d spacío b d spacío transcenditur. Amplius intendatur diatesse/
ron d e & remittatur diapente e f igitur tonus d f inuenitur: sed d b
o in

LIBRI QVINTI TRACTATVS PRIMVS

tonus erat: igitur semitonium minus est a. f. quod subtractis duobus tonis scilicet f. d. & d. b. ab a b diatesseron relinquitur. nam diatesseron ut infra patebit duobus tonis & uno semitonio minori constabit. Rursus remittatur diatesseron a. g. & intendatur diapente g. h. & erit a. h. tonus: sed a. f. erat semitonium minus igitur. f. h. erit apotome id est semitonium maius. Amplius remittatur diatesseron. h. k. intendaturque diapente. k. l. & erit. h. l. tonus. Sed b. d. tonus erat: igitur l. d. apotome maius. Et rursus intendatur diatesseron f. m. relinquitur b. m. semitonium. Remittaturque diatesseron. l. n. iterum. n. a. semitonium separatur. Si praesentia sunt igitur duo semitonia minora circa a. b. ut puta b. m. ad acutam. a. n. vero ad partem grauiorem tonusque. m. n. minus est quam diapente. Constat enim ex quinque semitonis & apotome geminata. hoc est ex duobus tonis & tribus semitonis minoribus. Et quoniam duo semitonia unum tonum implere nequeunt: sed relinquunt coma: tonum igitur. m. n. spaciū minus est spacio diapente consonantis uno comate. ut subiecta manifestat descriptio: in qua tamen propter spaciū paruitatem quantitas distantie seu differentie semitonij minoris a maiore vix deprehenditur. Et facile quidem reperitur coma in parte graui & acuta. Nam si a tono dato intendatur semitonium maius: & remittatur semitonium minus quod diesis dicitur habetur coma in parte acuta. Rursus a tono dato semitonium minus intendere & maius remittere: & habebis coma in parte grauiore cuius dimidium schisma nominatur.

De Consonantiarum partibus. Ca. xij. MAG.

Remissa itaque toni diuisione / ac semitonij & maioris & minoris inuentione: petitioni tuae supra factae respondens / dico Diatesseron vocum esse quatuor: interuallorum trium. Constat quoniam ex tonis duobus & uno semitonio minori. Diapente est quinque vocum: interuallorum quatuor. constat ex tonis tribus & semitonio minori. Diapason vero ex diatesseron & diapente integratur. DIS. Igitur voces nouem continet: quatuor scilicet a diatesseron & quinque a diapente. MAG. Non probe perfectaeque supputas. quoniam cum haec duae consonantiae ad constitutionem diapason iunguntur / eadem vox erit suprema diatesseron & infima diapente: aut econuerso. Itaque diapason voces octo & interualla septem habet & ex tonis quinque & duobus semitonis minoribus integratur sex quoque tonos uno comate minus continet. DIS. Dicta demonstratione firmes. MAG. Si primum demonstrauero: videlicet diatesseron ex duobus tonis & semitonio minore constare totum demonstratum erit. Nam diapente diatesseron tono superat. & diapason (ut dictum est) ex ambobus constat. Primum igitur demonstrabo in numeris. sit numerus primus. 192 ad hunc tertiam proportionem tenent. 256. & ad primum numerum qui est. 192. constituunt tonum. 216. ad. 216. vero rursus. 243. to-

MUSICAE SPECVLATIVAE

num obtinēt. Sublati igitur duobus tonis a diatesseron: relinquitur ha-
bitudo quę est inter 243. & 256. Sed hæc nō est habitudo dimidij to-
ui: scđ quę est inter sesquiseptimamdecimā & sesquiseptimamdecimam.
Quod patet. sumo enim ex 243. decimam octauā partē: ea fit. 13. &c.
1 hanc si eisdē apposuerō: fiunt. 256. & 13. Sed pportio. 256.
— & 243. minor est sesquioctauadecima — habitudine. qđ si di-
2 midius ton⁹ maior est in sesquisepta/ 3 decima: minor vero
in sesquidecimalsēptima: sesquidecimoctaua vero minor est sesquide-
cimalsēptima: numerus autē. 256. ad uumerū. 243. minor est sesqui/
decimoctaua: igitur dimidiū tonum nō complet: sed semitonij mi-
nus p̄ficit qđ est in pportione ²⁵⁶/₂₄₃. hæc autē duplicata scđ ⁶⁵⁵³⁶/₅₉₀₄₉
tonum integum nō facit: videlicet addēdo octauam partem inferior/
ris inferiori. subtrāto autē semitonio minori a tono/ relinquit 2187
pportio in qua cōsistit semitonium maius. a qua si semito 2048
nium minus subtrahatur pportio 531441 relinquitur: qua scđ
licet semitonij minus & maius diffe 524288 runt: & coma dicit
eius quorū medietas schisma appellatur. Subtrahere autē in ppor/
tionibus est diuidere. addere vero multiplicare. & duplicare in se multi-
plicare. mediare autē radicē extrahere in minutis vulgaribus. Multi-
plicatio vero & diuisio in pportionibus locum nō habent: quia p-
portiones unitatem nō recipiunt. quia ultra duplicam nō descenditur.
Prædictę vero demonstrationes quasi oculis conspici possunt in diui-
sione monochordi.

Coma.
Schisma.

De Monochordi definitione & nomine.

Capitulum decimumquartū. DIS.

Vide est monochordum? MAG. Est instrumentū musicū mono/
q ob longum unā habens chordam per longū extensam/ scđm chordū
consonandarum pportiones in partes quindecim: quę chor-
dę siue voces dicunt: diuisum. DIS. Ergo quindecim chordum poti-
us esset ab his. 15. partibus denominandum. MAG. Hę partes nō
semper sunt chordę realiter: sed sectiones super quibus si chorda in
longum extensa premitur & mouetur/ omnium distarum sectionū
voces siue sonos reddit. Huius autem & si varię diuisiones a diuersis
receptę sint: ex his tamen unam dilucidasse sat erit.

De Diuisione monochordi in genere dyatonico.

Capitulum. xv.

MAG.

Octius Monochordi diuisionem in triplici genere/ Dyato-
nico scilicet Cromatico & Enannonico permixtim tradidit
b Sed quoniam omnis cantus noster in dyatonico tantum
genere versatur: in eo monochordum per omnia eius tetrachorda
o iij.

LIBRI QVINTI TRACTATVS PRIMVS

Diuisio diuidamus: hoc modo. Primo diuidatur tonum spaciū. x. t. in duo aē
mono- lia in puncto. o. quæ erit mese: & x. erit proslambonomenos. Secun-
chordi do diuidatur. o. t. in duo equalia in. p. quæ erit netehyperboleon: cuius
 scilicet netehyperboleon partē octauam accipe: hanc eidē adde: & fit
 paranetehyperboleon. Huius rursus octauā accipe partē: hanc eidem
 adde: & fit tritehyperboleon. Amplius accipe partē tertiam de nete/
 hyperboleon: quæ eidem adde & fit netedyezeugmenon: eritq; tetra/
 chordum hyperboleon siue excellentiū partitū. Quo facto ad diui/
 sionē tetrachordi diezeugmenon id est disjunctæ: hoc pacto proce/
 das. Primo accipe partem tertiam de netediezeugmenon: hanc eidē ad
 de: & fit paramese. Secundo accipe partē octauam de netediezeugme
 non: & eidem adde: & fit paranetediezeugmenon. Huius accipe par
 tem octauā & hanc eidem adiungas: & fit tritediezeugmenon: eritq;
 huius tetrachordi diuisio perfecta. Diuisiōē yō tetrachordi meson:
 quæ mediæ: hoc modo absumes. Primo accipe tertiam partē de me
 se: hanc eidem adde: & fit hypatemeson. Secundo accipe octauam de
 mese & eam eidē adde: & habebis lichanos meson. Huius accipe par
 tem octauā: hanc eidē adde: & fit parhypatemeson: & completa est
 huius tetrachordi partitio. Quoniam vero tetrachorda hyperboleon
 & dyzeugmenon inter se coniuncta sunt: tetrachordo autē meson dis
 iuncta ipsa eidē coniungenda sunt p diuisionem tetrachordi sinemenon
 siue coniunctæ: hoc modo. Accipiamus paranetedyzeugmenon p
 netesinemenon: & tritedyezeugmenon pro paranetesinemenon. & hui
 us octaua pars sumpra atq; eidē adiecta: facit tritesinemenon. & iūn
 ctū est hoc tetrachordū meson p reiectionē toni qui est internetedye
 zeugmenon & paranetedyzeugmenon. Diuisionē autē tetrachordi
 hypaton siue principalit̃ perficies eo quo sequit̃ ordine. Primo accipe
 tertiam partē de hypatemeson: hanc eidē adde: & fit hypatehypatō. Se
 cundo accipe octauā de hypatemeson: & hanc eidē adiunge: & fit li/
 chanos hypaton. Huius octauā accipe: & eidem adde: & fit parhypa
 tehypaton. & diuisum est hoc tetrachordū: & per consequēs tonū mo
 nochordi. Cui manugā aut adiunxi suo modo: ut in adscripta dæ/
 scriptione cernis diuisū. Gā aut autē taliter reperies. accipe octauā
 de proslambonomenos. & hanc eidē adde: & fit gā aut. In omnib;
 autē dictis additio fieri debet ad partē grauiorē & partitio ad partē
 acutā: videlicet versis. t. Locus autē. bb. pater: si b. acutā versus. t. in
 duo equalia diuiseris. & C grave in quattuor equalia diuisum in ter/
 tio diuisionis puncto. cc. locum dabit. similiter D grave in quattuor
 equalia partitū in tertio puncto diuisionis. dd. locum concedit. Et rur
 sus E grave in quattuor diuisum: ea in tertio puncto diuisionis acci/
 pit. Harum officia in sequentibus manifesta erunt. Prius autem earū
 qm & origines & inuentores narrandi sunt.

De Chordarum inuentoribus: & tetrachor:

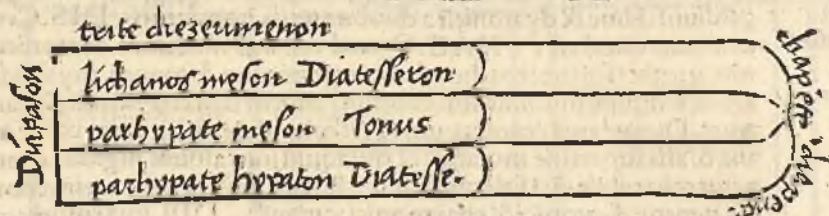
MVSICAE SPECVLATIVAE

dis. Capitulum sedecimum. DIS.

Vis igitur partem monochordi primus inuentor fuit? MAG

mercuri⁹ q In toto monochordo quattuor reperiunt tetrachorda, quae
Primū videlicet hypaton siue principalium Mercurius inue-
nisse traditur. Dictū autem est tetrachordū a chordis quattuor, quae tetrachor-
prima ad quartā Diapason; mediæ inter se & extremas Diapente Di-
chorebus atesseron & tonum sonabant. Post hoc Chorebus rex Lidorum quin-
hiagnis tam addidit. Hiagnis sextam; Terpander vero septimā ad planetarū
terpander similitudinem adiecit. & factū est heptachordū sinemenon id est con-
iunctarū. Nam in eo duo tetrachorda per mese bis numeratū coniun-
gunt. Erhas quidē chordas planetis septē attribuebant. hypate scilicet
cet grauissimā saturno; ob tarditatem sui motus. Parhypate Ioui. Li-
chanos marti. Mese soli. Paramese veneri. Paranete mercurio. Nete lu-
nae. Nonnulli vero ordine contrario eas locabant, ut scilicet grauissima
Lichaon. luna. Samius Lichaon octauam adiūxit; scilicet Triton; & factus est octo-
Prophrasus chordum dyzeugmenon id est disiunctū. Continet enim duo tetra-
chorda tono distantia. Prophrasus nonā adiūxit quae lichaon hy-
Estracus. paton nominata est: ut esset enneachordum. Estracus Colophonius
chimonos⁹. decimā in grauiorem partē coaptauit chordā: scilicet parhypate hy-
paton. Thimoteus Milesius undecimā inuenit: ut undecachordum fi-
eret: in quo tria tetrachorda existunt. Mese autem ut sic mediū non ob-
tineret locum: quod tamen vocabulum sonat. Ob id additum est tetra-
chordum quartū hyperboleon. Sed ut sic mese plus hypatis accede-
bat nec media erat. Ideo in partem grauiorem adiecta est proslambo-
nomenos: quae ad mese octauam sonat.

TETRACHORDVM MERCVRII.

De interpretatione nominum chordarum monochordi. Capitulum xvij. DIS.

Onnulla vocabula inter hec quae iā de monochordi ratione di-
stuleras penitus mihi incognita sunt. MAG. Hae quibus in-
cognita asseris graeca sunt: & eo quo sequitur modo latine ex-
primuntur. Proslambomenos id est assumpta; addita; vel acquisita

LIBRI QVINTI TRACTATVS PRIMVS

dicitur: quia post omnes ut mese mediu teneret locū adiecta est. uti in prioribus patet. Hypatehypaton id est principalis principalium.

DIS. Haud assensio huic dicto. nā proflambonomenos cum prior sit ordine principalior & prima principalium videt esse. MAG. Verū argumentaris: attamen quia ipsa post hypatehypaton adiecta est ipsi hypatehypaton nomen reliquit qd prius possederat: vel quia hypatehypaton est prima principalium que diuersuz gignit sonū. Nā proflā/ bonomenos nullā soni facit diuersitatē. Sequitur tertia/parhypatehy/ paton id est iuxta principale principalium. Lichanos hypaton id est principalium digitalis siue discretiua: quia separat principales a me/ dijs dicta a lichanos id est diginus/ is scilicet quem nos indicem dici/ mus. Hypatemeson id est principalis mediarum. Parhypatemeson: id est principalis mediarū: vel iuxta principalem mediarum. Licha/ nos meson id est digitalis siue discretiua mediarum. discernit enim & separat medias a minutis. Mese id est media. Paramese id est iuxta mediā. Tritediezeugmenon id est tertia disiuncta. quia disiunctarū tertia est prepostere numerando: aut qā una de tribus disiunctis est. Paranetdiezeugmenon id est iuxta ultimā disiuncta: scz netediezeug menon. Tritethyperboleon id est tertia excellentiū ppostere numerā/ do. Paranetehyperboleon id est iuxta ultimā excellentiū: scz netehy/ boleon. Similiter interpretatur nete: paranete & trite sinemenon id est co iunctarū. Et hæ chordæ in diuersis canendi generibus diuersas accipi/ unt nominiū additiones. nā a genere in quo ponunt nominantur.

De tribus generibus modulandi. Cap. xviij. MAG

Genera
modu/
landi
Dyaton
icum
Cromatic/
cum

Vnt autem hæc genera tria. videlicet: Cromaticū: Enarmoni cum & Dyatonicū. DIS. Dyatonicū quod dicitur MAG

Id cuius omnia tetrachorda per tonū & tonū ac semitonū p/ grediunt. Hinc & dyatonicū a duobus tonis nominatur. DIS. Cro maticum quod est? MAG. Quod canendi modum a dyatonico mutat: cuius scilicet tetrachorda non per tonum & tonum atq; semi/ tonū: sed per semitonū ac semitonū/ insuper & p tria semitonia can ratur. Dicitur autē cromaticum id est colorabile. Sicut enim color in alia & alia superficie mutatur: & quidquid inter album nigrūue conti nerur colorabile dici solet: sic & tetrachorda hui⁹ generis a tetrachor dis generis dyatonici & enarmonici variant. DIS. Enarmonicū: quod dicitur MAG. Quod in omnibus tetrachordis per diesim &

Enarmo/
nicum
Diesis.

diesim & dyatonum cantatur. Est autē diesis dimidiū semitonij. Philaus
laus 2o semitonium minus diesim & diaschisma eius dimidium. & se mitonū maius a porome nominat. Enarmonicū autē dicitur quod pluribus spacijs & angustioribus separatur. Ex his autem solo dyato nico utimur. Cromaticū vero & Enarmonicū a cantu nostro omni/ no abijcimus. eo qd cromaticū p semitonia procedens mollius: Enar

MVSICAE SPECVLATIVAE

monicum vo perdytonu; progrediens / durius atq; difficilius sit. Et
Cromaticum a solis æruditis / Enarmonicum vero a solis æruditi-
mis cantari potest: nec facile in usum perducî posset. Dyatonici ve-
ro naturalius & auribus magis gratû reperitur: & a cunctis etiam ru-
dibus modulatur. DIS. Q uomodo nunc demû prædictæ chorde
in his diuersis generibus alias & alias sumunt additiones? MAG.
Nam parhypatehypaton: lichanos meson: paranete diezeugmenon:
paranete hyperboleon & sic de alijs in genere dyatonico / dyatonos:
in cromatico / cromatici: in enarmonico vero enarmonios nominan-
tur. Erut dicta a se inuicem secernere possis genera: unum subijciâs
tetrachordum diuerse diuissum. & quæadmodu; hoc tetrachordu; in
tribus generibus diuersum vides. ita & reliqua videre potes: si mono-
chordum totum in tribus generibus diuidas. Hæc tamen graua ex-
pli sufficient.

	nete hyperboleō		nete hyperboleō		nete hyperboleō
tonus	paranete hy- perboleon	via semitonia	paranete hy- perboleon	tonus	
tonus	nete hyperbot.	tonus	nete hyperboleō	tonus	paranete hyper.
semita	Nete diezeu- menon	semita	Nete diezeu- menon	semita	nete hyperbot.
	Genus Dya- tonicum		Genus Cro- maticum		Genus Enar- monicum

LIBRI QVINTI TRACTATVS PRIMVS

De modis siue tropis. Capitulū. xix. MAG.

Icut autē monochordū in diuersis modulandi generibz diuer
se diuidit: ita & in varijs modis siue tropis variatur. DIS.
De his itaq; (si q̄ habes) in mediū ferre nō graueris. MAG.
Modi siue tropi quos nos tonos appellamus sunt constitutiones in to
ris vocū ordinibus vel grauitate vel acumine differētes. Est autē co
stitutio (quā & οὐκ τὴν ἀδικίαν) plenu; veluti modulationis corpus
ex consonantiarū coniunctiōe consistens, uti est constitutio a pro
lambonomenon ad mesen medijs cōnumeratis vocibus. vel a me
son rursus ad nete hyperboleon intermedijs cōnumeratis. Erāt autē
apud antiquissimos tm̄ quattuor modi videlicet prothos: deutrus: tri
tus: tetradus. Moderniores vero quēlibet horū in duos diuisere ut effē
octo. DIS. Quis? MAG. Dorius & hypodorius partes prothi.
Frigius & hypofrigius partes deutri. Lidius & hypolidius partes tri
ti. Mixolidius & hypomixolidius partes tetradi. Horū autē cōstitutiō ta
lis est, ut si i mō hypodoria quālibet notā tono eleuaueris: hypofrigiū
constitues. In quo si rursus quālibet notā tono eleuaueris / hypolidiū
nascetur modulatio. In quo si notas quālibet semitonia leuabis do
rium facies. & in alijs quide si si est in acūmē intensionēq; p̄cessus. Si
a proslambonomeōs in meson intelligatur modus hypodorius. ab
hypate hypaton ad paramese hypofrigius. a peripate hypaton ad tri
te dyzeugmenon hypolidius. a lichanos hypaton ad paranete dye
zeugmenon hypomixolidius. Ab hypate meson ad nete dyzeugme
non dorus. A peripate meson ad trite hyperboleon Frigi⁹. A lichanos
meson ad paranete hyperboleon Lidius. A mese ad nete hyperboleon
Mixolidius. DIS. Vnde modi hāc fortiunt vocabula? MAG.
A gentibus quē diuerse diuersis delectant modis: sicut & cibus. Nam
morum similitudine molliores / in molliori gaudent modo: & in ani
mo lasciuiores in lasciuiori delectantur modo: quod propter consi
mitem partium animi / & consonantiarū euenit proportionem: ut
supra tactum est. Vnde modus primus morose & curialiter vagatur
Secundus per raurā p̄cedit grauitatem. Tertius per indignantis seue
ram insultationem. Quartus adulationis habet formam. Quintus
modestam continet perulantiam. Sextus lachrymosam sonat concu
pcentiam. Septimus per saltus progreditur inimicos. Octauus teno
rem decentem & quasi continet matronalem. Patet igitur causa p̄pter
quam p̄ diuersitate materiē & populi / musici peritissimi diuersis utū
tur modis. Debet autem fieri numeratio modorum ordine tali: ut
dorus primus sit hypodorus secundus. Frigi⁹ tertius. Hypofri
gi⁹ quartus. Lidius quintus. hypolidius sextus. mixolidius septi
mus. hypomixolidius octauus. Et hāc pro præsenti sufficiant spe
culatione.

MVSICAE PRACTICAE

Libri Quinti. Tractatus secundus de praxi Musi- ficæ. De principijs Musicae practicæ in genere. Capitulum primum. DIS.

Am traditas a te musice speculationes (ni me fallat opinio)
intellexi attamē quā maxime volebā ex his nōdū canendi
artē accepi. MAG. Tradere autem canendi nō ad musicę
theoriā (quā in superioribus exposuim⁹) sed ad praxim potius attinet
cuius in sequentibus principia uniuersaliora atq; magis necessaria vi-
debimus quæ sunt Claues: voces Cantus modi & Toni.

Principia
musicę

De Clauibus musicę. Capitulum. ij. DIS.

Vē sunt clauēs musicę. MAG. Sunt quedā ex litteris grā/
maicę sc; a b c d e f g. quarū q̄libet in monochordo bis terne
repetitur. Eo in pacto discernunt: nā hę q̄ in parte inferiore lo/
cantur/graues sunt: quia voces quas designāt grauius sonāt: & ob id
a quibūdam in forma grossiore depingunt. ut sic A B C D E F G. Se-
quentes has acutę dicunt ratione vocū cū quibus ponunt: quę p̄di/
ctis acutiores sunt. Et ob id minoribus figuris depingunt: ita sc; a b
c d e f g. Reliq̄ sup̄acutę siue excellentes noīantur: nā voces earundē
voces p̄dictas in acumine longe antecellunt. & hę q̄nq; geminatis si-
gnant litteris ut sic. aa bb cc dd ee. p̄ter has in parte inferiore alia ad/
iecta est clauis g videlicet gręcū: q̄d gāma dicunt in hac forma ad
hoc ut primus cāus b duralis haberet ut: sicut patebit infra. DIS.
Quare hę litterę clauēs noīant. MAG. Quia occulta & incogni-
ta monochordi nobis & referāt & manifestāt: videlicet voces cātus &
tonos quorū clauēs sunt. DIS. Hęc eo quo iam enumerata sunt or-
dine latius discutias velim. MAG. Faciam ut lubet.

Claues

Graues
Acutę
excellētes

dicuntur
clauēs

De Vocibus & clauibus signandis. Ca. iij. DIS

Votigit & q̄ sunt voces musicę. MAG. Sex: & isto q̄ sequū-
tur ordine locādę. ut re mi fa sol la. p̄ q̄s sepius repetitas oīs cā-
tus p̄gredit: nec in eas canēdo exprimimus: sed sonus poti⁹
p̄ illas significatos. unde vocū signa sunt notę quādā in vel extra line-
as in hūc modū posite * Et hę notę rursus sonus denotant: q̄s canē-
do exprimimus. DIS. Sed quō dictę clauēs has voces referādo ma-
nifestant. MA. Eo. nā cū singulis clauibus/singulę ponunt voces
una vel plures ut patuit supra in monochordi descriptione: un̄ posi-
ta clauī cū nota in linea vel spacio ipsam nō vocē q̄libet: sed eā tm̄ q̄
cū tali clauī iungit: significare necesse est. DIS. Huius exemplū ad-
ijcias. MA. * hęc nota in linea posita nō vocē re mi/vel sol/sed fa
vel ut designat: q̄ cū F graui hic signato iunctę sunt. nō in necesse est
oēs clauēs signare ad denotandas singulas voces: sed sufficit ponere
aliquas p̄ quas ascendendo & descendendo patefiunt proximiores.

Voces

Notę *

*

LIBRI QVINTI TRACTATVS.II.

De Cantu & clauibus eiusdē. Capitulū. iij. DIS.

cātus tres natural Laues cantuū quæ sunt? **MAG.** Cantuū clauēs quæris & nondū quot cantus sint intelligis. **DIS.** verū. Tu igit quot sint cātus ediffere. **MAG.** Cantus sunt tres: naturalis/bmol
lis b duralis. **DIS.** Cantus naturalis quis est? **MAG.** Is q mollis
cie aut duricia nō excedit: sed naturali progredit sonoritare. & est du/
plex: videlicet primus & secundus. **DIS.** Cantū b molle quem di/
bemollis cis? **MAG.** eum ipsū qui aliquanto mollius q̄ naturalis progre/
ditur. & ob id nō nūq̄ per b rotundū quod de facile mobile & molle est
designatur. Et est duplex scz primus & secundus. **DIS.** Cantus b du/
b duralis rali quis est? **MAG.** qui aliquāto durius quā naturalis progreditur &
ob hoc p. h. quadrū quod angulis suis motui resistit atq̄ dure mouet
denotatur. Et est triplex scz primus secundus tertius. **DIS.** nūc quæ
Claues cā aut quot sint cantuum clauēs ostendas. **MAG.** Cantuū clauēs sunt
tuum hæ. g. c. F. b & b. unde ubi. g. in monochordo cū voce. ut. ponit ibi
cantus b duralis inīdium sumitur. itaq̄ prim⁹ b duralis in G graui siue
gāma incipit & in. e. finali finitur. Secundus in. g. finali incipit & in. e.
acuto terminat. Tertius in. g. acuto incipit & in. e. supacuto terminat
Vbi vero. f. cū. ut. in monochordo ponitur ibi cantus b mollis princī
pium accipit. Idcirco primus b mollis in. f. finali incipit & in. d. acu/
to finitur. Secundus in. f. acuto incipit & in. d. supacuto terminat. po
nit & tertius b mollis addit inter. γ. gr̄cū & C. capitale: secundū quæ
nōnulla gradualia a quibusdā decantant. Vbi autē. E. cum. ut. in mo
nochordo locat: ibi cantus naturalis inīdū est. unde primus natural
in. E. graui incipit & in. a. acuto finit. Secundus in. c. acuto incipit at/
q̄ in. a. supacuto terminatur. c. aut superacutum quia. ut. nō habet: nul
lum cantū designat. b. pro rotundū & b. quadrū cantus b mollis & b/
duralis discriminē faciunt: tunc scz cum in. b. acuto & supacuto aliq̄ no
ta ponit. nam si ibidē. b. rotundū signatur: hæc nota pro fa & molli/
ter: Si vero. b. durū ponitur: ipsa pro mi & duriter cantat. nam tali &
consimili vocū unius in aliā mutatiōe unus cantus in aliū mutatur.

De mutatione vocū unius in aliā. Capit. v. DIS.

**mutatio
vorum**

Vid est mutatio vocū? **MAG.** Est unius in aliā sub eodē so
q no variatio: nō tamē omnib⁹/ nec his qbus conuenit inest eā
liter. **DIS.** Hoc clarius ostendas. **MAG.** nam in clauibus
unā tantū voce habentib⁹ nulla fit mutatio. ut sunt γut. Are. b mi. Si/
militer b fa & b mi acutum & superacutum. nec more imperitorum/
b fa & b mi inter clauēs duas voces habentes enumerabis. **DIS.**
Quam ob causā? **MAG.** quia fa quod cum rotundo ponitur a
mi quod. b. quadro locatur/ semitonio distat: & ideo nec fa in mi nec
mi in fa mutatur: cum mutatio fiat eodem retento sono. In clauibus
autem duas voces habentibus/ voces nullo intervallo distat: & ideo

MVSICAE PRACTICAE

una in aliam mutari potest. DIS. Quot in talibus sunt mutatio-
nes? MAG. duę. Nam primo mutatur vox superior in inferiorem
ascendēdo. Secūdo variat inferior in superiore descendēdo. Sunt au-
tē hę clauē Cfaute: Dfolre: Elami: Ffaut in grauibus. elami: ffaut in
acutis: & cfolfa & dllaol in supacutis. S; in his duobus ultimis am-
b; mutatiōes fiūt descendēdo. DIS. Quot sūt mutatiōes in clauib;
tres habentibus voces? MAG. sex. Primo em mutā vōx primā in
secundā. Secūdo mutā vōx primā in terciā. & Tertio mutā secūda
in terciā ascendēdo. Quarto mutatur vox tertiā in secundā. Quinto
variatur vox tertiā in primā. & Sexto mutatur secūda in primā descē-
dendo. Et sunt hę clauē Gfolreut in grauibus. alamire: dolaute: dlla-
folre: gfolreut in acutis. & aalamire in supacutis. DIS. hę muta-
tionū in notis exēpla subiūgere haud pigriteris. MAG. Exēpla pz-
tebunt. Cauendū tamē est ne fiat mutatio nisi necessitas ascensus aut
descensus regat. DIS. intelligo sane. Sed unde hęc accipiēda est cer-
tando: cū plures fuerint voces in quāuis hę aliā mutare necesse sit?
MAG. Cū plures fuerint voces in istā mutatio fiēda est: q̄ habita
nō fit necesse citius aliā fieri mutationē. Hoc tñ animaduertēduz q̄ nō
sp̄ possumus mutare vocē in vocē: sed fit saltus sine mutatiōe de no-
ta ad notam: ut cōtingit in diapēte ab elami ad bfabmi, simile contin-
get etiam in alijs modis.

voci mu-
tationes.

Cfaute. Dfolre

Elami

Ffaut

Gfolreut

LIBRI QVINTI TRACTATVS.II.

mi la la re re la

ala/

mi re solfaut

ut sol ut fa

la sol

sol la la re re la

sol re

la mi mi la

faut

ut fa sol re re sol

gfolreut

MUSICAE PRACTICAE

De coniunctis & locis eorundem. Cap. vi. MAG.

Si & aliud nonnullis plurimum impeditur in mutationibus afferens: quod silentio præterire nequaquã oportebat.

DIS. Studiosè quid sit te ad docente auscultabo. MAG. Est natura coniectarum. cum videlicet necessitate coacti loco semitonij tonum cantamus & e regione semitonij pro tono contra regulas mutationum præscriptas. quando autem cantandum sit pro tono semitonij / signatura b mollis indicabit / & si pro semitono tonus cantandus sit b durum manifestabit.

DIS. Quoties hæc evenire solent? MAG. Octies.

DIS. non pigrescis quæso per exempla omnia per ordinem dilucidare.

MAG. Prima coniuncta inter A & b graves id est Are & b mi reperitur. & in b mi signatur per b molle: quia ibi loco mi cantatur fa: ob id descendentes in F faut. ut. non in fa iuxta traditas regulas / sed. ut in sol mutamus. sic enim. in b mi fa. in a re mi / in ytre contra naturã claviũ & vocum efficiemus. Exempla sunt in Responsorio. Sancta & immaculata virginitas. in verbo. non poterant. Itẽ in Responsorio Fuerunt sine querela. in verbo. domini. Itẽ in Responsorio. Emendemus in melius. in verbo. miserere. Fide in responsorij. Christi virgo & Circudederunt me. si incipiuntur in D solre. per aliam namq signaturam & inceptionẽ coniuncte evitari possunt. unde incipiendo responsorij. Sancta. in alamire. & responsorij. Fuerunt &c. in elami. similiter & responsorij. Emendemus. coniuncta nulla æuemet. Secũda con-

iuncta reperitur inter Dsolre & Elami: & signatur in Elami per b molle: quia ibi loco mi cantatur fa. unde in descensu in Ffaut: ut in sol mutamus: cum iuxta regulas prehabitas ut in fa mutandus esset. Exempla sunt in antiphona de sancto Gregorio que incipit. Gloriosa. in verbo precibus. & in responso. Gaude maria. in verbo. interemisti. Itē in anti. O crux gloriosa. cū canitur. admirabile signum. & pluribus alijs Si responso. Gaude & antiphona. O crux. in Elami siue in alamine inceperis cōiunctas citabis. Tertia est inter Gsolreut & Ffaut. & signatur in Ffaut per b durū: quia ibi pro fa cantatur mi: in descensu mutando re in sol in alamine contra naturā: quia ille sol non est sed re in la mutari deberet. Exempla sunt in cōmunionē. Beatus seruus. cū canitur. inuenerit vigilantē. Et in responso. Q. uē est ista. quod cantatur de assumptiōe beatę virginis. in verbo p. desertū. vitabis tamē cōiunctas incipiendo. Beatus seruus. in alamine. Similiter responso. quē est ista. Quarta accipit inter Gsolreut & alamine: & signatur in alamine per b molle: quia ibi cantat fa pro mi: mutando re in fa per ascensū. Exempla sunt in cōmunionē. Fidelis seruus. ubi canit. in tempore. & in responso. Formauit igit. ubi canitur. & factus est homo. Quinta accipit inter dolfaut & dlasolre: signaturq; per b durū in dolfaut: eo qd ibi pro fa cantat mi: accipiendo in mutatione in elami sol loco mi. Exempla sunt in alleluia de assumptione marie: si incipitur in alamine: quia incipiendo in Ffaut citatur coniuncta. Similiter incipiendo cōmunionē. Beatus seruus. in b fabmi: coniuncta hęc quērit in dictione vigilantem. si autem incipitur in alamine: citatur. Sexta reperitur inter dlasolre & elami. signatur quoq; per b molle in elami: quia ibi pro mi cantatur fa: mutando in dlasolre re in mi: quā debet regulariter mutari in sol. Exempla sunt in introitu. Adorate dominum. & in antiphona. Immutemur habitus. ubi canit. ieiunemus. Et in responso. Gaude maria de purificatione. ubi canitur. erubescat & in responso. Ite in orbem. &c. Septima coniuncta quērit inter gsolreut & ffaut excellentibus. & signatur in ffaut per b quadrū: quia erit ibi mi pro fa: mutando la in re in elami contra naturā: clauis. Exempla sunt in antiphona. Hodie maria virgo. & in responso. Ingredus pylatus. ubi canitur. iudeorū. & in. Cum appropinquaret. quod in dfe palmarū canitur. ibi. si quis vos. si incipitur in gsolreut. Octaua cōtingit inter gsolreut & aalamire: & signatur in aalamire p b molle: quia erit ibi fa. Verum tamē si quis in omnibus dictis coniunctas citare voluerit: aut saltem pro maiore parte a finalibus cantuum ad affinales suas confugiat: alius inchoando: & signando quam prima compoſitio habet. Ad modos stilum veramus.

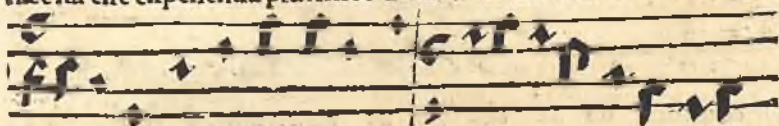
De Modis. Capitulum septimum. DIS.

¶ Videtis Modū in musica & an ne idē quod in logica de propositionibus modalibus & syllogismorū principijs modus di-

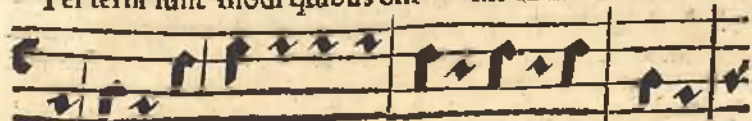
MUSICAE PRACTICAE

titur? MAG. Nō idem: sed id quod iam supra interuallū diximus
hic modū appellamus. DIS. Est igitur modus soni acuti grauiq;
distantia? MAG. Optime. nā ita interuallū definitum est. DIS
Quot sunt modi? MAG. ne decim. videlicet Semitonium. Tonus
Semiditonus. Ditonus. Diatesseron. Diapente. Semitonium cum dia/
pente. Tonus cum diapente. Semiditonus cū diapente. Ditonus cū
diapente: & Diapason. Penultimus autē & antepenultimus inutilitati
sunt insup Semidiapēte & Trimon⁹ modi sunt phibiti. Unisonus vero
cui⁹ voces nullaten⁹ distant: modus nō est. Sunt nōnulli qui. 9. mo
dos in prosa quadā & uariete dactylāndos pueris pponunt: quatenus
saltus huiusmodi memoriæ infixi: promptū cantorē reddant. Et quia
hæc ita esse experientia plurimos docuit/ notulas eorū dē subiungā.

modi musi
cales

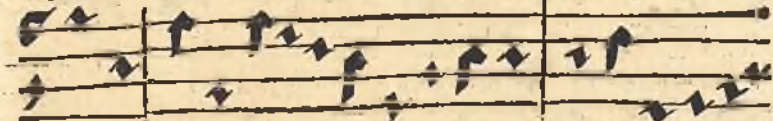
Ter terni sunt modi quibus om nis cantile na contexi

tur. Scilicet Unisonus Semitonium Tonus

Semiditonus Ditonus Diatesseron Dia

pen te Semi toni um cū dia pen te Tonus cum di

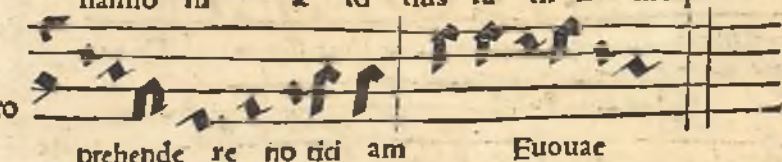
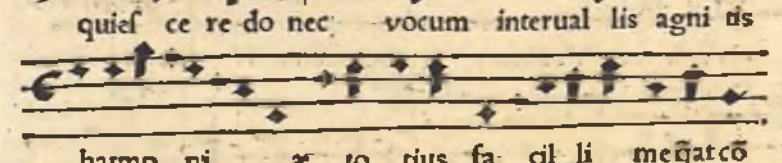
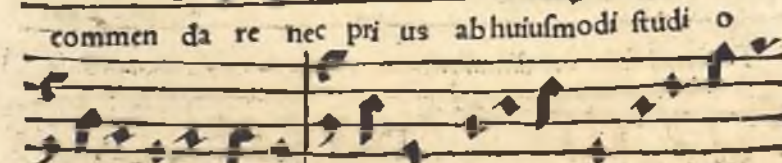
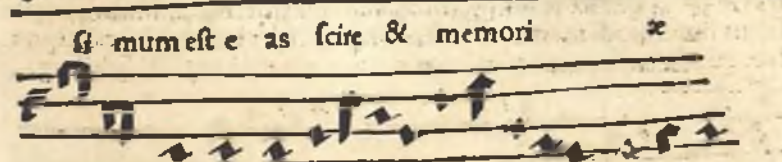
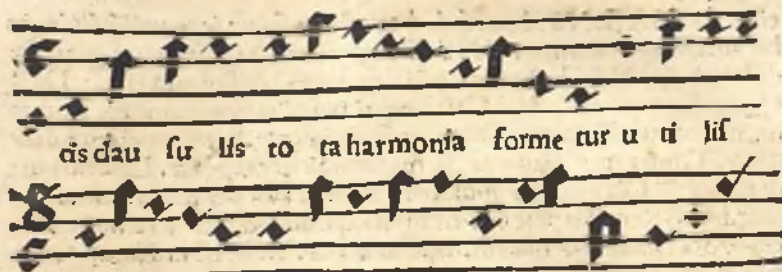
apen te Ad hæc sonus di a pason si quem de lec

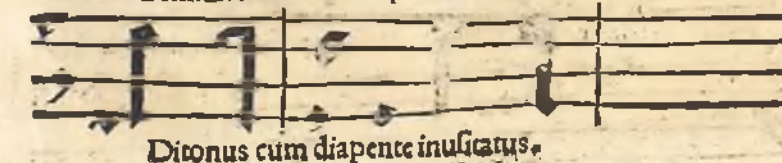
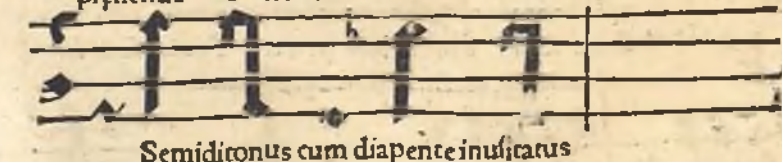
tat eius hunc modum est e cognoscat. Cūq; tā pau

p h

LIBRI QVINTI TRACTATVS. II.

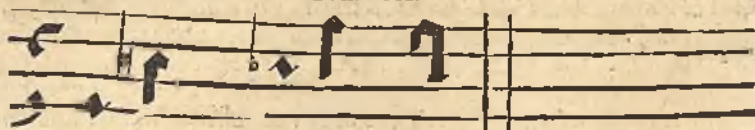
modi pro
hibiti

MVSICAE PRACTICAE

Semidiapente. & fit verum diapente si b rotundum in b quadrũ mutatur. illud autẽ additum duobus tonis & duobus semitonij mi/ nonbus: quos semidiapente cõrinet fit diapente perfectum: constãs tribus tonis & uno semitonio minore.

Tritonus

De Tonis. Capitulum. viij. DIS.

Ernecessaria videtur mutationũ atq; modorũ noticia: quã tñ p paucis admodum tradidisti regulis: nunc quẽso ad instituta redeas & de clauibus tonorũ si qd habes in mediũ feras. MA.

Tonorũ clauẽs impẽrite queris qui nondum quid aut quot sint toni intelligis. DIS. Quid igitur est tonus? MA. Est regula cantus regularis cursum naturalem in sine determinãs, alius est igitur is tonus ab eo quẽ supra inter modos nominauim⁹. DIS. Quot sunt toni?

MAG. Octo videlicet dorius: hypodorius. Frigius: hypofrigius: li dius hypolidius. mixolidius: & hypomixolidius. DIS. Et hos qdẽ in superioribus nominasti? MA. Etã & unde hęc sortiti sint vocabu la explanauit: atq; quibus nominibus latinis efferantur expressi. nam dorius primũ: hypodorium secundũ: & sic de alijs nominant. Vnum tamẽ in p̃sentia superaddẽdũ puto. Quoniã ex his quattuor autẽti & quattuor plagales dicunt̃. DI. Autenti qui sunt? MA. Primus Tertius Quintus & Septim⁹ sic dicti: q̃a auctoritatẽ ascẽdẽdi maiore habẽt ceteris. Ascẽduntẽm a finalibus p̃prijs usq; ad octauã regulari ter. Ad nonã licencialiter. ultra vero nõ nisi irregulariter. A finali autẽ nõ nisi ad unam vocẽ regulariter descendunt. li diũ siue quinto dem/ pto: qui propter cuitare semi diapente in finali manebit, differt autem semi diapente a perfecto diapente in semitonio maiore. DIS. Pla gales qui sunt? MAG. Secundus plagalis primus, quartus plagalis tertius, Sextus plagalis quintus, & octauus plagalis septimus. Sic dicti, quoniam magis quã priores descendunt & minus ascendunt. Vnde plagales a finali ad quartam tñ vel quintã & raro ad sextam scandũt. sed usq; ad quartam vel quintam descendunt; dempto sexto qui p/ pter cuitare semidiapente non descendit. Habent autem autentus & suus plagalis eandem finalem. Ex dictis quoq; tonorum extremita/ res facile deprehendes.

Tonus

toni octo

Autenti

Plagales

P iij

LIBRI.V. TRACTATVS .II.

De clauibus tonorum finalibus. Capitulum nonum. DIS.

Finales Vid per finales tonorum intelligis? MAG. Tonorum clauēs
Affinales DIS. Quę sunt tonorum clauēs? MAG. DEFG. graues. In his em̄ tonorum finis regulariter constitutus est tali differētia. ut D sit finalis prothi (qui primū & secundum continet) E finalis deutri (qui tertium & quartum continet) F finalis triu (qui quintum & sextum habet) & G finalis tetradi (qui septimū & octauū comprehendit). Et preter finales sunt quędam clauēs quas tonorum affinales dicunt. DI. Quę sunt? MA. a b c acutę. Nam toni nō semper in finalibus proprijs sed in his quoq; finem suū statuunt: ut prothus in a: deutus in b & tritus in c. Tetrardus vero affinalem nō habet: sed in propria finali semper stabit.

De clauibus tonorum initialibus. Capitulum decimum. DIS.

tonorum initialia Am satis luculenter tonorum fines monstrasti de inijs eorundē idē te facturū velim. MA. Initia toni primi sunt C D F. graues & a acuta similiter & E grauis: sed raro. Initia secundi toni sunt A C D F. graues. similiter & E grauis: sed raro. Initia tertij toni sunt E G. graues & c acuta: similiter F graue: sed raro. Initia quarti toni sunt C D E F G. graues similiter a acuta sed rarissime. Initia quinti toni sunt F grauis a & c acutę & G grauis sed raro. Initia sexti toni sunt C D F graues similiter G grauis: sed raro. Initia septimi toni sunt G grauis & a b c d acutę. Initia octauī toni sunt C D E F G graues & a c acutę & si preter hęc alia reperiunt initia/ tolerāda potius quā imitanda sunt. Ex his facile cuius toni cātus seu tropus sit iudicandū censeo: si ad hęc ea quę de ascensu & descensu autentorum atq; plagalium dicta sunt tenacī cōmendaueris memorię. Nam p clauēs tonorum initia & fines: & p naturā ascensus & descensus earundē mediā & ex consequenti totus cursus deprehendit. Sed hoc quoq; animaduertendū tropos nōnunq; p mixtos habere tonos: & isti toni principalis sc; autentici iudicantur si eę liter mixti sint: nā cum inēqualiter duobus tonis miscentur illius sunt cuius naturā magis participant. Omnīū dictorum annotatio expressa est in figura diuisionis mono chordi: cui & manugāmaut adiunctum est. quęre supra parte prima huius libri. c. 15.

De inijs tenorum cuiusuis toni. Capitulum undecimum. MAG.

p Ost tropos autē quos antiphonas dicunt in diuinis laudibus solent psalmi decantari in tenore toni cuius antiphona fuerit proportionato. quod ut facilius intelligas tenorum quorumuis tonorum initia/ fines atq; cursus enodabo. DIS. Quę igitur sunt

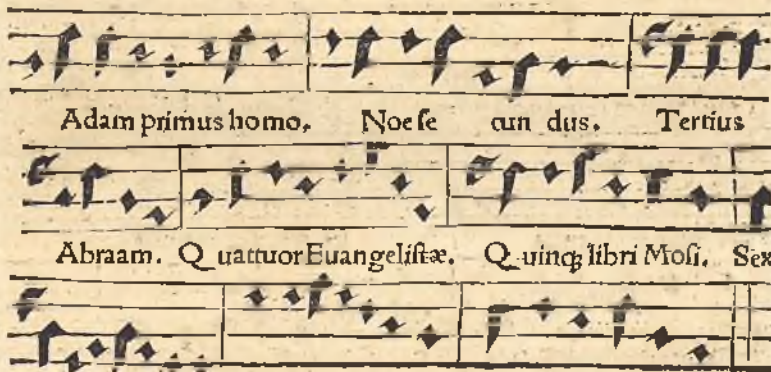
MVSICAE PRACTICAE

tenorū initia. MAG. Tenores sua initia nō in eadem: sed diuersa habent clauē. Nam tenor primi quartiatq; sexti tonorum in a acuto incipit. Tenor vero secundi toni in f finali initium sumit. Sed tenores tertij quinti & octaui tonorum in c acuto incipiunt. Tenor autem septimi toni in d acuto incipit. Et hec vera sunt cum toni in proprijs finalibus finem suum ponūt: nam si in affinalibus finiuntur: tenores initia sua scdm pportione dictarum distantiarū eleuant. Initium enim tenoris primi tonia finali eiusdem per diapente distat. Secundi per semitonium. Tertij per semitonium & diapente. Quartij per diatesseron. Quintij per diapente. Sextij per ditonium. Septimi per diapente. Octaui per diatesseron a sua finali aberit quod facile is metris deprehendes. Pri. re la. se re fa. ter mi fa. quart. qnōq; mi la. Quint. fa fa. sexta fa. sept. ur sol. oct. tener ut fa. DIS. Quid p tenorē intelligis? MA. Seculorum amen. quod in libris p vocales harum dictionum in hūc modū designatur. Euouae. nam hoc ultimū est in gloria patri. quod post cuiuslibet psalmi finem decantatur.

Tenor

Decursu & fine tenoris. Capitulum. xij. MAG.

Ognis itaq; ut praemissum est tenorum initijs: eorundem cursus atq; fines principales sequenti neumate intelligas.

hydrie positae. Septem scholae sunt artes. Sed octo sunt partes.

Fines autem principales dixi. nam tenores alios fines habent minus principales: quos differentias nominamus. DIS. Quod differentias habet quilibet tenorum? MAG. Primus habet quinq;. Secundus nullam. Tertius quattuor. Quartus quattuor. Quintus unam. Sextus unam. Septimus quattuor. Et octauus quattuor. ut patet hic infra.

p iij

LIBRI.V. TRACTATVS .II.

Tonorum Differentiæ.

Primi toni differentia prima. Secunda differentia. Terti

differentia. Quarta differentia. Quinta differentia

Terti toni differentia prima. Secunda differentia

Tertia differentia Quarta differentia

Quarti toni differentia prima. Secunda differentia.

Tertia differentia Quarta differentia.

Quinti toni differentia Sexti toni differentia

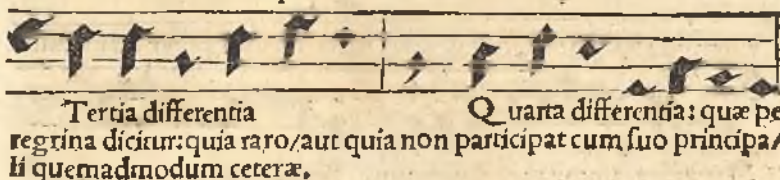
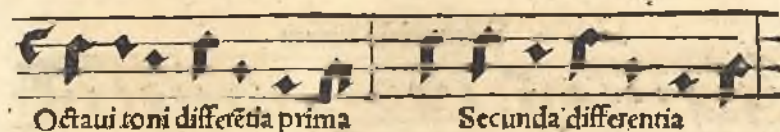

Septimi toni differentia prima Secunda differentia.

Tertia differentia Quarta differentia

MVSICAE PRACTICAE

Applicatio tenorum ad psalmos. Capitulum tredecimum. DIS.

Videtur tenores cum differentiis eorundem/ iamiam satis clare/ intelligi: sed eas applicare ad psalmos (cui in superioribus precepisti) nondum noui. MAG. Tenores non aequaliter omnibus psalmis/ sed aliter minoribus atq; aliter maioribus applicantur. Psalmos autem minores dico. 150. quorum Dauid saltem p maiore parte auctor fuit. & Cantica ex prophetis assumpta. Maiores vero Magnificat: quod virgo gloriosa in visitatione Elisabeth cecinit & Benedictus quod Zacharias pater Ioannis baptistae prophetico spiritu affatus decantauit. Nunc dimittis. quoq; qd Simeon senex Iesum puerum in ulnis tenens cantauit. Ad hos singulos si placet/ tenores in notarum descriptione applicabo. DIS. Placet. MAG. Sequitur descriptio in qua musicae finem statuimus. verumtamen in psalmis in quibus medium siue dictio in qua sit pausa/ est monosyllaba vel hebraica/ aut apud nos indeclinabilis/ ipsa contra toni natura debet eleuari.

Intonationes tenorum per octo tonos. Primus Tonus.

Dixit dñs dño meo: sede a dextris meis. Credidi ppter qd loc. sum

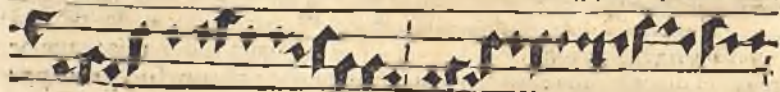
Magnificat anima mea dominum. Benedictus dñs deus Israel,

LIBRI.V. TRACTATVS .II.

Secundus tonus

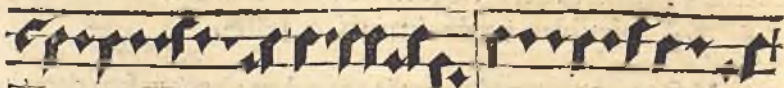

Dixit dñs dño meo: sede a dextris meis. Credidi ppter qđ loc. sum

Magnificat anima mea dominum. Benedictus dñs deus Israel

Tertius tonus

Dixit dñs dño meo: sede a dextris meis. Credidi ppter qđ loc. sum

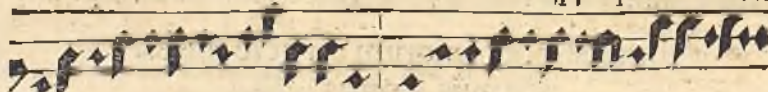

Magnificat anima mea dominū. Benedictus dominus deus Israel

Quartus tonus

Dixit dñs dño meo: sede a dextris meis. Credidi ppter qđ locutus sum

Magnificat anima mea dominum. Benedictus dñs deus Israel

Quintus tonus

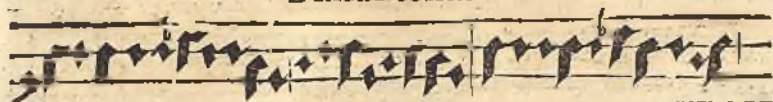
Dixit dñs dño meo: sede a dextris meis. Credidi ppter qđ locutus sum

Magnificat anima mea dominū. Benedictus dñs deus Israel

MVSICAE PRACTICAE

Sextus tonus

Dixit dñs dño meo: sede a dextris meis. Credidi ppter qđ loc. sum

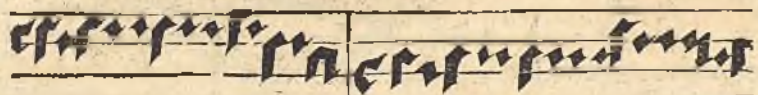

Magnificat anima meā dominū. Benedictus dñs deus Israel.

Septimus tonus

Dixit dñs dño meo: sede a dextris meis. Credidi ppter qđ loc. sum

Magnificat anima mea dominū. Benedictus dñs deus Israel

Octauus tonus

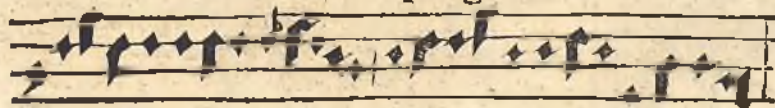

Dixit dñs dño meo: sede a dextris meis. Credidi ppter qđ loc. sum.

Magnificat anima mea dominū. Benedictus dñs deus Israel

Differentia peregrina.

In exiū Israel de ægypto domus Iacob de populo barbaro.

Finis Musica. Sequitur Geometria.

**Liber sextus de elementis Geometrię Tractatus pri-
mus. De definitione nomine & inuentoribus Geo-
metrię de eius quoq; utilitate & laudibus. Capi-
tulum primum. DISCIPVLVS.**

9 Vas hesterno vespere canendi exposuisti regulas: totā hāc
noctem insomne agens in Antiphonario clare inueni: pba/
ui: nec necesse est te in illarū dilucidatione diutius imorari:

Euclides Geometriā potius aggredere: & sub breuitate principia illi/
us ediffere. **MAG.** Geometrię elemēta & principia abunde tradidit
& conscripsit: Euclides pater: ut aiunt hypocratis: at vero quoniā mul-
ta sunt & sine interprete: ab incipiētib; minus intelligibilia: tibi ex his
necessaria elicere ac dilucidare conabor: quibus intellectis: cetera
quoq; facilius leges. **DIS.** Placet quod conaris: sed primū quid sit

Geometria edictor. **MAG.** Geometria est disciplina magnitudinis
immobilis formantq; descriptio cōtemplatiua: per quā uniuscuiusq;
termini declarari solent. vel est disciplina magnitudinis & figurę quę
scdm magnitudinē contemplatur. **DIS.** Vnde hęc disciplina Geo-
metria dicitur. **MAG.** A terra & mensura. γη γὰρ græce latine terrā
dicunt. & μέτρον græce latine mensura exprimitur. Hinc dicta Geo-
metria (mutando ita siue ἡ græcum in e latinum) quasi terre mensu-
ra. **DIS.** Nullius igitur nisi terrę per ipsam mensura habetur.

**Geome-
tria**

MAG. Nequaquē sed cuiusuis magnitudinis p ipsam reperitur mē-
sura: attamen a terra nomen obtinuit. Nam primo circa terrę diuisio
nem inuenta traditur. **DIS.** Quomodo igitur & a quibus inuenta
est. **MAG.** Ab ægyptijs ut ait Alforabius pro necessitate diuisionis
terminorum terrę: quos tamen Nilus inundationis tempore limo ob-
ducens confundebat: eos ipsos Ægyptij geometricis principijs rursus
distinguebant: unicuiq; quod suum est reddentes. **DIS.** Vtilis igi-
tur & necessaria huius disciplinę cognitio est. **MAG.** Vtilitatē eius
in sequentibus experientia cognosces cum mensurandi modum in/
strumento deprehenderis. Singulas tamen geometrię utilitates enu-
merare hāud possibile existimo: per ipsam namq; totius terrę ambit⁹
& profunditas indagatur: superficies quoq; & terrę & maris miro mo-
do distinguitur. ut in ptholomei cosinographia videre est omnium
corporū celestiu orbium sc; & stellarū magnitudines p geometriā de-
monstrant. ut daret in Almagesti ptholomei. Et qd omnibus longe p-
pono p ipsam geometricā disciplinā Theologię ac primę phię pfun-
diora rimant secretius: atq; cōtemplantur altius sicut luce clarius pā-
ter in libro quē (vir apprimē doct⁹ Nycholans de Cusa Cardinalis)
de docta ignorantia scripsit. Et colūne ecclesię pfunda qdā sacrosancti
euangelij mysteria: & numeris & mathematicis figuris pandere ne/

**Geome-
trię inuen-
tio**

**Alforabi-
us**

**Prolome-
us**

**Nychola-
us de cusa**

LIBRI SEXTI TRACTATVS PRIMVS

flexere minime: pleni sunt illis q̄s cōscripserūt cōmetarū & nomelię. Sed his finē imponēs p̄cipia ei⁹ nunc aggrediar.

De puncto & linea. Capi. ij. DIS.

Vx sunt Geometrię p̄cipia? MAG. Sunt punctus: linea superficies: corpus: cōmunes animi cōceptōnes & conclusiones. DIS. Quid est punctus?

MAG. Est magnitudinis p̄cipiū: cuius pars nulla est (quia indiuisibilis est) qui cū in longū fluere intelligitur lineam causat. DIS. Quid est linea. MAG. Est longitudo sine latitudine. Fines autem siue termini lineę sunt puncta. DIS. Linea igitur ex punctis est. MAG. Minime si enim infinita addideris puncta/ nullam lineā aut aliā magnitudinem efficies. Nam indiuisibile additū indiuisibili nō facit maius: sed hoc in naturalibus latius discutiendum venit. DI. Linea quottuplex? MA. Duplex scz recta & curva. DIS. Linea recta quę est? MAG. Est quę equaliter in suis p̄tendit punctis: vel quę ex equo puncta sua interiacet. vel ut p̄cipi hui⁹ disciplinę Eudidi placuit. Linea recta est ab uno puncto ad aliū breuissima extensio in extremis

Eucūdes

Linea termini

Linea recta
Linea curva

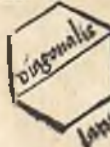
Quadratus

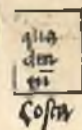
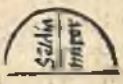
Circulus

Hexagonus

Sphaera

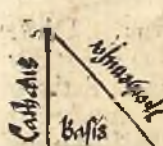
De speciebus lineę rectę. Ca. iij. DIS:

Iameter qd est? MAG. Est linea/figurā cuius ex dimensib⁹ p̄cta sua applicat/ in duo eq̄lia diuidēs. dicit enī a dia qd est duo & metrō mēsurā. & hęc linea in qdrato & circulo p̄p̄ia diamet̄ dicit in sphaera axis nominat/ sed in polygonis/ diagonalis q̄si duos angulos tangens appellat. DI. Chorda qd est? MA. Est linea recta circulum nō diuidens in duo eq̄lia. Linea v̄o semicirculū in equa diuidēs/ semidiameter dicit. DI. Costa qd est? MA. Est latus quadrati. DIS. Basis quid est? MAG. Est linea figurę planę quę tota iacet in fundamento siue plano. Linea vero nūc eq̄

Corpus

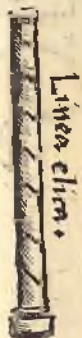
GEOMETRIAE SPECVLATIVAE

liter supraposita dicitur conuexus. Linea vero in figura plana perpendiculariter eleuata: dicitur cathetus. Linea autem non perpendiculariter eleuata: hypotenusa appellatur. DIS. Linea perpendicularis quae est? MAG. Est linea alteri supraposita rectos & equales causans angulos. hinc & orthogonialis dicta est. ab orthos rectum & gonos angulus. Lineae aequaliter ubique distantes: parallelae nominantur. quae si in infinitum protrahantur non concurrunt. Linea autem quae circulum tangit in puncto: linea contingentiae dicitur.

De speciebus lineae curuae & lineis irrationalibus. Capitulum quartum. DIS.

Linea spiralis

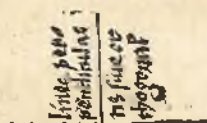

Inea curua quatuorplex est? MAG. Multiplex quaedam enim circumferens siue perimenter dicitur. quaedam flexuosa: quaedam spiralis &c. DIS. Linea circumferens quae est? MAG. Est linea cuius signa ex utraque parte conuata & a se inuicem distantia sunt: quae si concurrunt linea circumferens efficitur cuius medietas semicirculus non inepte dicitur.

DIS. Linea flexuosa quae est? MA. Est linea curua in suis partibus a medio inaequaliter eleuata ut patet in figuris. DI. Linea spiralis quae est? MA. Est linea circumferens quae si circumducitur in eundem punctum non redit. Era quibusdam elica dicitur: a grecis autem ἐλικοειδής id est circumuoluta vel circa centrum in plano vel circa columnam. ut in figuris. Sunt & praeter has lineae plures quas irrationales dicunt: ea propter: quoniam quadrata earundem nulla commensuratur aut numerat superficies. Et sunt tredecim in specie: scilicet medialis binominum: bimediale primum bimediale secundum. linea maior. potens in rationale & mediale. potens in duo medialia. residuum. residuum mediale primum. residuum mediale secundum. linea minor. linea quae iuncta cum rationali componit mediale. linea iuncta cum mediali constituit totum mediale. Et rursus binominum est sextuplex. similiter & residuum: sed quoniam haec speculatio in geometricis exercitatu ingenium requirit: silentio libuit pertransire.

De angulo & eius speciebus. Capitulum quintum. DIS.

Via in descriptione lineae perpendicularis angulum posuisti nehuiusmodi fallat ignorantia ipsum describas. MA. Angulus est duarum linearum sese tangentium: & non in dicto iacentium ad alteram conclusionem. DI. Angulus quatuorplex:

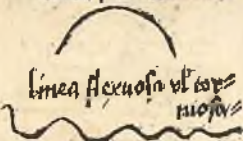
Linea parallela

Linea non parallela

Linea contingens

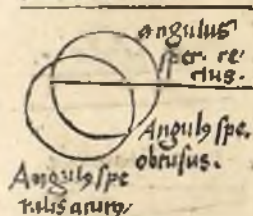
Linea semicircularis

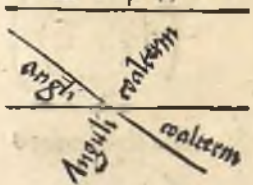
Angulus

LIBRI SEXTI TRACTATVS PRIMVS

Angulus
Acutus Obtusus Rectus

Angulus
supficialis

Supficies recta

est: MAG. Duplex scilicet rectus & non rectus. DIS. Quis est angulus rectus? MAG. Est angulus ex incidence lineę rectę sup rectā perpendiculariter causatus. Sed angulus nō rectus duplex est: scz obtusus & acutus: unde obtusus recto maior est: acutus vero minor est. DIS. Angulus rectus obtusus item acutus q̄mplex est? MAG. qui libet duplex est: scz plan⁹ & spheralis. DIS. Angulus planus quid est? MAG. Est duarū linearū in plano sese tangentū & non in directo iacentū conclusio. DIS. Angulus spheralis quid est? MAG. Est angulus ex duobus circulis sese secantibus causatus. Cum vero duo circuli aut linea recta circulū in puncto tetigerit: utrinq; angulus contingentię causatur. DIS. Angulus planus quomplex est? MAG. duplex: scz supficialis & solidus. DIS. Angulus Supficialis quis est? MAG. Qui ex lineis in plano iacentibus in unaq; supficie cōcurrentibus causat. Et hōi quidā coalterni dicunt: quiscz sūi quo ad supius & inferi⁹ alternant. DIS. angulus Solidus quis est? MAG. angulus solidus siue corporeus est angulus quē continent anguli plani plures q̄ duo in diuersis sitæ supficiebus in unū cōueniētes punctū angularē. & nullus talū. 4. rectos & planos potest valere. Quilibz aut dictorū angulorū duplex est scz intrinsecus qui in figura. & extrinsec⁹ q̄ extra figure clausiōē continet. Est & p̄ter hos angulus q̄ circuli dicit: is scz q̄ sub duobus a centro ductis lineis ad circūferentiā: cuius aliquā comprehendunt particulatim continetur. ut hic *

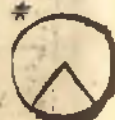
De Supficie & eius speciebus. Cap. vi. MA.

Vēadmodū autem ex fluxu puncti in longū lineā; causari ita ex fluxu lineę in latum superficiē fieri imāginantur mathematici. DIS. Quid est Superficies? MAG. Est longitudo & latitudo sine profunditate. & est duplex recta videlicet & curva. DIS. Superficies recta quę est? MAG. Superficies recta quam & planā dicimus: est quę in suis lineis æqualiter continetur. ut a Per oppositum Superficies curva dicitur quę in suis lineis nō æqualiter continetur. ut b Et hæc si corpus in exteriorē terminauerit partē: convexa dicitur: uti exterior vasis supficies Si vero corpus in interiorē finierit partē: concava appellatur ut vasis interior supficies. Est item & alia superficiei partitio. nā quædā unica: q̄daz vō plurib⁹ continet lineis DIS. Quę superficies unica linea continetur? MAG. Circularis quę est sine angulis: hæc enim unica (videlicet circulari) continetur linea: & est circulus.

angulus

Angulus planus

Angulus solidus

GEOMETRIAE SPECVLATIVAE

De Circulo & eius speciebus. Cap. vii. DIS.

Vid est Circulus? MAG. est superficies plana uni
q ca linea (quę circūferentia siue perimetre dicitur) cō
tenta: in cuius medio punctus est: qui centru: circuli

appellatur: a quo omnes lineę rectę ad circūferentia: ductę
sunt eęles. ut c Suntraut circulos: quidā Concentrici qum
scz centru unū est. ut d quidā ꝑo Eccentrici: quorū scz centz
unius est extra centru alterius. ut e & rursus si circulū line/
is diuidas / parū diuisiones qdaz semicirculi: qdaz ꝑo por/
tiones circuli solent appellari. DIS. Semicirculus qd est?

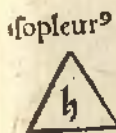
MAG. est superficies plana diametro & medietate circū/
ferentię cōtenta. ut f Si em lineā p circuli centru circūferē
tia: ex utraq parte tāgentē duxeris: duos semicirculos effici
es. DIS. Quid est portio circuli? MAG. est superficies
plana / recta linea extra circuli centru cadente & pre circūfe/
rentię cōtenta. & hec linea recta / chorda dicitur. pars ꝑo cir/
cūferentię / arcus appellat. ut g unde cū circulus ita in por/
tiones fuerit diuisus: ea in qua centru circuli est / maior: reliq
ꝑo minor portio appellat. Figura ꝑo q sub duabus a cen/
tro ductis lineis & arcu circūferentię cōmet: sector siue leg/
mentū circuli dicit. ut in exēplo dicto. & tantum de superfi/
ciebus unius contentis lineis.

De Triangulo & eius speciebus. Cap. viij DIS

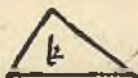
Vē sunt superficies pluribus cōrentē lineis? MAG
q Sunt superficies angulares siue polygonę: & appellā
tur trianguli: qdranguli: pētagoni: hexagoni: hepta/
goni: octagoni: nonagoni: decagoni. & de alijs in infini/
tū pcedendo. DIS. De his p ordinē dicas: & primo quid
sit triangulus explanes. MAG. Triangulus est superficies
plana tribus lineis cōtenta: habens tres angulos duobꝑe/
tis eęuales. & hæc superficies ab angulis triangula / a lineis
ꝑo trilatera appellat: & scđm horū variationē in plures spe/
cies parti. DIS. Quomodo? MAG. nā si omnes lineę
eęuales fuerint / triangulū q Isopleuros dicit constituūt. ut h

Si ꝑo duę lineę tantū eęles fuerint / cū inēquali triangulū q
Isosceles appellatus est efficiūt. ut i Si autē tres lineę inē/
les fuerint / triangulū q Scalenos dictus est cōdudūt. ut k
nec possunt trianguli secundū lineas amplius multiplicari:
secundū vero angulos alia sortiunt nomina. DIS. Quę
MAG. nā triangulus unū rectū habēs angulū / orthogō
niū dicit. ab orthos rectū & gonos angulus. Triangulus
autē obtusū habens angulū / ampligonius nominat. Is ve

q

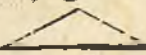
Scalenos

orthogonius

ampligonius

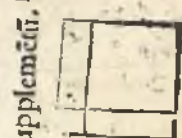

LIBRI SEXTI TRACTATVS.I.

ro q omnes acutos habet angulos/exigonijs appellatur o⁶ origonius
v⁶ enim acutus dicitur. quon⁹ exēpla hic vides depicta.

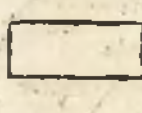
De Quadrangulis. Capitulū nonū. DIS.

Quadrā
gulus
quadratus parallelo
gramum

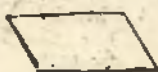

supplemētū

quadrātū altera pte

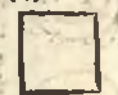
Romboides

Vadrangulus quid est? MAG. est superficies. 4
q contra lineis. 4. angulos constituentibus. unde & ab
angulis qdrangula/a linea y o siue lateribus quadri
latera est appellata. DIS. Quotuplex est quadrangul⁹
aut superficies quadrilatera? MAG. quintuplex. Si enim li
nēx quattuor æque fuerint/ quadratū equilaterū atq; rectā
gulus constituent. Et hoc quadratū parallelogramū a mathe
maticis est appellatū. Si autē duę oppositę tantū equales fu
erint: quadratū altera parte longius constituent. quod qui/
de rectangulus sed nō equilaterū est. quod nōnunq; supple
mentum dicitur/ si quadrato primo fuerit adiectus. Si autē
lineæ. 4. equales non orthogonaliter se tetigerint: quadratū
equilaterum sed non rectangulus. quod Rombus dicitur cō
stituunt. Sic & quattuor lineæ quæ oppositæ tm æquales
fuerint: Romboidē faciunt: quadratū sc; nec æquilaterum
nec rectangulū: quod quidā helmuaīm (sed male) appellāc
Et præter has omnes superficies/ quadrilateræ trapezia id est
mēsulæ appellantur.

equilaterū

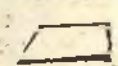

rectā g⁹.

Rombus

Mensula.

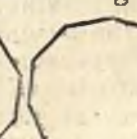
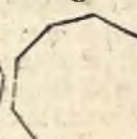

De Pentagonis & reliquis. Cap. x. MAG.

X dictis facile deprehendes quid pentagonus: quid
hexagonus. & sic de sequentibus. Nam sicut triangu
lus tribus/ quadrangulus quattuor cōtinetur lineis sic
pentagonus quinque/ hexagonus sex & sic de alijs sequenti/
bus: & nōminantur hæ superficies ab angulis yovo⁶ enim
angulum significat. a lineis vero pentilater: hexalater. &c.
possunt nominari. DIS. Harum aliquas descripiōes sub
iungas. MAG. Faciam. & ecce quod peris/ iam depictū
conspicis. Et tantum de superficiebus: consequenter viden/
dum erit de corporibus.

heptagonus. octagonus. eneagonus. decagonus. undecagonus

De Corpore & eius speciebus. Ca. xi. DIS.

Corpus.

Vid est Corpus? MAG. Est longitudo cum lati
tudine & profunditate. Si enim superficies in pfu/
dum fluere intelligatur: corpus causabit: quod lineis

GEOMETRIAE SPECVLATIVAE

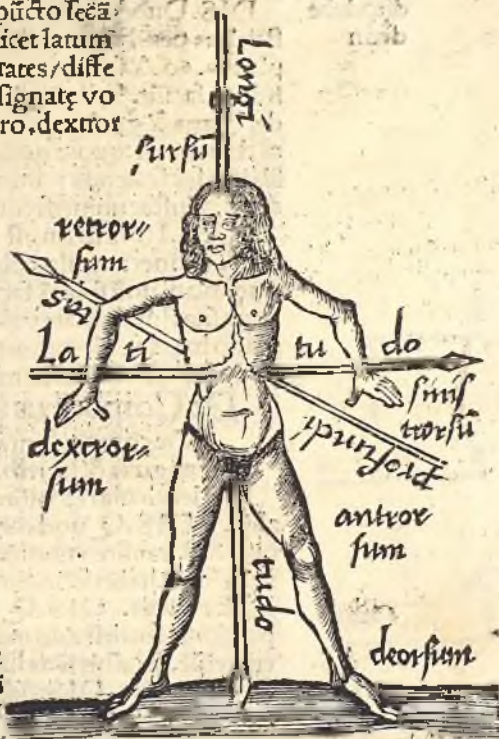
tribus sese orthogonaliter in uno pūcto secā-
tibus dīmētionatur: in longū videlicet latum
& p̄fundū. & harū linearū extremītes / diffe-
rentē positionis nominant: his designatę vo-
cabulis. sursum. deorsum. ante. retro. dextro-
rum & sinistrosum. Vt si lancea

una p̄ verticē capitis humani in-
traret & per anum exiret: metire-
tur longitudinē. & alia intrans p̄
pectus & exiens in dorso metire-
tur profunditatē. & tertia intrās
per latus unum & exiens p̄ ali-
ud metiretur latitudinē. DIS.
Quotuplex est corp⁹? MA.
duplex. Regulare & Irregulare.

regulare DIS. Regulare qđ est? MA.
Quod habet uniformitatē in
angulis & lateribus. per opposi-
tum definitur Irregulare. DIS
Regulare ātuplex est MAG.
duplex. videlicet agōn siue sphe-
ricum & conicum. DIS. Cor-

Sphericū pus sphericum qđ est? MAG
Corpus sphericū siue sphaera: est
corpus rotundum unica superfi-
cie contentū: in cuius medio p̄-
ctus est: a quo omnes neq̄ du-

ctae ad superficiem continentē sunt ēquales. & de hoc latius
videndū erit in astronomiciis speculatonib⁹ DIS. Corpus
conicū qđ dicit? MAG. corpus qđ habet angulos. & est
quintuplex: sc̄z tetrahedron. hexahedrō. octohedrō. duode-
hedrō & icohedrō. DIS. Tetrahedron qđ dicit? MAG.
qđ ex. 4. triangulis isopleuris est constitūtū & habet angu-
los planos. 12. qui. 4. solidos efficiunt. in eo enim tres plani
unū cōstituant solidū. & huic sapiētes ignē assimilabant:
eo qđ ignis sub pyramide sc̄z laterata sursum videtur ferri.
Octohedron ȳo est quod ex. 8. isopleuris integratur: & ha-
bet āgulos planos. 24. & 6. solidos. in eo nāq̄. 4. plani unū
solidū faciūt. & huic sapiētes aerē assimilabāt: eo qđ in mo-
tu sursum ignē subsequatur. Hexahedron est quod ex. 6. su-
perficiebus qđratis ēque lateribus & ēque triangulis integra-
tur quorū quilibet in. 4. asosceles resoluit. & continet angulos pla-
nos. 24. & 8. solidos. & alio noīe dicit corpus cubū / tessera
hīs similitudinē. & huic terra p̄p̄t eius imobilitatē assimilabāt:

tetrahedron

octohedron

hexahedron.

qđ

LIBRI.VI. TRACTATVS PRIMVS

duodehe
dron

DIS. Duodehedron quod dicitur MA. Quod ex sup
ficiebus pentagonis duodecim integrat: & habet angulos
planos. 60. & solidos. 20. In ipso em semper tres plani unū so
lidum faciūt. Echūc assimilāt totū uniuersum in q̄ sūt duo
decī signa & gradus. 360. Sic & in illo corpore sunt pentago
ni duodecim: quorū quilibet in qnq; isopleuros: & horū qui
libet in sex scalenos paritūs. 360. scalenos efficiūt: aut q̄a cē
tera oīa instar uniuersi cōtinet. DIS. Icohedron quod est?

MAG. Icohedron est quod ex viginti isopleuris cōponi
tur & cōtinet angulos planos. 60. & 12. solidos. in eo em sp
qnq; plani unū solidū faciūt. & hoc corpus aq̄ attribuit eo q̄
aqua sua fluxibilitate valde mobilis sit. Et hęc duo ultima i
plano haud facile geometrice depingi possunt: sed sunt ut sē
pe apud me vidisti fili mi inter regularia corpora.

De Corporibus irregularibus. Ca. xij. DIS.

Va corpora sunt irregularia? MAG. Quae in suis
q angulis & lateribus uniformitatē nō hnt. & sūt Ouale
lenticulare: colūnare: pyramidale: seratile. & sic de
alijs. DIS. Quod corpus dicitur ouale? MAG. Corpus

ouale est transitus portiois semicirculo minoris / chorda fixa
manēte: & habet silitudinē ouī in q̄ scz axis longior est cete
ris diametris. DIS. Quod est lenticulare? MA. Est trāsī
portionis semicirculo maioris sup chordā fixā / diametro cir
culi eq̄le. & habet lēis silitudinē in q̄ scz axis breuior est cete
ris diametris. DIS. qd est colūnare? MA. Est trāsī paral
lelogrami rectāguli latere rectū angulū cōtinere fixo / spaq̄
supficie donec ad locū redeat circūducta. Sūt aut colūnē qdā
rotūde: qdā vero lateratē scz aut qdrilateratē pri^o colūnā ro
tundā descripsim^o ex q̄ aliq̄ patere pnt. Et hęc colūna enā cy
lindrus notatur. DIS. Corpus pyramidale dūplex est?

MA. Duplex est scz rotūdū & laterale. DI. Corp^o pyra
midale rotūdū qd est? MA. Est trāsīus triāguli rectāgu
li alterutro suorū laterorū rectū angulū cōtinennū fixo & do
nec usq̄ ad locū unū moueri cōpit redeat triāgulo ipso circū
ducto: huius basis erit circulus. DI. Pyramis laterata q̄ est

MA. Est figura corporea quā cōtinet superficies ab una qnū
reliq̄ sūt ad unū oppositū punctū sursum erectē in corpe em
pyramidali laterato / cunctē superficies ipm ambiētes / ab
ipsa basi ad unū punctū eleuant. q̄ conus pyramidis dicitur.
Sunt autē oēs dictē definitiōes causales: ut scz nō ipse trāsī
sed qd p trāsī causā ē corpus intelligat. DI. Quod cor
pus dicitur seratile? MA. Corpus qnq; cōtentiū superficiebus
quarū tres sunt qdrangulē: duē yō triangulē. est em omne

Icohedro

Ouale

lenticulare

columna
re pyrai
dale rotū
dum

Conus

Basis
Conus

Basis

pyramidale
rotundū

pyrami
dale late
ratum

GEOMETRIAE SPECVLATIVAE

1

Sevile

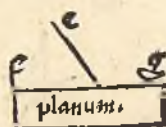
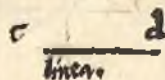
tale colūna trilaterata. sicut est ulna trilatera sartoris. unū corp⁹ tale si erigat sup⁹ sup⁹ficie trilaterā/colūne sc; sititudinē/si ꝑo erigat sup⁹ sup⁹ficie qdrangulā tecti aut domus habet figu/ra. Omnis autē sup⁹ficie sup⁹ quā corpus erigit/basis dicitur reliqua ꝑo sup⁹ficie latera noiantur. Vnde cū in regularib; qlibet sup⁹ficie possit eē basis: hęc corpa mltarū basiu noiantur: & in pyramide punctus basi directē opposit⁹/conus ap pellať. Hęc & cetera irregularia corpa patēt ex his q de nūe/ris arithmetidis disseruim⁹. Iamā his sinē imponerem⁹ nisi eorūde theoremata qdā tibi & iucunda & ꝑ necessaria exalti marē: in quibus aliquas de cōmūnibus animi conceptioni bus edicā. DIS. Ea igitur subiungas velim MAG. Fa/ctiam: ea tñ lege: ut earūde demonstrationes ꝑter exemplares nullas aut falte paucas ponā. DI. Quapropter MA. Quia singula ad intellectū dēmonstrare altioris speculatiois est: & longe maiore tractatum requireret q̄ epitomatīs no/strī breuitas admittit. DIS. Fac igitur ut lubet.

Theoremata de puncto. Ca. xij. MAG.

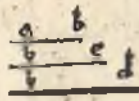
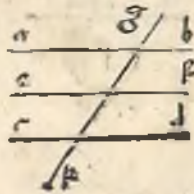
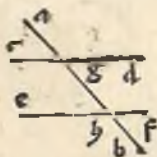
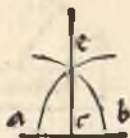
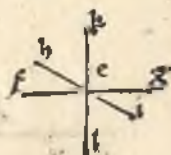
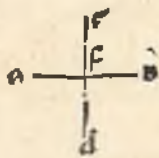
Rimū igitur de puncto exordiar. de q̄ quattuor theo remata ponātur. quorū Primū. Ab omni puncto ad punctū cōtingit rectā lineā ducere. patet de lineā du cta a puncto c ad punctū d. Secundū. Cōtractus lineę sup li neā: aut planū erectę: Itē lineę & spherę/siliter & contactus spherarū fit in puncto. DI. Qua de causa? MA. Quia lineā latitudinē & sphaera partē rectā nō habet. Exempla sunt de lineā & lineā a e b. de lineā & plano f e g. de spheris g h de lineā & sphaera e f. Tertium. Per duo aut tria in eadē recta lineā puncta impossibile est circūferentiā circuli trāsire patet quia alias in circulo esset aliqua pars plana. Quorum per quolibet tria puncta nō in eadem lineā posita contingit circūferentiā circuli ducere. DIS. Quo ingenio? MA. Illo: sint puncta. a b c. posito pede circini immobili a pun cto a. & alio ultra medietatem extenso versus b. describe se/ micirculum. rursus posito pede circini immobili in b. versus a. secundum. describe semicirculum interfecantē priorē in punctis. e d. pariformiter alios duos semicirculus describas inter b. & c. interfecātes se in punctis f g. duc lineam rectā per sectiones e d. & item aliam per sectiones f g. interfecantē priorem in puncto h qui est centrū. in quo pede circini imo bili posito & alio ad quēvis ductorū punctorū extenso de/ scribes circūferentiā puncta data transeuntem.

Theoremata de lineā. Ca. xij. MAG.

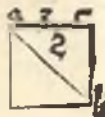
q iij

LIBRI SEXTI TRACTATVS.I.

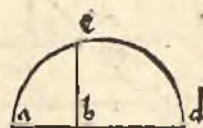
Et linea ponant theoremata nouē. Primū lineę rectę
 d partē esse in plano & partē in sublimi est impossibile: pa
 tet ex theoremate scđo de puncto. Secundū oēs lineę
 duę quę altera alterā secat in una superficie sunt. ut lineę a b
 & c d. interfecātes se in puncto f. sunt ambę in superficie a b c d
 Tertium unam & eandē lineā esse in diuersis superficiebus est
 possibile. ut patet de lineā in qua duę superficies se interfecant
 ut sint superficies se interfecātes f g & h i. sectio cōis erit lineā k l
 quę intelligat ppendiculariter & erecte transire p punctum e
 hęc cōi sectio (qā cōis est) erit in superficie f g & h i. Quārū
 diameter quadrati est incōmensurabilis siue affimiter costę: p
 batur qā si sic/numerus par esset equalis numero impari qđ
 est impossibile. patet. Sit quadratum: cuius diameter sit a b
 ut. 5. & costā una a c. ut. 3. si igitur diameter esset cōmensura
 bilis costę: tunc a b diameter haberet se ad costā. a c. ut qđ ra
 tum a b numeri ad quadratum numeri a c. ex septima. pposi
 tione decimi Eudidis. Sed quadratum a b est. 25. & quadra
 tum a c est. 9. & rurſus quadratum diametri a b duplum est
 ad quadratum a c costę. ut patebit de triangulis: Igitur nu/
 merus. 25. quadratus diametri numeri. 5. duplus erit ad. 9
 qui est numerus quadratus costę a c. & rurſus. 18. numerus
 duplus est ad. 9. quadratū costę a c. Igitur numerus. 18. est
 equalis numero. 25. p primā animi conceptionē Eudidis.
 quę uni & eidē sunt equalia & sibi inuicē sunt equalia. Quin
 rum data lineā recta sup punctum in ea signatum: lineā per
 ppendicularem cōtingit erigere. DIS. Huius exemplum
 & modum supponas. MAG. Sit lineā data a b & pñctus
 signatus in ea c posito pede circini immobili in a. alio extenso
 ultra medietatē lineę dare/describe portionē circuli. Idchinc
 posito pede circini immobili in b. describe aliā portionē circuli
 si uersus a priorē interfecantē in puncto e ad quē si pñahatur
 lineā a puncto c. erit ppendicularis scđ c e ex definitione lineę
 ppendicularis. Sextum: si recta lineā p duas rectas cecide
 rit/duosq; angulos coaltemos sibi inuicem equales fecerit
 ille duę lineę erit eque distantes. ut sit lineā a b. hęc cadat su
 per duas lineas c d & e f. & secer lineā c d in puncto g. & line
 am c f in puncto h. sitq; angulus d g h equalis angulo e h g
 dico qđ lineę c d & e f sunt eque distantes & parallelę. patet
 ex definitione. Septimū: si fuerint duę lineę uni eque distan
 tes: sibi inuicē eque distātes erunt. ut sint duę lineę a b & c d.
 quarum utraq; eque distet lineę e f. dico illas duas uidelicet
 a b & c d esse eque distantes. pbat p pcedentē: si sup has cecid
 derit lineā g k. Octauum duabus lineis ppositis: temā integ

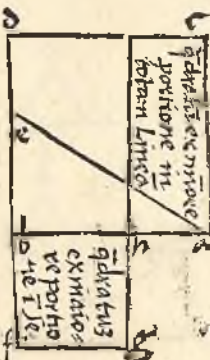
Eudides

GEOMETRIAE SPECVLATIVAE

cas sub proportionabilitate cōtinua collocare possum⁹. DI.
Q uo pacto? MA. Sint lineæ datæ a b & b d. quas cōiun/
gam. & sit lineā a d. sup quā cōstituo semicirculū & a pūcto
b ad circumferentiā duco lineā b e. hæc erit lineā q̄sita. & p
hunc modū inueniē lineā mediā inter costā & diametꝛ. No
rum lineā ppositā scdm pportione habentē mediū & duo
extrema cōtingit secaretū sc̄ sic tota lineā habebit se ad par
tem maiore: sicut maior ad minorem. DIS. Q uo pacto?

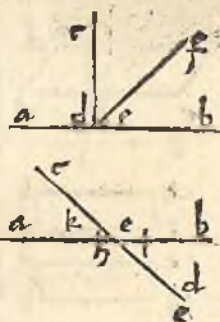
MAG. Eo sit lineā diuidēda a b ex ipsa describat quadra/
tum a b d c. cui⁹ latus d b diuido in duo equalia in pūcto e.
a quo duco lineā in a ad hui⁹ longitudinē pduco e b usq; ad
f. ita ut e f sit equalis e a. Et rursus ex portione b f. cōstituo
quadratiū qd ex ea latere a b secet portione equalē b f. q̄
sit b h. & quadratiū descriptum sit b f h g. erit a b in puncto
h diuisa scdm pportione habentē mediū & duo extrema.
Itaq; quadratum qd puenit ex ductu partis minoris sc̄ a h
in totā lineā videlicet a b m̄ est q̄tū quadratiū qd puenit ex
ductu partis maioris in se. hoc autē in numeris est impossi/
bile. DIS. Q uid est lineā in se ducere? MA. Est quadra/
tum ei⁹ describere: ad qd in potētia est. Et lineā sic in se ducta
est latus quadrati & radix illi⁹ quadrati dicit: quæadmodum
de radice numeri diximus. ut in priore exemplo: lineā b h.
in se ducere est additis alijs tribus lineis equalibus quadrati
iplius constituere quod est b h f g.

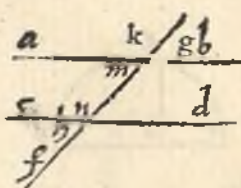
Q uid sit
lineā in se
ducere

Theoremata de angulo. Ca. xv. MAG.

Nguli theoremata ponuntur quinq; quorū primum
a Omnis rectę lineæ super rectam lineam stantis duo
utrobic; anguli sunt recti aut duobus rectis equalēs
DIS. Q uando sunt recti? MAG. Cum lineā recta sup
rectam perpendiculariter steterit. Cum vero perpendiculariter
non steterit anguli duobus rectis equalēs sunt: unus scilicet
acutus & alter obtusus. Exempla sunt: lineā a b. super quam
stet lineā c d. perpendiculariter & e f. oblique. Secundum.
Omnium duarum linearum se secantium anguli oppositi
sunt æquales. ut sint lineę a b. & c d intersecantes se in pun/
cto o erunt anguli k l æquales: similiter h e. Ex hac & præ/
cedente concluditur qd omnes anguli aliquod spaciū cir/
cumstantes valent quatuor rectos. Si etiā spaciū in
plures diuisum fuerit angulos. Tertium theoremā quod
similiter ex præcedentibus concluditur tale est. Si duobus
lineis æque distantibus lineā superuenerit duo anguli co/
alterni æquales erunt. Et angulus extrinsecus angulo
q m̄

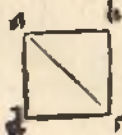
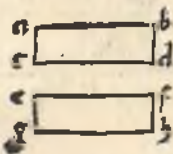
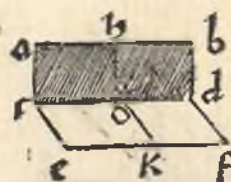
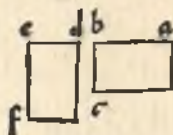
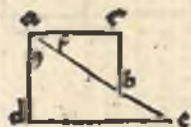
LIBRI.VI. TRACTATVS PRIMVS

intrinseco sibi opposito æqualis erit: & duo anguli intrinseci ex alterutra parte constituti duobus rectis æquales erūt. ut sint duę lineę a b & c d æque distantes: sup quas cadat linea e f. secans eas in pñctis g & h. anguli g & h sunt coaltermi & eq̃ les. & angulus extrinsecus k: est æqualis angulo intrinseco sibi opposito: & anguli intrinseci m & n duobus rectis sunt equales. Quartū omnis angul⁹ solidus q̃tuor rectis & planis minor est. ut patet in angulo o. Quintū. oīs angulus rectilineus in finis angulis cōtingētię maior est. ut angul⁹ rectilineus a maior est angulis cōtingētię eb. nec crescere poterit angulus cōtingētię donec ad equalitatē recti perueniat. licet semper propius accederet: si enim rectitudinē attingeret iam non angulus contingētię sed rectus esset.

Theoremata de superficie. Cap. xvi. MAG

E superficiebus in genere theoremata. s. sunt. Quorū primū. Sup̃ficies similes sunt/ quare anguli unus angulis alterius sunt equales: lateraq; angulos p̃ quos continētia sunt p̃portionabilia. ut triangulus. a c b. si similis est triangulo. a d e. q̃a angulus. c. æqualis est angulo d. quia ambo recti. & angulus. f. æqualis angulo. e. qm̃ coaltermi. & similiter angulus. h. angulo. b. latera quocq; hos angulos cōtinentia sunt p̃portionabilia. Nā sicut se habet latus b c. ad latus. c a. ita se habet latus. a d. ad lat⁹. e. amplior huius theorematis deductio patebit infra in praxi. Secūduz Sup̃ficies mutekesia id est mutuoꝝ laterū sunt/ inter quorū latera incontinua p̃portionalitas retrāsiue habetur. ut sunt superficies. c d f. & b a c. In his enim proportio lateris a b. se habet ad p̃portionem lateris. d e. sicut p̃portio lateris e f. ad p̃portionē lateris. b c. Tertiū. Sup̃ficies ærecta est sup̃ superficie cum ab eodē pñcto lineę quę est terminus cōmunis illaz sup̃ficies: duę lineę p̃pēdiculares sup̃stāt rectum cōtinentes angulū: & in eisdeꝝ superficiebus sitę sunt

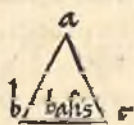
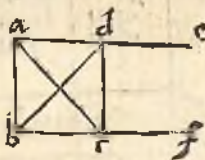
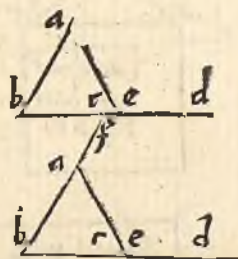
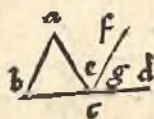
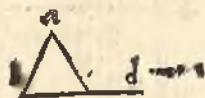
DIS. Exemplū addas. MAG. Si sup̃ficies iacens. c d e f. & sup̃ficies ærecta super hanc. a b c d. Est itaq; linea cōmunis terminus harū. c d. in qua signato pñcto. g. p̃trahātur duę lineę p̃pēdiculares sc̃z. g h. in sup̃ficie ærecta & g k in iacente. Si hę lineę angulū rectū cōtinent sc̃z. g. sup̃ficies. a b c d. orthogonaliter ærecta est sup̃ superficie. c d e f. ut p̃ponit theoremata. Quartū. Sup̃ficies equę distant q̃ si in infiniitū p̃trahant nō concumūt. ut sunt a b c d. & e f g h. Quūrum quibet sup̃ficies rectilinea aut est trigona aut in trigonos resoluenda. Ex quo patet trigonū esse primā sup̃ficies: angulariū. ut sup̃ficies quadrangula in duos resoluuntur.

GEOMETRIAE SPECVLATIVAE

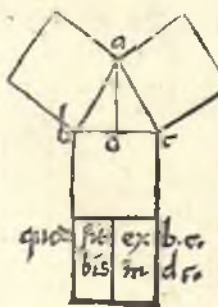
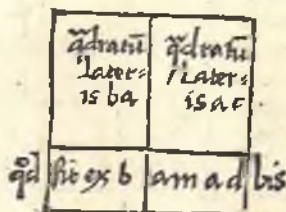
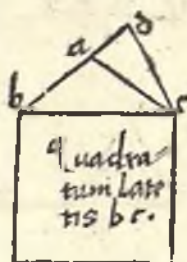
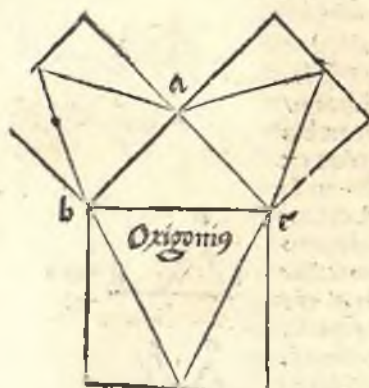
gonos: scz. a b c d resolvitur in trigonum. a b c. & c d a.

De Triangulo. Capitulum. xvij. DIS.

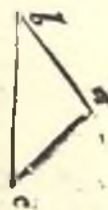
Voniam trigonum supradictum angularium primam dicitur.
 q de eo si q habes theoremata edidit. MAG. habet
 re q plura: sed ne epitomatis excedat modum ex his
 cum undecim ponat. quoniam Primum. Omnis trianguli angulus ex
 trinsicus duobus intrinsecis sibi oppositis est equalis. ut sit
 triangulus. a b c. cuius latus b c protrahatur usque ad d. Erit
 c. angulus extrinsicus duobus angulis intrinsecis sibi oppo
 sitis scz. a & b. equalis. Et probat sic. a puncto. c. protrahatur li
 nea. c f: eque distans lineae. a b. & divisus est angulus. c. ex
 trinsicus in duos angulos scz. e & g. eritque angulus. e. equalis
 angulo. a. per tertium theorema de angulis: quia sunt coalterni.
 Et angulus g extrinsicus equalis angulo b intrinseco sibi op
 posito: per secundam partem eiusdem theorematum. quare totus an
 gulus extrinsicus c equalis est duobus intrinsecis sibi op
 positis: q sunt a & b quod fuit probandum. Secundum. omnis tri
 angulus habet tres angulos equales duobus rectis. ut sit tri
 angulus. a b c. produco lineam b c usque ad d causa est angulus
 extrinsicus c & q anguli c & e duobus rectis sunt equales
 per theorema primum de angulis: & angulus extrinsicus e.
 equalis est angulis intrinsecis sibi: scz a & b per praecedens the
 orema. erunt itaque tres anguli scz. a. b. c. equales duobus re
 ctis: qd fuit probandum. Tertium omnis trianguli duo quilibet an
 guli duobus rectis sunt minores. probat quia tres duobus re
 ctis sunt aequales. igit si unum demas: remanentes erunt mino
 res. vel sic. sit triangulus a b c cuius latus b c protrahatur in d.
 fit angulus extrinsicus e q maior est angulo a vel b. ex theo
 remate priore praecedenti: & angulus extrinsicus e cum angu
 lo intrinseco c est equalis duobus rectis ex primo theorema
 te de angulo. igit anguli intrinseci b & c sunt duobus rectis
 minores. similiter anguli intrinseci a & c. Ideo probat eodem
 modo de angulis a & b si protrahatur linea b a in f. Quartum
 equales sunt sibi cuncti trianguli q super eandem basim atque in
 ter duas lineas eque distantes sunt constituti. ut triangulus a
 b c & d b c constituti sunt super basim b c inter lineas aequedis
 tantes: q sunt a e & b f. Patet quia tales trianguli dimidia sunt
 quadrati super eandem basim constituti. Quintum. In omni tri
 angulo duum equalium laterum uterque angulus qui sunt ad
 basim: est minor recto & unus alteri est equalis. ut sit trian
 gulus a b c cuius latera a b & a c sunt aequalia: erit b c basis
 & angulus b minor recto: & angulus c minor recto. & an
 gulus b equalis angulo c. Ex quo sequitur q si alicuius tri

LIBRI SEXTI TRACTATVS PRIMVS

anguli duo anguli equales fuerint: duo latera
æquos angulos respiciētia erunt æqualia. ut in
dicto triāgulo latera a b & a c respiciētia æquos
angulos b & c sunt equalia. Sextū. Omnis tri/
anguli duo quibet latera simul iuncta reliquo
sunt longiora. ut sit triangulus a b c erunt latera
a b & a c simul iuncta longiora latere b c. Septi
mū. Omnis trianguli longius lat⁹ angulo maio
ri oppositum est. ut in dato triangulo: angul⁹
maior est a cui opponit latus b c quod maius
est lateri a b vel a c. Octauū. In omni triangu
lo rectangulo quadratū quod a latere rectāgu
lo opposito in semetipso ducto describit: equū
est duo bus q uadratis quæ ex duobus reliquis
lateralibus describunt. ut sit triangulus rectangulus a b c cu
ius angulus a sit rectus: erit quadratū lateris b c æquale du
obus quadratis laterū a b & a c. & quod dictū est de qdra/
tis / habet etiā veritatē de alijs superficiebus ex trianguli lateri
bus descriptis / in lineatiōe & creatione similibus. ut triāgu
lus oxigonius cōstitutus ex latere b c equalis est duobus tri
angulis oxigonij cōstitutis ex lateralibus a b & a c. DI.
Quantū autē potest latus ampligonij quod obtuso angu
lo subtendit respectu aliorū laterū? MAG. tanto ampli⁹
potest quantum est qd cōtinet bis sub uno eorū atq; ea linea
quæ sibi directe iuncta ad obtusū angulū: a perpendiculari
n extra dephendit. ut sit triangulus ampligonius a b c
cuius angulus a est obrusus. ducatur itaq; a puncto. c.
linea perpendicularis ad lineā a b: q̄ necessario cadet ex
tra triangulū. prehā igit lineā a b & tanger hanc per
pendicularē in puncto d. erit itaq; quadratū lateris b c
tanto maius duobus quadratis laterū a b & a c quan
tū est id quod sit ex b a in a d bis. DIS. Quantū ve
ro potest latus oxigonij angulo acuto subtensio respe
ctu aliorū duorū laterū? MAG. Tanto minus potest ipsis
quantum est quod bis cōtinet sub uno eorū laterū: cui scil
licet perpendicularis substat: & ea parte sui q̄ perpendicularis &
angulo acuto interiacer. ut sit triangulus oxigonius a b c cu
ius ngulus c sit acutus: ducō perpendicularē ab āgulo a ad
lineā b c in puncto d. erit itaq; quadratū lateris a b tanto mi
nus quadratis laterū a c & b c quantum est id quod sit ex b c
in d c bis. Et qd iam dictū est de latere subtensio angulo acu
to oxigonio. habet etiā veritatē de latere subtensio angulo acu
to i ampligonio vel orthogonio. Nonū. Si ab aliq angulo

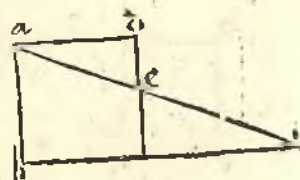
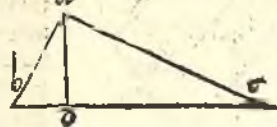

GEOMETRIAE SPECVLATIVAE

lorū triangulilinea recta ad basim ducta illū angulū p æq/
lia secet: duę partes basis reliquis eiusdē trianguli proporti
onales sunt. ut sit triangulus a b c & angulū a diuidat p æq/
lia linea ppendicularis a d ducta ad basim b c. erunt ptes ba
sis scz b d & d c pportionales lateribus a b & a c. qđ facile pa
ter in numeris: patebitq; infra in praxi. Decimū. si ab ortho
gonij angulo recto ad basim linea ppendicularis ducat: erit
ipsa ppendicularis inter duas sectiōes ipsius basis p/
portionalis: & utrūq; latus inter totā basim atq; sibi cō
terminalē basis portionē. ut sit triangulus a b c. a cui⁹
angulo a recto ducat linea a d ppendicularis ad ba
sim b c. erit linea a d pportionalis parti basis b d & d c
& sicut tota basis ad latus a c vel a b. sic latus a c ad p/
tem basis d c & latus a b ad partē basis b d. & hæc q/
q; infra manifesta erit: Vndecimū. Oīm duorū trian/
guloꝝ quorū anguli unius angulis alterius sunt æqua
les: latera æquos angulos respiciētia sunt pportionabi
lia. ut sint trianguli a d e & a b c quorū angulus d est æ
qualis angulo b & angulus a angulo e & angulus f an
gulo c. Ob id latera a d & d e sunt pportionabilia late
ribus a b & b c. Nā sicut se habet latus d e ad latus a d
sic se habet latus a b ad latus b c. Ex hoc theoreate mpa cō/
cludi possunt. pbatū est partū supra theoreate primo de lu
pescie. Latius autem infra in praxi dēducetur.

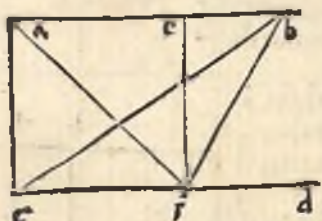
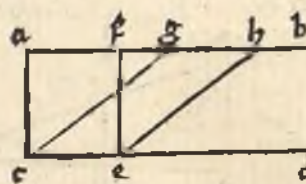
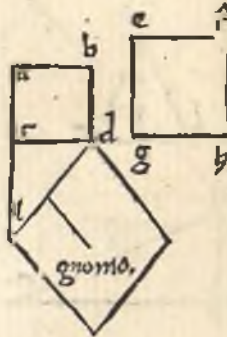
De Quadrangulo. Cap. xviij. MAG

E quadrangulo hæc ponant theoremata. Primus. a
d oīs parallelogrami spaciū ea qđ quę diameter se
cat/p mediu; parallelograma circa eandē diame
trū consistere dicuntur. ut sit spaciū parallelogrami a b c d.
cuius diameter sit a d. quę diuidant duę lineę e f & g h dū/
ctæ æque distāter lateribus oppositi dicti parallelogrami
secantes se super diametrum in puncto k: & erit oī hoc
spacium diuisū in quattuor rectangula: quorū duo cū
diameter secat/per medium: videlicet a h e k & k f g d cir
ca diametrum consistunt: reliqua duo scilicet h b k f & e
k c g supplemēta dicuntur: & sunt semper sibi antice q/
lia: quæ ambo sumpta cum uno parallelogramonē circa
diametrum consistentium/constituunt gnomonem: cui
si addatur aliud parallelogramum circa eandem consistēs
diametrum/eorum parallelogramum integratū est. Vn
de patet dictum Aristotelis in prædicamentis. ubi dicit.
Parallelogramum addito gnomone ipsū crescit: sed non

Aristotel

LIBRI.VI. TRACTATVS PRIMVS

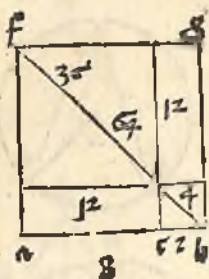

d	f	e
9	12	
3	4	
21		b

alteratur. Secundū duobus quadratis assignatis tertiu dant
 equale constituere facile est pbabile: sint em quadrata duo
 data a b c d & e f g h, prahat latus a c in directū versūs l. do
 nec e l equale sit uni lateri quadrati e f g h & a puncto l du
 catur linea recta ad punctum d. Et fit triangulus rectangu
 lus c d l. cuius latus d l oppositū angulo recto c. ergo qua
 dratum descriptum a latere d l equū erit duobus quadra
 tis descriptis a lateribus c d & e l p nonum theorema de tri
 angulo, & rursus ex linea d l circa quadratum a b c d descri
 batur gnomō: qui erit quadrato e f g h equalis: quod sic pa
 tet. Nam totum quadratū d l includit duo quadrata a b c d
 & e f g h, ut pbatur est. igitur dempro ab eo qdrato a b c d
 qui remanet gnomō equus est reliquo quadra
 to e f g h. Tertium omnes sup̄ficies equedistant
 um laterum super unam basim: atq; in eisde al
 terius lineis constitutę sunt equales, ut sint lineę
 alternę equedistantes a b & c d. Inter quas con
 stituā duas sup̄ficies equedistantium laterū scz
 a f c e. & g c h e super eandē basim c e & erunt
 equales. Quartum si parallelogramum & tri
 angulus in eadem basi & in eisdem altēmis line
 is fuerint constituta: parallelogramum triangu
 lo duplum est, ut sint alternę lineę equedistan
 tes a b & c d. inter quas constituat parallelogra
 mū a e c f sup basim c f qd diuidat in duo p dia
 metru a f. sit triangulus a c f sup eadē basi c f ad
 quē parallelogramū a e c f duplū est: qā cōnnet
 ipm & e i equale scz a e f & dictū parallelogramū
 erit si pter duplū ad triagulū c b f in eadē basi cō
 stituto: qā triangulus c b f eq̄lis est triangulo a c f. ex theore
 mate qnto de triangulo. Quintū. si fuerint linea i duas quā
 tascūq; ptes diuisa: qdratū qd fit ex ductu totius lineę in al
 terā ei⁹ partē: equale est quadratis q ex ductu eiusdē partis
 in se ipsā: & aliterius in alterā sit. ut sit linea a b diuisa in a c &
 c b: erit quadratū d a e b constitutū ex linea a b & a c equale q
 drato constituto ex a c qd est d f a c & quadrato f c e b qd fit
 ex ductu lineę a c in c b. Quod facile claret in nūeris. ut sit
 tota linea a b. ut. 7. pars a c. 3. & pars c b. 4. erit quadratū ex
 b c & a c. 21. quia ter septē sunt. 21. & quadratum a c. 9. nā
 ter tria sunt nouem. & quadratum ex a c & c b. duodecim
 eo q ter quattuor faciunt duodecim. Hęc autem duo qua
 drata simul iuncta. 9. scz. 12. faciunt. 21. equale quadrato
 priori. Et nō solum hoc theorema in numeris: sed & plu/

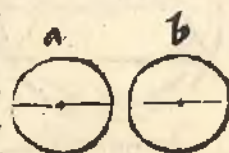
GEOMETRIAE SPECVLATIVAE

et alia demonstrari possunt quae breuitatis causa silentio transire libuit. Sextum. Si fuerit linea in duas partes diuisa: quadratum quod ex ductu totius in seipsum fit: equum est his quae ex ductu utriusque partis in seipsam & alterius in alteram bis fiunt. ut sit linea a b. 8. diuisa in c & habeat linea a c. 6. & linea c b. 2. erit quadratum ex tota linea a b. 64. & quadratum lineae a c. 36. & quadratum c b. 4. & quadratum a c in c b. 12. & rursus quadratum a c in c b. 12. quae ultima quattuor simul iuncta: faciunt 64. quibus equatur quadratum primum: quod sit f g a b. ex quo concluditur quod parallelograma duo totius p quae transit diameter sunt ambo quadrata. Valet hoc theorema pro intellectu theorematum septimi de triangulo.

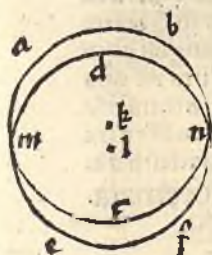
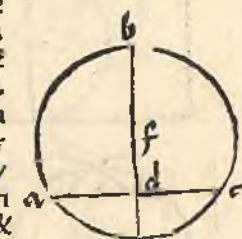

De circulo theoremata. Ca. xix. MAG.

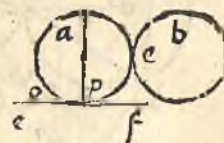
De circulo haec ponunt theoremata. Primum. Circulos quorum diametri equales fuerint equales esse necesse est. ut sunt circuli a & b. Secundum. Circuli positi facile est centrum reperire. DIS. Quo ingenior

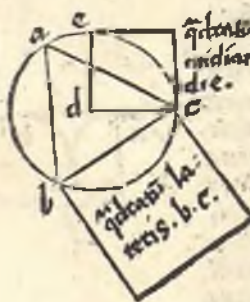
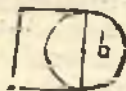
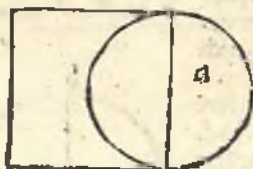
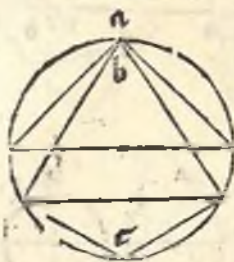
MAG. Isto. Sit circulus datus a b c. cuius centrum quæritur: duc in circulo ubi placuerit lineam a c. applicantem extremitates suas circumferentiæ ex utraque parte: quam diuide per duo equalia in puncto d. a quo duc lineam perpendiculari ad lineam a c. cuius extremitates applicentur circumferentiæ ex utraque parte: quam rursus diuide per equalia in puncto f. g & centrum circuli est quæsitum. Vel alter sic. In circumferentiâ circuli dati signa tria puncta: cum quibus operare: ut in quarto theoremate de puncto dictum est. Tertium. Circulorum se

cantium cetera sunt diuersa: nec alter alteri plus quam in duobus locis secare potest. ut patet in circulis a b c & d e f quorum primi centrum est k. secundi est l. & intersectant se in punctis m n. Quartum. Circulus intransiens circum circumferentiâ non idem centrum cum eo quæ contingit necessario habebit. ut patet in circulis a b c & d e f quorum primi centrum est o: secundi e. Quintum. Si circulus circumferentiâ contingat: siue intrinsecus: siue extrinsecus in uno tantum loco contingere necesse est. patet primum in circulis iam proxime datis. secundum videbis in circulis a & b. qui se contingunt in puncto e. Circulus autem circumferentiâ contingit quæ tangendo non intersecat. Vnum vero circumferentiâ sex equales possunt contingere. & sphere duodecim unam equalem contingere possunt. Sextum. Angulus a linea recta & circulo quæ contingit ceteris omnium acutior est acutior

LIBRI SEXTI TRACTATUS PRIMVS

tissimus. Is ψ o qui continet a diametro & circumferentia oim acutorum est amplissimus. patet in circulo dicto. a. que continet linea e f. erit angulus o acutissimus: & angulus p oim acutorum maximus. & quanto circulus maior fuerit: tanto angulus contingens minor est. & quanto circulus minor fuerit: tanto angulus contingens est maior. Supplementum huius est supra i ulrimo theoremate de angulo. DI. Quia linea circulum contingere dicitur. MA. Quia cum circuli contingit in utraque parte erecta circulum non secar. Septimum. Si intra circulum angulus supra centrum consistat. alius vero supra circumferentiam consistens eadem basim habeat: q supra centrum est ad reliquum duplus est. ut patet in angulis a b quorum angulus a duplus est ad angulum b & habet basim communem. d e. Octauum. Angulus rectilineus semicirculi super arcum consistens rectus est: in portione vero semicirculo minore: maior: in portione autem maiore: recto minor est. ut patet de angulis a b c quorum angulus a est rectus. angulus b recto minor & angulus c recto maior.

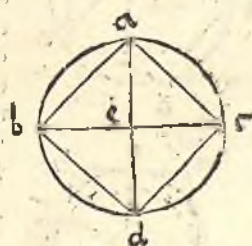
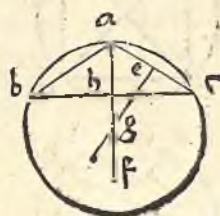
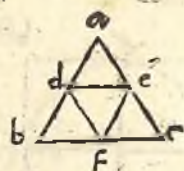
Nonum. Omnium duorum circulorum est proportio unius ad alterum sicut quadratum diametri unius ad quadratum diametri alterius ut patet in circulis a & b q sunt in proportione dupla. Decimum. Arcum datum hoc pacto contingit per equalia diuidere. sit arcus c diuidendus a b c cuius chorda est b c pone pedem circuli in immobile in puncto b. extende alium usque ad arcum super quem portionem describas: arcum datum interfecantem q facto: pone pedem circuli in c & alia portionem dictam interfecantem describas: & punctus intersectionis erit in q arcus datus est per equalia diuisus. Vndecimum. Omnis trianguli equilateri. qd a latere uno quadratum describit: triplum est quadrato dimidij diametri circuli: a q triangulus ipse circumscriptus. ut sit circulus a b c & triangulus inscriptus supra b c.

Dico q quadratum lateris b c triplum est ad quadratum d e. De figurarum inscriptione theoremata. Capitulum. xx. DIS. Vm plura de angulis lineis aut superficiebus dare n posses theoremata? MA. Possem: sed ea oia ponere non tam necessarium esset ad intuitionem nostram q laboriosum. Nam ea tm uidere placuit quibus ad praxim imediantius uti conueniet: ad qua etiam figurarum inscriptio deseruiet. Ob id de ea quoque theoremata quaedam ponenda sunt. DIS. Attamen primum edici

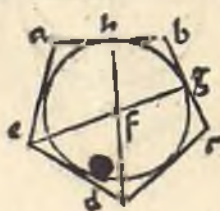
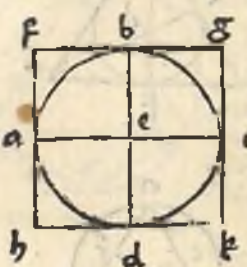
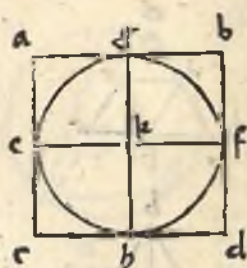
GEOMETRIAE SPECVLATIVAE

to: quæ superficies alteri inscribitur. MAG. Quæ late/ra eius cui inscribitur uno quoque angulo suorum intrinsece contingit. Circumscribitur vero figura figure cuius latera: eius cui circumscribitur omnes angulos contin/ git. ut patet in triangulis a b c & d e f quorum primus circumscribitur secundo & secundus inscribitur primo.

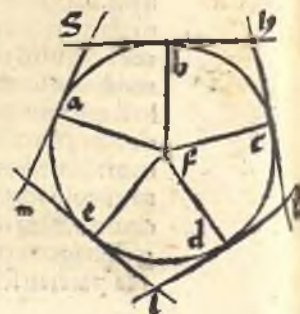
DIS. Nunc si quæ habes theorematibus dicas. MA. Primum est tale. Intra datum triangulum potest circulus inscribi. DI. Quomodo. MA. Illo sit triangulus a b c cuius latus a b dividatur in duo equalia in puncto e. a quo ducatur lineam rectam in angulum c. rursus dividatur latus a c in duo equalia in puncto f. a quo ducatur lineam rectam in angulum b secabit lineam e c in puncto d qui erit centrum circuli inscribendi. Secundum dato trigono orthogonio hoc pacto contingit circulum circumscribere. Sit trigonus a b c cuius angulus rectus a erit b c latus longius quod dividatur in duo equalia in puncto d qui erit centrum circuli circumscribendi. Tertium dato trigono oxigonio circulum circumscribere possumus hoc modo. Sit triangulus a b c. cuius latus a b dividatur in puncto e. a quo ducatur lineam rectam in angulum c. Et rursus dividatur latus a c in puncto f. a quo ducatur lineam rectam in angulum b secabit lineam e c in puncto d qui est centrum circuli circumscribendi: & erit quadratum cuiuslibet lateris trigoni inscripti tripulum ad quadratum diametri dimidiæ circuli circumscripti: quod facile probatur ex theorematibus de trigono. Quartum dato trigono ampligonio circulum circumscribere possumus hoc pacto sit trigonus a b c cuius angulus a obtusus erit latus b c longius quod dividatur in duo equalia in puncto h. p quæ & angulum a. ducatur lineam a h. f. dupla aut maius lineæ a h. Rursus dividatur latus a c in duo equalia in puncto e. a quo ducatur perpendicularis donec interfecerit lineam a h. f. in puncto g qui erit centrum circuli circumscribendi. Quintum dato circulo trigonum orthogonium inscribere erit diameter circuli dati latus longius angulo recto oppositum & medietas semicirculi angulus rectus. Dato vero circulo si trigonum ampligonium inscribere placuerit: erit chorda portio minoris latus angulo obtuso oppositum: & medietas arcus angulus obtusus. Si autem dato circulo trigonum oxigonium inscribendus fuerit: dividatur circumferentia in tria equalia. & puncta divisionis erunt anguli trigoni oxigoni: a quibus latera sunt ducenda. exempla patet in secundo tertio & quarto theorematibus predictis.

LIBR. VI. TRACTATUS PRIMVS

Sextū. non modo circulo trigōus sed quadratus pōt in scribi. DIS. quō ingenio? MAG. sit circulus. a b c d & centrū. e. p quod ducā duos diametros se orthogōa liter intersecātes: quāz extremitates enī angulū qdratū: a quibus pōctis lateribus emerget quadratū quēsitum. Septimū. Intra datū quadratū cōtingit circulū inscribere. DIS. Quo pacto? MAG. Sit quadratū. a b c d diuidat unūquodq; latus in duo equalia in punctis .e. f. g. h. a gbus ducant dūz lineę intersecātes se orthogōnaliter in. k. qui est centrū circuli qdratū. Octauū: circa p. positiū circulū/ quadratū describere. ut sit circulus datus a b c d. cui⁹ centrū. e. p qd dūco duos diametros intersecātes se orthogōnaliter: a quāz extremitatibus ducoli neas orthogōales sese tangētes in punctis .f. g. h. k. quadratū circa datū circulū cōstituētes. Nonū. Circa datū quadratū circulū describere. sit quadratū. a b c d. pduca in eo duos diametros intersecātes se in puncto .e. qui erit centrū circuli circūscripti. Decimū. Intra datūz circulū pentagonū qd angulū describere. sit circulus cuius centrū. f. diuidat eius circūferentiā in. s. equalia in pūctis a b c d e. q lineis cōiuncta pentagonū qdūz cōstituunt. Et si ab angulo. a. in angulūz. c. & rursus ab angulo. b. in. e. rectā lineā duxeris: qlibet harū alterā diuidet secūduz pportionē habentē mediū & duo extrema. & maior portio lateri pentagoni equalis erit. Vndecimū. Circa circulūz datū pentagonūz æquiangulūz describere. sit circulus cuius centrūz. f. cuius circumferētiā diuidatur in. s. equalia in punctis. a b c d e. tractis tōidez a centro ad hęc puncta lineis: sup quas singulas pduco orthogōales sese in punctis. g. h. k. l. m. cōtingentes: atq; pentagonūz qsitum continētes. Duodecimū. Intra pentagonūz datūz circulum describere. sit pentagonus. a b c d e. cuius latus. a b. diuidat in. 2. æqua in puncto. h. a q ducat lineā rectā in angulūz. d. Rursus diuidat latus b c in puncto. g. a q ducat lineā rectā in punctūz. e. hęc intersecabit lineā. h d. in puncto. f. q est centrū circuli inscribēdi. Et eo ingenio alias qlibet cūq; multiangulorum figuras circulo & rursus circulūz ipsiis/ & insuper figuras angulares angularibus inscribere/ aut circumscribere liquide dinoscēs.

GEOMETRIAE SPECVLATIVAE

Theoremata de Corpore. Cap. xxi. DIS.

Anequidē ut ais figuras planas / planis inscribere & circūscribere ex dictis intelligo: figurarū adiutus descriptione: de corporibus vero an idē sit iudiciū nec ne / nōdum accepi. quapropter & corporū si q̄ habes theoremata subiungas. MAG. Corporū theoremata varia & q̄dem ppulchra sunt: at p̄o in plano (quēadmodū superficiēs) describi nō possunt. difficillimū est intellectū in mathematicis minus bene usitatum eiusdē speculationes posse prima fronte apprehendere. Tuis tamē semp acquiescens periculis: de regularibus altē aliqua ponā theoremata. Pri/ mū tantū regularia & non omnia loci sunt repletiua. DIS assentio minime. MAG. Quapropter? DIS. q̄a omne corpus in loco est: & eū in quo est replet: & ab eodē circūscribit. MAG. verū quōd argueris de repletionē philosophica (de q̄ in naturalibus) non aūt de repletōe mathematica circa quā hec nostra versat disceptatio. DIS. Quid est replere locū mathematicū? MAG. Replere locū mathematicū dupliciter cōtingit: sc̄z secundū superficiē & secundū corpus. Replere autē locū s̄m superficiē est totū spaciū circūstantis aliquē punctū in superficie plana superficiebus occupare. tale autē spaciū cum quattuor rectos valeat angulos (unū visum est in secundo theoremate de angulo) ab his t̄m superficiebus replet: quarū aliqui anguli iuncti quattuor rectos valent. ut sunt trigonus tetragonus & hexagonus. unde sex trianguli isopleuri / quattuor tetragoni & tres hexagoni locū replēt. ut patet in figuris. DIS. quid est replere locū secundū corpus? MAG. est circa punctū in corpore constitutū / totū spaciū undiquaq; adimplere: ex q̄ daret hoc corpus solū locū replere: qd s̄m angulū suū solidū aliquoties sumptū circa punctū unū / totū spaciū undiquaq; occupabit. ut est videre in cubis: quorū octo angulariter iuncti locū replēt corporaliter. DIS. Quid de alijs regularib⁹ corporibus? MAG. Cetera corpora regularia locū non replent: pyramide dēpto: de q̄ nō parua inter mathematicos p̄fessores disceptatio fuit: & adhuc sub iudice lis est. Nā q̄da pyramides duodecim / alijs viginti / nonnulli autē vigintrū / tuor locū replere demonstrare conati sunt. At p̄o q̄ mathematica dogmata rimant subtilius: astruere nitunt pyramide regulare: quatenusq; multiplicatū loci cōtinentiā locale nō posse replere. De his tamē ad plens me (q̄a prima traditurus sum rudimenta) admonuisse magis q̄ demonstrasse sufficiat. ad reliqua transeamus.

quid sit re
plere locū
mathema
maticū

secundū
corpus

Sex isopleuri

Quattuor Tetragoni

Tres Hexagoni

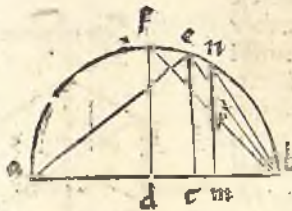
LIBRI SEXTI TRACTATVS.I.

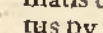
De inscriptione mutua regulariū corporū : & de
inscriptione omnium regularium uni & eidē
spheræ. Capitulum ultimum. MAG.

Ecundū de corporibus theorema est tale. Corpora re-
s. gularia a se invicē; & a sphaera sunt circumscriptibilia.

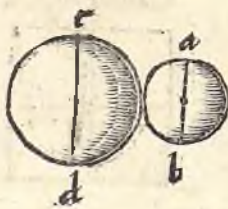
DIS. Quæ possunt inscribi pyramidi? MAG.

Tantū octohedron: & rursus ipsi octohedron pyramis & cubus possunt inscribi. Cubo vero inscribit octohedron: ipsi autē icohedrō omnia pter octohedrō inscribunt. Quod quidem facilius deprehendes si latera corporū ex arte poteris fabricare. hoc pacto. Sit diameter sphere cui inscribenda sunt corpora regularia a b q̄ diuidat̄ in duo equalia in. d. & rursus a b in m̄ equalia in c. itaq; a c sit dupla ad c b. & posito per d circinū in d lineet̄ semicirculū: cuius. a b. sit diameter siue chorda. Et ducātur lineę ppendiculares a punctis d & e ad circūferentiā q̄ sunt d f & c e. scđm doctrinā quarti theore-

 maris de linea. pducatur linea recta ab a ad e q̄ erit la-
 tus py ramidis. similiter ducat linea recta ab f. ad h.
 q̄ erit latus octohedron. sic quoq; linea recta ducta
 ab e ad b erit latus cubi. q̄ si diuidat secundū pporti-
 onē habentē mediū & duo extrema. sc̄m theorema
 octauū de linea. in p̄cto p maior portio sc̄z. p. b. erit
 latus duodehedron. Rursus diuidat d̄ h in duo equa-
 lia in m : a quo pducatur linea ppendicularis q̄ sit m

n. & a puncto n. ducat lineam rectam ad b. q. erit latus icohedron.
ut patet in descriptione hic depicta. Horum 2. o. corporum fabri-
catio exemplari potius q. oculis subest q. intellectuali libuit de-
monstratione demonstrare. quemadmodum ia vidisti eadem ex pa-
pyro coniuncta. Tertiū. Oim duarū spherarū est pportio uni/
us ad alterā. tanq. suę diametri ad diametrum alterius. pportio
triplicata. Hoc claret in spheris a b & c d. Spherarū igitur q.
nū diametrorū pportio est dupla. erit pportio octupla. Q. uar-
tu. Ois columna siue sic late rata siue rotunda / tripla est ad su-
am pyramidē. un li columna habet gr̄is libras .30. pyramis
sua habebit nū libras decē. Q. uintu. æqua corpora sunt at-
q. similia / quorū terminales superficies numero ac quāitate
ęquales sunt atq. similes. ut sunt duo cubi bipedales. Sexnū
corpa similia sunt q. libris superficialibus & nūero æq. libris cō-
tinentur. un q. uincunq. corp. rotundorū q. axes suarū basi-
um diametris sunt pportionales: sunt similia. ut axes pyra-
midis a dupla est ad diametrum suę basis e. Si f. axis pyrami-
dis b dupla est ad diametrum suę basis f. igit pyramis a similis
est pyramidi b.

GEOMETRIAE PRACTICAE

Libri Sexti in praxim Geometriæ Tractatus secundus. Cap. primū. DIS.

X dictis nondū intelligo quonā pacto aut ingenio
terrā spaciūue terræ metiri possim: ad tamen geome-
trię nomen visum est insinuare. MAG. Verum di-
cis. nam tibi in prioribus geometriæ generaliora principia
paucalq; eiusdem theorias proposui. Iam ꝑo quia te vigila-
tissimū eiusq; percupidum sentio: de metiendi modo pauca
subiungere æmitar. In primis autem quid mensura / & quæ
eius partes præmittam.

De mensura & partibus eius. Cap. ij. DIS.

Mensura.

Vid est mensura ē MAG. Est cōplurū & inter se
q equaliū intervalloꝝ longitudo finita. DIS. Partes
mensurę quæ sunt ē MAG. hæ. miliariū. stadium.

actus. pes. semipes. palmus seu palesta. spithame. dichas.
digitus. uncia. Antiquiores nanq; orbē in ptes / partes in p
uincias / provincias in regiones / regiones in loca / & loca in
territoria / territoria in agros / agros in centurias / centurias
in iugera / iugera in climata / climata in actus / actus in per-
ticas &c. diuiserunt. Vtas vero latinī per miliaria: Græci ꝑ
stadia: Galli per leucas: Aegyptij per signes: Persi per alān
gas metiebant. DIS. Miliariū quid est? MAG.

Miliariū.

Spacium continens in longū quinq; milia pedum:
quę faciunt mille passus: a quibus miliarium dicit.

Stadium

Leuca.

DIS. Stadium quantum continet? MAG. Octa-
uam prem miliarij. i. q. pedes. 625. qui faciunt passus
125. Leuca vero finitur passibus mille quingentis.

DI. Actus quantum habet? MA. actus triplex est
scilicet Minimus: & cōtinet in latitudine pedes. 4. in
longitudine ꝑo. 120. Actus duplicatus: & cōtinet in longi-
tudi- ne. 240. in latitudine vero octo. Nonnulli vero actum dupli-
catum iugerum facere / quod in longitudine. 240. in latitu-
dine vero. 120. dicunt continere. Hæc iugerū in climata req-
uit diuisio. continet em clima (ut aiūt) ex omni pte pedes. 60
itaq; ex uno iugero octo fiunt climata. DIS. Pertica quan-
tum continet? MAG. Pertica id est radius / virga est ob-
longa decem continens pedes: a quibus decempe-
da dicta est. Pertica vero dicitur quasi porticata por-
tando. DIS. Passus quantum habet? MAG.
Passus simplex habet pedes duos & dimidium: Sed
passus duplex habet pedes. 5. Gradus pedes duos.

r ij

Actus minimus.

4	120	30
---	-----	----

Actus duplicatus siue iugerum.

cl	im	at	a.
		1	30
			240
			60
			120

Actus quadratus.

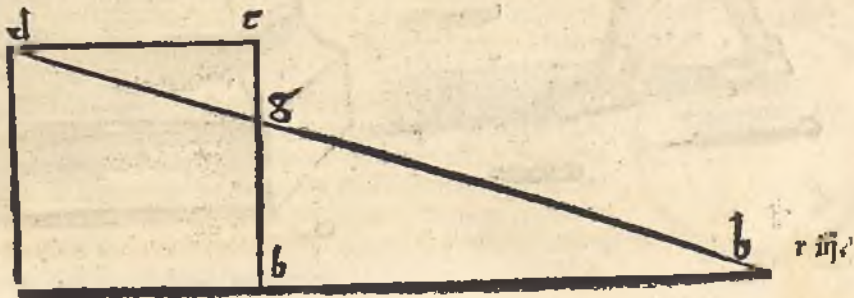
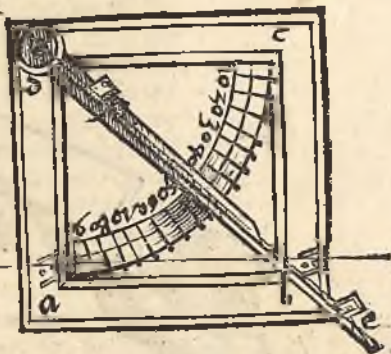
120	120	120
		120

pica siue decipeda. 10

passus. 5. gradus. 2.

GEOMETRIAE PRACTICAE

rum anguli uni⁹ angulis alterius sunt *æ*quales: latera *æ*quos angulos respicientia sunt proportionabilia. Fiat igitur quadratum rectangulum scilicet *a b c d*, super angulos *a b* duas pone pinnulas perforatas: ut per ipsas terminum rei mensurandæ possis conspiciere. Fac & regulam in quantitate diametri predicti quadrati aut longiorem quæ vocetur *d e*, ipsamque in puncto *d* clavo subtili quadrato infigas: super hanc etiam pinnulas duas perforatas pone: quæ sunt *f e* stabunt autem dictæ pinnule in eadem linea: similiter & pinnule quadrati. & paratus est instrumentum in forma ista: cuius limbum quadratum in 90. gradus divisum inscripseris: generale erit instrumentum fere ad omnia ea quæ vel per quadrantem vel astrolabium investigari possunt utilissimum & commodissimum: rursus triangulorum quod regulam facit cum lateribus quadrati: latera quadrati in gradus vel alias partes ad placitum uteris dividi possunt. Si per hoc instrumentum lineæ culuscunque quantitate inquirere volueris: angulum *a* ad lineæ principium ponas: per cuius foramen & b lineæ terminum conspicias. & in hoc situ instrumentum tuum figas. de hinc per pinnulas regulæ scilicet *f e* eundem lineæ terminum conspicias: ipsam regulam sursum aut deorsum voluendo donec terminum lineæ prioris videre possis: & punctum intersectionis lineæ regulæ & lateris *c b* animaduertas: quæ vocetur *g*. tunc enim habebis triangulos duos scilicet *d a b* (& intelligo hic *b* in termino lineæ conspiciendæ) & *d e g*. quorum anguli unus angulis alterius sunt æquales. ut oculis licet videre. Erunt igitur latera æquos angulos respicientia: videlicet *c g* & *a b* proportionabilia. Sicut enim se habet *c g* ad totum *a b* siue *c d* ita se habet *a b* (ut *b* statim terminum rei visæ) ad *a d*. Quod igitur tota *c b* vel *c d* continet *c g* totiens *a b* continet *a d* ex primo theoremate de superficiebus: & ultimo de

GEOMETRIAE PRACTICAE

triangulis. Per hoc igitur instrumentū altitudinem turris: p
funditatem putei aut vallis: longitudinē aut latitudinem cā
pi: & insuper omnem lineam rectā: potes metiri. Insuper al
titudinem & latitudinem turris/valuæ aut fenestræ alterius
ue rei alio inuestigare si placet valebis ingenio. DIS. qua
li ē. MAG. Baculo quem Iacob dicunt. DIS. Qua
lis is est baculus? MAG. Accipiat baculus cuiusuis lon/ Baculus
gitudinis: quem in partes æquales diuidas: circa sectiones ri Iacob.
mas aut foramina fabrices. dehinc baculum parū mensu
ræ unius partis diuisionis prædictæ facias: & paratus est ba
culus. Per quem si altitudinem rei considerare placuerit: po
nē baculum parū in foramen unius diuisionis ut placue
rit, & baculum vertes: scilicet extremitates baculi parui im
positi sursum & deorsum tendant. quo facto: accedas aut re
cedas / donec per has extremitates rei conspiciendæ superi
orem & inferiorem terminos videas. & signa locum statio
nis tuæ. Dehinc baculum parū de foramine priore extra
has & in proximum retro (si accedere volueris) aut ante (si
repedere intendas) pone: & iterum accedendo & retroce
dendo per extremitates baculi parui / terminos rei visæ con
spicias. locumq; stationis illius signes. quantū em̄ est inter
istam & priorē stationē / tanta est altitudo rei visæ. Sic simili
modo latitudinē inuestigabis / si baculū ita vertas ut extre
mitates baculi parui dextrorsum & sinistrorsum prædantur.
Sunt & plura alia ingenia & instrumenta p̄ q̄ ea q̄ dicta sunt
inuestigant. de quibus breuitatis tantum causa super sedet
dum est. stilum ad alia vertamus.

De mensuratione circūferentiæ circuli: insup &
eiusdem diametri. Capitulum quintū. DIS

Ossum ne p̄ instrumenta dicta circuli periferiā metiri ē
p̄ MAG. No: sed t̄m lineā rectā. DIS. Quo igit in
genio ipsa venit metiendā? MAG. tali. Diameter
circuli cuius periferiæ quantitātē si scire placuerit: triple
tur & triplato addat septima ps diametri: & circūferē
tiæ emerget longitudo. cōtinet em̄ circūferentiā diame
tri ter & septimā eius partē. hinc est q̄ si circūferentiæ vi
cesimā secundā partē abstuleris: remanētis tertia ps di
ametrū indicabit. exm̄ sit diameter pedū. 14. triple ē: &
erūt. 42. his addat ps septima diametri: sc̄ 2. & erunt
44. circūferentiæ quantitas. a qua si rursus. vicēsimā se
cundā partē sc̄ 2. abstuleris: relinquūtur. 42. quarum
ps tertia sc̄ 3. 14. diameter erit. & hæc de primo: sc̄ 3 line
arum mensuratione sufficiant.

LIBRI.VI. TRACTATVS .II.

De mensuratione superficies & primo circularis & semicircularis. Ca. vi. DIS.

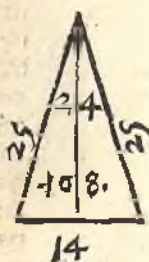
Ensurā lineaz itellexi sane: ad superficies nūc stum verte queso. MA. Faciā ac lubens: & de circulo omnīū superficiesū prima & regularissīma exordiū sumamus. Cuius si areā embadū siue pōdismū / q̄ oīa in pposito idē significāt: cōtinentam scire volueris: multiplica medietatē circumferentiā in medietatē diametri & pductū dabit areā, ut gratia exempli, sit circulus cui⁹ circumferētia 44. & diameter 14. erit area, 154. aut ducat diameter in se pductū multiplīcet p. 11. pducti decimaquarta pars erit area: pater igitur si diameter unī⁹ circuli ad diametru alteri⁹ dupla fuerit: erit area q̄drupla ut hic * DI. Sed semicirculi area q̄liter dephēdit. MA. talit. Multiplicet basis p semidiametru: pductū rursus p. 11. ducat: pducti decimaquarta pars areā dabit, ut sit semicirculus cui⁹ basis 28 semidiameter 14. erit area, 308. qd facile p̄babit si area totī⁹ circuli p modū dictū q̄rat. de hoc facis ad reliq̄ pperō

De inuentione areę triangulorum: primo de isopleuro. Ca. vii. DIS.

E triangulo igit nūc dicas: quē in supioribus d inter superficies scdm locum obtinere volebas. MA. Ita facitare institui: & tñ oīa simul dicere nō licet. In primis de isopleuro: scdo de isochele: & demū ordine tertio de scaleno dicere ppono. DIS. Isopleuri igitur q̄ pactō iueniēda est areā. MA. Illo qm̄ q̄q̄ habet latera mltiplicet lat⁹ unū p aliud & pducto tertiu latus addat: & ei⁹ qd puenit medietas areā ostēdit, ut sit isopleur⁹ cui⁹ qdlibet lat⁹ 28. habeat: erit areā. 406. p quā si latera cognoscere placuerit ipsā p. 8. mltiplica: pducto unitatē adde / totū lat⁹ accipe a q̄. 1. deme: remanēs medietas q̄sitū ostēdit.

De isochele & eius area. Ca. viij. MA.

I vero isochelis areā inquirere volueris: f Primo cathetū eius tali ingenio q̄ras. multiplica basis medietatē in se: & sena rursus multiplica unū latus in se siue in aliud qm̄ eq̄lia sunt & a pducto id qd pri⁹ seruandū tradidi subtrahas remanēs latus q̄dratū cathetū dabit: q̄ si p basis medietatē multiplicatus fuerit: areā isochel ostēdit, ut sit isochelē cuius basis sit. 14. qdlibet:

GEOMETRIAE PRACTICAE

latus. 25. erit cathecus. 24. & area. 158.

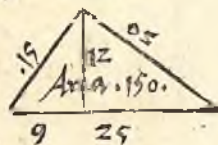
De scaleno & eius speciebus. Ca. ix. DIS.

Caleni area qua via dephendit. MA. Scaleno tres habet species: ut ex dictis liq̃t. Sed harū areę nō una via sunt inuestigādę. aliter em ampligonij & oxigonij & orthogonij area q̃ritur. DI. Qualit̃ in gr̃eda est area ampligonij. MA. taliter multiplicet̃ basis medietas p̃ cathecū & p̃ductū dabit areā. Ad inueniendū aut̃ cathecū oportet prius p̃cisurā vel eiectionē minorē eo q̃ sequitur mō inuenire. Multiplicetur minus lat⁹ in se: & si p̃ basis in se ducatur: & sū mę p̃ducte addatur simul. Rursus multiplicetur lat⁹ mediū inter maius & minus in se: & p̃ductū a summa dicta abstrahatur: remanētis medietas accipiat̃: a q̃ pars una scdm̃ basis demoiationē ablata eiectionē siue p̃cisurā ostendit. hoc est in uēta medietas p̃ basim diuidat̃: & nūer⁹ quēs eiectionē ostendit. Qua habita cathecū sic q̃ras. multiplicet̃ minus p̃ se ut prius: & a p̃ducto id q̃d ex ductu p̃cisurę in se euenit: auferatur remanētis latus q̃dratū cathecus est. Exemplū de ampligonio. sit ampligonius cuius minus latus sit. 15. mediū latus sit. 20. basis sit. 25. erit p̃cisura. 9. & cathecus. 12. & area. 150. In oxigonio multiplicet̃ minus lat⁹ in se & basis in se & a sū ma latorū subtrahatur p̃ductū ex multiplicatiōe maioris lateris in se: reliqua ut in ampligonio. Exemplū sumas de oxigonio tale. sit oxigoniū cuius latus minus sit. 13. mediū latus. 15. basis 20. 14. erit p̃cisura. 5. cathec⁹. 12. area 20. 84.

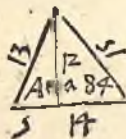
De orthogonio & eius area. Ca. x. MAG.

Orthogonij 20 areā si inuestigare libuerit: videatur cathecus: qui si fuerit par: medietas eius in se ducatur & p̃ducto si unū addas: habebis hipotenusam. si 20 unū a p̃ducto auferas basim cōstitues: medietas vero basis p̃ cathecū ducta: areā p̃adit. Exemplū sit orthogonius cui⁹ cathecus sit. 8. erit hipotenusa. 17. basis. 15. area 20. 64. Si autē cathecus impar fuerit totus in se ducat̃: a p̃ducto si unū auferas residui medietas sit basis. Si unū p̃ducto addas ex residui medietate hipotenusa p̃diēt: idē sit si basi unitatē addes rursusq; basis medietas p̃ cathecū ducta a eā ostendet. Exemplum huius est tale: sit orthogonius cuius cathecus sit 2. hipotenusa erit. 5. basis. 4. & area. 6. DIS. Si sane intellico basis hipotenusa: & area p̃ cathecum inueniunt̃. Pono q̃ cathecus ignotus sit per q̃d mediū reperitur. MA. Per tale multiplicetur hipotenusa in se: & a p̃ducto id quod ex ductu. basis in se proueniet subtrahē: & remanētis latus

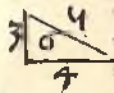
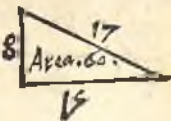
Ampligonio

oxigoniū

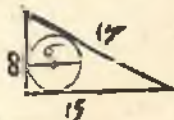
Orthogonio

LIBRI SEXTI TRACTATVS .II.

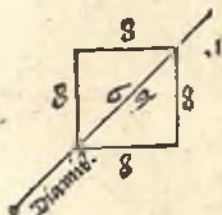
quadratum cathecus erit

De podismo diametri circuli orthogonio inscripti. Capiculum. xi. MAG.

c Ontingit nonnunq̃ orthogonio circuli oia eius latera tangente inscribi: cuius si diametru p̃terea q̃ in superioribus de circulo dicta sunt: podismare volueris: cathecum basi adiungas: a producto hipotenusa subtrahas: & quod remanet diametru circuli manifestat. DIS. Exemplu huius subiicias. MAG. Sit orthogonius cuius cathecus sit. 8. basis. 15. hipotenusa. 17. diameter erit. 6.

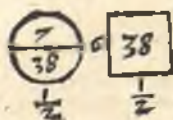
De quadrangulis superficiebus: & primo de tetragono equilatero. Ca. xij. DIS.

Rigonoz podismale speculatione (ni fallar) sane intellexi: nunc de tetragonis metiendis si qd habes in mediū feras. MA. Tetragonoz primus est eglaterrus: cuius si areā habere volueris latitudinē p longitudinē ducas: & productū areā dar. DIS. Exemplū da. MA. Sit tetragonus cuius qdlibet latus pedes. 8. habeat area. 64. continebit. Diametru autē eius si habere volueris: multiplicatum unum latus in se: & pductum dupla/duplati radix quadrata erit diameter. Erigitur: diameter dicti quadrati pedū. 11. minutoz. 20. fere. In omni nāq̃ opatione cū radix surda sit: ita q̃ in integris p̃cise haberi nō possit: residuū in minutis pluriq̃ calibus querendum est. Insensibilis autem differentie excessus tandem negligi possunt.

De quadrato circulo equali. Ca. xij. MAG

Icut autē circuli qdraturā in superioribus demonstratione intellectuali ex phōz dictis ostēdi: sic & ipsa in praxi p̃senti manifestare esset possibile. DI. Q uoq̃ MAG. Si areę circuli dati radicē accipias: latus quadrati circuli equalereperies quod facile probabit. nā area quadrati illius areę circuli equalē erit, ut sit circulus cuius diameter. 7. erit radix areę. 6. pedum minuta. 12. secūda. 17. tertia. 25. &c.

q̃dlibet res
culo dicto
equale.

Sic cōsimiliter circuli quadrato equalē poteris fabricare. Multiplicetur latus quadrati p se pductū rursus multiplicet p. 14. pductū illius dimidiā per. 11. de nominationis: radix erit diameter circuli equalis quadrato p̃dicto. Sic modo cōsimili excessum quadrati supra circulum sibi inscriptū si scire placuerit: areā circuli ab area quadrati inscribentis subtrahet: & quod relinquit excessus erit. Sic & excessum circuli quadratū inscribentis repe-

GEOMETRIAE PRÆCTICAE

ties si ab area circuli quattuor quattuordecimę subtrahant
residuum erit area/quadraui circulo inscripti.

De tetragono altera parte longiore Capitu- lum decimumquartum. MAG.

Erragoni altera parte longioris & rectanguli quod
etiam parallelogramū rectangulum dicitur embadū
habere si placuerit/latitudinem in longitudinem du-
cas & pductū embadum ostēder. DIS. Exemplū huius
apponas. MAG. Sit tetragonus cuius latitudo sit.4. Lōgi-
tudo vero.8.embadū erit.32. DIS. Diameter illius quali
ratione deprehenditur. MAG. tali. Multiplica longitudinē
per se & similiter longitudinē in se ducas: sumas ambas ad/
das. & totius pducti latus quadratū aream dabit. ut sit tetra/
gonus cuius latitudo.60. longitudo.80. erit diameter. 100.

De Rombo Capitulū. xv. DIS.

Ombi vero area quali modo deprehenditur. MA.
tali. quo sequitur medietatem diametri unius per to-
tam aliam diametrum multiplica: & quod prouenit
area est. ut sit Rombus cuius qdlibet latus habeat pedes. 10.
diameter longior. 16. diameter breuior. 12. eritq; area. 96.

De Romboide Capitulū. xvi. MAG.

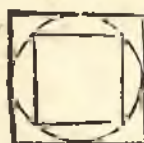
Odismū vero Romboidis si placet inuestigare diui/
de romboīdem in duos triangulos per lineam dia/
gonalem: horum areas quære per supradicta de
triangulis: quæ iunctę ostendunt aream romboīdis: ut in
exemplo hic adscripto.

De trapezjs. Capitulū. xvij. MAG.

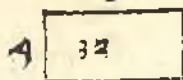
Elīquorum quadrangulorum quos in superioribus
trapezia id est mensulas nominauimus aream ita re-
perles: verticem basi iungas producti medietatem
sumas: hanc per cathecum multiplica: & productum dabit
aream. DIS. Exemplum addas. MAG. Sit trapezium
cuius vertex. 15. basis. 45. cathecus. 30 erit area. 900. Et hæc
de quadrangulis dicta sint. restat ut de pēragonis ceterisq;
poligonis differamus.

De pentagoni area. Capi. xvij. DIS.

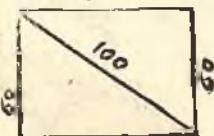
Entagonus qua ratione metitur. MAG. Pentago/
ni equilateri aream si habere cupis/ multi-
plica unum latus in se & productum tripli-
ca: a triplato unū lat⁹ detrahe. remanētis medietas
pādit areā quę sitā. DIS. Hoc p exemplū pba.

8

0

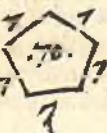
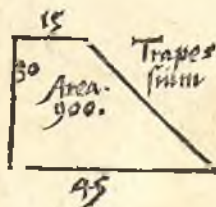
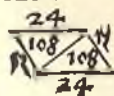

80

Rombus

Rombo /
ides.

LIBR. VI. TRACTATUS .II.

MA. Sit pētagonus cuius qđlibet sit latus. 7. erit area. 70.

De Hexagono. Capitulum. xix. DIS.

Exagoni autē areā tali inuestigabis via. Nam si hexagonus equilaterus sit/ unum latus in se multiplica pductū quadruplica: a quadruplato unū latus hexagoni bis subtrahie: remanentis medietas ostendit quæsitum DIS. Huius exemplum adde. MAG. Sit hexagonus cuius omne latus sit octo: erit area. 120.

De Heptagono. Capitulum. xx. MAG

Heptagoni vero summam areā si inquiris: latus unū in se multiplica: productum quinquupla: a producto unum latus ter subtrahie: remanentis medietas dabit aream. DIS. Exemplum adijcias. MAG. Sit heptagonus cuius quodlibet latus sit. 6. erit area. 81.

De Octogono. Capitulum. xxi. MAG

Octogoni autem areā facile deprehendes: si latus unū in se duxeris: productumq; per. 6. multiplicaueris: & ab illo pducto unū latus quater abstuleris. nā in remanētis medietate areā videbis. Cuius exemplū sumas tale: sit octogonus cuius qđlibet latus sit octo erit area. 176.

De Ennagono. Capitulum. xxij. MAG

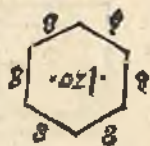
On similiter quoq; & nonagoni aream reperies: si latus unum in se produxeris productumq; per. 7. multiplicaueris: a pducto huius latus unū quingies subtraxeris: nunc enim remanentis medietas areā pandit quæ sitam. DIS. Huius exemplum subiicias. MAG. Sit nonagonus cuius quodlibet latus sit. 6. erit area. 111.

De Decagono. Capitulum. xxij. MAG

Ic & decagoni pariformi via areā reperies: si latus unū p se multiplicabis: pductū p. 8. duxeris: a pducto illo latus unū sexies subtraxeris/ remanētis medietas qđ sitū pandit. DIS. & huius exm ponas. MAG. Sit decagōus cuius latera singula. 10. sint insignita erit area. 370.

De reliquis poligonijs. Cap. xxiiij. MAG.

Dem de ceteris poligonijs si feceris/ absq; errore singulorum areas inuestigabis: hac seruata lege/ ut numerorū ordinem naturalem custodias in multiplicanda unius lateris summa & in hac quæ excreuit augmētanda laterali qđq; subducenda: cum eā hęc feceris/ semp remanētis medietas areā dabit. DIS. Quis est is ordo naturalis? MA. ut si in pētagono summa unius lateris in se ducti p remanētū

GEOMETRIAE PRACTICAE

aucta est sic in hexagono p quaternariū: in heptagono per
quinariū &c. Sic sequens p senariū reliqua per septenarium
augenda est. pariformiter & sequentiū polygoniorū p sequē
tes augēde sunt numeros. Sic & in lateris subtractione si in
pentagono latus semel subducitur in hexagono bis ita in se
quentibus in numero ascendendum est ordine naturali.

DIS. Capiō sane.

De podismo sphericę superficie. Ca. xxv. MAG.

E superficie planarū ac rectarū podismis satis dictū
d. si ad curuas transeam⁹. Et primū de area sphericę su
perficie/ quā quidā circuli māuēturā nomināt exor
diamur. DIS. Quā via dephendi pōt^r. MA. Tali acci
pias circulum æqualis diametri cū sphaera cuius supficiē
podismare volum⁹. hui⁹ circuli diametrū in eiusdē peri
feriā ducas: & qd pducit erit area superficie sphericę q̄sitæ
siue circuli mauritūra q̄ semper quadruplex est ad arēā
circuli. ut sit circulus cui⁹ diameter sit. 14. erit ei⁹ periferia
44. eritq; area superficie sphericę æqualis diametri. 616.

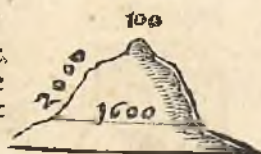
Sphæra.

De podismo superficie montuosę. Ca. pitulum. xxvi. MAG.

I autē montuosę superficie arēā habere placuerit
verticis circuitū cōsidera: & similiter pedis & ascē
sus quo facto iungant^r circuitus pedis & verticis pducti
medietatē accipe: quā p ascensum multiplica & pductū
ostēdit quęsitū. DIS. Exemplū subiungas. MA. Sit
mōs cui⁹ verticis circuitus sit. 300. pedū. circuitus pedis
sit. 1000. pedū. ascēsus vero sit. 800. pedū. erit area tota
520000. pedū. DI. Quid autē si mōs in circuitu ver/
ticis medietatis & pedis multū discrepauerit: ita ut q̄si py
midaliter ascēdat^r. MAG. Hoc pacto arēā ei⁹ accipias
Collige nūerū circuit⁹ pedis medi⁹ & verticis in summā
unā: cuius tertiā partē p ascensum multiplica: & patebit
q̄sitā area. ut si circuitus pedis sit pedū. 2500. circuitus me
dius. 1600. circuitus verticis. 100. ascēsus vero. 2000. erit
area. 2800000. pedum. Si autē mōs in ascēsu si piter & in
circuitibus inq̄lis fuerit alia via eius indagāda est area.

DIS. Quā? MA. Illa iūge circuitū pedis cir
cuitū verticis pducti: accipias medietatē sic ascē/
sus colligas: collecti medietatē sumas: hāc p prio
rē medietatē multiplica & pductum arēā dabit.
DI. Exm hui⁹ addas. MA. Sit mōs cui⁹ verticis
circuit⁹ sit. 200. circuit⁹ pedis. 1400. ascēsus lōgior.
850. ascēsus breuior. 750. erit area. 640000.

LIBRI SEXTI TRACTATVS. II.

De diuisione supficienū quantūcūq; in actus
vel iugera Capitulum. xxvij. MAG.

Vperfides itaq; notas / si p actus aut iugera aliasue
mensuras pariri volueris longitudinē & latitudinē
mensurę tue in se multiplica: & habebis mensurę cui⁹
latera multiplicasti: pedes siue arē: p hac pedes supficiet di
uidendę diuide & numerus q̄tiens dabit quęsitū. erunt itaq;
iugera primi montis. 18. & restāt pedes mille & sexcēti. secu
di montis iugera erūt. 24. restantibus pedibus. 88000. Iuge
ra montis tertij erunt. 22. restantibus. 6400. pedibus. Hęc de
mensura superficierum: ad corpora transeamus.

De crassitudine siue soliditate spherę. Ca
pitulum. xxviij. MAG.

Ensura quā scdm corpus fieri diximus: corporę soli
ditates & crassitudines inquirir: ut q̄ scz pedes quadra
tos corporis magnitudo cōtineat. Huius ut aliquale
cognitionē accipias / de quibuscūq; corporibus proxim subiiciā
& primo de sphaera. Spherę igit soliditatē si inquirere volue
ris / diametę eius cubes (id est semel in se ducas quadrates
& pductū rursus p diametę multiplica) hoc vero cubū spe
rę crassitudinē excedit: quē excessum si abieceris: spherę soli
ditas relinquet. Excessus autē tali patebit via. diuide cubū
per. 21. pductū in. 10. ducas: & habebis excessum quęsitum
vel diametrū cubes: pductum per. 11. ducas / totiusq; sumę
21. pars dat spherę soliditatē. sic etiā excessus per. 11. ductus
dabit idem. DIS. Exemplum addas. MAG. Sit sphaera
cuius diameter sit. 7. erit cubus. 343. excessus. 163. &
crassitudo vero spherę. 179. & $\frac{2}{3}$

Cubare
quid sit

Crassitudo rubi
huius. 343.

De soliditate cubi. Capitulum. xxix. DIS.

Vbiq; autem corporis quo ingenio soliditatē inquir
ris? MAG. Tali cubetur latus unum: & habetur
propositum. DIS. Exemplū adiungas. MAG.
Sit cubus cuius omne latus sit. 7. erit crassitudo. 343.

De columnarę spissitudine. Ca. xxx. DIS:

Oronis columnarę qua via grossicies inquirēda est
MAG. tali. Inquiras arē latitudinis hac in longi
tudinē ducas & habebis quęsitū. ut sit corpus q̄d ran
gulum latitudinis. 4. & longitudinis. 12. erit etiā crassitudo.
192. Et hoc pacto quātitas puri vel etiā vasis pleni reperit.
Ex quo etiā facile cōcluditur: si doli aut; columnę diame

GEOMETRIAE PRACTICAE

ter fuerit duplex ad diametrum alterius / eiusdem longitudinis
area corporis diametri maioris erit quadruplex ad area cor/
poris diametri minoris. Si vero corpus minus in duplo sit lon/
gius / erit maius ad minus duplum. Si autem minus in quadru/
plo longius fuerit erit illa duo corpora aere equalis. DIS.
Si autem superficies latitudinis in una corporis extremitate maior
fuerit quā in alia: quā recipiamus superficiem? MAG. nullā. Sed
oportet ex ambabus inuestigare tertiam hoc pacto. Subtra/
he minorem a maiore & habebis eandem differentiam cuius me/
dierat a superficie maiore subtrahere residuum adde superficiem
minori: & producti totius medietas dabit latitudinis superficiem
quam in longitudine ducas & apparebit corporis soliditas.

DIS. Exemplum adducas. MAG. Sit superficies latitu/
dinis maior. 36. & minor. 16. erit differentia. 20. harum medie/
tas scilicet 10. subtracta a 36. relinquunt. 26. hęc superficies minori
scilicet 16. addita. 42. reddunt. Harum medietas scilicet 21. quesitum
corpus scilicet superficiem latitudinis: quasi ducas. 21. in. 72. tunc. 1512.
emergunt. Per hoc ingenium cuiusvis columnę / siue rotundę
aut angularis grossiciem inquiras similiter & vasorum continen/
tiam reperiēs. si ex superficie unius extremitates & precise ex
media superficie comune quesieris: si saltem vas in medio
maius quā in extremitatibus fuerit. Et habita area dolij si eide
quadratum in capacitate equale fabricare libuerit / latera
quadrati secundum quantitatem radicis areę dolij in longum
& latum accipiantur.

De mensuratione corporum pyramidalium.

Capitulum. xxxi. DIS.

Rassitudo pyramidalis corporis quo ingenio inquiri/
ris? MAG. Si crassitudinem pyramidis cuiuscunque a
superficie multiangula equalium laterum inquiris. Summa
area superficie a qua surgit pyramis: hęc inuenta dupletur: p/
ducto addatur latus unum eiusdem superficie: summa multi/
plicetur per numerum unitate tantum unum latus superficie transce/
dentem: productum diuidatur per senarium: & numerus quo/
tiens pyramidis dabit crassitudinem. DIS. Exemplum adhi/
as. MAG. Sit pyramis conisurgens a superficie isopleuri
cuius quodlibet latus est. 28. erit area eius. 406. erit crassitu/
do pyramidis. 2660. ita pariformiter operandum erit in py/
ramidibus quadrilatis: pentagonis & alijs.

Finis Geometrice practice. Sequitur Astronomia.

Liber Septimus de principijs Astronomiæ

De enumeratione & ordine dicendorum.

Tractatus primus. Capitulum primū DIS.

On perfunctorie (quæ accepi) Arithmetice / Musice & Geometrice principia his diebus reuolui: plurimūq; harū theorematibus delectatus sum. Considerans autē Astronomiā deesse: quā in quadruū partitione quarto loco cōmemoras / bas / necessariū duxi te precibus pulsari: ne alijs q̄ mox instabunt occupatus negocijs incōpletum quadruū derelinq̄res. Vbi enim vis numerorū: ubi musice mundanę (ut aiebas) cōcensus: ubi deniq; Geometricę demonstrationes / quę non modo terrenorū / veretiam cœlestiū corporū magnitudines dimetiūtur: si Astronomiā premitas? Plurimū itaq; te obsecro: ut in enarrandis huius tam necessarię disciplinę principijs hodiernū saltē diē absumas. MAG. Nec omnia istoc diē in mediū ferrem: si vel sol staret ut quondā bellante indy to Iudeorum duce Iosue: aut decem gradibus retro cederet: ut Ezechia de letali ægitudine cōualefcente. Quis enim totius mūdiālis machine unitatē / perfectiōem / figuram & partium eiusdem tam cœlestium q̄ elementalium naturas paucis perstringeret? Quis orbium motus aut syderum ortus & occasus: temporū discretiōes: dierum & noctium inęqualitates facile simul cōmemoraret? DIS. Quod ergo nō una / decem aut tot quot suffecerint lucubratiōibus tradas. In defessum enim ego me auditore exhibeo: rem ocys aggredere. Et in primis de ratione nominis te absolvas.

De definitiōe nominis origine ac Astronomię primo inuentore. Capitulum secundum. MAG

Astronomiā est cerra lex & regula superiorū corporū magnitudines & motus considerans. Corpora autē superiora cœlos & astra intelligamus. DIS. Curigit potius astronomiā ab astris & non a cœlis nomen accepit? MAG. hoc ideo factitatum arbitrare: quoniā astra sunt nobis cœlis notiora (quia visibilia) nosq; in noticiam cœlorū facile ducētia. a notioribus autē denominatiōem fieri cōmunissimū est. Aut etiam quia doctissimi omnes sphaeras mundi / astra nonnūc solent appellare. uti videre est libro. 2. de docta ignorantia Cardinalis Cuse. DIS. De nominis origine / hac tua ratione persuasus / tecum sentio. Sed quisnam mortaliū primus hanc cognouerit: edicto. MAG. Nonnulli gręcorū Achlantē quendā primū Astronomię fuisse inuentorē volunt: & ea de causa Poetę istam opinionem insinuare volentes: Achlantē gigantem esse maximū / qui ca nychola⁹ de Cusa
augusti⁹ sinistra in occidentē cœlum sustineat. De hoc diuus Augustinus de

Astronomia.

Achlas reptor primus astro nomie

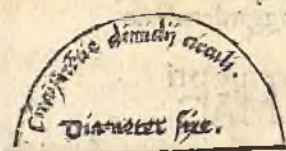
ciuitate dei li. 18. sic ait. Athlas frater Ptholemæi magnus fuisse astro/
logus dicit. Unde occasione fabula inuenit ut cœlū portare cōfinge/
ret. q̄uis mons eius nomine nuncupetur: cuius altitudine potius cœli
portatio in opinionē vulgi venisse videat̃. Alij prothoplastū Adam
aliq̄ Abraam, ceteri autē alios huius sciētīe inuētores cōiecturant, eam
tamē a Ptholemæo nō mediocriter illustratā & in eo libro cui Alma/
gesti nomen est: conscriptā manifestū est. Moderno autē tēpore a do
ctissimis mathematicę disciplinę professoribus Georio purbachio &
Ioanne de monteregio egregie excolta; cognouimus. De moribus
vero corporū superiorum Alfonso rex Castellę tabulas edidit: & in
his nobis peperit sui memoriā reliquit. Horum nos dogmata sequi
fas est. Eum autē quē prēmisiimus ordinem seruare non erit inuide.
Primū itaq̄ totius uniuersi (quod spheram dicere possumus) conti/
nentiam/unitatem & figuram demonstrabimus. Dehinc ipsuz per
partes diuisum in singulis explicabimus.

De definitione spheræ & mundi continentia; &
unitate. Capitulum tertium. DIS.

Sphera

q

Voniā mundialem machinam spheram dicis/ doctrinæ ratio Euclides,
expostulat ut spheram definias. MAG. Sphera est trans^{libro. 11.}
circumferentię dimidiū circuli/ quociens fixa diametro quo/
usq; ad locum suum redeat unde circūducitur. Id est. Sphera est tale
rotundum & solidum quod ab arcu semicirculi circumducto descri
bitur. Vel Sphera est corpus solidū unica superficie cō/
tērum: in cuius medio punctus est: a q̄ oēs linę ductę
ad circūferentiā æq̄les sunt. Punctus autē ille centrū spherę
& linęa per ipsum transiens atq; extremitates circū
ferentię siue periferię applicans axis spherę & puncta
huiusce linęa terminantia poli mundi dicuntur. quem
admodū in geometricis dictum est. Prima autem om
nium spherarū maxima/ mundi machina rota dicitur
Ipsa enim in se omnia continet: nec quidquam extra ip
sam est quod formæ mūdi sit suscepibile: sed omne ta
le tum simplex tum etiam cōpositum in se completi
tur. ideo perfecta est & unica: extra quā nulla alia repe
ritur. Quod facile quidē probabitur si rerum tā sim
plicum q̄ elementarū naturas animaduertas. Om
nia enim talia in locis suis naturalibus in sphaera contē
tis sunt locata. ut leuia sursum: grauiā vero deorsum. &
si extra ea fuerint ad ipsa naturaliter mouentur. Quod
de lapide sursum proiecto & candelā incensa ac deorsuz
uersa claret. nam lapis in aere non quiescit/ sed ad terrā
versus centrum tendit. Sic & ignis candelę deorsuz ver

Sphera
prima
maxima

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

se sursum tendit. Quapropter si aliquod horum extra supremam sphaeram fuerit hoc contra eius naturam & violenter erit: & per consequens ibi perpetuo non manebit. nullum enim violentum durabit in perpetuum. **Aristotel** Vnde & Aristoteles asseruit. Si extra hunc modum alius esset terra ipsius us ad terram huius moueretur: quod non posset fieri nisi a centro versus circumferentiam ascenderet: quod tamen est contra terram & cuiuscunque grauis naturam. Sunt tamen (ut scripsit idem) extra coelorum entia inalterabilia / insensibilia / impassibilia / optimam vitam ducentia: per se sufficientissima: quam & toto xuo perficiunt: a quibus omnibus alijs datum est esse & viuere: his quidem clarius / his vero obscurius. Sed haec dicere non de conuexa superficie supremae sphaerae / sed de concava orbis lunae intellexit. Vnde totum quod ambitu huius premitur / sphaeram generabilem & corruptibilem dixit. totum vero superius / continens & contentum ingenerabile & incorruptibile credidit. **DIS.** Vis ne aliud nomine orbis / aliudue nomine sphaerae significare? **MAG.** Volo eadem. nam sphaeram unice superficie dixeram contineri / conuexa scilicet orbis vero duabus: conuexa & concava concludit: quemadmodum annulus.

annulus

De figura sphaerae siue machine mundi. C. iij. **DIS**

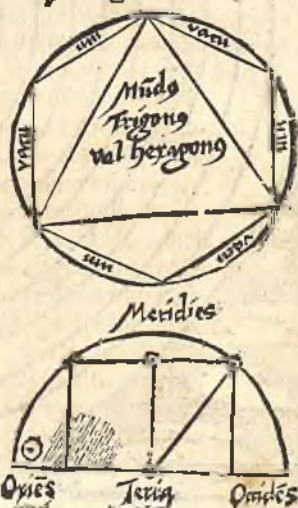
Xhis te mundum unum ex omni materia forme mundi susceptiuam compositionis / atque figurae esse sphaericam aut rotundam affirmare intelligo. **MAG.** Sane intelligis. unitatem quidem probauimus / confectum quod est ut & figuram ostendam. **DIS.** Optime. **MAG.** Mundi si figurae esse sphaericae / similitudo / moditas & necessitas concludunt. Similitudo quidem factus est enim mundus sensibilis ad similitudinem & exemplar mundi intellectualis archetypi & ideae mentis diuinae: in qua nec est principium nec finis sicut & in figura sphaerica. Vnde Boetius. Tu cum ista superno ducis ab exemplo pulchrum pulcherrimum ipse mundum mente gerens / similis imagine formae.

Figura mundi. probat sphaerica similitudine / comoditate / necessitate

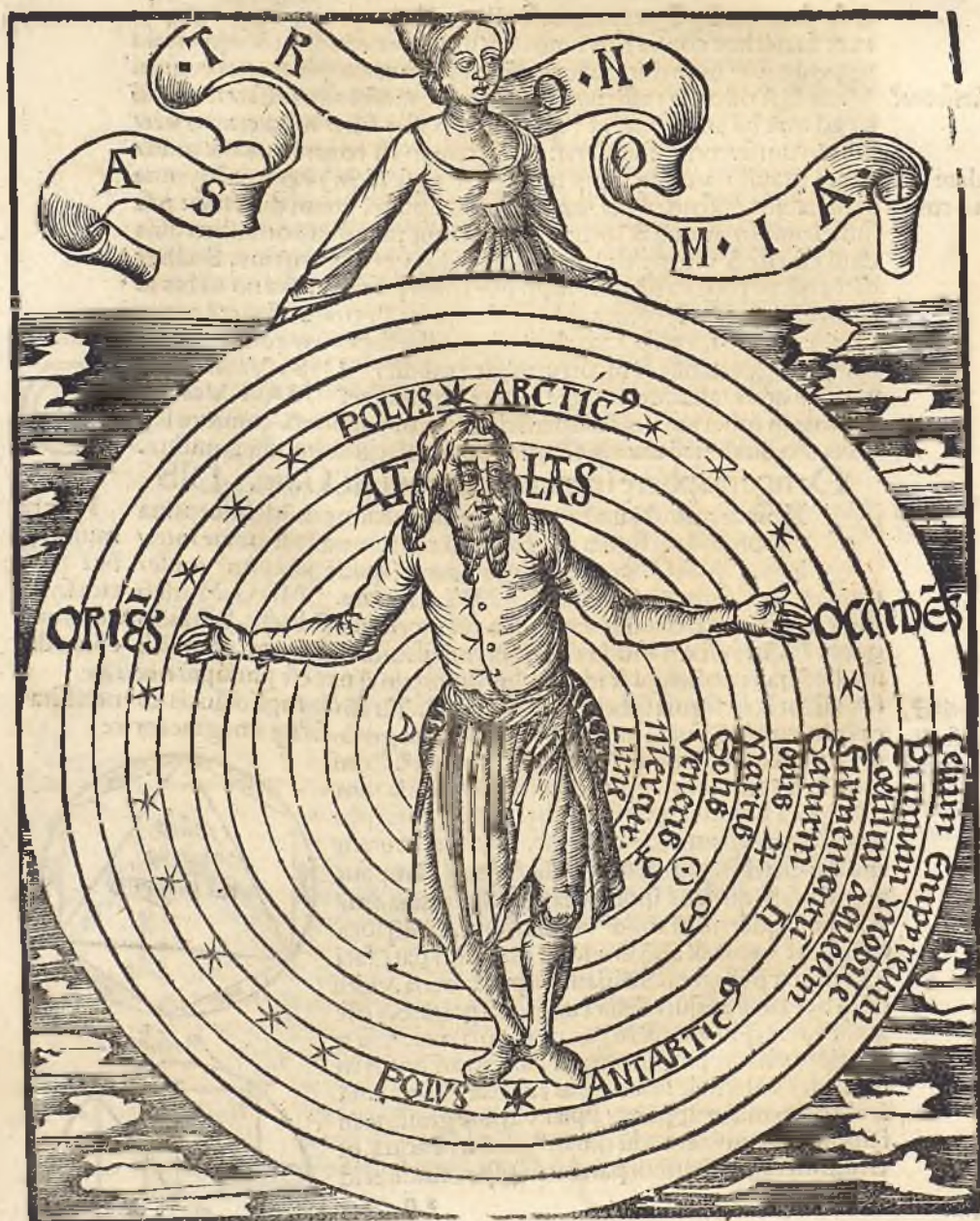
Boetius /
conso. li.
3. metro. 9

mas. Consentiunt Plato & Mercurius trimegistus. Commodum etiam fuerat ut corpus quod in se continet omnia / omnium figuram haberet capacissimam. haec autem est figura sphaerica. ut in mathematicis dictum est. Necessitas autem mox apparebit. nam si mundus esset figurae planae aut angularis: sequerentur impossibilia & leuius contraria. impossibile quidem: nam cum mundus continue moueat aliquod locum relinqueret vacua & aliquid sine locis corpora. quod patet facile in figura peffigata. Sensui etiam sequentur contraria. videlicet quod Sol aut alia quis stella in una coeli parte nobis esse propinquior quam in alia: & in parte propinquiori maior / in remotiore vero appareret minor: cuius contrarium visus indicat. nec valet si de sole in ortu existente obiciatur. nam is tunc quicquid maior apparet / propter vaporum grossorum interpositionem: quemadmodum denarius pictus in aqua. ut demonstratione sensibili patebit in prospectiva: ubi id deducet.

s ij

LIBRI.VII. TRACTATVS .I.

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAS

De machine mundi partitione. Capi. v. MAG

T quidem hec de mundi unitate continentia & figura sufficient
e Consequenter ne tibi fastidium longis sermonibus ingeram stilum
ad eius partitionem verto. DIS. Quomodo igitur mundum
diuidis? MAG. In ethereum & elementarem. Rursus ethereus in celos
undecim patitur, qui sunt Caelum empyreum. Decimum quod primum mo
biledicunt. Nonum quod secundum mobile. & Octauum quod celum stella
rum siue firmamentum appellant. Sub quo celi Planetarum septem po
nuntur. Saturni scilicet Iouis. Martis. Solis. Veneris. Mercurii & Lune
quamquam Aegyptij Plato quoque & Aristoteles solem lunam proximam collo
cent. nonnulli vero situm planetarum incertum esse fatentur. Et antiqui
ores fere omnes supra octauam spheram nullam aliam esse arbitrati sunt.
Mundus vero elementaris in quattuor sphas/videlicet Ignis: Ae
ris: Aque: & Terrae scinditur: ut praefata admonet descriptio.

Mundi
diuisio.

De numeri celorum demonstratione. Cap. vi. DIS

X quibus undenarium celorum numerum concludere potes?

e MAG. Pluralitatem sphaerarum (ut aiunt) generationem atque corrup
tionem diuersitas arguit. nam idem in quantum idem non est natum nisi
facere idem. ideo plerique naturales septem celos Planetarum: firmamentum
atque nonum coelum ponunt. quod & ipsi primum mobile appellant. De
decimo vero caelo mobili a modernioribus discrepant: qui alius spe
culantes/ipsam ponendum & primum mobile dicendum esse/rationibus
affirmant. Nam experientia cognitum est aiunt firmamentum seu octauam
spheram tribus circulo rum motibus. quorum primus est ab oriente occi
dentem versus: ad motum primi mobilis super polis mundi. & completur
in spacio naturalis diei. Secundus est huic contrarius ab occidentem in or
tem secundum successionem signorum ad motum nonae sphaerae in. cc. annis gradu
uno & .28. minutis fere & sic in. 4.9000. annis totus perficitur. & motus
Augurii & stellarum fixarum dicitur: quo scilicet motu stellae quae sunt in firmamento
variant de signo in signum respectu Zodiaci primi mobilis. Unde ple
iades stellae fixae quae iuxtafigurationem sunt in capite tauri in firmamento
respectu zodiaci superioris sunt in. 22. gradu tauri. & de aliis. Tertius
motus trepidationis. quo scilicet octaua sphaera mouetur super duobus circu
lis paruis: quorum poli sunt capita librae & arietis nonae sphaerae. & semi
diameter illorum circulo rum est gradus. 4. minuta. 18. & secunda. 43. & il
le motus accessus & recessus notat: in. 7. millibus quoque annis comple
tetur & solus octauae sphaerae proprius est. quia unius corporis naturalis motus
est unus motus secundum naturam. ratione illius motus stellae fixae non sem
per aequae distant a polis immobilibus primae sphaerae. Sic nec eclipsidae
firmamenti semper est sub eclipsida immobilis: immo frequenter est extra eam:
nec stellae fixae semper in temporibus quibus aequae distant a capitibus ari
etis & librae eiusdem primi mobilis/sed videntur moueri nunc versus ori
entem nunc versus occidentem: nunc tardius nunc velocius. Ptolemaeus

motus fir
mamenti
triplex

motus
augurii

Ptolemaeus.

s. iij.

us namq; motus reperit in centum annis uno gradu. alij sequaces & posteriores inuenerunt motus in .66. annis uno gradu. Sensibili demōstratione patet hęc in corpore spherico pro motu octauę spherę ordinato. Omnis autem motus conueniens alicui præter naturā (ut motus primus & secundus octauę spherę) conuenit alteri secundū naturā & non inferiori: quia illa in superiora nō influunt: igitur superiori. Sic fit ut motus secundus qui octauę spherę est præter naturā / sit nō / nā secundū naturā: & motus primus / qui octauę & nonā spheris est præter naturā / decimę siue primo mobili sit secundum naturā. Hi igitur motus omnes cum nōdum a veterioribus essent cogniti ad nōticiā / alij neq; quidē nonā / alij vero decimę spherarū non deuenere: tūq; hi cœli quia stellis carent visu non possunt deprehendi. nec rationes præmissę cōcludunt demonstratiue: fieri em̄ potest ut motus diurnus totius cœlestis machine sit cōmunis: motus v̄o renissionis octauę spherę sit proprius / ab alio tamen causatus motore. Pariformit̄ opponi possit de motu repidationis. DIS. Relictis igitur istis naturas cœlorum explana.

De naturis & influentijs omnium cœlorū. Ca. vii. MA

Vonā: uti naturales tradunt: esse in mundo inferiori receptūq; tribus determinatum est videlicet Materia Q uantitate & pri-

Cum vero hęc inferiora a lationibus superiorum regi necesse sit (ob id enim mundus inferior superiori cōdignus est) opere prædictum fuit Creatorem omnium in superioribus ordinare causas mouētes effectibus inferiorū pportionatas. Et hęc sunt cœlorū influentię & motus. Mobilis autē primus: motus est unus simplex & semp̄ equalis. Causatur igitur in inferioribus unum qđ equale est ī omnibus (nam idem in quātum idem non est nisi natum facere idem) & hoc est esse primum omnium rerū generabilium & corruptibilium. Receptio autē huius esse in materia non fit nisi unum principiorū cōponentium / ad alterę moueatur. Necesse est igitur esse motum alium a primo / qui huius sit causa efficiens. & hic est motus secundus secundi mobilis. Et hi duo cœli iuniorum formitaris causantur sunt: stellas nō habent. Rursus hoc esse quod cōpositum est / consequitur determinatio p quantitatē & figurā / cuius causa mouens est latitudo cœli stellari: & propter hoc conditor rerū huic cœlo diuersas cōstellationum imagines indidit. Esse vero qđ determinatur p rina: & q̄litarum cōmixtiōe propter sui diuersitatē: planetarum spheris attribuit̄ est. Vnde in cōmixtiōe q̄litarum / miscetur aut frigidū cū sicco: aut frigidū cū humido: & calidū cū sicco & calidū cū humido. In mixtione autē frigidi cū sicco neutra q̄litarū est vite / sed utraq; est mortificatiua & causa male recipiendi: & in hoc mixtura impedit. Oportuit igitur spheram per motum suum hoc operantē lon-

Aristotel
1. metheo
rorum.

Primum
mobile

B
B
2.
m

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

giffime ponit a loco mixtionis: & fimiliter tardiffimi effe motus: aliter mixtura omnis folueret. & talis eft fphera Saturni. Eaztñ necelfe eft **Datumus** effe. nā operat ratione pmixtionis frigidi & ficci potentia bene reti- nendi. Frigidū autē cum humido duplex eft. Simplex qd eft elemen- tale. & humidū quod eft fubiectū vitæ. Et id quidē qd simplex eft/ut mifcibilibus tenaciter imprimat: a motu magis vicino loco mixtionis atq; velociffimo influxū recipit: qd eft motus lunę. Humidum autem **Luna** cōplexionale exiftēs fubiectū vitæ/a fphera Veneris mouet: qd cōiun- **Venus** cta eft fphere Solis: qui dator vitę phibetur. Calidū autē cum humi- do effe nō potest/nifi fit humidū fpiritale. Ex q; pcreant fpiritus vecto- res virtutum vitę. & ideo calidū cum q; iungit/excellens effe non pōt (q; tale nō eft nifi cū ficco) eft ergo calidū cōplexionale. & illud mo- uet fphera Iouis. Calidū cum ficco rurfus duplex eft. aut enim eft mo- **Iupiter** tiuum totius materię. aut eft digeftiū & maturatiū materię iā mo- ta. Primiū eft. calidum feruens & vincens motū a fphera Martis: q; **Mars** ob id moderate remota eft: ut poffit locum mixtionis attingere & nō destruire. Secundū autē calidum feminū cōceptiū & maturatiū a Solis fphera mouetur: & ab eadē vitæ primordialia femina recipit. **Sol.** Ultra dictas autē planetas fpheras/ quare lex funt: ponit feptimus **Mercuri⁹** fc; Mercurius: qui ob varietatē fui motus/mixtionē atq; virtutū dicta rum applicationē habet. unde ab astrologis dictū eft: Causę agentes fequunt Solem: materię Lunā: fecunditas caufas agentū Iouem: fecunditas materię Venerē: velox expeditio ad effectū q; ppter ve- hementē calorem Martē: propter multiplicē virtutē Mercuriū: & cū ftas cōiunctio pmanens fequit Saturnū. & rurfum calor viuificus Solis: calor adurens Martis: fupficies varia Mercurio: humoraereus Io- uis: humor aqueus Lunę: humor mixtus Veneris: & moles tota Satur- nio attributa eft. Et hec quidē fcdm astrologos dicta funt. Cælum vō undecimū (qd locus eft beatorū) theologorū auctoritas annumerat.

DIS. Diuifionē partis etherę in celos undecim: & pīs elementa- ris in ptes. 4. in fuper & de celos numero demōstrationē; cupide ac- cepi: fingulorū ramen vellē audire difpofitiones atq; formas. **MA.** Vercorne dū difpofitiones omniū mundi fpheras in mediū ferre rē- tauero epitomatis leges infringā. Attamē ne tuis videar cōtraire pe- titionibus/de fingulis saltē pauca adducā. De fuperioribus autē ad inferiora pmiſſo ordine descendēs ab empyreo cōlo exordiar.

De cōlo Empyreo. Capitulū octauū. **MAG**

Oelum undecimū immobile primo die creatum & mox ange- **Celū em** lis fanctis repletum: ceſt corpus ſubtiliffimum/primū mundi **pyreum.** fundamentum & quantitate maximū: qualitate lucidū: figu- ratione ſphericū: locali ſitu ſupremū: amplitudine ſpirituū & cor- porū viſibilium & inuiſibilū contentiuū: dei ſummū habitaculū. s. iij.

Beda
Baſili⁹ 11.
2. hexac/
meron.

LIBRI.VII. TRACTATVS .I.

Est itaq; diuersas ob causas varie denominatū. Dicitur em̄ Empyreū quasi ardens & ignitū: nō quidē realiter: sed quia lumine corporali perfusum: aut quia a superbenedicta trinitate in eodē residente illuminatum. Dicit̄ etiā olympū a limpiditudine. & crystallinū: eo q̄ sit corpus solidum nō concuum transparent & lucidū. In quo tamen corpora beatorum subtilia sine resistentia aut dimensionū penetratione ambulabunt. q̄ autē hoc cœlum a quibusdam intellectuale dicitur: accipiē dum est quia a nobis nō visibile sed intelligibile tantum est. Aut quia locus sit deum intellectualiter contemplantiū. Nonnulli etiā ultra cœlum Empyreū: cœlum trinitatis annumerant: quod dicunt esse deum scdm rem & differre ratione: nihil tamē aliud est (inquit Alberth⁹) q̄ virtutis eius excellentia qua continet & ambit omnia creata. Et esse in tali cœlo est esse in equalitate virtutis dei omnia cōtinentis atq; saluat̄is quod solum conuenit patri filio & spiritui sancto.

Intellectu
ale.
Cœli tri/
nitatis.

Alberth⁹

De cœlo decimo siue primo mobili. Ca. ix. DIS:

Cœlū. x.
primum
mobile
Mot⁹ ei⁹

E cœlo decimo quid dicis? MAG. Cœlum decimum omnium corporum primū est mobile: motu scilicet diurno ab oriente occidentem versus iterum redeundo in orientem in .24. ho/ris: sine fatigatione & pena regulariter: id est nō velocius uno tempore q̄ alio. Et illo motu secum rapit omnes sphaeras inferiores. Fitq; talis motus super polis mūdi. DIS. Quæ aut quorū in hoc cœlo sunt stelle? MA. Nullæ: at tamen in ipso /icet & in nono characteres & lineationes: non nisi a visu acutissimo certis locis & temporibus pceptibiles esse supersticiosi quidam contendunt. Quibus nonnulli nomine sapientes & mente capri /imagines quasdam sub certis constellationibus signāt: quas etiam effectus mirabiles sequi affirmāt: quos dyabolica machinatione nonnunq; secuta experientia docuit quorum fraudem dum nō aduertunt seipsos & alios misere falluat (quia fallunt) & tandem ad caliginosi ignis incendiū & perniciē eterna ducūt. Ex prædictis characteribus quidā signa duodecim in zodiaco cōstituanturq; eiusdē nominibus quibus & ea q̄ in octaua sphaera sunt nominantur: ut infra patebit. Nunc ad cœlum nonum descendamus.

De cœlo nono. Capitulum. x. MAG.

Cœlum
nonum
Mot⁹ ei⁹

Motus
stellarum
fixarum.

Elum igitur nonum similibus (ut dicunt) characteribus quibus & decimū est insignitū: stellis caret: duplici motu reuoluit. Primo quidem ad motum primi mobilis. Secundo motu proprio ab occidente versus orientem super polis proprijs in .200. annis gradu uno & minutis .28. fere secundum successionē signorū respectu zodiaci primi mobilis. Semper enim superficies eclipsicę illius nonę sphaerę est in superficie eclipsicę primi mobilis. Arcus autem siue distantia intra capita arietis primi mobilis & arietis huius sphaerę: dicitur motus stellarum fixarum. Totāq; reuolutionem in .49000. an/

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

nis complet. quæ reuolutio a quibusdam magnus annus Platonis di- Annus
ctur. Aiunt enim Platonē scripsisse. Integra reuolutione ista comple- Platonis
ta: omnia in eodē statu & dispositione consistere: q̄ in initio reuolutio
Augusti. nis fuerant. Hanc positionē diuus Augustinus de ciuit. dei li. 12. ca. 13.
in fine explodendā: & religioni nostræ contrariā ostendit dicens. Absit
in q̄ ut nos ista credamus: semel em̄ Christus mortuus est. p̄ peccatis
nostris resurgēs autē a mortuis iam nō moritur: & mors ei ultra non
dominabitur: & nos post resurrectionē semp̄ cum domino erimus.
Paulus ad Romanos. 6. Et hoc cœlum a quibusdā aqueum / ab alijs crystal- Aqueum
linum appellatur. supra firmamentū em̄ (quod octauum cœlum dici cœli no-
mus) scriptura aquas esse multipliciter astruit. unde in Genesi legi- num
tur. Fiat firmamentum & diuidat aquas ab aquis &c. Dauid. Q̄ uide
Gen. 1. gis aquis superiora eius. & iterum. Aquæ quæ super celos sunt lau-
Psalmista dent nomen domini. & in Daniele. Benedicite aquæ omnes quæ sup
Daniel celos sunt domino. Has nōnulli in forma nebulae tenuissime consiste
Augusti. re aiunt. Augustinus ad Orosium q. 27. Alij congelatas cōiecturant Cryalli/
unde & hoc cœlum crySTALLinum nomināt. Ceteri hoc cœlum quia ex num cœ/
materia (de qua dictū est. & spiritus domini ferebatur super aquas) lū non
constitutū sit: eodem nomine posse appellari. argumentantur. Augu-
stinus autē concludendo dicit. Quomodo ibi sint: tamen eas ibi esse
Idem minime dubitamus. Maior em̄ est huius scripturæ auctoritas q̄ om-
nis humani ingenij p̄spicacitas. Causas autē dū ibi sint aquæ cōsti-
tute: quia vanę a multis assignantur silentiū libuit præterire. DIS.
Num cœlum empyreū / crySTALLINū nōnunq̄ appellari / superius cō-
memorātū est? MAG. Enā fili. Sed rationē huius adiunximus. Nec
te mouebit nō omnino cōcors cœlorū distinctio & appellatio / si in re
ipsa cōcordiā ex dictis amplexus fueris. Verūtatē & te uno admo-
nēdum existimo: nōnullos sc̄j sup̄mā ignis partē cœlū igneū: partē
shabanus vero inferiore olympeū: sic aeris sup̄mā partē cœlū ethereū: inferiore
autē cœlum aereum nominasse. DIS. Quod subest octauum cœ-
lum percurramus.

De octauo cœlo. Capitulum. xi. MAG.

Vbest cœlum octauum: quod & firmamentū dicit. & stellis Firmamē
innumerabilibus ornatū est: quæ fixę appellant: qm̄ omni tē- rum
pore equaliter a seipsis distāt: nec p̄prium motū a motu sui cœ-
li habent. Sunt etiā in eodē cœlo decē circuli imaginarij sese interse can-
tes: ac imaginū in cœlo fixum motū & diuersitatē notificantes. Moue-
tur autē hoc cœlum motu triplici: ut dictum est supra in. c. sexto. Et ut
ea quæ dicta sunt clarius intelligas: de circulis primū / dehinc de stellis
& imaginibus octauę spherę tractabimus.

De circulis. x. in firmamento imaginatis & primo de maioribus. Capitulum. xij. DIS.

Vi & quales sunt hi circuli? MAG. Circularum in firmamēto imaginatorum quidam maiores sunt: quidam vero minores. DIS. Quot & quales sunt maiores? MAG. Sex sunt: hi scilicet qui per firmamenti cōuexam superficiē & eius centrū transeunt: ipm in duo eq̃lia diuidūt. Horū nomina sunt zodiacus, Equinoctialis, Colurus solsticialium, Colurus equinoctiorum, Circulus meridianus & Horizon.

De circulo equinoctiali. Ca.xiij. MAG.

St autē equinoctialis circulus quidē diuidens spherā in duo equalia scdm quālibet sui partē equaliter a polis distans. Dicitur equinoctialis: quia cum sol p ipsum trāsit (quod bis fit in anno: cum scilicet est in principio Arietis circa festum Gregorij: & in principio Librę: circa festum exaltationis crucis) fit equinoctium in uniuersa terra. hinc & eq̃ tor diei & noctis dicitur. Est em̃ tunc dies. 12. horarum similiter & nox. Nominat̃ etiā cingulus primi mobilis: quia ipsuz in medio per duo equalia per modum cinguli diuidit.

De Circulo zodiaco. Capitulum.xiij. DIS.

Zodiacus
circulus

signa zodiaci
aust
ralia
septentrio
nalia

Zodiacus quis est circulus? MAG. Is qui p spherę medium transiens equinoctialē interfecat: & interfecat ab eodē in duas partes equales: quarū una uersus austrū: reliq̃ uero uersus septentrionē declinat. ob id & circulus obliquus dicitur. Est signa uersus austrum declinātia australia uocant̃: scz Librę: Scorpio: Sagittarius: Capricornus: Aquarius: Piscis. Ea uero q̃ uersus septentrionē se vertunt: Borealia a uento: uel Septentrionalia dicunt̃ scz Ariēs: Taurus: Gemini: Cancer: Leo: Virgo. Est autem hęc declinatio. 23. graduum & dimidij: aut fere. 24. de gradibus qui ex diuisione totius in. 360. proueniunt. Zodiacus autē nominatus est ζωδιακός a zoe quod est uita. sol em̃ sub illo circulo motus cunctis uirā pstat inferioribus: aut ζωστήριον a zodion quod animal dicit̃. Sunt em̃ in eo. 12. imagines p stellarū positiones formate: & nomibz animalium insignitę: & solus

is circulus ī firmamēto latitudinē habere describit̃. DI. Quāta est latitudo ei⁹? MA. 12. gradū ex pfata diuisione in. 360. sumptoz & p mediū horū lineā imaginat̃ diuidēs zodiacū in circuitus in duo eq̃lia: a quibet pte sex gradus relinquēdo. huius lineę eclipsica nomē est: q̃ tunc soluz cu; sol & luna sub ea fuerint. Eclipsis fieri possit. ex hac zodiaci partitione pater: signū q̃ dlibet in longitūdine habere grad⁹. 30. in latitudine 70. 12. Q. nq̃ tñ totū firmamentū in. 12. eq̃lia diuidit p. 6. circulos p polos zodiaci & initia signorum in zodiaco

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

distinctorum transcentes, & tunc stellas extra zodiacum existentes dicuntur esse in signis.

De circulis coluris Capítulum. xv. DIS.

Escribe Coluros. MA. Colurus solsticioꝝ est circulus p polos mundi/ & principia cancri & capricorni transiens: spherā in duo equalia diuidens. DIS. Et unde hoc sortitus est vocabulum? MA. Quia incōpletus apparet aut ut coīter dicitur a colon quod membrū & uros quod hos siluester interpretat. apparet enim huius circuli sola una medietas in modum caudę bouis siluestris erecta. Sed solsticioꝝ dicitur quoniam sol ipsum attingens/ amplius non ascendit. ut cū circa festū viti Cancrū intrat. nec descendit: ut cū Capricornum circa Lucę festū lustrat. & horę primū solsticiū estiuale (quā in estate) alterū vero solsticiū hyemale (quia in hyeme fit) appellat. Colurus vero æquinoctioꝝ est circulus p polos mundi & initia arietis & librę transiens spherāq; in duo equalia diuidens. dictus autē est æquinoctioꝝ: quia sol ipsum attingens æquinoctia facit unū scz vernale circa festum Gregorij: alterum vero autumnale circa festū exaltationis crucis. Et hi duo circuli sese in polis mundi interfecāt ad angulos rectos & sphaerales.

Colurus solsticioꝝ

æquinoctiorum.
æstiuale
hyemale.
vernale
autumnale.

De circulo meridiano Capítulum. xvi. DIS.

Cenith

Eridianū in sphaera quę dicitur circulum? MA. Eum ipm qui transit p polos mūdi & p cenith capitis nostri. Est autē cenith capitis nostri punctus firmamēdi directę capibus nostris superpositus. Appellatus est autē is circulus meridianus: quia cū sol ab ortu ascendens/ ad ipsum puenit illi p curius cenith talis circulus transie merīdies est. ex q̄ patet ciuitates equaliter ab oriente & occidente distantes/ diuersarum scz latitudinū eundem habere meridianū. has autem quę inæqualiter ab ortu & occasu distant/ diuersos meridianos habere necesse est. & differentia eorundem abinuit / longitudo ciuitatum in tabulis astronomicis appellari solet.

Circulus meridia / nus.

De circulo horizonte. Capítulum. xvij. DIS.

Orizon quis circulus est? MAG. Qui superius hemispheriū ab inferiore diuidēs visum nostrū terminat. unde & hoc accipit nomē horizon nāq; terminator visus interpretat. & ille quidē duplex est: rectus & obliquus. Rectum autē orizonta habere phibetur/ qui sub æquinoctiali habitāt. nam horę horizon p polos mūdi transit: & æquinoctialem ad angulos sphaerales & rectos diuidit. Sed horizonta obliquū siue declinē habēt. quibus unus polus sup horizonta eleuatur. horę em̄ horizontē æquinoctialis ad angulos sphaerales/ obliquos interfecat. Est autē cenith capitis semp polus horizontis: ex q̄ facile claret tantā esse distantia cenith capitis nostri ab æquinoctiali quāta fuit super horizontem eleuatio poli mundi.

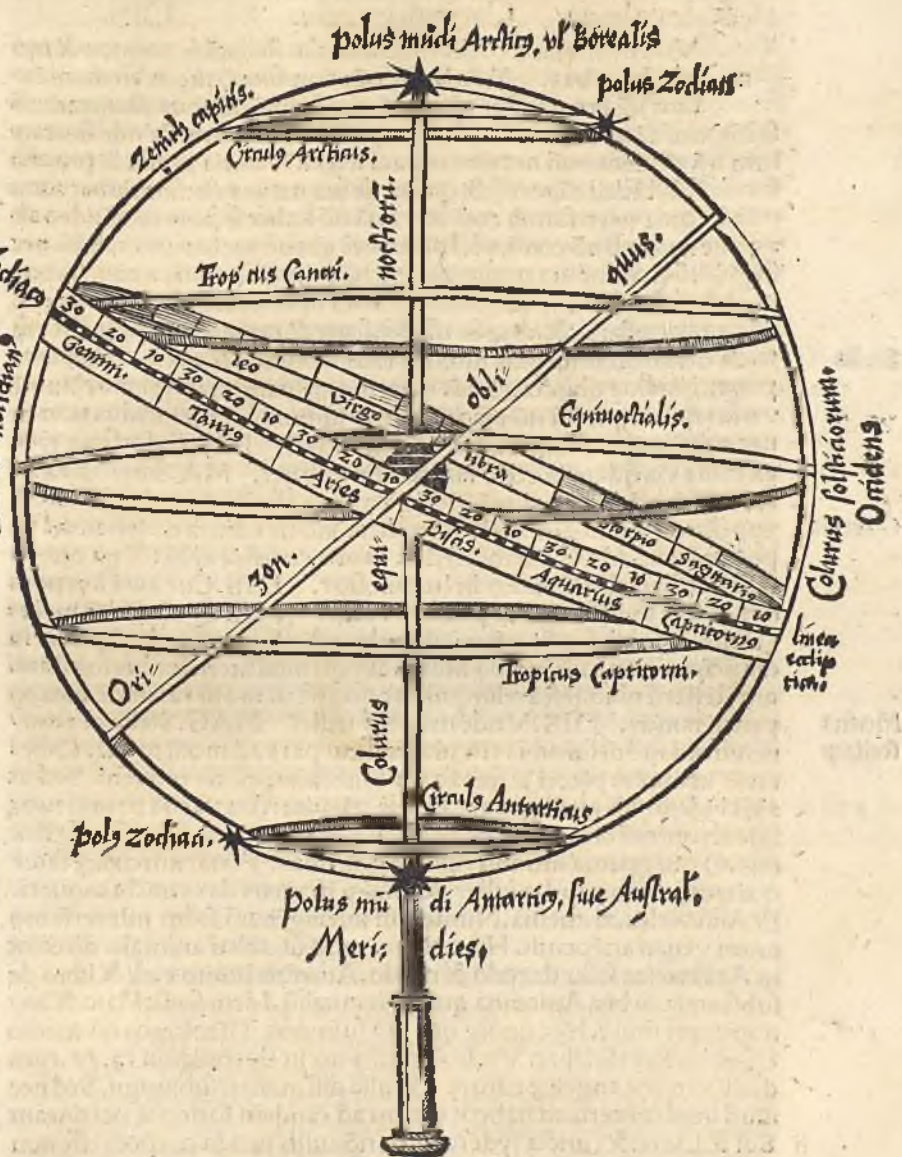
Circulus horizon.

LIBRI.VII. TRACTATVS .I.

De circulis spheræ minoribus. Capitulum decimooctauum. DIS.

Circuli
maiores
 Articus
 antarcti-
cus
 tropicus
cancer.
 tropicus
capricor.

c
 Irculos maiores sex ex præmissa descriptione in sphaera imagi-
 nari facillimum videtur; nunc minorū descriptiones subiun-
 gito. MA. Circuli minores in sphaera imaginādi sunt quattu-
 or: quorum duo ex motu polorū zodiaci circa polos mundi causan-
 tur. Poli namq; zodiaci a polis mūdi p̄ vigintitres gradus & fere dimi-
 diū distantes / circa eosdem volūtur. quorū unus Articus: reli-
 quus ꝑo Antarcticus appellatur. Articus qdem ab arctos constella-
 tione: quā & ursam maiore dicunt: quę circa hunc circulum (utin se-
 quentibus patebit) inuenitur. Et idem circulus nōnq; Borealis aut
 Septentrionalis dicitur. Borealis quidē. naz in eā mundi parte est un-
 de Boreas ventus oritur. Et Septentrionalis a septentrione: id est mi-
 nore ur̄sa: quę septē stellis circa hunc circulum existentibus figurat̄.
 quę & triones id est boues appellant: eo q̄ tarde ut boues mōuean-
 tur. Eisdem nominibus polus mundi nobis semp̄ apparens (q̄ & cir-
 culi arctici centrum est) nominatur. Oppositus ꝑo & polus & circu-
 lus Antarcticus quasi contra Arcticiū dicitur. Idem Australis a ven-
 to. & meridionalis a tali mūdi plaga. DIS. Qualiter autē alij duo
 minores circuli in sphaera imaginant̄? MAG. taliter. nam sol exist-
 ens in primo puncto canceri / circulum quendam describit: quem tro-
 picum canceri dicimus. tropicū quidē a tropos quod est cōuersio. naz
 tunc sol altius non ascendens a nobis se conuerūt. Sic similiter cuꝫ in
 primo puncto capricorni fuerit / circulum quendā describit: qui tropi-
 cus capricorni ex eadem causa appellatur. Hi sunt circuli non modo
 in firmamento / verū etiam in nona & decima spheris imaginandi: ut
 sequens admonet descriptio. DIS. Facile ex dictis tale corpus qd
 dam ex circulis realibus vel ligneis aut enneis cōponendum esse ar-
 bitror: quoniā omniū quantitatē atq; distantiaꝫ & in sphaera situs aper-
 to sermone dilucidasti. MAG. Si hanc tuam imaginationem ope-
 re compleueris / singula quę diximus clarius atq; planius in tali cor-
 pore conspicias. Solida namq; in planis figurari laboriosum est.

LIBRI.VII. TRACTATVS .16

De natura motu & figura stellarum: & si animate sint & de galaxia. Capitulum. xix. DIS.

Stella Vne promissioꝝ ordo exposulat: ut stellarū & naturas & motus describas. MA. Stelle oēs tam fixę (quę in firmamēto sunt) & erraticę siue planetę (quę i septē orbibus planetarū cōsistūt) eiusdē naturę: motus & figurę cū suo coelo sunt. Vnde sicut coelum nō est elementū nec elementatū sed ex materia prima & propria forma substantiāli cōponit: & q̄tum de sua natura est: simpliciter cōmūibile: quia vero forma cœli cōtrariā nō habet se potentiorē: ideo ab agente naturali nō cōrūpit. Ipsum nec graue nec leue: nō calidū nec frigidū: sed omnibus peregrinis vacuū impressiōibus a naturalibus perhibet. Ita & stellę quę coeloꝝ partes sunt: necessario cū cœlis eius de naturę existunt: & ab ipsiꝝ cōmūditate & raritate differunt. Est em̄, stella defior orbis sui pars luminis solis receptiua & reflectiua & ppter ea potētię visus obiecta. Orbis vero in aliꝝ partibus (q̄a rarior) lumē versus ipsū p̄iectū nō incorporans / luminosus aut lucidus non fit nec cuiꝝvis colōri subiicit: ideo visibilis nō est. DIS. Et forsitan eadē ex causa vīa q̄dam in coelo lata & alba apparet. MA. Sane opinaris nam is circulus albus: quē greci galaxiam: latini vero circulū lacteū appellant (γαλαξ quippe lac significat) nō de natura elemētari vel vaporosa (ut quidā volebant) sed de natura cœlesti existit: & q̄a ceteris cœli partibus densior: ideo fit luminosior. DIS. Cur autē hęc pars similiter & stellę in die nō possunt videri? MA. Quia lumē maius (Solis sc̄) obfuscat & minus obumbrat: & q̄b id etiā carbo ignitus in die p̄cipue circa solis radios minus aut q̄si nihil lucet. Ex his substantiam stellarū manifestā relinquimus / sup̄est ut motū earundē breuiter percurramus. DIS. Vnde mouent stellas? MAG. Stelle oēs mouentur ad motū sui orbis circulariter sicut pars ad motū totius. Orbis autē (ut multis placet) a suis formis substantialibus mouent. Sed ut aliꝝ videtur ab intelligentiꝝ p̄priꝝ rotantur. Ita vt etiā primū mobile ab omniū creatore in exhausti vigoris motore voluat. unde Boetius. O qui p̄petua mundū ratione gubernas: Terrarum cœliq̄ fator qui tempus ab eūo Ire iubes / stabiliq̄ manens das cuncta moueri. Et Aristoteles. xi. metha. Numerum intelligentiā sc̄dm numerū motuum venari attēpauit. Hinc plures moti ut cœlos animalia dicerent ut Aristoteles sc̄to de cœlo & mūdo. Auerrois primo cœli & libro de substantia orbis. Auerrois quinto naturaliu. Idem sensit Plato & antiquorum multi. Hęc quoq̄ questio summos Theologos nō medio criter exercere solebat. Vnde Augustinus in Enchiridion c. 57. cum de discretionē angelicę naturę nōnulla disseruisset / subiungit. Sed nec illud quidem certum habeo: utrum ad eandem societate pertineant Sol & Luna: & cuncta sydera quibꝝ nōnullis lucida corpora esse non

Algazel
naturalpe
culi

Boetius de
cōsolatu
li. 3. me. 9
Aristoteles

augustinus

Hic
m
cū
ribu
gen
riar
idē
nitū
ra

Aug
us d
dei
cap

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

cum sensu vel intelligentia videantur. Et de diu, dei li. 13. Platonis de hac re sententiam discutienti subiungit. Et hoc quidem utrum Plato verum de sideribus dicat/ alia questio est. Neque enim ei continuo cedendum est globos istos luminu siue orbiculos luce corporea super terras seu die seu nocte fulgentes suis quibusdam proprijs animis viuere/ eisq; intellectuibus & beatjs. veritamē cum sanctus Hieronymus libros Periarchion Origenis cibraret inter ceteros errores dam- nables: hunc quoq; in primo libro Periarchion Origenē scripsisse re- statat. Vnde quod super Ecclesiastici. i. ca. recitat non scdm propriam opinionē: sed aliorum scilicet Platoniorum & poetarū ponit: quorū testimonia adducit. In libro enā de cognitione vere vitę (quia nōnul- lis sancto Augustino ascribitur) de astris dictū est. Qui ea rationabi- lia vel saltem sensibilia corpora arbitrantur iure sensu carentes inter ir- rationabilia computatur. Et Damascenus li. 2. Nullus animātos cor- los existimet. inanimati enim sunt & insensibiles. Ceteri itaq; (quorū etiam auctoritas spernenda non est) corpora celestia animata appel- lantes: aut phōz opiniones recitabant: aut quod veritari contrarium non est illud nō per informationē: sed assistentiam intelligunt. Assat enim intelligentia orbī quē mouet: sed nō informat: nec sensibilem in- tellectualemue reddit. DIS. Si igit stellę per se nō mouentur: unde est qđ quādoq; pp̄inquiret: quādoq; p̄o remotiores alijs fiūt? MA. Omnes stellę firmamenti semp in eadē sunt distātia inter se: ideo fixe dicunt. veritamē ppter motū renissionis firmamenti in q̄ sunt omnes stellę fixe: enā quantū ad zodiā cū nōne spherę loca mutant de gra- du in gradū per signa ab occidente in orientē. ppter motū autē trepi- dationis firmamētū nō semp eque ab equinoctiali & polis mundi dī- stant. Septem vero planetę quādoq; sibi ipsīs: interdum vero stellis fixis coniungunt. Ideo erraticę nominantur: quia de stella ad stellā progredi quasi errantes cernuntur: quod motu pp̄rio non contingit: sed ad motū suoz orbium accidit. Si enim stella p se moueret natura defecisset: quia stellę ad motū talem nō organa nec figurā cōuenientē dedisset (cū figura spherica cuiusmodi stellę sunt motui pgressiuo sit inep̄a) qđ nullus unq; naturalū admittit. immo omnes una voce cla- mitant natū am in necessarijs non deficere: in superfluis nō abun- dare: nec quicq; frustra agere.

De numero differentia & quantitate stella- rum. Capitulum. xx. DIS.

X dictis numerū stellarum erraticarum ad septem redactū intelligo: sed an ne idem de stellis fixis a philosophis attentu- rum sit dubito. MAG. Attentatū quidē est a q̄ pluribus sed a nullo unq; inuentū. ga nec oēs eas videri posse: credendū est. inquit diuus Augustin⁹. 16. de diu. dei. Nā quāto q̄s acuti⁹ intuet ratio p̄les

Damascē-
nus.

stella p se
nō mouet.

LIBRI.VII. TRACTATVS .I.

videt. unde & accerrime cernentibus aliquas occultras esse merito est
matur. Exceptis eis syderibus quę in alia parte orbis a nobis remo-
tissima oriri & occidere perhibent. Postremo quicunq; uniuersum stel-
larum numerum comprehendisse & cōscripsisse iactantur (sicut Aratus
vel Eudoxius vel si qui alij sunt) eos libri huius (scz Gen. 15.) cōtem-
nit auctoritas. Vnde & ppheta regius David id solius dei esse / fideli
carmine cecinit dicens. Qui numerat multitudinem stellarum & om-
nibus eis nomina vocat. Verūtamen inter omnes magno conamine
numerus stellarum astronomi mille & vigintriduas norauere: atq; in naturas describere.
differētię earundē & easdē (quia quantitate inęquales sunt) sex differentijs separant. In
primo itaq; differētia quīdecim ponunt ceteris maiores: quaz q̄li-
bet cōtinet terrā. 207. in ordine scdo. 45. ponūt quarū q̄libet terrā. 90.
continere dicunt. In magnitudine tertia. 208. sunt. & quęuis earum ter-
ram. 72. continet. In quarto ordine. 479. existunt: & harū quęuis ter-
ram. 54. cōprehendit. In quinta differētia. 217. reperiunt: & unaque-
q; harum. 37. terrā cōtinet. In sexta & ultima differētia sunt stelle par-
uę numero. 49. terram. 18. magnitudine sua excedentes. Et pręter has
stellę ne- hule item sunt quinq; quę (quia obscure sunt) nebule dicunt. post has sunt alig
tenebrę nouem obscuriores quę tenebrę appellant. quarū una est oblonga
tanq; cauda. Ex his claret quālibet stellarū fixarum visu notabilium
terrā multo maiorem. Hę vero q̄ritates a Geometricis dēmonstratio-
ne certa asseruntur inueniēz.

Aratus
Eudoxi⁹
Psalmistā

De coeli imaginibus seu constellationibus.

Capitulum. xxi. MAG.

X his firmamenti stellis astrologorum nonnulli imaginū qua-
rundam lineamenta imaginari sunt: nō tamē credendum eas
in coelo realiter actu existere aut coloribus tincta qualibus de-
pinguntur: sed ab effectibus & situ earum & colores & nomina ipsis
indiderunt. Et nominationes. 48. ponunt quarū. 12. in zodiaco circū-
lo: reliquas vero versus septentrionem & Austrum describunt.

De imaginibus siue signis zodiaci: & de situ ortu & occasu eorundem. Ca. xxij. DIS.

Vorsunt imagines zodiaci: MAG. 12. ex stellis p̄fatis. 1022:

Aries

q Firmamētū. 346. cōtinentes harū nomina sunt. Aries: qui in cō-
iunctione zodiaci & equinoctialis positus dorsum habet ad

Taurus
Gemini

Boream caput eius edueritur ad ortum. oritur a capite & occidit pe-
dibus. Taurus e contra caput habet occidētale depressum quali ad ter-
ram deflectere videatur. Hic auersus orit & occidit. Gemini capita ha-
bent ad Boream: iunctisq; dorsis hincinde membra distendunt ipsi in
uicem: ut cōplexi se mutuo tenent oriuntur iacentes & occidunt a pe-
dibus. Cancer pedes versus utruq; polum porrigit: Leonem respicit
venter eius terrā versus porrigitur. oritur autē & occidit a posteriore

Cancer

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIÆ

corporis parte. Leo respicit cancrū: dorsum ad Boreā habet a capite Leo
 oritur & occidit. Virgo caput habet post leonē. dextra manu tangit cir Virgo.
 culum equinoctiale qua & spicas tenet. orit̃ & occidit a capite. Chele
 siue libra (quę prima pars scorpionis est. nā chaldei undecim m̃ 20/ Libra.
 diaci ponunt imagines) lances duas habet quaz una Borealis: altera
 australis dicit̃. Scorpio virginē respiciēs pedes versus utrūq; polum Scorpio.
 porrigit: caudā reflectit versus Boreā ventre eius respicit terrā: orit̃ re/
 ctus & occidit curuato corpore. Sagittarius caput habet versus Bo/ sagittari.
 ream respicit scorpionē sagittā & arcum tenet: arcus tangit manū fini
 itram & pedē sinistrū: rectus oritur: & p̃ceps occidit. Capricornus dor capricor.
 sum habet versus Boreā: caput versus Sagittariū: sed conuersum ver
 sus Aquariū. orit̃ directus & occidit p̃ceps. Aquarius caput habet aquarius.
 versus Boreā: manū sinistra extendit supra dorsum capricornis & dexte
 ra effundit aquā urna q̃ usq; ad pisces decurrit. & ad ortū tendit orit̃
 & occidit caput prius ceteris membris. Pisces duosunt dorsum primi Pisces.
 Boreale. dorsum secundū versus brachiū Andromede occidentale. un⁹
 Aquariū alter Boreā respicit. Et inter ipsos lineola quēdā est: qua qua
 si vinculo alligantur inter caudas amborū. Inferior pars oritur & oc
 cidit. Et si zodiaci signa equalia sunt. 30. scilicet graduū in longitudine
 &. 12. in latitudine (ut dictū est) m̃ imagines istę non omnes equalē
 sunt. Quēdā em̃ exera zodiacū prendunt. & q̃dam longitudinē. 30.
 graduū excedūt. ut in Alfonsij tabulis lucidius deprehendes.

De imaginibus septentrionalibus. Ca. xxij. DIS.

Eptentrionē versus quot describunt̃. MA. 21. de ofatis. 1022.
 f stellis fixis. 360. continentes harum noīa sunt. ur̃sa minor: ur̃sa
 maior siue arctos. draco medi⁹ inter ābas ur̃sas. Cephe⁹. Cassio
 peia. Corona Hercules. Vultur cadēs: Pleiades siue gallina. arctophy
 lax siue Bootes & quādoq; Arcturus dicitur. Perseus cū capite Gor/
 gonis. Auriga siue agitator: Anguitenens. Anguis. Sagitta siue iacu
 lum. Aquila siue vultur volans. Delphin Equus primus. Equus secū
 dus. Andromeda. Triangulus.

De imaginibus australibus. Ca. xxij. MAG.

Reter has sunt alię extra zodiacū Austrum versus porrectę.
 p DIS. Et quot sunt? MAG. Sunt quindecim de stellis fi/
 xis predictis. 36. continentes. videlicet. magnus Cetus. Orion
 giadio succinctus. Eridani fluuius. Lepus. Canis minor siue canicula
 Canis maior. Argos nauis. Ara. Crater. Coruus. Chiron siue Cen/
 taurus. Hydra. Turribulum. Australe seruum. Piscis australis. Harū
 omnium dispositiones ac situm p̃numerare: epitomatis lege prohibe
 mur. Sed de his si lubet in Arato Hyginio de sideribus ac tabulis Al/
 fonsij ceterisq; legere potes. Nam idem earum dispositiones/ situm &
 numerum stellarum ex quibus sunt: & harum stellarum magnitudi/
 c

Aratus
 hyginus
 Alfonsus

LIBRI.VII. TRACTATVS .I.

nes & nomina clarius reperies. cum auctores in nominibus & figura-
tionibus imaginum diuersas reperies memeto quod a principio mo-
nui nō eas esse in celo naturali cōditiōe: sed p libitu uniuscuiusq; effi-
giatē. DIS. Missa igit hęc faciam⁹ & de signorū ortu & occasu: qm̄
pauca supra tetigisti/ si quę alia habes in medium feras.

De signorum ortu & occasu ut est apud poetas.

Capitulum. xxv.

MAG.

Ignorū ort⁹ & occasus/ legēti scripta sapiētiū multiplex occur-
rit. aliter em loquunt Poetę: & aliter Astronomi de signorū ascē-
su & descensu. apud poetas nāq; ortus signorū similiter & occa-
sus repetit tripartitus. Cosmicus sc̄ Chronicus & Eliacus. DIS.

Cosmicus ortus quis dicit? MAG.

Ortus Cosmicus quē latine mundanū
dicere possumus. est ascensus signi vel
stellę in oriente de die. At tamen signū
in quo sol est anthonomatice/ cosmi-
ce dicit oriri. De hac Vergilius in georgi.
ostendens tempus sationis fabarū. di-
cit Cādidus auratis aperit cū comibus
annū Taurus: & aduerso cedens Ca-
nis occidit astro. loquitur autē hic de ca-

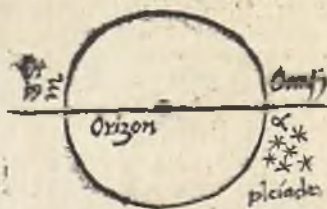
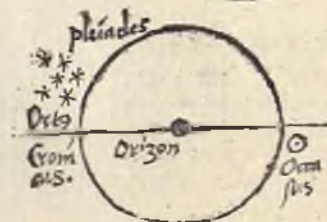
Vergili⁹.

ne in scorpione & nō in leone cōstituto. Occasus
autē Cosmicus: est occasus signi oppositi ligno in
quo sol cosmi-
ce oritur. huius exemplū est apud
Vergil. ubi supra docentē tempus seminandi fru-
mentum. ante tibi eoꝝ atlantides abscondantur
Debita q̄ sulcis cōmittas semina. Sunt autē ath-
lantides siue pleiades stellę in tauro: quę scorpio-
ne in autumno oriente occidunt. DIS. Ortus
Chronicus quis est? MAG. Ortus Chronicus
quē latine temporalem dicimus: est ortus signi vñ
stellę in oriente post solis occasum. de isto loqui-
tur Ouidius de Ponto: conquerens morā exilij sui
dicens. Quattuor autumnos pleias orta fecit.

taurus si/
ne appa/
ritione
vergilij

DIS. Si dicta dictis comparē: contraria viden-
tur. nam antea apud Vergilium pleiades in au-
tumno occidere: iam vero eas (Ouidio teste) in
autumno reperio oriri. MAG. Hęc sane pensata possunt simul esse
vera. ut scilicet occidant cosmi-
ce. ut apud Vergilium est. & oriantur
chronice. ut Ouidius voluit. Quod quidem uno die euenire potest:
ut scilicet in solis occasu pleiades in oriente chronice ascendant & rur-
sus circa solis ortum in occidente cosmi-
ce descendant. DIS. Hunc

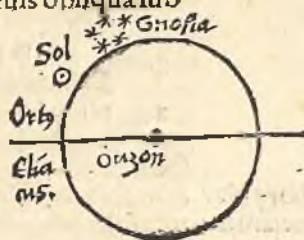
Ouidius

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

Lucanus

nodulum solutum fateor: Chronicum occasum ostende. MAG. Oc-
casus chronicus est signi vel stellæ oppositæ signo vel stellæ chronice
orienti. ut apud Lucanum. Tunc nox thessalicas urgebat patria sagi-
tas. DIS. Eliacus ortus quis est? MAG. Ortus Eliacus siue sola-
ris est exitus signi vel stellæ de subradijs solaribus: sub quibus ante vi-
deri non poterat. ut apud Ovidium de Fastis. Iam levis obliqua sub
fedit aquarius urna. & Vergil. in georgi. Gnosiaq;
ardentis descendit stella coronæ. quæ cū iuxta scorpio-
nem sit Sole ibidē existente videri nō poterat. Occa-
sus autē Eliacus est ingressus signi vel stellæ ad so-
lis radios. ut in exemplo pmissō. taurus & aduerso
cedēs canis occidit astro. & plura his similia de hoc
triplici ortu & occasu apud poetas sunt quibus bre-
uifatis causa p̄termittis: de ortu & occasu signorum
ad mentem Astronomorum loquamur.

De Ortu & occasu signorum scđm Astronomos.

Capitulum. xxvi.

DIS.

Espectu cuius Astronomi signorum ortum & occasum perpen-
dunt? MAG. Respectu æquinoctialis & rectitudinis & obli-
quitatis spheræ. DIS. Id manifestius eloquere. MA. Equi-
noctialis tam in sphaera recta q̄ in obliqua semp̄ unifor-
miter ascendit id est temporibus æqualibus semp̄ æquales arcus de æquinoctiali
ascendūt. Zodiacus vero in utraq; sphaera difformiter peroritur. Nam
in temporibus equalibus non semp̄ æquales arcus de ipso ascen-
dunt nec ascensiones partū zodiaci equatur ascensionibus partiū æ-
quinoctialis: sed aut minores aut maiores sūt & ob id Astronomi signa
quædam recte: quædam vero oblique oriri & occidere dicunt. Recte
quidem signum oritur vel occidit cum quo maior pars æquinoctia-
lis oriatur vel occidit. unde Cancer Leo Virgo Libra Scorpio Sagitta
rius recte oriuntur: & Capricornus Aquarius Pisces Aries Taurus Ge-
mini recte occidūt. Oblique autē signū oriri v̄l occidere aiunt: cū q̄ mi-
nor pars æquinoctialis oriū vel occidit. unde p̄dicta sex recte oriētia / ob-
lique occidunt: & illa tardius oriuntur q̄ occidunt: & sex recte occi-
denda oblique oriuntur: & hec ocys oriuntur q̄ occidat. Quod
quidem facillime depræhendes: & oculorum iudicio comproba-
bis: si spheram ex præmemoratis circulis cōpactam inter fixa hori-
zonta circumduxeris. Certius autem quantum ad graduum sup-
putationem hæc in reuolutione retis Astrolabij demonstrantur. nam
& per hæc p̄portiones ascensionū quartarum zodiaci: & æquinoctia-
lis in utraq; sphaera facile cognosces. sis & nonnunq̄ maiorem par-
tem æquinoctialis q̄ zodiaci semp̄ oriri inuenies, vel econuerso.

Signa re-
cte oriētia
occidentia

c ij

LIBRI.VII. TRACTATVS I.

& tamen has quartas simul oriri comperies. uti in quarta q̄ est a prin-
cipio cancri usq; in finem virginis videre licet. Similiter signa oppo-
sita in ascensionibus equalia inuenies. Nunc dieꝝ & noctiu diuersitatē
edicere hominibus secundum variū spheræ situm cōtingentē/cona-
bor. DIS. Optime. necessaria enim vident hęc & scitu digna.

De diuersitate dierum & noctium. Capitu- lum vicessimumseptimum. MAG.

D horę ꝑo intelligentiā scire opereꝑcium est astronomos du-
a plice distiguere diē artificialē scz & naturalē. Id tempus qd ab Dies &
ortu solis usq; ad occasum est/diē artificialē. & id tēpus qd a nox anni
solis occasu usq; ad ortū eiusdē est/noctē artificialē appellant. Et utru-
ficialis,
horę pla/ q; in pres. 12. eq̄les diuidunt: quas horas planetarū vocat: quaz diu-
netarum. nę a solis ortu/nocturne ꝑo a solis occasu initiu sumunt: & quidie in
q̄ntitate/longitudine videlicet & breuitate variant scdm qd tēpus in-
ter ortū & occasu solis nunc multū nunc puū repitur: ꝑꝑ signorum
rarditate & velocitate: in ascensu: in qbus sydus orit & occidit. Dies
dies natu autē naturalis est reuolutio eq̄noctialis circa terrā semel: cū tanta parte
turalis zodiaci quanta interim sol ꝑransit motu ꝑꝑrio contra firmamentū.
DIS. Q uāto tpe autē eq̄noctialis reuoluitur semel circa terrā?
MAG. in. 24. horis fere. hoc est in diē & noctē artificiali. DIS.
& ita omnes naturales sunt eq̄nales. MAG. ꝑbe. s̄m̄ eq̄inoctia
inequali/ lis motū attendis. si autē motū solis cōtra firmamentū animaduertas:
tas diei cuius tempus tpi reuolūtōis eq̄noctialis addendū est: dies naturales
naturalis. ineq̄uales erunt. DIS. Ob quā causā? MAG. q̄a (ut dictum
est) ꝑres zodiaci nō equaliter ascendunt. q̄dam em̄ tardius: q̄dam ꝑo
citius emergunt ꝑꝑter obliquitatē. Cum igit sol motu ꝑꝑrio omnes
has ꝑres contra firmamentū ꝑagret: q̄nq; in parte zodiaci velocius
quādoq; ꝑo in ꝑte zodiaci tardius ascendēti reperit. & ita cū tempus
harū ascensionū ineq̄uale sit/dies naturales quaz hęc ꝑa partes sunt
ineq̄uales esse necesse est. Hanc ineq̄litate nō uulgu ꝑꝑit: sed astro-
nomi in suis calculationibus attēdunt. DIS. sane intelligo. Sed un-
de fit qd tempus inter solis ortū & occasum (qd diē artificialē nomi-
nasti) ineq̄uale sit latius ostendas. MAG. hoc ex vario solis ꝑlig/
inequali/ ras diei ar tificialis: nonum gradus motu prouenire i
telligas. Sol namq; a principio ca
ꝑricorni usq; ad cācri initiu. 82. ꝑa
rallelos siue sꝑras describit: inter
quos medius eq̄inoctialis est ul-
timus ꝑo tropicus cancri. & ꝑri-
mus tropicus capricornia q̄ de-
scendens usq; ad finē sagittarij ali-
os. 82. parallelos describit: q̄ die/

DE PRINCIPIS ASTRONOMIAE

rū naturalium circuli appellantur. Ceteri planetę huiusmodi parallelos. multiplicat secundū numerū dierū quibus zodiacū peragrāt. Patet igitur qđ planeta nuncq̃ ex eo loco unde pridie ortus est alevatur. De scripti paralleli ab horizonte diuidunt. Arcus supra horizontē relięti die rum artificialiū: arcus autē sub horizonte noctiū artificialiū appellant. Hi autē habitantibus sub equinoctiali in sphaera recta semp̃ æquales sunt. nā horizon eorū p̃ polos mūdi transit. His autē quorū poli supra horizonē eleuant inæquales fiunt: æquinoctiali depro qui ubiq; in duo equalia p̃ horizonta diuidit. Ob id cū sol ipsum describit in omni terra ægnoctiū est. qđ omnia luce clarius oculis sphericū corpus inspicientibus appareant missa facio. Vnū m̃ adijciendū apprimene/ cessariū duxi: qđ in omni die artificiali siue longa siue breui sena signa supstant: totidēq; delitescūt. Similiter in quolibet nocte. DIS. quō hoc fieri possit lucidius demonstra. Nā cū oīa signa in longitudine & latitudine sint equalia: plura in multo tpe/pauciora vero in paucio tpe oriū existimo: aut dies noctesq; omnes pares esse debere. MAG. be/ ne quidē. qm̃ nec signorū equalitas nec motus irregularitas sed diffor/ mitas siue ascensus siue descensus inæqualitas diuersitatem hanc causat. Vnde in superioribus dictū est qđā directe/qđā ꝑo ascendere oblique Ea autē qđ directe ascēdunt in ortu suo minus tps habebūt. Cācer qp̃ pe ubi oriū horis. 2. & quarta pte occidit hora. 1. & deince. Leo vero oriū horis. 2. & tertia pte: & occidit hora. 1. & semis & sexta. Virgo ori tur horis. 2. semis & sexta pte: occidit hora. 1. & tertia parte. Libra oriū horis. 2. & semis & sexta pte: occidit hora. 1. & tertia pte. Scorpio oriū horis. 2. & tertia pte: occidit hora. 1. & semis & sexta parte. Sagittarius oriū horis. 2. & 10. pte: occidit hora. 1. & deince. Signa opposita op/ posito modo oriunt & occidūt. unde quantū tps est ortus cancri tā nū est occasus capricorni signi oppositi. & occasus cancri ostendit or/ tū capricorni. ita in reliquis pariformit. Ex qđ facile cōcluditur in ma xima die omnia signa directe ascēdentia & in nocte eiusdē (qđ necessa/ rio est minima) oīa obliq̃ ascēdentia oriū. p̃ oppositū de die minima & eius nocte (qđ maxima est) oportet intelligere. In utroq; autē æg/ noctio tria directe & tria obliq̃ ascēdentia oriūtur tā in die qđ in nocte. Sed hęc lucidius demōstratione oculari in spherico corp̃e aut astrola/ bio possunt videri/ diuerse in diuersis climatibus. Nūc calamus ad cę lum septimum festinat.

Signorum
ortus & /
occasus.

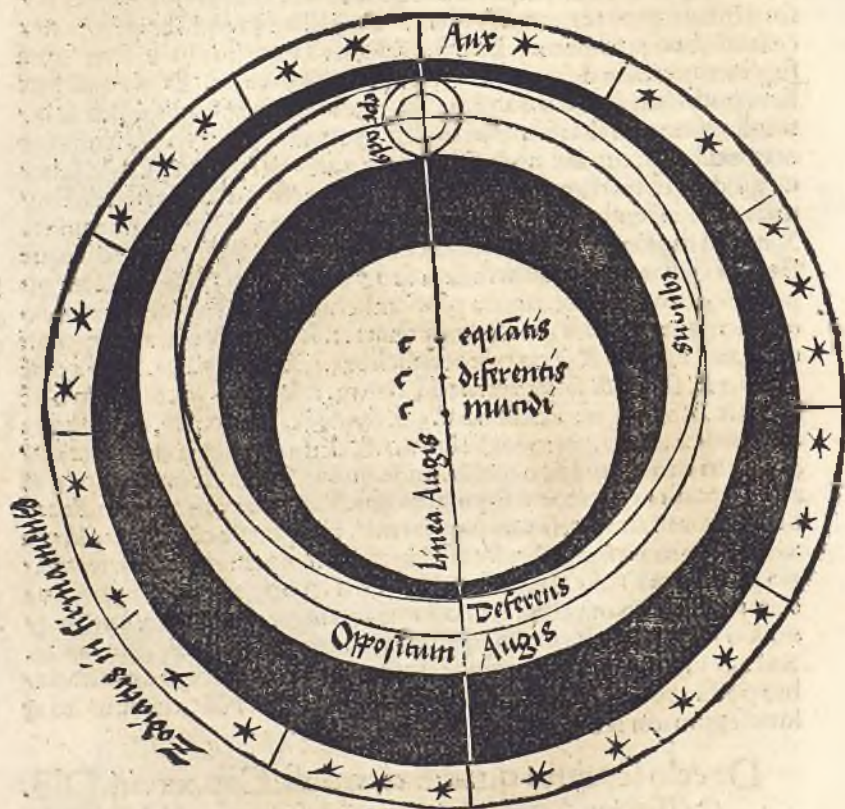
De celo septimo quod Saturni est. Cap. xxviij. DIS:

Oest septimi dispositionē & motū describas. MAG. Coeluz
e septimū (cū sit figurę sphericę) superficie sua cōuexa superficie
cōcauę octauę spherę cōiungitur: & in orbes tres abinuicē di/ uisos & cōiuguos partiūtur. In quorū medio orbis quantus & paruus: cui Planetę corpus infixū collocatur. & est epiciclus. Orbis supior cę
tiq.

LIBRI.VII.

TRACTATVS .I.

Septimi: scđm sup ficiē conuexā mundo cōcentricus est: scđm cōca/
 uam autē ecētricus est. Inferior autē econuerso/scđm superticiē cō/
 cauā cōcētricus est: scđm conuexā ꝑo ecētricus conspicit. Et hi duo
 deferens orbes augē saturni deferētes nominant: eo qđ ad motū eorū aux la/
 augem sa turni variet. Inter hos tertius orbis includitur: qđ secundū utraq; sup
 rumi ficiē cōcentricus est: & deferens saturnū appellari solet: quia in ipso or/
 deferens bis paruius (cui saturni corpus infixum est) deferetur. Horum orbium
 saturnum figurationē in hac subiecta poteris videre descriptiōe.
 Septentrio vel Aquilo.

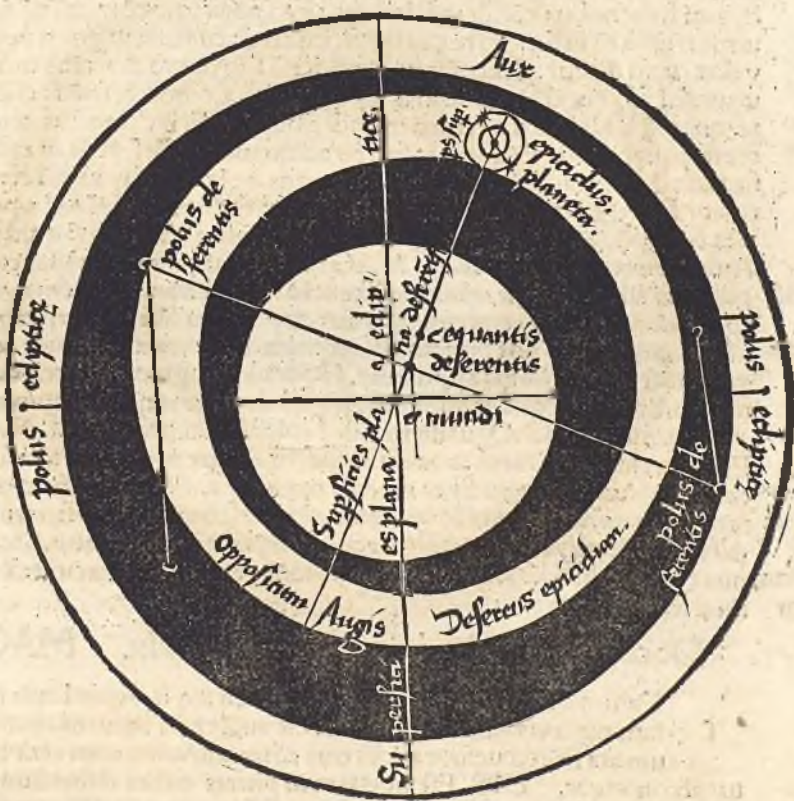

Meridies vel Auſter.

Nunc motus eorundē describamus. Hoc cēlū totū in die naturali ab
 oriente ꝑ occidentē rursusq; ad orientē raptu primi mobilis fertur: &
 renūz au quo ad orbes particulares quos cōtinet nō equaliter mouet. Orbes
 gē saturni em supior & inferior (qđ augē saturni deferētes appellauim⁹) sup axe

DE PRINCIPIS ASTRONOMIAE

& polis eclipticę octauę sphere ad montē eiusdē proportionabiliter mouentur in ducentis sc; annis uno gradu & 28. minutis fere. Ita ut semper pars strictior superioris sit supra latiorē inferioris: ne corpora penetratio aut vacui admittatur positio. Orbis ꝑo medius (q; deferēs la-
turni est) super axē proprio axem zodiaci siue eclipticę secante/ secun-
dum successionem signorū mouetur duobus minutis fere quotidie. motus or-
bis deferē-
tis Saturni.
Et poli eius a polis zodiaci distant/ distantia tamē inęquali. axis enim
huius orbis axem zodiaci non in medio seu centro secat: propter ac-
cidentem. unde etiā superficies deferentis a superficie eclipticę inęquali-
ter diuiditur ita ut portio maior in q; semper est auxꝑus a glonē: minor
autē in qua semper est oppositū augis versus austrū relinquatur. Simi-
le fit in Ioue & Marte. Ex quo claret axem polos & centrū huius or-
bis circa axē polos & centrū orbis augē deferentiū siue eclipticę circū

LIBRI.VII: TRACTATVS I

ferentias paruorū circulorū superficie eclipticę equedistātes describere. & hoc ppter motū orbū deferētū: quę vir-
tute octauę spherę habēt. ut hęc pēssigata admonet de-
scriptio. Epicyclus vero duplici mouetur motu in longi-
tudinē sc; & latitudinē. **DIS.** Qualiter in longitudi-
nem? **MAG.** Sup centū suū corpus Planetę sibi in-
fixum in parte superiori scđm successionē: in parte vero
inferiore contra successionē signorū portans. Ob id pla-
nera in parte superiori directus: in parte vero inferiori re-
trogradus dicitur. In ascensu vero vel descensu stationa-
rius appellatur. nō quia steter: sed nobis stare videtur: cū
tunc nō antrorsum vel retrorsum: sed vel deorsum aut

mot⁹ epi-
cidi in lo-
gitudine.

fursum pcedat: quęadmodum sagittā fursum æmissā quasi stantē
in aere dicimus cū directe ascendit aut descendit. Et hoc in omnibus epi-
cyclum habentibus cōsiderat. In luna vero ppter velocē motū nō ad-
uertitur ipsa tñ in superiore parte epicycli tarda cursu: in inferiori vero
velox cursu dicitur. Centrū vero epicycli nō sup centro deferētis mo-
uetur: sed sup quodā puncto in linea augis / tñ a centro deferētis distā-
te / quantū hoc centrū a centro mundi plongat. Et hic punctus cen-
trum pquantis est. Et circulus sup eo ad quantitātē deferētis in eadē
superficie descriptus siue imaginatus: equans notatur: eo q; motū cen-
tri epicycli regulare & equare habeat. Ipsum quoq; in pcedenti repe-
ries descriptione. **DIS.** Ne nominum me fallat obscuritas: quid sit
Aux & linea augis ostende. **MAGI.** Aux siue apogium planetę:
punctus est deferētis / maxime a centro terrę distans: punctus ve-
ro maxime centro terrę propinquus oppositum Augis siue perigi-
um. Linea vero p hos punctos & centrum terrę transiens linea au-
gis a nostris astrologis appellatur. Horū autē singulorū descriptio /
nes post cęlorū explanationē subiungemus. Nunc quod cępimus
psequamur. **DIS.** Qualiter mouet epicyclus in latitudinē? **MA.**
Epicyclus in latitudinem mouetur respectu Augis verę: super axe suo
centrum eius & longitudes medias transeunte. Et hic axis dum cen-
trum extra nodos capit & caudę: id est intersectionis superficieum
deferētis & eclipticę fuerit: superficie eclipticę eque distabit. Satur-
nus: (qui & phenon) in triginta annis totū percurrit zodiacum: & cō-
tinet terram. & vitibus.

Aux
Oppositū
augis
Linea au-
gis.

motus sa-
turni.
quantitas
eiusdem

mot⁹ epi-
cidi in la-
titudine.

De cęlo sexto quod est Iouis. Ca. xxix. MAG.

Extum quod sequitur cęlum Iouis est: eo q; ppter Iouis stel-
lam nullam aliam in se habeat. Est autē cęlo Saturni contigu-
um: ita scilicet ut superficies eius conuexa / concava cęli Sa-
turni contingat. **DIS.** Est ne etiam in plures orbes distinctum.
MAG. Est & quemadmodum cęlum Saturni: quo ad figuratio //

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

nem & eccentricitatem. Totum autē quotidie motu primi mobilis ab oriente per occidentem rursusq; in orientem rapitur. Orbes vero augem deferentes (ut orbes Saturni) in ducentis annis uno gradu & .28. minutis fere ad motū octauę spherę mouētur: nec infiguratione aut motu augem. motus orbiū deferētiū augē.
 tu epicycli in hoc & pcedenti coeli diuersitas notatur. Deferens vero Io Iouis.
 uis super axe & polis proprijs (sicut dictum est de Saturno) circumduci-
 citur. Est tñ motus huius motu Saturni velocior. Mouet nāq; Iupit-
 ter (qui & phetion) quotidie .5. minutis fere. Et sic zodiacū in annis fer-
 me duodecim percurrit. Continet autē Iupiter terram. 25. uisibus. motus Iouis.

De coelo quinto quod est Martis. Ca. xxx. MAG.

Oelum quintum in descensu: Martis est (nam in ipso solus
 Mars rotatur) coelo sexto contiguum est: & sub eo locatur
 quemadmodum sextum sub septimo, in eorundemq; orbes
 diuiditur & mouetur: & eisdem moribus quibus cœlum Saturni aut
 Iouis. Similiter & orbes eius: deferente dempto, qui similiter sup axe
 proprio & polis proprijs (ut deferens Saturni aut Iouis) reuoluitur motus de
ferentis
Martem
quāritas
eiusdem.
 velocius tamen. Mouetur em̄ quotidie .30. minutis fere, totumq; zo-
 diacum in duobus ferme annis percurrit. Mars (qui & ὀφρε quem
 & Pyroin nominant) continet terram semel & dimidiam & octauam
 eius partem.

De coelo quarto quod Solis est. Ca. xxxi. DIS.

Oelum quartū qualiter est dispositum? MAG. Cœlū quar-
 tum q; solis est (quoniā in eo Sol mouetur) in superficie con-
 caua coeli Martis continetur: & in tres orbes particulares diui-
 ditur: duos scilicet augem deferentes: & ipsum deferentem solare cor-
 pus. Equantem aut epicyclum non habet. DIS. Quomodo hoc
 cœlum mouetur? MAG. Quēadmodum superiores motu rapt⁹
 ab oriente per occidentem redeundo in orientem in .24. horis ad mo-
 tum primi mobilis. Orbes vero augem deferentes eisdem mouentur
 moribus quibus & orbes / auges Saturni Iouis & Martis deferētes
 Deferens autem Solis super polis & axe proprijs secundum succes-
 sionem signorum ab occidente scilicet uersus orientem quotidie quin-
 quagintanouem fere minutis & octo secundis circumfertur. Et ita sol
 totum zodiacum in .365. diebus, 6. horis ferme peragrat: nobisq; an-
 num complet. Sex autem horę quater collectę diem integrum con-
 stituunt: qui cum sua nocte .24. horis constat. quem necesse est in-
 tercalari excurso quadriennio: quod bisextum vocant, ne temporū motus de
ferentis
Solem
Annus.
 ordo turbetur, ut ait diuus Augustinus de trinitate libro quarto ca. 4.
 verum de q̄ritate anni solaris præcisa nondum omnes concordant:
 sed de hoc alias. huius autē motus axis per centrum deferentis transic
 & axi eclipticę quę est axis augem deferentium æque distat. hinc po-
 tius eius a polis eclipticę tantum distant quantū centrum deferētis d̄gest

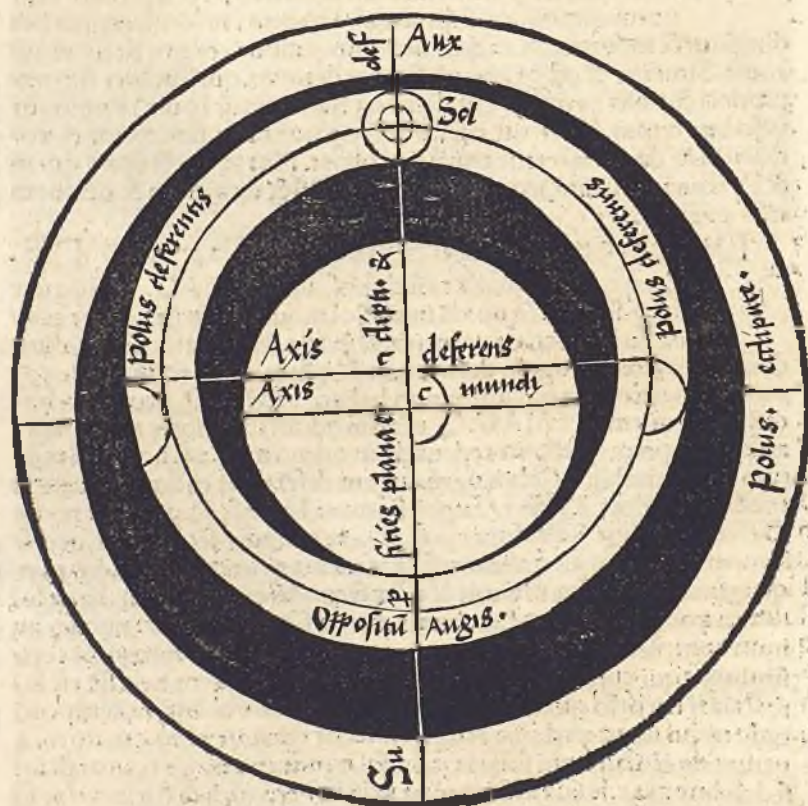
Augusti.

Bisextus

LIBRI.VII. TRACTATVS :L

quāritas
solis.

a centro mundi siue edipticę. necesse est igitur ut poli axis & centrum deferentis circa axim. polos & centrum edipticę circumferēdas par uorum circulorum describant: quorum semidiameter est ad ecenritatis quantitatem. huius theoricam mox subiungamus. Aux vero solis a superficie edipticę nuncq̃ declinat sed semper directe in ea voluitur. In alijs autem omnibus aux nonnuncq̃ a superficie versus austrum aut septentrionem declinando mouetur. Ob quod ceteri plane/te omnes quandoq̃ meridiōales aut septentrionales dicuntur. Con/tingit autem sol terram centies sexies & sexagies. huic similiter & lung tanq̃ syderibus notioribus diuersitas gentium innumera vocabu/la sociabit.

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

De coelo tertio quod est Veneris. Ca. xxij. DIS.

Eratj coeli dispositionē in mediū feras. MAG. Tertium coe-
 lum quod Veneris est: nam in ea sola Venus rotatur in sup/
 ficie concava coeli Solaris continetur. Insuper & in orbes par/
 ticulares (quemadmodum Saturni Iouis aut Martis coelum) partiē
 Circum fertur autē hoc coelum totū (ut predicti) in 24. horis semel ab
 oriente per occidentem in orientē redeundo per primi mobilis motū
 Sed orbes eius augem deferentes sup axe & polis zodiaci ad motum
 octaue sphaerę circūducuntur: uti in alijs supra visum est. Orbis vero
 epicicli huius deferens duplici mouet motu. uno quidem ab occi-
 dente versus orientē: qui est in longitudinē sup centro equantis. Eo/
 dem autē tempore unā complent reuolutionē centrum epicicli: Ve-
 neris & Solis deferens. Alio vero motu mouetur in latitudinē decli-
 nando. Sicut ab ecliptica. & medietas in qua epiciclus est / semp ver/
 sus Aquilonē: reliqua autē versus austrum relinquitur. Aux tamē de-
 ferentis quandoq; ad austrum: quādoq; ad aquilonē declinat. Hic
 motus fit sup polis proprijs qui sunt in intersectionibus deferentis &
 equantis. Hic motus deuiationis dici solet: & est minor: decem: in
 mercurio autē minorum. 4. s. cum centrū epicicli est in auge vel op-
 posito deferentis. Nam in intersectionibus dictis est nullus in locis au-
 tem intermedijs crescit & decreuit. Verū tamē nec hic motus necis quē
 inclinationis vel declinationis dicunt sensibilem motū longitudinis
 errorem faciunt. ut colligitur libro. 13. Almagesti. Quapropter po-
 los super quibus primus deferentis motus fit a polis zodiaci recede-
 re rursusq; ad eosdem accedere necesse est. Ob id nonnullis visum est:
 unum alium orbem predictos omnes includentē: & mundo concen-
 tricū ponere: ad cuius trepidationis motum. hę deuiationes deferē-
 tis fierent. DIS. Epicicli verō qualis est motus? MAG. Epici-
 clus veneris (sicut & dictorum) in longitudinem mouetur scdm suc-
 cessionem signorū & in decem & nouē mensibus solaribus fere semel
 reuoluitur. In latitudinē vero mouetur motu duplici. uno quidē: ut
 epicicli dictorū: quō una epicicli medietas versus austrum: reliqua ve-
 ro versus aquilonē a deferente declinet. Ideo hic motus inclinationis
 siue declinationis dicit: quia diameter augis verę & oppositi epicicli
 a superficie deferentis declinat: & eam secat. Hec declinatio maxima est
 circa nodos: ubi deferens & equans se intersecant: & nulla in auge vel
 opposito equantis. Vnde centro epicicli ab auge equantis recedente
 usq; ad oppositum eius: aux epicicli versus aquilonē declinare inci-
 pit: & oppositum augis epicicli versus meridiē. Rursum centro epicicli
 ab opposito augis equantis recedente: aux epicicli versus meridiē:
 & oppositum eius versus austrū declinare incipit: donec cent; epicicli
 ad auge equantis veniat, oppositū fit in mercurio. Ex his patet cum

motus de-
uiationis

motus
epicicli

motus in-
clinationis

Almage-
stus.

LIBRI.VII. TRACTATVS .I.

motus re
flectiōis

deuatio deferentis est maxima/epicicli declinatio est nulla:& contra-
rio. Reliquo vero motu (qui reflectionis dicitur) sup axe per epicicli
augem:& oppositū transeunte reflectitur: ita ut pars epicicli dextra
versus austrū/sinistra autem versus aquilonē a superficie deferētis
moueat. Dexteram dico quē post augem epicicli est secundū signo-
rum successionē. Reflectio hāc nulla est centro epicicli existente circa
dictos intersectionis nodos deferentis & equantis. ipso vō receden-
te ab ea intersectione quē caput dicitur/versus augem pars sinistra si-
ue orientalis in Venere ad aquilonem: in Mercurio ad austrum refle-
ctitur: recedēte autē centro epicicli a cauda versus oppositū augis equan-
tis/dicta medietas in venere ad austrū & in mercurio ad aquilonē
reflectitur. DIS. Ex dictis colligo quadruplicem epicicli motum.

mot⁹ epi-
cicli qua-
druplex

Axes mo-
tuum epi-
cicli.

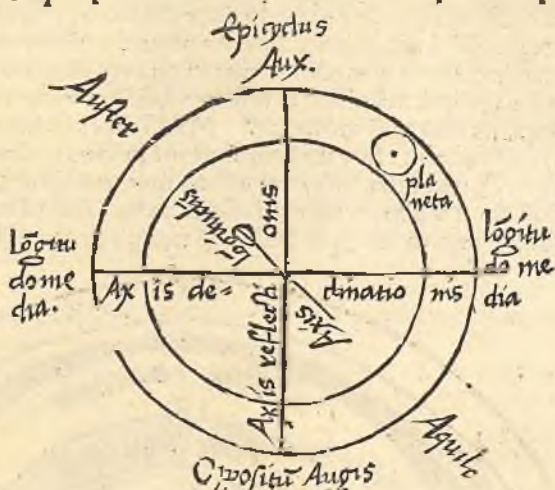
primus: quo mouetur in longitudinem ab occidentē versus orientē
portans in parte superiore planetam directē ab occidentē ad orientem
secundum signorum successionem scilicet de Ariete in tauro de tau-
ro in gemini & sic de alijs. In inferiore autem parte retrograde ipsum
planetam ab orientē versus occidentē contra successionē signorum de-
ferens. Secundus: quo ad deuiationē deferentis in latitudinem nūc
ab ecliptica/ nūc ad eam declinat. Tertius: quo per se a superficie pla-
na deferentis planetā versus eclipticam/aut ad eandē inclinat. Quar-
tus quo pars orientalis nunc ad austrum/ nūc ad aquilonē reflectitur

MAG. Hic epilogus te & diligenter auscultasse/ & nō parum in the-
orematibus astronomiæ pfectisse indicat. Lucide equidē epicicli mo-
tum nō omnibus intelligibilē explanasti. Axes dictorū motū & nu-
mera. DIS. Axis primi motus/ polos suos versus austrū & aqui-
lonem prendit & axi eclipticæ quādoq; eque distabit: tuncq; cum de-
clinatio est nulla: cum vero declinat epiciclus ab ecliptica/ hic axis in
una parte ab axi eclipticæ eleuatur & in altera ad eam descēdit. Motus
deuiationis propriū axem non habet: quia fit ad deuiationē deficien-
tis. Axis autē inclinationis siue declinatiōis axim motus longitudinis
orthogonaliter fecit: & longitudines medias epicicli transit. Ideo po-
li eius orientē & occidentem versus prenduntur. & semp dum centū
epicicli extra intersectiones equantis & deferētis fuerit hic axis superficie
eclipticæ eque distabit. Axis vō reflectiōis orthogonaliter p intersecti-
onē duorū dictorum axium transit. & polos suos versus augē & op-
positū augis epicicli prendit. Patet itaq; quomodo hi tres axes in cen-
tro se interfecant: quēadmodū tres lineę per longum latum & profundū
corporis transeuntes: per quas differentias positionis designamus.
Apparet etiam axem reflectionis sup axi declinatiōis inclinari: & axē
declinatiōis sup axi reflectiōis reflecti. Insuper & hos ambos si in epi-
clo fixe essent: sup axē longitudinis circulariter rotari. Verū quadrupli-
tu hic epicicli motus/ tantum in venere & mercurio reperitur: nam in
Saturno Ioue & Marte epiciclus duas tūmodo habet: latitudinem

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

una / q̄ p̄ eccentricū ab ecliptica distat: alterā qua superficies plana epicycli a superficie plana deferentis quādoq; declinat. In luna autē dum taxat latitudo prima q̄ est per deferentem inuenit̄, nā superficies plana Epicycli ip̄t̄ a deferēte nusq; declinat. & ad saluandos h̄o mo/ di motus / q̄da; puos circulos e picyclū includentes imagināt ad q̄rū moē h̄e vari etates cōtingūt.

motus Veneris. (φωσφορος) omnia zodiaci signa fere ad motum solis p̄currit. Et est una de 37. partib; terre.

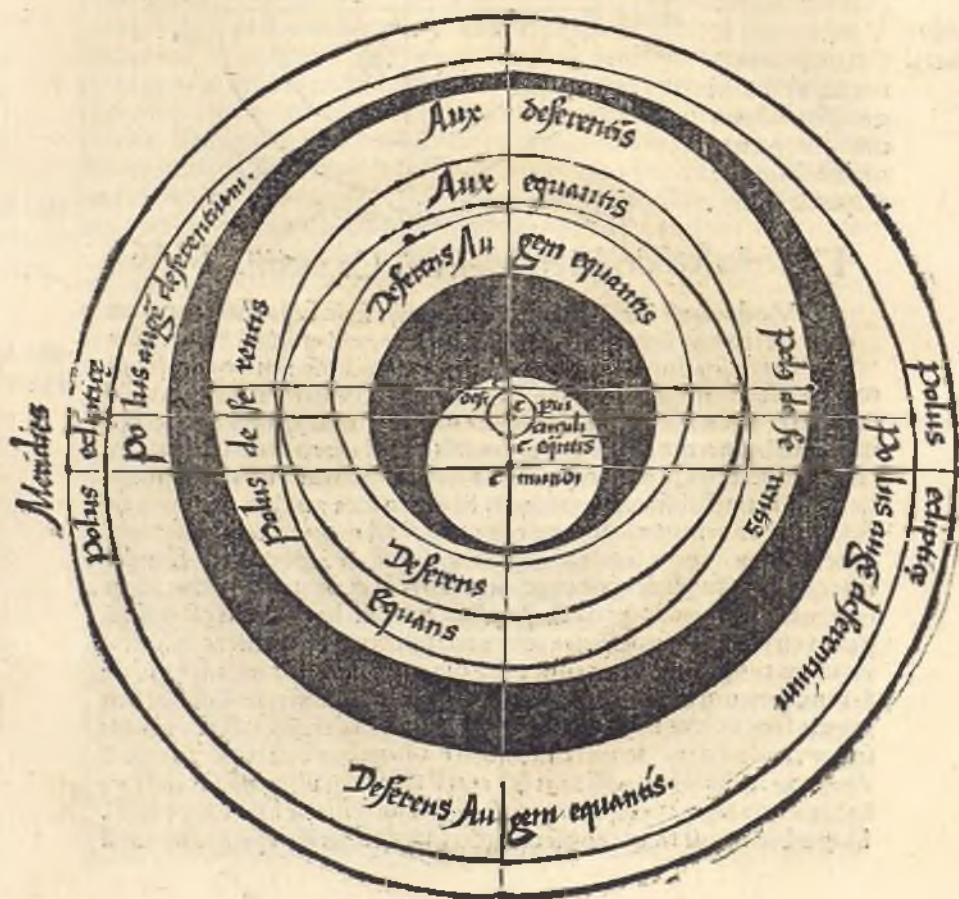

De cœlo secūdo q̄d est Mercurij. Ca. xxxiij. MAG.

Vod subest cœlū secundū Mercurij est: in superficie concaua cœli terrę cōtinetur / & in orbes quinq; & epicyclū partitur: habet enim duos orbes inæqualis spissitudinis: quorū superficies conuexa supremi: & cōcaua infimi mundo cōcentrice sunt: superficies vero concaua supremi: & cōuexa infimi mundo sunt eccentricę: sibi ip̄s tamē concentricę & harum centrū (quod etiam centrū parui circuli nominamus) a centro equantis tantū / quantū centrū equantis a centro mundi distat. Et vocantur hi duo orbes augem equantis deferentes. Mouentur autē super polis zodiaci ad motum octauę sphere. Inter hos extremos sunt aliq; duo orbes similiter inæqualis spissitudinis: quorum superficies conuexa superioris & concaua inferioris idem centrum cum centro proprio predictorū orbū habent: id est centrū parui circuli. Sed superficies concaua superioris & conuexa inferioris idem centrum habent cum orbe quinto inter ipsos induso: qui deferens mercurij dicitur. Hi duo orbes (quos ad differentiā dictorum nigros fieri volumus) vocantur angē eccentrici deferētes. & mouentur super centro parui circuli contra successionem signorū super axe: quādoq; axe zodiaci equedistanti & centrū parui circuli transeūte eadē velocitate qua linea mediū motus solis scē m̄ successionē signorū voluit. horū orbū motū sit ut centrū eccentrici siue deferentis epicyclū circū

LIBRI.VII. TRACTATVS 12

ferentiā qñdā parui circuli describat: & hæc circūferētia p̄ centz æqñ
tis ibit: & centz p̄p̄iū extremorū orbū includit. quo & p̄ suo unī. Or
bis autē epicidū deferēs mouet sup̄ centz æquātis in lōgitudinē s̄m
succellionē signorū eadē velocitate cū lineā mediū motus solis. ut de
venere dictū est. In latitudinē p̄o mouet quēadmodū veneris defe
rens: hoc dēpto q̄ medietas eius in qua epicidus est sēper versus au
strū ab eclipticā declinat: cuius oppositū in venere reperit. DIS
Epicidus eius quō mouetur. MAG. ut epicidus veneris. In .4. m̄
mētib⁹ solaribus fere unā reuolutionē in longitudinē sup̄ centro suo
p̄ficat. Quēdā alia latet in motibus mercurij: q̄ hic relatū in lōcus nō
est. Planeta p̄o mercurius oīa signa zodiaci fere ad motū solis pagrat motus
Est autē mercurius (q̄ & Sūlbon) una ps de .32. mille p̄bus terræ. mercurij

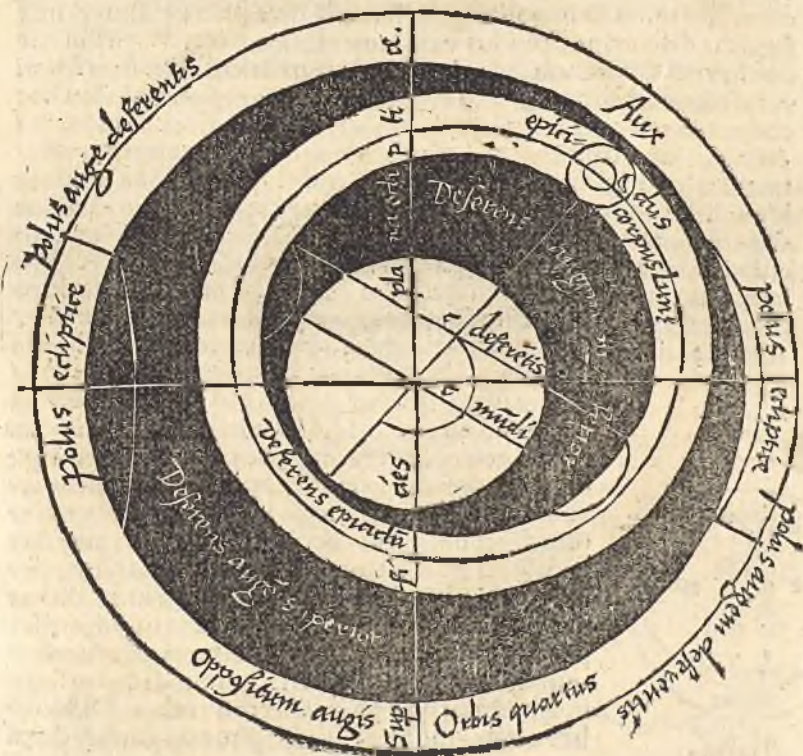

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

De coelo primo quod est Lunæ, Capitulum tricesimumquartum. DIS.

Est ut coeli primi quæadmodum ceterorum configuratione
& motum ostendas, MAG. Coelum primum qd lunæ est (eo
quod præter lunam in ipso nulla stella sit) totum in superficie coe-
li secundi concava continetur. & in orbes quatuor & epicidum di-
uiditur. habet namq in primis tres orbes sicut sol in figuratone di-
spostos. ultra hos habet unum orbem mundo concentricum / præ-
dictos tres ambientem qui deferens caput draconis dicitur. in super
& epicidum habet profunditatem medij primorum trium orbium intersum: in q
corpus lunæ figuratur & mouetur. ut hæc subiecta manifestat descriptio

DIS. pspicua atq clara est h' orbium lunæ distinctio. nunc motus iporū motus
pandas. MAG. Orbes duo augē eccentrici deficientes mouentur sup orbium
centro mundi & axe pprio / axe zodiaci in centro mundi intersecante, Lunæ

LIBRI VII. TRACTATUS I.

culis poli a polis zodiaci quinque gradibus inuariabiliter declināt. Est autē his motus cōtra successionē signorū / ultra motū diurnum in die naturali gradibus .xi. & minutis .xij. fere. Orbis vero epicicli deferrens mouetur scdm successionē signorū singulariter super cētro mū / dista utrali motu centrum epicycli gradibus .xij. & .xi. minutis fere quodidie moueatur. Axis autē huius motus o suum ppiūm centrū scilicet deferrens transiens / axi augē deferentiū equedistanter mouet. sic centrum & poli eius circa centrū & polos augē deferentiū circūferentias describūt cōtra successionē signorū. & poli eius a polis augē deferentiū distabunt scdm eccentricitatis q̄ritatem. Aux vero huius orbis nō semp est sub ecliptica: sed aut versus austrū aut aquilonē deditur: quādamodū in alijs dictū est. Nec superficies deferrens ab ecliptica sup diametro mundi semp equaliter secat. Orbis vero quart⁹ hos tres ambiens mouet sup axe zodiaci circa centrū mūdi cōtra successionē signorū omni die naturali tribus minutis fere: secum tali motu totum cōelum lunę ex dictis tribus orbibus cōstitutū quos ambit: circūducens. Illo motu fit ut poli augē deferentiū circa polos eclipticę circūferentias describant. Epiciclus vero lunę mouetur circa centrū suū corpus lunare sibi infixum in superiore parte contra successionē: in inferiori vero scdm successionē signorū deferrens. nōnulli vero sapientē ultra hoc corpus lunare circa centrū ppiū moueri dixerunt. Et ex eo motu maculam in luna apparentē nunc sursum nunc deorsum apparere arbitrantur. DIS. Lucide qd volebā differasti. oīa equidē in pmissa orbium descriptione oculis subiūiunt. Restat n̄ ut qd p caput caudę draconis accipiendum sit edicas. MAG. Deferrens epicicli lunę ab ecliptica declinans ipsam eclipticam in duas intersecat partes. Duę itaq; fiunt intersectiones: quarum una caput: altera vero cauda draconis appellatur: eo quod istac intersectione quasi draconis figura deuatis scz cauda & capite venetre depresso videatur. ut hęc ostēdit con-

motus e/
picicli lu/
næ

Caput &
cauda dra
conis

figuratio. DIS. Plane sed cum similes sunt interse-
ctiones utraq; q̄ caput potius quā cauda appellāda
sit pspiciū nō est. MAG. Intersectionū ista in qua
cum centrū epicycli fuerit versus aquilonē incipit
caput: opposita vero cauda appellāda est. Mouentur
autē virtute orbis exterioris in cōelo lunę ultra mo-
tum diurnum versus occidentē tribus minutis fere
ut dictum est. & ita totum zodiacum in .21. annis fe-
re perambulant. Luna vero zodiacum in .28. diebus
pene totum percurrit. Et continet luna unā de tribus
partibus terrę. Quidam tñ planetas nō aduersum
mundum moueri: sed celeritate mundi quam sequi
non poterunt p̄teriri inaniter contendunt. Dictos or-
bes omnes mouibus suis synphonias causare dulcis

motus lu
nę & quā
ritas eiul/
dem

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAS

Aristoteles simus. Ambrosius in hexameron. li. ij. ca. ij. & Aristoteles in li. de celi
lo & mundo negant: quia non audimus. Alii autem plurimi non mo- opinio de
do concentum orbium astruunt: sed ex proportionibus ipsorum omnem mu concentu
sicque vim venantur. Vnde inter firmamentum & saturnum tria semito- mundi
nia: inter saturnum & iouem semitonium: inter iouem & martem semito-
nium: inter martem & solem tonum: inter solem & venerem tria semi-
tonia: inter venerem & mercurium semitonium: inter mercurium & lu-
nam semitonium & a luna ad orbem terre tonum constituunt. Sic a terra ad
firmamentum septem tonos colligunt: qui est uniuersitatis numerus. Sic
& hominem qui est microcosmus quatuor elementa cum tribus ani-
mæ viribus perficiunt. Et per confirmationem suæ positionis quantum ad co-
centum dominum in teste adducunt dicentem ad Iob. Concentum coeli dor-
mire quis faciet? Quod autem a nobis non auditur eo esse aiunt: quia
extra aerem nostrum fiat: sed fortasse sonus præter aerem non fit: aerem
autem elementarem aut alium inter orbis celestes esse physica ratio
non admittit: nisi de eo dicatur sicut de aquis super celestibus. ut su-
pra visum est.

De macula lunæ & eius illuminatione. Ca. xxxv. DIS

Vnari corpori inesse maculam paulo ante commemorabas: hæc
unde contraxerit: aut quare nunc lumine augeatur: nunc defi-
ciat edicto. MAG. Quod in superioribus de stellis natu-
ra differuimus non modo de stellis fixis: versutiã de omnibus pla-
netis (sole dempto: qui per se est lucidus) intelligendum est. Corpus
itaque lunare cum inæqualis sit densitatis & raritatis: solares radij in ipso
inæqualiter incorporantur. Ea propter partes densiores: lucidiores: ra-
riores vero obscuriores fieri necesse est. DIS. Obscuriores itaque par-
tes per maculam lunæ intelligis? MAG. Scite. Quod autem de au-
gmento & defectu luminis lunæ querebas: ex accessu & recessu a sole
accidit. unde cum eodem gradu soli coniuncta fuerit: medietas eius superior
versus solem respiciens illuminatur: nobis ve-
ro minime apparet. cum autem a sole recedere in-
cipit: semper magis ac magis in partibus a no-
bis visibilibus illuminatur: donec ad gradum
solis oppositum perueniat: tunc enim plena lu-
mine & tota a nobis illuminata videtur (nisi
eclipse) a quo rursus recedens in lumine
quo ad aspectum nostrum minuitur donec
eodem rursus coniungatur. scdm hoc diuer-
sa sortitur nomina. Dicitur enim Conoides: id
est coniculus. Dicoromos: id est dimidia.
Amphikyrtos id est gibberosa. verumtamen cum
corpus solis multo maius sit corpore lunæ: sol
lunam plus quam per medietatem illuminat. ut patet

ex. 22. primę perſpectiue. Luminofum aut̃ equale umbroſo: præciſe medietatem umbroſi illuminat: ſicut luminofum minus umbroſi partē minorē irradiat. Rurſum fit ut luna quanto ſoli p̄pin quior: tanto magis illuminatur. Umbra quę cauſatur luminofa maiore opacum minus illuſtrante dicitur Conoides. quę autē ab opaco maiore luminofa/ maiore ipſum irradiante dicitur Calathoides. Equale autē luminofum ſuper equum opacum cum in cidenſ fit umbra chylindroides. DIS. Huius etiā ſi in prompto eſt cauſam addas: quare luna a ſolis coniunctione recedens quādoq; citius nonnuncq; vero tardius nobis appareat. MAG. Huius aſtronom periti triplicem volunt eſſe cauſam. Primā dicūt eſſe obliquitatē zodiaci & horizonſis. Nam ſi ſit coniunctio ſub ecliptica in medietate/ quę eſt a ſine ſagittarij ad ſinē geminorū nunc cum ſol occidendo in horizonte fuerit: plures gradus erūt in circulo reuolutionis lunę a luna ad horizonſem q̄ de zodiaco a luna ad ſolem. Ideo in climatibus ſeptentrionalibus citius videri poterit q̄ ſi in alia medietate eſſet. Secunda cauſa eſt latitudo lunę ab ecliptica. ſi etiā poſt coniunctionē in latitudinē ſeptentrionalē mouebitur: iterū citius a nobis videri poterit q̄ ſi in latitudinem meridionalem moueret. Tertia eſt velocitas motus lunę cum ſcilicet in ſuperiore epicycli parte fuerit. Cum igitur omnes diſtę cauſę concurrerint luna verus & noua in eodem die apparebit. Si vero duę tantum moueantur: in ſecunda die poſt coniunctionem videbitur. Si una tantum in tertia die apparebit & ſi oranium oppoſitum eueniat: in quarta die videbitur. DIS. Obſecro ne graueris lunę ecliptationem/ cuius paulo ante me/ mineras paucis dilucidare.

De Eclipſibus luminariſus. Capi lum. xxxvi. MAG.

Eclipſis (ut in propoſito ſermo de ea eſt) priuationem luminis aſtri ſignificat: quę in diuerſis diuerſe contin/ git. Vnde eclipſis in ſtellis fixis (ut ſupra diximus) propter præſentiam maioris luminis ſcilicet ſolaris accidit. Nonnuncq; vero propter diametralem corporis ſolaris aut lunaris interpoſitionem inter viſum noſtrum & aſtrum fixum ſive etiā erratum æuenit: præter hoc q̄ terra nobis ſemper cœli medietatem occultat. In luna vero (de qua ad præſens) eclipſis propter diametralem terrę interpoſitionem inter ſolem & lunam contingit. tunc enim umbra terrę pyramidalis/ lunę ſphæram tranſiens uſq; ad cœlum mercurij (ut aſturi) pertingit: & corpus lunare in ſe totum aut particulariter claudens lumine ſolis pri/

Umbroſum & Luminofum

Eclipſis
Lunę

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

trat & obfuscet. Accidit autem hoc cum luna in opposito solis est: & nec tunc semper: quoniam sole semper sub ecliptica ambulante luna nonnunquam versus aquilonem aut austrum declinat. & deferens lunæ deferentem solis in duabus partibus oppositis (ut supra visum est) intersecat. ob id nisi ambo hæc lunaria in his intersectionibus aut prope fuerint terra non diametraliter interponitur: & sic umbra eius corpus lunare non includit: nec lumen solis versus ipsum proijci prohibet.

DIS. Quid causæ est cum omni nocte terra diametraliter inter solem & quasdam ex stellis fixis interponatur: ob id tamē huiusce modi stellæ minime eclipsantur? **MAG.** Causa ex dictis patet: quia umbra terræ ad stellæ fixas non pertingit: & ut multis placet spheræ mercurij non transeat illud autem propter solis magnitudinem orbium spissitudinē eorundemque longā a terra distantiam & terræ paruitatē cōtingit.

DIS. Hanc orbium a se invicem & a terra distantiam silentio hæud transeas.

MAG. Distantia a superficie terræ ad superficiem concavam orbis lunæ (ut quidam scripserunt) est miliarium. 107412. Distantia vero a terra ad superficiem convexam orbis lunæ & concavum mercurij est miliariorum. 208542. Ad convexam mercurij & concavā veneris. 542750. Ad convexam veneris & concavam solis. 3640000. Ad convexam solis & concavam martis. 3965000. Ad convexam martis & concavam iovis. 28847000. Ad convexam iovis & concavam saturni. 46816250. Ad convexam saturni & concavam firmamenti. 65357500. Et est quantitas dimidij diametri circuli singulorum.

Diameter tota est. 130715000. Circumferentia est. 410818571. Continet autem miliare cubitos. 3000. Ex his orbium spissitudo facile colligitur: & quod de ætate stellarum in superioribus dictum est credibilius redditur. Continet enim sol terram centies sexagies sexies & res eius octavas. Terra autem continet lunam trigelies nonies & insuper fere quartam eius. Sol autem maior est luna sexies millies / sexcenties quadragies quater. & insuper eius continet medietatem: uti videre est in quinto Almagesti Ptolomei. Distantia autem planetarum a terra non semper est eadem: propter eccentricitatem deferentis & epicyclorum ætates. Propior est igitur planeta terræ in inferiori parte epicycli circa oppositum agis: & remotior in superiore parte epicycli & augē deferentis. Sed hæc ad præsens sufficiant: nec ego iam dicta verificavi: sed ab alijs posita recitavi cæteris de eadem re opinionibus prætermisiss.

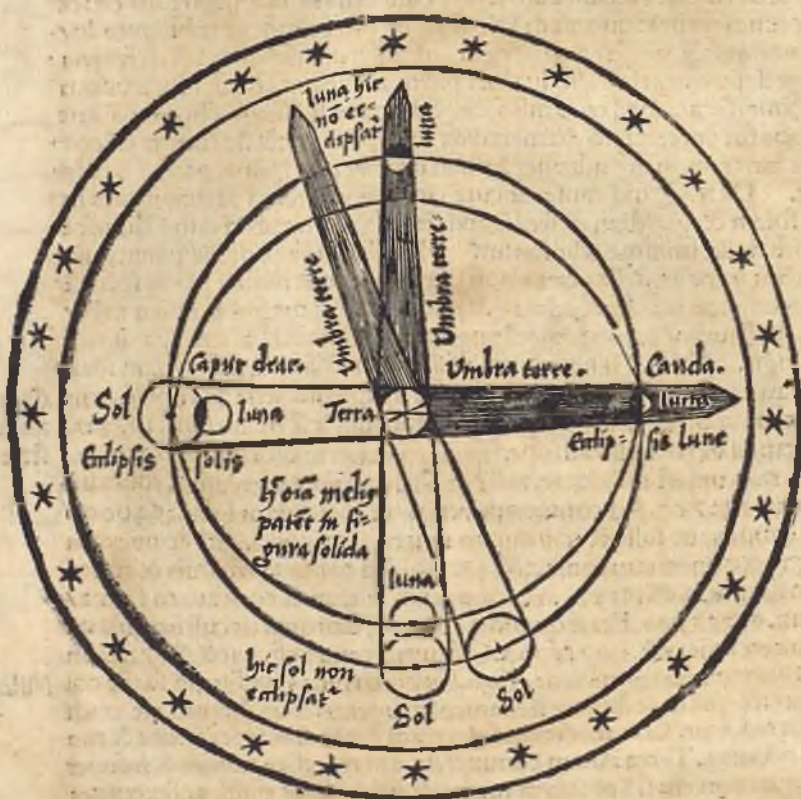
DISCIPVLVS. Hæc simul & iocunda sunt & miranda: ex quibus creatoris mira & inexhausta relucet & sapientia & potentia. Sed ne his diutius immorari negligamus alia ad reliqua tuum veras sermonem & eclipsis solaris possibilitatem ostendat.

MAGISTER. Solaris eclipsis causatur propter diametralem Lunæ inter Solem / & visum nostrum interpositionem.

Orbium
a terra
distantia,

Miliar-

Eclipsis
solis

Quod non nisi in nouissimo potest contingere: nec tamen in omni. Sed cum in vel circa caudā aut caput fuerint coniuncta: & cum præ se in cauda vel capite coniungunt. potest contingere eclipsi solis uniuersalis: sed non in omni terra: propter aspectus diuersitatem. Vnde Augustinus libro tertio ca. v. de ciuitate dei. de eclipsi solis facta dum dominus crucifixus est ait. Quam solis obscuritatem non ex cano- nico syderum cursu accidisse: satis ostendit: q̃ tunc erat pascha iudeo- rum, nam plena luna pasche solennitas agitur. Regularis autem so- lis defectio non nisi in lunæ fine contingit. Aliud vero quod eandē eclipsim contra naturam accidisse arguit: est quia fuit uniuersalis in tota terra.

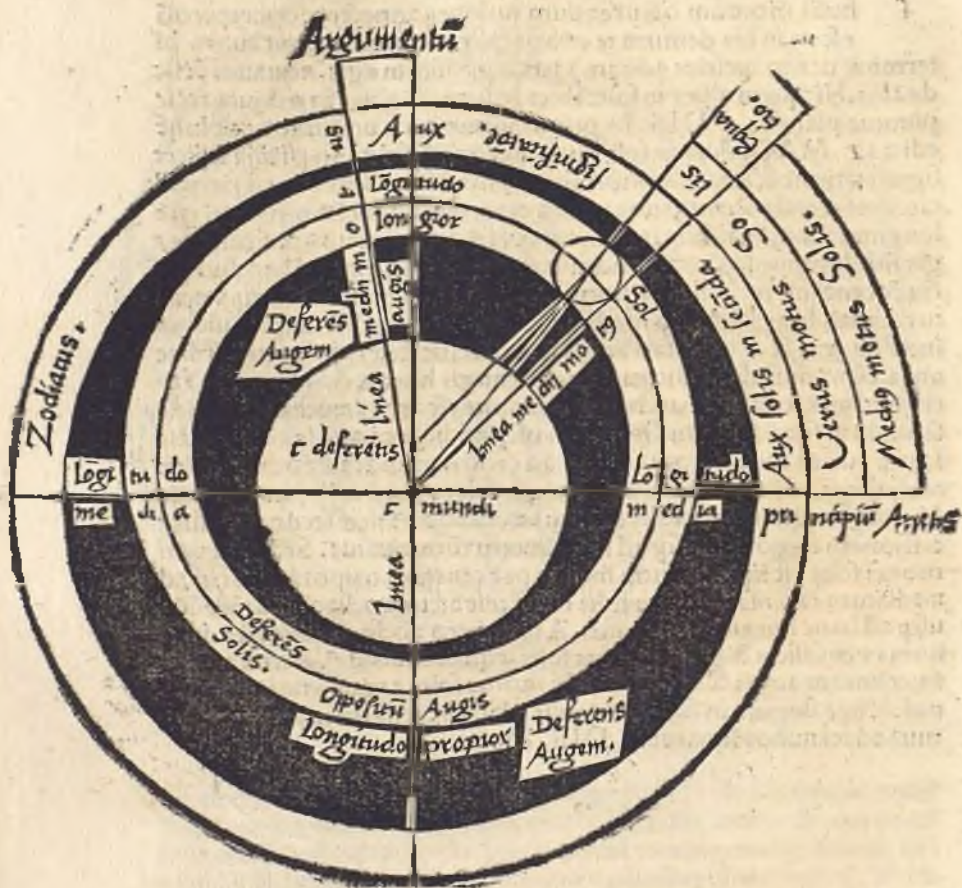
August.

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAR

De significatione terminorum tabularum Astronomiarum. Capitulum. xxxvij. MAG.

Peculationibus Astronomie quorundam terminorum in tabulis motuum occurrentium rationes annectere opere precium est ne in his demum te erroris caligo involuat. Sunt autem hi termini (ut rem breuius edicam) aux. oppositum agis. æquatio. & sic de alijs. Hi autem aliter in sole: aliter in luna: & aliter in reliquis accipiuntur planeris. DIS. In primis igitur ipsos ut in sole accipiunt edicas. MAG. Aux in sole dupliciter accipi solet. In prima scilicet significatione & secunda. Aux solis in prima significatione est punctus circumferentie eccentrici: maxime a centro mundi remotus: qui etiam longitudo longior dicitur. Punctus vero oppositus: oppositum augis siue longitudo propior nominatur. Linea autem per hæc duo puncta & centrum mundi & centrum deferentis extensa: linea augis vocatur. Ex his longitudinem mediam facile intelliges. Est enim punctus inter augem & oppositum augis in deferente determinatus: per lineam a centro mundi exientem quæ cum augis linea rectos angulos facit. Sed aux solis in secunda significatione est arcus zodiaci ab ariete secundum successionem signorum usque ad lineam augis computatus. Linea autem medij motus est linea a centro mundi ad zodiacum extensa: linea a centro eccentrici ad centrum solare pertracte quæ distans Medius autem motus solis est arcus zodiaci ab ariete secundum successionem signorum usque ad hanc lineam computatus. Sed linea veri motus solis est linea a centro mundi per centrum corporis solaris ad zodiacum extensa. & verus solis motus: est arcus zodiaci ab ariete &c. usque ad hanc lineam supputatus. Arcus vero zodiaci inter has duas lineas veri scilicet & medij motus solis æquatio dicitur. Arcus autem inter lineam augis & lineam medij motus solis argumentum nominatur. & hæc singula in subiecta oculis videri poteris descriptio. Trascamus ad terminos lunares. DIS. Transi.

LIBRI.VII. TRACTATVS .II.

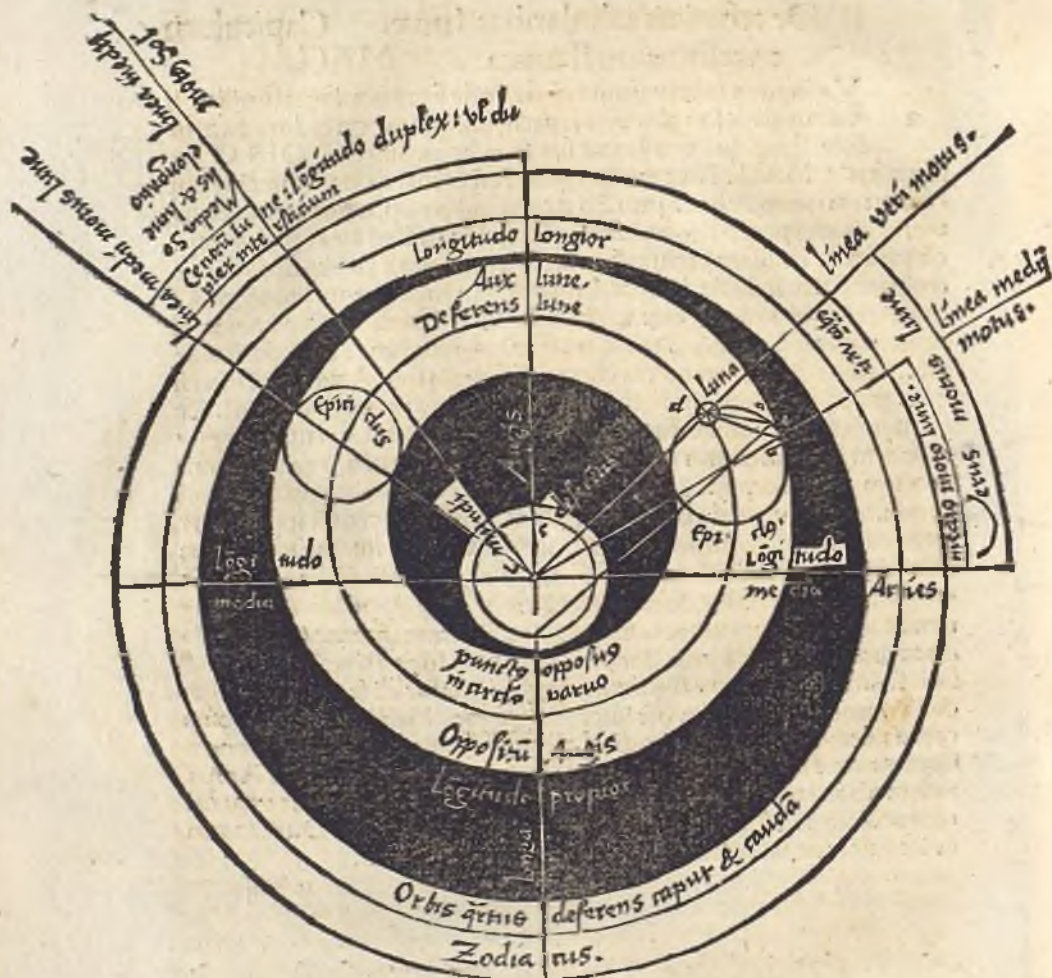

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

De terminis tabularibus lunæ. Capitulum tricesimum octauum. MAG.

Vx in luna tam in prima q̃ secunda significatione: similiter li
nea augis & longitudines medię accipiuntur quæadmodum in
sole. Epicidus tamē lunæ speciales habet auges. **DIS.** Quę
sunt istę? **MAG.** Aux media epicidī est punctus circumferentię epi
cidī quem ostendit linea puncto diametraliter opposito centro ecen
trici in circulo paruo per centrum epicidī ducta. Sed aux epicidī vera
est punctus eiusdem circumferentię: quem linea a centro mundi per
centrum epicidī ducta indicat. Linea autem medię motus lunæ est li
nea a centro mundi p̃ centro epicidī ad zodiacū p̃tracta. Sed linea veri
motus lunę est q̃ a cetro mudi p̃ centrū corpis lunę ad zodiacū extē
dit. Medius & verus mot⁹ eius sumunt sicut in sole. Arcus autē inter li
neas medię & veri motus interiacens equatio argumēti lunæ est. Ar
gumentum vero lunæ duplex est: medium scilicet & verum. Argu
mentum lunæ medium est arcus epicidī ab auge epicidī media scđm
motum centri corporis lunaris usq̃ ad idem centrum lunare. Sed argu
mentum lunę verum ab auge epicidī vera usq̃ ad centrū lunaris cor
poris calculatur. Centrum autem lunæ est distantia lineę medię motus
lunę ab auge eccentrici scđm successionem computata. Et hæc distantia
longitudo duplex: siue duplex intersticiū qñq̃ appellat̃. Arcus au
tem epicidī inter argumentum medium & verum interiacens equatio
centri dicit̃. Distantia vero lineę medię motus lunę a lineā medię mot⁹
solis scđm successionem signorum media vocatur eorū elongatio. Prę
dicta omnia hæc subiecta ostēdit configuratio. Medius autem motus
capitis draconis est arcus zodiaci ab initio arietis contra successionem
signorum ad lineam egredientem de centro mundi per caput. Arcus
autem ab ariete ad hanc lineam scđm successionem est motus verus. Si
militer dicendū est de cauda: videamus reliqua. **DIS.** Dum in mo
tu est calamus/auscultare magis quam inquirere licet.

LIBRI.VII: TRACTATVS I

Aux media epicycli est punct^o.a. Argumentū verū lunæ/
 Aux vera epicycli est punct^o.b. est arcus . b d .in epicyclo.
 Argumentū mediū lunæ/est Aequatio centri/est arcus
 arcus .a d .in epicyclo. e.inte .a.&.b.
 Successio signorum/est ab ariete versus augelus/
 nē iterum rediens in arietem.

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

De terminis tabularibus in reliquis planetis Capitulum tricesimum nonum. MAG.

Vx eccentrici oppositum augis: linea augis: & longitudo me
a die in reliquis planetis eodem modo sumuntur. Epicidus ve/
ro augem habet specialem. DIS. Quæ est ista? MAG.
Aux epicidii media: est punctus epicidii per lineam a centro equan/
tis per centrum epicidii ducta designatus. Sed aux epicidii vera: est pū
ctus epicidii qui per lineam a centro mundi per centrum epicidii du/
ctam ostendit. Linea autem mediæ motus epicidii: est linea quæ a cē
tro mundi ad zodiacum protrahit: lineæ a centro æquantis per cen/
trū epicidii ductæ æque distās. Sed linea veri motus epicidii: est linea
quæ a centro mundi per centrū epicidii ad zodiacum ducit. Linea au
tem veri loci siue veri motus planetæ: est q̄a a centro mundi p̄ centrū
corporis planetæ ducit. Medius itaq; & verus motus in his ab arie/
re usq; ad dictas lineas eodē modo computant̄ sicut in sole. Sed cen/
trū mediæ planetæ est arcus zodiaci a linea augis ad lineā mediæ mo/
tus cōputatus. Centri autē veri a linea augis ad lineā veri motus at
tendit. Arcus v̄o inter lineā mediæ & veri motus epicidii interiacens: q̄
tio centri dicit̄. Sic similis equatio in epiciclo est arcus epicidii augem
mediā & verā eiusdē interiacens. Argumentū autē planetæ mediū: est
arcus epicidii ab auge eius mediā secundū motū eius ad centrum cor
poris planetæ numeratus. Sed argumentū verū: ab auge vera ad pla
netā computat̄. Arcus v̄o inter lineas veri loci planetæ: & veri loci epi
cidii interiacens: equatio argumenti dicitur. Excessus quo lineā a cen/
tro mundi in auge longior est: lineæ a centro mundi in oppositū augis
diuisus in .60. ptes minuta pportionalia dat p̄piora. Sic excessus dictæ
lineæ a centro mundi in auge sup lineā a centro mundi in longitudi/
nē mediā: dat minuta pportionalia longiora. Horū exempla omnīū
in subiecta descriptione apparebunt. DIS. Sane conspicio. sed un/
de moti fuisse sapiētes tantā orbium ponere diuersitatē? MAG. Ex
eo: nam viderunt planetas diuersis rotari motibus. Cū autem unius
corporis simplicis sit tantū unus motus: illā diuersitatē non nisi per di
uersos orbis possibile esse argumētari sunt. Et rursum: quia signa sunt
eiusdē longitudinis: & planeta uno tpe non mouetur velocius q̄ alio
(quia motus celi & oīm partū eius regularis est) citius tamē ptran
sit quādoq; unū signum q̄ aliud. hoc autē saluari non potuit sine or
biū eccentricitate. Cum enim planeta in auge vel circa auge fuerit: sub
uno signo necessario longiorē arcū q̄ in opposito augis ptranibit. un
de & sol nō æquis temporibus equales zodiaci quartas pagrat. qd pa
tet: dies quibus pcurrit quartas: vernale: æstiuale: autumnale & hye/
malem numerando. minus quippe tēporis absorbit dum est in signis
australibus & circa oppositū augis q̄ in alijs: ppter deferētis eccentrici

LIBRI.VII. TRACTATVS 12

citatem. Et amplius, videntur nonnunquam planetę stare: aliquando ver-
sus orientem: & quādoque versus occidentem moueri. Quod sine epiciclo
haud facile saluatur. Ob has igitur causas æcētricos & epiciclos & ex
consequenti orbes ad horum motus necessarios posuere. Sunt tamen
qui hæc omnia alia nūciunt saluare via.

De partibus regionis elementaris: & primo de igne. Capitulū quadragesimū. DIS.

Am credo te omnes Astronomię theorias mihi in primis ne-
cessarias compleſse. MAG. Ita est. sufficiunt enim hæc intro-
ductione incipere. Cum vero has plene intellexeris / altiores
lationes in libris Ptholemei Almagesti / theoricis Ioannis Purbachij
Thebit: Albategni: Geheri & alij sic de his scribentibus inuenies. nūc
ordo exigit ut de cœlestibus ad partes mundi elementaris descenda-
mus: in quo regio ignis superior occurrit. ignis namque in modum or-
bis cœlestis sub concavo orbis lunę continetur: & ad motum eius cir-
cumducitur & rapitur. Ex qua causa etiam caliditas eius augmenta-
tur. est autem talis ignis substantia pura ex materia & forma sua pro-
pria substantiali composita: calida & siccā: clara ac subtilis: ut nec vi-
sum nostrum versus astra respicientem prohibeat.

De Aere & eius interstitijs. Capitulū quadragesimum primum. MAG.

Icut autem ignis in modum orbis sub cœlo lunę continetur /

Aer. ita aer sub concavo orbis ignis locatur: qui de sui natura sub-
stantia pura est & clara: calida & humida. calida quidem / ut
cum igne sub quo locatur concordet. humida vero / ut siccitati ignis
resistat. hæc tamen qualitates in omnibus aeris partibus non sunt æq-
les. DIS. Et unde hæc provenit diuersitas? MAG. Ex accidenti
diuiditur enim aer (quantū ad præsentem attinet speculationem) in
tria interstitia. Quosque supremū ab igne circumrotatur: & plus solito
calefit & incenditur. & in illo impressiones ignitę (de quibus in natu-
ralibus) generantur. Mediū plus frigidū est: quoniam a sphaera ignis
remotum: nec radiorum solis reflexorū receptiū: turbidum atque spi-
rituum imundorum habitaculum ut habet Augustinus libro octauo
de ciuitate dei capitulo .22. & libro de agone Christiano. & in solutio-
ne terrę. q. ad. deo gratias. præbyterū in quo propter sui frigiditatem
impressiones aquosę (ut grando nix &c) generantur. Sed interitium
infimū humidum est & calidum: & caliditas eius per accidens au-
gmentatur ex reflexione scilicet radiorum in terrę superficie. In illo ge-
nerantur ros & pruina: & quedam impressiones ignitę. Hęc autē pro-
punc sufficient de aeris dispositione. In Aquam descendamus.

Augusti.

2000

Aux media epicycli/est punctus a.
Aux vera/est punctus b.
Equatio epicycli/est arcus c.
Argumentum medium/est arcus a d.
Argumentum verum/est arcus b d.

LIBRI.VII. TRACTATVS .I.

Aqua

De dispositione aque: Capitulum. xliij. MAG:

Qua in primordiali rerum creatione ad modum nebulae te-

Genesis

nissime totam terrae circumdedit superficiem & usque ad superiora progrediebatur. Sed iussu creatoris firmamentum aquae ab aquis diuisit: & quae sub firmamento relictæ sunt in locum unum scilicet terrae concavitates congregantur. ut terrae animalia in eiusdem superficie possent habitare. Ex tota itaque terrae & aquae substantia unum corpus sphericum est constitutum cuius Philosophi duplex centrum gravitatis scilicet & magnitudinis assignabant. Magnitudinis quidem centrum axem totius sphaerae ex aqua & terra diuidit. & est medium mundi. Centrum vero gravitatis extra illud consistit videlicet in diametro terrae. qui necessarius maior est quam semidiameter sphaerae ex aqua & terra compositae: quia si non terra secundum nihil sui esset in medio mundi: quo in naturali scientia & astronomia absurdius dici vix poterit. Necessitas autem ponendi centrorum diuersitatem ex eo sumitur: quod terra aquis discooperta leuior est quam pars terrae aquis circumdata. Et terra discooperta madefacta mox rursus exiccatur & leuior fit: ideo centrum gravitatis ipsius non idem esse potest cum centro magnitudinis eiusdem. Sed in diametro terrae magis versus circumferentiam & partem hanc tendit quae aquis tegitur. Aquae etiam magis ad hanc partem quam centro mundi magis proximam congregantur. ex illo concluditur terrae esse in continuo motu locali: quo partes remotiores centro gravitatis eius se alijs equari nituntur. Totius tamen est una superficies conuexa: nec aqua terrae superficiem supgredit: sed in concavitate eam per medium quasi diluit & circumdat sacra attestante scriptura. Abyssus sicut vestimentum amictus ei⁹ & rursus. terminum eis posuisti quem non transgredient: neque conuerterentur operire terram. Hec ex naturali sui dispositione humida & frigida limpidi & clara. sed ex vaporibus variisque terrestribus (sicut & aer) reddit turbida. In ea sunt diuersa animalium genera: his qui in terra reperiunt mirabilia & maiora. vituli scilicet canes: serpentes: pisces & similia. Diuidit autem tota (nobis saltem ignota) in maria prima scilicet in Abyssum siue mare indicum. mare mediterraneum. mare Arabicum & mare Hyrcanum. in superius & Pontum &c. quae omnia cum unius eiusdemque sint partes elementum haec diuersis terris: in quas constitutae sunt terminis. alia & alia sortiuntur nomina: quae in cosmographia latius conspici possunt: ei⁹ in dispositione infra in descriptione terrae non omnino silentio transibimus. DI. Rotunditate aquae quomodo manifestum ostendas. videtur enim haec & sensui & rationi multum extranea. MAG. Quibusdam de eius rotunditate dubitantibus tale a doctis obijcit argumentum. Si in

Centrorum diuersitas

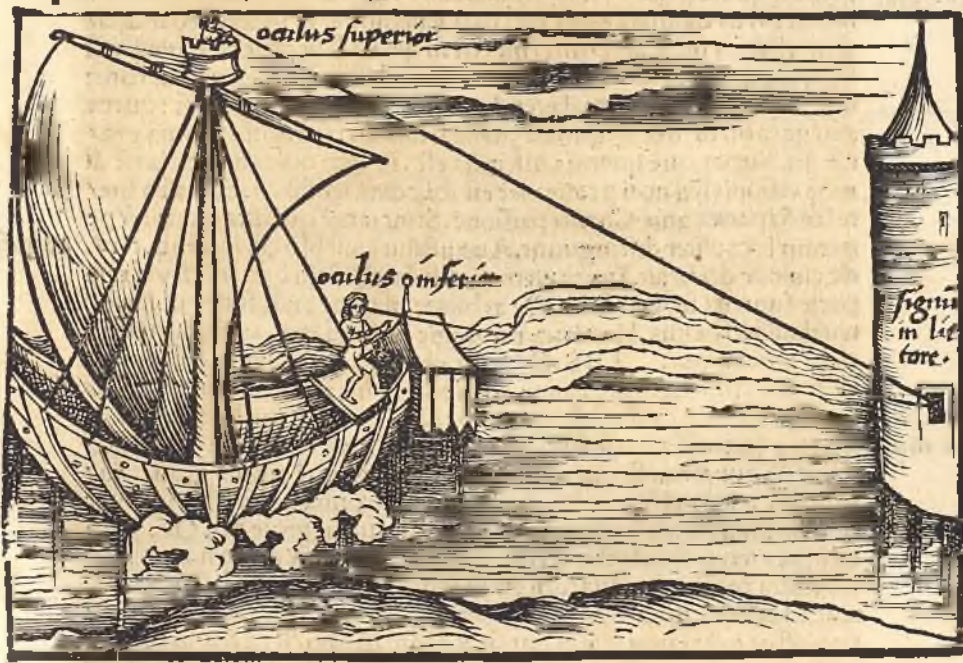

Psalmlista

de eius rotunditate dubitantibus tale a doctis obijcit argumentum. Si in

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

litore maris signū aliqd ponitur/ nauisq; in aqua ab eodē intm̄ elon/
gatur donec oculus circa malum nauis signū in litore videre non po/
ssit: adhuc oculus in summitate eiusdē mali existēs videbit: cuius tñ op/
positū de necessitate contingeret si rumor aque non resisteret. Nam li/
nea a summitate mali ad signū in litore positum promacta longior est q̄
linea a pede mali ad idem signum ducta: & ita res (cæteris paribus)
per eam minus visibilis est.

Facilius tamē rotunditas aque a figura suarū partium sumitur. Aqua
namq; corpus eiusdē nature in se tota & suis partibus repitur. Partes ꝑo
utpote gutturū omnes ad sphericitatē tendunt: & sicutonē eiusdē figu/
ræ esse manifeste concludunt. Terram perlustrabimus.

De figuratōe & natura terræ. Capitulū quadragessimū quartum. MAG.

Erra unā cum aqua (ut dictū est) constituens spherā in superficie Terra
concaua aeris cōtinetur: & tanq̄ centrū in medio mundi con/
sistit. frigida est & sicca de sui primordiali natura. Ea tñ que no/
bis apparet humiditatibus exterioribus permixta & impura est. Hęc
magnā cum animali habet cōuenientiam. Habet enim in se lapides
& saxa magna & parua: quæadmodū animal ossa. Pro visceribus &

terre com
paratō ad
animal

Infernus
q̄druplex

terra me/
diū mūdi

intestinis / habet concauitates & cauernas multas in quibus ex vaporibus ibidē inclusis diuersa generantur metalla: mineralia & flumina: q̄ sunt ut sanguis in animali. & quidē necessaria: ne sua siccitate redigatur in puluerē. ubiq; igitur aquis est conspersa. In eius superficie arbores & gramina nascuntur: sicut in animalibus unguēs / crines ceteraq; superfluitates expelluntur. Est & in terra (ut aiunt) infernus quadruplex: in quorū primo est carentia diuinę visionis & pœna sensibilis. & hic est locus damnatorū: & est corporalis: similiter ignis in eo indeficiens. Super hunc alius infernus est in quo & si sit carentia diuinę visionis & gratiæ: nō tamen est ibi pœna sensibilis. & est locus puerorū: sine baptisimatīs lauacro dēcendentīū. Sup hunc citē tertius est: quem purgatoriū dicunt. in quo est pœna sensibilis: sed non carentia gratiæ dei. Super quē quartus infernus est. in quo quidē carentia est diuinę visionis sed non gratiæ: nec est ibi pœna sensibilis. Et in isto fuisse sancti patres ante Christi passionē. Sunt tamē qui hæc quatuor pœnarum loca aliter distinguunt. Augustinus autē libro vicesimo. c. 16. de ciuitate dei sic ait. Ignis eternus cuiusmodi & in qua mūdi vel res parte futurus sit / hominē scire a binor nemiñ: nisi forte cui diuin⁹ reuelauerit spiritus. Hæc itaq; theologię relinquētes / unde digressi sumus reuertamur. **DIS.** Quomodo terra ut dicis in medio mundi potest consistere nec cadit / cum ipsam nullū aliud elementorū p̄p̄ter sui grauitatē possit sustinere. **MAG.** Terrā in medio mundi subsistere equinoctia manifestant. Possibilitas autē ex eo patet: q̄ in medio eius punctus est: qui centrum terrę dicitur: ad quē omnia grauia naturaliter tendunt & mouentur. sursum ꝑo contra naturā & violenter deferuntur. ut facile potes cernere in lapide sursum proiecto. Ob id omnes p̄tes terrę circulariter ad centrū eius tendunt: & ab eo non nisi per violentiā recedunt. a quacūq; enim parte cœli mouerent / semper tenderent ad centrū. unde si terra totaliter esset p̄forata: lapis in foramen hoc proiectus / terrā non totam transiret sed in medio circa centrū quiesceret. si em̄ ultra centrū moueretur: sursum tēderet. & rursus nisi terra in medio consisteret: stelle eidem quādoq; p̄p̄inquoiores essent: & sic maiores apparerent: quod est contra omnē sapientū experiendā. Ipsa igitur sup centro suo in medio mundi immobiliter consistit. Quod David spiritali p̄phetico cognoscens exclamauit. Qui fundasti terrā sup itabilitatem suam nō inclinabitur in seculū seculi. Eadem ratione intelligitur id quo dicitur super nihilum fundata. **DIS.** Si dicta tua dauidicis canticis p̄bare volueris / repugnantia ut videt̄ repies. Nā alibi dicitur de orbe terrę. Sup maria fundauit eū & sup flumina p̄parauit eum. **MAG.** Hoc nō quo ad totā terrę molem accipiendū / sed quā ad quāsdā partes intelligendū est. Multi enim mōtes maribus ac fluminibus reperiuntur eminentiores. aut sicut villas ac ciuitates dicimus sup Rhenū Danubiū aliudue flumen cōstitutas: non q̄ in flumine sed q̄

augustin⁹

Psalmista

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

Idem.

ea flumen sine loca. Omnes namque (ut supra diximus) aquae in terminis terrae sunt indulsae. eodem testante Psalmista. Congregans sicut in utre aquas maris: ponens in thesauris abyssos. &c.

De terrae rotunditate. Capitulum. xliij. DIS.

T quo terrae rotunditate accipere possumus: cum innumeri mo-
tes conuallesque in ipsa reperiantur. MAG. Terrae rotunditate
varie probare possumus. Primo quidem philosophice sic. Omne pro-
ductiuum rotundorum est rotundum. cum generatio naturalis assimilet esse
etiam cause quantum potest. omnia autem terrenascentia ad rotunditate
rendunt: perfecte autem rotunda non sunt. quia non a sola terra sed alijs cau-
sis fiunt. Secundo mathematicae. Omne corpus una superficie continen-
tum est rotundum: terra est huiusmodi: igitur terra est rotunda. minor hu-
ius syllogismi astronomice inuestigare poterit & probari. Tercio: ro-
tunditas terrae satis clare ex stellarum situ patet. Nobis namque stellae usque
circa polum arcticum existentes semper apparent. haec vero quae circa po-
lum australem sunt: a nobis nunquam videntur: nisi versus austrum progredi-
emur: intum ut medium attingamus. Similiter existentibus in oriente/
sol citius occidit & oritur quam existentibus in occasu. quod eclipsibus
prehensum est. Vna enim & eadem eclipsis numero quae nobis in pri-
ma noctis hora apparuit: orientalibus in tertia hora noctis visa est. Sic
terrae rotunditas a septentrione in austrum: & rursus ab ortu in occa-
sum probatur. Quod vero de montibus & conuallibus obijcis: fa-
cillime populabitur: si terrae magnitudine animadueras. Habent enim
se montes magni & valles profundae ad terram totam: quae admodum ni-
mae paruae in globo magno. Cuius certissimum argumentum sumitur in
eclipse lunari. nisi enim sphaera ex aqua & terra aggregata tota esset ro-
tunda: umbra eius nequaquam lunam ad partes arcuales obfuscaret: sed
iuxta terrae configurationem & montium gibbositates valliumque de-
clivitates cernerentur. DIS. Experimentali huius argumentationi non
possum non assensire. videris autem de terrae quantitate contraria dice-
re. In superioribus nempe terram quasi punctum esse in medio mun-
di: hic ob miram ipsius molem montes maximos non reputari affirmas.

MAG. Terram respectu totius mundi aut firmamenti ut punctum re-
putanda: ad montes autem & valles comparata: spaciola & ampla
existimanda dixi: non in se considerata: parua & magna asturi.

DIS. Potest ne quantitas terrae humano ingenio inuestigari? MA.
Etiam. DIS. Quomodo? MAG. Sumpto astrolabio aut qua-
drante p ambo foramina stellae alicuius tibi nota altitudinem pendi-
tatem in limbo considera: & ad quantum mundi plagam pergerit donec ex-
stiga huiusdem stella uno gradu altior aut depressior videatur. habebis itaque quantum
spacii in superficie terrae uni gradui in celo correspondeat: quod in miliaria siue
stadia punctum & in gradibus caeli gradus sunt. 60. multiplicatum terrae ambitum dabit

LIBRI.VII. TRACTATVS .I.

ambitus
terræ

Vnde cum iuxta Ptholemei traditionē in cosmographia: gradui unī in cœlo in superficie terrę correspondēant stadia. 500. manifestū est. quia totus terrę ambitus habet stadia. 18000. hæc faciūt miliaria italica. 21600. unī miliari in diuisione stadij octo cedentibus cū una tercia. quod si miliaria gradibus cœli diuisis/gradui uno miliaria sexaginta proueniunt. Hæc n̄r̄sus per quattuor diuisa: sūt miliaria alemanica quindēcim: quę in superficie terrę gradui uno in octo correspondere cōprehēsa sunt. Quare ambitus terrę habet miliaria alemanica. 5400. diameter. 1718. & * unius miliaris. semidiameter miliaria 858. & duas partes: quaz̄ viginti duę unū miliare cōstituunt. Si autē utin quibuldē codicibus reperitur gradui uno. 700. stadia correspondere: esset ambitus terrę stadiorū ducentorū quinquaginta duorum milium: quod voluit Eratosthenes: & diameter stadiorū octoginta milium & centum octoginta unius & semissis & tercij unius stadiorum

4 *

22

De partibus terrę habitabilibus iuxta diuisionem eius in zonas quinq̄. Et si sub equinoctiali sic cōueniens habitatio. Et paradysus qualis aut in qua pte terrę sit. Capitulū. xlv. DIS.

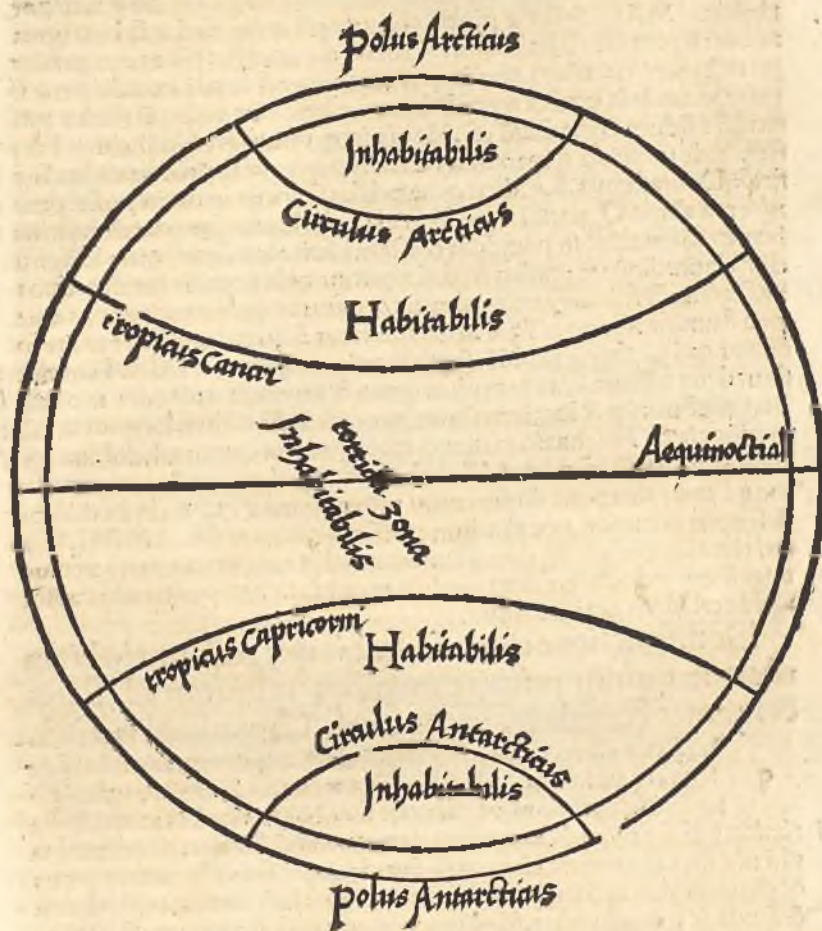
zona tor/
rida
frigida

Sub æq/
noctiali ē
habitatio
terrę con
ueniens

X latitudine terrę p̄scripta multitudinez inhabitantium innu/
merabilē coniecto: quandoquidē qui in uno regno sunt/vix
numerari aut numerati distincte cōcipi possunt. MAG. At
tende spaciū quod mari & fluminibus illuitur: quod paludibus ne/
moribus & inujs mōtibz occupat: quod aut bestiaz imanitate nō
habitarur: solis nimia vel vicinitate exurit: vel distantia perpetuis al/
goribus constringit: & maxima pars multitudinis parte imaginatae
aufereť. Vnde cū tota terra in quinq̄ partes quas zonas vocant par/
tatur/duę tñ ex his habitabiles perhibent. DIS. Quaz̄. MA.
Vna quę a tropico cancri versus septentrionē usq̄ ad circulū arcticū
protenditur: altera q̄ a tropico capricorni versus meridiē usq̄ ad cir/
culum antarcticū porrigitur. Quod autem inter tropicos sub equi/
noctiali terrę est/torridam zonam vocant: ob vicinitatem solis nimio
calore non habitabilem: quod autē terrę inter circulos arcticū & ant/
arcticū comprehenditur/zonas frigidas nominant: nimio frigore non
habitabiles. nō quia nullius hominis in his terrę p̄tibz habitatio esse
possit: sed si qua est/admodū praua est ob caloris modicitatē: quo
men humanū genus p̄cipue indiget. DIS. Optima igit̄ in zona
torrida habitatio est ubi calor abundat. MAG. Non caloris abun/
dantia sed temperantia hominū habitationem laudabilem reddit: q̄
sub æquinoctiali esse hoc medio arguētur. Nam cum ibi semper
tantus sit dies quanta est nox: & e conuerso: noctis frigiditatē diei cal/
or temperat: & calorem diei noctis succedentis frigiditas mitigat.

Petrus
bardus
Augustinus

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAS

Petrus lō
bardus
Augusti.

Vnde & paradifus terreſtris ad orientē plantarū ſcriptura cōmēn-
rat. Oriens autem verus ab æquinoctiali cōputatur. Paradifum autē
nō modo eſſe hominū habitatiōē cōuenientē: ſed locum amēniſſi-
mum Magiſter ſen. li. 2. di. 17. teſtat. & diuus Auguſtinus. li. 13. de ci.
dei ca. 21. idē affirmat. DIS. Habitatiōē eſſe hominibus cōuenien-
tē ſub æquinoctiali dieiū & noctiū equalitās ſatis p̄babiliter arguit. Para-
diſi autē amēnitas & oīmoda aeris trāquillitas ex eo potius eſſe con-
x

uincitur: quia supra regionē aeris turbulentā ad globū lunæ usq; por-
 tigitur. MAG. Si lunæ globū cōtingit nō in aere: sed in sphaera ignis
 accolarū paradisi est habitatio. & rursus si paradisu tñ a terra consur-
 git ut lunarē circulum contingat: notabiliter sphericā excedit terræ fi-
 guram. unde in umbra terræ & lunari eclipsi eius vestigiū notari pos-
 set: qd nōdum cōprobatū est. Magis itaq; visum est Guilielmo Pari
 sien. li. de uniuerso q; paradisu tei restis in terræ superficie aliqua sita
 sit. & Damascenus. li. ij. dicit q; paradisu sic locus in oriēte positi om/
 ni terra altior. Quantum vero ablit ab agro Damasceno unde p̄mus
 homo format⁹ & in paradisu; trāslatus fuit: aut demū quorū longitu-
 dinis latitudinisve gradus in descriptione orbis contingat: & p quos
 anfractus & subterraneos meatus: quattuor inde profluant præci-
 pua flumina: Ganges sc; Tigris Eufrates & Nilus multū exercere so-
 lere eos qui Cosmographia sacris litteris coaptant. DIS. Fortasse
 sicut deus aditum eius romphea ignea & angelica custodia mortali
 bus phibuit: ita & localem situm incognitū esse voluit. Legitur tamē
 in historia de Machario romano quomodo in eremo ad distantiam
 viginti milliarū tñ a paradiso habitauit ad orientē: quētes monachi
 longa peregrinatione diuino nutu repererunt. ex quorū dieis ibidem
 descriptis aucupari p̄modum posset locus paradisi. MAG. Cē-
 teris hac supputatione dimissa: maior nobis cura sit ita viuere ut illuc
 angelico conductu tandem perducī mereamur: vel potius illo transe-
 so ad cōlestem perueniamus.

Guilhel.
 Parisien.
 damasce-
 nus

Gen. 2.
 Gen. 3.
 historia
 Macharij

De distinctione climatū. Et his quę accidunt habitan-
 tibus in quinq; primis climatibus: quantum ad estates
 & hyemes & umbrarū variationes. Capitulu. xlvj. DIS.

Vid per clima terræ in superioribus argumentationibus de
 q; signare volebas. MAG. Terræ partes scdm latitudinē ab

Clima pri-
 mum

dyame-
 troes

riationē differentes. Nam primi climatū initū statuerunt cosmogra-
 phi ubi dies maximus est horarū duodecim & semis & quartē unius
 & eleuatio poli arctici supra horizontē graduū similiter duodecim
 & semis & quartē unius. Medium vero ubi dies maximus est horarū
 13. & eleuatio poli graduū sedecim. & nomināt hoc dyameroes. quia
 parallelus ipsum designans per meroē ducit. Finis hui⁹ climatū est
 ubi dies maximus horarū tredecim & quartē unius: & eleuatio poli
 graduum. xx. & semis. Habitantes in hoc climate in temporē & um-
 brarū variatione cū habitatoribus equinoctialis nō nihil participāt
 Hi. nāq; duo habent solsticia alta: cū sol arietē vel libram subintrat. sic
 habent æstates duas: unam circa festum Gregorij alteram circa Lam-
 perti. Habent & duo solsticia imā: sole in tñ cancri & capricorni iustrā
 te: quibus temporibus etiam duas habent hyemes: sed hand dubium

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

nostra estate calidiores propter solis viciniam. In estate umbra eorum mane iacitur ad occidentem: vespere ad orientem: in meridie vero nulla est sole super capita eorum currente. Cum autem sol in cancro est: umbra eorum versus austrum iacitur. In capricorno ad septentrionem protenditur. Idem suo modo contingit habitatoribus dicti climatis, cum sol circulum parallelum inter equinoctialem & tropicum cancri per zenith ipsorum describit. In fine illius climatis secundum initium sumit. Medium vero habet ubi dies maximus est horarum, xiiij. & dimidijs: & eleuatio poli graduum, xxiiij. & quartę unius. Finis autem ubi dies horarum, xiiij. & semis & quartę unius: & eleuatio poli graduum, xxviij. & semis. Hoc dyasienes vocant: quia parallelus ipsius persienem protenditur sicut & tropicus cancri. Hi estatem & hyemem nobiscum habent: sed calidiores omni tempore umbra eorum sicut & nostra ad septentrionem iacitur: præterquam eo die quo sol tropicum cancri describit: tunc enim in meridie umbra eorum nulla est. In ortu solis umbra ad occasum vergit, occidente sole umbra in orientem projicitur. In fine huius climatis tertium exoritur, ad medium peruenit ubi dies horarum, xiiij. & eleuatio poli graduum, xxx. semis & quartę unius. Finitur autem ubi dies est horarum, xiiij. & quartę unius: & polus eleuat gradibus, xxxiiij. & duabus tertijs. Nominatur autem Alexandrios ab Alexandria ciuitate ægypti per quam parallelus climatis istius describitur. habitatores in illo tempora & umbras nobiscum habent, nunquam sol ad zenith capitis eorum peruenit minus his qui hierosolymam incolunt. Fabula est ergo quod a nonnullis dicitur in terra sancta aliquando solem perpendicularares radios in cauatam rupem dimittere. In fine tertij climatis quantum initiat. Et medium habet ubi dies est horarum, xiiij. & semis: & polus eleuat gradibus, xxxvi. & duabus quintis. Finitur autem ubi dies est horarum, xiiij. semis & quartę unius. Et polus attollitur gradibus, xxxix. Nomen illi dyarodes quia primo dum insula parallelus illi ducitur. In fine quartę principium quinti est Medium vero ubi dies horarum, xv. & altitudo poli graduum, xli. & tertie unius. Terminatur autem ubi dies maior est horarum quindecim & quartę unius, & polus sustollitur gradibus, 47. & semis nomen illi dyaromes: quia parallelus ipsius romam ciuitatem summi sacerdotis sedem metitur.

Clima secundum

dyasienes

Clima tertium

Alexandrios

Clima quartum

dyarodes
Clima quintum

dyaromes

Aliorum climatum distinctio. Insuper qualiter dies continue augmentetur habitantibus versus polum arcticum donec sub ipso polo unus dies anni medietatem habere convincitur. Capitulum. xlvij. MAG.

xij

LIBRI.VII. TRACTATVS I

Clima se/
xrum

dyaboris/
thenes

Clima se/
primum
dyariphe
os.

Extremum clima exoritur ubi quintum finitur. ad medium autem peruenit ubi dies horarum. xv. & semis. & altitudo poli gradum 45. & duarum quintarum. terminatur autem ubi dies est horarum. xv. & semis & unius quartæ & polus extollitur gradibus. xlvij. & quarta unius. Nomen illi dyaboristhenes. eo quod parallelus ipsius boristhenē seu Borisum insignē Scithiæ amnem contingat: aut potius insulæ huius nominis parua in ponto. transit enim parallelus iste per mare ponticum: unde nominari posset. Septimum clima exoritur in fine sexti: & ad medium peruenit ubi dies maximus est horarum. xvi. & eleuatio poli. 48. graduum & duarum tertiarum. Et illud dyaripheos nominant quia parallelus Ripheos montes contingat. Exquisitius tamen inuenientes orbis partitionē: clima sextum a ponto: septimum a Boristhenē nominant: & ripheos montes octauo climati deputant. Finē huic climati antiquiores non statuerunt: nec residuā terram versus septentrionē in climata alia diuiserunt. DIS. Posset ne ultra partiri? MA. Etiam. latitudo tamen semper magis magisque decresceret. ad modicam quippe distantiam versus polum dies sensibilibiter augetur. quanto enim polus mundi amplius attollitur: tanto zodiacus horizonta obliquius intersecat: maioresque arcus dierum supra hemispheriū nostrū relinquuntur: quā sint arcus noctium sub hemispherio dimissi: sole siue septentrionalia percurrente. Contrarium autem euenire solet: sole in opposita medietate vagante. Vnde habitātes sub parallelo transeunte per gradum quinquagesimum scdm ab æquinoctiali diem habent maiorem horarum. xvi. & semis. Sub parallelo autē transeunte per gradum. 54. dies horarum est. xviij. Sub parallelo ducto per gradum. 56. dies est horarum. xviij. & semis. Sub parallelo ducto per gradum. 58. dies maior habet horas. xviij. Sub parallelo autē contingente gradum. 61. dies est horarum. xix. Sub parallelo vero ducto per Tilen insulam & gradum. 63. dies est horarum. xx. Sub parallelo ducto per gradum. 64. dies est horarum. xxi. Et nondum completo gradu 65. dies efficitur horarum. xxiij. In gradu. 66. dies est horarum. xxiij. Sub arctico autē circulo dies una cum sol a fine geminorum initium cancri aggreditur est horarum. xxiij. & in opposita parte zodiaci dū sol fuerit: nox est eiusdem quantitatis: tunc enim tropicus horizontem ubique sine intersectione cōtingit: & quasi circulariter supra horizontē sol vertitur: in parte opposita totus sub horizonte circūrotatur. In parallelo autem transeunte gradum. 68. unius mensis est dies: cum sol a medio geminorum ad cancri mediū mouetur & unius mensis est nox dum sol in oppositis signis moratur. In parallelo vero qui gradū. 70. attingit duorum mensium dies est sole currente a principio geminorum usque ad finem cancri. & nox duorum mensium erit sole opposita signa lustrante. In parallelo qui gradum. 72. transit dies una erit tris mensium sole a medio tauri ad mediū leonis vagante: nox tanta erit sole

Aug

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAS

existente in parte opposita. Crescent dies paulatim donec ad polū peruenias; sub ipso quippe medietas sphere mundi semp supra horizon-
tem relinquitur, altera iugiter occultatur: & equinoctialis cū horizo-
te concordat. Cum igitur sol est in medietate supra horizon-tem con-
tinuus dies est dimidiū anni. cum autem in medietate mouetur: q̄ sub
horizonte relinquitur nox cōtinua est anni dimidiū. verū tamen cum
ibi sol ultra signum unū sub horizonte nunq̄ demergitur radijs suis
superiora semper aliquāliter illustrat. & sic quasi semper dies ibi est: ni-
si quantum aeris grossities & nebulositas interrumpat. variā umbra-
rum variationem sub dictis parallelis tu facillime coniectabis: & que
dicta sunt oculis in spherici corporis reuolutione videbis. respice.

DIS. Plane videbo.

**Climatū latitudo & longitudo describitur: & An-
tipodes esse in oriente illis qui occidentē inhabi-
tant probatur. Capitulum. xlvij. MAG.**

Vnc si libet summam climatū latitudinem ex graduū ra-
tione subiungam. DIS. Libet maxime. MAG. Primi cli-
matis latitudo ab austro versus septentrionem est miliarium
465. Secundi 420. Tertiū. 370. Quarti. 320. Quinti. 270. Sexti. 225.
Septimi. 185. si terminatum accipimus. Sunt autem hæc miliaria ita
la: sicut p̄missum est ubi de terre magnitudine differuimus: si gradui
uni iuxta Ptholēmi descriptionem stadia. 500. deputamus: nam ali-
ud fiet si gradui uni. 700. stadia assignentur: nec in his numerus que-
riet quem in plerisque codicibus inuenies: nec mirum cum in supputa-
tione numerorum errorem facillime scriptores committere possint.

Climatū
latitudo

DIS. Longitudo autem climatū: num & ipsa per graduum ra-
tionem inuestigari posset? MAG. Posset plane. Verum tamen nō uni-
formiter in omnibus parallelis climatū gradui uni quā miliarium
quantitas deputatur. nam & gradus in parallelis magis septentrio-
nalibus paulatim minores fiunt. cum etiam omnes circuli longitudi-
nis minores sint equinoctiali qui solus terra medio cingit. Vnde in
equinoctiali gradus longitudinis valet miliaria. 60. sicut & de gradi-
bus latitudinis dictum &c. In primo autē climate gradus longitudi-
nis valet miliaria. 58. In secundo climate. 56. In tertio. 53. In quarto
49. In quinto. 46. In sexto. 44. In septimo. 41. In parallelo autē per
cilen ducto gradus unius miliaria continet. 28. & semis. Attendendum
insuper est quia ultra descriptionem Ptholēmi terra tam ad ortum
quā ad austrum amplius protenditur. Vnde qui in extrema orienta-
li plaga degunt pedes aduersos habent his qui in ultima occidentis re-
gione viuunt: talesq̄ Antipodes dici possunt. Hos tamen diuus Au-
gustinus negat libro. xvi. de ciuitate dei ca. ix. quia fortasse. nondum
tanta longitudo habitabilis in omnium noticiā venerat. Ad austrū

Climatū
longitudo

Augusti.

LIBR. VII. TRACTATVS .I.

vero non tantum porrigitur terra habitabilis (saltem cognita) quæ Antipodes habere posset illos qui magis septentrionales sunt. Omnia hæc aperta demonstratione videri possunt in sphaera solida. Nos interim alia percurramus.

De Diuisione terræ habitabilis in Europam Asiam & Aphricam. Capitulum. xlix. DIS.

Epigeat queso ad maiorem dictorum intelligentiam terræ habitabilis marisque configurationē in plano describere. **MA.** Pars terrenæ molis: quæ ad domini imperiū aquis congregatis in locum unum apparuit: arida a cosmographis præter diuisiones in zonas & climata supra memorata trifariam partitur. In Europam scilicet Aphricam & Asiam, quas partes aqua circumfluens & interlabens generali nomine mare appellatur. Ab oris autem & terræ p[ro]uincijs alijsve causis diuersa nomina accipit: & sinus ipsius diuersa maria dicuntur. ut diuus Ambrosius testatur libro tertio hexaemeron ca. tertio. Europam ab Aphrica diuidit mare mediterraneū quod ab occidentali Oceano circa Gades insulam & columnas herculeas non amplius decem millibus passuum patens: terras aperit atque intrat. ait Pōponius Mella. Aphricam ab Asia determinat Nilus qui a meridie in Aethiopiam diffunditur. & Egyptum perlans atque mirabili fertilitate irrigans oris nō minus septem mari infunditur. Asiam ab Europa diuidit Tanais fluuius a septentrione in mediam fere paludem Meotidem defluens cum ponto reliquum Asiæ ab Europa. separat. patent hæc in hic affixa mappule mundi descriptione. **DIS.** Per lucide. sed quid interpositis nominibus alijs designare pretendis. **MA.** Principales uniuscuiusque terræ regiones seu puincias. **DIS.** Cōmodissima ad historiarum intellectum saniorum harum videtur esse cognitio. **MAG.** Has enumerando magis quam describendo percurrere libet breuitatis gratia. Nomina quoque & regionū limites nō intendo hic limare & secūm prædictionē discurrere: nā in talibus inuenies, etiā claros Geographos digladiari. **DIS.** At primū describas Europam in qua nos constitutos iā dudum relatione multoꝝ didici.

Satrapæ Europe nominatim enumerantur. Capitulum quinquagesimum. MAG

Europa Europa ab occidente clauditur mari Atlantico: a septentrione Oceano Britannico: ab oriente Tanai Meotide Palude & ponto a meridie mari mediterraneo. In ea sunt regiones & populi pluri ob aeris temperiē. Ab occasu versus ortum prouincię magis nominare sunt Hispania quę Hiberia & Hisperia nonuncq[ue] nomi-

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

natur. Cuius partes sunt Betica siue regnum Granata: quod nostro
 quo rex Hispanie Ferdinandus Saracenis decenniali obsidione & bello
 abstulit: christianitatiq; adiecit. Lusitania seu portugalia. Tarraco/
 nensis seu Cailonia hę partes principales hispanie: in qua & alia regna
 sunt. Inter quę regnum Galitie longe lateq; vulgatur propter uniuersalem
 peregrinationem ad sanctum apostolum Iacobum Cōpostel
 lanum. Regnū insuper castelle & legionis astronomis memorabile
 reddidit. Alfonso rex prudētissimus: qui tabulas motuum corpo/
 rum celestium miro ingenio compilauit. Hic iuri suo quod ex electi
 one habuit ad Imperium intulit: pacis voluntarie cessit. Hispaniam
 sequitur Gallia medio monte Pyreneo. Partes Gallie sunt Aquitania
 Lugdunensis Narbonensis seu Delphinatus siue provincia & Belgi
 ca fere ad Rhemi fluuenta usq; protensa. Partiales provincias Gallie si
 distinguere voluerimus: occurrunt ecce Francia Normandia Britan
 nia Turonia Picardia Flandria Brabantia Gelria Holandia Seelan
 dia Burgundia Lotheringia Lucelburgia Heluetia siue Alsatia: quę
 tamen germanie potius est coniungenda. Galliam autem sequitur
 Germania magna ad Sarmatiam usq; extensa inter Rhenum fluiuium
 ab occidente mare a septentrione & Danubium a parte meridiona
 li. Partiales regiones Germanie sunt Franconia siue Francia orienta
 lis. Vuestualia Frisia Saxonia Thuringia Hassia Marchia Branden
 burgen. Misia Slesia Bohemia Marauia Cimbrica Cheronesus. quę
 nunc Dacia vulgo Denmark ad septentrionem. nam alia est Da
 cia: quam Vualachiam nunc nominant. de qua paulo infra. Post
 Cimbricam Cheronesus Noruegia Suetia in mari. Inter Danubi
 um & Alpes reticas: primam Reticam ponunt: quę & Sueuia quę
 ultra Danubium protensa sit. Post hanc vindelicia seu Bavaria. cuius
 similiter pars non modica ultra Danubium extenditur. Noricia cui
 nonnulli Stiriam & Charindiam ascribunt. Pannonia superior nunc
 Austria. Pannonia inferior quę & Vngaria a mari Adriatico Histria
 Illyris Liburnia quam dicunt Croatiam. Dalmatia quę & Slauonia
 Italia est ab alpihus ad mare mediterraneum. In ea regiones nō pau
 cę Lombardia Tuscia Ethuria Campania Marchia Aprucia Cala
 bria Apuleia. & sic de alijs Vngariam sequitur Misia: aut verius Mesia
 superior: quę Seruia siue Rosciana: & partim Bosna dicitur. Mesia in
 ferior quę continet Bosinenses & Valaccos. Bassos & nunc Bulguria
 Dacia quę & Vualachia Thracia in qua Constantinopolis quondā
 ciuitas imperialis Gracie Cheronesus Epirus seu Romania Dedania
 Molossa Chaonia. Peloponnesus seu Morea Achaia, tibi Corin
 thus. Arcadia ipsa est Sicione a Sicione rege: a quo regnum Sicio
 nonum quod inter quatuor computat ab Augustino libro de ciuita
 te dei Macedonia Thessalonica Ellados seu Attica: ubi Athenis Boe
 tia: ubi Thebe ciuitates nominatissime. Gracia ecce q̄ lata: hodie hui

Gallia

germania
magna

Retia

Italia

Gracia

Augusti

LIBRI VII. TRACTATUS I

Sarmatia. heu a spurcissimo inimico crucis Christi Turco ferme tota data statuta
A Germania usque ad Scythiam Sarmatia est regio latissima: cuius par-
tes ut aiunt Polonia: Massovia. Prussia. Lithuania. Samethia. Liuania
Russia &c. Scythia & quæ nominatæ sunt Sarmatiæ regiones / Barba-
ria dicebatur feritate gentium. Dimissa particulari harum descriptione
ad Asiæ provincias transeundum est.

Asiæ regiones nominatim ponuntur.

Capitulum quingessimum primum. DIS.

a Sic regiones quæ sunt MAG. Enumerando Asiæ provincias
non omnes / sed magis apud nostros nominatas: ipsam ob
latitudinem in duas partes diuisam intell gamus: septentrionalem
scilicet & meridionalem. Primo septentrionalem / de hinc meridionalem
describamus. DIS. Ocyus / ne occiduus sol lucem ante complementum
auferat. MAG. Tertia orbis pars quæ Asia appelletur generali no-
mine: pars tamē eius minor Asia nominatur: habens provincias & re-
giones multas propriis ecclesijs ornatas: quibus quondam perat sanctus
Ioannes euangelista. nunc autē nostris exigentibus demeritis: ab inimi-
cis crucis Christi dirutas ac fœdatas cognouimus. Hic ob spacij angu-
stia pro nominibus regionum litteras posui. Ibi est pontus / hic est & Bi-
thinia littera. f. signata. Galatia. g. Paphlagonia / Pisidia. i. r. Capadocia
f. Caria. a. Licia. b. Pamphilia. c. Lidia. d. Circa hanc in mari est insula
Meleta in actibus Apostolorum Mitilene nominata (quæ tunc erronee) in
qua mira operatus est Paulus apostolus. Phrigia provincia asiæ mi-
noris signatur per. e. Circa hanc inuenies insulam Tenedos. Cilicia.
Armenia minor. Armenia maior. Colchis: unde Iason medeæ magis
instructus aurum vellus abstulisse fabulatur: quia torrentes illius aurum
deferunt: quod lanosis pellibus accolæ excipiunt. Taurus mons a Pam-
philia exoritur & ad Indos usque tenditur. A Tanai amne Scythia seu
Sarmatia asiatica longo tractu versus orientem pergitur. Altera extra
Imaum montem / altera intra Imaum continetur. Mare quod ibidem con-
spicis / Caspium. Hircanum & Scythium ab omnibus nominari solet: & a septen-
trionali oceano latenter quasi fluius intrat. In hoc insula est Talge sine
cultu semper fertilis. regiones hic multæ sunt: videlicet hircania / Hiberia
Albania / Bactria / Margiana / Aria / Sogdiana / Sacheri regio: Scrica
in qua ut aiunt sericum arboribus in modum lanuginis adheret. gens illa
plena scribit iusticie & commercij. Alterius medietatis Asiæ regiones sunt
a mari rubro Arabia triplex: videlicet Arabia deserta Arabia petrea (ubi
metropolis Petra. de qua Isaias. Emitte agnum Dñe dominatorem terre de
Petra deserti ad montem filie Sion) & Arabia felix. unde Christus venit &
ob id thurifera dicitur. Syria similiter triplex est / Palestina Phœnicia &
Syria curua. Omne autem terra a Damasco usque Gazam terra Canaan
& terram promissionis sacre historie vocitant (In qua prouincie sin-

declaratio
mappule
Asiæ mi-
noris

Isaias

DE PRINCIPIIS ASTRONOMIAE

gulares sunt Damascena. Galilea. Samaria. Iudea. Palestina & Idumea. Mesopotania. Caldea. ubi Babilon. Assyria. Susiana. Media: Persidis: Parthia: Carmania deserta: Carmania altera. Drangiana: Gedrosia: Arachosia: Paraponisus: India intra Gangē: India extra Gangem: Sinarum regio. & in pelago Indico Tabrobana insignis insula regiones sitę ultra meridjanū ultimum a Ptholomęo descriptum ferme ad. 40. gradus. Similiter & particularē earū quę nominatim cōmemorate sunt descriptionē: quantū ad situm / fertilitatem / cōtinē / tiam / accolarum proprietates & mores ex Plinio Strabone. Ptholemeo perquirere poteris. DIS. De Aphrica autem quid fiet cōmū / quid induisam eam & silentio transibis?

Aphricę regiones enumerantur. Capitulum quingagesimum secundum. MAG.

Aphrica ab occidente mari athlantico / a meridie oceano Aethyopico / a septentrione mari mediterraneo / & ab oriu Nilo finitur. eidem tamen quę ultra Nilum sunt ad mare rubeum regiones hic additę sunt. Ab occasu montem habet Athlantem: quem ob altitudinem cōlū sustentare dixerē. Regio prima Mauritanія tin / gitana. secunda Mauritanія cesariensis. tertia Libia interior. quarta est Numidia: quā & Mappaliā nōnulli dixerunt. quinta Aphrica minor: in qua illa magna Carthago stadiorū. 350. olim romani imperij per rinax æmula. sexta est Cyreneica: quam & Penthapolim vocant a numero ciuitatum: quarū Cyrenē una est / regioni nomen accomodās septima Marmarica est. octaua Libya. quo nomine etiam tota Aphrica appellatur. nona Aethyopia interior. decima Aegyptus inferior: in qua olim filij Israel sub Pharaone post duram seruitutem mirabilia viderunt: quę Dominus operabatur per Moſen in campo Thane / os. Est autem Tanis ciuitas Aegypti insignis: tunc regali præsidentia decorata. In Aegypto sunt Alexandria. Damia. a & Soldani sedes amplissima ciuitas Chayrus: quam & Alkyn nominant. Supra hanc Aegyptum alia Aegyptus est Thebais scilicet monachorū & anachoritarum: olim cęlibi conuersatione decora. In hac Thebais ciuitas. quā centum portas toridemq; aulas & principes habuisse astruunt: qui bus sanctus Mauricius cū gloriosa legione venisse traditur. Supra hanc Aethyopia est mediterraneę gentes multę ac mirabiles: Tro / gloditę quę vescuntur serpentibus: strident magis q̃ loquantur. Garantes: quarum uxores cōmunes sunt. Augiles: Blemes siue Blemij capitibus carent: vitulus habent in pectore. Satyri: qualem sanctus Anthomius vidit: ut legenda edocet. Atlantes. Getuli. & alię multę: quarū descriptiones p̃memorati cosmographi profequuntur. Insulas p̃ paucas in descriptione hanc inuenies: quarū nomina Gades. quę & Betice adiacet. Corsica. Sardinia & Sicilia circa Italiā. Cor

mirabilia
Aphricę.

cyra in Hadriatico mari. Euboea quæ & Nigropont Boeotiae opposita
est: Creta siue Candia. Rhodus & Cyprus. In Septentrionali pelago
sunt Hibernia. Anglia: quæ Albion & olim Brycamna dicta est: cuius
pars Schotia. Thile. Irlandia in ultimo mari. Orchades. 30. numero
& Scandia memorabilis. Hæc circa terræ infimæ p̄tis elemental̄is mū/
di descriptionē cōmonuisse magis q̄ tractasse me cognoueris; ne ali/
quando putilem cosmographiæ scientiam abhorrescas: sine qua nec
gentilium nec sacrarum litterarum historias plene intelliges. DIS.
Introduktionē istac edoctus cum vacauerit aliorū scripta diligentius
lustrabo: interim quæ sup̄ sunt de Astronomia p̄sequamur. MAG.
epilogus Singulas & celestis & elemental̄is regionis partes / sicq; totius mun/
di habitūdines ea qua potuimus breuitate descripsim⁹; nec relictum
videtur qd̄ necessario explicandum exposcas. DIS. Satis abunde
de his tractatum est: nihil autem de Astrorū iudicijs quibus nōnulli
quorū annis de temporū varietate / annonę penurię / & abundantiā / bel
lis & egritudinibus diuersis futura pronoscant. MAG. Hęc Astro
logia nō Astronomia edocet: quæ ex motibus / coniunctionibus / af
fectibus & influentijs celestium corporū / inferiorum mutationes
considerat. DIS. Ne graueris obsecro huius principia breui sermo
ne explicare. MAG. Cōmodius hoc ab alio tractatu exordiemur;
DIS. ut lubet.

Libri Septimi. Tractatus secundus de
Astrologia. Capitulum primum De par
tibus Astrologiæ. MAGISTER.

p̄tes astro
logiæ.

2 Astrologiæ partes quinque numerantur. Prima. quæ introdu
ctoria est: circa principia versatur. Altera de magnis & an
nuijs reuolutionibus tractat. Tertia genituras singulorum
dijudicat. Quarta interrogatiōes considerat. Quinta p̄lec
tiones explanat. Additura quibusdam pars sexta: quæ imaginū fabri
cam & operationem edocet. DIS. Hoc seruatō ordine singulas p̄/
curramus. MAG. Plane percurramus, nā pauca admodum de his
dicere statui. DIS. Quam ob causam? MAG. Ne præcellens
ingenium tuum altioribus imbuendum disciplinis: præter necessarios
ac inuis teris institutis p̄pediā. DIS. Fac quod noueris utili⁹.

De principijs Astrologiæ. Capi. ij. MAG.

p Principiorū quæ introductoria pertractat quædā sunt circa Zo
diaci partes & earundem naturas: quædam circa planetarum
qualitates / nonnulla vero circa domorū diuisiones & earun/
dem significationes. DIS. Zodiacum in duodecim partes siue sig
na: & unūquodq; ex his in triginta gradus lōgitudinis / & duodecim
latitudinis diuisum ex p̄cedentibus liquet. MAG. Sicut circuloq;

DE ASTROLOGIA

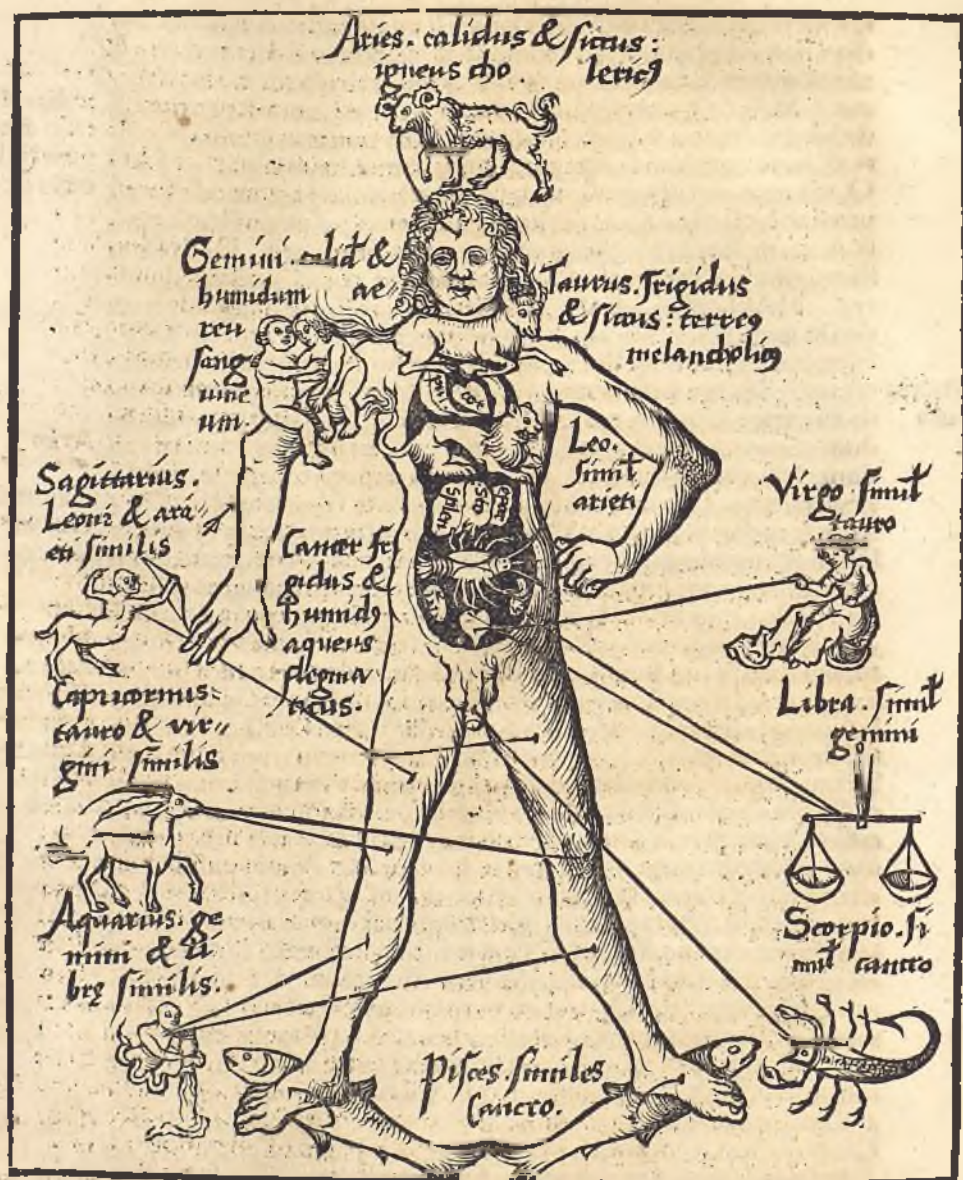
In sphaera descripti diuersitas tantū est imaginaria: ira & diuisio zo/
diaci non est ex natura aut primordiali creatione / sed pro arbitrio &
astrologorum fictione: ut initia & terminos calculandi motus habe/
ant. MAG. Quare igitur Zodiacum non in plura aut pauciora q̃
duodecim diuiserunt signa? aut quare signū unum in gradus trigin/
ta / & rursus gradum in sexaginta tantq̃ partiuntur minuta? MAG
Quia numerus iste diuisionibus & calculandi modis accommodatior est
ut testant ipsi astrologi Hali: Auenrodan in expositione Ptholemaei.
& Abraam Auenazra in libro rationum astrologicarū. DIS. Potu
issent igitur si voluissent in plures paucioresue partes Zodiacū diuide
re? MAG. etiam. Nam & Chaldei non signis / sed imaginibus un
decim tantū utunt: libram & scorpionem simul copulantes. DIS.
Memini hoc nilidum dum celestes imagines a numerarē cōmemo
raram. sed earū eandem naturas addicere. MAG. De signorum natu/
ris astrologi & si multa nimis differāt: nobis tñ satis erit pauca admo/
dum cōmemorasse magis q̃ tractasse. Aries signum primum cali
dum est: siccum igneum & cholericū: ex corporis compage caput li
bi vendicans. Taurus vero secundum signum frigidum & siccū ter
reum & melancholicum / colla respicit. Gemini tertium in ordine ca
lidum & humidum: aereum & sanguineum / brachia intuetur. Cancer
quartum signum frigidum & humidum: aqueum & flegmaticū. ob
tinet pectus / pulmonez & stomachū. Leo quintum / in qualitatibus
cum arietē conuenit. cor & epas regit. Virgo cum tauro concordat
sed intestina & fundum stomachi vendicat. Libra vero cum gemini
congruit sed renes & nates respicit. Scorpio cum cancro in qualitatibus
congruit sed pudenda intuetur. Sagittarius rursus cum arie
te & leone coincidit: & coxas intendit. Capricornus cum tauro item
& cum virgine concordat: sed genua gubernat. Aquarius cum gemi
ni & libra conuenit: sed cruribus & tibijs præst. Pisces vero in quali
tatibus a cancro non deuiant: sed pedes vdicant. Et cum semper tria
conueniant / quattuor triplicitates ex his fabricāt. Primas videlicet ari
etis / leonis & sagittarij dicunt orientalem masculinam: diuinam & sa
pore amaram. Alteram tauri scilicet virginis & capricorni mēdiona
lem: feminēam nocturnam & sapore acrem nomināt. Terciam quæ
est geminorū / libe & aquarij occidentalem masculinā & diuinā: & sa
pore dulcē appellant. Quartam vero quam cancer scorpio & pisces
integrant: septentrionalem feminēam nocturnā & sapore salisam vo
cant. Illis quoq̃ trigonis dominatores ex planetis distribuentes: tā
tum inter se pugnant / ut cuius magis credendū sit facile non appare
at. Amplius autem & signorum alia dicunt mobilia. quæ sunt Aries. signa mo
Cancer Libra Capricornus. alia fixa: quæ sunt Taurus Leo: Scorpio: bilia fixa
Aquarius. Reliqua vero cōmunia sunt. Quædam insuper rationa / cōmunia
ta. ut Virgo Gemini Libra Aquarius: & prima medietas Sagittarij. rationalia

Signorum
natura

Aries

Taurus
Gemini
Cancer.

Leo
Virgo
Libra.
Scorpio.
Sagittarij.
Capricor.
Aquarius.
Pisces

DE ASTROLOGIA

Quedam præterea sterilia: quedam foecunda: & cætera multa id genus signa: ad gradus usq; deducta cū alios dicant gradus masculinos alios femininos: lucidos quosdā & alios tenebrosos fumosos vacuos/putcales & alijemena siue valitudinarios. Præterea & singula signa in ternas facies diuidit: in terminos aut inæquales distinguūt quorum dominia planetis distribuūt & multiplices fortitudines ipis/rōne taliū aduenire credūt: nā a triplicitate planetā fortitudines res accipe autumāt a termino duas: a facie unā: a domo vero qnq; & ab exaltatione quatuor Verū in ista graduū/facieꝝ ac terminorū assignatōe in extricabilis apud Astrologos non infimos inuenitur diuersitas.

De domibus exaltationibus: naturis & qualitatibus atq; aspectibus planetarū Capitulū tertium. DISCIPVLVS.

Omnis planetarum quæ sunt? MAG. Signa zodiaci. Nā Sa domus
d turno pro domicilijs assignant Capricornū & Aquariū. Ioui planetarū
sagittarium & pisces. Marti Arietem & scorpionē, Soli leonē
ranum. Veneri taurum & libram. Mercurio gemini & virginem. Lu
næ solum Cancrum. DIS. Exaltationes vero quæ sunt? MAG.
Saturnus exaltatur in gradu. 20. libræ Iupiter in. 15. Cancri. Mars in Exaltatio
28. Capricorni Sol in. 19. arietis. Venus in. 26. pisciū. Mercurius in nes plane
15. virginis. Luna in quarto tauri. Cæsus omnium sunt in locis opposi tarum
tis. DIS. Plane. sed quid tradunt de planetarū qualitate? MAG.
Saturnum frigidū & siccum colore nigrum & sapore stipticū dicunt. Naturæ
Iouem vero humidū & calidum: colore cinericiū aut viridem: sapore planetarū
dulcem. Martē siccum & calidum: rubeū & amarum: Solem calidū &
siccum: in colore peregrinū & sapore acutum Venerē humidā & fri
gidā albam & unctuosā. Mercuriū varium: & planetæ cui iungit
in qualitatibus primis se cōformantē: in colore mixtū & sapore ace/
rosū dicunt. Lunā frigidā & humidā: roream & salisā perhibēt
Rursum ex his quidā graues & ponderosi nominant. ut Saturnus Iu
piter: Mars alij leues. ut Venus. Mercurius. Luna. Sol aut nec ponde
rosus nec leuis est. Quidā etiam fortunæ sunt. ut Iupiter fortuna ma
ior: Venus fortuna minor. Alij infortunæ sunt: ut Saturnus infortu
na maior. Mars infortuna minor. Mercurius aut cum bonis bonus
cū malis malus. Sol bonus per aspectū: malus per cōiunctionē. Lu
na quasi nundā p omnes currit: & ab ipis fortunata & infortunata red
ditur: Venus & luna feminini sunt: reliqui omnes. masculini. Noctur
ni sunt Mars: Venus & luna. diurni sunt alij omnes. Nonnulli amici
dicuntur: quidā inimici nominant: Nam amici Saturni sunt Iupiter
Sol Luna. inimici sunt Mars & ven⁹. Iouis amici sunt omnes: demp
to Marte. Martis amica sola Venus est: ceteri inimici. Solis amici sunt
Iupiter. Venus: inimici Mars Mercurius & luna. Mercurij amici sunt

LIBRI.VII. TRACTATVS :II:

Saturnus iupiter venus / ceteri inimici. Luna amici sunt Saturn⁹ iupit⁹
ven⁹ aliq⁹ inimici. Amici capiti draconis dicunt esse iupiter & venus de
q⁹u natura est : & ideo fortuna. Amici caude / sunt saturnus & mars
quor⁹ natura participat : & ideo infortuna est. Augent autem & mi
nuuntur ista per aspectus. DIS. Quomodo se aspiciunt dicuntur

MAG. Cum in eodē signo & gradu sunt : coniuncti dicunt^r , per cō
trarium separati nominantur. Si autem per sextam partē zodiaci : hoc
est per duo signa distant / aspiciunt se aspectu sextili : qui est amicitia
imperfecte. Si autē per tertiam zodiaci partem distant id est per quat
tuor signa : trino aspectu se respiciunt / qui est amicitia perfecte. Si ve
ro per quartā ptem zodiaci : id est per tria signa opponunt / quarto se aspe

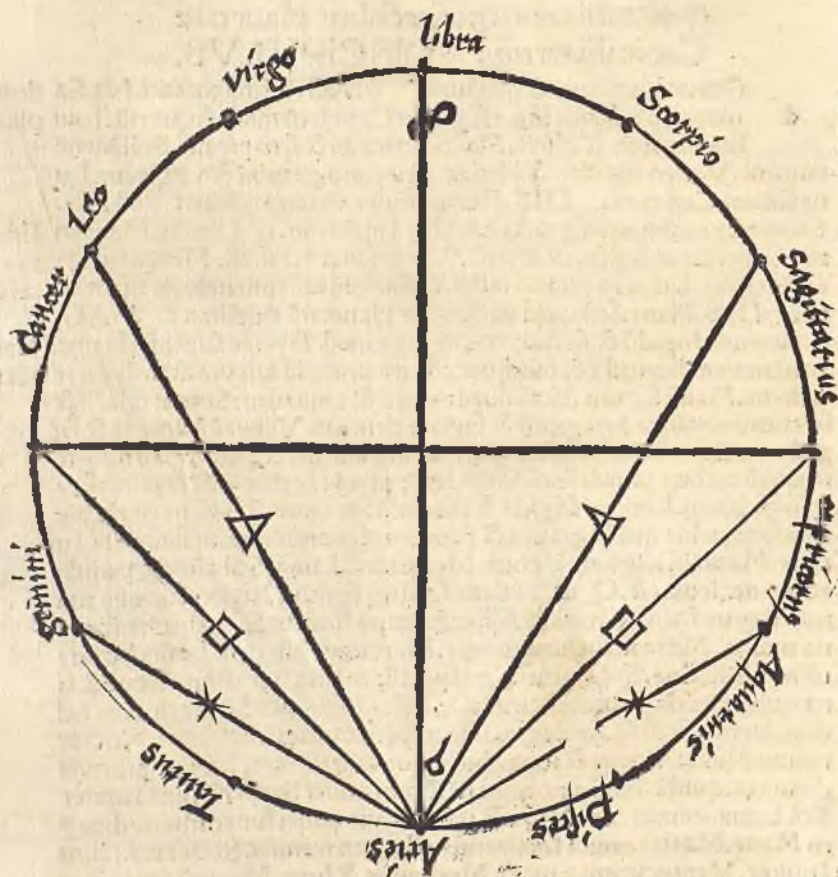

Figura as
pectuum

Chara
res asp
tuum

Boetius

DE ASTROLOGIA

Characte-
res aspec/
tuum
□ Δ
✱ ♀

Et intuentur qui est inimicitiae imperfecte. Si autem per sex signa distant
oppositi dicuntur: qui aspectus est perfectus contrarietatis. DIS. Quat
tuorigit aspectus sunt. scilicet. Sextilis unus quartus & oppositio. MA.
sane. Nam coniunctio proprie aspectus dici nequit: & vim sortitur ut quidam tra
ditur gradus. xij. annis & post. Figura aspectuum est quam hic supra cemis.

De quibusdam alijs accidentibus planetarum: & astro
nomum ignorare non oportet. Capitulum iij. MAG

Ræter hæc autem & planetis alia multa nomina attribuuntur
& accidentia: quorum cognitio etiam Astronomiae utilis est.

DIS. Eo magis explicanda sunt. MAG. Planetæ quandoque
dicuntur directi: quandoque retrogradi: nunc etiam stationarii. DIS.

De his in precedenti tractatu differum esse memini, alia si quæ sunt
ænumera. MA. Planetæ dicuntur etiam quandoque tardi cursu & mi/

nuti: cum scilicet linea veri motus eorum tardius mouetur quam linea mediæ
moris: aut contra successionem signorum incedit. veloces autem &

aucti cursu dicuntur quando secundum successionem mouentur. Aucti ve
ro numero sunt: quando equatio additur super mediū motū, cum aut

minuitur: minuti numero vocantur. Aucti vero lumine sunt: quando a
sole recedunt vel sol ab eis, & minuti lumine vocantur: quando ad so

lem appropinquant, & cum ad gradum decimum quintum aut duodeci
mum veniunt: sub radijs sunt: & combusti nominantur. Orientales sunt

quando oriuntur ante solem. Occidentales vero cum occidunt post so
lem. Unde & venus solem præcedens in aurora lucifer: sequens au/

tem solem post occasum hesperus dicitur. De qua Boetius libro pri/

mo de consolatu philosophico metro quinto ait. & qui primæ tempore
noctis agit argentes hesperus ortus: solitas iterum mutet habenas Phæ

bi pallens lucifer ortu. Dicuntur & orientes ortu matutino: cum de sub
radijs exeunt: & propter remotionem eorum a sole mane ante ortum so/

lis apparere incipiunt. Orientes vero ortu vespertino dicuntur: cum de
subradijs exeunt: & propter remotionem eorum a sole vespere post oc/

casum solis apparent. Occidentales autem occasu matutino sunt: cum
radios solis ingredienti mane occultari incipiunt. Et occidentales oc/

casu vespertino: cum radios solis intrantes & post solis occasum oc/

cultari incipiunt. Tres tamē superiores occasu matutino non occidunt
nec ortu vespertino oriuntur. Meridionales etiam planetæ appellan/

tur: cum in suo eccentrico ab ediptica versus meridiem declinant. Sep/

trionales autem cum versus septentrionem tendunt. Respectus au/

tem planetarum quos in diuersis signis ad diuersas corporis partes ha/

bere dicuntur: in sequenti patent descriptione.

Quas corporis partes planetæ in diuersis
signis respiciant. Capitulum quintum.

Planetæ di
cuntur tardi
veloces
aucti nu/
mero

aucti lumine

combusti
orientales

orientes
matutina
les

orientes ve
spertini

occidentes
matutinal

occidentes
vespertini

Meridio/
nales

septentrio/
nales

Boetius

aries ♄ saturn⁹ iupiter ☿ Mars ☉ Sol ♀ Venus ♂ Mercuri⁹ ☾ Luna

aries	U	pectus	ventrē	caput	femora	pedes	crura	genua.
taurus	♉	ventrē	dorsuꝝ.	collum	genua	caput	pedes	crura
gemini	♊	ventrē.	verēda	pectus	crura talos	collum	caput	fe mora
cancer	♋	virilia	femora	pectus	pedes	brachia hūeros	oculos	caput
leo	♌	verēda	femora genua.	ventrē	caput	cor.	guttur.	collum
virgo	♍	pedes	gēnuā	ventreꝝ	collum	ventreꝝ	cor	hūeros
libra	♎	genua.	oculos	verēda	hūeros	caput	ventrē	cor
scorpio	♏	talos	pedes	caput brachia	cor	verēda	dorsuꝝ.	ventreꝝ
sagitt.	♐	pedes.	crura	manus	ventreꝝ	femora	verēda	dorsuꝝ.
capricorn.	♑	caput oculos	crura	dorsuꝝ.	cor	verēda	femora	femora
aquari⁹	♒	collum	pectus	cor	verēda	genua.	femora	verēda
pisces	♓	hūeros	cor.	ventrē	femora	dorsuꝝ.	crura	femora

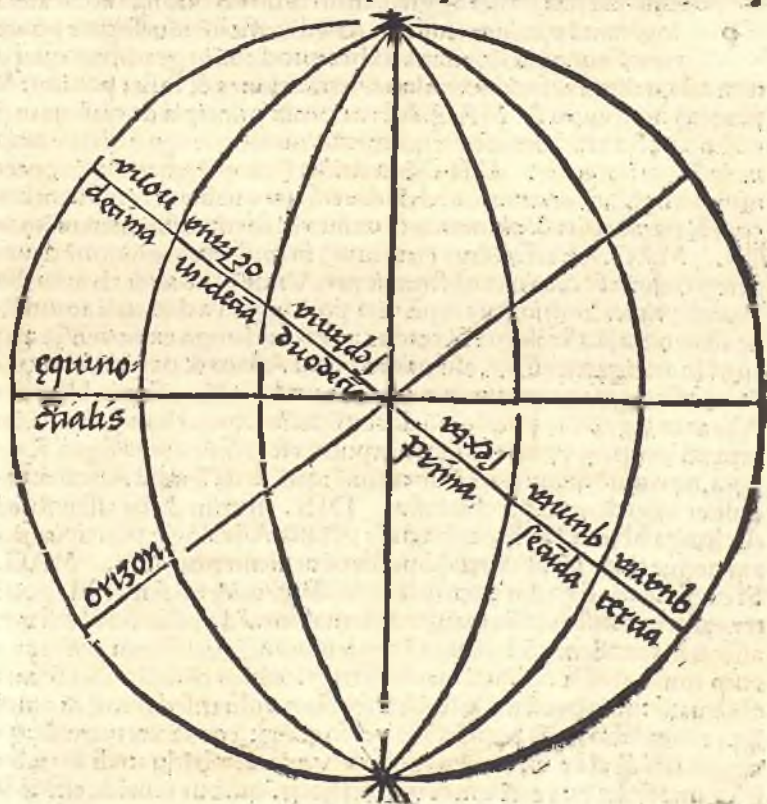
Diuisio
domoꝝ
celi

DE ASTROLOGIA

De diuisione cœli in domos duodecim: & nominibus earundē. Capi. sextū. **MAG.**

Orum iudicādi negotiū maxime ex Zodiaci in duodecim domiciliis partitione dependere estimant. verū tamē nec in hac cōcordant. Sed prætermisiss duobus partiendi modis / tertiu ex emph causa pandam: qui talis est . ut intelligant sex circuli magni in sphaera super polis mundi utrinq; sese interfecantes / atq; p puncta æq noctialis diuisi in duodecim æqualia transeuntes: per hos em sex circulos Zodiacus in duodecim / sed non æquales partitur domos: quarum una medietas sub orizonte: altera supra orizonta apparet: & oppositæ æquales reperiuntur. Quattuor ex his anguli vocantur. scilicet **anguli**, Prima: quæ est angulus orientis. Septima: opposita angulus occidētis. Decima: est angulus diei seu mediū cœli. Quarta: est angulus noctis sub horizonte. In his ut aiunt planete sunt fortiores. Post has / q̄

Diuisio
domoꝝ
cœli

LIBRI VII. TRACTATUS II.

Succeden in quibus planetę sunt debiliores q̃ in
tes angulis. & sunt dom⁹ scđa octaua uni
decima & Quinta. Reliquę quatuor
Cadeates cadentes nominantur: ceteris debilio
res. Ex his & constellationibus in illis
reperitis per ceteras Astrologię partes
varia ac mira prędicere conantur.

Si dæmonstratione/ex-
perientia aut alia quauis
via astrologię principia
cognita sint. Capitulum septimũ. DIS.

principia
Astrolo-
gię sunt
nobis co-
gnita

Rursusquā has partes aggrediamur: edicito quonā modo astro-
logi tantā partium eiusdem cœli diuersitatē inuestigare potue-
runt: aut quid firmitatis habet quod etiā in gradibus quan-
tum ad qualitates/facies/terminos/exaltationes & casus ponunt: &
planetis attribuunt. MAG. Astronomiā principia de quibus in p̃
cedenti tractatu actum est: ex geometria/numeroꝝ concurrente ratio-
ne indagari potuere. DIS. Non de illis (quoniam quantitatē concer-
nunt) quęstionem moueo: sed de diuersitate qualitatum & influentię
cœli & partium eius & planetarū dominio & fortitudinis incremento in
illis. MAG. Ab effectibus (ut aiunt) in multos cognitionē deue-
nere p̃ crebras & diutinas obseruationes. Vnde & nonnulli ab exordio
mundi primis hominibus intm̃ vitā prolongatā a deo cœli autumāt
ut astronomiā astrologiā & ceteras artes quę longa experientia acq-
runt inuestigare possent. alij primo patrē Adam & patriarchis non/
nullā astrologię ptem reuelatam aiunt. unde & Magister in historijs
Abraam ægyptios astrologiā docuisse testat. quod haud abnuo qm̃
tum ad tempore varietates sicut scriptum est. ut sint illis in signa & te-
pora. non autē quancū ad diuinationē: quā deus semini Abrahamę spe-
cialiter interdixit ut patebit infra. DIS. Interim dictis assensio sed
cur longa obseruatia & expimentis p̃mis Astrologię principia hau-
rii nequerint / nō apparet qđ possit conuenienter opponi. MAG.
Si expimentis q̃ tradat principia didicissent/utiq; nō semel sed frequē-
ter easdem constellatiōes integre obseruassent. sed obitai qđ & ipsi vere
affirmant eandem rediturā. nec sufficit particulares constellatiōes sepius
obseruasse: quippe cū nulla stellarū seorsum influat: sed simul cū omni-
bus etiam astrologis nuncq; visis vel cognitis: certo dicere nequeat: cur
magis unū q̃ alteri expimentalis effect⁹ veniat ascribendus: nisi forte So-
lis & Lunę syderibus etiā omni videntur notis. quibus tamē in efficiētia

DE STATU ASTROLOGIAE

Proleme⁹
Thebit

frequenter pponunt sydera minora aut a nobis remotissima. Multum præterea opertatione celestium variat/impedit aut minuit in superioribus: alia constellationes & inferioribus materiam indispositio. Sed esto / hauriri possit constellationum quas in iudicijs attendit efficientia: sed nondum est inuenta sufficienter observata. patet legem astronomorum de motu stellarum firmamenti & etiam erraticarum dubia. Antiquiores quippe supra firmamentum nullum aliud coelum cognouerunt: quo tamen iuniores Astrologi etiam in praxi utuntur. Chaldei & Aegyptij non infimi in Astrologia stellis fixis unum tantum motum attribuunt: scilicet diurnum. Ptholemeus addidit secundum quod est ab occidere in orientem. Thebit tertium inuenisse dicitur qui est versus meridiem & aquilonem. In tempore vero multum discordant: ut parum dictum est in superioribus. nec mirum si de fixis trepidant: qui etiam in motu Solis & Lunæ inter se pugnant: ut & quantitas anni solaris adhuc apud Astronomos quo ad positionem sit incerta: & in maxima Solis declinatione quantum differant iugissimum est hic recensere. Cõstat autem si Astrologi in gradu uno tantum sefellerint in captanda hora in diuisione domorum duodecim similiter deficiet. mutabit enim gradus signum. & in directionibus etiam variat annum. mutabuntur etiam aspectus & situs stellarum. DIS. Fallax igitur sequatur astrologorum experimentum necesse est. Sed & planetæ quæ conuentione inter se regendi ac dominandi tempora/horas/atque momenta in diuersis partibus coeli: etiam ut ais climatibus terre parum sint/vehementer hesito: & te super hæc audire cupio: interim alia quæ questionem augent silebo. MAG. Hæc & pene innumera alia sunt quæ fidem astrologiæ minuunt his qui omnium causas (ut equum est) profundius rimantur: & in Astrologiæ libris non nisi persuasiones quasdam leguntur. Nos autem qui ipsam defendendam non suscepimus: reliquas eius partes velocius percurrere debemus. DIS. utlibet.

De secunda parte Astrologiæ. Et qualē influentiā celestium corporum in inferiora Theologi cum Philosophis concedunt: voluntatem omnino excipientes. Capitulum. viij. MAG.

Secunda (ut pmissum est) astrologiæ pars de reuolutionibus est hæc conjunctiones & eclipses considerat: & ex his alijs insuper constellationibus de dispositione annonæ bellogrum egitudinibus & mutatione temporis atque inouatione legum futura pronunciat. DIS. tu ne huiusmodi futura contingentia celestium consideratione puerilem credis? MAG. Multiplice virtute & opatione celestibus a conditore omnium cõcreata nemo sapiens dubitat: ppaucas vero ex his omnibus in hominum noticiam deuenisse. & omnes deo soli notas esse/ regius propheta indicat dicens. Qui

Psal. 146.

y ij.

LIBRI VII. TRACTATVS .II.

numerat multitudinem stellarum & omnibus eis nomina vocat. Psal. 146.
 mina vero a proprietatibus rebus imponi constat quas solus nouit p-
 fecte qui eas condidit: unde consequenter exclamat. Magnus domi-
 nus noster & magna virtus eius & sapiencie eius non est numerus. Hec
 de particulari noticia intelligenda sunt: quonia generalis influxum
 celestium qui fit per motu lumen & calore in terrena: etiam philosophi
 (dono dei) cognouerunt: Vnde Aristoteles dicebat hunc mundum
 elementare rationibus superiorum contiguu esse: ut inde virtus eius gu-
 bernetur. & alio loco. Latio inquit solis sub obliquo circulo (zodiacu
 denotas) generationes adducit. Nec diuus Augustinus philosophus
 acutissimus & theologorum precipuus ab Aristotelis sententia in hac
 re dissentit: libro tertio de trinitate. ca. iij. Afferens corpora crassiora &
 inferiora per subtiliora & potentiora ordine quodam regi. Et libro. v. i. meined
rorum
de genera
Augusti.
 de ciuitate dei. ca. vi. inter disputandum cum mathematicis ait. Non
 ulla quare absurde dici potest ad solos corporum differentias astia/
 tus quosdam valere sydereos: sicut in solaribus accessibus & decessi-
 bus videmus: etiam ipsius anni tempora variari: & lunanibus incre-
 mentis atque decrementis augeri & minui quedam genera rerum: si-
 cut echinos & conchas & mirabiles estus oceanu. non autem & animi
 voluntates positionibus syderum subdi. Idem
 DIS. Aperte Augustinus inferiora superiorum influentijs subijcit. Cur ergo a nonnullis astro-
 logis aduersari dicitur? MAG. Hic diuus pater (quemadmodum
 & ceteri viri philosophie & veritatis cultores) astrologie non ademit
 quod ratio naturalis admittit: & sacraru literarum tenor incommuta-
 bilis non reprobat. Nec tamen dicit corpororum differentias necessa-
 rio esse a celesti influxu: sed hoc posse concedi in quibusdam. Nam
 ut eodem loco ait. sexus diuersitas non ab influxu celesti est: cum si-
 mul concipi possint gemini diuersi sexus. quid autem tam ad corpus
 pertinens quam corporis sexus? Sequuntur hunc Bonauentura Alexan-
 der de ales. Scotus & theologorum numerosa turba omnes ge-
 neralem celestium in inferiora influxu confirmantes. Inferiora inquam
 corpora non humanas mentes seu voluntates: quemadmodum in sen-
 tentia Augustini hac excipiunt. non enim possunt: ut idem sanctus pater
 testatur li. xij. super Gen. corporalia in spiritum agere: limitant ceteri
 de per se & immediate. Nam cum intellectus (inquiunt) medijs
 speciebus a sensibus receptis in opus suum prodeat: & sensidua po-
 tentia corporeis organis utatur: de per accidens & a remoto conce-
 di possit: immutatis corporibus intellectum in sua operatione impe-
 diri. ut videre est in lunaticis & freneticis. Vnde & scriptura dicit. Cor-
 pus quod corrumpitur aggrauat animam: & terrena inhabitatio de-
 primit sensum multa cogitantem. Voluntas autem existens domina
 omnium actuum suorum organo corporeo non alligatur sicut nec
 intellectus: magis tamen libera est: nullus improbitatem patitur: nec

theologi:
 quod tribu-
 ant astro-
 logis.

Aug

aut

DE ASTROLOGIA

coelestium influxui subditur. Et ideo actus a voluntate procedentes ab Astrologis praeiudicari aut diiudicari minime possunt.

Ex quinque causis Astrologi frequenter errant in iudicijs suis. Et quomodo in uniuersali de fertilitate & sterilitate terrae de pestilentia bellis & mutatione regnorum aliquid pronosticare possunt. Ca. ix. DIS

¶ Vnde iuxta praemissam beati Augustini sententiam in elementa & elementata afflatus syderum agat: unde fit quod Astrologi non nunquam de illis quoque in iudicijs suis & fallunt & falluntur.

MAG. Quamquam huius rei causa multiplex assignari possit: haec tamen inter praecipuas connumeranda est: quod raro huius artis scoli iudicia sua inter praescriptos limites coartant: sed inanis gloriae cupidi/philaretria sua dilatant nimium: & ex stellis auguriari gestiunt: quod efficere non possunt. Frequenter etiam ad particulares localesque mutationes descendunt: singulas um frugum species denotant: terrarum & incolarum euentus prosequuntur secundum non attendentes / non obstante generali influxu superiorum: & ut Augustinus habet libro quinto de ciuitate. c. 7. Delecto ad seminandum agrum die / tam multa grana in terram simul veniunt: simul germinant: & exorta segete simul herbescunt: pubescunt: flauescunt. & tamen inde spicas ceteras coeuias / atque ut ita dixerim congerminales: alias rubigo interimit / alias aues depopulantur / alias homines euellunt. pari iudicio de reliquis rebus iudicandum est. Sunt enim causae coelestes fere innumerabiles: ex quibus ut praemissum est tractatu praecedenti / ex stellis fixis pauciores cognitae sunt. quorum tamen actio quantum possit astrologorum traditiones canunt. Adde quod de principijs & modo iudicandi praecipui auctores artis huius diuersa senserunt. Accedit quod plurimi nostro aeuo in praxi illa magistri nominari delectantur qui nondum loqui ceperunt: ne dixerim didicerunt. Viri autem philosophiae gnari facile non enunciant: quod ex certis causis & demonstrationibus veritatis auidenter non habet. Verum si anni quattuor partes a qualitatibus suis multum exorbitare contingit: facillime sequetur aeris intemperies: sicutque frugum detrimentum aut excessu frigore vel calore urenti: humore suffocante: aut siccitate consumente humidum radicale. Amplius turbatis elementis immaturis frugibus & aere infecto aut putrefacto / quo ad respirandum sedulo utimur / aegritudines euenturas temere nemo iudicabit. Denique ex aere infecto & alimentis inconuenientibus / spirituum animalem turbulentum generari physica ratio suadet. Hinc aegritudines acutae & cerebro multae obueniunt turbationes: quibus in vulgo dominantibus ad unius filij Belial dolosam persuasionem / insultus fieri haud erit di-

y iij

LIBRI VII. TRACTATVS .II.

fficile. Si em princeps vilegis occurrere nititur / mox a superba ceruice
onus seruituris & sceptruz exactoris excutere moliantur. Hinc sectæ
contentiones / partialitates / seditiones / bella & cætera huiusmodi ori
untur multa. Et quous (ut Ptolemæus ait) vir sapiens domineſt astris
ſensualitati ſcilicet & inclinationibus obuiando: ſtultorū tamē (ut Sa
lomon non minus docte ſcripſit) infinitus eſt numerus. Vnde mirū
non eſt ſi hiſ & ſimilibus ſolenter penſiculaſis / nō rā astrologi q̄ phi
loſophi / medici & longa experientia edocti agricolæ & nauē: quoti
die de futuris multa vera prædicunt: etiā ſine astrologiciſ regulis / de
morbiſ: de annona: deq̄ tempeſtatibus. Sed de illiſ haſtenus. Ter
tiam astrologiæ partē nunc aggrediamur. laborioſum quippe hoc
erit: quoniam fere innumeri codices ſunt de hac parte. & e regione vi
ri ærudiniſſimi & ſanctitatis titulo præfulgidi parum illi tribuendum
aſtruunt.

**De tertia parte astrologiæ. De natiuitatibus.
quid ex domibus quattuor primis Astrologi
pronosticent. Capitulu decimū. DIS.**

Vid hæc pars futuri præſagit? MAG. Mortem & vitam &
q̄ ferme omnes naſcentium euentus quales futuri ſint. ut patet
legenti ſignificationes. xij. domorū in quas cœlū hora natiui
tatis diuidunt. Vt autē breuiter me de hac parte abſoluam: ex mul
tis pauca ſecundū domorum ordinem in libris astrologorum expre
ſſa anotabo. DIS. Probe. MAG. Ex habitudine primæ dom
planetarum & ſtellarum in ea exiſtentium: & partium natura ac va
rijs affectibus / mira de anima nati prædicunt. videlicet. ſi liberalis: ſi
legum amator: ſi mitis aut bellicoſus: ſi diuinæ ſcientiæ indagator
alteriſ ſue ſtudiij aut operationiſ amator: & quantus qualiſue in cor
poriſ habitudine futurus ſit natus. Ex ſecunda domo de proſperitate
& infortunio / diuitiarū nati futura vidēt: ſi eas vel ex hereditate / mer
catura / aut quouis alio ingenio aut labore habiturus ſit. & ampliꝰ ſi
ſua ſponte acquiſitaſ dilapidabit: aut violētia qualibet ſiue infortunio
amittat. Ex tertia domo de fratribus nati: de peritiā legum & obſeruā
tia earundem: & ibi per partem quā abſconditam nominant astrolo
gi: de arcaniſ conſcientiæ naſcentiſ erga deum & erga homineſ iudi
cant. Nam ut ait Abraam Auenozra in expoſitione huiꝰ domꝰ Si
Iupiter fortiſ in natiuitate partē illam quocunq̄ modo reſpexerit / &
deum diliget (ſcilicet natus) & a deo diligetur &c. DIS. Hoc ne ve
rum crediſ? MAG. Minime. nam dicit ſcriptura. neſcīt homo an
odio vel amore dignuſ ſit. & cōſcientiæ arcana ſoli deo patēt. DIS
Infania ergo iſta non tam conſutanda q̄ uet̄rica execranda eſt.

MAG. Duas fortuneſ inter planetaſ nominant: venerem ſcilicet
& iouem. Venus ut aiunt dat foelicitatem vitæ præſentiſ: Iupiter au

ſignifica
tiones do
morum
cœli.

Ptholeme
us.
Salomō.

ma
astro

albu
lar.

Abraam
auenozra

DE ASTROLOGIA

tem largitur felicitatem vitæ futurę. **DIS.** Et quid de Christo sentiunt? qui aic in euangelio. Ego vitam æternam do eis. sed perge in narratiōe. **MAG.** Maternus quidē non infimę auctoritatis apud astrologos scribitur Saturnus in leone constitutus / facit longæuos. quorum anima post mortē ad cœlos transibit. **DIS.** Cur ergo Christus dicit. Si vis ingredi ad vitam æternam serua mandata: & non potius attēde si habueris saturnū in leone? **MA.** Albumasar imperatē impietati accumulans ait. Qui deo supplicauerit hora qua luna cum capite draconis ioui coniungit / impetrat quidquid petierit. **DIS.** Ha ha he stulticiam sacrilegam. Curigitur astrologi non obseruat talem horam: ut semel impetrarent de cætero in iudicijs suis neminem fallere: & ut tantas diuicias reciperent ne amplius præinopia alijs suam mendacia venalia facerent. Sed perge ad domorum explanationem. **MAG.** Ex domo quarta de esse patris nati dissertur: qualis aut quæ eius vita sit: & de alijs quę breuitatis causa transeo tanq̃ fabulosa.

Quæ astrologi prænosticent ex alijs domibus natiuitatum. Capi. undecimū DIS.

X quinta autem domo quid? **MAG.** Si nascens filios generabit: & qualiter ad eos afficiet. Et hoc quidē Arabes: Ptholemeus autem a decima filios diiudicat. Mallius ab ascendente. Et sexta de infirmitatibus nati in toto corpore & singulis partibus: & quādo & quantū egrotabit futura annūciat. Ex septima si amator erit femina: & inominatę libidinis sectator. Si uxore habebit unam aut plures: vetulas aut iuuenculas: & quādo eas ducet: ac si pacifice cum illis habitabit. Ex octaua autē domosq̃et (aiunt) qua morte an aqua / igne / gladio / suspēdio aut quouis alio modo interiturus sit natus. Ex nona si natus peregrinabit: & quantū in terra vel aqua: & quā fortunā in his sentiet. similiter si firmiter aut negligēter fidē suā tenebit. Ex decima de statu matris: quæ dmodum ex quarta de statu patris nati iudicium fit. Plurimi tamen statum patris a decima inuestigandum putant. Insuper si natus honorem / potestatem aut famam bonā habiturus sit enat. Ex undecima de amicis nati: & ad quas personas erit: similiter & de vestimentis futura dicunt. Ex duodecima domo figuræ cœli in natiuitatibus alicuius calculate / inimicię / captiuitates / si quas forte aut unde habiturus sit natus: prænosci habent. Seruos similiter Aegypti ab ista domo diiudicant. Arabes autem illud a sexta faciundum existimant. & alia ferme innumera. Minima etiam & vilia hominum accidentia hæc pars Astrologiæ de nascēte futura iudicat ex domino natiuitatis horę: almutes / alcohoden hylech & varij partū projectione / ex habitudine planetarū & stellarū

y ūñ

LIBRI VII. TRACTATUS II.

fixarum: & earundem & similiter domorū varijs aspectibus & directi
one quę latius psequi nō est nostrum sed alia celerius percurrere.

De Laude quattuor doctorum ecclesię: & quid de hac parte Astrologię senserint Capitulum duodecimum. DIS.

Rius qui sint viri eruditissimi & sanctitate præfulgidi huic par
ti astrologię parum tribuentes: ut præmiseras paulo ante edi
cito: simulq; eorundem sententias de hac re p̄tingito paucis.

doct. eccl.
Gregori⁹
Hierony.
Ambro.
Augusti.

MAG. Hi sunt doctores præcipui catholici: quattuor columenę ecclē
się sanctus Gregorius papa. sanctus Hieronymus presbyter cardina
lis. sanctus Ambrosius archiepiscopus Mediolanensis. sanctus Au
gustinus ante conversionem suam rhetor maximus & philosophorū
acutissimus: post susceptum vero baptisma episcopus Hypponeñ.
per totum mundum celebris doctor & falsitatis inimicus. Hi sunt (ut
testatur pontifex romanus in cap. unico de reli. & vene. sanct. libro
sexto) quorum perlucida ac salutaria documenta romanam illustra
runt ecclesiam: decorarunt virtutibus & moribus informarunt. Per
ipsos præterea quasi luminosas arduas lucernas super candelabrū
in domo domini positas: errorum tenebris profugatis: totius corpus
ecclesię tanq; sydus irradiat matutinum. DIS. Eia propere: & quid
de astrologia hac tenendum scripserint hi sancti patres quos ecclesia
tam studiose cōmendat in mediū ferre graueris minime. MAG. Di
uus papa Gregorius in homelia Epiphanię accepta occasione ab ap
paritione stellę quā Magi viderūt in oriente nato domino: contra ma
thematicos orationē taxens: opponit de duob; geminis Iacob & Esau
simul natis dicens. Certe cum Iacob de utero egrediens prioris fratris
plantā manu teneret prior perfecte nequaq; egredi potuit: nisi & sub
sequens inchoasset: & tamē cū uno tempore eodemq; momento utrū
q; mater fuderit: nō una utriusq; vitæ equalitas fuit. Sed ad hæc solēt
mathematici respondere (inquit) quia virtus constellationis in ictu
pungentis est. Quibus ediuerso nos dicimus quia magna est mora
natiuitatis: si igitur in ictu puncti constellatio permuratur: necesse iam
erit ut tot dicant fata quot sunt membra nascentium. hæc Gregorius
Qui & post multa alia quæ astrologis obijcit (ad quæ profecto ra
tionabiliter respondere nequeunt) cōcludit dicens. Hæc de stella bre
uiter diximus: ne mathematicorū stulticiam indiscussam prætenisse vi
deamur. Quod si nec ista permouent: attende quod eodē loco Pri
scillianistanum heresim dicit esse de genituris opinionē astrologorum.

DIS. Summum pontificem audiuius: audiamus & cardinalem.

MAG. diuus Hieronymus presbyter cardinalis sacre scripturę in
terpres præcipuus in cōmentarijs super pphetā Sophoniam ca. pri
mo de astrologis dum exortus esset sermo ait. Hi sunt qui æleuantur

Bonifac
octauus

Gregori⁹

Hierony⁹

Ambro

Lucę :
Io. 1. &

Actuū
2. & 2

Augusti

aduersus scientiā dei: & omne quod geritur in seculo (sicutam sibi sci-
entiam pollicentes) referunt ad ortus stellarū & occubitus & mathe-
maticorum sequuntur errores. Idem super Isaia, ca. xlvij. de astrolo-
gis loquens dicit. Hi sunt qui vulgo appellantur mathematici: & ex
astrorum cursu lapsusq; syderum res humanas regi arbitrantur. & cū
salutem alijs promittebant sua ignorabant supplicia. Idem in ca. Sed
& illud. 16. q. 2. Requiere stellarum cursus & euenus ex his futuro-
rum rimari obprobriū ægypti vocat & idololatriæ cōparat. **DIS.**
Sufficiunt ad præsens diui cardinalis dicta: archiepiscopū accedamus
Mediolanensem. **MAG.** Hic est sanctus pater Ambrosius grandis
Ambro. loquus: qui in quarto libro hexameron ca. quarto de astrologis lō-
gum sermonē contexens inter alia. Nonnulli (inquit) natiuitatū tem-
parunt exprimere qualitates qualis sit unusquisq; qui natus sit: cum
hoc nō solum vanum: sed etiā inutile sit querentibus: impossibile pol-
licentibus. Er post probationē suę sententię ait. Redempti sunt aposto-
li & congregati ex peccatoribus: non utiq; natiuitatis suę hora sed chri-
sti eos sanctificauit aduentus: & hora dominicę passionis redemit a
morte. Latro damnatus capite ille cū domino crucifixus: non benefi-
cio natiuitatis suę: sed fidei confessione ad paradisi æterna transiuit. Io-
Lucę. 13. nam in mare non vis natiuitatis: sed dissimulatio diuinę præceptionis
Io. 1. & 2. precipitauit & offensa. Petrū de carcere imminente morte perimen-
Actuū. 12. dum angelus christi nō stellarū series liberauit. Paulum cecitas cōuer-
9. & 28. tit ad gratiam: & percussus a vipera turbatumq; naufragio: nō reme-
dia natiuitatis: sed deuotionis merita seruauerunt. Quid de illis dici-
mus qui eorū precibus cū fuissent mortui resurrexerunt: utrum illos
sua natiuitas an apostolica grata suscitauit? Et idem totum negotiū
hoc (scilicet iudicandi) plenū ait esse vanitate: & telę araneę cōparat
DIS. Durus est hic. diuum Augustinum quem philosophum fuisse
acutissimum dicis auscultemus.

**De opinionibus philosophorum de Fato &
constellatione natiuitatum: quas Augusti-
nus libro quinto de ciuitate dei recitat &
improbat. Capitulum. xij. MAG.**

Augusti. Sanctus Augustinus disputator copiosus omnem quæstionē
quā tractat radicitus medullitusq; perquiriunt latentem vel ve-
nitatem vel falsitatem fideliter detegat. Vnde cum libro quinto
de ciuitate dei cōtra astrologos disputationis rete redere instituisset pri-
us fatidicorum & astrologorū varias opiniones distinxit: & breuius
prioribus explosis cum Generaliacis varijs medijs cōgreditur per ca-
pitula ferme decem prima. longū esset omnia hæc epitomari nostro
integra inserere. **DIS.** Longū etiā & minus necessariū cum pau-

LIBRI.VII. TRACTATVS .II.

cis planisq; verbis intentionē tanti doctoris edicere possis. MAG. Si possum incertum habeo: obsequi tñ tibi in hoc quoq; non abnuo. Distinguens itaq; Augustinus fardicorū & astrologorū sectas in ca. primo libri p̄tati. Primos ponit qui dicunt omnia ēuenire fato: id est voluntate & potestate dei. DIS. Illos ne male sentire arguit? MA. Minime: sed ut sententiā teneāt & linguā corrigāt admonet. DIS. Quapropter? MAG. Quia fatū homines quādo audiunt/ usitata loquendi consuetudine non intelligunt; nisi vim positionis syderū qualis est quando quis nascitur siue concipitur. DIS. Secūda igitur opinio est illorum qui omnia fato id est vi syderum initialium ēuenire arbitrantur? MAG. Scite intulisti: sed inter hos rursus Augustinus discernit. Quidam enim sine voluntate dei decernere opinātur sydera quid agamus vel quid bonorū habeamus: malorum ue periamur. DIS. Tales haud dubium explodit. MAG. Quinimo & ab auribus omniū repellendos ait: nō solum eorū qui veram religionem tenent: sed qui deorum qualiumcūq; licet falsorum volunt esse cultores. DIS. Qua de res? MAG. Quia (inquit) hęc opinio aliud non agit nisi ut nullus omnino colatur deus. DIS. De hac secta nonnullos nostrę fidei homines esse arbitror: qui rogariones leuantas & processiones cōmunes pro pace: aut salubri aura a populo factas subfannantes/ frustra fieri calunniantur. sed quid minī de his aliud dictę diuisionis membrum psequere. MAG. Eorum qui omnia vi syderum ēuenire credunt nonnulli sydera quidem/ quę nobis futura sunt pro arbitrio decernere opinantur: sed accepta potestate a deo. DIS. Quid istī? MAG. Magnam inquit cōlo faciunt iniuriā. DIS. Quam? MAG. Quia in eius velut clarissimo senatu/ ac splendidissima curia opinantur scelera facienda decerni. qualia si aliqua terrena ciuitas decreuisset genere humano decernente/ fuerat quertenda. DIS. Quid si dicerent sydera non pro arbitrio illa decernere: sed in talibus ingerendis dei omnino iussa cōplere? MAG. Quarta hęc positio est p̄cedētī crudelior. DIS. Quapropter?

MAG. Quia de deo sentiendum tradit: quod indignissimum visum est de stellarum voluntate sentire. Omnes iam dicti philosophi quia ex stellarum influxu necessario ēuenire existimāt quę fiunt/ hodie quoq; a sapiētioribus astrologis tanq; falsarij reprobant. DIS. Hac forte Ptolemei sententia potissimū paulo ante posita: qua ait. Vir sapiens dominabitur astris. MAG. Ea ipsa: & alijs multis. Quin ita igitur positio est generalis: q̄ stellę nec prohibito futura decernunt (quia ut dictum est supra; animatę non sunt) nec decreta dei necessario ventura in nobis explent: quoniam deus hominem in manu cōsiliij reliquit. ait Sapiens. Sed ex natura sua & influenza a cōditore accepta/ homines resq; terrenas alterant: & ad ea de quibus supra pauca cōmemorauimus inclinant; cui inclinationi homo si vult contrarię

opinio ve
rior de Fa
to.

ptolome

Ecd. v.

DE ASTROLOGIA

poterit. DIS. De hac opinione Augustinus quid sentiat? MAG. Non mediocriter doctorum hominum fuisse aut istam sententiam: ut dicantur stellæ significare potius ista quæ facere: ut quasi locutio quedam sit illa positio siderum prædicens futura/ non agens. DIS. Alios istam fuisse sententiam nec ego dubitaueram: sed eam Augustinus approbare nec ne audire volui. MAG. Quantum ad ea quæ ex libero arbitrio dependent/ positionem istam nequaquam approbat: sed insequentibus fortiter expugnat: & propria astrologorum principia in tela commutans eos confodit undique. & quantum ad cetera ab astrologis ex natiuitatibus vaticinata/ similiter incertam hanc positionem ostendit. Tu si quando vacabis ibi de lege & relege. non enim prima fronte omni legendi doctoris mens & argumentorum vis patet.

In quibus libris Augustinus astrologiam de natiuitatibus improbet: & similiter cæteri Theologi/ Canonistæ & sancti prophetæ. Capitulum. xliij. DIS.

Propter ex præmissa opinionum dilucidatione insipienter nimis a nonnullis responsum esse: Augustinum ceterosque sanctos doctores non nisi hos astrologos reprehendisse qui necessitate astræ nos docent. MAG. Ceteri in communi omnes indistincte simul reprehendunt: & haud dubium positionem imponentem necessitatem tanquam blasphemam in primis reiiciendam volunt. Augustinus vero particularius prædictas positiones segregans/ ultimam que veritati minus videtur contraria: & ideo forte tanto periculosior quanto apparet probabilius/ diligentius eliminat. Et in capitulo quinto astrologiam non artem sed vanitatem vocat: & in fine ea, seipsum nullam hanc artem esse astruit. Obmitto quæ libro secundo super Genesim ad litteram: & libro octoginta trium questionum questione quadragesima quinta de astrologis ponit. Idem libro secundo questionum veteris. & noui testamenti. questione. xvi. in fine ait, astrologi enim inimici sunt veritatis. Et libro tertio de questionibus noui. & veteris testamenti capitulo decimo octauo diffusissime contra fatum & mathematicos multis ac varijs argumentis differens. In principio ait nihil tam contra christianos quam si arti matheseos adhibeant curam: hæc enim inimica dinoscitur legi dei. Et paulo infra dicit. Hanc enim astutia & subtilitas inuenit dyaboli. Et circa finem, fugiendum omnibus modis ab hac arte monemus: curiosi enim eius inimici dei sunt: & sine sollicitudine nunquam sunt: semper enim suspensi expectant quod minime certum sciunt. Ipse etiam sermone sexto de Epiphania vocat hanc artem stulticiam sacrilegam & indoctam doctrinam. Et ibidem ait de genitricis hominum vani homines loquuntur quod insipienter opinantur.

Astrologia non ars sed vanitas est.

LIBRI.VII. TRACTATVS .II.

In sermōe quoq; de verbis domini: quibus dicitur. Ego sum vitis ve-
ra &c. ait. Conuerso tibi indulgentiam deus promittit: sed crastinu; die
tibi nemo promittit: aut si forte pmittit mathematicus/longe aliud est.
O deus (exclamat) q̄ multos mathematici fefellerunt: quia tibi ple-
rumq; lucra promiserunt & damna inuenerunt. Et homelia .xij. ait.
Promittit diem crastinu; mathematicus ut damnet te & illum. & ad 1a/
nuarium scribens dicit. Mathematicorū deliramenta cum detestatio/
ne irridenda sunt. In secundo libro de doctrina christiana: dicit eos ni-
mis errare & genus fornicationis animę Astrologiam vocat. 26. q. 2.
c. illud Reliqua tantorum virorum testimonia/ similiter & theologorū
posterorum/ videlicet Alexandri de Ales Bonauenturę Schotti & ali-
orum breuitatis causa liber pertransire. nec enim isti a prioribus dissen-
tunt: sed & ipsi influxum celestium in elementa & elementata agere
concedunt. rationem quia sensibilibus & potentijs organicis species
haurit per accides & multū a remotis & in generali a celestibus mo-
ueri non omnino adimunt: sed non ab ea quę astrologorum tradi-
tiones continent. voluntatem vero omnino esse liberam & isti & catho-
lici omnes dicunt. DIS. Sancti patres & theologi nominati forta-
sse astrologiam dissuaserunt/ de ipsius principijs & experimentis mi-
nus adocti. MAG. Si diuos patres astrologię ignaros fuisse credis
lege Ambrosium loco præallegato: & Augustinu; libro quarto con-
fessionum: & inuenies quo suspicionem hanc a mente tua repellas fa-
cillime: multum enim temporis in hac attriuisse: & vix tandem falsi-
tate comperta desinisse ab hac vanitate deo confitetur. s. Augustin⁹
Sic quoq; & in aliorum codicibus hesitationis tuę medelam poteris
inuenire: omnes enim non alienis armis cum astrologis contigunt/
sed (quod Doctorum est) proprijs principijs vaniloquos redarguūt
Sacri insuper Canones illorum dicta approbantes/ astrologiam pro-
hibent. 26. q. 2. c. Illos planetarios/ sunt verba sancti Augustini libro
quarto confessionum: & c. sed & illud. quę sunt verba beati Hierony-
mi. Et de forilegijs. c. ex tuarum. Papa Alexander tertius: Clericum
qui bono zelo & ex simplicitate per astrolabij inspectionem furtum
cuiusdam ecclesię inquisiuit: per annum a celebratione suspendit: di-
cens id grauissimum esse/ & non modicam inde maculā peccati con-
traxisse. DIS. Talis papa si hodie viueret/ sacerdotes nostros q̄s
nominare possem/ forte in perpetuum inabilitaret. MAG. Quid
faceret nescio: verum tamen ipsis intime comparior. Sed si forte illos
non mouent quę prælibata sunt non operosum erit Domini senten-
tiam de hac re in mediū proferre. DIS. Proferas quęso. MAG
Non ego/ sed Isaias propheta nobis hanc edicat. DIS. Magis gra-
tum accipio: quid ait? MAG. c. 47. ex persona domini dicit Babi-
lonijs. Sciet & saluent te augures celi qui contēplabant lydera: sup-
putabant menses ut ex eis ānunciareturventura tibi: ecce facti sunt q̄li.

Hierony

Jeremias

Hierony.

Isaias

DE ASTROLOGIA

*Supra: Ignis combussit eos: nō liberabant animam suā de manu flā
me. Er quod in nostris libris dicitur augures cœli septuaginta inter /*
Hierony. *præces transfulerunt astrologi dicit sanctus Hieronymus ibidem. ubi
etiam ponit testimonium scđm paulo ante expressum DIS. Quā /*
*uis prophetarum testimonia sine aliqua hesitatione recipi debeant: p
iplos enim locutus est spiritus sanctus: sicut in symbolo canit ecclesia
amen aliud si habes propheticum testimonium proferas: ut quasi in
ore duorum firmitus appareat testimonium. MAG. Per Ieremiam
Dominus populo suo astrologiam interdixit capitulo decimo sic di
cens. Iuxta vias gentium nolite discere: & a signis cœli nolite metuer
que timent gentes: quia leges populorū vane sunt. sup quo loco di
uus Hieronymus ait. De his loquitur qui a cœlestibus eximant regi
humanū genus: & ex causis cœlestium terrena moderari.*

**Cur multi adhuc Astrologiæ fidem habent pro
pter paucas experientias: & non potius respu
unt eam propter innumeras fallacias: etiam iuxta
sancti Augustini sententiam instinctu demons
num inductas. Et qualiter sanctus Sebastianus
astrologiā confutandā docuit. Ca. xv. MAG.**

¶ *Erunt tamē qui astrologiæ calicem epotauere usq; ad fœces eti
am ad hæc respondent: nō esse intelligenda nisi de his que astra
colebant: & ex his omnia necessitate quadam fieri credebāt.*

DIS. *Non mouebit me hæc callida glosula: cum aperitissima sint
doctōrum & etiam domini verba. Q. uinimo si quid probabiliter ha
bere videretur astrologia hæc de qua loquimur: abijciēda m̄ esset cū
sanctis patribus sacris canonibus & diuinis scripturis visa est ad mi
nus vehementer suspecta. Non mediocriter etiā (ut ego quocq; aliud
addam) suspectam reddiderunt astrologiam: que contra mathema
ticos sanctus Sebastianus miles christi integerrima fide coram Cro
matico romanę urbis præfecto dissenuit sicut in integrā ipsius legenda
continetur. Cum enim (quamuis omnibus simulachris in domo di
cti præfecti per sanctum Sebastianū & sanctum Policarpū destructis)
Cromaticus iuxta conditum sanctorū sanari a podagra nō potuisset
donec & opus astronomicū (in quo omnis disciplinā stellarū arte
mechanica constructa erat) frangeretur: patenter ostensum est arcem
istam deo esse odibilem. Vnde & sanctus policarpus presbyter Cro
matico querenti: quid mali illi inesset cum nullo ritu sacrificiorū hoc
opus coleretur? rēpōdit. Arcem hæc esse deo inimicā: & que in opere
erant fabricata omnia ministeria esse falsę deceptionis. Sebastianus
quoq; intulit omnia ista vanissima esse & falsa christo reuelare cogno
uimus que tibi nunc manifestius aperiemus. Præcipue (inquit) hodie*

LIBRI VII. TRACTATUS II.

ad te mathesis doctorem venire: cui dicas illo tempore asperis te casibus laborasse: & inquire per quas stellas hoc tibi fuerit malum responsum eius erunt proculdubio: quod tempus tuum a malicioso Marte susceptum est: aut saturnus apostolicus siue retrogradus fuerit. & cetera quę ibi leguntur. Age nunc (inquit rursus Sebastianus pfecto) interroga alterum mathematicum cui ipsas horas in bonis tibi exuberasse casibus dicas, illico videbis tibi eum rationabilia scemata infinita offerre: quibus approbat: quia in ipsis temporibus tibi euenire debuerint bona: quę ante ille dixerat mala: circulum etenim tenet ex omni parte collectum: in quo diuersas & varias causas accipit: ex quibus occasione accipiet dicendi quod velit. Hęc sanctus Sebastianus. Pretermitto quod opponit ibidem qualiter uno naufragio duo diuersis temporibus nati perire possunt. Similiter & in uno prelio innumera/bilis multitudo prosterni: qui utiq; eandem constellationem non habuerunt. Et quidem homini christiano sola istec sufficere possunt ad confutandam vanorum astrologorum insaniam. **MA.** Nimirum: sed nequeunt febre correpti de potius differentia sane iudicare nec (ut **Quintilianus** ait) facile quid persuadetur inuitis: & ut sanctus **Augustinus** habet libro sexto de ciuitate dei capitulo primo. Nimirum: sed peruenit nulli quantuq; numeri libri satis esse possunt. Et ut preuidit regius propheta. Turbati sunt & moti sunt sicut ebrius: omnis sapientia eorum deuorata est. & apostolus. Euanuerunt in cogitationibus suis & obsecratum est insipiens cor eorum: dicentes enim se esse sapientes stulti facti sunt. **DIS.** Quomodo autem non facile multam fidem astrologię habet qui iam dictas scripturas ignorat: & crebras experientias per hanc videt. Cum experientia sit efficax rerum magistra: **de electis** **q. si. li. 6.** **MAG.** Experientias multas apparuisse in astrologorum iudicijs inficiari arbitror neminem: sed iste comparate erroribus quibus decipiuntur & alios fallunt quasi nullę videntur. Tanta autem (ut ita dicam) hereditaria quadam successione ab Eua omnium matre: quę prima per curiositatis viciū decepta est: ad nos descendit leuitas: mira credendi facilitas: aut verius dixerim fatuitas: & prenoscendi futura cupiditas: ut multo magis mathematicis imperitis credamus quā scripturis & doctoribus sanctis oppositum persuadentibus: si vel inter centum errores unum verum ab his coniecturatum magis quam ex constellatione preuisum euenire contingat. Vnde accidit quod ait Petarcha ut sine ulla suspitione libere mentiri possint: pro eo quia semel potuerunt non mentiri. De istis autē loquor qui quotannis vaticinantur de illis euentibus qui ex causalitate celestium expectari (contradicente naturalis ratione) minime possunt. Similiter & de his qui ex natiuitatis consideratione ea quę in domo: explanatione numerata sunt: & alia fere infinita de nascentibus augurari frustra conantur. de quibus & dicit **Augustinus**: ut supra tactū est in fine capituli septimi libro **quinto** **Augustinus**

ro de ciuitate contra astrologos disputationem suam cōcludendo ait
His omnibus consideratis non imerito creditur: cum astrologi mira-
biliter multa vera respondeant/oculto instinctu fieri spirituum non
bonorum: quorum cura est has falsas & noxias opiniones de astrali-
bus factis inferere humanis mentibus atq; firmare & non horoscopi no-
rati & inspecti aliqua arte quę nulla est. Idem dicit libro secundo su-
per Genesim. ad litteram. ubi cōcludendo subiunxit. quapropter bo-
no christiano siue mathematici siue quilibet impie diuinantium maxi-
me dicentes vera cauēdi sunt: ne consortio dēmoniorū animā deceptā
pactq; quodam societatis inreant. Hec ibi.

Excusatio auctoris q̄ non magis particulariter
principia Astronomię discussit. Et quanta in-
ter Astrologos diuersitas & contradic̃tio sit.
Capitulum. xvij. DLS.

Isi epitomatis angustia urgeret sermonem ab his ad alia quę
superfunt conuertere: predbus reperitis pullarem donec prin-
cipia astrologię rationibus & argumentis philosophicis cri-
brates: ut sub paleis si quę solida latent grana apparerent. MAG.
Non deesse tibi nec quidem in hoc nisi veridica relatione añ hos di-
es didicissem quendam comitem Mirandulanum in philosophia eru-
ditissimum duodecim (ut aiunt) libris disertissimo stilo & efficacissi-
mis medijs id perfecisse. Venient haud dubium successu temporis lu-
cubraciones tam studiōse conscriptę ad manus tuas quibus animum
tuum oblectare simul & veritatis agnitione firmare poteris: mihi satis
erit de hac re quemadmodum & de alijs maiorum nostrorum & pa-
trum recte philosophantium sententias cōmemorasse quibus tamen
astrologi irasci nulla recta ratione possunt. Ipsi enim priores astrologi
am suspectam reddiderunt: dum alter alterius dicta reprehendit
& experientia aliud inuenisse testatur. Nam in diuisione zodiaci in
signa: Chaldei nominatissimi astrologi ab alijs dissentiunt: non signa
duodecim: sed imagines undecim ponentes: nec eiusdem latitudinis.
nec longitudinis. Sed nec planetis domos assignant altitudines seu ex-
altaciones tantum considerātes. Alij autē & si in signis graduumue di-
uisione conueniant: in partitione tñ domorū duodecim in pugnāt
ut cui opinioni consentias: nulla argumenti vis ostendat: nam plu-
res gradus alij in illa in altera pauciores collocandos statuunt. Ita sic
ut planeta qui ab alijs in prima domo collocatur: ab alio in secunda
vel duodecima positus inueniatur. Inde & aspectus domorū domina-
tiones ac ceterę vires multipliciter variātur. Planetā quippe quę in pri-
mā & angulari domo sōntem credunt: in duodecima viribus destitui

LIBRI.VII. TRACTATVS .II.

volunt. Et reuera mirum & philosophię contrariū: stellam in quarta sub terra plus efficacē & influxus habere in nascentem q̄ supra finito rem collocata in undecima aut duodecima domo cœli: quod nonnulli attendentes: communi traditioni contradicunt: & stellas in domibus supra horizonta fortiores credunt q̄ infra ipsum. Dicāt si possunt: & rationabiliter dicant: cur planeta circa finem noni domicilij non tantum aut plus possit q̄ circa terminū decimi vel in medio quarti. Ea propter & ipsi fluctuant: nunc illam / nunc aliam fortiozem predicant. Vnde Ptholemeus aliquando undecimā domum orienti in foris / dine preponit: aliquando contrarium sentit. Mediū cœli omnibus p̄fer: Messahala & Aboasar orientē prælocant. sed de his factis / quantum in significationibus domorū dissentiant parim tactum est cum eadē recitarem. In distributione autem facierū & terminorū miro modo discordant. nec mirū: quando & in naturis planetarū diuersa ænunciānt. Nōne venerē Abenragel & Alchibicius frigidam estimant. e regione Aboasar & Ptholemeus calidā ipsam affirmant? In mercurio nō minus dissentiunt: & nec in Luna quidē nobis proxima conueniunt. Etsi in q̄liatibus huiusmodi aberrant / danda est venia cum de bonitate aut malicia planetarū non per omnia concordant. Super omnes autem ridendi sunt: qui capiti & caudę draconis punctis pure imaginatijs efficaciam aliquā inesse credunt: ita ut etiā annis nati aliquid addant. Quis præterea unq̄ concordabit litem q̄ adhuc sub iudice est: de radiationibus / directionibus & æquationibus dieꝝ? De annis autē Fridarij ob nimiam dissonantiam piger vel modicū quid dicere. attende queso in duobus pluribusue pronosticijs annuis quot errata / quot contraria & pene nulla sine formidine de opposito ænunciata. nōne frequenter circa idem vacillant / cum dicunt mortalitatem vel belia ex malicia satumi vel martis in aliquo domicilio significari: sed benignus iupiter forte maliciā eorum mitigabit: ut quodcumq̄ æuenerit id astrologum prædixisse inuenias. Ita pariformiter cū pluuiam venturam aliquo tempore prænuntiānt: frequenter addunt aliorū planetarum radiationes: propter quas serenitas saltē in aliquibus locis æueniet. Raro præterea de domino anni concordant. DIS. Omne autē regnū in se diuisum desolabitur: & domus supra domū cadet. Dominus in euangelio testatur. sed forte contrarietatem in eorum libris esse negabunt. MAG. Qua fronte? cum nulla tergiversatione id celare possint: quin omni legenti appareat. adducere autē laus has cōtradictiones apertissimas vetat breuitas. sed lege dum vacat librū Halī Abenragel de iudicijs: qui multorū sententijs in unū colligit. & Abraam de natiuitatibus & ceteros qui in maximis principijs huius artis precipuos auctores sepius falsa dixisse libera voce prædicat: Ptholemeū scilicet Messahalā Albumasā & plures alios. Figuras etiam quas Albumasā in Isagogis suis maioribus in singulis faciebus sig-

Ptholemeus
Messahala.
Aboasar.
abenragel
alchibicius

Halī
Abraam

DE ASTROLOGIA

nō ascendere astruere: magis ridiculo q̄ veritati accedere idē Abrahā dicit: sed quid dixi lege: & nō potius luridam hanc pestē omni tempore fuges: iuxta ea quę supra patrū auctoritate phata sunt. DIS. Miror ego vehementer si ipsi inter se diuersi sunt: & sanctis doctoribus canonibus & diuinis litteris contrarij (ut dictū est) quomodo Camera censit eos cum theologia & historijs concordare potuit in libello quē de tali concordantia p̄tulauit. MAG. Titulus quidē libelli cōcor/dantiam sonat: ea vero quę ab auctore & in illo ac superaddito Elucidario adducuntur: summā discordantiā astrologorū inter se & a veritate historię ostendunt. DIS. Missa igitur hęc facientes/ reliquas astrologię partes videamus.

Quarta Astrologię pars de interrogatio- nibus. Capitulum. xvij. MAG.

Strologorū opinio est: cum animus hominis ad desiderii scē/
a de alicuius rei impellitur/ subito nō electione & consultatione id fieri: sed influxu constellationis ea hora in coelo consistentis. unde si astrologum consulat: ex figura coeli hora interrogationis re/ perita eundem astrologū de re quę sita posse vera respondere: videli/ cet si mortuus viuus ne sit amicus absens. si missus legatus saluus re/ diturus sit: & inuenturus aut expediturus prospere rem p̄ qua missus est: & innumera alia de quibus dubitare poterit humana curiositas.

DIS. Aliquando ne vera interrogantibus respondent? MAG. Etiam quāuis sæpius mentiantur & quidē inculpabiliter. nam hic in uenerunt quo errores suos apud imperitos excusent. DIS. Quo medio? MAG. Quia dicunt: si motu quodā naturali firmatq; & radicali intentione astrologū dubius quis interrogat ex natalicia constel- latione iam prouenisse ad id quod ipsa significabat. unde constellatio nē interrogationis proportionabilē fieri natalicia constellationi affir- mant: & nisi hoc cūeniat intētiōnē interrogantis nō radicalem neq; fir- mam fuisse damitant: ea p̄pter si in responsis fallant atq; fallantur nō ex defectu artis: sed interrogantis leuitate puenire excusant. DIS. Callida nimis sed inefficax mendaciorū excusatio. Nam quid Chal/ deos astrologos morabatur qui regis Nabuchodonosor somniū que- situm nedum nō dicere potuere: verū nec cuiquam mortalium possi/ bile esse dixerūt? Et quis diceret q̄ ex tam numerosa turba astrologo- rum p̄nostrationibus assidue vacantiū regis natiuitatē nullus sciret: aut quęstionem tam studiose p̄positam/ animam regis tam contur/ bante/ nō fuisse firmam & radicātā? Idem opponere possem de ægy- ptiacis diuinato ribus: qui de somnio Pharaonis similiter respondere nō potuerūt. Daniel autē regi Babilonię & Ioseph regi ægypti non tam ad somnium: sed & interpretationem liquido responderunt: nō ex constellationū aliqua inspectione: sed de omnipotentis reuelatio-

ne. ut textus sacrę historię habet: quem nuper te iubente legi atq; re-
gi. Pręterea si animũ ad desiderium sciendi p stellares influxus p mo-
rum credunt: cur nõ magis obseruāt constellationē & tempus q̄ que-
sitor desiderium tale cõcepit/ quā & cõstellationē & horam qua ppo-
sita est questio: nam si forte astrologum questurus tardius inueni-
at/ constellationem & horoscopũ unq; variari necesse est. Vnde hęc
astrologię partem cũ ea quę de natiuitatibus diuinar confutandam
execrandamq; existimo: a cõtũ autē fideliũ exufflandos qui libi ipsis
usurpant quod solius dei esse diuinę litterę sonant. ut est illud. Tu so-
lus nosti corda filiorũ hominũ. MAG. Nec pręter illũ nouit quisq;
quid sit in homine: non angelus bonus vel malus/ nisi solus spiritus
hominis qui est in ipso. DIS. Relegata igitur hac ipsa stulticia ad re-
liqua pergamus.

**Electio temporum ad iniicienda diuersa ope-
ra sub certis constellationibus: in parte cõ-
ceditur ab Augustino & medicinę diuer-
sis auctoribus. Capitulum. xviij. MAG.**

Vā sequitur astrologię pars/ eligere docet diem & horam om-
ni operi quod facere libet conuenientē: quando scq; sit bonum
seminare/ plantare/ ligna pro fabrica excidere ne tere dine per-
forentur & carie tabescant. sanguinē minuere: membra sanandi gratia
incidere: medicinā ab intra recipere: castra ciuitates & domos funda-
re: exercitum educere: hostibus occurrere: uxorem ducere. Emere/ vē-
dere/ nouas vestes induere: vindemiare ut vinũ in pace bibatur. Opus
alchimię inchoare. ad studium pueros applicare: locum mutare: iter
arripere per terrā & aquā: societate inire. cum cuiuslibet status & digni-
tatis hominibus loqui & negocia tractare. balneum intrare. nuncios
mittere: seruos conducere: ad venādum in silua aut fluminibus exire
& his similia quę nunc memorię minime occurrūt: sed i libro. Hali de
iudicijs videri possunt: ubi singulis cõstellationes suas assignat. DI.
Prętermissum est unũ iudicio meo plus cęteris necessariũ si nõ datur
regula eligendi horam & constellationē fortunatā/ sub qua bonũ &
foeliciter contingat mori: penas infernales quaderē: & coelos sydere/
os omnes transcendere. MAG. Tu eos irrides qui tanto studio quę
cõmemorata sunt inuestigant. DIS. Et Augustinũ Ianuario scri-
pisse paulo ante dicebas esse mathematicorũ deliramenta cũ derelectio-
ne irridenda. MAG. Non inficior: sed si recordaris/ etiam dictũ est
ab eodem sancto Presule: nõ usq; quaq; absurde dici potest/ ad solas
corporis differentias afflatus quosdam valere sydereos. quid autē ma-
gis corporale in actionibus q̄ agriculturā exercere: ligna dũ nondũ
supfluo humore abundant in edificia picindere: sanandis corporibus

August

1. Cor. 2.

alchibid
ruenoz
aboalan

Augusti

lib. 5. de
ciui. ca. 6.

Paulus

DE ASTROLOGIA

Augusti. Corporalibus rebus medentur. Alludit istis quod idem ad Ianuariū scribens. Non autē dicit quisq; sapiens arbitretur observatores temporū reprehendendos; qui dicūt nō p̄ficiscar hodie/ quia tempestas exorta est &c. vel si qui forte aliq; naturales effectus circa motū aeris & humoris/ ad variandas temporū qualitates ex syderū ordinatissima cōuersione notati sunt. de quibus dictū est. cū conderentur ut sint in signa & tēpora/ dies & annos. **DIS.** Planeta littera sacra habet. Vnde autē demonstrabis q; signa alia/ alias corporis partes sibi vēdicant. planetę quoq; (ut paulo ante dictū est) in diuersis signis nō eadem membra res spectant. **MAG.** Demonstrant si possunt quorū hęc dogmata sunt ego vero nihil naturale/ nihil philosophicū/ nihil deniq; rationi cōsentaneū & in his distributionibus & astrologorū argumētis cōperi. Quā imo & ipsos auctores p̄cipuos in assignatione cuiuscumq; quē ad modū & ferme in omnibus nō mediocriter digladiari inueni. Nā ut exempli causa unū cōm emorē: quid pugnatiū dici posset/ q; testes seu pubenda virgini assignari. ut Alchibitius. aut sagitario. ut Auennozia. aut scorpionī. ut Aboasar p̄ger plura talia enūtare. **DIS.** P̄gebit & me in p̄scriptis operationibus agriculturę/ medicinę & similibus signa aliq; etiā ascendentiā seu orientiā: aut planetarū dominia: p̄ter solis & lunę lumina & afflatus obseruare. Cum autē lunariis in cremētis humores augeant/ minutiones seu flebothomiā luna plena fieri: videt forte rationi naturali magis accedere. nisi obstat q; vulnērato membro/ abundantia humoris crudi solet dolorē vel tumore vel causare vel augmentare. Sed hactenus de illis: videamus & reliqua.

Eligere diem ad initianda coniugia/ comertia & his similia impium est & a fide apostatare. probatur auctoritate sancti Augustini/ & iuris canonici. Et irridentur curiosi Astrologi. Capitulum. xix. MAG.

I Alijs quę in sortē electionū receptant astrologi: videlicet ducere uxore/ emere/ vēdere: cuiuscunq; generis cōmertia facere &c. constellationes aliquas obseruare ratio naturalis nō admittit. Et diuus Augustinus libro quinto de ciuitate dei ca. vii. irridet dicens. O stulticiā singularem; eligitur dies ut ducatur uxor &c. & sermone. 63. Omnium inquit corda fidelium nō dubitant/ nullis mūdi partibus/ nullisq; temporibus prouidentiam abesse diuinā: nec de stellarum potestate quę nulla est secularium negotiorum penderē profectus: sed equissimō & clamentissimo summi regis arbitrio cūcta disponi. Concordat quod idem dicit libro tertio de Trinitate ca. iij. Erad Ianuariū ait. Non itaq; dies obseruemus & annos & mēses & tempora: ne audiamus ab apostolo. Timeo ne forte sine causa

laborauerim in vobis. Hos enim inculpat qui dicunt. non proficiscar quia posterus dies. aut quia luna sic fertur: vel proficiscar ut prospera cedant: quia ita se habet positio syderum. non agam hoc mense comertum quia illa stella mihi agit mensum: vel agam: quia suscepit mensum &c. Sacri insuper canones temporum obseruantias per his effectibus inhihent 26. q. 7. ca. non licet. ca. non obseruetis (inquit Augustinus) dies qui dicuntur aegyptiaci: aut Kalendas. Ianuarij: aut aliquot menses aut tempora/aut dies/aut annos/aut lunę solisq; cursum pro domo faciēda aut propter coniugia copulanda: qui autē talibus credunt: ad eorum domum euntes aut suis domibus introducunt & interrogant. sciant se si dem christianam & baptismum preuaricasse: & paganum & apostatam hoc est retro abeuntem & dei inimicum iram dei grauiter in eternum incurrisse: nisi ecclesiastica poenitentia emendatus deo reconcilietur. Hęc ibi. Pretermisiss illis quę ad sequentia deferuntur. & ca. sequenti quod sumptum est ex Enchyridion sancti Augustini capitulo. 78. & ex comentarijs eiusdem super epistola ad Galathas / graue peccatum ad gal. 4. ostendit obseruare tempora in finem supra expositum. Quod autē ca. non liceat. xxvi. q. v. prohibet obseruare cursum lunę & stellarum etiam propter segetes vel arbores plantandas intelligendum existimant de illis qui hęc colunt: credentes aliquid diuini numinis inesse talibus. Preter hos diuus Augustinus libro quinto de ciuitate dei capitulo. vii. etiam illos irridet qui assignant dies accomodatos ponendis vinib; uel arboribus vel segetibus credentes particulam positiones syderum illis influere: iuxta omnia quę de natiuitatibus hominum obseruant. Hoc enim inquit quā falsum sit ex eo patet quod tam multa grana in terram simul veniunt: simul germinant & exorta segete simul herbescunt pubescunt/ flauescant: & tamen inde spicas ceteris coquas: atq; ut ita dixerim congeminales alias rubigo interimit: alias aues depopulantur: alias homines auellunt. Hoc autem nequaquam fieret/ si eadem constellation sub qua seminatur/ etiam quantum ad euentus saluationis aut consumptionis influeret: quemadmodum de hominibus iudicant eorum inspectis natiuitatibus. Nec enim initiales constellationes nascētib; hominibus tantum esse signa & causas futurorum credunt: sed etiam plantis brutis & rebus inanimatis: ut puta fundadis castris: ciuitatibus & domibus & cetera. DIS. Si ita sentiunt: dicant quid cauisset quod de eodem boue homines/ canes/ aues/ reges & pauperes/ nobiles & populares comedunt. De eodem quoque vino similiter diuersi homines bibunt & de eodem frumeto pascunt &c. Si hęc ex initia li sydere habent quod aut a bestijs deuorentur aut igne vel aqua intereant aut in regios tantum cibos veniunt: iuxta ea quę de natiuitatibus hominum ventura autumant. MAG. Respondebunt proculdubio aliquid: ne victi videantur ab adolescente: si hęc & similia ipsis obieceris. nos interim quę restant percuramus DIS. Probe.

DE ASTROLOGIA

De fabrica imaginū astronomicarum: & necromanticarum/qualiter aut ad quid valeāt & q̄ nullam vim a constellatione habēt sed circa eos demon operatur: fiunt autem sub constellatione: ut impietas idololatrię magis occultetur. Desentur & astrologi miseri qui nesciunt sui misereri. Capitulum. xx. MAG

Strologię ultima pars (iuxta p̄libatam diuisionem) de imaginum astronomicarum fabrica est in quantum sub certis constellationibus sculpiuntur aut funduntur vel ad fugandum noxia vel alliciendum & promouendum utilia & concupita: nam in varios usus ordinantur. Alique in quarundam rerum destructione: ut si scorpiones a loco amouere cupiant/figurę scorpionis certę materię sculptura aut fusione imprimunt sub constellatione cōuenienti & nomen effectū significans nomen rei fugandę: & nomen signi ascēdētis & eiusdem diuersis partibus imaginis inscribunt: cum quibusdam alijs obseruantijs: quas cum modo totius operationis silentio libet transire. Pro effectū contrario contrariā constellationē & operationem obseruandam tradunt. Similiter in imaginibus quę ad amorem & inimiciā/ad sanitatē aut infirmitatem inducendas fiunt/aut ad alios effectus consequendos ordinantur. DIS. Aliquando ne huiuscemodi imagines concupiti effectus causantur? MAG. Effectus intentos multotiens ad talium imaginū multiplicationem secutos fuisse: experientia multos edocuit: & heu miserabiliter decepit. nō enim hi fiunt virtute imaginis a constellationibus recepta: sed operatione demonum, ut manifeste testatur sanctus Thomas secunda secundę. q. 97. arti. ij. in solutione secundi argumēti & in libro de occultis operibus naturę. Et contra gentiles libro tertio ca. 103. & venerabilis antistes Guilielmus libro de fide & legibus. Auerrois quoq; aduersus Algazelē scribens huiuscemodi imagines prorsus inefficaces asserit. Nam artificialia inquantū huiuscemodi nec cōlestem influxū recipiunt: nec alicuius operationis naturalis per se causa sunt. sicut patet ex naturalibus: & quantitas de genere actiuorum non est/ imago igit ex quacunq; materia fabricata sub quibusuis constellationibus nihil amplius de virtute cōlesti accipit q̄ massa non effigiata ex qua imago fit: nec omnia quę inscribuntur virtutem aliquam habent. ut in sequentibus patebit. Similiter q̄ imagines sepeliuntur in medio loci in quo operatio eorū expectatur actioni naturali cōtrariatur: quia actiua & passiua applicata fortius agunt & patiunt. Vanitatē maiorem indicat obseruariā ceterę q̄ in illis obseruant: ut cū sinistra manus

z ij

quedā nomina inscribuntur: imaginū quedam supine sepeliunt: alie
 sursum erectis pedibus capite deflectunt. q̄ omnia (uti ex doctoribus
 ante commemoratis patet) signa magis sunt occulti pacti initii cū demo
 nibus ab his qui talibus utuntur q̄ causę ad effectū naturaliter cōcur
 rētes. Sicut in imaginibus necromanticis angelorū aut potius demo
 niorum inscriptio: & aliorū nominū & characterum ignotorum. In/
 super diuersarum suffumigationum/inuocantium quoq; usus signa
 sunt manifesti pacti cum demonibus. In hoc em̄ differre dicit sanctus
 Thomas secunda secunde questione. 26. articulo secundo imagines
 astronomicas a necromanticis. In utrisq; autē tempora obseruant &
 constellatiōnes certę. **DIS.** Sed frustra: si imaginibus expectatā
 virtutē nō influunt. **MAG.** Sed ut tali fuco demonis consortiū &
 idololatrię impietas magis occultetur. unde propter manifestas im/
 pietates quę in execratione imaginū necromanticarū fiunt/ppmo/
 dum omnes/nō solum christiani: sed aliarū factionū prudentiores ab
 hominatur easdem: astrologicas vero cū nec incognita nomina ha
 beant/suffumigationes non requirant: sed a solo cōlestium influxu
 efficaciam forūū videātur: pleriq; etiam heu christiani amplectuntur
 & eo infelicius errant: quanto minus dyabolicas versutias nephādo
 operi adesse suspicantur. dimisit em̄ eos deus (ut David cecinit) secū. **Psal. 80.**
 dum desideria cordis eorū: ibunt in adinūtionibus suis. **DIS.** Heu.
 quata impietas sub ubra astrologię latitat. miseror se tē huic miser/
 rimę: q̄ sui nescit misereri. & dum alijs salutem & bona cūentura p̄di/
 cere frustra laborat: ipsa elephantino morbo tabescens: cancrū quo
 q; usq; ad interiora animę suę serpere sinit. **MAG.** Non modo ima/
 ginum impietas astrologię vim faciens/sub umbra eius se occultat:
 sed omnis pene superstitionis infelix soboles sub alas ipsius cōfugit: dū
 superuacua tempora impie obseruat. **DIS.** Obsecrō/graueis min
 me in foelicem superstitionis genologiam nominatim texere: ut cōple/
 tius videam mala quibus curiosi astrologi participant. Curiosos illos
 aio qui ex astroꝝ influxu effectus expectant: quos ratio naturalis ex
 illis prouenire nō posse conuincit: & scriptura sacra detestatur.

**De triplici superstitionis filia: & qualiter dyabolus in
 uentor illius / diuersis temporibus genus humanum
 per illas decepit. Capitulum. xxi. MAG.**

Vperstitio viciū est religioni oppositū p̄ excessum. cui⁹ ut ex
 diuo Augustino libro secundo de doctrina christiana patet tri
 plex est filia. Idololatria sc̄ Diuinatio & supuacua obseruatia
 ait enim. Superstitiosum est quidquid institutum est ab hominibus ad
 facienda vel colenda idola (ecce idololatria) vel ad cōsolationes & pa
 cta quedā significationū cū demonibus placita atq; forderata/qualia
 sunt molimina magicarū artū (ecce diuinatio) & infra. Ad hoc gen⁹

Augusti

Augu

Arist

DE ASTROLOGIA

pertinent omnes etiā ligaturę atq; remediā quę medicorū quoq; di-
 plina condemnat: siue in p̄cantationibus / siue in quibuscūq; nominibus quas
 characteres vocant: siue in quibuscūq; rebus suspendendis atq; ligan-
 dis vel etiā saltandis &c. xxvi. q. ij. ca. Illud (ecce vana obseruantia)
 Dyabolus quippe cui⁹ supbiā cōlū ferre nō potuit: diuini honoris
 percupidus / & hominī qui in locum unde ipse cū angelis suis apōsta-
 tici ceciderat sublimandus erat inuidens multiplex superstitionis ge-
 nus mortales docuit. sicut scriptū est. inuidia dyaboli mors intrauit in
 orbem terrarum. Primos equidem parētes p̄ diuinationē aggressus
 est: dū ipsis sciētiā boni & mali esu pomi vetiti promisit. Post lapsum
 generis humani ferme totum orbem idololatria deprauauit. demptis
 paucis ad ciuitatem dei pertinentibus ciuib; in statu quippe innocē-
 tię prothoplasti iusti / idololatrię facile nō cōsensissent: sed dolum ita-
 tim notassent. Post lapsum vero eorum filij peccatis obcecati / hanc mi-
 ra facilitate amplexi sunt: & firmissime tenuerunt: sed cum hanc mul-
 tiplex p̄phetarū scriptura & euangelica doctrina tandem a cordibus
 credentium hominum gradicauerunt / docuit eos vanas & supersti-
 tiosas obseruantias: tandē de falsitate minus suspectas. Et istis heu de-
 lectabiliter assensu sunt: & ita firmiter tenent: ut quotidianis sacerdotū
 clamoribus & admonitionibus radicitus extingui in christianis non
 possint. Vt autem tibi morē geram: viperina earundem sobolem bre-
 uī ac plano sermone explicabo. Primū vero nō de diuinatione quę
 origine videtur prior: sed de idololatria quę est in vidolitate crudelior
 exordiar. DIS. Perpulchre.

**De Idololatria & triplici secta gentilium de adora-
 tione creaturarum. & qualiter christiani imagi-
 nes adorant Christi & sanctorū cum distinctio-
 ne triplicis adorationis. Capi. xxij. MAG.**

Idololatria dicta est q̄si latría id est diuin⁹ cult⁹ idolis exhibit⁹ Idolola-

i Idola autē sunt statuę & imagines q̄s tali honore gētilitas vene-
 rabat: credens aliqd diuinitatis inesse illis: p̄pter rēpōsa & mi- Idola.

rabiles ac vitales opationes q̄s demon inhabitās siue assistēs opabat
 sicut fuere statuę Hermēis in megisti: q̄ mercuri⁹ dictus est: in qbus
 credebāt arte quadā sub certis cōstellationib; aīas demonū vel ange-
 lionē induci. De quibus diuus Augustinus li. viij. de ci. xxij. & sc. mē-
 tionē facit: easq; reprobāt. Nec em̄ naturalis phis cōcederet quoscun-
 q; spiritus artificialia corpora posse vegetare & substantialiter infor-
 mare. Anima em̄ ut Aristot. tradidit actus est corporis phisici id est na-
 turalis nō artificialis. q̄si nō de informatiōe: sed inhabitatiōe sentit
 qual: spiritus rebo quibuscūq; arte alligati statuīs assisterēt eque erra-
 uerunt. Non enim possunt hoīes per quascunq; res lapides / herbas

z. iij

LIBRI VII. TRACTATUS II.

Verba aut constellationes spirituum compellere bonum vel malum: ut vocatus veniat & idolum inhabiter. ut parebit in sequentibus. quoniam corporalia in incorporea agere naturali ordine non possunt. Fuere propter hos ex gentibus qui non statuis & imaginibus latriam exhibebant quasi diis: sed rebus creatis: quas deificatas credebant propter aliquam virtutem aut facinorum magnitudinem: quas statue representabant. ut puta Ioui/Herculi/Veneri & reliquis huius generis portentis. Multiplicitatem ac vanitatem omnium talium deorum sanctus Augustinus fere per decem primos libros de ciuitate dei eliminat. De quibus & Psal. mista dicit. Omnes dii gentium demonia. & iterum. Simulacra gentium argenti & aurum opera manuum hominum: os habent & non loquuntur: oculos habent & non videbunt: aures habent & non audiunt: manus habent & non palpabunt: pedes habent & non ambulabunt: nares habent & non odorabunt: non clamabunt in gutture suo. Respon-
sa autem & cetera que circa illa fiebant: demones operabantur. Non dixerant praterea qui omnes mundi partes diuino honore dignos existimabant: propter animam mundi per omnes partes eius diffusam: quam deum credebant. Sicut diuersis mundi partibus & proprietatibus deorum nomina multiplicabant. de quibus diffuse Augustinus tractat in de ciuitate dei libro septimo. Ceteri ut Platonici unum summum Deum constituentes ac honorantes: intelligentias tamen siue angelos celestium corporum animas ac demones: quos aerea dicebant esse animalia: & animas hominum ad ordinem dictorum relatas: a diuino cultu non segregabant. Illorum errores sanctus Augustinus libro octauo de ciuitate dei abunde extirpauit. Nam quod imane sit hoc vicium: ex hoc maxime perpendi potest: quod deus verus qui per prophetam dicit. Gloriam meam alteri non dabo. multipliciter id inhibuit. ait enim. Dominum deum tuum adorabis & illi soli serues. & in Exodo Sculptilia & alienos deos populo fidei inhibens ait. Non adorabis ea: neque coles. Reliquas scripturas in quibus idololatriam deus inhibuit: idololatriamque multipliciter punierit: angustia temporis cogit praterire.

DIS. Curigitur christiani imagines Christi & sanctorum non modo faciunt: sed adorant & colunt? **MAG.** Venerabiles imagines christiani non deos appellant: neque seruiunt eis ut Dominus: neque spem salutis ponunt in eis: neque ab eis expectant futurum iudicium: sed ad memoriam & recordationem venerantur eas: & adorant. non autem seruiunt eis cultu diuino: nec alicui creaturæ. ut dicit canon Venerabiles de Consecratione. dist. tertia. Fiant etiam ut in ipsis ignorantes videant quid se qui debeant: & in ipsis legant qui litteras nesciunt. Nam quod legentibus scriptura: hoc & ideotis prestat pictura cernentibus. dicit canon Perlatum de consecratione. dist. tertia. **DIS.** Quomodo eas adorant si eis cultu diuino ut dictum est non seruiunt? **MAG.** Adorationum alia simplex est: & Dulcia dicitur. qua Sanctis Dei & eorum reliquiis ac ima-

Platonici

quoniam christiani
imagines sanctorum
venerantur

Adoratio
triplex

augustinus

Psal. 46.

Psal. 134

Psal. 113

augustinus

Matth. 4.

Exodi. 20

Dama-
nus, c

Magi-
senten.

Isidorus

Thom

Hieron

Bona

ginibus honorem impendimus. Alia excellentior est & Iperdulia nominatur. qua virginem Mariam matrem Christi reliquias & imagines eiusdem veneramur. Tertia est excellentissima quae Latria appellatur. qua solum deum colimus & adoramus & Christum Iesum: cum sit verus deus eodem cultu colimus. Humanitati vero Christi per se sumptum solum deberetur iperdulia. Imagines vero Christi & crucem in qua licumque materia fuerit effigiata eadem adoratione cum Christo veneramur per accidens. quia morus adorationis imaginis (ut dicit Damascenus libro tertio) ad prothotypum id est imaginatum usque refertur. non enim illas ratione materiae colimus sed quia Christum representant: eas rememoratiue veneramur. Crucem vero in qua pependit & caetera gloriosa redemptionis nostrae arma quae tactu sui corporis & sanguinis sacrauit: secundum communiter doctores iperdulia honoramus. Videri possunt haec latius libro tertio sententiarum dist. nona in textu & doctoribus. Ceteras superstitionis partes simili compendio nunc percurrere frugient.

De Diuinatione & eius speciebus. Insuper ex quibus causis futura praedici possint. Capitulum vicesimum tertium. DIS.

Lra superstitionis filia iuxta praefatam partitionem Diuinatione dicta est. **MAG.** Haec ipsa est qua futura praenoscere miseri laborant per ea quae praenosci non possunt. ut fortuita & casualia: quae per se causas non habent. similiter ea quae dependent a potentibus rationalibus: quae se habent ad opposita secundum Philosophos. ut coenare aut ieiunare & similia. talia enim solus Deus nouit antequam fiant: qui vocat ea quae non sunt tanquam ea quae sunt. apud quem non est transmutatio neque vicissitudo obumbratio. Qui igitur talia sibi ipsis quocumque ingenio usurpant diuini dicuntur: quasi deo pleni. ut ait Isidorus libro octauo aethimologiae. diuinitate enim se plenos simulant & astucia quadam fraudulenta hominibus futura coniectant. Effectus autem qui ex suis causis ex necessitate proueniunt (nisi specialiter a Deo suspendantur) certitudinaliter iuxta naturalem cursum praedici possunt. sicut eclipses Solis & Lunae. & effectus qui ex suis causis ut in pluribus proueniunt praedici possunt quadam probabili coniectura. sicut pluuia & tempestates per Astrologos & nautas / fanitas aut mors per medicos. nec hoc ad diuinationis impieratem pertinet. ut declarat s. Thomas secunda secundae q. 95. articulo primo. Similiter prophetae praedicentes futura contingencia deo reuelante non diuinant: sed prophetant quod malum non est. Diuinatio autem ut Hieronymus testatur super Micheam & c. Iudices. i. q. i. semper in malam partem sumitur: quia in ea semper interuenit operatio daemonum. Quod uerere autem consilium vel auxiliu a dyabolo / malum magnu esse declarat s. Bonauentura libro

LIBRI. VII. TRACTATVS :II.

secundo dif. 7. q. ultima. DIS. Sobolem itaq; quam hæc superstitio-
nis filia ex dyabolo cõcipit & generat: ænumera quæso. MAG.

Diuinatio superstitionis filia dæmoni copulatur aut per inuocationẽ
ipſius expreſſam aut occultam. DIS. Quomodo per expreſſam?

MAG. Nouerunt hoc Necromãtici: qui execrabilibus ſuis exorciſ-
mis & cõiurationibus/characteribus & figuris & diuerſis ceremonijs
aut verius ſacrificijs /dẽmones certis temporibus ad danda reſponſa
aduocant: qui & varijs modis comparent/aut diuerſis formis preſti-

preſtigitium. giſ /oſis/oculorum ſenſus præſtringentes, & dicitur Preſtigitium, aut in

Somniũ. ſomnijs apparentes, & diuinatio dicitur per ſomnia. Reſpõdent etiã

Phytonia per arrepticios & phytõnas, & dicitur Phytonia. Nonnunc ad quod
vocantur prænunciant diuerſis figuris: quas miſeri homines videre
ſolent vel in polito lapide/ferro/calibe/speculo aut ungue hominis.
& frequẽter ad videndum talia æligunt virgines & pueros, & dicitur

geomãcia generali nomine Geomancia quod eſt diuinatio: quã diuinatio in ter-
reno corpore. Si autem apparitiones hæ ſunt in aqua: dicitur Hydro-

hydromã mancia, hydorenim grãce/latine aquam ſignificat. Si apparitiones

aeroman. huiusmodi ſunt in aere: dicitur Aeromancia. Si in igne: nominatur

pyromã. Pyromancia: a pyr quod ignem latine ſonat. Si in viſceribus anima/

arufpicũ lium in aris dẽmonum imolatorum apparent prædicta: dicitur Aru-
ſpicium. Si autem incantationibus videntur mortui ſuſcitari & reſpõ-

necromã, dere ad interrogata: dicitur Necromãtia, necros enim mortuos ſonat

latine. In hac peſſima ſuperſtitioẽ etiã ſanguis adhibetur: inquit Iſi-
dorus, nam dẽmones amare & diligere ſanguinem aiunt: nimirũ ga-
diuinum appetunt honorem. In lege autẽ ſanguis deo frequẽter offe-
rebatur. Ab hac ſpecie totum illud diuinationis genus/ quod expreſ-
ſa inuocatione dẽmonũ fit: generali nomine Necromancia dicitur.
In omnibus his ſolemnis proceſſus conſtellationuꝝ obſeruandã nō
negligit: quãuis interdum ſine tali fiant.

Iſidorus

De Augurio & ſacrilegio & ſpeciebus earundem. Capitulu. xxiij. MAG.

Inuatio autem quæ fit abſq; expreſſa inuocatione dẽmonum
d ſecundum ſanctum Thomam ſecunda ſecundæ quæſtione no-
nagẽſima quinta articulo tertio in duo genera diuiditur. Pri-
mum eſt, cum ad prænoſcendum futura aliquid conſideratur in diſ-
poſitionibus aliquarũ aliarum rerum. Alteruꝝ eſt quod procedit ex
conſideratione eorũ quæ eueniunt ex quibuſdam quæ ſerio ſunt /
ad aliqd occultũ ingrendũ. Primũ generali nomine auguriũ dicit. Secũ-
dum Sortilegium appellatur. vniuſq; ſunt ſpecies ſeu filiæ multæ.

Thoma

astrologi DIS. Auguriũ filij quæ ſunt? MAG. Prima eſt Astrologia: quæ
ex diſpoſitione ſyderum in hora natiuitatis futuros nati euentus diũ
auguriũ dicat. Secunda eſt Augurium ſpecialiter acceptum: quod ex garritu

aurum & vocibus quorumcunque animalium siue per sternutationes hominum futura pronosticat. Tercia est Auspicium ex motu aut volatu aurum aut quorumlibet animalium. vel saltu membrorum: coniectans per visum hoc quod augurium per auditum. Quarta Omen dicitur: quod fit dum verba hominum absque intentione dicta/ quis retorquet ad futurum quod vult pronoscere. Quinta est Chyromancia: ex lineis manuum futura predicens. chyrenim graece latine manus dicitur. Sexta est Spatulmancia ex signis & figuris in spatulis animalium consideratis/ contingentia augurians. Operosum esse singularum exempla & modos describere. DIS. Praetermissis talibus/ fortilegi filias addidit. MAG. Sors fit aut protrahendo incerti numeri puncta versa facie ad lunam/ cum caeteris obseruantibus: ex quorum punctorum collectione statuuntur quattuor figurae: quas matres vocant e quibus alias non paucas eliciunt: & nominibus planetarum/ signorum & domorum &c. nominant aspectus earundem: & caeteras habitudines quae admodum in figura coeli considerant. Aiunt enim: dum homo ex desiderio inquirendi futura puncta signat/ iam ex constellatione natiuitatis suae ad hoc peruenit: ut vis coeli manum suam dirigat/ quo nec plura nec pauciora puncta faciat quam ad iudicium intentum sufficiant. diuinatione haec Geomancia dicitur: differens ab ea quam paulo ante inter Necromancia species commemorauimus. Illa enim apparitiones factas in corporibus politis & terreis considerat: haec puncta signata in terra & lapide vel tabula pensat: & propter nimiam propinquitatem ad Astrologiam multos decipit: imo nonnullos sacerdoti tali corona insignitos obcaecauit. Fit & sors ex consideratione figurarum quae proueniunt/ si liquefactum plumbum in aquam funditur. si festucae inaequales a fortilegis tolluntur. si chartae scriptae & vacuae fortuitu ex olla leuantur. si in proiectis taxillis puncta considerantur. Si in apertione libelli alicuius quod primum occurrerit pro re dubia attenditur. si attractu ferri candentis/ aut duello innocentia alicuius probatur. Ampliorem deductionem illarum diuinationum in aliud tempus referuo. De obseruantibus nunc loquamur.

auspiciū

Omen:
chyro/
manciaSpatul
mancia

fortilegiū

geomancia

alij fortile
gi species

Quod demones rebus aut verbis a necromanticis cogi nequeunt. sed a solo Deo/ angelis/ sanctis & hominibus iustis virtute diuina. sed vocati a Necromanticis veniunt propter initum pactum. Capitulū vicesimūquintum. DIS.

LIBRI.VII. TRACTATVS .II.

Onine paulisper calamum ab exaratione obseruantiarū: do
 nec q̄ dubia videntur circa diuinationē & eius prolem paulo
 larius resoluas. MAG. Triduum totū nō sufficiet si omni/
 bus q̄ circa dicta queri possunt respondere tentauero. DIS. Non
 omnia: sed pauciora de his mouebo: tu fac ne copiosior sis in respō
 dendo. Primū quod animū meū innodauit est. Si demones necromā
 ticis exorcismis aut ceteris rebus quibus utunt̄ coartari possint: ut etiā
 inuiri cōpareant̄. MAG. Huius dubij obscuritas quāq̄ explanatio
 ne multa egeat: sufficere tñ poterit ad p̄sens responsio negatiua quam
 sanctus Thomas dat in. q. disputatis de po. dei. q. vi. art. 10. Cum em̄
 incorporeę substantię sint: corporeis rebus subduntur minime. ut de
 duci posset ex naturali philosophia: nec (ut diuus Augustinus dicit li
 bro. 12. super Gen. ad litteram) corpora in spiritus agunt. Et de demo
 ne ad Iob Dominus dixit. Non est potestas sup̄ terram quę ei com
 pareat: qui factus est ut nullū timeat. DIS. Vocati igitur sp̄s sua
 veniunt. MAG. Non oportet: nā & si terrena potestas dominari il
 lis nequeat virtute em̄ diuina coguntur. ut ait sanctus Thomas ubi su
 pra. quandoq; quidē ab ipso deo / quandoq; vero a sanctis & angelis
 & hoībus virtute diuina. Et Augustin⁹ li. 3. de tri. c. 4. ait. Spiritus vi
 rē rationalis defertor atq; peccator / p̄ sp̄m vitę rationalē piū & iustū
 regit. P̄ autē & iusti sunt sancti & angeli & homines. scriptū est autē
 quia voluntatē imentū se faciet deus. Coguntur deniq; demones in
 feriores p̄ superiores. ait sanctus Thomas. & hoc arte magica. DIS.
 Quomodo autē superiores inducuntur aut cogunt̄ ut inferioribus p̄
 cipiant: aut ipsi compareant: cū res necromāticę in ipsos actionem &
 virtutem nō habeant. MAG. Meminisse oportet q̄ in diuinatione
 pactum interuenit inter diuinos & ipsos demones: manifestū aut oc
 cultum ut p̄missū est. Vnde & necromantici libros suę sacrilegę ar
 tis demonibus consecrādos tradūt: maxime autē principibus: quorū
 nomina etiā frequenter ponūt. Hoc autē quid aliud est quā manifestū
 inire pactū cū demonibus: ut approbatis exorcismis / characteribus
 & alijs / quoties inuocātur per huiusmodi iniri pacti signa recognoscāt
 & mittant aut veniant. Vnde ut vim illis inesse maiore ostēdant / sin
 gunt se nonnunq; inuisibiliter aduentare. DIS. Cur itaq; non sem
 per vocari veniunt. MAG. Aut quia a deo nō permittunt̄. Illi em̄
 (ut Augustinus dicit libro secundo de ciuitate dei capi. vicesimosecū
 do) non omnia q̄ volunt facere possunt: nisi quantū illius ordinatio
 ne sinuntur / cuius plene iudicia nemo comprehendit: nemo rep̄hēdit
 iuste. Ad idem loquitur de trinitate libro tertio capitulo septimo & no
 no. & libro octogintatium quęstionū quęstione septuagesimanona
 Vel magis attentū in ceremonijs reddant incantantem: quasi in aliquo
 defecerit. Vel etiā ut miseris turpiter illudant. Est enim dyabolus mē
 dax & pater eius. Nec minus periculū est si occultū demonis pactū in

necromā
 ticis exor
 cismis de
 mones nō
 coartant̄.

in diuinā
 do pactū
 interuenit
 manife/
 stum.

Thomas

Iob. 41.

Thomas

Augusti

Idem

Psalmista

Augusti

1. parte c
 17. arti.
 scrip. 2. d
 7. q. 3. ar
 de po. d
 q. 6. ar.

auicenn

augusti

DE ASTROLOGIA

ter ueniat. sicut in illis qui talibus utuntur: transcribunt/ aut quopiam alio tradente discunt. Immiscet se nihilominus demon astutus alijs rebus & curiosis obseruatjs: super quibus nulli unquā pepigit. de quibus mox tractabimus.

Res corporales quibus Necromantici utuntur/ q̄s uis demones non cogant/ alliciunt tamen ut signa foederatæ societatis. Redditur etiam causā cur sub certis constellationibus/ nocturnis horis/ locis horribilibus/ pueris/ virginibus magis illę apparitiōes fiunt. Capitulū vicesimū sextum. DIS.

Es itaq; quibus necromantici utitur/ nulla vi cogunt demones: sed magis ut signa foederis alliciunt. **MAG.** Ita diuus pater Augustinus li. 21. de ciui. c. 6. sentit dicens. Alliciunt aut demones ad inhabitandū p̄ creaturas/ quas nō ipsi sed deus condidit: delectabilius pro sua diuersitate diuersis: non ut animalia cibis/ sed ut spiritus signis: q̄ cuiuscunq; delectationi congruū: p̄ varia genera lapidū/ herbarū/ lignorū/ animalū/ carminū & ritū. **DIS.** Sed q̄s nouit quibus delectent. **MAG.** audi Augustinū in eodē loco. Ut autē alliciant (ait) ab hominibus/ prius eos ipsi astutissima calliditate seducunt: vel inspirādo eorū cordibus virus occultū: vel etiā falla cibis amicitjs apparēdo: eorūq; paucos discipulos suos faciūt/ plurimorūq; doctores. neq; enim potuit nisi primū ipsi docentib⁹ disci quid quisq; illorū apparet: qd exhorreat. q̄ inuitet numine vel cogat unde magicę artes earūq; artifices extiterūt. Addere potes quā. s. tho/ mas ponit rationē. quia p̄ huiusmodi res corporales sciunt facilius posse cōplere effectū ad que inuocantur: & hoc ipsi appetunt: ut sc̄q; eorū virtus admirabilis habeat. Ea p̄pter hoc sub certa cōstellatione aduocati magis adueniunt. **DIS.** Virgines autē & inocentes pueros/ cur magis ad visiones eligunt. **MAG.** ut ex hoc in suā diuinitatis opinionē homines adducāt: quasi mundiciā ament: ait. s. Thomas. Accedit q̄ prestigia & fascinoēs illusionesq; p̄pter organorum ac spiritū tēneritudinē facilius fieri possunt: timent magis & a iudicio rectitudinis citius abstrahunt. Vnde ad alienatiōes huiusmodi inducendas: nocturno tēpore/ in biuijs/ specubus subterraneis: & simili/ bus/ & tēporibus & locis magis cōparent: in quibus horror & aura corruptēs ac spiritus pestilens sensus imutāt crebrius. **Q**uibus autē modis sensus ludificari possint. **Auicēna.** 6. naturalū abunde psequit. **Generales autē modi duo sunt.** Aut enim operant spiritus nequā aliquid extra nos. aut in nobis. quod diuus Augustinus libro. 4. de trinitate. c. 11. clare insinuat: dicens. Facile est spiritibus nequissimis p̄ aera corpora facere multa/ quę mirentur animæ terrenis corporib⁹ ag

Quō dē demones alliciant rebus corporalibus

diligunt pueri ad visiones nocturno tpe locis rectis

LIBRI.VII. TRACTATVS .II.

grauat: etiam melioris affectus. Si enim corpora ipsa terrena nonnullis artibus & exercitationibus modificata in spectaculis theatricis: ita miracula hominibus exhibent: ut hi qui nunquam videntur talia: narrata vix credant: quid magnum est dyabolo & angelis eius de corporeis elementis per aera corpora facere quæ caro miretur? Aut etiam occultis inspirationibus ad illudendos humanos sensus / fantasmata imaginum machinari: quibus dormientes vigilantes decipiat vel furientes exagitet. In libro quoque de ciuitate. li. 18. c. 18. quod narrat de conuersione sociorum Diomedis in aues: qui videntur in insula Diomedea non longe a monte Gargano qui est in Apulia. Item de socijs Vlixis quos Circes maga famosissima in bestias mutasse Varro commemorat. Et de Arcadibus qui transnato stagno quodam in lupos verti perhibentur: & in decennio si interim humana carne non vescuntur: in homines redire. Has similesque transformationes / quas ibidem recitat Augustinus: superficietenus factas ait: ut videatur esse res quod non sunt: fantasia hominis imutata: sicut & in somnijs fieri solet. Assumit hoc dictum canon. 26. q. 5. nec mirum. Et simile fieri sceleratis mulieribus retro post sathanam conuersis: qui se nocturnis horis super bestias cum alijs equitare & conuenire credunt. dicit. c. episcopiea. q. Quia liter autem permissione diuina non propria virtute / sed ex elementis in quibus rationes seminales sunt: demones veras res efficere possint nec tamen inde creatores dicuntur: forte in sequentibus dum de causis naturalium entium tractandum erit aperiemus. interim quæ restant breuius percurramus.

Varro

Schottus

Soluuntur quæ obijci possunt contra dicta.
Et specialiter verbis virtutem nullam inesse
probat. Capitulum. xxviij. DIS.

Non possum quæ adhuc restant dubia & dictis videtur contra
ria non mouere. Legi nuperrime angelum Raphaelem Tobias
am iuniorem instruxisse qualiter fumus cordis cuiusdam piscis
supra carbones posui: extricaret omne genus demoniorum: siue a viro
siue a muliere: ita ut ultra non accedat ad eos: quod Tobias experimen
to verum didicit. MAG. Non fumus ille: sed per Tobias meritum /
quod significabat fumus cordis / demonum extraxit angelus. un
de ibidem scribitur. Tunc Raphael angelus apprehendit demonium & re
ligauit illud in deserto superioris Aegypti. Ad idem facit quod domi
nus in euangelio dixit. hoc genus demonum non eicitur nisi in ieiunio
& oratione. DIS. Ieiunium & orationis verba in demones coac
tionis operationem habent. MAG. Minime. sed illis actibus me
rentur visi sancti exaudiri: ut deus ipse demones eiciat. DIS. Quid
de exorcismis quos Salomon ad demones includendos vel expellen

Tobias

actu 12.

DE ASTROLOGIA

dos confecisse legitur? MAG. Responder sanctus Thomas ubi su-
pra: Si Salomon exorcismos fecit quando erat in statu salutis: potu-
it esse in illis vis cogendi demones ex virtute diuina. si autem tempo-
re illo quod idola adorauit: ut intelligatur illos per artem magicam feci-
sse: non fuit in illis vis nisi modo dicto: scz per modum signorum alli-
cientium &c. DIS. Ita pari ratione nulla inest virtus exorcismis q
bus sacerdotes ramos palmarum/cineres cereos/aquam/sal/vinum/
&c. & infantes baptisandos exorcisant? MAG. Nulla: sed ad pro-
lationem talium exorcismorum non dubitamus diuinam virtutem quæ
poscuntur efficere. DIS. Fortasse ex inito cū ecclesia pacto? MA

Exorcif-
mo Salo-
monis

Exorcif-
mus sacer-
dotalis

Q uid ni? sed illud per scripturas dæducere theologiæ referuamus.
DIS. Salrim verbis consecrationis in canone missæ virtutem trans-
substantiandi panem in corpus Christi: & vinum in sanguinem dice-
re haud effugies. MAG. Non vim verborum sed diuinam virtutē
ad prolationem efficere quod intendit minister ecclesiæ: circa debita
materiam in sacramentis. concedit Schottus super Magistrum libro
quarto. ubi ad ea quæ contraria videntur/ responderunt. Sed ne verba ex-
orcismorum hesitationis venenum in corde tuo numiat: attende si vel
unde virtus ipsis possit inesse/ non ratione materiæ/ quæ aer est vel ar-
tramentū aut quæuis alia substantia. sic enim omnis materia eius ge-
neris virtutē habet simile: nec ratione formæ accidentalis/ quæ est di-
uersa characterū configuratio in scribendo & proferendo. Formis em̃
accidentalibus nullā inesse actionē de per se philosophia docet: & cō-
uincit ratio naturalis. nec ratione significati: qd est forma magis prin-
cipalis verbi. Alias concedere habes contra sensum. hoc nomē ignis
hanc chartā incendere. hoc nomē mors contra te prolatū mox te inter-
ficere. hoc nomē deus omne cadaver suscitare/ vel aliud secretius: qd
tetragrammaton dicunt: ab elementis quattuor quibus apud hæbre-
os non dico scribitur sed notatur: nam ipsum inominabile phibent.

Schottus

DIS. Sed fortasse ex impossitiōe habet vim aliquā. MAG. ab ho-
mine ne an a deo? DIS. Ab homine ne dixerim: q nec ipse potest
quod p exorcismos fit. MAG. A deo igitur necesse est ut virtus sit:
si quæ adesse putatur. Doceant igit ubi dominus per se vel discipulos
suos tā execrabiles exorcismos/ignotorū & dæmoniorū nomini inſti-
ruxit: cū in contrariū scriptura damitet. DIS. Nōne in euangelio di-
xit. In nomine meo eſſent dæmonia/ & cetera ad idē sonātia? MA
Ad inuocationē nominis domini in fide & charitate vera/ deus spopō
dit se virtute diuina impleturum quod petitur. Sic sanctos patres adu-
rante dæmones non inuocatos sed occurrentes historiæ tradunt. Alii
terā uero uſi nomine Ieſu exoriste quidā: ut in actibus apostolorum
legitur. non dæmonem expulerunt/ sed ab ipſo grauiter verberati sunt.
Exorcismi autē maleficorum/ & si dei nomina cōtineant: alia tamē mol-
ta habent quæ diuinam virtutē non aduocant/ sed magis abigūt: &

actū 12.

LIBRI.VII. TRACTATVS .II.

ranto grauius peccant quanto nomen dei contra præceptum decalogi inuaniunt & ad dæmonis cultum assumunt.

Quod uti non liceat diuinationibus, cum responsione ad quædam quæ videntur dictis esse contraria. Insuper q̄ verbis & exorcismis nulla inesse possit cogedi dæmones potestas seu virtus. Capitulum. xxviii. DIS.

Liud quod insidebat menti meæ dubiū ex iam dictis resolutū cerno. hēstā quippe antea si diuinatione uti liceret. MA. Minime. nā lege diuina/imperiali & canonica grauissimis pœnis est interdicta. Lex diuina dicit Exodi. 22. Maleficos nō patiaris uiuere. & Leuitici. 20. vir siue mulier in quibus phōnicus vel diuinatiois fuerit spiritus: morte moriā. lapidibus obruent eos. sanguis eorum sit super illos. & ibidē ait Dominus: Animā quæ declinauerit ad magos & auiolos/interficiendā esse de medio populi sui. Lex imperialis capite plecti iubet aut cremari. C. de male: & mathe. l. nullus. l. ne/mo & l. culpa. & c. Lex vero canonica sub quibus quibusue pœnis dicta phibeat & cōtrauenientes puniat/pater. 26. q. 5. p. tōtū. Tales etiā ut ait Augustinus si se non correxerint: ad aeternā perditionē tendūt. 26. q. 2. c. qui sine: & idem sanctus anrstes libro. 7. de ciuitate. c. 25. tales artes ante aduentū Christi in ciuitatibus gentiū seu euissima pœna & legibus prohibitas & vindicatas testat. Singularia scripturarū testimonia contra singulas supra memoratas diuinationis filias adducere non tam operosū q̄ supuacaneū esset in huius epitomatis angustia. DIS. Miror si tanta districtione animaduerti iubent qui dictis diuinationibus operā dant: cur nōnullos sanctos talibus usos fuisse scriptura cōmemorans/minime reprehendit: Ioseph patriarcha per somniorū interpretationem ad principatū Aegypti peruenit. Daniel pphetā constituitur princeps sup omnes prouincias regni babilōnici. Rursus sanctus Ioseph gubernator Aegypti fratribus suis dixit. An ignoratis q̄ non sit similis mei in augurandi sciētia? Quāto per auspicia & auguria bonæ fidei homines: futurā vel tempestates vel serenitates prædicere nouerunt. Proinde seruus Abrahæ verba Rebeccæ accepit pro omine: ex illis arguens dominū misericordiā fecisse cū Abrahā. Sortes insuper omnino iniuste interdictæ vident: cū his beatus Apostolorū chorus Mathiā elegerit. De adiuratoribus dæmonū quibus sancti usi leguntur: supra mihi satis factū memini. Sed ad hæc si quæ habes responde: nam tantos viros maleegisse in huiusmodi diuinationibus sentire nequeo: scripturis prohibentibus illa: contradicere nō audeo. MAG. Probe. iusta enim & rationalis est diuinationū inhibitiō: & pie excusabilis sanctorū in his operatio. Ad primū quod

inhibetur
diuinatione
lege diuina
imperiali
augustij⁹

Exodus
Leuiticus
Hierem
octauo
Canō
tra de
legijs
torum.

Daniel
Gen. 4
Gen. 24
actu

August
puerbi
Actu.
Iosue.
Ione. 1.
Hester
Ezech.
S. Tho
puer. 1

DE ASTROLOGIA

de somnijs opposuisti: dicendum qd somniorum causa est vel intrinseca vel extrinseca. Intrinseca ut per species a sensibilibus receptas: aut a complexione hominis causatas. Extrinseca vero somniorum causa est vel corporalis: ut influxus in corporeos sensus vel spiritualis, ut deus perse/vel per bonos angelos aut dyabolus per fantasticas & fallaces illusiones. Per hæc ultima somnia diuinare/species est superstitionis prohibita: non per alia: de quibus latius differendum erit eo loco quo de potentijs animæ interioribus tractabimus. DIS. Somnia autem regis Aegypti & Babilonis a qua causa fueret? MAG. ab extrinseca (spirituali) deo scilicet vel bonis angelis. Similiter & interpretatio eorundem facta per Ioseph & Daniele. Ad alterum respondet. s. Augustinus. hæc verba Ioseph dixisse vel iocose vel secundum vulgi opinionem. 26. q. 2. Quod ait. Ad tertium concedendum non ambigo quædam animalia in aere/terra & aquis coelesti moueri influentia: & elementorū mutationē præsentire: vocibusq; & motu indicare. Vnde & in Hieremia propheta legitur. Miluus in celo cognouit tempus suum: turtur & hyndus & ciconia custodierunt tempus aduentus sui. Diuinare autē ex motu & voce animalium/fortunam aut disfortunium effectus etiam q a libero arbitrio pendent/& a coelestibus nō causantur æque prohibetur: sicut talia per astrologia praticare. Ad quartū. lege quæ seruus Abraham egitante & post Rebecce responsionē & inuenies omen non interuenisse. DIS. De sortibus autē quid dicendū est?

MAG. Sors ut habet s. Thomas libro de sortibus. & secunda secunda de q. 95. articulo octauo triplex est. Diuisoria/qua inquitur ad quē pertineat res diuidenda. de hac Prouerbiorū decimo octauo. Contra dictiones comprimis fors/vel dignitas, de qua Actuum primo in electione Mathiæ dicitur. & cecidit super Mathiam. vel poëta. hæc deprehenditur Achon qui de anathemate aliquid sumpuerat. Iosue septimo & Ionas a facie Domini fugiens sorte deprehensus est & missus in mare. Ionæ primo. Alia est sors consultoria: qua inquitur quid agere oporteat aut quando. sic fuit fors missa in urnam: ut sciretur qua die & mense occideretur gens Iudeorū. Hæstert tertio. Tertia est diuinatoria qua inuestigatur quid futurum sit. Hac usus est rex Babilonis stans in hiuis &c. Ezechielis. 21. In omni vero sorte expectatur euentus vel a coelesti influxu: vel a fortuna: vel a Deo aut a demone. Cum autē celum nullam operationem habeat in ea quæ sorte inquiruntur/ vanū & supersticiosum est uti sortibus ea intentione: quia sic nō carent demonum ingestione: multo minus cum expectatur euentus a demone. Si autem expectatur euentus a fortuna/ut cōmuniter in sorte diuisoria super re diuidenda cum nō potest concorditer diuidi/non videtur habere (ut ait sanctus Thomas) nisi forte vicium vanitatis. Si autem in sorte diuisoria aut consultoria expectatur euentus a Deo. iuxta illud Prouerbiorū. 16. Sortes mittuntur in sinum/ sed a Domino tempe-

Somnio/
rum causa
duplex

Sors est
triplex.

LIBRI.VII. TRACTATVS .II.

rantur. Locum habet quod Augustinus dicit super Psalterio. Sors Psal. 30.
non est aliquid mali: sed in re dubia diuinam indicans voluntatē. 2. 6.
q. 1. Sors. Tali sorte usi fuerunt Patres sancti de quibus supra. Sed in
his quoq; q̄d r̄sarie viciū potest accidere (ait s. Thomas) primo si absq;
ulla necessitate fiant. videtur enim illud ad dei temptationē pertinere.
Secundo si fiant in necessitate: sed absq; condigna dei reuerentia &
præmissa oratione. Tertio si diuina oracula in sortibus expectata/ ad
terrena negotia & ad vitæ huius vanitates conuertantur. Quarto si in
electionibus ecclesiasticis q̄ fieri debent inspirante de spiritus sancti/ ali
qui sortibus utantur. DIS. Nunqd tali sorte usi sunt Apostoli in ele
ctione Mathie? MAG. Etiā. sed ut Beda dicit super hunc scripturæ
locū. nondū erat plenitudo spiritus sancti in ecclesia effusa. Vnde post
spiritus sancti missionem septem dyacones nō sorte sed electione cō
stituerūt. Sors diuinatōria semp est suspecta & mala. Ex his sanctarū
scripturarū/ Doctōrū catholicorū & canonū diuersas sententias fa
cile est concordare. quod alijs relinquamus. DIS. Probe nam ex
tra limites epitomatis me de illis inquisiuisse fateor. De duello ta
mē & iudicio ferri candentis: quæ inter sacilegia nominata sunt: & ad
quæ nōnulli militaris ordinis ac verulę quædam sapius se offerunt:
quid dicendum? MAG. Illicita sunt. patet de primo. 2. q. 5. c. Mo
nomachiam: & de secundo. c. si. de pur. vul.

**De tertia specie superstitionis que est vana ob
seruantia. Et specialiter de arte Notoria q̄ il
licita sit & vana. Capitu. ultimum. DIS.**

Obseruā Estat tertia superstitionis filia nunc describenda. MAG. hec
tia vana est vana obseruantia. vel ad scientiam acquirendā. ut in arte
notoria. vel ad imutanda corpora per extranea remedia: vel
ad præcognoscendum futura fortuna aut diffortunia: vel ad præser
uandum a malis per suspensa ad collum aut qualitercūq; portata di
uina verba. DIS. Quid per artem notoriam intelligis? MAG.
Ars noto vanam quandam superstitionem quæ habet qualidam pro qualibet
ria scientia figuras characteribus & nominibus ignotis insignitas: ac etiā
certas orationes nomina multa ignota continentes: quas dum conti
nenter ieiunijs viuens & se macerans cū certis ceremonijs dixerit / &
figuras summa attentione aspexerit: scientiam desideratam sine labo
re alio vel studio acquirere dicitur. DIS. Si illicita non est hæc ars
eam mihi tradas quęso: ut præserte reliquas philosophię scientias ad
discam. quid laboramus lingua acue/ ego discendo & tu docendo si bre
ui tempore omnes disciplinas arte notoria acquirere possum? MA.
Illicitam est hanc artem & inefficacem sanctus Thomas secunda se
cunde. q. 96. arti. primo concludit. quia utitur his quæ scientiam cau
sare nequeunt: etiam demon per eam inuocatus nec intellectum illuz

Bedai Daniel.

1. Cor. 1.
Augusti

Apostol

S. Tho

DE ASTROLOGIA

minare/nescientiā infundere potest: quis possit nonnulla scientiarū
documenta tradere. Accedit quod non inueniuntur qui ex arte ista in
scientijs præ ceteris fuerint illuminati: sed potius infatuati. Venit ad
me dum studio insisterem in Vniuersitate Friburgensi Magister qui/
dam Parhisiē. cum arte ista: ostendebatq; figuras/orationes & cæte
ra huius generis portēta. persuadebat deniq; ut hac via quas non ha
berem scientias acquirerem. Abhorui figuras caractēres & ignora
nomina: & nullam illis inesse efficaciam demonstrabam. Ipsi autem
dum in falsa credulitate remaneret obiect, quare non ipse scientias plu
rimas quas non habuit tali arte acquisiuisset. Confusus ille/ad excu/
sandas excusationes in peccatis confugit. Nec valet quod adducunt
de Daniele & socijs suis abstinentibus a cibis regijs quibus deus præ
ceteris scientiam dedit. non enim abstinebant per vanam obseruan
tiam artis notoriæ: sed ne contaminarētur cibis gentiliū contra prohi
bitionem legis diuine: ideo merito obedientiæ a Deo præ ceteris sunt
scientijs præditi. Et Salomon petens scientiam gubernandi populum
meruit eam accipere/non a dē mone sed spiritu sancto: qui diuidit lin/
gulis pro ut vult. i. ad Corinth. duodecimo. Ceteras vanę obseruan/
tię partes diuus Augustinus eliminauit sufficienter libro secundo de
doctrina Christiana: cuius nonnulla verba a principio adducta sunt.
Obseruantias autem temporū plurimas esse superstitiones & vanas/
manifestum est ex his quæ supra de electionibus discussa sunt. Incan/
tationes vero/carminationes & obseruantias aniles penē innumeras
cribrare/non est præsentis negotij. In prædictis etiam quod sufficien
ter probatum nō est: aut determinatione ecclesię vel sacre scripturę cō
trariatur: pro non dicto habere volo. DIS. Ego vero ab omnibus
illis etiam quę excusationis quandam vmbra habent /sed suspecta
videntur: sedulo abstinēbo. MAG. Prudenter. nam hoc Aposto/
lus monuit dicens: Ab omni specie mala abstinete vos. Vale & cre
bra repetitione quę de septem artibus liberalibus tradidi rudimenta/
memorię cōmenda: in his intellectum & ingenium exerceto: ut cete
ras philosophię partes celerius apprehendas & sanius intelligas.

Finis septem artium liberalium.

Sequitur liber octauus de principijs rerum naturalium.

aa q

DE PRINCIPIIS RERVM NATVRALIVM

Liber Octauus de Principijs rerum naturalium.
De laudibus Philosophiæ naturalis & ordine tra-
dendi eandem. Capitulum primum. DIS.

Liquotiam lubricationibus / quæ tradidisti artium rudimen-
a tati in defesso labore apud me reuolui: & in quæ finem ipsarum
renderet cognitio anxio perquirens / tandem in eam quæ toti operi
promissisti philosophiæ partitione diligenti oculos conieci. Et
propter has triviales & quadriviales disciplinas / partem philosophiæ quæ de totius
us singulariumque partium mundi naturis & origine differit conspiciens: me-
mini quod dudum a te audieram: artes liberales non propter se / sed ut ad-
ministrandas in hanc quæ de naturis rerum ceterarumque philosophiæ altiores dis-
ciplinas addiscendas esse. Hanc itaque principia iam in medium ferri
promissorum ordo exoptulat. Primum autem de naturis rerum. posterius
vero de moralibus & theologicis tractandum censeo: & id quantocius
succincto familiarique sermone fieri vehementer exopto. MAG. Par-
tem philosophiæ quæ rerum naturalium principia tractat a nullo unquam docto vi-
ro neglectam / veterem ab Indis Arabibus Aegyptiis grecis & latinis
diversarumque religionum professoribus summis laboribus conquistam /
nifestum est: etiam paucis pro aut (ut verius loquar) a nullis secundum præ-
cisionem inuentam facile crediderim. Totius equidem universitatis enun-
tiationemque naturas principia & causas inuenisse quæ se iactabit? Quo-
niam pro nec tu hanc præcisionem / sed breuem apertumque sermonem ex-
postulas: tum per cupidum sciendi animum si non cibo solido / lacte ta-
men ut tanulæ ætati congruit pascam: & de thesauris philosophorum
quæ visa fuerint magis necessaria in medium proferam. DIS. Et ego
quia difficillima sunt hæc cognitu / aures diligentissimas accommoda-
bo: ut ne verbum quidem dicas quod non alta mente recodem. MAG.
Nec te diligentius auscultasse aliquando poenitebit. nam cognitis prin-
cipijs rerum: non obstabit quo minus res ipsas suo modo cognoscas.
Tunc enim (inquit Aristoteles primo physicorum) arbitramur unum
quodque scire cum causas eius cognoscimus primas: & principia pri-
ma usque ad elementa. Pleniusque tamen per effectus ad causarum noti-
ciam devenimus. Innata equidem est nobis via procedendi a nobis
notioribus (quæ sunt effectus) ad notiora naturæ (quæ sunt causæ &
principia) Hunc igitur ordinem alternatim commutabimus: & nunc
per principia causas & effectus / nunc autem per effectus sensibiles prin-
cipia & causas manifestare contendemus: ab universalioribus ad par-
ticularia descendentes. Nam & illa quoque nobis prius innotescunt, quod
in pueris liquet: qui primum omnes viros patres & mulieres matres
appellant: postea pro unumquodque specialius determinantes / hunc pa-
trem & hanc matrem dicunt. DIS. Prætermittis itaque longioribus
ambagibus / hac via rem ipsam aggredere.

aa. iij.

Aristoteles

LIBER OCTAVVS DE

De Opinionibus philosophorum circa rerum prima principia. Capítulum secundum. MAG.

Opiniões
de mūdo

Vnc quem inhabitamus visibilem mundum / quidam philo-
sophorū semp fuisse & fore astruūt. ut sunt peripaterici. quorū
princeps Aristoteles fuisse legitur. Quidā ipsum non semp fu-
isse sed genitū & nunquā desinere affirmat. ut Acadēici: quibus Pla-
to p̄erat. Sequentiū autem multi ip̄m & incepisse & interitū scrip-
serunt ut Stoici Trismegistus & Sibyllē. Rursus quidā unū tm / ut Py-
thagoras: quidā innumerabiles mundos & gigni & dissolui p̄dicabant.

Opiniões
de mat̄ia

ut democritus & Anaximāder. Nec solū de mūdi duratiōe & unitate
verum etiā de ipsius & singularū rerum in eo cōtentarū principijs / di-
uersa sensere. Nā ut refert Augustinus octauo libro de ciuitate dei. c. 2.
Thales Milesius unus illorum septem / qui sapiētes appellari sunt:
Aquā putauit renē esse principiu: & hinc oīa elementa mundi / ip̄m q̄
mundū & q̄ in eo gignuntur existere Anaximāder eius auditor singu-
larum rerum principia credidit infinita. Anaximenes v̄o quē discipu-
lū reliquit: omniū rerū causas infinito aeri dedit. Cui succedēs Anax-
agoras dixit ex infinita mat̄ia / q̄ constaret dissimilib⁹ inter se p̄iculis
rerū omniū genera p̄ modulis & speciebus pp̄iis singula fieri. Dyo-
genes quoq; alter Anaximenes auditor: aerē diuinē tamē rōnis com-
potē / rerū esse mat̄iā opinatus est. Archilaus q̄ Anaxagorē successit
in mat̄ia rerū a magistro suo nō discessit. Archilaū Socrates audiuit.

Socrates

Hic primus uniuersam phiām ad corrigēdos cōponendosq; mores
inflexisse memorat. Sed discipulū reliquit platonē: qui omniū mat̄i-
am sp̄m inuisibile: sinum informē: potentiā: naturā: mat̄em mun-
di nutriticē formā: subiectū: receptaculū: infinitudinē: siluā: hylen &

aristotel.

originē nominabat. Huic succedēs Aristoteles. qui nō modo memo-
ratos / sed etiā Pythagorā mat̄iā / numeris maxime aut dualitati assi-
milantē: & Empedoclez qui oīa ex quattuor elementis: Zenonē stoi-
cum: q̄ ignis substantiā per aera in aquā conuersam: & in eo quēad-
modū semē in foru cōtentam / a qua cetera posthac gignerent asserē-
bat. similiter & Epicureos singula ex atomis asseuerates / refellit. sed
forte (ut multis visum est) nō tam scite q̄ arroganter / nō in re ipsa / sed
verborū cortice quosdā ex iam dictis Philosophis carpit. Heraclytus
autē materiale principiu / quod Thales aquā dixit mare nominauit.

Opiniões
de princi-
pio effec-
tuo

DIS. Num aut qui in materiali principio dissentiūt in effectiuo cō-
cordant? MAG. Fortasse ip̄a & si nō nomine. nam Thales mun-
dum dei facturū & Deū antiquissimū dicebat. Hunc Stoici verbum /
mentē suę Iouem nomināt. Pythagoras monaden. Anaxagoras di-
uinam animū. Diogenes diuinā rationē. Archilaus mentē. Plato cō-
ditoriū intellectū & eius patrem deum. Alij primam causam. aliqui
primā intelligentiam. Aristoteles autem principem: primum motōrē

PRINCIPIIS RERVM NATVRALIVM

& gubernatorē omnium appellat. sed nusquam ab eo mundū factū concedit quoniā eum primo motori coeternum credidit. Præter hos autem fuere alij q̃ plures quorum positiones tanquam obscuriores silentio transimus. DIS. Sed quoniam illorum veritati magis appropinqua ueritas. MAG. Id facile uidebimus si prius Moſen prophetam theologū simul & philosophum de hac re audierimus. DIS. Quid hic ait?

Positio Moſi de rerum principijs & origine.

Capitulum tertium.

MAG.

ambrosi⁹
li. i. hexa.
c. secūdo.
Genes. i.

Psal. 148.

Hierony.

augusti⁹

Psal. 32.

Os es eruditus in omni sapiētia Aegyptiorū: ut ait Ambrosius. Moſes non tñ in pſuatione humane sapiētię: nec in phie ſimulatorijs. disputantibus / sed in ostēſione ſpiritus & veritatis tanq̃ testis diuini opis: ausus est dicere. In principio creauit deus coelū & terram terra autē erat inanis & vacua: & tenebrę erant sup facie abyſſi: & ſpiritus dei ferebatur super aquas. Quid hac aſſertione uerius quā ſpiritus ueritatis edocuit? In principio ingit deus oīm conditor creauit id est de / vel poſt nihil in eſſe prodire iuſſit (nā dixit & facta ſunt) coelū ſc̃z empyreū: q̃d mox creatū angelis eſt repletū. & terrā hoc ē materiā oīm. Sed q̃lis hec fuerit oſtendit dicens. Terra autē erat inanis. & vacua. uel ut alia habet tranſlario: inuiſibilis & incōpoſita. Nō erat em̃ hec prima oīm materies / formis saltē cōpletis & ſpecificis diſtincta: sed cōfuſa & talibus priuata. unde ſubdit. & tenebrę id eſt formas priuationes erant sup facie abyſſi: hoc eſt materię cōfuſe. nā ut teſtatur s. Hieronymus ſup epiſtolā ad Hebręos: informē & p̃iacentē materiā quā greci hylen chaosq̃ uocauerūt: Moſes abyſſū dicit. Sup factam autē dixit & non in abyſſo. priuatio equidē nō eſt de materię ſubſtantiā uel eidē inſima: cum ſit nihil. Materia uero illa & ſi prope nihil non tñ ut Auguſtinus ait libro cōfeſſionū. 12. omnino nihil erat. ideo & de ea dictū eſt. deus creauit terrā. De priuationibus autē quas p tenebras intelligim⁹: nō dicitur create ſunt: sed erāt (ſequit̃) & ſpiritus domini ferebat ſup aquas: q̃d ſupra terrā inane & uacuum / ſimiliter & abyſſum dixit: hica quā appellat. In ſup & in eodē uerborū contextu Moſes totius uniuerſi unitrinū effectiū principiū inſinuat. Patre: cū ait deus. Filiū: cū dicit in principio (Chriſtus em̃ in euangelio ſe p̃cipiū noiauit dicens. Ego ſum principiū q̃ & loquor uobis) Spiritū ſanctū: cum ſubiūgit. & ſpiritus dñi ferebat ſup aquas. Idem etiam regius propheta his uerbis enundat. Verbo domini coeli firmati ſūt & ſpiritu oris ei⁹ omnis uirtus eorū. Audiamus quod ſequitur. Dixit quoq̃ deus fiat lux: id eſt forma: quæ tenebras / hoc eſt priuationes. expellat. & facta eſt lux: q̃a dictū impleuit effectus. Et uidit deus lucē q̃ eſſet bona: nō eſſentialiter ſed p̃icipatiue. oīa em̃ bonitate creatōis p̃cipiant: cuius ut exēplata exēplari imaginē gerunt. Et diuiſie

aa iij.

LIBER OCTAVVS DE

lucem a tenebris. nō em̄ simul esse possunt forma & eius priuatio. Appellauitq; lucem diē: id est cōpositū quod a forma denotatiōem accipit. & tenebras noctē: id est materiā priuatiōibus formatū obfuscatam. Factūq; est vespere & manes: id est ex potētia & actu materia scz & forma. Dies nō primus: quia ibi ordo nō attenditur: sed unus id est cōpositum qd per se unitas necessario comitat̄. Ex his autē q sequitur in libro Geneseos elementorū distinctiō/natura & ordo colligitur & ex his mixtorū origines (quas sextuplici differentia post hęc enodabimus) nō sine velamine insinuantur. de quibus ad præsens (pro epitomatis nostri lege) silendū existimo: ne in igne rephēsiōis incalcant fortius: qui etiam dicta calumniari haud desinent. Tum quia expositiō non singulis eo locutionis genere quo nutriti sunt: videat̄ appropriatē cōuenire. tum etiā quia sacrorū eloquiorū sentētiās mytico sensu pgnates: philosophicis narrationibus immiscuerim: quibus nō ego: sed diuus Augustinus in duodecimo confessionū libro ac deinceps satisfacies. ad reliqua pergamus.

Augusti

De concordia dictarū opiniōnū. Capi. iij. DIS.

Opinio/
num con
cordia.

D quę pergis? **MAG.** Ad cōcordandas p̄memoratas phōz de reū principijs sentētiās: nō em̄ ideo existimādi sunt inter se plū cōtrarij in materiali reū principio: quia legimus Materiā omniū ab alijs ignē/ aerē/ aquā/ chaos/ infinitudinē/ sinū in formē & ceteris q cōmemorata sunt noībus appellatā: cū & ipsam a diuino phō nūc terrā inanē: nūc abyssum: nūc vero aquā cōstet esse nūcupatā: q em̄ in potētia erat ad omniū formas/ nimirū singulorū noībus potuit noīari. Conuenientius autē his quibus informatē cōfusiōnē aut fluxibilitatē ipsius intelligimus: ut sunt terra inanis/ abyssus & aq quę Moses cōmemorat. Quid em̄ terra inani (q & elementorū infinitum & sex censet) difformius? Quid abyssus infinita confusius? Quid deniq; aquis oculo corporali videtur fluxibilis? Et rursus terra dicē: quia materiā dat formę fusiōnē. Abyssus: quia recipit a forma distinctiōnē. Aqua verō: quia ad formā appetitū habet: & continuā fluxibilitēq; tendentiā. Nec in effectiuo principio diuersitas nominum opiniōnū arguit diuersitatē: sed hoc: alijs diuinū intellectū/ alijs diuinā mentē: alijs conditorē intellectū: alius primā causam: & si quę sunt talia nomināt. Moses autē & Ioannes euangelista principij. Deū spiritū/ verbū/ alpha & o: & innumeris alijs noībus appellant: ut insinuarent ipm̄ innoīabile. & non modo noīa q ab intellectu inponunt verū etiā intellectū & omne quod noīari potestoge sup̄gredi de quibz hic nō est differendi locus. ad ppositū redeamus. At verō formale reū principij quod Moses lucē appellare voluit. Plato & Aristoteles actū formā & speciē noīabant: nec aliq tale principium negaure: qui ex una materiā singula constitui asserēbāt. Non em̄ sunt singula: nisi

Augusti

Augu. li.
soliloqui/
orū. ca. 31.

Apora

PRINCIPIIS RERVM NATVRALIVM

quia singulis formis actiua sunt & discretæ: quæ in materia erant cõfusa. Illud autẽ quod Moses tenebras Aristoteles vero priuationem dixit: alij expõssio vocabulo designare nõ curauerũt. eo q̃ essentialẽ rei cõpositionẽ minime ingrediat: necessarium tñ est: nisi em materia careret forma: ipsam nõ appeteret: nec p̃ eiusdẽ introductione agens motum cõcitaret. nõ em q̃ habemus: sed quibus caremus appetim⁹ & ut ea habeamus diuersis modis utimur.

Epilogus dictorum numerũ & conditiones principiorum enumerans. Capitulum. v. DIS

Volita principia rerũ astruĩs: materiã & formã: e quibus tota earũdẽ substantia intrinseca cõpositione cõsistit: quorũ primũ dicitur nõ p̃ agẽs creatum: sed verbo creatoris exordiu sumpsisse referaris: alterũ vero dictis motu interueniente p̃ actionẽ nature de potentia materia educi. Priuationẽ autẽ ut motus fiat aĩs necessario concurrere: substantiã tñ cõpositũ minime ingredi: cum nihil sit. MAG. Scite ex dictis tria rerum principia cõcludis. Materiã sc̃q̃ formã & priuationẽ. Hæc cum prima sint ex alijs nõ fiunt: nec ex alterutris cõstituntur: sed omnia alia ex ipsis. Formã autẽ de potentia materie educi dicim⁹: nõ quia aliquid ipsius in sinu materie lateat: sed quia sine materia tali ut subiecto agens naturale eã nõ p̃duceret. Rursum ex his q̃dam sunt cõtraria: quia in eodẽ se cõpati nõ possunt: & sunt forma & priuatio. Forma vero & materia ex quibus est totum cõtrariari non possunt. DIS. Verissima quidem hæc sunt. si em principiorũ essent principia iam ipsa nõ prima principia: sed essent principiata. Et nisi q̃dam essent contraria: inter ea motus nõ fieret: si vero oĩa essent opposita cõpositũ substantiã nõ integrarent. Sed de his singillatim disserere non erit inutile.

De principio effectiuo non facto: & mundi æternitate. Capitulum. vi. MAG.

Mnes qui suo tempore irrefragabilis auctoritatis fuere philosophi: principiu effectiuum primũ: unũ atq̃ ingenitũ crediderunt. si em factũ genitũ uẽ esset: ab alio utiq̃ priore esset q̃ propter iam primũ nõ esset: sed p̃cederet illud a quo esse suum haberet. Ab illo igit̃ primo & ingenito principio Plato mundũ & q̃ in mundo sunt ṽsibilia & inuisibilia facta meminit. Idem testat̃ Moses ut paulo ante dictum est & euangelista Ioannes. Omnia inq̃ p̃ ipm facta sunt: facta quidem nõ necessitate nature (ut habet philosophica traditio) sed libera: & incõmutabili voluntate: ut probat catholica sanctorũ patrũ assertio dicente psalmista. Omnia q̃cumq̃ voluit dñs fecit in celo & in terra. q̃ autẽ Aristoteles mundum ingenitum & incorruptibilem esse dixit: hui⁹ possimũ innixus argumento: quia motus & tempus

Tria rerũ naturalium principia

Priuatio

principia contraria

LIBER OCTAVVS DE

Positio - Aristote-
lica. line quibus generatio & corruptio mundi nō fieret: eterna fuere &c.
nihil euidenter concludit. Successio equidem que in motu est quem
tempus mēsurat: aperre arguit motū & tempus & quæ mouent eter-
na nō esse: cū eternitas sit actū simul id quod esse potest. Facit ad idem
quod beatus Augustinus de ciuitate dei. li. iij. ca. scribit his verbis. Ex
ceptis inquit pphetiis vocibus mundus ipse ordinatissima sua mu-
tabilitate & mobilitate & visibilitū omniū pulcherrima specie qdāmō
factus & factum se esse: & nō nisi a deo ineffabiliter ac inuisibiliter ma-
gno & pulchro fieri se potuisse pclamat. & infra ca. vi. Proculdubio
inquit non est mundus factus in tempore: sed cum tempore. Multa
etiam de hac re idem sanctus pater li. xij. confessionum disseruit. Re-
fractionē vero mundi per circuitus (ut quidam voluerunt) ipse idem
doctissimus vir libro. xij. de ciuitate diuerso medio refellit. Sed hæc
interim. Ad materiale principium sermonem vertamus. Et q̄ inanes
atq̄ pueriles sint alię Aristotelis rationes de eternitate mundi ut ma-
nifestum breuitatis gratia transcamus.

August.

**Declaratio definitionis materie primę: & quomodo
intelligitur esse ingenerabilis & incorruptibilis: crea-
bilis autē & annihilabilis. Capitulū. vii. DIS.**

Materia Ateria quid est? MAG. Primū subiectum unicuiq̄ ex quo
fit aliquid: cū insit p se: & nō scdm accidens: & si aliquid corru-
pitur: in hoc abibit ultimū. DIS. Partes dilucidatione egē

Primum MAG. Materia est primū subiectum: quia nullū ea prius: ut visum
est. vel primū hoc est principale: unicuiq̄: sc̄ rei generabili & corrup-
tibili. subiectum dico nō in quo totum cōpositū subiectatur: sed ex
quo fit aliquid: id est cōpositum: cum insit q̄ cōposito p se: & id est nō
scdm accidens: quēadmodum priuatio: quę & si sit p se terminus mo-
tus p quē cōpositum generat: cōpositū in substantiā nō ingredit̄. Et si
aliquid sc̄ cōpositum vel generatū corrumpit̄ id est in sua principia
resoluitur: id abibit ultimū id est finaliter in ultima resolutione in hoc
sc̄ subiectum. Eadē em̄ sunt principia resolutionis q̄ & compositionis.

Vnde omni & substantiali & accidentali forma sublata: ultimo rema-
nere materiā primā necesse est: quā & intellectus taliter negatiue vi-
det: dum corpus aliquod incorporee & sine forma intelligit. Hęc peri-
patetici & qui mundum ingentū volunt: similiter & ingentā & incor-
ruptibilem austruunt. Si em̄ aiunt materia prima fieret: vel ex se utiq̄
vel ex alia esset: cū ex nihilo nihil fieri possit: nō autē ex se fit: quia esset
anteq̄ fieret: nec ex alia: cum ita prima nō esset. idem argumentū ad p
bandā ei⁹ incorruptibilitatē assumunt. Sed Moses & qui eum sequun-
tur doctores catholici: materiā nō ex se: nec ex alia sed ex nihilo: id est
post nihil: vel nō ex aliquo a deo creatam in principio constāter affir-
māt: qui & eandē si uellet non quidem corrumperet (quia cōposita

Aug⁹ li. 2.
confessionū
anshelm⁹
libro 110.
nologis
capi. viij.

PRINCIPIIS RERVM NATVRALIVM

non est) sed penitus annihilaret. Quod vero vulgatum gentilium principium assumitur. Ex nihilo nihil fit. locum habet in potētia creatura: non in creatore: qui solus potest res creare. ut testatur Augustinus libro. iij. de trinitate. Ignoravit hoc vas eloquentiæ Cicero de natura deorū disputans: qui materia p̄fuisse opationi diuinę attestatus est.

Ex nihilo
nihil fit

Si materia prima fuerit/ aut possit aliquando esse sine forma/ & si omnia creata ex materia sint composita/ & si cœli & terre sit eadem materia. Capitulum. viij. MAG.

Ed plurimā difficultatem apud nonnullos ex nostris habere videtur: si materia formis possit esse priuata? Cum enī actus/ si ne actu qui forma est/ nihil omnino esse possit materia priuata formis quomodo actu erit? Huius argumentationis nodulus facile quidem dissoluetur si actum duplicē discernere nouerimus: quorū primus est entitatiuus: quo scz unūquodq; (quā ens est) in uniuersitate existentium subsistit. Tali actu materia prima informis/ de qua & mundum factū constat: anteq; formaretur & distingueretur (facta utiq; erat) subsistebat quē & si ppe nihil erat: ut ait Augustinus libro confessionum: quoniam adhuc omnino informis erat: non tamē omnino nihil erat: cum esset quod formari poterat: formari autem quod non est: non potest. Secundus actus est formalis/ completus & spe

act⁹ enti/
ratiuus
materia ē
informis

diffinitus a forma specifica. quale est rationale hominis ab anima in reflectiua. Illo materia prima actuata non erat: quia inanis vacua: & informis erat. DIS. Non erit itaq; impossibile aliquid sine forma esse. MAG. Augustinus hoc videtur affirmare: dicens. esse utiq; aliquid non formatum potest. Hoc autem de forma absoluta accipiendum est: nam & in materia nuda adhuc forma esset respectiua: relatio scilicet qua ut creatura ad deum refertur: sed hæc quoq; materię est eadem. Similiter & aptitudinalis extensibilitas: quam commentator Auerrois dimensionem interminatā vocat. Actuale autē extensionem dimensionem terminatā dicit: sed hæc cum sit trina dimensio: quantitas est & realiter a materia diuersa. dimensio autem interminata est materię cogua. DIS. Materia igitur prior forma erat.

actus for/
malis

MAG. Prior erat aīdem/ non tempore: sed origine. sicut sonus cantu. Ipsam autem & tempore a formis denudari: & in actu primo (quem entitatiuum dicimus) posse subsistere per diuinam potētiā ex dictis manifestum est: & demonstrari posset amplius. Sed hæc relinquentes: alia transcurramus: magnorum equidem opiniones de his videntur diuersæ. Sunt enim qui materiam hāc in principio sub quadam forma generali perstitisse volunt. DISCI. Omnia ne circa hac participant? MAGISTER. Minime. Substantiæ namq; incorporæ (quas intelligentias/ angelos/ demones animalq; rationales dicimus) ex materia nō sunt: nec tamen omnino simplices sunt

Materia
prior for/
ma

Hugo de his videntur diuersæ. Sunt enim qui materiam hāc in principio sub quadam forma generali perstitisse volunt. DISCI. Omnia ne circa hac participant? MAGISTER. Minime. Substantiæ namq; incorporæ (quas intelligentias/ angelos/ demones animalq; rationales dicimus) ex materia nō sunt: nec tamen omnino simplices sunt

substantiæ
immateriales

LIBER OCTAVVS DE

(quod soli deo competit) sed ex realitatibus duabus constat: quarum una est ut potentia/altera ut forma. hæc autem compositio non p[re]sens/sed metaphysicè considerationis est. Accidentia quoq[ue] eod[em] genere simplicitatis continent[ur]. Sola aut[em] substantia corporea ex materia est composita: nec ex alia cœlū & ex alia terra/sed eadem informitas per inuisibilē terrā insinuat[ur] unde fieret cœlū. ut ait Augustinus. & terra visibilis atq[ue] composita & aqua speciosa/& quidquid deinceps in cōstitutione huius mundi non sine diebus factum cōmemoratur.

De Forma. Capitulum nonum. DIS.

Forma f. Orm[en] aut[em] quā affers definitionē? MAG. Formā quā exēplū/speciē/ratiōē & actū dicunt: varie definitā inuenio. Vnde ait qui sex principia describit. Forma est compositioni contingens: simplici acinuariabili essentia consistens. Contingens quidē est compositioni: non quia ex alijs integratur/sed quia materiē in cōpositione totius unitur. Simplex autem dicitur: quia ex alijs non cōponitur nec in alia resoluitur: nec addita subiecto maius facit. Inuariabilis autem est in latitudine sua quam nō transit/sed intra terminos illius per gradus indiuiduales variatur/intenditur & remittitur. Habet enim forma graduū latitudinem/ex quor[um] uniformi & difformi configuratione nōnulla quædam secretiora naturæ inuestigantur. præcipue vero in accidentalibus. ut partim videre est in libro de uniformitate & difformitate formar[um]. DIS. Hæc alio loco & tēpore expectam: nunc reliquas formę descriptiones adducas. MAG. Forma est q[uo]d diuinū optimū & appetibile. Diuinū quoddā dicitur forma: est sic participata similitudo vel imago dei/dans esse composito: per q[uo]d seip[su]m ut potest deo assimilat: clarius quidē in homine/obscurius in lapide/mediocriter aut[em] in animalibus & plantis. Optimū v[er]o est non simpliciter/sed inter res principia. Priuatio enim nihil est omnino: & materia pro se nihil: quę p[er] appetitū formę habēdæ in continuū cōpositū machinat[ur] maleficu[m]. Vnde & forma est ens a materia appetibile: nā ipsam materia ut femina virū/turpe bonū & q[uo]dcunq[ue] imperfectū sui perfectionē appetit: appetit[ur] non q[uo]dem rationali aut animali/sed naturali. Alia subiungenda est descriptio formæ & substantiālē & accidentalē complicans. DIS. Quæ? MAG. Forma est quæ dat esse rei. esse quidē substantiale/si forma fuerit substantialis. ut anima hominis. aut accidentale/si forma sit accidentalis. ut albedo albo. Verumtamen Forma quæ inter principia rerum naturalium cōnumera ta est/accidentalem non cōprehendit. Materia enim & forma ex quibus naturales res fiunt/substantię sunt: nō accidentia: nec tamē per se & directe sed reductiue in genere substantię ordinabiles. De formis ali qua in sequētib[us] tractābimus. nunc Priuationem discutiāmus.

De Priuatione. Capitulum decimū. DIS.

LIBER OCTAVVS DE

Augusti.
anhelm⁹
magr sen

Priuationē definias. MAG. Priuatio cū nihil sit nec differentiā habet: & ideo definiri nequit. Priuationē vero nullam rem esse Augustinus contra Manicheos affirmat dicens. Non em̄ tenebrę aliquid sunt: sed ipsa lucis absentia. sicut silentiū non aliqua res est: sed ubi sonus nō est: silentiū dicit̄. Conuenienter ergo priuatio describitur. Priuatio est carentia formę alicuius cū aptitudi-
ne materię ad ipsam. Primū patet de silentio quod absentia seu carentia soni est. Vltimū vero necessario additur. nisi em̄ materia nata esset recipere formam: cuius carentiā habet: ea nullatenus careret. nō em̄ alius carere dicitur ratione quā ex primordiali sui conditione aptus non est recipere. sic nec lapidem cecum audemus affirmare. **DIS.** Priuatio itaq; non est materia. MAG. Non utiq; hęc enim non alia qua res est: materia autē nō omnino nihil est: unde & in aduentu formę priuatio eiisdē amplius non est: sed materia recipiens formā est de q̄ priuatio ita negatur: quę rursus forma separata de eadem affirmatur. cum em̄ nihil sit ad introductionē formę nō corrumpitur nec ad separationē eius pducitur. **DIS.** Sed quomodo fieri potest: ut materia quę actu contrarijs priuata est formis earundem in se habeat priuationes p̄ni foras se formarū contrariarū priuationes cōtrarię non sint. MAG. Quinimo priuationes eodē modo opponunt̄. priuatiue quo & formę (quarū priuationes sunt) opponuntur positivę. Si cut autē solę formę immediate contrarię. simul in eodē subiecto se nō cōpatiuntur: sed eidem vicissim insunt: nec his ambabus simul caret sic nec ambarū priuationes (quę eodē genere priuatiue opponuntur) simul recipit. Hęc autē de priuatione formaliter dicta accipienda sunt. fundamentaliter em̄ priuatio a materia priuata nō distinguitur. Nō nulla etiā libro secundo supra tractatu de Categorijs de priuatione differuim⁹. Superest ut in sequētib; res naturales quarū principia vi dimus: pro modulo epitomatis nōstri transcurramus.

Priuatio

priuationes
contrarie
simul ma-
terię inesse
nō possunt

De Re naturali & natura. Capitulum. ij. **DIS.**

Res naturales intelligo quę ex principijs naturalibus: materia videlicet & forma naturali existunt. ut lapis: arbor: & his similia. MAG. Optime. Materia namq; & formę naturę sunt: ex his igitur cōposita nō ab re naturalia dici possunt. **DIS.** Natura quid est? MAG. Naturā esse manifestū est. nec demonstrat: sed rationaliter definitur. Natura est principiū & causā motus & quietis eius in quo est primū: per se & nō secundum accidens. **DIS.** Definitionis partes facias clariores. MAG. Natura principiū est primū id est principale & immediatū. Nam & si q̄litates ad motū & quietē cōcurrāt nō tñ immediate & principaliter: sed ut instrumenta. ideo nō entia naturalia aut naturā habentia: sed entia scđm naturā sunt: quia accidunt enti habenti naturā. Sequitur (&) pro id est causā (ut idē noīe principij & causę intelligas) motus & quietis: q̄ eidē insunt (eius) scz cōposita

Res natu-
rales.

Natura

Entia scđm
dū naturā

LIBER OCTAVVS DE

ei in quo natura est p se. accidit em artificiali bo inquantū talia ut mouē
antur ab ea q̄ est in ipsis natura. ut cū statua cadit: accidit ei q̄ sit lignea
aut lapidea. Excludunt etiā hic causē p accidens: quibus etiā cōnu/
merant casus & fortuna. q̄ vero additur (& nō scdm accidens) artes
excludit: q̄ q̄ncq; principia sunt motus subiectū in q̄ sunt: nō autē p se
sed accidentaliter. Accidit em sanandi seipsum ut sit medicus: cū ab alio
sanari possit. Natura igitur principiu est & causa mot⁹ & quietis &c.
id est natura est id p quod res in qua est inclinā ad receptionē mot⁹
vel quietis aut formē alterius. Res em naturalis eadē natura p quā est
nata est recipere omnes passiones huiusmodi naturā consequentes.
Forma autē quia nō tm inclinā ad has: sed etiā actiue concurrir: ideo
a phisicis dicitur magis natura esse: eo q̄ ratio principiandi formē p/
fectior sit q̄ ratio principiandi materiē. utraq; tm in genere principij
passiui concurrunt. Principiū vero actiuū motus & quietis cuiuslibet
non semper est intrinsecum. ut infra parebit.

Forma est
magis na
tura.

De generibus causarum Capitulum. xij. DIS:

natura est
principiū
passiuum

Causa
Intrinseca
extrinseca

Efficiens
principalis
instrumē
ralis.
Intrinsecū

N explanatione definitionis / causarū diuersitatē insinuare vi/
deris: cū aliā p se: aliā vero p accidens distinguas. ne igitur gra
ueris de his latus tractare. MAG. Principiū in definitione na
ture p passiuo nō actiuo accipiendū esse ostensum est: ne naturā non
causam p se: sed p accidens dicamus. mobili nāq; in eo q̄ mouet ac
cidit habere in se principiū sui mot⁹. sicut medico sanati seipsum: acci
dit habere in se suę sanationis principiū: inclinari autē ad motū & ad for
mā inducendā p se inest mobili. Causa autē generale nomē est: intrin
secū & extrinsecū principiū cōplectēs. Est em causa ad cuius esse sequi
tur aliud ut ad esse solis sequitur lumē. DIS. Causa intrinseca q̄ est?
MAG. Illa ex qua cōpositi substantia integrat. ut sunt materia &
forma. de quibus supra. DIS. Extrinseca q̄ est? MAG. Q uę ad
rei constitutionem cōducit: sed substantię eius pars nō est. ut sunt effi
ciens & finis. DIS. Efficientē quā dicis? MA. Eam a qua primo
fit motus: & hęc quidē principalis est. ut domifactor. Q uę vero mo
ta mouet / instrumēralis dicitur. ut securis mora a domifactor. Rursus
autē efficiētū quoddā intra substantiā eius qd efficit cōtinetur: & ra
tio seminalis nonnunq; appellari solet. Et est vis insita rebus ex simi/
libus similia pcreans. ut vis granī reducēs ipm in arborē. De hac aut
eo loco quo de plantis agemus enucleatius disserendū erit. Hęc non
nulli inchoationē formę pducendę astruunt: ut ex ea operatione na
ture / forma pficiat: sed an forma uniuersalis aut particularis cēsenda
sit nec ne disputāt. Q ui vero inchoationē formę in materia non
admittit / rationē seminale qualitātē / formā feminis cōcomitantē: &
ad formā generandā dispositiue agentem esse dicunt: nec illam: nec
feminis formam actione nature in formā generandā cōuertī astru

Bonaue
tura li. 2.
distin. 18.
Schoia
libro. 2.

PRINCIPIIS RERVM NATVRALIVM

unt: sed potius abijciendam esse affirmāt. Aliud efficiens extra substantiam eius quod operatur existit. ut celorum influxus: & rerum artifices. qui cum secundum intellectum & voluntatem agunt cause exemplares possunt appellari. In mente enim artificis sunt exemplaria eorum quae producta in exteriori materia. Cum vero semper materia una a prior sit alia in nulla exemplaris forma fingi potest sicuti est in artificis anima: sed manet similitudo & imago eius quae est veritas in mente. Est igitur forma rei in anima artificis archetypa & veritas: & dum in potentia ad actum deducitur motus est: in materia autem iam producta est similiter & imago. Has rerum formas in mente divina ideas dicunt. Sunt autem ideas (ut ait divus Augustinus libro octoginta tertio questionum. q. 46) formae eterne & immutabiles in mente divina. Et ut asserit Schottius li. i. dist. 3. Sunt res obiective cognitae ab intellectu divino. **DI.** Ideas cum sint eterne: non nisi deus esse possunt: quia plura eterna non sunt: & omnium rerum sunt: quia omnia a deo obiective cognita sunt. **MA.** Sane hoc enim testatur evangelista Ioannes dicens. Omnia per ipsum facta sunt: & sine ipso factum est nihil: quod est in ipso vita erat: quod autem in deo vita est utique deus est. Ideas itaque in deo & si plures sunt (alia enim ratione ut ait Augustinus conditus est homo alia equus) omnes tamen unus deus sunt. Hoc expressius libro sexto de trinitate cap. ultimo edocuit dicens. Primus ac summus intellectus est ars quaedam omnipotentis atque sapientis dei plena omnium rationum vivens incommutabilis: & omnes unum in ea: sicut ipsa unum de uno cum quo unum est libro soliloquiorum cap. 31. Tu es deus meus & dominus omnium quae creasti: & apud te omnium stabilium sunt cause: & omnium mutabilium apud te immutabiles manent origines: & omnium rationalium & irrationalium atque temporalium sempiternae vivunt rationes. Vnde & divus Boetius libro tertio de consolatione in libro nono. tu cum cetera superno Ducis ab exemplo: pulchrum pulcherrimus ipse mundum/mente gerens similique imagine formans. Sed quorsum sermo noster defluxit/prima rudimenta philosophiae perquirentes: ad arcanam quaedam theologiae ascendimus. **DIS.** Ad instituta ergo regradiamur.

De Causa finali: & causarum coincidentia. Capitalum. xij. **MAG.**

Ocasione efficientis extrinseci nonnulla de forma exemplari tractavimus: restat ut secundum praemissa extrinsecae cause partitione de fine differamus. **DIS.** Finis quid est? **MAG.** Duplex est scilicet finis gratia cuius: & finis quo primus est gratia cuius alia sunt: ideo etiam causa causarum dicitur: & ab ipsa primo efficiens ad operandum movetur: motu quidem metaphorico & intentionali: quia scilicet ab efficiente desideratur, reali autem motu movere non

PRINCIPIIS RERVM NATVRALIVM

potest: quia frequenter in re realiter nondū est: sed solum in intellectu & voluntate. Dicitur tamen causa realis denotatione extrinseca quia effectus realis est ad quem appetendum mouet appetitum: & spiri-
tualiter inclinatur. Ethic est finis generationis. Secundus finis est quo ad primum peruenitur. ut virtutibus beatitudo attingitur: & euacuatio / ne nociui humoris sanitas reparatur. In naturalibus etiā sepius con-
tingit: finem primum cum forma & efficiente coincidere. In numero quidem: ut anima petri: finis est generationis petri: & forma eiusdē. In specie autem: ut forma ignis a. efficiens est formę ignis b. & hæc fi-
nis est generationis ignis b. Formę autem ignis a & ignis b. eiusdem speciei sunt. Et deus dictarum causarum causalitatem complicat. Est enim tricausalis. Efficiens: omnia ex nihilo pducens. Formalis quia exemplar est omnium formas in se continens. Et finalis: in quē om-
nia tendunt. Materię autem causalitatem quę est pati / nō supplet: nec actione phisica efficiens cuius causalitas est agere cum materia coin-
cidit: immo materia nec in specie: nec in numero cum alijs causis co-
incidere potest.

**De causa uniuersali & particulari complexa &
incōplexa per se & per accidens in actu & in
potentia. Capitulum. xiiij. MAG.**

Causa
uniuersal'
particula-
ris cōple-
xa incom-
plexa p se

Reiter has autem quas diximus alię sunt causarum diuisiones.
p DIS. Q. uę. MAG. Causarum quedam est uniuersalis
ut sol homo. quędam particularis. ut hic homo. Et rursus cau-
sarum quędam est complexa. ut petrus scriptor. quędā incōplexa
ut scriptor. Et amplius causarum: quędam est per se causa: quę scilicet /
certēdū propriam naturā & non per aliud sibi accidens causat: cum
quo unum per accidens constituat. ut ignis generat calorem in aqua

p' accides

DIS. Num ignis calorem in aqua per sibi accidentem caliditatem
producit? MAG. producit. Sed caliditas ignis cū igne non unū per
accidens constituit: nō em̄ se habent ut determinatio & determinabi-
le quemadmodum paries albus. Causa per accidens per oppositum
manifesta est. ut musicus scriptor. Accidit em̄ scribenti librū ut lit mu-
sicus. Inter has etiā casum & fortunā infinitasq; alias nominare pos-
sumus. Infinita ienim sunt quę unicuiq; accidunt: non simpliciter &
in eodem genere. In quolibet enim causarum genere status est. ut di-
citur secundo methaphisice. Rursus autē quęlibet harum siue uniuers-
salium / particularium / cōplexarum / incōplexarum / per se vel per acci-
dens: duplex est scilicet in actu & in potentia. DIS. Causam in actu
quam dicis? MAG. Q. uę actu effectū causat. ut scriptor actu feri-
bens. Et hæc simul est & nō est cum suo effectū: nō quidem iam com-
pletus: sed in fieri actuali constituto. Idem tamen de fundamentis & re-
lationibus verificari potest. DIS. Causa in potentia q̄ est? MA.

Causa in
actu.

In poten-
tia.

Aristot.

DE PRINCIPIIS RERVM NATVRALIVM

Quæ cum actu sit nihil causari: causandi tamen potentiam habet. ut scriptor dormiens: vel q̄ actu esse nō habet: possibilis in est ad esse & causare: ut antichristus causa est in potentia futurę persecutionis ecclesię.

Si unius effectus plures p se cause: aut unius cause plures effectus possint esse. de causarum cōnexionē & causandi necessitate. Et quomodo cause sibi inuicem sunt cause. Capitulum. xv. DIS.

Reverea v̄to quæ dicta sunt de causis / aliud me mouet forasse p sciri nō indignū. Est autē ut breuibus edicā: si unius effectus plures per se cause esse possint. MAG. Recte arbitris hoc scitu nō indignū: eo nāq̄ cōgnito nō minime in philosophia questionēs patebunt. DIS. Tu ergo quid sentiendū sit edicito. MAG. Vniuscuiusq̄ quod creaturę nomine censetur plures esse p se causas generum diuersorū facile declarabitur. nulla em creatura a seipsa est nulla em omnino res est (ut ait diuus Augustinus libro primo de trinitate) quę se ipsam gignat ut sit. omnis igitur causam efficientē habet. Rursus autē teste Boetio in omni eo quod est circa primū / est hoc & hoc id est quod est & quo est potentia & actus. primū rationē materię alterum vero rationem forme habet. Eius autem quod factum est utiq̄ aliquis finis est. Sumus em & nos quodāmodo finis omniū dicit Philosophus. Cuiuslibet igit effectus quattuor causas esse alio loco affirmat. DIS. Intelligo. Sed cur dicis generū diuersorum?

MAG. Nam quanto methaphisicę concluditur unius effectus plures cause unius generis esse nō possunt nisi sint essentialiter sub ordinatę aut partiales. Exemplum primi est. Sol & homo generant hominem. Sol quidē ut causa uniuersalis: homo vero ut particularis / uniuersali subordinata: ambę tamen in genere efficiendis. Exemplum secundū. motus ipsius nauis / partiales cause possunt esse decem homines: aut equi trahētes. Sic visionis videns & visibile. Intellectionis intellectus & intelligibile. Sed in his forasse potentia animę est causa principior: de quibus in sequētibz. DIS. Cause essentialiter sub ordinatę q̄ sunt? MAG. Quarū secūda in causādo dependet a prima in cuius virtute agit. Prima autē ut dicit prima ppositio libro causarum plus in effectū influit q̄ secūda. ut sol & homo. In his em quoniam create sunt: prima quantum ad intimitatē plus influit: ad formam autem effectus nō potest deuenire nisi per formā agentis proximi & quantum ad hoc minus influit. Cum vero secūda nō dependet a prima in causādo (& si in essendo) cause accidentaliter subordinant. ut auus & pater petri. nam & si pater petri esse habeat ab auo petri in generatione: tamen esse petri ab auo nō dependet: cum ipsum generare postea uo premortuo. In essentialibus autē philosophi causandi neces

unius effectus plures p se cause p se generū diuersorum

unius effectus eiusdem generis nō pnt esse plures cause

Cause essentialiter subordinatę

accidentaliter subordinatę

b b

LIBER OCTAVVS DE

*unū est cā
diuersorū*
 Citatem ex earundem conexione posuerunt: ita ut in secūda agente &
 prima necessario agat. Ex q̄ sequitur effectū causę naturalis simplici
 esse necessariū: talis autē destructio causa eius destrueretur: ita causa pri/
 ma nō esset oīno independens & destrui posset: quod dicere quis au/
 debet: dicendum igitur: primā causam causare cōtingenter. Causa igitur
 secunda a prima cōtingenter est: necessario autē causat si sit natu/
 ralis: nō autē si fuerit voluntaria. Voluntas em̄ in actione sua est li/
 bera. Sed hæc alterius sunt speculationis. Quæ ad p̄sens attinent ter/
 minemur. Sicut em̄ unius effectus plures causas esse ex dictis mani/
 festum est: sic unius causę plures & diuersi effectus: diuersa tñ ratione
 reperiuntur. Nauta em̄ quī sua p̄sentia causa est salutis, nauis: absentia
 sui causa est periditationis nauis. Similiter & sol lutum indurat: & ce/
 ram dissoluit. Sed hæc diuersitas rationis in materia nō in sole est re/
 quirenda. Nonnunq̄ etiā causę sibi inuicem causę sunt, ut laboris: qui
 causa effectiua est sanitatis: ipsa quoq̄ sanitas est causa finalis. Omni/
 um autē effectūz causas in unius summi dei voluntatē ut causam pri/
 mā reducere Augustinus in trinitate libro tertio nō obscuro exem/
 plo declarat. Omnium em̄ deus causa est imediata, quēdā tñ causat cū
 alia particulari causa: nō ex indigentia sed liberalitate summa: quę re/
 bus nō modo esse dedit: sed operationem indidit.

Aug⁹. c. 3
 & quanto

De casu & fortuna secundum opinionem genti/ litatis. Capitulum. xvi. DIS.

*descriptio
fortune*
 Inter causas per accidens casum & fortunam dum numerates
 patula aure ausculabam. multam nanq̄ vulgus his tribuit
 causalitatem: verebar autē: quia ad alia festinas, ne harum tra/
 ctatum preterites. MAG. Plurima pretere rite necesse est: nō em̄ pre/
 sentis disceptationis est omnia limare excoquere. Has autem causas
 casum dico & fortunam non oportet silentio transire: cū quias cō/
 tingit damnabiliter errare. Vnde quondam Romani fortunam diui/
 num quoddam numen existimabant: quod pro libitu suo / hominū
 meritis non consideratis: alijs bonatalijs, vero mala largiretur. Ad
 quod designandum / simulachrum eius in specie muliebri in medio
 rotę quasi eam verteret continue constituebant: cuius facies dextera
 lucida / sinistra obscura: utraq̄ vero ceca apparebat: quia splendidi
 sunt quos fouet: obscuri autem quos persequitur. Cęcitās vero indif/
 ferentiā eius designabat ad honos & malos. Similiter quia eos quos
 fouet excecāt. Huius autē prodigij mutabilitatē rota volubili ostēda/
 bant: cuius qui summā tenerat cę, p̄sperisq̄ fructu successibus mox in
 opinato casu ad ima delicē. Rursus autē q̄ in imo cōsistebat ex oppo/
 sita rotę p̄e locū celsitudinis cōscēdit. Quę & si cō ordinē in mortalium
 actibus quænant: impium tñ & fidei nostrę inimicū: principijs etiam
 philosophicis omnino contrarium est ea alicui: preterq̄ providentię.

PRINCIPIIS RERVM NATVRALIVM

b5 n

LIBER OCTAVVS DE

diuine ascribere: quę iustis occultisq; iudicijs secunda & aduersa cō-
municat pro ut voluerit. quod Augustinus in de ciuitate per multos
libros: & Boetius in de consolatu philosophico latissime ostendunt. De
cultura vero fortunę a romanis. Augustinus de ciuitate del libro quar-
to capitulo. 18. & nono differit. Colebant em̄ fortunā publicam: quę
sem publicam defenderet. Fortunam vinilem & muliebrē: ut est apud
Ouidium de fastis li. 4. & li. tertio de tristibus. Nempe dat & quodcū-
q; libet fortuna rapitq; Cyrus & est subito qui modo Cresus erat. &
libro quinto. Passibus ambiguis fortuna volubilis errat: Et manet in
nullo certa tenaxq; loco: sed modo leta venit/ vultus modo sumit acer
bōs: Et tantū conitans in leuitate sua est. & Boetius de cōsolatione li/
bro secundo prola secunda. Hunc cōtinuū ludū agimus: rotā volubili
orbe verſamus. Infima summis/ summa infimis imurare gaudem⁹.

Augusti.
Boeti. li. 5

Ouidius

De casu & fortuna secundum opinionē philoso- phorum. Capitulum. xvij. DIS.

On ingrata fuit hæc narratio vanitatis gentilium. Sed quid
philosophi de his senserint quæſo edicto. MAG. Philoso-
phus libro. ij. naturalis philosophię. Casum & fortunā volens
definire: præter eas quę in superioribus digessimus: causarū partiti-
ones alias & gentium & effectuum adducit. Quarū partitionum pri-
ma hæc est. Agentium quędem agunt scđm. propositum & delibera-
tionem. ut homines rationis compotes. quędam vero nō agunt a p/
posito. ut infantes: bruta & inanimata. Effectuū autē quidā sunt sem-
per. ut solis ortus & occasus. quidam frequenter. ut calor in estate: &
frigus in hyeme. quidam extra semp & frequenter/ siue raro contin-
gunt. ut inuentio thesauri. Amplius eorū q̄ sunt quędā sunt ppter
finem determinatū. ut fossio sepulchri propter sepelire mortuum: &
quędam alia non intenta annectuntur illis: & accidunt. Ex his defini-
tio fortune: manifesta erit: qua dicitur. Fortuna est causa p accidens
eorū quę sūt propter hoc in his q̄ agunt scđm. ppositum extra semp
& frequenter. Similiter & descriptio casus parebit qua dicit. Casus est
causa p accidens eorū q̄ sunt ppter hoc in nō habentibus ppositū ex-
tra semp & frequenter. DIS. Exempla horū adiungas. MA. Ex
emplū fortunę est in eo qui ad sepeliendū mortuū sepulchrū fodit: &
fodiēdo inopinatū thesaurū reperit. Exemplū casus est. Si equus fra-
bulū repetens saluat a lupo: & tripodā deorsum cadens apta sedes effi-
ciat. Veniamē nōnunc effectus fortuitus casualis appellat: exten-
to noīe casus ad fortunā & casum pprie dictū. Sic & improprie Plutar-
chus lapides pauimēto substratos infortunatos dicebat q̄s autē ad cō-
stituendas aras deorū applicant fortunatos dicere solebat. His em̄ re-
uerentiā: alijs autē cōtumeliā attritione pedū fieri cōtingit. DI. Pro-
prie itaq; fortuna respectu illorū est: q̄ nobis a pposito agētib⁹ accidit.

Agentiū
varietas
Effectuū
varietas

Fortuna

Casus

Plutarch⁹

DE PRINCIPIIS RERVM NATVRALIVM

Casus autē respectu illorū quē nō utentibus ratione: aut utētibz sed pposito nō agentibus ēueniunt. MAG. Optime. DIS. Sed nōn dū q̄ res sic fortuna aut casus accipi. MAG. Fortuna (ut aiunt nōn nulli philosophantiū) est voluntas agentis a pposito; Casus autē est natura eius qd agit nō a pposito. DIS. Nū voluntas & natura sūnt causę p se ē. MAG. Voluntas causa p se est effectus intenti: qui ēuenit a pposito. Et causa p accidens (quā fortunā dicimus) effectus nō intēti qui ēuenit pter ppositum. Vnde in dato exemplo sepulchrū est effectus intētus & inuentio thesauri est effectus fortuitus; Sic & in casu. Casus tripodę deorsum/ effectus est naturalis a natura & grauitate eius: sed q̄ facta est apta sedes effectus est casualis. Verūamen nī/ hīl sic ēuenit fortuite aut casualiter quinedā ēueniat a causa per se in/ tendente hoc fieri. Nam ut Plato assēuit: nihil est cuius ortum nō p̄ cesserit legitima causa. DIS. Quę sūnt causę tales? MAG. Au/ gustinus de ciuitate libro quinto ca. nono aperuit dicens. Nos eas esse causas: quę dicuntur fortuitę: unde etiā fortuna nomē accepit: non dicimus nullas sed latentes: easq; tribuimus vel veri dei vel quorūlibet spiritū volūtati: ipsaq; naturales nequaq; ab illius volūtate se iū gimus qui est auctor omnis conditorq; naturę. Nihil em̄ sit visibili/ ter & sensibilibz (inquit libro tertio de trinitate) quod nō de interiore inuisibili atq; intelligibili aula summi Imperatoris aut iubeatur: aut p mittatur scdm ineffabilem iusticiā p̄miorū atq; p̄narū gratiarū & retributionū: in ista totius creaturę amplissima quadā immensa q; re publica. DIS. Hunc igitur effectū fortuitū aut casualem dicere pos sumus: cuius p se causā & p̄pinquā non videmus. MAG. ita Augu stinum de acadēmicis quęstionibus dixisse paret. Cum ait. nihil ali/ ud in rebus casum vocamus: nisi cuius ratio secreta est. nomine autē casus fortunam comprehendit. Idē Aristoteles de fortuna bona scri bens affirmat.

De duplici fortuna bona & mala: & unde unus alteri fortunatior sit Capitulum. xviij. DIS.

Vid Aristotelem de bona fortuna scribentē cōmemoras? an quia nō oīs fortuna bona est? MAG. Etiam fili. Nam si p/ ter intentiōē agens a pposito bonū consequat: aut malū fu giat: eufortunius seu bonā fortunā dicimus. Si autē tali agenti malū ēueniat pter intentionē: aut bonū effugiat/ diffortunius seu malā fortu nam dicimus. Idem est si quid salū accidere potuit: quod em̄ parū deest nihil distare videt. bonū autē tale aut malum/ nō modicū: sed notabile esse debet: ita ut si agens ipsum cognosceret ad fugā: aut con secutionē eius ageret. Hinc etiā de numero eorū quę ppter hoc fiunt effectus fortuitus esse dictum: non quia ab agēte intēdit (quia latet) sed quia intēdere ē si cognosceretur. Requiritur amplius: ut talis esse

Eufortu/ nium
Diffortu/ nium.

bb iij

LIBER OCTAVVS DE

ctus non semel tantum nec semper sed in pluribus acciderit. DIS. Sed dic queso unde huiusmodi effectus magis uni q̃ alteri eueniunt? MAG. Huius quæstionis nodulū si philosophice soluere temptabimus a positione Aristotelis non discedendum arbitror: quia dicitur impetum quendam inesse quibusdam: quo mouentur ad aliquid q̃ consequuntur bonū non igneum. DIS. Huius impetus causa quæ est? MAG. Si de intrinseca quæris: natura est non quidem specifica (quia nō omnibus inest) sed indiuidua Vnde dictum est bene fortunatus bene natus Est em̃ in his dispositio quædam nō in anima (quia ut ait ubi maximus intellectus ibi minima fortuna) sed in corpore; consequens ipsius cōplexionē naturalem. Causa autē extrinseca concursus est causarum extrinsecarū talem ppter huiusmodi dispositionē magis q̃ aliū nō ita dispositum mouentū ad aliquid operari dum: q̃d bonū non intentū consequit̃. ut puta eo loco vel tempore fodere sepulchrum. tale autē mouens cœlum & moticē eiusdem intelligentiā dicunt. Hęc autem originē habere videntur ex radice constellationū in natiuitate: quaz̃ libro septimo dictis doctorum catholicorū suspectam ostendimus. Similiter & de fato & fatalibus quid veritas abhorrere testigimus. Magis igitur huiusmodi causalitatē voluntati diuinę & iusticię eiusdem attribuamus secundū ea quę Augustinū paulo ante in libro de trinitate & ciuitate dei cōmemorasse notauimus.

Demonstruosis & miraculosis effectibus a quibus fieri possint. Capitulum. xix. DIS.

Mnium itaq; causalitatē in deum si referimus s̃m Augustini prefatam sententiā: nihil est quod vel fortuitū / casuale monstruosum aut miraculosum dici possit. MAG. Prorsus nihil. Nā & cū multa talia cōmemorasset Augustin⁹ de trinitate libro tertio c. ij. Nihil inquit horū sit nisi voluntate dei: sed plerūq; nō apparet. Itaq; licuit vanitati phōz etiā causis alijs ea tribuere vel veris vel pximis: cū omnino videri nō possent supiorē ceteris omnib⁹ causam. id est voluntatē dei. vel falsis / & ne ab ipsa quidem puestigationē corporaliū rerum atq; motionū: sed a superstitiōe & errore prolatis. DIS. De fortuitis & fatalibus satis luculenter / quantū epitomatis ratio admittit dissentit̃ censeo. Sed de reliquis pauca saltē aperiri exopto. MAG. Monstra dici cōsueuerūt ea quę pter solitū naturę cursum euenire solent. Agentia em̃ & si semp sibi similia pducere conentur: nōnunq; tamē vel ppter materię supabundantiā / defectū / corruptiōem / qualitātū discōueniētiā / aut aliqd aliud impedimentū dissimile generant; & hoc naturales monstrū dicunt ipm̃ definiētes taliter. Monstrū est peccatū illius q̃d fie ppter aliqd. aut durius. Monstrū est difformitas quædā in pauciorib⁹ cōueniēs entibus naturalibus: eueniēs pter solitū cursum naturę: discōueniēs illis ex qbus maxit̃ originē. ut cū hermafrodit⁹: aut duob⁹ capi

Monstrū

PRINCIPIIS RERVM NATVRALIVM

cibus homo nascitur. ita pariformiter & in alijs rebus exempla affer-
ri pat. DIS. Monstrū igitur pter intentionem naturę agentis gñat.

august. MAG. probe si de natura piculari intelligis. nam oīa talia quę ad
modū & fortuita & casualia a deo / q̄ est natura ulis omniū intēdunt
nec cōtra naturā fiunt. Q. uō est em cōtra naturā (ait Augustin⁹ de
ciuitate dei libro. 21. c. 8.) qđ dei sit voluntate? cū voluntas tantū uicē
cōditoris conditę rei cuiusq; natura sit. & seipm clariorē faciens: sub
iungit. Portentū igit sit nō cōtra naturā / sed cōtra quā est nota natura.

DIS. fiunt itaq; portenta ex causis naturalib⁹ sed nobis incognitis

MAG. Optime. unde & li. x. c. 16. ait Interuallis tpm / oculis ipsi
us causis mūdi verumtamē sub diuina puidētia cōstitutis & ordina-
tis monstruosa conringūt: quales sunt inuitati partus aīaliū. simul
itaq; & causę p quas & ppter quas fiunt nos latē: nō em frustra fiunt
unde ait monstra dicta sunt: qā aliquid significādo demonstrāt. Ostē

ra quia ostēdunt Portenta quia pōtēdunt. Prodigia qā porro dicunt
id est futura dicunt. Vñ & ex his humana ingenia nōnunq; futura p
dicunt. DIS. Quid autem de varijs monstris / quę historię in di-
uersis mundi partibus: maxime autem in India esse comemorant?
quorū quidam unū oculum habere in fronte mediā: quibusdā plan-
tas uersas esse post crurā: quosdam sine ceruice oculos habere in hu-
meris: quosdam cynocephalos: id est canina capita habentes & simi-
lia innumera describunt. homines ne sunt & ab Adam originem trax-
erūt? MAG. Hęc & alia monstruosa hominū genera / Augustin⁹ de
cui. dei de libro. 16. c. 8. enumerat. & creatorē omnium talia effecisse

Monstra
Ostenta
Portenta
Prodigia

bb illj.

LIBER OCTAVVS DE

propter decorē uniuersi: nec errasse dici posse ostendit: & in fine cōcludendo ait. Aut illa auralia q̄ de q̄busdā gētib⁹ scripta sūt: oīno nullā sunt: aut si sunt/homīnes nō sunt: aut ex Adā sunt si homīnes sunt

De miraculis. Capitulū vicesimū. MAG.

h qm̄ quæ raræ sunt ipsa sunt mira. inqt Augustinus li. 21. de ci. august⁹
c. 4. & 8. & de tri. li. 3. c. 2. 8. & 10. Sed assidue experiri pau-
latim subtrahit admiratiōis incitamentū: & ibide. c. 8. dicit. Vnde &
ipsa q̄ in rerū natura omnibus nota sunt/nō minus mira sunt: effēq;
stupenda cōsiderantibus cunctis si solerent homines mirari nisi rara.
Miracul⁹ Proprie autem miracula sunt quorū similia a natura produci possunt
mō in oīno alio: ut natura in generatiōe vitā tribuit: & est naturale. de
us iam e mortuo corpe subito vitā refundit: & est miraculū. & quide;
magis proprie miracula sunt hęc & signa/si ad aliquid diuinitis an/
nunciandū nostris sensibus admovent. Si yō aliqd fit cuius simile na-
tura facere nō potest: nec ordinem ad hoc habet/mirabile dici debet. ut
est humanā naturā diuine in unitate suppositū uniri. corpus aniale pu-
trefactū in terra gloriosum resurgere. Psalmissa
DIS. Nō miracula a prima Exodi
causa fiūt? MAG. a sola. dicēte propheta. Qui facis mirabilia ma-
gna solus. scz potestatiue & principaliter. nam pmissiue etiā magicis
artibus fiunt. Nā & Exodi. 7. Magi Pharaonis ranas serpentesq; august⁹
cerunt. DIS. Sed unde hæc possunt? MAG. p aereas potestates
inquit Augustinus: magicę artes possunt quiddā possunt: nec ille va-
lent nisi data desup potestate. ideo scyniphes facere non potuerūt Pha-
raonis magi. Nō autē solis malis deus hęc pmittit: sed & bonis ange-
lis & hominibus frequēter talia agere concedit: sed differenter. uti est
videre p Augustinū li. 83. q. 80. DIS. Cur autē deus peccatoribus
angelis seu dēmonibus hanc potestātē dat? MAG. Respōdet Au-
gustinus li. 3. de tri. ad fallendos fallaces: & ad mouendū fideles ne ta-
le aliquid facere pro magno desiderēt vel ad exercendā / pbendam
manifestandāq; iustorū paciētiā. ut patet in Iob. cōsimiles rationes
assignat de ci. dei li. 2. c. 23. & alias addit libro. 7. c. ult. DIS. Creato-
res sunt itaq; maligni spiritus talia operātes? MAG. nequāq;. nā;
huiusmodi nō de nihilo / sed p̄iacenti materia: corporeis scz mundi ele-
mentis: in quibus occulta q̄dam rez semina latent: pducunt: q̄ & na-
tura interuallis tempōz producere posset. Ipsi autē nouerūt celerrime
debitas materias & causas applicare. ut idem in tertio de tri. c. 5. & li. 4.
& 11. luculenter declarat. Nedū autē malis sed & bonis angelis huius-
cemodi potestātē creator cōmunicat. ut iam dictum est. Sed quēad-
modū (inquit Augustinus li. 3. de tri. c. 10.) hęc faciunt angeli vel po-
tius deus: quemadmodū hęc faciat p angelos suos / & quantū fieri ve-
lit cū p angelos: siue sinendo siue iubendo siue cogēdo ex occulta se

PRINCIPIIS RERVM NATVRALIVM

de altissimi sui: nec oculos acie penetrare nec fiducia rationis exuere
are nec prouectu mentis comprehendere valeo. DIS. Satis sit ergo
nosse omnipotentiam creatoris non ita causis naturalibus alligata: ut per
ter consuetum earundem cursum & ordinem ex eadem corporali materia per
se vel ministros suos diuersos effectus cum voluerit non possit efficere.
Sed diutius expositioni harum partium definitionis nature immorari: cum
dicitur: principium & causa per se & non secundum accidens / totum ferme diem
transigimus: breuius igitur hoc quod in definitione additur (motus &
quietis) transcurramus.

**De motu qualis res sit. & si distinguatur a ter
mino ad quem. & declaratione definitio
motus. Capitulum vicesimum primum. MAG**

In his itaque ambagibus posthabitis / motus natura per defi
nitiones venari temptabimus. DIS. probe. Definitio nam
que ut in dialecticis audiui ratio est indicans quid est esse rei.

MAG. Motus igitur (ut Aristoteli visum est) actus est entis in po
tentia secundum quod huiusmodi. id est secundum quod est in potentia. Pro uberio
re autem huius intelligentia animaduertendum. mobile antequam mouetur
esse ens in actu existendi (nisi enim esset / moueri non posset) & in pote
tia subiectiua & receptiua ad actum / quem motum dicimus: similiter
& ad formam per motum acquisibilem. DIS. Mobile itaque antequam
mouetur in duplici potentia esse videtur: scilicet in potentia ad actum
qui est motus: & ad formam per motum introducendam. MAG. Op
time infer. DIS. Sed qualis entis sit ille actus quem motum dicis
nondum accipio. MAG. Si motum materialiter siue fundamentali

Motus

rer considerabimus / forma est fluens de esse imperfecto ad esse perfec
tum: cuius gradus post gradum successive in eo quod mouetur acq
runtur. DIS. eadem ergo res est actus quem motum dicis & forma
motum terminans? MAG. eadem. Motus tamen dicitur dum actu
fluit & gradualiter acquiritur: terminus vero motus est dum actu
in eo quod mouebatur subsistit. presentibus enim habibus in materia
cessat motus. Formaliter autem si motum accipimus: ipsum passionem
successiuam esse de genere transmutationis: ex commentatore super ter
tio physicorum: & Aristotele libro. 5. cognouimus. Ab hac forma quod abso
luta non est sed respectiua (uti in categorijs determinatum est) mobi
le formaliter moueri dicitur. Vnde in motu alterationis: qui exempli
gratia pre ceteris declarandus est: quem diximus luce clarius patebunt
maxime autem in ea qua aqua frigida per ignem calefit. aqua namque frigi
da actu quidem existit / sed in potentia est ad calefactionem: quam hic mo
tum dicimus: & ab eadem formaliter calefieri denominatur: & per hanc ad
caliditatem tendit: cuius gradum post gradum continue acquirit donec
in eam compleatur. tunc enim motus qui est calefactio definit: nec aqua iam

Motus p
fundame
to.

motus for
maliter

Auerrois
aristotel.

LIBER OCTAVVS DE

Motus

calefieri: sed calefacta siue calida a forma acquisita denominat. Ex his secunda motus definitio intelligitur facillime qua dicitur. Motus est actus mobilis in quod mobile.

q^d motus nō est mobile: sed est accidēs in mobili subiecti ue. Et de his q^d ad motū necessario cōcurrūt. Ca. xxij. DI.

Lana quidem hęc videtur: sed & motū quoq^{ue} siue materiale
p siue formale nō ipsum mobile: sed rē aliā ab eo realiter distin-
ctam & in eadē subiectatā intelligo. MAG. Sane. Mot^{us} em
formalis respectus est extrinsecus adueniēs mobilis ad mouēs: quē
passionē formale in categorijs diximus. Huius autē correlationē re-
spectu agentis siue mouētis ad mobile seu passum: actionē formale
docuimus & hāc in potētia actiua īmediate; & mediate in agente. illā
vero in potētia passiua īmediate; & mediate ī mobili subiectari intelli-
gimus. Formā vero fluentē & gradualiter acquisibile actionē passi-
onē & motū materiale dicim^{us}. Actionē quidē dū est ab agēte: passio-
nē dū recepta est in passum & motū dū in fluxu est noīamus: & hanc
nō in agente: sed passio siue mobili q^d p eodē sumimus: subiectari dici-
mus. DI. Motū formale rē respectiua de gñe passionis aperte af-
feris: sed cuius gñis rēs sit motus materialis nōdū exprimis? MA.

Ad motū
requirita

Id eo loco quo de termino ad quem motus differere ceperimus: no-
tum faciemus. DIS. Ad motū igitur q^d aut quot concumit. MA.
Sex videlicet, Mouens: mobile; terminus; a quo; terminus: ad quē;
tempus; & locus. Hęc in dato calefactionis motū discerni possunt. Est
em ignis mouēs/aqua mobile; frigiditas aquę seu carētia caloris est
terminus a quo. calor in aqua pductus est terminus ad quē; mora autē
calefactionē hāc mēsurās/tps ē: mobile autē gaens est naturale sine
loco nō est. DIS. Aperissima est hęc demonstratio verūm de oībus
singillatim differere oportū esse existimo. MAG. Bene existimasti:
sed paucis ut exposulas oīm horū intricatos nodos dissoluere facile
quis poterit? DIS. Saltē cōmuniora in mediū ferre haud graueris.

De mouente immobili. Capitulum. xxij. MAG.

Mouēs ī
mobile

Fferā q^d memoria exlectis & auditis referuās exhibere digna-
bitur. Primū autē naturā mouētis & mobilis: dehinc aliorū cō-
ditiones eo ordine quo enumerata sunt pcurremus. Sunt autē
a (ut rē ipsam aggrediamur) mouentiū duo gñā. Quoddā nāq^{ue} cū/
cta mouēs oīno immobile pmanet. DI. Fortasse ipm est quod in su-
periorib^{us} principiū effectiui dicebas. MAG. Idipm est de quo &
Boetius li. 3. metro. 2. philosophicę cōsolationis exclamat. O qui ppe
tua mundū ratione gubernas: Terrarū cōliq^{ue} fator qui tps ab quo ire
iubes: stablilq^{ue} manens/das cuncta monen. Et ppheta regius. mura
his ea & mutabuntur: tu autē idē ipse es. Iacobus quoq^{ue} in canonica
sua ait. Apud quē nō est transmutatio nec vicissitudinis q^dumbratio

Boetius

psal. 10. 1
Iacobi. 1.

PRINCIPIIS RERVM NATVRALIVM

Malachi. Sed qd alioz eget testimonijs? qui de seipso dicit. Ego dñs & nō mu-
tor Malachi. 3. DIS. Nū id rōe cōvinci pōt? MA. Vtq nō ūna
Augusti. sed pluribz. ut est videre li. 5. de trinitate Augustini. li. 1. & Aristoteles. 8
Aristotel. phisicorū imutabilitatē prīmū motoris inuestigare conatus est. Primū
equidē resz principiū si moueret/utiq; ab alio: aut a seipso. nō ab alio
quā iā primū nō esset cū id a quo moueret ipm pcederet qd rursus
quā imobile nō esset ab alio moueret: fieretq; in mouentibus & mo-
tibus pcessus in infinitū: quē plūa respuit. A seipso autē si moueri di-
catur in partē p se mouentē: & partē p semotā diuidi necesse habet: &
forma p motū acquirēda carebit: quod de summa simplicitate & pfe-
ctione sentise qd turpius. Omnino igit imutabilis est: q eternus imē-
sus/simplicissimus/& pfectissimus esse nō dubitatur. Vnde in eo mo-
tū in tpe aufert eternitas q tota sū est. motū in loco imēsit: qā ubiq;
est. motū ad formā sumā pfectio & simplicitas: qā nullius eget. Verū
tñ substantiā dei (ut ingt Aug⁹ li. 1. de trini. ca. 1.) Sine ulla cōmutatio-
ne mutabilia facientē: & sine ullo tpali motu tpalia creatē tueri & plene
nosse difficile est. Ideo & nos q in primis phē elemētis & lamur id theo-
logiē referuabimus. DI. Optē. aliud igit mouētū gñs pcurramus

De mouentibus mobilibus. Et quod mouens per se/ quod per accidens. Capitulū. xxiij. MAG.

Augusti. Xtra hunc quēcunq; sunt: quia nō de illo sed de nihilo facta
sunt/mutabilia sunt. inquit Augustinus. li. 12. de ciui. dei ca. 1.
unde simplices in rebus creatis substantiē/quas philosophi
intelligētiā: Theologi autē spiritus angelos & animas dicunt (pter
eam mutationē qua ex bonis mali facti sunt: quam ibidem latius p/
sequitur) mouentur & mouent alia. Omnes enim si de angelis loqui
mur administratorū spiritus sunt mihi/ propter eos qui hereditatē
ad heb. 1. capiunt salutis ait Apostolus ad hebreos. Missi autē utiq; mouentur

Damasce cum nō sint simul in cōlo & in terra cum mittuntur. ut vult Damasce-
nus. Mouētq; eos ad quos mittuntur. Sed hec quoq; enucleatius ex-
quirere theologiē est: nō nostri epitomatis. Præterea igitur nōnulli eorū
loz orbes quibus p sunt sine pœna & fatigandē reuoluūt. ut visum
est li. vij. supra. Si r & aīz corpora quoz formē sunt: mouēt. Rursus
autē cōlestia corpora ab intelligētijs mota: hec inferiora mouēt. Vñ
& hūc mundū scz elemētārē necesse est esse cōiguūlationibz superiorū

Aristotel. bus. ut tota virtus eius inde gubernetur. ait phūs Metaphis li. 1. Inter
partes autē mūdi inferioris cōtinuā & mutūā mutationē esse: qd est q
nō facile assentiat. DIS. Nullus qui sensum nō negat. MAG.
Querere rationē & dimittere sensum debilitatis est intellectus. Am/
plus mouentiū quēdā mouēt per se: qdā per accidēs. Per se mouēt q mouens
nō rōe cuiuscūq; alteri⁹ extrinseci mouēt. ut aīa corpus & man⁹ lapi per se
dē. Hec rursus bipartita sunt. Quoddā em mouet p se primo. i. scz m se

Motus
angelorū

mouens
per se

LIBER OCTAVVS DE

mouens
p accidens

totū & quālibet fui partē & dicitur mouens principale. ut anima mo-
uet corpus. Aliud mouet nō p se primo ad sensum datū: sed scdm ali/
quā fui partē. ut homo mouet lapidē pede & baculum manu. **DI.**
Mouens p accidens qd dicitur. **MAG.** Quod mouet p aliqd sibi ex
trinsecū siue p instrumentū. ut causę superiores p inferiores: & forme
substantiales p dispositiones qualitatuas. & uniuersaliter artifex per
sua instrumenta. **DIS.** Ad mobilia pergamus.

De mobilibus & motu naturali animali & violen- to & huius speciebus. Capitulum. xxv. **MAG.**

mobile
per se

p Er ea q̄ dicta sunt de mouentibus: facile patebit natura mobi-
lium. Mobile em̄ qddā mouet p se; quoddā p accidens. Per
se moueri dicitur mobile quod nō ratione extrinseci alicui⁹ mo-
uetur. ut corpus ab anima ppria. & rursus. horū quoddā mouet p se
primo: id est scdm se totū & quālibet fui partē. ut lapis mot⁹ deorsum
& ignis sursum. quoddā scdm partē: ut homo sanari dicitur cui⁹ per
ctus sanatur. **DIS.** Per accidens quod mouetur. **MAG.** Quod
mobile p
accidens ratione alicuius extrinseci mutatur. ut homo ad motum nauis in qua
stat transfertur. Horū autē quę per se mouentur quędam a se mouē-
tur: qdam ab alio. A se quidem mouent quęcūq; a principio siue mo-
uente intrinseco mouentur. Hęc em̄ diuiduntur in partē p se motam
& in partem p se mouentē. nihil autē se mouet p se primo primitate to-
talitatis & adēptionis: pater qā moueri p se primo primitate totalita-
tis uenit toti & cuiuslibet pti. & sic ad qetē cuiuslibet pti necesse est totū
qescere: primas & o adēptionis denotare causalitate mot⁹ inesse primo
toti p se: & sic ad quietē uni⁹ pti nō necessatio totū qescit. cū autē qe-
scere: & nō quiescere cōtradictōrī uni inesse nō pnt: & p consequens
nihil idē se primo mouet primitate totalitatis & adēptionis: sed ratione
unius pti. ut aīal in qā aīa est pars p se mouēs corpus pars p se mota
Anima est mouēs q: corp⁹ est mobile q: & totū aīal est mouēs & mo-
mot⁹ aīal bile qd. Et hic motus in principio & fine est remissus: & in medio inte-
sus: & aīalis dicitur. Quęcūq; autē sunt hui⁹ gnis mobilia sicut seipsi
sunt cā mouendi ita & qescēdi. unde & nullo extrinseco cōcurrētē mo-
tū initiare & aī terminū totale sistere pnt: & se p cognitionē mouēt mo-
tibus diuersis. Saluat etiā p iā dictas distinctiones veritas illi⁹ vulga-
rę ppōis. Omne qd mouetur ab alio mouet. **DI.** Probe. Sed demo-
tu grauiū & leuiū qd dicitur. **MAG.** Grauiā & leuiā sibi in partē p se
mouentē scā formā substantiālē: & partē per se motā diuidūtur. Forma
autē p accidentia mouet. un̄ Augustin⁹ li. ii. de ciui. dei. ca. 28. Ita em̄
corpus pōdere sicut anim⁹ amore fertur q̄cūq; fert siue seorsum gra-
uitate siue sursum leuitate. Horum motus in principio remissior est &
in fine intensus: & naturalis dici solet quia in ipsis passum vim con-
fert. Habent enim naturalem in clinationem ad loca suā naturalia.

Augusti.

PRINCIPIIS RERVM NATVRALIVM

ut est motus lapidis versus centrū. Vexatamē hęc quia cognitiōe ca-
rent/diversis motibus se ipsa mouere aut ante terminū totalem seipsa
sistere nequeūt: & ut quibusdā visum est: motū initiare sine extrinse-
co remouente prohibens nō possunt, sed hoc forte nō est nisi per acci-
dens, unde grauiā & leuiā actu grauitatē & leuitatē habentia & incho-
atiue & cōtinuatiue moueri possunt. De cōtinuatione dubiū non est,
de inceptiōe vō patet si tantę fuerint virtutis ut phibens remouere po-
ssint, ut si lapis grauius quiescat sup ligno fragili/ipsū tandē frangit &
descendit. Si vō tantę virtutis non sit: utiq; motū inchoare nō potest
sine adiutorio extrinseci remouētis prohibens. sicut nec animal fortissi-
mis vinculis restrictū. DIS. Ab aliō vō q̄ p se mouent? MA-
Q uę a principio extrinsecō mouent nō conferente vim passio, ut la-
pis proiectus sursum, & hic motus violentus est: q̄a contra naturalē in-
clinationē mobilis, ideo est in principio intrinsecus ab impetu impresso a
mouente: & in fine remissior impetu iā deficiēte. Et hōz aliud est Pul-
sio: aliud tractio: aliud vertigo. DIS. Pulsio q̄s motus est. MAG.
Is in quo mouēs non deficit ab eo q̄d mouet sed toto tpe ipsū comi-
ratur, & est impulsio. Motus vō in q̄ mouēs deficit ab eo q̄d mouet/
expulsio est, sub qua & exspiratio continet. DIS. Tractio autē quis
motus est? MAG. Is cū ad seipm vel ad alterę velocior sit motus
trahentis: nec separat ab eo q̄d trahit, & cōinet spatēsim: q̄ est motus
enlis velocitē moti, & radiationē siue kerkeim: q̄ est motus radij rex
toris, cōinet & inspirationē. DIS. Vertigo q̄s motus est? MA-
cōpositus expulsiō & tractu. Vectiōe vō mobile non p se / sed p ac-
cidens (q̄a in aliō) mouet. Sane ne omnia intelligis? MAG. Sane
egde ut mihi videre videor, sed est q̄d dubitaciōis scrupulum iniecit.
MAG. quod est hoc? DIS. Quonā modo in expulsionis mo-
tu mouēs ab eo q̄d mouet deficere possit, remoto etenim mouēte/mo-
bile quiescere necesse est: cum non sit a quo moueatur.

Quomodo mouens est simul cū moto, quæ
simul / separata / contigua / cōsequenter entia
& quę continua. Capitulū, xxvi. MAG.

Ortiter instas, nā mouens simul esse cū moto ab Aristotele, &
philisicōz concludit, sed huius intellectus manifestus erit si ad
hęc q̄ de natura mouentiū differta sunt: etiā q̄ simul aut sepa-
rata dici possunt digesta fuerint. DIS. Simul igit q̄ dicis? MA-
q̄cunq; sunt in uno loco pprio & adequato, ut lac & albedo & dulce
do eiusdē, & hęc similtas adq̄rionis dici solet. DIS. Separata quæ
sunt? MAG. q̄ in aliō & aliō loco sunt pprio, & hęc rursus trīfarie
partiunt, quędā em cōtigua: quędā cōsequenter entia: quędā aut cō-
tinua dicunt. DIS. Contigua q̄ sunt? MAG. quęq; vltima sim-
sunt, ut orbē celestes & elementoz regiones. Orbē nēpe celestes / s.

motus vi-
olentus

Pulsio.

Tractio
Spatēsis.
Kerkeis.
Vertigo.
Vectio

Simul.

Separata

contigua.

LIBER OCTAVVS DE

militer & elementa locis proprijs sepantur: ultima tamen eorum ita cōiunguntur, ut nullū sit corpus mediū, & hæc simul tas imediationis nominatur. Quod autem dicitur, duo corpora dura sine medio non posse se contingere: sufficienter ostensum non est: experientia, & quod inter duas tabulas planas in superficie cōiunctas & aque interfas humiditas reperitur (Quicquid sine subiecto non est) ex eo est: quia perfecte planæ non sunt, & fortasse ars hæc perfectionē non attingit, quā tamen natura inter orbes celestes ingeniat: ut ne si sibi aer vel aqua necessario mediarer: continuo motu consumeret. DIS. Facile assensio. si & in his inferioribus, acie mutronis lignum sine aere aut aqua media contingere posse haud dubio. ad instituta igitur reuertētes que sunt consequenter entia addicito.

consequenter entia

MAG. Consequenter entia sunt quæ habet se per ordinē & eorum nullus est mediū eiusdem nature, ut domus prima & secunda. Nam si inter has spatium sit mediū in quo vel lapis aut lignū consistat naturā consequenter entia non tollit. verū tamen propter hoc quod sequitur consequenter ens dicitur ad præcedens & non e contrario. Si vero & hæc se contingant: habita dicuntur.

Habita

DIS. Probe. verū quod quæbā ex his edoceas. MAG. In omni motu, motus proximum necessario est simul cum eo quod inouetur, vel si multate adæquationis, ut imperus cum lapide pecto, aut simultate imediationis, ut trahēs cum tracto. Rursus motus & mobilia proxima quædum esse separata, contigua aut habita ex dictis manifestū est, non hunc vero sunt etiam cōtinua. DIS. hæc definitionē nondū attulisti.

continua.

MAG. Continua sunt quorum ultima sunt unū, ut una superficies per res corporū, & linea una per superficies, & punctū unum per lineas continuat. In his namque terminus communis in quo partes copulantur, indiuisibilis est: ideo ita principium unius ut sit etiam finis alterius.

Cōtinuum & si diuisibile sit in se diuisibilia, ex indiuisibilibus tamen non est nec actu infiniū. Ca. xxvij. DIS

X talibus igitur cōtinui substantiæ integrari asseris? MAG. Nequaquam illa eadem indiuisibilia in cōtinui cōpositione essent, vel continua, contigua aut consequenter entia. prima duo dici nequeunt, indiuisibilia quidem ultima non habet quibus se contingant: saltem ea parte qua indiuisibilia censent, ut linea in latitudine, superficies in profundo, & punctus in omni dimensione. Quod si tertium quæ affirmaverit: mediū interea diuisibile aut indiuisibile cōcedere necesse habet, non autem diuisibile dicitur: tunc enim cōtinuum non ex indiuisibilibus constaret, nec indiuisibile: eo quod mediū cōsequenter entia eiusdem rationis esse non possit. Accedit ad hoc quod Aristoteles in physicis de motu argumetur, dato nempe mobili super magnitudine cuius motus tempore trium instantiū mensuret: rursusque super eadem magnitudine in duplo velocius mobile voluat: huius motus necessario medietate dati temporis mensurabitur, medietas autem temporis trium instantiū uno instante integro altero, & dimidio constat, sic instans minimū & indiuisibile in duo partietur,

Aristotel.

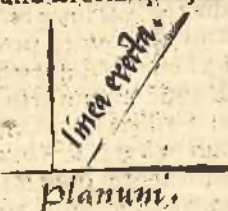
PRINCIPIIS RERVM NATVRALIVM

pars autē cum sit minor toto / dabitur minus minimo. Alijs rationi/
bus Aristoteles p̄fixam conclusionē affirmat. sed cū ipsa columna ma/
thematicę discipline esse videat. qua lapsa totus Euclidis & ceterorū
mathematicorū labor inanis & superflueus appareret: cū ipsam ho/
rū basibus fulcire fortasse nō erit inutile. DIS. utilissimū. MAG.

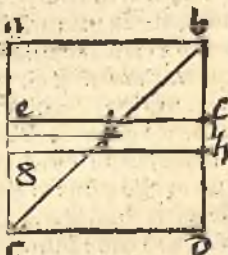
Euclides

Partē lineę rectę esse in sublimi / & partem in plano impossibile Euci/
des libro decimo probat. lineā igit̄ rectā sup̄ plano a recta / ipsū cō

tingit aliquo quod nō est pars eius: id autē pū/
ctum est indivisibile. pręterea signet̄ quadratū
a. b. c. d. & in eo diamet. b. c. in costa quocq. a. c.
signetur duo puncta imediata de his quę totā
costam integrant: quę sint. e. g. Et rursus in co/
sta opposita signentur alia duo pūcta: quę sint
f. h. a punctis. e. g. ad puncta. f. h. ducantur duę
lineę eque distātes ipsi basi. c. d. scilicet. e. f. g. h.

Istę secabunt diametrū per quā transire necesse
habet: vel in punctis immediatis vel mediatis.
nō utiq. immediatis: quia sic non essent plura pū/
cta diametri q̄ costę: & ex consequenti diame/
ter non modo nō esset costę assimeter: id est cō/
mensurabilis: sed etiam equalis: cuius impossi/
bilitas libro sexto supra. c. decimo quarto ex his
quę habet Euclides in decimo propositiōe quin/
ta & septima demonstrata est. DIS. Quid au/
tem absurdi sequeretur / si dictas lineas diame/
trum nō immediatis sed mediatis punctis secare pręmissa ratiōe quis

compulsus fateatur? MAG. Id absurdum sequi manifestum erit:
quod aut contra positionem / data puncta in costā mediata fatebitur
aut rectis lineis æquedistantem ducere posse negabit: contra tredecimam
primi. Sequela facile probatur: nam inter duo puncta media/
ra diametri signetur punctus medius qui sit. k. a quo ducatur lineā re/
cta in directum / æque distans lineis. e. f. & g. h. hæc secabit costā vel
in pūcto. e. vel. g. nec ratiō est quare potius in uno q̄ alio / imō in ne/
uno. æquedistantium equidē natura est: non concurrere si in infini/
tum protrahantur. ex ultima definitione primi Euclidis. Necessario
igitur assignandus est punctus medius inter. e. & g. in quo lineā du/
cta a puncto diametri. k. contingat costā. a. c. sic puncta. e. g. non
erunt imediata. DIS. Iam invenisse mihi videre videor / quo totū
id argumentū de diametro & costā infringā. MAG. audā DIS.

Euclides

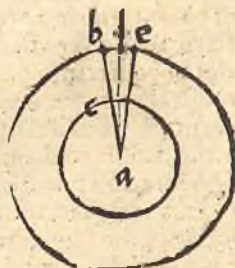
Qualibet lineā a costā in costā ductā / diametrū nō in puncto (ut
asseris) sed plus q̄ in puncto cōtingere / ex eo videt̄: q̄ nō p̄pendiculari
riter sed ex obliq̄ sup̄ ipsā incidit. MA. Sic p̄tē lineę rectę in plano
& p̄tē in sublimi esse fateberis. qd ut p̄missim⁹ Euclides impossibile dicit

LIBER OCTAVVS DE

Qualitercūq; igit linea lineā secet / non plus q̄ in puncto secare po-
test: quia latitudinem non habet. ex eo etiam eandem lineam simul in
diuersis superficiebus consistere libro sexto supra demonstrauimus.

DIS. Memini. MAG. Rursus p̄fixa conclusio alio medio diluci

anda venit. Sint duo circuli. maior. b. & mior
c. super eodē centro. a. sint quoq; puncta line-
diata in periferia maioris circuli. b. d. a quibus
ducantur duę lineę rectę ad centrū. a. quę necess-
ario transibunt p̄ periferiā circuli minoris. c. hęc
igit interfecabunt vel duobus punctis vel uno
& eodē tantum. si in duobus / erunt tot puncta
in periferia circuli minoris quot in periferia cir-
culi maioris. sic circuli dati erunt equales: quia
habent p̄es numero & magnitudine æq̄s: nu-
mero quidē / quia tot puncta sunt unius q̄ alterius. magnitudine autē
quia punctus puncto maiore esse nequit.

DIS. Dicet igit datas line-
as periferiā minoris circuli in eodē puncto transire. MAG. Sic lineę
rectę a circūferentia ad centrū ductę / extra centrū concurrent: qd est
contra rationē & circuli & centri. aut punctū ipsius concursus in peri-
feria minoris circuli / centrū amborū circuloꝝ erit (idē enim centrum
habent) qd absurdissimū est. Rursus ducat alia lineā a puncto. e. im-
mediato puncto. d. ad centrū. a. vel interfecabit periferiā minoris cir-
culi in alio puncto q̄ lineā. d. a. vel in eodē. si in alio / sequit̄ idē qd
de lineis. b. a. & e. a. cōclusū est. Si in eodē / igitur lineę tres. b. a. d. a.
& e. a. in eodē puncto periferię concurrent. & consequēter eadē ratio-
ne quęlibet lineā a puncto immediato periferię maioris circuli ad centrū
a. ductā / in periferia minoris circuli cū datis lineis concurrat: eritq; pe-
riferia minoris circuli punctus unus / sic circūferentia equalis centro.
Alia inconuenientia non minus absurda adduci posset ex naturis an-
guloꝝ & trianguloꝝ: quę breuitatis causa collibeat transire. DIS.
libet. cui em̄ q̄ dicta sunt nō satis faciunt: q̄cunq; adduci possunt æq̄
aut minus pluidebunt. Sed restat qd lineā ex punctis compositā ar-
guere videt manifestius. Sphera equidē p̄fecte planū non nisi in pū-
cto tangit. hęc itaq; sup plano mota / ip̄m semp in alio & alio puncto
cōtingit: sicq; lineā ex punctis his compositā motu suo describit.

MAG. Hęc ipsa est argumentatio q̄ partē aduersarij fortius tueri vi-
sa est: sed citius dissoluet si una partū q̄ assumpta est sane intelligetur

DIS. Quę? MAG. hęc sphaera mota sup plano ip̄m semper in
alio & alio puncto cōtingit. unde cū hic motus sphaerę fiat in tēpore
sensus p̄positionis datę est. in omni tēpore sphaera planū in puncto cōtin-
git. qd falsum est. correspondet enim tēpus / motus & magnitudo in
quantitate. sicut ergo sphaera planū non nisi in puncto indiuisibili tange-
re potest: sic is cōtactus non nisi in mensura indiuisibili fieri habet. ut

PRINCIPIIS RERVM NATVRALIVM

est instans temporis. Verum est itaq; spherā sup plano motā pro quibet indivisibili tēpō motū eius mensurātis / planum in alio & alio puncto contingere. Inter quibet autē duo instantia est tēpus mediū. fit itaq; / ut sicut tempus non est ex indivisibilibus: sic nec linea in plano a sphaera in eodem tempore descripta.

Continuū divisibile est in semper divisibilia: non tamē potest esse actu infinitū. Capi. xxviij. MAG

X his (surrandē me colligā) concludit continuū divisibile esse in semper divisibilia. qd & Augustinus differuit in li. de vera religionē. DIS. Infinitū est igitur MAG. Infinitū quidē potest non actu. DIS. qre actu non ē MAG. Omne continuū quātū est: cuius species magnitudo & multitudo censent: magnitudo autē omnis figurata est: terminoq; vel terminis claudit. ut linea punctis. superficies lineis & corpus superficiebus. Multitudo vō omnis & in infinitū p additionē aut multiplicationē crescere possit: actu tñ numerata est: saltē illi (inqt Augustinus li. de ci. dei. 12. c. 18.) de quo in Psalmo canit. & sapiētē eius nō est numerus. Opposito itaq; modo se habet magnitudo & multitudo. illa p divisionē ad indivisibile nunq; deducit nec additiōe in infinitū crescere potest: ista divisione ad indivisibile unitatē redigit & additiōe crementū finē non accipit: sic illa divisionis / ista vō additiōis potentia infinita censet. cōtraria em vis est numeri intelligibilis & sensibilis. ut inqridē ad Nebridii scribens. Ille enim cū infinite crescat non tñ infinite minuit. nā non eum licet ultra monadē id est unitatē resolvere. contra sensibilis: nā cum non sit aliud sensibilis numerus nisi corpus reorū vel corpm quātrās / minui qdē infinite / sed infinite crescere nequit. Et ideo fortasse merito Philo- sophi in rebus intelligibilibus divitias ponūt: in sensibilibus egestatē. quid em eruminosius qd minus atq; minus semp posse fieri? qd diri- qd crescere quātum velis? hec ibi. DIS. Infinitudini additiōis in multitudine facile quidē assentio: magnitudini autē in divisione non omnino fidē habeo. data nēpe magnitudo bipedalis / p ablationē p- tis pedalis & itē pedalis statim absumit. MAG. Nō indocte de par- tibus eiusdē quantitatis argumētari. qd autē de divisione continui de- ductū est / de partibus eiusdē proportiōis accipiendū est. hāc sunt ea har- monia cōiuncte / ut quēadmodū secūda primā respicit / sic tertia secū- dā cōplectit. ut cū data bipedal magnitudo in pedale & pedale p- ti- & rur- scdā pedale in seipedalē & seipedalē diuidit. sicut em pedalis medietas est bipedal: sic seipedalis medietas est pe- dalis: & ubiq; proportio dupla. In has ptes continui divi- sio in infinitū progredit: nec possibile erit hanc divisiōis po- tentiā simul in actu esse deductā. semp em pars una in ali- as duas medietates divisibilis est. DIS. Erit itaq; continuū

continuū
nō ē actu
infinitum

Magnitu-
do
Multitu-
do.

Divitiar
Egestas

pedalis pedalis
sem sem
pos pos

LIBER OCTAVVS DE

um actu infinitū: cū actu in se complectat partes eiusdē proportiōis infinitas. MAG. scite inferre, ar. 7° cū hę partes actu simul in continuo cōsistentes/actu separatę esse non possint/actuale infinitū non constituunt: cuius natura est actu habere partes infinitas separabiles & eiusdē molis. Erid fieri fortasse nequit. si enim fieret/ creatura esset & corruptioni obnoxia. q̄a vero in eo virtus infinita/ ipsum a creatore equalis virtutis corrumpi non pmitteret sic simul/ & corruptibile & incorruptibile esset. ipsum autē equalis virtutis cum creatore esse/ ex eo arguit. Quorū excessus ad aliquod tertium sunt equales/ ipsa inter se equalia erunt: infinitorum ad finitum excessus utrobq; est infinitus: igitur infinita erunt equalia.

De termino a quo motus. & definitione quietis. Capitulum vicesimum nonum. MAG.

Lra cū volebam calamus auolauit: ac pene epitomatis limites excessit. reuertat igitur ad instituti namitē celerius: & qd̄ relictat exaret cōpendiosius. DIS. Optime. sed quod in pmissorū ordine sequit̄/ terminus a quo motus p̄tulatū est. MAG. Terminū a quo motus dicimus a q̄ mobile moueri incipit: quē si p̄ primo & formali acceperimus/ solam priuationē formę p̄ motū inducendę dicat. ut in motu illuminandis oculi/ terminus a q̄ est cęctas. Pro materiali autē & terminū formale cōcomitāte/ terminus a q̄ motus/ denominat subiectū forma inducēda priuatū. Hic in gnatione substantiali est non ens: nō quidē simpliciter/ sed nō ens in actu formali & specifico. ut materia prima in corruptione/ & in alijs motibus est ens in specie completū. ut in motu calefactiois est aqua/ aer aut aliqd̄ tale. Mobile qd̄ in termino a quo existit proprie quiescit. Quies namq; priuatio motus est eius quod motu caret: eo loco & tēpore quibus natura est moueri: & secundū eaz̄ dispositionem qua natura est moueri.

De termino ad quē motus. Capitulum xxx. DIS

Terminus ad quē motus/ quid est? MAG. forma p̄ motū accipibilis: contrariū habens: gratia sui & non alterius cuius/ cūq; motum terminās: nec aliquid eundē vel aliū motum terminasse p̄quirens/ sed motum per quē successiue introducitur per se finiēns. ut sunt formę non quicūq; generū/ sed formę quantitat̄is/ qualitatis/ ubi. & fortasse ab his formę substantiales non sunt omnino excludendę. Et hęc quidē de termino primo ad quē accipere p̄missa admonet descriptio. Nā termini concomitantes/ subiecta sunt a dictis formis denominata. Contrarietate etiā/ non ea t̄m q̄ est inter duo posita se mutuo ab eodē expellentia: motus requirit: sed ea quę habitus & priuatio opponuntur sufficit. Prima equidē solis/ nec tamen omnibus p̄ticipibus cōpetit: hanc autē in omni genere reperiri cōtingit. Omni enim formę opposita est priuatio in eo in quo talis for-

PRINCIPIIS RERVM NATVRALIVM

ma non est: sed esse potest. Sed alię quę sequuntur in definitione par-
ticulę/ aliorę generũ formas excludunt. Vnde actio & passio qui re-
spectus sunt extrinsecus adueniētes: in subiecto non sunt: nisi forma
aliqua ab agente in passum producta motũ terminauerit. Similiter &
quędā qualitates ad motus aliorę introducunt. ut sanitas ad motũ
humorũ. Relationes autē in aliquo acquiruntur quod omnino mu-
tatum non est. unde nũmus (inquit Augustinus de tri. li. 5. c. ultio))
potest nulla sui mutatione multoties dici relatiue: ut neq; cum incipit
dici/ neq; cum definit/ aliquid in eius natura vel forma qua nummus
est mutatio fiat. Sic similitudo in hac papyro esse incipit si paries de
albat: cui papyrus similis esse possit. plurimę autē aliorę generum
formę parabiliter nō inducunt. DIS. Et indez de ubi videt sentie
dum in successione in eo manifestius ostēdas. MAG. Relationũ p
tibilitatē in subiectis earundē p̄cipere possumus si quanta fuerint. Cũ
itaq; corporis locanti (qd utiq; diuisibile est) corpus locale sit p̄sens:
non totũ simul toti loco/ sed pars parti/ aut totũ scđm partē alteri &
alteri parti locantis applicat. q̄propter ipm ubi tali successione parti/
biliter acquiri & ad extensionē sui subiecti extendi necesse est. DIS.
Successionē igit non in locatē aut locato/ sed in ipso respectu quē ubi
dicimus siue locum formale consistere p̄tēdis. MAG. Scite. de for-
mis autē substantiālibus paulo post dissertabimus. nunc species mo-
tus & nomina & distinctionē annotare libet. DIS. probe.

**De nominibus & distinctione specierũ Mo-
tus. Et quomodo Augmentatio & Diminu-
tio differunt a Rarefactione & Condensatio-
ne. Capitulum tricesimũ primũ. MAG.**

Aristotel

Utrāq; ab Aristotele quinto Philosopho in tria partitur. Quę Mutatio/
m namq; est de nō subiecto in subiectũ. & Generatio dicit. nis parti/
altera de subiecto in nō subiectũ opposita p̄iori. & Corruptio

Subiectũ
Non sub-
iectum

appellatur. tertia v̄o de subiecto in subiectum. & Motus proprie cen-
setur. Subiectũ autē dicit ens affirmatiue demonstratũ: id est in actu for-
mali constitutum. Non subiectũ autē ens est in potentia nō pura/ sed
in potentia subiectiua: actu tamē existit in rerũ natura. ut est materia
prima. Patet itaq; in quo generationē & corruptionē a motu secludit
Rursus aut motũ quem in quantitate/ qualitate & ubi repertum asserit
nominibus d̄forminat. Vnde eum qui est de quantitate minore ad ma-
iorem/ Augmentationem. oppositum autem Diminutionem vocat. augmen-
tatio & di-
minutio
quod quidē ita accipiendum est: ut in Augmentatione cum quantita-
te etia; materiam addi: & in diminutione cū quantitate materia dimi-
nui intelligamus. per hoc em a rarefactione & condensatione differre
d̄moscuntur: in quibus nec quantitas nec materia additur aut demitur;

cc q̄

LIBER OCTAVVS DE

rarefactio
cōdēfatio sed eadē quantitas in rarefactione magis extendit: & extēsa per cōdēfationē cōprimitur. Sic rarefactio est mutatio a se ipso minus extēso ad se ipsum magis extēsum. Et cōdēfatio est mutatio a se ipso magis extēso ad se ipsum minus extēsum. Paret in lacte buliente: & rursus infrigidato. De augmento quod in animatis fit: post hęc tractabimus. Amplius motū qui est in qualitate/alterationē ipsum vero qui in Vbi est/Loci mutationē dicere consueuimus. Harū descriptiones libro secundo in medium tulimus. Sed hic de naturis alterabilium: generabilium: & corruptibilium latius differendum est.

De naturis alterabilium/generabilium/corruptibilium
actione directa/reflexa/uniuoca/æquoca/ & tactus
diuersitate. Capitulum. xxxij. DIS.

alterabilia

alterabilia q̄ dicis? **MAG.** Entia naturalia contraria/actiua & passiuā ad se inuicē. Naturalia quidē sunt: ut in materia conueniant. Contraria autē: ut agant & patiant. Nihil enim oīno simile in simile: nec oīno dissimile in dissimile agit. Conueniunt igitur alterabilia in materia indifferenti ad utriusq; formā: formis autē diuersis sunt: ut mutua inter ea causari possit actio & passio. Aut nihil phibet idē in simile specie & gradu dissimile agere. ut magis calidū in min⁹ calidū: & hoc quidē actione directa & uniuoca. Nam actione reflexa etiā eadē qualitas se ipsam intendit. ut calor fontium hyemali tempore ppter circūstans frigus se ipsum fortificat. Si r eadē q̄litas in specie & gradu in materia densa: in oīno simile in specie & gradu existēte in materia rariore agere pōt. Virtus enim unica fortior est seipsa dispersa

DIS. In omnibus igitur his aliqualis dissimilitudo reperiri potest aut ratione circūstantis aut materię subiectantis. **MAG.** Argue singula ppendis. **DIS.** Sed si qualitates separatę essent (sicuti dudū circa altaris mysteria fide tenendū docuisti) nū agere & pati possent?

MAG. Contrariū dicere experientia phibet. **DIS.** Non est igitur necessariū alterabilia in materia cōuenire: quia qualitates separatę materiā nō habent. **MAG.** Actū quidē materiā nō habet: aptitudine tñ in ea cōmunicant. **DIS.** Vniuoca autē quare in pmissa limitatione adiectū est?

**actio æq/
uoca**

uniuoca

reflexa

MAG. Quia in actione æquiuoca qua alia forma in specie a forma generantis inducit: actiua & passiuā in materia cōmunicare necesse nō est. ut cū cœlum agit in hęc inferiora motu: lumine & influentia. Cœlū enim phis imateriale credidit. In actione autē uniuoca: qua eadē forma in specie cum forma generantis inducitur actiua & passiuā: nō modo in materia cōmunicat: sed & actiua a passiuis repati possunt: si virtus resistiua non sit maior vel equalis virtute actiua patientis. nec per aliquod aliud fortificata & in debita distantia applicata. Debitę autem applicatę tunc erunt si mutuo tactu se cōiungunt. **DIS.** Tactū quid dicis? **MAG.** Naturam indagatores

PRINCIPIIS RERVM NATVRALIVM

multiplicem tactum distinguere solent. Mathematicū videlicet / phisicū
& virtuale. DIS. Mathematicus quis est? MAG. Is quo dux
pluresue magnitudines se tangunt sine actione & passione naturali.
sic neam contingere superficie & circulum circuli: spheram spheræ
libro sexto supra dictum est. DIS. Phisicus autē tactus quorū est?

MAG. Eorum quorū diuisis magnitudinibus ultima simul sunt /
ipsis existentibus actiuis & passiuis adinuicē. ut cum ignis tangit lig
num. Indiuisibile autē per hoc qd adiectum est diuisis magnitudinib⁹
excluditur. hic tactus in actione naturali & utroque requirit. DIS.
Virtualē quem dicis? MAG. Contactum nō magnitudinum / sed
qualitatum & virtutū / eorum qd ad se agunt & patiuntur. ut cum mag
nes attrahit ferrū & generaliter qd agens supra passum habet virtutē hic
inter omnia mouētia & mota necessarius est. Cū autē tristitia nos ter
gisse didimus / metaphorice de tactu loquimur. Quoniā vero non
nuncq̃ mutua actione & passione alterabiliū / tertium qddam genera
tur aut corrumpitur / generatiōis & corruptionis condiciones latius dis
cutere fortasse non erit omnino superuacaneum.

De Generatione & Corruptione: quomodo disse
runt a Creatione & Annihilatione. insuper / qd ge
neratio simpliciter / secundum quid. statim / & non
statim. & si in eodem cōposito possint esse plures
formę substantiales. Capitulū. xxxiij. DIS.

Generationē mutationē a non esse ad esse: & Corruptionē ab esse
ad nō esse libro secūdo supra definieras. MAG. probe. Hic
autem eadem repetenda censui: ut planiora fiant. Non enim

intelligendū est vel generationē a simpliciter non esse incipi: vel etiā
corruptionem ad purū nihil terminari. quorum primum creatio
nis: secundum autem annihilationi deputatum est. ut autem quod vo
lo enudeatius accipias duplicem Generationem ab Aristotele distin
ctam prosequamur. Prima est generatio simpliciter: altera secundum
quid. DIS. Generatio simpliciter quæ est? MAG. Generatio sub
stantię per hanc nempe aliquid vel simpliciter esse incipit quod prius
non erat: vel quia per eam forma substantialis acquiritur. a qua res
simpliciter & sine addito denominat. Simpliciter enim dicitur quod
sine addito dicitur. ut cum ex aere generatur ignis. Corruptio autem
simpliciter est per quā tale esse vel forma substantialis deperditur. ut
cum ignis in aerē corrumpit. DIS. Generatio secundum qd quæ
est? MAG. Generatio accidentis quod subiecto in quo generatur
dat esse / non quidē simpliciter sed tale & ipsum cū addito denominat
ut calor via alterationis in aquā introductus / dat aque non esse aque
um sed calidū. nec dicitur a qua genita simpliciter / sed aqua calefacta
cc ij.

tact⁹ ma
thematic⁹

phisicus

virtualis

generatio
simpliciter.

corruptio
simpliciter.

generatio
s^cm quid

Aristotel⁹

simpliciter
quid

LIBER OCTAVVS DE

accidens autē quod hac generatione produciatur esse simpliciter accidit: quia quod non erat generatur. habet enim esse distinctū ab esse sui subiecti: sed via naturæ extra ipsum nec consistit nec generatur: ideo non esse sed inesse dicitur. Per oppositum de corruptione secundū quid sensēdum est. Generatio vō simpliciter dicta rursus bifarie scinditur. Quædam est enim per quā in primā materiam substantialis forma statim introducit. & corruptione opposita: omnis forma usq; ad materiam primam rursus separatur. Hanc Aristoteles ab alteratione distīguens ait. Generatio est mutatio huius totius in hoc totū nullo sensibili manente eodē ut subiecto. ut cum ex aere fit ignis: totus aer in totum ignem transmutat. accipiendo totū kathegorematicē: nō autē synekathegorematicē. non enim quælibet pars aeris in quālibet partem ignis conuertit. manet equidē eadem materia prima q̄ prius erat sub forma aeris: nunc sub forma ignis: sed hæc sensibilis non est: ut altera descriptionis particula explicat. Cū igit materia via naturæ sine formis esse non possit: necesse est ut corruptionē unius generatio alterius subsequatur. Hinc dici solet. generatio unius est corruptio alterius. non quidē effectiue sed cōsecutiue. Tali circulatione Peripatetici mūdum ppetuare conant: motus celestis p̄supposita ppetuitate. de qua hic differendi locus nō est. Alia est generatio simplicit: q̄ forma substantialis non statim in materiam primā inducit: sed in cōpositū ex materia priā & forma substantiali cōmuniore. ut cū aīa corpori phisico & organico unitur. Si ūter corruptio huius nō statim usq; ad materiam primā p̄tenditur. Forma autē cadaueris q̄ in recessu animæ in corpore repenit nō essentialis sed accidentalis est sub qua corpus in ulteriorē incinerationē cōtinuo tendit. Patet itaq; differētia gñationū ex pte subiectoꝝ & terminoꝝ. Subiectū enim gñationis simpliciter & statim / materia prima est. subiectū autē gñationis simpliciter nō statim / si ūter & gñationis secundū quid cōpositū est. Rursus terminus partialis gñationis simpliciter / forma substantialis est: & terminus totalis totū cōpositū substantiale. Materia autē non generat terminatiue sed subiectiue. Terminus autē prius gñationis scdm qd (q̄ alteratio dicitur) est forma accidentalis: totalis vō terminus est cōpositū ex subiecto & accidere / tali forma.

DIS. Cōtine paulisper. nam si per gñationē nō statim forma substantialis in cōpositū substantiale inducitur: eadem res duo esse substantia: sicut & duas formas habebit: qd scurrili ioco simillimū esse videtur. MAG. Mordacius instas: sed nodū ruz argumētatiōis tuip̄le solues si distinctionē formarū & esse aiaduertere dignaberis. DIS. Auscultabo q̄ diligenter. MAG. Formarū substantialiū qdam generica est: quā corporeitatis dicunt: dans esse substantialem corporeū genericiū & incōpletū: per quā res nullius speciei specialissimę indiuiduū constituit. ut corpus organicū ante animę aduentū substantia corporea est: & ut quibuscūq; placet sensitiua & sic animal: sed nec homo / asq;

PRINCIPIIS RERVM NATVRALIVM

hinc / leo & sic de alijs speciebus animalis. Alia est forma substantialis forma spe-
 specifica dans esse substantiale specificū completū: p̄ quā & res certaeifica
 speciei specialissimē ascribitur. ut anima rationalis adueniens corpori
 organico ipsum humanę speciei subijcit. DIS. Vnius ergo cōpo-
 sitū plures formas substantiales esse astruīs: a quarum ulōma tantum
 esse completum specificum & ab alijs distinctum accipit. MAG.
 Id ipsum dicere volebā. Hęc autē forma generica / quā & corporei /
 raris formam aiunt / partiales formas partiū: ut puta sanguinis / ossis
 carnis & similitū complecti videtur: & in solo composito animato re-
 peritur. DIS. Eam negare amplius haud rationi consentaneū vide-
 tur. Idem nempe corpus animalis quod erat viuo: etiā post anime
 discessum video. magis autem hanc identitatem ex accidentibus eis-
 demq; viuo inerant: & iam quoq; manent deprehendo. ut puta dica-
 tricem eandē: nec illa materię primę imediatius inherere facile credi-
 derim: ne vel compositioni primę secundā pręferamus: aut substan-
 tiam nō omnino accidenti priorē fateamur. MAG. Pluribus hęc
 positiō argumentis tum naturalibus tum theologicis obfirmari possi-
 et. Terminū equidē transubstantiationis in altaris sacramento materiam
 primā / aut etiā accidentibus solum affectam quis tute affirmabit?
 Quis idem corpus Christi quod assumpsit de gloriola Marię virgi-
 nis: quod pependit in cruce / iacuit in sepulchro & ad dexteram patris
 conscendit contra determinationem sanctę matris ecclesię negabit. c.
 omnia cum sequētib; de conse. distin. 2. Verum tamē quia in parte
 aduersa defensores sunt acerrimi cū quibus non hic conflegendi locus
 est / quod restat Theologię reseruantes: unde digressi sumus celerius
 reuertamur. DIS. optime nam superest quod fortius me angit cuius
 determinatiōi hic locus cōueniēssim⁹ videtur. MAG. age paucis
 edicto quod habes.

Vnde forme producantur. opiniones diuersę &
 quid intersit inter creare. & actionem naturę

Capitulum. xxxiiij. DIS.

X quo / a quo / aut quāta sit mora inductiōis forme substantia- unde for-
 e. lis: nō dum ex dictis colligere possum: MAG. Amplissimū me pdu-
 hui⁹ dubietatis campū lustrare operosum est: in q̄ nimirū mul- cuntur.
 torū philosophorū agmina diuerso calle incedere cōspiciunt. primo oc-
 currit platonicoꝝ caterua: asserens ab intelligētijs oīm formas descen-
 dere: & sūm merita & dispositiōs materię / alijs nobiliores / alijs impfe-
 ctiores infundi. Hinc summū deorū ad p̄ditorios deos siue intelligētijs
 loquentē inducit: Hęc sementē ego faciā / vobisq; tradā: vos autē ex-
 li. cā. p / equi par est. Hinc & in libro causarū dictū aiunt. Oīs Intelligentia est
 positiōe. 2 plena formis, qd tamē de speciebus rerū ipis cōcreatis accipit ex eo qd
 ibidem sequit. Ex Intelligētijs sunt q̄ cōtinent formas minus viles: &
 cc uij

unde for-
 me pdu-
 cuntur.

Opinio
 platonis.

LIBER OCTAVVS DE

ex eis sunt que continent formas plus uniuersales. Rursus autē ad formas uniuersales separatas / q̄s cōcedit ppetuas & principiū sc̄iē & generationis / ceterē formę in gneratis fieri habet: sicut calcei formantur ad paradigma lignēū: quod in extra calcei essentiā manet. hoc est quod ante rē formę autē materię im̄p̄sse uniuersale sunt in re: a q̄bus rerū p̄abstractionē accipitur quod uniuersale post rē appellari solet. Vltēius p̄gredientes adueniunt qui formas oēs in materia latitare: & actione efficientiā causāq̄ in p̄patulū p̄dire autumāt. ad hūc sensum Anaxagorā q̄libet esse in q̄libet scripsisse aiunt. q̄uis & id habere videatur longe p̄gnantiorē intellectū: quē hic relati in locus nō est. Sequentur qui nō oīm formas in singulis latere: sed singulas in singulis nō quidē inesse expleto: sed in rationibus seminabilibus esse fatent. Id fortasse nō oīno extraneū erit ab his q̄ diuus Augustinus li. 3. de trinitate disseruit dicens. Omniū quippe rerū q̄ corporaliter visibilibusq̄ nascuntur: occulta quedā semina in istis corporeis mundi huius elementis latent. Et paulo post. Quoniam quęcunq̄ nascēdo ad oculos nostros exeunt / ex occultis seminibus accipiunt p̄grediendi primordia: & incēmēta debite magnitudinis: distinctionēq̄ formāq̄ ab originalibus tanq̄ regulis sumunt. Et sup̄ Gen. ad litterā. li. v. & vi. late eandē sententiā explicuit. & nos li. sequenti cū de origine rerū agendū venit hęc diffusius tractabimus. His a tergo sequuntur: qui quidem rationes seminales inanimatis cōcedunt: sed nec ex illis: aut eorum / dem formis / generati formā nasci admittunt: necessarias autē esse ut materiā disponant & ad recipiendū determinatā formā abilitent: quod in ceteris quę anima carent necessarium nō est: cum ex natura sua ad unam & eiusdem speciei formā introducendam coartata sint. Sed ne hic de animatis tractatū immiscere expedit. Cōmunē sententiam peripateticorū teneamus: qui formas naturales / per agentia naturalia de materię potentiā ēduci affirmant. DIS. Ex materiā igitur fit forma: aut ex alio quod in materia p̄existit. MAG. Ex materiā fieri formā / conditiones principiorum prohibent: & simplicitas formę. DIS. Ex alio igitur in existenti generantur. MAG. Id omnino inficiari non possunt: qui de formarum inchoatione sentiunt. Ceteri vero nec ex p̄existenti aliquo formę essentiā cōcedunt. DIS. Ex nihilo igitur est. MAG. Ad sensum illum quia non aliqua res est p̄existens formę essentiam integrans: nec ob id creati dicitur (quod non agenti naturali: sed soli deo appropriatur. ut Augustinus loco quosupra deducit) Hoc etiā inter actionē naturalem & creationē inter esse videtur: quantum ad p̄sens sufficit: ut illa sine subiecta materia in qua fiat esse nō possit: hęc autem nullo p̄supposito fit ab eo qui simul omnia cum non essent oriri iussit. Educere igitur formam de potentiā materię: est in ēducendo materiā formę receptiuā p̄gexigere. Sed hoc problema relinquentes quę restant sub breuitate

Aug⁹ de tri. libro ca. 28.

idē li. v. vi. sup̄ Gen.

idē. ca. 8. & 9.

PRINCIPIIS RERVM NATVRALIVM

te percurramus. §

Si generatio possit dici proprie motus. Et si introductio formę substantialis sit successiua/ aut forma gradibus essentialibus distincta. Ca. xxxv. DIS.

Ondum si vel instantanee aut successiue/ formę fiat inductio siueeductio dissoluiti. MAG. Rursus operosam rem aggregandi conaris: nō attendens quia ad finē nō peruenit/ qui omnes quos conspici sequitur calles. celerius igitur quod queris discutia/ mus. DIS. Probe. MAG. Qui formam substantialem esse in

indiuisibili constituunt eas simul totas subito generari fateantur necesse est: nisi recipiens vel agentis diuersa conditio/ morā causet. Altera rationes tamen preuias & dispositiuas: successiuas omnes concedunt. Formarū substantia-
lium inductio siue gene-
ratio.

positionis huius argumentū ex eo sumitur: q̄ substantia magis & minus nō suscipit. scđm traditionē Aristotelē in categoriis. Et porphiri-
us. Esse inquit uniuscuiusq̄ est idem: nec intensionem nec remissionem suscipiens. Preter hos sunt nō contemnendę auctoritatis philosophi & theologi qui formas substantiales in esse quidem quidditati/ uo indiuisibiles asserunt: nā ut sic numeris assimilantur octauo Methaphisicę rerum species. sicut enim numero rū species per adiectionē unitatis variantur. ut de ternario fit quaternarius adiecta unitate: sic rerum quidditates p̄ additionē alicuius quod potest esse pars quidditatis speciem mutant. ut rationalitas adueniens animali: de genere facit speciem specialissimā sc̄q̄ hominē. In esse autē indiuiduali formis graduum latitudinē assignat: scđm quos ipsas magis & minus suscipere palam est. Id Averrois de formis elementorū concessit. li. 2. de cōlo & mundo. Idem articulus quōdam Parhius condemnatus habere videtur cuius tenor est talis. Item q̄ in conueniens est ponere alios quos intellectus nobiliores alijs: quia. cū illa diuersitas nō possit esse ex parte corporis: oportet q̄ sit ex parte intelligētiarū: & sic animę nobiles & ignobiles essent necessario diuersarū specierū sicut intelligētiarū error: quia sic anima christi nō esset nobilior anima Iude. Hanc perfectionē primę positionis defensores/ nō in substantialibus: sed accidentibus: salte spiritualibus & cōnaturalibus intelligendā aiunt: sed cū hę pfectiones quātęcunq̄ fuerint diuersarū specierū animas reddere nō possint: articulum de talibus nō esse positū ex tenore ipsius manifestum est. Quod vero pro improbatione graduum substantia-
liū in medium fertur (quia cū quilibet gradus animę esset anima/ in uno hoīe essent animę multe/ voluntates multe: quarū una mereretur altera simul demereri posset) facillime ex his q̄ Schottus habet li. 1. di. 17. q. ultima dissoluet. ubi ait gradū indiuidualem nec esse quidditatē: nec partem quidditatis: sicut nec differentia indiuidualis & quęcunq̄ cōdi-
tio indiuidualis. manifestat hoc in ternario cuius si una unitas inter-

ug. de
libro
28.

Aristotelē
porphiri

li. v.
super
cū.

Averrois

ca. 1.
9.

Schottus

LIBER OCTAVVS DE

deretur: scđm aliquē gradum indiuidualem ternarius augmentaretur
nō autē mutaretur species nec plurificarentur unitates. Non igit gra-
dus res est: ea cuius est: sed realitas eiusdē sicut nec differentia indiui-
dualis. Non igitur ab re determinatū est p articulum pmissum: eos ex-
pare qui gradus huiusmodi id cui adueniunt in aliam speciē trāser-
re opinati sunt. DIS. Sicut ergo iōannē nō duos hoies dicimus: p-
pter naturā specificā & gradum indiuidualem: sic nec unā substan-
tiam plurificari intelligendū est: ppter plures gradus perfectionales.

MAG. enā. Sed in illis hoc inter est: qđ differentia indiuidualis con-
trahit naturā ad esse hoc: gradus autē indiuidualis eā perficit. Et tā dif-
ferentia indiuidualis qđ enā gradus unū p se cum natura cōstituit: sed
hęc enucleatius discutienda relinquamus his q in prima phiā ingenia
habēt exercitata. DIS. Facile ego graduū latitudinē in formis etiā
substantialibus crediderim: cum cuncta in numero/pondere & men-
sura creata sacris eloquijs pđictū sit. MAG. Commodissimū affers
testimoniū. Sic enī numerus/pondus & mensura in singulis librata
sunt: ut nec duo oīno equalia reperi possint. DIS. Ad opposita de
susceptione: magis & minus. Item de intensione & remissione esse re-
rum ex dictis sufficienter responsum est. formaz simplicitatē obijce-
re volebam: nisi q in principio hui⁹ ca. de forma digesta sunt: memoria
exhibuisset cōtuenda. Sed nō dū quod querebā de mora inductionis

Formatū
substantia
liū indu-
ctio fit in
instanti

formę substantialis manifestū est. MA. Verū quidē: nā id etiā apud
eos: qui gradus concedunt in dubiū versum est/ pferim si huiusce in-
ductio fiat ab agente naturali: nā virtutē diuinā has formas inducere
in instanti palam est: cū oēs causę successionis ex defectu agentis con-
tingant: qui in deo locum nō habet. Sic Schottus formā corporis in
resurrectione nouissime diei virtute diuina in instanti induci concessit.
de eo autē quod tu inquiris ita ait. si forma substantialis posset succes-
sive induci (quod aliqui negant.) DIS. Num tam dictum est cau-
sas successionis principaliter accidere ppter agentis defectū? MA.
Et adde propter partes formę inducende: aut subiecti recipientis: qua-
rum una prius recipit formam quam alia. DIS. placet. Cum igitur
in formis sint partes graduales: nihil prohibebit/ agens naturale
debilius/ huiusce formas inducere successive. MAG. illo concessō

Signatio
& corru-
ptio pprie
fuit mot⁹

quid inferre conaris? DIS. Generationem & corruptionē esse mo-
tus in his enī sufficientes contrarietas: ut visum est: & terminus parabilis
& successive acquisibilis ex tā illatis: quid igitur obstat quo minus mo-
tus dici possint? MAG. Id quod Aristoteles quinto pñsicoz adiecit
dicens. motum esse a subiecto in subiectū: generationē autē a nō sub-
iecto/ & corruptionē ad nō subiectum. DIS. Memini id in pñori-
bus ventilatum esse. verū tamē nec hoc omnē generationem & corru-
ptionē a motu separabit. MAG. Quā nō? DIS. Generationē
& corruptionē nō statim: in quibus uterq terminorū est subiectū: id

PRINCIPIIS RERVM NATVRALIVM

est ens ex materia & forma compositum. ut videre est in generatione & corruptione animi: si anima eius ab agente naturali induceretur. MA. Dum singula limatius perquirere conaris/ nos in pcessu preter epimatomatis leges tardas. facile autem tibi indultum iri/pcupidus muscien di animus psuadet. DIS. Ceteris igitur postergatis: tempus videamus. nã & illud motus naturæ consequi pmissorum ordo testatur.

Tempus si sit motus/vel res alia: per opiniones multas ventilatur. Capitulum. xxxvi. MAG.

Aug^o li.
12. confel.

Ortus rerum / tempus consequi: diuus Augustinus. li. 12. confessionū insinuat dicens: Rerum mutationibus fiunt tempora dum variantur & vertuntur species. Sed circa explanationem

entitatis temporis multoꝝ defudauere ingenia. Quidam nancq̃ tē/ pus primū mobile dicebant. contra quos Aristoteles libro. 4. physico rum aiebat. Diceretempus esse ultimā spheram stultius est quam de tempore considerare impossibilia. Cum em̃ ultima sphaera substantia sit permanēs cuius omnes partes simul actu existunt: tempus esse ne quit/ cuius esse successiuum est/ omnes partes simul actu nō admittēs. Fuere plures alij nō minus a tramite philosophiæ exorbitantes: quorū positiones silentio transire libet. eorū autē qui scdm̃ philosophiā locuti sunt de tempore: Quidam ipsum tem absolutam & successiuā de genere quantitatis astruunt: cum & Aristoteles tempus per se quā titatem li. quinto methaphisicę dicat. Alij tempus quidem tem realē & successiuam concedunt: sed ab entitate motus realiter nō diuidunt.

Aristotel

Auerrois
Augusti.
14. di
5.

Vnde & Auerrois. 4. physicoꝝ. Motus diuisus per duo instantia tem pus est Aristoteles autē nōnullis rationibus probare conatus est tem pus nō esse motum & Aurelius li. xi. confessionū. Nemo inquit mihi dicat celestium corpore motus/ esse tempora. Interhas confilientū turmas: tertij sese interponētes subtili distinctione: & tempus esse quā titatem: & motū saluant: & quid ultra addat ostendunt. Est autē disti ctio hæc. ut paucis me absoluam. Motus accipi potest primo mate rialiter pro forma fluente partibiliter acquisibili. sic est in eodem genere cum termino ad quem motus. Secundo accipi solet forma liter pro transmutatione successiua de genere passionis. Tercio acci pi potest pro successione siue duratione: siue pro quantitate successi ua transmutationis passiue. assimilatur autem hæc quantitas lineę in hoc q̃ solum in longitudinis extensione diuiditur. Hanc ipsam quā titatem a Philosopho quinto Methaphisicę tempus appellatam vo lunt. Hanc etiā Auerrois per duo instantia diuisam/ tempus af firmat. Manifestum itaq̃ ex his/ tempus a motu primo & secun do realiter distare: & cum ipso tertio modo accepto in idem conueni re. Qui autē tempus omnino cum motu coire contendunt: sicut du plicem motum uniuersalem scilicet qui est primi mobilis: & particu

opiniones
de tempore

temp^o nō
est mor^o

Mot^o du/
pliciter ac
cipitur.

Aristotel

ristou

LIBER OCTAVVS DE

larem aliarum rerū. sic & tempus uniuersale & particulare diuidit. Sic enim dicit durationem motus intrinsecā cuiuslibet formę in mora existentis. & ut Augustini sententiā cum reuerētia (ut decens est) declinanti: addit tempus uniuersale/ non esse motū particularem: nec eodē uerbo tempus particulare motū uniuersale. unde Augustinus ubi supra. C. stante motu cœli/ rotam figuli moueri/ longas breuesq; syllabas proferri posse & horum gyros: & sonos tempore metri astruit. & ibidem cuiusdam voto cum sol stetit & victor Iosue preliū pageret sol stabat: sed tempus ibat: per suum quippe spacium temporis/ qđ ei sufficeret illa pugna gesta atq; finita est. Sunc tamē qui tempus uirtutem motus nihil preter rationē mensurę addere intelligūt: & particulares motus uniuersali stante/ non tēpore actuali (quod uti/ qđ tunc non est) sed potenciali/ sicut & cœli quietē dimitiri posse aliter uerant. **DIS.** Singulas quas de tempore opiniones commemorasti/ alta mente repositi: te autem cuiam hęc assentire/ aut quam rerū tempus dicere uelis hianter expecto. **MAG.** Augustinus cū esset tanta acrimonia ingenij peditus/ ut omnes liberales artes: nullo hominum tradere intelligeret: ut in quanto confessionū libro de seipso refert: ænigma hoc enodare cupiens: ibidē libro undecimo in hęc uerba prorupit. Tempus si nemo ex me querat scio: si querenti explicare uelim nescio. Nouit nimirū extensionem quandā esse tempus: sed qualis cuiusuis entis esset sufficienter explicare non potuit. Hinc rursum ait. Exarsit animus meus nosse istud implicatissimum ænigma. & iterum. Confiteor tibi domine me ignorare adhuc quid sit tempus: libertate magis idem cū eodem replicare qđ aliquid temere affirmare. nam si in superficie uerborū ueritas comprobanda esset quælibet premissarū positionum defendi: & ad alterius obiecta posset responderi. At uo si tempus secundum completam rationē sine anima possit consistere: ex definitione eiusdem manifestum erit.

Definitio temporis explicatur. numerus triplex distinguitur. quō tempus motū mensurat. &

si tēpus sine anima esse possit. Cap. xxxvij. DIS

Ancigitur quanto cyus exponas. **MAG.** Tempus ut Ari-

stoteles aiebat testis numerus motus secundū prius & posterius

tempus

numerus
triplex

qđus mo/
tum men/
surat

Numerus autem in triplici differentia describit. Est enim numerus quidam numerans. & est anima. Numerus quo numeramus. ut binarius: ternarius &c. & numerus numeratus. & sunt res quas numeramus. ut lapides aut boues. Hic rursum si notus fuerit/ poterit & alia numerare siue metri/ saltem reduplicatiue. ut pars baculi numeri & uina facta aliquotiens replicata / totā ignoti alicuius panni quantitatē notificat: numerat & mensurat. Sic tempus si numeratū fuerit motū mensurat. ut si scire uolueris quantus sit motus quo codice aliquē

augustinus

Iosue

discer
Arist
Aug

Arist

Aristoteles

PRINCIPIIS RERVM NATVRALIVM

legendo transcurrere possis: ipsum partim temporis notę: ut puta hore applicas: qua aliquotiens repetita: totę lectionis motū deprehendis.

DIS. Pala loquetis. Sed tempus a quo mensurat & notificatur?

MAG. Tempus inquitur a suis partibus q̄ sunt prius & posterius & nunc iterato notū sit: prius autē & posterius in tempore sunt a priore & posteriore in motu: quę rursus sunt a priore & posteriore magnitudinis & mobilis. Verūm cū prius & posterius sine discretionē esse nō possint: omnis autē discretio numerū includit: & ab anima est: ipsam quoq; sine anima esse nō posse necesse est: discernere equidē est diuersa videre: & unū nō esse aliud cognoscere. Hinc & Aristoteles tempus sine anima nō esse argumentatur. Idem & diuus Augustinus sentire videtur: sed hęc missa facientes: alia percurramus.

De nunc temporis quid sit: si unum tantum in toto tempore sit. Capitulum. xxxviij. DIS.

Est ut quid p̄ nūc temporis insinuare velis edoceas. MA. Nunc siue int̄as temporis inquit Aristoteles: Est mēsurā eius quod fertur: scđm q̄ fertur. Id est: nunc est mēsurā mutati esse in motu mobilis. Sicut em̄ totus motus/ toto tempore metitur: sic indiuisibile motus quod est mutati esse/ indiuisibili tempore notificatur. DIS. Nunc igitur cū indiuisibile sit pars temporis esse nequit ex his q̄ de natura continuorū digesta sunt. Si r̄ & mutati esse pars motus nō est. MAG. Scite. unde sicut punctus in linea sita nūc in tempore: & mutati esse in motu sunt. DIS. Infinita igitur sunt? MA. Eo modo quo supra. DIS. Quomodo ergo accipiendū erit: quod Aristoteles unum & idē nūc scđm substantiā/ sola ratione differens in tempore pbare conatum aiunt? MAG. Fortasse eo sensu: ut unū quodq; nunc de pluribus consideratū scđm se: idem sit in substantia: consideratum vero ad partes temporis: pręteritā sc̄ & futurā quas continuat/ ratione distinguitur: alia em̄ ratione est finis pręteriti: alia inītiū futuri. sic & de mutato esse in motu. DIS. Num & id sustineri posset quod dicunt nunc unū & idem suo fluxu in continuū: causare tempus? MAG. nequaquā. Sicut nec ex fluxu puncti in longū lineā: nec ex fluxu lineę in latū sup̄ficies: nec ex fluxu sup̄ficies in pfundum corpus generatur. continua em̄ ex indiuisibilibus esse nō possunt. at tamē illis imaginationibus manuduci consueuerunt ea ingenia q̄ mathematicas entitates intelligere nequeunt.

De quo & eternitate Capitulum. xxxix. MAG.

Restat tempus autē (quod est mēsurā motuū: & eorū q̄ dum actu manent/ habent existentia variabilem) ponitur quum quod est mēsurā eorū q̄ dum actu manēt habēt existentia inuariabilem aut saltem non variatā sicut sunt angeli & intellectiōnes eorundem & ceterę substantię creatę. At vero quum realiter ab angelo

pus sine
aita nō est

Nunc

nūc nō est
pars ipis

axum

LIBER OCTAVVS DE

Eternitas non distinguitur: nec nunc aui ab quo realiter separatur. Est & tertium quod soli deo attribuitur: & eternitas dici solet. **DIS.** eternitas qd est. **MAG.** Eternitas (ut inquit Boetius li. 1. philosophice consolationis prola sexta) est interminabilis vite tota simul & perfecta possessio dicitur autē perfecta possessio: ut excludat dependentiā & participationē oīno em deus independens est nullius princeps. de cuius plenitudine oēs accepimus. & additur tota simul. ut successionē semoueat. Successio nempe in eo locum habere nequit qui semp est: nunq̄ defuit: nec aliq̄n deest: apud quē etiā / ut Iacobus testatur non est transmutatio nec vicissitudinis obumbratio. de eo autē scdm nos (inqt Aurelius) bene dicit fuit: quia nunq̄ defuit: erit: quia nunq̄ deest: est: quia sp̄ est. un̄ sequitur definitionē. vite interminabilis. solus em (ut inqt Ap̄s) De⁹ habet immortalitē. sed de his tractatum uberiorē theologiē referuare equius est. **DI.** Breui igit sermone locum percurramus: quē inter ea q̄ ad mortum cōcurrunt ultimo ordine commemorabas.

De Loco & eius speciebus. de Vacuo. quō corporalia in loco sint. & si idē corpus simul esse possit in diuersis locis: aut duo corpora in eodē loco. Capi. xl. MAG.

Locus **I**tem Aristoteles definiens ait. Est ultima superficies corporis continētis immobilis primū. ut est superficies cōcaua aeris circūdantis me. & hæc quidē est locus materialis. Formalis autē est respectus fundatus in locatē & terminatus ad locatū. quēadmodū in categoriis de ubi visum est. **DIS.** Immobilitatē autē loci qualē intelligis. **MAG.** Eam q̄ motui locali opponitur. Si em locus moueretur localiter p se vel p accidens: ipsius essentialis locus: & rursus illius alius in infinitū. Insuper & quiescens moueretur: cū circa ipsum locus localiter mutaretur. moueri em localiter est successiue aliū & aliū locum habere: mobilis n̄ est locus corruptiue p accidens ratione subiecti. verū tamen qui succedit est idē prior: nō p realem identitatē: sed p equiualentiā p cōparationē ad motū localem. sic fit ut q̄ localiter est immobilis: scdm equiualentiā est etiā incorruptibilis. **DIS.** Locis si quę sint species subiungito. **MAG.** Locus in p̄prium & cōm diuiditur. **DI.** Proprius q̄s est. **MA.** Quis cōm se & nō ratione alicui⁹ contenti in eo: continēt unū locatū cui adequatus est. ut superficies aeris circūdantis me. **DIS.** Adequatū cur dicis: cū locans necessario locato maius sit. **MA.** Corpus locās q̄dem maius est locato: nō aut superficies locatīs q̄ loc⁹ dicit: hæc em cū spissitudine nō h̄eat: addita locato mai⁹ nō facit. **DI.** Loc⁹ cōis q̄ est. **MA.** Qui cōtinēt locata plura nō scdm se: sed ratione locorū p̄p̄iorū in eo cōtētorū. sic cōli ultra superficies locus est oīm. verū diuersitatē essendi in loco nullaten⁹ si letio p̄terire oportet. nō em oīm idē est modus essendi i loco: aliē em corporalia: aliē spūalia in loco dicim⁹. **DI.** Corporalia quē f. **MA.** Circū

PRINCIPIIS RERVM NATVRALIVM

scriptiue siue omēsuratiue: talia egdē cū q̄nta sint: ita a superficie s̄p̄r q̄nta
 corpus locātis circūscribūt: ut totū locatū: totū loco omēsuret: nec tñ to
 tū cuiuslibet p̄ti: s̄ pars locati/pari loci: ita determinate ut (sicut dixim⁹)
 locus locatō sit eq̄lis. Q̄ uia v̄o locata corpa naturalia sunt: in locū p̄
 p̄tiū naturalit̄ ferunt: in q̄ & gescūt & seruant: ob v̄turē q̄ndā natura
 libi locis a celesti harmonia insitā: in aliena aut̄ loca nō nisi cū violen
 tia mouētur: & detinetur. plana sūt hęc in grauib⁹ & leuib⁹ quorū al
 terū naturalit̄ deorsuz/sursuz alterū fert. DI. Num corpus huiusce/
 modi sine loco esse posset: aut locus sine corpe? MA. Posset utiq; vir
 tute diuina: si de⁹ aliqd̄ taliū extra cōclū crearet: ubi locus nō est: aut in
 cōclō annihilato aliq; corpe/spaciū vacuū relinq̄ret. Vacuū em̄ dicit vacuum
 locus nō replet⁹ corpe: ap̄ius tñ repleti. id natura creata tñ abhorret ut quid sit
 grauita sursuz ferri cōcedat: ne vacuū fiat. pater ī aq̄ductib⁹. Sic & ī cly
 p̄dra sup̄iore foraminē obstruēto aq; p̄ inferiora nō effluit: s̄ suspēsa de
 tinet̄ donec aer sup̄iore ap̄to foramine subeat & locū aq; repleat. DI.
 Ita esse experientia didici. Sed dic q̄so: unū ne corpus p̄tib⁹ in locis esse
 pōt? MA. Imaginatio q̄ locū & locatū facile segregare neq; contrariū
 clamitat: qd̄ etiā multū astruere conati sunt. doct⁹ autē Hugo de sac̄to
 victore li. de sacra. pre. 8. ca. 2. id oī potētiē dei nō adimittit. Qui se
 citur unū corpus esset in uno loco/ fecit quō voluit: & si alit̄ voluisset
 alit̄ facere potuisset. Rationes huiuscemodi possibilitatē pbāt: si liber
 a Schotto. li. 4. di. 10. regras. nōnulli enā qd̄ de s. Ambrosio. legitur ī te
 stimoniū assumūt: qd̄ dū Mediolani sacris altariib⁹ assisteret: s̄p̄ etiā se ru
 rone exequis s. martini interfuisse testat⁹ est. DIS. difficillimū hoc
 videtur intellectū: simul em̄ tale corpus in uno loco calefieret: in aliō.
 frigereretur: in uno cibaretur: in aliō esuriret: in uno sanum p̄sisteret: in
 aliō egrotaret: in uno viueret: in aliō deniq; moreretur: in uno cōbu
 ri posset: ī aliō saluari. Sic si alimētū diuersis s̄p̄ in locis esset: s̄p̄ ab hoīe
 & cane sumeret: s̄p̄ forma hoīs & canis īformaret: & oīa q̄ absur
 da sint nemo est q̄ nesciat. MA. Absurdissima sūt: s̄ ad positiōnē eius
 dē in diuersis locis mīme sequūtur. prius qp̄pe essentialit̄ ad variatiōnē
 posterioris nō mutat. Quēcūq; igit̄ absoluta corpi adueniūt in hoc
 loco eidē inenit̄ ip̄o s̄p̄ p̄stituto in loco aliō. un̄ si hic comedit alibi n̄ esu
 rit: si hic sanū est alibi nō īfirmat̄: si hic viuūt alibi nō morit̄. & de alijs
 Q̄uod si contraria agētia ī diuersis locis patiē. utpura hic ignē: alibi fri
 gus: idē fit ac si illa corpi in uno loco tñ existēti applicaretur: nā ab
 utroq; patiē: nisi alterū alteri fortitudine sua īpedimēto fiat. Sic p̄for
 mit̄ dicēdū de alimēto ī diuersis locis ab hoīe & cane omēsto. cui⁹ em̄
 stomach⁹ ī digerēdo fortior iuenit̄ plus de cōi alimēto accipit si eq̄r su
 mūt: quēadmodū si duo stomachi ī uno eodēq; loco eēnt. DI. illud
 ne possibile videēt? MA. possibile. Replere em̄ locū effectus ē p̄leq̄ns
 dimēsiōnes. effectus autē cum alius sit a cā: potent p̄ diuinā potentiā
 auferri ea manēre: quēadmodum scripturē testatur factum ī igne q̄
 p̄iectis in se tribus pueris nihil molestie intulit: neq; illos contritiuit

LIBER OCTAVVS DE

qm̄ quantū ad illos deus calefaciendi vim suspendit igne p̄manente
unde idē ignis ministrōs regis quos reperitante fornacē qui eā incen-
derunt cōbussit. DIS. Scripturis assentior facillime. proferas igit̄
ex his testimoniū de coexistentiā duorū corporū in eodē loco / & satis
mihi factum de hac re fatebor. MAG. Mariā virginē in partu &
post partū / sicut & ante partū credis? DIS. Nihil firmitus. MA.
Simul igit̄ fuisse corpus Iesu p̄uuli & virginālis uteri parietes in na-
tuitate eius necessario credis? DIS. Firmiter. MAG. Dominū
clauso sepulchro resurrexisse ecclesia fatebitur: & ex euangelio argui po-
test. Et cū sero clausę essent fores ubi erant discipuli cōgregati propter
metū iudeorū: intrauit ad eos Iesus & stetit in medio eorū. testat̄. Ioā
nes. DIS. & huic fidē habeo. de locatiōe spiritali pauca subiūgas

De mensuratiōe locali spiritaliū. Cap. vlti. MA.

Piritualia creata: q̄ sunt spiritus beati angelicę sc̄s substantię ani-
mę humane & spiritus desertores q̄ sunt dyaboli / in loco sunt
nō circūscriptiue siue cōmensuratiue: cū quantitatis dimensioes
nullas habeāt: sed p̄sentialiter & definitiue p̄ exhibitionē suę p̄sentię
sibi q̄ non alibi. Cū em̄ sint virtutis limitate (q̄a creature) ubiq̄ esse
nequeunt: nec in locis pluribus simul / nisi deo iubere & facere. Vnde
cū angeli sunt in celo / nō sunt in terra. inq̄ Damascenus li. i. Nec po-
test angelus esse in loco quācūq̄ magnō: eo q̄ non in infinito sed
determinato & finito: & forasse in indiuisibili: nisi daret ratio eūdens
tur se p̄sente exhiberi possit diuisibili & nō indiuisibili. DIS. Plures
ne sim? esse possūt? MAG. Ita Richard⁹. 4. de tri. habere videt̄: ad-
ducēs qd̄ in euangelio legim⁹ de obfesso p̄ legionē dāmonū. legio au-
tē continet. 6666. Auctoritates si quę angelo locū negare vident in-
telligendę sunt de loco circūscriptiūo. Quęstiones ceteras cū opini-
onibus multis nunc discutiendas nō suscipimus. De anima v̄o quō
insit corpori in sequētib⁹ loco suo pandet̄. DIS. De increato autē
spiritu quē deū intelligimus: quid astruis? MAG. Ob sui infinita-
tem ubiq̄ est. ipso testātē p̄ Ieremiā. Caelū & terrā ego impleo. Et p̄
pheta regius de ipso loquens ait. Si ascendero in celū tu illic es: si de-
scendero in infernū ades. & ut Apostolus Atheniensibus in contiōe
dicebat. Deus non longe est ab unoquoq̄ nostrō. in ipso em̄ viuim⁹
& mouemur & sumus. DIS. Forasse nō multū ab hac veritate ab-
erat Poeta cū diceret. Iouis omnia plena. MAG. Nemo sapiens ge-
tium philosophos omnino a vestate alienos existimat. nā diuus Au-
gustinus li. 4. de tri. c. 15. dicit nōnullos eorū potuisse acie mētis ultra
omnē creaturā transmittere: & lucē incōmutabilis veritatis quantula-
cūq̄ ex parte contingere. Sed de his alio loco. nos qd̄ cōpimus p̄-
sequamur. DIS. probe. verū ne huius libri imoderatius progredi-
atur longitudo / quod reliquū est / ab alio volumine cōmodius ordie-
mur. MAG. ut lubet: presto sum. Finis octauilibrī.

Ioan. 10.

Damascenus

Richard⁹

Ieremi⁹

Actuū

Vergili⁹
augustin⁹

LIBER .IX. DE ORIGINE

Liber nonus De origine rerum naturalium. De difficultate huius partis phis. Ca. i. DIS.

In breuitatis ordine dum naturā definis: definitionis particu-
m las singulas: singula quęq; (uti sponduas) rerum naturalium
principia causas atq; elementa/insuper mutationis species/ &
quę ad has necessarię sunt temporis & loci cōditiones: breuibus qui-
dem sed pregnantibus sententijs explicasti. Nunc itaq; promissorū or-
do expostulat: ut ad modū quo cunctę uniuersi species inesse pdeat
ac persistant: particularius descendas. MAG. Omnium uniuersi spe-
cierum primordia particularius describere/ non est inuentionis huma-
nę sed donū eius qui omnia verbo virtutis suę ex nihilo creauit. Hoc
donū Sapiēs se a deo accepisse commemorat dicens. Ipse em̄ dedit mihi Sapiē-
tiā hōrū scientiam verā quę sunt: ut sciam dispositionē orbis terrarū: & vir-
tutes elementorū inuēi & cōsumationē & medietatē temporū vicissitu-
dinū pmutationes & consumationes temporū & morū mutationes:
diuisiones temporū: anni cursus & stellarū dispositiones: naturas ani-
malium & iras bestiarū/ vim ventorū/ & cogitationes hominū: differētiās
virgultorū & virtutes radicū. & quęq; sunt absconsa & iprouisa didici.
Sed unde didicerit ostēdit dicens. Omnium em̄ artifex docuit me sapiētiā.
Qui vero id aggredi proprijs viribus conati sunt defecere: & post la-
bores innumeros nō tam certa q̄ diuersa posteris legenda conscripse-
runt: quorū multitudo si in unum congesta fuerit rudem animum de
sperationis iaculo cōfossū/ inanem/ ieiunū/ aridumq; retrocedere cō-
pellit. & dum alter alterius sententiās aut veritatis amore (quod rarissimū est)
aut arrogantię inuidięq; stimulis agitatus (quod plurimum fieri solet)
carpit: lectorē quē iuuare debuit/ ab eo cognitionis gratiā
quē nō sine sudore conscenderet: deicit. Fitq; ut nobiliores scientiā
anilium fabularum numero supputatę/ pfectores suos nō (ut olim)
laudibus efferant sed contumeliā affectos deliros exhibeant. DIS.
Manifesta quidem hęc. Sed nec mihi hōrū disceptationes curę erunt
si pauca haurire possū: quibus animum meum simul & oblectare &
ad altiora conscendentem fūlcire valeam. laborem igitur istum sub-
ire haud graueris velim.

De origine ratione/ nomine & numero elemen- torum. Capitulū secundum. MAG.

Reator oīm de⁹ gloriosus volens res ab æterno cognitās p̄dicere
in esse/ eandē unā in principio materiā informē creauit: quā ut
p̄misimus Moyses terrā inanē & vacuā/abyssū: & aquā: Ana-
xagoras vero chaos cōfūsum appellat: ex q̄ ut idē astruit diuino sup-
ueniente intellectu/ quattuor p̄dicere elementa: q̄ oīm mixtorū de quib;
bus nūc agimus: materialia sunt principia. Ex his em̄ mutua actione

RERVM NATVRALIVM

Aristotel

nunc elementorum partes: nunc mixtorum diuersae species grupunt. Primum autem de illis: de istis vero posterius differendum. prius autem quod elementa & horum naturas commemorare oportet. DI. Sane. MA. Elementi definitionem a Philosopho. s. media. dilucidata si attendimus: non multa sed unum tantum elementum inueniemus. ait enim. Elementum est ex quo aliquid componitur primo in existente indivisibili specie in aliam speciem, tale autem quid aliud est / nisi prima omnium materiae quae cum non sit ex specie hoc est forma in specie: id est forma dividi nescit. Ceterae definitionis partes. li. i. ca. de materia enodatae sunt. Extenso autem vocabulo quattuor sunt quae elementa vocantur / ignis / aer / aqua / & terra: quorum quodlibet in materiam & speciem siue formam resolui potest. Sunt enim eadem principia resolutionis & compositionis. Horum in universo ordine distinctionem naturalisq; li. 7. cum de Astronomia nobis sermo esset explanauimus. Hic autem ipsa in qualitatibus primis & secundis & communicare & differre nosse oportere est.

Elementi

Elementa
quattuor sunt

De qualitatibus primis & secundis. Ca. iij. DIS.

Qualitates primae quae sunt. MA. In genere tangibilium (de quibus ad praesens sermo est) sunt calidum / frigidum / humidum & siccum. Harum primae actiuae: reliquae vero passivae dicuntur / eo quod istae maioris actiuitatis & resistentiae minoris. Illae autem e contrario actiuitatis minoris & resistentiae sunt maioris. Omnes in suo modo & agunt & patiuntur. DI. Si habes harum descriptiones addas. MA. Calidum est quod homogenia id est entia eiusdem naturae congregat: & eutrogenia id est diuersarum naturarum entia segregat. Vnde si pugillus minerarum auri / igni utatur actione caloris auri partes confluunt. & ab his cupri portiones separantur. Huius est materia ad generationem mouere. Frigidum homogenia eutrogeniae conglutinat. unde hyemali tempore / lapide terram aquam lignumue in unum congelata conspicias. Huius est materia motum in suis perfectionibus sistere. Humidum termino proprio male alieno autem bene terminatur. unde aqua in terminis suis non quiescit: sed donec continetis latera attingat fluit: & his ex omni parte coniungit. Hoc in aere: & si sit verum non tam manifestius. Huius est formarum figurarumque impressiones facilius recipere. Siccum termino proprio bene claudit: alieno autem male terminatur. Vnde lapis aut terra in suis terminis stabilitur: continetis autem lateribus non omni parte coniungit. Huius est formarum configurationes conseruare. DIS. Qualitates secundae quae sunt. MA. Quae a praedictis generationis originem accipiunt / quarum decem annumerabimus: ad quas si quae aliae sunt reduci possunt. Sunt autem haec lubricum / aridum / grossum / subtile: durum / molle / asperum / lenum / graue / & leue. DIS. Num & colores qualitates sunt. MA. Colores / soni / sapores / odores / & ceterae de quibus in categoriis determinatum est qualitates quidem sunt: sed de genere tangibilium non sunt.

Qualitates primae
quattuor

Calidum

Frigidum

Humidum

Siccum

Qualitates secundae
decem

dd ij

LIBER .IX. DE ORIGINE De qualitatibus elementorum & eorum trans- mutationibus. Capitulum. iij. DIS.

Vnc quas nosse oportet elementorum in qualitatibus cōuenien-
tias & differentias edicito. MAG. Vnunquodq; elemento-
rum ex primis qualitatibus duas continet: quæ primam sibi
in summo (per naturā possibile) determinat. Vnde ignis calidus est &
sicurs. Aer humidus & calidus. Aqua frigida & humida. Terra sicca
& frigida. Scinter hæc ignis calidior. Aer humidior. Aqua frigidior.
& terra comprobatur siccor. Et rursus ignis in calore aeris in siccitate
vero terre simbolisat: id est cōuenit. In utraq; autē aque opponitur.
Aer in calore ignis in humiditate aque congruit: & in utraq; a terra se-
ternitur. Aqua in humiditate aeris in frigore terre copulatur. in utraq;
vero igni dissingitur. Terra in frigore aque in siccitate igni similatur.
In utraq; aeri contraria reperitur. DIS. Simbola itaq; sunt ignis &
& terra in frigore. nō simbolisantia vero sunt ignis & aqua: aer & ter-
ra. MAG. Scite confudis. In his autē transmutationis ordo talis est.
In simbolis quidem transitus sit faciliior: in nō simbolis autē difficiliior
& hoc tunc verum est dum resistantiā attendimus. In his em̄ una qua-
litas in illis autē ambq; resistunt. Si autē actiuitatē considerabimus:
utrobique eiusdē facilitatis transitū inueniemus: nā in simbolis una t̄m
qualitatū agit: sic & una solū resistit. In non simbolis vero & duæ agūt
& duæ resistūt. ut ignis siccitate agit in aerem: & aer humiditate resistit
ignis caliditate & siccitate agit in aquā: & aqua frigore & humore ob-
stat. Qualitatū vero alterationes: & formarū substantialium genera-
tionis ordinē superioribus tetigimus. Ratione autē secundarū qua-
litarū quæ sunt grossum & subtile: hoc interest: ut ex uno pugillo ele-
menti grossionis decem generentur pugilli elementi proxime subtilio-
ris. unde fit ut ex uno pugillo terræ generent decē pugilli aquæ: & ex
elemento uno aque decem aeris: & ex uno aeris decem ignis. Sic ex uno pugil-
lo terre centum aeris: & mille ignis generantur. nec tamen de materia
plus sub uno pugillo terræ q̄ sub decem aque: centum aeris aut mille
ignis continetur. unde si elementa de materia quæ participat: & dicto
ordine in raro & denso se excedūt. Sphera autem ignis in millecupla
quantitate superat necesse est. Hac viā adiunctis his quæ libro sepi-
mo de orbium celestium distantia posita sunt totius machine mūdi
mirabilem quantitatem imaginabimur. nam ut ait diuinus Augustinus
libro. xi. de ciuitate. visibilium omnium maximus est mundus: inuisibi-
lium deus. Et li. xxi. maximū mirabilem est mundus. DIS. Faci-
le his assentio. Sed quo pacto aerem aqua humidiorē accipiendū
ut nondum video aqua equidem sicca humectat & ignem exstinguit

Ambro-
hexame-
li. 3. ca.

elementi
rum trans-
mutatio

Augusti

RERVM NATVRALIVM

dd iij.

LIBER .IX. DE ORIGINE

Aer vero & humida exicat & ignē conseruat. **MAG.** Hæc ita esse
 Q uo aer nō est qui hēsit. Sed sunt qui causas querunt. Q uod enim humida
 est humi/ in aere exicari conspiciamus nō ab aere sed vento qui est exalatio cali
 dior q̄ aq̄ da & sicca: & stellarum luce gūenit. aer autē ab his seūctus humectat
 & plus quidem intrinsecus q̄ aquam ppter sui penetrabilitatē. aqua
 autē magis extrinsecus humectat ppter densitatē/virtus em̄ unita for
 tior est. Vnde si decem pugilli aeris in quantitatē unius pugilli aque
 redactę p̄ condensationē fuerint: magis humectabūt/q̄ aque pugil
 lus & ignē exinguerent: quē iam propter raritatē conseruant. Est in
 præter hæc in aere unctuositas ignis palatiua. **DIS.** Sic fortasse ca
 lor ignis in sphaera sua corpus si quod ascenderet facile non exureret
 sed hæc missa facientes/ad mixta sermonem vertamus.

De mixti productione. Capitulum. v. **MAG.**

Icut unū elementū in aliud transmutatur: si id qd agit/passum
 in substantia & virtute multū excedat: sic ex concursu multorū
 elementorū mutua se se actione alterantiū mixtum generatur:
 in quo elementorū & qualitatibus & formis substantialibus deficien
 tibus materię confluunt & mixtionis formā substantialem cū suis quali
 tatibus recipiunt. Est autē hæc forma elementorū formis actualior at
 q̄ perfectior formarū elementariū pfectiones in se cōplicans: quā &
 qualitates qualitatibus elementorū cōsimiles: sed & pfectiores conse
 quuntur: p̄ quas etiā actiones similes actionibus elementorū pducit.
 Ex his mixtionis definitio manifesta est: cū dicitur. Mixtio est misce
 bilium alteratorū unio. Patet amplius elementa in mixto nō pmane
 re formaliter: nec in esse intenso nec remisso: sed virtualiter ad sensum
 datum. Similiter & materialiter manent cū materia mixti ex materijs
 elementorū sit aggregata. Animaduertendū autē pter qualitates actu
 ales in mixto alias quas virtuales dicunt reperiri: nō autē in elemen
 tis. unde piper virtualiter est calidum/ & plumbū frigidum. Hę quali
 tates secunde/qualitates proprias mixti aut verius ipsas formas sub
 stantiales mixtorū consequuntur: & (ut aiunt quidā) ab influentijs cę
 lestibus secreta actione innascuntur. Hinc herbas/gēmas p̄ciosas: simi
 liter & metalla principalioribus stellis fixis & erraticis Hermes trime
 gistus ascribitur. Has etiā Raymundus Lulij in lapidario suo excipere
 in p̄dispositas materias edocet. Sunt etiā qui omniū terrenascencium
 speciales cœli stellas esse volūt scdm̄ q̄ in Iob legitur. Nunquid nostri
 ordinem cœli: & pones rationes eius in terra? Quę utiq̄ concedi pos
 sunt iuxta ea quę li. septimo de astrologia disputata sunt. **DIS.** Her
 bis gēmisq̄ occultas inesse virtutes vulgatum est puerbium: sed dic
 quęso si ex uno elemento mixtū generari possit. **MA.** Nequa q̄: si
 dicta sane intellexeris. Accedit ad hoc qd ait Phūs. Mixta ex eisde nu
 ex elemento sed plumbus pasci manifestū est. **DIS.** Cur dicis manifestū: cuius

Forma
mixti

Mixti
defini.

qualitat
virtuales

mixtū nō
generatur
ex elemento

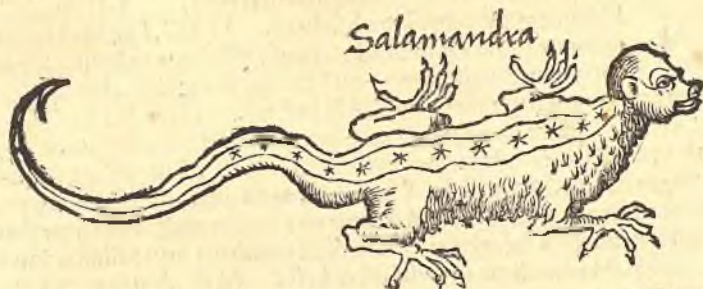
In mixto
quō sint
elementa

Hermes
Raymun
dus
Iob

26. q. 5.
nec mirū
Aristotē

RERVM NATVRALIVM

ad sensum patet oppositū in pisce: qui in solo viuit & nutritur elemen-
to aquę. MA. Quę apud nos est aqua/elementū nō est sed mixtū
nā & in distillatione ab ea terrestreitas facile separatur: cui & unctuosi-
tas quidam aerea admixta cōspicit & eidē ignis quiddā inesse haud am-
bigitur. pars autē aquea p̄dominat. Ideo scriptura sacra pisces de aq̄
productos cōmemorat dicens. Producant aquę repubile alie viuentis.

Augusti. Salamandra quodē & si in igne viuere possit: ut recitat Augustinus
li. 12. d. ci. de ciuit. dei. ab igne tñ nō pascitur: sed ut quibūda vssim est de rore coe-
Plinius li aut imbre nutrit. Et ut Plini⁹ testat. li. x. specul. naturalis. animal est
lacente figura: ignē tactū ut glacies extinguit. De plāis autē q̄ sine pia-
cete semine ex nuda terra pullulare cernim⁹ post hac laus p̄quirēdū.

De distinctione mixtorū & mixtis primę & secundę de compositionis. Capitulum. vi. MAG.

T si omnū mixtorū principia vn̄uersalia & remotiora eadem
e s̄nt illis tñ alia & alia p̄portione cōcurrēbus diuersa mixta est
ciunt: quorū etiā nōnulla/ alijs mixtis p̄fectionibus causę
pingores existūt. Et ut dari⁹ q̄ dicēda sunt capias: mixtorū diuersitatē
lex generib⁹ gnodabim⁹. primū autē ea q̄ primę cōpositionis cēsēt.

DI. O. uē sunt hec. MA. Vapores & exalationes virtute solis &
aliorū astrorū ex terra & aq̄alijsue corpib⁹ resolutę/ quas tñ nōnulli
Phōz quintū elementū/mediū inter aerē & aquā opinati sunt. In eo
hec duo differūt. nā vapor calidus est & humidus. ut est fum⁹ tpe plu-
uiali de mōris vertice alcedēs. Exalatio autē calida est & sicca: unctuo-
sa tñ humiditate nōnunq̄ imbuta. ut est vent⁹ in ventre animalis ge-
neratus. Rursus autē si ista alterata fuerint multorū & in aere & in ter-
ra apparentiū causę erunt. DIS. Quot. MAG. Impressionum
ignitarū/aquosarū/ & medio modo se habentiū. Ignitarū quidē ut sūt
ignis p̄pendicularis: cādela accēsa: lancea ardens: scintille euolantes:
alubascēdens: alubdescēdens: caprę saltantes: stelles cadētes: ignis p̄ce-
dens: draco volās & q̄ sunt huiusmodi naturę. Aquosarū autē ut sūt
grando/grādulę/nix/pluuia/pruina/ros/fōtes/ & flumina. Medio
dd iij

LIBER .IX. DE ORIGINE

modo se habere videntur/ventus & terremotus Hæc omnia (si vapores & exalationes gen^o primæ cōpositionis constituunt) in genere secū de cōpositionis locabimus. nam de horum ordine & generationis modo potius q̃ de essentiali distinctione tractabimus.

De materia efficiente & locis impressionum ignitarum. Capitulum. vii. DIS.

Intersticia
aeris tria
Supremū

d Ignitis igit primū te absoluas. **MAG.** Ignitarū impressio-
num materia est exalatio. causa effectiua calor inflammans.
locus autē regio aeris: quā tribus intersticijs diuisam accepi-
musque sunt supremū/mediū & infimū. **DIS.** Supmū qd dicitur

Medium

MAG. Illam aeris partē quæ igni est vicina & cōigua: trāquilla:
ab igne & stellis calida/pura/rara/ & lucida ad montē ignis (unde &
magis calefit) circūducta & hæc pars aeris estus dici solet. ibi nec ven-
ti: nec pluuiæ. ut experientia docuit eos qui in altissimis montibus pul-
ueri characteres inscripserūt: ac eosdē reuoluto anno illos inueniunt

Infimū

DIS. Mediū aeris intersticiū qd est? **MA.** Aeris pars a regione
ignis remota: nec terrę proxima frigida/tenebrosa/tempestuosa/ac de
montē siue aerii potestati habitatio caliginosa. uti libro septimo di-
ctum est. Est autē frigida: quia ab igne remota: & stellarum radij a su-
perficie terre reflexi ad eā nō pertingunt. hinc etiā obscura est & tur-
bida. **DIS.** Infimū quod dicitur? **MAG.** Aeris pars sup̄fici aq̃
& terrę cōigua: a radijs reflexis calidā & illuminatā. Hoc tū diuer-
sis anni temporibus nō eodē modo contingit. Nam sol in signis septē
trionalibus terras nostras directius respicit: radij ad angulos mino-
res reflectuntur: hinc & calor fortificatur ut nō nunq̃ exalationes cō-
sumat. Sole autē meridionalia signa perustrāte oppositum accidit: &
quādoq̃ frigus constrictiuum fit qd terræ poros ne qd exalare possit
constringit. In vere autē & autumnō dum sol equinoctio appropiat
hæc temperate se habent. ideo tunc ignitę impressiones magis genera-
ri possunt modo quo sequitur.

De generatione impressionum ignitarum. Capitulum octauum. MAG.

Ignitę re-
gionis su-
perioris
impressio-
nes.

c Vm itaq̃ virtute solis & aliorū astroꝝ a terra alij sūt terrestribus
corporibus eleuata fuerit exalatio: Si quidē in calore abūda/
uerit: ad supremū usq̃ aeris intersticiū ascendit. Huius (si in
subtilitate equalis nō fuerit) pars grossa & multa inferius cōglobata
subtilior autē in modū candelę eleuata consistit: & accensa ad instar p-
pēduli q̃ lapide utunt̃ apparet. & ignis ppendicularis nominatur.
Si vero pars grossa pauca sit: dicto modo impressio gñatur: quam lan-
ceam ardentem/ob similem figurā dicimus. Exalatio autem ad hanc
aeris regionē eleuata: si eque subtilis in omnibus partibus fuerit: sed

RERVM NATVRALIVM

rara pars post partē inflāmur & euolat. ad modum scintil-
larum a fornace euolantiū: unde & nomē accipiunt. Si ve-
ro huiusce exalatio multū cōpacta: & equalit̄ extensa inflā-
matur: impressio fit quā candelam accensam dicunt. nā & si
eiusdem longitudinis sit cuius & altitudinis: ob nimiam tamē
distantiam oblonga ad instar candelę apparet. Si autē talis
exalatio ob materię paucitatē equaliter extendi nō possit: in
flāmara sursum tendit. & generali noīe asubascendēs noīa-
tur. hę sunt q̄ in supmo aeris intersticio impressiōes generā-
tur: mediū pcurramus. Vnde si exalatio mediocriter calida
fuerit: mediā aeris regionē nō transgredit: sed in eadē subli-
stis p̄ frigus circūstans fortificatur: & accensa fit impressio
quę asubdescendens appellat̄. inflāmata em̄ descendere vi-
detur: qm̄ a nube frigida deicit. nōnunq̄ etiā in descensu a
nubibus frigidis extinguit̄. qñq̄ donec unā p̄transeat occul-
tatur: rursumq̄ apparet. Ad inferius aeris intersticiū descen-
damus. Exalatio em̄ debiliter calida: in aere qui circa terrā
est subsistit. quę si multa fuerit & dispersa: p̄ frigus noctur-
nū circūstans impellitur: & se fortificando inflāmat: & pars
inflāmata sursum salit. unde & capra salrans dicit̄. apparet
em̄ ac si stupa accensa p̄ cannā sufflaretur. Si autē exalatio
hec continua sit & nō multa: accensa ad instar stelle decidit &
quādoq̄ post se vestigiū relinquit. Si vero multa sit & bene
cōpacta accensa in aere stat: & hoīem transeuntē: aerq̄ im-
pellentē aut sequitur aut p̄cedit. Hęc autē ignis fatuus dicit̄
& frequentius circa patibula: cēmiteria: aut cognas ubi visco-
sitas multa est videt̄. Si vero exalatio multa fuerit & īqua-
lis in subtilitate: in utroq̄ extremo: quod subtilius est ascen-
dit: grossius autem in medio similitudinē facit ventris: cuius
unū dictorū extremorū caput: aliud cauda iudicat̄. & si circa
unū extremorū nubes frigida fuerit: ipsū ex nubis humore
fumat: totaq̄ hęc impressio dracovolans ignē aut fumū spirās
appellat̄. Per hęc si q̄ alię ignitę in aere conspiciant̄ impres-
siones facile diiudicari possunt: nec loca earundem ita determi-
nasse volui: ut alibi generari nō possint. Ex his etiā q̄ in eo-
dem intersticio fieri habent quędā in suprema eius partē q̄
dam in medię alię in inferiore generantur.

De materia efficiente loco & tempore impres-
sionum aquosarum. Ca. ix. DLS.

Citū dignissima hęc sunt: quibz eorū q̄ vulgo appa-
rent mirabilia rationes naturales assignare possum⁹
Ad aquosās igit̄ sermonē vertas. MA. Aquosarū

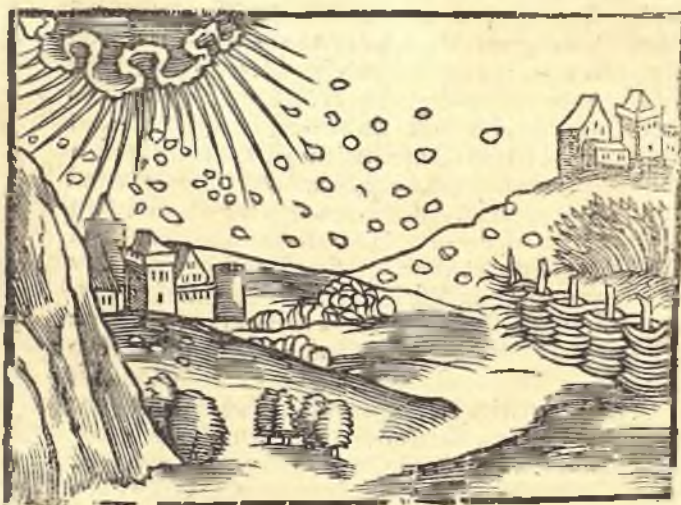

regionis
ignitę me-
die

regionis
ignitę in
fime

LIBER .IX. DE ORIGINE

impreſſionum materia eſt vapor. Cauſa effectiua remota calor ſolis & aſtrorū .propinqua autem actio qualitarū primarū. Tempus eſt hyems ſi frigus conſtrictiū in ea non abundauerit. Locus eſt aeris in terſticium medium & inſimū: ſimiliter & uenter terrę in quo cauerna & meatus varj ſunt: in quibus induſi vapores fontium & fluminum cauſę ſiunt. ut infra declarabitur. nunc modū generatiōis aquoſarum tangamus. **DIS.** Probe.

De Grandine. Capitulum decimum. **MAG.**

Impulſio & **Grando**
aquorū in
ſpeciali in aquā uertere & inſpillare incipit. Frigus aut quoniam magnū eſt: partes iam in guttas verſas & fluētes cōgelat: & grandinē magnā vel panuam: ſecundū frigoris & vaporis diuerſitatē generat. Nonnunquē etiā vapor in media aeris regione in guttulas conuertit. q̄ cadentes in infima regione per antipīſtūm (eo q̄ hac regio calida ſit) cōgelant: tūc grando angularis & ex multis guttulis cōgelata cernit. imagines autē aut hominū aut beſtiarū in grandine ſi quādo reperiunt: ab influentijs ſtellarū cauſate ſunt. Pili autē in eo reperiunt: in uapore eleuantur. Quę autē alij gnāt angulos p cōfricationē in defectu amittit & rotunda cōſpicit. Figura tñ naturalis grandinis ſcricularis eſt: eo q̄ frigus circūſtans magis ad latera uaporē contrahit q̄ ſuſum aut deorſum.

Figura
grādinis. **DIS.** Cur hęc impulſio in uere frequētius quā alijs anni tēporibus

RERVM NATVRALIVM

generatur MAG. quia ver calidum est & humidum: gñationi & elevationi vaporis aptissimū. Estas aut calida & sicca: vaporē exiccat. Hyems frigida: similiter & autūnus multotiens ab inferioribus vaporē resolui nō sinunt. Est em vapor materia grādinis multū calidus: ideo rarus & a frigore circumstante citius penetrabilis & cōuertibilis: unde etiā fit: ut aqua calida hyemis tempore, frigori exposita citius congelerur q̄ frigida.

De Granulis & Niue. Capitulum undecimū. DIS.

Granula.

Ranula aut q̄ in madio & aprilis p̄ius cadunt unde gñantur. MAG. ex eadē materia ex qua generatur grando minus tñ calida: in mediū aeris intersticiū eleuata / in loco tñ balliori q̄ sit locus grādinis / per frigus in guttulas cōuersa: quę ante earundē casum aut cōfluxū extrinsecus ad modū grandinis cōgelant: intrinsecus autē ppter frigoris defectū molliores ad instar niuis pmanent / & rempōib⁹ dictis in climatibus sexto / septimo & principio octauī cadūt ppter q̄litatē cōueniennā. DIS. nix vero unde fit. MAG. ex vapore calido & humido virtute solis & astroꝝ ad infimā ptem mediū intersticiū aeris eleuato / quē ppter sui raritatē / circūstans frigus ingredit / in aquā resoluit / & simul tempore ad modū lanę carptę cōgelat. Accidit autē istud frequētius tēpore hyemali remisso frigore / unde & talis aeris humidū qd calidius est & viscosum non expellitur sed niui mollicie & ouibus alimentū prestat. Sepe etiā nix dum p infimā aeris regionē descendit calore ibidē exiēte in aquā resoluit. unū qd in vallib⁹ pluuia / sup montū iuga nix eodē tempore cernitur.

De Pluuia, Capitulum duodecimum. DIS.

Pluuia

p Luuia autem quo modo generatur? MAG. Cum virtute so-
lis & astrorum vapor calidus/humidus/fumofus/& grossus
ad supremā partem infimi aut inferiorē partem medi intersti-
tū aeris eleuatur/a frigore circumstante in nubē & nubes in aquam
resoluit/& ob grauitatē cadit. Guttatim vero ad terram usq; peruenit
Imber que si cum impetu ceciderit imber dicitur. guttē autē maiores q̄ non/
nunq; sole lucente cadunt bassius in aere generantur. DIS. unde
Pluuia ru- est quod aqua pluuialis nōnunq; rubea videt? MAG. ex adusta
bea. & sicca terrestri terra: que vaporibus tempore calidiore pmiscetur.

DIS. Sed vermes in imbre decedentes unde gñantur? MAG.
nōnunq; minuti & imperfecti virtute solis in vaporib⁹ eleuanti & in
nube actione celsiore perficiunt/interdū autem ex materia secunda
& gñationi vermiū apta/ eleuata cum vapore in nube cooperatibus
lumine & calore cœlesti procreantur.

¶ mes cū
pluuia ca-
dentes

De Rore. Capitulum tredecimum. DIS.

Ros.

r Oris generatio que est? MAG. Ros generatur ex vapore
debiliter calido/grosso & humido non multū a terra in infima
aeris parte eleuato/per frigus nocturnū cōdensato/& in aquā
resoluto, uti in simili videre est in vapore de vase distillatiōis ascendē-
te/qui in alembico supposito in aquā ratione frigoris conuertit. Ca-
dit autē frequentius circa crepusculū. tunc enim aeris infima regio est
fugidior. DIS. unde est q̄ nōnunq; (ut aiunt) oues irroratis herbis
paste moriunt. MAG. Cum vapor de humido aereo quod visco-

RERVM NATVRALIVM

Manna
Laudanū

Alber. ma
gnus tra
ge phig.

fuma est & dulce multum habuerit/in rotem resolutus & herbis adhe
rens/ adueniente solis calore decoquitur/ aquositas consumitur/ reli
quū ad modum farinę albę aut zuccari in follis relinquitur. & man/
na dici solet. per easdem etiā causas laudanū in aere generatur. oues
itacē dulcedinis auidę plus q̃ naturę conueniat comedunt. unde
& fel in ipsis nimia cholera (cui⁹ ille ros fōmētum est) repletur nim
pitur & effusa cholera intestina roditea unde & ouis moritur/nōnunq̃
etiam ex tali rore epar opilatur & sic mors ouibus accidit. horū ex/
perientias se uidisse Alberthus magnus testatur.

oues d' ro
tis dulcedi
ne mori/
uncur.

De Pruina. Capitulum decimūquartū. DIS.

Ruinę generatio qualis est? MAG. Talis ferme qualis & ro Pruina
p ris. DIS. Ferme cur addis? MAG. Nam ad generationē
pruinę requiritur frigus intensius / q̃ sic frigus in generati/
one roris ut vaporem calidum non modo in aquam resoluat: sed &
resolutum congelat. Huius generatio ad sensum patet tempore hye
mis/veris/aut autumnū circa pilos animalium: ex vapore calido/de
ore aut corporibus eorundem exeunte. DIS. Aperissime & igni
tas & aquosas impressiones descripsisti/ad reliqua p̃gamus. MAG
Siste paulisper/nam nondum omnes quę in superioribus in aquo
sarum ordine numeratę sunt transcurrimus. DIS. Quas non?
MAG. Fontes & flumina. DIS. Verum quidem: sed hęc me/
mori exciderant.

LIBER .IX. DE ORIGINE

De Fontium & fluminum origine & perpetuitate, Capitulum .xv. MAG.

locus ori
ginis & æ
manationis
fontis

de perpetui
tate & de
fuit fontis

fontes fiunt
frigidio /
res in æsta
te & cali
diores in
hyeme
un fontium
diuersitas

Enter terræ ut præmisimus / concauitatibus & meandibus quæ
si visceribus plenus est / in quibus (quoniam vacui esse non
possunt) vapores sunt eleuati a terra: qui cum in lateribus ca
uernarum in aquam resoluuntur guttatim distillant / riuulos efficiunt
qui undiquaque in loco bassiore confluentes / tandem ærumpentes fon
tem faciunt. DIS. Decliuior itaque est locus æmanationis &
originis. MAG. Etiam naturaliter autem in valle opposita ascen
dere possunt atque fontales ad altitudinem loci generationis. Altius autem
si artis instrumento scandunt violenter fit: ne in natura vacuum re
linquatur. ex eadem quippe causa nonnunquam in iugo montis / fons
scaturire cernitur: cuius aque per cauernas quasi per cannalia quæ ar
te fiunt in sublime feruntur. DIS. Sed unde est quod quosdam semper
æqua mensura manare / quosdam vero hyeme crescere: reliquos autem
æstate minui aut penitus deficere cōspicimus? MAG. Id ex dispo
sitione montis seu loci originis & qualitatum mutationibus accidit.
Montes equidem solidiores quorum cauernas aer exterior facile in
gredi non potest perhenniores aquas æuomant / prioribus etenim
vaporibus in aqua resolutis: ne sit vacuum mox resoluuntur alij /
quibus rursus in aqua conuersis semper alij succedunt. Montes ve
ro porosi vapores non cōuenient. & aerem exteriorem (maxime autem
æstatis tempore) exiccant recipiunt cum calore exiccante: ut nec va
pores: nec frigus conuertens retineant. accedit ad hæc actio influen
tiæ exiccatiuæ: quæ nunc in illo / posthac in alio prædominatur loco / ex
rotatione celorum. unde etiam paludes in terram fertilem conuertunt.
hyemis etiam tempore cum pluuie multe sunt accidentaliter hi fontes
augentur. DIS. Sed calor in hyeme & frigus in æstate fontis unde
æueniunt: cum potius contrarium accidere deberet? MAG. Causa
huius ex fortificatione frigoris cauernarum terræ accipitur. Hyemis
equidem tempore cum perexterioris frigoris pori terræ constricti sunt:
exalationes calidæ exitum non inuenientes / clausi resistunt & vapo
res: simul & resolutas aquas calefaciunt in quarum ægressu & exalare
videntur. In æstate vero pori aperti sunt & exalationes respirare po
ssunt. Frigus autem cauernarum propter exteriorem caliditatem per
antiparistatim fortificatum fontales aquas in frigidat. Eadem causa
etiam celaria æstate frigescunt & hyeme calefiunt. DIS. Assensio.
sed dic quæso unde thermis tanta caliditas & fontibus tanta diuersi
tas in colore: sapore: & varijs effectibus innascitur? MAG. Thermæ
calefiunt quia circa mineras sulfureas & accensas fluunt. Fontium autem
diuersitas est / ex varia primarum qualitatum permixtione influentiarum

concurſu: minerarum quoq; & terrarum per quas tranſeunt diuerſi-
tate. Eorum vero quæ mirabiliſſima videntur rationem particularẽ
reddere difficiliſſimum. Eſt enim ut recitat Aurelius Auguſtinus lib.
21. de ciuitate Dei fons apud Garamantes in die tam frigidus ut bi-
bi non poſſit: in nocte autem tantę caliditatis ut tangi nequeat. Eſt &
alius in Epiro qui accenſam faciem extinguit: extinctam autem accẽ-
dit. horum ratio ut aiunt viſ eſt naturæ: aut potius voluntas dei.
DIS. Hæc igitur tranſeamus. quos autem pro uſu noſtro meliores
eſtimas edicito. MAG. Meliores ſunt (ut philoſoſi aſtruunt) leuioreſ
in pondere/putiores in ſubſtantia: nõ ſtantes/ ſed continuo ſuper lu-
to puro ad orientẽ profluenteſ. DIS. Ecce in fontium naturas di-
greſſi/ cauſas fluminum tranſiuimus. MAG. Fluminum cauſe eẽ
dem ſunt q̃ & fontium. Flumen equidem fontium cõcurſus eſt. un-
de ex fontibus Ior & Dan q̃ ſunt ad radices Libani: fluui⁹ Iordanis
e quibus & nomẽ habet efficitur Idem de fluminibus terrę noſtrę in
prompto eſt videre. DIS. probe. Sed q̃rſum flumina iugiter la-
bentia pueniũt. MAG. Oĩa liberioris aquę maris ſc; ſinus intrant

Fõtes me-
lioſes

generatio
fluminũ.

LIBER .IX. DE ORIGINE

ait Sapiens. **DIS.** Mare igitur ex his auctum terminos proprios transgredietur: contra id Psalmigraphi. Terminum posuisti quem non transgredientur neque conuertentur operire terram. & Dominus ad Iob. Quis condulit ostijs mare & infra. Circumdedit illud terminis meis & posui vestem & ostia & dixi. usque huc venies & non procedes amplius & hic confringes rumētes fluctus tuos. **MAG.** Propter hæc quidā flumina aliqua per oculos terre meatus a mari exire / rursus in alia parte illabi affirmat. Nonnulli vero mare fluminibus auctū rursus continuo Solis & aliorum astrorum feruore per eleuationem vaporum minui asserunt. & utrumque sustineri potest. Ait enim scriptura. Omnia flumina intrant in mare: & mare non redundat. ad locum unde exeunt flumina reuertuntur: ut iterum fluant. Quæ autē per se adducuntur scripturę: testantur diuini id esse operationis / non nature: quod maxime in eo apparet / quod fluctus undosi maris tanquam montes aquarum insurgentes impetum suum ad litus illidunt & constitutos terminos custodiunt.

Psalm. 103.
Iob. c. 18.

Ecclesi.

De maris falsedine / fluxu & refluxu. Capitulum sedecimum. **DIS.**

Via ad mare sermo noster defluxit: causas falsedinis / quotidiani fluxus & refluxus eiusdem / si in promptu sunt pandas. **MAG.** Salsedinē maris puenire ex p̄mixtione sicci terrestris adusti virtute solis eleuati atque vaporibus humidis maris incidentibus p̄mixti: vulgatum est. ex simili equidē causa aqua per cineres colata amara

RERVM NATVRALIVM

fit. Accedit ad hoc qd ardor solis dulciores leuioreſq; aquas continuo
 eleuat terreſtre ita vbi reſiſtis; hæc equidem ſeparata debite aquas
 maris dulces relinquunt. ſicut nouerunt qui p vas cereũ clauſum miſſum
 in mari aquam dulcem per poros inſtillantẽ recipiunt. Flumina quo
 q; ſi que de mari egrediuntur / per arenam & terrã colata / nō amara
 ſed dulcia ad nos perueniūt; & dulcia continuo reintranda reſiſtunt / ne
 mare ſemp amariuſ & magis ſalſum fiat. Sunt tñ qui ipſum a primor
 dio amarũ creatũ aſſerunt. DIS. De fluxu autẽ & refluxu maris
 qui eodẽ die curantur his aut quater fieri ſolet: quid aſſerſ? MA.

Mare fit
 dulce.

Macrobi⁹

Huius cauſa ad lunã humidorũ dominatricẽ referẽda eſt: ad ipſius eg
 dem cremenũ & decremenũ humores pene vniuerſorũ mutari certũ
 eſt. unde luna ſub ſole currente (quod in nouilunio euenit) lumen vtrũ
 uſq; impeditũ aerẽ ſubũſare nō poteſt: qui ingroſſatus in aquã verũ
 fitq; maris cremenũ in ſubſtãtia. qd effluxus neceſſario cõmittitur.
 Luna vero in oppoſito ſolis conſiſtẽte qd in plenilunio contingit totũ
 lumẽ ſuũ inferioribus trãſmittit: nec ſolis lumẽ quo minus maria re/
 ſpiciat. phibet. Hinc aqua maris: q ob ſui groſſitiẽ vapores cõdinet ra
 reſcit / aſcẽdit & effluit ad inſtar lactis calefacti. Eſt autẽ hoc cremenũ
 non in ſubſtãtia ſed accidẽte p rarefactionẽ. In quarũ autẽ interpoſi
 tis nũc creſcit & nũc diminuit ex cauſis ſiſtibus. unde in prima quarta
 lunationis decreſcit mare in ſubſtãtia. in ſecunda augmentat accidẽta
 liter rarefactionis via. In tertia rarefactio decreſcit ppter luminis de/
 cremenũ. in quarta q iã ſoli appropinquet rursus ſubſtãtia maris auge
 t per aeris inſpiſſationẽ. Quãtũ autẽ ad qrtas diei naturalis / mare lunę
 motũ imitat. Dũ em luna ſup orizonta verſus cõli mediũ aſcẽdit: cre
 ſcit & fluit mare. luna vero a medio cõli ad occaſum declinãte decre/
 ſcit mare & refluit. Rursus luna ab occaſu verſus angulũ noctis pgre
 diente / mare creſcit & fluit. ipſa autẽ ab angulo noctis verſus orientẽ
 aſcẽdente / decreſcit & refluit. DIS. Si fluxus maris motũ & lumen
 lunę imitat / maria ſupra orizontẽ a q incumefcũt & fluunt / luna ſub
 orizonte gradient? MA. Sequunt motũ ipſius lunę concurrente lu
 mine a ſtellis & parte cõli oppoſitis reflexo. ea autẽ ſupra orizonta mo
 tũ idẽ ſit lumine directo & modo fortiori. virtutes em reflexę debilio
 res ſunt virtutib; directis / q; ab origine ſunt magis elongatę. DI.
 Ex hoc ergo ratio patet: cur nũc fluxus diurni / nocturnis ſunt fortio
 res: nũc debiliores: & ecõtrario. MA. Non tñ ex iã dicto: huius cau
 ſa ſumĩ põr cũ reflexum lunare lumẽ tãtũ vigoris non ſit: ſed ex pãctis
 de cremenõ ſubſtãtiali & accidẽtali. Inſup & ex diſtãtia aut ppinquã
 te maiore. unde luna exiſtente in auge ecẽtrici & epicycli / fluxus de
 biliores ſunt: eo q tunc maxime ſit elongata a terra. In oppoſitis ve
 ro partibus terre maxime eſt ppinqua: ideo tũc fluxus ſunt fortio
 res. Similiter ſi luna in circulo meridiano ipſi zenith fuerit magis pro
 pinqua. Cooperantur ad hoc ſtellę fixę quibus luna coniungit ſimi

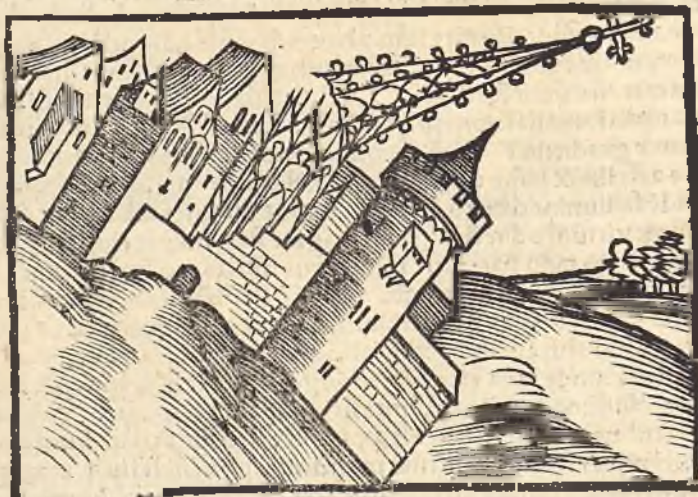
Flux⁹ &
 refluxus
 maris.

LIBER .IX. DE ORIGINE

liter & planetarū concursus & mora super horiſōta. Vnde ſi taliū plu-
res cauſe coierint/ nōnunq̃ diluuiū periculate efficiūt. Sic & nonnulli
diluuiū generalis cauſas assignare conati/plurimorū planetarū concu-
rum in Cancro calculatiōibus ſe inueniſſe dixerūt:at vero illud ſine ra-
tione/cū huiuſcemōi cōſtellationē ducētis & amplius annis diluuiū p-
ceſſiſſe compertū ſit. DIS. Vnde autē eſt cū dictę cauſe non rātū mare
ſed etiā cetera flumina reſpiciāt:ea tñ intumeſcere nō faciunt? MA-
p̃ter dictas cauſas accedit etiā aquarū diſpoſitio: q̃ eſt ſpiſſitudo/ſalſe-
do:& in uno loco ſtatuſ tepore longo, p̃ ſpiſſitudine aq̃ ſpiritus con-
ceptos fortiter retinet & in ſpumam vertitur. a ſalſedine generalē ha-
bet calorem & a ſtatu in uno loco multorū per ſolem recipit ſpirituū
generationē. Hęc quia nō in omnibus maribus eque fortia ſunt/nec
in fluminibus dulcibus repiunt/ideo fluxus & reſluxus in maribus
non eſt equalis:& in fluminibus aut nullus/aut ita modicus ut pci-
pi facile nō poſſit. Sic & mare mortuū p̃pter nimiam eius groſſiciem
a lunę influentijs moueri nō poteſt, dicit Albertus. Horizon autem
quia ubiq̃q̃ locorū variat̃ accessus & reſceſus in marib⁹ variari ne-
ceſſe eſt. Sunt autē q̃ morib⁹ oceani alias ab his q̃ poſitę ſunt rōes af-
ferūt, aiunt em̃ in mari abyſſu, pfundiſſimā: de q̃ rupi ſunt fontes
abyſſi &c. Iuxta quā & cauem⁹ nō p̃uēt in quib⁹ de ſpiramēte aquarū
venti concipiunt. qui aquas maris p̃ patentes terrarū cauernas in aby-
ſſum attrahūt:& ea exundante rursus magno impetu repellūt. Hos
autē ventos: ſpūs procellarū intelligūt/q̃ ab inſluxu lunę/& ne vacuū
ſit in natura frequētius mouent̃, alias cauſas breuitatis gratia tranſeo

Albertus

Plinius

RERVM NATVRALIVM

De terre motu. Capitulum. xvij. MAG.

X his etiam tremore terre prouenit. Cū em̄ in visceribus terre va-
pores obstructi exēdi locū nō inueniūt: in die p̄ radios solares
calefiūt & subleuant̄: rursus aut̄ p̄ nocturnū frigus ingrossant̄
& utroq; mō mori exitū querētes latera terre & cauernarū cōcutiunt/
nōnunq; etiā rumpūt: & terram tremere faciunt. sepius aut̄ in nocte.
Quod si exitū nō inueniūt: nōnūq; terrā ad modū mōticuli aut collis
gleuāt: quā si rumpūt cineres & lapides eijciūt. Foveas magnasq; vo-
ragines causāt: q̄ si circa flumina eueniūt: ripa ad distantiā aliquā tota ab-
sorbēt. Si aut̄ in alueo exierit hī indulsus spūs aquā extra terminos riparū
efficiētes p̄ticulare diluviū efficiunt. DIS. Sane. sed ob quā causam
nōnunq; pestis terremoto cōmittat̄? MAG. Spūs hī indulsus si ve-
nenosus fuerint: exētes aerē corrūpūt & inficiūt: ex q̄ pestilentia p̄ticu-
lare saltem in locis ubi hęc accidūt sequi necesse est. DIS. Fortasse il-
lius ecclesia meminit in b̄ndictiōe salis & aquę: cū dicit. nō sit tibi spūs
pestilēs & aura corrūpens. MA. nimis: cū & p̄ates tenebrarū his
s̄bitibus multoties utantur: aut ut homines ledant in corpore: aut
sensus alienent & visionibus decipiant. Ab his nōnunq; oculi & vul-
tus eorū qui subterraneos specus aut antra ingrediunt̄: immurantur
maxime autē eorū qui a demonibus responsa accipiunt: quæ in hu-
iuscemodi antris dare solent. Sed hæc eo loco satis discutienda sunt
quo necromanticorum figmenta confutabuntur.

colles fiūt

diluvium
p̄ticulare.
pestis seg-
tur terræ
motum

De Ventis. Capitulum. xvij. DIS.

Vm & a talibus cauernis montiū venti egrediunt̄? MAG.
nō omnino inficior. Vētus em̄ ut parebit exalatio est calida &
siccā: quā etiā in visceribus terre ḡnari certū est: q̄ egressa & late-
raliter circa terrā mota vētus nōiatur. DIS ad hoc fortasse alludere
videt̄: q̄ Virg. Aeolū cuspide laterib⁹ mōtis infixa educentē ventos
scribit. Et illud dauidicū. q̄ p̄ducit vētos de thesauris suis. Sed edictio
cōtem vētorū originē. MA. vētus ut p̄missum est Exalatio est calida
& siccā lateraliter circa terrā mota. Cū em̄ calida sit aeris regio: &
trāsire nitit̄: frigus aut̄ medię reḡiōis obuians eā deñcit: q̄ (ratione ca-
loris q̄ fortius in ea p̄pter terrestreitatē teneē) reascēdit: & rursus a fri-
gore cū impetu versus terrā deñcit: p̄pter calorem aut̄ q̄ semp in altiora
tendit: s̄p̄ & p̄pter aliarū exalationū occursum nō directe versus faciē
terre sed lateralit̄ mouet̄ & vētus / spūs / seu flatus dicit̄. Dauidis aut̄
dictū glosa exponit de oculis causis. DIS. Cur aut̄ hęc exalatio cū
calida sit non ut hęc e gbus ignitę fiunt imp̄ssioēs accendit̄? MAG.
p̄pter unctuositaris carentiam de qua si quiddam habuerit nōnunq;
accendit̄ & vētus fit quē gr̄ci Τυφων a πο Τυφω id est incē
do nominant. Hic fit dū exalatio terrestris unctuositaris nō omnino
expers: in nube conclusa per foramē egreditur: & pars egressa a ter-
ra resiliens: rōne caloris reascendens: p̄ alteri descendenti circulariter

Ventus

Virgilius
æneid. 1.
psal. 34.

Typho

ec h̄

LIBER .IX. DE ORIGINE

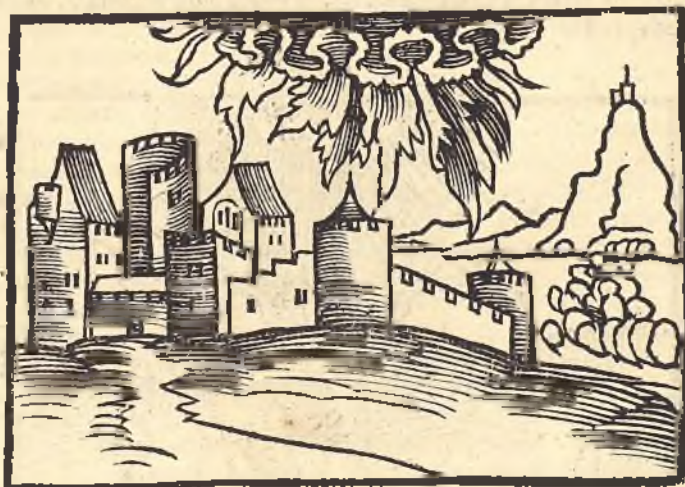
involuitur / arbores quādoq; eradica: testa atq; edificia alta deſcēda
& inflāmata ad inſtar rotæ ardentis apparet. Si vero exalatio tota ſit
Ethnephias aut villas cōſumit / & a vulgo diluviū ignis: & ab alijs ethnephias dici
as ſoler. Cum autē duo venti oppoſiti & que fortes cōcurrunt: aut unus
Turbo a reſiſtente fortiter repercutitur / aut deſcendens de aere ſuperiore /
aliū a terra aſcendentem ventum obuium habuerit: per gyrum in /
uoluuntur: pulueres folia / paleas & ſimilia a terra eleuant. & turbo
dicitur. DIS. Ventos oppoſitos quos dicis? MAG. Quorum
origo eſt ab oppoſitis terrę partibus. Quattuor equidem ſunt venti
principales a quattuor mundi plagis orientes: quorū quilibet duos
habet collaterales: ſiuntq; numero duodecim. ut ſubiecta admonet
deſcriptio. Hi omnes in origine calidi ſunt & ſicci: ſed a terris diuerſis
per quas flare ſolent / diuerſas qualitates fortiuntur: & in progreſſu
ex permixtione exalationum quas reperiunt augentur. Flatus autē
ipſorum nōnunq; ex defectu caloris intercipitur: calore autē vigorato

MERIDIES

RERVM NATVRALIVM

restauratur. Pluuię etiā calor adurens; aut frigus intensum poros terre
 constringens; ventos abscindunt. ex his naq; exalatio & materia vēis
 aut absumitur; aut eleuari phibetur. Sed nec hoc quidē silentio transire
 fas est: ventos scilicet collaterales nauis maria fulcantibus multo plu
 res esse cognitos; secundum quos vela regenerauerunt. Concurſu etiā
 marium nō modo collaterales; sed etiā principales oriri possunt. Nam
 due reflectiones in occidentē: una in septentrionē: alia in austrum ze
 phyrum generant. due in orientē se diuidētes; eorum procreant. Oriē
 talis autē & occidentalis in septentrione concurrentes boream; in au
 stro vero austrum cauant. Si orientalis vergens in austrum velocior
 sit occidentali: fit ventus medius inter zephyrum & boream. Si autem
 occidentalis velocior fuerit: fit ventus medius in boream & eorum.
 Pariformiter & in aliis est videre. Verum tamē nō semp ad nos deueni
 unt venti a quotidianis his fluctibus geniti. Interdum etiam cardina
 les nominibus collateralium: & collaterales nominibus cardinalium
 inscriptos inuenies. ad reliqua tranſeamus.

De tonitru & conſcatione. Ca. xix. DIS.

Et adhuc quod circa naturas ventorum declarandum cenſeo;
 e MAG. Quod? DIS. An neſonus quem tonitru dicunt;
 ex ventorū; aut potius nubium collisione in ſuperioribus cauſe
 tur. MAG. Vtrumq; in ſcripturis nō inferioris ordinis viri tradidere
 Principalior tñ cauſa hui⁹ eſt ſciliſſimo nubis; facta hoc modo. Cum vir
 tute ſolis & aliorum aſtron; eleuatur vapor; & in eo exalatio uſq; ad
 onis
 ce in

LIBER .IX. DE ORIGINE

medium aeris intersticiū / vapor exalationē circumdans / in nubem inspissatur. huius frigus dum exalatio inclusa sentit: se cōtrahit: fortificat contra latera nubis impellitur: inflātur: & exitum nō inueniens / violenter nubem rumpit. Maxime autē dum hanc nubem alia superior cōprimat & inferior fortius resistit. tunc em̄ exalatio nondum inflāmata nubem scindit: & in exitu ex vehementia motus incenditur. Hunc sonū tonitru / & hanc incensionē coruscationē dicimus. Licet autē simul fiant: aut coruscatio post sonū (si exalatio nō in nube sed exeundo inflāmatur) prius tñ ignem & sonū percipimus ppter visus subtilitatē. Nonnunq̄ ignē videmus & sonū nullum audimus: ut in estate tpe serotino. Sonus em̄ nisi foris fuerit anteq̄ via multiplicatiōis (de qua in musicis) per aera ad aurem perueniat deficit: aut ppter debilitatem auditum non mouet. Velocitatem visus & tarditatē auditus sensibiliter experimur dum aliquem eminus ligna secantem cernimus. frequenter em̄ sonum primi ictus tunc demum audimus dum ipsum secundario lignum ferire conspiciamus. Excalefacta autē exalatione nubem frangi & ex fractione huiusmodi sonum causari argumenta prēbent castanea assata: & vesica aere repleta & violentē compressa.

Visus vel
lodor est
auditu.

De fulmine & eius effectibus. Ca. xx. DIS.

Fulmen

Nde autē fit / aut quid est quod tonitru comitatur: & fulmē dī dī solet. MAG. Fulmen nōnūq̄ dicit exalatio sulfurea venosa violētē e nube depulsa impetu suo & vi penetratiua &

RERVM NATVRALIVM

subtilitate arbores scindens: animalia interficiens: metalla & cetera res
 sistentia demoliens atq; consumens: quæ si grossior fuerit: resistentia
 corpora adurit: conglobatior vero dissipat. Quandoq; autē fulmen
 lapis est ex vapore & exalatione terreferi & minerali in nube maxime
 viridi aut nigra/virute ignis & influentia decoctus: qui rupta nube
 cū impetu densit muros findit edificia dissipat & inflamat. Vtrūq; in
 exalationē scq; & lapidem vent⁹ subtilis antecedit: qui corpora mouet
 aut diuidit versus q̄ fulmen venit. Quidā autē Phō⁹ considerātes mi
 rabilem fulminis operationē/īpsum nō opus naturæ: sed summi dei
 effectū immediatū arbitrati sunt. DIS. Hanc fulminis operationē
 patefacias. MA. Ex multis pauca adducā q̄ Auerrois Alberthus & effect⁹ ful
 ceteri phō⁹ cōmemorant. Primo nāq; fulmē gladiū in vagina/aurū minis mi
 in bursa/& pedem in calceo demolitur: vagina bursa & calceo ileis rabilis
 porosa equidem sine resistentia ingreditur: circa solida vero & resiste
 tia diutius moratur donec ea cōminuat & resoluat. Sic & hominē aut
 animal aliud intrinsecus in fauillam & cinerē redigit: extrinsec⁹ autē
 illesum & sine macula relinquit. Rerū etiā in aqua consumitur: quæ extra
 aquam minime ledit. Venenositatē etiā sua unum interficit & proxi
 me stantē minime ledit. Sua subtilitate de pariete in parietē: de cubili
 in cubile: inferiore in superius mirabili velocitate mouetur. Interdum
 vas cōminuit: vino aliq̄ diu in pellicula quadam ex viscositate vini
 subito extracta & indurata consistente: sed vinū hoc venenolum reddi
 tur. Animalia autē venenosa fulmine percussa omne venenū amittūt
 Nonnunq; arboris aut vitis medullam interimit/stipite ppter poro
 sitatem illesa. Ligna autē poros tortuosos habentia a fulmine facile
 nō ledunt. Aliqñ fulmē vestē aut crines hominis adurit homine ille
 nam cum debilis virtutis fuerit in id quod aliquid humiditatis cōtinet
 ut corpus hominis agere nō potest: sed sicciora aggreditur. tale etiā si
 cutem hominis penetrauerit ipsum inflatum & colore immutatū ex
 hibet. De reliquis etiam dictis rationes & causas assignare non erit
 difficile cetera videamus. DIS. Quæ? MAG. Galaxiam Iridē
 Halonem & Cometerem.

De Galaxia. Capitulum. xxi. DIS.

Alaxiam quid dicis? MAG. Circulum album in celo per Galaxia
 g pedes geminorū & sagittarij principium protensum. DIS.
 Hic fortasse est quem libro septimo cum de natura stellarum
 differeres circulum lacteum dicebas: non de natura elementari: sed ce
 lesti siue stellari. MAG. Hic ipse est. & a græcis galaxeas a gala qd
 est lac. latine circulus lacteus dici solet. Sed de eo mētionē fecisse iam
 non memineram. Iridem videamus.

De Iride & Halone. Capitulum. xxij. DIS.

cc liij

LIBER .IX. DE ORIGINE

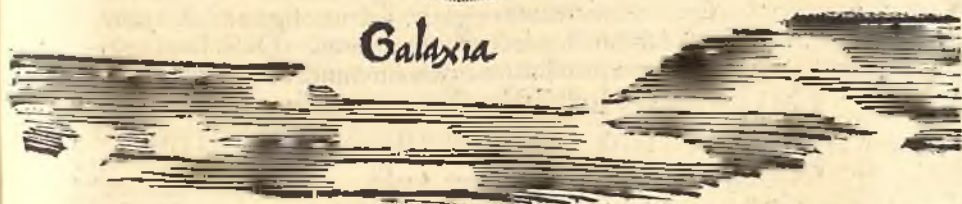
- Iris.** **I**ris quid est? **MAG.** arcus tricolor in nube rorida & concava ex resplendentia solis oppositi apparens. Nubes equidē rorida propter cōtinuitatem guttularū satis tēsa atq; polita/ad instar speculi se habet; sed propter paruitatem guttularū nō figurat solis ut est/sed colores quosdā ex reflectiōe radiorū solarū representat quemadmodū ex resplendentia solaris luminis per vitrum aqua plenum in obiecto pariete videntur. **DIS.** Sed unde prouenit hec colorum diuersitas? **MAG.** Ex nubis dispositione. Nam ubi nubes fuerit densior fit reflectio fortior; & videtur color puniceus. album enim visum p̄ nigrum/rubeum siue puniceū apparet. Vbi nubes rara/fit reflectio debilis & videtur color viridis. Sed ubi rarior est nubes; fit reflectio debilior; & videtur color alurgus ad instar lapidis lazuli. Color vero glaucus siue fanchos generatur ex iuxta positiōe viridis & punice. Vnde & inde marcescente puniceus in glaucū transit. Nonnunquē ex resplendentia iridis in nube superiore alia iris cernitur; que est imago siue idolum inferioris a sole causati/propter quod in ea colores debiliores & opposito modo situati apparent. q̄q; etiā talis iris etiā quādoq; a solis resplendentia fiat. Figura autē arcualis iridis ex radiorum incidentia prouenit. Et huius causa principalis consistit in nube. ut dicitur propositio decimanona tertie partis perspectivę. unde radius solis incidens per foramen rotundum/rotundus est. in berillo tamē hexagono obiecto iris non rotunda secundum naturam radij/ sed hexagona apparet; progressum tamē radiorū a sphericali corpore solis/cooperari nō omnino abijciendum censeo. Est enim centrum iridis in eadē linea cū centro astrī. unde sequitur ut iris semicirculo maior apparere non possit: nisi forte quantū distantia oculi videntis a terra addit. & tunc quidem semicircularis apparet cum centra amborū in horizonte sunt/ unius in oriente & alterius in occidente. Quāto autē sol ab horizonte plus distat tanto arcus iridis semicirculo minor apparebit. unde de sole existēte in meridie/minima iridis portio possit videri. **DIS.** Posset ne iris causari ex resplendentia lunę? **MAG.** Posset. Sed in colonibus longe debilior; propter lunaris luminis debilitatem & non nisi luna plena: nocturno tempore & vapore siue nube rorida multū disposita. Circulus autē circa lunam aut aliud astrum apparens. Halo dici cōsuevit. Et fit cum vapor in raritate & densitate mediocri/ dyametraliter inter astrū & visum nostrū interponitur: super quē lumē astrī incidens ipsum in medio disiungit/ in extremitatib⁹ autē radij refrangunt propter vaporis densitatem/ in quibus etiā colores (& si debiles) videntur. Ex eadem causa colores varios in aere cernim⁹: maxime autē puniceū circa solis ortum vel occasum/ similiter virgas coloratas in nubibus discontinuis videmus. In nocte autem voragine & hiatus in celo videre nos dicimus: cū eadem in vapore cuius modum densius est: propter longiorē distandā contingant. Soli autē
- Colores iridis**
- Figura iridis**
- Centrū iridis**
- Halo**
- plēs soles**

RERVM NATVRALIVM

halo

Galaxia

Iris

LIBER .IX. DE ORIGINE

Si nubes a latere obiectæ fuerint ex reflectione plures soles quas pare-
 lios greci dicunt: representant. sicut in speculo aque imerso cum sole
 stella cernitur: q̄ non est nisi secundaria solis imago. **DIS.** Facile his
 assentio. Sed de iride ambiguitatē imittit: quod nuper in Gen. me le-
 gisse recordor: post diluuiū generale deum in signum fœderis quod
 cum Noe pepigerat: hunc arcum in nubib⁹ se positurū spondisse.
 Si igit̄ eo modo quo dictū est causaret̄ / utiq; ante diluuiū sepius ap-
 paruisse. **MAG.** apparuit utiq; sed tunc signum fœderis nō erat.
 Noe igitur in signū fœderis ex institutione hunc arcum acceperat. ut
 quæ ante hac pura res naturalis & nullius pacti signū erat: tunc signū
 esse inciperet: & res naturalis in causis suis esse nō desineret. Quæ
 admodū lapis quo agrorum limites distinguimus nō tunc lapis esse
 incipit: cū in signū distinctionis erigitur / sed tunc signum esse cepit:
 qui prius erat: sed distinctionis signum non erat. **DIS.** Intellico.
 Sequitur autē ut iuxta pmissorum ordinem nunc cometā describas.

**De Cometa & bellis: sterilitate terræ: morte Prin-
 cipum / & ceteris malis apparitionem cometis con-
 sequentibus. Capitulum. xxij. MAG.**

Cometa.

c Omnes est exalatio terrestris: calida: & sicca / pinguis & visco-
 sa: virtute astrorū ad sup̄mā aeris prem̄ eleuata: & ibidē in-
 censa. Sunt tñ qui cometā exalationē dicunt subtilē non inflā-
 matam: sed lucentē a lumine solis & astrorū in ipsa incorporato. Gene-
 ratur hæc exalatio actione astrorū in visceribus terræ. maxime dum
 pori p̄ frigus stringunt̄ & egreditur cū per calorem̄ resoluūtur. Nō autē
 tota simul eleuat̄ / sed pars post prem̄ ascendit: & nouē continue ge-
 nerant: a quibus etiā cometes in sup̄ionibus nutritur diutius / & ipis

**diuersitas
cometarū**

impeditis desinit citius. Diuersificant̄ autem in quantitate / figura / &
 colore / secundū materię differentiā. unde si materia in medio bene
 compacta / in extremitatibus vero circūquaq; rara fuerit: videt̄: quasi
 astrum crinosum. Si autē materia equaliter spissa / sed in longū protē-
 sa sit. ut stella caudata apparet. Si autē cauda corpore rarior fuerit: cer-

**Colores
cometarū**

nitur ut stella barbata. Raritas etiā & densitas materię colorē variant
 Secundū astrologos autē Cometa de natura Saturni: cerulei aut plū-
 beī coloris est. quæ autē de natura Iouis alba ad instar argenti lucidi
 videtur: & quæ de natura Martis rubea. quæ de natura solis: ut aurum
 argento mixtum apparet. quæ de natura veneris / spissa ut nubes cer-
 nitur. Mercurius autē cometem suum ceruleum dæmonstrat. Cauda
 edam & caput draconis & aliarū constellationū naturę mutationem
 in his facere dicunt: sed hæc ad presens commemorasse nō probasse suf-
 fidat. **DIS.** nōdum motū & significatiōes cometarū explanasti.

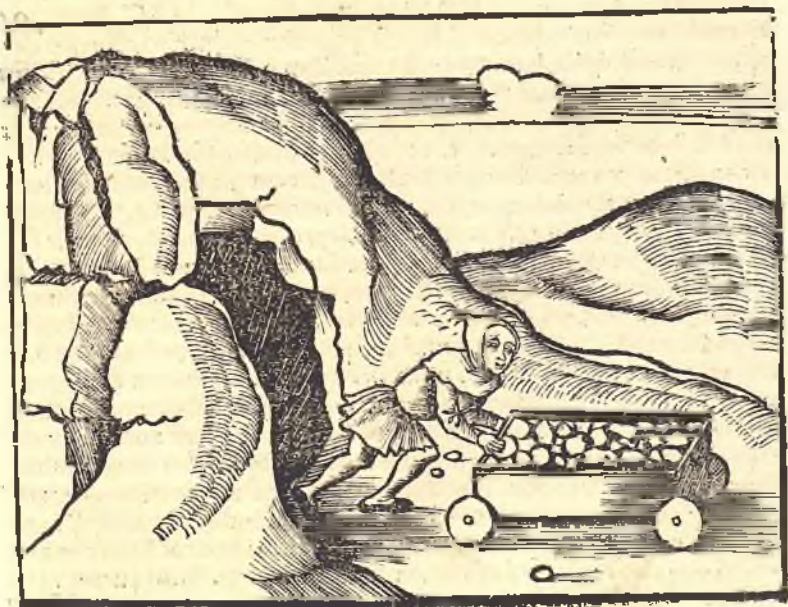
**motus co-
metarum**

MAG. Cometes mouet̄ ad motū continēdis aeris: per diem natū-
 ralem circueundo terā. Significatiōes cometarū sunt varię. generalio

astrū
nosum

RERVM NATVRALIVM

res autem sterilitates/pestilentię & seditiones. Sterilitas quidē maxi significat/
 me ubi siccitas & caliditas intense nocere possunt. hę em cometam & tiones co
 antecedunt & sequunt. Priuatur etiā terra eo tempore cōmuniter omni metarum
 fecundo humore. In terris aut paludinosi sequit quādoq; fertilitas. sterilitas
 Pestilentię aut sequunt inam cum substantia cometę/ q̄ subtilis est & terre
 bene digesta/ alię exalationes segregatę tanq̄ impuriore & vene/ pestilentię
 nose eleuant. Vnde & tempore cometę ante aut post/ventus/terre/
 motu s/ & ignitę impressiões plurimę fiunt. ex his itaq; aer infectus
 & cōtinuo inspiratus/vitalem spiritū debilitat/ & tandē extinguit: ra
 done etiā siccitatis homines incendit. Mortem autē Principū come mors pri
 ra fortasse ex eo significare dicitur: q̄ Principes ut magis delicati vel apum
 intemperati ab aere corrupto diu inficiunt. aut q̄ mors Principis
 unius pluriq; multorū popularium diuulgatur. Seditiones autem co Seditiões
 metę forsitan significant: q̄ ab aere imurato nō modo spiritus vita/
 lis/ sed & animalis imutatur: ad cuius imutationem sensationes quo
 rum principium est variantur: fantasia perturbatur: appetitus irascibi
 lis & concupiscibilis excitatur: ad cuius impetū nōnunq; ratio condes
 cendit/ & his moribus similia diiudicat: & voluntas q̄uis de se libera
 secundum dictamen rationis imperat. Sed vir sapiens ut in libro sep
 timo cōclusimus cum Ptholemeo/ dominabitur astris. DIS. quin
 imo & fatidicis astrologis.

LIBER .IX. DE ORIGINE

De mixtis tertiæ compositionis: quæ sunt mineralia. Capitulum. xxiiij. MAG.

Vt sequuntur in ordine mixtorum mineralia sunt: videlicet lapides sales: & metalla: quæ ex vaporibus & exalationibus actione qualitatū primarum & calore cœlesti in terræ visceribus præcætur unde Plinius. Fundus terræ preciosissimus est. ibi enim omnes influentiæ cœlestes constitunt & gemas preciosas causant. ratione huius calor maximus circa centrum generatur secundum Ptolemaeum & Calcidium. Hinc nonnulli ibi infernū esse argumentantur. Nonnulli etiā terrā intrinsecus lapidem continuū varijs in coloribus distinctum asseuerant. DI. Dictorum generationes particularius rangas. MAG. Lapidēs ex vaporibus & exalatione cum luto viscoso permixta actione longa / diuersorum colorum & efficaciarum multiplicis secundum materiarum naturas producantur. Pura autē terra lapis non fit. vincens enim in eo siccitas / ipsam coagulari non permittit. Vnde nisi unde quæ irrigua esset aquis: sicut corpus animalis sanguine: partes eius non cohererent. Aqua vero lapis fieri potest / si vel guttatim cadens congelatur frigore: aut coagulatur virtute minerali. Quod ingenium Raymundus lullus in lapidario luculentissime profecutus est. Interdum etiā spuma aquarum in lapidem vertitur. ligna quoque in aqua / in lapides vertuntur. Arena item ex luto viscoso induratur. DIS. Sales unde fiunt? MAG. Ex vaporibus exalationi forti actione in diuersa proportionē admixto / diuersi sales generantur: ut sunt sal harmoniacū / vitriolum / nitrum / similiter & sulfur argentum viuū: aurū pingmentum: arsenicum & similia. Quorum quæ facile ab igne fugiunt / spiritus dicuntur. Humores pingues in terra putrefacti / bitumen efficiunt. DIS. Metalla unde generantur? MAG. Immediate ex argento viuo & sulfure. Est quidē argentum viuū substantia aquea / mixta / terreo subtili / mixtione forti. Quod quidē prouenit si vapor subtilis exalationi puræ / virtute caloris / proprie solis / per diutinas solutiones & coagulationes iungatur. Huius partē terream quidam sulfur argenti viui nominant: & eius separationē multum laborant. Claritatem habet ab aqua & aere inclusis: mobilitatem continuam ab humiditate & pondere. quod autē non adheret: habet ex siccitate extrinseca. Huius natura mirabilis multorum ingenia in stuporem vertit. unde quidam ipsum calidum: quidam humidum: quidā siccū quidam frigidum a dominio esse voluerunt. Sulfur autē est ex unctuoso aereo terrestri subtili & igneitate decocto. Ex his itaque duobus scilicet argento viuo & sulfure diuersē coadunatis: & in mineris terræ decoctis: diuersa generantur metalla. & ut quibusdam placet: si in terra manerent / natura decoctionem argenti viui iteraret donec in argentum stabiliretur: & sulfur in aurum verteretur. Sunt autem metalla. Plumbum quidem ex argento viuo impuro / grosso / &

Ptholom
us i alim
Calcidio
in thime
Plinio de
mirabili
b⁹ mundi
Auicenna
de mine
ralibus
Aristo. &
mechaui
Raymund
dus
Auicenna

mer
duct
tas
lique
bilita
deha
bro i
liq. c.

RERVM NATVRALIVM

ſetulento & ſulfure impuro productum. Stannū ex argento viuo Stannū
puro & claro / & ſulfure immundo generat. Ferrum ex ſulfure ſpiſ Ferrum
ſo / impuro & adurente / cū argento viuo modico & imundo creatur.
Aurum ex arg. vi. puro & claro & ſulfure rubeo & mūdīſſimo nō adu
rente actione ſolis efficitur. Cuprum vel æs ex arg. vi. non oīno i
mundo / & ſulfure rubeo & groſſo naſcit. Alchimīſte arg. vi. mercuriū
nominant: q̄ omnibus metallis iungit: ſicut Mercurius in influētia ſe
cundum Astrologos cū planetis omnibus copulat. Argentum ex Argētū
arg. vi. mundo & albo / & ſulfure nō adurēte mūdo & albo preatur.
Accidit autē metallis ductibilitas ex unctuoſitate / & liquefactibilitas
ex multa aquoſitate arg. viui. Vnde q̄ plus de argento viuo partici
pant / citius liqueſcunt. ſicut plumbū & ſtannū. per oppoſitum æs
& ferrum. DIS. Calibs vero unde generatur. MAG. Calibs
eſt ferrū purgatum & depurātū per ignitōes & extintōes multas.
unde efficitur unctuoſitatis minoris / & facilitus q̄ ferrū frangi: nec
omnino in pondere equiparantur. Auricalchū autē eſt cuprū per tu
thiam coloratū. Electū vero ſpecies tres inueniunt: una q̄ ex quodā
gumi arborū indureſcit. quod & ſuccinū dicunt. Alia ex partibus auri
tribus & una argenti conſtat. Tertiā autē naturalis eſt / & in mineris
reperitur: ſophiſticata ab auro vix diſcernitur: & inter alias viſſutes
habet unde venenū miro ſplendore prodat. hinc in precio eſt.

LIBER .IX. DE ORIGINE

De metallorum transmutatione, Ca. xxv. DIS.

Estat de quo circa huius generis mixta te differturū auidius ex
 pecto. MAG. Quod est hoc? DIS. Metallorū transmuta-
 ratio de qua alchimistę se iactant, si sit possibilis? MA. Eorū
 quorū materia est eadem / crebrā fieri transmutationē docuimus
 Num terra in aquā / & aqua in aerē / aer in ignē / & hęc omnia in mi-
 xti specię transmutant? Sic cinis / & arena obscura / in lucidissimi vini
 substantiā actione ignis veruntur. DIS. Transmutantur si in p̄ia /
 centē redacta fuerint materiā: aut salē in eā / cuius forma / formę gene-
 randē nō repugnat. MA. Quid igit obstat q̄ minus hac viā metal-
 la in se transmutari possint cū oīm cōis sit materia? Ad hoc egdē mul-
 ti phōrę p̄ calcinationes / sublimationes / solutiones / & coagulationes
 laborant: licet minus utiliter q̄ veracit̄. cū artē / naturę actionē scdm
 p̄cisionē imitari / aut difficilissimū sit / aut oīno impossibile. Magis nū ve-
 ritati appropinquāt: qui p̄ principia naturę talem rē efficere student
 q̄ sine fumo fluat: ignē nō fugiat: substantię metalli p̄ minima mixta
 totū qd minus in minera decoctū est / celerissima actione cōpleat. Hoc
 iam cōpletū / elixir / hoc ouū & lapidē Phōrę: & in suis principijs acetū
 acerrimū / lapidē nō lapidē / mineralē / animalē / vegetabilē / sanguinē
 remā oculosam: urinā / & oīm rerum nominibus nomināt. ut sub me-
 taphoris & figuris fatuos & auaros a viā veritatis secluderent: philo-
 sophis vero & naturę principia secretius rimātibz / oculis naturę opa-
 tiones panderēt. ars egdē in se nullū laboris: sed opus est mulierū: &
 ut aiūt ludus puerorū. Hui⁹ auctores p̄cipui fuere Hermes Geber Au-
 cēna: & hi q̄s turba phōrę cōmemorat. moderniores autē Raymūdus
 lulij. Arnoldus de noua vilia. Alberthus magnus quorū oīm unus fī-
 nis: sed p̄cedendi modus diuersus: oīs nū in limitibus naturę concludi
 sus: te quibus omnibus huiusmodi trāsmutationis possibilitas indu-
 bitata cōcludit. Sed proculdubio ab his qui diutius & Principibz se
 iungunt & magna p̄mittunt / nequaquā attingit. Nā si sciētę hui⁹ secre-
 ta noscerēt: sese utiq̄ occultarēt: de thesauro tanto gratias deo agerēt
 a quibus pauperibus bene facerent: nec aliorū opibz indigerēt. Ab illis autē
 alchimī / maxime cauendū: qui aut receptas p̄batas / nescio a quibus Magnati-
 stis cauē- bus se habere gloriant: lunā figere: & ad gradus auri mediocris: aut
 dum sit. optimi tingere: mercuriū coagulare: partē cū pre: & varia augmenta
 posse efficere mentiri nō verent: a quibus nimirū tot hoīm millia dece-
 pri / & alieni auri cupidi: p̄p̄riū vero quod habuere in sumptuosis ex-
 pensis largiores / omnino defecerunt: & quotidie deficiunt: nec alieno
 periculo cautiore deficiunt. Quod cū in magnā reipublice detrimē-
 tum vergat: nō ab re est: si a magistratibus & cōmuni bono puiden-
 tibus: a fatua eorū p̄sumptione coerceantur. videntur em̄ esse & de nu-
 mero illorū: de quibus Paulus Apostolus scribit, Semper discētes 2. ad thim.
 & nunq̄ ad scientiam veritatis peruenientes

RERVM NATVRALIVM

* De vegetabilibus. Capitulum.xxvi. MAG.

Vartu genus mixtoru est vegetabilu: ut sunt herbe: arbores.
 q & cetera huiusmodi. DIS. Hoz origene pandas. MA. Si
 diuini philosophi traditione attedim⁹/ hac a primordio ex ter
 ra iussu creatoris prodierunt cu air. Germinet terra herbā virentē & fa
 cientē semē: & lignū pomiferū facies fructū iuxta genus suū: cui⁹ semē
 in semetipso sit sup terrā. Ecce creator oim vegetabilia sūt in esse pdire iul
 sit: & undese p multiplicationē indiuiduorū in specie conseruaret: in se
 metipsis semē habere dedit. Et nō modo vegetabilibus: sed & cunctis
 animātibz hoc fecunditatis bñficiū pstitit. De hac re diuū Augusti
 nū & theologū & phm excellentissimū in de trinit. li. 3. differētē audia
 mus. Omiū qppe res (inqt) q corpāliter/ visibilibz nascunt: ocul
 ra quedā semina in istis corporeis mūdi hui⁹ elemētis latēt. Alia sunt
 em hęc cā cōspicua oculis nostris ex fructibus & animātibz. Alia ve
 ro illa occulta istoz seminū semina. Vnde iubente creatore. pduxit atq
 prima natailia & volatilia. Terra autē prima sui generis germina: &
 prima sui generis aīalia. Nec em tūc huiusmodi foris ita pducti
 sunt: utin eis q pducta sunt: vis illa cōsumpra sit: sed plerūq; desunt cō
 grue tpmētoz occasiones/ quibus enīpant & species suas peragāt
 Ecce em breuissimus surculus semē est: nā cōuenienter mandatus ter
 re arborē facit. Huius autē surculi subtilius semen aliquod eiusdē ge
 neris granū est. & hucusq; nobis visibile. Iam vero huius etiā grani
 semē: q quis oculis videre nequeam⁹: ratione tamē cōijcere possumus
 quia nōi talis aliqua vis esset in elementis. nō plerūq; nascerent ex ter
 ra quę ibi seminata nō essent. Nec animalia tā multa/ nulla manū fē
 minarūq; cōmixtione pcedente: siue in terra: siue in aqua: q tū crescūt
 & coeundo alia pariūt: cū illa nullis coeunibz parētibz orta sint. Et
 certe apes semina filioz nō coeundo concipiūt: sed tanq; sparsa per
 terras ore colligunt. Inuisibū em seminū creator: ipse creator est om
 niū rerū: qm qcunq; nascendo ad oculos nostros exeūt/ ex occultis se
 minibus acdpiūt. pgrēdiendi primordia: & incrementa debite magni
 tudinis: distinctionēq; formarū ab originalibus tanq; regulis sumunt
 Et infra. Ista quippe originaliter ac primordialiter in qdā textura ele
 mentoz cūcta iā creata sūt: sed acceptis opportunitatibz pdeūt. Nam
 sicut matres grauidę sunt foetibus: sic ipse mūdus grauidus est causis
 nascētibz. Et ut testat Ambro. in hexa. nequaq; fieri pōt ut nō/ aut se
 minibus utant uniuersa gignētia: aut habeāt aliqua q videant cū vir
 tute seminū cōuenire. Et ut Aug⁹. sup Gen. li. 5. differit. arbor ex arbo
 re p surculi plārationē & ex semē arbor: & semē ex arbore: sed semē ex
 semine nullo mō nisi pri⁹ inueniat arbor nascet. DI. Luculēssime
 doctor hic egregius: q aio meo dehis insidebāt dulcia dissoluit. Mirari
 equidē ampli⁹ nequeo: cur ex terra puluerisata/ cubrata: & oī humana

oim rer
 in elemē/
 tis latent
 semina

Moyes
 Gen. 1.

Aug⁹. de
 trinit. li. 3.
 ca. viii.

idem c.

Ambro.
 li. 6. ca. 6.
 Augusti.

.ad chi

LIBER .IX. DE ORIGINE

industria semibus quatuor: sponte pullulant plantae: & quidem in figura virtute; colore; sapore & specie diuersae. Sic & de his quae in aqua superflua videntur: quia elementa (quae in superioribus apud nos pura non esse aiebas) semibus talium sunt impugnata. Sed congrue quatuor actiones & coelorum influxus in proportionem naturae concurrere intelligo: & accidentales causas (ut ipse doctor ait) secundum naturam forinsecus adhibitas. His equidem ea quae secreta naturae sinu abdita continent: & foris creantur quodammodo explicando mensuras & numeros & potestates: quae in occulto acceperunt ab illo quod omnia in mensura & numero & potestate disposuit. Idem sed diffusius lib. 6. super Genesim. persequitur & omnia primitus a deo creata fuisse: & per seculi tractum ex occulto in manifestum locis congruis exercenda testatur.

ibide ubi
supra. li. 7.
de trini.

Sapientia
Aug. lib.
sup. Gen.
ad lit.

De cremento & distinctione plantarum.

Capitulum. xxvij. MAG.

Tras namque & influxus coelestis superficie terre penetrat partes
v subteriores: quibus dicta seminalis vis occulta inest: in fumum
resoluit: rursusque condensat: & in radice species transfigurat. Haec in
fixa terre tanquam matri virtute caloris contranaturalis & supercoelestis: humore
terre circumiacentis alterat & quod naturae suae conueniens est attrahit: & in sui
& plantae substantiam conuertit. Vnde planta radice loco oris / quae nutrimentum
accipit: & medulla per stomacho corde & epate urit: in quibus acceptum
nutrimentum digerit: & digestum paruo singulis per venulas subiles trans-
mittit. Superius per corpe medullam continere: corne per cute stipite pergere

RERVM NATVRALIVM

Ambro. i. hexaeme. li. c. 14. Folia aut ad fructuū defensionē / & nodos loco nervorū mēbra cōlli-
 gantū accipit. Fructū vō in usum vivēdiū & ornatū univērsi. semen
 insup pro spei cōservatōe gignit. Et in hęc q̄ elemētōz pres ppori-
 onabiliter distribuit. Terrenū naq̄ qd multū est in stipitis & duraz ptiū
 subām transiit. humidū aquosū qd parū est in folia & cortice / Aereum
 subule qd est minus in florē. qd autē viscosū in fructū assumit. In eo
 aut quod semētis vices agit / igneū qd minimū est delitescit. Per terrā
 coheret: p aquā se diffundit: p aerē & ignē planta confurgit. DIS.
 Plantas igit q̄tuor elemētis cōstare asseris? MAG. Etā. DIS.
 Cur igit nō in aqua / aere / aut igne quēadmodū in terra pullulāt aut
 nutriunt: cū & in his q̄ singulis singula elemēta pmixta sint. MA.
 Elemēta apud nos & fortasse in toto univēso iam nō pura / sed sibi in
 oībo mixta. Ambro. affirmat. & in naturalib⁹ exercitatio facile pbat
 Plantas aut nō in singulis oriri oībus manifestū. Hui⁹ aut caulam (qa
 queris) ex supioribus accipe: cū terreū in oībus abundare / cētera aut
 in quātitate minore & a terra coherētā plantis inesse ostensū est. hic
 in terra figunt / & sufficiens nutrimentū inveniūt. In aqua aut ad tem-
 pus nutiri / sed figi non pōt (paucis demptis) in aere vō diutius / aut
 nutiri / aut figi ppter sui subtilitatē nequeūt. In igne ab excessivo ca-
 lore citius emarcescūt. DIS. omnes itaq̄ plantas a dñio terras al-
 feueras? MAG. ita sentio. DIS. Vñ ergo quāsdā calidas & humi-
 das multū scōbūt: cū neutra harū q̄litatū terræ cōueniat? MAG. In
 plantis si ptes integras consideras / ipas tetreas a dñio dēphendes.
 Si aut ptes vtuales & q̄litatū gradus attendis: quāsdā calidas & sic-
 cas: alias calidas & humidās: alias humidās & frigidas: nōnullas etiā
 frigidas & siccitas inuenies: & hoc vel in gradu primo / secūdo / tertio / Varietas
 aut quarto / secūdo q̄litatū intensiōes & remissiōes. nam secūduz plantaz.
 has: līr & ptiū elementalīū / in proportione multiplici / variantur
 plantaz: nō modo in virtutibus: verū etiā in fecunditate: modo germi-
 nandi & effigie. Creator equide omniū (ut pmisimus) vim hęc omnia
 cōtinentē sic indidit: ut congruis t̄pamentoz occasionibus qd in secre-
 to naturæ sinu abdiūt est / in ppatulū p̄ire possit. Vñ quāsdā sunt q̄
 ex radice unicū stipitē habēt: ex quo rursus ramī: & ex his folia pul-
 lulāt: & sunt arbores. Quēdā ex radice nō stipitē: sed ramos: & ex his
 folia generant: & sunt frutices. Quēdā ex radice: nec stipite: nec ra-
 mis medīs / folia germināt & sunt herbē. Ex olenibus autē sunt quæ
 ex una radice stipites & ramos multos accipiunt. Et rursus quādam
 fructificāt: quēdā sine fructu omni tempore manent. Fructifere s; in
 digestiones semel tantū / aut pluries in anno fructificāt. Fructū autem
 aut sub folijs / super folia / in medio: sub cortice / a stipite: aut a radice
 pducunt. Amplius quēdā oleum scillāt. quēdā folia nō habent: quē-
 dam etiā floribus carent. Omnibus aut ut ait Plinius inest sexus di-
 versitas. in eadem vero planta teste Plīo: uterq; sexus non reperitur:

LIBER .IX. DE ORIGINE

Ab aulibus semen deuoratum & egestu ierugum: si in rimā cordis ce-
 ciderit nonnunq̃ pullulat, sitq̃ ut in quercu: aliaue arbore/ cerusius
 aut alterius generis planta repeniat. In his autē q̃ p̃ surculi insertionē
 in alieno stipite crescunt: natura stipitis in surculi naturam cōmutatur.
 Sed his finē faciamus. Nam ut ait sanctus Ambrosius in hexaemēro
 li. 3. ca. 15. Inexplicabile est singularū rerū pprietates exquirere: & vel
 diuersitates earū manifesta testificatione distinguere: vel latētes occul-
 tasq̃ causas in deficientibus aperire documēns. Et rursus. Quis autē
 possit cōprehendere varietatē/speciē/ gratiāq̃ pomorū/ singularum
 quoq̃ utilitatem arborū/ fructuum/ succosq̃ pprietatem.

Ambro

De Animalibus. Capitulum. xxviiij. DIS.

Dsequentis igitur ordinis mixta descēdas. MAG. Quæ se-
 quuntur quinti generis mixta aīalia sunt irrationalia q̃ in prę-
 senti quadruplici ordine distinguimus. Sunt enī q̃dam ut ait
 scriptura volatilia/ q̃dam nāatilia/ q̃dam reptilia/ & q̃dam gressibilia
 Quorū exordia/ ppagatiōes/ & naturas in mediū ferre: ingeniū va-
 cillat/ calamus tepet/ & epitomatis breuitas nō admittit. DI. Saltē
 quę iam in prompto sunt/ verbis planis/ succinctaq̃ oratione/ in uni-
 uersali patefacias. MA. Facile q̃dez tuis pētionibus acq̃escerē: sed
 ea breuitate quā expetis: & obscurus fio: & p̃mulis quibus me feriār
 facula ad ministro. verūm nō illis: sed tibi optime indolis adolescenti
 in hoc epitomate obsequi statueram: ut petis p̃memorato ordine sin-
 gula sub breuitate transcurram. DIS. Probe.

Geni

RERVM NATVRALIVM

De Volatilibus & generatione ouorum.

Capitulum.xxix. MAG.

Volatilia aues sunt/ quæ alis seipsas p̄ aera quo tendunt mouent
 v Horum primordiale exordium similiter a creatore est/ qui distincta
 elementa p̄ capacitatem suam/ viuētibz decorauit. aera quæ vola-
 tilibus/ aqua natatilibz/ terra gressilibz/ & hæc utraq; reptilibz. ignē
 autē qui p̄pter sui debilitatē & siccitatē viuētibz habitaculum p̄sta-
 re non potest: a viuēti alā nudum reliquit. DIS. Hæc legislatoris
 historia pandit/ naturalem volatiliū generationē edocet. MA.
 Volatilia quia se in numero conseruare non possunt (quonia corru-
 ptibilia sunt) ab auctore naturæ dicēte. Crescite & multiplicamini/ p̄pa-
 gationis vim acceperūt: qua se in specie conseruent. Fit autē hæc p̄pa-
 gatio p̄ seminis decissionē. unde & in ipsis sexuum discretio est: & nos
 in sequētibz masculū gallū: & femellam gallinā appellabimus. His
 æquidem duobz coeuntibz: in matrice gallinæ oua cōcipiunt: & ex
 illis pulli nascuntur. primū de ouis/ demū de pullorum formatione
 tractabimus. DIS. Oua unde/ aut quomodo generantur? MA. De ouis]
 Ex spermate gallinæ: cuius pars humidior ad extremitates se expan-
 dit & fit albumen: terrestris vero ad centrum se contrahit & fit citrina:
 & vitellus dici solet. & hæc duo p̄pter naturæ diuersitatem telis par-
 uis separant. In quibusdam tñ p̄pter caloris debilitatē: colores hi distin-
 cti nō sunt. ut in ouis piscium. Ouum cōceptū/ calore matricis cui col-
 ligatū est vegetatur: donec ad cōplementū pueniat. exinde vinculo q̄
 matrici iungit rupto: in lucē prodit eo ordine: ut pars acuta q̄ matrici
 adhebat ultimo exeat: testa in ventre mollis est: ne parturiēdo ledat
 mox autē edita frigore durefcit. Quantibus nō eadē est natura: nam
 quædam semel tñ in anno parturunt. ut rapaces: quædam pluries ut co-
 lumbe: gallinæ autē domesticæ multoties: & hæc cito deficiūt: qm̄ cibis
 in sperma transit. DIS. Scite hæc dicta vident. Sed ad qd galli coi-
 tum necessariū arbitrare: cū ouum ex solo gallinæ (ut ais) spermate for-
 metur. MA. Vt seminalem spiritū imitat: quo ouū & sustentatur
 & fecunditatē accipit. unde gallina sine gallo ouans: aut ex inani alte-
 rius gallinæ cōcubitu: aut osculo vel olfactu galli: vel flante zephyro:
 oua quidē parit: sed sterilia q̄ oua venti appellantur: fit autē hoc p̄p̄-
 tuius. non em̄ gallina tñ/ quantum gallus coitum appetit: ideo mul-
 tis gallinis gallus unus sufficit.

De ouis]

ouans
diuersitas]

fecundi-
tas ouis

De pullorum ex ouis generatione: formatione & diuersitate. Capitulum.xxx. MAG.

o Vt itaq; galli cōcubitu cōcepta a gallinis: nōnunq; a gallis in
 terdū alternatim ab utroq; fouent. Albumen qd calidū est &
 humidū: in quo & vis seminalis a gallo transfusa latitat: calore
 ff q

LIBER .IX. DE ORIGINE

incubantis alteratur / & in triduo vel circa / guttula quidam sanguinea in albumine / versus oui acumen apparet: ex qua cor pulli format. Fitq; circa idem / vena magna in umbilico: duos ramificata: quorū alter ad telam vitelli / alter ad eā q̄ pullus continetur p̄cedit. p̄ p̄mū pullo cibis de vitello ministratur: reliquos secundū deputat. DIS. Substan-
tiam igitur pulli ex albumine: nutrimentum vero ex vitello asseris?

de nutri/
mento pul-
li in ovo

MAG. Sane. In argumentū huius accedit / q̄ vitellus continue mi-
nuitur: & si qd residuum est nascentem pullum in umbilico sequit. ut
statim natus cibū habeat cōuenientē: in p̄fectis autē umbilicus iā nō
apparet. DIS. Nondū nascentis conditionē: sed exurgentiū mem-
brorū formationē quero. MA. In decē diebus oīa mēbra pulli ma-
nifeste apparēt: & inter hęc caput maximū. sequēdū decē fortifican-
& ordinatius distinguunt: & a spiritu vitali singula viuificant: ita ut
die vicesima pullus iam vociferare incipiat. Hęc autē est posido ipsi
in matrice: ut caput supra pedē dextrū habeat: & ala dextra caput re-
gat. Omnis tñ in pedes nascitur ex acuta oui parte. Ex ouis autē obli-
gis galli: ex rotidioribus gallinę frequētius generātur. DI. Sed
quid de ouis in qbus nōnunq; duo vitelli cōspiciunt. MA. Hęc ex
duplici coitu: p̄ aggregationē duorū spermatū cōcipiuntur. Et siquidē
sittela utriq; distinguēs / gemellos / si nautē pullū monstruosum p̄cre-
ant. Vultures autē. ut refert sanct⁹ Ambrosi⁹ in hexaemero. li. v. c. xx.
sine cōcubitu cōcipiūt & generāt. Hi de carnis p̄morte Phenicis hu-
more venis exurgit & p̄cessu temporis in prioris speciei reperatur;

Vultur
Phenix

Ambro.
idē. ca. 11.

De membrorum in pullis diuersitate:

Capitulum. xxxi. DIS.

Nde quēso tantā in organis & membris volatiliū diuersitatem
u natura ingeniauit? MA. De interioribus si quis / eā ad opera
vegetatiuę necessaria ex his q̄ posthac dicemus: cognosces.
Exteriora vero ad aliā opā. maxime autē ad ea quę p̄dē deputātur ac
comodata sunt. Vnde quibusdā visum acutiorē: alijs autē obtusiorē
dedit. Acutum quidem rapacibus. ut a remotis p̄dam cognoscāt cete-
ris vero q̄ circa tertiā aut aquas versantur obtusiorē: quia alimentū
sunt p̄pingores. Palpebras habēt membranulas nō carneas: nec ocu-
los nisi p̄ inferiorē claudunt: p̄pter duriciē cori cōtinēns caput. De
tibus carent: & p̄ his utuntur rostris / quę rursus in rapacibus acutio-
ra sunt & adunca: ut p̄dā capere: & captā facilius dilaniare pos-
sint: quoniam carnibus vescuntur: ideo etiam ungues ceteris ha-
bent magis aduncos. In aquaticis rostra sunt lata: ut ipsi pro ha-
mo: & collo pro arundine hamī / & pedibus latis (quorum & digiti
membranis ligantur) pro nauigio utantur: loco anteriorem pe-
dum alas habent. volando se cauda dirigunt. Pectus est acutum ut
volando paucum aeris moueat. & aerea citius diuidat. Carnosum

Ambro.
hexa. li. 1.
ca. 12.

idē. ca. 16.

RERVM NATVRALIVM

tamen est / ne ex frequenti aeris impulsione aut ledatur aut interiora
infrigidant. Non mingunt quoniā paucē bibunt : & si quid superflui aures non
separatur in plumam substantiam veritatē. Cætera particularius inqui
rere nō est presentis negotij. Sunt em̄ . ut ait Ambrosius autum gene
ra diuersa / quę memoria aut cognitione cōprehendere quis possit.

De aquatilibus. Capitulum. xxxij. MAG.

Baere itaq; in aquā delapsi / eam si possumus transnatabimus
a spaciosum & magnū equidem est mare / & illic republia quo
rum nō est numerus : & aī alia inquit propheta pusilla cum
magnis. DIS. Et qui hęc viderūt? MAG. Qui descendūt mare
in nauibus facientes operationē in aquis multis. ipsi inquit vident
opera domini & mirabilia eius in profundo. Plura equidē in mari
quā in terris sunt. ait Ambrosius in hexaemeron. Et ea quę in terris
viuūt : ab his sibi nomina vendicant / eo qd prius in mari ista cēperūt
diuersis quoq; fluminibus. Et ea quę timemus in terris : amamus in
aquis. Etenim noxiā in terris in aqua innoxia sunt. Atq; ipsi angues
sine veneno. Leo terribilis in terris / dulcis in fluctibus sic videre est
de cæteris. Verūtā mē ut testatur Petrus lombardus oīa creata sunt
innoxia, sed ppter peccatū facta sunt noxia. Nihil itaq; homī nocuiss
sent si nō peccasset. sed hęc theologię resuantes ad propositum reuer
Gene. 1. tatur. DIS. videris astruere & aquatilia per creatiōem in esse pro
Ambro. dūisse. MAG. Moyses hęc docuit. Dixit enim deus (ut ait) pro
ubi supra ducant aquę reptile animæ viuētis. Omne autem quod natat rep
c. primo. tandi habet vel speciē vel naturā, ut asserit Ambrosius. Et ne hęc in
ff ij

LIBER .IX. DE ORIGINE.

seipſis deſicerent/iplis generationes ſecunditatē creator cōicauit dicēs
ſelectio Creſcite & multiplicamini & replete aquas. ſit autē plerūq; hec gene
ſexus. i pi ratio p feminis propagationem. Vnde & in aquatilibus ſeu piſcibus
icibus ſexuū diſcretio eſt/ & in pluribus corpis mole pater. Nam ſemine ma
 ribus & maiores ſunt & longiores/ came quoq; duriores reperiunt.

De pullificatione piſcium. Ca. xxxiij. MAG.

Vi ſexu diſcemuntur ventrum attritione coeunt/ tanta autē ce
 q leritate ut viſum fallant. ordinē tñ naturę ſeruāt in ſexu & ge
 nere ut nunq; piſcis cū alterius genere piſce cōmiſceat/ dem/
murena pra murena: quę ſibilo viperę ad litus auocata cū ea coit. ut reſert Am
 broſius in hexamero. Tempore itaq; coitus par cum pari ambulat
 femella oua concipit in matrice: quę tñ nō perficiuntur donec pariā
 tur. tunc em mas ea ſubito ſequitur & ſemine ſuo aſpergit/ aſperſa ab
 aqua rura blanda nurrice ſouenda ſuſcipiuntur: poſt diē albeſcūt/ de
 hinc oculi apparere incipiunt & celeriter complentur. maxime autem
 ſi multo ſemine pſuſa fuerint. Primū ex reſiduo oui humore/ de hinc ex
 aqua nutriuntur. Quę autē maſculino ſpermate tacta nō fuerint ſte
 rilia manent. Femella etiam maiorē partē ſuorū ouorum/ paruos
 tempore deglutit/ quod forſaſſe ſagax natura prouidit/ ne tota unda
 piſcibus impleatur/ hinc etiam magni corporis piſces pauore ſiliorū
 ſunt. DIS. Quid autem de hiſ quibus nomine ſt ſexu diuerſitas?

anguilla MAG. In omnibus utrūq; ſexū eſſe aſtruunt/ ſola dempra anguiſ
 ſa: quę ſcopulis ſe attrit: ea q; ſtrigmenta virtute influentiarum viuifi
 cata in anguillarum ſpeciem tranſeunt. vel ut ait Philoſophus viſcoſi/
 tatem per aures concipit: atq; ſortum generat. Quedam etiam e pi
 ſcium genere rore coeleſti (ut aiunt) concipiuntur/ ſicut oſtreg & quę
 in conchilibus degunt: & quidam ex limo & putredine erumpunt.

DIS. Facile hiſ fidem habeo: cum ſermonē diui Auguſtini de mū
 di ſecunditate mente reuoluo.

De diuerſitate membrorum in genere piſcium. Capitulum. xxxiij. MAG.

Piſces cor Ec in hoc genere animantiū/ natura in membrorū diſtinctione
p^o habēt n defect. Vnde primū corpus oblongū edidit: quo aquas facili
oblongū diuidat/ id quoq; corio leni aſpero ſquamoſo aut ſpinolo textit
 loco manū pedūq; brancias & pinnulas quib; ſe moueāt ordinauit
 Cauda autē natādo oēs ſe regunt/ hāc etiā cū dormiūt par ſuper mo/
 uēt. aſſert Plini⁹. Senſuū vias habēt occultas/ ne q; ledant pter oculos
 q duriores ſunt: nec colores medios diſcernere ppter viſus debilitatē
 facile poſſunt: ob id & piſcatores eo colorę gñe utunt ſep⁹. Non ſpi/
 rant. Quod nobis eſt ſpiritus/ illis eſt aqua. Sicut nobis ſpiritus/ ita
 illis aqua viuendi miniſtrat ſubſtantiam/ brancias habent/ quas nūc
 piſcant/ & colligunt/ nunc explicant atq; aperiunt. In hanc ergo col/

Ambroſi
 ubi ſupra
 ca. 7.

Ariſto.
 de alalib.

ibi. ca. 14.

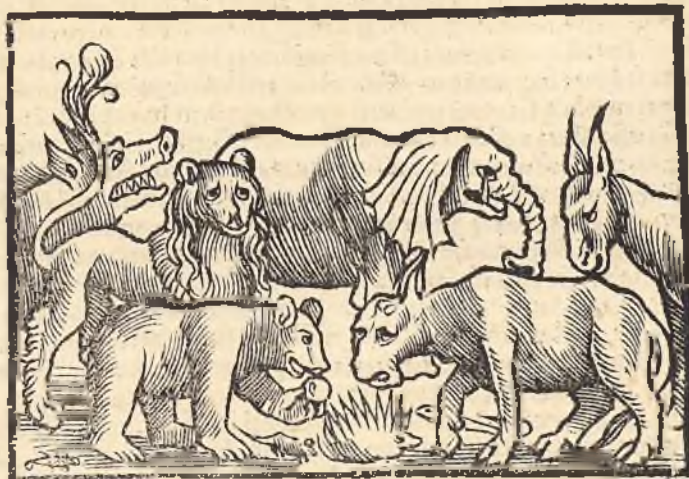
Plinius
 ſpeculo
 naturali

RERVM NATVRALIVM

Ambrosi. sectionem & apertionem dum suscipitur aqua / & transmittitur ac pe-
 ubi supra
 ca. 4. netratur / respirationis munus implet / pulmone itaq; carent. humorem
 sanguini pportionatū possident: linguā habent sed nō undiq; discere
 tam a palato. Dentes lunt ipsis ex utraq; mandibula acuti & pminen-
 tes. ut cibum in ore tenere: diuidere & deglutire citius possint: ne humi-
 ditate aque effluat. DIS. Si aqua nutriuntur ut pmissum est: deni-
 bus non indigent. MAG. Aqua quidem nutriuntur: sed non pura
 sed ea quę viscositatibus terrenis impingua est. ut est pluuiialis & p-
 stercoꝝ loca transiēs. Nec illa solum / verū etiā vermibus / herbis / ster-
 coribus / carne / pane. & generali? semp minor est esca maioris: ita ut
 tempore pullificationis etiā nonnulli pullos deuorēt. Habitatio eorū
 confusa non est: sed ut ait Ambrosius. Hoc genus piscium in illo sinu
 maris alitur / illud in alio: & quod hic abundat / alibi dēest. Fouēdi ra-
 men paruis necessitate quidē loca mutant. Hęc de aquatilibus cōmu-
 nibus accipiēda arbitror: nō de singulis monstris marinis. Nunc itē
 lus undarum procellis madidus terras reuiser: & alis excussis: reptilia
 gressibiliaue peruolet.

Denu-
 tri-
 mento pi-
 scium.

habitatio
 pulloꝝ

De reptilibus & gressilibus. & quare deus tam
 diuersas rerū species condidit. q̄ etiā nobis nociuę
 & inutiles videntur. Capitulum. xxxv. DIS.

Eptilia quę dicis. MAG. Quę corpis cōtractioni & extē-
 sioni innituntur: quibus se in antērius mouent. parte equidem
 anteriore se extendunt: quā si aliqd solidi apprehēdūt: reliquā
 ff. iij

LIBER .IX. DE ORIGINE

Serpēdia corporis post se trahunt. Et hec rursus trifarie partiuntur. Sunt enim quę squamis pro unguibus/ & costis crurium loco utuntur. & serpēdia dici possunt. ut colubri. Et sunt quę ore solidum comprehendentes se trahunt: quę trahendia dici solent. ut vermes. Et sunt quę quicquid pedibus moueantur: magnam tamen corporis partem terę applicant/ & **Repēdia** communi nomīne repēdia appellantur: sicut lacerte/ stelliones/ & plures vermium species. Quę vero pedibus gradiuntur duobus: pluribusue semper tamen equalibus: & reliqua corporis parte terę nō inniuntur gressibilia sunt. Et hec omnia conditor rerum ab initio verbo suo in esse produci iussit dicens. Producat terra animā uiuentē in genere suo iumenta & repēdia & bestias terę scđm species suas. **DIS.** Quid crea- tor significare voluit tanta animalium diuersitate/ cum multa sint hu- mano generi nō modo inuilia: verum etiā nociua? **MA.** Noli po- nere os tuum in cōelum: aut in altum extollere cornu tuū & loqui ad uersus deum iniquitatē. Sed pone ori tuo custodiā: & ostiū circūstā- tię labijs tuis: & phibe linguā tuā a malo: & labia tua ne loquantur do- lum. nō em potuerunt a deo bono nisi bona fieri. ut & Plato affirmat & Augustinus in Enchyridion ca. xi. cōprobat. Naturę igit̃ oēs: qm naturę prorsus oīm summe cōditor bonus est: bonę sunt. Et inde ciuitate dei li. xi. Nullā oīno naturā malā astruit: sed a terrenis usq; ad celestia iquit: & a visibilibus usq; ad inuisibilia sunt alia bona alijs alia meliora: ad hoc inēqualia ut essent oīa q̃ artificis sapiētia metiēda sūt Faciunt em oīa ad decorē uniuersi quēadmodum multe rerę species diuersis coloribus a pictore in eodē pariete effigiatę. Et sicut in specie visibili hominis si unum radat supcilium/ q̃ p̃modum nihil cor- poris: & q̃ multum detrahit pulchritudini. unde & Ambrosi⁹ in hexa- meron. Singula eorę q̃ generant̃ e tetrīs specialē quandā rationē ha- bent: quę p̃ virili portione cōplent uniuersę plenitudinē creaturę. alia ergo elui: alia alio nascunt̃ usui. nihil vacat: nihil inane germinat terra quod tibi putas inutile/ alijs utile est: immo ipsi tibi frequēter alio est usu utile. Quod etiam nō adiuuat/ medicinā suggerit/ & sepe eadem quę tibi noxia sunt/ auiibus aut ueris innoxium ministrant pabulum Et rursus. Laudant etiā dracones dñm: quia natura eorę & species cū videtur/ nō minimū vel decoris offendit/ vel inesse rationis ostendit. Non igitur oportet res insipienter vituperare. inquit Augustin⁹. Sed utilitatē rerum diligenter inquirere: & ubi ingenium nostrum vel in- firmitas deficit/ ita credete ocula sicut erant. qdam q̃ vix potuimus inuenire: quia & ipsa utilitatis occultatio aut humilitatis exercitatio est aut glorię attritio. Et q̃ noxia putas/ homini quadruplici ratione cō- ueniunt. ut ait idem sup̃ Genesim. Aut em poenalter ledunt: aut salu- briter exercent: aut uoliter p̃bant: aut ignoranter docēt. unde diuus Hieronim⁹ sup̃ Psalmo. 91. sup̃ illo. q̃ magnificata sunt opera tua dñe **Zarioni & Manicheo** hereticis quęrentibus. Si deus oīa in utilitatē

Plato in
thimeo
Augu. de
ciui. li. xi.
ca. xxij.
& li. 83. o
idem ubi
supra
Ambro.
hexaemo.
li. 3. cap.

Aug. ubi
supra.

ide sup̃
Gen. ad
Iram li. 4.

RERVM NATVRALIVM

hominum fecit. quid culicē: cinicē: ac pulicē necesse facere fuit? Respo-
der dicēs. ut ostenderet tibi fragilitas tua qui cognitionē tuā in celum
ponis: respice morderis a culice & cōtreuisti: qd in celum erigeris q
a culice vulneraris? Sed longius euangantē talamum ad ppositam
methadum retrocemus. DIS. Opere pciū estne quā cōpimus de re
rum origine disceptationē descendente sole truncatam relinquamus.

De multiplicatione animalū diuersis modis per mul-
ta sancti Augustini dicta. Capi. xxxvi. MAG.

Gen. i.

q p seminis ppagationē concessit dicēs. Crescite & multiplicamini
& replete terrā. Est itaq; & talibus sexuū differētia: quibus
coeuntes ex semine in matrice formelle fetus format: Salamandra
dempta: quā sexus diuersitate inf. iā aiunt. Lacertulos quoq; & Coco-
drillos Tortuā & Carzeleonē inter quadrupediā ouare: naturē inq; i-
tores asseuerāt. DIS. Num & ex reptilibus qdā sine seminis ppaga-
tione/ex putredinibus quibusdā exoriri cōspicimus? MA. Eūā fili

Augusti.

Sunt em̄ (ut ait diuus Aug⁹ in de ciui. dei. li. 1. s. ca. ultimo. & de tri-
ni. li. 3. ca. 8. & sup. Gen. ad litterā. li. 6. & s. & in. 3. de tri. ca. 9.) q de q
busq; reb; sine cōcubitu ita nascunt: ut postea concūbat & generet, si
cut muscē. Alia vō i qbus nihil sit maris & fœminę sicut apes: q semi-
na filiorū inq; nō coeundo cōcipiunt: sed tanq; sparsa p terras ore colli-
gunt. Omnia em̄ q sequētib; erat euoluēda qbus: primū deus sū cre-
auit cū faceret mundū. Sed quōd? In semine inq; oīa pducta sūt primi-
tus nō mole magnitudinis: sed in potētia causalī: & rursus. Multi ho-
mines nouerūt ex qbus herbis aut carnib; aut fructib; res qbus li-
ber succis & humoribus: vel ita positis: vel ita obrutis: vel ita cōtritis
vel ita cōmixtis/q; a talia nasci soleāt. Et horū q ex corruptis aīaliū cor-
poribus nascunt in primordio nō nisi materialiter: q vō ex terrarū q
vel eis q terra germināte orta sunt. Magister in sen. li. 2. dī. 1. s. tota cre-
ata nō negat. DI. Nunqd vō q p seminis ppagationē & res pū-
refactione nascunt: eiūsdē speciei censenda sunt? MAG. Sunt utiq;
nam q ex putredine oriuntur/postea concūbunt. ut visus est. Q uod
vero Auerrois Auicennę impingit: oīa nata p ppagationē etiā nasci
posse p putrefactionē: nō nisi i imperfectis accipiendum est. hoīem eq-
dem ex putredine nasci quis sanę mentis asseruit?

Magister
senten.

Auerrois

De modo propagationis animalū & formatio-
ne corporis humani: ac de natura seminis siue
spermatis. Capitulum. xxxvii. DIS.

[m Oduz itaq; ordinē ac tēpus cōceptionis: formationis ac partus
singulorū discurras. MA. Rem petis fili quā nō tēpus nobis
concessuz/nō ingenium/nec cōpendij hui⁹ breuitas admittit:

LIBER .IX. DE ORIGINE

de his autē uniuersaliora intelliges: si ad humani corporis constitutio-
nem stilo habenas laxabimus. DIS. Si itaq; iuxta Comici verbū
non potest fieri quod volo/velim ergo qd fieri possit. MAG. Ho/
mini perfectum cōpositionis gradum qui est sexus attribuit: cum sit
quodāmodo finis omniū/ & anīantiū pfectissimū. huius corpus sa/
tor mundi in principio de limo terre formauit at scriptura: & eidē spira-
culū virg insufflans/ adiutorium ex costa una forcit: & ipsis cōiunctis
creata subiecit: & gignendi virtutem cōmuni verbo indidit: dicens.
Creſcite &c. scilicet per seminis propagationē. Nam masculū & foemi-
nam creauit eos: qui si tempore/ modo/ loco & ordine naturali con/
cumbant: cōlorū influxu cōcurrente sibi simile procreant. Homo em
inquit Phūs & Sol generant hominē. DIS. Ne nominū obscuritas
intelligendi semitā praecludat: seminis rationem asseras. MA. Semē
quod & sperma dicunt est pars utilis ultimi alimentī post ternā digesti-
onē decisa: & p cōseruanda specie in vasibus seminalib⁹ (q̄ sūt testes)
conseruata. Hoc nōnulli ab epate alij a cerebro: alij vero ab omnibus
membris deriuari cōtendunt: quorū sententię cōtrarię non sunt/ si se-
men ab epate principaliter/ a cerebro pro parte maiore/ & ab oībus
membris originaliter descendere intelligimus. Manifestū ramen in
supflua eius pmissiōe corpus totum debilitari/ ac tandē emori: quod
heū multis euenit: qui facti sunt sicut equus & mulus quibus non est
intellectus. Cum em sit ex substantia alimentī ultimi utilis & vitali p-
fusa spirituum eius inordinata deiectione alimentū membrīs & vita cor-
pori subtrahitur. Multū itaq; coeuntes citius deficiunt & moriuntur
ut patet in passenibus. Eunuchi vero teste Galieno diutius viuere pos-
sunt. Sed de hac re post hęc si placuerit: medicorū libros diligentius p-
spicias: nunc quod cepimus sub breuitate percurramus.

De formatione corporis humani in utero materno. Capitulum. xxxviij. MAG.

formatio
corporis
humani

Eminibus itaq; viri & mulieris decisis/ & in matrice formellę re-
ceptis/ uniuē uniuē uirtute & actiōe qualitātū alterant. & ut
philici dicunt: diuus quoq; Augustin⁹ li. 8. q. q. 56. testat: in
primis sex diebus totū quasi lactis aut spumę formā accipit. sequēti-
bus tribus est inceptio lineaz & punctorū vesicularū. post hęc dieb⁹
sex penetrat in toto sanguinitas. Sequētib⁹ duodecim solidatur in
carnē & extendit humiditas nuche. Deinde post dies nouē separatur
caput ab humeris & extremitates a lateribus & ventris: & usq; ad p-
fecta mēbroꝝ lineamenta format: ut q̄tuor sequētib⁹ diebus sin-
gula discerni possint. Primū tamē membra principalia formantur q̄
sunt cor/ epar/ cerebrū & serueria. ut umbilicus: stomachus: testicu/
li: de hinc his propinq. ultimo manus pedes & reliq. Constat em hu-
manū corpus multis diuersisq; mēbris videlicet: venis: neruis: arterijs

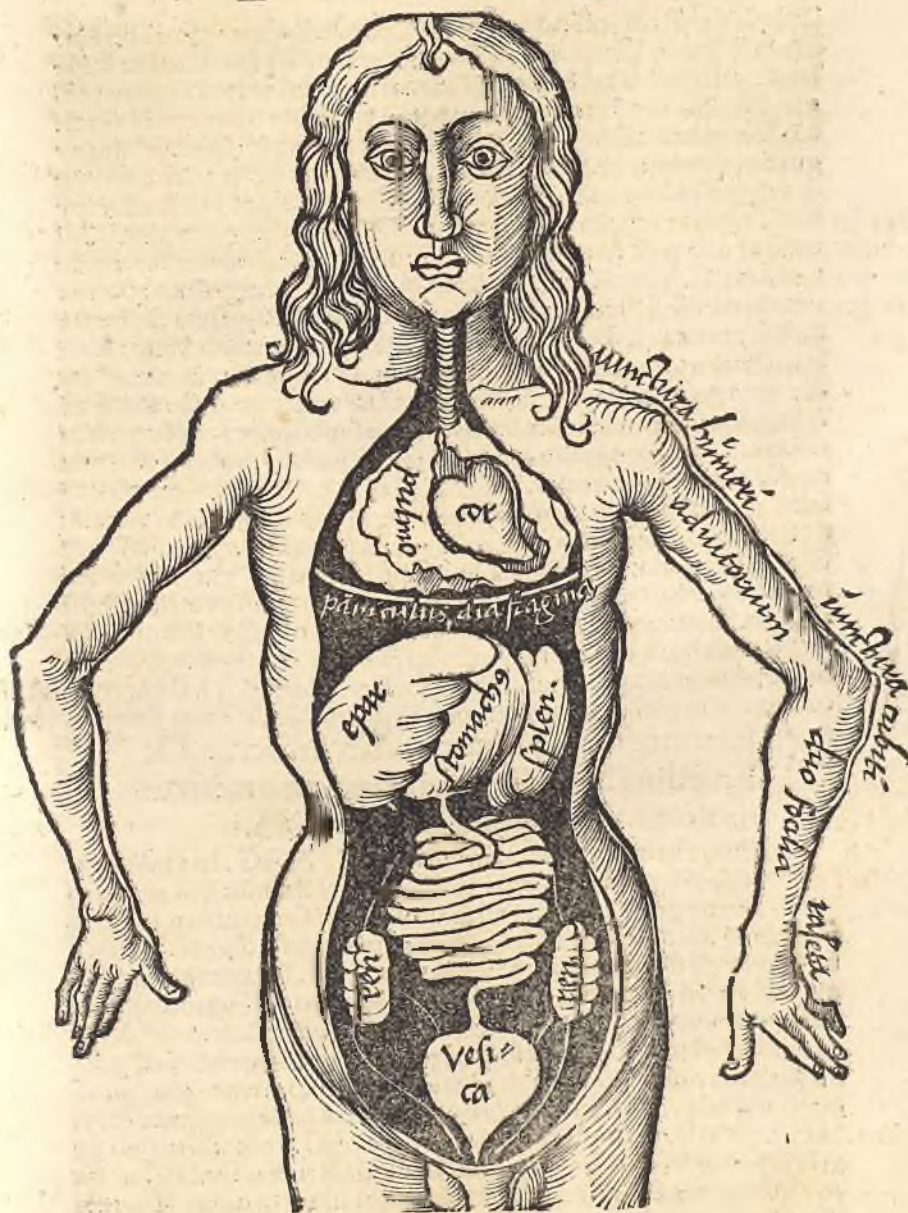
Therē
Ienucha

Gene. 1.

2. philic
Aristo
de gener

Galienus

RERVM NATVRALIVM

LIBER .IX. DE ORIGINE

lacertis/musculis/ollibus/cartilaginibus/adipibus/carne. cute in/ super & quatuor humoribus: quibus Sanguis: Flegma: Cholera & Melancholia. Ex his autē cetera quibus sunt cor: epar: cū alijs in humana effigie cōspectis: constant quā creationes p virtutes quas quidā digesti uā/ formati uā/ assimilati uā & cōcauti uā nomināt: speciali⁹ distīnguere epitomatis breuitas fastidit. Verū tñ hoc silētio trāsire nō licet q̄ organificatiōis motus sūt & partus tēpora variant / si est calor fortior & cōplexio melior. Vñ corp⁹ viri citi⁹ format corpe mulieris. Sed rursus i utroq; est diuersitas. Nā masculū corpus ad minimū in .35. diebus format. & in tali motus vitalis incipit die septuagesimo: partus vero in mense septimo explet. Si vero corpus q̄dragesima die formatum sit: motus est die octuagesimo & partus in mense octauo: & illi frequentius moriunt. Quod si corpus in .45. cōpleatur die: mor⁹ erit die nonagesimo/ & ptus mense nono. Corpus autē foemelle nunq; añ q̄dragimū diem/ sed cōmuniter q̄dragesimo quinto cōpletur: & in tali motus die nonagesimo/ & ptus mense nono sequitur: qui est cōmunior & partui cōuenientior. Vñ in .2. Machia, c. 7. legamus matrē seprē fratrū unū dixisse. Fili mi miserere mei q̄ te in utero .9. mēlibus poraui. sic Sapiens ait decē mēsiū tpe coagulatus sum in sanguīe. sapiē. c. 7 Si autē corpus .50. die pfectū sit motus in cētesima/ & ptus mense decimo sequit. Natū tñ foemelle corpus citius q̄ masculū cremētū pfectū attingit. Patet itaq; iuxta Macro, doctrinā de somno Scipiois quō dies qui sunt ab hora conceptionis usq; ad diem motus triplicat/ natiuitatis mensem indicant: mēsi cūlibet .30. dies tribuendo. habent enim omnia aīalia certū pariendi tempus scribit Aristot, homine dempro,

Machia

Macrobi

Aristo. 3. de aīalib

De nutrimento foetus in utero materno. De Secūdina & venenositate sanguinis mēstrui mulieris. Capitulū. xxxix. DIS.

Forus in utero unde cremētū sumit? MAG. In muliere grauida cōceptū/ mēstrua cōsuetā fluere desinūt: & in tres partū untur ptes quā: una ad mamillas transiit: in quibus in lacteā substantiā decoquit. Secūda in epate matris pfecte digerit. Tertia q̄ supfluitas est stat donec hora veniat ut expellat. De prima infans natus pascitur/ de secūda in utero foetus a die motus cibari incipit & augetur/ nō tamē eam p os/ sed p venas q̄ in umbilico sunt quib⁹ & materiū iunctus est: sumit. Cū autē hic sanguis mēstrualis optime sit digest⁹ supfluitates nullas/ nisi urinales paucas in alendo foetū relinquit: q̄ inter pelliculas circa secūdinā recipiunt: & in natiuitate simul expelluntur. DIS. Secūdinā quid dicis? MAG. Folliculū in quo foetus cōtinetur & sequēdo cū eo nascitur/ unde & nomē sortitur. hic per cotilidones matri alligat. Est & alijs pāniculus cui nomē biles: qui dimidiā ptem foetus circūdans/ recipit aquositatē urinalē ex vena

secundina

Biles

Hier
sup

Ger

RERVM NATVRALIVM

umbilicali. Est & tertius pāniculus quē abgas nomināt: qui totum fē Abgas
tum circūdat. Neceſſarius eſt autē hic folliculus pter alia: ut fētū a no-
cuius cuſtodiat: maxime vero a ſanguine menſtruo indigeſto: q̄ ſi nu-
dum fētū attingeret: ſtatim necaret. cū & mulieres menſtruoſe ſolo
viſu ſpeculū nouū macula rubea depingāt: & tenerum infantē inſpicere
poſſint. unde & nōnunq̄ guttulę q̄dā ex eo infantē cōtingētes / macu-
las rubeas in ipſo cauſant: quas nec enī p cutis excoſiationē deleri cō-
tingit. Hic ſanguis in viris ppter calorem fortiore ſupflua digerentē nō
eſt: & ſi quod reliquū eſt in pilos tranſit.

De Gemellis / monſtris / & abortiuis ſce- tibus: Capiſulum. xl. DIS.

Vcē dārius q̄ volui tradidiſti. Sed reſtat ut cauſas diuerſitatis
1 ſexuū / gemelloꝝ / monſtroꝝ / & abortiuoꝝ edoceas. MA.
Audidiſti ſeminū cōceptionē eſſe in matrice. hęc autē (ut aiunt)
ſeptem diuiſa eſt interſticijs: quoꝝ tria ad dexterā / tria ad ſiniſtrā / &
unū in medio collocatur. dextera autē ſiniſtris calidiora ſunt: ſimiliter
& ſemen teſticuli dextri / ſemē teſticuli ſiniſtri in calore ſuperat. Si itaq̄
ſemen teſticuli dextri in unā ex cellulis dextre partis ceciderit maſ / ſi
autē ſemen teſticuli ſiniſtri in unā de cellulis ſiniſtre partis recipiatur
femella generatur. Si vero ſemē teſticuli dextri in partē ſiniſtrā cecide
rit: virago concipitur: & cū ſemē teſticuli ſiniſtri in partē dexterā tranſ-
fertur: vir effeminaſ nāſcetur. In mediū vero interſticiū cū ſemen
recipitur: fētus ex utroq̄ genere pmixtus nāſcetur: quē hermaphro-
ditū dicimus. Si autē ſemen ſit multū / & in duas cellulas diuiditur ge-
melli nāſcuntur qui ſi quandoq̄ ſed raro / duplici coitu cōcipiuntur
Similiter ſi ſemen plus debito aut deficiat: aut abundat: aut in debito
ordine cōcipiatur: aut diuerſę ſpecies cōmiſceantur. velet itaq̄ ſi coitus
ſup coitum ſecū dum iteratur / fētus mōſtruoſus nāſcetur. Fētus autē
nōnunq̄ ex inordinato motu / ſaltu / cibo / potu / vehemēti terrore ma-
tris: alijs quoq̄ pluribus cauſis ante aut poſt completā organiſationē
interficiſtur: qui eiectus a matre abortus ſiue abortiuus dicitur. Lepro-
ſi
Hierony. ſi vero & elephantici (ut ait Hieronymus ſup Ezechielem) tunc nāſcū-
ſup ezech. tur: cū vir cum muliere tempore menſtruoꝝ cōmiſceſtur cauſas alias
ſi q̄ ſunt non excludit. DIS. Eſt & aliud cuius cauſa pandas quaſo
unde ſcilicet infans nōnunq̄ plus uni parentū q̄ alteri: interdū vero
nulli aſſimilatur in effigie. MA. Huius rei cauſam non oēs eandem
aſſerunt. Sed ſi rē ppenſius conſiderabimus: aſſimilationis cauſas / vir-
tutem generantis calorem / fortitudinē / & imaginationē inueniemus
Gen. 30. Quorum vltima / patriarcha Iacob in diſcolorandis ouibus nō im-
uide p varietatē virgarum uſus eſt. Inhaſerat em̄ (ut ait Auguſtinus)
animæ illoꝝ diſcolor fantaſia ex contuitu variarum virgarū p oculos
impreſſa: quę nō potuit niſi corpus quod ſic affecto ſpiritu aiabāt /

LIBER .IX. DE ORIGINE

ex compassione cōmixtionis afficere/ unde teneris fortū primordij colore tenus aspergeretur. Sic repertę sunt mulieres q̄ æthiopes nigerrimos perent/ cum uterq; parens candidior esset. quia tales imagines in cubilibus depictas coitus hora cōtemplabantur. Quod autē de virtute generantis/ calore/ & fortitudine semini dictum est: nō modo de matre/ sed etiam de patre intelligi debet. Mulier equidem/ nō modo passiuę (ut quibusdam visum est) verū etiam actiuę ad prolis generationē concurrat. teste Aristoteli. li. de animalibus. Artamē semen viri actiuitatis maioris reperitur. in eo namq; igneitas & aeritas. in semine vero mulieris aqueitas & terrestritas vincit/ unde sperma viri se habet ad sperma mulieris ut coagulū ad lac. ob id dictum est Sperma viri qualitati/ & sperma mulieris quantitati infantis congruit. Hęc autem missa facientes: in partu huic libro finem imponamus.

De Partu infantis. Capitulum. xli. MAG.

Vm itaq; infans tempus suum in utero materno expleuerit/ nunc cū mero supradicto: natura instigante fortitudine sua nervos quibus matri alligatus est embrio rumpit/ viā quā conceptus est super caput/ manibus super coxas extensis/ mundum grummosum ingreditur. Interdum vero nō sine periculo in satris/ aut pedibus aliqui nascuntur/ & tales nisi sagax obstetrix venerit cōmuniter periclitantur. DIS. Quā dere infans mox natus doloris & fletus vocē emittit? MMG. quia frigus inconsuetū sentit. & crudas tenerrimę carni admouere manus abhorret/ quemadmodū caro lauciata. unde in aqua calida positus cōpescitur. Aut quia quid malorū ingressus sic propheta quodāmodo. unde & matrem A/ scemellam vero E/ vagire dicunt: quasi pthoplastos nostros Adam & Euam inculpantes: qui & sibi & nobis iustitiam originālē ammittentes has miseras meruerunt. Solus autem Zoroastes (ut refert Augustinus) natus risit. nec ei boni monstrosus risus ille portendit: nam magicarū artium perhibetur fuisse inuentor: q̄ quidem illi nec ad pręsentis vitę vanam felicitatem contra suos inimicos prodesse potuerunt. A Nino quippe rege Assyriorum cum esset ipse Bactrianorum rex bello superatus est. Hactenus de origine rerum naturalium/ & modo nascendi hominum in hanc vallem lachrymarum.

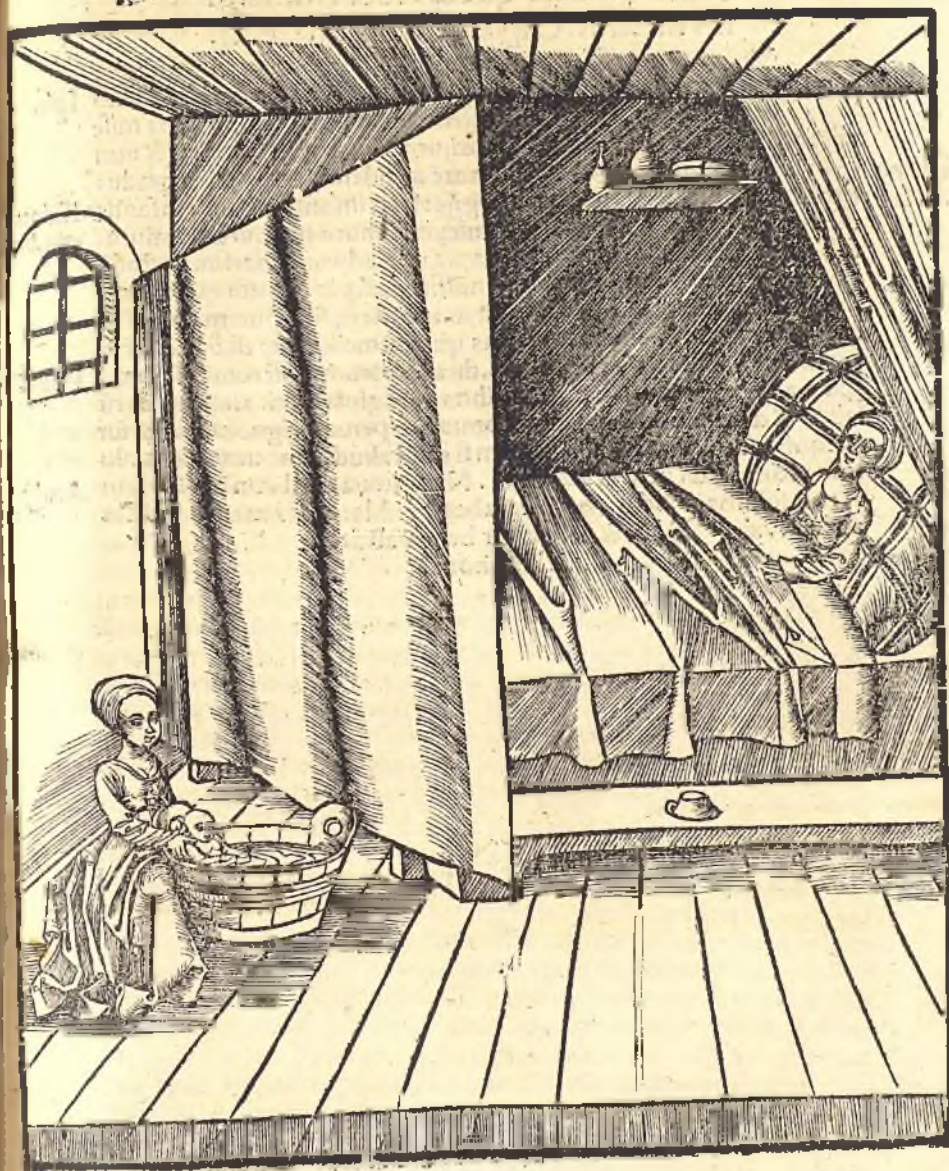
Zoroastes
solus na/
tus risit.

Aristote

Sapient

Augu.
ci. dei. illi
21. c. 14.

RERVVM NATVRALIVM

De sex etatibus quibus tota vita homi
nis metitur. Capitulum. xliij. MAG.

9 Vid autem post hæc circa naturam hominis agatur / pacien
tiæ exemplar Iob clara voce depromsit in hæc verba. Homo
natus de muliere breui viuentis tempore. repletur multis mise
rijs: qui quasi flos egreditur & cōteritur / & fugit velut umbra / & nun
q̃ in eodem statu permanet. Variatur equidem per sex etatis gradus
qui ut scribit Isidorus in ethimologijs: sunt infātia ab ortu infantis
usq; in septennium. Hinc puericia usq; in annum quartum decimum.
Ab hinc adoleſcentia generationi apta usq; ad annū vicesimū octauū
ab eo iuuentus omniū etatum firmissima usq; in annum quinquage
simum. Grauitas q̃ est dedinatio a iuuentute in senectutem anno sep
tuagesimo secundo finitur. post has quantumcūq; vitæ est senectuti de
putatur. Hinc & regius propheta. dies annorum nostrorum septua
ginta annis: Si autem in potentatibus octoginta anni: amplius eorū
labor & dolor. Hæc de hominis ortu: scire perutile / ignorare vero tur
pe: quis est qui ignoret? Caterum si quid aliud te moueat / alio volu
mine cōmodius pertractabimus. Nunc iuxta illud Ambrosianum
Artus solutos: nocturna quies laboris reddat usui / mentēq; fessas
alleuctuale, DIS. & tu semper bene valeas.

Finis libri noni.

Iob.

Isidorus
ethi. li. ii.

Psalmistæ

Ambros.

Aug.
demi.
idē ubi
pra. c.
Emp.
des
Enicat

Arist.
i. po.

**Liber decimus de Anima & potentijs eiusdem
Tractatus primus. De opinionibus phōræ circa
naturam animæ. Capitulum primum. DIS.**

Alue præceptor colendissime. MAG. Ectū semp saluus
sis fili. Vnde est q̄ p̄ter solitū ante Solis ortū gressu celerā ad
uenis? Sane ne oīa q̄ hesternō vesperi de humani corporis
generatiōe disseruimus intelligis? DIS. Sane oīa: ut vide
re videor. Vnum est autē me iudice scitu dignissimū: de cuius natura
plurima cōiectans: totam pene noctē in somnē duxi: formidās vehe
mentius / ne fortasse id silētiō transire decreueris. Est autē (ne lōgiori /
bus ambagib⁹ utar) q̄d viuētib⁹ vitā & motū p̄stat. MAG. non
ab re hoc scitu dignissimū iudicas: de q̄ ferme totius mūdi sapiētes re
troactis sēculis dubij / diuersa posteris reliquere opiniōis suę monimē
ta. nō q̄ tale aliqd esse dubitarēt. Q uādoquidē (ut ait diu⁹ Augusti
nus li. x. de Trinī.) veni s̄ q̄s dubitat / viuūt s̄ dubitat / unde dubitet me
minicis dubitat / dubitare se intelligit. Sed quę eius natura substantia
ue sit in dubiū versum est. Vnde qdam (inquit Augustinus) id cor
poris animā existimabāt / q̄d amplius valeret in corpore ut Empedo
cles & Ericates opinati sunt. Alij sanguinē: alij cerebrum: alij cor eā
esse putauerūt: alij ex minutissimis indiuiduisq; corpusculis: q̄s artho
mos dicunt: cōcurrētib⁹ in se atq; coherētib⁹ eā confici cōdiderunt
Alij aerem: alij ignem substantiā eius esse dixerūt. alij eam nullā esse
substantiā: quia nisi corpus / nullam substantiā poterant cogitare &
eam corpus esse non inueniebant: sed ip̄am tempationē corporis no
stri vel cōpagem primordiorū quibus ista caro tanquā cōnectit esse
opinari sunt. eorū omnes eam mortalē esse senserūt. quia siue corpus
esset / siue aliqua compositio corporis / non posset utiq; immortaliter
permanere. Q ui vero eius substantiā vitam quandā nequaquā cor
porē sed vitā omne viuū corpus animantē ac viuificantē esse repie
rūt: cōsequenter & immortalem (q̄a vitā carere vitā nō potest) ut quicq;
potuit. pbare conati sunt. DIS. Quę huius dubietatis causā tam
ingens: ut tot eleuata sapientum ingenia attonita redderet? MAG
hec nimirū. quoniā cum omnis nostra cognitio a sensibilibus ortum
habeat. spirituales autē substantiæ / de quarū numero est ea quę viuē
tib⁹ vitā & motū largitur / sensibus non p̄cipiuntur: facile non erat
nisi ex opatiōibus ad substantiā illius cognitio nē dēuenire. unde & ex
his pene omnes positionis suę argumenta sensere. Q ui enim eam
principalē aliquā corporis p̄tūlam dixerūt / inde moti sunt: q̄ ab ea
principalis motū aut sensum originari credebāt. Q ui vero eam fan
guinē / humore / aerē / vaporē / ignem: aut aliud huiusmodi corporis
putauere: cōsiderabant: quia sine calido & humido vitā esse nō potest
Q ui autē ip̄am ex elemētis omnibus aut numeris cōpaginatā tradi /

Opiones
de Ania
in genere
quid sit

Opionū
diuersitas

LIBER.X. TRAC.I. DE POTENTIIS

de re ea ad vim intellectualem, cuius est omnia discrete cognoscere re-
ferebant. Quorū singillatim deducēdi argumēta hic locus nō est: ne
epitoma opus in imensum accrescat: breuibus autē & planis sermo/
nibus ipsam ad mentē peripateticorū quorū principatū Aristotelē tenet
describā: dehinc vero quid religio nostra ex his: presertim autē de in- Aristot.
tellectiua recipiat: quidue respuat cōmemorabim⁹. DIS. Optime.

De quidditate animę: gradibus viuendi, & tribus ani-
marum generibus. Capitulum. ij. MAG.

Anima Aristoteles p̄memoratas de natura aīę positiones li. i. quę de
anima inscribit ēnumerans/eas tanq̃ a veritatē tramite deus
antes abijcit: & consequenter op̄inōnē suā hac definitione ex-
plicans aīę. Anima est actus primus substantialis corporis: phisic⁹ or-
ganici: vitam habēns in potētia. Anima inquit (actus est) id est for-
ma: quia actuat & informat corpus. adiūgit autē (prim⁹) a quo act⁹
secundarij qui sunt operationes vitales: ut sentire videre & similes ime-
diate p̄cedunt. Substantiales vero adiecit: ne animā formā accidenta-
lem crederemus. ut sunt scientia & albedo: sed substantiā p̄ se subsistē-
tem: ex qua & corpore cui iuncta est unum p̄ se ens constituitur. un-
de sequitur (corporis) non autē artificialis ut est statua. sed quod sub-
iungitur (phisici) id est naturalis in quo cū diuersas habeat exercere vi-
tē operationes: partium in situ & figura discretiōnē exoptulat. hinc
additur (organici.) Huiusmodi vero corpus a natura (ut hesternā
luce in calce li. noni docuimus) formatū in potentia est: ut vitā id est
animam recipiat. adiunctum est ergo (vitam habentis in potentia.)
Quod nonnulli ita intelligunt: ut corpus organicum informatū vi-
ta prima/ quę est anima/ in potentia sit ad vitam secundam id est vitę
les operationes scđm diuersos viuendi gradus: qui sunt vegetare: sen-
tire/ mouere scđm locū & intelligere. hos in alia animę definitione ex-
plicans ait. Anima est principij quo viuimus/ sentimus/ mouemur
scđm locum/ & intelligimus primū. DIS. Et hanc expositionē pla-
niores reddas. MAG. Plana esse videtur ex dictis: ni forte hoc te-
moueatur quia nō omne animatum sentit: mouet scđm locum aut in-
telligit. DIS. Hoc ipsum est quod dubietatis scrupulum iniecit. vi-
uentem (ut aiebas) plante: nō autē sentiunt nec progrediuntur lo-
caliter. MAG. Num sentire videntur frigora & calores intensos.
a quibus etiam se contrahunt/ debilitantur/ marcescunt: & nisi horū
excessus temperamentū acceperint totam plantę harmoniā corrump-
p̄nt. quo facto animā eius deficere/ ipsamq̃ plantam ēmoriri neces-
se est. DIS. Ita esse experientia testatur. MAG. Non ergo super-
riorum p̄fectiones omnimodo ab inferioribus negandę sunt. Sicut
enī inferiorum p̄fectiones in superioribus inuentiuntur: gradu ta-
men excellentiore: sic & superiores in inferioribus gradu cernunt ob-

**Gradus
viuendi
alia anīę
definitio**

**si plantę
sentiunt**

ANIMAE VEGETATIVAE

scutiorē in qua re/mira totius uniuersi partū harmonia attendit/ & gratissimę speculationi materia copiose ministrat: sed nunc ad incepta redeundū est. DIS. Non itaq; plantas eo modo quo animalia sentire astruis. MAG. probe. Nec philosophi oēm animā corpus sūm omnibus viuendi gradibus viuificare intelligūt. vegetatiua nāq; viuificādo vegetat. Sensitiua viuificādo & vegetat & sentire dat: cui ut ita plurimū scdm locū mouere coniungit. Intellectiua autē oīm harū pfectiones in se cōplicans: corpus qđ informat: viuificādo vegetat: sensibile reddit: localiter mouet & intelligit. DIS. Tria itaq; animarū genera distinguis vegetatiuū sc; & sensitiuū & intellectiuum. MAG. Recte. verūtū nō omnia simul discutienda suscipiamus: ne ordine rerū p̄termissio singulorū naturas nō explicare: sed implicare magis videamur. DIS. Singillatim igitur hęc percurramus: primum autē vegetatiuam animarum infimam aggrediamur.

De Anima vegetatiua & potentijs eiusdem de nutritiua & digestionibus. Capitulum. iij. MAG.

Nima vegetatiua vis quēdā est in viuētibz: conuertens alimentum in substantiā alia: ut ipsum in esse conseruet: ad quāritatem debitam p̄uehat: & simile in specie generare tribuat. In hac descriptione tres vegetatiuę potētię exprimunt: quę sunt nutritiua/augmētatiua/ & generatiua: quas & actus & obiecta differunt. Nutritiua (cuius sunt tres actus apponere/unire/assimilare: cui & alię quattuor potētię ministrant scdm Auicēnā) p̄ attractiua vi caloris & siccitatis/alimentū naturę alii cōueniēs: potētia hoc aliqd attrahit. Per retentiua vi siccitatis & frigoris attractū donec alteret & digerāt retinet. Per digestiua vi caloris & humiditatis retentū alterat & digerit. Per expulsiua vero vi frigoris & humiditatis digestū impurū a puro segregatū expellit. unde viuens sumptū alimentum dentibus in ore cōterit: contritū stomacho infundit qui missum decoquēs/decoctum magno tuidā intestino qđ duodentū vocant transmittit: id rursus ab illo p̄ intestinū seipmū/ cui coniungunt subriles qđā venę quas misarayas dicunt/ad epar usq; puenit supfluum p̄ longationē egerit. In epate secunda celebrata digestionē/humores quattuor segregant. Quod em calidum & siccum est cholere ruber deferuiēs partim ad cistā vellis: id est cholere: & qđ frigidū & siccū melācholię aptū partim ad splenē. Quod autē frigidū & humidū flegmaticū cōgruum parti ad pulmone (ut nōnullis placet) trāsmittit. Quod v̄o calidum & humidū in epate in sanguinē mutat. Supflūū hui⁹ digestionis p̄ venā kalyn q̄ spinę adiacet ad renes descendit/per quos colatū ad vesicam: & inde p̄ virgam eijcitur. Sanguis in epate generatus per venas maiores ad minores usq; ad capillares ad singula membra diffunditur in quibus ut ita digestus & in humiditates secundas conuersus ea nutrit. hui⁹ tertie

Animarū
gēna tria
sunt.

Aniā vegetatiua.

Potentie
alię vegetatiuę
nutritiua

Digestio
prima

Digestio
secunda

Digestio
tertia.

LIBER. X. TRAC. I. DE POTENTIIS

digestionis supfluitas: partim p sudores emittitur / partim p epar ad vias urine reuertitur: & membrorū dispositionē phisici pertinet inter capedines quas in unali vase considerāt suo modo denūciat. Verūtm̃ quod de humorū segregatiōe dictū est: nō scdm pōsiōnē accipiendū puto, ut nihil cholere melācholice aut flegmatis sanguini admixtū re/ maneant. nā dictos humores iesse sanguini extracto p venas experiētia docet. ex corruptiōe etiā eorundē in venis ægitudines & febres diuer/ sas phisici testant. Vñ in generatiōe humorū naturalū cuiuslibet pars cū sanguine vadit ad abilitādū sanguinē / ad nutriendū mēbra talis de/ noīatiōis cui⁹ humor: sed quidē supior ad mēbra vadit gratia neces/ sitatis & unitatis. ut Auicēna ca. de humoribus. Patet itaq; nutritiua in singulis membris operari q̃dū alicuius viuūt: sed diuerse. nam dū fortis est in principio / plus de alimento cōuertit in alīū substantiam q̃ calor absorpsit. & tunc quidē augmentatio fit. Posthac non plus sed tantum quantum deperditū est restaurat. & est status. Deinde debi/ lior effecta: nec deperditū quidē restaurare potest fitq; alitū corporis diminutio. Demū ea totaliter deficiente ipsum viuens quoq; interire necesse est. hęc causa destructionis eratū. Et si rem ppenius conside/ remus viuens mori incipit. ex quo esse accepit. Humidum nanq; ra/ dicalē membris radicalibus inibitū in quo vita vehitur / restaurari nō potest: sed per appositionē humidū nutritiualis impediri ne cit⁹ consumat. unde quēadmodū in lychino olei pars inibita continua actiōe caloris diminiuit: sed ne subito tota cōsumat p infusiōnē olei quod ignis in pabulum attrahit impedit. Sic & in viuente esse natu/ rales docuere. Paulatim igit humidū radicali deficiente viuens mori appropiat: donec toto absumptio vita ut ignis lucernę extinguitur licet hoc humidū p viam suffocationis factū extraneū / mortē causet sed hæc accidentalē superior naturalis.

De Augmentatiua potentia: & q̃ cuiuslibet rei cer/ tus est terminus augmēti: decrementi: & durationis.

Capitulum quartum.

MAG.

Potentē
augmen/
tatiue.
Incorpo/
ratiua
assimila/
tiua
Vnitiua

Vgmentatiua quod purum est vltimę digestionis & potentia a quantū in alia substantia venit. Subsunt autē eidem potentie tres. Quarū prima incorporatiua q̃ alimentū in longū latum & pfundum extendens: quod cuiq; membrorū deest distribuit: quod plus est aufert / & alteri addit. unde quorūdā viuētiū aliqua mēbra in principio magna sunt: & paulopost minora fiūt. Secunda assimila/ tiua est singulis membris assimilans. Tertia unitiua / quę assimilatiū paribus alitū unit. ut carnem carni / os ossi. & sic de alijs. Calor equi/ dem naturalis continuo agens in corpus viuētis / nōnullas partes cō/ sumit: & sub effera cute poros vaporibus impletos relinquit: hos vir/ tus unitiua expulsiis vaporibus / alimento assimilato obstruit: quod si

Auicenna

oia
crea
exer
ta su
Aug
cui
bro

LIBER. X. TRACT. DE POTENTIIS

tantum sit alimentum partes porosas extendit / partem etiam extre / ^{augmēta}
mitatibus adgenerat. Operatur autem augmētatiua non vi caloris ^{rio natura}
ignei; cuius est digerere / eutrogenia disjungere & homogenia aggre ^{quo mo}
gare: sed vi caloris viuificatiui hoc est naturalis: cui assimilatur calor ^{do fiat}
solis: & vi caloris alteratiui disponentis alimentū ad formam carnis /
medullę: ossis &c. Et hic est calor animalis. Per frigus autem mēbra
coagulat. Per siccum continuat & cōsolidat. Per humidū retinet & ter/
minat. Est autem huius potentię opatio a principio viuētis: donec cer/
tam & suę speciei cōuenientē quantitātē attingat. Omnium em̄ a natu/
ra constantū certus est terminus augmētū & decemētū & durationis
periodus. Ignis autē cremenū & si per appositionē cōbustibilis in in
finitū posse p̄gredi videatur: natura tñ hanc appōem non admittit. Si
em̄ omnia essent aut ignis / aer / aqua aut terra: submotus esset decor
uniuersi: quē in proportiōe quadā harmoniaca prium / & in quātitate
& in quātitate cōsistere ex dictis manifestū est. Non solum autē in ele
mentis / sed etiam in his quę ex elementis cōflata sunt corporibus.
Quod si enucleatis rem perpendimus: ignem nec nutriti proprie ignis non
nec augeri inuenimus. non em̄ idem ignis numero cōburens & ex nutritur
combustibili genitus / sed priore corrupto alius succedit.

**De Generatiua potentia. Quorū sit generare sibi si
mile: & omnia creata / creatoris exeplata sunt in
perfectione diuersa. Capitulum. v. MAG.**

Generatiua alimentū depuratū & in potentia animatū / perse / ^{generatiua}
g minatiua in semen descendit. in quo sunt omnia totius mēbra ^{seminatiua}
nō quidē corporis mole / sed vi causali. Per imutatiuā semen ^{imutatiua}
decisum in sanguinē / sanguinem in carneam & embrionis substan/
tiam transmutat. p̄ plasmatiuā autē (alias informatiuā) singulas pres/
suis figuris & formis discriminat. p̄ calidum quippe & humidū mol/
lia creat. ut sunt caro / adipēs & medullę. p̄ calidū & siccum cōpositio/
ra. ut cor in animalibus: & radices in plantis. p̄ frigidū & humidū ex/
teriora. ut pilos & folia. p̄ frigidū & siccum solidiora. ut ossa & cortices
cēloꝝ accidētibus influētis plasmat. Tempus inceptionis & desini/
onis operationū huius potentię libro p̄cedēti expositū est. Necessa/
ria est autem hęc potentia viuētibus: ut indiuiduū quod se in nūme/
ro cōseruare nō potest / in specie saluetur. Hoc em̄ omnium viuētium
naturalissimū operum Philosophi acclamant. Omnia nempe creata
Creatoris quādam exemplata sunt: in quibus potentia / sapientia / & ^{Grad⁹ re}
bonitas eius ut per speculum & enigma cōtēplatur / in alijs quidem ^{rū enūe /}
clarius. ut in Intelligentijs & hominibus: in alijs minus. ut in ceteris ^{rantur.}
animantibus. In quibusdam vero obscurius. sicut in inanimatis. De
us enim (inquit Aurelius Augustinus li. xij. de ciui. dei) summa essen/
tia est: & alijs esse dedit: sed nō summū / his amplius / alijs minus atq;
gg ij

ola creata
creatoris
exempla
ta sunt.
Aug⁹. de
ciui. dei li
bro 12. c. 2

LIBER.X. TRAC.II. DE POTENTIS

naturas, essentiarum gradibus ordinavit. Vnde in ordine uniuersi vir-
tus virtutum in intellectuabili: hæc in intelligentiali: quæ rursus in ratio-
nali. Hæc in imaginatiua: quæ rursus in sensitua. hæc in vegetatiua: quæ
rursus in minerali. Hæc in elementatiua: quæ demum in chaos confuso oc-
cultata conspicitur. tali nimirum ordine per ascensum / inuisibilia dei per
ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Quid enim (ingridem li. xi. de
ci) non pro suo genere / ac pro suo modo habet similitudinē dei? Sed
hic cibus solidus est grandiu: non lac paruulorū. Vnde digressi sum⁹
reuertamur. Vnumquodq; igitur creatorū nititur se assimilare suo cre-
atori modo perfectione. generaliter autem in eo quod est semper esse
Omne enim quod est (inquit Augustinus de Ciuitate. dei libro xi) na-
turaliter desiderat suum esse conseruare: ita ut miserimi nolint interiri
sed potius miseriam eorum auferri. In uiuentibus autē cum uiuere sit
esse / animata pro modulo capacitatis suæ naturæ semper uiuere / saltē
in subsequenibus generationibus contendunt. Hanc non minimam
parentū ad prolem amoris causam scriptura sæpius cōmemorat. ve-
rum tamē posteritatis conseruatio per generatiōes / nec omnibus ani-
manibus: sed perfectis tantū: nō orbatis: nec spontaneā generatiōē
habentibus perfecte competit. Tenes ne filique modo digesta sunt?

DIS. Teneo. apertissime enim singula profectus & nulla penitus
circuisione usus es: ut quæstionū stimulis te excitatū iri superuacane-
um quidē / indefessā autē aure cuncta potius auscultanda existimare.

MAG. Sēquā igit si placet sibi pcurram⁹ cōpendio DIS. placet.

**Libri decimi Tractatus Secundus incipit. De Ani-
ma sensitua & obiecto eius. quæ sensibilia propria:
cōmunia: per se: & per accidēs / si substantia senti-
ri possit. a quo fiat sensatio. de sensu actiūo & passi-
uo. Capitulum primum. MAG.**

Anima se-
nitua

Sensitua anima ea est quæ foris & intus / rerum corporalium
formas corporeas presentium & absentiu percipit. In hac de-
scriptiōe: & obiectum & potentie sensitue anime innuuntur.
de illo autem prius: de his vero postea dicendū. DIS. Obiectū
ergo sensitue quod dicis? MAG. Rem corporale per speciem sensi-

obiectū
sensitiuū

Sensibile
per se.
per acci-
s propriū

bilem. Sensibile autē est: quod natum est sensu percipi. & bisarie di-
uiditur. Quoddam em per se: quoddā p accidēs sentitur. Per se qui-
dem sensibile sentitur: quod per propria speciem sensum imutat: vel
unum tantū / & est sensibile propriū. ut color visum. sonus auditum.
vel plures ut numerus: motus: magnitudo / figura / & tempus. Mag-
nitudinē em nō modo vidēs: sed & tangimus. sic figura & reliqua
a pluribus sensibus percipiuntur propter sensum cōmunem cui par-
ticulares sensus participant. ideo sensibilia cōmunia dicuntur. nec tamē

ANIMAB SENSITIVAE

sunt ita sensibilia per se ut sine alio sensum imutare possint: sed cū sensibili per se mouent sensum. magnitudo enim sine colore nō videtur: nec sine qualitate tangibili tactu percipitur. aere; nāq; magnum non videmus: nec orbē celestem (ut aiunt.) tangere possumus: eo q̄ aer coloris / & orbis celestis peregrinis expers sit impressionibus / tamen per propriam speciem imurat. ut tenet Trus. 2. teg. Sensibile per accidens vero est: quod non per propria: sed alienam speciem sentitur ut campana per speciem soni auditur / & lapis in spece coloris oculo cernitur. Hoc autem ex eo esse dinoscitur q̄ substantię per propria species sensum imutare neutiq; possunt. cuius quidem manifestissimum indicium est: q̄ presentia substantię panis ante consecrationē / & eius absentiā facta consecratione sensu nō percipimus. Sunt autē qui substantiarū species cū accidentalib⁹ multiplicari / & intellectui tanq̄ potentię pportionatę presentari opinant. DIS. obiectū ne an sensus sensationē causat? MAG. neutrum ut causa totalis: utriq; vero ut causa partialis cōcurrit. unde Augustinus de tri. li. xi. ait. a visibili & vidente gignit visio / & hoc quidem effectiue. Instrumentaliter enim videmus oculo & formaliter visione / pariformiter & in alijs sensibus distinguendū est. DI. actiua igit potētia sensus est? MAG. actiua quide; quia cu; obiecto sensationē efficit. Est & sensus potētia passiva. ut ait Aristoteles. vel quia in potentia est ad actum primū qui est esse: & in eū a generante reducitur. vel quia in actu primo est / & in potentia ad actum secundū qui est sentire / in quē p obiectū reducitur. Sentire equidē dicitur / eo q̄ sensationē recipiat. siue autē sensationē recipiat / siue ab obiecto imutetur / semp patitur. Immutari enim quoddam pati est. Quod si a sensibili proportionato fiat / saluatiua est passio & iocunda / si autē a sensibili excellenti fiat / passio est corruptiua & dolorosa. nam excellens sensibile / sensum corrumpit. id est nō facit distinctam & determinatā sensationē. DIS. una ne res est sensus actiuis & passiuus? MAG. una: nomina autem diuersa.

Quę res sit species sensibilis: unde causata ad quid necessaria / & si accidens sine subiecto possit subsistere. & q̄ ad sensationem necessarium sit medium proportionate elongatum

Capitulum secundum. DIS.

Sensibilium rationes ex dictis manifeste vident: spēs autē sensibilis naturas lat⁹ deducēdas arbitror. MA. Spēs sensibilis / q̄litas est tertie spēs. Et est idoli siue imago eius qd sentitur. etiam in tentio dici solet nō q̄ in ipsam sensus ut in obiectū tendat: sed q̄ est id per qd sens⁹ formaliter in obiectū tendit: cui⁹ ipsa est propria imago siue similitudo. Vñ sensibile qd ppter sui materialitatem in sensu p diētia recipit.

gg an

Substan/
tia p pro/
pria speci/
em nōscū
tur

a quo cau/
senur sen/
satio

Sensus ac/
tius
passiuus.

Species
sensibilis.

ANIMAE SENSITIVAE

non potest: sui imaginē a sensu receptibilē pducit: p quā discemi pos-
sit. Q uēadmodum si me petro carcererecluso manifestare voluero
fores carceris totus penetrare nō valens / saltē imaginē meā in char-
ta effigiātam mitto / quā si forte p rimulā receptā cōspexerit: q̄lis ego
sum statim agnoscit. & quanto hęc imago mihi similior / tanto petrus
de psona mea certior fit: sic suo mō de sensibili & ei⁹ specie accipiendū
est. intelligis ne? DIS. Sane. sed cum species sensibilis accidēs sit (qa
qualitas) quō de obiecto & sensum usq; deueniat nō dum manifestū
est. accidens em̄ subiectum suum deferret: & in aliud trāsmigrare via
nature impossibile esse: a te sepius audiui: dico autē via naturae: dubiū
nanq; nō est / deū accidentia absoluta a subiectis posse separe: & in esse
cōseruare. ut credimus circa altaris sacra mytheria. MAG. Forti ar /
gumēto oppugnās terronē tū inniteris imaginationi. Opinaris em̄
unā & eandē specie numero ab obiecto pductā p mediū usq; ad sen-
sum peruenire. sicut nauis de ripa ad ripā p aquā defluit. DIS. Ali-
ter tu ne sentis? MA. longe aliter. Aut em̄ obiectum cōtinuo aliā &
aliā speciem p medium usq; ad sensum multiplicat: aut in eodem in-
stanti totā specie in toto medio inter ipsum & sensum causat: si sufficiat
virtus eius. Ad sensationē itaq; necessarium est mediū ut p ipsum spe-
cies multiplicetur. Sensibile em̄ positū supra sensum sensationē nō fa-
cit. hoc quidē manifestū in visu. nō em̄ videt nisi res quāta & sub py-
ramide quanta / quē mediū necessario requirit ne basis & conus py-
ramidis coincidat. In alijs autē sensibile positū supra sensum facit sen-
sationē reale. ut cultellus neruū instindens dolorē causat. In tēdona-
lis vero imutatio p specie sine medio nō fit. Necessaria est enā debita
inter obiectū & sensum distantia: p quā virtus obiecti specie multipli-
care possit. unde remotiona sentire nō possumus.

Si specierum multiplicatio per mediū sit instantanea
aut successiua. Capitulū. iij. DIS.

Ecdū oēm de hac re tulisti dubietatē. MAG. Nec id pten-
n debā: sed dic quid te moueat. DIS. Instantanea ne / an succes-
siua est hāc specierū p mediū multiplicatio? MAG. Instan-
taneā ait. Aristo. contra Empedoclē / luminis esse multiplicationē ab
oriēte in occidentē. Sunt tū q nec totā specie ab obiecto pducī cōren-
dunt: sed specie in parte ppinq; mediū pductā / rursus aliā in sequēti
mediū parte pducere astruunt: & hanc rursus aliā & aliā donec aut
ad sensum deuentum sit: aut ultimo producta species: propter sui im-
perfectionē & debilitatē aliā pducere nō possit. semp em̄ aiunt poste-
riore sit debilior. Hi specierū multiplicationē successiuā: & in tpe fieri
necessario fatent: ipsi autē illud ppter sui breuitatē im pceptibile: & sic
instantans dici posse dicunt. nō em̄ mediū diuersitas tarditate efficit. eodē
em̄ tpe aer densus & subtilis illuminant. Hęc tū in pgressū specierū de

Aristo. de anima
lib. 2. c. 1.

LIBER.X. TRAC.II. DE POTENTIIIS

faciatē faciūt. In occurſu nāq; mediū deſionis aut ſubtilioris ſpēs aut reſſe-
ctunt aut refragunt qđ qđ aut qđ fiat facile erit eo loco qđ de viſu loq-
ceperim⁹ de mōſtrare. DI. Hi ergo Ariſto. inſtās p tpe i pceptibili ac-
cepſiſſe arbitrat⁹. MA. Ita autē. cōtrariū tñ ipſe aſtruit dicēs ppter tā-
tā diſtantiā poſſeſentiri ſi ſucceſſiua eſſet luminis multiplicatio. Poſſet
tñ p hac opinione dici Ariſto. cōditionaliť locutū eſſe ad ſenſu. Si lu-
mē in inſtanti medio apro p luminis receptiōe applicatū fuerit p m in
inſtanti illuminabit. Et hoc qđ cerrū eſt ex hoc: qđ Aug⁹. de tri. li. vi.
affirmat dicēs. Splendor qui gignit ab igne atq; diffunditur: coævus
eſt illi: & eſſet cōternus ſi eſſet ignis eternus. Veniūt radiū a luce to-
tū & nō partē genitā alterā gigni perſpectiua docet li. primo dicens.
Quelibet punctū luminofū aut illuminatū: obiectū ſibi mediū totū ſi/
luſtrare: ſpherice qđ ſi a nulla parte opacū habeat: aut hemiſpherice
ſi ex una parte opacū obſtat. unde & conſequēter ſubiungit. oēm pū-
tum luminofū hemiſphericalit ſup mediū radiare. Pars itaq; luminis
a luce genita ſi cōſequēter aliā de ſe gigneret: nō mō indirectū radiū
cōtinuare: ſed & orbicularit aut hemiſphericalit ſe diffunderet. & ſic ob-
iectum luminofum eque in ſpeculo lateraliter & directe oppoſito re-
luceret: cui⁹ cōtrariū experientia approbat. Instantaneū eſſe igit tot⁹
ſpeciei p mediū multiplicatiōe probabilius habetur.

Quomodo ſpecies cōtrariorū diſtinctim ſimul p me-
diū multiplicantur & in ſenſu recipiuntur. Quid umbra
quid tenebra: & q accidentia ſolo numero diuerſa in eo-
dem ſubiecto eſſe poſſint. Capitulum. iiii. DIS.

Eſt alid aliud qđ ſpecies multiplicatiōem p mediū oppugnat:
multa nāq; ſunt ſenſibilia cōtraria q ſimul a ſenſu recipiuntur:
quorū ſi ſpecies (ut aſtruis) p mediū ad ſenſum ulq; pueniunt
cōtraria ſimul eſſe neceſſe eſt. Hoc autē nō poſſe fieri ratio cōtrariorū
approbat. MA. Non eſt idē de ſenſibilibus & ſpeciebus eorū dē. Spe-
cies em̄ cū habeat eſſe ſpiritualis & a materia depurati: nec cōtrariant
nec cōmiſcent: ſed impmixte p idē mediū ſimul multiplicant: ſi ſi & in
eodē ſenſu organo ſimul recipiunt. alias albū & nigrū viſui ſimul p-
ſentata diſtinctim videri nō poſſent: cui⁹ oppoſitū experientia indicat
Vnde ppō. 7. primę partis pſpectiue dicit. Radios viſibilium impmixte
mediū illuſtrare. hoc autē facile tali experimēto cognosces. Sint plu-
res candelę ardētes in eodē cubili qđ illumināt: quare ſi ſucceſſiue alte-
ra poſt alterā auferat: illuminatio continuo minuet: eo q quibet cā-
delę ablata lumē ſuū tollat & a pductione ipſi⁹ i tali medio deſinat.
Rurſus videm⁹ plures candelas circa idē opacū cōſtantes diuerſas
relinquere umbras: etiā ſimul ex eadē parte: ſi altera in lumine ſit vigo-
roſior. Vmbra autē eſſe lumē diminutū ppō. 25. primę partis p-
denotat

Species ſe-
similes nō
cōtraria/
tur nec p-
miſcentur

Vmbra
eſt lumē
diminutū

LIBER. X. TRAC. II. DE POTENTIIS

lumen spectare docet. Sicut enim lumen primarium est: quod a luce per radium directum / reflexum / aut refractum gignitur: sic quod a tali lumine nascitur umbra siue lumen secundarium dicitur: illud autem non in rectum: sed lateraliter diffunditur. **DIS.** Aliud igitur nomen umbrę: & aliud nomen tenebrę significari intelligis? **MA.** aliud quidem. Umbra equidem res est: quia de priuatione lucis secundarię. Tenebra autem omni modo lucis priuatione est: & non aliqua res est. ut li. 8. c. de priuatione ostendimus: & fortasse apud nos reperibilis non est. Umbrę autem variationem in quantitate ratione luminis & opaci libro. 7. c. de eclipsibus enodauimus. **DIS.** memini. Verum tamen plures species simul esse in eodem medio / dictum Aristotelis. v. li. bro metaphysicę refutare videtur quo ait: duo accidentia solo numero differentia in eodem subiecto esse non posse: lumina autem duo in eodem medio: solo numero differre quis dubitabit? **MAG.** Dictum Aristotelis intelligendū est de accidentibus realibus / absolutis / & de potentia materię: per motum naturalem. Species autem sensibiles cum sint accidentia intentionalia simul esse possunt. Similiter duę in eodem patre paternitates quia sunt rationes: sic & plures species memoratorum solo numero diuerse simul in organo memorię reseruantur: quia de potentia materię minime educuntur. Lumina quoque diuersarum candelarum: quę & si de potentia materięeducta sint: non in per motum: quia in instanti: ideo simul esse possunt. **DI.** Sane. Sed unde est quod sensus harum specierum in medio discretionem non attingit: sed plures una iudicat? **MAG.** Quia numerus non nisi varietate dependit quę sine materia non est. Species igitur a materia plus depurata minus discernunt. Hęc autem de obiecto: nunc sensitiuam ipsam percurramus.

De potentijs anime sensitiue in genere. Ca. vi. **MAG**

Vius anime duo potentiarum genera sunt: unum apprehensiuum alterum secundum locum motuum. De illo prius: de hoc autem postea tractandum est. **DIS.** Apprehensiuam quam dicis. **MAG.** Per quam animal obiectum per speciem apprehendit. Et hęc rursus bipertita est. Quędam nempe sensibile non nisi actu presens apprehendit: hęc in exterioribus corporis partibus situat. Alia vero etiam absentia cognoscit: & in cerebri ventriculis habitat. Prima rursus in quinque potentias particulares (quas sensus exteriores dicunt) distinguitur quę sunt: visus / auditus / olfactus / gustus / & tactus. qui & si eiusdem nature & essentię sint cum anima: sepantur tamen & discernuntur organis / obiectis medijs: & modo apprehendendi: quę omnia de singulis per ordinem edocenda sunt.

De visu & excellentia eius. Capitulum. vii. **MAG**

Rimum autem de visu exordiamur / qui cum sensuum sit subtilior: & agilior / plures res nobis differentias demonstrat: propter quod Aristoteles & ipsum per ceteris diligimus: & per defensionem ipsius omnes alios ex 1. methaph.

Ponā autē
sensitiuę
apprehensi-
ua
Exterior.

ANIMAE SENSITIVAE

ibidē p
positio
25.

Aug⁹. de
trini. li. ii.
25.

ponimus: nimirū qui sensus corporis (ut ait Aug⁹ li. xi. de trini.) maxime excellit. **DIS.** Quid est visus? **MAG.** Est potētia sensitivē apprehensiva visibilis in oculo/ mediante dyaphono. Obiectū nāq; visus est visibile: organū oculus: & mediū dyaphonum. **DIS.** Hęc eo quo iam commemorata sunt ordine explanes necesse est.

Vīsus

De obiecto visus/ & de luce quę res sit: si videri possit. Quid lumen. & quomodo sine obiecto opaco videri nequeat. Capitulum. viii. MAG

Aristo.
i. meta

Obiectū
visus
Lux

Biectum visus visibile quidem est. visibiliū autē aliud lux: aliud lumen: aliud color: & si quę sint alia in ratione dictorum videtur. **DIS.** Quid est lux? **MAG.** Est qualitas in corpore lucido nata moveri ad motum eius in quo est: in suo esse nō dependens ab aliquo extrinseco. Accepit autē esse a creatore in primæ re

lib. i.

Dionysi⁹

num productione dicente. Fiat lux & facta est lux. Hęc quippe ante luminarium productionem solis vices agebat per triduum: in cuius naturam (ut quibusdam visum est) quarta die transiit. Nam & Dionysius de divinis nominibus. c. iij. hanc lucem: vel lucē vel substantiā solis fuisse differē: sed adhuc nō plene formatam. Est autē lux in sole tanq; p se lucido. In alijs autē picipatiue/ & omniū visibiliū ipostasis est. ea ppter claritatem ei⁹ uti est videri nequit. potentia em̄ visuā longe antecellit. Manifestat autem se in visibilibus/ in uno quidē clarius: in altero vero obscurius: scdm quod a diuersis diuerse participat. Nullum em̄ oīno corpus lucis expers est. Hac manifestatione se magis inuisibile probat. cum em̄ omniū visibilium claritatē in se cōplicet: in nullo uti est explicatione perfecta representatur: quolibet equidem dato: aliud semper clarius esse potest. qui ergo intelligit ipsam perfecte in visibilibus videri non posse/ verius eam videt. Tantę autem nobilitatis

Aug⁹. li.
i. de libe/
ro arbitrio
lib. super
Gen. ad
litter. 7
c. 12.

Aristotel⁹
de sensu &
sensato
li. 1. c. 12.

Aug⁹. li. 1.
de libe/
ro arbitrio
lib. super
Gen. ad
litter. 7
c. 12.

est: ut etiam corporalia/ quanto plus lucis participant/ tanto pfectio/ ra & nobiliora censentur: sicut videri est gradatim in elementis. a nō nullis etiam nō minime auctoritatis an ne substantia/ accidens ne potius estimanda sit in dubium versum est. Vnde & Augustinus li. de libero arbitrio. ait lucem in corporibus primum tenere locum. Similiter & super Gen. ad litteram lucem corpus nominat. Rerum naturalium indagatores non sensu tardi ipsam nec corpus nec corporis formam substantialem multis argumentis astruunt: sed ad mentē sensato uti pmissa indicat definitio. Sic & Auicē. vi. naturalium lucem qualitatē: quę est pfectio translucentis: scdm q; translucens est: descripsit. & Damascenus libro secundo. Lux est qualitas accidentalē solis Augustinum autem & ceteros qui lucem corporis nomine appellant non ipsam qualitatem: sed corpus aliquod multę lucis intellexisse affirmauit. **DIS.** Lumen atamen quę res est? **MAG.** Lucis imago & Lumen:

Damascē
nus.

Lumen:

Aristotel⁹
i. meta

ANIMAE SENSITIVAE

primaria eius derivatio / nunc enim inquit Ptholemeus lumē adue-
nit abscq; corpore luminis causatio. Hic & Augustinus. lumē habet
pmanentiā p continuā solis influentiā. Sicut aut lux in lumine / tanq;
in ppria specie cernitur / sic lumē in umbra (quā secundariā lucis deri-
uationē supius diximus) videtur. unde quemadmodū colorū species
primarię in occurſu opaci / de se secundarias species gignunt; p quas
vident q in medio videri non poterāt. Sic lumē spēs primariā lucis / in
medio est inuisibilis; in occurſu aut opaci de se spēm gignit; p quā cer-
nitur. Primū patet de specie coloris viri rubei mltiplicata cū radio pe-
netrate virg; usq; ad obiectū parietē / in quo videt. Secundū patet in
fulgore emisso ab oculo moro in tenebris qui in obiecta uuea tunica
opaca videt. Si r radius solis p foramē tenebrosū carcerē ingre-
diens / ab homine incluso videt minime / si in opposita pte alterę for-
mē reperiat p quod transire possit; quod si obstruat iam radius p secu-
daria spēm in obiecto opaco videt. Patet itaq; si aeris regio in infini-
tum ptenderetur sine obstaculo corporis opaci / etiam sole in medio
coeli existente nihil in aere videretur. DIS. lumen ergo qualitatem
a luce genitam intelligo sed subiectū eius quod dicis? MAG. Cōr-
pus / manifestius autem dyaphonū siue rāsparens. unde & Auicē-
na lumen est qualitas quā corpus nō translucens a lucido mutat. Auerroes
Aristote
& Aristoteles. lumen est actus dyaphoni inquantū dyaphonū id est
lumen forma est corporis transparentis / secundū q actu transpārēs
est. Aqua enim aer / berillus / vitę / & cetera huiusmodi nature / si /
unt actu transparentia a lumine ipsa illumināte / in cuius absentia per
spicua potius q dyaphona dicenda sunt.

Lumen

De Colore & speciebus eiusdē / de generatione co-
lorum tam extremorū quā mediorū secundū diuer-
sas phōrū opiniones. Capitulum. viij. MAG.

Color

Vx quę pspicua reddit dyaphona / facit & pspicua & opaca
colorata. Huius aut intellectus ex coloris definitōe & gnatiōe
planior fiet. DIS. Quid est color? MAG. Est extremitas
corporis pspicui / in corpore terminato / id est color est qualitas in extre-
mitate corporis terminati siue opaci; quę pspiciū tangit. Nō ergo in-
nit definitio colorē esse extremitatem pspicui per inherentiā; sed con-
tingentiā qualitatiā. DIS. nunquid nō color etiam pfunditatē
opaci inest? MAG. inest. diuisa eī massa aut / color flauus nō mō
in supficie exteriore; sed etiā in interiore conspicit. Definitio autē colo-
rem explicat sūm esse formale quo visibilis est in lumine. Vnde lumē
extremitatē dyaphoni illuminans; colorē existentem in extremitate
opaci conigui / actuat & visibilem reddit. Cum enim hec pars illumi-
nata est / color videt; etiā si mediū / aut locus oculi illuminat⁹ nō fuerit.
Si autem locus coloris illuminatus non sit / etiam ceteris illuminatis Aristote

ANIMAE SENSITIVAE

vident nequit. Hinc philosophus ait. Lumen facit quodammodo potentia colores actu colores: quia facit eos actu visibiles qui in tenebris: aut profundo opaci erant potentia visibiles. Per se autem color dicitur visibilis: quia in seipso habet causam esse visibilis. **DIS.** Colores itaque non a luce in esse reali & materiali produci: sed existentem & visibilem in potentia remota a lumine reduci & fieri visibilem in potentia propinqua astruis. **MAG.** Communior hoc philosophorum affirmat sententia. **DIS.** Essentia autem coloris unde causatur. **MAG.** Nec de hac re concors omnium reperitur opinio. Quidam enim lucem coloris & omnium visibilium ipsissimam esse sentiunt: nec colorem aliud quam diuersam lucis terminationem in dyaphono aut opaco credunt sicut videre est de coloribus iridis. halo: & pennarum in collo patonis aut columbe. Alij autem colorem generari aiunt ex multiformi admixtione opaci cum dyaphono: cuius per se actus est lumen productum a luce tanquam prima colorum ipsissima: lucis autem concursus necessarium ex eo arguunt quod in eclipsi solis omnes colores solita priuatur venustate. Nonnulli vero colores iridis & halo reales esse negant nec permixtione corporum colorem fieri posse ex eius simplicitate arguunt: sed ipsum qualitatem simplicem ex actione qualitatum primarum in corporibus derelinqui asseuerant. Videmus enim ex actione calidi in humidum nigredinem: & rursus ex actione calidi in siccum albedinem generari. Primum planum est in carbone generato ex ligno humido. Secundum patet in cinere genito ex carbone sicco pulso. Huius autem causa esse videtur: quia calidum in humido partes aqueas terre commixtas exhalat in fumum nigrum: & aereas & claras consumit: grossum autem terre restre nigrum relinquit. cuius si rursus grossum consumpserit: substantiam albam relinquit. Suo modo in alijs qualitatibus imaginandum: secundum magis & minus in diuersis materiis. Sed nec ista quibuscumque sufficere videntur: nisi lux ut radicalis colorum causa concurrat. Frigidum equidem quod nec humidum aqueum nec aerem consumit: sed umidum cum terrene constringens & condensans: non nigrum sed ut in plurimum album colorem relinquit. Est enim frigiditas mater albedinis: sicut calor nigredinis. patet in niue: cristallo: berillo: marmore albo & silexibus. Et unde hoc. nisi quia hec corpora perspicua: si condensant lucem receptam fortius tenent. in opacis autem maiorem densitatem nigredo: raritate vero albedo consequitur ceteris paribus. **DIS.** Ad generationem igitur colorum: qualitatum primarum actionem: & lucis diuersam in alteris terminationem concurrere probabile videtur: & hoc quidem in extremis. medij autem ex diuersa extremorum permixtione fortasse fieri habent. **MAG.** Nequaquam cum sint qualitates eque simplices sicut extremi. Extremorum tamen natura participare dicuntur: quia ex diuerso causarum extremorum concursu generari habent. Et in generatione ruber: causae extremorum eque concurrunt: ideo hic color locum medij verius obinet. nonnunquam etiam ex lapide

Colores
medij.

LIBER.X. TRAC.II. DE POTENTIIS

Innatione penitus colorati/super coloratum terminatū: medij colores videntur. ut est color apparens ex supereminētia unguinis super sanguinem digitorum. hac via plerumque pictores varias colorū species effingunt. Insup & colores diversificari apud visum sūm diversitatem lucis super eos orientū ppō. xij. primæ partis pspēctivæ cōis affirmar.

Color
Species

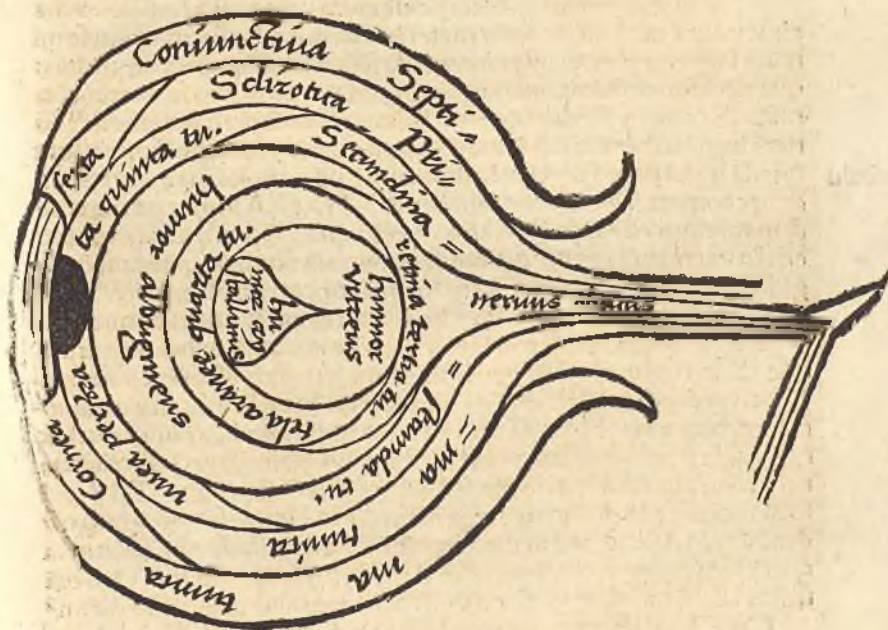
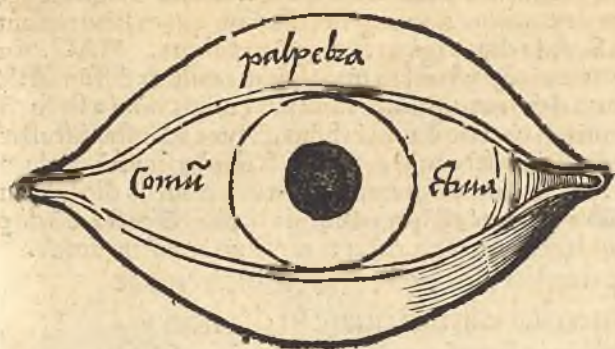
DIS. num autē colorū species certo numero designant? MAG. Certo. Septē em sunt scz; Albus/flavus/croceus/Rubeus/purpureus/viridis/niger/ad quos ceteri reduci habent sūm naturę pūcipatōem. Hactenus autē de obiecto visus: nūc organū pquiram⁹. DIS. Sane

De organo visus & natura oculi/qui ex septem tunicis & quattuor humoribus integrat. C. ix. MAG:

Oculus

Rganum visus oculū cōmunis sententia affirmat. Hūc ex pelliculis siue tunicis quattuor & humoribus tribus integrari cōpertū est. Prima tunicarū consolidatiua dicitur siue coniunctiva: quia totam oculi substantiā continet: ideo fortis est & pinguis: ne humores quoquo modo congelari/aut effluere possint. Huius partē posteriorem scleroticam dicunt. Hęc tunica & si alba sit: dyaphona tūm non est. ideo in ante foramen habet ne ingressum specierum prohibeat: similiter & in parte posteriore/qua ad neruū obicūm peringūt. Hanc sequit Cornea/cornu albo & subtili simillima: dura/lucida/duraz/solida: ex multis frustulis cōposita: cuius etiā sunt quattuor pellicule subtiles: & est dyaphona/ut speciebus sit pūia. Huius ptem posteriorem nonnulli cerulinā dicunt aliq durā. Post eam est uvea: qā nigra ut uua: ut in ea claritas glaciālis aliq modo obscuret & in ea spēs resplescat: sicut subijciē plumbū vitro in cōstitutōe speculi. In antea lenis: intrinsecus villosa. Hęc si pr in antea foramē habet ut sit speciebus pūia. Huius extremā ptem secundinā appellāt. Quarta subtilissima est si/milis reti aranee. Hinc aranea dicit & posterior pars retina. retinet em humorē secundū subtilissimū quē glaciālē vel crystalloidē. ppter limpiditatē appellāt. in eo sicutantur spēs visibiles: qui ut in eo figi possint aliquatiter spissus est. Post hunc est humor tertius in textura venarū quē vitreū dicunt: dāritatē habet qua cū crystalino cōuenit: ruborem aut/ex sanguine venarū oculū tangendū: quē & ipse digerit: & digestum crystalloidē p nutrimento mittit. Primus aut humor albugineus est: albugini oui nō oīno dissimilis. Hic interpositus aranee cōtineat crystalloidē ipm a duriciē corneę & villositate uveę custodit: & suo humore/ne siccitate telę circūdantis exicari possit/pseruat: transitus foramen uveę corneam contingit. Omnes humores & tunicas in parte anteriore concentricas quidam aiunt: dempta consolidatiua & humore vitreo: ne propter fractiones multiplices generetur confusio. Alij tamen uveam & corneā pcentricas opinantur: & albuginē corneę concentricū describunt. Glaciālis autem portio est spherę maioris

2501

LIBER. X. TRAC. II. DE POTENTIIS

& vitreus spherę minoris. omnium autē horum causas / insuper & cō-
 tritatis rationes exquirere / non tam necessarium quam laboriosum
 videtur. DIS. Ad reliqua igitur sermonē vertamus. MAG. oculus
 rursus duo nervi cōplectunt: p quos spiritus visuius diffundit: &
 species visibilia deferuntur. Sunt hi nervi rami unius nervi a sensu cō-
 muni pgradientis: q circa oculos sit bifidus: & ptes ad instar fistulę
 ampliantur: ramus dexter oculū dextrum / & sinister sinistru oculum
 complectitur. Locus autē bifurcationis nervus obticus dici solet: in
 quo & visio cōpletur. Hinc est q res duobus oculis cōspecta / nō dug
 sed una videtur. Hęc de organo. restat ut mediū transcurramus.

**De mediō videndi & noctulucis / unde
 lumen habeant. & quare in die non vi-
 dentur in lumīe proprio. Ca. x. DIS**

mediū
visus

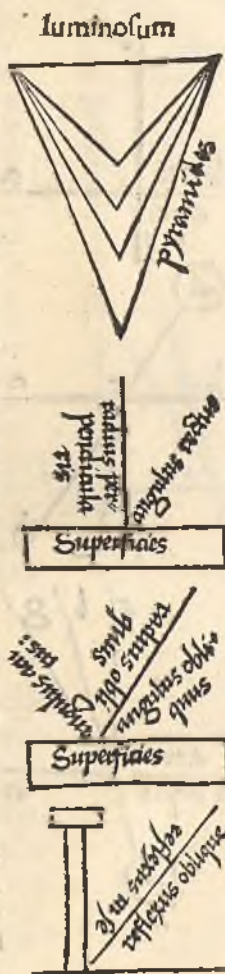
Edium videndi quod est? MAG. Corpus perspicuum &
 m peruium / & saltem in ultima parte qua colori coniunctum est
 actu dyaphonum. Neesse est enim colorem a lumine excita-
 ri: ut visum moueat: propter materialitatem nanq suam / visui se mi-
 nime ingerere potest. gignit ergo de se species a materia depuratas:
 quas in lumine & imagine lucis tanquam in principio suo / oculo im-
 mittit. Ea tamē visibilia / quę noctuluca dicunt: cum intrinsecū & cō-
 natū lumē habeant: etiā in nocturnis tenebris videri possunt: ut sunt
 quędā ligna putrida / vermiculi: squamę piscium & silia. DIS. un-
 de hęc corpora ingenitū lumē habent? MAG. Ab igne. omne equi-
 dem mixtum elemētis constat: eo modo quo pcedēti libro exposuim
 est. In vermiculis igitur quibusdam quonjā sine sanguine sunt & fri-
 gidi: igneę ptes circa digestionis locum concurrūt / & ibi lucēt. Sic &
 piscibus q frigidi sunt & in frigido degunt elemēto / natura squamas
 pręuidet multū duras & terrestres / ptes igneas conseruātes. p fortifica-
 tiōe caloris naturalis. In lignis autē putridis / ignis cū humido aereo
 ad extremitates colligit. Sifer & in ceteris hęc nō sine causa ordina-
 ta sunt / quas tamē paucissimas a Phōx turba enodatas inuenies. Hic
 ignis autē est vel cū qlitate priore q est lux / v^l posteriore q est caliditas
 nō exñte: aut adurens nō est: sed naturę mixti cōueniēs. DIS. qd
 subest causę edicto q hęc corpora nō in die in lumine suo cōgenito vi-
 dent? MAG. Quia in die a lumine solis qd maius est illustrant. a
 q etiā lumē cōnatū tanq min^o & debili^o obfuscat. Ob quā cām etiā
 stellas ī die nō nisi ab acutissimo visu: & ī puteo aliq posse aspici dixim^o

Noctulu
ca

**De Qualificatione medij ut videatur res sub debi-
 ta quantitate. Quid radius visualis / directus / reflex-
 us: & refractus. Et q perfecte rotundum proprie
 sit inuisibile. Capitulum undecimū. MAG**

LIBER.X.TRAC.II. DE POTENTIIS

Portetur autem medium videndi: pro certificatione quā
 o titatis visibilis: per totum esse uniforme: & visibile p
 portionabiliter elongatum. Nulla enim quantitas rei
 imoderatē distantis: est oculo certificabilis. dicit propositio
 75. primæ partis perspectivæ. Vnde stellas vix in ovi quan
 titate iudicamus: quæ terra longe maiores sunt. Et solus ra
 dius perpendicularis porrigitur directe alterius dyaphone
 itatis medio occurrere. dicit propositio primæ tercie partis. hic
 radius reflectitur per eandem lineam opaco obstante. Ois
 autem radius oblique incidens: medio alterius dyaphonei
 ratis occurrente: aut frangitur aut reflectitur. DIS. Con
 tine paulisper calami habenas: donec quid radius perpendi
 cularis & obliquus: quid insuper inter refrangi & reflecti in
 ter sit planius innotescat. MAG. Radium visualem speci
 em rei visibilis dicimus. non ut lineam aut superficiem ma
 thematicam, pfundo carentem: sed corporalem & pyrami
 dalē: cuius basis in re visa & conus in oculo vidente est. To
 tū aut luminosus pyramidē sui luminis in quolibet puncto
 mediū terminat. ideoq; & oculus in quacunq; parte mediū ex
 istat/ luminosum videre potest: sed diuerse. Nā quanto py
 ramis breuior tanto fortior: & angulū conī habet maiore:
 ideo rem representat maiore. Ex his facile concludit perfectā
 rotunditatē esse inuisibile. cum enim superficies eque a centro
 distat/ extremitas eius in puncto indiuisibili terminat: itaq;
 basim pyramidis fundari nequit. Hinc & Mercurius Tri/
 megistus mundū ex seinuisibile dixit: quia rotundus est. q;
 autē sol & astra rotunda videmus: ex eo est. quia multum
 distant & pyramis iā non in puncto supremo/ sed linea ar/
 cuali sumitur. hæc autem remotiori maior & propinquiori
 minor apparet. Nec talia corpora spherica sed plana viden
 tur. Si quando autem aliquid rotunditatis hac re conspici/
 unat/ perfecta tamen rotunditas videri nequit. unde ocu/
 lus superficiē sphere in puncto contingens nihil eius vide/
 ret: si etiā defectus mediū non obstaret. Hæc in perspectivis
 latius indagari possunt. Radius directus siue perpendicularis
 est ex cuius incidentia super superficiem ex utraq; parte relin
 quuntur anguli recti & æquales. Per oppositū dinoscit radi/
 us obliquus. Radius autē reflecti dicit: qui in occurſu opaci
 p eandē/ aut aliā lineā versus suum originē projicitur. sicut
 pila in parietē proiecta resilit. Sed in hoc est differentia. nam
 eadē pila numero p motū locale resilit. non autē idē radius
 reflectitur: sed alius a principali obiecto luminoso generat
 si ultra distantia qua opacū occurrit agere sufficiat. Radius

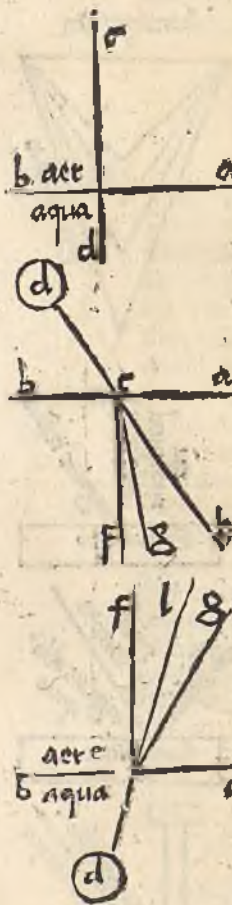

LIBER.X.TRAC.II. DE POTENTIIS

vero refrangit quā in occurſu mediꝝ alterꝝ dyaphoneitatis non in directū multiplicat: ſed verſus perpendicularē a pun-
cto incidentiꝝ & fractionis erigibilem accedit: aut a perpen-
diculari huiusmodi recedit. Hoc autē quomodo aut quādo
fiat ſequentibus conſuſionibus manifeſtabitur.

**Curres quādoqꝫ videtur maior vel minor
remotior vel propior q̃ in veritate eſt.**

Capitulum. xij. MAG.

Concluſio prima. Radius perpendicularis in ſupficie
media diuerſarū dyaphoneitāū coniungente nō fra-
git: quia nō eſſet ratio quare magis ad unā partē q̃
altā declinaret. in occurſu tñ opaci in ſe vel ad latus reflectit.
Hęc concluſio patet ex ppoſitionibus. 14. primę & prima ter-
tię partis pſpectivę cōis. ut ſit ſupſicies media inter aerem &
aquam a b. & radius perpendiculariter incidens c. d.

Concluſio ſecunda. Radius oblique incidens in occurſu
mediꝝ denſioris ad perpendicularē frangitur. patet p. ppo-
ſitionē. 15. primę partis. ut ſit ſupſicies incidentiꝝ media in-
ter aerem & aquā a b. & radius oblique incidens d. c. veni-
ens a corpore luminoso d per aerem in aquam / frangitur
in ſupficie media a b. in puncto c. verſus perpendicularē c. f.
& cadit in g. quiſi medium eſſet uniforme procederet in h.

Concluſio tertia. Radius oblique incidens / veniens a me-
dio denſiore in rariuſ a ppendiculari diuerſit. Patet p. 16. pri-
mę partis. ut ſit ſupſicies media inter aquā & aerē a b. radiꝝ
incidens d. e. veniens a corpore luminoso d exiſtēte in aq̃ me-
dio denſiore: in aerē mediū rariuſ in puncto e ſupſicie a b.
frangit: & a ppendiculari q̃ eſt c. f. recedit: caditqꝫ in g. quiſi
mediū eſſet uniforme pcederet in l. Hęc autē duarū cōcluſio-
nū cauſa eſt: reſiſtentię & actionis diuerſitas. Vnde radiꝝ ve-
niens de medio rariore in denſiuſ / penetrando fortius agit
neceſſe eſt. Ideo ad ppendicularē tanqꝫ origini ſuo propin-
quiorē declinat. Ecōtrario autem qui venit de denſiore in
rariuſ / fortificatione non eget: a perpendiculari euagatur.

Concluſio quarta. Locus imaginis rei viſę eſt / ubi pyra-
mis ſub ū res videt: cū perpendiculari (a re viſa verſus ſupſi-
ciem mediꝝ rem viſam continētis erigibili) coniungit. Ideo
rem viſam p radios fractos / extra locum ſuum neceſſe eſt
apparere. & ſic denariū exiſtēte in fundo vaſis / ſuperfuſa
aqua ab oculo poſſe conſpici: qui ab eodem ſine aqua. neqꝫ
videri. Exemplum concluſionis & primi correlarij. Sit d. c.
ſupſicies aque continens rem viſam b. & perpendicularis

Jacobus

ANIMAE SENSITIVAE

homo faciem suam per radium a speculo reflexum.

E natura speculorum per pauca saltem in hac digressionem in medium ferre / haud graueris praecceptorum amantissime. **MAGIS.** Ad speculandum

hā q

ANIMAE SENSITIVAE

speculorū
genera

regitatem requirit continuas & leuitas intensa: superficies regularis
Insuper & eundē necessaria est perfecta politura. pater in marmore &
calibe pluribusq; alijs lapidibus & metallis politis. Dyaphoneitas au
tem si speculati corpori acciderit/ necessario opaco aliquo subducitur
superficiē eius terminante. ob id dyaphonis ut sunt vitra: plumbum
supponitur. ut radij p̄trāsire prohibiti/ ad videntē reflectantur. Quod
autē plumbū vitro/ hoc aque est fundus terrē. radios em̄ aquā intra
re manifeste probat: q̄ oculus existens in aqua solē videre potest dire
cte. Radios autem nonnullos a superficie aque reflecti/ ex eo dedu
citur: q̄ in ea tanq̄ speculo & solē & cetera obiecta oculus existens in
aere contemplatur. & si aqua fundum nō haberet: nihilom̄us in sup
ficeradios aliquos reflecteret. omnis em̄ superficies media inter duo
corpora diuersarū dyaphoneitatū rationē specularē participat. Sūt
autem specula varia: quēdā nāq; sunt uniformia & plana: in quibus
res videri potest uti est: maxime autē aqua quiera. Hin Vergilius. nu
per me in littore vidi Placidum dū staret mare &c. Sanguis hominē
ostēdit nigrum & pallidū: oleū iuuenilem & amabile: gladius latum
aut oblongū: hęc autē potius difformiū speculorū naturā participant
Sunt autē ista aut cōcaua aut cōuexa. Concaua rem maiore/ cōuexa
minore rēp̄sentant & latam quidē si sunt spherica/ oblongā vero si fue
rint pyramidalia aut colūnaria. Omnia hęc in cocleari polito cōtinent.
in manubrij quidē basi planū/ i columna manubrij colūnare vcl py
ramidale. sinus autē ab intra cōcauum/ exterius vero conuexū ostē
dit. Accedit autē imagini rei visē multiplex variatio scdm diuersum &
obiecti & speculi situm. Vnde in speculo multē cōcauitatis pars infe
rior apparet superior & e contrario: eo q̄ una pars speciem supra aliā
proijciat. Speculi in una parte cōcaui: & altera planū/ duas represen
tare potest facies. in collo quidē cōiunctas: si sit planū inferius. aut in
vertice colligatas: si planū superius situeretur. Sic & in speculo imerso
aque & soli obiecto stella videtur/ quē stella nō est: sed secundariū solis
idolum ex diuersitate sup̄ficiēis speculi & aque resplendēs. In alijs tñ
lucidis hoc fieri nequit p̄pter radij debilitatē. Hęc autem enucleatius
in perspectiuis perquirenda sunt: ad reliqua properemus. DIS. Re/
stat quod fortius angit: an idolum obiecti in aere p̄p̄inquo: aut pro/
funditati speculi sit imersum nec ne? MAG. Neutrū affirmo: ip̄m
equidem in aere speculo cōtiguō nō esse: hoc maxime approbare vi
detur: q̄ tali aeris parte continue agitata & variata: idolum rei visē
immobile persistit. ut fortissimo subiliq; ante speculum vento spiran
te. quod unq; neutiq; fieret: si idolum hic aer contineret. Modis em̄ no
bis inquit Aristoteles mouetur & ea q̄ in nobis sunt. Rursus autē ido
lum p̄funditati speculi imersum nō esse. pp̄. 1. 2. partis perspecti/
uē adiuncto cōmento late ostēdit. q̄ autem idolum q̄ncq; p̄fundius
immersum videtur/ ex distātia obiecti est ad cuius suū & motū/ idoli

Augusti.

Vergilius
in Bucco.

Guido
alacen
accho

Plato lin/
conienfis
alchind?

Aristotel
in topicis

ANIMAE SENSITIVAE

Augusti. variatur: & nō ad motū speculi. Mirabile tamē quoddā in speculis re-
periri est: qđ etiā Augustinus ad nebridii occultū esse dixit. Quis spe-
cula ingētia sint: nō reddūt maiores imagies q̄ sunt corpora: etiā breui-
ssima obiecta. in puis aut speculis sicut in pupillis oculorū: & si mag-
na facies sese opponat breuissima tamē imago pro modo speculi for-
mat. Hic aliqd latet. Probabilius itaq; videt̄ idoli rei visē in superficie
speculi recipi: nō quidē sup̄ficierē: sed in puncto saltē naturali. Hu-
ius aut certissimū argumentū est: qđ nō maius in maiore: nec minus
in minore apparet superficie. Si r̄ si speculū frangitur: in qualibet parte
totū videtur: & celi medietas in paruo speculo cernit: quē utiq; nulla
tenus fieret si dimensio longitudinis & latitudinis attendere. nec ido-
lum dimensiones habet: sed est dimensionū spēs. sicut forma lapidis ex
istentis in anima indivisibili. Hoc aut necessariū esse dinoscitur ut spēs
in oculo distinctim per partes locari / & rem ut est in suis lineamentis
representare possint. Nec idem idolum est quod videtur: sed semper
aliud & aliud ad presentiam obiecti generatur. Hoc autē ex eo appa-
ret: qđ ad situm & motū obiecti variatur. situs & motus idoli: nō eius-
dem ut diximus in numero: sed similis per continuatā generationē in
specie. Possibilitas autē distonum facile apparebit: si visionē sub angu-
lo pyramidis cuius basis est in re visa fieri considerāus. Hinc propo-
sio. 15. secundæ partis perspectiue asserit: a superficie speculi infinitas
fieri completas reflectiones formę rei visibilis. Hęc omnia ex perspe-
ctiua Guichilonis Alacen: Actionis & aliorū: insuper & libro de Spe-
culis laius demonstrari habent. ad presens autē cōmuniora præliba-
re sufficiat. ad methodū nostram: unde longius digressi sumus iam
randem reuertamur. **DIS.** optime. Verum tamē quod paulo antē
hac: de visionis modo cōmemorabas: indiscussum haud p̄termittas.

**De modo videndi. si fiat extra mittendo vel intus
suscipiendo. & quō omīs sensatio sit via assimila-
tionis. unde spūs sensitivus oīno a sensibilibus sunt
depurati. Capitulum. xiiij. MAG.**

Platoni / visionē fieri p̄ egressum spūs visibilis / ab oculo ad rem visam
contenit v nō contemnēdē auctoritatis viri tradidere. & Aristoteles cām **Aristotel**
alchid assignans cur oculi p̄fundi: aut in puteo exites darius videt;
idem sentire videt: cū ait id ob hoc fieri: qđ adh̄ exeūtes minus disper-
guntur. Hunc spūz immaterialem & agillimū dicunt: ut in momē-
to ad remotissima etiā visibilia egredi & regredi possit. Sunt tñ quispe-
cies visibilia & egredientē spūz in medio cōcurrere imaginant. Hęc
positionē de egressu spūz: fortassē omnino esset difficile saluare
a multis tamē rancē ph̄s & perspectiue dissona exploditur. Ea p̄pter **Modus**
& nos cōmuniore sententiā amplectentes: dicamus visionem fieri **videndi**
gg ij

LIBER. X. TRAC. II. DE POTENTIIS

per receptionē speciei & visibilitatē in oculo: per modū pyramidis: cuius basis in re visa & conus in oculo est. Spiritus autē visivus lucidus & clarus / a cerebro per nervos (de quibus supra) ad oculos usq; descendens: & a speciebus imutatus / sensatione confusa regreditur: ad cuius regressum excitata anima / & cernens dyaphoni sui purissimi & penitus incolore rati superficiem / in similitudinem tingi se convertit ad obiectum: unde splendor venit & ipsum discreta sensatione percipit. Fit autē hoc assimilacionis via. Sicut enim cera flexibilis / artificis ingenio configuratur rei artificii præsentialiter appositæ: ut puta faci vide .c. 2. ei humanę leonis vel asini: nec artifex hanc cōfigurationē facere possit: si animā non haberet. Si igitur cera esset animata: mens intus ex Augusti. istens / cōfigureret cerā omni figurę sibi præsentalē. Sic spiritus visivus animatus / anima sensitiva: per animā configurat speciei visibili: quā offendit in oculo. patet igitur discretā visionē sine attentione rationis fieri nō posse: quādoquidē multos prętereūtes (quorū species in oculos recipimus) minime agnoscimus: dum attentius alijs / nō aduertimus. pariformiter de auditu / olfactu / gustu / & tactu intelligendum est. Na sicut spiritus in oculo cōfigurat specieb; coloratā in aure assimilatur speciebus sonorū in naribus speciebus tangibilū. Opere predictū est igitur huiusmodi spiritus a sensibilib; omnino esse depuratos: ne intus existens extranea phibeat. unde si spiritus visivus colore pici paret / nō indifferēter omnē colorē / sed eum tantū quo tinctus esset / paperet. quēadmodū videns p vitrū rubeum oīa visa rubea existimat. Spēs em̄ mutuo se cingunt ait ppō prima: secūde pspēctive. Hacten; d' visu: nūc auditū pcurā. DI. id pmissorū ordo ex postulat

q; visus & auditus sint sensus discipline: auditus definitur / organum & medium audiendi declarantur. Capitulum. quindecimum. MAG.

Erum quidem / nam in ordine sensuum / Auditū secundum obutere locum Philosophi tradidere: quia pręter visum sensus remotius & ad disciplinam magis est necessarius. quę enim a Auditus. cunabulis discimus / aut visu / aut auditu percipimus. Est autē Auditus potentia sensitivę apprehēnsiva soni in aure mediante aere vel aqua.

DIS. In hac descriptione similiter obiectū / organum / & medium auditus enumerasse videris. Sonum em̄ obiectum / autem organū / aerem vel aquā medium auditus accipio. MAG. Sane accipis: & eo quidem facilius quo hac sepius audisti. DIS. Verū. nam in principio logices & in Musice theorematibus de sono haud obscure differtim esse memini. Hic tamē & organū & medium latius veniunt explicanda. MAG. Auris (in qua organū auditus) substantia est carnalaginosa: ut fortitudine sua sit semp parula. Tenuosa vero & anfracti

Auris.

Boetius
musicę.

ANIMAE SENSITIVAE

bus ornata; ne extrinseca & auditui inimica / ipsum quoquo modo per subitum ingressum ledere possint. In profundo auris os quoddam est porosum / siccum & durum; in quo rursus pellicula quaedam / quā alij meringam / alij tympanū auris vocant / aere cōnaturaliter repleta continetur: speciebus soni proflus vacua; ut omni sono assimilari possit / medium audiendi aerem vel aquā esse ex eo manifestū est. q̄ auris sana in utroq; constituta sonum percipit. audiunt enim in aere aues / & in aqua pisces. Vnde etiā circa aquas silentiū facimus / si quando pretereunt pisces audire pisces attemptamus. **DIS.** Quis his contradicere possit? sed diiunt. modum audiendi dilucida.

De modo audiendi. & quare dormientes patientibus auribus non audiunt. Insuper qualiter orbicularis multiplicatio soni a Boetio declaratur. & q̄ idē sonus per diuersas species a pluribus auditur. de sono echo & quomodo per murū audire possumus. Insuper qualiter sonus acutus stuporem dentibus ingerat. Capitulum sedecimum. **MAG.**

Cerebro nervus quidam protenditur: & paululum progressus bifurcatur: cuius rami singuli ad singulas aures descendunt / spiritus audituum ad tympanum usq; deferentes / quia speciebus soni aerem inclusum pulsantis immutatur. & his configuratus regreditur: ad cuius regressum excitata anima / ipsum imutatum cernens: ad obiectum unde species multiplicantur se conuertit / ipsumq; discrete percipit. Egressum autem spiritus sensibilis ad organum esse necessarium; ex hoc facile patet. q̄ in somno sonus in aure receptus multociens minime auditur. nervi equidem vaporibus opilati / spiritum audibilem exire prohibent. fortior autem sonus meatus aperit & causato calore vapores resolvit. hinc spiritus audibilis exiens dicto modo imutatur. Multiplicationē vero speciei sonorę ab obiecto versus aurem: Boetius vir utiq; doctrina & eloquio clarissimus in primo Musice per simile manifestat dicens. Cū in paludibus vel queteris aquis iactū eminus mergitur saxū; prius in parvissimū orbem unda colligit: deinde maioribus orbitus undarū globos spargit: atq; eoulq; dum fatigatus motus ab ælicendis fluctibus cōquiescat. semperq; posterior & maior undula pulsu debiliore diffunditur: q̄ si quid sic quod crescentes undas possit offendere / statim ille motus revertitur: & quasi ad centrum unde profectus fuerat retrondatur. Ita igitur cū aer pulsus fecerit sonū / pellit alium proximū: & quodammodo fluctū aeris ciet: itaq; diffunditur; & omnium circumstantium simul ferit auditum. Atq; illi est obscurior vox / q̄ longius steterit: quoniam ad eū debilior pulsus aeris unda peruenit. **DIS.** Unus itaq; sonus numero

modū audiendi.

Boetius. i
musice. 14

hh iij

LIBER. X. TRAC. II. DE POTENTIIS

ab omnibus circumstantibus percipitur? MAG. Idem & unus p
diuersas tñ species, sicut idem color a pluribus simul videtur. Forma
to em̄ sono: alię eius species multiplicantur versus aurē meā qui sum
ad dexteram: alię versus uiam qui es ad sinistram: similiter alię ab an
te & retro: sursum & deorsum in modum spherę: sicut globus ignit⁹
orbiculariter de se diffundit radios: & in quolibet puncto mediū pyra
midem sub qua videri potest terminat. DIS. Intellico. Sed unde
est/ q̄ siluas muros quoq; nobis vocantibus reclamare audimus?

Echo

MAG. Audisti sonū & eius species in occurſu obstaculi reflecti: &
ad locum unde pfecti fuerant quasi ad centrū retondari. Igitur refle
ctio sit fortis/ ad aures nostras usq; perueniunt. Sic eundē sonū quē
ore emisimus/ reflexe percipimus: modo tñ debiliore: quia virtutes re
flexę directis sunt debiliores. Hic sonus reflexus a gręcis ἠχώ latine
vero echo pferri solet. Attamen nō ita sonū reflecti accipiendū est: ut
omniñō nulla eius species murū aut obstacula penetret. experientia
nāq; testat/ per murū parietē: aut similia auditionē fieri: & si nōnunq;
confusam, in penetratione nempe figura confunditur/ substantia re/
manente. hinc sepius sonū audimus: sed an ne vox & qualis sit: nō p
cipimus. Sic colorē nōnullas species opaca penetrare dicūt quę a visu
acutissimo/ & linceis oculis apprehendi possunt. DIS. Subest quē
stūncula: cuius solutio tractatū de auditu claudat. Est autē: qua via
sonus acutus dentibus stuporem ingerere possit? MAG. Nerus
sensitiuus in mandibula singulis dentibus ramusculis colligatur. hinc
unde stu/ neruus audibilis coniungitur: quē quidā acutiores soni penetrantes
por dēiū. ramusculos nerui sensibilis pullant & obstupeſcere faciunt. DIS.
Oprime. nunc olfactum videamus.

Quid olfactus. quid odor. quomodo generetur: & quæ
odoris species. de organo olfactus. Et quare homo nō
nisi excellentia olfacit: & quę animalia in singulis sen
sibus homini prestant. Capitulum. xviij. MAG.

Olfactus

Lfactus est potentia sensitiue appōhensiuā odoris p nares: me
diātē aere vñ aq. Obiectū em̄ olfact⁹ est odor. organū in naso.

Odor

mediū autē aer vel aq. DI. Odor quid est? MA. Est passio
siccī digesti in humido: alteratiua olfactus de potentia in actū, unde
cū siccitas terreſtreitati coniuncta vi caloris in humido digeritur/ ge
neratur qualitas quā odorē dicimus. Patet in pomis: in quibus siccitas
terreſtris in humido/ calore solis digerit/ donec odoriferę fiat po
mū. DIS. Principia igitur odoris sunt siccitas in humiditate & calor
agentis? MAG. Aperte dicis. hec autē pñcipia quia ī harmonia &
pporzione variant/ nec semp eodē modo cōcurrūt: hinc varię odoris
species gignunt. q̄ sunt odor aromaticus/ salis/ amarus/ acut⁹/ ace

Species:
odoris:

Ambro.

ANIMAE SENSITIVAE

tosus/stipticus/poticus/unctuosus/dulcis/insipidus siue foetidus: & si qui alij reperiunt ad hos reduci habent. DIS. Organū despiciam⁹ Organū

MAG. Organū olfactus in cerebro supra nāsum sitū est: ne facile olfactus possit a cōtrarijs offendi. Sunt autē duę carnuncule ad modum millarū cōcaue & spongiöse: versus cerebrū suspensę habētes coopculum qđ p aeris inspirationē & respirationē aperitur & clauditur. Id organū natura calidū & oīm odorę expers est: ut oīm sit susceptiū. In homine autē ppter magnitudinē cerebrū cuius cōplexio frigida est olfactus multū leditur: ideo nō nisi excellentiā olfacit: ob hoc rarissimē etiā odorę somnia patitur. Vnde a quibusdā dictū est. Nos aper auditur: linx visu: limea gustu: vultur olfactu: & aranea tactu excellit.

De medio & modo olfaciendi. Et si odor realiter vel spiritaliter per medium diffundatur. Capitulum. xviij. DIS.

E medio qđ noui affert^r MA. nihil. Nā sicut son⁹ p aerē vel aquā ad auditū usq; puenit: ita & odor olfacimus em nos in aere. & in aq; pisces. DI. Olfaciedi autē modus qđ est^r MA. Modus olfaciendi

A corpore odorifero / calore resolvente / odor p mediū diffunditur: usq; ad nares ubi inspiratione attrahitur: & aperto cooperēculo ad car nunculas ptingit: ad qđ rami unius nerui sensu cōmuni exeuntis pte duntur: p qđ spiritus olfactiuus delatus in occurſu specierū odoris im mutatur: itq; olfactio cōfusa. anima autē ad regressum spiritus exci tata cernens ipsū imutatū speciebus: se ad obiectū unde huiusce p cessere species cōuerit: ipsumq; assimilationis via secerit atq; diiudi cat. Verūtamen de odoris p mediū multiplicatione est nō parua inter phōs disceptatio: alijs opinantibus odorē nō p species & spiritaliter sed realit^r a corpore odorifero usq; ad organū peruenire: quia p longin qua terrarū spacia percipitur. Vnde & vultures occisorę cadauera ante Troiam p quingenta miliaria olfecisse scribunt. Species autē ppter sui spiritalitatē citius in multiplicatione deficiunt. Accedit ad hoc qđ nōnulli habitatores Indię odore cuiusdā pomi viuere: a quo & diuti/ us seiuncti æmori dicuntur. Species autē a materia sequestrate: nec ca lide: nec sicce sunt: nec nutrire aut cerebri humiditatē & frigiditatē tem perare possunt. Odor autē. ut air sanctus Ambrosius in hexaem⁹ o libro. 6. ca. 6. ideo nō perfunctorie transit: sed diutius inheret naribus ut cerebri sensusq; depascat. Ab alijs vero oppositam partē nō omni nō respicientibus / dicitur: odorē in principio realiter per fumalē qua/ porationē p mediū transire: circa organū autem iam nō realiter: sed per species diffundi. spiritus em olfactibilis ob sui spiritalitatē nō ni/ si a speciebus pōtēst immutari: sensibile quoq; supra sensum positum non sentitur. DIS. Hęc opinio singula concordans: amplectenda videtur ad alia progrediamur.

Ambro.

Si odor
realiter v^t
spiritalit^r
p mediū
diffundit^r

LIBER. X. TRAC. II. DE POTENTIS

Quid gustus. quid sapor. quę eius species: & quō
generantur. de medio & modo gustādi. & cur febrī
citantī dulcia videntur amara. Cap. xix. MAG.

Gustus Vid sequit in ordine sensu Gustus est potētia sensitivę app/

Sapor q uenitua saporis in lingua/medio humido saliali. Sapor eg/

Species. dem gustus obiectū in lingua organū: & humidū saliale est
mediū. DIS. Saporē describas. MA. Sapor est passio seu quali/

organum tas humidi digesti in sicco terrestri: alteratiua gustus de potētia in actū
gustus nem sicut odor generatur ex digestionē sicci in humido: sic e converso
gustandi sapor generat ex digestionē humidi in sicco. utrobique autē causa effici/

modus res efficiunt. Et sicut ex diuerso cōcursu in harmonia & pportione hu/

Cur febrī midī in sicco cū calore/odores multi pueniūt: sic ex multisatio cōcur/

citant om su sicci in humido cū calore diuersi saporē procreantur. qui sunt sapor

nia sunt insipidus/dulcis/amarus/acutus/salsus/acerosus/ponticus: stipiticus

amara unctuosus/insuavis/asper & durus: & si q alij reperiunt horū naturas
participant. Ex q manifestū est: odorē & saporē principia ita esse con/

nexa ut separati nō inueniantur. sic nec hę qualitates: q obrem etiā
in nobis concurrunt. DIS. Aperte loqueris. ad organū explanatio
nem nunc stilum veritas. MAG. Organum gustus nervus quidā
est a cerebro descendens: in lingua ramificatus: & p eam ad instar re/

tis expansus. Mediū autē est caro lingūę porosa/humido saliali deli/

buta. Cum igitur hic sensus omni animali sit necessarius: nulli talium
lingua aut caro loco lingūę deesse potest. Cum itaq ab obiecto saporē
fero species p hoc mediū usq ad organū multiplicantur: spiritus gu/

statiuus p dictum nervum descendens/in occurſu species imutatur
fitq gustatio cōfusa. regressio autē spiritu/anima excitatur: & cernēs
ipsum imutatū/ad obiectum unde multiplicant species se conuertit
ipsumq diiudicat. DIS. Vnde autē febricitans dulce/amarū iudi/

cat? MAG. Ex eo: quia pori lingūę eius impleti sunt crudis & ama/

ris fumositatibus: a stomacho ascendētibz: p quas dū species sapo/

ris multiplicant/amaritudinē cōtrahunt. sicut species luminis transeū/

tes vitru coloratū tinguntur: aut quia intus existens fortius mouet.

Tactus qui omni animali necessarius est definitur
obiectum organum & mediū tactus gnumerā/

tur: & quare obiecta sensu cōtraria complectā/

tur aperitur. Hinc visio corporalis & intellectuā/

lis beatorum iucundissima ostēditur. Et homo
melioris tactus esse probatur: insuper quomodo
tactus plures sensus & organū habere circa cor

i. Cor. 1
Ilaic, 64

ANIMAE SENSITIVAE

exponitur. Capitulum.xx. MAG.

Ostremo loco sensuum Tactū collocauimus: qui omni ani/
 mali ita necessarius est: ut sine eo similiter & gustu: qui quidā
 tactus est: nequaquā viuere possit. ipsū nāq; vitę cōtraria fu
 git: & amica prosequitur. Est enī tactus potentia sensitiue animę: ap
 prehensiuā qualitatis tangibilis. in neruo expanso ad instar retis p ro
 tum corpus mediante carne. Hic neruus quem & organum tactus
 dicimus: a cerebro oritur: per ceruicem ad medullam spinę dorsī de
 ducitur: & pillam quę continetur: in ossibus quibus spina dorsī con/
 iungitur: inde tenuissimis quasi riuulis per cuncta se membra diffun
 dit. DIS. Cum hic neruus organū tactus sit: carnem ipsū coope
 rientem / medium tangendi / qualitatem vero tangibilem obiectum
 tactus intelligo. MAG. optime. Nec ista dilucidatione egēt nisi for
 te: ut per qualitātē tangibilem intelligas / cōmune quoddam ad calī
 dum frigidum / humidum & siccū: ad quas qualitates secundę redu/
 cuntur. de quibus libro nono: cū de trāsmutationibus elementorū age
 retur: dictū est si meministi. DIS. Memini: sed unde est q; nō modo
 tactus / verū etiā omnīū sensuum obiecta / contraria complectuntur?

Tactus

MAG. Ex eo quia sensitiue cognitio debilis est: nec sine contrarie
 tate differentias sensibiliū facile apprehenderet. sagax igitur natura ob
 iectis cōtrarietate indidit: opposita enī iuxta se posita magis glucescūt.
 Hinc & ipsorū eadem est disciplina. verū tamē hęc contrarietas in ob/
 iectis: ita ad sensum moderata est quadam harmonica pportione. ut
 excellens sensum corrumpat: disconueniens dolorem causet: delecta/
 tionem vero debite proportionatum ingerat: & quidem rāto maio/
 rem / quanto quod sentitur: plus de natura obiecti participat. viuere
 enim sensitiue est sentire: & obiecto suo refici. Vnde si visibile esset qd
 lucis luminis: & omnīū colorū naturas includeret: id delectabilissimā
 visui proportionato sensationem pręstaret. Pariformiter & de alijs sen
 sibus dicendum arbitror. Qualis igit istec erit visio quo oculus bea/
 ti perfectissime dispositus intuebitur humanitatem Christi: omnium
 visibilium pulchritudines cōplectentem? qualis deniq; visio / oculi
 intellectualis intuentis intimius diuinitatem: nō modo visibilium: sed
 & omnium sensibilium & intelligibilium exemplar perfectissimum?
 DIS. Qualis sit nescio: sed mirum in modum gaudiosam ex his ta/
 tile coniecto. MAG. Sane dicis: qualis sit nescio. nam nec oculus

1. Cor. 2.
 Ilaie. 64.

vidit: nec auris audiuit: nec in cor hominis ascendit: q; preparauit deus
 diligentibus se. testatur ille qui raptus in tertium cōelum vidit: & arca/
 na audiuit q; nec loqui licet. Sed unde digressi sum? reuertamur. sicut
 enim sensibilia nō ēque rationem obiecti participant: sic nec in omni
 bus animalibus (ut pręmissum est) sensus ēque vigen. Nam linx vi
 su / aper auditu / vultur olfactu / simia gustu / aranea vero tactu

LIBER. X. TRAC. II. DE POTENTIIS

præualere perhibeant. Hominem autem temperatissime complexionis & ideo ad æqualitatem magis accedentem / hinc & subtiliores tangi / bilium differentias sentientem asseuerant / & in ipso per tactus diuersi / tatem ingenij discrimen diiudicant. Molles enim carne / aptos mente au / tumant cæteris concinētib. de quibus phisionomia tractat. **DIS.** Gratissima hæc fuere. Sol autē occiduas merfus in undas / tractatū de sensibus claudere iubet. Veritatem in modo tangendi si quid spe / ciale est paucis edicas. **MAG.** Nihil nisi forasse quod organū qua / litatiuis dispositionibus informatur: quibus diuersis obiecti differen / tijs pporcionatur. Hinc & Aristoteles hunc sensum plures astruit. In libro quoq; de sensu & sensato / organum eius / similiter & gustus cir / ca cor ordinauit ideo forsitan / quia sensus sunt alimenti / quod post digestionem completam formam vi caloris in corde orientis accipit. Nos autem eos secundum q; obiecta discernere habent prosecutus / mus. Vale. **DIS.** Et tu semper bene valero.

Aristoteli

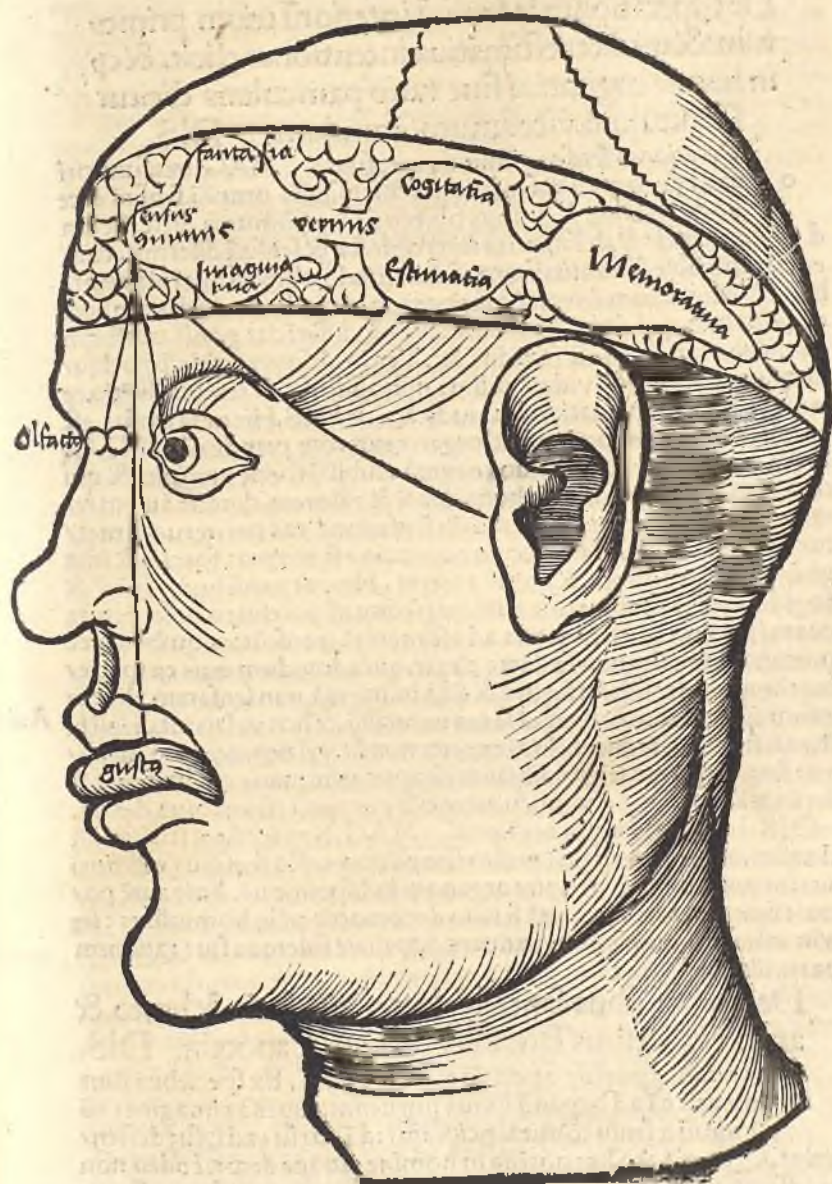
De natura / numero & organis sensuum interiorū in genere. Capitulum. xxi: **DIS.**

Alue præceptor colendiss me. **MAG.** & ubi salus fili. Quid sibi vult / quam vultus ostendat leticia? **DIS.** audies. quæ he / sterno vespere de sensuum naturis disseruimus / dormiens re / uidi: & intellexi luculēter. mirari autē haud sufficio: dormitantē q; vigi / lans agit posse recolere. **MAG.** Postq; sensuum interiorū quæ ad / modum & exteriorū naturas agnoueris: finem accipiet istec nra ad / miratio. **DIS.** Censui istoc die singulos dilucidari posse? **MAG.** Etiam. per pauca enim habeo q; de his in mediū ferre conor. Est autem (ne diutius inhiantem animū tuum morer) potentia sensitua interi / or: quæ sensibilia in eorundē absentia apprehendit. Nam ut præmissus est: sensibilia per species & idola propria sentiuntur. Hæc autem a sen / sibus exterioribus recepta / per neruos organorum ad cerebrū usq; cō / stendunt: ubi cū sensibus interioribus etiā remotis sensibilibus sen / sationes causant. Et ut enudeatius quæ volo intelligas / sensuum inte / riorū & numerū & organorū discrimina præmittā. **DIS.** Optime.

Sensus in
teriores

MAG. Sensus interiores numero quinque sunt: videlicet. Sensus cō / munis: Imaginatiua: Estimatiua: Fantasia / q; etiam imaginatiua di / ci solet: & Memoratiua. Horū organa in substantia cerebri subtilissimis fecernuntur pelliculis. quæ primū totum cerebrum tribus distinguūt ventriculis: quorū anterior & medius (quoniam maiores sunt) rursus bipartuntur. Prima portio ventriculi anterioris / organum est sensus communis. Secunda imaginatiue. Prima autem ventriculi medij at tribuitur Estimatiue. secunda Fantasiæ. Posterior vero ventriculus ro tus memoratiuæ deputatur. Hæc de organis dicta sufficiant: opera / tiones percurramus eodez ordine.

LIBER.X; TRAC.II. DE POTENTIIS

LIBER. X. TRAC. II. DE POTENTIIS

De Operationibus sensuū interiorū trium primorum: & qualiter estimatiua intentiones elicit. & q̄ in homīe cogitatiua siue ratio particularis dicitur

Capitulum vicesimum secundum. DIS.

Sensus
cōmunis
opus

Operationes sensus cōmunis quę sunt? MAG. tres sunt. primo enim cognoscit sensationes & sensibilia omniū sensuū exteriorū: etiā non sentibus obiectis. ideo cōmunis dicitur. Secundo cōuenientias & differentias inter obiecta & sensuū discernit. cum enim primo obiectū unius cognoscit/secundo obiectū alterius apprehendit: tertio actum format continentem virtualiter notitias amborū obiectorū: in quo & ipsorū cōuenientias & differentias ponit. ut album est dulce. sonus non est frigidus &c. Tercio absentias obiectorū dīuat. ut q̄ visus non videt. auditus non audit. sic de tenebris/silētiō ceterisq̄ obiectorū priuationibus iudicat. DIS. Hic ne is sensus est a cuius organi centro/nerui ad organa exteriorū ptendunt. MAG.

Imagina
tū opus

Is est. unde & per hosce neruos omniū visibiliū species recipit: & quidem facile/propter organi humiditatē & calorem. diutius autem retinere non potest: quapropter facta sensatione eas per neruorū meatus/imaginatiuā trāsmittit. cuius operatio est receptas species & imagines referuare: unde & nomē accepit. Hinc organū huius siccū & frigidius esse describitur. ne autē quę sequuntur potentie ociosę permaneat species ab imaginatiua ad estimatiuā transeūt: ex quibus hæc potentia intentiones non sensatas eliciat. quęadmodum opus ex speciebus lupi/colo resoluitur figura & alijs inimicidā non sensatam eliciens ipsum fugit. scdm Auicennā sexto naturalī. & hoc vel naturali instinctu: si forte prius fraudē lupi experta non sit. vel experimento. ut asinus foueę qua nuper periclitatus est appropinquans casum timet & declinat. vel ratione coniuncti. ut cerusa purpurea estimamus dulciā.

estimatiue
opus

Intentiones
quid sint.

DIS. Intentiones quę res sunt? MAG. Species sunt sensationū ideo sensibilibus speciebus multo simpliciores/& a sensibus exterioribus imperceptibiles/propter organorū indispōitiōē. huic autē potentię sunt proportionatę: quā si ratio decorauerit: ut in hominibus: ita non estimatiuam/sed cogitatiuam appellare solemus siue rationem particularem.

De operationibus fantasie diuersis in hoīe & bruto. & an in vigilātibz fantasia operetur. Cap. xxiij. DIS.

Antastice potentię operatio q̄ est? MA. Ex speciebus p̄mentis moratis cū ad organū ipsius puenierint: diuersas imagines cōponit: q̄ a sensu cōmuni p̄cipitur: dū rursus ad ipsū descendunt. Quoniā ideo hæc potentia in homīe ratione decorat: ideo non necessario eodē modo opatur. nōnunq̄ enim ex compositione specie

Auicenna

Algazel

ANIMAE SENSITIVAE

rum intentionum diuersas: monstra fingit. quorū nec aliquando sibi
vidit. In brutis autē instinctu naturę regitur: qui in omnibus eiusde
speciei sibi est: ideo in talibus fantasie opera nō variantur. Simili egdē
ingenio oīs hyrundo nidū & aranea telam texit. Hui⁹ potētię opa &
si vigilābus nō desint: raro m̄ ab ipsis percipiuntur: ppter fortiores
morus exteriorū. Dormiētes autē quorū sensus exteriores vacant fre-
quētiushāc sentiūt: & somnia appellant: quia in somno apparent.

Somni & vigilie descriptiones ponuntur & causę
eorundem varię declarantur. hinc omni animali ne-
cessaria esse concluditur. Capitulu. xxiiij. MAG.

N huius dilucidatiōe parumper ab instituto tramite digredi
i fortasse nō omnino erit in utile. DIS. imo p̄necessariū. nam

fere quartā partem vite aut amplius inerti somno transigo: &
unde in me proveniat: nondū plene intelligo. MAG. Somnū qui
dam Phōz impotentia sentiēdi & mouēdi definiūt. Eadē quippe via
est spiritus mouētis & sensiuī. Vigilia ecōtrario potentia sentiēdi &
mouendi describitur. Alij Somnū ligamentū sensuū: vigiliā autē solu-
tionē eorundē aiūt. In somno equidē sensus exteriores ligari ab operi-
bus cessant. similiter & sensus cōmunis in ea opatiōe qua respicit sen-
sus exteriores. In vigilia autē quę finis est somni: ligati sensus rursus
soluunt: & ad solita p̄cedunt opera. DIS. Hęc ita se habere in me
ipso experior: sed vinculu hoc quale sit: aut unde proveniat ædicio.

Somnus

Vigilia

MAG. Dum nutrimentū digeritur: ab ipso quaporatiōes grossę
cerebrū petunt: a cuius frigore in aquā resolute: ob gravitatē descen-
dunt: & cū cæteris vaporibus similiter a frigiditate cerebri reuerbera-
tis: meatus spirituum ad sensus exteriores opilant: & ne egredi possint in
occursum specierū sensibiliū cohærent. Vnde quis dormitantis aures
sonorū spēs penetrent: & ad organū usq; pueniant: auditionē tū face-
re nequeūt: eo q̄ spiritus audibilis per opilatos nervos egredi nō pos-
sit. cōpleta autē digestionē sepatur sanguis: cuius pars purior supiora
conscendit: grossior vero inferiora nutrit: Sifr & calor qui fuerat circa
digestiū congregatus: & ab exterioribus ad interiora collectus rur-
sus diffundit: meatus spirituum penetrat: & residuū vaporū consumēs
spiribus viam aperit. Hinc Algazel somnū definit: ait. est attractio
spiritus ab exterioribus ad interiora. Sic somni causa effectiua: est ca-
loris & spirituum in organis sensuum absentia: & causa vigilie eorundē
præsentia. Sed causę absentie talitū multiplex est. scilicet quaporatio nu-
trimenti: labor: & gignitudo: ætas prima id est infantia: istudij attentio: cu-
ra & pavor. DIS. Sane. nam in omnib⁹ his reperire est quod aut
nervus opilet: aut calorem minuat. Sed cum omne animal necesse
habeat nutrirī quo ad vixerit: nullum somni expers esse potest.
MAG. optime: in quibusdā vix est momēti aut morę p̄cepihilis.

Algazel.

ANIMAE SENSITIVAE

De somnio quid sit: & qualiter a sensu cōmuni cog
noscutur, & quomodo aliqui in somno loquuntur/
& ambulant/ & nisi excitati non cadunt. quare etiā
eorū que gesserunt nō recordant. Ca. xxv. DIS.

Somniū

fantasma
ta.

Vnc demū quid sit somniū describas. MAG. Somniū (ut
aiunt) est appāitio vel apphensio fantasmatū facta in dormiē
do. Fantasmata autē imagines & rerū simulacra dicimus: quę
potentia fantastica ex speciebus diuersis fabricat. hæc em̄ in spiritu lu
cido & claro quāsi in speculo resplendent: vel sicut figura in aq̄. Vnde
sicut turbata aqua figurę indistinctę in ea relucēt: sic turbatis spiritibus
indistincta somnia habem⁹ quosq; vix aut raro recordamur. ut sunt sō
nia in primo somno/ cū grossa fumositas ex prima digestionē cibi ascē
dit. Deferuntur autē ad sensum cōmunē: a quo apprēhēla ad organū
fantasie: nō nunq; ad cellā memorię reuehūt. multosq; nāq; somnio
rē reminiscimur. Rursus si sensus cōis sup̄ plentaria simulacra conuer
sus fuerit: ut sunt q̄ causant a sensibilib⁹ pprijs: dormiēs se videre/ au
dire/ bibere/ loqui/ aut similia agere somniat. Interdum etiā dormiē
tes nō modo huiusmodi somniat: sed ad instar vigilantū exercent.
iunt em̄ qui ambulant/ loquunt & similia operant. DIS. Causam
huius si potes asseras. MA. Alberthus naturalū indagator studio
sissim⁹ causam in his duplicē inuenit. videlicet fantasmatūs impressio/
nem fortē & solutionē sensus a calore accidentali. qui cū sanguine cho
lerico ad caput eleuatus/ p̄ organa virtutis animalis descendens/ sen
sus q̄dā & maxime remotos soluit: similiter & virtutē motiūā ad mo
tum progressiūm excitat. adde consuetudinem. DIS. Cur autē
per abrupta scandentes minime cadunt: mox autē excitati nōnunq;
pcipites ruunt? MAG. Casus his qui p̄ abrupta ascendūt: tūc maxi
me euenire solet: cū pericula attendētes/ formidare ceperint. eo em̄ vir
tutes ab exterioribus ad cor formidulosū se colligunt: & lacertos ner
uos & musculos motiūę organa destituūt. dormientes igit̄ in talibus
securiores sunt/ ubi excitati sepius cadūt. DIS. Sed unde est q̄ eorū
quę dormientes gesserūt/ euigilantes recordari nō possunt? MAG.
Recordatio uti in sequētib⁹ patebit: sit p̄ species eorū quę sensimus
in memorię archa reueratas. cum autem actus illosq; fiant a sensibus
accidentaliter solutis/ speciebus ad memoriā liber nō patet introit⁹
qui autem in ipsis actibus excitantur/ facilius saltē in semiplenam
memoriā eorundem deuenire possunt.

De varijs somniorum causis naturalibus
& ab anima & a corpore somniantis pro
uenientibus. Capi. xxxvi. DIS.

Gregori.
ll. 8. mo/
alium.

Aristote.
Ethico.
virgilius
in bucco.

alberthus

Augusti.

ANIMAE SENSITIVAE

Ictis plane assentio. Sed si quid causæ subest cur non nunquam que
 & videmus somnia vana sunt: interdum nobis vigilanibus que
 nisse cognoscimus/ædicio. MAG. Somnijs somniorumque
 euentibus causas subesse certum/ sed easde dilucidare perdifficile. DIS.
 Libeat saltem ex his que p̄to sunt commemorare. MA. Somniorum quod
 dam causas naturalis philosophia/ reliquas sacra eloquia manifestat.
 Gregori. quas omnes diuus papa Gregorius in octaua moralium libro ad sex
 1. 8. mo/
 alium.
 genera reduxit. Aliqua do namque aut somnia ventris plenitudine vel
 inanitate. aliquando illusionem. aliquando cogitatione simul & illusione/
 ne. aliquando reuelatione. aliquando aut cogitatione & reuelatione ge/
 nerant. Prima duo genera ex naturalibus nota relinquit. sequentia
 testimonij scripturarum confirmat. Omann equidem somniorum causa
 si rem ipsam attentius consideramus vel intrinseca est/ vel extranea. In
 traneam dicimus corpus vel animam somniantis. Sepius enim que vi/
 gilanus mens cogitauerat sollicitus/ sopitis sensibus recogitat. & quod
 Aristote. operatur/ speraturque vigilas/ in somnijs videre solet. Hic Aristoteles in Ethi
 1. Ethico.
 Virgilius
 in bucco.
 cis. Soma studiosorum laudabilia asserit. & Virgilius. amantes sibi som
 nia fingunt. Hinc & de amicis nostris de quibus magis solliciti sumus
 multa per somnia preuidemus. Interdum etiam tranquilla. dormien
 tis anima cupit dubitantis solutionem inuenit. Corporis etiam diuer
 sa habitudo varias somniorum causas administrat. Hinc Melancho
 lici res obsecras/ formas horribiles & reterrimas demonum species non
 nunquam vidisse se attestantur: maxime autem dum hic humor per medici
 nas aliquas aut balnea motus fuerit. Sic cholericis de igne/ bellis/ ce
 de hominum & similia somniant. Flegmatici se in aquis vel niue consiste
 re: aut etiam mel comedere: si modo flegma dulce ad palatum lingu
 ue distillauerit. Ex sanguinis autem abundantia incubos somniamus:
 quos phisici apoplexie futuræ nuncios dicunt: ideoque his a carnibus
 ouis/ vino & ceteris quæ multum sanguinem generant abstinendum esse
 persuadent. Quandoque necessitas viros naturales exequi corporis sui
 curas coartat. Ideo famelicus comedit: sitibundus fontibus labra ad
 mouens satiare nequit. Nonnunquam ad membrorum passiones conformes
 imagines formantur/ sic pueri dum urinam emittunt/ se in orto vel
 amœno loco vigilantes hæc operari existimant. Sic & interdum dum
 natura feminalia vasa alleviare studet/ pruriginem quam femina in mem
 bris efficit in descensu/ deformitas quædam nefarii amplexus/ aut oscu
 li comittatur Augustinus vero .x. confessionum libro asserit tantum ho
 nestatis habitum hominem posse acquirere: ut virtute ipsius dissipabun
 tur fantasie male/ que per somnia ingerunt dormienti. DIS. Hic
 fortasse est ut nonnunquam illicitis in somnis repugnare nitimur. MAG
 Etiam fili. Rursus causas intraneas ab extraneis sepe mouent. Corpus
 quidem ab influxu colorum/ & circumstantium elementorum contractu
 & anima a deo/ vel angelo/ fieri enim potest quas influentia coelestis

causæ som
niorum.

LIBER.X. TRAC.II.DE POTENTIIS

materie elementari/ plantis aut metallis imprimic formas : easdem
causet & in fantasie organo . sic & elementorū q̄itates quas circundat/
maxime autē nudari capitū partes cōsimiliter afficiunt. Nonnulli etiā
natali constellationi nō in finitū locum in cauſandis somnijs cōcedūt
Hinc interrogati astrologi per duodecim domorū / & planetarū ha-
bitudines / quod quisq; somniando viderit edicere conantur: ut pater
in libro Hali Abenragel de iudicijs stellarū: eo loco quo interrogatio
nes pettractat: sed illos libro septimo: a vera phiā explodendos co-
gnouim⁹: ad somnijs extraneam spiritualement causam accedamus :
quā Simonides solā somnijs assignauit dicēs. Somnia sunt soli⁹ dei
immissiones. quod si verum esset bruta non frequenter somniarent.

Simonides

Hali

Quomodo deus & angeli boni & mali iubē-
te aut permittēte deo variā imittunt somnia

Capitulum.xxvii. DIS.

Anc pauloante deum & angelū dicebas. MAG. nec ab re
h deum nanq; p somnia loqui scriptura testatur. Per somnium
inquir loquar ad illū. DIS. de Angelo aut quale testimoniū
affers? MAG. de Angelo bono est: id quod Matheus euangelista
angelum in somnis apparuisse ac monuisse ioseph: primo ne timeret
accipere Mariam coniugē suam. secūdo ut cū puero & matre eius fu-
geret in Aegip̄. Similiter de angelo indicāte Danieli & Ioanni euā-
gelistę q̄ ventura essent nouissimis diebus. Et ut sancto Thomę pla-
cet: dum angelus bonus imaginariā visionem causat/ siue in vigilare
siue in dormiente/ nullā formam imprimi: quę prius p sensum salrē
aliquo modo suscepta nō sit. non em̄ facit cęcum imaginari colores:
sed spiritus humoresq; formis p̄ceptis informatos monet ad eā
quam p̄tendit imaginationē. Et rursus quandoq; intellectū illumī-
nat: ut quid visio p̄dicat intelligere possit. pater de Ioanne euange-
lista & danielē. Interdū imaginationē sine intelligentia fabricat: sicut
in Pharaone: cū vidit septem vacas & spicas. Interdū somnia & eorū
dem intelligentia etiā malis imittunt. pater de somnio quod audiuit
Gedeon a Madianitis: de quo Iudicū septimo. Multociēs quoq; deo
pmittente: angeli mali mentibus hominū p somnia illudunt. ut testa-
tur .c. episcopi. 26. q. 5. de sceleratis mulieribus / quę demonū illusio/
nibus & fantasmatibus seductę credunt se & proficentur cū diana no-
cturnis horis dea/ vel cū Herodiade/ quę caput s. Ioannis Baptistę ab
Herode adultero expetiit/ vel cum innumera multitudine mulierū
equitare super quāda bestias/ & multa terrarum spacia in tempeſtare
noctis silentio p transire &c. de quibus libro. 7. latius differtū est. q̄re
autē deus talia permittat in fine libri octauī ex sententia Augustini ex-
positū esse memini. de talibus illusionibus beatus Iob conqueritur di-
gens. Terrebis me per somnia: & per visiones horrore concuties.

Numeri

matth.

Thoma

Leui. 19.

Deut. 13.

Ibidē. 18.

Eccī. 34.

Eccle. 5.

Iudicū

Ambrosi

Iob

ANIMAE SENSITIVAE

Si & quæ somnia eventuum futurorum signa causa
ue existant, insuper qualiter & somniorum obser-
uantia vana sit & deo odiosa. Capi. xxviii. DIS

Vficiēter p̄pito mātis angustia somniorū causas explanasti
f nunc quod volebā / a quibus futuros eventus expectare pos-
sumus edicto: MAG. Divinationē somniorū inquit Aristote. Aristote.
teles. 2. li. de vigilia & somno / nec est cōtemnere idoneū: nec omnino
suadere. Somniorū em̄ quēdā signa sunt eventuum / quēdā causa: quæ
dam nec signū nec causa. Signa sunt ea quæ a corporis complexiōe &
habitudine accidunt. quæ etiam medici nō negligenda autumant: ut
in causas egritudinū facilius deuenire possint. Signa item dici possunt Somnia
rū cause.
quæ a reuelatione dei / vel angelorū bonorum fiunt. Alia quēdā cau-
sa sunt & occasio eventuum. Vnde cum quidam somniasset se mor-
deri a leone marmoreo: ex his qui in templorū vestibulis cerni solent
die postero cum templi fores prætēritet: conspecto leōne dicebat. En
nocturnus hostis meus: & imissa manu in os ipsius / a scorpione dile-
tiscēte inibi letaliter lesus est. His proxima sunt somnia casualia: qui-
bus extantibus nōnunq̄ eventus illorum eueniunt. Hec duo postre-
ma somniorū generāta vanitate & malorum spirituum illusione circū-
uallata sunt: ut somniantibus pestifera / & Creatori odiosissima ex sa-
cris litteris palam sit. Vnde in Leuitico legimus: nō auguriabimini:
nec obseruabitis somnia. Et in Deu. propheta autē ille aut fictor som-
niorum interficietur. Et rursus nec inueniatur in te / qui ariolos scisci-
te tur / aut obseruet somnia. in Ecclesiastico autē. Somnia extollūt im-
prudētes. & infra. ne dederis in illis cor tuum. Et ecclesiastes, ubi plu-
ra sunt somniatibi plures vanitates. Quanta autē picula eueniunt ob-
seruātibz somnia hīc cōmemorare / nec locus nec tempus admittit.

De memoria & reminiscētia. & quorū aut
qualiter recordari possimus: de clausura memo-
ratiue & qualitatiua eius dispositione. Capi-
tulum vicesimum nonum. MAG.

Ides fili dum calamo in somniorū campo habenas laxamus
v instituti callem reliquimus. DIS. Quid mirum si somni-
antiū more oberrauit calam⁹. q̄ somnia describere aggressus
Ambrosi est: cū inquit diuus Ambros. in hexamēro natura quādā fieri pos-
sit: ut hi qui aliquid intuent / vel dicendo exprimere volunt eorū q̄li-
tatem quæ vel intuent / vel loquuntur assumāt. Correpis igitur lōris
ipsum ad semitā reducit: ut quod reliquū est memorię officiū velo-
cius pcurrat. MAG. memorię est spēs & intentiōes ab aītanis porē
rīs acceptas referuare: donec rursus opandū sit. DIS. Nū id imagina-
tiū q̄ Opus me-
moratiue

LIBER.X.TRAC.II. DE POTENTIIS

que attributum est. MAG. Etiam: sed non eo modo quo memorie. Hec equidem solas species a sensu communi receptas sine temporis differentia custodit. Memoria vero & has & intentiones ab estimatiua elicitas: insuper & fantasie imagines cum differentia temporis preteriti in quod sentiebatur reservat. Accidit autem ut eas vel totas amittat: vel remissas ordine tamen confuso retineat. Quas totas amittimus ita obliuiscimur ut nec dum volumus eas recordari possimus. Hinc Aurelius li. xliij. de trinitate. ca. xij. Quod autem quisque penitus obliuiscitur nec commemorari eius utique potest. Quam autem reliquias tenemus reminiscencia esse potest. DIS. Reminiscencia quid dicis? MAG. Aristoteles eam dicit resurrectionem memorie alicuius non totaliter obliti: per diuersum rationis / gnatum ex memoratis ad inueniendum partialiter obliti. Hinc Augustinus voluntas reminiscendi esse non potest: nisi vel totum vel aliquid rei eius quod reminisci volumus in penetrabilibus memorie teneamus. Hec nempe adiutorio fantasmatis sumpti aut a simili: aut a contrario: aut a loco aut tempore & sic de alijs: potentiam cognitiua mouent ad apprehendendum partialiter obliti: talibus equidem memoriam plurimum posse iuari compertum est. Nonnunquam etiam salutaris speciebus tardius quod volumus recordamur. Organum enim memoratiue partituncula cerebri: vermiculo simili clauditur. Spiritus igitur in quibus deferuntur species nec introeunt nec exeunt: nisi hostiolus tale aperiat: unde quidam caput inclinant aut eleuant dum obliti querunt. DI. Manifesta sunt hec. Sed dic quid unde hec memoratiue accidat diuersitas? MA. Ex dispropor-
 tionem qualitatum & nimia frigiditate & humiditate. Vnde calidi & humidi facile est recipere: sed non diu seruire. Rursus autem sicci & frigidi tarde est recipere & firmius retinere. Iuuenes autem & senes male memorie sunt: propter nimium & augmentum & decrementum motus in ipsis. sicut enim recordatio exigit motus agiles: sic memoria animum quietum. hec & alia memoriam naturalem concernentia in speciali tractatu: de artificiali autem in fine rhetorice disseruimus. DIS. Memini.

De Potentia motiua / impariua & persecutiua. de concupiscibili & irascibili: a quibus oriuntur quattuor animi passiones. Capitulum. xxx. MAG.

Athenus apprehensiuę naturam explicauimus: nunc ordo premissio-
 ni exponat ut & motiuam percurramus. DIS. Probe.

MA. Hanc bifarie partitam manifestum est. Quodam namque appetit & imperat: altera imperium persequendo persequitur. necesse enim est omni animali perfecto. ut quod per apprehensiuam agnouit: per appetitiuam appetat conueniens: aut respiciat contrarium: per progressiuam autem quod appetebat persequatur: & fugiat quod respuebat. DI. Est igitur appetitiua: potentia qua animal inclinatur ad prosecutionem vel fugam eius quod cognoscit. MAG. Scire definitis appetitiua: quam & sensualitatem & ap-

Remini-
 scencia

memorie
 diuersitas

Potentia
 appetiti-
 ua / uel sen-
 sualitas

Augusti

id est

Vergilius
 6. eneid.

Augusti.

ANIMAE SENSITIVAE

peritum animale dicitur. Huic rursus subijciunt. Concupiscibilis & irascibilis. DIS. Concupiscibilis quod est? MAG. Quod ueredit in bonum verum vel appetit: maxime autem delectabile. DIS. Irascibilis quod est?

Concupiscibilis
Irascibilis

MAG. Quod ueredit contra malum insurgit: & feratur in bonum arduum: utile vel honestum: etiam si delectabile non sit, ut potio amara: ut ceteri philosophi auctumant. Non desunt autem qui volunt quod concupiscibilis respiciat per se bonum vel malum fugiendum vel persequendum: at vero irascibilis in pedimentum persecutionis mali & fugae boni attēdat: quod magis probabile videtur. Imparatur igitur concupiscibilis moueri ad ea quod uidentur bona & necessaria. Irascibilis autem mandat fugam eorum quod sunt contraria & nocua. Illa quietatur per coniunctionem boni optati: hec perturbatur per eius ablationem & praesentiam contrarium. Vnde & ab his affectiones animi oriuntur quod sunt gaudium & spes: a concupiscibili dolor: & timor ab irascibili. Has Poeta iuxta platonice sententiam tanquam origines vicio accidere animae ex corporis societate prohibet. dum inquit. Igneus est olis vigor & coelestis origo Seminibus: quantum non noxia corpora tardant. Terrenique ebant artus: moribus undaque membra. Hinc metuunt cupiuntque dolentque: nec auras suspiciunt: clausae tenebris & carcere ceco. Sed non omnia vicia atque ex carnis corruptae societate accidere diutius Aurelius de ciuitate dei. li. xiiij. ca. iij. manifestat. Qualiter autem haec affectiones vicio: scaturigines existant: in moralibus apparebit. DIS. Institutum igitur persequere: & organa dictarum potentiarum explicare. MA. Organum concupiscibilis & irascibilis circa cor: vel ipsum cor esse autumat: eo quod cor in actibus earum & dilatare & restringit: & sanguis ab exterioribus ad cor vel a corde ad exteriora remittitur. Hinc timidi pallent: & irati ex canescunt: in his nempe animalis spiritus ad vires fontem ut securior sit retrocedit. In illis anima in periculo videri desiderat ne videatur foemidulosa: & in ultionem se extendit.

Organum
concupiscibilis & irascibilis

De triplici virtute motiua naturali / vitali / & animali
de pia & dura matre cerebri. unde nervi sensum & motuum instrumenta oriuntur. Quomodo fiat motus. Quae trahentia / reptilia / gressibilia / natailia. & quae res potentia motiua organica & non organica. Capitululum. tricesimum primum. DIS.

Consequenter motiua quod imperatur persequitur paucis perstringitur. c. MA. motiua tripartite scinditur. Est enim quidam naturalis: quidam vitalis: & quidam animalis. Naturalis in epate proprie ex nutrimento sanguinis operatur: quae per venas ab epate ortas ad singula corporis membra transmittit: ut inde nutrantur & crescant. Huius naturam in praeionibus cum de vegetariis potestis differtis: enodauimus. Vitalis operatur in corde: cuius feruore moribus dilationis & constrictionis / per aeris inspirationem & ex-

Motiua
Naturalis
Vitalis

ii ij

LIBER. X. TRAC. II. DE POTENTIIS

pirationē temperat. Et in sanguine p̄ arterias a corde ortas / ad singula membra exiens / omnibus vitā largitur. Attrahit autē cor aerē a pulmone: & pulsantes venę (quas arterias dicimus) cordi proxime a corde aera trahunt: quę autē cuti cōiunctę videntur / ab extrinseco per poros refrigerantur. Inter has medię a venis nō pulsantibus sanguinē subtiliorē accipiunt. **DIS.** Vitalis itaq; quā impulsatiuā nominas his solum animatis necessaria est q̄ pulmonē habent. **MA.** optime Pulmo etem caro est spongiosa: ut follis aera recipiens. In plantis autē motus oēs: vis naturalis operatur. Similiter & in animalibus imperfectis. ut sūt conchę & ostreę: modo tñ p̄fectiore q̄ in plantis. **Animalis** in cerebro est: a quo p̄ nervos inde exeuntes sensibus vigorē: & reliqs mēbris motū isluit. **Cerebrū** qđ sub craneo locatur / duabus pelliculis inuoluitur / quarū exterior craneo p̄xima solidior est: & dura mater dicitur. Interior autē q̄ & tenerior est: pia mater appellatur. A prima oriuntur nervi q̄ sunt instrumenta motus voluntarij: & ad capitis puppim p̄tendunt. A secunda autē nervi p̄cedunt: qui p̄ capitis proā ad singula sensuum organa descēdunt. de quibus supra. Nervus vero durę matris p̄ corpus animalis ramificatur: & in muscu / lis & lacertis cōfluunt: quos motiva vis dilapsa / animal mouet: eo quo sequitur ordine. Nam obiectū ab apprehensiva cognitū p̄ appetit / tuam appetitur / aut respuitur. Hęc motus vigēt in nervis / muscu / lis / & lacertis imperatur: ut ad p̄sequendum desideratū: aut fugiendum contrarium corpus moueat: quę dicto citius obtemperās ligamēta membroꝝ contrahens & relaxans: primū quidē p̄pinq̄iora mouet & hęc rursus alia donēc obiectū vel p̄sequendo obineant: vel fugiendo abijciant. **DIS.** Ita esse manifestum videtur. nam brachiū motum / mouet manum: manus digitum: digitus obiectum contrahat. **MAG.** Pariformiter de cruribus: pedibus: & alijs sentiendū. Hoc imperium in brutis eo modo accipiendum est: quo p̄fectiones superiorum in inferioribus esse possunt. Sortitur autē motiva in diuersis diuersa noīa. nāq; dilationis & constrictionis motu operatur: contractiua dicitur. ut in vermibus / conchis & ostreis. Quę autē de loco ad locum mouet / progressiua appellatur. & hęc rursus in organis diuerse annunciat. Quędā em̄ pedibus gradiuntur. & sunt gressi / billa. ut homo: equus. quędam alis feruntur: & sunt volatilia. ut aues quibus tñ sagax natura pedum usum: p̄pter alimēta quę in terris venantur nō negauit: quę in sup̄fluis non abundat nec in necessarijs deficit. quędam costis trahuntur & ventre reptant. & sunt reptilia. ut serpentes. quędam p̄nulis aguntur natando. & sunt natatilia: quorū generatioens in superioribus exposuimus. Rursus q̄ in manibus / rostris alijsue membris ad operationē adaptatur / operatiua dici solet. Quę pulmonē & vocalem arteriam una cum lingua ad formationē vocis mouet vocatiua: & affectionū indicatiua dici potest. **DIS.** Aperte

arterie

q. 2. c.

Moses

Schottus

en. li. 4. 1

augusti.

ANIMAE SENSITIVAE

Singula discussa videntur, sed nondū quę res sit motiua perspicuum est. MAG. Motiua vis substantia quędā est a corde originata: formam accipiens in membris diuersis ad distincta opera. Vnde ad operationē nutrimenti formā accipit in epate, ad operationē vitę in corde ad opus vero sensus: & motus formam accipit in cerebro. Animatur autem hęc substantia quā & spiritum dicimus anima sensitua (ut vñ est ca. de modo videndi) & sine sanguine corpori non iungitur. Spiritus enim inquit Aurelius in sicco habitare non potest. Pręter hanc autem homini inesse aliā motiuam non organicā / quę nō partē post partem: sed totum simul moueat: & eiusdem essentię sit cū intellectiua Schottus astruit, hac mouebūtur corpora gloriosa. DIS. Corpus est igitur motiua organica: spiritus autem propter & subtilitatē & agilitatem appellata, non organica autem cuius ultimo mentionē facis / non corpus sed ipsa anima intellectiua censetur. MAG. Diserte dicta resumis. DIS. Restat igitur ut intellectiue conditiones edoceas.

MAG. Id ab alio libro cōmodius ordiemur. DIS. Placet.

Liber undecimus de natura / origine ac immortalitate animę intellectiue. & si anima intellectiua sibi ipsi semp cognita sit / in explicatio nē tamē naturę eius multum laborauerūt sapientes. Capitulum primum. MAG.

i Intellectiua quam & mentem dicimus: sola est qua a beluis secernimur & creatoris imaginē exp̄sius gerimus. Hęc iuxta Aurelij sententiā in decimo similiter & xiiii. de trinitate. c. x sibi ipsi semp cognita est. Ex quo em̄ esse cepit / nuncq̄ sui meminisse: nuncq̄ se intelligere: nuncq̄ se amare desinit. Nihil em̄ tam nouit q̄ id qd sibi preſto est: nec menti magis quidquā preſto est: q̄ ipsa sibi. verūm terrenis inuoluta rebus / quas per sensus haurit nō semp se cogitat. Quia ergo in explicatiōe naturę ipsius sudauere Arabes greci & latini philosophi / se a terrenis ad sublimiora subleuantes: nō tā certas q̄ diuersas de ipsa ptulere sententias: quarū nōnullas ab initio libri decimi sub breuitate cōmemorauimus: reliquas consequēter nouem campis distributas / auxiliāte deo lustrabimus. & in his quid & philosophice & catholice de natura animę sentiendū sit: venari tentabimus. DIS. Probe. primū itaq̄ campos enumerā: dehinc ipsos suo ordine percurramus. MAG. Primus campus sit definitionis. Secundus diuisionis. Tertius idempnitatis. Quartus unitatis. Quintus impartibilitatis. Sextus originis. Septimus immortalitatis. Octauus miserie. Nonus felicitatis. DIS. Nunc primum aggrediamur.

Campus definitionis / in quo principales aīę definitiones enumerantur. Capitulum. ij. MAG.

ii iiii

LIBER. XI. DE POTENTIIS

Primum Campū intransitibus / múltiples animę de finitiões
 occurrit: e quibus pregnatiores tantū dilucidande ventunt.
prima de Vnde quidā animā in suo esse notificātes dixerē. Anima est
finitiō aīe substantia spiritalis simplex & indissolubilis: inuisibilis & incorpo-
 rea: passibilis atq; mutabilis: carens pōdere/figurā/& colore. Hęc de
 finitiō seipam enucleat. Anima em̄ cū substantia sit incorporea/quā-
 ta esse nequit: ideo nec pōdus/figurā/colorē aut alias corporeas q̄ti-
 tates recipit/hinc inuisibilis id est nullo sensu corporeo pceptibilis: q̄a
 substantia spiritalis: simplex aut per abnegationē compositionis phi-
 sice ex materia & forma corporati. sic etiā indissolubilis. reliq; in seque-
 ntibus clariora fient. rursus in libro de spiritu & aīa dicit. Anima est spi-
 ritus intellectualis/rationalis/semper mouens/semper in motu/hone-
 maleq; voluntatis capax. Et Plato in Phedone. Anima numerus est
 seipsum mouēs. intellectus huius in campo immortalitatis edocendus:
 sed'a dīo. nunc de finitiões. psequamur. **DIS.** Sane. **MAG.** Qui ani-
 mam respectu corporis cuius forma est considerat aliter definiunt.
 nam ait Auteli⁹ li. de quātitate aīe. Anima est subā ratiois princeps/re
 gendo corpi atcomodata. & Remigi⁹. Aīa est subā incorporea regēs
 corpus. Aristo. quoq; Aīa est primus actus corpis phisici organici:
 vitā habēus in potētia. Et rursus. Aīa est principū q̄ viuimus/senti-
 mus/ mouemur s̄m locū & intelligimus primū. **DIS.** manifesta
 sunt hęc ex pmissis. **MAG.** Aug⁹ aīam intelligibilibus cōparans
 ait. Aīa est oīm s̄litudō. Oīs qppe cognitio p̄ via assimilationis est/ut
 pūm tractatu pcedenti exposuim⁹. mens aut q̄a oīa intelligit: oībus
 se assimilare possit necesse est. Seneca aut eā in ordine ad finē pprium
 definēs ait. Aīa spūs est intellectualis ad beatitudinē in se: & in corpe
 ordiatus. qd in capō penultio & ultio manifestū fiet. Sed nū doctissi-
 mi Moysi sniam silētiō p̄teribim⁹ ex cui⁹ ppheticę initio hęc aīe de
 finitiō emergit. Aīa est deiforme spiraculū vitę/ait nāq; deus. Facia-
 mus hominē ad imaginē & s̄litudinē nostrā. hominē nō quidē exte-
 riorē: q̄ corrumpit: cinis est em̄ & in cinerē reuertet: sed hominē interi-
 orē: q̄ iuxta apostolicā sententiā de die in diē renouat. & hęc est anīa
 ecce deiforme. Sequit̄. Formauit igit̄ deus hominē de limo terę/& spi-
 rauit in facie eius spiraculū (quantū ad sensitiuā) vitę (quantū ad vege-
 ratiuā) Et factus est homo in aīam videmē. Est em̄ homo interior aīa
 viuens: vegetatiuā/ sensitiuā/ & intellectuā complicās: ut in campis
 sequentibus patebit. **DIS.** latissimus est hīc campus & breui sermo-
 ne quod in sequētib; venari possit demonstrans. p̄gredia mur igit̄.
 celerius: ne quid necessariorum oculos nostros aufugiat.

**Campus diuisionis: in quo primo anima in intelle-
 ctum/voluntatē & memoriā p̄tūtur. in tellectus in
 agentē & passibilē diuidit: & opera utriusq; expli-**

Plato

Augusti
remigius
Aristote

Augusti

Seneca

Moses
Gene.

Varro.

ANIMAE INTELLECTIVAE

cantur. nec intellectus nec obiectū solū sed utrūq;
causa intellectiōis ostendit. Et speciem intelligibi
lem in memoria intellectiua q̄ alia est a sensitiua re
seruari probatur. Capitulum tertium. MAG.

Ampo definitionū cōtiguus est cāpus diuisionū: & tanto qdē potentia
e lator / quāto lucidius ea q̄ definitiones cōplicat / in ip̄o expli / anie intel
cant. In primis itaq; maior auctoritas animae tres potēdas dis lectiue,
tributa tradidit: q̄ sunt intellectus memoria & uolūtas. Hae naturas
paucis edocebimus. DIS. primū igit intellectū psequimur. MA.
Intellectus est aīe potentia qua oīa intelligit. Hic rursus in agentē & intellectus
passibilem distribuit: qui nō essentia / sed opatiōe secernunt. DIS. agentis o
Opus ergo intellectus agentis qd est? MAG. Quodrupartitū est pera
Primū quo cū fantasmate in intellectu passibili: spēm intelligibilem
cōcausat. Secundū quo cū specie intelligibili actū intelligendi pducit
Tertū quo ad habitū dispositionē inducit. Quartū quo habitū per
ficit. DIS. intellectus passibilis opera q̄ sunt? MAG. Eadē sunt
in calitate receptiua / q̄ & agēis ī calitate effectiua. Illus em̄ est oīa fa
cere: huius omnia fieri. Agens em̄ facit oīa potentia intelligibilia: actū
intelligibilia. Passibilis aut̄ omnū intellectiōes in se recipit. Dum spēs
intelligibilē ab agente & fantasmate causatā recipit: & cōseruat: memo
ria intellectiua dicitur / dū uero actualē intellectiōē ab agente & spe
cie intelligibili pductā accipit: intelligentia appellat. est em̄ memoriae
secūdḡ exprimere actualē intellectiōē. DIS. ad intellectiōē itaq; intelligen
quatuor concurrere uident: fantasma scz species intelligibilis: intellectus
agens: & passibilis. MAG. Scite infers. Fantasma equidē: qd accep
tū a re p̄ sensus ip̄am singulariter sub conditionibus materialibus: q̄
sunt hic & nūc &c. representat. Vtrūq; em̄ sensus exteriores scz & interio
res spēs recipiūt sine materia ab obiectis. Exteriores qdē in p̄sentia ob
iecti / sicut cera molliis recipit sine materia formā p̄tius & impressū /
gilli. Interiores aut̄ sensus recipiētes spēs eas magis subtiliāt: & etiam
in absentia obiecti cōseruāt: utriq; em̄ cū cōditionibus materialib⁹ a qui
bus deputate & abstracte cū intellectu agere spēs intelligibiles puras
& simplices res ī uī rep̄ntates pducūt. q̄s passibilis (in eo qd memo
ria est) custodit. Rursus agēs dū actualē intellectiōem facere nitit̄ in
specie intelligibili propter sui limpiditatē / acie figere nō ualēs: iuxta
Varronis sniam se ad fantasma huius speciei cōuertit: quod propter sui
materialitatē obstaculū prebet: quēadmodū uisus in lumine sine opa
co terminatē nō figit. Quod si multarū rerū species simul in intelle
ctu fuerint: hec tū intelligit cuius species fortius mouet. Concurrunt
itaq; ad actualē intellectiōē species aut uerius obiecta in specie p̄tius
reducēs: & intellectus agēs: ut causę p̄tiales / totalē cōplentes. nec em̄

LIBER VNDECIMVS DE POTENTIIS

obiectū nec intellectus / intellectuē causat / sed utriq; sp. Ac cognoscēte em̄ & cognito p̄tur noticiā. testat̄ diuus Augu. 2. de tri. c. 12. **DIS.** Quare igit̄ nō etiā obiectū / sed intellectū intelligere dicimus? **MA.** nec obiectū nec intellectū agentē intelligere obcediūs / sed intellectum passibilē / intelligentē a suscepta intellectuē denomināus. sicut visū in se visionē recipientē videre diciūs. sic nō pictorē albū / sed dealbatū pictē / ab accepta albedie albū appellāus. **DIS.** Si igitur deus intellectuē pduceret / & eandē intellectui nostro infunderet intelligere diceretur. **MAG.** Etiā. **DIS.** rursus in pductiōe actualis intellectus nullus cālitatis locus intellectui passiuo tribuit̄. **MAG.** de hoc qd certū pferā nō habeo / diuersē egdē sunt magnorū & phorū & theologorū opiones. Scorus insup̄ materiā diutius vtilitā dubiā reliquit. Sūt p̄terea q sp̄ intelligibilē in intellectu passiuo seruari inane iudicāz qbus ob angustia ep̄tomatis nō rōnes / sed diui Aurelij verba obijci mus. Ait em̄ de tri. li. 2. c. xi. Nō oīno ip̄a corp̄a in aīo sūt cū ea cogitamus / sed eorū similitudines sed ne fortasse id de fantasmatib⁹ (q̄ etiā corp̄orū similitudines sunt) qsp̄a intelligēdū attendat qd in li. 14. scripsit aīad uerratūc (ingr) & li vitę huius mortalis trāfactę meminēriūs / & cre didisse nos aliqñ q nō videbāus memoriter recoluerimus: in p̄teritis atq; trāfactis deputabiē fides ista: nō in p̄tibus rebus: sempq; manētibus &c. manifestū est aūt in exuta aīa fantasmata q̄ organa q̄nra re q̄rit locū habere nō posse. **DIS.** alia igit̄ est mēoria intellectuā / & alia sensitiua quā pauloā in posteriore capitis p̄sūtūatā audiuiūs. **MA.** alia egdē. nā sensitiua nobis cū beluis cōis est intellectuā autē solius rōnalis mentis potentia est q̄ ad imaginē creatoris formata est sed iam hęc missa faciētes cēteras diuisiones percuramus. **DIS.** Tu festinas ad reliqua: ego vero hic aliquātū sper manendū censeo: donec intellectuōis vim enucleaciūs pandas.

De Causaliitate intellectuōis: & obiecto intellectu us, insuper & de duplici cognitione: intuitiua & abstractiua. Capitulum quartum. **MAG.**

Iquido (inquit diuus Augusti. li. 2. de tri. c. 12.) tenendū est qd **1** omnis res quācunq; cognoscimus cōgenerat in nobis noticiā am sui. cōgenerat dicit̄. id est cū alio generat scz intellectu. unde subdit. Ab utroq; em̄ noticiā parit̄: a cognoscēte & cognito. Cognitū vero primū & adēq; intellectus nostri qd sit / nō paruo labore a sapi entib⁹ q̄ritū est. Alijs deū / alijs quidditatē rei materiali / ceteris vero ens inquātū ens p̄ obiecto intellectus assignantibus. Primū de p̄m̄itate p̄fectionis: Alterū de obiecto pro statu p̄sentis vitę: Tertiū autē de obiecto intellectus ex natura potentie concedi potest. Nā deo quid prius in perfectione? quidditate materiali quid conueniētiūs intellectu inmerso materię? Aut quid cōmuniūs ente q̄ cū nihil sit quod

ANIMAE INTELLECTIVAE

Auienna
 ratione entis possit subterfugere / prima impressione impressum ani-
 me ait Auicenna primo methaphisicę. Quid autē est quod anima nō
 possit cognoscere intuitiue vel abstractiue / cum etiā ab ente minimo
 usq; ad maximū creatum / nihil possit intellectum eius vel satiare vel
 quiescere / donec apprehendat eū / qui cunctas pfectiones in se cōplecti-
 tur / & virtutis est infinite. **DIS.** intuitiue qñ cognoscimus. **MA.**
 dum obiectū presens / ut pñs est apprehendimus / Abstractiue autē / si ob-
 iectū in alio medio intelligimus / aut sentimus / nam cognitio intuitiua
 & abstractiua sīm nōnullos haud infimę auctoritatis doctores non
 tantū in intellectu sed etiā in sensu locum habet. Intuitiue nanq; colo-
 rem actu presentē videmus / absentem abstractiue imaginamur. In-
 titiue beati in patria deum cōtemplantur / & omnia creata / de quo
 tamē aliqui hesitantes contrarij argumētant. Abstractiue rosa in hy-
 eme a nobis intelligitur. **DIS.** intelligo ista / latent qd alia q dictis
 in priori capitulo contrarij vident. **MAG.** in mediū pfer / si forte &
 huic tuo errori mederi possit. **DIS.** dictū esse memi ad intellectio-
 nē fantasima cōcurrere / quō igit cognosci pñt / q sensibus nec spēs nec
 fantasmata ingerūt / ut sunt virtutes / habitus / substantię imateriales / &
 res oīm origo simplicissimus deus. Rursus si spēs intelligibilis a fan-
 tasmate abstracta rē i uisū representat (ut dictū est) Singula rā qliter in-
 telligi pñt. **MA.** hec cōsilio pterire negligētię esset nō pue / dissoluere
 autē difficile / attñ qd in aliorū codicibus legi / haud silebo. **DI.** pbe.

Cognitio
 intuitiua
 abstractiua

Substantię immateriales / virtutes / habitus / & cęte-
 ra huiusmodi / si a nobis pro statu isto cognosci pos-
 sint / & qua cognitione / & per quid / & si substantia
 materialis p propriā spēm cognoscat. **Ca. v. MA.**

Vere qui imaterialiū res quę paulo ante cōmemorasti notici-
 f am in hac vita qua corpus qd corrūpitur aggrauat aīam / habe-
 ri nō posse astruere conati sunt. Nōnulli qd de his cognitionē
 negatiuā / nō aut affirmatiuā nobis cōcedūt / ut scire possumus q an-
 gelus nō est lapis / nec lignū / nec aliud huiusmodi / sed q res sit scire nō
 possumus. Ceteri cognitionē qā est / posse hic haberi / de imateriali-
 bus concedunt / nō autē propter quid. Taliū em entium nobis aliquā
 cognitionē esse possibilē naturale desiderij quo hęc scire desiderāus
 indicat / quia ad impossibile & frustra esse nō pōt / & tñ oīm est. dicē /
 te Aristotele primo methaphisicę. Omnes homines natura scire desi-
 derant. igitur (p topicā) maximū scire qd est imaterialiū entū maxi-
 me scire desiderat / quo adepto felices sunt. Sumam equidē felicitā-
 tem in hac vita in speculatione altissimarū causarū posuit / hinc & sapiē-
 tē maxime felicitē esse voluit. Sapiētia em circa altissimas causas est ut
 in moralibus tradidit. Adde qd ab initio huius libri testimonium ex

Aristote.
 i. metha.

6. Ethico

LIBER .XI. DE POTENTIIS

Augustini p̄clarissimo volumine de tri. adhibui, qm̄ mens ipsa (quæ utiq; immaterialis est) seipsam cognoscit. DIS. Possibilitatē mihi p̄suasam fateor modū cognoscēdi aperias: cū illoꝝ nulla habere possumus fantasmata. MA. Nec oīm q̄ cognoscimus p̄pria fāasmata hausisse p̄ sensus necesse est: qm̄ nec materiales quidem substantias p̄ p̄prias species sentimus inā quoz p̄sentiam per p̄prias species videmus/absentiam eorundē mōx eodē sensu notamus. DIS. Nihil verius. MAG. Quia igitur absentia panis in sacramento altaris post consecrationē nullo sensu percipimus: consequens est ut panis p̄sentiam ante consecrationē p̄ p̄pria sp̄eciē nullo sensu p̄cepimus. DI. Contrarius videns Aristoteli: quem dixisse ferunt in eo li. quē de anima p̄uulauit. lapidem q̄dem nō esse in aīa (sc̄z dum intelligit) sed sp̄eciē lapidis. lapidē autē esse substantiā materiale haud dubitas. MA. Si dubito: ab eodē in pede lesus veritatē experior: nō autē p̄pria sp̄eciē illius materialis substantiæ q̄ de se ingibilis & intangibilis est/ in sensu vel aīa esse concedo: sed sp̄eciē accidentiū lapidis puta figurę & coloris &c. ad hunc sensu; Philosophi dictū accipio unde etiā in eodē li. ait. accidentia magnā partē conferūt ad cognoscendū q̄ quid est. Aliqua igitur p̄ accidentia apphendimus, ut substantias materiales. Alia per compositionē diuersoz fantasmātū, ut aureum montē. Nā ut scribit diuus Augustinus ad Nebridium. Anima per vim augendi & diminuendi imagines format: quas prius totas nō vidit. partes vero in alijs atq; alijs rebus attigerat. Alia in conceptu simplici intelligimus ut deum in conceptu entis: vel ex pluribus aggregato. ut q̄ est ens verum infinitū/ necessarium & sic de alijs: q̄ simul accepta soli deo conueniunt. Interdum imo sepius res & causas p̄ effectus & operationes cognoscimus. sic animam in viuente corpore arguimus. Anima autem seipsam intuitiue: nō per cuiuscunq; sp̄eciē cognoscit: quia non ob aliud q̄ eo quo sibi p̄sens est, inquit Augustin⁹ in de trini. Et sicut corporearum rerum noticias p̄ sensus corporis/ sic incorporearū rerum p̄ semetipsam: ergo & semetipsam p̄ seipsam nouit: quoniam est incorporea, nam si non se nouit: non se amat.

Quā parua sit cognitio nostra in hac vita, & quomodo philosophi p̄ creaturas in cognitionē creatoris deuenire potuerūt. Ca. vi. DIS.

I alijs medijs substantiæ corpaliū & incorporaliū noticiā haurire nō possumus/ diminuta est cognitio nostra. MA. Recte ais diminuta: cū nec minie entis naturā & q̄dditatē uti ē p̄fecte scire possim⁹ q̄ diu i hoc mortali corpore a patria celestī exules pegrinamus. Corp⁹ em̄ qd̄ corrūpit (inqt Sapiēs) aggrauat aīa; & deprimat terrena inhabitatio sensu; multa cogitatē. & difficile estimāus q̄ in terra sūt & q̄ in p̄spectu sūt inuenimus cū labore, q̄ in coelis sunt autē q̄s

Aristoteli
in meta.
lib. poste
cap. 1.

Aristoteli

Ro. 1.

spe. 13.

3. de aīa

1. de aīa

lor. 13.

Aug⁹

Nebri

ordinat⁹

Cusa

Augusti.

Idē li.

de tri. c.

Ecli. 2.

Sapiēs

ANIMAE INTELLECTIVAE

Aristoteles inuestigabitur nec id omnino Aristotelem latuisse videtur: cui cum de hac re sermo exortus fuisset in prima phiā dicebat. Sicut oculus nycti coracis se habet ad lumē solis: sic intellectus noster ad ea q̄ manifestissima sunt in natura. habet em̄ cognitio nostra ortum a sensibus. ut in analiticis ait. quibus substantiis. ut paulo ant̄ dictū est. subiecte nō sunt. quantumcūq; ut has cognosce et cōcessum est ordine q̄dam cōceditur ut de noticiā unius aliud inuestigemus. sic p̄ accidentia in substantiis: p̄ effectus in causas: noticias deuenimus ordine p̄postero quāt ad rerum naturas. Rursus ab omnibus his finitis ad cognitionē infiniti cōditoris eleuamur. conceptus em̄ quos de eterno incommutabiliq; deo formamus: a sensibilibus & creaturis sumimus. ut diuinus Paulus ad Rom. arguens ait. Quod notum est dei manifestum est in illis. deus em̄ illis reuelauit (sed quō subiecti) inuisibilia em̄ ipsius a creatura mūdi p̄ ea q̄ facta sunt intellecta cōspiciuntur. Sempiterna quoq; ei⁹ virtus & diuinitas. omnis em̄ creatura inq̄ Augustin⁹ ulmo li. de trini. ca. iij. p̄clamat se habere p̄stantissimum creatorē. nam ut ait Sapiens A magnitudine speciei & creaturę cognoscibiliter poterit creator eorū videri: sed cognitio hec implecta & ex parte est. quia ut ait Ap̄ls per speculum in enigmate. DIS. Quō p̄ ea q̄ facta sunt ponere primi philosophi in noticiā dei deuenire: cum utiq; deus nihil horum sit. MAG. Hac utiq; via ipsi eum quęrere. ut patet p̄ Augustinū. li. 8. de ciui. dei ca. 6. & ut idē ait li. 8. de trini. ca. 2. non paruę noticię pars est si anteq; scire possumus quid sit deus / possumus iam scire qd non sit. & li. 1. s. ca. 2. Sic em̄ sunt incōprehensibilia regenda / ne se existimet nihil inuenisse si q̄ sit incōprehensibile qd quęrebat potuerit inuenire Hęc ni fallor est illa docta ignorātia de q̄ Cardinalis de Cusa secretorū indagator sagacissimus tres edidit libros. Intelligamus itaq; (ut Augustinus in principio quinti libri de trini. docuit) deum si possumus quantum possumus / sine qualitate bonū / sine quātitate magnū / sine indigentia creatorē / sine situ p̄sidentem / sine habitu omnia cōtinentē / sine loco ubiq; totū / sine tempore sempiternū / sine ulla sui mutatione mutabilia facientē nihilq; patientem. Quisquīs deum ita cogitat (inquit idem) & si non potest omnimodo inuenire quid sit: p̄tamen ea uet quantum potest aliquid de eo sentire quod non sit. Sed de his alior disciplina est. DIS. Illi igitur referuanda sunt ne ab incepta methado longius nos abducant.

Si menti nostrę concretae sint omnium rerum
species siue notiones. & unde habet q̄ etiam
de his quę nō didicit iudicare pōt. Qualiter
insup accipiēda sint verba Aristotelis q̄bus
animā tabulę rase cōparat. Ca. vij. **MA.**

LIBER VNDECIMVS DE POTENTIIS

E immaterialiū noticiā sicut & corporaliū facillime respondere Platonius
d possunt qui menti nostrę omnium rerū species concreatas credi/
 dere quas Platonici notiones appellant: quia incognita notifi/
 cant: & illas anima de omnibus iudicat: & hec honesta: illa turpia di/
 cit. inter vera & falsa discernit. artificū opera minus perfecta (quā artis
 operandi talia nō didicerit) vituperat. perfecta laudat. proportionibus
 in similibus reperiis cōgaudet. nec ut aiunt sine illis perficere posset. si/
 cut nec dominus fugitiuū seruū insequens: cuius oīno nullā cognitio/
 nem habet apprehenderet & a natiuitate surdus cithareda non fieret.

DIS. Tale quid in nobis esse experientia docet: sed an species siue
 notio sit: certū nō habeo: libenter tamen hanc opinionē si veram iudicas
 amplector. **MAG.** Si per notiones huiusmodi primę veritatis
 radium / oīm entium species & notiones cōplicantē intellexero: ceteris
 in cognitione pferendi sunt. quantum em lux ista in mentē nostrā effi/
 ciat: qd imaginē ipsius creata est: diuus Augustinus pfundissime in
 libro de vera religione disseruit: insuper & in nono libro de trinitate. ca. 6.
 & libro. 14. ca. 15. Si autē per has notiones species intelligunt: q̄ sunt
 intelligibilium similitudines pprię: quales memoria nostrā intellectu
 ua conseruat pterita intellectu. errori huic proximi sunt: qui aīas
 nostras ante corporū unionē retroactis sēculis in coelestibus habitasse
 & ibidem deliquisse astruūt.

DIS. Hic error in superioribus explo/
 sus est. sed dic queso Aristoteli peripateticoꝝ primus de concreatis anīę
 speciebus qd sensu idē necū prioribus. **MAG.** Minime. **DIS.**
 Cur igitur aīam a principio tabulę rase similē dixisse inuenit: cū uti/
 q̄ rasam tabulā dicere usus habeat: in q̄ deleta sit: q̄ prius inerat scri/
 ptura vel pictura: sic de aīa dixere priores q̄ eam in descensu & corpo/
 rea molis unione pteritorū oblita voluere. ut dictū est in superioribus

MA. Quid si Aristoteles minus pprię cōparationem dicta expōsit
 aut forte translator pro tabula nuda ac plana rasam dixit? **DIS.**
 utrūq̄ fieri potuit. **MAG.** Si qd restat ocys ptractemus. **DIS.**
 Alterum de cūius intellectu quęsieram singulare est.

Quod singulare intelligi possit demonstratur: & quali/
 ter intelligendum sit q̄ Aristoteles sensum esse sin/
 gularium / & intellectum uniuersaliū dixit exponi/
 tur. Capitulum. viij. **MAG.**

Inguare non posse intelligi: nōnulli pter ea q̄ paulo ante dicta
 sunt: ex eo probare conantur: q̄ Aristoteles sensum esse singu/
 larium: intellectum vero uniuersaliū scripsit. E regione alij
 etiam singulare intelligibile astruunt: quia sub pcepto dilectionis
 cadit: dicente domino. Diliges proximum tuum sicut teipsum. Et Io/
 annes in canonica: qui non diligit fratrem suum quem videt: deum
 quem non videt quomodo diliget: incognita autem ut sanctus Au

Augusti.
2. 2. 3. 1.

idem.

Aristot.

Aristot.

Mat. 22.
Ioan. 14.

ANIMAE INTELLECTIVAE

Augu. *sci.* gustinus. lib. x. de trini. testatur: diligere non possumus. Amplius si actum singularem non cognoscimus/velle non possumus: quia nihil volitum nisi cognitum. Si igitur nec cognitum: nec volitum agimus dum singulares actus perpetramus adulterij & rapinae: minime peccamus: quia peccatum a deo voluntarium esse dicitur a diuo Augu. *stino* li. de vera religione: ut nullo modo sit peccatum si non sit voluntarium. **DIS.** Facile ex his singulare posse intelligi crediderim: si intelligendi ipsum modum edocueris. **MAG.** In singulari tria reperies sed non eque intellectum mouentia. Est enim ibi natura quae de se indifferens est esse hoc vel aliud. sed per secundum quod differentia individualis siue hecceitas dicti solet: contrahitur ad esse hoc singulare quod consequenter accidentia quaedam concomitantur quae sunt forma: figura/locus/stirps/patria/tempus. de quibus. li. 2. de individuo dictum est. p. sensum naturam sentitur ut quod/siue ut ratio formalis obiectiua. Differentia individualis siue hecceitas sentitur: ut conditio sine qua non: cum conditionibus iam dictis eam consequentibus. Totum autem singulare sentitur ut obiectum quod: scilicet sensationem terminat. Mouet igitur ibi potentiam sensitivam/naturam/non singularitatem: quia siue singularitatem naturam sensu percipi non possit: quae admodum colorem siue quantitatem visus non videtur: quia quantitas non sit ratio formalis & primo mouens visionis. **DIS.** Plane sensationem singularis explicasti: quia id quaesitum non sit: sed magis quomodo intellectus singulare apprehendat. **MAG.** Et id ex dictis mox apparebit. Si enim de cognitione intuitiva queris/ intellectus singulare ut tria ante dicta includit: intelligit. Si de abstractiua causalis intellectus singulare ut includit naturam cum hecceitate/ sine conditionibus individuantiis apprehendit: non tamen sub ratione singularis/ sicut nec sensus. **DIS.** Aristoteli autem quid respondendum censes: qui sensum singularium: & intellectum uniuersalium dixit. **MA.** Bene dixit: nec illis quae iam differta sunt contrariatur. Est enim sensus singularium tamen: intellectus autem uniuersalium: sed non tamen uniuersalium cum etiam singularia intelligat. **DIS.** Optime. nunc si placet ceteras si quae latent in hoc campo diuisiones intellectus detegas.

De intellectu practico & speculatiuo: unde hanc denominationem habeat. & quomodo intelligendum sit intellectum extensione fieri practicum. Ca. ix. MAG.

Amplius intellectum in practicum & speculatiuum diuisum cernimus
 a non quod partitione essentiali: sed accidentaliter tamen. Practicum quippe intellectus
 & speculatiuum quia actum & habitum sunt differentiae essentialis speculatiui
 & intrinsecae: intellectum tamen denominat accidentaliter & extrinsecae. unde practicus
 intellectus informatus actu vel habitu speculatiuo: ut puta scientia aut
 sapientia/ speculatiuus dicitur. Informatus autem actu vel habitu practico

LIBER DECIMVS DE POTENTIIS

deo ut sunt ars & prudentia practicus nominatur. Ille speculabilis consideratur; id est verum in ratione veri ut est principium scientie aut sapientie. Ille operabilia attendit; id est obiectum in ratione boni; ut est principium operantis quod a grecis *πρᾶξις* praxis dicitur; inde intellectus nomen sortitus est. Illius finis est speculari/scire; & veritas. Istius finis est operari & opus inde intellectus practicus siue operarius appellatur; imperfecte quidem in operabilia uniuersaliter sine dictamine prosecutionis aut fugę considerat. Perficitur autem si operabilia magis particulariter & cum dictamine prosecutionis aut fugę intelligat. unde cum intellectus cibum sub ratione boni delectabilis intelligit; voluntas si determinat ipsum velle sub ratione boni principiat actum practicum / & intellectum ut media consequendi cibum querat/imperat/ intellectus autem hac media perquirens iam practicus denominatur; cuius imperfecte. dum autem ultra se extenderit ut inuenta media in executione ponant/in praxi perficitur

DIS. Intellectus itaque imperfecte practicus / extensione fit perfecte practicus? MAG. probe. Actus enim siue intellectio circa inquisitionem mediorum convenientium ad cibum consequendum; licet directiua sit; non tamen proxima id est operationem dirigit; ideo intellectum non nisi imperfecte practicum denominare poterit. medijs autem inueniendis in executione positis / intellectio praxim id est operationem actu dirigit; ideo intellectum perfecte practicum denominare habet. fitque iuxta mentem Aristotelis in tertio de anima. intellectus extensione practicus. Intellectus inquam primus imperfecte practicus / quia intellectus speculativus obiectum tantum in ratione veri speculatur / & nunquam fit practicus. Actus autem & habitus si ab obiecto aut a fine habeant quod sint practici / magni & philosophi & theologi diuersa senserunt; quod alijs determinanda relinquitur. DIS. optime. Cetera interim percurramus.

Intellectus quando ratio / & intelligentia dicatur;
& quomodo in portionem superiorem que vir est & in
inferiorem que est mulier diuidi intelligatur / & si
in portione superiori tantum imago dei repariatur

Capitulum decimum. MAG.

I paulo intimius hunc campum lustrabimus: intellectum rationem & huius portionem superiorem intelligendum / & virum inferiorem vero rationem ac mulierem appellari conspiciemus. Simul autem & conscientiam a nonnullis intellectui / ab alijs vero voluntati attributas inueniemus. DIS. Hec quęso latius explana. MAG. Intellectus quia per discursum & ratiocinando intelligitur / ratio convenienter dicitur. Cuius portio superior quam incommutabile contemplans / supernam & eternam consulit veritatem; intelligentia est. eo quod simplicius & quietius huiusmodi apprehendat. inferior autem portio inferioribus

Augusti

Cor. 11.

Aristo

Augusti.

ANIMAE INTELLECTIVAE

traſtandis gubernandisq; deputata / a ratio cōnando nomē rednet. in illa eſt ſapientia ad contemplationē eternorū atq; incōmutabiliū portiones: in hac ſciētia actioni q̄ bene utimur temporalibus coherens. tunc autē inquit diuus Aureli⁹ li. 12. ca. 13. de tri. his bene utimur: ſi quidq̄ in uſu temporalium facimus / eternorū adipiſcendorū contemplatione faciamus / per iſta tranſeuntes / illis inherentes. Et in eodē libro. Hanc iūm affirmat: dum ſcribens Corinthijs ait. Vir quidem nō debet velare caput ſuum. quoniā imago & gloria dei eſt. mulier autē gloria viri eſt. DIS. Quid per velamen intelligit? MAG. poteſtatem cohibentē. Quoniā quantūcūq; (inquit) ſe extendit in id qd eternum eſt: tanto magis inde format ad imaginē dei: & propterea non eſt cohibenda: ut ſe inde contineat ac temperet: & ideo vir (id eſt portio ſuperior cuius eſt eterna cōtemplari) nō debet velare caput. quia vero illi rationali portioni q̄ in rebus corporalibus / temporalibusq; verſatur periculosa eſt nimia in inferiora pgreſſio: debet habere poteſtate ſuper caput: quod indicat velamentū: quo ſignificatur eſſe cohibēda (ſciz inferior portio cuius eſt temporalibus intendere.) Fit autē hęc cohibitiō a portione ſuperiore quę in ſpeculo conſilij p̄ſidet: & viri officium exerceat: & cū a carnali ſenſu magis elongata ſit / validior eſt. Inferior autē portio ſenſualitati vicina ſēpi⁹ emolliat & facile conſentit hinc mulieris naturā imitat. Unde ſicut in paradifo terreſtri: ſi pens mulieri illecebra ingeſſit: cui conſentiens de ligno vetito comedit: & ut vir in idem conſentiret illexit: qui cū uxoris inſolentiam non cohibuit diuinum mandatum tranſgreſſus eſt: & nobis mortem intulit. Sic in paradifo ſpiritali mentis noſtrę ſenſualitas illecebras corporis portioni inferiori exhibet: quę ut mulier emollita cōſentit: & portioni ſuperiori de eadē ad manducandum conſentiēdumq; p̄bet: q̄ ſi non viri officium exerceat mulierē cohibendo: ſed membra iniquitatis arma peccato exhibet: ut ſi poteſtas ſit etiā corpore compleatur: iam iam ſimul de cibo vetito comedit & animę mortē p peccatum intulit. DIS. diuerſarum ne an unius eſſentię ſunt hęc portiones? MAG. Vnius: unde cum eas cōmemoraſſet Auguſtinus ſubiunxit. Cum igit diſſetimus de natura mens humanę / de una quadam re diſſetimus: nec eam in hęc duo quę cōmemoravi niſi p officia geminamus. DIS. Cur igitur in una tantum ſcilicet ſuperiore imaginem dei dictum eſt? MAG. Quia ut idem aſtruit: ex hac conſpectā conſulit veritatē. Illa autē intenditur in agenda inferiora. Quod quidez ita accipi poteſt: ut in ſuperiore imago dei ſit magis expreſſa: in inferiore autē minus expreſſa ideo in illa: nō autē in altera eſſe dicitur. qua autem ratione mens dei imaginem gerat fortaſſe in ſequentibus enodabitur. nunc quod reliquum eſt breui ſermone tranſcurramus. DIS. Ex pręlibata diſtributione reſtat ut de ſinderſi & conſcientia loquamur.

kk

LIBER. VNDECIMVS. DE POTENTIIS

De sinderisi & conscientia: unde nomina habeant. & si intellectui aut volūtatī attribuēda sint. & qualiter ad syllogismū practicum concurrunt. Capi. xi. MAG.

Vi sinderisim & conscientia voluntati attribuuntur: in intellectu quoq; duo ponūt correspondētia. Primū est lex naturę quę est uniuersalis regula operandorū. huic in voluntate correspōdet quidam motor uniuersalis: stimulans ad alia principia uniuersalia semper concordans dictamini legis naturę. ideo sinderisim dicitur a sin: id est con & hēresis: electio quasi electio concordans legi naturę. Lex autem naturę dicitur bonum eligendum: & malum fugiendum. Huic igitur sinderisim concordans bonū appetitū semper malo remurmurat. Hanc Augustinus in li. de baptismo paruulorū describens ait Sinderisim est lumen innatū & animę concreatū quo dirigimur: & mouemur ad faciendum ea quę pertinent ad uitationē culpę & peng: & ad adeptionē glorię: unde sicut in intellectu est lumen naturale quo principijs intelligibilibus naturaliter assentimus: & intellectus siue habitus principiorum dicitur: sic in voluntate lumen est naturale: respectu operabilium appetendorū quod sinderisim dicitur. Secundū quod in intellectu ponunt: est ratio recta de particularibus agēdis: cuius dictamē quasi subsumit sub principijs uniuersalibus: huic in voluntate correspondet quidā motor particularis stimulans ad opus scdm dictamē rationis rectę. Hinc dicitur conscientia eo qd sit electio deliberatiua in voluntate concordans cum scientia in ratione recta. Vel dicitur conscientia: quasi cōcludens scientia. unde in syllogismo practico sinderisim maiorem ponit ex dictamine legis naturę. Recta ratio minorem subsumit & conscientia concludit. verbī gratia: dicit Sinderisim: omne malū vitandum est. Subsumit rectę rationis portio superior. Adulterium est malum: quia a deo phibitum. vel portio inferior. adulterium est malum: quia turpe & inhonestum infert. Conscientia igitur adulteriū est vitandum. DIS. Sicut ergo in speculabilibus habitus principiorū dicitur intellectus: & habitus conclusionum scientia: sic in operabilibus habitus principiorum est Sinderisim: & habitus conclusionum est conscientia. MAG. Scite concludis ex dictis: & opinionē alteri alludis quę sinderisim & conscientia intellectui practico potius quā voluntati attribuit. Ait em Damascenus. li. 4. Conscientia nostra est lex intellectus nostri. Sinderisim autē. ut testatur diuus Hieronymus sup Ezechielem. Scintilla est conscientia. & hoc si tenere placuerit: ea quę sinderisim & conscientiam voluntati tribuenda arguunt: quia sinderisim remurmurat malo: & conscientia remordet. intelligenda sunt ostēsiue & distatiue: & quodāmodo inclinatiue sine tamen coactionis necessitate. Sunt etiam qui conscientiam intellectui. Sinderisim autē voluntati accommodant. quod similiter ex intelligentia dictorum saluari potest. Si

Augusti.

Augusti.

Naturalis
Rationalis

damasce
Hierony

ANIMAE INTELLECTIVAE

autem si derisus extingui possit: & conscientia etiā erronea sub peccato ad opus liger: & alia huiusmodi dubia utriusque concernentia/theologiae referuamus. nunc si quid aliud in hoc campo latere existimas ostende. DIS. Primā diuisionis qua animā in intellectu/memoriā & voluntatem distribuis: prima duo membra pro epitomatis capacitatis satis lustrauimus: superest ut tertij voluntatis scilicet naturā diligenti perquiramus.

De potentia rationali motiua: quæ est voluntas & eis subseruientibus: irascibili & concupiscibili: super de diuisione voluntatis & in naturalē & deliberatiuā. Capitulum. xij. MAG.

Icut in sensitiua pter apphensiuam: etiā appetitiuā siue motiua ostendimus: sic & in rationali pter cognoscitiuam quā intellectum nominamus siue rationē: etiā appetitiuā inuenimus quā voluntatē dicimus. Et est (ut inquit Augustinus li. de duabus animabus) motus animi cogente nullo/ ad aliquid vel non admittendum vel adipiscendum. Subiunt em voluntari irascibilis & concupiscibilis per hanc contraria non admittit: per illam conuentientia adipiscitur. verumtamen una sunt res cum voluntate: nec realiter & organice ab ea distinguuntur quemadmodum in sensu. Hic est appetitus rationalis motum imperans in rationalibus/ ad ea quæ ratio cognoscit. Cognitum namq; ab intellectu sub ratione boni/ obiectum fit voluntatis: cum qua ut causa partialis ad actum volendi concurrat: sicut species intelligibilis & intellectus ad actum intelligendi: ita ut quodlibet in sua causalitate perfectum sit: ab alio independens: perfectior tamen est intellectus in actu intelligendi: & voluntas in actu volendi quam obiectum: nisi forte in obiecto beatifico. Hanc rursus bifarie diuidunt. In naturalem videlicet & rationalem. Naturalem quidem vocant voluntatem qua volumus quæ nō appetere non possumus. ut sunt/esse/viuere/scire/ &c. Rationalem vero appellant qua non naturalia quæ & appetere & renuere possumus volumus. Hanc/ milititer deliberatiuam dicunt: nam ex deliberatione id appetit/ & aliud respuit.

De libero arbitrio. Capitulum. xij. MAG.

Acutas autē rationē & voluntatē cōplectens/ liberū arbitriū dici solet: de q̄ catholici doctores plures se didere libros: in quibus naturā/ cōditiones/ & varia circa id incidentia dubia: quorum decisiō in theologia apprimē est necessaria dissoluunt. Sed ab his nunc sisti reuocemus ne cōstitutos limites excedamus. DIS. Salte liberi arbitrij descriptionē aliquā ex memoratis libris in medium proferas

k k ij

LIBER. VNDECIMVS. DE POTENTIIS

Librum arbitrium MAG. Augustinus ipm ita describens ait. Est facultas rationis & August.
voluntatis / qua bonū eligitur gratia assistente; & malū eadem desiste-
te. Facultas inquit / id est potentia siue potestas rationis & voluntatis: nō
q̃ liberum arbitriū ex his duobus cōstitutū sit: sed quia ad actū eius
hec duo concurrūt. habent em̃ se p̃ modū electiōis: qua e duobus alce-
ro reculato unū eligimus. Ad electiōē autē ratio necessaria est p̃ quā
diudicatur quod alteri p̃ferat: & voluntas per quā id quod. prela-
rum est appetatur. Dicitur itaq; arbitriū ab arbitrando: quantum ad ra-
tionē / & liberū quantum ad motū voluntatis. quod sequitur & ob-
iectum & adiutoriū demonstrat. Est em̃ liberum arbitriū circa bonū
a ratione discretum / & a voluntate acceptū: gratia autē assistens adiu-
torium est ad bene agendū / desistens autē priuatiue ad oppositū: sicut
absentia nauis ad periculationē nauis. Huius ampliorē rem dilucidatio-
nem in Augustino / Bernardo / Anselmo / & ceteris materiam hanc
tractantibus p̃quiras. Ecce in termino huius campi constituti eduer-
so aliū conspiciamus: in quo nōnulla venabimur quę ad p̃dictorū
intelligentiam conducunt. **DIS.** Hunc igitur celes ingrediamur.

**Campus idēpritatatis. Si potentie anime sint
realiter idēpritate essentie anime. & quo
modo Trinitas & imago reperiatur ī animā:**

Capitulum decimumquartum. MAG.

In hoc campo multiformē conflictū / nō tam inter Phōs quā
inter sacre theologie p̃fessores cernere est. Affirmantibus
alijs quas percutimus anime potēcias a substantiā anime re-
aliter diuersas: & accidentia esse de secunda specie qualitatis: accidentia
tamē inseparabilia. Alijs e diuerso asserentibus: anime potēcias esse ani-
mę partes inter se quidem realiter distinctas: non autem ab essentia
anime: quamuis nō omnino eadem sint ipsi. In tertia acie pugnant: q̃
potēcias anime easdem substantialiter concedunt cum essentia anime
ab eadem tamen differre realitatibus relatiuis astruunt. Pręter hos
accedunt quibus nec hoc quidem sufficienter dictū videtur: sed ipsas
essentie anime realiter idēprificatas / formaliter autē distinctas asse-
uerant. Et idem sensisse diuū Augustinū liquido apparet: ex his quę
in multis locis librorū de trinitate scripsit e quibus id quod li. x. c. xi.
asseruit adduxisse sufficiat. aicnanq; Hęc igitur tria / memoria / intelli-
gentia & voluntas: quoniam non sunt tres vitę sed una vita: nec tres
mentes / sed una mens / consequenter utiq; nec tres substantię sunt / sed
una substantia. & paulo post. Quo circa hęc tria: eo sunt unum / quo
una vita: una mens: una essentia: eo vero tria quo ad se inuicem refe-
runtur. Et in fine equalia sunt tota singula totis singulis: & tota singu-
la simul omnibus totis. & hęc tria unū: una vita: una mens: una essen-

ANIMAE SENSITIVAE

tia. Hec Augustinus quæsi una cum his quæ in alijs libris : maxime
 autem in nono / undecimo / & quindecimo differuit / ad intentionem
 auctoris referantur / glosulas eorū quæ in opposita parte sunt / non
 admittūt. Mouet & aliud / nam beatitudinē animæ per se competere
 manifestū est ex libro. xij. de trinitate. Beatitudo autē per intellectū
 inest / dicente ipsa veritate. Hec est autē vita eterna ut cognoscant te ve
 rum deum : & quem misisti Iesum Christum. Intellectus itaq; (cui
 saltem ppinquius inerat beatitudo) accidens si est & nō eiusdem natu
 ræ cū anima beatitudo per accidens inerat animæ. DIS. Animæ igit
 & potentiārū eiusdem / unam naturam astruis? MAG. non modo
 ego / sed quæ in testē pduxit diuus Aurelius : a cuius sententia nec Hu
 go de sancto victore discrepat : in eo quem de spiritu & anima præti
 tulauit libro (quem & nonnulli Augustini esse voluere) dicens Ani
 ma scdm sua opera varijs nuncupatur nominibus. dicitur namq; aīa
 dum vegetat : Sensus dum sentit : Animus dum sapit : Mens dum in
 telligit : Ratio dum discit : Memoria dum recordat : dum vult vo
 luntas : Spiritus dum cōtemplatur. Ista vero nō differunt in substan
 tia quæadmodū in nominibus : quoniam omnia una essentia. propri
 etates quidem diuersæ sed essentia una rationalis & una anima in essen
 tia simplex / in officijs multiplex. Et rursus. nec aliud nec minus est ra
 tio in substantia q̃ anima / sed una eademq; substantia secundū diuer
 sas potēcias diuersa sortitur vocabula. Diuus insuper Bernardus su
 per Cantica ait. Quædā in anima intueor : memoriā / intelligentiam
 & voluntatem : hæc tria ipsa est. DIS. Vnanimis illorū videt in hac
 re sententia : super est autē ut quod ob stare videtur dissoluas. Trini
 tatis imaginē in anima secundum tres potēcias repertam dudū acce
 pi. tres vero personæ / Pater Filius & Spiritus sanctus q̃uis in diuin
 itatis essentia cōueniant : inter se tamē realiter differunt. igitur pariformi
 ter potēciæ aīæ realiter distinguunt. MAG. Super benedictę trini
 tatis imago nō p̃esse consistit in tribus animæ potētijs. q̃a & si in his
 sit cōsubstantialitas non tñ distinctio realis / nec cōsistit in actibus po
 tentiarū : in illis equidē & si sit distinctio realis nō tñ cōsubstantialitas.
 Consistit igitur in potētijs ut subsunt actibus suis. sicut in ipsis re
 peritur cōsubstantialitas / realitas diuersitas / & ordo originationis :
 Nam sicut a patre filius / & ab utroq; spiritus sanctus : sic quodāmodo
 a memoria secunda / noticia gignitur & in intellectu recipit : ab utro
 q; autem velle originatur. Id autem latius discutiendum theologiæ
 referuamus / interim quid in campo unitatis lateat perquirendū est.

**Campus Vnitatis / in plantis est tantum ani
 ma vegetatiua in brutis est tantū anima sensi
 tiua in hominibus est tantū una anima scili**

k k ij

LIBER. VNDÆCIMVS DE POTENTIIS

cet intellectiua in qua ceterę cōtinentur: sicut
trigonus in tetragono. Et si aut q̄modo em
brio primo viuat. Capitulum. xv. DIS.

Vid. in hoc campo venatu dignū arbitraris: cū non unā sed tres
q̄ animas esse in principio libri decimi dictū sit. MAG. Quod
dictum cōmemoras de animarū numero hic haud retractabi/
mus: sed si omnes hę animę in uno viuente simul cōsistant: in transcur/
su huius campi venabimur. DIS. Optime. ad hoc igitur stilo ha/
benas relaxa. MAG. In vegetabilibus & plantis unā tantū animā
vegetatiuā scilicet unanimi sententiā omnes p̄dicant. In animalib⁹ ve/
ro quę homines non sunt/ p̄ter animā sensitiuā (quę & nutritiōis
augmentatiōis & gñationis opera exercet) aliam esse animam pauci
opinati sunt in philosophia minus exercitati. De homine autē non
nulli p̄cellentes doctiꝝ philosophi vel incertam sententiā protulit/
se/ vel tres distinctas animas in eodem posuisse inueniuntur. Ceteri ve/
ro rem limatius considerantes: & superfluitatē naturam exhorre intē/
ligentes/ uni homini unam animā tantū attribuit: hęc est intellectu/
cuius naturam p̄sentis libri in diuersis venamur campis. DIS. Ne/
cesse est igitur huic opera & vegetatiuę & sensitiuę ascribere. nō em̄ ho/
mo tantum intelligit/ sed & vegetatur/ & sentit/ & secundū locū mu/
tatur. MAG. Probe. id namq̄ Aristoteles insinuat: cū p̄missas ani/
mas in intellectuā quēadmodū trigonum in tetragono contineri asse/
rit. Manifestū autem ex mathematicis trigonū & tetragonum specifo/
ce differre si separati consistant. qui autē in tetragono continetur tri/
gonus/ nō trigoni/ sed eius a quo cōtinetur tetragoni formę subest.
Sic vegetatiua/ sensitiua/ & secundū locum motiua trigonū integrat/
quā animam bruci dicimus: & sub specie sensitiuę consistunt. quibus
si intellectū addideris/ tetragonus fit: in quo dictus trigonus contine/
tur: nec iam in forma trigoni/ sed tetragoni subsistit. quē humanā aiām
mentē/ siue intellectū nominamus. Neminē equidē philosophię gna/
rum latere poterit inferiorū perfectiōes excellentiore modo superio/
ribus inesse. vegetatiuā itaq̄ & sensitiuā & motiua in homine nō ve/
getabilis aut brualis/ sed rationalis animę dicimus. Vnde & in lib. de
ecclesiasticis dogmatibus. c. 14. & in li. de spiritu & anima. c. 48. dicit.
Neq̄ duas animas esse dicimus in uno homine. Sicut Iacobus & alij
Syrorū scribunt unam animalē qua animę corpus: & imixta sit sangui/
ni: alteram spiritalem quę rationē ministrat: sed dicimus unā esse ean/
demq̄ animam in homine: quę & corpus sua societate viuificet/ & se/
metipsam sua ratione disponat: habens in se libertatē arbitrij/ ut in suę
substantię eligat cogitatiōe quod vult. DIS. Quomodo igitur em/
brionem vitę/ primo quidē vitę plantę/ dehinc vitę animalis/ demū
autem vitę hominis intelligendum putas? MAG. Embriōem nō

Vita Em
brionis.

Augusti

Aristot.

ANIMAE INTELLECTIVAE

Augusti.
 anima propria/sed matris cui colligatus est/& vegetare & sentire intelligo. sicut pustulam in corpore excrecentem. nec intellectiua ante expletam formationē infunditur. ut manifeste deducit Augustinus lib. q. ve. & no. test. & c. moyses. xxxij. q. ij. Vnde & in lege præceptum est. Si quis percusserit mulierē pregnantem & illa abortiuum fecerit: si non fuerit formatū mulctetur pecunia: si autē formatū fuerit/ reddat animam pro anima. Ex quo aperte monstratur: ante formationē embrionem non viuere/ nec animam cum carne seminari: sed ordo quem premissa innuit auctoritas in hoc accipi potest: ut per animam matris primo vegetandi/ dehinc sentiendi exerceantur opera. Intellectiua vero superueniens ceptra prosequitur opera: & similiter motiuam influit qua interdum materni uteri parietes pulsant. Intellectionē autem non nisi in nato/ & post temporis interualla ostendit. DIS. Plane. Sed dic quæso in qua potissimum corporis parte animam residere existimes. MAG. In eo qui sequitur campo id celeri venatu deprehendimus. DIS. En patet ingressus: quid tardas?

Campus inpartibilitatis/ anima intellectiua est in nulla corporis particula determinate: sed tota in toto/ & tota in quolibet eius parte: nec maior in maiore/ nec minor in minore, licet perfectius in uno operetur quā in alio. & quæ etiam fatui sunt rationales. Capitulum. xvi. MA.

Vi animæ aliquam ex corporis substantia partem in sedem regionis sui determinant/ corpoream dicant necesse est: id autem per loci spacium longitudine: latitudine & altitudine ita sistitur vel mouetur ut maiore sui parte maiorem locum occupet: & breuiore breuiorem/ minusque sit in parte quā in toto. Anima vero per omnes corporis particulas tota simul adest. inquit Augustinus ad Hieronymum/ nec minor in minoribus/ & in maioribus maior: sed alicui intensius alicui remissius/ & in singulis tota adest: neque enim aliter quod in corpore non toto sit/ tamen sentit. Nam cum exiguo puncto in carne viua aliquid tangitur: quous locus ille non solum totius corporis non sit: sed vix in corpore videatur: animam tamen totam non latet: neque id quod sentitur per corporis cuncta membra discutrit: sed ibi tantum sentitur ubi fit. Vnde ergo ad totam mox peruenit: quod non in toto fit: nisi quia & ibi tota est ubi fit: nec ut tota ibi sit cetera deserit. viuunt enim & illa ea presente ubi nihil tale factum est. Quod si fieret: & utrumque simul fieret: simul utrumque totam pariter non lateret. Idem in de Trinitate libro sexto. c. 6. affirmat. DIS. Si tota in qualibet particula consistit: singulae hominis partes: homines dici possunt. MAG. Dici quidem possunt: non autem a doctis sed stulis. Stulus est enim qui in

augusti?
de origi-
ne animæ

kk iiii

LIBER. XI. DE POTENTIIS

nobis ossa & ungues homines dicitur ait Aurelius de ciui. dei li. 7. In etrogentis namq[ue] forma nō parū sed primo totū inest. DIS. Aliud & forte simili responsione dignū queri potest: si tota ubiq[ue] est/ cur nō in pede videt & oculo audit? MAG. Miror te huiusmodi querere/ q[uo]d libro p[re]cedenti ad sensationē organa indebita p[ro]porione necessaria in tellexisti. DIS. Si nō maior in maiore: nec minor in minore: cur alios alijs rationabiliores: ingeniosiores aut memoria p[re]stantiores dicim[us]? Augusti. ca. xxiii.

MAG. Quantitatem virtualemente & graduum tā accidentalium q[uam] essentialium latitudine ab anima nō secludo: quēadmodum libro octauo deductum est: sed ne peregrina videatur hęc positio. diuim Augustini li. xij. de ciui. consulas: ait namq[ue]. Cum em deus summa essentia sit: hoc est summe sit: & ideo imutabilis sit: rebus quas ex nihilo creauit esse dedit: sed nō summe esse sicut ipse est. & alijs dedit esse amplius alijs minus atq[ue] ita naturas essentialium gradibus ordinauit. P[re]ter hęc autē ratione corporū & organorū in quibusdā animę operationes p[er]fectiores cernimus. unde tales alijs p[re]stantiores nominamus. quēadmodum lucernam splendidiorē dicimus: q[uam] lumen subuliorē: aut vitro: aut cornu circumdat: tenebrosiorē autē/ q[uam] vitro aut cornu grosso turbido aut immundo candelā continet nō fit mutatio in lumine: sed in circūdante corpore p[er] subtile libere radios diffundit: qui in opaciorē reuerberantur. DIS. In stultis igitur & fatuis anima rationalis est: cui tamē ob corporis indispositionē opera minus emicant. MA. Recte nam & si intellectiua organica non sit: coniuncta tamen corpori corporalium species per sensus recipit. Augusti.

Anima hominis indiuisibilis est/ nec ad sectionē & membri diuisionē partitur/ nec retrocedit/ sed viuificare illud membrū desinit probatur exemplo cuiusdā p[er] byteri. quod Augustinus refert. Capi. xviij. DIS.

Veslo ne succenseas: si dictis aliud q[uod] fortius mouet adiungas: q[uo]d totā in qualibet parte aīam astruis: absca manu anima cū ea/ dē decideret/ aut in brachium in qua tamē prius erat retrocedit. Augusti.

MAG. Quotocunq[ue] diuiso a toto membro/ indiuisibilis animę substantia nō partitur: nec se retrahit: cum prius in qualibet parte tota sit. Abscisum tñ membrū viuificare desinit. nihil autē obstat videntur quo minus huic loco p[re]sens sit: quē abscisum membrū ante occupabat cū toti coniungeret. DIS. Contradictionē admittis: simul eadē informans & nō informans esset. Informans quidē corpus/ & non informans absce partis locū. MAG. Hęc contradictionē (quę est ad idē & scdm idē) non includunt. DIS. Probe. meministi nunc talia libro secūdo audisse. Sed quid si manus arscat: arscit ne in eadē anima? MAG. Nequaquā incorruptibilis est em: ut mox patebit. de/

ANIMAE INTELLECTIVAE

Augusti. finita autē in tali membro vegetatio & sensus: ipso manente unito toti: quod in sanis quoque potest: saltem ad tempus fieri. Vnde & Augustinus in de ciui. li. xiiij. ca. xxiiij. plerisque fratres recentissima memoria exploratos ait: presbyterum quendam Restitutū nomine in parochia Calamensi. ecclesie ita se dum voluisset/ abstulisse a sensibus: ut non modo vellicates atque pungentes non sentiret: sed nec aliquando ad motum ignis adustionem declinaret: in ipso etiam tanquam in defuncto nullus inueniebatur anhelitus. hominum tamen voces si clarius loquerentur/ tanquam de longinquo se audisse postea referebat. Clarum est hoc argumentum unitatis vegetatiue: sensitiue: & intellectiue in homine: & dominum mentis super vires suas. Hic homo mortuus non erat: qui adhuc astantium voces quasi e longinquo audiebat: sed in eo anima se a tactus sensatione continebat: ne multiplicatas ad organum qualitates aduerteret: quia spiritui egredienti ad organa sensuum influxum suspenderat. quemadmodum si candela illuminans cubile esset animata: radios suos ad centrum lucis dum vellet attrahere: fieretque cubile tenebrosum sine luminis extinctione vel candelę separatione. DIS. De idēpitare vegetatiue: sensitiue: & intellectiue in homine: similiter & ipsius impartibilitate/ quae volui audiui. de quantitate vero vegetatiue & sensitiue in vegetabilibus & brutis: si idem sentias nondum intellexi.

Si anima sensitiua in brutis sit extensa & diuisibilis opinioniones ponuntur. & si diuisione anima multiplicari possit perquiritur. Capitulum. xvij. MAG.

Augusti. Ens diuina brutorum esse indiuisibilem: nec in minore minore: aut maiore maiorem non spernende auctoritatis philosophi credere. Si tota sentit: quod in singulis partibus corporis fit cum tota non lateat: nec absens sentire possit. manifestum est etiam ex prioribus quoniam species visibilium in oculo extensę non sunt: igitur nec potentia per idem de speciebus & interioribus potentiis intelligendum: non est autē epitomantis nostri positiones multis rationibus fulcire: sed unius exprobatissimis in testem assumere. Cedentibus autē ceteris diuino Augustino placuit hunc aduocare: qui in li. de quantitate anime/ non modo intellectiue: sed sensitiue quoque extensionem localem demonstrat longe abesse. Sed in oppositum multos mouere solet: quod in annulorum & quorundam vermium diuisione/ utraque pars & motus & sensum seruatiid autē aut partitione: aut multiplicatione anime fiat necesse est: multiplicationem uero nature principis contrariam refutant: partitione igitur fiant concludunt. DIS. Et ego non inerte condulum existimo: ni argumenti nodulum inualidum deduxeris? MAG. Animam de anima multiplicari: & quasi extraduce nasci/ in superioribus explorum est: quod autē de candela accensa/ aliam accendentem sine luminis sui diminutione in delucidatione dicti adducunt/ fallum esse constat. non quia

LIBER VNDECIMVS DE POTENTIIIS

lumen sine substantia in quo subiectatur in alterā transferretur candelā (accidens em̄ de subiecto in subiectū nō migrat) substantia igitur lucida quā in candelę capite flagrate cernimus; nisi continuo de corpore candelę restaretur citius ad incensionē adductarū candelarū conlumeretur. DIS. Ad aliud autē quid dicis? nam ut aiunt indiuisibilis punctus ad diuisionē lineę in utraq; partē totus cadit: sic & anima

MAG. Punctum actu esse in linea si. octauo reprobatur est. esto autem actu sit; vel destruitur si actionē diuisionis accipit; aut in alteram partem solus cadit. DIS. Sic pars reliqua esset actu infinita: quā termino non clausa. MAG. Non esset quidē clausa termino extrinseco sed intrinseco. DIS. Duo igitur in linea puncta in potentia fuerunt; quę diuisione facta in actum reducuntur? MAG. Probe. Sic quidam in planta vel bruto unam actu dicunt animā: potentia plures; quę diuisione cōsummata in actum prodeunt virtute formę prioris; & beneficio corporis cōlestis / calore coagēte. Huius nempe maxime est feminaria excitare / cubantur em̄ & oua a calore simi. Sic utraq; partium diuisę plantę / plantam dicunt imperfectā. Facile autē perfici posse propter partium similitudinē / utrobique em̄ manet quod alimentū digeritur. In surculo autē absciso / & si radix nō sit (cuius est alimentū sumere) sufficiens tñ oibus per poros donec radices mittat / potest introire ipsa nempe radix non nisi per poros solet alimentum attrahere quibus obstructis deficit planta & emoritur. facile autē iuuatur si radix finditur & lapillus in fissuram ne concrecant extrema imittitur. An guille autē & huiusce generis animalium partes diuisionis / animalia vocant imperfecta: nec posse perfici propter partium maiorem diuersitatem: nō em̄ os / & id quo digestio celebratur in singulis partibus repetitur. At vero diuus Aurelius eo libro quē de animę quantitate per Augustinum titulauit: non modo intellectuā / verū etiā brutālē; nec loco contineri & ideo corpālē quantitātē nō habere docuit. Id quoque non omnino extranea similitudine explicuit. Nam & si nomē per litteras tanque per partes diuidi possit / intelligentia tñ seu significatio non potest, quā nec longa nec lata est. Sicut autē dilaniato corpore anima discedit / sic diuisum nomē significationē quam habuerat perdit. In quibusdam tñ nominibus viuunt partes litterarum: quasi frustra corporę anima nō diuisa. ut in hoc nomine lucifer / quod in duas partes sectū / in utraq; viuunt: vel potius quasi viuunt: non em̄ eandē vitam sed est significationem habet diuisum quā integrum. DIS. Nescio si expressior similitudo ad hanc rem demonstrandam inueniri possit. Iam tñ in mentē venite quod nudius tertius ad dissoluendā hanc de partibilitate sensitiuę animę questionē in mediū attulit: ignotus quidā: quē habitus & mores delirum magis quę philosophū ostentabant. MA. Quid ais is non em̄ amictus corporis magnopere: sed dicentes verba pensanda sunt. DIS. Dicebat is brutalem animā per se quidē indiuisibilem esse: per

anima nō
est quāta

Augustinus

Quo aīa
sensitiua sit
diuisibilis

ANIMAE INTELLECTIVAE

videns autē diuidi posse ad diuisionem corporis quod informat.

MAG. Non p̄ter philosophiam locutus est. nā & diuus Augusti-
nus loco quo supra/positionē hanc nō improbat: sed doctissimorum
virozum esse affirmat. nos ad alia p̄peremus/e regione quippe. cam/
pūm spaciōssimū intueor cui nomē est origo.

Campus originis. De origine animę gentili
um & catholicorū opiniones sub breuitas
te recitatur. & manicheorū insania hic im-
probatur: quia dicit animam esse partē di-
uinę substantiæ. Capi. xix. DIS.

Vid in hoc campo venatū dignū arbitrare? MA. Id qd nō
modo oīm seculorū & gentiū phōs attonitos reddidit: sed ex
nostris quoq; nōnullos p̄niciose errare/ceteros sententiā suam
aliq̄diu suspendere: & qd veri⁹ salubriusq; de essentia & origine aīę di-
ci possit: ingēti labore p̄quirete coegit. DIS. In primis de philoso-
phis deinde de ceteris te absoluas. MA. Phōrū positiones in princi-
pio li. x. saltē uniuersali sermone cōmemorauimus: nec tā necessarium
q̄perosum est oēs singillatim explicare. Stoici aīam corpoream astru-
unt. Hippō aquā credidit Democritus ignē affirmauit. Diogenes &
Anaximenes substantiā aīę aereā esse voluere. Permenides ex terra
& igne. Xenophantes ex terra & aqua. Epicurus ex igne aere & sp̄iti/
tu mixtā. unde Varro aīam definies ait. Anima est aer cōcept⁹ ore de
feruefactus in pulmone tempatus in corde: diffusus in corpus. Em-
pedocles ex quatuor elemētis concretā Critias sanguinē cordi diffusū
Crisippus sp̄itiū. Hiparcus ignis vigorē. Hinc & Maro Igne⁹ est ol-
lis vigor. Heraclitus scintillam stellaris essentię: aliter Heraclitus exala-
tionē humidā Philolaus Aristoxenes. harmoniā. Quibus alludunt
Siminias affirmans animam esse harmoniā ex partibus corporis in-
tegrantibus resultantē: & Dinarchus quatuor elementorum concor-
diā harmonicā Almeon diuinum quoddam se semper mouens.
Xenocrates numentū maximę virtutis Pythagoras & Plato numentū
se mouentem. Anaxagoras intellectum Aristoteles endelechiā siue
actum & corporis formam. Et rursus de origine disceptantes: quidā
eam semp fuisse. alij incepisse tradidere. Taliū sentētiās diuus Hierony-
mus nostris cōmiscens/quinq; p̄cipuas opiniones de origine animę
cōmemorat: scribens Marcellino & Anaplichtē: dicens. Sup̄ aīę statu
memini vestre questiūculę imo maxime ecclesiasticę q̄stionis. Virū
lapsa sit de celo (ut Pythagoras phūs: omnes platonici & Origenes
purant) anima. An a propria dei substantiā. ut Stoici. Manicheus &
Hispaniæ Priscilliani hereses suspicantur. An in thesauro habeant

De origi-
ne aīę opi-
niones

LIBER XI. DE POTENTIIS

Improba
tur error
maniche
orum

rum dei olim conditæ. ut quidam ecclesiastici stulta perſuaſione cõfi
dunt. An quotidie a deo fiant & mittantur in corpora: ſecundũ id qđ
in euangelio ſcriptũ eſt. Pater meus uſq; modo operatur & ego ope
ror. An certe ex traduce. ut Tertulianus / Apollinaris / & maxima ps
occidentalium autumant. ut quomodo corpus ex corpore / ſic anima
naſcatur ex anima: & ſimili cum brutis animantibus conditione ſubſi
ſtat. Hec ille. Auguſtinus quoq; eaſdẽ opiniõnes / dempra ſecunda in
libro tertio de libero arbitrio Item in epiſtola ad Marcellinũ / in epiſto
la ad ſanctum Hieronymũ de origine animę in epiſtola ad Optatum
de eodẽ recitauit / ſed nullam amplexus in ſententia aliq; diu ſuſpenſ
permanſit. Manicheorũ tamen errorẽ ſemper refutaui. quẽ & bea
tus Hieronymus in expoſitiõe fidei ad Damalum papã anathematiz
ſat. Tanto em̃ facilius hic error cõuinditur quanto maniſteſtore con
tradictiõe in angaria ſe concludit. Si em̃ anima dei pars eſt / creata eſſe ne
quit. creatam tũ dicit qui ipſam de dei ſubſtantia productã intelligit
Amplius dei eſſentiã nõ omnino ſimplicẽ / ſed tot particulis distribu
tam quot ſunt animę. rursus dei partem toti homini impfectiorem /
aut quãlibet animarũ imẽſam omnipotentẽ / & ſi quẽ talia de deo ve
rificantur / dici neceſſe eſt & quod execrabilius eſt: dei peccatis ob /
noxiũ / ſicq; eternis ſupplicijs cruciandum neceſſario ſequitur. Hunc
errorem a diuo Auguſtino multifarie expoſum relinquemus: ſi pri
us unum teſtimonium ex ipſius libris adduxerimus: in libro xi. de
ciuitate dei. c. xxiij. circa finem intulit. Si Manichei non deſiperẽt vel
potius inſanirent: ſi dei naturam ſicut eſt incõmutabilẽ atq; omnino
incorruptibilem crederent: cui nocere nulla res poſſit. animam vero
q̃ voluntate mutari in deterius & peccato corrumpi potuit atq; ita in
cõmutabilis luce priuari: nõ dei partẽ nec eius naturẽ quẽ dei eſt ſed
ab illo conditam longe imparẽ conditori chriſtiana ſanitate ſentirẽt.
hęc ibi. Quod vero duplicem animã in homine. unam bonam: alte
ram mouentem ad malum & bonũ facere nequeuntẽ fabulantur: er
rorem non minuit ſed auget. Nam ſingunt: cum deus videret quãta
labes & vaſtitas immineret regnis ſuis: niſi aliquid aduerſę genti oppo
neret & ei reſiſteret. miſiſſe hanc virtutem id eſt animã bonã: de cuius
cõmixtione cum malo & gente tenebrarũ mundus ſit fabricatus. Er
rorem hunc terribiliũ diuus Auguſtinus libro de duabus animabus
& libro contra Fortunatum funditus eliminauit. Quid em̃ ſtultius
& execrabilius dici potuit q̃ omnipotentem aliquam aduerſam gen
tem timuiſſe. Primam & terciã opiniõnes in cãpo immortalitatis ven
tilabimus. Philoſophorũ autẽ opiniõnes quatuor principales / q̃ dicũt
animam vel aerem: ſumum: ſtarum: ſigneũ ſive ſcindillam: ſanguinẽ
mouentem cor &c. ſapiens philoſophus li. Sapientię c. 2. refutaui.
& Ariſtoteles primo de anima incõuenientes docuit. Nunc duas ul
timas ſub breuitate percurramus. DIS. ut libet.

tertulian
apollina
ris
Auguſti

Hierony

Auguſti

1. ſentẽ
128.
Aug. c. 13

de ſpi
& anima
148. &
40.

Hierony
Maiaſ.
157.
Ariſtote
Auienn
lib.

ANIMAE INTELLCETIVAE

Animę nō sunt extraduce sed singulę singulis cor
poribus a deo creātur nouę & infundunt. Opinio
Aucennę de intelligetiay produētionē refutatur.

Capitulum vicesimū. DIS.

Nimas procreari extraduce / ppter scripturay auctoritates /
a quas diuus pater Augustinus in prefatis epistolis resoluit: nō
maxime arguebat: quia ab Adam omnes nascimur filij irę:
non autē ratione carnis (cui peccatū inesse nemo sanus credit) igitur
ratione animę: q̄ ex anima illius traducatur: vel ut corpus de corpore
vel ut lucerna de lucerna accendit. aut in sentine a parentis anima li/
mul decindatur. Discussis autē falsitatis tenebris / hęc quoq; opinio
reicta est: & singulas animas singulis nascentibus q̄tidie a deo fieri /
ut rōni & fidei consonū receptū & approbatū est: tū ab Augustino /
tū a Hieronymo: qui p̄ceteris hęc quēstionē elaborauere. Vnde Au
gustinus lib. de ecclesiasticis dogmatibus. sic ait. Animas hominū nō
esse ab initio inter ceteras intellectuāles naturas / nec simul creatas: sicut
Origenes fingit. neq; cū corporibus per coitū seminant sicut Li
ciferiani Cirillus & alij latinorū p̄sumptores affirmāt: sed dicim⁹ cor
pus tū cōiugū copulā seminari. creationē vero animę solū creatorē
nosse: cuiusq; iudiciū corpus coagulari in vulua / & cōpingi atq; forma
ri: ac formato iam corpore anima creari atq; infundi ut viuat in utero:
homo ex anima cōstans & corpore: & egrediat viuus ex utero plenus
humana substantia. attestat idē glo. in c. qd vero. 32. q. 2. Consentit di
uus Hiero. li. 2. cōtra Rufinū. & in epistola ad eundē. & regius pro
pheta dicens. Qui finxit singillatim corda eorū. Isaias quoq; ait in
p̄sona Dñi. omnē statū ego feci. quas scripturas de animabus expo
nūt. Aristotelē quoq; li. de animalibus. 1. 6. solū intellectū ab extrinseco
aduenire docuit. Quod autē Aucenna in sua methaphisica de intelli
gentiarū unius ab alia: insuper ad animarū ab intelligentijs p̄ducti
one differuit: & auctor li. causarū eundem securus affirmauit: ut mi
nus sufficienter p̄batū & catholicę assertioni contrariū exploditur.

Anima est essentia simplex: nec ex materia corpo
rali nec spiritali composita phisice: licet cōposita
sit methaphisica compositione. Capi. xxi. MAG.

Erūm catholicorū nōnulli & si animas ut dictū est singulas sin
gulis a deo creari & infundi astruāt: imateriales tamē illas esse
nō admittūt: quorū alij ut facilius q̄ obijciunt p̄pellere valeat
aiās nō de materia corpali s; spūali/extēsiōis/p̄natiōis & corruptiōis
penitus imūni consistere affirmant. facile utriq; sine phisicę & fidei sa
tura defensari potuit: eas tū nec de materia corpali nec spiritali: itē

LIBER VNDECIMVS DE POTENTIIS

quod anima
dicatur com-
posita.

de nihilo a deo creati: Magister sententiarum li. 2. dist. 17. & Dionysius li. de di-
uinis nominibus scripserunt. Substantie quippe spirituales sicut sunt
incorporales ita & imateriales. Quod autem Augustinus li. de ecclesia-
sticis dogmatibus. omnem creaturam corpoream dicit: mox causam & in-
tellectum dicti subiungit. quia non ubique sunt: sed localiter circumscribun-
tur: sicut anima quae carne clauditur: ut posthac declarabit. Idem in epi-
stola ad Hieronymum de origine animae deducit. DIS. Simplex igitur essen-
tia est anima? MAG. Simplex est per exclusionem compositionis phi-
sicae: quae est ex materia & forma naturali. composita vero est compo-
sitione metaphysica: quae est ex realitate & realitate: quarum una se habet
in potentia ut quod/ altera in actu ut quo. ab illa genus/ ab ista diffe-
renda sumitur. Hinc Boetius li. de trinitate. In omni quod est circa pri-
mum/ est hoc & hoc id est quod est & quo est. Est & in ea accidentis
& subiecti compositio. de luce enim in tenebras: de scientia in ignoran-
tiam mutabilis est. de illa Augustinus li. 6. de trinitate & xi. de ciuitate
dei differuit. nos reliqua percurramus.

Excusat se auctor de tarditate ad responden-
dum. & positiones de origine animae vegeta-
tiuae & sensitiuae enumerat. Ca. xxij. DIS.

Vae de origine & substantia animae digesta sunt/ de sola intel-
lectione intelligenda inducta testimonia persuadent. de vegetatiua
igitur & sensitiua quid astruimus? MAG. Difficiles difficillimis
questionibus accumulatas: non aduerterem materias grandes (ut inquit Hieronymus)
ingenia parua ferre non posse. insuper quod odiosum sit/ ex multis posi-
tionibus unam praeferre: nihil inpendis. Ego autem e contrario ad respon-
dendum efficior tardior: quo ingenij puritate/ stili ruditate & epitoma-
tis praescriptos limites considero attentius: quorum primum arcana naturae non
penetrat: alterum sane conceptum obscurius explicat. ultimum nec se lectum
corroborare/ nec neglectum finit rationibus confutare. DIS. In singu-
lis his eo facilius veniam dabo/ quod minus ea a te exquiri. plano autem ser-
mone ad propositam questionem respondere te plurimum horror. MAG.
de brutali anima diuersi diuersas protulere sententias. Asserentibus alijs a
creatore omnium has animas in primordio ex materia quadam spiritali
productas: consequenter vero ex illis in specie consimiles actione naturae
eductas. Alijs oppositum tuentibus/ visum est eas & a primordio & de
inceps a solo creatore de nihilo fieri. quibus suffragari videtur dictum Au-
gustini li. de vera religione: dicentis. Nulla vita est quae non sit ex deo: quia
deus utique summa vita est & ipse fons vitae. & regius propheta/ cum de ani-
manibus terrae marisque sermonem texeret: subiicit. auferes spiritum eorum
& deficient & in puluere suum reuertentur. Emittes spiritum tuum & creabun-
tur & renouabis faciem terrae. Ceteris deum a quotidiana creatione seque-
strantibus persuasum est animam ab anima generari/ non per decisionem

ANIMAE INTELLECTIVAE

aut prium separationē / sed quēadmodū accensa candela alias accen-
dendo sine luminis p̄prii diminutiōe multiplicat. cum em̄ omnis ani-
ma (ut aiunt) indiuisibilis sit: ad diuisionē materiē in p̄tes utrobicq; rō-
ta cadit: sicut cernere est in surculi de cerp̄tōe. & anguillarū diuisiōe. S;̄
quia nec ea sentētia satis p̄spicua videt̄: placuit reliquis aīas huius ge-
neris a primordiali rerū origine beneficio creatoris vel ex nihilo / vel
p̄ creata rōne seminali esse cōpisse. deinceps autē non p̄ creationē sed
naturę actionē / ex indiuis a creatore elementis generatiuis seminalib;
coagente celorū influxu in p̄patulū prodire. secundū q̄ scriptū est in
Genesi producāra quę reptile aīę uiuentis &c. Hęc sententia verbis
diui Augustini corroborari posset: q̄ ex egregi de trinitate ipsius vo-
lumine li. 9. cū de plantis ageret inferuimus. Et libro de ecclesiasticis
dogmatibus ait. Animalū vero animę cū carne ipsa carnis viuacitate
nascunt̄ / & cū carnis morte finiunt̄. Sit e in li. de sp̄itu & anima legi-
tur. Libro quoq; de aīalibus Aristoteles idē sensisse videt̄. Sunt tamē
qui nec semen / nec celū influxū uiuentes substantias attingere cōce-
dunt. agens equidē p̄stantius est passō: omne autē uiuens p̄stantius
est nō uiuente. ex. xij. de ciuitate dei. inanimati igitur celū / & quāli-
bet semina / uiuentē animā attingere nequeūt. Om̄s itaq; animę cau-
salitatē deo īmediatius attribuūt: nec tamē animas tales creati admit-
tunt. creatio namq; nullā pro recipienda forma materiā exigit: sicut
in plantis & aīalibus esse cōspicimus. Hęc positiō & li philosophiē p̄i-
cipis innitatur / p̄cedenti tamen p̄iudiciū non facit. Nam quod
de nobilitate agentis assumit: non rōne essentiarū / sed causalitate acci-
pi potest. nobilius est em̄ agere q̄ pati. vel quia in simplicibus & uni-
uocis locum habet: celū autē & seminaria visūā causam aggre-
gant: cuius ad minus pars una equiuoca est ad formam introducen-
dam. Celū insuper inanimatum ex his q̄ libro septimo digesta sunt
concedimus. Seminaria autē elementa omnino mortua dicere nō pos-
sumus. uiuunt em̄ semina / accepta a creatore vita latenti: quę opor-
tunis tempamento rū occasionibus excitata erumpit / & species suas
peragit. iuxta sancti Augustini traditionem.

Semen vi-
uit.

Campus immortalitatis. Inquisitio immortalitatis
animę multorū fuit / sed inuentio paucorū / quorū
nonnulli ob amorē alterius vite ne cauere seipsos.
qd̄ tñ mīme licet. insup qbus rōnibus tū a Platōe
tū ab alijs aīę immortalitas p̄suasa sit. Ca. xxij. DIS.

Eleri nunc gressu quē ex aduerso campū intueor. audis p̄cur-
ram: ut simul cū solis occubitu hic liber linē accipiat. MA.

Haud scite hūc vastissimū campū inumeris anfractib; inter-
ceptū varijs itē & dēssimis vepribus cōstitū celeriore cursu p̄currēdū
Augusti. moneas. nā diuus Aureli. in t̄decio de trini. c. 9. de vera beatitudine &

LIBER VNDECIMVS DE POTENTIIS

animæ immortalitate differens ait, Humanis quippe argumentationibus hæc inuenire conātes: vix pauci magno p̄diti ingenio: abundantes oīo/ doctrinisq; subtilissimis eruditi/ ad indagandā solius animæ immortalitatē puenire potuerunt. Qui t̄m animæ beatā vitā nō inueniūt stabili: id est verū: ad miserias eā quippe vitæ hui⁹ etiā post beatitudinē redire dixerunt &c. DIS. Lento igit̄ passū hæc duo p̄ordinē dispiciamus. MAG. Animæ immortalitatē Phōs nonnulli cū didicissent/ amore future felicitatis sibiipsis manus intulerunt. ut Cleanthes Crisippus Zeno Empedocles & Cato. inquit Laetandus li. 3. c. 18 institutionū. Et beatus Hieronymus sup̄ Daniele. c. 1. Zenonē p̄m̄cipem stoicorū inferos & imortales animas cōcesse astruit. Theobrotum quoq; lecto Platonis libro ubi de immortalitate animæ disputat: se precipitē dedisse de muro. atq; ita ex hac vita emigrasse ad eā quam credidit esse meliōrē. Augustinus primo de ciu. dei ca. xxij. refert. Verū in eodē: nulli hominū licere in seipsum manus truculentas injicere abunde deducit. Nos huiusmodi & varias rationes p̄firmāda animæ immortalitate consulto p̄terimus: nec ex his q̄ ab Aristotele in libro de anima: in metaphisica: aut in ethicis scripta cernunt̄ euidens demonstratio colligi poterit. Ceterum in de animalibus solum intellectum ab extrinseco aduenire astruit. in li. vero de pomo & morte (si ip̄ius est) id darius expressit. DIS. Platonis autē argumētum qd̄ est cui Theobrotus t̄m credidit. MAG. Numerus seipsum mouēs indeficiens est: anima numerus est seipsum mouens: nō igit̄ aīa interire potest. DI. Numerū & motū inter accidentia cōnumerari. li. 8. digestum est: animā vero substantiā esse ea q̄ in decimo libro tractata sunt cōprobant. sic syllogismi p̄missi alterā p̄positionē falsam esse necessario sequitur. MAG. Numerū numerantē & motū se mouētem (qualem Plato credidit animā) substantiā esse nihil horū quē dissolvimus. phibet. unde cū in mouentibus & motibus deuentū sit ad id qd̄ ex se mouet: nō participatione motus/ p̄ter intellectū nullum aliud assignari p̄t. Prima nempe causa immobilis est: & p̄m̄cipiū corporū stare p̄t: in ip̄so em̄ motus a substantiā secernit̄. DIS. Nūq; aīa exuta corpore ip̄m mouere desinit. MAG. Etiā fili. accessori⁹ eodē est hic mot⁹. Vnde debita corpis harmonia corrupta/ motus viuificationis in eo desinit: & aīa (quæ sine tali motu corpus nō informat) recedit seip̄sam autē motu intellectuāli mouere in p̄petuū nō cessabit. intellectus em̄ alijs sup̄ seip̄m reflectit̄ motus: & circularis efficit̄. nunq; em̄ seip̄sam intelligere desinit ex q̄ esse cœpit. ait Aureli⁹. DIS. Habet igit̄ mot⁹ sui p̄ncipiū. MA. Animā sui esse: deū habere auctore cognouim⁹. quō ergo motū ip̄ius q̄ viuit p̄ncipio carere dicemus. Vides q̄a rotunditas motui cōgruit: facili⁹ em̄ mouet̄ qd̄ magis rotundum est: maximū igit̄ rotundū q̄ rotund⁹ dari nō posset: si sup̄ p̄fecte planum caderet/ motū cōtinuaret sine termino: esset namq; mouēs &

Theobrotus

Anima se
ipsa intel
ligit simp

ANIMAE INTELLECTIVAE

mobile. Sic intellectualis natura: ex quo esse cepit: seipsam sine fine in
intelligit: & cū alia cognoscit: ratio inando semouet. ut quatuor nō sunt
duo: quia quatuor tria cōtinet: duo autē tria nō habet. pariformiter
& in ceteris. Preterea ips inter corruptiōis causas Aristoteles cōmemo
rat. q̄ em̄ corruptū generata sunt & tpe mēsurant: ips autē ut visus
est cum sit numerus / ab aīa depēdet. aīa vero tempori subdita nō est
sed ad tēpus se habet ut visus ad oculū: qui licet sine oculo nō videat
tū nō habet ab oculo qd visus est. sic aīa in mensuratione motū tpe
utitur. & in hunc usum varia instrumēta fabricat. Motus itaq; discere
tionis aīe quia tēpore mensurari nō habet: tempore finitū nequit: ideo
ppetius est. Adde qā nullus vel numerus vel motus potest aīe men
surandi ac numerandi motum quacuare: qā oēs pcedit motu suo in
tellectiuo. Vnde ratio circuli ante oēm motum est: nec tempore con
stringit: hęc tū in anima rationali repetit: similiter & ceterę mathema
ticę disciplinę: & incorruptibiles scibilia veritates. quare & aīam im
mortalē esse manifestum erit. **DIS.** Non mediocriter mouet: q̄ ve
ritates inuariabiles quas anima abstractas itelligit cōplicat: & aduicē
ti miro modo explicado manifestat: nec in talibus corpore necessario
utitur. Impidius namq; hęc intueor dum clausis oculis: & quoad fieri
potest mentē supra corpus eleuo. **MAG.** Plane. nā propheta in ex
tasi aut rapu: similiter & in somnis secretissima contemplant. clari
us autē ab omni corporali mole liberata anima talia intuet. **DIS.**
Persuasus sum. **MAG.** Confirmat hoc: q̄ marcescente corpe / reddit
aīa ad cōtemplandas altissimas veritates expeditior: nec a maxime in
telligibilibus ledit quēadmodū dissolubiles potētē ab excellenti sen
sibili corruptū. Preterea desiderū naturale frustratorium esse ne
quit. li. 3. de aīa. 2. phisicor. & primo de cōlo & mundo Aristoteles
astruit. Omnes hoīes autē naturali desiderio beatitudinē appetunt. ast
sanctus Augustinus li. 3. de tri. c. 8. & Aristoteles primo ethicor. Bea
tudo vero nō potest haberi in hoc mundo. scōm beatum Augustinū
li. 22. de ciui. & Boetium li. 3. de consolatione phi. igitur necessarium
est animas in aliud sēculum durare: ibiq; desiderata beatitudinis eter
nitate potiri. Sed quid plura? imago & resplendentia viuentis in sēcu
la creatoris quomodo desineret cum nec dies illustrata sole deficeret
si in nostro hemispherio sol semper consisteret?

Quibus scripturarū testimonijs confirmari possit aīe
imortalitas. & quō aīa respectu dei mortalis sit / qā mu
tabilis & de duplici eius morte. **Capi. xxiij. MAG.**

Ed ne a quopīa veritatis lumen qd ex pmissis de animę ppetui
tate hausisti / obtenebrari possit: ipsum sacror. eloquior. muro
circūda. unde ait veritas. ego vitā eternā do eis. & Aurelius in
ecclesiasticis dogmatibus. c. 15. (quē librū nōnulli Gennadij dicunt)

LIBER. VNDECIMVS DE POTENTIIIS

solum hominem credimus habere animam substantiuam: quæ exuta corpore uiuit: & sensus suos atque ingenia viuaciter tenet. non cum corpore moritur sicut Arabs asserit: neque postmodum interitura sicut Zenon dicit: quæ substantialiter uiuit. Idem li. de spiritu & anima. c. 48. dicit. & Dionysius de diuinitate. no. c. 4. anime humane habet ex bonitate diuina quæ sunt intellectuales & quæ habeant substantialē uitā & inconsumptibilē. & Cicero in li. de senectute introducit Socratem apud Platonem dicentem. Quid multa sic mihi persuadeo: sic sentio cum tanta celeritas animarum sit: tanta memoria precitorum futurorum prudentia: tot artes: tante scientiæ: non posse eam naturam quæ res eas continet esse mortales? Et in fine adiungit. O perclarum die cum in illud animarum conciliū perficeretur: & cum ex hac turba & colluione discedā & plura ibidem. Valerius quoque maximus. li. ij. nonnulla ad id propoliū contulit. Vergilius quoque in. 6. Æneid. & Ouidius li. 2. metamorph. & poetarum numerosa turba animam immortalē credidit. Sed quibus nec ita satis faciunt. c. pe. xxij. q. ij. legant: & contrarium asserentes inter hereticos inueniunt. DIS. Si sacris litteris dicta firmare contendis quæ contraria uidentur ex his testimonia dissoluas necesse est. At enim Apollonius loquens de deo qui habet immortalitatem solus. & propheta Ezechiel. Anima quæ peccauerit ipsa morietur. MA. Fortiter opponis: sed hæc longe aliter accipienda sunt. Solus enim deus immortalitatem habet: qui cum incommutabilis sit: sicut uitā in semetipso habet: sic seipsum conseruat: & ipsum non esse impossibile est. anima autem mutabilis de bono in malum accepit esse per creationem: & a creatore perpetuatur per indefinentem conseruationem. Ezechielis autem uaticiniū de morte per peccatum quod priuata animā uitā gratiæ intelligendum est. de qua in li. Sapientiæ. Per maliciā occidit homo animā suā: quia peccatum gratiā expellit. cuius presentia anima: sicut corpus per ipsam uiuit: inquit Augustinus. Est & alia animæ mors & quædam summa alienatio scilicet eius a uitā dei in eternitate supplicij. ut testatur idem li. vi. de ciuitate. sed de hac in campo miserie: nunc quæ restat in hoc campo lustrabimus.

Sola rationalis anima immortalis est. positio autem Platonicoꝝ de anima mundi in quā plantarū & brutorū animalium animas resoluendas putant: exploditur. & contrarium luculentissimis testimonijs sancti Augustini astruitur. Capitulum. xxv. DIS.

Nimè humane solum: an & ceteris immortalitatem inesse credis? MAG. Premissum ex li. de ecclesiasticis dogmatibus testimonium: solum hominem mortalem habere anima explicat: quod si minus est adducā quod in eodē c. sequenti additur. Animalium uero animæ non sunt substantiæ (intellige corruptibiles) unde sequitur: sed cum carne ipsa carnis uiuacitate nascuntur: & cum carnis morte fini-

Dionysius

Cicero

Valerius

maximus

Vergilius

Ouidius

1. Thib.

Ezech.

Sapientia

de peccatis

pa. resolutis

ratus. &

Augustinus

de ciuitate

Augustinus

de ciuitate

li. 1.

xi.

Varro

Idem li. 7

ta. 6.

Vergilius

Platonius

Augustinus

Augustinus

Aug. de

deli. dog.

c. 17 & 18

ANIMARUM INTELLECTIVARUM

untur. & ideo nec ratione reguntur sicut Plato & Alexāder putant: sed ad omnia naturę incitamenta ducuntur. **DIS.** Si igitur iuxta Platonem & Alexāderem positionē immortales sunt aīę etiā irrationales: arbore succifa: & bestia moriēte/ubi manēt illarū animę si nō corrūpūnt? **MA.** In animā mundi inquit resoluuntur. nam ut aiunt ab ipsa sunt. Vnde sicut anima rationalis tota in toto: & tota in qualibet parte hominis est: sed nō eadē officia in omnibus exercet. in oculo etenim videt: & dicitur visiva. in auribus audit: & est auditiva & sic de alijs. sic ut aiunt: anima mundi imparibilis in toto mundo tota &c. lapidibus pstat esse plantis vegetare: brutis sentire. Hec inquit ante aduentū intellectus/ut embryonē vegetat: & id exercitiū in nōnullis mortuis exercet: quibus & ungues & capilli crescunt. Triplicē em gradū animarū Varro distinguit. ut refert Aurelius. li. 7. c. 25. vegetatiuum in plantis/sensitiuum in astris que mundi sunt oculi: & intellectiuum/in quo homines deo vidētur similes. Solos em illos animaduertisse quid sit deus creditur: quoniam animā motu ac ratione mundum gubernantē affirmat: nam & ipse ut ait Aurelius: dicit deum se arbitratū esse animā mundi: & hunc ipsum mundum esse deū. Alludit Vergilius cū ait. Iupiter est quicquid vides quicquid mouet. Plato autē mundus esse aīal beatissimū & sempiternum: sic & sydera instanter affirmat: unde & homo gręce microcosmus: id est minor mūdus dicitur. hoc autē qđ ipso proprie diceret si macrocosmus: id est maior mundus/cuius homo similitudinē gerit animā nō haberet. Et quia ab hac anima oīum motus/ordo & discretio est: ipsa quoq; numerus seipsum mouēs appellatur. Nec mirū si Aristoteles eam ipsam naturā sagacē/alij Fatum/alij necessitatē cōplectionis dicere voluere. Singuli tñ positiones suas moderantes: de quibus disserendi locus nō est: in illa nō modo animas/sed & oīum rerum formas ante rerum productiones/non quidem tempore sed natura pexistere Platonici voluere: nec formas ut in rebus sunt & in mundi anima scđm rem: sed scđm essendi modum tantūmodo differre. Multa secrediora quedam phīę circa animę mundi declarationē explicanda veniunt quę consultius in epitomate istoc silentio pterimus. Augustinus vero in locis pñominatis positionē de aīa mundi satis exterminat. Quid autē de animabus stellarum/& ex consequēti aliarum mundi partū sentia. li. 7. nō oīno pterisse memini. **DIS.** Conclusionē igitur in pmissio ex li. de ecclesiasticis dogmaticis capitulo tenēda cēses? **MA.** Etia fili. Vnde & in li. de fide ad Petrum loquēs ait. Quosdā spiritus sic deus creauit ut semp essent: quosdā vero ut quicquid spiritus desineret: illos itaq; desituros: quosdā ex aqua/quosdā quia sic voluit pduxit ex terra. & infra. Spiritus omnium aīalium tā diu spiritus sunt: qđ diu in corporibus viuunt. aīa qđpe qđ rationis capax diuinitus facta nō est: cū carnes suas & incipit & desinit viuere: quia qđ corpori vitā nō tribuit: & ipsa nō viuūt. Atq; ita misro mō cum oī carni aīa sit causa viuēdi spiritus tamē

li. ij

LIBER. XI. DE POTENTIIS.

irrationalis tam diu viuit q̄ diu in carne manere potuerit: & dum a carne sua sepať extinguit. Alludit dictis ad beatus Grego. in 4. dialogorū de triplici spiritu a deo creato astruit. DI. de rōne v̄o quā idē locus a brutis seiungit: qd̄ aisť. MAG. Tu primū quid te moueat exponas.

**Animalibus brutis inesse rationem imperfectam
& informem quomodo concedi & argui possit ex
his q̄ operari solent. Capitulū. xxvi. DIS.**

E multa preter ordinem cōmisceri videamur / p̄prio capite
n de hoc loqui exordiamur: vids ne cūta mīmis ad maiora ascē
dam araneas circa edium fenestras telas suas ordinatim cō
texeret: & in centro vel circumferentia p̄cedam aduolitantem scilicet
muscā diligenter obseruare? Formicas in æstate granorū acervum
cōportare / in conseruandis singulati industria vñť. Item hyrundines
cū artificiose ex luto nidos conglutinare / omni videnti p̄spicuum est
Quid dicam de canibus? quibus tanta inest discretio / ut dominū ab
alienigena / latronem & homicidam ab infante in vindicta secludant
in biuio / feram altera declinasse parte fillogisant. Ciconiarū / equorū
& elephantū naturas longum esset cōmemorare: qui singulari p̄cedi
ti noscuntur ingenio. MAG. de brutorū ratione Philonem scripsisse
Hierony. Hic. li. de vi. illustribus testatur. Hanc si nos quoq; irrationalibus
non omnino adimere voluerimus: ipsam nō simpliciter rationē: sed ra
tionem informē dicere possumus. Sicut enim visus in colorum discre
tione cōfusus est: & informis: formatur autem ratione inter album
& nigrum discernente: sic brutorum discursus si quis in operando cer
nitur cōfusus est nec satis distinctus. Huius in homine simile quodā
modo conspiciamus: intellectum tamen formari haud ignoramus.
Nunquid qui vocabulorum vim ignorat: legens librum per differe
ntias litterarum syllabarum & vocum discurret: intellectus autem si ad
hibetur / discursum esse bene aut male diiudicat? DIS. Sic canī a
deo vim collatam dici posset / quā ex his quæ sensu deprehendit speci
aliter syllogizet: informem tamen esse hunc discursum. cum nesciat si
bene an male discurret. MAG. Hanc vim rationem nōnulli appel
lant cum discursus & discretio (q̄uis cōfusa) omnino a ratione seim
gi non possit. Vnde & Aureli⁹ li. xi. de diu. c. xxvij. Inest sensib⁹ ira /
nonabilium animalū & si scientia nullomodo ac certē quēdam scien
tię similitudo. ait autem scientia nullo modo / nam ut in li. de fide ad
Petrum scribit: nullam intelligendi facultatem diuinitis acceperunt.
Et Dauid rex. Nolite fieri sicut equus & mulus quibus non est intel
lectus. In imperfctionibus autem operibus: ut puta grana illo vel illo lo
co reponere: telam in fenestra potius q̄ alia domus parte texere & cer
parum ex expimento & memoria p̄teritorū est in his quæ experie
sunt: parum ex nature instinctu. nam telam textit aranea / & grana col

Pythago

Hierony

Philo alex
xandrin

Quidius

Plato

Augusti

apuleius
Plotinu
porphi
us
Varro
Virgill

Plal. 31

ANIMAE INTELLECTIVAE

igit recenter formica producta. Operatur autem & inclinatur naturae instinctus in eisdem specie ad similia ideo omnes hyrundines similes nidos/aranee telas similes fabricant. qui autem cognitione ratiocinativa operantur. opus ad placitum variant. unde nec omnes homines scriptores: & qui scriptores/ non similibus characteribus scribunt. DI. Aperte loquor: nec alia dilucidatione opus est. ad alterum quod Augustinus in promissis verbis inuit: animarum scilicet regressum: sermonem vertamus.

De Revolutione animarum a caelo in humana & bestiarum corpora: & de ingressu earundem in coelum qui & quid Philosophi senserunt Capi. xxvij. MAG.

On omnibus quibus (utcumque) a se immortalitas innotuit causa conjunctionis cum corpore/ & recessus ab eodemque patuit. In primis autem opinionem illorum qui animas tempore processisse corpora voluere sub breuitate transcurramus: dehinc innixam veritatem sententiam teneamus

Pythag. DIS. Probe. **MAG.** Pythagorā aiunt primū μετεμψυχωσιν id est transmigrationē docuisse: & adeo quidē generalem ut animarum nostrarum in bestias/ & rursus bestiarum in homines: & talium in plantas transitum crederet. Hinc ut testatur diuus Hieronymus li. ij. contra Iovinianum. c. xxxv. Pythagorici omne quod mouetur & viuit edendum non putant: & eiusdem criminis reos arbitrantur qui abiete/ quercumue succi decunt/ cuius patridē sunt & venefici. Ipse insuper Pythagoras se dicere bello Troiano fuisse militem Euphorbum/ & ibi occisum a Menelao quod minor Atides dicebatur. Vnde Ouidius lib. xv. μετεμορφωσεν id est de transformatis opinionem Pythagorae pertractans in plena ipsius ait Ipse ego me memini Troiani tempore belli Pantoides Euphorbus erā: cui pectore quondam Haestina aduerso grauis hasta minoris Atridae. & rursus in eodem. Morte carere a se semper priore relicta. Sede nouis domibus viuunt habitantque receptae. Omnia mutantur: nihil interit errat & illinc Huc venit: hinc illuc & quoslibet occupat artus Spūs: & que feris humana in corpora transit. Inque feras noster nec tempore deperit ullo. Vtque nouis facilis signatur terra figuris: Nec manet ut fuerat nec formas seruat eadem Sed tamen est eadem anima sic semper eadem Esse: sed varias docet migrare figuras. Plato altissimae speculationum cupidissimus Pythagorae dogmata audiens non modo non respuit: sed ipse quoque animas hominum post mortem reuolui usque ad corpora bestiarum scripsit & tenuit. Hunc secuti **Apuleius.** Plotinus Porphyrius Varro Vergilius Tertulianus Origenes quoque/ nonnulla quibus impia/ de animarum reditu scriplere. Quorum alij omnes animas puras ab initio conditas arbitrantur. & eas quae ab omni contagione corporis liberae sunt/ coelum possidere: appetituas vero corporis latenti desiderio de coelo prospicere. & pondere terreni contagionis/ paulatim in inferiora dilabi/ corporibus diuersis coniungi: & ab his tandem solutas & purgatas: non ea quae descenderunt porta ad superos reuerti.

**Tertulia.
Origenis**

nas equidem in coelo portas p̄descensu & ascensu animarū: Macro Macro
us sup̄ somnio Scipionis ad mentē Platonicoꝝ explanat. Prima est us
ria hoīm & descensus. Cancer sc̄q. altera Capricornus porta deoꝝ/
e rursus ascendentes aīe immortalitatē deoꝝ consequuntur. Gaiaxia
te persigniferū p̄fixus circulus/locus est beatoꝝ. Cetera autē signa
inseuntēs/qualebrie ex visis diuersis obliuiscuntur eoꝝ q̄ habebāt
coelo. In sphaera Saturni acquirunt intelligentiā. in Ioue vim agen
in Marte animositate ardorē. in Sole sentiendi opinandiꝝ naturā
Veneremorus voluptatū. in Mercurio interpretandi vigorem. in Lu
vim auguriandi. Purgatas quoꝝ euocari ad Ietheū fluiū: ut inde
bentes obliuiscantur p̄teriorū malorum quā in corporibus passae
nt & ad supra conscendant: & ab his rursus in inferiora reuerti cur
ant. unde Vergilius platonice dixit. Ietheū ad fluiū deus euocat
ymine magnos (sc̄q. aīas) Scilicet imemores supera conuexa reuiscit:
unus & icipiāt in corpora velle reuerti. Intm̄ etiā Apulei⁹ desipuit ut in
de deo Socratis assereret aīas hoīm in demones trāsire vel lates si ho
sūt v̄ lemures siue latus si mali. Manes autē deos dicūt. Vano autē
atq. reuersionē ita constrinxit ut nō in bestias sed p̄p̄ia corpora redire
as diceret. Porphyrius q̄p̄ idē asseruit: & post purificationē de coelo nō
uerfuras amplius in alia corpora. Purigationē vero animarū quam
neurgīa dicunt & has falsas opiniones Aurelius li. 9. & 10. de ciuitate
efficienter cribrauit. Et beatus Ambrosius li. de fide refutationis c.
enulsum & ultimo huius figmenti auctores irridet dicens. neq. em̄
nirum debet videri qd crededis vos in bestias posse mutari: qui be
ias adoratis. DIS. Pythagorā Platonē Porphyriū ac ceteros gen
tatis caligine obfuscatos in difficillimis questionibus aīarū sc̄q. origi
e & perpetuitate errasse paruifacio. Origenē vero quē singulari inge
io & vitæ puritate claruisse: & sacras literas nō modo legisse: verū/
tiā abūde exposuisse ferunt in dictis questionibus delirasse/quis fa
le crederet. M̄A. Nemo nisi qui ei⁹ scripta: singulari diligentia cō
derauere. DIS. Et qui fuere istis. M̄A. Diui Hieronymus & Au
gustinus ingenio eloquio/doctrina/fide/& sanctitate clarissimi. DI.
pauci si p̄sto sunt ex his de Origenis circa animas errore deducas.

Origenis
opinio

b Eius Hieronymus ad autū scribens inter ceteros errores Origenis quos in libris περὶ πρῶτον est de principijs docuit: etiam hunc de animabus aperte ostēdit. & in expositione fidei ad Damasum papā condemnat. Credidit enim Origenes (ut plano sermone pauca referam) animas in cœlis fuisse angelos: ubi quę postquā peccaverunt deiectas in istum mundum in diversa corpora: tanquā in

ANIMAE INTELLECTIVAE

carceres p delicti qualitate: in quibus si nosuerint ad meliora conuertit: in alio mundo demones fieri: demones quoq; si voluerint ad meliora conuertit: in alio mundo vel mundis: p supplicia atq; tormenta in corporibus erudiri: & rursus ad angelica peruenire dignitate. Nos quoq; si negligentius nō egerimus in corporibus angelos futuros ait. Animam etiā angelum & demonem (quos unius assensu naturae sed diuersarum voluntatum) pro magnitudine negligentiae & stultitiae iumentum posse fieri: & p dolore pēnarū & ignis ardore magis ac magis eligere ut brutum animal sit: & in aquis habiter ac fluctibus: ac corpus alium mere huius vel illius pecoris. Et quis hęc dogmata non iuxta suā sententiam in primo periarcho dicat: in sequētib; in multa alia erronea inducens suam fatetur. ut patet per Hieronymū quo supra. Epiphanius quoq; in epistola ad Ioannē hierosolimitanum episcopum (quā sanctus Hieronymus e greco in latinū transtulit) Origenem hęc sentisse libere astruit. Insuper & discipulos suos docuisse ne quis oret in coelum ascendere: ne peius iterum peccans q̄ ante peccauerat: rursus precipitetur in mundum. Propter has namq; animarū circulationes Augerlos sibi inuicem succedere mundos sensit & scripsit. inquit ciuus Augusti. li. xi. de ciui. dei. c. 23. Errorē hūc pessimū Augustin⁹ variis locis confutat. ut puta li. 11. c. 23. li. 12. c. 13. 19. c. 20. in ep̄la ad sanctū Hieronymū de origine aīe. de eodē ad Euodiu & Opatū. & li. 12. de tri. c. ul. Sacri etiā canones errorē istū inter hereses dñant. xxiij. q. iij. c. pe.

q; anima nō est in corpore ut in carcere i quo
luat in ceelo commissa / sed ut in proprio
perfectibili. Capitulum. xxix DIS.

Xplosa vanitate / quid tenendum sit videamus. MAG. Animas rationales quondie singulis corporibus sufficienter dispositis singulas a deo creati & simul infundi ex prioribus liquet. Infunduntur autē non ut carceribus in quibus nescio quae priora delicta iuant: quae etiā simul infundendo creantur. prius non erant nec peccauerunt. Hinc & ap̄ls loquens de Iacob & Esau ait. Cum etiā nō dūz nati fuissent: aut aliqd boni egissent aut mali / ex vocante dictū est. Iacob dilexi: Esau autē odio habui. Rursus qui carceribus pēnalit̄ includuntur: eos nō modo nō amant: sed si possunt effugiunt. animae autē tali amore corporibus copulant. ut iuxta ap̄li vocē nō expoliari sed suauiter peruestiri velint. DIS. Num idē dixit desideriu habens dissolui & a se cū Christo. Et iterū. infelix homo ego / quis liberabit me de corpore mortis huius. Dauid insup ait. Heu mihi qā incolatus meus prolongatus est. MA. Prompte scripturā loca adducis: sed fortasse minus bene intelligis. nam ut beatus Thomas exponit. Paulus non refugiebat corporis naturā: quia ab eo expoliari volebat: iuxta priorem vocem sed volebat carere infectione concupiscētiarū & corruptione corporis

LIBER. XI. DE POTENTIIS.

quæ aggrauat animā ne possit deum videre. Vnde notāter dixit de corpore mortis huius. Nō igitur anima corpori tanq̃ carceri: sed pprio perfectibili unitur/nō per assistendā ut rector nauis: quēadmodū male dictus Auerrois somniauit/ sed p̃ realē informationē ut per se forma ut exprimit clemētina unica de summa trini. & fide catholica. Cū autem talis informatio cōsistat in p̃portioe harmonica q̃ in alio eadē non re/ peritur/ ideo nec anima unius corpori alterius ut forma cōiungit/ sed cuiq̃ propria infunditur/ creatoris voluntate: ut in eis ipsi famulantes maiore mereantur unione aliquando p̃fecte cōsequendā in aduentu iudicis. inquit Athanasius in symbolo. Omnes homines resurgere habent cum corporibus suis/ & redditi sunt de factis proprijs rationē & qui bona egerunt ibunt in vitam æternam/ qui vero mala in ignem æternum. q̃ duo sequentibus campis indaganda veniunt. **DI. A.** Op time: prius tamen separationem & reunionem animę & corporis latius persuadebis.

Auerrois
Clemen
tina.

Athanas.

Quomodo anima reuniri possit corpori exēplo de ducit. & Auerrois opinio de unitate intellectus re probatur. Insup resurrectionē a Gentilibus creditā ab ecclesia Christo / apostolis & prophetis multi/ pliciter attestatam esse ostendit. Capi. xxx. DIS

Nima cū in proporāoe quadā unita sit corpori: necessario sepa
a bitur p̃portioe resoluta: quia vero immortalis est substantiā: separa
nō interit: sed p̃ se subsistit/ nec cū perpetuo desiderio suo qd ad
corpus habet cuius per se forma est frustrabit. natura autē idem corpus
numero resolutū in cineres restaurare nō potest. restaurabit igitur ab
eo qui ipm̃ primo ex nihilo in cōmuni omniū materia creauit cui p̃ma
nēs aīa ut pprio p̃fectibili reuniet. Quēadmodū em̃ p̃cudēs vim in
p̃portioe integrū vim quandā imittit motū & sonū harmoniacū in eo
dem efficiente: quā rupta vim p̃portioe & integritate necesse est mox
abscedere. quę vis si incorruptibilis esset substantię & p̃ se subsistere pos
set/ donec aliqua arte vel ingenio vitro reformato reuniet in eo dē uniq̃
p̃termissum motū & sonū continuaret. **DIS.** Placet hæc manu du
ctio: nam creationi & infusioni animę videt plurimū cōuenire. nō em̃
extra vitrū percutiens vim hanc causat & vitro imittit: sed in vitro eam
cōcit. Sic & creator animā nō prius creat extra corpus & postea in/
fundit: sed simul eodē instanti corpori creando infundit: in d̃ motus vi
uificationis & intellectiōis varios exercet. **MAG.** Scire qd voluit resu
mis. **DIS.** Aliud autē video paulo ante cōmemoratū: qd nondū intel
ligo. **MAG.** Plura fortasse. nec em̃ omnia dilucidare possumus: ve
ratamē edicto quid te dubiū reddat. **DIS.** Cur Auerroim & male
dictū & somniantē appellaueris. **MAG.** quia hic catholicā inidēs

Auerrois
error.

Sylla
Augusti.
Labeo.
Marcus
Varro.

ANIMAE INTELLECTIVAE

Sinceritatem ad Maumetis caninam perfidiam rediit. & dum Aristo-
celis lucubrantes in multis nō indocte exposuisset/ tñ eū locū qui de
perpetuitate animę rationalis est: nō tam obtenebrauit q̃ etiam ratio
nibus & argumētationibus telę areneę paulo fortioribz deprauate cō-
natus est: intm / ut diceret unū & eundem numero omnibus homini-
bus esse intellectū: qui corpus nō realiter inherēdo informaret/ sed cō-
assistendo intelligentiā p̃staret. quod dicto quid turpius? a phīa veraz
quid remotius? in fide Christi quid execrabilius? DIS. Nihil pro-
fecto: sequeret enim castos quosq; ac virtuosos cū leonibus auarissi-
mis eadē labe teneri: insectos / & ex corpore & anima non vere unum
posse fieri compositum. MAG. Adde q̃ mox in sequētibz demō-
strabitur: omnes homines in ęterna gloria beatificandos / eodēq; in
ęternis cruciatibus puniendos. Si em unius hominis intellectus diui-
na perfruetur visione / omnes beati erunt quorū hic idem intellectus
est. rursus si unius intellectus dyabolo & focis eius adiudicabitur ad
gehennā / omnes ardebunt pariter quorū hic idem est intellectus.

DIS. Intellego. sed fortasse si hic intm desipuit: nec resurrectionē in
vitam vel pœnam credidit. MAG. Credidit utiq; : qui & intellectū
imortale cognouit: & propter futuras spurcicias legi Mahumetici
seruivit in eadem promissas. Non enim resurrectio mortuorū & alia
vita a solo Christo & apostolis in nouo testamento / prophetis quoq;
in veteri testamento predicata est: sed a genibus etiam p̃nunciata
ut clare videre est i versibus Sybillę Entree quo diuus Augustinus
li. 18. c. 24. de ciui. cōmemorat. Plato etiam scripsit animas ad corpo-
ra redituras. ut ante patuit. & Augustinus. li. 22. de ciui. c. 27. testatur
sic Vergilius / sic Pythagoras senserunt. Labeo quoq; & Marcus Var-
ro nōnullos resurrexisse scripserunt. ut recitat Augustinus in eodem
libro c. 28. DIS. naturalibus igitur rationibus futuram resurrectio-
nem venari poterimus. MAG. quapropter? DIS. quia utiq; iā
dicti philosophi eam non ex fide possibilem crediderunt MAG. ve-
rum. at tamen vel auctoritate scripturāū antecessorū suorum / vel ipsa
experientia permoti / possibilem fore animę & corporis reunionem
concessere / nam naturali indagine nec a priore / nec a posteriore (ut
quidam opinantur) id sufficienter probari poterit: sed articulus est fide
creditus. ut patet in symbolo Apostolorū. ubi dicitur Carnis resurrecti-
onem. in symbolo Niceno ubi dicitur. resurrectionem mortuorum.
In symbolo Athanasij unde primo adductum est testimonium. In /
super dominus in euangelis. Apostoli in suis epistolis. fere omnes
prophetę veteris legis idem luculentissimis testimonijs astruunt: q̃ ad
p̃sens p̃tereunda sunt. ea tamen diuus Augustinus in libro. 18. de
ciui. dei sufficienter deducit. nos campum glorię ingrediamur.

LIBER VNDECIMVS DE POTENTIS

ANIMAE INTELLECTIVAE

Campus Glorię. In hoc campo inquiritur ad quā gloriam puenire possit aīa intellectiua nūc corpore exuta & demū eidē in resurrectione uniuerſali red dita. Vbi interim sint animę exute bonorū & malorum donec corpora resurgant. Quibus etiam bonis animę bonorum interim perfruantur & quibus dotibus ornentur. Capitulum. xxxi. DIS.

Austam foelicissimāq; semper hanc p̄dicauerim horam / qua
f amēnissimi huius campi sepibus appropinquamus. Iucūdiſſi
mā quippe in eo futura venationē / nomen ipsum quo p̄cū
tulatus est p̄mittere videtur: neq; eū crudeles / imanesq; bestias sen
tibus / spinis aut grauit̄ oleis paludibus / latitare phas est in eo lo
co cui nomē gloria est. MAG. probe. Quoniam nemo hic habitabit
in monte domini nisi qui ingreditur sine macula: ut agnū immaculatū
tollentē peccata mūdi sequat̄ quocūq; ferit in pascuis uberimis. qui
aut ex hac lachrimarū valle egrediēs maculas sēcū defert: cōpunctiōis
oleo nō linitas / nec ignis incendio purgari poterit: sed in exteriores te
nebras p̄hicietur in infemū inferiorē. Maculę v̄o quę cōpunctiōis
oleo hic mollit̄ fuerint / edacī ignis purgabunt in eo loco quē ob id
purgatoriū dicimus: q̄ mūdāt ab omni cōtagione corruptiōis sicut
& illę q̄ maculas aut nō contraxerūt / aut hic anteq; exirent diluerunt:
eiusigio ad superos euolabūt: ubi in placidissimis sedib⁹ constituunt̄
donec recipiāt corpora: sed iā incorruptibilia q̄ ornament nō onerēt inge
diu⁹ Augusti. li. xv. de mōi. c. xxv. Et rursus li. 13. de ciui. dei c. 7. Idē
sub his verbis. exprimit dicens. Animę piorū iam sunt in requie: & im
pio rū in tormento donec eorū corpora reuiuiscāt: illorū ad vitā / aliorū
ad mortē perpetuā. Et in Enchyridion. c. 108. & ius pōūfīcū. 13. q. 2. c.
tempus. Tempus quod inter hominis mortem & ultimā resurrectio
nem interpositū est / animas abditis receptaculis continet / sicut una
quęq; digna est: vel requie vel erumna: pro eo quod sortita est in car
ne dum viueret. Deducunt autē animę ad hūc glorię montē / ab an
gelis sanctis. ut dominus testatur de aīa mendici Lazari. Nec mirum si
ab his ducunt in requiē / quos in labore habuere coadiutores & tra
stodes: faciem tñ dei semp contemplantes. atq; em dominus. Angeli
eorum semp vident faciem patris mei. Super quo & diuus Hierony
mus magnā inquit dignitas est animarum: ut unaquęq; ab ortu na
tuitatis suę habeat ad sui custodiā angelum deputatū. Huic tu spe
ciali oratione complacere stude: & in conspectu eius semper pra
ue agere pertimesce: ut corporis tui proportionē dissoluta animam

LIBER XI. DE POTENTIIS

tuam ad dictū glorię montē in iocunditatis campo; cōstitutū deduxit
 ubi quanta gloria/quantū gaudiū/quanta deniq; felicità sit & nume/
 rare q̄s contēderet cū Apl's raptus in cōelum terrū dicat. nec oculus vi
 dit: nec auris audiuit: nec in cor hoīs ascenderunt q̄ preparauit deus di
 ligentibus se. **DIS.** Credo quia ut sunt explicari sermone aut ab hu
 mano animō hic cōphendi nō possint. Attamē de his pauca late &
 in genere dici pōsse haud dubito: tu igit quod ex multorū codicibus
 didicisti breuī cōpendio & differas. **MA.** Faciam qd potuero: ne cātē
 do eos qui vel suę prudentię inuitētes/vel canino dente oīa quod ipī
 non fecerunt corroderentes & huiuscemodi phīę principīs ac primis ru
 dimentis non deberi cōmiseri calūniabuntur: in quorū auribus nihil
 dulce resonat quod nō ab Aristotele & ceteris gentilibus elaboratum
 est. nobis placet verū a quocūq; dictū. Sed ut ad rē redeamus q̄ peti
 tioni tuę nunc satisfacere possunt: sunt q̄ de dotibus aīę a catholicis tra
 ctatoribus digesta sunt. Anima nempe q̄ hic fide/spe/& charitate/et
 ni patris filio subarrata est: cum sponso suo adducta fuerit: correspo
 dentibus ornabitur atq; dotabitur dotibus q̄ sunt visio/dilectio/& frui
 tio/in quibus tota aīę felicità complectitur: si securitatē addideris de
 non finiēdo. Nam ut inquit diuus Augustinus. li. xij. de trini. c. 8. **Augusti.**
 beata vita esse non potest nisi sit immortalis.

**Quomodo his dotibus felices erunt aīę potentie
 primo: & p̄ has anima. & q̄ essentiā dei oculis cor
 poreis nec hic nec alibi ī propria natura videbimus
 sed oculis mētis: quod sanctorum testimonijs pro
 batur Capitulum xxxi. DIS.**

actus glo
 rię.

p Aulo amplius iam commemorata dilucidanda sunt p̄ceptos
 colēde. **MAG.** Actus glorię principales scdm quos ani
 ma in deum conuertitur: ut in essenziale beatitudinis premi
 tres distinguuntur. videre scilicet diligere & frui. Rationalis enim vis
 cuius nunc est credere per fidem; & videre per speculum in ænigmā
 re: tūc videbit aperte. videbimus (inquit Ioannes in sua canonica) spm
 sicuti est: facie ad faciem. Concupiscibilis cuius est hic amare. tunc di
 liget p̄fecte sine interruptione. Irascibilis cuius est hic erigi & in ardua rē
 dere per sp̄: tunc apprehendet continebitq; certe: continue: & cum
 securitate. Primo itaq; perficietur intellectus beatifica & dara visio/
 ne. Secundo voluntas perfectissima ac suauissima dilectione. Tercio
 memoria firmissima securitate & continua retentione. sicq; tota ani
 ma perfecta iucundissimaq; fruitione. Vnde & Bernhardus Cla
 reuall' sanctus Abbas Deus futurus est intellectui plenitudo lu
 cis. voluntati multitudo pacis; memorię cōtinuatio eternitatis.

Bernhar
 dus

ANIMAE INTELLECTIVAE

DIS. Beatitudo igitur primo potentius inierit: & per has animae beatitudo
 MAG. Ita non spernendae auctoritatis theologos Bonaventuram scilicet animae in
 & Schotum sensisse manifestum est. nisi enim liceret: tunc sedulis potentius erit per po-
 ita quod deum nec intellectus videat nec voluntas amet/beata poterit esse terias suas
 aia/quod anili fabulae simile est. Verumtamen de subtilioribus questionibus
 hic suppleendum & temporis exiguitas & Epitomatis leges iubet; neque
 enim de subtiliore distinctione potentiarum quid cuique tribuatur agere vo-
 luit. cum irascibili inter ceteras locum dedi. DIS. ad finem festinanti
 propter amantissime preceptor & prima indiscussa sub densissimis arbu-
 stis latitare patetis. MAG. quia iam dudum Epitomatis limites nos
 egressos video. Sed quod sunt latere non patetis? DI. quomodo ibi de-
 um quem essentiale beatitudinis primum astruis videbimus? MAG. de
 us iuxta naturae suae proprietatem nec hic nec post finale resurrectione cor-
 poris oculis videri potest: cum ipse sit incorporeus ita dissertit Augustinus ad
 Fortunatum scribens & ne cuiusquam hesitationis aut diffidentiae scrupulus
 remaneat/in testes assumunt apostolum Ioan. dicentem. Deum nemo vidit unquam
 unigenitus filius qui est in sinu patris ipse enarrauit. Paulum quoque diui-
 num Thimotheo scribentem de deo/quem nullus hominum vidit; sed nec vi-
 dere potest. Praeter hos diuinum Hieronymum Ambrosium Athanasium Gre-
 gorium nazanzenum quoque idem sensisse testatus est. Quod autem in mul-
 tis scripturae locis deum ab hominibus visu legimus/non fuisse propria
 deitatis naturam/sed per assumptam sicut placuit creaturam. Huius similiter
 dicit ad Paulinam scribens adducit dicens. Sicut voluntas nostra inuisi-
 bilis per quascunque vult voces se ad extra manifestat. DIS. Quomodo
 igitur ipsum videbimus si oculis non cernemus? MAG. Oculis corporeis
 quibus hic utimur non cernemus: sed oculis mentis deum iam comemo-
 rati viri doctissimi: deum videndum astruunt. Sic quoque intelligendum autem
 quod dominus ait. Beati mundo corde quoniam ipsi deum videbunt. sic &
 cetera de hac rescripturae testimonia intelligunt. de his quippe ocu-
 lis & Paulus Ephesijs scripsit dicens. Det vobis in agnitionem eius
 illuminatos oculos cordis vestri.

Quod electi varia miracula secretissima myste-
 ria in deo videbunt / Trinitatis scilicet / prae-
 destinationis / prouidentiae &c. nec continui-
 tas huius visionis aliquando fastidium pietatis aut
 minus mirabilia erunt post multa annorum milia
 quam ab initio. Capitulum. xxxiij. DIS.

Lane siue oculo corporis; siue mentis deum visuros beatos certum
 est. MAG. Certissimum. DIS. Sed quid amplius videbunt?
 MAG. Extra deum queris aliud per quem in quo / & cum quo sunt
 omnia? Audi diuinum Gregorium in duodecimo moralium circa

Si deus sit
 visibilis

LIBER VNDECIMVS DE POTENTIIIS

Ronauen
Augusti.

finem loquentem de sanctis animabus Qui intus (inquit) omnipotens dei claritate vident: nullo modo credendum est: quia foris sic alii quid quod ignorent. quod dictum sanctus Bonauentura ad ea quæ salutis per se necesse sunt limitat. Erit nempe ibi (ut diuus Augustinus scribit in libro de triplici habitaculo) assidua lectio libri vite id est eterne veritatis. & summe sapientie; & verbi dei quæ est Christi iesu visio: ubi quidquid nos nunc latet manifestum erit. ibi ratio manifesta est: cur hic electus est & ille reprobatus: cur hic in regnum assumptus & ille in seruitutem reductus: Cur alius in utero moritur: alius in infanzia: alius in iuuentute: alius in senectute. cur alius pauper & alius diues: cur filius adulteræ baptizatur: & aliquando filius legitime coniugis ante baptismum moritur. Cur qui bene incipit viuere aliquando male finit: & qui male incipit sepe bene finit. Hæc omnia & huiusmodi multa in libro vite plana & aperta omnibus erunt. Ibi omnium bonum omnibus parebit. ibi omnes inuicem suas cogitationes cognoscunt ibi minimus maior sine dubio habebit gloriam. & totum habens mundi regnum: etiam si æternum esset. Tanta iocunditas lucis eterne est: ut etiam si non liceret amplius manere in ea quàm unius diei mora: propter hoc solum innumerabiles anni huius vite pleni delicijs in circumspecta temporalium bonorum: recte meritoque contemnerentur. Non enim falso aut paruo affectu dictum est. Quoniam melior est dies una in atrijs tuis super millia. Et paulo infra idem Augustinus ait. Faciem dei in omnibus carceribus inferni inclusi viderent: nullam poenam: nullum dolorem: nullamque tristitiam sentirent. Cuius presentia si in inferno cum sanctis habitatoribus appareret: continuo infernus in amenum conuerteretur paradysum. Et infra in eodem. ibi per speculum diuine claritatis & ipsum deum ut est videbimus: quantum possibile est creaturæ. & nos ipsos & ceteros vera & certa scientia cognoscemus. tunc abdicata creaturarum & ipsius inferni videndo videbimus. Tunc iustis manifestum erit: quomodo deus est inuisibilis: incomparabilis sine initio: sine fine ante omnia. Quidquid inter est internasci: quod ad filium pertinet: & pcedere quod ad spiritum sanctum: excepto quod unus ex uno natus sit: alter ex duobus processit. Et quomodo pater non pcessit filium tempore sed origine: nec spiritum sanctum. Et quomodo omnia dei unum sunt in deo excepto: quod ad relationem pertinet: & quomodo mundus erat in deo antequam in seipso esset non mundus: sed deus. Et quomodo ubique totus sine loco: magnus sine quantitate: bonus sine qualitate: Et quomodo omnia penetrat munda & imunda. sine sui pollutione. Ecce fili hæc & alia quæ diuus Augustinus in prefato libro: insuper in soliloquio: meditationum: manuali: Enchyridion. c. 24. & in fine preclarissimi voluminis de Ciuitate dei luculentissime psequitur: in hoc regno videbunt electi intuentes deum: & tu inquiris quid amplius visuri sunt: non attendens. quo ad hæc visio totum hominem faciat: dicente regio propheta

Psal. 83.

augustinus
libro de
plici habitaculo

pie.

licen

ANIMARUM INTELLECTIVARUM

al. 16.
Augusti⁹
Eccl. 24.
 Satiabor cum apparuerit gloria tua. DIS. Petitioni mee (quis mihi nus discere) satisfactum intelligo. Sed num ex frequenti longaque visione talium anima satiata tandem fastidire incipiet? MAG. neuique deliciae enim ipsius (ut Augustinus in dicto libro ait) sine fastidio faciant quae cum a beatis inueniuntur semper tamen desiderantur & esurient & sitim sine poena efficiunt: id est ardenti semper desiderio semper delectant. Scriptum est enim qui edunt me adhuc esurient: & qui bibunt me adhuc sitient. Cuius etiam secreta mirabilia videntibus ea semper noua sunt & miranda non plus cum incipiunt videri / pariunt stuporem cernentibus quam post mille annos & milles mille. Et cum angeli ab initio mundi ea solius sint videre / inde hodie non minus mirantur ea quam primo die.

Animae beatae vident nunc corpus Christi in
 caelo. & alia corpora in intuitu & abstractiue
 non tamen mediante fantasmate & scientias
 hic conquisitas non amittunt post resurrectionem
 beati triplicem visionem habebunt. Ca. xxxiii. DIS

Augusti⁹
ibro de
olici hab
aculo.
Sapient. 9.
Auienna
 Nimarum visionem quante corporum resurrectione utuntur a intellectione intelligo. MAG. Probe. DIS. Spiritualium tantum erit an ne etiam corporaliu? MAG. Etiam corporaliu. vident enim nunc corpus Christi & aliorum si qui iam plene resurrexerunt. DIS. beatitudinis ratio hoc quidem exigit: sed quomodo hoc fieri possit questionem habere videt. MAG. quapropter DIS. Quoniam ex superioribus manifestum est intellectionem sine specie intelligibili fieri non posse hanc autem a fantasmate: fantasma a speciebus receptis per organa corporis originem trahit: quae exuta anima non habet. MAG. Intellectionem fieri a cognoscente intellectu pariter & ab obiecto praesente in specie intelligibili certum est: & in praecedentibus diui Augustini auctoritatibus roboratur. Speciem vero intelligibilem a fantasmate: & haec rursus a corporeis sensibus abstrahi: nunc quidem necesse est / propter hoc quod Sapiens dicit. Corpus quod corrumpitur aggrauat animam: & terrena inhabitatio deprimat sensum multa cogitantem. Tunc autem cum carnale pondus exuerit anima / libere ab obiectis praesentibus immediate abstrahere poterit species intelligibiles. intelligetque non modo abstractiue recedentibus obiectis / sed etiam intuitiue praesentibus obiectis. Hinc & Auienna libro sexto naturalium dicebat. Anima separata clarius videbit veritatem quam conjuncta. Sunt tamen viri catholici qui noticiam quam de nouo acquirunt ex utraque animae / fieri astruunt per species non ab obiectis receptas / sed a deo influxas. DI. De scientiis autem hic conquisitis quid erit? MAG. Indeficiens labor: quo non tantum philosophi

LIBER. XI. DE POTENTIIS

de immortalitate animę & doctri verum etiam summi theologi & sancti
patres scientias cumulare conati sunt: & uidens argumentum est q̄ illas
etiam in aīabus separatis pmanere credebant. Hinc diuus Hieronymus
in prologo biblię Paulinum ad studium cohortans ait. discamus in
terris quorū scientia nobis pseueret in celo. DIS. Contrarium sen
tire visus est sanctus Apostolus Paulus. MAG. Vbi nam? DIS.
In prima epistola ad Corinth. c. xij. ubi ait. Charitas nunq̄ excidit (&
mox) scientia inquit destruetur. MAG. Destruetur quideꝫ quo ad
actum non quo ad habitum: nec em̄ tunc intelligendo ad fantasmata
se conuerteret quę nulla erunt: species autē remanebūt, unde & sanctus
Augustinus. li. xij. de trini. c. ij. Tunc inquit vitę huius mortalis me
minerimus & credidisse nos aliquando quę non videbamus memo
riter recoluerimus. Erit autē ut in li. de triplici habitaculo Augustinus
testatur. Electis de trina visio. Intellectualis qua puro mētis oculo in
spīritu deum videbūt & suas animas & virtutes intimas & spīritus an
gelicos. Spiritualis qua similitudines corporum in spīritu non falla
ci fantasia inspicient. qua visione etiam hodie fruuntur spīritus iustorū
a corporibus exempti. Et corporalis qua corpora cernent: quorundā
splendētia ut sol: quorundam ut luna: aliorū ut stellę.

De hac tri
plici visio
ne loquit
etiam li. 12.
sup Gen.
ad litterā

Hierony

Apus

August

August

Corporum beatorū gloria deriuatur ab aīa & q̄
maiore gloria fulgebit sup alios se nō extollit. nec
qui minore alteri inuidet / sed ob mutue charitatis
perfectiōē quilibet de beatitudine alterius tantū
gaudet quantū de illa quā ipse possidet. ibi erit &
fruitio pfecta. & ad utrūq̄ cōsequendum utilis est
sciētia & dei noticia hic acquisita Ca xxxv. DIS.

I ut hec Augustini verba sonant: beatorū corpora in claritate di
uerſa erunt. de aīarū gloria idem sentiendum censeo. MA. Pro
be. Nam apł's Paulus his verbis qbus & Augustinus usus est
diuersitatē remunerationis astruere voluit: cū autē corporū gloria ab
aīę beatitudine maiore vel minore pueniat / utrūq̄ exemplificās / de
corporibus complexus est. nonnulli tñ in sola claritate beatorū corpora
alia pcellere sentiunt. DIS. Sed hæc dictis aduersari vident: ubi bea
tos omnibus bonis faciri conclusum est: quō autē omnibus faciabi
& quierus erit / qui in alijs videt: q̄ sibi desunt tanta bonas MA. Hoc
in filijs seculi fieri negr: ubi iuxta Poetę vocem inuidus alterius rebus
marcessit opimis. Ibi autē p inuidia charitas: p odio perfecta erit dile
ctio: & tanta: ut in eadē urbe (quemadmodum in pfato li. Augustin⁹
explic) om̄ium singulorū oīm: & oīm singulorū erit p charitatem. ibi
nullus superior superbus erit: nullus inferior inuidus. Ec in manuali

de chari
tate.

apostoli

iani:

ANIMAE INTELLECTIVAE

c. penultimo. Si quis alius quē omnino sicut teipm amares eandē beatitudinē haberet/duplicaret gaudiū tuum: qā nō minus gauderes p eo q̄ p teipō. Si vero duo vel tres vel multo plēs idipm haberēt: tantundē pro singulis quā tūndē p teipō gauderes: si singulos sicut teipm amares. Ergo quid erit in illa pfecta charitate innūterabiliū hōrū angelorū & hōim/ubi nullus diligit aliū min⁹ q̄ seipm? Nō em̄ aliter gaudēbit unusquisq; p singulis alijs q̄ p seipō. Si ergo cor hōis de tanto bono suo vix gaudiū suū capiet/quō capax erit cor & tantorū gaudiorū? Et utiq; qm̄ quāntū quisq; diligit aliquē/m̄ de bono eius gaudet. Sicut in illa beata felicitate unusquisq; sine cōparatiōe plus amabit deū q̄ se & omnes alios secūta plus gaudebit absq; extēsiōe de felicitate dei q̄ de sua & omnīū aliorū secum. DIS. nō modo perit onī meq; his satis factū fateor: sed etiā qd de dilectiōe mouere statueram dubiū enōdatū est. de fruiōe vō quid? MAG. Talis taniq; eritibi fruiō sup̄benedicta ac excellentissimē munitis (nam res qbus fruendū est sunt pater & filius & spiritus sanctus. ait Augustinus libro 1. de doctrina xpiana) quāta fuerit ipius & cognitio & dilectio. est em̄ frui (ut idem scribit libro. x. de tri. c. xi.) amore inherere alicui rei propter seipm: & est uti cū gaudiū nō adhuc sp̄i sed iam rei. Incognita autē quia amare non possumus: ut in eodē li. c. 1. 2. 3. testatur. ideo c. 10. ait. Fruimur cognitis in qbus voluntas ipsi ppter seipm delectata cōquiescit. DIS. ad mensurā igitur visionis siue cognitiōis/erit mēsurā dilectiōis/& ad modū utriusq; erit mēsurā fruiōis. MAG. probe. unde diuus Augustinus in manuali. c. ultimo. ait. tantū gaudebunt quantū amabunt/tantum amabūt quantū cognoscēt. & in Soliloquiōrū libro capitulo primo ait. ob hoc em̄ nō te diligit domine: qā nō te cognoscit. & paulo post. Hinc est ergo dñe q non tantū diligo quantū debeo: quia nō plene cognosco te. sed quia parū cognosco parū diligo:& quia parū diligo/parū in te gaudeo. DIS. Mihi igit̄ proderit ad fruiōis perfectionē: si in cognoscēdo deū hic me exerceuero? MAG. utiq; nam idem doctor in manuali quo supra & Soliloquio dñm deprecāt̄ dicens. Oro te deus meus ut cognoscā te: amē te: ut gaudeā de te:& si nō possum in hac vita ad plenū/vel proficiā de die in diem/usq; dum veniat illud ad plenū: pficiat in me hic noticia tua: ut ibi fiat plena. & cetera q sequunt̄. DIS. nō mediocriter ergo errare vident̄: qui accepto dono intellectus / caduīs vanisq; intenti/diuinis insudare negligūt:& pigritiā suā palliantes/aūt. Vt quid frustra in his q̄ perfecte hic sciri nō possunt/ingeniū nō sine labore fatigarē: cū eadē eque cū alijs in patria visurus sum? MAG. illos errare nemo sane mentis dubitat. Nā & angelus dicebat Danieli. q autē docti fuerint fulgebūt quasi splendor firmamētū:& qui ad iusticiā erudit̄ multos/quasi stellę in perpetuas eternitates. Sunt tū aliq; qui sub illiori fūco/de non discendo torporem operiunt, dicunt enim

m m

LIBER VNDICESIMVS DE POTENTIIIS

coelestem hierarchiam nō in plenitudine scientiæ / sed charitatis culmi-
ne finiri. Vnde Seraphin qui denominatur a plenitudine charitatis su-
premus est ordo. sub quo Cherubin: quia plenitudine scientiæ nomen
accepit. **DI.** Ad hæc quid tu? **MA.** Cherubin a plenitudine scientiæ
quā præ omnibus inferioribus habet / denominari certū est: similiter &
Seraphin a plenitudine charitatis / sed in seraphin esse minorem scienti-
am in Cherubin catholici negant. ut patet per Magistrū in Sententiarum
libro secundo di. nona. & Bonaventura ibidem. questione. 4. tantum
igitur Seraphin in scientia cherubin excellit / quantum in charitate a cha-
ritate autem ille supremus ordo tanquā nobiliori dono nominatur: ad
quod profecto scientia ordinatur. Cherubin autem non in charitate /
sed a scientia nominari debuit: quia iam superior ordo a charitate no-
men sibi vendicabat. **DIS.** Pater igitur: quia scientia & cognitio
magna se sola ad beatitudinē non proficit. **MAG.** Probe. sed ad cha-
ritatem ordinata proderit. Scientia enī ut Apostolus testatur sine cha-
ritate instat. inflatis autē & superbis in illa regione claritatis aditus nul-
lus patebit. Alludit nec cōtrariatur dictis qđ Hugo de sancto Victore
in cōmentariis coelestis hierarchiæ dicit. Inrat dilectio: & appropinquat
ubi scientia foris stat. Sed hæc missa facientes / quoniam alterius specula-
tionis sunt nec hoc loci definienda: qđ cœpimus prosequamur: & de
gloria corporū / quæ ipsis erit post resurrectionem loquamur.

**Tempus vltimę resurrectionis humanitus i
vestigari non poterit: futura est tamē in mo-
mento / ministerio angelorū / & diuina virtu-
te / in voce tubę. & si aliqui viuī remaneant in
aduentu domini. Capi tulum. xxxvi. DIS.**

P. Aulo ante futuram resurrectionē non solū mihi conuenientissī
me persuasam / verum etiā sacranī litterarū testimonijs firmissī
me comprobata memini: sed quā: aut quō fiat nunc cupio
edoceri. **MAG.** importune omnino illud queris quādo fiat: ait di-
uus Augustinus li. xviii. de ciui. dei. c. 47. Si enim hoc nobis nosse pro-
desset / a quo melius est ab ipso deo magistro interrogantibus discipulis
disceretur? Non enī siluerunt inde apud eum: sed a presente quesierūt
dicentes. Domine si hoc in tempore representabis regnū Israhel: at ille
Nō est inquit vestrū nosse tempora quę pater posuit in sua potestate.
Frustra igitur annos qui huic sæculo remanēt cōputare ac definire co-
nantur: cū hoc scire non esse nostrū ex ore veritatis audiamus. Vnde
filii quotquot huic calculatōi operā dederunt: religiosissime etiā a ho-
mine vitę unusq; sexus homines: experientia teste defecere. nam dudū
preterierunt anni in quibus ipsi mundi finem statuerunt. **DIS.** quia
nosse hoc nostrū non est: nunquid aliud quod proposueram respon-

ANIMAE INTELLECTIVAE

sum inueniet? MAG. inueniet: sed imperfectum. Quæ enim lingua explicare posset: qualiter omnium hominum ab initio seculi usque in ultimum diem ubique terrarum in terræ visceribus quiescentium/ab ignibus/ab aquis aut quibusque voraginibus consumptorum in cineres/ aut usque in elementa resolutorum: a varijs vel bestijs vel hominibus comestorum: in momento/ in istu oculi resurgere habeant? ut diuus Paulus in prima epistola ad Thessalonicenses testatur. DIS. mira dicis. MAG. Si operantis in finitam virtutem considerares facile assentires/ qui enim omnia ex nihilo producere potuit verbo (dixit namque & facta sunt) omnia reformare potest in momento. Atque ut Doctores catholici ex scripturis colligunt: collectio puluerum angelorum ministerio fiet: qui cum finitæ sint potentie non in instanti sed in tempore/ quibus breuissimo operari habent Inductio autem formarum tam mixti/ quæ animæ intellectiue virtute diuina fiet in instantissimum Schottum in quarto. Hanc virtutem Apostolus rubam & vocem archangeli appellat/ id est Christi: qui est magnus filius angelus. qui de se ipso idem testatur dicens. Veniet hora in qua omnes qui in monumentis sunt/ audient vocem filij dei: & procedent qui bona fecerunt in resurrectione vitæ: qui vero mala egerunt in resurrectione iudicii. id est eterne mortis. Dabit enim ut propheta ait vocis sue vocem virtutis. DIS. Ausculta quæso si verum sit quod Christus dixisse astruist? MAG. Euangelio tu non credis: & ei in cuius ore dolus inuentus non est? DIS. Credo: sed ipsum contraria dixisse: haud approbo. quomodo enim audient vocem domini qui in monumentis sunt nec viuunt. Si autem tunc deum audierunt cum iam reuixerunt/ non in voce resurgent?

MAG. prius natura audiunt & resurgant: utique autem simul & eodem momento temporis fiet. sic & ordinem quem Apostolus insinuat accipere debemus ubi dicit. morui qui in Christo sunt resurgent primi: deinde nos qui viuimus/ qui relinquitur simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam in aera. DIS. Dum per scripturarum testimonia a me dubia auferre conaris: noua peribis accumulas. Quomodo enim Apostolus cum his quibus scribit in resurrectione se viuente relictum ait: qui dudum omnes mortui sunt? MAG. Non se & illos quibus loquebatur superuicturos usque ad resurrectionem voluit: sed eorum quos viuente inuenturus est Christus personam in se & illos qui tunc secum viuebant transfigurabat. Afferit beatus Augustinus li. 22. de Ciuitate dei. c. 22. Nec hoc alienum tibi videatur: cum non solum in scripturis sacris/ sed gentili quoque similes orationes ornatissime poni reperiantur.

DIS. probe. Sed hi viuente in aduentu domini quomodo resurgent: si vni obuiam Christo in aera rapiuntur? MAG. Verum est quod Apostolus corinthijs scribit. Omnes resurgemus, & ut alia littera habet. omnes dormiemus. Illi igitur qui viuunt reperiuntur: apti obuiam Christo simul & morientur & resurgent, ait diuus Augustinus loco quo supra. concordat/ quod in ecclesiasticis dogmatibus. c. 6. & 7. scriptum est.

LIBER. VNDÆCIMVS DÆ POTENTIIIS

psit Sanctus autē Hieronymus ad Marcellam in solutione tertie quæ-
stionis ait talium corpora viuorū in ipsis anima manente transforma-
ri: quæadmodū resurrectura de corruptione & mortalitate in corruptio-
nē & immortalitatē. Nec ibidem cuiusdam greci opinionē recitat (ut q-
dam dicunt) sed propriam: quā dictis Apostoli firmare nitit. Ne huic
sententiæ Augustinus in dictis locis omnino contrariatur: cū utrunq;
sustinere possit. Vnde in de ciuitate li. 20. c. 20. post ventilatam quæsti-
onem ait. quomodo autē sit futurum/ quod nostre ratiuncule viribus
uticūq; conijcimus: tunc potius erit ut nosse possimus. **DIS.** Nos
quoq; donec fiat/ cum tantis viris opinari potius/ q̄ remere aliquid
asserere debemus. Restant tamen alia quæ iudiciscula prætereunda non
sunt. **MAG.** Audiam.

De quātitate resurgentium/ paruulorum etiam
& gigantium. De ætate & sexu: quoniā in utroq; re
surgent viri & mulieres: pudenda tamen nō erunt
dedecori/ sed honori. Capitulum. xxxviij **DIS.**

In resurgentium quātitatē nōnulla/ alia circa eorundē qualita-
tem futurā occurrūt: quæ sū scripturis resoluta sint nec needo
ceas. Primum si pueri statura pusilli: aut gigantes tota corporis

mole reuiuiscēt. **MAG.** Ad hæc diuus Augustinus ultimo libro
de ciui. dei ca. 15. respondens ait. Suam recipiet quisq; mensuram/ q̄
vel habuit in iuuentute/ etiā si senex est mortuus: vel fuerat habiturus
si ante est defunctus. In tali equidē ætate iuuētutis sc; quæ circa triceti-
mum annū currit: Christum resurrexisse legimus. Ap̄o autē teste om-
nes in virum perfectum in mensurā grātis plenitudinis christi ei occur-
rem⁹. in mensurā inquit nō corporis: sed grātis. **DIS.** Patres igit̄ prio-
ris sæculi quos multos cētenarios annorū supergressos scriptura asseruit
in resurrectione nō nisi trigintatium aut quattuor annorum erunt.

MAG. Nec id Apostolus p̄tendit: sed omnes nos: corpora eius sta-
turæ & plenitudinis rehabituros testatur cuius fuere iuuētutis tempo-
re. Vnde ait in virum perfectum. **DIS.** Dum per Apostoli testimo-
nium unum dubietatis vulnus sanare satagis: aliud infers. Si enī om-
nes in virum perfectum resurgemus: aut mulieres nō resurgent: aut
sexu permutato omnes in viros transformabuntur. **MAG.** Neutrū
sana fides recipit. Nam Christus a Saduceis interrogatus: cuius se-
ptem fratrum erit uxor? respondit. non nubent quod ad fēminas per-
tinet: neq; uxores ducent/ quod ad viros. Vnde & diuus Augusti.
loco quo supra. c. 17. Vtrumq; sexum resurrecturum ait. Et in libro
de ecclesiasticis dogmatibus. c. xl. dicit. In resurrectione ex mortuis
sexus forma non mutabitur: sed vir mortuus resurget in forma viri: &
femina in forma fēminæ. Idem in expositione fidei ad Petrum. Erunt

ANIMAE INTELLECTIVAE

autem tunc membra foeminea (inquit) nō accommodata usui veteri: sed decori nouo: quo nō allidat aspiciēdis cōcupiscētia q̄ nulla erit: sed dei laudetur sapiētia atq; clemētia: qui & qd nō erat fecit: & liberauit a corruptione quod fecit. In ybo autē Ap̄i vini p̄ hōie accipi posset: lequē d c. docet. Sicut ibi. Beat⁹ virg timēt dominū. cum sint & foemine q̄ ui ment dām. Alium tñ intellectū ponit. quē breuitas hic relegauit.

Psal̄m. iij.

Omnia resurgēt in homine/ quē ceciderūt in morte: nec tñ erit excessiua quantitas, caro a quocūq; cōmesta/ resurget in illo in quo primo erat aiata. Soluitur quod opponit de costa Adē unde formata est Eua: de ab ortiuis & monstris. Capi xxxviij. DIS.

N Vm sicut genitalia resurrectione ad decorē asseris: sic & quēlibet alia membra/ insup capillos/ unguēs/ intestina/ & humores resurgentes/ abituros credis? **MAG.** Totum quod in morte cecidit proculdubio resurget: electis ad decorē/ reprobis in confusio/ nē. Nam & de his q̄ hic ad ornatum/ & ad necessitatē corpis sunt: scriptura testimoniū perhibet. Vnde de ornamentis corporis dominus ait discipulis. Capillus de capite vestro nō peribit. Et rursus capilli capitis vestri omnes numerati sunt. De his quē corpus integrant Fides dicit. Carnis resurrectionē. & ne dubiū cuius de ossibus remaneret. propheta ait. Custodit dominus omnia ossa eorū: unū ex his nō conteretur. Quod utiq; in futurum accipiendum est: nam hic ossa sancto rum nō solum contrita: sed ab infidelibus incinerata legimus. Si ad huc dubitas exemplar paciētīe Iob gentilem audi. Scio inquit q̄ redē p̄tor meus uiuit: & in nouissimo die de terra resurrectionis sum: & rursum circūdabor pelle mea & in carne mea videbo deum: quē uisurus sum egoipse: & oculi mei conspiciuntur: & nō alius. **DIS.** Si itaq; ut hęc approbant testimonia/ totum hominis resurget: mira deformitas erit: capilli scz longissimi/ excessiui unguēs: & corpora vel obesa vel impinguita: & in mōstruosis in imensum dilata. **MAG.** Nō interest ad unitatē resurgentis si nō quēlibet portio materiē in pristinū locum restituatur. sicut exemplificat diuus Augustinus in Enchiridi on. c. 88. de statua aurea cōminuta & iterum refusa. Similiter & in uli mo de ciui. c. 19. ubi & de vase ex limo facti similitudinem adiecit. in omnibus em illis seruata integritate substantiē/ sola deformitas penbit sic & de omnipotēte artifice sentiendum. nam quod minus est q̄ de/ cet: creator nouit unde supplebitur: quod plus est q̄ decet: materiē ser uata integritate detrahetur. Pulchra namq; erunt electorum corpora Pulchritudo autē uribidem ait est partū congruentia cum quadam coloris suauitate. Principalia tñ membra locis suis decēter restituēda

Luce. 21.

Mac. 10.

Psal̄m. 118

Iob. 19.

Augusti.

in m. iij

LIBER. VNDECIMVS DE POTENTIIIS

Ezechiel preuidisse legitur in figura future resurrectionis. ait em̃. Ac-
 cesserunt ossa ad ossa: unumquodq; ad iuncturam suam. **DIS.** Pla-
 cent hæc/ sed quæso patienter feras: si alia quæ interim orta sunt dubia
 in medium proferam. **MAG.** Patienter. **DIS.** Homini carnes vel
 a bestiis deuorant: aut ab alijs immanioribus hominibus comestæ in
 quo resurgent. **MAG.** Nec illud diuus Augustinus indiscussum re-
 liquit: ait namq; in Enchirid. c. 87. non autem perit deo terrena ma-
 teries: de qua mortalium creatur caro: sed in quemlibet puluerem ci-
 neremue soluetur: in quoslibet halitus autasq; diffugiet: in quacuncq;
 altæram corporum substantiam: vel in ipsa elementa verteretur: in quo
 rumcuncq; animalium etiam hominũ cibum cedit/ carnẽq; mutetur:
 illi animæ humane puncto temporis reddetur: quæ illam primitus ut
 homo fieret/ cresceret/ viueret/ animauit. Idem de fide ad Petrum. Et
 in Belaro volumine de ciuitate dei libro ultimo. c. xx. astruit. **DIS.**
 Costa igitur sumpta de Adam unde Euam formatã legimus in Adã
 in quo primo animata est: resurget: & Eua ubi erit. **MAG.** Totum
 in eo resurgere tandem dicimus in quo primo esse cepit: non ad aliud
 ordinatum. Costa autẽ de qua causaris: & si in adam primo cepit ad
 Eua: tamen substantiam ordinata erat: non ad integritatem adæ: in
 quo vel superflua fuit: aut loco eius deus carnem suppleuit. Sic & li-
 betorum corpora/ non in patribus in quibus primo in semine cepe-
 runt: resurgent: & gloriosum Christi corpus scdm Damascenum de
 purissimis sanguinibus virginis Marię/ S. sancti operatione forma-
 tum in Christo resurrexit: non in ipsa intemerata virgine. In abortiuis
 autem & monstris integrabitur quod nõ dum erat integrum instau-
 rabitur quod fuerat viciatũ: inquit Aurelius in Enchi. Et in bimembribus
 singulæ animæ/ singula corpora obtinebunt: ac si gemini nati fuissent
 nullis coherentibus etiam quæ coherentia nata fuerant.

**Corpora post resurrectionem nõ erunt in graua
 men animabus/ sed in maiore gloriã/ quia imutata
 dotabuntur dotibus quattuor Ca. xxxix. DIS.**

Ta omnium dubiorũ nodositate a me pfugasti: ut pterunierũ
 i tantum/ nõ remanserit quod a resurrectionis fide deterreat. Nõ
 dum em̃ accepi quomodo ad locũ glorię animarũ p̃tineat cor-
 porum resumptio: maxime quia nõnullẽ de inhabitatione luteę sub-
 stantię attedatã/ dixisse legimus. Heu mihi quia incolatus meus pro-
 longatus est. Et cupio dissolui & esse cum Christo. nimirum quia ut
 Sapiens asserit: corpus quod corrumpitur aggrauat animam: & im-
 pedit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem: aut alteriusmodi
 futura corpora credenda sunt. **MAG.** Alteriusmodi. id est aliter qua-
 lificata: & in substantia tamen eadem: de qua re unũ hoc testimoniũ
 sufficere arbitror: quod diuus Paulus apostolus in prima epistola ad

Plal. c. 19.
Philipẽ. 1.

Ezech. 37.

August.

Gen. 22.

Damasc.

August.

c. 84. c. 10.

Sapient.

ANIMAE INTELLECTIVAE

Corinthios scribit. Seminatum inquit in corruptione / surget in incorruptione. Seminatum in ignobilitate surget in gloria. Seminatum in infirmitate: surget in virtute. Seminatum corpus animale: surget corpus spirituale. Et infra. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem: & mortale hoc induere immortalitatem &c. quæ verba catholici expositores dilucidantes / mutationem beatorum corporum in quattuor corporis dotes post resurrectionem. præcipue futuram distinxere: quæ dotes corporis dicuntur. quibus in dispositione animarum suarum ornabuntur. Sunt autem impassibilitas / Claritas / Subtilitas & Agilitas unde & eedem dotes in libro sapientie inveniuntur. cum dicitur. Fulgebunt iusti & tanquam scintille in ardineo discurrent. Et Au relius Augustinus libro ultimo de civitate aie Aberit a corporibus nostris omnis deformitas (per claritatem) omnis tarditas (per agilitatem) omnis infirmitas (per subtilitatem) omnis corruptio (per impassibilitatem.) quæ autem diuus Anselmus libro de similitudinibus ultra hæc commemorat / sub prædictis continentur. nunquid tale corpus oneri erit animæ? **DIS.** Nequaquam. Sed de his quæso latius differamus.

Quid dotes corpori conferant: & quæ non æquales in omnibus erunt. Ca. xl. MAG.

B impassibilitatis dote ita electorum corpora ab omni passione immunia erunt: ut nec ab infernali incendio ledi: nec ab acie ferri acutissima penetrari possint: sed potius quodlibet obiectum ad instar radij solaris crystallum penetrantis transirent: eorum nempe harmonia & compago amplius resolutioni & corruptibilitati non lubiacebit. **DIS.** Claritas quod conferet? **MAG.** Miram pulchritudinem. Pulchritudo vero ut Augustinus loco quo supra: & in epistola ad Nebridium ait: est continentia partium cum quadam coloris suavitate. Per claritatem igitur corporibus color proprius non auferetur: sed perficitur quoniam fulgebunt iusti (inquit dominus) sicut sol in regno patris eorum. Erit tamen hic splendor non offendens sed demulcens visum & in potestate beatorum est claritatem suam vel occultare in toto: vel in parte manifestare. Christus enim inquit Augustinus sua resurrectione ostendit quale futurum sit corpus nostrum. Ipse autem nunc claritatem suam ostendebat: nunc prohibitu occultabat: ut evangelica testatur historia. **DIS.** Subtilitas autem quid? **MAG.** Ut penetrare possit quodlibet corpus non gloriosum / non quidem per poros: aut dividendo partes sed simul coexistendo. **DIS.** Fiet itaque penetratio dimensionum? **MAG.** Et hæc esse possibile octavius liber edocuit. non enim dimensio non penetratio duo corpora simul esse prohibet: sed repletio loci quod dimensiones consequitur. ut effectus causam. Potest autem deus auferre vel suspendere posterius priore petmanere. sicut abstulit vel suspendit actionem seu calorem ab igne in fornace puerorum: sic facit in corpore glorioso.

m m iij

LIBER. XI. DE POTENTIIS

DIS. Non igitur a natura fiet gloriosi corporis cum nō glorioso in eodē loco coexistentia: sed virtute diuina. MA. Non aliter intelligunt qui p subtilitatis dotem hoc fieri astruunt. non em corpus hanc dotem a natura habet: sed a deo. Rursus gloriosum corpus locum re plere potest & non gloriosum expellere. nihil equidem sibi resistere poterit: sed ipsum alteri. Vnde & se palpabile exhibere / aut tactum penetrando poterit latere. unde & Christ⁹ ait. Palpare & videre. Quod autē diuus Gregori⁹ ait. Contrumpi necesse est quod palpatur / de hoc quod tactui subiaceret accipiendum est. DIS. Sed nunquid duo gloriosa simul esse poterunt? MAG. De talibus nō est sicut de glorioso & nō glorioso: quoniā gloriosum penetrabile nō est nisi ad voluntatem alterius cuius est corpus. DIS. Agilitas autē ad quid? MA. Vt ubi vult spiritus mox ibi sit corpus suum / sine fatigatione in retar / datione in tempore inperceptibili. possunt em beati mouere corpora sua vel progressive & organice: vel simul totū: & hoc p potentia motuā non organicā scdm Schoctum. DIS. In octauo libro huius epistomatis / motum grauis sursum violentū esse / nullumq; talē perpetuari posse / disertum memini: quomodo igitur animarū felicitas cū corporibus perpetua manebit? an forte quia grauitatē ammittēt? MA. Deperire a corporibus beatorū grauitatē / haud facile psraderi poterit cum nec corporis sit vicium: nec deformitas: quā sola auferentur / seruata substantiæ integritate. ut Augustinus i ultimo de ciui. dī li. c. xix. dicit. Nec ex hoc violentia est in motu talium: cū conueniat eis scdm naturam superiore bonitate sua sic ordinante. Vnde idem in eodem c. undecimo ait. Multa grauiā terrena sunt corpora sicut plumbū / & formā tñ ab artifice accipiunt qua natate valeant super aquam: & ut accipiat qualitatem corpus humanū qua fieri in coelum / & esse possit in coelo omnipotentī artifice contradicitur hęc ibi. Et fortasse fili hanc eandē qualitatem Isaias pennas dicere voluit: cum ait. Assument pennas ut aquilæ & volabunt & nō deficient: current & nō laborabūt. Quod autē diuus Augustinus loco quo supra de ablatione graui pōderis a corpore ponit. deum hoc posse non autē facturū dicit. Poterit inquit: non autē ut faciat. Aut si quis in contrarium contendat: ex sentētia Augustini deum ablatum pondus grauitatis: intelligi potest: quantum ad impedimentum: non quantum ad essētiā. illud em deformitatem importat / hoc perfectionem. DIS. Equales ne sunt omnīū dotes? MAG. Nequaq;. nam ut paulo ante dictū est ubi de triplici electorum visione tractauimus: ad mensurā meritorū dotabitur anima & ex consequenti corpus / ex redundantia nempe gloriæ animæ in corpus quas iam percurrimus dotes / consumptionem & perfectionē accipiūt ait em diuus Augustinus ad Dioscorum. Tam potentē fecit deus animam: ut ex eius plena felicitate redundet in corpus sanias perpetua & vigor incorruptibilis. & Apostolus vas electionis Corinthios dere

Gregori

Augusti
ciui. li. 2.
c. tertio

Augusti

Isaias. 40.

1. Cor. 15.

ANIMAE INTELLECTIVAE

resurrectionis gloria informans: ait. Alia claritas Solis: alia claritas Luna: alia claritas stellarum. Stella enim differt a stella in claritate: sic & resurrectio mortuorum. DIS. Memini de hoc hesterno vespere non nihil dictum esse: sed nunquid & ceteri corporis sensus in actu erunt quemadmodum oculi?

Homo totus perfecte beatificabitur in anima
& corpore. de sensibus autem omnibus si habebunt operationes suas non facile est de finire. Capitulum. xli. MAG.

otum hominem in anima & corpore perfecte beatificari in superna Hierusalem unanimi omnium sententia concessum est: de eo autem quod queris temere definire quis audebit? Sunt enim qui omnes sensus corporis in actu esse concedunt per species influxas per quas videbunt/audient/olfacient/gustabunt/ & tangunt quae praesentia non sunt: modo multo perfectiore quam Adam in statu innocentie. & praesentia similiter perreceptas species cognoscet: alij sensatione absentium per species influxas non accipiunt. De visu & tactu non dubitant quia ibi & obiecta & media convenientia habere possunt. De vocali laude & auditu idem licite opinandum astringunt. Olfactum autem & gustum propter imperfectionem quandam: similiter & obiectorum & mediolorum diversorum absentiam: non esse in actu existimant: omnes tamen premiandos ex animae redundantia concedunt. Quia vero scripturarum testimonia facillime ad spiritalem intelligentiam interpretari possunt: ea praetermitto: non de obiectis: non de medio sentiendis: aut modo questionem facio: ubi Christus Iesus dei filius deus erit omnia in omnibus abstergens omnem lachrymam ab oculis sanctorum & retribuens abundanter facientibus superbiam: sed non in hac terra viventium: sed in regione umbrarum mortis: cuius fumigantes voragines/abruptae ardentium montium iuga celerissime nunc demum peragrabimus. DIS. Id promissum ordo ex postulat: ut tandem lustratis omnibus/ ad campum miseriae venandi causa gressus nostri tendant: si forte aliquid & venatu & sciendum: de animae natura haec abyssus exhibeat.

Sequitur typus loci Infernalis.

LIBER VNDECIMVS DE POTENTIIIS

Lucæ.
Augu

Greg

Plaf.
8quin
Iob.

Gen.

ANIMAE INTELLECTIVAE

De locis infernalibus quatuor in Campo mi
serie discretis in genere, & de limbo Patrum
ubi & quilibet fuerit: testimonijs. s. Augustini &
Gregorij particulariter disputat. C. xliij. MA

Horrus est hic campus: in quo non elementa / sed elementorum
magis defecationes resident: nebula / caligo / tenebra / & umbra
mortis seculo incubant: fletus & stridor dentium habitates nunc
destituerunt / sed hec in lacu inferiore. ab initio autem tolerabiliora loca intra
tibus patent. **Q**uadrifarie namque hic campus partitus est. a principio
limbus Patrum: post hunc Purgatorium: sub quo limbus puerorum: &
in loco infimo locus infernalis damnatorum. **DIS.** Consimilem audiui
partitionem fundi / terrenae molis li. septimo cum de terra ageret. **MA.**
Verum. sed celerius hec loca egredi / nondum quid coniueant inspectauimus:
nunc autem singillatim de omnibus differemus. **DIS.** Primum
igitur de limbo Patrum si quid habes sciri dignum / in medium profe-
ras. **MAG.** Limbus patrum locus est apud inferos tormentis impi-
orum remotissimus. quem nonnulli solum Abrahae a Domino in euan-
gelio appellatum volunt: id est requiem credentium. De hoc loco diuus
Augustinus in egregio volumine de Ciuitate dei libro vicelesimo. c.
quindecimo sic ait. Non absurde credi videntur / antiquos etiam sanctos
qui venturi Christi tenuerunt fidem / locis quidem a tormentis impio-
rum remotissimis: sed apud inferos fuisse / donec eos inde sanguis
Christi / & ad ea loca descensus extirperet. Cui per omnia alludit sanctissimus
papa Gregorius libro duodecimo moralium. c. decimonono dicens. ante
aduentum mediatoris dei & hominis / omnis homo quousque mundi pro-
bareque vitae fuerit: ad inferni claustra descendit / & capitulo sequenti. nec
tamen iniustorum animas ad infernum dicimus descendisse ut in lo-
cis poenalis tenerentur: sed esse superiora inferni loca / esse alia infe-
riora credenda sunt: ut & in superioribus iusti requiescerent / & in in-
ferioribus iniusti cruciarentur. Ab his Propheta dei adiutorio se pre-
ueniente liberatum conficitur dicens. Nisi quia Dominus adiunxit me
paulo minus habitasset anima mea in lacu inferiori. & iterum Eruiisti
animam meam ex inferno inferiori. Et exemplar patientiae beatus Iob
hunc abhorrens dicit. Quis michi tribuat: ut in inferno protegas me
& pater patriarcharum Iacob / ne forte nimia tristitia preoccupatus do-
mino peccaret: & ad hunc tormentorum locum mortuus descende-
ret: filius suis ait. Deducens canos meos cum dolore ad inferos. iuxta
diui Augustini interpretationem libro duodecimo super Genesim
ad litteram. communis tamen expositio id de limbo patrum intellige-
dum asserit. **DISCIPVLVS.** Limbum patrum esse / sufficienter in-
ducta testimonia probant: sed cum ab inferno inferiore / & locis poenarum

Limbus
Patrum

Luce. 16:
Augusti.

Gregori

Plaf. 22 &
8 quinto.
Iob.

Gen. 42.

LIBER. XI. DE POTENTIIS

sic remotissimus: unde infernus dici possit nōdum accipio. **MAG.** Respectu laci inferioris / superior infernus nō dicit: respectu autē coeloz infernus nominatur. Nā ut inquit diuus Gregorius circa finem libri xiiij. moralium: quantum ad sublimitatē celi / spaciū huius aeris nō imerito dici infernus potest: in quē iuxta Apostoli Petri sententiā ruentes apostatę angeli in iudicio cruciandi referuantur. **DIS.** Plane quod querebam beatus Gregorius dissoluit / purgatorium lustremus.

**Purgatorium esse post hanc vitam contra
Gręcos scripturarum testimonijs astruit
& qđ suffragijs iuuari possint purgandi pro
batur. Capitulū. xliij. MAG.**

Error gre
corum

Purgatorium esse ex utrisq; animabus / pleriq; Grecoꝝ impugnate veni nō sunt / quos catholici viri multo dñs / nouissime autē in Concilio Florentino sub Eugenio quarto præsensibus grecoꝝ Patriarcha / episcopis / & Imperatore / luculentissimis rationibus / & scripturarū testimonijs cōuincerūt. operosum nimis esset omnes scripturas de Purgatorio loquentes hic cōmemorare. **DIS.** Salte aliquas edicto. **MAG.** Nūc gregiū Plalten legisti eo loco qđ ait. Trāsiuim⁹ per ignem & aquā / & adduxisti nos in refrigeriū. **DIS.** legi Psalmo sexagesimo quinto. **MAG.** num & Iudaz Machabeum virum fortissimū cōmendanti audisti: quia duodecim millia dragmas argenti misit Hierosolimā: eas ibi offerri pro peccatis mortuorū iuste & religiose de resurrectione cogitans. **DIS.** Audui sepius in officio qđ ecclesia de mortuis frequentar: insuper & ibi additur. sancta ergo & salubris cogitatio pro defunctis exorare ut a peccatis soluerent. **MA.** sane. Audi & euangelistam Matheū / hic dominū dixisse refert. Esto consentiens aduersario tuo &c. & sequitur ne in carcerem mittaris. Amen dico tibi nō exies inde donec reddas nouissimū quadrantem. Et infra Qui dixerit verbū contra spiritum sanctū: non remitteretur ei neq; in hoc seculo neq; in futuro. Sunt igitur ut infert sanctus Gregorius quædā peccata quę in alio seculo remittuntur. Apostolica quoq; tuba Corinthiis aperto sermone de purgatorio insonuit cū dicit. unicuiusq; opus quale sit ignis probabit. Si cuius opus asserit detrimentum patietur: ipse autē saluus erit: sic tamē quali per ignem. Quis iuxta Augustini traditionē: hæc sentētia etiā de tribulatione p'sentis sæculi verificari possit. ut in Enchiridion. c. lxxvj. Et libro. xxi. de Ciuitate dei. c. penultimo. Cæterū quę & quanta testimonia doctores ecclesię de purgatorio / & suffragijs quibus purgandi iuuari possunt perhibeant: testatur sacri canones distin. xxv. para. alias. & eadē distin. Qui in aliud sæculū &c. Qualis de peni. dist. viij. in fine nullus. & xij. q. ij. c. tempus. c. animæ. c. nō estimemus. & de Cele. missa. c. Cū

Gregori

2. petri 2

Concilium
florentinum

David.

2. macha
ca. 12.

Math. 5.

ibidem. 12
Gregori⁹

1. Cor. 7.

augustin.

Canones

ANIMAE INTELLECTIVAE

Gregorius 18
Augustinus
Augusti
 marthe in fine. & Magister li. iiii. distin. xlv. Verumtamē glo. magna
 c. tempus. xiii. q. ii. nominans mediocriter malos qui in mortali deces
 serunt. Augustini verba non sane intelligit quoniam talibus suffragia
 nulla prodesse possunt: ut patet per doctores in quarto distin. xlv. &
 diuum Augustinum de verbis Apostoli qui ait. frustra his pietatis of
 ficia impendi a suis / qui sine fide operante per dilectionem / eiusq; sa
 cramentis de corpore exierunt. tales autem sunt omnes qui in morta
 li / q; uis unico decedunt igitur.

Vbi aut in qua mundi parte purgatoriū sit:
pēna qualis / qui tortores in eo / quātū pur
gādi adiuari a viuis desiderāt / quāuis pa
ciēter pēnā hāc sustineāt. Ca. xliiij. DIS.

Hugo
a
 Bunde de purgatorio sententiam: scripturarum testimoniis so
 lidasti: sed ut ubi sit nondum ostēdisti. **MAG.** Hugo de san
 cto victore libro secundo de sacramētis parte. xvi. c. iiii. astruit
 hunc locum omnino non esse determinatum. Et fortassis inquit pro
 babilius erit: ut in his potissimum locis singuli pēnam sustinere cre
 dantur / in quibus culpam cōmiserunt. Hoc doctores theologie in
 quarto super magistrum dis. xx. concedunt de quibusdam singulari
 dispensatione dei / non omnibus: quoniam scđm communem legem
 hunc tormentorum locum consistere circa infernum fuisse de men
 re diui Gregorii ex quarto dialogorum claret. Nec tibi curę sit de loco
 purgatorii: sed quomodo hic per penitentię lamenta de peccatis san
 facias: ut pēnam hanc acerbissimam euadas. Nam iuxta beati Au
 gustini traditionem. Qui in aliud seculum distulit fructum conuersio
 nis: prius purgandus est igne purgationis. hic ignis & li eternus non
 sit miro modo tamen grauis est. excellit enim omnem pēnam q; un
 q; aliquis passus est in hac vita. nuncq; in carne inuenta est tanta pē
 na: licet mirabilia martyres passi sint tormenta: & multi nequiter quan
 ta sepe sustinuerunt supplicia. de pē. distin. ultima circa finem. & disti.
 ca. Qui in aliud seculum. & quarto sententiarum distin. xx. Et rursus
 Augustinus in de verbis apostoli. sermone de igne purgatorii dicit.
 Ille ignis purgatorius durior erit q; quid potest in hoc seculo pēnas
 videri: aut cogitari: aut sentiri. **DIS.** Memini nonnulla Maronem
 in sexto æneido. de grauitate pēnarum purgatorii deseruisse. **MA**
GISTER. Nec mirum si Platonius / de hac re Platoniorum sen
 tentiam descripsit. Nam postq; animas in corporibus quatuor pas
 sionibus affici commemorasset: quę sunt metus / cupiditas: gaudi
 um & tristitia: subiungit quantum in alio seculo passurę sint: si im
 mundę exierint. & ait. vi. æneido. Qui & supremo cum limine vi
 ta relinquit (id est cum nouissimo die vita relinquit corpus.) Non

LIBER VNDECIMVS DE POTENTIS

Thomas
Bonauē

Iob

Sapiētia

August

ANIMAE INTELLECTIVAE

tamen omne malum miseris nec funditus omnes / corporeꝝ excedū
pestes: penitusq; necesse est. Multa diu conicere modis mollescere mi-
ris. Ergo exercentur pēnis. veterumq; malorū Supplicia expendunt:
aliaꝝ panduntur inanes Suspense ad ventos: alijs sub gurgite vasto /
Infectum ælucit scelus: aut exurit igni. **DIS.** Plane Vergilius.
hic animas in aere / aqua & igne purgari exposuit. Sed dic queso q tor-
tores in hoc loco exsistunt. **MA.** Incertū definire quis poterit. Opinā-
tur autē nō infimę auctoritatis theologi: q; sola iusticia diuina purgādos
igne mediante uti instrumēto torquet: Quis illuc ab angelis bonis de-
ducantur: & fortasse mali sequantur: ut assistentes saltem pēnis eorū
faciantur / quos a veritatis tramite penitus deijcere non potuerunt. Nō
autem æquum videtur illos a dæmonibus torqueri: quos dum vi-
uerent diuina adiuti gratia vicerunt. **DIS.** Assensio facillime: sed
nunquid patienter ferunt purgādi tam acerbis pēnas? **NAG.** Pa-
tienter. Nouerunt enī quia iuste hæc patiuntur: & iusticia diligunt: nec
aliter se ad celestia gaudia peruenire posse sciunt: donec nouissimū
quadrantem reddant: aut suffragiis adiuuētur. Vnde in persona ratiū
animarum sanctus Iob dicit. Misereamini mei misereamini mei saltem
vos amici mei: quia manus dñi tetigit me. Sed heu surda aure hos da-
mores audimus: parentes filiorū: & filij parentū: nec attendimus quā-
to desiderio anhelant ad consortia beatorū ascendere. ad quos certissi-
ma spe sperant se puenire. De ipsis enī in libro Sapientię dicitur. Spes
illorum immortalitate plena est. Sed de his hæcenus: ad inferiora de-
scendamus. **DIS.** I pręte sequar.

**De limbo puerorum. & si paruuli non baptisati
sensus pœnā sustineant & qualiter post resurrectio-
nem permanebunt. Capitulum. xlv. MAG.**

Vb purgatorio iuxta præmissam partitionē campī miserie lim-
bus est paruulorum. Quāuis nōnulli inferiorem partē limbi
Patrum pueris deputatam credant. Pueris inq; non omnibus
sed sine baptismatis lauacro decedētib; ante usum rationis. De illis
Augusti. & si ex canone sacre scripture nihil certum haberi possit. Augustinus
tamen non pauca disseruit. In libro equidem de fide ad Petrum in de-
claratione fidei ait: illos insolubili nexu in æterna damnatione retineri.
Et paulo infer⁹. Qualitas malę vitę ab infidelitate incipit quę ab ori-
ginalis peccati reatu initium sumit: in quo quisquis viuere ita incipit
ut ante finiat vitam quā ab eius obligatione soluat: si unius diei vel
unius horę spacio anima illa vixit in corpore / necesse est eam cum eo-
dem corpore interminabilia gehenne sustinere suplicia: ubi dyabolus
cum angelis suis in æternum arsurus est &c. Et in eodem libro capitū-
lo vicesimo quarto. & est de consecra. dñstñ. iij. c. firmissime tene &
nullatenus dubites: paruulus qui sine sacramento sancti baptismatis

LIBER VNDECIMVS DE POTENTIIIS

de hoc seculo transeunt: ignis eterni supplicio puniendos. Et in libello de origine Animæ ad Sanctum Hieronymum: multis repetitisque verbis animas talium damnandas astruit, & similiter in alijs scriptis suis diuersis: quæ longum esset commemorare. DIS. Dura nimis & crudelis hæc videtur assertio: ut piissimus deus cuius misericordie non est numerus: eos tam crudeliter in eternum puniat ob solius originalis culpam: quam nec propria voluptate contraxerunt: nec in potestate habuerunt regenerationis sacri baptismatis sacramentum accipere: vel respondere. MAG. Plurimi tecum sentiunt: & in hac parte sanctum Augustinum negant. Sed fortasse hoc quoque non parua pertinacis est criminis tantum Doctoris in ea parte simpliciter negare: quareceptus est a sanctis canonibus: dicto canone. Firmiter. & de hereticis c. iij. & a multis sanctis & catholicis expositoribus sustinetur: non videre est in Doctoribus super quarto distinctione quarta. Quoniam si quis alia diuini Augustini opuscula non pigre legerit: inueniet quibus prædicta mitigare poterit. In enchyridion quippe capitulo nonagesimo secundum sic ait. Minissima sane omnium poena erit eorum: qui præter peccatum quod originale traxerunt nullum insuper addiderunt. Et libro de baptismo parvulorum. Recte potest dici (inquit) parvulos sine baptismo decedentes minissimam omnium futuros sustinere poenam. & est de consecratione distinctione quarta c. regenerante. Et amplius libro. s. contra Iulianum. Ego itaque non dico parvulos sine baptismo morietes tanta poena esse plectendos: ut eis melius esset non nasci: cum hæc dominus de peccatore sceleratissimo dixerit: quæ autem: qualis & quanta erit: definire non possumus: non tamen audeo dicere quod eis ut nulli essent: quod ut ibi essent potius expediret. Ecce fili tribus testimonijs habes dictorum quæ tibi crudelia visa sunt mitiorem intelligentiam ab ipso auctore traditam. Aut verius quod parvuli ignis eterni afflictionem non sentient ceram limitationem. DIS. Vnde hoc ultimum argumentaris? MAG. Ex dictis eiusdem Doctoris: ait quippe sermone vicesimo sexto ad heremitas. Melius est omni esse carere quod in inferno facere. Et sanctus Hieronymus super Hieremiam libro quarto. Melius est non esse quam vivere in supplicijs. Et super Ecclesiasten capitulo quarto. Melius est omnino nec sensum habere substantiæ quam infelicitate vel esse vel vivere. Item rursum. melius fuerat ei (scilicet Iude) omnino non esse quam eternos cruciatus perpetui. Si igitur ut contra Iulianum scribitur: non fuisset melius parvulis istis non nasci: quam in sua damnatione esse manifeste concluditur quia non veniunt in inferno eterno igne cruciandi. DIS. Evidens argumentatio. miror autem cur sanctus Augustinus: in prioribus auctoritatibus terribilibus in verbis sonuerit: quod sentire voluit. MAG. Fortasse ut pestiferam heresim Pelagij & Celestij in Carthaginensi concilio (cui intererat diuus pater) damnatam a fidelium auribus longius propelleret. Hi equidem heretici hominem a seipso sine gratia posse iuste agere: & parvulis baptismum necessarium non

Augusti.

Math.

Hieroni.

24. q. p.

ANIMAE INTELLECTIVAE

esse/nec datum prodesse dogmatū lauerant: cum sine illo saluari possent
 Contra quē errorem etiam in libello de origine animę ad sanctū Hieronymū ita scripsit. Q uisquis dixerit q̄ in Christo uiuificabunt etia
 paruuli: qui sine sacramenti eius participatione de uita exeunt: hic p/
 fecto & contra apostolicam p̄dicationē uenit: & totā cōdemnat ec/
 clesiā. Et in libro de baptismo paruulorū. Fallit (inquit) & fallitur qui
 eos in damnatione p̄dicat non futuros: dicente Apostolo per deli/
 ctum unius omnes homines in condemnatione. ad Romanos capi. 5
 & de consecra. distin. iij. canone Regenerante. DIS. In quali igitur
 damnatione erunt/ si ut deductum est cū impijs igne eterno non arde/
 bunt? MAG. Nunquid audisti: quia dixit in auctoritate contra Iu/
 lianum. Quę autem/ qualis/ aut quanta erit p̄cena illorum: definire
 non possumus. Dicit tamen ibidem: quia in tenebris manet. & est de
 consecratione distin. iij. canone Nulla. Hę tenebrę: ut nonnullis uisum
 est: interiores: non exteriores intelligende sunt: quia sc̄q̄ uisione Dei in
 eternum priuari sunt. de bap̄. capi. tercio: & libro secundo Sententiarū
 distin. xxxij. Quātum autem illud sit (haud dubium quia magnū)
 diuus Augustinus terribilissimis uerbis & sententijs explicare uoluit
 Bonauē. Verum tamen ut ait sanctus Bonauentura in quarto distin. iij. Vo/
 lunt quidam q̄ paruuli de hac priuatione non dolebunt: sed diuino iu/
 dicio & misericordia faciente. de statu quem habebunt/ contenti erunt
 nouerunt enim (inquit idem Doctor libro secundo distin. xxxij. q.
 penultima & ultima) ad quid creati/ & ob quam causam illo priuari
 & q̄ miser sint in inferno inferiore sub ipsis constituti: diuino tamen
 iudicio eorum cognitio & affectio ita equa lance librantur: ut nec do/
 lorem vel afflictionem exteriorē vel interiorē sentiant: & ita per/
 petuantur: ut nec tristitia deſcāt/ nec læticia reficiat: ut nec proficiant
 nec deficiant: sed semper uniformiter manent: nec esurient nec senti/
 ent: & quīs corpora gloriosa habiuri non sint in resurrectione uli/
 ma: nihil tamen patiuntur protecti diuina uirtute: etiam si in igne in/
 fernali uoluerantur. hæc Bonauentura. DIS. Ex his manifestum
 diuum Augustinum bene dixisse: quoniam melius est his paruulis
 sic esse/ q̄ omnino non esse. MAG. Etiam fili. Sed sine ad p̄positā
 methadum redeamus, nescio enim quomodo in materiam etiā apud
 theologos nō plene digestam/ stilo habenas amplius q̄ æquum fue/
 rit laxauerim. DIS. Vis igitur in lacum inferiorem descendamus.
 MAG. q̄ celerrime.

Infernum esse unusquisq̄ lege sua edoctus cre/
 dere habet/ & q̄ sub terra sit sanctus Gregorius af/
 firmat/ quę autē in illo p̄cena/ quis cibus/ q̄s potus
 summarie enumeratur. Ca. xlyi. MAG.

nn

LIBER. VNDECIMVS DE POTENTIS

Infernus.

Nfernum esse reproborum receptaculum / argumentis & scripturis stabilire quanq̃ operosum nō sit: consulto tamen p̃p̃t̃e r̃re liber: ne ultra q̃ oportet in calce epitomatis longius digrediamur: aut rem ab vniuersitate gentium creditam in dubiū

Iudei.

Saraceni.

Christiani

reuocare / vel saltem frustra demonstrare videamur. Iudeus a prophetis doctus / infernum credere necesse habet. Saracenus ex Alchorano Maumeti instructus / infernū negare nō potest. Christianus multiplici euangelorum testimonio fuscatus / infernum esse nō in dubium vertit: sed quomodo euadat suū op̃e studet. Reliqua autē gentilitas nescio si apertius testimoniū de resurrectione ultima / & inferno / q̃ beati Ioh̃ gentilis afferre possit. **DIS.** Saltem ubi infernus sit edoceas. **MAG.** Nūquid ego illic fui: ut finē eius & locū edicere possim?

DIS. Nec etiam in limbo aut purgatorio habitasti: atramē quid de his catholici senserint dare differuisti: idē de inferno atemptes quēso.

MAG. Diuus Augustinus vicesimo libro de ciuitate dei capitulo sedecimo ait. Ignis æternus / cuiusmodi & in qua mundi / vel rerum parte futurus sit: hominē scire arbitror neminē: nisi forte cui diuinus reuelauerit spiritus. Quod ego quidem in beato Gregorio cōpletū haud dubitauerim / quoniā infernum sub terra esse / maxime in libro dialogorū quarto astruit. Vnde & Theodericum regem in Sicilia in fula in ollam Vulcani deiectū / fidei testimonio comprobare. Et Hieronymus longē secundo super illo verbo. Proiecasti me in profundum maris. Sicut cor est in medio animalis: ite infernus in medio terrę esse perhibet. Insuper terrā fuisse apertam: & deglutisse Dathan & Abyron descendētes viuos in infernū scriptura cōmemorat. **DIS.** Plante de loco respondisti: de pōna autē quid dicis? **MAG.** Non mihi (Vergilius inquit) si linguę centum sint: oraq̃ centum: Ferrea vox / omnes scelerum cōprehendere formas Omnia pōnarū percutere nomina possem. Canit em̃ regius Propheta Dominus pluet super peccatores laqueos: ignis / sulfur / spiritus procellarū / pars calicis. id est passionis eorum. **DIS.** Si hęc pars / in toto quantū putas erit? **MAG.** Forte quod in capitulo quadragesimo Ecclesiasticus ait. Furor / zelus tumultus / fluctuatio & timor mortis / iracundia perseuerans / & contentio / sanguis & romphea / opp̃ssiones / fames / contritio & flagella / super iniquos creata sunt hęc omnia: & super peccatores septuplum. Et alibi capitulo tricesimo nono addit bestiarū dentes & scorpionū & serpentes & romphea vindicās in exterminiuū impios. Alludit beatiss. m^o

Moses in persona irati Domini Deut. tricesimo secundo dicens. In mittam in eos dentes bestiarū: & deuorabūt eos aues morsu amarissimi. mo. quid plura? cū beat^o Ioh̃ capitulo vicesimo quarto de impio dixerit. Omnis dolor irruet super eum. & rursus ad nimiuū calorem transiet ab aquis niuiū. Si de cibo poruq̃ infernali q̃ris audi legistatorem Moſen Deut. tricesimo secūdo. De vinea inquit Sodomorū vinea & cor: de

Augusti.

Gregori.

therony.

psal. 105.

Vergili.

6. End.

Psalmista.

Ecclesiasti.

Algo.

moses.

Deutro.

Ioh̃.

Deutro.

ANIMAE INTELLECTIVAE

gen. c. 19 urbanis Gomorre. **DIS.** Civitates has sulfure & igne in favillam re-
Deut. 32 dactas scriptura loquitur: & mare quod mortuum vocant sub Ior/
Hier. 9. dane testimonium perhibet. **MAG.** Sane quod sequit ausculta Voa
 eorum uua fellis & botri amantissimi. Fel draconum vinum eorum &
 venenum aspidum insanabile. Dominus quoque per Hieremiam ait.
 Ecce ego habeo populum istum ablinthio: & porum dabo eis aqua
 fellis. Frustra conor singula sermone explicare: cum iuxta Sapientis vo-
Sapient. 5. cem orbis terrarum pugnaturus sit contra insensatos: ut per quem pec-
ibid. c. 11 cat quis: per hanc torqueatur. Hinc magnus Basilius. Feces omnium
Basilius elementorum & lesum virtutes in fine mundi / ab ipsis separandas:
 & ad cruciarum malorum in infernum mittendas astruit.

Si aut quomodo anime exute ab igne corporali pa-
 ti possunt, & qualiter sententiae Sanctorum de his in-
 telligende sint. Capitulum. xlvij. **DIS.**

Vnc igitur usque ad finem mundi / & corporum resurrectione / ab
 his cruciatibus immunes sunt / reproborum anime. **MAG.**
 Nequaquam. quoniam ista elementorum defecatio / ad punitionis
 augmentum non ad initium futura est: sicut & corporum resurrectio.

DIS. Quomodo exute anime a corporibus prememoratis cruci-
 ciari interim quibunt: cum corpora in spiritum agere non possint: uti ex
 his quae octavo libello differuimus claret. **MAG.** ubi auctor crea-
 turarum operatur ut vult / & iustitia exigit: quid natura habeat aut possit
 non magnificandum est: si enim ex nihilo cuncta in esse progredi iussit (dixit
 enim & facta sunt) quid miraris / si praeter solum naturae cursum spiri-
 tus per corpora punit: an forte ita creatis causis potentiam suam alii-
 gavit: ut sine his agere quicquam non possit: hoc equidem quidam va-
 nissimi philosophorum senserunt. **DIS.** Tales libro octavo ubi de
 causis disputatum est / errasse cognovi. **MAG.** potest igitur domi-
 nus omnium / praeter causas secundas / aut consuetum earundem ordinem opera-
 ri. **DIS.** Etiam. **MAG.** non igitur impossibile videatur si spiritum
 per corpus castigat. **DIS.** non de possibilitate: sed de modo quero.

MAG. Quis novit sensum domini: aut quis consiliarius eius fuit:
 tu sic viuas ut modum punitionis experientia non addiscas: quin illius
 contemplatione & metu moderatio effectus / eiusdem queas & cruci-
 atus effugere / & futuris bonis periri. Sunt qui actionis passionisque na-
 turas iuxta humanae philosophiae traditionem attendentes: ignem & cete-
 ra quae scriptura enumerat non realia / sed imaginaria existimant. Alij
 autem haec quidem omnia realia sed actionem imaginariam esse con-
 tendunt. Reliqui vero quorum auctoritate catholici non spernunt: ignem
 inferni realem & corporalem esse scripserunt: & illo eodem igne spiritus
 incorporeos ut sunt exute anime: & demones realiter cruciari fatentur

Gregori Nam diuus Gregorius libro quarto Dialogorum ignem infernale
 n n ij

LIBER. XI. DE POTENTIS

torporeū dicare nō ambigit: & q̄ animas exutas exurat hoc medio ar-
guit. Si (inquit) dyabolus eiusq; angeli cū sint incorporei / corpeo igne
cruciandi sunt: Quid mirum est si & animę anteq̄ recipiant corpora
possint igne corpeo cruciari: si forte de antecedente dubitas audi Do-
minum in euangelio Matthæi. c. 25. Ite maledicti in ignem eternū qui
paratus est dyabolo & angelis eius. Sententię illius beatus Gregorius
causam assignās libro nono moralium. c. 1. afr. Q uāuis angelorū atq;
hominū natura sit longe dissimilis: una tamē pēna implicat quos un⁹
in crimine reatus ligat. & venerabilis Hugo libro de sacramentis. par
te. xvi. ca. iij. argumento Gregorij assensiens ait. Verisimile auctorita-
te sacri eloqui & catholicę veritatis testimonio probatur corporali &
materiali igne / animas etiā nunc ante susceptionē corporum cruciari
Q uod autē sanctus Gregorius scripsisse legit: q̄ spiritus in eo ardet
q̄ se ardentes vident: dictis minime contrariatur. Nam cum spiritus in
strumentorū siue organorū diuersitatē non habeant: omnis sensus illis
equalis est. ait Hugo ubi supra. ut videlicet sit illis videre quod tangere
& tāgere quod dolere. Vnde rursus Gregorius in dialogo. Anima nō
solum videndo: sed experiendo incendiū patitur. Augustinus autem
Aurelius li. de ciuita dei. xxi. c. x. recitata opinione quę spiritibus aerea
corpora assignat: in quibus ignis incendium patiantur: subiungit. Si
autem quisq; nulla habere demones corpora asseuerat: nō est de hac re
aut laborandum operosa inquisitione / aut contentiosa disputatione
certandum. Cur enim non dicamus quibus miris: tamē veris modis etiā
spiritus incorporeos esse: & pēna corporalis ignis affligi: si spiritus ho-
minum etiā ipsi profecto incorporei: & nunc potuerint includi cor-
poralibus membris: & nunc poterunt corporū suorum vinculis inso-
lubiliter alligari. Q uod autem idem Doctor libro. xij. sup Genesim
de infernali loco & tormentis disputat / in retractationū libro quomo-
do accipiendum sit manifestat.

**Quomodo ignis spiritum detinet: & ipse sede-
tentum attente considerat. in super ignem inferna-
lem & pēnam esse æternā probatur. & opiniones
sex ænumerantur. Capitulum. xlvij. MAG.**

Rdinauit autē iusticia diuina elemētū maxime afflictuū: ut su-
perbum spm̄ quasi carcere detineat: & ipse se detentū ibidē artē
te consideret: ab eo quidē quē odio implacabili odit. dicēte Psal-
mista. Superbia eorū qui te oderunt ascendit semper. Illud autē quan-
tum afflictionis reprobis generet / ex seipso conicere homo facillime
posset: qui ab inimicissimo sibi aliquo ppetuis vinculis / quibus sine alia
molestia corporis deputatus esset. Vnde nōnulli theologorum hanc
esse spirituum & animarū ante resurrectionem gehennā tradiderunt.

Hugo

Gregori⁹
Augusti

Psalmista

ANIMAE INTELLECTIVAE

DIS. Cum autem idem sit ignis omnes detinens: eadem omnium pena est: quod summæ iustitiæ derogat. **MAG.** Idem quis ignis omnes inuoluat / non in æqualiter exurit: nec omnes æque intense se detentos considerant: diuina hoc ipsum operante iustitia testescipura Apocalipsis capite decimo octauo. **Q.** uantum glorificauit se / & in delicijs suis: tantum date illi tormentum & lucrum. Nam dicente iustissimo legislatore, pro mensura peccati erit & plagarum modus. **DIS.** Non erit igitur gehenna eterna quemadmodum euangelium cominatur / sed finita quædam modum delectatio & numerus peccatorum. aut aliam causam eternitatis poenarum assignabis. **MAG.** promprie, beatus Augustinus ait libro vicesimo primo de ciuitate c. duodecimo. Homo factus est malo dignus eterno: qui hoc in se peremir bonum / quod esse posset in æternum. Et sanctus Gregorius dicit. Voluissent iniqui si potuissent sine fine viuere, ut potuissent sine fine peccare. ostendunt quia in peccato semper viuere cupiunt qui nunquam desinunt peccare dum viuunt. Ad magnam igitur iusticiam iudicantis pertinet: ut nunquam careant supplicio qui in hac vita nunquam voluerunt carere peccato. de pe. dis. prima para. voluissent. Perniciosissime igitur errant / primo qui tandem non solum homines omnes / sed & demones misericordia domini liberandos atumant: quis post multa annorum curricula, ut Origenis est. Hinc & Poeta ait in sexto Aeneidos, facilis descensus aueris Noctes atque dies patet aëra ianua Ditis: Sed reuocare gradum superasque euadere ad auras / Hoc opus hic labor est. Errant secundo: qui sanctorum precibus cunctos saluandos existimant. Errant tertio: qui saltem omnes baptizatos & eucharistiæ sacramento communicatos ab æternis cruciatibus sequestrare contendunt. Errant nihilominus quarto. qui hanc sententiam ad eos retorquent: qui dicta sacramenta in vera fide consequuntur: licet postea in heresim labantur. Non minus deuianta veritatis tramite: qui solum Christi fidem usque in mortis articulum seruata sufficere arbitrantur. cum iuxta apostolicam doctrinam fides sine operibus mortua sit. Demum longa a regno dei absunt qui facinoribus opera misericordiarum: quis alias maliciose egerint / finalem salutem promittunt. Tantorum errorum segmenta & scripturam passus quibus innituntur: diuus Augustinus non tam abunde quam doctissime libro de ciuitate dei vicesimo / a capitulo decimo septimo usque in finem redarguit: & eternitatem gehennalis incendij luculentissime probauit.

Corpora damnatorum sine consumptione eternaliter posse in infernalibus tormentis permanere / ædocet quibusdam mirabilibus nunc in mundo repertis. & quomodo hic ignis sine lignis semper esse possit: & si reprobis ad aliquid luceat / auctoritate sancti Grego-

nn iii

nō determinatur. Capitulum ultimum DIS.

Aeris eloquijs / & cūq; auctoritatis doctoribus facillime assentio
sed quōdāmodo corpora edaces gehēne flāmas sine mīniera /
tione & cōsumptione in sempiternū sustinere possint: intellectus
difficile. Insup & corporalem ignē qualis est infernalis sine corporeis
fomentis diutius posse consistere ex phīa conuincitur impossibile.

MAG. Prēmō nūi paulo ante hac obtutū mentis non ad mundanę
imperfectę phīę traditiōē: sed ad summę iusticię hic puniētis om
nipotentīā cōuertendum. quę tanta insolita & mīra fecit in mūdo sen
sibili. ut horū consideratiōe: nec de q; hēlitas omnino videatur impos
sibile. Salamandra viuit in igne. nō nullum genus vermīū in calidarū
aquarū scaturigine reperit. Notissimi Sicilię montes qui tanta diutur
nitate temporis / atq; vetustate usq; nūc & deinceps flammis estuant
atq; integri perseverant / sads idonei testes sunt (inquit Augustin⁹ li.
xxi. de ciui. ca. iij.) non omne qd ardet absumi. Pretermitto breuitatis
causa alia mira q̄ tantus doctor cōtra incredulos in eodē libro cōmemo
rat. Beatus itē Gregorius li. xv. moralīū. ca. l. testatur. Hac p̄ breui sen
tentiā q̄ libro Iob. c. xx. scribitur / quod tu in dubium veris iuculenter
dissolui dicitur nempe. Deorabit eum ignis qui nō succēdet. Q. uia
(inquit Gregorius) omnipotentis iusticiā futurorū pręscia: ab ipsa mū
di origine gehēne ignē creauit: qui in pōnā reproborū esse semel inci
peret: sed ardore suū etiā sine lignis nūq; finiret. Cum em̄ sit corpo
reus & in se missos reprobos corporaliter exurat: nec studio humano
succenditur: nec lignis nutritur: sed creatus semel durat inextinguibi
lis & succensione nō indiget: & ardore nō caret. Aliud insuper mīrum
in hoc igne dictus sanctus Gregori⁹ papa li. 9. moralīū. c. 49. esse asser
mat. DIS. Quod? MAG. Quia gehēne flāmma reprobis ne
quaq; lucet ad cōsolationis grāam: & tamē lucet ad penam. nā se
quaces quosq; seors secum in tormēto reprobi / flāma illustrante visu
ri sunt quorū amore deliquerūt / quatenus qui eos vitā carnaliter cō
tra p̄cepta cōditoris amauerunt: ipsorū quoq; eos interitus in augmen
tū suę damnatiōis affligat. DIS. Heu heu q̄ pauci attendunt / que
scriptura & sancti viri de inferorū p̄petuo cruciatu testantur. MAG.
Ideo ut dominus ait: lata porta & spaciōsa via est quę ducit ad perdi
tionem: & multi sunt qui intrant per eam. Angusta autē porta & ar
cta via est q̄ ducit ad vitā: & pauci sunt qui inueniunt eam. DIS. Docti
fortasse tantum / qui beatorum gloriā / pariter & damnatorum im
mensam pōnam ex scripturis nouerunt. MAG. Nequaq; non em̄
(scribit Paulus Romanis) auditores legis iusti sunt apud deū: sed fa
ctores legis iustificabuntur. Et rursus sciētiā inflare testatur est: In fla
q; autē & timidi angustā portā intrare minime possunt.

Sequitur liber. xij. qui est Phīę moralis.

Augusti.

Gregori
Iob. xxx.

Augu

Dant

Mat. 7.

Lact

ad Ro. 1.

PHILOSOPHIA MORALIS

Liber duodecimus. De principijs Philosophiæ moralis. q̄ scientia ad acquisitionem virtutum & bene viuendum necessaria sit & meriti magni Capi. primū MAG.

Alue fili. DIS. Et tu p̄ceptor colendissime. MAG. Vn/ de hæc mœsticia/ quā & vultus & gressus tardior in te osten- tant. DIS. Quia me a foelicitatis culmine longi⁹ deiectū inuenio. MAG. Quā ob causā. DIS. Faustū foeliceq̄ me existi- mābā/ si quādo phīe (cuius ad ethera usq̄ laudes extollebas) princī- pia rerum quoq̄ causas cognoscerem: verū longe aliter euenire ex his quę hesternō vesp̄ri disseuimus intelligo. Aruissimā nempe qui du- cit in campū gloriæ viam: latissimā vero quę ad campū miserię adiū- prestat ipso veritatis ore cōprobasti. Rursus etiā sciendū inflare Apo- stoli voce ostendisti: & cum hac q̄ plures apud inferos cōclusos do- cuisti. MAG. Pauid admodum q̄ cōmemoras: sed irrefragabili bo- testimonij cōprobata sunt: nō tñ phīe aut cuiusuis sciendę studium vel ascensum vel campum glorię impedire: vel descensum in miseriam compellere: sed ad illam virtutibus conscendere/ ad hanc virijs delabi posse quę q̄: disertiū est. Resipisce igitur paululū: nec te phīe inferui- se tantisper poenitebis. Hæc em̄ charitate suffuita callem virtutū aperit & viam victorum pcludit. Sine scientia quippe (ut diuus Aurelius li. xij. de trinitate testat. c. xij.) nec virtutes ipsę quibus recte viuitur ha- beri possunt: per quas hæc vita misera sic gubernetur: ut ad illā quę vere beata est perueniatur æternā. Rursus qui hac pollēt: deum hie sal- tem per speculum & ænigma: & alibi facie ad faciem limpidius cogno- scunt. Nonne noctycorax/ homo & aquila etiā in eadem p̄pinqui- tate ad solem ip̄um diuerse vident: scđm acuitionē & vigore oculorū. Hinc ppheta Daniel. Qui docti fuerint fulgebunt q̄ splendor firmamēti: & qui ad iusticiā erudiunt multos/ quasi stellę in ppetuas eter- nitates. Nec illa phīe pars quę humanarum rerum noticiam pollice- tur: cuius & tu principiā prælibasti/ propter se conquirenda est: sed ut moralitati studiose bene viuendi coniuncta/ in rerū diuinarum agni- tionem aggressum parat. utranq̄ em̄ philosophiæ descriptio (quam operi præmissam memini) complectitur. DIS. Ita est. MAG. Ec Lactantiū libro de falsa sapientiā ait. Virtus autem cū scientiā iun- cta sapientiā est. Discussa igitur Rationali & Naturali/ Moralem (sili- ber) percurramus. DIS. Liber & quidem maxime,

De diuisione philosophiæ Moralis in Ethi- cam/ politicā/ economicā/ & monasticā & q̄ duplici viā mala cohibeantur pena scz

nn ij

LIBER .XII. DE PRINCIPIIS

& virtutum laude. & de ordine dicendorum.

Capitulum secundum MAG.

Philosophia moralis
Ethica
Politica
Economica
Monastica

Philosophie pars quā Morale dicunt/humanorum actuum regimen pandit virtutum & vitiorum oppositorum rationes explicat: & in quā de multū hominis felicitas consistere possit/perquirat. Hanc in Ethicā politicā Economicā & Monasticā diuidit. Ethica de virtutibus: vitiorum & felicitate hominis differit/politica regimen multitudinis regni vel ciuitatis Economica vniuersae familie aut domus: Monastica priuati hominis gubernationē edocet, primā si haud segnes lustrauerimus: aliaque partē nō minimā expedita cognoscemus: omnes enim qui vel multitudinis vel domus vel sui ipsius/curā gerunt/callē virtutum ambulandū pollicitationibus & exhortationibus percurant. Quis enim (inquit Iuuenalis satyra quarta) virtutē amplectitur ipsam prēmia si tollat? Viam autem vitiorum legibus multiplicibus cohibent: & necessario quidē. Nam omnis etas ab aegalescentia prona est ad malū. Gen. viij. &. xij. q. i. omnis etas Multi autē nō amore virtutis: sed timore poenae declinant: pauidiores vero animi sui passionēs ne in vitia confluant virtutibus cohercere student. Nam ut in epistolis testatur Horatius. Oderunt peccare boni virtutis amore. Oderunt peccare mali/formidine poenae. Dicente autē scriptura. Stultorum infinitus est numerus. Et Lactantius firmianus in exordio institutionū suarum aduersus gentes scribit. Quia virtutibus amaritudo permixta est: vitia vero voluptate condita sunt: illa offēsi hac delinunt feruntur in preceps: ac bonorum specie falli/mala pro bonis amplectuntur. DIS. Primū igitur quid virtus: deinde quae animi passionēs virtutibus coheredae: demū virtutum & oppositorum vitiorum rationes specialius indagandi sunt. Eo namque seruato ordine singula memorię commendare erit facilius.

Iuuenal

Gen.

Horatius

Lactantius

Quid virtus: quō sit mediū: qualia extrema: medium qualiter sumendum & attingendum: & virtutes quō acquirendę. Capitulum. iij. MAG.

Aristoteles in secundo libro Ethicorum. virtutē & quo ad principium directiuū: & quo ad actū describit. DIS. In ordine ad principium directiuū qualiter? MA. Virtus est habitus electiuus

Virtus ut principium

passiones non sunt virtutes

in medio exstans quo ad nos/determinata ratione ut sapiens determinabit. Habitū dicit virtutē: ut genus eius ostendat propinquū. Est enim virtus qualitas animi nō omnis: sed quae habitus dici solet. habitus quidē a voluntate elicitus & recta ratione determinatus. Potentię autē & passionēs/quae etiā in aīa inveniunt/virtutes nō sunt: quia naturaliter & sine electione insunt: ideo ab his nec laudamur nec vituperamur: sicuta virtutibus. In medio autē virtus existit duorum scilicet extremorum: unius quidem secundum superfluitatē: alterius autē secundum indigentiam. & hoc quidē secundum sub-

Aristotel

Seneca

August

Philos. i
Ethicor

Tullius
riscular
gioni

PHILOSOPHIAE MORALIS

stantiā virtutis: nam scdm rationē boni/ est opimū in illo genere: & ita extremū. Ambo autē vitia (q̄a a recta ratione scdm plus & minus deuiant) alterā extremitatē obtinent. Additur autē q̄ ad nos: nō scdm rem: qd̄ em̄ uni malū est/ alteri cōueniens reperit̄. At quia rectitudo circa mediū in indiuisibili est: ideo bene agere contingit uno mō tm̄: peccare autē modis infinitis. Difficile est em̄ tangere mediū & id tene re. Facile autē circūquaq; ab eodē discedere. quēadmodū videre est in sagittarijs: quorū is tm̄ centrū designatū cōtingit: qui p̄ lineā rectā sa/ gittā dirigit: ceteri autē plus & minus declinant. Determinatio igit̄ in virtute nō cuiuslibet: sed sapientis est scdm dictamē rationis recte. Con forme virtutis definitionē dicitur Aurelius libro de quantitate aīe ponit dices. Virtus est eq̄litas qdā vitē: undiq; cōsonās rationi. **DIS.** In ordine autē ad actū qualiter virtus definitur? **MA.** Vir⁹ est q̄ bo/ nū facit habentē: & opus eius bonū reddit. Virāus autē & q̄ p̄ncipi/ piū: & q̄ actū explicat. Augustin⁹ in li. ij. de libero arbitrio in una com/ plectit̄: cū ait. Virtus est bona qualitas mētis q̄ recte viuūt: qua male nemo utit̄: quā deus in nobis: sine nobis opatur. Virtus est qualitas nō oīs: sed bona: & habit⁹. nō corpis: sed mētis. Vitia autē & si habit⁹ sunt mētis ad malū inclinātes/ a talibus m̄ virtus discreta est: cū dicūt qua recte viuūt. Tunc autē recte viuūt cū hō scdm rectā rationē: ut uti q; sapiens determinabit operatur: ab his autē q̄ ad bonū & ad malum esse possunt/ virtus diuisa est: cū addit̄: qua male nemo utit̄. Licet em̄ virtutibus ut obiectis male & in supbiā quis utat̄: actū m̄ virtutis & ut virtus est habitus directiuus: male nemo utitur. Hęc definitio cōis est omnibus virtutibus. Quod autē adiectū est. quā deus in nobis si ne nobis operat̄: infusus ab acquisitis secernit. Quēdā em̄ virtutes sunt q̄ nullo humano conamine haberi possunt: sed sola dei largitate aīe infundunt̄. ut sunt fides: spes: & charitas: quas deus in nobis sine nobis operatur: sine nobis quidē agētibus: nobis tm̄ vel nō resistentib; vel consentientibus: in ceteris autē etiā nobis agentibus cooperatur. Et has partim doctrina/ partim asuefactione cōquirimus. Doctrina quidē. si quid bonū vel malū/ licitū vel illicitū/ bene maleue fiat aliq; docēte cognoscamus. Hinc Seneca ait. Virtus sine studio sui esse non pōt. Asuefactione vero si id qd̄ bonū cognouimus operamur & diligi mus. non em̄ (inquit Augustinus li. xi. de ciuitate dei. c. xxvij.) qui scit quod bonū est: vir bonus dicitur: sed qui diligit bonum quod scit. Quēadmodū autē una hyrundo nō facit vēr: nec dies una calida estatem: sic nec operatio una bona virtutem/ & mala vitium. Ex acti/ bus autē frequenter iteratis generantur habitus: & quidē tales quales sunt actus. Vnde nō modicū differt iuuenes bene vī male asuedi. Alie terat em̄ consuetudo naturā. maxime autē in his ī quib; prēiā disposi tionē reperit maiorē: & animi passionē magis aut minus radicātā. Nā; Tullio teste. ingenijs nostris inata sunt semina virtutum: q̄ si adolēce

Virtus

Virtus actiua

Augusti.

Idem

Seneca

Augusti.

Phīs. ij.
Ethicorū

Tullius ī
culcanis
questionib;

LIBER XII DE PRINCIPIIS

re liceret/ipsa nos ad beatam vitam natura perduceret. **DIS.** De talibus ut nunc differamus promissorum ordo expostulat.

De passionibus concupiscibilis quę sunt/Concupiscentia/Desiderium/Gaudium/Leticia/Amor/Odium/Fastidium/Abominatio/Acedia/Inuidia/Dolor/Tristitia & Misericordia. Capi. quartum. MAG.

Passio concupiscibilis **P** Affiones siue affectiones animi sunt quas a concupiscibili & irascibili potentijs & obiectis hęc exoriri diximus. Concupiscibilis namq; in obiectu suum/ quod est bonu delectabile fertur vel scdm placentiā vel displicentiā. Placencia autē esse potest respectu boni vel mali. Boni quidē proprii vel alterius. rursus autē proprii distantis vel coniuncti, si distantis & per appetitū simplicē: est Concupiscentia, per appetitū intensu; & est Desideriū. Placencia autē de boni proprii & coniuncti adeptioe: est Gaudiū. de usu & fructu: est leticia/ animi quidē; cū sit circa disciplinās contemplatiuas. corporis/ si fiat circa gustū & tactū. Quas quēdā sunt necessarię & naturales. ut nutrire & indigenti succurrere. quēdā naturales/ sed necessarię nō sunt. ut generare. Comendat em etiā virginitas. Alię cōtra naturā sunt & spū fugiēde. ut gula/ ebrietas/ luxuria/ ornatus supfluis & his similia. Placencia ꝑo respectu boni alterius/ in nobis amorē siue dilectionē efficit cū alteri bonū appetimus. Sed placencia mali respectu proprii esse nō potest (nemo em unq; carnē suā propria odio habuit. inquit Apostolus ad Ephe. v.) sed respectu alieni. & Odiū causat. Malū em appetimus his quos odio habemus. quod si inueterascet/ in Rancorē vertet

Amor Dilectio. **Odium Rancor**

DIS. Concupiscibilis ꝑo quę in delectabile fertur scdm displicentiam/ quas efficit passiones. **MAG.** Displicencia vel est respectu boni vel mali. Si boni/ aut proprii aut alieni. Rursus si proprii/ aut coniuncti vel absentis. Si coniuncti/ sit Fastidiū. quę est simplex respuitio illius boni. & Abominatio. quę est ardens & intēsa respuitio illius boni. Si absentis/ sit Acedia. quę bonū tale adipisci negligit. Displicencia autē boni alieni est Inuidia. Vñ in epistolis Horatius. Inuidus alteri us marcessit rebus opimis. Ar ꝑo displicencia respectu mali/ est vel proprii vel alieni. si proprii/ erit Dolor. q est afflictio ex absentia cōuenientis. & Tristitia ex plentia disconuenientis. Si autē displicencia sit respectu mali alieni/ Misericordia dici potest. **DIS.** Ex his sextuplicē in passionibus concupiscibilis colligo contrarietate. Prima concupiscere & fastidire. Secunda desiderare & abominare. Tertia gaudere & dolere. Quarta letari & tristari. Quinta amare siue diligere & odire. Sexta misereri & inuidere. **MAG.** Scite membra principalia in unū colligis: nec omnimodā illorum conuenientiam aut distinctionē exquirere epitomatis breuitas admittit. **DIS.** Scio. Irascibilem igitur

Placencia
boni proprii.

Placencia
boni alterius.
Paulus
Placencia
mali

Fastidium
Abominatio
Horatius
Dolor
Tristitia

PHILOSOPHIAE MORALIS

simili compendio percurramus.

De Passionibus irascibilis quę sunt Ambitio. Paupertas Spiritus. Spes. Desperatio. Supbia. Humilitas. Dominatio. Subiectio. Contemptus. Reuerentia. Audacia. Pœnitentia. Ira. Impatientsia. Timor & Magnanimitas. Capitulum. v. MAG.

Irascibilis in obiectum suum quod est arduū & difficile fertur p
robur & debilitatē. secundū robur quidē per modū prosecutio
nis. secundū debilitatē vero per modū fugę. Prosequendo tē/
dit. vel in bonum vel insurgit contra malum. Rursus in bonū hono/
ris vel excellentiæ. Quod si distans fuerit tendit p Ambitionē. quę
est appetitus talis boni simpliciter. aut per spem. quę est appetitus ta/
lis boni cū confidentia obtinendi. In obtentū vero bonū honoris / te
dit per superbiam dominationē & contemptū. Superbia equidē alios
cupit excellere. Dominatio p̄esse. Contemptus subiectos paruipē
dere. Contra malū autē insurgit vel memoratū vel præsens vel expe
ctatū per audaciā iram & magnanimitatē. **DIS.** Secundū debili/
tatem vero & per modū fugę quo tendit? **MAG.** A bono vel ma/
lo. a bono dico / honoris vel excellentiæ / p̄senti vel absenti. Si a bono
honorabili p̄senti proprio: erit humilitas. Si ab alieno: erit reuerentia
& subiectio. A bono autē absenti proprio si resistit: paupertas spiritus
est. & simplex illius fuga. vel desperatio. & est fuga intensa propter di
ffidentia obtinendi. A malo autē p̄terito fugit per pœnitentiā. a p̄se
nti / per impaciencia. a futuro per timorem. Quis si fiat in app̄ehen/
dendo secundū dispositionē proximam / agonia dicitur. secundū di/
sp̄sitionē vero remotā ex imaginationem magna / fit Admiratio. ex in
solita / stupor. In operando autem respectu mali futuri / est aut segni
cies / respectu mali i opere: aut erubescētia / respectu mali in verbo: aut
verecundia respectu mali in opinione. **DIS.** His etiam facile oppo/
sitiones passionū in irascibili colligo. Contraria est enī ambitioni pau
peras spiritus: Spei desperatio: Superbię humilitas: Dominationi sub
iectio: Contemptui reuerentia: Audacię pœnitentia: Irę impaciencia
& timor Magnanimitati. **MAG.** probe. Possunt tamen passiones
Irascibilis & Concupiscibilis latius dilatari: & ad duas vel quatuor po
tius restringi. Dilatationem in processu de virtutibus & vicijs videbi
mus: restrictionē vero paucis edicemus. Concupiscibilis nempe de bo
no p̄senti gaudet de futuro sperat. Irascibilis de malo p̄senti tri
statur: de futuro timet.

Passio Ira
scibilis

Ambitio
Spes
Superbia
dominatio
cōtemp
Audacia
Ira
Magnani
mitas
Humilitas.
Reuerētia
subiectio
paupras
spiritus
Desperatio
Pœnitētia
impaden
tia
Timor
Segnicies.
Erubescē
tia
verecūdia.

Quatuor passiones / quę sunt L. eticia
Tristitia Timor siue metus. Cupiditas

LIBER XII DE PRINCIPIIS

in brutis & etiam in humana voluntate inueniunt
ut Augustinus aſtruit. Capitulum. vi. DIS.

Ed dic quaſo coniuncti tantum ſunt an ne etiam animi ſepara
tū MAG. Concupiſcibilem & iraiſcibile ſenſualitatis & vo
luntatis eſſe libro decimo ſupra audiuiſimus; nec paſſiōes a ſen
ſualitate quę in brutis eſt ſine ratione ſecludimus. gaudet enim leo de
pręda apprehenſa: ſperat de ea quę trino proſequitur ſalutis: triſtatur de
quartana febre quā actu paritur. timet de eadem quę proximo reuerſi
tur. In voluntate autē a ſenſualitate & carnis infirmitate liberata / paſ
ſiones dictas Auguſtinus libro. xiiij. de ciuitate c. v. ex platonicoꝝ Auguſti
dictis contra eoſdem cōcludit: & cōſequenter eas voluntates nomi
nat dicens. Intereſt autē qualis ſit voluntas hominis: quia ſi peruerſa eſt
peruerſos habebit hos motus: ſi autem recta eſt / non ſolum inculpa
biles / verum etiam laudabiles erūt. voluntas eſt quippe i omnibus
imo omnes nihil aliud q̃ voluntates ſunt. Nam quid eſt cupiditas &
leticia niſi voluntas in eorū conſenſionē ab his quę volumus? Et qd
eſt metus atq; triſticia niſi volūtas in diſſenſionē ab his quę nolum⁹?
Sed cū conſentimus appetendo ea quę volumus / cupiditas: cū con
ſentimus fruendo his quę volumus / leticia vocatur. Itemq; cū diſſen
timus ab eo quod accidere nolumus talis voluntas metus eſt. Cum
autē diſſendimus ab eo quod nolētib⁹ accidit: talis voluntas triſticia
eſt. Et omnino pro varietate rerum quę appetuntur / vel fugiuntur
ſicut allicitur vel offenditur voluntas hominis / ita in hos vel illos affe
ctus mutatur & vertitur. Eas quoq; nos dum hic ſumus ex humane
conditionis infirmitate habere / paulo infra proſequitur. Cauſas igit
aut potius incitamenta & confortamenta harum præter voluntatē nō
inutiliter perquiremus. DIS. utiliſſime.

Qualiter paſſiones ratione corporalis diſpoſitiōis
variantur / & pro diuerſitate apprehenſiue diuerſe
originantur. Capitulum. vij. MAG.

Corrobo
ratio & de
bilitatio
paſſionū
triplex

Aſſiones dictę a varietate rerū & potentia apprehendente (ut
ex dictis liquet) originant: ex diſpoſitione autē apprehenſionis
virtutis motuq; & membrorū corporis corroborant & debili
tantur. DIS. Ex diſpoſitiōe apprehenſionis qualiter? MAG. Nō
ne ex forti ſimaginandōe caſus / quidam ex alto proſpicientes: multū ti
ment: & frequenter cadunt: alij ex ſimaginandōe forti & cōfidentia quā
habent in medicū / ſanitatem ſperant & cōſequuntur? DIS. Certiſ
ſimā hec ſunt: de diſpoſitiōe motuq; quid dicis? MAG. Aſuefactio
abilitat: qui ergo ſepius letantur / ſperant / timent / vel triſtant: ad hos
actus promptiores expeditioneſue euadunt. DIS. hoc quoq; ma
niſeſtum. De diſpoſitione membrorū autem quid aſſers? MAG.

Auguſti

Idē. c. 6.

Idē. c. 9.

locius

PHILOSOPHIAE MORALIS

Motiva membris ut instrumentis unitur in quibus triplex spiritus in sanguine per corpus inuehit naturalis: scj vitalis: & aialis. de qbus libro. x. supra tractatum est. Sanguis autē nō modo mēbroſū quē nutrit sed & spirituum diuersitatē causat: illi rursus passionibus conferunt. unde sanguis temperatus in tenuitate & grossicie/ ppter spiritus lucidiabundantiam/ disponit ad gaudium: contrarius ad tristitiam. Naturaliter em anima in luce gratulatur: in tenebris vero tristatur. In nocte igit omnes sumus timidiore. Sanguis vero clarus: sed plus calidus/ aptat ad iram quā tanto diutius feruet quāto sanguis substantia cōpactior fuerit. Tenuis vero & frigidus ad timorem. pariformiter in ceteris est videre. Cor autem/ cum fons & origo sit sanguinis/ in omnibus his passionibus mouetur. Vnde in gaudio & letitia cor paulatim dilatur: & membris virtutem occurrendi obiecto conuenienti influir: ideo interiora paulatim frigescunt: & exteriora in tali affectione caleſcunt. In tristitia oppositū accidit: nam obiectum disconueniens quod coniunctum est/ respiciente anima/ paulatim cor cōstringitur: nec spiritus in membra sufficienter diffunduntur: hinc exteriora in frigidantur: similiter & quedam interiora. In timore autē si obiectum cum spe fugiendi apprehenditur/ cor cōstringitur fortiter: & spiritus & calor ad intestina mouentur. unde timendum contremit: & vox & anhelitus minuitur: & intestina circa quā spiritus & calor coartantur soluta: superfluitates emittunt nec continere possunt: & facies palleſcunt. In verecundia autē & erubescencia natura ad confidentiam resistēdi excitat: & exterioribus succutres genas colorat. In ira autem & audacia sanguis accensus/ cor inflamat & dilatur: & exteriora quoq; in vindictam calefacit & aptat. Ex his cetera parent: nec speciali deductione indigent: nisi forte tu aliter sentias. DIS. Non. Sed nunc qualiter mens eas reafrenet virtutibus/ exponendum est. Ita quippe cum nudistertius diu Boetii philosophicas consolationes percurrerē: scriptū reperi Gaudia pelle: pelle timorem spemq; fugato: Nec dolor adſit/ Nubiā mēs est vinctaq; frenis hæc ubi regnant.

Sanguis iudicium iuxta passionem Cordis iudicium iuxta passionem

De diuisione virtutū in intellectuales Morales & theologicales. Capitulū. viij. MAG.

On omnibus virtutibus mens utitur in frenandis passionibus. sed moralibus tantum: nec tamen his omnibus. DIS. Quā innuis virtutū diuisionem lucidius explana. MAG. Virtutum quedam intellectuales/ quedā morales/ & alię theologicales vocantur. DIS. Intellectuales quę sunt? MAG. Quę intellectū in quo ſubſtantē perficiunt. ſpeculatiuum nempe intellectum ſapientia/ ſcientia & intellectus in operatione ſua dirigunt: ars & prudentia intellectum practicum regulant. DIS. Quaſo ne pigeat te iacuas nec deducere.

Virtutes intellectu ales.

LIBER XII DE PRINCIPIIS

De virtutibus intellectualibus intellectu scientia & sapientia. Capitulum. ix. MAG.

In intellectus speculatiui opus theoriā siue speculationē: finē autē scire liber undecimus supra edocuit. Scibile autē quēdam esse principia & quā conclusiones logica patefecit, principia & o mox cognitio terminis ab intellectu apprehendunt lumine naturali: terminorum autē cognitio a sensu oritur. ut omne totū est maius sua parte: quod si frequēdus iteratū fuerit: in intellectu sit habitus quidā ad huiuscemodi apprehensionē: intellectum abilitans & inclinans: & eodē noīe (scilicet in intellectu) nominatur. Rursus autē conclusiones p̄ premissas & resolutionē earundē usq; ad principia: via demonstrationis inuestigant: & inde habitus generatus scientia dicitur. Huius species in principio operis p̄misimus. Opinio autē & suspitio: cū circa falsum esse possint: Virtutes nō sunt. Ad noticiā vero altissimarū causarū: q̄ via naturæ: certissimę sunt & maxime intelligibiles: intellectū nostrum (q̄ni ad hęc se habet sicut oculus nycticoracis ad radium solis) inclināt habitus: quē sapientiam vocamus. Hic habitus tanto ceteris p̄minet quāto circa nobilioribus: etiā debili rationē. Et in libro de animalibus. Amabile est inquit magis parum aliquid cognoscere de rebus nobilioribus q̄ multa de rebus ignobilioribus. Ex dictis facile est singulorū definitiones elicere. **DIS.** Elicias igitur. **MAG.** Intellectus est habitus principiorum. Scientia est habitus conclusionis p̄ demonstrationē acquisitus. Sapientia autē cognitio est rerum diuinarum. Vnde & Apostolus inter hos duos habitus scientiam videlicet & sapientiam discernit scribens Corinthiis. Alij inquit datur sermo sapientię: alij sermo scientię &c. Et diuus Augustinus de trinitate libro. xij. & xiiij. differentiam horū late prosequitur. Reliquum est ut habitus intellectus practici discutiamus. **DIS.** Id ipsum volui.

De arte & prudentia habitibus intellectualibus: & q̄ prudēs esse nemo possit nisi etiā bonus sit. Capitulum. x. MAG.

In intellectus practicus circa cōsiderationē veritatis quā ad opus ordinat duplici viā incedit. Prima ut opus tñ sit p̄fectū ex recta ratione. ex huius frequentatione habitus generatur: intellectum ad operationē abile promptūq; reddens: hūc philosophi artē nomināt. Secunda via est qua intellectus veritatē ad opus ordinat: ut ipse operans perficiatur: & in suis actibus ordinet. hūc generatus habitus intellectum ad huiusmodi abilitās. Prudentia dicitur. Horū autē habitū differentia ex definitionibus suis clarius habetur. **DIS.** Has igitur

Aristotel

Aristotel
1. postea

phūs &
merita.

Idem

ad Cor.

Augusti

PHILOSOPHIAE MORALIS

in medium ferre haud recuses. **MAG.** Ars (ut ait Aristoteles li. 6. **Facere**
 Ethicor.) est recta ratio rerū factibilium. Facere autē ut idē testatur li. no
 no metaphisice. est actus transiens in exteriorē materiā sicut edifica
 re: secare: scribere: & huiusmodi. Ars itaq; habitus est factu⁹ cū recta
 ratione: id est ratio directiua factionum in rebus exterioribus. Non igit
 tur artis est artificem bonum facere: sed opus: ideo nō habet perfectē
 rationem virtutis. Prudentia autē est recta ratio agibilium. Agere autē **Agere**
 per philosophum ubi supra est actus permanens in ipso agente. ut in
 telligere velle consiliari & huiusmodi. Prudentia ergo est ratio directi
 ua: actionum in ipsis operantibus: & habet rationem virtutis perfectę
 quia impossibile est (inquit philosophus libro. vi. Ethicorum) esse pru
 dentem & non existentem bonum.

**Quomodo differt Ars & Scientia. & quæ artes li.
 berales: & quæ mechanicę. Ca. xi. DIS.**

Id obsecro in quo artē a scientia distinctum habitū dicis: cū scē
 d d arum nōnullę etiā artes nominari soleant: pater de Grāma/
 dica Logica Rhetorica &c. **MAG.** Quas oppositis scientias/
 etiā notari artes manifestū est: nō tamē pprie: sed extenō artis noīe
 nam in ipsis repetit̃ aliquid p modum operis. ut puta syllogismorū fa
 bricatio: opus numerandi aut mensurandi &c. Dicunt autē hę sciētię **Artes libe**
 artes liberales: ad differentiā mechanicarū: nam illę animū liberū per
 mūtunt circa opus propriū qd est cōsideratio veritatis. Hę a tali opere **rales**
 ad exteriora recedere/adulteriari & mechari faciūt. Vnde & mechani
 cę dicuntur. Sunt autē homini necessarię. cecidit em̃ homo per peccatū **machanicę**
 in ignorantia: & iuuat p sapientiā: in concupiscentiā: & iuuatur p vir
 tutem in infirmitatē & defectus multos: & iuuatur p artem mechaniz
 cam. nemo em̃ carnem suā odio habuit. Inuenit igitur humana ratio
 ad singulas corporis necessitates singulas artes: quæ tñ ad septenarium
 a doctis reducūtur (ut patet in politicis) videlicet lanificiū. Armatura si
 ue fabrilis: Nauigatio: Agricultura: Venatio: Medicina & theatrica.

DIS. Harum rationes veloci saltem ac breui sermone percūrras.

**De artibus machanicis in speciali: & quę a nobis
 possint exerceri. Capitulum. xij. MAG**

lanificium quę prima est cōiinet operationes nendi/ cōsuendi **Lanificiū**
 I retorquēdi: & q̃ sint manu/ acu/ fuso/ pectine/ subula/ calami
 stro/ gergilo/ alabro: in materia lini/ lanę/ canapi/ pelle/ pilo/ &
 suberis. Insup usum: stoccorū: filtroz: sagoz: sagmarū: funiū: manula
 rū: & sportarū ex straminibus vel viminibz. Armaturę species duę sūt **Armatura**
 Architectonia & Fabrilis. Architectonia in Cementariā & carmentariā **architecto**
 parat. Fabrilis in malleatoriā/ fusoriā & sculptoriā diuidit. Contine
 tur igit sub armatura qd quid armorū est. Ibi arūfices metellarij/ aldu **Fabrilis**

LIBER XII DE PRINCIPIS

Nauigatio mista: & q̄ operant̄ dolabris / securibus / lima / serra terebro / trulla: in offe
arena / lapide / luto / latere / & ligno &c. Nauigatio cōtinet omnē industri
am emēdi: vendēdi: mutuādi: in domesticis & peregrinis nauigatiōib⁹
Verū ū mercatura etiā alijs modis q̄ nauigatiōe fieri habet. Eam aut̄
agricultu Tullius sordidam nominat, Sordidi etiam sunt q̄ mercantur a merca
ra. toribus qd statim vendant, nihil em̄ proficiūt nisi admodū mercedē
ager Agricultura om̄ agri cultū completit̄. Quadruplicē aut̄ agrum di
aruum stinguit sc̄ Aruū, qui sationibus & segetibus depuratur. Confini qui
confinum nemorijus constat: vineis: oliuetis & pomerijs. Pascuū: q̄ pascua ger
pascuum minat, ut prata. Floridū, ut est ortus & Rosarij Hanc Tullius li. primo
floridus Officiorū laudat dicens omniū rerum ex qbus aliquid acquirūt nihil
est agricultura melius: nihil uberius: nihil dulcius: nihil libero homīe
dignius. Venationū alia Ferina: alia aucupium: alia piscatura. Omne
Venatio, igit̄ venandi genus siue in terra: mari: aquis & aere condnet. Insuper &
omnia officia piscatorū: carnificū: coquorū: cauponū: & tabernariorū
Verumtū ante dīluuiū elus carnū in usu nō erat: testatur sanctus
Medicina Hieronymus & canon. xxxv. dī. ab exordio. Medicina: corpus vel tu
etur vel restaurat salutē: sub qua chyrurgia: apotecariorū: pigmetari
theatrica. orū: balneatorū: ratorum turba militat. Theatrica cōtinet omnes artes
ad ludos p̄tinentes. Est autē ludus aut gymnicus: Agon: Circēsis: Sce
nicus aut Gladiatorius. Gymnicus q̄ in gymnasio exercet per saltum
lud⁹ gim cursum: iactū: virtutem: tactū: luctationē. Agon quoq̄ in cursu: celerita
nicus te: sagittā dī peritia: ad cytharam quorū & tibias / incedēdi gestibus cō
agon sistebat. Circēsis ludj a circueundo dicti sunt. Scenici i theatris ex
Circēsisercebant̄ in qbus in parata domūcula q̄ scenam dicunt: Comici Tra
Scenicusgici Histriones & mimi fabulas recitabāt. In Amphitheatro gladiato
gladiatorius cū actibus militaribus exercebat̄. In phanis aut̄ deorū laudes: etiā
rius. nō sine obscenitate decantabant & demonstrabant / in arenis pugiles
inter se: & cū bestijs exercebant̄. In cōuiuijs aleatum ludus: rithmi: &
musica frequētabat̄. **DIS.** Qui omniū dictarū artium primi exi
tere inuentores? **MAG.** Capitulū quartū libri Geneseos nōnullos
enumerat. Sed gentiliū vanitas alios assignat: nos ad reliqua propere
mus: nam & li sine his nō edificet̄ ciuitas (ut ait Sapiens) non tñ sede
bunt sup̄ sellam iudicis: & testamentū iudicij nō intelligēt: nec palā fa
cient disciplinā & iudiciū: sed solum opationi artis vacabunt Non igit̄
Modi tū ingenuis & singulari ingenio p̄ditis adolescētulis (de quorū nume
ro unū te habeo) h̄e artes exercēde sunt. A christifidelibus insup̄ non
nullē quasi illitē & salutē cōstratē habent: maxime aut̄ theatrica: tē
tū ad multas eius species. Demū ex animo tuo nunq̄ discedat: quā
tum p̄ciosissimi temporis Reges principes Comites Nobiles Diuitia
rum affluentia splendentes & (qd̄ execrabilis est) Clerici diuino cul
tui mancipari in venationū inutili: laboriosa & piculosa arte amittunt
propter anferem quidē vilissimū: pauperimis viduis pupillisc̄ panē.

Tullius
primo of.

Tullius

Augusti
Tullius

Hierony

Phūs
Ecclesiā
Seneca
madia.

Gen. 4

in eccle
stico

Phūs

o. chico
Ecci. 6

PHILOSOPHIAE MORALIS

segetibus pullulante: quadrupedū tritura perimētes cōculcātesq; resti-
tuent. pculdubio eo loco q ipsi pauperissimi erūt. DIS. Nihilomāgis
in procerū caterua obtestor. MAG. Iuste. Sed nunc si liber pruden-
tię cōditiones enodabimus. DIS. Liber utiq; perplacetq;

De prudentia & partibus integralibus: & quō fu- tura scire possumus. Capitulū. xij. MAG.

Rudentię naturā nunc facilius intelligemus: si datę definitioni
p ipsius/etā diuisionē p oēs partes explicitā adiunxerim⁹. DI.

Augusti. a nobis agibiliū. MAG. Augustin⁹ quoq; li. 8. q̄stionū ait. Pruden-
tia est cognitio rerū appetendarū & fugiendarū. alludīt p oia li. i. de li-
bero arbitrio. Tullius vero. ij. Rhetoricę ait. Prudentia est rerū bona-
rū & malarū verarūq; sciētia. Sed iuriscōsultus in l. i. iusticia. pa. iu-
ris prudentia. ff. de iust. & iur. ita definit. Prudentia est diuināq; humanāq;
rerū noticiā iusti atq; iniusti sciā. DI. Idē si bene memi dicit in sti. eo
de pa. i. Sed de his satis: ad prudentię diuisionē pergamus. MA. Pru-
dētiā in partes integrales: potētiales & subiectiuas inuenio partitā.

DIS. Integrales q̄ & q̄t sūt. MA. Memoria Intellectus Ratio So-
lertia Docilitas Prouidentia Circūspectio & cautio. Tria ul̄tima pruden-
tiā integrāt ut est pceptiua. reliq; ut est cognoscitiua. DIS. Hęc latius
explana. MAG. Prudentiā esse circa cōtingentiā agibiliū: definitio
data in superiorib; indicat. Hōz autē cognitio si p̄terita sint: memoria di-
cit. si p̄ntia vel instātia intellectus notat. & frēq̄nt ex memoria nascit.
Nam in cōtingentibus agilibus ut plim futura sūt p̄teritis. ait
phūs. ij. Rhetoricę. Vnde prudēs arguit. Si talia talibus cōcurrētib; futurorū
hactenus accidere potuerūt: sic & nūc & in futurū accideat p̄nt. Sic em̄
Seneca. Sapiens docet dum ingt. Memēto q̄ ante te fuerūt. Et Seneca. Q̄ ui de
p̄terito nihil cogitat vita p̄didit. Vnde de prudenti Iuda machabeo sc̄i-
ptura testat: an viderat valida castra inimicorū/ victorias patrū p̄teri-
tas ad memoriā ruocans militū ait. memēto te quō salui facti sunt pa-
tres nostri. Rursus autē habita recta existimādo de fine: via memorię
& intellectus/ media in promptu inueniēda sunt p q̄ finis attingi possit:
& id fit p solertiā: q̄ ut ait Aristo. i. posteriorū/ est subtilitas inueniēdi
mediū in nō p̄specto tpe. inuētis autē medijs/ opus est ea debite posse
applicare ad finē: regulas uniuersales ad p̄icularia p̄ūgere & ex notis p
cedere ad noticiā nondū cognitōz: hoc p̄tinet ad rationē: q̄a v̄o nec
oia bñ cōsiderare possum⁹ occurrētia circa agibilia (qm̄ p̄icularia sūt)
ab alijs edoceri: p̄pue autē a senib; & expertis indigemus. Vnde &
Sapiens ait. In multitudinē p̄byterorū: id est seniorū prudentū sta: &
prudentię illorū ex corde cōiungere. Id autē fit p docilitatē q̄ quis disci-
plinabilis efficiatur: & aliorū consilijs acquiescit. Amplius futura q̄ cir-
ca agibilia occurrere possunt p̄spicere: & ad finē cum plēnib; cōue-

partes in-
tegrales
prudentię

futurorū
p̄cientia

Solertia

LIBER .XII. DE PRINCIPIIS

nienter ordinare necesse est: quod sit p. puidenciā quæ est futuroꝝ. nā p. terita aut actu p. sentia aliter ordinari nō possunt. Circūstātiæ etiā ne gocii prius inuentis & ordinatis in finē cōparari oportet: qd sit p. cir / cūspēctionē. Oportet demū etiā vitare impedimenta & cauere: ne vitia p. virtutibus se ingerant. quod sit p. cautionē. Hec octo sub cōpēdio i. scriptura cōmemorat dum ait. Gens absq. consilio est & sine prudētia utinā saperēt & intelligerēt; & nouissima p. uiderēt / saperēt sc; p. terita p. memoria intelligerēt / p. sentia p. intellectū / rationē / solertiā / & docilita tem ac nouissima p. uiderent: p. puidenciā circūspēctionē & cautionem Possumus em̄ nos cognoscere futura / saltē in suis causis. Deus autē ut in seipis: & quibus voluerit p. pphetiæ donum cōmunicare.

Deut. 32.

Bernhar.
sal. 48.
eliman/
dus.

Richardus

Aristote

Augusti

Gen. 2.

Thūs
Valerius
maximu

De prudentiæ partibus potentialibus quæ sunt

Εὐβουλία ὕψωμα συνέσις. & de dono consilij.

Capitulum decimumquartum. DIS.

Partes po
tentiales
prudētiæ

Eubulia

Bonum
consilij

Synesis

Gnomi

donum
consilij

Consequenter prudētiæ partes potēciales ediffere. MAG. Pru
dentiæ partes potēciales tres sunt: sc; Eubulia Synesis & Gno
mi. prudētiæ equidē principalis actus est recte p. cipere: de p. ci
piendis autē primū consiliari: dehinc iudicare oportet. Primū ad Eu
buliam. secundū ad Synesim & Gnomi p. tiner. Est em̄ Eubulia recti
tudo consilij ad finē bonū / p. vias cōgruas & tpe cōuenienti. unde Εὐ
βουλος. id est prudens siue bene consiliarius: & talis nec velox nec
nimis tardus & firmus esse debet. DIS. Cur autē addis ad finem
bonū? MAG. Quia cōsiliū bonū nullum esse p. tē si finis malus
in consiliando p. stituatur: aut ad finē viæ malæ inueniatur. Hoc ipsum
vocabulum insinuat: dicitur enim Eubulia ab eu quod est bonum &
α πο τοῦ βολη: id est consiliū quasi bonū consiliū. Non igit recte cō
siliatur latro ad latrocinium. quia finis malus. nec fur ut furto pauperi
succurrat: nā & si finis bonus sit (sc; pauperi subuenire) via tñ illicita est
per furā. ut testat beatus Augusti. & c. xiiij. q. v. Forte ita videre est i
aliis circūstātiis actus moralis. DIS. Synesis q̄ est? MA. Quæ
recte iudicat de consiliatis scdm̄ leges cōmunes: huius iudiciū iusticia
legalis exequitur. Gnomi autē recte iudicat de consiliatis si leges de
ficiunt. & huius iudiciū epikeia exequitur. ut q. furioso depositus
gladius reddendus nō est. Interdum etiā ex causis opo rret a cōmuni
lege discedere. Quoniam vero (ut ait Sapiens) cogitationes mortalium
timidæ / & incerte puidētiæ nostræ / indiger homo necessario in his q̄
ad salutem sunt / & rem publicam / ab altiori principio dirigat: a quo da
tur his qui sincere perunt donū consilij: per quod spiritus sanctus mo
uet hominē per modum salubrioris & ceterioris consilij.

**Prudentiæ partes subiectiue enumerantur &
prudentia monastica homini utilis & ne
cessaria comprobatur. Ca. xv DIS.**

PHILOSOPHIAE MORALIS

Estat ut prudentiæ partes subiectiuas edoceas. MAG. Prudentiæ species quinque solent assignari, scilicet prudentia monastica, Economica, Politica, Regnativa & Militaris. Prima necessaria est homini quantum ad se. Secunda homini ut familiam suam gubernet. Tertia homini ut se politici rectori debite subiiciat. Quarta ut quis rem publicam strenue regat. Quinta ut Civis bonum commune strenue defendat. DIS. Hasigitur species sub breuitate explanes. MA. Prudentia singularis homini necessaria est ad salutem: nam cognitionem sui docet sine qua (ut ait Bernhardus super Cantica) nemo saluatur. Vnde homo cum in honore esset non intellexit (scilicet seipsum) comparatus est iumentis in sipientibus & similibus factus est illis. Vnde & Helimadus scribit in templo Apollinis tale oraculum fuisse datum Ἰππὸν ἑσθλόν, hoc est nosce teipsum. Ex hoc nempe homo se humiliat: & unicuique quod suum est reddit: iuxta precepta legis naturæ & decalogi de quibus differendi locus hic non est. Hanc Richardus describit dicens. Monastica scientia est quæ sui curam gerens / cunctis sese erigit & exornat virtutibus: nihil in vita admittens quo non gaudeat / nihilque faciens poenitendum.

De prudentia Economica. & qualiter uxor sit regenda. insuper quibus uirtutibus mulier pollere debeat. Capitulum. xvi. DIS:

Rudentiam Economicam declares. MAG. Hac prudentia indiget qui familiam regere habet: prudentiam uero monasticam non negligat: nam qui sibi nequam est: cui bonus erit? In familia autem ut dicitur libro primo politico tres communitates necessariae sunt. viri scilicet & uxoris propter opus generationis. Domini & serui propter opus administrationis. Patris & filii propter perpetuitatem: quod fieri nequit si patri filius non succedit. Ad has communitates singula prudentiæ regimina accommodanda sunt. In primo eadem vir uxori suæ affabiliter coniungat: ne uita eius sit cum tristidat aut cogatur extraneis solatijs se immiscere: unde infamia facile posset incurrere. In correctione uero / aliter cum honesta / aliter cum contumace & supba oportet procedere. Secundo uir uxorem deceter tractet in ornamenta & alijs necessarijs. Non enim sicut ancilla: sed ut sodas tractanda est: quia non de pedibus: sed latere uiri est formata. Aliter autem est uxor cuius / aliter militis / aliter regis ornata secundum diuersitatem temporis & locorum. Ideo infelices Macedones phibis in rhetorica noiat: eo quod suis uxoribus illud praemitterent. Rursus Valerius maximus Romanos commendat: quia uxoribus de necessarijs prouidebant. Tercio uir uxorem sine zelotypia diligat, ne sibi continuam cordis anxietatem / & uxori uero seruandi fidei incitamentum praestet, qui secus ad uxores se habent / damna multa non scripto: sed experimento addiscit. Rursus autem uxor debet esse casta & pudica. / uerecunda / & taciturna / pia & discreta. Casta quidem esse debet ne uinculum matrimonii indiuisibile soluat: & ne illegitimi cum legitimi viro

LIBER :XII: DE PRINCIPIIS

Pudica in hereditate succedant. Vnde fornicatio mulieris periculiosior est q̄ vi
ri. Castitatis vero custos est sobrietas, unde ut ait Valerius Maximus
Romanis mulieribus usus vini olim ignotus erat. Sit & pudica q̄ ad
exterioris corporis gestus. Mulieris em̄ est (ut inq̄t Chrysostom⁹) do
mi philosophari & a discensibus se cohibere: nec nimis abusionis gūs
verecūda est mulier sine pudicitia, gratia aut̄ super gratia mulier sancta & pūdo
rata. Sicutiā verecūda, ne dicatur ei illud Hieremig. 3. frons mulieris
meretricis facta est tibi/noluit ei erubescere. Inverecunda q̄ppe mulier
attētare audet quod vir nō ppetraret. Verecūdie aut̄ signū est tacitur
nitas: q̄ est (ut ait Phūs) ornamentū mulieris. qd̄ laudatū inuenitur a
Sapiente. Mulier sensata & tacita nō est imutatio anime erudite. Sit in
pia discre super pia & discreta: ut familiā cum qua semper cōuersatur cōsuletur
ta. & pauperibus cū moderamine elemosynam erogando cōpatiatur.

Valerius
maximus
chrisosto.

Hieremi.

Phūs
Ecc. 26.

De Regimine seruorum & unde Seruitus orta sit. Capitulū. xvij. MAG.

Seruorū Ecūda cōmunitas familię est Domini & serui. Natura omnes
otus liberos genuit: fortuna aut̄ seruos constituit. Serui em̄ coepe/
runt ppter appetitus corruptionē/intellectus tarditatē & ten
poralium penuriam. Primū manifestū in Cham filio Noe: qui ppter
maliciā suam qua patris pudenda reuelauit: ideo ipse & posteritas sua
seruituti est deditus, sic rebelles & in bello victi mancipia/ quasi ma/
nu capta dicebantur: & ad sentiendū seruabant. Secundū cōueniēs est
nam intellectu tardi/ magis sunt robusti & ad onera sustinenda apti.
cōtrario corpore debiliores/ sunt magis sapientes: & ad regendum
alios abiliores. Tertiū cōmunissimū est. penuria nanq; rerū tempora
lium plurimos etiā honestos & ingenio pollentes seruire cogit: etiam
his qui serui sunt seruorū eorū/ id est peccatorū. Hos aut̄ cōsolatur di
uus Augustinus li. 4. de ciui. dei. c. 3. dicens. Bonus si seruiat liber est:
malus aut̄ si regnet/seruus est/nec unius hominis/ sed qd̄ grauius est
Dñorū et tot dominorū quot viciorū. Debent itaq; Domini ad seruos talipru/
ga seruos dentia uti/ ut sint in loquendo placidi: ne verbis durioribus exasperē
prudētia tur, unde Seneca. Qui in seruos suos irascit & crudelis est/ satis ostē
dit prātem ad alienos sibi defuisse. Seruis igitur hilarē te prestes (in/
quit) superiorē te colant potius q̄ timeant. Nimiā tamē erga eos fami
liantatē caueant: quia cōtemptū parit. Sint in remunerādo benefici/
ne necessitate cōpuli furentur. Sint & in mandando discreti: ne nimis
oneribus laborū grauent, unde & Dominus in lege eos die septimo
quiescere: & anno septimo liberos a seruitute iussit exire, cōtrario ser
uit debent esse fideles in cōmissis sibi a Dominis: ut bona eorū cōser/
uent. Sint intelligētes in pceptis: ut q̄ Domini moneant: recte intelli
gant: & q̄ intellexerunt cū obediētia exequant. sic em̄ erunt decentes
in obsequijs. nō em̄ decet seruū quod iussus est/ si possit/ caillationi/

gen. c. 9.

Augusti.

Seneca

Deu. 15.

menā
paulus
1. cor.

Apus
leges

Idem
canon

Deu.

Horat
Seneca
Aristo

Seneca
Ouidi
puer.

PHILOSOPHIAE MORALIS

bus suis protelare. Vnde dicitur. Non sit mihi seruus medicus: ppheta sacerdos. Medicus est si iussus afferte aquam frigidam: eam sanitati cōtrariam persuadet. Propheta est: si missus ad debitore: eum iam nō posse domi reperiri syllogizat. Sacerdos deniq; censetur: si quod inuitus facit: salutē animę cōtrariū arguit. Decentia autē in obsequio tunc seruatur: si nō modo corporis munditia / sed; & morę integritas custo-
 diatur: ne uxor: ne filij: & filię corrumpant. Nā ut ait Menander. Cor-
 rumpūt bonos mores colloquia praua. qđ & Apostolus approbat.

De regimine filiorum a patribus & pedagogis. Capitulum. xviij. MAG.

Eritia familię cōmunitas est patris & filij. Iure equidē naturali
 Ciuili & diuino pater circa filios sollicitus esse debet: ipsis mi-
 nistrando nutrimentū: qđ ad corporis necessitatē: & disciplinā
 quantū ad morū honestatē. Nam ut ait Appus. i. ad Timoteū. v. Si
 quis suorū & maxime domesticorū curā nō habet: fidem negauit. Pri-
 mū nec bruta quidē negligunt quantūcūq; ferocia: sed singula fili-
 os suos summo studio alunt: donec ad debitā perducta fuerint quantita-
 tem & robur. l. i. pa. ius naturale. ff. de iust. & iure. Crudeliores itaq;
 bestijs erunt qui liberis suis alimenta nō prestare: nec alimenta tan-
 tum prestare sufficiunt: sed & substantiā in hereditatē relinquere debent
 xvi. q. i. p̄dicator. & Appus ait. Non debet filij thesaurizare parētibus
 sed parentes filijs. Filius cū Patrem egentē cogitur alere. xxij. q. 4. c.
 Inter. Secundū rursus bestias p modulo suo imitari videmus: quo-
 niam educatos pullos ad mores & actus naturę & speciei suę cōueni-
 entes puocant. Hinc leo catulos suos ad predā ducit: Aquila pullos
 sup eos volitans: ad volandū puocat & sic videre est in singulis. Sto-
 lidior est igitur hic bestia: q filios suos si ad meliora studia inducere nō
 lit: saltem eos manuū suarū labores manducare: & artem qua ipsos
 enutrit nō edocet: sed ocian / taxillo: ludo questū querere / hic scor-
 tari: furari: latrocinari: tandemq; morte turpissima interire permittit.
 DIS. Heu qđ hęc stultitia nostra etatenō modo plebeos: verū ali-
 oris ordinis homines obcecavit. Sed dic queso summanim quādo & in
 quibus maximo pe filij a parētibus sint edocendi? MA. Ab in eun-
 te etate. Nā ut ait Horatius in epistolis. Quo semel imbuta recens ser-
 uabit odorē Testa diu. & Seneca libro de moribus. Educatio quidē
 & disciplina mores facit: & id sapit quisq; qđ didicit. Est em ut ait Ari-
 stoteles Consuetudo altera natura: seu alterat naturam: in hoc differē-
 rantū: q natura semp est: Consuetudo sepe. Hinc & Seneca libro secū-
 do de ira Educatio filiorū maximā diligētiā plurimū pfuturam de-
 siderat: facile est em animos teneros cōponere: sed difficile scinduntur
 vitia q nobiscū creuerunt. Et Ouidius in epistolis. Ars fit ubi a teneris
 crimē cōdiscitur annis. Quod & Salomon testatur. dicens: Adoldcēs
 o o iij

Parentū
 erga filios
 prudentia

LIBER XII DE PRINCIPIIS

iuxta viam suam graditur cum senuerit non recedit ab ea: nam & ab
 adolescentia omnis ætas ad malū prona est. Verū tamen in disciplina
 tenendus est modus etati cōgruens. Tractari equidē mollis etas im-
 becilla solet ait Horatius cui & Quintilianus alludit dicens. Ingenia
 puerorū nimia emendatiōis severitate deficiūt: nam & desperant/ & do-
 lent ac novissime oderūt qđq; maxime nocet/ dum oīa timeūt nihil co-
 nantur. DIS. Manifesta sunt hæc. Nūc in qbus instituendi sunt ape-
 rias. MAG. In arte/ moribus/ iudis & societate. Ad primū monet cē-
 sor morū Cato. Si tibi (inqt) sint filij/ nec opes: tunc arribus illos In-
 strue quo possint inopē defendere vitā. Et rursus. Disce aliquid nam cū
 subito fortuna recedit/ Ars remanet: vitāq; hoīs non desunt unq;. Vñ
 & Octavianus Augustus liberos suos in omni arte fecit eruditū: ut si
 qñ ad egestatem venirent/ haberent unde honeste vīuerēt. In mori-
 bus vero: ut cibum & potū parce sumant/ passionesq; refrenēt. Ex ci-
 bo nempe & potu supfluo naturam in principiis vitalibus enervant:
 ingenia perdūt fiūt lascivi/ rixosi/ in verbis procaces/ & in sensu pprio
 pertinaces. Singulis tu causas naturales reddes/ si tantillę etatis & vini
 pastusq; supflui naturas attenderis. DIS. Verum: nec in his te ia-
 rius imorari volo. Sed dic oro per ludos qđ intelligis? MAG. Nō
 illū qui fortunę innidit/ ut ludus chartarū/ taxillorū &c. nam hi ludi
 non modo lege diuina sunt inhibiti/ sed etiam impialibus coercendi
 Sed eum ipsum exerceant quē Philosophus in politicis necessarium
 asserit in vita humana. Et est quedā deductio p quā vitantur tedia vi-
 te/ inertia corporis & pronitas ad lasciviā. Ociosi nāq; ellē nō possunt
 Non autē semp in disciplinē sumō rigore tenendi sunt: ne deficiant:
 nam quod caret alterna requie durabile nō est. Ludis igitur honestis
 animi & corporis exerceant: ludis quidē animi/ audiendo hīstorias/ fa-
 bulas honestas &c. ludis quoq; corporis/ currendo/ saltando/ sagit-
 tando & alijs que mēbra abilitant: & animū mala cōtagione nō illa/
 queant. DIS. De societate qđ affers? MAG. Societas prava ut
 pestis fugiēda: bona vero amplectēda est. Nā ut testatur Propheta re-
 gius. Cū bonis bonus eris: cum pueris puereris. Et si una ovis mor-
 bida totū gregē inficit: multo magis prava societas teneros animos
 molles & impressioni dispositos facillime ledit. Heu sine scriptura hoc
 cōfirmat crebra experiētia. Societē igitur filij honestis: & sumō stu-
 dio educant in disciplina & correctione dñi: ut ea quę fidei sunt & ad
 cultū Dei vñinent teneris inhiant annis: cū cito sunt creduli/ nec rōes
 querētes Nō autē Deo tantū: sed & patribus & senionibus reuerenti-
 am noscant exhibere. nam filius cōtumax & inobediēs a Mose iussus
 est lapidari & alibi: coram cano capite cōsurget/ & honora psonā senis.
 In cura itaq; & correctiōe filiorū Parentes sint solliciti ne cū Helisacer
 dote iusto dei iudicio subita morte occumbant. Pedagogis quoq; ea
 ipsa & longe amplior cura/ studiū/ & industria habēda est. Alia tamē

gen. 8. 12.
 q. 1. oēs.
 quilian⁹

Cato

philis poli
 dico .8.

psal. 17.

ad Ephe.
 quinto

Deuter. 21. Le. 12.

1. Regū. 4
 de Simo.
 c. licet hōi

6. Ethic.
 priap

claudia

Tullius
 Deut.
 & .17.

Ibidē.
 & .24.
 Exo. 2.
 & .23.
 Deut.
 Deut.
 Sapiē.

Augu-
 23. q. 1.
 6.

PHILOSOPHIAE MORALIS

tirca ingenia/ingeniorumq; ad militiam spiritualem aut civilem assumendorum ratio est. De quibus in alium tractatum prolixior sermo seruandus est: nunc ad prudentiam politicam transeamus.

De Prudentia politica regnatiua. & ea quæ est in subditis. Capitulum. xix. MAG.

6. Edif.

principis ē

claudian^o

Ristoteles politicæ prudentiæ duas species esse voluit: Architectoriam in principe/ & politicam in subditis. DIS. Architectoria quæ est? AAG. Ea quæ dicit regnatiua siue legis positua. Principi namq; incumbit deo placere: populo pposse satisfacere: reipublice puidere: & rectas leges condere. Per primū ppli timorē & reuerentiā acquireret. ut patet de Salomone libro Regū. iij. c. 8. & 9. Vnde & Claudianus. Cū ponit orbis regis ad exemplū: nec sic inflectere sensus Humanos edicta valēt q̄ vita regētis. Mobile mutat ē semp cū principē vulgus. Per secundū amorē & dilectionē populi sibi conciliabit. non em̄ quispiā contra regem murmurabit: si ipsum oēs non nimis seuerū/prudentium cultorē beneficentium retributorem/ & delinquentibus punitorē æquū videbunt. Per tertium & quartum reipublicam integrā conseruabit: ne deficiente annona populi inedia deficiat: aut a quopiā calūniā sustineat. DIS. Nunc de politica pauca addas.

Prudentia
Politica
architecto
ria.

Tullius

Deut. 16.
& 17.

Ibidē. 23.
& 24.

Exo. 22.
& 22.

Deut. 24.
Deut. 26

Sapiē. 8.

MAG. Prudentia qua subditi nouere principi obedire: & ciuib; cō uiuere cōmune nomē retinuit: & politica dicta est. Suur autem ut de scribit Tullius libro primo de officiis in republica personæ simplices. Iu dices scq; siue Magistratus Ciues/ & peregrini, ut etiam clarius expressit scriptura in lege. Mosi. vnde & magistratib; ait. Iudices & magistrat^o cōstitues in omnib; portis tuis (antiqui em̄ solebant iudices causas in portis ciuitatis audire) ambigū autē causę & arduę ad unū tantū sum mīsc; sacerdotē referebant. De ciuib; statuit ne se in puiis rebus molestarent dicēs. Ingressus vineā proximi tui/ comedas uuas quantū tibi placuerit: foras autē ne efferas tectū. In mutuo nec usuras nec pignus reciperent pcepit: nec etiā importune exigerent. De peregrinis vero ait aduenā non cōtristabis neq; affliges eum. Mandauitq; tertio anno de cīmā fieri p peregrinis pupillis & viduis. DIS. Mira unq; attingens a fine usq; ad finem fortiter & omnia disponēs suauiter. DIS. Reliquum est ut prudentiam militarem percurramus.

Politica

De Prudentia militari: & his quæ militem ornant. Capitulum. xx. MAG.

Augusti.
22. q. 1. no
u.

Militaris prudētia est operis bellici/ ordinata ad defensionē boni cōmunis ut pax habeatur. Ob hanc equidē causam tantum bellū gerendū est De hac Prudētia multi dissensimē scripserūt prudentia atramē nō tam lectione q̄ exercitio addiscit. Vnde tamē videat bonus militaris

oo iij

LIBER :XII. DE PRINCIPIIS

miles ut in primis deſiſſa quo fortitudinis donū accepit bñdicat: pura
intentione pugnet hoſtibus fidem ſeruet: victis quoq; miſericordiā p̄ter
ſic em̄ Auguſtin⁹ Bonifaciū inſtruit: Et ſanctus Ioan. baptiſta mili-
bus regulam ſtatuens dicit: ſeminē cōcutias: neq; calumniā facias:
& contentū eſſe ſtipendijs veſtris. Lucæ .iii. Bernhar. inſup ſcri-
bens ad milites templi: nō mediocriter corripit eos qui ſe & equos le-
rico operiunt: haſtas / clipeos / ſellas / frenas / & calcaria depingunt: au-
ro argentoq; ornant. Militaria inquit ſunt hec, inſignia: an muliebria
potius ornamenta? Nunq; forte hoſtilis mucro reueretur auri gē-
mis parceret: ſerica penetrare non poterit & alibi. Vtilior eſt in cōſpectu
lorica ferrea q̄ ſtola linea. Hinc & Pericles phīs ait. Non pictura: nō
aurū: nō lapides: ſed ſcutum diuiſum: fracta galea: gladius hebes: fa-
cies vulnerata cedunt militibus ad ornātū. DIS. Sed qui tāta luſſer
re poſſunt? MAG. Non effeminati & in delicijs aſſueti: ſed hi tñ de
quibus Vegenius loquitur: qui ſub diuo & labore nutriuntur: ſolem
patientēs: umbrā negligēs balneorū nescit: delicijs ignari: & parco-
cibo contenti. DIS. Heu q̄ rarum phenice in terra noſtra ſimiliſimū
eſt hoc militiē genus. MAG. Eos itaq; reliquentes perſequi: ad vir-
tutum diuiſionem redeamus. DIS. Haſtenus de intellectualibus
diſſertum eſt: nunc ordo exigit ut morales addeamus.

**De virtutibus moralibus in generali: & quare inter
has quattuor cardinales dicunt. Ca. xxi. MAG.**

**Virtutes
morales**

Orales virtutes ſunt quæ appetitū inclinant ad actus licitos &
m honeſtos. Mos em̄ inclinationē vel etiā conſuetudinē ad aliqd
agendum importat. DIS. Num etiā iſte certo numero com-
pleſtuntur? MAG. Enā ſili. Duodecim em̄ a phō enumerantur ſc̄z
Prudentia Juſticia Fortitudo Temperantia Manſuetudo Liberalitas
Magnificentia Magnanimitas Philoſomia Veritas Amicitia ſive affa-
bilitas: & Eutropelia. Alię q̄cunq; ſunt ad has reduci habent. ut pate-
bit in p̄ceſſu. DIS. Cur inter intellectuales habitus prudentiā enu-
meratā etiā moralibus p̄ponis? MAG. Prudentia ſc̄dm eſſentiā in-
tellectualis habitus eſt: ſc̄dm materiā vero moralis. Preponit autē q̄
teris: quali mater iuxta c. p̄ſentium. ſ. q. v. ubi dicit. Diſcretio id eſt pru-
dentia mater eſt virtutū. Ad hanc etiā & tres in ordine ſequentes q̄ ſūt
Juſticia Fortitudo & Temperantia omnes alię reduci habēt. Hinc iſte
quattuor principales & cardinales dicuntur: quia ſicut in cardine ianua
vertitur / clauſit & aperit: ſic in his virtutibus cor humanū vertit ſc̄dm
rationē ut vidis clauſat: & bonis actibus aperiat. DIS. Moralium
igitur tractatū q̄todus aggrediamur: & cor noſtrū his cardinalibus imit-
eamus. MAG. Omnis virtus moralis eſt vel circa actum interiōrē
dirigendum ut prudentia: vel circa actum exteriōrē ad alterē ut juſticia
vel circa paſſiones ſupra enumeratas. ut certe omnes: ſic patet illud.

**cardinales
virtutes:**

Auguſti.
Ioa. bap.
Bernhar.

Auguſti

Vegetius

Inſti. c.
iuſt. 8.
tur. p.
ff. eo. l.
juſticia

PHILOSOPHIAE MORALIS

Ouidius de ponto Ouidij. Tendit in ardua virtus. DIS. Num & moralium rationes singillatim prosequi intendis? MAG. Etiam. DIS. Primum igitur de prudentia differas.

De Prudentie contrarijs: quæ sunt imprudentia/Astutia/Dolus/Fraus/Precipitatio & similia. Capitulum. xxij. MAG.

Augusti. Prudentie definitione & diuisione & partium declaratione paulo antehac digessimus: nec superest nisi ut de vitis oppositis pauca addamus. Nam ut Augustinus ait mens regni virtutū adipi/ si nō potest nisi prius excussent iugum vitiorū. DIS. Probe. MA. Prudentie in cōmuni opposita est imprudentia: qua hō diuertit se a re gulis quibus ratio prudentie rectificat. Prudentia insup carnis. Astu/ tia dolus & fraus: nimia sollicitudo inconstantia & negligentia/ p̄cipi/ ratio & Inconsideratio: prudentie aduersa sunt. Prudentia em̄ finē bonū Prudentia carnis Astutia crapulosus carnis curā tm̄ intendit. Prudentia ad finem bonum vias bonas inuenit: astutia malas & apparentes excogitat. Prudentia vias bonas inuentas fini p̄concepto verbo & facto applicat: dolus vias ma/ las excogitatas verbo quidē/ Fraus autē facto fini malo eisdem vias adiungit. sic quod astutia excogitat: dolus & fraus exequuntur. Ma/ xime autē in acquisitione temporalium circa q̄ etiā fieri habet nimia solli/ citudo. Prudentia constanter & diligēter consiliata & iudicata in sp̄cipi/ endo exequitur. per inconstantia vero & negligentia hæc eadē obmit/ tuntur. Prudentia p̄ Eubuliam recte & ordinate consiliatur: econtrario p̄cipitatio per p̄cipitationē ex impetu voluntatis & passionis ordinatum cōsiliū Inconfide/ negligitur. Prudentia per Synesim & Gnomin de consiliatis vera iu/ rano. dicat/ econtrario p̄ inconsiderationē non intelligēdo ea ex quibus re/ ctitudo iudicij pender male iudicat. Quæ autē alijs partibus prudentie contrariantur: uno noīe imprudentia noīantur. Hæc sunt q̄ de vitis pru/ dentie oppositis scire opep̄cium est. nunc iusticiam percurramus.

De iusticie definitionibus & contrarijs vitis. Capitulum. xxij. DIS.

Augusti. Iusticia qd est? MAG. Iusticie acceptiones duę sunt. Prima i ut p̄ legis imperiū ordinat act⁹ oīm virtutum ad bonū cōe: & iu/ sticia legalis dici solet: p̄ eā nāq̄ hō concordat legi ordinati act⁹ oīm virtutum in bonū cōe. sicut charitas ordinat oīa in bonū diuinū. De hac dicit q̄ sit oīs virtus. Secunda acceptio iusticie est prout equalitatē constituit in his q̄ sunt ad alterū. Hæc a iuriconsulto sic definitur. Iu/ sticia est constans & p̄petua voluntas/ ius suū unicuiq̄ tribuens. Iusticia est voluntas est id est voluntatis habitus siue qualitas: constans & p̄petua: nam operans p̄ virtutē operatur Imobilit̄er quantum ad p̄positū.

Institi. de iust. & iur. pa. 1. ff. eo. l. iusticia

Iusticia

LIBER. XII. DE PRINCIPIIS

Vnde ut quis iustus sit oportet q̄ habeat ppositū pperuo seruandū iusticiā: & in illo firmiter pmaneat: ideo additur constās. & sequit̄ tribuēs unicuiq̄. Deo sc̄ & homini. Ius suum id est rē iustā ipsi debita. Accipitur em̄ hic ius nō p habitū qui est ars boni & equi: sed p re iusta. Et ph̄s iusticia est habitus a quo habentes operatiui sunt iustoz sc̄m electionē iusti. Ambrosius quoq̄ vir sanctus in libro officioꝝ sic eā definit. Iusticia est q̄ unicuiq̄ qd suum est tribuit: alienū nō vendicat: utilitatem ppr̄ā negligit ut cōm equitatē custodiat. DIS. Ex his accipio materia circa quā iusticię esse operationes & res alteri ab altero debitas: de vtr̄s autē oppositis quid ais? MAG. Iusticia ppr̄e nō habet extrema maliciosa: sed habitū cōtrariū qui dicit̄ iniusticia. Ex trema assignant̄ quantū ad actū ut iniustū facere: & iniustū pati. Hoc ppr̄e malum nō est: nisi in agente: aliud autē fieri potest nō ex habitu iniusticię sc̄z si nō fiat ex intentione: sed ex negligentia vel passione. Ex intentione iniustū q̄s facit. si ius suum unicuiq̄ nō tribuit: aut iniuste iudicat: vel quia rectitudinē iusticię p̄mittit. ut in iudicio pueri & in iusto: vel quia nō subiectos iudicat ut in iudicio usurpato. Vel quia in iudicādo certitudinē rationis nō habet. ut in iudicio suspicioso & temerario ex indicis leuibus inuidia aut ppr̄a malicia p̄cedente: quę latius deduci possent. DIS. Intellico venuntamē nunc magis partū iusticię (si quę sint) explanationem audire affecto.

De partibus iusticię subiectiuis: quę sunt iusticia cōmutatiua & iusticia distributiua: in qua vituperat̄ personarum acceptio. Capitulum. xxiij. MAG.

iusticia cōmutatiua iusticię partes trifaricę sunt: subiectiue sc̄z integrales & potentiales. DIS. Subiectiue quę sunt? MA. Iusticia cōmutatiua & iusticia distributiua. Cōmutatiua equalitatē in cōmutationibus inter duas singulares psonas seruat in p̄portione arithmetica ut puta t̄m sit p̄cium quantū valet res empta &c. Sunt autē cōmutationes multiplices: q̄dam em̄ sunt voluntarie: quędam inuoluntarie. Voluntarie ubi amborū interuenit consensus: ut emptio/vēditio/conductio/locatio/cōmodatio/mutuidatio &c. In quibus neglecta iusticia cōmittuntur fraudulentę multiplices & usurę: q̄ rectificari debēt periusticiā restitutionis via. Inuoluntarie cōmutationes sunt in quibus alter non consentit: sed leditur verbo vel facto. Verbo quidē in iudicio vel extra iudiciū. In iudicio p iudicē/accusatorē & testē. Extra iudiciū autē p contumeliā: si quis eā q̄ sunt contra honorē alicuius in noticiā ipsius & aliorū deducit p detractionē quidē si ista fecerit occulte: ut de roger alterius phamę p susurratōnē/si p hęc intēdit occulte amicitia separare: p maledictionē/si alteri malum intendens imp̄catur p derisio nē: semp̄ verba & cachinnos alium erubescere facit: per subfānationē si idem facit naso rugato. In facto autem alter ab alio leditur in re vel

Ph̄s
Ambrosi

Aristote
s. Ethic.

cōmuta/
tiones vō
innarię

inuolun/
tarię.

Tu

PHILOSOPHIAE MORALIS

persona. In re quidem; per furū in occulto / & per rapinā in publico
In persona vero ppria vel coniuncta: ut puta uxore / aut liberis: p ho-
micidium / muilationē / verberationē / aut incarcerationē. Has omnes
cōmutationes equare habet iusticia cōmutatiua saltē restitutionis via

DIS. Iusticia distributiua q̄ est? **MAG.** Per quā bona cōmunia
iuste distribuuntur non tñ equalitatem quantitat̄is q̄ est arithmetica;
sed equalitatē pportionis: quē est geometrica custodit. Non enim bo-
na cōmunia equalia sunt: nec ciues equales. oportet ergo distribuentē
merita & conditiones uniuscuiusq; accipiētis attēdere: & respectu illo-
rum bona illis diuidere: aliter strenue bellantibus: aliter formidolos
aliter magistratibus / aliter plebeis. Verū tamē p maxime cauēda est in
talibus personarū acceptio: quā fit cum aliquid alteri datur propter
aliquid quod nō est causa nec facit ad causam / propter quā accipiens
tali dono dignus sit. ut in collatione beneficiorū: si consanguineo mi-
nus idoneo conferantur. In exhibitione reuerentię: si diuites ppter di-
uitias solum honorentur. In executione iudiciorū: si pauper supprima-
tur / & potentior eidem contra equitatem preponatur.

Iusticia di-
tributiua

personarū
acceptio

**De partibus integralibus iusticię: quę sunt facere
bonum / & declinare a malo. Et insup de partibus
potentialibus eiusdem. Capitulum. xxv. DIS.**

Remissorū ordo nunc expostulat ut partes integrales iusticię vi-
deamus. **MAG.** Partes integrales iusticię sunt facere bonū
& declinare a malo: & alio noīe dicitur Innocētia. Iusticia nem-
pe equalitatē cōstituit in his q̄ sunt ad alterū. & hoc faciendo / bonum
scz alteri debiti. Et constitutam equalitatem seruat declinando a ma-
lo alteri nociuo. Primū videtur p omissionē boni debiti. Secndū per
transgressionē mandati prohibentis malum alteri inferre. **DIS.** Ma-
nifesta sunt hæc: transeamus ad alia. **MAG.** Quę restant virtutes
sunt annexę iusticię: quę ipsius dicuntur partes potentiales. ut sunt re-
ligio / pietas / obseruantia / obedientia / vindictio / poenitentia / gratitu-
do / veritas / fidelitas / liberalitas / amicitia / siue affabilitas / epikeia: & si
quę alię sunt q̄ ad dictas reduci possunt. **DIS.** Num & de his pauca
saltē in medium ferre dignaberis? **MAG.** Ia dicta explanare altio-
ris disciplinę est. Theologię scz: at vero quia pauca petis: tibi morē ge-
ram: & harū descriptiones cum enumeratione partū pandam pmissio
ordine retento. **DIS.** Primū itaq; de Religione tractandum venit.

partes inte-
grales ius-
ticię

partes po-
tentiales
iusticię

**De Religione & vitijs oppositis quę sunt Super-
sticio tentare Deum / Periurium / Sacrilegiū & Si-
monia. Capitulum. xxvi. MAG.**

Eligionē p̄tinere ad iusticiā definitio indicat. nā eā definitio ait
Tullius. Religio virtus est q̄ supiori cuidā naturę quā diuinā

Religio

Tullius

LIBER XII DE PRINCIPIIS

vocant curam ceremoniarum vel cultum asserit. Per curam actum interiore religionis inquit; qui est deuotio / & oratio. Per ceremoniam inuenerunt ipsius exterioris; qui est adoratio. Religio enim cultus dei est quod grece latría / eusebia vel theusebia dicitur. ut ait Augustinus li. x. de ciuit. dei. c. 1. & consistit in cognitione / dilectione & debita subiectione dei: hoc est quod in Enchiridion dicitur / Fide / Spe / & Charitate colimus & hoc (ut testatur Guilielmus) fit corde per deuotionem & ordinem mentalem. ore / per ordinem vocalem. corpore per adorationem id est genuflectionem / prostrationem vel inclinationem. ope per oblationem / primicias / decimas / sacrificia / & sacramenta &c. DI. Opposita religionis sunt. MA. Superstitio & irreligiositas: illa quidem per excessum / hæc vero per defectum. Superstitio nempe cultum dei vel creature exhibet / vel deo: modo tamen indebito & prohibito: ut puta per ceremonias legis mosaicæ. de spiritibus superstitionis circa finem li. 7. nonnulla deducuntur. DI. Memini. Sed irreligiositas quod dicitur. MA. Quidquid ad contemptum vel irreuerentiam dei & rerum sacrarum fieri potest Dei quidem per contumaciam / & perjurium: nam qui deum per verba aut facta tenet / de ipso scientia voluntate & potestate dubitat: itaque deficit: quia deum vera fide non colit. Si vero quod in periurio deum testem fallitatis aduocat / de ipsius sapientia & iusticia hæsitat. Rerum autem sacrarum irreuerentia fit per sacrilegium: & Simoniam. Sacrilegium quid est: si violentia in personam sacram / locum sacrum vasa sacra / aut res ad sustentationem sacrarum personarum ordinatas committitur. Simonia autem est studiosa voluntas emendi & vendendi aliquid spirituale / aut spirituali annexum / & fita manu: ut dando pecuniam pro obsequio beneficio. ab obsequio: ut dando beneficium spirituale pro obsequio corporali. a lingua: ut conferendo ecclesiam indigno ad preces alicuius

De Pietate / obseruatione / quæ & dulcia de obedientia & gratitudine virtutibus religioni coniunctis: in eo quod cultum debitum Parentibus / superioribus & benefactoribus exhiberi voluit. Capitulum. xxvij. DIS

Pietas

Iteras autem quod est. MA. est (ut inquit Tullius) per quam sanguine coniunctis / patrique beniuolis officium & diligens tribuitur cultus. & hoc quidem propter esse & gubernari: quod a parentibus & a patria participamus. Quia vero deus sumus parens est & gubernator / nonnullumque pietas per dei cultum accipi solet. ut patet per Augustinum li. x. de ciuit. dei. c. 1. Et quia consanguinei ab eodem parente processere teste Philo li. 8. ethicorum ideo nomine consanguineorum parentes / & nomine parentum: etiam consanguinei intelliguntur / nomineque patrie coniuncti continentur. DIS. Parentes esse colendos quantum preceptum decalogi indicat: ubi ideo fortasse longeuias vite promittitur: quia illis cultus exhibetur a quibus nobis vita communicatur. MAG. Probe. Consistit autem parentum cultus in reuerentia / obedientia / & necessitatis cura. DIS. Extrema pietatis quæ

Tullius

Augustinus
Aristoteles

PHILOSOPHIAE MORALIS

sunt? MAG. q̄ a medio recedunt: per excessum quidem / si parentes
 deo in dilectione pponimus. per defectū vero si intuitu dei parentes
 etiam in necessitate constitutos relinquimus: intrando scz religionem
 Thomas nam hoc non expedit secundū sanctū Thomā. Si autem parentes
 1a. 2e. q. c in necessitate nō sunt / licitū est et pietas. teste diuo Hieronymo in epi
 1ar. 4. stola ad Eliodorum. per calcatū inquit perge patrē: per calcata perge ma
 Hierony. rent ad vexilla crucis: quola summū pietatis genus est in hac re fuisse
 crudelē. Amplius aut cum psonę in dignitate cōstitutę gubernandis
 & disciplinę nostrę cura gerant / Patres nō inepte dicunt. Ideoq; & ip
 sis cultus qdam exhibēdus est: quē virtutes obseruāria / & obediētia
 Guilhel. continent. Est em̄ secundū Guilhelmū Parisiē. Obediētia obtempe
 Tullius rantia s̄m regulā sacre scripture maioribus qbuscūq; debita. Obserua
 tia aut ut Tullius ait. est p quā homines aliq dignitate pcellēs cultu
 Philo. & honore designant. Hic cultus Dulia dici potest. Dulis em̄ dicit ser
 uir? p quā exhibet honor superioribus. Honor aut ut ait Aristo. x. Eth.
 est exhibitio reuerētię in signū virtutis. virtutis qdē in honorato: vel in
 eo cuius vices gerit exnūs. Hinc & plati vicioli honorari possunt: im
 1. Petri. 2. mo ad hoc princeps Aplos Petrus admonet dicēs. Subditi estote &
 sequi. non tū bonis & modestis / sed etiā discolis. Ex pcedētibz fa
 cile est & illis p̄tutibus cōtraria assignare. DIS. Facillimū. MAG
 Sicut aut p̄tutibus per pietatē / superioribus per obseruantia & obedi
 entiam quē debemus honorē reddimus: sic bñfactoribus per gratitu
 Tullius dinem vices repēdimus. Est em̄ gratitudo s̄m Tullii qua amicitia
 & officiorū alterius memoria & remunerādi voluntas cōtinet. Norā
 Seneca ter aut de memoria mētiōē facit nam ut ait Seneca li. 3. de bñficijs. in
 gratus est q beneficiū se accepisse negat quod accepit. Ingratus est q
 dissimulat. Ingratus est qui nō reddit. Ingratissimus omnium qui est ob
 litus. Volūtas aut in definitiōe data ponit. nam idem ait. Gratitude
 est minus grata si sit coacta. Est aut in reddēdo bñficiū sumope cauē
 dum / ne citius reddat: aut plus debito differat. nā in his extremū est
 gratitudinis p excessū. Sicut in nō reddēdo alteri extremū est (ingra
 titudo scz) per defectū. Plura de gratitudine & eius p̄tutis induci pnt:
 q̄ epitomatis breuitas excludit. Verūtn id adijciendū utilissimū est: ut
 aposto. 1. ad Corin. 4. qd habes qd non accepisti? qd diceret: nihil. In
 1. thess. v. omnibus igitē gratias agite alio loco docuit. DIS. Nūc vindicatio
 nem exponas.

De vindicta / Crudelitate / & negligentia vitis op
 positis De poenitētia & epikeia. Ca. xxviij. MA.

Tullius Indicatio (auctore tullio) est p quā vis seu iniuria & omne qd Vindicta
 obsecrū est id est iniuriosum defendendo & ulciscendo p pul
 sacur. Necessaria est hec virtus in potestate cōstitutis: verumtn

LIBER XII DE PRINCIPIIS

opere preceptum est ut intentio vindicandis feratur principaliter ad bonum per vindictam percutiendum videlicet vel ad emendationem peccatis vel salutem / adhibitionem eius / & quietem aliorum: iusticie conseruationem & dei honorem nam ut ait Applus Minister dei est quicumque vindex est in iram ei qui malum facit / & hoc acceptum a deo patet: & iam dicta intentione. quam qui alia intentione vindicat non vindictam quae virtus est / sed alterius eius exitum / quod sequitur siue crudelitas dicitur exercet. Sic qui negligens est corrigendo subditos: alterius eius extremum amplectitur / quod negligentia dicitur. Quia autem propria auctoritate vindicare presumit / sibi usurpat quod dei est. Attenim dominus, Mihi vindicta / siue mea est ultio / & ego retribuam eis in tempore. Huius virtuti altera coheret: quae penitentia dicitur: non ea quae laetamentum est: sed quae virtus moralis est. Sicut enim vindicta moralis in alijs punit: sic penitentia in seipso malefacta corrigit. Est enim ut ait Augustinus quidam irascens vindicta punit in se quod dolet commississe. Euenire solet autem sepius ut in ulciscendis & vindicandis iniurijs / de quibus prudens consilium habet / leges expresse non sint: propter casus speciales de nouo emergentes. Necessaria est igitur virtus prudens circa hominum directionem. DIS. Tenacis es memorie si etiam meministi virtutes quando iudicium gnomini exequente ibidem expressas. DIS. Memini, nam epikeia est nomen eius. MA. probe. DIS. hic ne latius de hac differere contendis? MAG. Non est necessarium: nisi fortasse eius descriptio pretermissa sit. Est enim epikeia habitus directivus legis / ubi lex deficit propter aliquem casum particularem. Nonnunquam etiam verba legis permittit, si in conueniens sequitur: & attendit ad intentionem legislatoris quae semper est ad utilitatem reipublicae. Ideoque argui non potest per regulam iuris quae dicitur. Certum est quod is committit in legem quae verba legis amplectens contra legis non voluntatem DIS. Sed dic quidam unde hoc nomen habet? MA. Ab epico quod est supra & ἑπικειν iusticia. DIS. ad alia stilum verte.

De Veritate: Mendacio: Iactantia: Ironia: Similatione & Hypocrisis vicinis veritati oppositis. Capitulū. xxix. MAG,

Vicini sequitur inter virtutes iusticie coniunctas veritas dicitur: una de virtutibus moralibus. DIS. Huius definitionem afferas. MA. Veritas ut Tullius ait. Est per quam imutatae sunt / aut ante fuerunt / aut futurae sunt dicuntur. In actibus quippe humanis quibus homines verbo factoque communicant medium tenere laudabile est. Qui ergo nec verbo nec facto maiora vel minora de seipso dicit aut recognoscit quae sunt / verax dicitur a veritate virtute iam definita. Sub hac simplicitas ut excludit duplicem cordis & dolum super & Fidelitas: quae consistit in reddendo promissa continetur Verum ut ait Isidorus in malis promissis fide rescindere licet, nec tamen veritas est in dictis de seipso sed etiam de alijs ut

applus ad
roma. 17.

Deut. 32

Augusti.
de pe. dis.
3. pa. pnia,

l. non dubi
C. de. leg
de regulis
jur. li. 6.

Tullius

Isidorus
22. q. 4. in
malis.

crudelitas
negligentia

penitentia

Epikeia

Veritas

Simplici
tas.
fidelitas.

PHILOSOPHIAE MORALIS

data inuit definitio. q̄ communis est. DIS. Extrema autem q̄ sunt

MAG. Iactantia & Ironia siue irrisio. Hic iactator & irrisor vel iron
dicunt q̄ dictis laborar̄ vicijs. Iactator maiora de se verbis & factis in
git q̄ sint in eo/aut ppter gloriā aut lucrū aut quia talis est. Iron vilis
& minora de se dicit q̄ in eo existant: vilis nempe/que in se nō cogno
scit de se dicit: & maiora que in psona sua scit de seipso negat. Nō est
igit Iron qui vilis de se dicit q̄ in se cognoscit: aut maiora obriciens nō
tñ negans minora: q̄ eā in se scit dicit. Quia vero dictū est veritatē
etiā ad extranea pertinere: s̄m hoc aliud opposuit cōmunius iā dicta in
cludens eidem assignat. DIS. Quod? MAG. Mendaciū quod

Iactator.

Iron

mendaciū
triplex

Similario
Hypocri.
lis.

32. p. 2. ca.
ualem.

Augusti.
12. q. 2. pri
mum.
Thomas
22. 25. q. c.
xi.
Hierony.

sus. officiosum: qd sit unitatis causa Et pnciosum: qd sit animo fallē
di alterū ut ei noceat. sub his cōtinent octo spēs ab Augstino li. cōtra
mendaciū enumerate. Similario q̄ mendaciū est in exteriorū signis
factorū consistens s̄m Thomā. sub hac etiā hypocrisis cōtinet: q̄a simi
latio quēdā est q̄ quis fingit se psonā alterius. ut peccator fingit se p
sonam iusti. Est tñ quēdā similitio q̄ interdū est utilis. ut ait. s̄ Hiero/
nymus. ut q̄ Christus se lōgius ire sinxit discipulis cū ibus in Emaus.

De amicitia siue affabilitate: Discolia & Adulatione. De Amicitia & generibus ac proprietatibus eiusdē Ca. xxx. MAG

Abitus autem quo se aliquis delectabilē alijs verbis factis ve
h exhibet: in his que seriosē sunt: Amicitia vel magis propriē af
fabilitas dicitur. Hinc amicus siue affabilis: qui cunctos grate
alloquitur ut eos delectet & neminē contristet: scit em̄ conformare
se moribus diuersorū. DIS. Extrema huius q̄ sunt? MAG. Pla
ciditas & discolia. Nā qui affando abundat tñ ut delectet/placidus
est. Si autem hoc causa lucri faciat/ blanditor siue adulator dici solet.
Qui aut affando deficit/neminē verbis aut facto delectat/quinimo
eos cū q̄bus cōuersatur cōtristari non veretur: litigiosus siue discolus
recte notatur: nec homo dici meret. Est em̄ homo naturaliter aīal so
ciale. societas aut sine affabilitate conseruari negr. DIS. Qua rōne
illos virtuosos asseris q̄ affando hoībus placent: cum scriptura huius
cemodi reprehendat: ait em̄ regius ppheta in psalmo. li. Deus dissi/
pauit ossa eorū qui hoībus placent: & Sapiens. ante sermonē nō lau
des viri. Et rursus. ante mortē non laudes hominē. MAG. scriptu
rura imoderatam affabilitatē respuit ex q̄ aliquid mali seq̄ pōt. mo de
ratam vero commendat alio loco dicens. Cōgregationi pauperū affa
bilem te facito. DIS. Qua de re hanc virtutē magis pprie affabili
tatē q̄ amicitia notatam asseruisti? MAG. quia pprie factis aut ver
bis exterioribus ostenditur: si etiā affectu verū amoris mens non affi
ciatur: & ad omnes notos & ignotos exercetur. Amor autem qui in

Amicitia.

Placidus.
Adulator
Discolus

Plamista
Eccl. 28.
& xi.
Eccl. 4.

LIBER XII DE PRINCIPIIS

Amicitia

affectu est pprie amicitia dicitur: & hec a Phō li. viij. & ix. ethicorū de/ Phūs
scribitur. DI. Quōd MAG. Amicitia est beniuolētia mutua nō
latēs ratione boni. In hac definitione bñuolētia gñs est. Mutua p di
fferētia addit: qā debet esse readamatio amari: q edā se ab alio amari
scire debet. Ideo adiungit nō latēs: sed parēs & manifesta. non verbo
aut lingua tm: sed ope & veritate. ut Ioannes admonet dicēs. Non di
ligamus verbo aut lingua: sed ope & veritate. nā q aliter amat/ amicus
solo nōse est: inquit Sapiēs. Per ultimā clausulā definitionis q dicitur
ratione boni/ finis & causa amicitie ponunt: q sunt bonū vel utile vel
delectabile vel honestū: & scdm hēc tria bona tria amicitie genera dis
tinguuntur. Prima duo genera/ sicut cito oriuntur: sicut cito faciliq; dis
solvuntur: cessante scq; bono delectabili vel utili. unde Sapiēs ait. Si lar
gior ei fueris/ assumet te: & si nō habueris/ relinquet te. Amicitia vero
quē est ppter bonū honestū (qd est virtus) ut oriatur longiore indi
get experientia & difficilius soluitur. Tullio nāq; attestante li. de natu
ra deorū. Nihil est virtute amabilius. nihil qd magis alliciat ad diligen
dum: cū ppter veritatē & pbitatē etiā q̄s nunq; vidimus diligamus
Vnde & idē ait libro officiorū. Omnīū societatū nulla pstantior: nulla
firmior q̄ cū viri boni/ moribus similes sunt familiaritate coniuncti.

Amicitia

DIS. Qualiter autē soluit amicitia? MA. Si alter in viciū incor
rigibile ceciderit/ aut ultra aliū in virtute multū pferat: aut i sublimio
ri officio in statu cōstitutus fuerit: aut longius diutiusq; se sine spe re/
uertendi absentauerit. Proprius em amicitie actus est cōiuere delecta
biliter & unanimiter: qā amicorū idē velle idē nolle est: inquit Cicero
Et rursus amicitia definies ait. Amicitia est rerū humanarū & diuinarū
cū beniuolentia & charitate cōsensio. Amicorū insup oīa debet esse cōia
xii. q. i. dilectissimis. Amor etiā verus amantē in amantē trāfert. Ideo
verus amicus est alter ipse. unde Seneca. Si aliquē amicū existimas cui
nō tm vis cōtū tibi/ vehementer erras. Et Aristophanes dicebat hāc esse
amicorū cōditionē ut unus esse vellet alter: vel in altero. Alludens hūc
Ioannes apl's ait. Qui manet in charitate in deo manet & deus in eo.
Et quod Paulus dicit. Qui adheret deo unus spiritus est. In omnibus
quocq; (uē ait plato) similitudo est amica. In casibus autē assignatis si/
militudo deficit: & cetera q̄ iam dicta sunt esse desinunt. DIS. Res p
ciosa est vera amicitia. MA. Etā fili. nā ut ait Sapiens. Amico fidei
nulla est cōparatio. Non solū autē amicitia res p̄ciosa est: sed virē huma
nē necessaria. ut habet Aristoteles. viij. ethicorū & Sapiēs testat dicēs.
Vt soli: qm si ceciderit nō habet subleuantē. Subleuat autē amicus di
ues pauperē/ in necessarijs subueniēdo: & paup diuitē ptegēdo: iuue
nis/ senē fouendo & consolando. Senex autē iuuenē a via mātā reuē/
cādo. Quod nimirū cōsiderās Quintilianus declamationū li. v. di/
xir. Non reperio qd in rebus humanis excogitauerit natura pstantius
amicitia. Et Tullius li. de amicitia. Omnib; inqt rebus hūanis amicitia

Phūs

1. Ioan. 3
Eccī. 37.

Eccī. 17

Cicero

Idem

Aristote
Seneca
Aristo/
phanes
Ioannes
Aposto
Plato

Vale

Seneca

Eccī. 6.

Aristote
Eccēs. 4.

Quint
Tullius

PHILOSOPHIAE MORALIS

proponenda est/nihil enim est tam naturę apertum tamque cōueniens ad res secundas vel aduersas quę amicitia. Illas ac plerasque alias amicitie proprie tates antiquius apud Romanos pictura amicitie demonstrabat. DI. Cuiusmodi? MAG. Depingebatur iuuenis forma discoopta capite quę erat tunica rudi induta sin curę fimbria scriptum erat Mors & Vita: in fronte estas & hyems: habebatque latus apertum usque ad cor: & brachium inclinatum/digito cor ostendens. ibi scriptum erat longe & prope. DI. Edissere queso singulorum significationem. MAG. Forma iuuenilis indicat aui quam semper reuerentia nullaque temporis diuinitate tepescere. Nudum caput ut omnibus pateat / & amicus nullo unquam tempore amicū suū publice cōfiteri erubescat. Rude autem indumentum / ostendit ut amicus nulla ardua / extrinsecus inopiam pro amico subire non recuset. Vita & mors in vestimento scribuntur / nam qui vere diligit usque ad mortem amat. Estas & hyems quia & in prosperis & in aduersis eque Amicitia seruat. Latus apertum

typ⁹ amic
quę

habet usque ad cor quia nihil amico celat. Brachium inclinatum & digito cor ostendit: ut opus cordis / & cor vobis correspondeat longe & prope scriptum est quia vera amicitia nullo tempore abolet / nulla uel locorum / intertapedine amicum separat. DI. Bonus quę per omne viuendi spacium taliusmodi amicus aderit. MAG. E regione vero miser solus ab omni fidei societate alienus nam ut ait Valerius maximus. li. 4. Deserta est vita hominis: nullius amicitie cincta presidio. & Seneca ad Lucillum. Nullius boni sine socio iocunda est possessio. DI. manifesta sunt hæc: ad reliqua peruenimus. MA. Affabilitati vicina est. Eutropelia: medium in iocosis verbis vel factis constituitur. magis tamen proprie temperatione coheret ideo tractatum illius in eum

pp

Valerius

Seneca

LIBER XII DE PRINCIPIIS

locum ubi de temperantia agetur reservamus. DIS Optime. Nunc igitur liberalitate inter virtutes iustitiae vicinas connumerare edisseras.

**De Liberalitate / Avaritia / & prodigalitate
virtutis oppositis. insuper de misericordia / &
eius extremis. Capitulum. xxxi. MAG.**

liberalitas
pecunia

I Liberalitas affectum animi ad pecunias moderat. Pecunias autem ut ait Philus. 4. Ethic. omnia dicimus quorum dignitas nummismate mensuratur ut sunt omnia quae possidet homo in divitiis. Dicit autem philosopho. 1. q. 3. totum Augusti.

avaritia
triplex.

cunia a pecore. antiqui enim habebant in pecoribus quod habebant. inquit Augusti. 1. de doctrina christiana & canon. Qui ergo pecunias dat quibus optet: quantum ubi & c. delectabiliter: nec in dando tristatur: liberalis dicitur. tali modo etiam pecunias a suis possessionibus recipit: ut alijs dare habeat. dat tamen libenter quam recipiat: quia dare est difficilius & periculosius quam recipere. ut patet testimonio christi dicentis. Brevis est dare quam recipere. & Ovidius. Crede mihi res est ingeniosa dare. DI. Extrema huius quae sunt. MA. Avaritia & prodigalitas. Avaritia nempe ut Tullius ait est inordinatus amor habendi. Consistit autem in tribus. in appetendo: accipiendo & retinendo. Prima prohibet Exodi. xx. Non concupisces rem proximi tui. Secunda fit furto / usuris / rapina ludo illicito / fraude / perjurio: mediatio & similibus a scripturis non modo divinis / sed & legibus Imperialibus prohibitis. Nam ut inquit Tullius li. 2. of ficio. Nullum vitium deterius est Avaritia: praesertim in principibus & reipublicae gubernantibus. Tertia quae apud liberalitatem opponitur: tenacitas dici solet: & ut huius vitii immanitate Doctores sancti ostendunt / Avaritia omnium malorum radicem appellatur ut patet per Augustinum de civi. li. 1. c. 10. Idem sentit beatus Gregorius. 4. 7. dist. bonorum auctor. 22. dist. Haec ergo de pecunia dist. 2. quae & Apertus ad Thimo. 6. sola haec crescit in senibus / vitii declinationibus. nec huius crementum est finis aut numerus. Iuvenalis. Crescit amor nummi quoniam pecunia crescit. & Ovidius. Creverunt & opes & opum furio salubido: Et cum possideant plura / plura petunt: Sic quibus intumuit suffusa veterabunda. Quo plus sunt potius plus sitiunt aquae. & Sapiens Ecclesiastici. Avarus non impletur pecunia: & qui amat divitias fructum non capiet ex eis. Idem Horatius divitiis impletur dicens. quod iuvat imenit te argenti pondus & auri Furtim defossa timida deponere terra. Et rursus Sapiens. Cuncti dies eius (scilicet divitis) pleni sunt laboribus & erunt: nec per noctem mente quiescit. Et alibi Avaro nihil est sceleratius. Ob id ait Virgilius. quod non mortalia pectora cogis: Auri sacra fames. & Lucanus li. 1. q. 1. Ferrum mortem timere auri nescit amor. Semper enim Cut inquit Horatius in Epistolis avarus eget. Ipsi namque tam deest quod habet quam quod non habet. ait Quintilius. & Boetius li. 3. consolatoris Philo. Avaritia nihil satis est. & ut testatur Seneca ad Lucillum. Cum caetera vitia cum senescere hominem senescant sola avaritia juvenescit. & ut addit Asculanus semper virides frondes servat. DIS. Sufficiens ad praesens pestiferam tenacitatis acule /

philoso.
1. q. 3. totum
Augusti.

Ovidius
li. sine tit.
Tullius.
Exodi.

Tullius

augusti.
Gregori.
apertus.
Iuvenalis.
Ovidius.
in fastis.
Ecclesi.
horatius.
in sermo.
Ecclesi. x.

Virgilius.
Lucanus.
Horatius.
Quintili.
Boetius.
Seneca.
asculanus.

PHILOSOPHIAE MORALIS

os ostendisti: ad aliud liberalitatis extremum queso sermonē vertas.

aristotel. **ambrosi.** **MAG.** Secundū Liberalitatis extremū prodigalitas est: in hoc a virtutis medio recedēs q̄a dat eū ubi: cui: & q̄n: nō oportet. Multis igitur
 (ut inq̄t Aristote.) prodigus pdest & facile sanat: cū em̄ oīa effuderit/
 cessabit: sed hoc vidolū esse. s. Ambro. li. Offici. insinuat. Insup qualiter
 liberalitas s̄uatīs debitis circūstantijs p mediū secure p̄grediat: copio
 se demonstrat. **DIS** Ita me in c. nō satis dis. 86. legisse meminisse nī
 fallar Liberalitatē nōnunq̄ mīam vocat. **MA.** haud falleris. Mīa em̄
 & si sit effectus charitatis / in actū tñ exteriore s̄ilitudinē hēt cū liberalita
 te Huic q̄ntū ad actū q̄ est dare opponit obduratio: q̄ntū ad actū q̄ est
 misereri / orariat inuidia. Mīe lōgior tractat⁹ theologicē resquandus est

**De Magnificentia Banausia / & parificentia vitijs
 oppositis. Et quomodo Magnificentia etiā reperitur
 in pauperibus. Capitulum. xxxij. MAG.**

Iberalitati p additō; Magnificētia p̄xima est. liberalitas nāq̄
 cōm̄ usum pecunię respicit: magnificētia magnū sumptū ip
 sius attendit. Magnificus equidē prompte delectabiliter: ubi:
 & q̄n: oportet magnos sumptus facit attēta sumptuū & opis circa q̄d
 expēdēdi sunt p̄pōrtiōe iuxta Domini vocē. Quis ex vobis volens
 turrem edificare / nō prius sedens cōputat sumptus qui necessarij sunt
 si habeat ad p̄ficiendū. Vnde principaliter hęc virtus locum habet re
 spectu rerū cōmuniū & diuinā. utputa circa edificatiōes templorum.
aristotel. Ecclesiā & hospitaliō. nec ut ait Philosophus q̄ro Ethicorū Mag/
 nificus sumptuosus est circa seipsum / nisi in his q̄ sine solennitate li /
 cite fieri nō possunt utputa in nuptijs / in trionisatiōibus / & similibus.

DIS. Regia videtur hęc virtus: & paucis accomodatus actus eius.

MAG. Sane dicis. diuitibus em̄ & potētib; (ait Ambrosius) sup

abundantia datur a deo: ut meritum bonę dispensationis acquirant.

Quantū vero ad habitum & interiōrē actum / qui est electio interiōr

hęc virtus etiā pauperibus inesse reperitur: unde & Dñs mulierem

pauperē cū q̄ in gazophiliatū misit duo gr̄a minora plus obrulisse q̄

diuites cōmendauit. Et illud Tullius innuere visus est: cum ait Mag

nificentia est rerum magnā & excelsarum cum animi quadam am

pla & splendida p̄positione / cogitatio / atq̄ administratio. ut cogita

tio referatur ad actum interiōrem: & administratio. ad exteriōrem.

DIS. Extrema huius quę sunt. **MAG.** Banausia (quā nos con

sumptionem dicere possumus) & parificentia. Banausus em̄ mul

ta cōsumit inuolūter ubi: & quando nō oportet: ad instar fornacis om

nia consumens. Vnde nomen traxit. Paruificus vero estimat se sem

per plus fecisse q̄ oportet. Vnde interdum propter paruum quod

exponere non vult / operis magni dignitatem totā perdit aut di

minuit. Nec te lateat Magnificentiam inter eas quę fortitudini

pp q̄

LIBER :XII. DE PRINCIPIIS

enumerantur connumerati. quia etiam tendit in aliquid arduum sicut fortitudo:

De Fortitudine & qualiter etiam in beatis
martyribus fuerit. De Timiditate & audacia
vitijs oppositis. insuper de virtutibus forti-
tudini annexis. Capitulum. xxxiij. DIS.

Fortitudo in quibus virtutis non est locus. Hanc autem homines tantum qui animi passionibus. Audacia scilicet & timore circa pericula moderantur. Est enim fortitudo. ut inquit Philosophus medietas circa timores & audacias. Fortis equidem intrepidus & delectabiliter terribilia imminencia aggreditur: vel illa sustinet propter bonum rationis. Maxime autem in bello: ubi bonum commune & salus reipublice. tueretur & maximum terribilium quod est mors expectatur. Hanc virtutem quantum fecerint & excoluerint veteriores / ferme omnes historici damitant. Hac maxime daruere milites Christi: sancti martyres: qui ut ait Apostolus ad Hebræos. xi. in testimonium fidei fortes facti sunt in bello / obdurauerunt ora leonum / extinxerunt impetum ignis: effugarunt aciem gladii: castra venterunt exterorum. alij discendi sunt non suscipientes redemptionem. alij vero ludibria & verbera experti insuper & vincula & carceres / lapidati sunt / secti sunt: tentati sunt: in occasione gladii mortui sunt. Nec tamen omnes martyres censent qui talia passi sunt: sed qui ex charitate & causa fidei talia subierunt. DIS. Extrema fortitudinis quæ sunt? MAG. Timiditas & Audacia. DIS. Timiditas quid est? MAG. Est passio appetitus succumbentis circa terribile. Timidus enim siue mollis refugit huiusmodi aggredi & sustinere eo quod sibi videatur intolerabile. Srenuus autem honestos labores hilariter adit: timidus ab aggressis recedit. Hec passio animam multum cruciat: excedit enim (inquit Quintilianus) omnem calamitatem diebus ac noctibus timere. DIS. Audacia quid est? MAG. Est passio appetitus confurgentis circa terribilia. Hanc fortitudo temperat: dum bonum consequens & circumstantias actus prudenter pensat. sepius enim audax siue pernix sine ratione / more ferantur maximis periculis se ingerit. Vnde virtute non pollet sed vicio temeritatis intumescit. quod ut Tullius ait li. v. artis noue Rhetorice. Est animi inconsiderata dolorum perpessio ne gladiatoria periculorum susceptio. Et hoc quidem ob modica: aut etiam nulla bona: in amore virtutis: sed inanis glorie. ideo non ab re superbus dici potest: quia frequenter inimicum humilem aut deiectum floccifaciens / inconsiderate & animo tumido aggreditur. sicut Goliath Dauidem a quo iusto dei iudicio interijt. Nam ut ait quidam. Pauca necat morsu spaciosum viperaturum. A cane non magno sepe tenetur aper. Qui

PHILOSOPHIAE MORALIS

autē vera virtute fortis est: nec temere audent / nec incōsulte timet. ait di-
 Augusti. uis Augusti. & Hierony. sup Iohē. Iusti & fortis viri est nec aduer-
 Hierony. sis frangi / nec prosperis subleuari sed in utroq; moderate conseruari.

DI. Nunquid hęc virtus cū cardinalis sit / annexas alias hęc MA.
 Habet q̄s cōmemorauimus: sc̄z patientiā / perseverantiā / magnificētiā
 & magnanimitatem. DIS. De his quoq; pauca subiungas.

**De Magnanimitate / & quomodo non est contra-
 ria humilitati. de proprietatibus magnanimi. insu-
 per de præsumptione / & pusillanimitate vicij op-
 positis. Capitulum. xxxiij. MAG.**

Ire actus fortitudinis qui est pericula aggredi / necessarius est
 c animus promptus: ad quē adiuvat fiducia: quā pauloā defi-
 niuimus: sub q̄ & Magnanimitas exprimitur. Magnanimitas magnani-
 em: ut est q̄si pars fortitudinis: est spontanea difficultium aggressio. neces- mitas
 se est etiā ne animus ab inceptis deficiat: ad qd magnificētia conducit.
 Est em̄ gloriosa qdā animi claritudo / pulchre res arduas administrās
 Macrobi. id est exeq̄ns. Et Macrobius de somno Scipionis. Magnificētia est ne magnifi-
 gociorū difficultiū & pēlarorū cōsumatio. sic acceptę magnificētia & ma- cētia
 gnanimitas: ut sunt circa res arduas & mortis pericula: q̄i partes sunt
 fortitudinis: sed ut sunt circa alias materias arduas. uipua magnificē-
 tia circa magnos sumptus: & magnanimitas circa magnos honores
 virtutes sunt morales / speciales / fortitudini tñ ut principali connexę

DI. Paulo ante de magnificētia dictum recolo: hic magnanimitate
 describas. MAG. Magnanimitas dicitur q̄si magnorū / siue ad may Magnani-
 gna animositas. Maximum autē quod in ulum hōis inter exteriora mitas
 venit: est honor. Hunc em̄ Deo adhibemus nihil maius habentes. Ho-
 nor in signum virtutis exhibetur: is autē cui honor exhibetur excede-
 re pōt & deficere aut medio modo se habere: & tūc magnanimus ap-
 pellatur: qui magnis honorib; quib; ob magnitudinē donorū dei &
 virtutum dignus est: dignificat se & qñ oportet. DIS. Nec hoc vir-
 tuosum videtur. Humilitas em̄ q̄ mater virtutū & custos est: talia con-
 temnit. MAG. Hęc contraria non sunt. Magnanimus em̄ conside-
 ratis donis dei / ad pfecta virtutis opa tendit: & honores in signū talitū
 exhibitos non respuit. Humilis vero defectibus pprijs penatis seipm
 contemnit. Magnanimus viduos & a virtutibus deuiantes despicit.
 Humilis defectus aliorū obliuiscens / bona tñ (si q̄ sunt) inspicit: & his
 comparatis ad defectus pprios se ceteris inferiorem cōstimat. Et utm̄
 c virtuosum est. ut rex David uno versiculo indicat dicēs. Ad nihilū
 deductus est in conspectu eius (sc̄z magnanimi) malignus. Timētes
 autē dominum glorificat (sc̄z ipse humilis.) Est autē si diligenter atad
 uerteris: magnanimus sc̄q̄m oēs virtutes pfectus: alias em̄ non esset

pp ij

LIBER XII DE PRINCIPIIS

Proprietates magnanimi. magnis honoribus dignus. Hunc Phis a quibusdam proprietatibus Aristoteles cognoscendum describit. Est enim primo motu lentus & voce grauis: quia non circa multa discurret: sed circa magna intendit. Secundo est beneficij imemoria: quia pro beneficio gratis accepto non vult alijs subdi immo magis gaudet in potiore vices rependere. Tercio utitur ironia quia inferioribus non totam suam magnitudinem ostendit: sed maiori bus tantum. Quarto non conuiuit alijs: quia adulatione deuitat: ideo multitudini se non immiscet semper: sed quando & licet oportet. Quinto preponit infructuosa fructuosis: id est honesta quæ ad aliam necessitatem non ordinantur: preponit utilibus quæ ad alias necessitates profunt & fructificant. Hinc Themistodes dum de marito filij sue quæret: an pauperem & virutibus ornatum/vel locupletem & parum pbatum habere velleret: respondit. Malo virum pecunia indigentem/ quæ pecunia viro. **DIS.** Extrema huius quæ sunt. **MAG.** Presumptio & pusillanimitas. Presumptuosus namque ad maiora tendit quæ sibi conueniant: aut querit honorari ex bonis fortunæ: quibus proprie honor nullus debetur. Hinc etiam ambiciosus dicitur: amans primos ambitus in conuiuijs. Pusillanimitis vero recusat in id tendere quod ei commensuratum est & respuit honores quibus dignus est. id frequenter ex accidia puenit unde & piger seruus merito a domino suo cuius pecunia abscondens nihil negociatus est/ reprehenditur. ur scribit Matheus .c. xxv. **Mat. xxv** Magnanimus autem per medium horum utilissimus ibi: honores quibus dignus est accipit: & illos in deum (a quo dona propter quæ honoratur habet) refert dicens. Non nobis domine non nobis: sed nomine tuo da gloriam **Psalm. 114.** Sicut autem magnificentie quæ est circa magnos sumptus/ liberalitas iungitur quæ est circa communes sumptus: sic magnanimitati circa honores magnos consistente/ Euphilothimia iungitur.

De Euphilothimia. Capitulum. xxxv. **DIS.**

Euphilothimia Vphilothimia quæ virtus est. **MAG.** Quæ modum circa acceptionem honoris communis debiti constituit. dicta a philo quod est amor & thimos debitus. hinc euphilothimus id est debiti honoris equus amator. **DIS.** Extrema illius quæ sunt. **MA.** Philothimia & Aphilothimia. Hinc philothimus id est amator honoris etiam sibi non debiti. Et Aphilothimus etiam debitos honores non diligens. Hoc autem & si vicium sit morale: in domo tamen domini humilitatis vestigia sequi poterit: si iste honoris contemptus ex consideratione propriæ defectuum processerit. Alia quæ circa magnanimitatem occurrunt vicia circa hanc virtutem occurrere possunt/ & circa honorem communem. reliqua percurramus.

De Perseuerantia/ pusillanimitate siue mollicie & pertinacia. Capitulum. xxxvi. **DIS.**

PHILOSOPHIAE MORALIS

Onsequens est ut pſeuerantiam videamus. **MAG.** Perſeuerā Perſeuerā
Tullius c. na ut Tullio placuit. Est in ratione bene considerata ſtabilis p/ tia
Quintil petuacq; pmanſio. Labori em̄ inquit **Q**uintilianus oportet inſi
li. cauſar ſtere ubi effectus pmititur. Et i uſus pſeuerandum eſt quia cepimus
Ouidius DIS. Quid ſi vires deſciant? **MAG.** Animo em̄ (inquit idem)
 pſeueremus: nam teſte Ouidio in de ponto. Omnia deſcunt: anim⁹
 tñ omnia vincit. Ille etiā vires corpus habere facit. Hec virtus ſili adeo
Lucret. 9. neceſſaria eſt: ut ſine ea viriliter aggredi oīn⁹ nihil proſit. ſicuti ipſa ve
Mat. 24. ritas Chriſtus teſtatur dicens. Nemo mittens manum ſuam ad aratru
7. q. 1. ſug & reſpiciens retro (ſc; animo penitendi) aptus erit regno dei. Et ruſus
geſtū de qui autē pſeuerauerit uſq; in finē hic ſaluus erit. & Apl's. Non corp/
pe. diſ. 2. nabit niſi qui legitime certauerit. Ablata autē pſeuerantia (ut ſanctus
pa. multi Bernhardus ad Ianuenſes ſcribit) nec obſequiū mercedē habet: nec be
Hierony. neficiū gratiā: nec laudē fortitudo. Et in chriſtianis (Hieronymo dicē **Bernhar.**
 te ad Furiā) non queritur iniuria ſed finis. Paulus male incepit: ſed be
 ne finiuit. Iude laudant exordia: ſed finis pditione damnat. Et idem
 ſup Mattheū. Non em̄ coepiſſe virtutis eſt: ſed pſeciſſe. coepiſſe enim
Gregori⁹ multoꝝ eſt: ad culmē autē veniſſe paucoꝝ. Adſtipulatur qd Grego
 rius dicit. Multi bene incipiunt: & male finiunt: quia nō pſeuerant.
 de pe. diſ. 2. pa. multi. Et iterum. Incaſſum inquit bonū agitur ſi añ ter
 minum vitæ deſerat: quia & fruſtra velociter currit: qui priuſq; ad me
 ras pueniat deſiit. de pe. diſ. 3. c. Incaſſum. Sed in his qd diutius mo
 ror: cum nec tota die omnia in laudē pſeuerantiæ adducere qam/ ſi
 etiā memorię tenerē. Huic oppoſita ſunt mollicies & pūacia. Molliſ
 criſticijſ vincit: & ppter diuturnitatē & laborē facile a bono recedit. nā **Molliſ**
Phil⁹ ut ait Theſenti⁹ in Andria. ingeniū eſt oīm a labore proclue ad libidi/
s. Ethico. nē. Pertinax autē plus q̄ oportet i ſuo ſenſu ſtat. & illi ſūt frequēt me
 lācolici: & enā ſupbi: qui ſibi ipſis vident ſcioli. Quibus dicit. Ne in
 mitaris prudentię tuę. & alibi. Nolite eſſe prudentes apud voſmetipſos
 DIS. Satis patet ex his pſeuerantię ratio Patientiam videamus.

De Patientia: ſub qua continetur conſtantia & longanimitas. Capitulum. xxxvij. **MAG**

Atientia ut inquit Tullius eſt honeſtatis ſiue utilitatis cauſa re **Patientia**
 p rum arduarū ac difficiliū voluntaria ac diuturna ppeſſio. Au
Auguſti. guſtinus libro de Patiētiā inquit. Patientia virtus eſt qua mala
Gregori⁹ equo animo toleramus. Gregorius vero ſup Lucā ait. Patientia eſt alie
 na mala ſequanimiter perpeni: & nullo malo animo in aliquē ad vindī
 etiā moueri. Hec ut plurim⁹ edoceri poſſet auctoꝝ teſtimoniis: prior
Horatius eſt partiū fortitudinis. uñ Horati⁹ in odis. latius regnes auidū domā/
 do ſpm: q̄ ſi Libyam remotis Gadibus iungas: & interq; pœnus Ser
 uiaq; uni. Gades inſula eſt ubi ſunt columnę herculis inter Aphricā &
Ouidius Europam etiā a pœnis. id eſt Afris inhabitata. & Ouidius de arte
 pp hij

LIBER .XII. DE PRINCIPIIS

Cede repugnāti/cedendo victor abibis. & moralissimus Cato. Queq; Cato:
superare potes interdū vince ferendo. Si forte hec tibi haud satis force
runt/audi Sapientē. Melior est patiens viro forti.ubi glosa. Minor est
victoria urbes expugnare q̄ seipsuz vincere.nā teste Seneca. Bis vin
puer. 16.
Seneca
cir quē se vincit:& his interimī qui suis armis perit. Hui⁹ tā p̄clarę vir
Ciprian⁹
tutis p̄conias. Ciprianus in ep̄la de bono patētię lucide explicat di/
cens. Patiētia est q̄ nos deo cōmendat & seruat/Ipsa est q̄ irā tempe
rat:linguā refrenat:mentē gubernat:pacē custodit:disciplinā regit:li/
bidinis impetū frangit:tīmoris violentiā cōprimit: incendiū simula
tis extinguit:cohercet potentiā diuitū:inopiā pauperū refouet:tuetur
in virginibus beatā integritatē:in viduis laboriolam castitatē: in ma
ritatis indiuiduā charitatē.facit humiles in prosperis: in aduersis for
tes:contra iniurias & cōtumelias mītes.docet delinq̄nibus cito igno
scere.temptatiōes expugnat:persecutiones tolerat:passiones & marty
ria cōsumat.Ipsa est q̄ fidei nostrę fundamenta firmiter ponit: q̄ in/
cremēta spei sublimiter puehit.Ipsa facit ut efficiamur filij dei dum
Christi tolerantia imitamur.hec ille.Hac spēcie fortitudinis potissime
mīlites Christi vicerūt:a vexillifero suo ḡdocti. qui ait. In patiētia ve
Lucā. 21.
stra possidebitis animas vestras. Nā hac habita/oīa onera leuia vidē
tur:Quintilianus nempe ait.Nulla pena est nisi inuito:& rursus. nu
Quinnil
li.causari
lluz habemus nisi ab impatiētia dolorē. Et scdm̄ nōnullos theologos
hac nō minora causa erit cruciatus ppetui. Sub hac & cōstātia & lō
Aristotel⁹
Cōstātia ganimitas continēt. Est em̄ Cōstātia ut ex quarto Ethicorū sumi
tur stabilitas animi firma & in bono proposito perseuerans.

**De Temperantia virtute Cardinali. quis tempera/
tus:& quę tēperantię partes. Insuper de differētia
verecūdię/erubescētię & honestatis. Ca. xxxviij. MA**

Temperantia. Cardinaliū virtutum quarta Temperantia dicitur. & est (ut ait
c Aurelius libro de libero arbitrio) affectus coercens & cohi
bens appetitū ab his rebus quę turpiter appetunt. Moderatē
em̄ passiones sensuū gustus & tactus in his quę ad vitę specierūq; cō
seruationē necessaria sunt.gustum quidē in cibo p̄ abstinētiā/in po
tu vero per sobrietatem dirigit. Tactū autē quantum ad actus genera
tionis imediatos p̄ castitatem. quantum vero ad cōsequentes & acci
dentales/ut sunt oscula & amplexus impudici/p̄ pudiciā cohercet.
Tempatus. Tempatus itaq; dicit̄ qui ubi & quando oportet a delectabilibus ab
stinēt:nec in hoc contristat̄.Plures namq; necessitate coacti/quia im/
potentes sunt & infirmi/aut habere non possunt/vel dīmore pœnæ a
delectabilibus abstinēt:& tēperati non sunt.quia in abstinendo trist
amur. DIS.Partes huius si q̄ sunt p̄ter dictas enumera quælo.
MAG.Tēperantię partes in triplici differētia constituunt. Quæ
ptes tēpe
rantie in/
tegrales
da;em̄ subiectiue:quędā integrales:quędā vero potēdiales sunt. In

Augusti.

augu

Crifo

Ipo

Gal

PHILOSOPHIAE MORALIS

integrales dici possunt sine quibus non est: ut verecundia siue ærubescē-
 dia: p quā fugimus turpitudinem temperantię contrariā. & honestas
 per quā pulchritudinē & decorē temperantię (quo inter ceteras virtu-
 tes amicitia) amamus. ppter verecundiā em turpia occulte facimus:
 propter ærubescentiā vero talia agere omnino desistimus: & utrumq;
 Aristotel^{us} facimus ne vituperium incurramus. unde Aristoteles. 4. Ethicorum
 verecundiā timorem ingloriationis dicit. Non tamen specialis est virtus verecun-
 Ambrosi^{us} sed passio laudabilis: maxime in iuuentibus. prodite em ut ait Ambro-
 sius ingenuas natales. ut patet in Sem & Iaphet filijs Noe: qui aversa
 facie nudatum patrē tegebant. Honestas vero q̄ a nōnullis modestię
 cōnectitur in quibusdam instantū ascendit ut non timore penę nec vi-
 tuperij turpia non faciant: sed virtutis amore & vicij odio male agere
 Seneca. abhorrescant. hinc Seneca ait. Si scire deos ignoscituros & homines
 ignoturos: deniq; peccatū abhorrerē. DIS. Temperantię partes
 subiectiue quę sunt? MAG. Abstinētia: Sobrietas: Castitas & Pu-
 dicitia quas prius cōmemorauimus. DIS. Has paulo latius dēdu-
 cas. MAG. utilissimū ac pernecessariū est: nam vicia his contraria/
 Hierony. gula scj & libido maxime hoīes decipiūt sua voluptate (inquit diuus
 Hieronymus) & ea deponere eo difficilius quo eis uti est dulcius.

De Abstinētia/ Sobrietate/ Crapula/ & Ebrietate. Capitulu. xxxix. MAG

Abstinētia & Sobrietas mutuo se cōplectunt. nam quid pro/
 a derit abstinētia se in cibis temperare. & ebrietate incallescere
 vino? Non aut hic mentionē facimus de abstinētia q̄ ieiunium
 um ab ecclesia institutū dici consuevit: sed de ea virtute q̄ carnē & spi-
 ritū in naturis proprijs cōseruat: nō p̄figendo horā vel cibī qualitate;
 Est autē natura spiritus carni dominari. quod fieri potest si abstinētia
 si sobrietas obseruent. contrariū & peius accidit si negligātur. Nam ut
 Augusti. testatur Augustin^{us}. Ebrietas aufert memoriā: dissipat sensum: cōfuri-
 dit intellectū: cōcitāt libidinē: tuoluit linguā: corrūpit sanguinē: oīa
 Crisosto. mēbra debilitat: vitā diminuit: & oīm salutem exterminat. & Crisosto-
 mus Abundantia ciborū morbū facit: molestias ingerit: & egritudines
 generat: cōputrescere facit corpus humanū: & macerat egritudine di-
 urna & tunc cū morte crudeli cōsumit. Hieronym^{us} quoq; ait. Morbi sa-
 turitate nimia cōcitantur. Et ne forte gulosus doctoribus sanctis fidē
 de f. dis. habere diffidat: ipsi in testimoniū Medicinę p̄fessores assumūt: q̄ harū
 v. ne talis rerū simul & artē & experiētiā habēt. ait itaq; Hieronymus in Apho-
 risimjs Ipocratis scriptū esse. Crassa & obesa corpora: nisi ablatione san-
 guinis iminuantur: in paralysim & pessima morborū genera erūpere
 Ipocras Et Galienus in exhortatione medicine: ait nec viuere posse diu: nec sa-
 Galienus nos esse/ quorum vita & ars sagina est. Et Sapiens. In multis esis erit
 Eccī. 37. infirmitas. Et rursus. Sanitas est animę & corporis sobrius potus. Et

LIBER. XII. DE PRINCIPIIS

Boetius libro. 2. consolatiōis philosophicę paucis minimisq; natura cō-
 tenta est: cuius facietatē si superfluis urgere velis / aut inio cundū fier
 quod infuderis / aut noxiū. Multa quoq; mala sanctus Ambrosius
 ex crapula humano generi ab antiquo euenisse testatur. quę sumam
 videri possunt in c. Sexto die. di. 35. Gula em̄ regnantem a Paradiso ex
 pulit: abstinētia ad paradysum errantē reuocauit. Gula seruitutem in
 duxit. non em̄ esset hodie seruitus si ebrietas nō fuisset. Heu q̄ multis
 paupertatem adduxit: qui liguriendo breuissimis diebus totā substa
 tiam a progenitoribus conquisitā multo labore / deuorauere: nō ac
 tendentes illud Sapientis. Qui diligit epulas in egestate erit. Heu q̄
 homicidia fecit. Amaritudo em̄ est animę vinum multum potatum
 inquit Sapiens. & Oseas propheta vinū & ebrietas auferunt cor id est
 rationē. Ebrietas em̄ ut ait Seneca nihil aliud est nisi voluntaria insa
 nia. Quia ut testat̄ Tullius in paradoxis. voluptas animū a sede sua
 & frātu dimouet. Macrobius quoq; libro saturnaliū. In pecudum fe
 rarūq; numero habetur quisquis voluptatibus vacat. Quinimo be
 stis viliores sunt / q̄ ultra necessitatem raro pascuntur: dum autem se
 crapula grauatas sentiunt abstinēt donec sumpta alimenta digesserint
 Gulosi impatiētia gulę (inqt Hieronymus) vomitu remediuntur: &
 quod turpiter ingesserunt / turpius egerunt. Hi sunt bibuli: qui incre
 dibilē vini quātitate una die hauriūt: & perditis sensib; p̄ superiora & in
 feriora emittūt. Sicq; laudat̄ peccator i desiderijs animę suę & iniquis
 benedicitur. Nam principes populorum qui talia de medio aufer re
 debent / eodem crimine (qd pudor est dicere) iurati sepius inueniunt
 Hi sunt quorū (ut ait Apostolus) Deus venter est. Ab homine enim
 inquit Augustinus colitur qd p̄ ceteris diligitur. De his sobrius rex
 David exclamat. Sepulchrū patens est guttur eorum. fetent em̄ ora
 & daciū quemadmodum sepulchra cadaveribus mortuorum reple
 ta. Ah quid dicam: viuunt ut cōmedāt & bibant / non autē comedūt
 & bibunt exemplo Socratis ut viuere possint. Efficiuntur insuper li
 cut equus & mulus quibus nō est intellectus: in luxuriā procliuēs.
 Nam ut ait Hieronymus. Venter mero est uans cito spumat in libidi
 nem. Quos Apostolus admonet dicēs. Nolite inebriari vino in quo
 est luxuria. & Salomon: luxuriōsa res est vinum: & Therentius. sine
 Cerere & Baccho friget venus. Ouidius quoq;. Nox & amor vinūq;
 nihil moderabile suadent. Dominus etiā talibus per prophetam cō
 minatur dicens. Ve qui cōsurgitis mane ad ebrietatē sectandam: & po
 randum usq; ad vesp̄am ut vino estuetis. & per seipm̄ ait. Attendite
 ne grauentur corda vestra in crapula & ebrietate. Sed quid diutius in
 his calamū relaxo: nō enim epitomatis capere posset breuitas Cra
 pulę casus lamentabiles / & aduersus eandem scripturas insurgentes.
 Est em̄ ut inquit canon Ebrietas omnū vitiōrum fomes ac nutritrix.
 DLS. Bestiale hoc vitium quo iam procerum adolescentia maxime

Boetius

ambrosius.

puer. 21.

Eccī. 31

Oseæ. 4

Seneca.

Tullius

macrobi⁹

Macrobi.

Hierony.

ad phil. 3.

Psal. 31.

dis. 35. c.

venter

Therenti.

Ouidius.

Isaię. 5.

Lucę. 22.

35. dis. c.

ante oīa

PHILOSOPHIAE MORALIS

laborat omni studio evitare conabor. Sed dic quæso quid quantū ut
 sumendū sit de alimento ut omnis huic pesti locus p̄cludatur. MA
 diu. 41. q̄s
 quis
 diuus Augustinus id ap̄erto sermone determinat dicens. Non interest
 quid vel quantū alimentorū quisumat: pro congruentia hominum
 atq; personę suę / & valitudinis necessitate / sed quanta facilitate & sere
 nitate animi cateat cum vel oporteat vel necesse est carere. Fieri enim
 ibidem. c.
 nō cogāt
 potest ut sine aliquo vitio cupidinis vel voracitatis p̄ciosissimo cibo
 sapiens utatur: insipies autē fedissima gulę flamma in vilissimū olus
 ardeat. ut patet de Esau vendente primogenita sua pro decoctione
 rufa. DIS. Delicati igitur cōsuetis vesci possunt. MAG. Possūt
 cum moderamine / nam si ad vilia cogerentur / egrorarent. De modis
 Gregori,
 quibus nos gula pullat: consule Gregoriū virū omni virtute decora
 tum libro. xx. moralium & de conse. di. v. c. quinq; modis. aut em gu
 losus tempus indigentie p̄uenit: cibos lautiores querit: nimis acuta
 te parat: nimis sumit: desiderium nō refrenat: aut in his omnibus ex
 cedit. Sed hæc de Temperantia circa gustum: quę nominibus absti
 nentię & sobrietatis intelligit: & de extremo eius intemperantia scy / q̄
 fit per excessum: quā Gulā nominamus / sufficiat. Alterū extremū p̄
 defectum / quod insensualitas in gustu dicitur: morale est vicium: in
 schola autē domini / virtus. Vnde quidam ex sanctis patribus crudis
 oleribus & a qua cōtenti: coctum autem aliquod sumere luxuriā re /
 Hierony.
 putabant: ait diuus Hieronymus.

**De Castitate coniugali / & virginali: quę &
 virginitas. & quomodo amittitur & premia
 tur. Capitulum. quadragesimum. DIS.**

Is igitur dimissis Temperantiam circa tactum percurramus.

h MAG. Id rerum ordo exigit: nam qui in gustu tempera

ti fuerint / facile in tactu modū tenebunt. Intemperati autē in

gustu / difficile temperari esse possunt in tactu. Vicina enim membra

sunt stomachus & pudenda. ait Hieronymus. ut ex vicinitate mem

brorum intelligatur confederatio viciorum. Et venter merito est uans

cito spumat in libidinem: luxuriosa quoq; res est vinum. & Galieno

dicente medico / Animas ita nimio sanguine & adipibus quasi luto

inuolutas / nihil cœleste / sed semper de carnibus fructare: & ventris in

gluuiem cogitare. Temperantia itaq; (ne longius abeam) circa tactū

per castitatem & pudiciā exprimit. Castitas / ut p̄missum est delectati

ones tactus in rebus venereis moderatur in Cōiugatis / viduis / & vir

ginibus. In Cōiugatis: ut scilicet causa prolis tantum aut vitandę for

nicatiōis: vel reddendi debitum his vacent: temporibus & locis eō /

gruis: modo naturalis: nō aut causa explendę libidinis. Nam & sextus

Pythagoricus dicebat: Adulter est in suam uxorem ardentior amator

& Ap̄lus. ut sciat unusquisq; vas suū possidere. Inuiduis p̄cipit Castitas

Idem

Galienus

Castitas

Cōiugal

vidualis.

dis. 35.
de conse.
dis. v.
ne tales

q̄ 4 i eo

Sext^o py
thagoric.

LIBER. XII. DE PRINCÍPIIS

etiam honorari. ut turtures post obitum mariti / alteri nō copulantur
 sed corpe & mēte a carnalibus delectationibz in ppetuum abstinēt. In
 virginalis Virginibz Castitas p̄cipua inuenit̄. nā ut ait diuus Augustin⁹ in li. de Augusti,
 viduitate. Bona est pudicitia cōiugalī / melior vidualis; & optima vir Damascē,
 ginalis. Et Damascenus. li. iij. Quanto angelus hōī est superior / tan Augusti,
 to virginitas est nuptiis honorabilior. Est autē ut ait Augustinus li. de
 nuptiis. in carne corruptibili ppetuā incorruptionis meditatio. Duo
 em̄ dicit virginitas; integritatē videlicet corpis & habitum electiūm
 obseruandi integritatē illam in ppetuum; & sic est virtus. Debet igitur
 virgo in pposito firmo habere; in ppetuum nunq̄ velle in carnis cor
 ruptionē consentire. quo stante virgo pmanet: etiā si violenter clau
 stra pudoris infringatur. ut Augustin⁹ in. i. li. de ciui. dei. c. 16. & 18.
 differuit. unde vere virgines nō sunt paruuli integri corpe; q̄a ppositū
 nō hñt / nec etiā adulō volētes aliqñ nubere. Castitatis laudes Augu / Idem
 stinus in sermone quodā ad Eremitas succincte quidē; sed splendide
 Castitatis explicat dicens. O castitas ornamentū nobilium: exaltatio humilium
 Laus nobilitas ignobiliū: pulchritudo vilū: solamē mercentiū: augmentū
 pulchritudinis: decus sanctę religionis: minō rado criminū: multipli
 catio meritorū: dei amica: angelorū cognata: Patriarcharū vita: ppheta
 rum corona: Apostolorū cingulum: Martyrū auxiliū: Confessorū
 vehiculum: virginum speculum: viduarū refugium: & cunctorū honorū
 gaudium ac solaciū. Hęc est illa virtus q̄ nos deo cōmendat; q̄ nos an
 gelos facit: q̄ nos sup̄ sydera extollit. Virginitatis vero p̄conia & tē / Hierony,
 poris & epitomatis angustię nō capiunt. Est em̄ ut ait Hieronym⁹ An Apoc. 14
 gelis semp̄ cognata virginitas. Est agnī dei singularis pedissequa. Se /
 quuntur em̄ inq̄r Ioannes ap̄ls. Agnū q̄cunq̄ ierit / & p̄ceteris aureo
 lā portabūt quā sola mēte amissā / p penitentiā recuperabūt. Deperdi
 tam autē etiā p corpis corruptionē: sc̄z p resolutionē seminis volunta
 riā nunq̄ recuperabunt. nec deus (inquit Hieronymus) virginē post
 32. q. 5. f. pauluss
 ruinā suscitare pōt quia faceret q̄ id qd factū est / nō esset factū; qd est
 Ouidius
 impossibile. Hinc Ouidius in ep̄lis. Nulla reparabilis arte lesa pudici
 cia est. nō quia deus violata virginitatis claustra reintegrare nequeat:
 hoc em̄ omnipotentē suę derogat: sed q̄ violata / violata non sit / deus
 non facit. DIS. De pudicitia loquamur.

De Pudicitia & continentia & t̄p̄ maxime
 necessaria sit coniugatis / viduis / solutis / &
 virginibus. Capitulum. xli. MAG.

Pudicitia Viduitas nō modo delectationes venereas declinat / verumetiā
 p am signa libidinis cohibet. In matrimonio quidem / debitum
 naturę modum & ordinem custodit. In viduis discursum in
 dicit: quia & Apostolus discurrentes redarguit dicens. Oculi enim
 discunt circuire domos. Delicias abscedit. vidua enim (idem inquit)

PHILOSOPHIAE MORALIS

quæ in delicijs est/mortua est. Et vestium ornatum deponit. In virginitatibus præcipue sensus & cogitationes a veneris auertit: nam impudicus oculus/impudicus cordis est nuncius: & Quintilianus. Oculi rota nostra luxuria: aures si colloquijs turpibus patent/virginitatē prodūt & capiunt. unde Sapiens. Irrexit eum multis sermonibus. & Apollus. Corrupti bonos mores colloquijs prauis. Amplexus & oscula incedunt & insanire faciunt. Cogitationes intundē ut pmissum est: facile adueniente consensu/totam virginitatem adimunt. Cauēda est igitur virginibus maxime societas peruersa. nam ut ait Sapiens. Qui se iungit fornicarijs/inequam erit. Vitanda sunt & ocia: nam dicit Catho Ocia dant vitia. Ouidius remedium primo. Queritur Aegyptius quare sit factus adulter. In promptu causa est: quia desidiosus erat. Irē ocia si tollas perire Cupidinis arcus. Generosos autē animos (inquit Seneca ad Lucillum) labor nutrit. Et Hieronymus ad Rusticum monachum. Ama studia scripturarum/& carnis vicia non amabis. Pudicitia quæ est in solis continentia dici solet: quæ est una de partibus potentialibus Temperantię. Habes itaq; fili quæ ad præsens de Temperantia tactus te scire volui: cui per excessum luxuria & impudicitia opponuntur: per defectum autē insensualitas actus: quæ vitium est naturę. nobilissimū namq; operū in viuēdus est generare sibi simile &c. Magni tamē meriti est in schola Domini ut visum est. DIS. Luxuriam igitur & ipudicitiam persequere. MAG. Impudicitia notificat per contrarietatem dictorum de pudicitia. DIS. Ad luxuriam igitur stilum verte.

De Luxuria: modis & speciebus ac filiabus eiusdem. Capitulum. xliij. MAG.

Vxuria inordinatus est appetitus veneris: cuius occasiones multas scriptura commemorat. ut sunt Odis: Segnicies: Sōnus: Caro: Fœmina: vinum Prosperitas: Ludus: Carmina: Forma Puer. De ocio atq; segnicie supra apud Ovidium allegatū c. p. proximo De Somno sapiens Catho testem se exhibet dicens. Plus vigilia semper somno ne deditus esto. Nam diuturna quies vicis alimenta ministrat Caro de spermate multū administrat. Vnde Subtrahe lingua focosi vis extinguere flamas. De Fœmina superfluū est testimonia adducere. q̄ tamē fere innumera sunt/lege sanctū Ambrosium li. primo de officiis ubi ait. Ianua diaboli/ via iniquitatis: scorpionis percussio/ noctuum genus est fœmina. cū proximat/ stimulat & ignē accendit. De vino diuum Hieronymū consulas dis. xxxv. c. venter mero est uans cito spurmat in libidine. Et Apollus. Nolite inebriari vino in quo est luxuria. De prosperitate Ouidius de arte li. ij. Luxuriant animi rebus plerūq; secundis. Ludētib; nuncq; semiscuisse Sara uxori iunioris Thobij gloriatur. Carmina id est lasciuie cādēns: de quib; vi in Muscis nonnulla.

Luxuria
occasionē
luxurię

LIBER. XII. DE PRINCIPIIS

Helimandus

Species
Luxurię

Filię luxu
rię

memorauimus. Forma hoc est pulchritudo; quę iuxta Sapientē sal
lax & vana est. Prouerbijs. 31. Puer. Nam ut scribit Helimandus. Idē Prouer. 31.
facit eas in puero qđ sexus in muliere. Cetera breuitati studens prę
tereo. Hęc autē intelligentiā facile ex dictis capies. DIS. Facilli
me. MAG. Hęc pestis p fenestras id est sensus corporis nostri ascē
dens: ut serpes lubricus p nouem clausuras penetrat donec aīam/spō
sam christi pfecte opprimat. Primo em sit sensualis delectatio non con
sentiēte ratione. Secundo delectatio morosa. Tercio consensus in actū.
Quarto sequit appetitus libidinosus. Quinto colloquiū de cōuen
tione. Sextus cōtractus p oscula & amplexus. Septimo opus imundū
perficit. Octauo aluesfactio. Nono obstinatio generat. Nam hoc vi
tium ultra hoc qđ substantiā temporalitū consumit: maxime infamat:
vitā abbreviat: gratiā tollit: etiā intelligentiā auferit: & qđ bestiā impoe
nitentē eternis cruciatibus infert. Ob hęc deus uniuersū mūdū/Noe
dempto uxore filiis & uxoribus eorū p aquā diluuiū peremit. Gen. 7. Gen. 7.
Corruperat em oīs caro vitā suā, ob hęc igne & sulfure lubuerit deus
Sodomā & Gomorrā & oēm circa regionē. Gen. 19. Gen. 19.
Hoc vitium fere to
tus orbis potius in excidiū Troię puocauit. Sapientissimū Salomo
nē infatuauit. Dauid regē ad crudele adulterū/& crudelius homicidiū
induxit. Sansonē fortissimū oculis & vita priuauit. & heu heu inferni ba
ratū accumulāssime replet & repleuit. Hęc oīa testimonijs robora
re breuitas phibet: qđ oratio ad alia festinat. Equidē turpissima & mor
tifea hęc pestis: sicut diuersis gradibus ad mortificandā aīam serpit
quorū temp. ulterior in culpa est grauior: sic pariformiter in multas
species se diffundit: qđ sunt. Simplex fornicatio solui cū soluta corru
pta. Adulteriū id est accessus ad alienū torū/cōiugari cū cōiugata/ vel
cōiugari cū soluta: aut solui cū cōiugatis. Stuprū cū virgine. Incestus
cum cōsanguinea vel affine. Raptus cū puella violētē de domo patris
raptā. Sacrilegiū cū psona sacra. Vitium contra naturā. cuius species
sunt Mollicies cum qđ p seipm voluntarie polluit. Sodomia mascu
li cū masculo: formine cū femina. Bestialitas hoīs cum bruto/& mo
dus inaturalis: qđ multipliciter variat. Hęc oīa peccata sunt mortalia.
Posteriora tñ prius grauiora multiplici lege inhibita. DIS. De
clara qđso. MA. Longū esset de singulis tractare: sufficiat igit de adul
terio hoc deducere/ qđ inter grauiā est cōmuniū. Hoc vitium lex nature
execrat: p illud Quod tibi nō vis fieri: alteri ne feceris. Vnde & Pa
gani adulteros puniūt. Lex Moī tales lapidare pcepit. Lex euāgelij hu
iusmodi dānat. Lex canonica pñiam septēnē infligit. Lex ipialis capi
te priuat. C. de adul. l. qđuis. Ultra has spēs iā enūeratas/ hoc detestabi
le vitium etiā octo filias nephādas generat. qđ sunt Ceditas mentis. pēpi
tatio. Inconsideratio. Inconstancia. Amor sui. Amor seculi. & despera
tio vitę futurę. de quibus latius videre est in traditione Theologię.

PHILOSOPHIAE MORALIS

De partibus potentialibus Temperantiae. De Continentia Malicia Bestialitate & virtute heroica. Capitulum. xliij. DIS.

Remissior ordo expositur: ut nunc partes potenciales ipsant ex
plicemus. MA. Hæ ptes sūt: cōtinētia/ māfuetudo/ clemētia/ &
modestia: sub q̄ alię cōtinent. DI. Cōtinētia qd̄ est? MA. Cōtinētia

ad Gal. 5. Est animus iunctus a delectatione. Caro em̄ ut ait Ap̄s concupiscit aduer
sus sp̄m. Hæc concupiscētia animus p̄ cōtinētiā refrenat nō mō circa gu
stū & tactū: verētiā circa q̄scūq; delectatiōes/ a q̄b̄ inuictus p̄manet
si bñ cōsiliat̄ & ab eo ñ recedit. q̄ si erratū statim cōtinētia fit & animus
passiōib; cedit. Primo qd̄ p̄ p̄uolationē/ si añ cōsiliatiōē ex ip̄eru pas
siōis vincit. ut colerici & melācholici. Sd̄o si cōsiliatio fit: sed i ea nō p̄
seueratimō magis passiōē sequitur. ut frēq̄nter flegmatici & sangui
nei. q̄ si p̄uertas tōni ita dominet̄ ut malū bonū dicat & in eo fine con
stituat: dicit̄ malicia q̄b̄ cōminat̄ dñs p̄phetā dicēs. Vē vobis q̄ dicit̄ Malicia
nō malū bonū: & bonū malū. Si p̄o limites hūanę naturę cōcupiscētia
egredit̄: & animus vicitur erit bestialitas. ut in cōcubitu cū brutis. In bestialitas
hoc em̄ sola sēsualitas q̄ bestiis cōicamus dñatur: iō bestiales dicitur q̄
tale & sēsiale opantur. Quia autē a sēsualitate se abstrahūt: & in intellectuā
q̄ diis cōmpāmur ultra cōmunē modū p̄ficiunt. Herpēs id est diui/ Heroes
ni vel deificati a Phis nōiāntur: & virtus eorū heroica dicitur. Tenen
tes autē medium inter bestiales & heroes virtuosī sunt & continētes p̄
prie nominantur. DIS. Mansuetudinē simili breuitate explānes.

De Mansuetudine: Clemētia: Pace: Iracūdia: Crudeli tate Ferocitate Seueritate & Inuidia. Ca. xliiij. MAG.

Mansuetudo & clemētia sūt explānantur: animū circa i e passio/
Tullius m̄ nē cohibēt/ ne limites debitas transiliat. Ira em̄ scdm̄ Tullii est Ira
libido puniēdi eū. q̄ fecisse videtur iniuriā. Vbi duo inuēntur sc̄;
4. Ethico. appetitus vidiēte: & pena infligēda. Primū māfuetudo q̄ & mitas di
cūt refrenat & passiōē irę diminuit. Scdm̄ clemētia moderat̄: & penā
infligēdā mitigat. sic intelligēde sunt hęc definiōes q̄b̄ definiuntur. Mansuetu
do
Māfuetudo est moderatiua irę. Clemētia p̄o est p̄ quā animus con
citatus in odiū alicuius benignitate retinetur: sc̄; ne oēm penā debitā
Odiū
infligat. Ponitur autē hic odiū p̄ ira: q̄a odiū est ira inueterata. Ad
Tullius i virtutē māfuetudinis suo exemplo specialit̄ christus nos admonet di
2. rhetori. cēs. Discite a me: q̄a mitis sū & humilis corde. Erp Ap̄m. Tu hō dei
Mat. 11. sectare pacificā māfuetudinē. insup̄ & p̄ Sapientē. Fili m̄i nō māfuetu/
ad thi. 6. dine serua aīam tuā. Quia p̄o tunc labori fortius insistitur cū fructus
copiosus speratur: idē dñs māfuetudinis p̄mia p̄mittit maxima cu; ait
Mat. 5. Beati mites: q̄m ipsi possidebunt terrā: sc̄; viuētiū. Hinc Psalmi/
Psalm. 36. sta, Mansueti hē reditabunt terrā: & delectabuntur i multitudine pacis

LIBER. XII. DE PRINCIPIIS

Habeto igitur iuxta sententiā Senecę cū hominibꝫ pacem tēū vicijs bellū Remissius em̄ impati (ut idē ait) melius patet. Melius est etiā dñō reddere rōem de nimia misericordia q̄ de nimia seueritate. inqꝫ Crisostomus. Et sine demētia & misericordia lex Christi nō impletur testat Hieronymus. **DIS** Extrema Mansuetudinis q̄ sunt. **MA** Irascibilitas & Ira siue Iracundia. Deficere em̄ ab ira p̄ irascibilitatē & nunq̄ irasci/laudabile nō est. unde Prophetā ait. Irascimini & nolite peccare. Irascit em̄ iustus (inqꝫ Augustinus. 6. q. 1. pa. fi.) peccatis paleare id est malos. sed nō odit. Rursus nimīū irasci intolerabilis est & tripliciter fit. Primo ex leui causa & velociter & extreme: & illi mox misceant: qđ videmꝫ in cholericis ppter caliditatē. Est em̄ Ira gbulatio sanguinis circa cor. inqꝫ Aristoteles primo de aīa. Et Gansfredus in poetia. Ira genus flammę materqꝫ furoris/ab ipso Felle trahēs oriū: cor & interiora venenat. Hos Phis Acrocolos vel acutos nominat: ab acros qđ est extremū: & colos ira. Alij iram diutius retinent: ppter materię grossiciē: ut melancholici quos Amaros vocat. Nō tñ est ira super iram mulieris ait Sapiens. & hoc ppter debilitatē ratiōis. Tertij qui graues appellant: iram cōceptam obstinato aīo tenet nec desistunt donec vindictā inferant. & illi Seueri sunt si s̄m leges puniunt. Feroces si sine causa puniūt: aut si in hoīm cruciatu delectantur. Crudeles si grauiorē q̄ lex dicitat poenas inferūt. Hi iam tertij ordinis iracundi potius bestię q̄ hoīes dicēdisunt. q̄ obstinato aīo sunt: nec misceant. homo autē mīdis fieri pōt dicente Horatio Nemo id est nullus homo adeo ferus est q̄ nō miscere possit & Ouidius. Candida pax hoīes tuos decet ira feras. Iuste autē cōparatū est: ut tales nō alios tñ/ sed seipsos grauius puniāt: cū ira in ipis inueterata in inuidiā vertitur. dū em̄ vindictā ad libitū suū sumere nō pūt de pximo suo tempore cū odio habebūt: & de bonis eius tristant. qđ est natura inuidiæ. q̄ & Ouidius li. 2. Metha. non indocte describit (Sedet inqꝫ pallor in ore) nam filij eius ut ponit Gregorius li. 11. moralij. sunt Odij: detractione suspiratio: exultatio in aduersis/ & afflictio in prosperis. uñ enā (macies in facie) q̄ putredo ossiū inuidia. ait Sapiēs in Proverbij. Et Horatius. Inuidus alterius rebus marcescit opimis: & videt illius prospera cū lachrymis. Ideo nunq̄ ridet. Quia semp̄ vicinū pecus grandius uber habet: & in agro alterius fertilior seges est. Insup̄ & rubigine infectos habet dentes: q̄ bona & vitā aliorū rodit. (pectora felle virēt) a quo sine intermissione cruciant. uñ Hieronymus. O inuidia/ primus tui mordax. Est & lingua suffusa veneno. q̄ semper cōtra deū vel superiores murmurat qui proximo talia bona de q̄bus dolet tribuunt. Comedit etiā carnes vipereas. quia solo alterius malo pascitur: unde Ouidius. Ledere viuos liuor & iniusto carpere dente solet. Inquieta est & cōtinuo tabescit. nam ut ait Ciprianus. Mala cetera finem habēt: inuidia terminū non habet. Vñam igitur inquit Socrates inuidia in

Crisosto.

Hierony.

Psal. 4.

irascimur

tripliciter

Ira

Seueri

Feroces

crudeles

Inuidia

Seneca

26. q. 7.

allegant

di. 86. q.

clementia

Psal. 4.

Augusti.

1. de aīa

Gansfred.

Eccle. 25.

Horatius

in ep̄is

Ouidius

de arte.

Ouidius

Gregori.

Horatius

puer. 14.

Hierony.

Ouidius

li. de pōt.

Ciprian.

Socrates

Mo

gra
mil

PHILOSOPHIAE MORALIS

omnibus cunctibus oculos & aures haberent: ut de omnium felicitate torqueretur. Hec pestis de sanitate aliorum infirmat: de vita moritur. unde & domus eius secundum Ovidium in imo est in nigris vallibus. quia invidus quantum potest occultare nititur. Hec domus sole caret. quia invidus excecatus malicia non intelligit nec videt quod bonum de quanto communius de tanto melius. Ventum non habet. quia in viris suis non prosperat. Est & semper frigida: igne charitatis omnino expers. quod papyrus caperet: aut quod calamus exararet huius viri immanitates. per filias cum suis in omnes generationes ab origine seculi se diffundit: donec ad initium suum redeat: luciperrum scilicet. cuius invidiis mors intravit in mundum. Filii autem invidie iam proxime commemorata cognate sunt filie ire: quas beatus Gregorius ponit loco quo supra. Rixa scilicet unde bella & homicidia procedunt. Tumor mentis. Indignatio: a qua & murmuratio. Contumelia. Clamor qui inducit scandalum. Blasphemia siue maledictio: quarum deformitates prudens theologus discernit: nos quod cepimus persequamur. DIS. Placet Nunc autem modestiam persequere.

Sapientia c. 2.

Gregorius.

De modestia & eius speciebus. quarum prima Humilitas cuius gradus hic commemorantur. Et similiter vicium eidem oppositum quod est superbia. cum gradibus & filiabus describitur. Ca. xlv. MAG

Modestia

Modestia (ut ait Tullius) est pars quam pudor honestus clara & stabilis comparat auctoritate id est gravitate. Hec virtus nonnulla interiora & quaedam exteriora hominis moderat: quibus resistere non est omnino difficile. & plures sub se continet partes. quae sunt humilitas: studiositas: eutropelia: ornatu: tadumitas: verecundia: sufficientia: moderatio. DIS. de his pauca quae habes in medium ferre haud graueris.

Tullius.

gradus humilitatis.

MAG. Faciam ac lubes: & primum de humilitate quae ut definitur. Bernardus est contemprus propriae excellentiae. Hec appetitum refrenat ne indigne tendat in magna: estimando se supra id quod est. haec virtus appropriata necessaria est: nam sine ea nemini potest esse salus. de pe. di. i. pa. Taciturnitatis. Perfectio autem ipsius duodecim gradibus completur: quos vir dei sanctus & humilis Benedictus in regula sua commemorat. Primus est corde & corpore humilitatem ostendere defixis in terra aspectibus. Secundus pauca & rationabilia loqui non clamorosa voce. Tertius raro & difficile ridere. Quartus usque ad interrogationem tacere. Quintus in communi vivere. Sextus se omnibus vilior & credere & pronuntiare. Septimus ad omnia se indignum & inutile existimare. Octavus peccata propria pure confiteri. Nonus pro obedientia in duris & in asperis patientiam amplecti. Decimus omni obedientia se subdere superiori. Undecimus non delectari voluntate propria implere. Duodecimus deum numerare: & omnem quae precepit memoriam habere. His gradibus ascendit in montem domini: per

Benedictus

Isaie

LIBER .XII. DE PRINCIPIS

Superbia

viciū vero oppositū quod est subbia / tot gradibz de cēsus sit in
baratū & carcerē reteritū dialoli. DI. Supbia qd est? MA. est Cur
ingt Augustinus li. de ciui. dei. 14. c. 13) puerse celsitudinis appetitus
& in li. de Innocētia. Supbia inquit est inordinatus amor pprie ex
cellētie. & hoc quidē qd dupliciter sūm beatū Gregoriū li. 14. moralū
Autē supbi bona a semetipīs habere existimāt. Aut si datū desuper
credūt tū suis meritis deputant. Aut certe cū iactant se habere qd non
habent. aut despectis ceteris / singulariter videri appetunt. De qbus
oībus Dauid seunico p̄siculo excusat dicens. Dñe nō est exaltatū cor
meū: neq; elati sunt oculi mei: neq; ambulauī in magnis neq; in mira
bilibus supra me. reddēdo singula singulis. DIS. Gradus autē Su

ps. 130

Superbię
gradus.

perbię q sunt? MAG. Quos beatus Bernardus & post eū. s. Tho
mas enumerat. Primus est curiositas: quo quis minime cōtētus ter
minis sibi cōueniētis cognitiōis / qrit scire / videre / audire & s̄r ceteris
sēsis expetiri qd nō decet. non em̄ faciat oculus visu: nec auris au
ditur. ingt Salomon. Secundus est leuitas mēis ad iudicandū alios &
ad docendū noua: qā se estimat ceteris prudētiore. Tertius est inep
talētia si p̄speratur in malis. letantur em̄ (ait Sapiens) cū male fecerit
& exultāt in rebus pessimis. Quartus est iactantia vel loquacitas: nō
attendens qā laus ī proprio ore sordescit. Et illud Catonis. Nec te col
laudes / nec te culpaueris ipse. Quare? subiungit. Hoc faciunt stulti
quos gloria vexat inanis. Quintus Singularitas: facere scq; aliquid ul
tra cōmunia utreputetur melior. Sextus Arrogātia qua qd alijs p̄selle
nulli subesse quērit: & adulatōibz acquiescit. Septimus p̄sumptio: q
se ad ea quę vires suas excedūt / ingerit / sufficiēte se reputando. Hic
contra Catonis admonitiōē ad consiliū accedit nō vocatus: nō repu
rans bene actum quod ipse nō dictauerit. Octauus Defensio peccati
& ut ait Seneca in libro declamationū. Hoc & equale omnī est / ut vi
cia sua malint excusare / q̄ effugere. Nonus Simulata confessio: ut vi
deatur humilis & p̄nitēs: quia locus defensionī nō est. Decimus Re
bellio: nolle scilicet obedire supioribus. Impius em̄ cū in profundū
venerit peccatorū / contemnit. Vndecimus Libertas peccandi / ut ne
minem timeat. quia socios per p̄cedentes gradus cōtemnit: per deci
mum etiā superiores despexit. libere ergo delectatur facere quod pla
cet. Duodecimus est Consuetudo peccandi: ut omnīū mandatorū dei
imemor dicat insipiens in corde suo. nō est deus. In his gradibus mul
tę ex filiabus Supbię sunt expressę. Sunt em̄ / filię superbię Ambitio /
P̄sumptio / Arrogantia / Pertinacia / Curiositas / Ingratitudo / Iudici
um temerariū / Irrisio / Temptare deū / adulario: & inanis gloria / quę
si laudē in aperto appetit alias de se filias gignit. q̄ sūt imo destia: orna
tus / inobediētia: iactantia: p̄nacia: hypocn̄sis: discordia: & cōtentio
de quibus sermo copiosior theologię reseruat. DIS. De Studio
sige autem quę est secunda Modestię pars / quid dicis?

augustinus

Gregorius

Bernardus

s. Thōmas

1. 2. q. 162

Eccl̄s. 1.

prover. 1.

Cato

Seneca

prover. 16

Psalmista

ps. 13.

Filię sup
bia.

PHILOSOPHIAE MORALIS

De Studioſitate & vicio oppoſito Curioſitate. Capitulum. xlvj. MAG.

Scottus. 13 Eſte Ariſtotele in principio Metha. Omnes homines naturali
metha. re deſiderant. nec intellectus intelligendo etiã maxima intelligi/
Ecck. 3. bilia fatigat: & propter infirmitatẽ ſuã capacitatis a nullius cre
 aturę cognitioẽ getatur: verũtũ eũ immerſus ſit materię/ad ea q̃ mani/
 feſtiſſima ſunt naturę ſe habet ut oculus nycticoracis ad lumẽ ſolis: q̃
Appluſ buſ ſi imoderatius inheſerit/ in inextricabiles errores incidit. ut videre
 eſt in opiniõibus Phõrę geniliũ & eorũ q̃s hereticos dicimus. q̃s Sapi
ſapient. 8. ens admonet. Altiora te ne q̃ſieris: & fortiora te ne ſcruteris: & in plu
 ribus opibus eius nõ ſis curioſus. multos em̃ ſupplãrunt ſuſpitiõ il/
 lorũ: & in vanitate deſinuit ſenſus eorũ: & q̃ ſcrutator eſt maiestatis op
 pñmet a gloria eius. Et appluſ. nolite alta ſapere: ſed ſapite ad ſobrietatẽ
auguſti. 1 Apetere igit & velle ſcire aut q̃ ſunt inhibita/ aut q̃ ſunt admiſſa: nõ in
 ordinãdo illa in finẽ ultimũ/ ſed ſimpliciter ut eorũ habeat noticiã: va
 nũ eſt. ut patet Sapientię. 8. Vanĩ ſunt oẽs hoĩes in q̃bus nõ ſub eſt ſci
 entia dei: id eſt q̃ nõ ordinãt ſciã ſuã in cognitionẽ dei. Ab hac vani/
 tate ſtudioſitas appetitũ coercent: & intra limites oſtitutos retinet: ultra
 utilitate credenda) eſt. qui ea requirit quę nihil ad ſe pertinent.

De Eutropelia: Bomolochia & Ruſticitate. & quõ qñq; ludo ſit inſiſtẽdũ. Ca. xlvj. MAG

Auguſti. On autẽ tantũ labores exteriores hoĩem frangũt/ ſed & interi
Pãphiluſ oſes ex cõnexionẽ vinũ aĩę ad corpus: hoĩem debilitãt & ener
Catho. uant: quod aĩaduertẽtes maiores/ ad interruptionẽ taliũ ſequa
 ces horati ſunt. Vñ Auguſtinuſ. li. 2. muſicę volo tandẽ tibi parcas: animũ eſſe
 nam ſapientẽ decet interdũ remittere actus rebus agendis intentum. Et nũcũq; re
Ouidiuſ. Pamphiluſ. Parce iuuentuti/ cõplectere gaudia vitę: Lẽta decet letis mittendũ
& de arte. Catho. paſcere corda iocis. Et moraliffimuſ Caro. Interdũ tuis interpone gau
4. ethico. dia curis. & Heinricuſ Samaraenſis. p̃ualet in cunctis modẽſta diſcre
 tio rebus. Quia ſine virtutũ grande perhibet opus: Ouidiuſ q̃q; Q uod
prouer. 13. caret altema requie/ diu ebale nõ eſt. Hęc repat vires feſſaq; mẽbra le
Tulliuſ. uat. Et rurfuſ Ferreus aſſiduo cõſumit annuluſ uſu. da requiẽ: quie/
 tus ager bene credita reddit. Et Phũs Requies & luduſ in vita ſunt ne
 ceſſaria. DIS. Cur igitur nõ ſẽpiuſ nec omnĩ ludo noſ inſiſtere pa
 teris? MAG. Ne in uſum malũ incidatis. nam quo ſemel eſt imbura
 recens ſeruabit odorem Teſta diu. Et ut inquit Sapiens. Adoleſcens
 iuxta viã ſuã graditur: etiã cum ſenueſcit non recedit ab ea. Lu
 do igitur & ioco uti quidem licet: inquit Tulliuſ: ſed ſicut ſomno &
 quiebus ceteris: & tunc quidem cum grauibus & ſerioſis rebus
 ſatiſ fecerimus. Q uod autem a multiſ ludis te/uoſq; complices in
 99 q

LIBER .XII. DE PRINCIPIIS

hibeo: eo fit/ quia aut petulantes/ obſceni/ aut flagitioſi ſunt/ cum ho-
nore ſimul & ſubſtantia & animā auferentes. Et exercitiis tales lu-
dos/ citra ultimā neceſſitatē res ſuas donare/ vitium eſt immanes non
virtus. inquit Auguſtinus ſup Ioannē. diſ. 86. c. donare. Et Hierony-
mus paria ſunt dare hiſtrionibus & ſacſificare demonibus. de qbus &
Ioannes os aurum ſup Mattheum ſic ait. ubi eſt ludus vel ſaltatio/ ibi
eſt dyabolus. Honeſtos autē ludos nec ipſa ſacra ſcriptura vetat/ uti vi-
dere eſt p Alexandrum de ales. ij. parte. q. xxxvij. & ſanctū. Tho. ſecū-
da ſecundē. q. 168. Nec ergo a medio (quod ſolum virtuoſum eſt) in
ludis declinemus/ virtutē ſtudeamus/ quā phūs Eutropeliā/ nos urba-
nitate aut iocunditate dicere poſſumus. Eutropoſus iracū didi: quali
bene ſe vertens ad oīa/ & eius verba ludicra vel iocoſa/ ſi qñ conuicia
dicere videtur illa nullius famā ledunt/ ſed cum delectatione emēda-
tionē inferunt. ſegitur em & diligenter obſervat qd vir ſanct⁹ Ambro. Ambroſi.
primo de officijs monēt dicēs. Cauēamus ne dum relaxare animum
volumus/ ſoluamus omnē harmoniā quaſi concentū bonorū operū
Quia ꝑo ait perſius. Mille hominū ſpecies & rerū diſcolor uſus: Vel Perſius
ſe ſuum cuiq; eſt nec voto viuunt uno. Et Ouidius de arte. Pectorib⁹
mores tot ſunt quot in urbe figurē. Eutropoſus in ſingulis quātum
ad pſonā/ tempus/ & locum cuncta pſpicere habet/ ut ne quid nimis
accipiet/ modiq; in rebus ultra citraq; quē nequit conſiſtere rectum
obſeruet. DIS. Extrema huius virtutis q̄ ſunt. MA. Bomolochia
& Ruſticitas ſive Agrēſtica/ inde Bomolochus & agreſtis. Ille exce-
dit hic deficit. Ille ſingula dicta & facta aliorū ſeruat & rapit ut in riſum
vertat. nō curās ſi etiā eodē cōſiſtet/ dictus a bombo alare & lochos
raptor/ eo qd ad inſtar milui expectāns/ ut de ara imolantiū carnes ra-
piat/ ſic ipſe aliorū dicta & facta in locū & vitia verūt. Agreſtis eſt miſtis
in oībus/ in nullo ludo q̄uis honeſto/ & bene diſpoſitaſonato delecta-
tur/ ob id omnibus eſt grauis/ & a ſocietate honeſta eliminādus. hoc
in melancholicis plurimū eſt viciū naturę potius q̄ moris/ quibus cō-
patiendum eſt. DIS. Alias modeſtię partes ſi quę ſunt aſſeras.

Eutropo-
lus

Bomolo-
chus
Agreſtis

**De modeſtiā & verecundiā ſeruāda. in oculis & alijs
ſenſibus: ſimiliter & in lingua. Capi. xlvij. MAG.**

Rēter dicta multa ſunt modeſtiā concernentia. nā ut ait Sapi-
p ens. Amictus corporis/ riſus dentiū/ & greſſus hoīs enunciant
de eo. Et Auguſtinus In cōpoſitio corporis qualitatē indicat
mentis. diſ. xli. pa. vel clericus. Et Hieronymus. Nec affectatę ſordes
nec exquiſitę delicias laudem parant. Et hec quātū ad ornatum exte-
riorē in quo ſuperflua abſcunduntur p ſufficiētiā. quod non nimis
exquiſita requirantur/ ſit p moderationē. Motum vero geſtum & in-
ceſſum cōponit verecundia. de qua Ambro. li. primo de officijs. Sicut
in ſenſibus grauitas/ & in iuuenibus alacritas/ ſic in adoleſcentibus vere-
Ambroſi.

Auguſti.
Hierony.
Io. Crīſo.
Alexan.
de ales
Thomas
Phūs

Ambroſi.

Perſius
Ouidius
Therēti⁹
in andria.
Horatius
in ſatyris

Eccle. 19.
Auguſti.
Hierony.

Ambroſi.

PHILOSOPHIAE MORALIS

cū dīa velut quadam naturę dote cōmendatur. Hęc in ipso corpo-
 ris motu: gestu & incessu tenenda est. Habitus enim mentis cernitur
 in statu corporis: & vox quędam est animi corporis motus. hęc Am-
 brosius/nimium verecūdia in homine omnium sensuum custodi-
 dia.
 Hieremi. am parit: qua ablata mox mors intrabit, ut inquit Hieremias. Mors
 ascendit per fenestras nostras. Fenestę autem quid sunt/nisi oculi/au-
 res/nares/os & manus? Hinc motus Quintilianus inquit Totus
 li. causę hominis libertas est oculos perdidisse. Oculi sunt per quos pauper/
 carę ferre nō possumus. Oculi tota nostra luxuria. Hi nos ī oīa quoti-
 die vida precipitant/miranur/adamant/cōcupiscunt. Sunt igitur irrita
 Seneca mentū victoriū: duces scelerū, ait Seneca de remedio fortuitorū. Vñ
 augusti. Augustinus nec dicatis vos habere animos pudicos: si habeatis o-
 culos īpudicos: qđ īpudicus oculus/īpudici cordis est nunciū. xxxij.
 q. s. c. nec solo. Alij sīp sensus cohibendi sunt /maxime autē in lubri-
 Iuuenalis co posita lingua. Hęc em ut ait Iuuenalis est mali pars pessima serui.
 Hanc virtute taciturnitatis cohibeamus a malo: & labia nostra ne lo-
 Quinti quātur dolū. Hoc autem qđ sit difficile. Quintilianus explicat dicens
 Caro nullam difficiliore credo qđ silenciū virtutē. Et Caro. Viratē primā pu-
 ro cōpescere linguam: Proximus ille deo est qui scit ratione tacere. Et
 Ouidius. Ouidius de arte amandi. Eximia est virtus p̄stare silentia rebus: At cō-
 Palmista tra grauis est culpa tacenda loqui. Si igit vis vitā scq̄ eternam/ & dili-
 ps. 33. gis, dies videre bonos: ait regius propheta: prohibe linguam tuā a ma-
 lo: & labia tua ne loquantur dolū. & cetera q̄ longum esset hic prose-
 qui. Regulam tñ Senecę aureis characteribus describendā aīo tuo reco-
 das. DIS. quā? AAG. Alium silere quod vis/ primus sile. Nā
 Seneca volat irreuocabile verbum. & ut ait Poeta. Nūq̄ tuta fides. Salustius
 Salustius quocq̄. Paucis charior fides qđ pecunia. Prolixū nimīū esse cōs mo-
 in Iugur. destię partes enumerare: quātū etiā multas ex his qđ in ceterarū virtutū
 explanatiōibus dicta sunt: colligi possunt. Leges & posthac Senecam
 saltem in tractatu de quatuor virtutibus: leges & prouerbia Salomonis
 & librum quē Ecclesiasticū dicunt: quibus si plurimas sententias Da-
 uid regis Palmigraphi cōiunxeris non erit necessariū a Gentilibus
 moralitates cōquirere: quod em ab ipsis colligimus / tanq̄ ab iniquis
 possessoribus aufertur, inquit diuus Augustinus: & canon Dñs de
 clāruit. i. q. i. De ceteris vero quas prelibata diuīso virtutis Theo-
 logicalas vocat/ Gentilitas ignorat: deus em illas infundit istis quos
 persacri baptismati undam misericordię suę ascribit. DIS. De illis nūc
 demum pauca subiungas. MAG. Per pauca: nam cōpletior tra-
 ctatus de illis theologię referuandus est: in qua abundantissime de-
 clarantur.

Virgi. 4.
æneido.

augusti.

De Virtutibus Theologicis in genere. Capitulum, xlix. DIS.

q q ij

LIBER. XII. DE PRINCIPIIS

**Virtutes
theologi-
cales unī,**

q Tres sunt Fides Spes, Charitas. DIS. theologicales quare di-
ctae sunt? MAG. Quia sola dei reuelatiōe nobis in theolo-
gia manifestant & a deo nobis infundunt: & in deū tantū in suū obie-
ctum diriguntur, qui est finis ultimus & beatitudo seu felicitas pfecta
ad quā homo creatus est: & his virtutibus suffultus pueniet. Per fidē
quippe deū agnoscit: per Spem in deum tēdit: & tandē posse cōsequi
confidit: per Charitatē deū super oīa desiderat & diligit. DIS. Nō
pigeat quēso paulo latius has virtutes describere.

De Fidei definitione & Symbolis / & Articulis fidei ab Apostolis positis / Capitulū. I. MA

Fides.

f Ides a Doctoribus varie definitur & vere: placet tñ eam quā
Apostolus ponit dilucidare. hic in epistola ad Hebrēos dicit.
Fides est substantia sperandaz rez argumētū nō apparenū. id est
Fides est lumē qddā a deo infusum: quo habet substantia. i. principiū
rez sperandaz scz futurę bñtudinis. argumētū. i. mediū cōiungēs mē
tē ad assentiendū nō apparenibus nobis sensu vel rōne naturali. Vñ si
cut subā accidētibz subest & prior: sic fides ceteris virtutibus prior
est & fundamētū. de q Paul⁹ loquitur ad Corin. dicēs. Fundamētū ali-
ud nemo pōt ponere pter id qd positū est: Iesus Christus. i. fides Chri-
sti: q facit ut res q sperant in futuro in nobis substantiā: & q inuisibilia sūt
in mēte nostra appareāt. hinc etiā argumētū appellat. DIS. q sūt
aut hę res qz fides esse dicit? MA. q summe p articulos in symbo-
lo Aplosz explicant & in symbolo Patz & Athanasiaz dedarant
& in sacris eloqīs veteris ac noui testamēti auctore spū sancto traduntur.
DIS. Symbolū aplosz hoc ne est qd in ecclesia sub officio mis-
se decantat? MA. No: sed id symbolū Patz siue Nicenū appellat.
Quod autē ad primas dicunt sacerdotes: & incipit. Quicumq vult sal-
uus esse, Athanasiz est. Et reliquum qd oēs fideles in orōnibus suis
pmittunt, & incipit Credo in deū. Aplosz est. i. ab Apīs cōpilatū. Pe-
trus nēpe apostolorz primus dixit. Credo in deum Patrē omnipotētē:
creatōrē celi & terrę. adiunxit Andreas. & in Iesū Christū filiū eius
unicūz dñm nostrū. Ioannes euangelista adiecit. Qui cōceptus est de
spū sancto natus ex Mariā virgine. Iacobus maior intulit. Passus sub
Pontio Pylato: crucifixus mortu⁹ & sepultus. Thomas addidit. Descē-
dit ad inferna: tertia die resurrexit a mortuis. Iacobo minor subiunxit.
Ascendit ad celos sedet ad dexterā dei patris oīpotētis. Philipp⁹ suū
addidit. Inde vētūris est iudicare viuos & mortuos. Bartholomeus di-
xit. Credo ī spū sanctū. Matheus addidit. Sanctā ecclesiā catholicā (i.
universalē) subintelligit credo: nec additur in. Simon subiecit. Sancto-
rum cōmunionē remissionē peccatorū. Iudas Thadeus sup addidit.
Carnis resurrectionē. Mathias conclusit dicens. Vitā eternā. Amen.

**Articuli
fidei**

D

PHILOSOPHIAE MORALIS

De Utilitate fidei. De actibus interioribus eiusdem
Et infidelitate vicio fidei contrario. De Apostasia He-
resi & Blasphemia. Capitulum. li. MAG.

ad Ro. 10. h Aec fili mi (quicumq; vult saluus fieri) necesse est ut actu inte-
riore credat: & si necesse fuerit actu exteriori confiteatur, dicē
te aplo ad Rom. Corde creditur ad iusticiā: ore autē confessio
Marc. 16. fit ad salutē. Et Christus. Qui nō crediderit condemnabit. & rursus
Ioan. 3. Qui nō credit / iā iudicatus est. nam iuxta apostolicā vocē. Sine fide
Habre. 11. impossibile est placere deo. Actus autem fidei interior / qui est crede-
mag. sen. re: q̄nis unus sit in tribus modis tñ dicitur. ut habet Magister sen. li. 3.
dis. xxij. scz esse omnipotentē / creatore omnium &c. Cre-
dere deo: hoc est credere vera esse q̄ deus p̄ scripturas dicit: quia ipse est
Augusti. summa veritas. Credere in deum: est (ut ait Augustinus) credendo
ad Ro. 4. amare / credendo diligere / credendo in eū ire & eius membris incor-
porari (quia est summa bonitas) q̄ si qs oīa discernere nō possit / cre-
dat quod ecclesia credit & nō errabit. Actus autē fidei exterior q̄ est fi-
dem p̄ loco & tpe confiteri: fieri habet nō tñ ore vel sermone: sed etiā
Hierony. opere. nam ut ait Hieronymus. Quotiescunq; vincimur vicijis atq;
it. q. 3. est peccatis / totiens deum negamus. & ecōtrario: quoties boni aliquid agi-
mant. mus deum confitemur. DIS. Fidei ne viciū q̄admodū ceteris vir-
tutibus opponitur? MAG. Etiā infidelitas scz ut dicit renitentia his infidelitas
quæ fidei sunt: aut quia fidem auditā suscipere cōtemnit. ut in gentili-
bus. aut quia fidem in figura susceptā in figurato abijcit. ut in iudeis.
aut quia susceptę fidei in manifestatiōe veritatis contradicit. ut i apo-
2. Petri. 2. statis & hereticis. de q̄bus beatus Petrus ait. Melius eis erat nō cogno-
scere viā veritatis q̄ post cognitā retrorsum cōverti. Omnes isti sicut
vicio contrario fidei laborant: sic & actus actibus fidei p̄dictis oppo-
sitos habent. nec em̄ corde deum / deo / & in deum vere pureq; credūt:
nec ore confitentur: sed cordis infidelitatē nōnunq; blasphemio ore &
ope exprimūt. DI. Contine paulisper calāmitā donec qd apostata: qd
Alexā. de hæreticus & qd sit blaphemus p̄doceas. MAG. Apostata (ut doctōri apostata
ales. 22. 12 irrefragabili visum est) est qui temerarie a statu fidei / obediētię eccle-
tratu siatice vel religionis recedit. Hæreticus (ut Augustinus ait li. de utilita
de apostata. te credēdi) est qui alicuius tēporalis cōmodi / & maxime glorię / prin-
cipatusq; sui gratia / falsas ac novas opiniones vel gignit vel sequitur.
22. 26. q. 13 Blasphemus autē. ut s. Thomę placet est quicūq; negat aliqd de deo blasphe-
art. 1. quod sibi cōuenit vel attribuit deo aliquid qd ei nō conuenit. aut crea-
Mus
Mat. 12. turæ tribuit quod deo appropriat. Quod si ex certa malicia fiat / pec-
augu. de catū est in sp̄m sanctū & irremissibile: id est facile nō remissibile. Quā
y bis dñi uis scdm Augustinū p̄ctm in sp̄m sanctū pprie sit finalis ipoenitētia:
& illud nec hic nec in futuro seculo remittitur. DI. Dei me p̄egre
gratia ab omnibus his cauebo: sed perge.

qq inj

LIBER. XII. DE PRINCIPIIS

De spe & oppositis vicijs quæ sunt presumptio & desperatio Capitulum. lñ. MAG.

Spe

Spes scdm Magistru in sententijs li. iiii. dis. xxvi. Est certa expectatio future beatitudinis ex meritis & gratia pueniens. Proprius nempe actus spei est expectare. dicente Aplo. Si quod nō vide

apfus

mus speramus; p patientiam expectamus. Cerra autē dicit: qā non est nisi in id quod est possibile nobis adipisci: id est in deū siue beatitudinē quā adipisci possumus si gratiæ dei coopari voluerim⁹. unde additur ex meritis & gratia pueniens: quoniā sine meritis beatitudinem sperare non spes: sed presumptio dici pōt qd est unū viciū spei opposi-

presumptio

tum. **DIS.** Presumptio qd est? **MA.** Viciū ex superbia natū: quo quis talē se existimat/ qd deus eum enā peccantem non excludet a sua gratia: vel non puniat. & sic paruipditeu diuinam iusticiā: & inter peccata in spm sanctū cōnumeratur. **DIS.** Aliud viciū nespei contra-

Richar. li. 3. dis. 36.

desperatio

riat? **MA.** Enā desperatio: q (ut dicit glo. sup id Gen. 4. maior est iniquitas mea &c.) est blasphemia in spm sanctū: q nō remittit in hoc seculo; neq in futuro: qā ait putat deum nolle dimittere: aut non posse tanq aut oīa non possit; aut inuideat salutē: contra quod dñs pmisit dicens: qm in me sperauit liberabo eum. Et Dauid: quoniam non dereliquisti querentes te dñe. & cetera multa in veteri & nouo testamento

Gen. 4.

Psalmus

DI. Illa missa facientes. Charitatem videamus.

De charitate & quō deū/ nos ipsos/ proximos/ & corpus nostrū & proximorū diligere iubemur. Ca. lñ. MA.

Charitas

Charitas ut magister li. 3. definit est dilectio q diligit deus ppter se: & proximus ppter deū vel in deo. Quattuor em ait diuus

disti. 27.

Augustinus li. de doctrina christiana ex ordine diligenda sunt unū supra nos qd est deus. Aliud qd sumus nos: qntū ad aīaz. Tertū quod est iuxta nos: id est pximus. Q. uariū quod est infra nos hoc est corpus. Deū qppe ut ait definitio diligere debem⁹ ppter se: qā est sum-

Augusti

diligim⁹ deum

mū bonū. Et ut Anselmus ait q maius cogitari non potest. Aut enā qā amicitia oīs sup cōmunicatione fundat: ut charitas sup cōicatione beatitudinis. deus autē essentialiter beatitudo est: ideo ppter se & ante oīa diligēdus. Si modū queris/ modus ut ait diuus Bernhardus est sine modo: qā causa est infinita. unde in lege scriptū est. Diliges dñm deum tuum ex toto corde tuo: & ex tota anima tua: & ex tota fortitudine tua. In euangelio Lucæ addit. & ex oībus viribz tuis & ex omni mēte tua. In Marco dicit: & ex tota virtute tua: quod rñ in via hac tota

anshelm.

Deut. 6.

Lucæ. 10.

Mat. 22.

Mar. 12.

nos ipsos

liter negmus: in patria autē pficiemus. Secūdo debemus nos ipsos diligere: qd ex eo pater. qd post pceptū dilectionis dei subiungit & pximum sicut teipm ubi ponit p exemplū dilectio nostra/ ad dilectio-

proximū

nem proximi. Nos autē & pximum diligere debemus ut beatitudinis

PHILOSOPHIAE MORALIS

participes/sic p proximum non solū intelliguntur homines sanguine iuncti aut amicitia: sed etiā inimici & angeli boni: oēs em tales nobis vel exhibēt vel exhibere possunt aliquod misericordię opus: iuxta parabolā in euangelio Lucę exp̄ssam. DI. Si inimicos malosq; homines diligo peccatū & malum amabo. MAG. In his diligere debet hōiem nō culpā seu vitium. ut canon edocet dis. lxxxvi. Odi habentur peccata nō hōies. Diligendū autē dicit definitio proximū in deo vel ppter deum. In deo quidē: si iustus est qui manet in deo p gratiā. Propter deū vero si iniustus est ut p gratiā iustus fiat & in deo maneat/velle quippe debemus proximo nostro vitā eternam & ea q ad hanc deseruiunt sicut & nobis volumus: & si necesse sit ipsi adiumentum esse debemus. DI. Quartū autē quod infra nos est scq; corpus cur Augustinus inter diligenda cōnumerat/cū nos & pximū diligere pceptum sit. MA. Tum ad excludendū errorē Manichei: dicētis corpus & q̄cūq; visibilia a malo principio creato: tum q̄a ex redundantia & cōcomitantia corpus beatitudinis particeps est: sup̄ qua fundatur charitatiua amicitia. unde & Prosper ait. Corpus nostrū q̄a pars nostri est: ad hoc diligendū nobis est: ut salutē eius & fragilitatē naturali cōfulamus: & agamus q̄tenus spiritui ordinare subiectum ad eternā salutem accepta immortalitate & incorruptione perueniat. de pe. dis. ij.

Charitati oppositum/odium eorum que diligere debemus. Capitulum. liij. DIS.

Propositum charitati viduum consequenter explicato. MA. Charitas scdm actum suum principalem iam declarauit qui est diligere opponitur Odium: cuius actus est odire/vel deī vel nos ipsos/vel proximum/vel corpus q̄ iubemur (ut pmissum est) diligere. Deū quippe peccatores odiunt nō apphensum ut summū bonum quia ut Dionysius ait de diuino ver. c. iij. Omnib; amabile & diligibile est primū bonum & pulchrum: sed apphensum ut peccatores phibitorē & peccantium punitorem. vellent em impij legē pibentem mala non esse. ut libere & impune possent peccare. & id peccatū maximum est scdm doctores: sicut charitas dei virtutū maxima. Seipsos autem peccatores odiunt: quia p peccatum animā propriam occidit. dicente scriptura. Os quod mentitur occidit animā. Ideo Plaltes ait. Qui diligit iniquitatem odit animā suam. DIS. Igitur custodit eā in vitam eternā. consequētia valida est ex sententia domini. Qui odit animā suam in hoc mundo in vitā eternā custodit eam. MAG. hec dicta sunt de parte sententiā: q̄ saluti rationalis contraria appetit quā hic amantes ipsi consentiendo: ab Apostolo reprehenduntur. ad Thimotheum dicente. In nouissimis diebus instabunt in tempora periculosa/ & erunt hōies amantes seipsos. &c. Proximos autem peccatores odiunt: aut quia vicia eorum reprehendunt & veritatem ipsis dicunt

cōtemplationis auida / in omībus semper inuicta / summa actionū bonarū / salus morū / finis celestīū p̄ceptorū: mors criminū: vita virtutū: virtus pugnantiū: palma victorū: arma sanctarū: meritū: causa meritorū bonorū: p̄mīum p̄sectorum. sine qua nullus unq̄ deo placuit: cum qua aliquis peccare non potest. Fructuosa impenitentibus: letitia in p̄ficientibus: glorioſa in p̄seuerantibus: victorioſa in martyribus: operosa in omībus omnino fidelis ex qua quidquid est boni operis uiuet. q̄a ut Augustinus ait. Charitas radix est omniū bonorū. Sine illa em̄ Apostolus nec p̄phetiā nec martyriū nec elemosynas aut alia valere testatur in epistola prima ad Cor. Et ad Thimotheū ait. Finis p̄cepti est charitas de corde puro & conscientia bona & fide nō ficta. In his em̄ duobus mādatis q̄ sunt de dilectiōe dei & proximi tota lex pendet & p̄phetē. ait dñs. Ante omnia igitur hanc habere studeam⁹ ut transcēso mortalitatis stadio ad eterne cōtemplatiōis gloriā perueniamus: adiuuante & p̄stante dño nostro Iesu Christo: qui cū patre & sp̄s sancto uiuit & regnat in secula seculorū bñdictus deus. DIS. Amen. Et vicissitudinem laborum tuorum idem ipse retributor omnium bonorum retribuat.

Habetis itaq; ingenui Adoleſcētes (nam vobis primo hec Margaritha dedicata est) habetis inq; epitoma oīs Phīe / q̄ritate qdē paruū sed cōtinētia imensum / p̄ libellos / tractatus / capita cū sumarijs sententijs mira breuitate & stilo simplici / ex diuersis & Phōe & Theologorum sanctorūq; Patrū cōmentarijs excussum: ut & breuitas memoria adiuuerit: stili simplicitas intellectū rudē nō excludat: auctoritas originalium volūtate alliciat: quorū multoties cū in Proſa tū in Carmīe integrē sententijs assumunt: ne in fugillationem aliorū videat auctor oīa voluisse inouare. Nōnullorū tñ neotericorū noīa in opinabilibus obricent: ne quēpiā nomē absterreat quē tñ sententiā delectat. Veterē autē maxime quatuor Doctorū & colūnarū Ecclesię / & inter hos Aurelij Augustini verba cū annotatione librorū & capitū exp̄ssius ponunt: ut habeāt calūniatores q̄ dentē inuidię retundāt. q̄bus nihilominus multoties ab auctore diuersis in locis respondet. Viderūt & reuiderūt singula auctoris p̄e & oīm facultatū nō infimi p̄fessores: quorū noīa libervitę cōtineat op̄tare. Si qd autē sanctę doctrinę cōtrariū inuenit: emendēt quorū interest nihil q̄ppe temere voluit quī scripsit sentire aut defendere: sed in oībus aliorū & melius sentiendū iudicio magis q̄ proprio inniti.

Theodorici Vlsenij Phrisij artium & medic
cine Doctoris / Oratoris Poetęq; Laureati
De Margarita Philosophica Carmen.

Vnio gemma teres liber hic auctore vocatur
Rite; suo rutilans nobile mentis opus.
At mihi malus acer potius ferretur in ætum
Dum margaritis gemmat ubiq; nouis.
Hic liber æternę præbet monumenta salutis /
Edocet ac sophię noscere sensa pię.
Iudice me floret pomus / quā mystica vernant
Poma: quod ad vitam vix meli ora virent.
Ecquis enim tali discēdat ab arbore / cuius
Ramus alit media viuida poma niue?
Sin tamen arbor erit: dicatur amabile malum;
Quo cōmune Biblo nomen & omen eat.
Aurea terrenum qui laudat poma metallum
Iam sileat / lucis cœlica mala legens.
Pallidus abstineas veneris conflatile malo.
Arbore de nostra poma rubella feres.
Auro si melior iaspis: si iaspide virtus:
Si virtute deus: si deitate nihil
Desine priscæ tuos ætas iactare lapillos /
Hic Cleopatreos unio vincit auos.

Ex Gymnasio Friburgens.

In cminentē Margaritā artificii si-
tu Cyilopediā effingentē/ Iacobi
Philomusi Oratoris Poetęq; lau-
reati Epigramma

Tempora Sardonice[m] laudant transacta Tyranni
Polycratis: gemmę faraq; rara stupent.
Is quia spumosis pelagi demersus in undis /
Ad dominum rediit: sed fuit omen atrox.
Acacidis pariter veteres mirantur Achatem:
Dignum catminibus: historicęq; fide.
Qui tenuisse nouem Musas/cum preside Phoebō
Fertur: & expressam concrepuisse lyram.
Non erat artis opus: geminam natura potentem
Sponte sua dederat/mirificumq; decus.
Prisca recensendo fideat pomposa vetustas:
Gemmā diuinam Theutonus orbis habet.
Quam non produxit gremium telluris auarum:
In lucem quam nec concha marina tulit.
Ardor doctificus sed enim/ quem vibrat acumen:
Hanc Margaritam condidit ingenuam.
In qua splendet cunctas septemplidis orbis:
Ethereus fomes/ & rationis apex.
Margarita nitens/pulchris intexta beryllis/
Diffundit radios: quos parit aura Iouis.
Hanc non liuiduli taminent: porciq; subantes/
Attrectent illam pectora docta magis:
In quibus est sollers Genius: qui dogmata querit
Cyclica palladio semine nata liberis.
Laudes musso tuas Gregori docte rotundo
Ductus consilio/quas pia fama canet.

Vdalrici Zafii LL. Doctoris
Pæonicon

Miramur veterum si quis vel parte minuta
Tentaret scriptis pandere grande sophos.
Ergo alij explicuere modos/ rudimenta q; sandi:
Hij logicam intortam famina plexa docent.
Sunt quos Rhetoricę/quos Musica continet: & qui
Sydera scrutantur: pondus hic/hic numeros/
Sectam quisq; suam sortitus: pulchra sophiæ
Orsa/quidem expediunt: parificata tamen.

Atqui ferme omnem (quis eredit?) tramite docto

Doctrinam/paruus exhibet ille liber.

Fandi omneis nodos hic repperit: astra patecunt.

Distinguit numeris mensile quodq; suis.

Naturę hic abstracta aperit (mirabile dictu)

Quid reges/cives/& documenta vides.

Morales iustus: hic Theologia/breuiq;

In summa/capiet cōmoda quicq; tibi.

Hanc Margaritam qui comparat ulq; beatus.

Thezauro: inueniet non peritura bona.

Si cuiq; debet: tibi debet docta iuuentus

Gregori/a quo nunc flumina tanta bibit.

Epigramma fratris Pauli Volzj Offobur

gij cenobite Schutterani Sapphicu;

ad auctore Margaritę Philosophicę

Grammatum gnarus bene Priscianus

Rhetor & Marcus Cicero comatus

Eilocos callens Stagirita plexos

Debet honorem

Musicę Amphion reparator artis

Celice cultor Ptolemeus artis

Menfor & terrę Archimedes probatus

Debet honorem

Ast scholę sectę dociles mathesis

Turba felicitis sophilę frequensq;

Gracias debet numero carentes

Debet honorem

Seligis doctas latuit quod hedras

Quodq; doctrina nūdi sophilę

Per vagos multa peperere libros

Reydh benedocte

Ad Lectorem

Accipe candidę lector Margaritā Philosophicā ab auctore suo denuo

recognitā/calligatā/sententijs & figuris nouis & auctā & illustratā:

superadditis erratis quę ultimo calographorū obrutus fugere potue-

runt. In qua præter alphabetum nihil de hębreo auctor ipse immiscuit.

Quod ergo in aliorū impressione superadditū comperies: alienum

a Margarita nostra intelligas. Vale.

Libro primo Tractatu primo i sum

marijs librorū & a sanctorū dele a

In titulo tractus lege tractatus

c. 1 qui usu sunt lege usi

c. 23 non nostrū vel nostrī lege nos.

c. 22 (qd tñ nō esse videt) le. nomē esse

Ibidem tamē non noīe sunt. dele non

tra. 2. c. 1. (Quā cōgruitatē. le. cōgruitatē

c. 2 ybā. le. ybū. c. 5 indusu le. idusu

c. 9. in or quā actum. dele in or

c. 14 tenebris lege tenebris

Libro secundo tracta. 1. c. 3. cōiunctio
nem & adde ceteras

c. 4 in indiuiduo corpali. adde uno

c. 6 in culmum lege in culmine.

tra. 2 c. 1 corpali de uoluta le. in uoluta

c. 7 rubeo le. rubore c. 8. ratio le. rōne

Ibidē ad se referunt Aug⁹. adde inqt

c. 11 & intelligēdū d' qū le. & intelligēdū

c. 15 impossibile est em. addenaturalit

c. 16 pcedit aliam lege alia

c. 18 argumentatio lege augmentatio

Tra. 3 c. 8. & alia cōuentionis le. est alia

Tra. 4 c. 15 syllogismos pfectū le. syl

logismū. c. 18 posse ē fallis le. ex fallis

Tracta. 5 c. 2 diuersa genera le. genere

c. 6 argumētū affirmatiua le. affirmatiue

c. 11 syllogismi p'deratio le. similitudinis

Tra. 7 c. 11 scdm in fallacias le. scdm

Tra. 8 c. 11 cui⁹ ante le. antecedente

c. 12 hoc nūc est le. homo nunc est

Ibidē opponētes cōtradictōes le. expo

nentes cōtradictōes

Libro. 3. tra. 1 c. 4 ad misericordiam

conferende. lege conferenda

c. 9 absumptua le. assumptua

c. 10 circa cōformatiōes le. cōfirmatiōes

c. 14 viciosa pferunt le. viciose /mū

c. 16 belloꝝ grā gerēdi belli. vacat uld/

c. 21 in istū le. in istū. c. 23 capꝝ le. apꝝ

Tractatu. 2 c. 5 iudicare lege indicare.

Ibidem pullice lege publica

Libro 4 tra. 1 c. 4 in titulo scilicet paris

dematur paris

c. 5 com numine lege cum nomine

c. 8 sed alium. lege ad alium

c. 17 dyametꝝ fixa. lege fixam

Tra. 2 c. 3 a subtractione le. a diuisione

Ibidem dicunt diuisio lege diuiso

c. 5 in secūda figura numeroꝝ in ordi

ne nūeri addēdi/ ultimo ponit 9 sub

4 le. pro 9 tria

c. 7 terna figura numeroꝝ sub. 7 stat

superfluum est :

c. 8 in prima figura numeroꝝ 4 ponit
sub 3 ponatur 4 sub 6

c. 10. scilicet : lege scilicet 4

Ibidē septuaginta duor le. qdraginta septē

Tra. 3 c. 1 MAG. sunt adde diuerse

c. 2 in exemplo ternę regulę lege

3	5	5	6
—		—	
4	6	4	6

pro

1	7	17
—		
1	2	12
—		
2	3	

c. 3 cū signo * stat le. —

Ibidem figura ω sic ita — aut —

3	4
—	

c. 8 nō acquiesceret le. acquiesceret super

fluum est non

Tra 4 c. 6. 19. pradice lege 16

Tra. 5 c. 3 illo facto adde 40

Libro quinto Tra. 1 c. 10 acutiores

grauioresqꝫ adde cōcordat ita ut qsqꝫ

ab ea dissonuerit

c. 18 nominaturi le. nominatur

c. 19 tetradi lege tetradi

Tra. 2. c. 5 cū rotūdo lege cū b rotūdo

Ibidem b quadra lege cū b quadro

Libro 6. tra. 1 c. 11 oēs nec dic lineę

c. 12 sc3 similitudinē le. habet similitudinē

c. 13 ductoꝝ punctoꝝ lege dictoꝝ

c. 14 ex ea latere. superfluum est ea

c. 15 in figura secūdi theorematis po

natur. o ubi lineę le interfecant: & de

leatur e circa d

In figura ternj theorematis ponat e

ex opposito f

c. 17 quę ppēdicularis le. ppēdiculari

c. 18 alterius lineis le. alternis

Tractatu secundo. c. 4. reforme/

tur baculus Iacob in hunc modum

Libro septimo tractatu primo c. 4
nobis esse. lege. esset

c. 19. de ciuitate dei. li. 13. adde. c. 16

c. 24. nam idem le. ibidem

c. 27. quæ omnia: adde quia.

c. 32. duas tñmō habet: adde latitudines

c. 33. his motus. lege. is

ca. 35. maiore ipsum. lege. minore

c. 45. parte. lege. per te. & ibidem pa
radisus terrestris. le. paradisu terrestrē

c. 48. gradus unius. lege. unū

c. 49. discurrere. lege. discutere

c. 52. Bricanna. lege Britannia.

Tracta. 2. c. 2. tanq̃ partiunt. le. tñ

c. 8. nullus improbitatē. le. nullius

c. 11. & lextra lege ex

c. 14. rationē q̃a. adde a. ab ea le. ad ea

c. 15. cromatico. lege. cromatio

ibidem precipue. lege. precipue

c. 16. destitui lege. destitui.

Ibidem male intitulatur. c. 17.

c. 26. aera corpora le. aerea.

Libro. 8. c. 9. p se nihil. le. ppenūl

c. 17. & gentium lege. agentium.

proposito non. lege a proposito.

c. 19. videri. lege videre

c. 24. spiritus sunt mihi. lege missi.

c. 25. seorsum. lege deorsum

c. 37. facta lege facta.

Libro 9 c. 4 grossionis le. grossionis

Ibidem quam aquam. lege aqua

c. 5 perfectionibus. lege pfectioribus

c. 26 exercenda. lege exerenda

c. 27 contranaturalis le. conaturalis

c. 31 circa tertiam lege terram

c. 34 nequa lege ne aqua

Libro. x. tra. 1 c. 1 sentire le. sup̃lere

Tracta. 2 c. 2 & sensum le. ad sensum

c. 11 hac re lege habere

c. 13 achonis lege bachonis

c. 16 hinc neruus lege huic

c. 18 nerui sensu lege a sensu

c. 19 qd seq̃ lege q̃ & ibide pportōe

humidi i sicco le. sicci i hūido & ibide

cōcursu sicci i hūido le. humidi in sicco

c. 26 viros naturales lege vires

c. 27 intempestate noctis le. intēpeste

c. 30 origenes lege origines

c. 31 nancq̃ lege nam quæ

Libro. 11. c. 2 propheticæ le. ppheticæ

c. 7 intellexero lege intellexerunt

c. 12 in titulo. super lege insuper

c. 15 embrionem viri lege viuere

c. 19. aliter eractitus lege alter

c. 30 leonibz le. lenonibz ibide q̃ le. q̃s

c. 32 suauissima lege suauissima

c. 33 ad hæc dele ad

c. 35 extraminatione lege extimatione

c. 40 fieri in corium lege ferri

c. 44 sed ut ubi dele ut

c. 45 sentient lege sient

c. 46 urbanis lege suburbānis

c. 47 dicare lege dicere

Li. 12. c. 16 ornamētia le. ornamētis

Ibidem discensibus le. disensionibus

Ibidem nimium lege minimum

c. 19 cum ponitur lege componitur

c. 21 ut certe lege cætere

c. 22 pponunt le. pponit

ibidem de vitiis lege de vitijis

c. 24 sempverba lege si per

c. 27 p̃ quam lege per quam

c. 30 antiquius lege antiquitus

Ibidem beatus qui lege cui

c. 36 frustra lege frustra

c. 39. ferarumq̃ lege ferarumq̃

c. 40 in viduis p̃cipit. lege. p̃cipitur

c. 41. insensualitas actus lege tactus

c. 42 lasciuie lege lasciuie

c. 44 fortius lege fortius

ibi. irascibilitas & ira le. irascibilitas

c. 45 est pars quā lege est per

c. 47 nec ergo lege nec ergo

c. 52 parui p̃ lege parui pendet

c. 53 creato iū lege creata

c. 56 interiore lege interiore

